

## BIJLAGE 1



Provincie Flevoland  
Gedeputeerde Staten  
T.a.v. de heer Bolt  
Postbus 55  
8200 AB LELYSTAD

*Verzonden via e-mail*

Betreft : Aanvraag vergunning wet natuurbescherming windpark Blauw  
Datum : 21 februari 2018  
Bijlagen :  
Kenmerk : MTK/L001/Wnb-Blauw

Geachte heer Bolt,

Graag verzoeken wij u hierbij om een vergunning op grond van artikel 2.7 Wet natuurbescherming (Wnb) voor de bouw en exploitatie van windpark Blauw. Het windpark wordt gerealiseerd in de gemeenten Dronten en Lelystad en ligt deels in het Natura 2000-gebied IJsselmeer en deels daarbuiten.

Het project bestaat uit de volgende onderdelen:

- De bouw van 24 windturbines in het IJsselmeer en 37 windturbines op land;
- De aanleg van aansluitkabels van en tussen de turbines naar de onderstations op land en van de onderstations naar het aansluitpunt op het hoogspanningsnet;
- De bouw van maximaal twee onderstations op land en de bekabeling;
- De aanleg van wegen en opstelplaatsen voor de 37 windturbines op land;
- Instellen van een rustgebied voor de fuut door het afsluiten van een zone van 300 m parallel langs de IJsselmeerdijk tussen de Maximacentrale en de Ketelbrug, met uitzondering van de wachtruimte bij de Ketelbrug;
- De verwijdering van 74 bestaande windturbines.

Ten behoeve van onderhavige vergunningsaanvraag is een Passende Beoordeling (PB) opgesteld. In de PB zijn de potentiële effecten op de natuurlijke kenmerken van relevante Natura 2000-gebieden, waaronder IJsselmeer, Markermeer IJmeer en Ketelmeer en Vossemeer, beschreven en beoordeeld.

De conclusie van de PB is dat significant negatieve effecten voor de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden met zekerheid kunnen worden uitgesloten, en daarmee ook voor de

gestelde instandhoudingsdoelstellingen voor vogels, habitatsoorten en –typen in deze Natura 2000-gebieden.

Bij deze aanvraag zijn een aantal bijlagen opgenomen. Dit betreft:

- Bijlage 1 Toelichting op de aanvraag waarin een nadere toelichting op de onderdelen van het project is gegeven, zoals turbineposities, en een verkorte ecologische conclusie
- Bijlage 2 Machtiging voor de aanvraag
- Bijlage 3 Overzichtskaart met de locaties van de windturbines
- Bijlage 4 Passende Beoordeling
- Bijlage 5 Natuurtoets deelrapport 2 (onderliggend document bij de PB)
- Bijlage 6 Veldonderzoek 2016-2017 Vleermuizen en vogels in en rond Windplan Blauw

In de toelichting bij de aanvraag is aangegeven dat voorafgaand aan de bouw u wordt geïnformeerd over detailleringen. Deze zijn niet van invloed op de effectbepaling of –beoordeling aangezien in de beoordeling uit is gegaan van een worst case benadering. Het betreft:

- De planning voor de bouw en in bedrijfsname van de windturbines wordt vastgesteld korte tijd voor de bouw. Deze delen wij tegen die tijd graag met u;
- De verwijdering van de bestaande windturbines hangt samen met de voortgang in de bouw van de nieuwe windturbines zoals toegelicht in de bijlagen. Graag informeren wij ook hierover u over de concrete data;
- De typen windturbines zijn nog niet bekend en in de aanvraag is derhalve uitgegaan van bandbreedtes voor de afmetingen. De concrete keuze wordt ter informatie toegezonden;
- Windplan Blauw levert via een gebiedsfonds een financiële bijdrage voor de omgeving. Het gebiedsfonds is gericht op een “aantoonbare en uitvoerbare kwaliteitsverbetering van de omgeving in de vorm van fysieke, maatschappelijke voorzieningen voor natuur, recreatie of cultuur”;
- De aard van de markering voor het gebied dat wordt afgesloten wordt ter informatie toegezonden

Wij zien graag uw besluit tegemoet en zijn vanzelfsprekend van harte bereid voor het geven van een toelichting op het project en onderhavige aanvraag. U kunt hiervoor contact opnemen met de heer Ten Klooster (telefoon 06 46111889/ e-mail [m.tenklooster@ponderaconsult.com](mailto:m.tenklooster@ponderaconsult.com) )

Met vriendelijke groet,



J.F.W. Rijntalder  
Directeur Pondera Consult

## BIJLAGE 2







Versie januari 2017

Afdeling RE  
Postbus 55  
8200 AB Lelystad

Telefoon  
(0320) 26 52 65

*Lees voor het invullen eerst de toelichting*

Dit is het aanvraagformulier voor vergunningen, ontheffingen en meldingen in het kader van de Wet natuurbescherming. Bij dit aanvraagformulier hoort een toelichting, deze kunt u vinden op [www.flevoland.nl](http://www.flevoland.nl), als u desondanks toch nog vragen heeft dan kunt u contact opnemen met de Provincie Flevoland via [wetnatuurbescherming@flevoland.nl](mailto:wetnatuurbescherming@flevoland.nl) of 0320-265265.

Let op! Dit aanvraagformulier wordt regelmatig als gevolg van gewijzigde inzichten aangepast, raadpleeg voor de meest recente versie daarom [www.flevoland.nl](http://www.flevoland.nl)

**GEGEVENS MELDER/INITIATIEFNEMER/AANVRAGER**

**A. Natuurlijk persoon/particulier**

Naam en voorletters

Straatnaam nr (+ toev.)

Postcode Woonplaats

E-mail adres

Telefoonnummer Mobiele telefoon nr.

Burgerservicenummer KvK nummer

Jachtaktenummer Valkeniersaktenummer

**B. Rechtspersoon**

Naam bedrijf

Naam en voorletters

Straatnaam nr (+ toev.)

Postcode Woonplaats

E-mail adres

Telefoonnummer Mobiele telefoon nr.

KvK nummer

Bent u grondgebruiker? Ja.

Nee, heeft u schriftelijke toestemming van de grondgebruiker? Ja, voeg deze als bijlage toe.

Nee.

### C. Gegevens adviseur/contactpersoon

Naam bedrijf

Naam en voorletters

Straatnaam

nr (+ toev.)

Postcode

Woonplaats

E-mail adres

Telefoonnummer

Mobiele telefoon nr.

KvK nummer

**Machtiging bijvoegen.** Indien een adviseur voor een natuurlijk persoon/rechtspersoon de ontheffing aanvraagt, dan dient er een machtiging namens het natuurlijk persoon/rechtspersoon te worden bijgevoegd

---

### D. Project / handeling/melding

1. Locatie van het voorgenomen project / de voorgenomen handeling / de melding (*het adres, de kadastrale aanduiding, voeg eventueel een kaart toe*).
2. Geef een korte omschrijving van het project / de handeling.
3. Geef de voorgenomen startdatum en einddatum aan van het project / de handeling waarvoor de vergunning / ontheffing wordt aangevraagd.
4. Geef de periode aan wanneer de werkzaamheden voor het project / handeling worden uitgevoerd.
5. Geef de werktijden van het project / de handeling aan.
6. Voeg onderzoeksrapporten, MER-rapportages, monitoringsrapportages en of uitwerkingen van mitigatie / compensatie toe indien van toepassing.

## KEUZEMENU

Voor welke onderdelen uit de wet vraagt u vergunning/ontheffing aan?

De Provincie Flevoland vindt vooroverleg wenselijk. Bij geval van twijfel over vergunning/ontheffingsaanvragen, neem contact op met de Provincie Flevoland, via [wetnatuurbescherming@flevoland.nl](mailto:wetnatuurbescherming@flevoland.nl) of 0320-265265.

1. Kan het project of de handeling een verslechterend dan wel significant verstorend effect hebben op de instandhoudingsdoelen van een Natura 2000-gebied?

Nee.

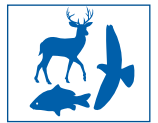
Ja, ga naar *Module 1 - Natura 2000-gebieden*.



2. Kan het project of de handeling een negatief effect hebben op beschermde soorten?

Nee.

Ja, ga naar *Module 2 - Soorten*.



3. Gaat u buiten de bebouwde kom (de bebouwde kom volgens Wet Natuurbescherming) houtopstanden kappen?

Nee.

Ja, ga naar *Module 3 - Houtopstanden*.





Projectkeuze

1. Kan het project of de handeling een verslechterend dan wel significant verstorend effect hebben op de instandhoudingsdoelen van het betreffende Natura 2000-gebied?

Nee.

Ja, er zijn mogelijk effecten van stikstofdepositie, *ga verder naar vraag 2.*

Ja, er zijn mogelijke overige effecten. *Voeg de voortoets, verslechteringsstoets of passende beoordeling toe.*

2. Komt uit het project of handeling in de beoogde situatie  $\leq 0,05$  mol/ha/j stikstofemissie neer in een Natura 2000-gebied opgenomen in de PAS, berekend met AERIUS calculator?

Ja, er komt  $\leq 0,05$  mol/ha/j stikstofemissie neer in een Natura 2000-gebied opgenomen in de PAS. Dan geldt er voor dit onderdeel vrijstelling van vergunningplicht. *U dient de berekening wel te bewaren als bewijslast bij eventuele controles.*

Nee, er komt  $>0,05$  mol/ha/j stikstofemissie neer in een Natura 2000-gebied opgenomen in de PAS, *ga door naar vraag 3.*

3. Heeft het project of andere handeling betrekking op een uitbreiding van een veehouderijbedrijf?

Nee, *ga verder naar vraag 4.*

Ja, stuur de AERIUS calculator berekening in met de volgende bijlagen:

- 1) Een vermelding van het tijdstip waarop het project/de handeling gerealiseerd gaat worden;
- 1) Een onderbouwing van het hoogste stikstof depositie in de periode 2012-2014;
- 1) Een vigerende Natuurbeschermingswetvergunning of indien deze ontbreekt de vigerende Wabo- of milieuvergunning of melding gedaan onder de Wet milieubeheer of Hinderwet;
- 1) Een bouwtekening van de beoogde situatie.

4. Komt uit het project of handeling  $>0,05$  mol/ha/j en  $\leq 1$  mol/ha/j stikstofemissie neer in een Natura 2000-gebied opgenomen in de PAS berekend met AERIUS calculator?

Ja, er komt  $> 0,05$  mol/ha/j en  $\leq 1$  mol/ha/j stikstofemissie neer in een Natura 2000-gebied opgenomen in de PAS. *Ga door naar vraag 5.*

Nee, er komt  $>1$  mol/ha/j stikstofemissie neer in een Natura 2000-gebied opgenomen in de PAS, berekend met AERIUS calculator? *Voeg de berekening in AERIUS toe aan de aanvraag.*

5. Geldt het voor het betreffende Natura 2000-gebied een verlaagde grenswaarde?

Ja, er geldt voor het betreffende Natura 2000-gebied een verlaagde grenswaarde. *Voeg de berekening in AERIUS toe aan de aanvraag.*

Nee, Er geldt voor het betreffende Natura 2000-gebied geen verlaagde grenswaarde. U kunt een melding doen via AERIUS. *U dient de berekening wel te bewaren als bewijslast bij eventuele controles.*



Per vraag wordt -indien van toepassing- om een korte samenvatting gevraagd. Een uitgebreide beschrijving dient te worden opgenomen in een activiteitenplan. Dit plan dient als bijlage bij de aanvraag te worden gevoegd. *Bij elke vraag dient u aan te geven in welk hoofdstuk / paragraaf en op welke bladzijden van het activiteitenplan de uitgebreide beschrijving is opgenomen.*

**Projectkeuze**

1. Worden de werkzaamheden (gedeeltelijk) uitgevoerd overeenkomstig een door de Staatssecretaris van EZ vastgestelde geldige gedragscode?

Nee, *ga verder.*

Ja, er is geen ontheffing noodzakelijk (tenzij er beschermde soorten zijn die niet onder de gedragscode vallen).

U dient wel een melding naar de provincie toe te sturen, met het bijbehorend ecologisch onderzoek, het ecologisch werkprotocol en de startdatum van de werkzaamheden.

Geef hier aan om welke gedragscode het gaat:

- 
2. Vraagt u ontheffing aan voor in Flevoland vrijgestelde soorten?

Nee, *ga verder.*

Ja, er is voor de betreffende soorten geen ontheffing noodzakelijk.

- 
3. Op grond van welk beschermingsregime wilt u ontheffing aanvragen?

Vogels (artikel 1 van de Vogelrichtlijn).

Soorten genoemd in bijlage IV, onderdeel a van de Habitatrichtlijn, Bijlage II bij het Verdrag van Bern of bijlage I bij het verdrag van Bonn.

Andere soorten.

- 
4. Voor welke vogels/soorten vraagt u ontheffing aan?

- |    |    |    |
|----|----|----|
| 1. | 2. | 3. |
| 4. | 5. | 6. |
| 7. | 8. | 9. |

- 
5. Onderbouw op basis van inventarisatiegegevens en/of literatuurgegevens of een soort in het plangebied voorkomt.

- 
6. Wanneer heeft de inventarisatie plaats gevonden? *In geval van Habitatrichtlijn- en Vogelrichtlijnsoorten mag het veldonderzoek niet ouder zijn dan drie jaar, in overige gevallen geldt 5 jaar).*

7. Locatie inventarisatie (voeg een kaart toe met het onderzochte gebied)

---

8. Omgevingscheck (welke eisen stelt de soort aan zijn leefomgeving? Zijn er alternatieven in de omgeving beschikbaar en bereikbaar? Heeft de locatie een bepaalde specifieke waarde voor de soort (bv vliegroute, foerageergebied, etc.).

---

9. Voor welke verbodsbepalingen wilt u ontheffing aanvragen?

Het opzettelijk vernielen of beschadigen van nesten, rustplaatsen en eieren of wegnemen van vogels.

Het rapen en onder zich hebben van eieren.

Opzettelijk plukken en verzamelen, afsnijden, ontwortelen of vernielen van planten.

Opzettelijk (ver)storen.

Vogels, delen of uit deze vogels verkregen producten te vervoeren of onder zich te hebben, anders dan voor verkoop.

Het opzettelijk doden of vangen.

Beschadigen of vernielen van voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren.

Dieren of planten onder zich te hebben of vervoeren anders dan voor verkoop.

---

10. Op grond van welk belang vraagt u ontheffing aan?

*Vogelrichtlijn (artikel 3.3 Wnb)*

De volksgezondheid of de openbare veiligheid.

Om het vangen, het onder zich hebben, of elke andere wijze van verstandig gebruik, van bepaalde vogels in kleine hoeveelheden selectief en onder strikt gecontroleerde omstandigheden toe te staan.

Ter bescherming van flora of fauna.

De veiligheid van het luchtverkeer.

Voor onderzoek of onderwijs, het uitzetten of herinvoeren van soorten, of voor de daarmee samenhangende teelt.

*Habitatrichtlijn (artikel 3.8 Wnb)*

Volksgezondheid of de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten.

Ter bescherming van wilde flora of fauna of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats.

Onderzoek en onderwijs, repopulatie of herintroductie van soorten of voor de daartoe benodigde kweek, met inbegrip van de kunstmatige vermeerdering van planten.

Om het vangen, plukken of het onder zich hebben van bepaalde dieren of planten in kleine hoeveelheden selectief en onder strikt gecontroleerde omstandigheden toe te staan.

*Andere soorten (artikel 3.10 Wnb)*

Volksgezondheid of de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten.

Onderzoek en onderwijs, repopulatie of herintroductie van soorten of voor de daartoe benodigde kweek, met inbegrip van de kunstmatige vermeerdering van planten.

In het kader van de ruimtelijke inrichting of ontwikkeling van gebieden, daaronder begrepen het daarop volgende gebruik van het ingerichte of ontwikkelde gebied.

Bestendig beheer of onderhoud van de landschappelijke kwaliteiten van een bepaald gebied.

Ter bescherming van wilde flora of fauna of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats.

Om het vangen, plukken of het onder zich hebben van bepaalde dieren of planten in kleine hoeveelheden selectief en onder strikt gecontroleerde omstandigheden toe te staan.

Bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of bosbouw.

Bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer.

Algemeen belang.

11. Onderbouw waarom de ontheffing past binnen het gevraagde belang. Geef hier in het kort aan wat het doel is van uw initiatief en waarom u van mening bent dat deze noodzakelijk is in het kader van het door u aangegeven belang.  
*Een verwijzing naar een planMER is niet voldoende.*

---

12. Wat zijn de effecten van uw activiteit op de betreffende soorten? Zijn dit tijdelijke effecten of permanente effecten.

---

13. Wat is de staat van instandhouding van de desbetreffende soort- (en)?

---

14. Leiden de werkzaamheden/handeling tot een verslechtering van de staat van instandhouding van de soort (tijdelijk of permanent)?

---

15. Welke maatregelen neemt u om de staat van instandhouding van de soort te behouden? Beschrijf per soort welke maatregelen worden getroffen, die de effecten verzachten. Geef ook aan wanneer deze maatregelen worden uitgevoerd.

**16. Toon aan dat er geen andere bevredigende oplossing (alternatief) is voor het door u geplande initiatief, die minder schade oplevert voor de betreffende soort(en).**

Geef hieronder in het kort aan welke alternatieven in tijd, plaats en werkwijze/inrichting u heeft afgewogen en waarom het voorgestelde plan volgens u de oplossing is met de minst negatieve effecten op de beschermde soorten.

---

**17. Welke middelen, installaties of methoden gebruikt u voor het vangen of doden?**

---

**18. Is er een goedgekeurd faunabeheerplan op basis waarvan de ontheffing kan worden verleend?**

---

**VERKLARING POLITIE MIDDEN-NEDERLAND**

*Deze verklaring heeft enkel te worden ingevuld als de aanvraag betrekking heeft op bijzondere situaties (bijvoorbeeld binnen de bebouwde kom) waar het gebruik van een geweer gewenst is.*

**Verklaring**

Bestaat er vanuit de politie Midden-Nederland bezwaar tegen het verstrekken van de gevraagde ontheffing?

Nee, voeg de verklaring toe.

Ja, de ontheffing kan niet worden verleend.





Gegevens houtopstand

1. Type melding, welke melding wilt u indienen?

Kapmelding.                      Wordt op dezelfde plaats herplant?

Nee, voeg een compensatieverzoek toe.

Ja.

Jaaropgave kap (*alleen mogelijk indien u beschikt over een certificaat natuurbeheer en als u als beheerder meer dan 75 ha bos- en natuur in de provincie Flevoland beheert*).

Nummer certificaat

2. Bent u de eigenaar

Nee, voeg een machtiging van de eigenaar toe.

Ja.

3. Om wat voor een type beplanting gaat het?

Rijbeplanting.

Aantal te kappen bomen

Plantafstand in de rij in meters

Boomsoort

Leeftijd

Bos.

Oppervlakte te kappen bos in are

Boomsoort(en)

Leeftijd

4. Wat is de reden om te kappen?

Houtoogst/verjonging vanuit economisch oogpunt.

Velling vanwege verkeersveiligheid.

Vergroten van de ecologische waarde van het bos.

Vergroten van de recreatieve aantrekkelijkheid.

Anders namelijk:

Omvorming i.v.m. ziekte, (storm)schade of afstervend bos.

Velling vanwege schade aan de weg.

Omvorming gericht op andere bosproducten dan alleen hout.

## ONDERTEKENING

De aanvrager of degene die bevoegd is namens de aanvrager te handelen verklaart:

- Alle gegevens naar waarheid te hebben verstrekt;
- Bekend te zijn met het feit dat bij wijziging in de omstandigheden die van belang zijn voor de beoordeling van de vergunning-aanvraag, dit zo spoedig mogelijk doorgegeven dient te worden aan de Provincie Flevoland;
- Dat de aanvrager alle gewenste inlichtingen met betrekking tot de voor de beoordeling en controle benodigde gegevens terstond en naar waarheid zal verstrekken aan de met behandeling en controle van de aanvraag en vergunning belaste ambtenaren.

Datum

Plaats

Handtekening



**Let op!** Voeg de relevante bijlagen toe, zie het onderstaande overzicht.

### Natura 2000

Voortoets / passende beoordeling.

### Natura 2000 PAS

Berekening met AERIUS Calculator artikel 2.7, lid 2 en 3, van de Wet natuurbescherming;

Een vermelding van het tijdstip waarop het project aangevangen of gerealiseerd wordt;

Een onderbouwing van de hoogste stikstofdepositie in de periode 2012-2014;

Een vigerende Natuurbeschermingswetvergunning, of indien deze ontbreekt een vigerende omgevingsvergunning of een vergunning of melding krachtens de Wet milieubeheer of Hinderwet;

Een bouwtekening van de beoogde situatie.

### Soorten

Activiteitenplan;

Kaartmateriaal;

Onderzoeksrapportages;

Beleidsdocumenten ivm onderbouwing belang.

### Houtopstanden

Korte beschrijving kapwerkzaamheden;

Kaart met vellingslocatie en bebouwde kom houtopstanden;

Toestemming grondeigenaar (indien van toepassing);

Kaart van de te vellen arealen en/of rijbeplantingen;

Overige bijlagen voor zover van toepassing;

Voor de laatste, graag aangeven welke bijlagen dat zijn:

## BIJLAGE 3



717048  
21-02-2018

BIJLAGE 1: TOELICHTING OP  
DE AANVRAAG WET  
NATUURBESCHERMING  
(GEBIEDSBESCHERMING)

WINDPLAN BLAUW

Windvereniging SwifterwinT en  
Nuon Wind Development

*Definitief*





Duurzame oplossingen in  
energie, klimaat en milieu

Postbus 579  
7550 AN Hengelo  
Telefoon (074) 248 99 40

Documenttitel	Bijlage 1: toelichting op de aanvraag Wet natuurbescherming (gebiedsbescherming)
Soort document	Windplan Blauw
Datum	Definitief
Projectnummer	21-02-2018
Opdrachtgever	717048
Auteur	Windvereniging SwifterwinT en Nuon Wind Development
Vrijgave	Mike Muller en Martijn ten Klooster, Pondera Consult
	Maarten Jaspers Fajier, Pondera Consult



## INHOUDSOPGAVE

<b>1</b>	<b>Inleiding</b>	<b>6</b>
<b>2</b>	<b>Project</b>	<b>7</b>
2.1	Locatie (D1)	7
2.2	Omschrijving project (D2)	10
2.3	Termijn (D3, D4, D5)	21
<b>3</b>	<b>Algemene gegevens</b>	<b>22</b>
3.1	Initiatiefnemers/aanvragers (B)	22
3.2	Adviseur (C)	22
<b>4</b>	<b>Natura 2000-gebieden (Module 1)</b>	<b>24</b>
4.1	Aanlegfase	25
4.2	Exploitatiefase (1.1)	27





## BIJLAGEN

Bijlage 1	Toelichting op de aanvraag (dit document)
Bijlage 2	Machtiging
Bijlage 3	Overzichtskaart locatie windturbines Windplan Blauw
Bijlage 4	Passende Beoordeling Windplan Blauw, provincie Flevoland – Bureau Waardenburg. Rapportnummer 17-152 v2.2. Datum: 21-02-2018. <i>In deze bijlage bevindt zich ook de AERIUS bijlage.</i>
Bijlage 5	Natuurtoets deelrapport 2: Windplan Blauw en effecten op natuur. Effecten van basialternatief en varianten voorkeursalternatief MER – Bureau Waardenburg. Rapportnummer 17-131. Datum: 27-09-2017.
Bijlage 6	Veldonderzoek 2016-2017: Vleermuizen en vogels in en rond Windplan Blauw – Bureau Waardenburg. Rapportnummer 17-006. Datum: 05-10-2017.
Bijlage 7	Saneringsplan Windplan Blauw

## 1 INLEIDING

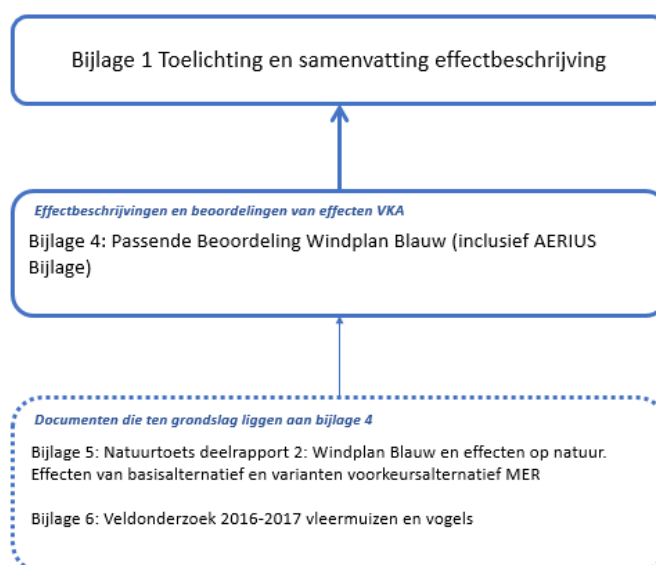
Onderhavige aanvraag heeft betrekking op het voornemen Windplan Blauw (vanaf hier ook 'de activiteit', 'het initiatief' of 'het project' genoemd) dat in het noorden van de provincie Flevoland wordt gerealiseerd door Windvereniging SwifterwinT en Nuon Wind Development. De realisatie van Windplan Blauw heeft effecten op beschermde natuurwaarden en daarom is er, in het kader van de Wet natuurbescherming (Wnb), vergunning vereist. Naast de effecten op beschermde dieren en planten van soorten waarvoor de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn specifieke beschermingsmaatregelen eisen, geldt de zorgplicht voor alle in het wild levende dieren en planten en is het altijd een vereiste dat er in iedere fase van het project zorgvuldig gehandeld wordt.

Het onderhavige document is een bijlage dat hoort bij het 'Aanvraagformulier – Wet natuurbescherming', versie van januari 2017, van de Provincie Flevoland. Deze bijlage kan worden gezien als het activiteitenplan voor Module 1 – Natura 2000-gebieden. In het aanvraagformulier wordt er op verschillende plaatsen verwezen naar deze bijlage (Bijlage 1). In het onderhavige document wordt er achter ieder hoofdstuk of paragraaf naar de kopjes in het aanvraagformulier verwezen. Het nummer van het kopje is weergegeven tussen haakjes.

Voor het windpark is nog geen vergunning in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (kortweg Wabo) aangevraagd; echter deze aanvraag wordt op korte termijn na indiening van onderhavige aanvraag eveneens ingediend.

Voor het project zijn diverse onderzoeken uitgevoerd. Deze onderzoeken zijn in eerste instantie uitgevoerd in het kader van het MER en vervolgens meer specifiek voor het windpark zoals dat in detail is vastgesteld als voorkeursalternatief (VKA) ten behoeve van onderhavige aanvraag. Onderstaande figuur geeft de samenhang tussen de stukken (de bijlagen bij de aanvraag) weer.

**Figuur 1.1 Samenhang bijlagen**



## 2 PROJECT

In deze paragraaf wordt het project Windplan Blauw toegelicht.

### 2.1 Locatie (D1)

Het project Windplan Blauw bestaat uit de volgende onderdelen:

- De verwijdering van 74<sup>1</sup> bestaande windturbines;
- De bouw van 24 windturbines in het IJsselmeer en 37 windturbines op land;
- De aanleg van aansluitkabels (parkbekabeling) van en tussen de turbines naar de onderstations op land en van de onderstations naar het aansluitpunt op het hoogspanningsnet;
- De bouw van maximaal twee onderstations op land en de bekabeling;
- De aanleg van wegen en opstelplaatsen voor de 37 windturbines op land.
- Instellen van een rustgebied van 1 augustus tot en met 31 maart voor de fuut door het afsluiten van een zone van 300 m parallel langs de IJsselmeerdijk tussen de Maximacentrale en de Ketelbrug, met uitzondering van de wachtruimte bij de Ketelbrug

Het windpark bevindt zich in de gemeenten Dronten en Lelystad in het noordoosten van de provincie Flevoland. Het grenst aan de kernen van Dronten, Swifterbant en Lelystad. Ten noordoosten van het project bevindt zich het Ketelmeer en in het noordwesten van het plangebied komen er windturbines in het IJsselmeer. In het westen van het plangebied loopt de rijksweg A6 tussen de Ketelbrug en Lelystad. In en rond de binnendijkse turbinelocaties is het landgebruik overwegend agrarisch. Het grondgebruik bestaat hoofdzakelijk uit akkerbouw en in mindere mate uit grasland, bloementeelt, bollenteelt en fruitteelt.

De 61 nieuw te plaatsen windturbines worden weergegeven in Figuur 2.1 en een vergrote meer gedetailleerde weergave is te zien in Bijlage 3.

<sup>1</sup> In de PB is er uitgegaan van 73 turbines. Dit is een overschatting van de effecten, aangezien er in werkelijkheid 74 turbines verwijderd gaan worden.

Figuur 2.1 Posities windturbines Windplan Blauw



In Tabel 2.1 hieronder zijn (indicatief) de coördinaten en bijbehorende maximale tiphoogte van de nieuw te bouwen windturbines weergegeven. De concrete locaties kunnen nog worden wijzigen binnen de in het Rijksinpassingsplan genoemde bandbreedtes. De maximum ashoogte is voor alle turbines tussen de 120 en 166 meter en de maximum rotordiameter tussen de 120 en 164 meter in combinatie met de maximum tiphoogte die in de volgende tabel is gegeven.

Tabel 2.1 Locaties en afmetingen van de windturbines van Windplan Blauw

Naam opstellingslijn en windturbine	X-coördinaat (Rijksdriehoekstelsel)	Y-coördinaat (Rijksdriehoekstelsel)	Max. tiphoogte (m)
<i>Buitendijk-binnen (BU) SwifterwinT</i>			
BU01	164953	510670	213
BU02	165438	511168	213
BU03	165923	511666	213
BU04	166423	512149	213
BU05	167040	512464	213
BU06	167705	512666	213
BU07	168374	512852	213
BU08	169044	513039	213
BU09	169713	513225	213
BU10	170383	513412	213
<i>Buitendijk-buiten (BU) Nuon</i>			
BU11	171052	513598	213

BU12	171722	513785	213
BU13	164140	511193	213
BU14	164628	511692	213
BU15	165115	512192	213
BU16	165626	512715	213
BU17	166138	513145	213
BU18	166771	513431	213
BU19	167440	513630	213
BU20	168113	513817	213
BU21	168785	514004	213
BU22	169458	514190	213
BU23	170130	514377	213
BU24	170803	514564	213
<i>Elandtocht (ET)</i>			
ET01	174498	508663	248
ET02	174759	509078	248
ET03	175020	509492	248
ET04	175281	509906	248
ET05	175542	510321	248
ET06	175803	510735	248
ET07	176064	511149	248
<i>Rivierduintocht (RD)</i>			
RD01	170668	507439	213
RD02	170653	507867	213
RD03	170638	508295	213
RD04	170624	508723	213
RD05	170511	509137	213
RD06	170399	509550	213
RD07	170287	509963	213
RD08	170175	510376	213
RD09	170059	510803	213
RD10	169938	511252	213
RD11	169809	511725	213
<i>Rendiertocht (RT)</i>			
RT01	175554	507463	248
RT02	175800	507885	248
RT03	176048	508311	248
RT04	176296	508738	248
RT05	176544	509165	248
RT06	176793	509592	248
RT07	177041	510018	248

RT08	177279	510428	248
RT09	177529	510858	248
<i>Klokbekertoicht (VT)</i>			
VT01	168732	507340	213
VT02	168716	507767	213
VT03	168700	508195	213
VT04	168588	508608	213
VT05	168476	509021	213
VT06	168364	509434	213
VT07	168252	509848	213
VT08	168136	510274	213
VT09	168014	510724	213
VT10	167886	511196	213

## 2.2 Omschrijving project (D2)

Het project Windplan Blauw bestaat grofweg uit drie fases: de aanlegfase, de exploitatiefase en de verwijderingsfase.

Voor deze vergunningsaanvraag is enkel de aanlegfase en de exploitatiefase van belang. Een eventueel benodigde vergunning voor de verwijdering van de nieuw te plaatsen turbines zal in een later stadium worden aangevraagd aangezien dit nog ver in de toekomst. Daarnaast zullen de effecten op natuur vergelijkbaar of kleiner zijn dan de effecten tijdens bouw.

### 2.2.1 Aanlegfase

De aanlegfase betreft de volgende activiteiten:

- Het verwijderen van 74 bestaande windturbines (offshore/buitendijks en onshore/binnendijks);
- De bouw van 61 nieuwe windturbines (offshore/buitendijks en onshore/binnendijks);
- De aanleg van onderhoudswegen en kraanopstelplaatsen op land;
- De aanleg van de parkbekabeling en de bekabeling naar maximaal twee onderstations;
- De bouw van maximaal twee onderstations op land.

#### Sanering oude windturbines

Onderdeel van het project betreft het verwijderen van een groot aantal bestaande windturbines. Dit betreft ten eerste alle 28 windturbines van het windpark Irene Vorrink, gesitueerd in het IJsselmeer aan de IJsselmeerdijk. Daarnaast worden er 45 andere bestaande turbines in het plangebied verwijderd. In bijlage 7 is de opzet van het Saneringsplan opgenomen waarin in meer detail wordt beschreven hoe de volgorde van de sanering eruit ziet. Dit plan is samengevat in onderstaand kader. In Figuur 2.2 is een kaart opgenomen met de locaties van de bestaande windturbines. Hierin is ook aangegeven welke turbines gesaneerd worden en aan welke opstellingslijn deze gesaneerde turbines gekoppeld zijn.

### Kader 2.1 Gefaseerde aanlegfase en dubbeldraaiperiode

In het plangebied staan op dit moment 74 turbines, die uiteindelijk allemaal worden gesaneerd. Deze saneringsopgave zal gefaseerd plaatsvinden (zie voor een gedetailleerde beschrijving per opstellingslijn wordt verwezen naar het saneringsplan in bijlage 7).

In Figuur 2.2 is aangegeven welke turbines worden verwijderd en aan welke opstellingslijn van Windplan Blauw ze zijn “gekoppeld”. Het uitgangspunt is dat de bestaande windturbines zijn verwijderd voordat de nieuwe windturbines waaraan de bestaande turbines zijn “gekoppeld” in gebruik worden genomen. Het uitgangspunt is daarbij dat de oude en nieuwe windturbines maximaal een half jaar tegelijkertijd draaien. Dit tegelijkertijd draaien van oude en nieuwe windturbines wordt ook wel de dubbeldraaiperiode genoemd.

Voor de sanering van windpark Irene Vorrink (IV) geldt een aparte situatie, namelijk dat de turbines moeten zijn afgebroken voordat alle nieuwe windturbines van Windplan Blauw in het IJsselmeer (het buitendijks gedeelte) in exploitatie worden genomen. Dit in verband met het zo min mogelijk verstoren van watervogels. Indien verwijdering van IV tijdens de bouw van de buitendijkse turbines van Windplan Blauw plaatsvindt dan gebeurt dit in de periode 1 april t/m 31 juli. Dan zijn er namelijk weinig watervogels in dit deel van het IJsselmeer. Gedurende de bouw van de buitendijkse turbines van Windplan Blauw, draaien de windturbines van IV niet in de periode 1 augustus t/m 31 maart, eveneens in verband met de soorten die daar aanwezig zijn. In de onderstaande tabel is de situatie samengevat.

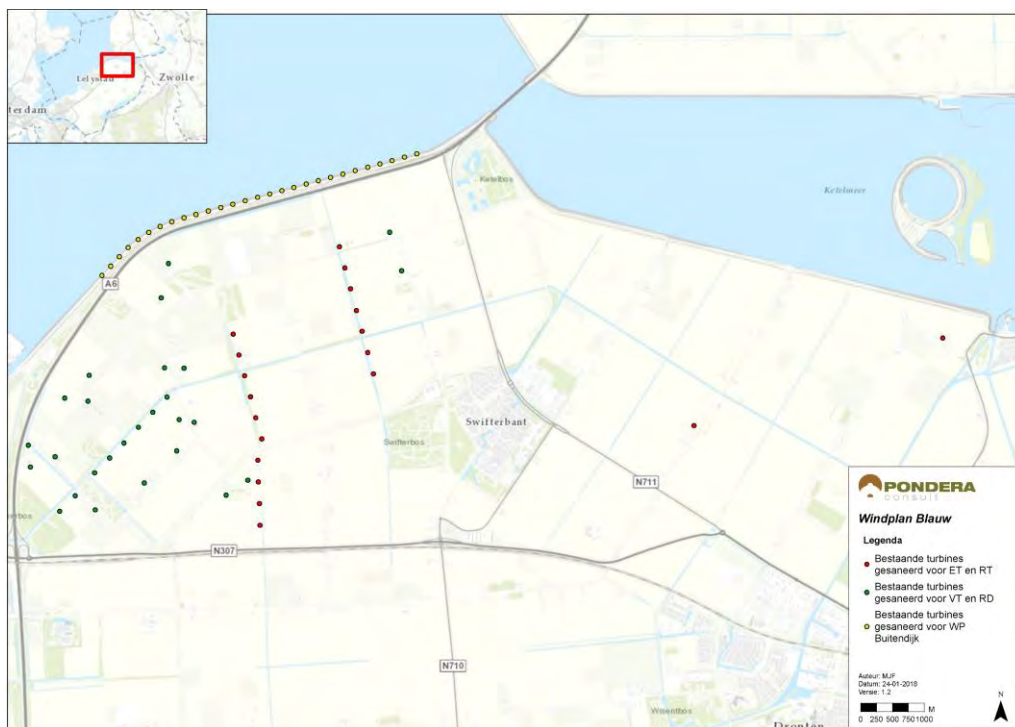
Nadat alle bestaande turbines zijn gesaneerd zullen alleen de nieuwe turbines opgesteld staan en draaien, dit wordt de eindfase genoemd.

**Tabel ter verduidelijking van situatie omtrent sanering Windpark Irene Vorrink en bouw buitendijkse turbines Windplan Blauw**

Fase	Windpark	
	<i>Irene Vorrink</i>	<i>WP Blauw (buitendijks)</i>
Vóór bouw WP Blauw (buitendijks)	Windturbines mogen draaien	-
Bouwfase WP Blauw	Windturbines mogen draaien tussen 01-04 en 31-07. Windturbines moeten stil staan tussen 01-08 en 31-03. Windturbines kunnen alleen worden verwijderd tussen 01-04 en 31-07.	Bouw windturbines
Oplevering WP Blauw	-	Windpark in bedrijf



**Figuur 2.2** Bestaande windturbines die worden verwijderd. Aangegeven is aan welke opstellingslijn van Windplan Blauw de bestaande windturbines zijn gekoppeld



### Bouw nieuwe windturbines

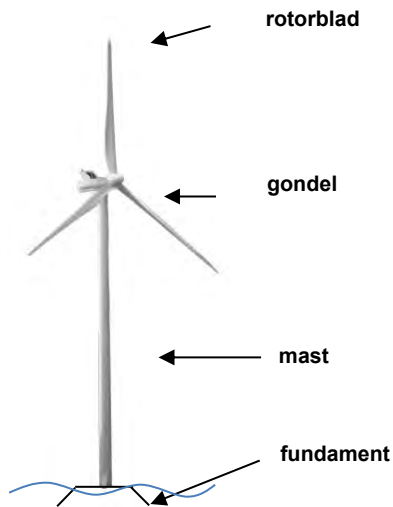
Een windturbine zet de energie uit wind door de draaiing van de rotorbladen via een generator om in elektriciteit. Voor dit proces worden geen grond- of hulpstoffen gebruikt. De belangrijkste onderdelen van de windturbine, ongeacht het type, zijn:

- het fundament;
- de mast;
- de gondel waarin de generator zich bevindt, en;
- de rotorbladen.

Deze onderdelen worden in Figuur 2.3 weergegeven.

In de volgende paragrafen wordt in meer detail uitgelegd hoe de off- en onshore turbines worden geïnstalleerd. De windturbines zelf zijn niet verschillend off- en onshore. Alleen de manier van installatie is verschillend.

**Figuur 2.3** Algemeen aanzicht windturbine

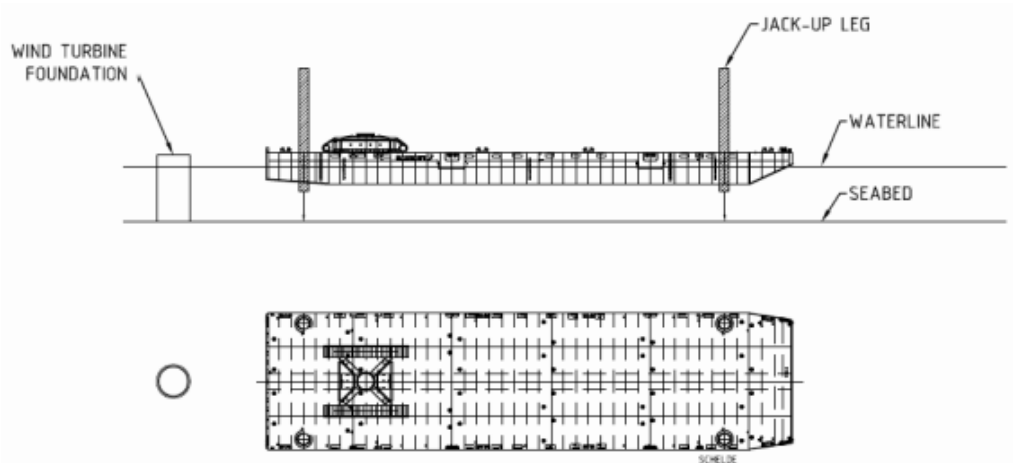


*Offshore windturbines (in het IJsselmeer)*

**Bouw windturbines**

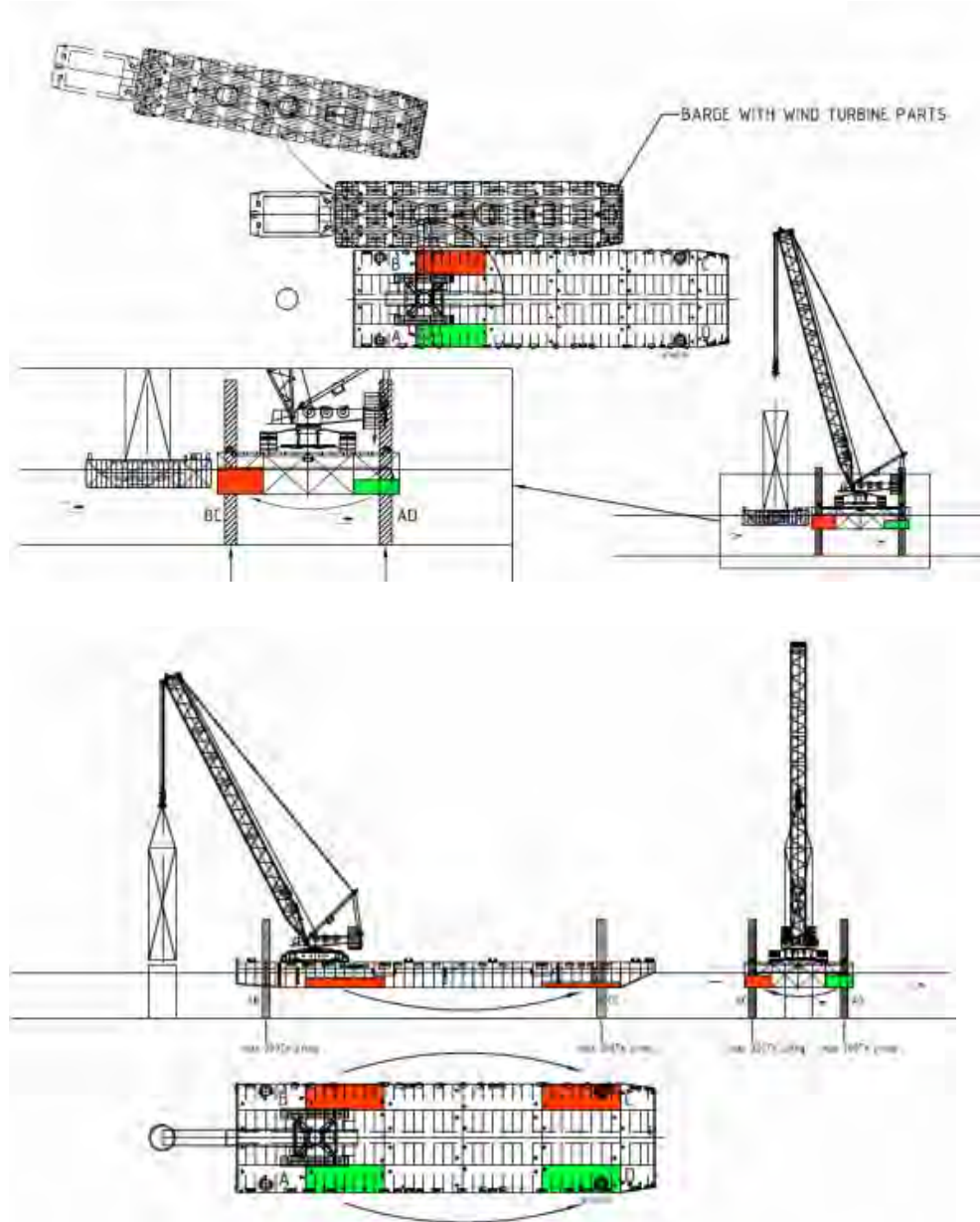
De windturbines in het IJsselmeer worden door een installatieschip (ponton) op het water in elkaar gezet. Na het gereedkomen van de eerste funderingen en elektriciteitskabels gaan de torendelen, de gondel en de rotor(bladen) op het installatieschip naar de eerste locatie. Uiteindelijk zal een kraan op het ponton de windturbinemasten bevestigen op de fundamenteën, gevolgd door de installatie van de gondel en de rotorbladen. De ponton met de kraan wordt in positie gebracht op de juiste locatie ten opzicht van de turbinepositie. Wanneer de ponton op de juiste positie ligt wordt deze geankerd en zakken de 'poten' naar de bodem voor de stabiliteit. De poten voorkomen dat de ponton naar beneden zakt, wanneer er wordt getild.

**Figuur 2.4** Positioneren ponton



Vervolgens worden de turbine onderdelen door een tweede ponton aangeleverd. Bij het tillen van de onderdelen verplaatst het gewicht zich, wat wordt gecompenseerd door waterballast in de ponton. Ook bij het draaien van de turbine verplaatst het gewicht zich, wat op dezelfde wijze wordt opgevangen. Eerst wordt het eerste torendeel op de fundering geplaatst en wordt de flensverbinding tussen fundering en toren vast gebout. Na de volgende torendelen wordt de gondel geplaatst en daarna de rotor, of wel eerst de gondel met de naaf en daarna driemaal een rotorblad.

**Figuur 2.5 Heffen**



**Figuur 2.6 Heffen in de praktijk**



Foto: Ventolines, 2015

Idealiter komen de onderdelen 'just in time' aan op de locatie van de windturbine, zodat er geen onderdelen langdurig opgeslagen hoeven te worden of schepen met onderdelen liggen te wachten. De turbines zullen gefaseerd worden geïnstalleerd. De windturbines worden in een 'treintje' gebouwd. Er wordt begonnen met het installeren van fundaties, waarna, als de eerste fundaties gereed zijn, de torens op de beschikbare fundaties worden gebouwd en zo verder. Dat deel waar gewerkt wordt, wordt afgesloten voor de regulier scheepvaart. Per dag wordt vervolgens één windturbine geplaatst op de reeds afgeronde fundatie.

De windturbine wordt daarna mechanisch gereed gemaakt op grond van de inbedrijfsstellingprocedure, waarin onder andere alle boutverbindingen worden nagelopen en de gondel en de bladen worden uitgelijnd.

### **Bouw fundaties**

De windturbines worden geplaatst op een fundatie, die worden gefundeerd in de IJsselmeerbodem. Voor locaties in het water zijn er diverse fundatieprincipes beschikbaar waarop de windturbine kan worden gefundeerd. De fundatie zorgt voor stabiliteit van de windturbine. Een fundatie bestaat uit een onderwaterdeel, een deel boven water en eindigt bij het toegangsplatform. Het toegangsplatform is een omheinde balustrade rondom de turbine en geeft toegang tot de windturbine. Hierop bevindt zich veelal een zogenaamde david-kraan, een hijsmechanisme voor onderdelen. De hoogte van het platform is circa 2,5 tot 5 meter boven NAP. Met deze hoogte is verzekerd dat de technische installaties onder in de windturbine altijd beschermd zijn tegen water (golfaanval in het IJsselmeer kan globaal oplopen tot 1,5 meter hoge golven) en dat de toegang is belemmerd voor derden. Toegang tot het platform vindt plaats door een vaste ladder (een zogenaamde 'boatlanding') of door een dergelijke ladder op onderhoudsvaartuigen aan te brengen.

Een fundatie is een locatie-specifiek ontwerp, dat is afgestemd op de omgevingscondities, de bodemopbouw en de belastingen van de turbine die de fundatie moet dragen. Relevante condities voor de buitendijkse windturbines van Windplan Blauw zijn de bodem- en watercondities en de mogelijkheid op (kruisend) ijs.

Er is nog geen keuze gemaakt voor een fundatieprincipe. Deze keuze wordt tijdens de voorbereiding van de bouw gemaakt. Er is principe geen verschil in de effecten op natuur tussen de verschillende fundatieprincipes. Mocht dit wel zo zijn dan wordt dit expliciet in de aanvraag aangegeven en beschreven. In de volgende tabel is een overzicht gegeven van de fundatieprincipes die gebruikt kunnen worden. Vervolgens worden de verschillende fundatieprincipes en de manier van installatie in onderstaande tekst toegelicht.

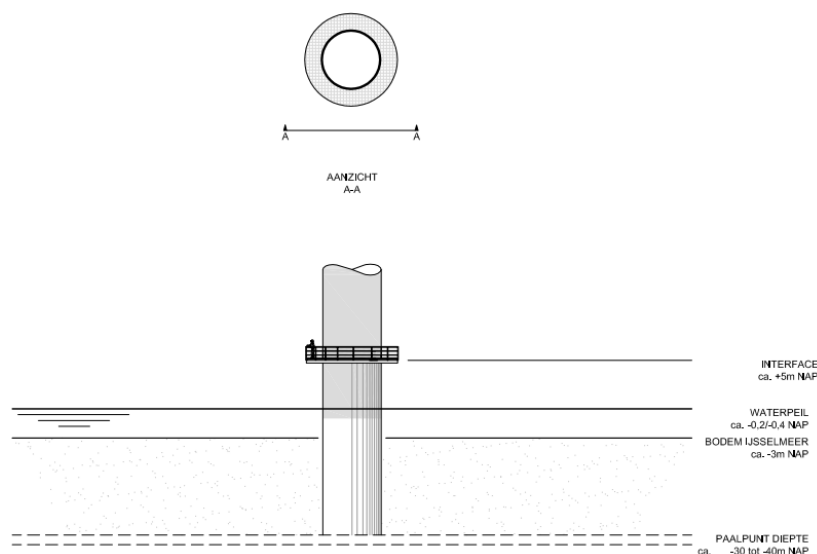
Tabel 2.2 Fundatieprincipes en afmetingen

Fundatieprincipe	Afmetingen ter plaatse waterbodembodem (maximaal)	Heipalen		
		Aantal	Afmeting (doorsnede)	Materiaal
<i>Monopile</i>	10 meter diameter	1	5 – 10 meter	Staal
<i>Dolphin fundatie</i>	30 x 30 meter	20 tot 30	Circa 1 meter	Staal of beton
Damwand op palen fundatie	30 x 30 meter	Circa 60	0,5 x 0,5 meter	Beton

#### Toelichting fundatieprincipe monopile

Een *monopile* fundatie is een stalen buis die tot een diepte van circa 30-40 meter de waterbodembodem in wordt geheid. De doorsnede van deze paal is vijf tot 10 meter. De turbine wordt door middel van een verbinding, bijvoorbeeld een flens of *transition piece*, op de fundatie geïnstalleerd.

Figuur 2.7 Fundatieprincipe *Monopile*

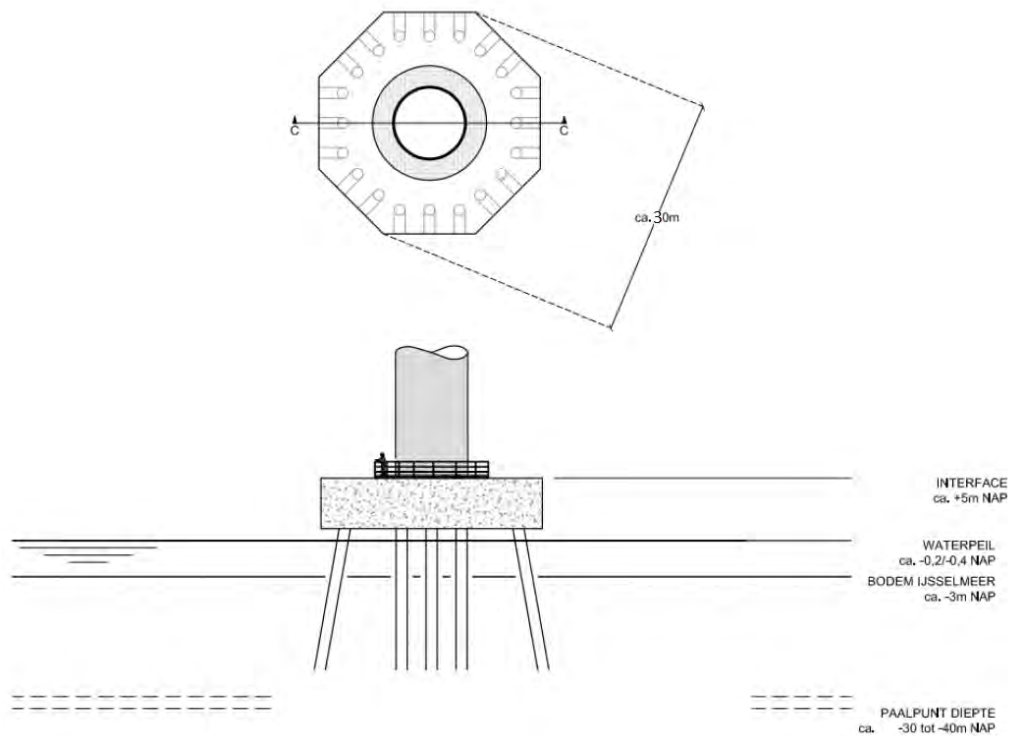


De monopile funderingen, of variatie hierop met meerdere kleinere buispalen, worden in gespecialiseerde staalfabrieken gefabriceerd en per ponton naar het IJsselmeer gevaren. Het kan noodzakelijk zijn om de monopiles op een tijdelijke locatie op te slaan voorafgaand aan het transport richting het plangebied. Bij de installatie worden de monopiles op locatie door een installatieschip recht op gehesen en in een positioneringsstuk (template) geplaatst. Het schip laat de monopile vervolgens op de juiste positie (GPS coördinaten) op de bodem zakken. Met een hydraulische hamer wordt de monopile vervolgens tot op de gewenste diepte de bodem in geheid. Na het heien wordt op de monopile een verbindingstuk geplaatst voor de installatie van de windturbinetoren en kan de elektriciteitskabel, die de fundering in wordt getrokken, worden vastgezet. De fundering is nu klaar voor de windturbine. Per monopile wordt circa 2-3 uur geheid. Heiwerkzaamheden vinden in principe overdag plaats, behalve indien werkzaamheden uitlopen. Op één tot maximaal twee locaties vinden tegelijkertijd heiwerkzaamheden plaats. Voorafgaand aan en na het heien van de fundatie wordt een nieuwe fundatie gepositioneerd evenals de betrokken schepen voor het heien.

Toelichting fundatieprincipe *Dolphin* fundatie

Dit fundatieprincipe betreft een fundatie op een beperkt aantal stalen of betonnen palen die de bodem in worden geheid (20 tot 30 palen). De palen hebben een doorsnede van circa 1 meter. Boven het waterpeil wordt een betonnen plaat geplaatst waarop de turbine wordt geplaatst. De afmetingen van deze plaat zijn maximaal 30 x 30 meter.

**Figuur 2.8 Fundatieprincipe *Dolphin* fundatie**

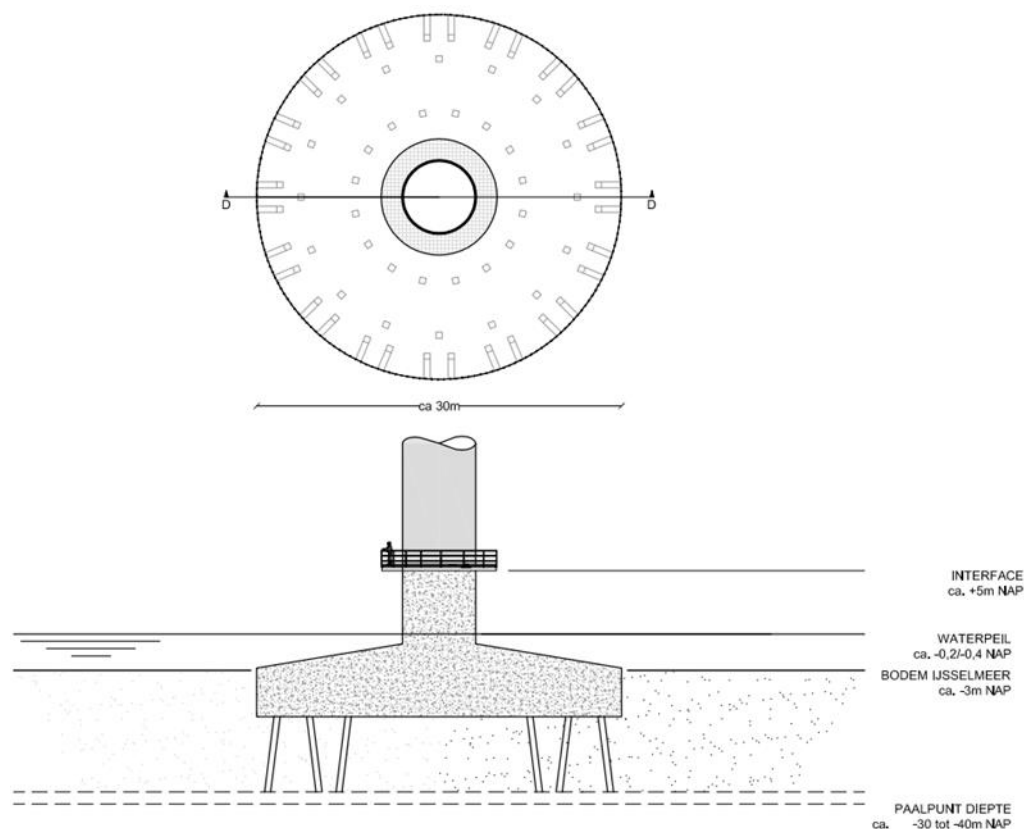


De constructie van een fundatie conform het *dolphin*-principe kan gedeeltelijk op land en op locatie dan wel geheel op locatie plaatsvinden. In het geval van gedeeltelijke constructie op land worden vanuit een nabijgelegen haven betonnen heipalen en een geprefabriceerd betonnen funderingsstuk naar de locatie getransporteerd. Op locatie worden de funderingspalen de bodem ingeheid of getrild, waarna het funderingsstuk op de funderingspalen wordt geplaatst. Het intrillen of heien kost per paal beperkt tijd (minder dan een half uur). In het geval van constructie op locatie worden de funderingsmaterialen (funderingspalen, wapeningsstaal, betoninstallatie) naar de locatie getransporteerd. Op de geïnstalleerde heipalen wordt een bekisting aangebracht, waarin het wapeningsstaal wordt aangebracht. Daarna wordt het beton in de bekisting gestort en hardt het uit tot een fundering. Heiwerkzaamheden voor dit funderingsprincipe vinden in principe overdag plaats, behalve indien werkzaamheden uitlopen. Per locatie is sprake van één heistelling.

#### Toelichting fundatietype damwand fundatie

Een damwand fundatie (*piled concrete slab*) is in principe een landfundatie. Door middel van damwanden wordt een bouwkuip gecreëerd. In de kuip worden circa 60 betonnen heipalen (0,5 x 0,5 meter) geslagen (indicatie kop 450x450) waarna een betonnen werkvloer wordt gerealiseerd vanaf de waterbodem tot het waterpeil van maximaal 30 x 30 meter.

**Figuur 2.9 Fundatieprincipe Damwand fundatie**



De damwandfundering wordt geheel op locatie gemaakt. Eén transportschip kan componenten voor verschillende funderingen transporteren. Op een installatieschip is een hijskraan en een



hei/tril-installatie aanwezig voor het installeren van de damwanden en de heipalen. Heiwerkzaamheden vinden in principe overdag plaats, behalve indien werkzaamheden uitlopen. Op een beperkt aantal locaties vinden tegelijkertijd heiwerkzaamheden plaats, deze locaties zijn aangrenzend. De koppen van de heipalen worden gesneld en het wapeningstaal wordt aangebracht, waarna het beton wordt gestort en de fundering klaar is. Het installatieschip kan worden gebruikt voor het transporteren en installeren van de funderingscomponenten, maar het is ook mogelijk om pontons te gebruiken voor het aanvoeren van funderingsonderdelen.

### *Onshore windturbines*

#### **Kraanopstelplaatsen**

Om de onshore windturbines te bouwen zijn er verharde (geasfalteerde) gronden nodig waar de bouwkransen opgesteld kunnen worden. Dit worden de kraanopstelplaatsen genoemd. Per windturbine zal er een kraanopstelplaats moeten worden aangelegd. Uiteindelijk zal een kraan de windturbinemasten bevestigen op de fundamenteën, gevolgd door de installatie van de gondel en de rotorbladen.

#### **Bouw fundaties**

Elk turbinetype heeft een eigen principe ontwerp van de fundatie dat benodigd is voor de bouw van de windturbine. Ter voorbereiding op de bouw vindt detailengineering van de fundatie plaats. Deze wordt specifiek afgestemd op de locatie van elke individuele windturbine. Een heistelling is nodig om de funderingspalen enkele meters de grond in te slaan.

#### **Bouw windturbines**

De windturbines worden door kranen in elkaar gezet. Na het gereedkomen van de eerste funderingen en elektriciteitskabels zal een kraan de windturbinemasten bevestigen op de fundamenteën en wordt de flensverbinding tussen fundering en toren vast gebouwd. Na de volgende torendelen wordt de gondel geplaatst en daarna de rotor, of wel eerst de gondel met de naaf en daarna driemaal een rotorblad.

#### **Onderhoudswegen**

Er worden wegen gebouwd die naar de windturbines toe lopen, zodat kranen en ander benodigd materieel naar de windturbinelocaties toe kunnen. Dit zijn de zogeheten onderhoudswegen van circa 5 meter breed die langs de Rendiertocht, de Elandtocht, de Rivierduintocht en de Klokbekeertocht worden gebouwd. Er worden geen sloten naast de wegen aangelegd voor de ontwatering.

### *Bekabeling en onderstations*

Tussen de windturbines worden er kabelsystemen aangelegd zodat de opgewekte elektriciteit naar een onderstation kan worden getransporteerd die de elektriciteit vervolgens naar het al bestaande schakelstation in Lelystad transporteert, zodat de opgewekte elektriciteit uiteindelijk in het hoogspanningsnet komt.

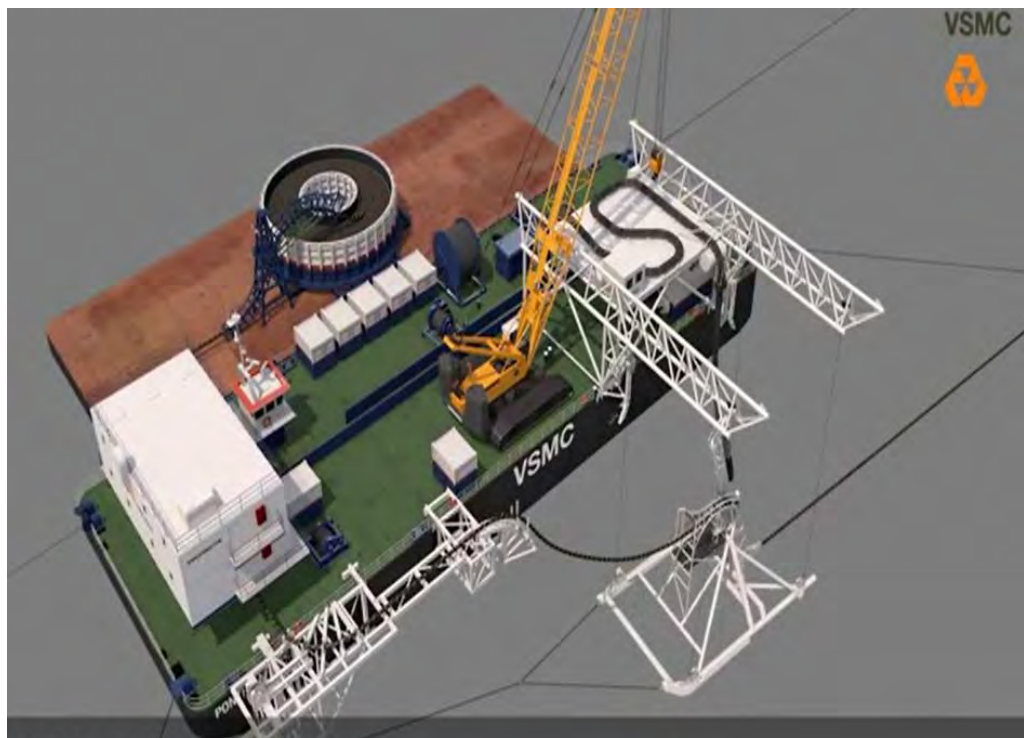
De elektriciteitskabels worden volgens specificatie van het elektrische ontwerp geproduceerd in een kabelfabriek. De kabelstukken of kabel aan één stuk wordt opgerold op haspels en vervolgens op één of meerdere grote trommels op een transport- of kabelinstallatieschip naar de locatie vervoerd. Voor de installatie van de kabels positioneert het kabelinstallatieschip zich bij de windturbine die wordt aangesloten. De kabel wordt allereerst met een kabelhaspel op de



windturbine, vanaf het schip de windturbine ingetrokken. Daarna wordt de kabel bij de windturbine ingegraven en vaart het schip naar de volgende windturbine, terwijl de kabel continu wordt ingeploegd. Bij de volgende turbine positioneert het schip zich opnieuw en wordt opnieuw een kabelhaspel op de windturbine geplaatst. De kabel wordt doorgeknipt en de windturbine ingetrokken. In de windturbine wordt de kabel verbonden met een eindsluiting, die later wordt gebruikt voor het aansluiten van de schakelapparatuur en de transformator in de windturbine. Indien nodig, wordt het installatieproces van de kabels door duikers begeleid en wordt de kabel rondom de windturbine extra beschermd tegen mogelijke ankerschade. De kern van het leggen van windparkbekabeling is het maken van een sleuf, het leggen van de kabel(s) en het opvullen van de sleuf. Deze stappen kunnen opeenvolgend of tegelijk worden uitgevoerd, afhankelijk van de gehanteerde methode. Voor alle technieken geldt dat de kabels vanaf een kabelschip, of in een trommel op een ponton, worden aangevoerd en op de locatie in de geul worden gevoerd om slepen van kabels over de waterbodem of door het water te voorkomen. Daarmee wordt onnodige bodemroering voorkomen. Een voorbeeld van een combinatie van schip met kabels en kabelinstallatie is weergegeven in Figuur 2.10.

Op land worden de kabels aangelegd doormiddel van ofwel HDD-boringen en/of open ontgravingen. Uiteindelijk zullen er maximaal twee onderstations op land worden gebouwd, waar de kabels van de offshore en de onshore turbines samen komen.

**Figuur 2.10** Voorbeeld kabelinstallatie



Bron: VSMC, Youtube.com

## 2.2.2 Exploitatiefase

Wanneer de windturbines in gebruik zijn wekken deze elektriciteit op doordat de wind die langs de rotorbladen waait, de rotorbladen (ook wel wieken) in beweging zet. Deze beweging, het draaien van de wieken, wordt in de gondel omgezet in elektriciteit door middel van een generator. Door middel van transformatoren in de windturbine wordt het spanningsniveau van de elektriciteit op het juiste niveau gebracht. De opgewekte elektriciteit wordt via ondergrondse kabels naar een inkoopstation (of onderstation) afgevoerd waar het overdrachtspunt ligt naar het openbare hoogspanningsnet.

Afhankelijk van het type windturbine gaat een windturbine in bedrijf bij een windsnelheid van circa 3 m/s (2 Beaufort) en uit bedrijf bij een windsnelheid van ongeveer 35 m/s (10 Beaufort). In principe is een windturbine 7 dagen per week, 24 uur per dag in bedrijf. Een windturbine staat slechts stil bij te veel of te weinig wind, bij inspectie/controlle en op grond van nadere bepalingen (voorschriften) uit wet- en regelgeving.

### Afmetingen windturbines

Alle nieuw te bouwen windturbines hebben drie rotorbladen (wieken) en draaien dezelfde kant op (met de klok mee). Het specifieke merk en type windturbine wordt bepaald op basis van een selectie onder diverse windturbinefabrikanten. Voorafgaand aan de start van de bouw wordt een definitieve keuze gemaakt voor een windturbintype. De minimale en maximale afmetingen die voor Windplan Blauw worden gehanteerd en van belang zijn bij het bepalen van de effecten op natuur, zijn te vinden in Tabel 2.3.

Tabel 2.3 Minimale en maximale vermogen en afmetingen van één enkele windturbine

Scenario	Vermogen (MW)	Rotordiameter (m)	Ashoogte (m)	Tiphoogte (m)
Minimale afmetingen	3,4	120	120	180
Maximale afmetingen	5	164	166	248

## 2.3 Termijn (D3, D4, D5)

Verzocht wordt om vergunning met een geldigheid voor onbepaalde tijd. De planning van de start en de duur van de aanlegfase en de exploitatiefase is indicatief. Verwacht wordt dat de aanlegfase van Windplan Blauw start op 01-01-2020 en dat deze zal eindigen op 01-01-2022. Inbedrijfname van het windpark is voorzien op 01-01-2022, afhankelijk van het verloop van de procedure en de voorbereidingen voor de realisatie. Indien gewenst kan voorafgaand aan de bouw een planning worden toegezonden. De werkzaamheden tijdens de bouw zullen 24/7 worden uitgevoerd en zullen doorgaans overdag plaatsvinden.

### 3 ALGEMENE GEGEVENS

#### 3.1 Initiatiefnemers/aanvragers (B)

In de volgende tabel zijn de gegevens van de initiatiefnemers, Windvereniging SwifterwinT en Nuon Wind Development B.V., weergegeven. De initiatiefnemers zijn gelijk aan de aanvragers van de vergunning/ontheffing en betreffen rechtspersonen.

Tabel 3.1 Gegevens Windvereniging SwifterwinT

<b>Naam bedrijf</b>	SwifterwinT B.V.
<b>Naam en voorletters</b>	Holman, J.M.
<b>Straatnaam + nr.</b>	Elandweg 4
<b>Postcode</b>	8255 RJ
<b>Woonplaats</b>	Swifterbant
<b>E-mail adres</b>	jeroen.holman@swifterwintbv.nl
<b>Telefoonnummer</b>	06 46 34 12 24
<b>Mobiele telefoon nr.</b>	06 46 34 12 24
<b>KvK nummer + vestigingsnummer</b>	70894469 + 000039124517
<b>Bent u grondgebruiker?</b>	Nee, gronden zijn in bezit voorafgaand aan de afgeving van de definitieve beschikking

Tabel 3.2 Gegevens Windvereniging Nuon Wind Development B.V.

<b>Naam bedrijf</b>	Nuon Wind Development B.V.
<b>Naam en voorletters</b>	Adriaanse, T.
<b>Straatnaam + nr.</b>	Hoekenrode 8
<b>Postcode</b>	1009 DC
<b>Woonplaats</b>	Amsterdam
<b>E-mail adres</b>	Tamara.adriaanse@nuon.com
<b>Telefoonnummer</b>	+31 6 3103 0408
<b>Mobiele telefoon nr.</b>	+31 6 3103 0408
<b>KvK nummer + vestigingsnummer</b>	30128858 + 000016572467
<b>Bent u grondgebruiker?</b>	Nee, gronden zijn in bezit voorafgaand aan de afgeving van de definitieve beschikking

#### 3.2 Adviseur (C)

In Tabel 3.3 zijn de gegevens van de voor de indiening van de aanvraag gemachtigde adviseur van de aanvrager opgenomen inzake het verzoek om vergunning/ontheffing. Het machtigingsformulier is te vinden in bijlage 2b.

Tabel 3.3 Gegevens adviseur/contactpersoon

<b>Naam bedrijf</b>	Pondera Consult
<b>Naam en voorletters</b>	Rijntalder, H.
<b>Straatnaam + nr.</b>	Welbergweg 49
<b>Postcode + Woonplaats</b>	7556 PE Hengelo
<b>E-mail adres</b>	h.rijntalder@ponderaconsult.com
<b>Telefoonnummer</b>	074 248 99 40

<b>Mobiele telefoon nr.</b>	+31 6 22239487
<b>KvK nummer</b>	08 156 154

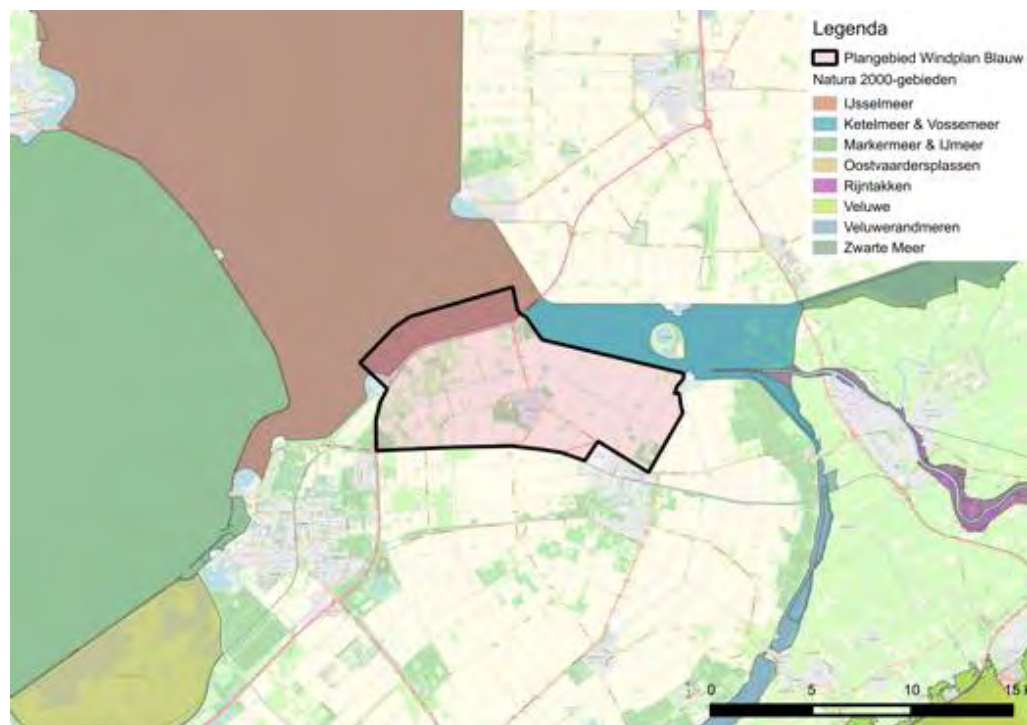
## 4 NATURA 2000-GEBIEDEN (MODULE 1)

Op grond van artikel 2.7, lid 2, van de Wet natuurbescherming (Wnb) is het:

*“verboden zonder vergunning van gedeputeerde staten projecten te realiseren of andere handelingen te verrichten die gelet op de instandhoudingsdoelstellingen voor een Natura 2000-gebied de kwaliteit van de natuurlijke habitats of de habitats van soorten in dat gebied kunnen verslechteren of een significant verstorend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor dat gebied is aangewezen”*

Er liggen verscheidene Natura 2000-gebieden (zie Figuur 4.1) in en rondom het plangebied en daarom is er mogelijk een (negatief) effect op de natuurlijke habitats of de habitats van soorten in deze gebieden. Om deze mogelijke effecten te beoordelen is er een Passende Beoordeling (PB) opgesteld door Bureau Waardenburg (zie Bijlage 4). In deze PB zijn de mogelijke (significante) effecten van Windplan Blauw op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van deze Natura 2000-gebieden beschreven en beoordeeld. De effecten tijdens de aanlegfase en de exploitatiefase zijn onderzocht en zullen in de volgende paragrafen kort samengevat en toegelicht. Voor een gedetailleerde beschrijving wordt verwezen naar de PB in Bijlage 4.

**Figuur 4.1 Plangebied Windplan Blauw en de ligging van Natura 2000-gebieden**



Bron: Bureau Waardenburg. (2017). Passende Beoordeling Windplan Blauw, provincie Flevoland

## **4.1 Aanlegfase**

### **4.1.1 Effecten op habitattypen en habitatoorten (1.2, 1.4, 1.5)**

Zoals beschreven in hoofdstuk 2 zijn er verschillende soorten materieel benodigd om Windplan Blauw te bouwen. Zo zijn er zowel off- als onshore verschillende soorten schepen, kranen, vrachtwagens en andere soorten installaties nodig. Dit materieel kan zorgen voor stikstofuitstoot en dit kan schadelijk zijn voor gewassen, zoals planten en bomen, die stikstof opnemen vanuit de atmosfeer voor hun eigen voeding. Er is namelijk een limiet aan de hoeveelheid stikstof die de flora in Nederland kan opnemen zonder dat dit leidt tot negatieve effecten op de lange termijn voor natuurlijke habitat. Dit is de kritische depositie waarde (KDW). In het IJsselmeer en andere omringende Natura 2000-gebieden zijn stikstofgevoelige habitattypen aanwezig, waarbij het noodzakelijk is om rekening te houden met de KDW voor dat gebied. Nederland heeft de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) opgesteld die maatregelen bevat om deze stikstofgevoelige gebieden te beschermen en de stikstofdepositie in Nederland te reguleren en op termijn te verminderen. In de PAS is de depositieruimte vastgelegd, die borgt dat de jaarlijkse stikstofdepositie onder een bepaald maximum blijft. De depositieruimte is alle ruimte die beschikbaar is voor economische ontwikkelingen. Er wordt vrijstelling gegeven om stikstof te mogen uit te stoten wanneer de stikstofdepositiewaarden op elk Natura 2000-gebied van een project onder de 0,05 mol/ha/jaar blijft.

Als gevolg van de aanleg van de geplande windturbines is geen sprake van ruimtebeslag van habitattypen.

Om te bepalen wat de stikstofdepositiewaarden zijn van een project wordt gebruik gemaakt van de AERIUS-Calculator. De AERIUS-Calculator is een tool die is ontwikkeld om te berekenen hoeveel stikstofdepositie een project heeft op ieder omringend Natura 2000-gebied. Uit de berekeningen van de AERIUS-Calculator blijkt dat de depositie van stikstof als gevolg van de aanleg van Windplan Blauw in geen van de beschermde habitattypen in de Natura 2000-gebieden 0,05 Mol/ha/jaar of meer zal bedragen. Dit betekent dat er voor Windplan Blauw geen sprake is van een meldingsplicht en negatieve effecten op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van stikstofgevoelige habitattypen zijn uitgesloten. De resultaten van de AERIUS-Calculator zijn te vinden in bijlage 5 van de PB (zie Bijlage 4).

### **4.1.2 Effecten op habitatoorten (Bijlage II van de Habitatrictlijn) (1.1)**

Omdat er werkzaamheden plaatsvinden in en rondom Natura 2000-gebieden is beoordeeld of habitatoorten gedood of verstoord kunnen worden tijdens bijvoorbeeld graafwerkzaamheden of heiwerkzaamheden. Ten behoeve van de bouw van Windplan Blauw worden geen gebouwen gesloopt. Daarnaast liggen alle turbinelocaties op ruime afstand (meer dan tweehonderd meter) van bestaande woningen.

De meervleermuis komt in het IJsselmeer voor en is de enige habitatoort uit Bijlage II van de Habitatrictlijn die mogelijk buiten het IJsselmeergebied treedt en in andere delen van het plangebied voorkomt. Deze soort verblijft alleen in bebouwing, die uiteraard niet aanwezig is op het IJsselmeer. Tijdens de aanlegfase worden er daarnaast geen gebouwen onshore in het plangebied gesloopt en ligt alle bebouwing ten minste 200 meter van iedere windturbine af. Daarom zal er geen sprake zijn van aantasting of vernietiging van verblijfplaatsen van de

meervleermuis. Het kan worden uitgesloten dat er effecten zijn op de meervleermuis tijdens de aanlegfase.

Andere soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn (zoals de rivierdonderpad en de noordse woelmuis) zijn over het algemeen gebonden aan de Natura 2000-gebieden (in dit geval het IJsselmeer) en komen niet of niet ver buiten deze gebieden. Het buitendijkse deel van het plangebied is geen onderdeel van het Habitatrichtlijngebied van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Voor deze soorten en andere soorten van Bijlage II van de Habitatrichtlijn is geen sprake van een relatie met het plangebied buiten het IJsselmeer. Verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats en verstoring van deze soorten in de Natura 2000-gebieden, als gevolg van de bouw van Windplan Blauw, is daarom op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### 4.1.3 Effecten op broedvogels en niet-broedvogels (1.1)

Tijdens de werkzaamheden gedurende de aanlegfase is er sprake van geluid, bewegingen en trillingen. Er moeten bijvoorbeeld wegen worden aangelegd of verbreed, er wordt geregeld heen en weer gereden met vrachtwagens en personenauto's, er wordt gewerkt met draglines en grote kranen, er worden funderingen voor de windturbines geheid en bestaande turbines en funderingen verwijderd en in het veld wordt heen en weer gelopen door landmeters en bouwers. Dit zou in potentie kunnen leiden tot verstoring van vogels. De planning van de werkzaamheden is op dit moment nog niet in detail duidelijk, maar het is wel duidelijk dat de werkzaamheden in tijd en ruimte gefaseerd plaatsvinden (zoals uitgelegd in Kader 2.1). Specifiek voor windpark Irene Vorrink geldt dat tijdens de bouw van de turbines in het IJsselmeer de bestaande turbines niet in bedrijf zijn in de periode 1 augustus tot en met 31 maart als relatief veel watervogels in dit deel van het IJsselmeer aanwezig zijn. Op deze wijze kunnen vogels gedurende de bouwwerkzaamheden elders in het plangebied een alternatieve foerageer- of rustplek benutten en is er geen sprake van verslechtering van de kwaliteit van het leefgebied voor vogels.

Ten behoeve van de aanleg van de fundaties vinden heiwerkzaamheden plaats. Ook in het IJsselmeer. Dit leidt tot onderwatergeluid. Vissen kunnen gevoelig zijn voor onderwatergeluid. Uit de PB komt naar voren dat het effect niet leidt tot sterfte maar beperkt is tot tijdelijke verstoring. Een effect op de beschikbaarheid van vis als voedselbron voor watervogels is dan ook niet aan de orde.

Tijdens de aanleg van kabels en fundaties buitendijks vindt er tijdelijk een verwaarloosbaar lokale vertroebeling van het water van het IJsselmeer plaats, doordat bij graafwerkzaamheden slibopwerveling optreedt. Het slib zakt binnen korte tijd, enkele uren tot maximaal circa één dag weer naar de bodem. Het gaat hier door de afwezigheid van stroming om een kortdurend en lokaal effect op het foerageergebied van (visetende) watervogels. Eventuele effecten van het met de aanleg van de kabel en funderingen samenhangende vertroebeling zijn daarom verwaarloosbaar klein. Daarnaast kunnen er door de aanleg van kabels in het buitendijkse deel van het plangebied, veranderingen in de structuur van de waterbodem plaatsvinden bijvoorbeeld door het inzakken van de kabels. Er liggen binnen het plangebied geen belangrijke voedselbronnen (waterplanten, driehoeksmosselen) die aangetast kunnen worden. Er zijn daarom geen effecten aanwezig op het foerageergebied van watervogels.

Geconcludeerd wordt dat het optreden van wezenlijke verstoring (effect op draagkracht van het gebied) voor broedvogels en niet-broedvogels in het IJsselmeer en omliggende Natura 2000-



gebieden tijdens de aanlegfase uitgesloten is. Tijdens de aanlegfase zullen de versturende effecten voor voornoemde soorten slechts tijdelijk en lokaal van aard zijn en is er in het studiegebied voor alle betrokken soorten nog op voldoende schaal potentieel foerageergebied beschikbaar waar de tijdelijk verstoorde vogels gebruik van kunnen maken.

## 4.2 Exploitatiefase (1.1)

Tijdens de exploitatiefase, wanneer de windturbines in gebruik zijn en draaien, kunnen er drie soorten effecten worden onderscheiden die mogelijk negatieve effecten hebben op soorten uit de omliggende Natura 2000-gebieden. Dit betreft:

- aanvaringen met windturbines;
- verstoring;
- barrièrewerking.

In deze paragraaf worden de gevolgen van deze drie effecten beschreven. In de PB wordt gesteld dat het op voorhand kan worden uitgesloten dat er negatieve effecten zijn op beschermde habitattypen en alle habitatsoorten (behalve de meervleermuis) van de omliggende Natura 2000-gebieden. Habitattypen komen niet voor in het plangebied en de delen van het IJsselmeer die op grond van de habitatrichtlijn zijn aangewezen voor habitatsoorten liggen buiten het plangebied. Ook zijn er geen effecten op vissen en voedsel voor habitatsoorten. De effecten beperking zich tot effecten op vleermuizen en vogels.

### 4.2.1 Aanvaringen met windturbines

Vleermuizen en vogels kunnen door aanvaringen met de rotorbladen en mast of door luchtwervelingen in het zog achter de windturbine gewond raken of sterven. Het aantal aanvaringen is afhankelijk van de intensiteit van vliegbewegingen, het aanvaringsrisico en het gedrag van het dier. Ten behoeve van de effectbepaling is uitgegaan van de worst-case afmetingen van de windturbines zoals weergegeven in Tabel 2.3 (zie hoofdstuk 2): de laagst mogelijk as (120 m), in combinatie met de grootst mogelijke rotordiameter (164 m).

#### Effecten op soorten van Bijlage II van de Habitatrichtlijn

Van alle soorten van Bijlage II van de Habitatrichtlijn, heeft alleen de meervleermuis binding met het plangebied. Deze soort heeft mogelijk binding met het Natura 2000-gebied IJsselmeer en komt slechts schaars in het plangebied voor. Jaarlijkse sterfte als gevolg van aanvaring met de windturbines wordt niet verwacht aangezien deze soort een lage vlieghoogte (circa 5 m boven het waterpeil) heeft en niet op de rotorhoogte van de windturbines vliegt. Daarom kunnen significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen van de meervleermuis in het Natura 2000-gebied IJsselmeer met zekerheid worden uitgesloten.

#### Effecten op broedvogels

De visdief en de aalscholver hebben als kwalificerende soort van enkele omringende Natura 2000-gebieden, binding met het plangebied. Uit de PB blijkt dat er bij deze twee soorten jaarlijks slachtoffers als gevolg van aanvaringen met windturbines worden verwacht. Naast de aalscholver en de visdief hebben alle andere kwalificerende soorten voor de omringende Natura 2000-gebieden geen binding met het plangebied en daarom is het optreden van aanvaringslachtoffers voor die soorten uitgesloten. Een overzicht van bovengenoemde effecten is weergegeven in Tabel 4.1.



### Effecten op niet-broedvogels

Er zijn diverse kwalificerende soorten niet-broedvogels die binding hebben met het plangebied en slachtoffer kunnen worden. Hieronder zijn de verwachte effecten per Natura 2000-gebied uiteengezet voor de betreffende soorten. In Tabel 4.1 hieronder is een overzicht gegeven van de verwachte slachtoffers van deze soorten.

**Tabel 4.1** Overzicht van soorten en berekende populatiegrootte (vijfjaarsgemiddelde seizoenen 2011 – 2015), 1%-mortaliteitsnorm en aantallen slachtoffers per jaar voor Windplan Blauw en relatie met Natura 2000-gebieden. Bron: PB Windplanblauw, bijlage 4.

Type en soort	N2000-gebied	Populatie-grootte	Instand-houdings-doelstelling	Sterfte worst case scenario	1%-mortaliteit snorm
<i>Broedvogels</i>					
Aalscholver	Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer	19.191	8.000 broedparen	1	23
Visdief	Markermeer & IJmeer	513	630 broedparen	<1	<1
<i>Niet-broedvogels</i>					
Wilde eend	IJsselmeer	2.477*	3.800	2	9
Krakeend	IJsselmeer	2.017*	200	<1	6
Kuifeend	IJsselmeer	14.797*	113.000	6	43
Tafeleend	IJsselmeer	1.535*	310	<1	5
Aalscholver	IJsselmeer	18.933**	8.100	1	23
Grauwe gans	Ketel- en Vossemeer	2.081*	680	<1	4
Toendrariet-gans	Ketel- en Vossemeer	1.600***	-	1	4
Kleine zwaan	Veluwerandmeren	3.304*	120	<1	6

\* Maximaal maandgemiddelde in het Natura 2000-gebied voor de periode 2011/12 - 2015/16 (Sovon.nl)

\*\* Gemiddeld seizoensmaximum slaappleatsfunctie in het Natura 2000-gebied voor periode 2011/12 - 2015/16 (Sovon.nl)

\*\*\* Betreft gemiddeld seizoensmaximum in seizoen 2015/2016

### *IJsselmeer*

De wilde eend die overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk rust, kan dagelijks van en naar binnendijkse foerageergebieden vliegen. Het berekende aantal aanvaringsslachtoffers (worst-case) door Windplan Blauw komt uit op maximaal twee slachtoffers per jaar.

Een deel van de kraakeenden die overdag rusten in de zone langs de IJsselmeerdijk kunnen dagelijks van en naar binnendijkse foerageergebieden vliegen. Jaarlijks worden geen slachtoffers verwacht.

De kuifeend en tafeleend rusten overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk en vliegen in de schemering verder het IJsselmeer op om te foerageren. Het berekende aantal aanvaringsslachtoffers van de kuifeend (in het worst-case scenario) door Windplan Blauw komt uit op maximaal zes slachtoffers per jaar. Jaarlijks worden geen slachtoffers verwacht.

Soms foerageren grote groepen van de aalscholver in de kustzone van het IJsselmeer. Jaarlijks zal er hooguit één aalscholver buiten de broedperiode slachtoffer worden van een aanvaring met de geplande turbines van Windplan Blauw in het worst-case scenario.

### *Ketelmeer & Vossemeer*

De grauwe gans en toendrarietgans foerageren soms in het binnendijkse deel van het plangebied en overnachten op het Ketelmeer. Jaarlijks worden geen slachtoffers verwacht voor zowel grauwe gans als toendrarietgans.

### *Veluwerandmeren*

Kleine aantallen van de kleine zwaan kunnen soms binnendijks in het plangebied foerageren en op de Veluwerandmeren overnachten. Jaarlijks worden geen slachtoffers verwacht.

### *Overige Natura 2000-gebieden*

Andere soorten niet-broedvogels die aangewezen zijn voor Natura 2000-gebieden in de omgeving komen niet of hooguit incidenteel in het plangebied voor. Van deze soorten worden jaarlijks geen aanvaringsslachtoffers voorzien.

## **Conclusie**

Om te beoordelen of de voorziene sterfte van bovengenoemde soorten broedvogels en niet-broedvogels een effect heeft op het halen van instandhoudingsdoelstellingen van ieder soort in ieder Natura 2000-gebied, wordt het ORNIS criterium gehanteerd. Dit criterium stelt dat wanneer sprake is van <1% van de jaarlijkse natuurlijke sterfte, er nooit een negatief effect op de instandhoudingsdoelstelling van een soort kan zijn. Dit is als eerste zeef gehanteerd. Indien de additionele sterfte kleiner is dan deze 1%-mortaliteitsnorm kan een effect op de populatie ten gevolge van het initiatief op zichzelf worden uitgesloten aangezien de sterfte in dat geval verwaarloosbaar klein is. In Tabel 4.1 zijn per soort (naast de aantallen slachtoffers) de huidige populatiegrootte, de instandhoudingsdoelstellingen en 1%-mortaliteitsnorm weergegeven.

Op basis van de gegevens uit Tabel 4.1 blijkt dat bij elke soort (met uitzondering van de grauwe gans en de toendrarietgans) de voorziene sterfte, als gevolg van aanvaring met windturbines, kleiner is dan de 1%-mortaliteitsnorm. Er kan dus voor deze soorten worden gesteld dat Windplan Blauw op zichzelf met zekerheid geen significant negatief effect heeft op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen.

Voor de grauwe gans en toendrarietgans uit het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer is geen 1% mortaliteitsnorm te bepalen omdat geen gegevens beschikbaar zijn van de omvang van de populaties op de slaapplekken in het Ketel- en Vossemeer. De landelijke staat van instandhouding van beide soorten is echter gunstig en uit de PB blijkt dat de sterfte van beide soorten beperkt is of dat jaarlijks geen aanvaringslachtoffers worden voorzien. Daarom kan worden geconcludeerd dat Windplan Blauw op zichzelf met zekerheid geen significant negatief effect heeft op de instandhoudingsdoelstellingen van deze soorten in het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer.

#### 4.2.2 Verstoring

Uit de PB blijkt dat verstoringen zich kunnen uiten in verandering in locatiekeuze, fysiologie en gedrag. Door de aanwezigheid van de windturbine en/of het geluid en de beweging van de draaiende rotorbladen, of door de verhoogde menselijke aanwezigheid (doorgaans voor onderhoud), kan een bepaald gebied in en rondom het plangebied in lagere dichtheden worden benut, of als habitat in zijn geheel verloren gaan. Door verstoring in de gebruiksfase van het windpark kan de kwaliteit van een deel van het potentieel beschikbare foerageergebied van broedvogels beïnvloed worden. Uit de PB blijkt dat de realisatie van Windplan Blauw niet zal leiden tot een afname van beschikbaar foerageergebied voor de broedvogelsoorten visdief (Markermeer en IJmeer) en de aalscholver (diverse Natura 2000-gebieden). Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling als gevolg van verstoring kan voor deze soorten broedvogels daarom met zekerheid worden uitgesloten. Bovenstaande geldt tevens voor alle in Natura 2000-gebied voorkomende niet-broedvogelsoorten. Alleen in het Natura 2000-gebied IJsselmeer is er sprake van negatieve effecten op niet-broedvogelsoorten. Daar kan, door de verstoring, de bereikbaarheid van potentieel beschikbare foerageergebieden voor aalscholver, brilduiker, grote zaagbek en de fuut worden aangetast. Voor de aalscholver, brilduiker en grote zaagbek is de ordegraad van de verstoorde aantallen van het huidige windpark (dat verwijderd wordt) echter gelijk aan de ordegraad van de verstoorde aantallen van Windplan Blauw. Windplan Blauw leidt daarom niet tot een aantasting van het leefgebied van deze soorten van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen als gevolg van verstoring kan voor aalscholver, brilduiker en grote zaagbek met zekerheid worden uitgesloten.

Zoals hierboven vermeld leidt de ontwikkeling van Windplan Blauw tot een verstoring van de fuut. Er wordt een verstoringcontour van 150 m rondom ieder buitendijkse windturbines aangehouden. Als gevolg hiervan is er 170 ha aan open wateroppervlak minder geschikt voor foerageer- en rustgebied voor de fuut. Berekend is dat hierdoor circa 15-20 futen verstoord worden door de buitendijkse windturbines van Windplan Blauw. Dit veroorzaakt significant negatieve effecten op de populatiegrootte van de fuut in het IJsselmeer. De instandhoudingsdoelstelling van de fuut in het IJsselmeer wordt niet gehaald en de draagkracht in het IJsselmeer is op dit moment onvoldoende. Het initiatief Windplan Blauw zal door de beoogde verstoring zorgen voor een verdere verwijdering van de instandhoudingsdoelstelling. Zonder mitigerende maatregelen zijn significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstelling van de fuut daarom niet uit te sluiten.

### *Mitigerende maatregelen*

Langs de oever waar op dit moment de turbines van het windpark Irene Vorrink staat komt na sanering van dit park plek vrij voor foerageer- en rustgebied voor futen. Dit gebied biedt namelijk beschutting tegen de wind en golfslag en bovendien een geschikt substraat voor paaiende vissen die als voedsel dienen voor onder andere de fuut. Door deze in de toekomst beschikbare oeverzone te vrijwaren van andere dan wel nieuwe vormen van verstoring (met name scheepvaart), komt hier een voor futen (en andere watervogels) geschikt rust- en foerageergebied beschikbaar. Wanneer een oeverzone van 200 meter, over de volledige lengte van de IJsselmeerdijk tussen de Maxima-centrale en Ketelbrug (circa 8,3 km lengte), plus een bufferzone van 100 meter gevrijwaard blijft van scheepvaart kunnen de verstoorde futen dit leefgebied als geschikt alternatief gebruiken. Dit rustgebied is, vanaf het moment dat de eerste windturbine van Windplan Blauw buitendijks in bedrijf wordt genomen, jaarlijks vereist in de periode 1 augustus tot en met 31 maart. Zie Figuur 4.2 voor een illustratie van deze genoemde verstoringsvrije oeverzone.

Gezien de ruime omvang en ligging in de oeverzone van de IJsselmeerdijk, met luwte en voedselbeschikbaarheid, biedt de voornoemde verstoringsvrije oeverzone voldoende rust en foerageermogelijkheden voor de aantallen futen die op het open water verstoord worden door Windplan Blauw. Onderdeel van deze aanvraag is de jaarlijkse aanleg en verwijdering van markeringen (boeien) die de begrenzing van dit gebied markeren voor de scheepvaart. Voorafgaand aan de aanvang van de bouw van Windplan Blauw wordt een gedetailleerde uitwerking van de markering ter goedkeuring ingediend, waarin de aard en posities van de markeringen zijn weergegeven. De afsluiting kan juridisch geborgd worden door middel van een besluit tot afsluiting voor de scheepvaart (scheepvaartbesluit of afsluiting op grond van artikel 2.5 lid 1 Wnb).

**Figuur 4.2** Situatieschets ligging verstoringsvrije oeverzone (geel) en 100 m buffer (blauw) langs de IJsselmeerdijk



Bron: Passende Beoordeling Windplan Blauw, provincie Flevoland – Bureau Waardenburg

### 4.2.3 Barrierewerking

In algemene zin is er sprake van een effectieve barrière als vogels door een windparkopstelling hun voedsel- of rustgebied niet of moeilijk kunnen bereiken. Omdat in de referentiesituatie het plangebied van Windplan Blauw door (water)vogels wordt benut als foerageergebied, kan gesteld worden dat de bestaande windturbines geen barrière vormen voor bijvoorbeeld (water)vogels uit omliggende Natura 2000-gebieden. De tiplaagte van de nieuwe turbines zal hoger zijn dan de bestaande turbines en aangezien alle vogels op lage hoogte vliegen zullen de windturbines geen barrière vormen. De lijnopstellingen van de windturbines staan daarnaast niet dwars op vliegroutes en kunnen geenszins een barrière vormen voor deze watervogels. Bovendien is de tussenafstand van de windturbines met bijna 500 meter ruim genoeg voor de soorten om hier zonder problemen tussen door te vliegen. Geconcludeerd wordt dat wezenlijke verstoringseffecten, waarbij broedvogels en niet-broedvogels hun foerageergebieden niet meer kunnen bereiken, niet aan de orde zijn. Significant negatieve effecten op de soorten uit alle omringende Natura 2000-gebieden door barrierewerking, veroorzaakt door het in gebruik zijn Windplan Blauw, zijn met zekerheid uit te sluiten.

### 4.2.4 Cumulatieve effecten

Er dient gecumuleerd te worden met projecten die eenzelfde 'type' effect sorteren op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen waar het te toetsen project ook een negatief effect op heeft. Voor de fuut heeft Windplan Blauw geen effect na het nemen van mitigerende maatregelen en daarom wordt deze soort in de cumulatiestudie buiten beschouwing gelaten.

In de PB is gecumuleerd met projecten waarvan bekend is dat deze ook een effect hebben op de visdief, grauwe gans, toendrarietgans, wilde eend, krakeend, kuifeend, tafeleend en aalscholver (broedvogel en niet-broedvogel). Een overzicht van deze projecten is weergegeven in Figuur 4.3.

**Figuur 4.3** Overzicht van recent vergunde maar nog niet gerealiseerde projecten die een effect in de vorm van sterfte kunnen hebben en die betrokken zijn in cumulatiestudie zoals beschreven in de PB

Plan	Omschrijving
Windpark Noordoostpolder	86 turbines langs Noordoostpolder waarvan 48 in IJsselmeer, gerealiseerd in 2016, Hoewel dit windpark reeds in gebruik is genomen, zijn voor voorliggende passende beoordeling natuurgegevens beschikbaar gesteld die betrekking hebben op de situatie vóór de ingebruikname van dit windpark. Zekerheidshalve is Windpark Noordoostpolder in de cumulatiestudie meegenomen.
Windpark Wieringermeer	Realisatie van circa 100 windturbines in de Wieringermeer in gemeente Hollandse Kroon
Windpark Fryslân	Realisatie 89 windturbines nabij Afsluitdijk in IJsselmeer
Windpark Nij Hiddum-Houw	Realisatie 9 windturbines nabij de Afsluitdijk in provincie Friesland

Plan	Omschrijving
Windpark Zeewolde	Realisatie 93 windturbines in gemeente Zeewolde
Vismigratierivier	Herstel zoet/zoutverbinding IJsselmeer/Waddenzee voor vis, door passage in de afsluitdijk en dammen/eilanden in Waddenzee/IJsselmeer.

Bron: Passende Beoordeling Windplan Blauw, provincie Flevoland – Bureau Waardenburg

In de PB wordt geconcludeerd dat significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen bij ieder soort in ieder Natura 2000-gebied, met inbegrip van cumulatie, zijn uit te sluiten. De voornaamste reden voor deze conclusie is dat de sterfte van alle soorten door Windplan Blauw zo gering is, dat deze sterfte geen wezenlijke bijdrage levert aan de cumulatieve sterfte (zoals bij de kuifeend en de wilde eend).

#### 4.2.5 Conclusie

Geconcludeerd wordt dat er bij bijna alle soorten en habitattypen geen sprake is van significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen van de kwalificerende soorten uit Natura 2000-gebied het IJsselmeer en alle soorten en habitattypen uit andere omringende Natura 2000-gebieden. Door verstoring van de windturbines in het IJsselmeer tijdens de exploitatiefase is er echter wel sprake van significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstelling van de fuut. De verwachting is dat wanneer de voorgestelde mitigerende maatregelen worden toegepast en worden nageleefd, de negatieve effecten gemitigeerd kunnen worden.

## BIJLAGE 4






# Machtiging

## Ondertekening aanvraag vergunningen en ontheffingen met bijlagen

Ten behoeve van de aanvragen voor vergunningen en ontheffingen voor het windturbineproject "Nuon deel buitendijks Windplan Blauw", bestaande uit veertien windturbines met bijbehorende werken machtigt ondergetekende J.F.W. Rijntalder van Pondera Consult B.V., gevestigd aan de Welbergweg 49 te 7556PE Hengelo (Ov.) voor het ondertekenen van alle aanvragen voor vergunningen en ontheffingen en bijlagen namens:

Aanvrager: Nuon Wind Development B.V.  
Vertegenwoordigd door: dhr. P. Smink  
Adres: Postbus 41920, 1009 DC Amsterdam  
Plaats en datum: Amsterdam, 19 februari 2018

Handtekening:



---

Ik, J.F.W. Rijntalder, ben bekend met deze machtiging. Met deze machtiging treed ik niet in de plaats van bovengetekende als aanvrager, maar teken de aanvragen en bijlagen namens bovengetekende.

Pondera Consult B.V.  
Welbergweg 49  
7556 PE Hengelo (Ov.)

Ondertekend te Hengelo op 2 februari 2018,



J.F.W. Rijntalder  
Directeur



## BIJLAGE 5



# Machtiging

## Ondertekening aanvraag vergunningen en ontheffingen met bijlagen

Ten behoeve van de aanvragen voor vergunningen en ontheffingen voor het windturbineproject Windplan Blauw, deel SwifterwinT BV bestaande uit een 47-tal windturbines met bijbehorende werken machtigt ondergetekende J.F.W. Rijntalder van Pondera Consult B.V., gevestigd aan de Welbergweg 49 te 7556PE Hengelo (Ov.) voor het ondertekenen van alle aanvragen voor vergunningen en ontheffingen en bijlagen namens:

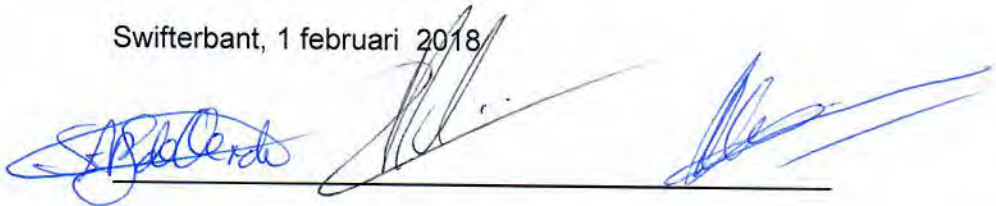
Aanvrager: SwifterwinT BV

Vertegenwoordigd door: S.A.P.G. de Clerck, J.M. Holman, A.H. Vermeer  
SwifterwinT BV

Adres: Elandweg 4, 8255 RJ Swifterbant (vestigingsadres)  
postadres Rivierduinweg 4, 8255 PK Swifterbant

Plaats en datum: Swifterbant, 1 februari 2018

Handtekening:



Ik, J.F.W. Rijntalder, ben bekend met deze machtiging. Met deze machtiging treed ik niet in de plaats van bovengetekende als aanvrager, maar teken de aanvragen en bijlagen namens bovengetekende.

Pondera Consult B.V.  
Welbergweg 49  
7556 PE Hengelo (Ov.)

Ondertekend te Hengelo op 2 februari 2018,



J.F.W. Rijntalder  
Directeur

## BIJLAGE 6





Titel: Bijlage Omgevingsvergunning  
Overzichtskaart (OVO.pdf)  
Project: Windplanblauw

Datum: 12-02-2018  
Auteur: E. Noë  
Controleur: M. Jaspers Fajier  
Vrijgever: S. van Baalen  
Versie: V2.0

Kaart: 171218 VKA5.0  
Code: LIJK074

### Legenda

#### Turbinepositie (ID, x,y-coord.)

+ Wind Turbine Generator  
(WTG) positie

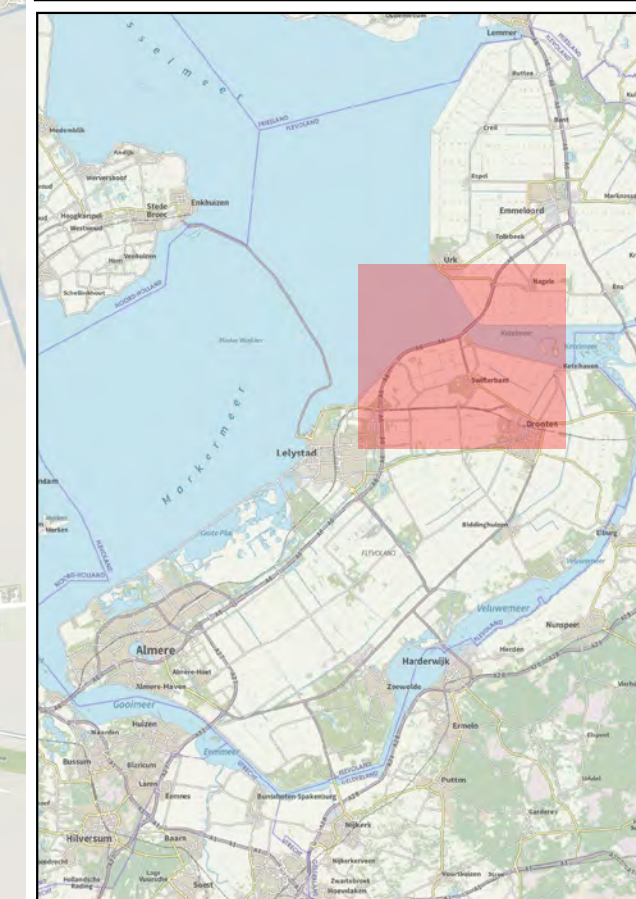
#### Buffers (diameter in m)

Maximale turbinefundatie (op land/  
damwand-en dolphin constructie  
(op water) 30m

Maximale overdraai 164m

#### Percelen

Kadastrale percelen





## BIJLAGE 7



# Passende beoordeling Windplan Blauw, provincie Flevoland

Toetsing in het kader van de Wet natuurbescherming

R.G. Verbeek  
H.A.M. Prinsen



**Bureau Waardenburg bv**  
Ecologie & landschap

Postbus 365 4100 AJ Culemborg  
Telefoon 0345 51 27 10, Fax 0345 51 98 49  
E-mail [info@buwa.nl](mailto:info@buwa.nl) [www.buwa.nl](http://www.buwa.nl)







# Passende beoordeling Windplan Blauw, provincie Flevoland

## Toetsing in het kader van de Wet natuurbescherming

ing. R.G. Verbeek, drs. H.A.M. Prinsen

Status uitgave: Definitief, v2.2

Rapportnummer: 17-152 v2.2  
Projectnummer: 16-685  
Datum uitgave: 21 februari 2018  
Projectleider: drs. H.A.M. Prinsen  
Naam en adres opdrachtgever: Witteveen + Bos Amsterdam  
Postbus 12205  
1100 AE Amsterdam-Zuidoost  
Referentie opdrachtgever: E-mail van M.M.K. Vanderschuren MSc. met gunning, d.d. 8 augustus 2017  
Akkoord voor uitgave: drs. C. Heunks

Paraaf:



Graag citeren als: Verbeek, R.G. & H.A.M. Prinsen, 2017. Passende beoordeling Windplan Blauw, provincie Flevoland. Toetsing in het kader van de Wet natuurbescherming. Rapportnr. 17-152, Bureau Waardenburg, Culemborg.

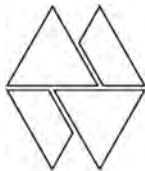
Trefwoorden: Natura 2000, windenergie, effectbeoordeling, IJsselmeer, Wet natuurbescherming, passende beoordeling

Bureau Waardenburg bv is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Bureau Waardenburg bv. Opdrachtgever hierboven aangegeven vrijwaart Bureau Waardenburg bv voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Bureau Waardenburg bv / Witteveen + Bos

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, digitale kopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Bureau Waardenburg bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Lid van de branchevereniging Netwerk Groene Bureaus. Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg bv is door CERTIKED gecertificeerd overeenkomstig ISO 9001: 2015. Bureau Waardenburg bv hanteert als algemene voorwaarden de DNR 2011, tenzij schriftelijk anders wordt overeengekomen.



**Bureau Waardenburg bv**  
Onderzoek en advies voor ecologie en landschap

Postbus 365 4100 AJ Culemborg  
Telefoon 0345 51 27 10  
info@buwa.nl www.buwa.nl



# Voorwoord

Nuon Wind Development en SwifterwinT zijn voornemens om in het oostelijk deel van de provincie Flevoland een windpark (Windplan Blauw) te realiseren. De bouw en het gebruik van dit windpark kan effecten hebben op beschermde Natura 2000-gebieden.

In het MER zijn de milieueffecten van Windplan Blauw in beeld gebracht. Witteveen+Bos heeft aan Bureau Waardenburg de opdracht verstrekt om in een passende beoordeling de mogelijke effecten van het voorkeursalternatief van Windplan Blauw op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van nabijgelegen Natura 2000-gebieden te beoordelen.

Aan de totstandkoming van dit rapport werkten mee:

R.G. Verbeek	rapportage;
H.A.M. Prinsen	projectleiding, eindredactie.

Genoemde personen zijn door opleiding, werkervaring en zelfstudie gekwalificeerd voor de door hen uitgevoerde werkzaamheden. Het project is uitgevoerd volgens het kwaliteitshandboek van Bureau Waardenburg. Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg is ISO gecertificeerd.

Vanuit de opdrachtgever is de opdracht begeleid door Michelle Vanderschuren en Jimme Zoete (Witteveen+Bos) en Sjoerd Dirksen (Sjoerd Dirksen Ecology). Wij danken hen voor de prettige samenwerking.



# Inhoud

Voorwoord .....	3
1 Inleiding.....	7
1.1 Aanleiding en doel.....	7
1.2 Leeswijzer .....	7
2 Inrichting windpark en plangebied .....	9
2.1 Plangebied en studiegebied .....	9
2.2 Inrichting windpark .....	9
3 Aanpak toetsing Natura 2000-gebieden.....	15
4 Beschermde gebieden en afbakening onderzoek.....	17
4.1 Natura 2000-gebieden in het studiegebied.....	17
4.2 Afbakening effectbepaling en -beoordeling Natura 2000-gebieden.....	18
5 Materiaal en methoden.....	33
5.1 Brongegevens .....	33
5.2 Effectbepaling en –beoordeling habitattypen en soorten bijlage II HR .....	35
5.3 Effectbepaling en –beoordeling vogels .....	36
6 Vogels in het studiegebied.....	49
6.1 Broedvogels.....	49
6.2 Niet-broedvogels .....	52
7 Vleermuizen in het studiegebied .....	61
8 Effectbepaling.....	63
8.1 Effecten in de aanlegfase .....	63
8.2 Effecten in de gebruiksfase.....	64
9 Beoordeling van effecten .....	75
9.1 Beoordeling van effecten op habitattypen .....	75
9.2 Beoordeling van effecten op soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn.....	75
9.3 Beoordeling van effecten op broedvogels .....	76
9.4 Beoordeling van effecten op niet-broedvogels .....	78
9.5 Mitigerende maatregelen .....	83
9.6 Samenvatting beoordeling van effecten na mitigatie .....	87
9.7 Cumulatieve effecten .....	89
10 Conclusies.....	95
11 Literatuur .....	97
Bijlage 1 Kader Wet natuurbescherming .....	105

Bijlage 2	Windturbines en vogels .....	111
Bijlage 3	Effecten van luchtvaartverlichting .....	121
Bijlage 4	Flux-Collision Model.....	127
Bijlage 5	AERIUS berekening .....	131
Bijlage 6	Instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden .....	145
Bijlage 7	Seizoensverloop watervogels .....	167
Bijlage 8	Driehoeksmosselen .....	171
Bijlage 9	Windturbines en vleermuizen.....	173

# 1 Inleiding

## 1.1 Aanleiding en doel

Nuon Wind Development en SwifterwinT zijn voornemens om in Oost-Flevoland een windpark te realiseren, genaamd Windplan Blauw. De bouw en het gebruik van dit windpark kunnen effecten hebben op beschermde natuurwaarden.

Ten behoeve van het MER zijn in Verbeek *et al.* (2017) de effecten van verschillende varianten van Windplan Blauw in het kader van natuurwetgeving en natuurbeleid getoetst. Vervolgens heeft de initiatiefnemer het voorkeursalternatief (VKA) vastgesteld.

Een eerdere toetsing van de effecten van drie mogelijke varianten van het VKA heeft aangetoond dat het optreden van significant negatieve effecten op Natura 2000-gebieden niet op voorhand met zekerheid uitgesloten kan worden (Verbeek *et al.* 2017). Het is daarom noodzakelijk om voor het uiteindelijke VKA een passende beoordeling op te stellen, waarin mitigerende maatregelen opgenomen zijn om effecten te beperken of te voorkomen. Daarnaast is een passende beoordeling ook noodzakelijk in het kader van het rijksinpassingsplan. Voorliggende passende beoordeling vormt de passende beoordeling van de habitattoets, zoals omschreven in de Wet natuurbescherming (artikelen 2.7 tot en met 2.9).

## 1.2 Leeswijzer

Hoofdstukken 2 t/m 5 bevatten een omschrijving van het project, het plangebied, de aanpak van de beoordeling van effecten van het windpark in het kader van de natuurwetgeving, de beschermde gebieden in het studiegebied en de toegepaste methoden en gebruikte bronnen. Vervolgens is in hoofdstuk 6 en 7 het gebiedsgebruik en verspreiding van vogels, vleermuizen en overige beschermde soorten in het studiegebied beschreven. In hoofdstukken 8 worden de effecten van de ingreep op Natura 2000-gebieden bepaald. Deze effecten worden in hoofdstuk 9 beoordeeld in het kader van relevante natuurwetgeving. De effecten zijn op zichzelf en waar nodig in samenhang met de effecten van andere plannen en projecten (cumulatief) beoordeeld. De overkoepelende conclusies en mitigerende maatregelen zijn beschreven hoofdstuk 10. Dit hoofdstuk kan eveneens gelezen worden als de samenvatting van het rapport.





## 2 Inrichting windpark en plangebied

### 2.1 Plangebied en studiegebied

Het plangebied ligt in het noordoostelijk deel van provincie Flevoland in de gemeenten Lelystad en Dronten. Het grenst aan de kernen van Dronten, Swifterbant en Lelystad, het Ketelmeer en het IJsselmeer. Van de voorgenomen opstelling staan twee rijen windturbines langs de dijk in het IJsselmeer.

In en rond de binnendijkse turbinelocaties is het landgebruik overwegend agrarisch. Het grondgebruik bestaat hoofdzakelijk uit akkerbouw en in mindere mate uit grasland, bloementeelt, bollenteelt en fruitteelt<sup>1</sup>. Bebouwing is aanwezig in de vorm van vrijstaande gebouwen (agrarische bedrijven). Centraal in het plangebied ligt het dorp Swifterbant. In het westen van het plangebied loopt de rijksweg A6 tussen de Ketelbrug en Lelystad.

Binnen het plangebied liggen ook enkele kleine bosgebieden. Het gaat om Kamperhoek bij de Ketelbrug, het Visvijverbos bij Lelystad en twee kleine bosgebieden langs de Noordertocht (Bossen Rivierduingebied). Direct ten zuidwesten van Swifterbant ligt het Swifterbos. De bossen zijn meest in de tweede helft van de vorige eeuw als loofbos aangeplant. Het bosgebied Kamperhoek bestaat voor een aanzienlijk deel ook uit grasland, ruigte en moeras.

Een deel van het plangebied ligt in het IJsselmeer. Het IJsselmeer is hier overwegend tussen de 3 en 5 meter diep en plaatselijk tot 7 meter diep. Op circa twee kilometer uit de kust ligt een vaargeul die het Ketelmeer verbindt met het Markermeer (Houtribsluizen)

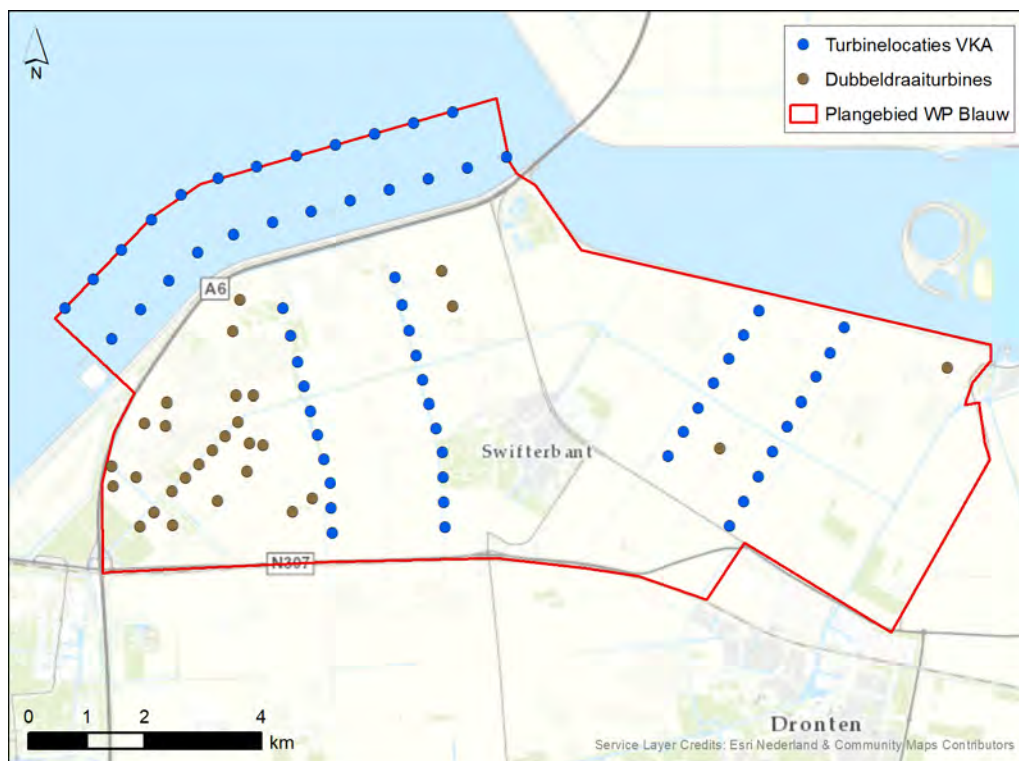
Het studiegebied is voor het onderdeel ecologie in een aantal gevallen ruimer genomen dan het plangebied. Dit verschilt per effecttype of per diersoort. Voor mobiele soorten (o.a. vogels, voor sommige waarvan de actieradius tot meer dan 30 kilometer reikt) beslaat het studiegebied een groot deel van Flevoland.

### 2.2 Inrichting windpark

Windplan Blauw bestaat uit de aanleg en het gebruik van 61 nieuwe windturbines en de sanering van 73 bestaande windturbines in het IJsselmeer en in noordoostelijk Flevoland (figuur 2.1). Andere onderdelen van het plan zijn de bekabeling tussen de windturbines (en het samenbrengen in een onderstation) en de netaansluiting (bestaand schakelstation in Lelystad), alsmede de aanleg van onderhoudswegen en kraanopstelplaatsen (zie ook paragrafen hieronder). In het plangebied worden tijdelijk ook twee meetmasten opgesteld. De effecten op natuur (inclusief Natura 2000-

<sup>1</sup> Bron: [http://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research/Faciliteiten-Producten/Kaarten-en-GIS-bestanden/Landelijk-Grondgebruik-Nederland/Ign\\_viewer.htm](http://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research/Faciliteiten-Producten/Kaarten-en-GIS-bestanden/Landelijk-Grondgebruik-Nederland/Ign_viewer.htm)

gebieden) van beide meetmasten zijn getoetst in Verbeek (2018). Geconcludeerd wordt in Verbeek (2018) dat er geen effecten zijn van de meetmasten op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van nabijgelegen Natura 2000-gebieden. Deze masten worden verder niet in voorliggende passende beoordeling behandeld.



Figuur 2.1 Windturbinelocaties van het voorkeursalternatief van Windplan Blauw. De donkerrode turbines zijn de zogenaamde dubbeldraaiturbines (§ 2.2.2).



Figuur 2.2 Ligging deelgebieden (plaatsingszones) Windplan Blauw. De alternatieve plaatsingszones zijn niet relevant in voorliggende passende beoordeling.

### 2.2.1 Aanleg en gebruik geplande windturbines

Ten behoeve van de effectbepaling van het voorkeursalternatief (VKA) zijn van de windturbines minimale en maximale afmetingen bepaald die in het MER onderzocht zijn (tabel 2.1). De oppervlakte van de fundering van de windturbines bedraagt 625 m<sup>2</sup>.

Tabel 2.1 Minimale en maximale afmetingen en vermogen van windturbines die voor het VKA worden gehanteerd.

toepassing	vermogen	rotordiameter	ashoogte
minimale afmetingen	3,4 MW	120 m	120 m
maximale afmetingen	5 MW	164 m	166 m

Voor het windpark is nog niet bekend welke specifieke merk(en) en type(s) windturbines worden toegepast. De afmetingen bevinden zich binnen een gedefinieerde bandbreedte. Ten behoeve van de effectbepaling van het VKA zijn voor wat betreft de afmetingen derhalve een *maximum effect scenario* en een *minimum effect scenario* geselecteerd op basis van de minimale en maximale afmetingen van tabel 2.1 om inzicht te geven in de te verwachten effecten. Met betrekking tot aanvarings-slachtoffers van lokaal aanwezige vogels betreft het *maximum effect scenario* de laagst mogelijk as (120 m, tabel 2.1), in combinatie met de grootst mogelijke rotor (164 m). Voor het *minimum effect scenario* is de hoogst mogelijke ashoogte (166 m) in combinatie met de kleinst mogelijke rotordiameter (120 m) geselecteerd.

Voor andere soortgroepen zijn de verschillen in afmetingen van de windturbines niet van invloed op de effectbepaling.

In het voorkeursalternatief worden twee rijen windturbines ontwikkeld in het IJsselmeer. Binnendijks worden vier rijen ontwikkeld. In totaal worden in het VKA 61 turbines ontwikkeld (figuur 2.1).

### 2.2.2 Sanering bestaande windturbines

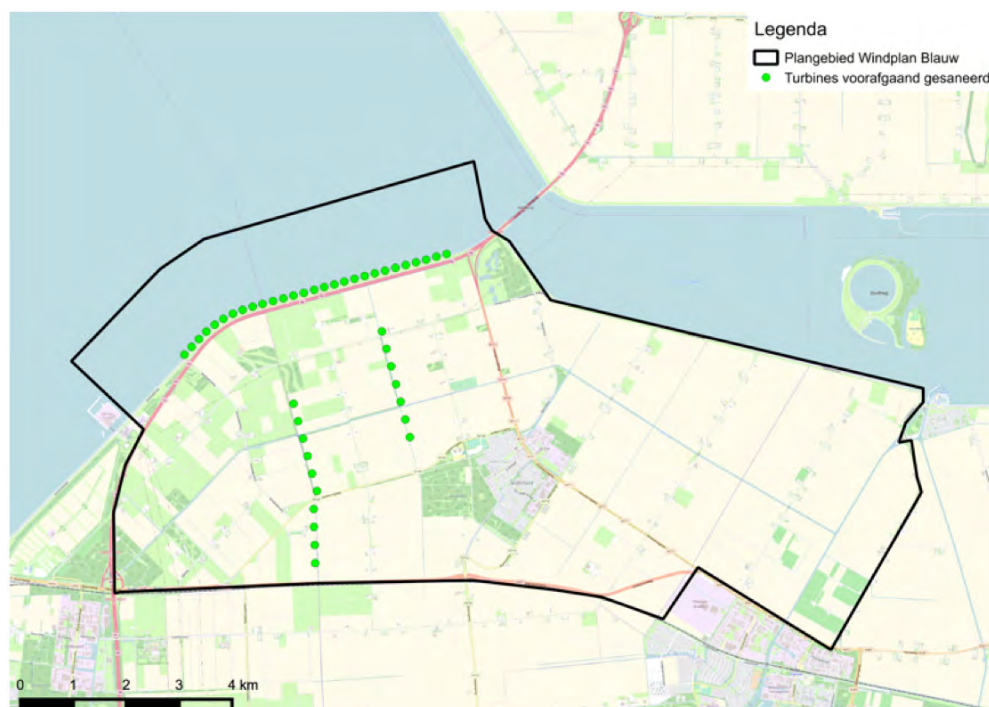
In de huidige situatie staan 73 windturbines in het plangebied. Dit gaat om 28 windturbines van het huidige Windpark Irene Vorrink (in het IJsselmeer) en diverse windturbines in het binnendijkse gedeelte van het plangebied (figuren 2.1 en 2.3). De sanering van deze turbines maakt onderdeel uit van het project. Bij de verwijdering van deze bestaande turbines worden turbineonderdelen uit elkaar gehaald, de betonnen funderingen gesloopt en de bestaande kabels verwijderd.

Alle bestaande windturbines zullen in de eindsituatie zijn verwijderd. Daarnaast is in het MER een scenario onderzocht waarin een deel van de bestaande windturbines (28) in productie blijven naast de nieuwe turbines (zie figuur 2.1). In werkelijkheid treedt deze situatie maximaal 5 jaar op. Dit noemen we de dubbeldraaiperiode. De dubbeldraaiperiode ontstaat doordat de saneringsopgave gefaseerd zal plaatsvinden. De 45 bestaande windturbines die binnen een plaatsingszone voor nieuwe windturbines staan, worden voor in gebruik name van de nieuwe turbines verwijderd (figuur 2.3). De solitaire turbines en de lijnopstelling (noordertocht) in het westen van het plangebied kunnen gelijktijdig in bedrijf zijn met de nieuw te plaatsten turbines.

In het geval van het huidige buitendijkse Windpark Irene Vorrink is als uitgangspunt gehanteerd dat:

- de 28 bestaande turbines worden stilgezet zodra de bouw van de nieuwe buitendijkse windturbines in het IJsselmeer start;
- in zoverre de bouwperiode overlapt met de periode 1 augustus tot en met 31 maart, wanneer de kustzone van belang is voor rustende watervogels;
- de windturbines van Windpark Irene Vorrink worden vervolgens verwijderd in de periode van 1 april tot en met 31 juli<sup>2</sup>;
- het bestaande Windpark Irene Vorrink is verwijderd voordat de nieuwe buitendijkse windturbines in gebruik worden genomen;
- Windpark Irene Vorrink en de nieuwe buitendijkse turbines in het IJsselmeer zullen nooit tegelijk draaien.

In de passende beoordeling wordt uitgegaan van een *worst case* benadering, dit betekent dat ervan uitgegaan wordt dat de 28 binnendijkse turbines maximaal 5 jaar zullen dubbeldraaien met de windturbines in dezelfde plaatsingszone (figuur 2.2). Deze situatie wordt los van de eindsituatie in voorliggende passende beoordeling beoordeeld.



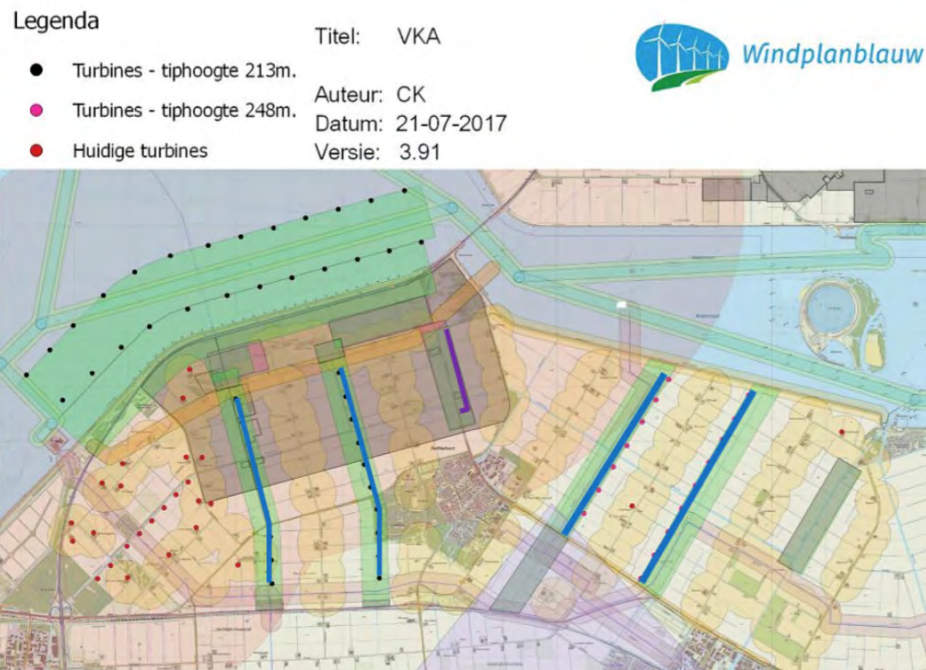
*Figuur 2.3 Windturbines (N=45) die voorafgaand aan de bouw van de nieuwe windturbines buiten gebruik worden genomen. Voor de 28 buitendijkse windturbines in het IJsselmeer (het bestaande Windpark Irene Vorrink) geldt dat de bestaande windturbines niet draaien tijdens de bouw van de nieuwe windturbines in het water indien deze bouw plaatsvindt in de periode 1 augustus t/m 31 maart om in deze maanden een rustige kustzone aan te bieden voor watervogels die tijdens de bouw mogelijk op het open water verstoord worden. Het bestaande Windpark Irene Vorrink is verwijderd voordat de nieuwe windturbines in gebruik worden genomen.*

<sup>2</sup> Mocht Windpark Irene Vorrink voorafgaand aan de bouw van de buitendijkse turbines worden verwijderd dan gelden deze beperkingen niet.

### 2.2.3 Aanleg onderhoudswegen en kraanopstelplaatsen

Voor wat betreft de (aanleg van de) onderhoudswegen en de kraanopstelplaatsen is in deze passende beoordeling uitgegaan van de volgende uitgangspunten:

- de graafdiepte bij de aanleg van de wegen en de wegen zelf ligt niet dieper dan - 40 cm (naar verwachting 25 cm diepte);
- wegbreedte bedraagt 5 m;
- aan te leggen onderhoudswegen zoals opgenomen in figuur 2.4, te weten:
- 4 km langs de Rendiertocht;
- 3,5 km langs de Elandtocht;
- 4,7 km langs de Rivierduintocht
- 4,5 km langs de Klokbekertocht
- aan te leggen kraanopstelplaatsen 60 bij 30 m, 1.800 m<sup>2</sup> per stuk, 37 in totaal;
- toename verhard oppervlak: 83.500 m<sup>2</sup> (wegen) + 23.125 m<sup>2</sup> (fundering) + 66.600 m<sup>2</sup> (kraanopstelplaatsen).



*Figuur 2.4 Geplande onderhoudswegen in Windplan Blauw, aangegeven met blauwe lijnen. Afbeelding afkomstig uit het MER. De paarse lijn is komen te vervallen.*

### 2.2.4 Bekabeling

Tussen de windturbines wordt bekabeling aangebracht. De bekabeling wordt samengebracht in een onderstation. Daarnaast worden kabels aangebracht tussen het onderstation en de netaansluiting (bestaand schakelstation in Lelystad). Voor het samenbrengen van de kabels in een onderstation zijn in het MER twee opties onderzocht (optie 1 en optie 2). In het hoofddocument van het MER zijn kaarten opgenomen van de twee opties die in voorliggende passende beoordeling onderzocht worden.



### 3 Aanpak toetsing Natura 2000-gebieden

Gebiedsbescherming is in de Wnb beschreven in 'Hoofdstuk 2. Natura 2000-gebieden'. Voor een samenvatting van dit hoofdstuk uit de Wnb wordt verwezen naar bijlage 1 (wettelijk kader).

Een deel van het plangebied is onderdeel van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het overige deel grenst aan Natura 2000-gebied IJsselmeer en aan Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer. Op ruimere afstand liggen nog meer Natura 2000-gebieden (zie hoofdstuk 4). Als de bouw of het gebruik van het windpark negatieve effecten heeft op Natura 2000-gebieden, is een vergunning op grond van de Wet natuurbescherming (kortweg: Wnb) vereist. Ook kunnen maatregelen om negatieve effecten te voorkomen, te verminderen of te compenseren nodig zijn.

In voorliggende passende beoordeling zijn de resultaten van een passende beoordeling van de Habitattoets beschreven, dat wil zeggen een onderzoek naar de effecten op Natura 2000-gebieden. Op basis van de best beschikbare wetenschappelijke kennis zijn de (maximale) effecten van het VKA van Windplan Blauw op de habitattypen en soorten in kaart gebracht en beoordeeld. De effecten zijn op zichzelf en waar nodig in samenhang met de effecten van andere plannen en projecten (cumulatief) beoordeeld. Tenslotte is bepaald of deze effecten significant kunnen zijn.

Meer in detail geeft deze rapportage antwoord op de volgende vragen.

- Welke beschermde Natura 2000-gebieden liggen binnen de invloedssfeer van het windpark? Wat zijn de instandhoudingsdoelstellingen voor deze natuurgebieden?
- Wat is de ligging van het studiegebied ten opzichte van de habitattypen, de leefgebieden van soorten of andere natuurwaarden waarvoor de betreffende natuurgebieden zijn aangewezen? Welke functies hebben het studiegebied en zijn invloedssfeer voor deze beschermde natuurwaarden?
- Welke effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden hebben de bouw en het gebruik van het geplande windpark?
- Wat zijn de effecten van het windpark als deze worden beschouwd in samenhang met andere activiteiten en plannen, met andere woorden, wat zijn de cumulatieve effecten?
- Voor welke instandhoudingsdoelstellingen zijn significante effecten (inclusief waar nodig cumulatieve effecten) (mogelijk) aanwezig en voor welke instandhoudingsdoelstellingen kunnen deze met zekerheid worden uitgesloten?
- Welke maatregelen kunnen worden genomen om effecten te vermijden of te verminderen? Hoe effectief zijn deze mitigerende maatregelen?

De effecten van de ingreep worden getoetst aan de instandhoudingsdoelstellingen die voor de Natura 2000-gebieden gelden. Deze zijn ontleend aan de aanwijzingsbesluiten.



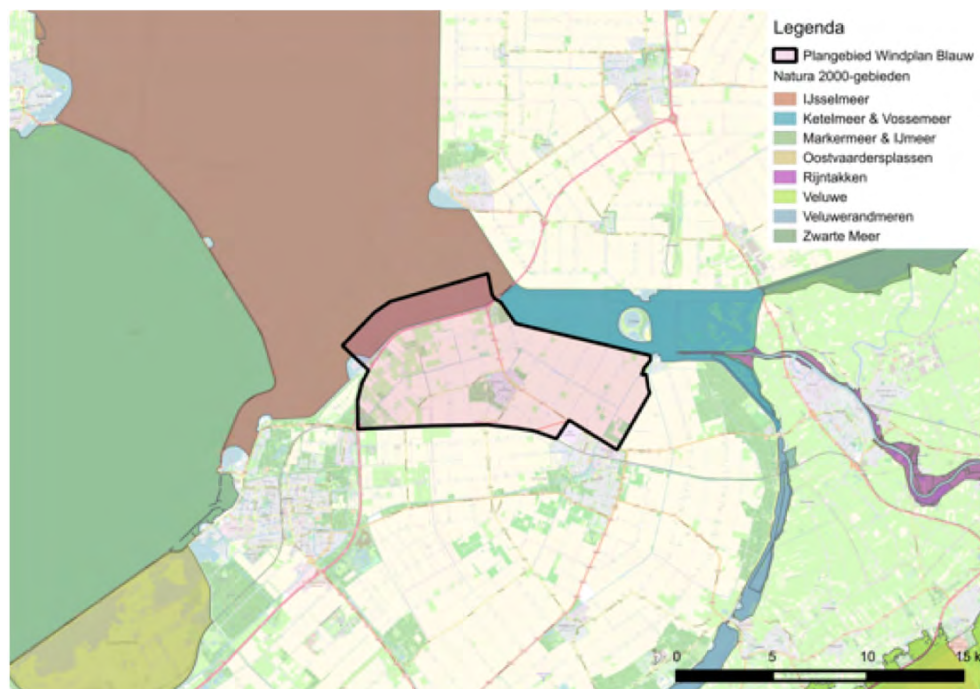


## 4 Beschermde gebieden en afbakening onderzoek

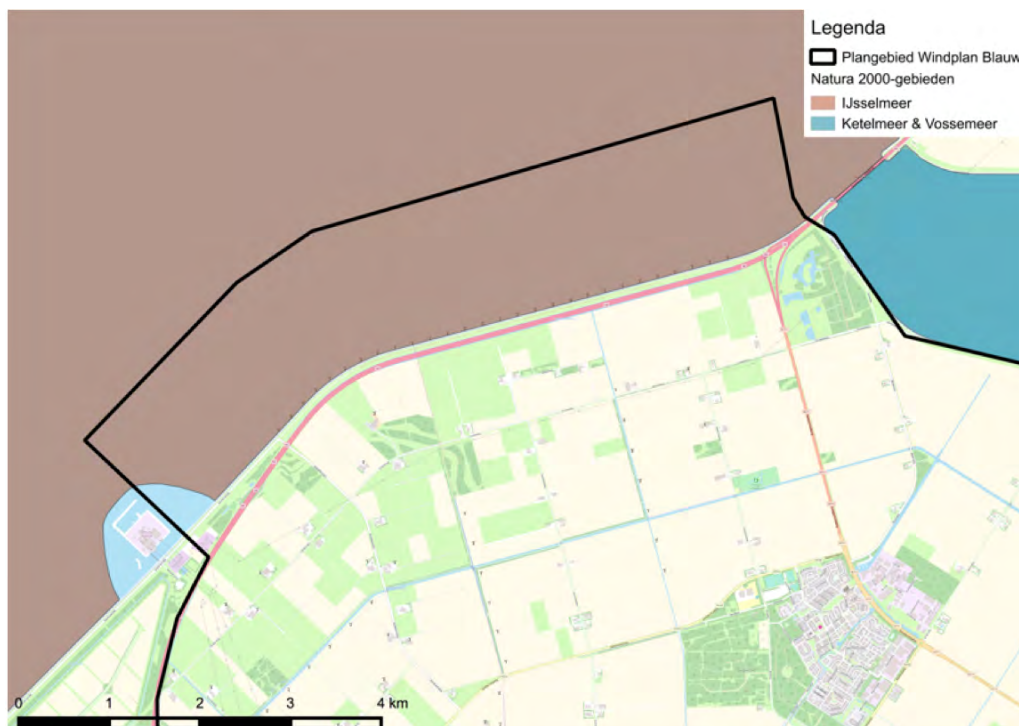
### 4.1 Natura 2000-gebieden in het studiegebied

Een gedeelte van het plangebied maakt deel uit van het Natura 2000-gebied IJsselmeer (figuur 4.1 en 4.2). Het noordoostelijk deel van het plangebied grenst direct aan het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer. Ten oosten van het plangebied liggen ook de Natura 2000-gebieden Rijntakken (vanaf 1,5 km afstand), Veluwerandmeren (vanaf 7 km afstand) en Zwarte Meer (vanaf 7 km afstand). Vanaf 4 km ten zuidwesten van het plangebied begint het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer, op ruim 11 km het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen (figuur 4.1). Op grotere afstand (niet in figuur 4.1 opgenomen) liggen de Natura 2000-gebieden Lepelaarplassen (vanaf 27 km ten zuidwesten van het plangebied), Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht (vanaf 18 km ten oosten) en De Wieden (vanaf 17 km ten noordoosten). In bijlage 6 zijn de instandhoudingsdoelstellingen opgenomen van deze tien Natura 2000-gebieden.

Andere Natura 2000-gebieden (zoals de Veluwe en Weerribben) liggen op grote afstand van het plangebied (respectievelijk >17 en >23 km). Deze gebieden zijn niet aangewezen voor (vogel)soorten die op dergelijke afstanden nog een functionele relatie met het plangebied kunnen hebben. Effecten op deze verder weg gelegen Natura 2000-gebieden zijn op voorhand uitgesloten en worden niet nader behandeld in voorliggende passende beoordeling.



Figuur 4.1 Ligging plangebied en Natura 2000-gebieden. Ondergrond: Openstreetmap 2017, begrenzing Natura 2000-gebied afkomstig van PDOK.nl (2017).



Figuur 4.2 Ligging deel van plangebied en Natura 2000-gebied IJsselmeer. Ondergrond: Openstreetmap 2017, begrenzing Natura 2000-gebied afkomstig van PDOK.nl (2017).

## 4.2 Afbakening effectbepaling en -beoordeling Natura 2000-gebieden

In deze paragraaf wordt voor de soorten waarvoor de tien voornoemde Natura 2000-gebieden zijn aangewezen, beschreven of er (mogelijk) sprake is van een relatie met het studiegebied. Wanneer dat het geval is wordt dat voor de desbetreffende soorten in hoofdstukken 6 en 7 in meer detail beschreven. Het hoofdstuk sluit af met een tabel waarin per Natura 2000-gebied en per instandhoudingsdoelstelling is aangegeven of er een relatie bestaat met het plangebied en of sprake zou kunnen zijn van een mogelijk effect van het windpark op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling. Als dat laatste niet op voorhand kan worden uitgesloten, worden in voorliggende passende beoordeling de effecten nader bepaald en beoordeeld.

### 4.2.1 Habitattypen

Zeven van de tien in § 4.1 genoemde Natura 2000-gebieden zijn (geheel of ten dele) aangewezen voor één of een aantal beschermde habitattypen (zie bijlage 6, tabel 4.1). Dit betreft de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel), Veluwerandmeren, Zwarte Meer, Markermeer & IJmeer, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht en De Wieden.

De beschermde habitattypen in Natura 2000-gebied Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) liggen (van alle beschermde habitattypen in de omgeving) het dichtst bij het plangebied van Windplan Blauw. Desalniettemin bedraagt de minimale

afstand tussen een beschermd habitattype en een geplande windturbine ruim 1 kilometer. Er is dus met zekerheid geen sprake van verlies van areaal van de beschermde habitattypen door ruimtebeslag. Dit geldt voor alle hiervoor genoemde Natura 2000-gebieden (tabel 4.1).

In de *aanlegfase* (en in veel mindere mate in de sloop- en gebruiksfase) wordt gebruik gemaakt van vracht- en kraanwagens die stikstof kunnen uitstoten. Vanwege de tijdelijkheid van de werkzaamheden en de afstand tot de beschermde stikstofgevoelige habitattypen binnen de voornoemde Natura 2000-gebieden<sup>3</sup> is dergelijke emissie verwaarloosbaar. Dit is nader onderbouwd met behulp van het rekenmodel Aerius in bijlage 5. Er is geen sprake van relevante emissie van andere schadelijke stoffen naar lucht, water en of bodem of van veranderingen in grond- of oppervlaktewateren in de aanleg- of gebruiksfase van het windpark.

Effecten op beschermde habitattypen als gevolg van de externe werking zijn daarom niet aan de orde (tabel 4.1). Verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats in voornoemde Natura 2000-gebieden als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw zijn daarom met zekerheid uit te sluiten.

#### **4.2.2 Soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn**

Van de tien in § 4.1 genoemde Natura 2000-gebieden zijn een aantal gebieden aangewezen voor enkele soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn (zie bijlage 6, tabel 4.1). Dit gaat om de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel), Veluwerandmeren, Zwarte Meer, Markermeer & IJmeer, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht en De Wieden en om enkele soorten vissen, de kamsalamander, meervleermuis, noordse woelmuis, bever en groenknolorchis

De Natura 2000-gebieden Rijntakken, Zwarte Meer, De Wieden, Markermeer & IJmeer, Veluwerandmeren en IJsselmeer zijn onder andere aangewezen voor de meervleermuis. Als enige van de soorten van bijlage II HR kent de meervleermuis gescheiden foerageergebieden en verblijfplaatsen. De eventuele effecten van Windplan Blauw op deze soort worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Het deel van Natura 2000-gebied IJsselmeer dat is aangewezen onder de Habitatrichtlijn ligt op grote afstand van het plangebied (Friesland). Het deel van het plangebied in het IJsselmeer is niet aangewezen voor Habitatrichtlijnsoorten. De vissoort rivierdonderpad komt in het plangebied voor maar deze soort onderhoudt geen uitwisseling met gebieden buiten de locatie van voorkomen (Alterra 2008). Voor groenknolorchis en noordse woelmuis is bovendien geen geschikt habitat in het plangebied in het IJsselmeer aanwezig. Er bestaat voor de aangewezen Habitatrichtlijnsoorten daarom geen relatie met het plangebied. Er is met zekerheid geen sprake

---

<sup>3</sup> Het gedeelte van de Natura 2000-gebied IJsselmeer en Markermeer & IJmeer aangewezen onder de Habitatrichtlijn ligt op grote afstand van het plangebied. In en nabij het plangebied zelf liggen dus geen aangewezen habitattypen van het Natura 2000-gebied IJsselmeer

van verstoring (inclusief sterfte) van de Habitatrichtlijnsoorten of verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats van deze soorten in het Natura 2000-gebied IJsselmeer als gevolg van de bouw en het gebruik van het windpark.

Voor alle andere Habitatrichtlijnsoorten geldt dat de geplande windturbines van Windplan Blauw op ruime afstand van deze gebieden staan (zie ook § 4.2.1). Vanwege deze afstand is met zekerheid geen sprake van verstoring (inclusief sterfte) van de betrokken soorten of verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats van deze soorten in de Natura 2000-gebieden als gevolg van de bouw en het gebruik van het windpark.

### 4.2.3 Broedvogels

Met uitzondering van het Ketelmeer & Vossemeer zijn alle tien voornoemde Natura 2000-gebieden aangewezen voor een of meer broedvogelsoorten.

#### *Oostvaardersplassen*

Het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen is aangewezen voor 14 soorten broedvogels. Alleen **aalscholver**, **grote zilverreiger** en **lepelaar** foerageren tijdens het broedseizoen ten dele tot op grote afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **kleine zilverreiger** broedt in recente jaren niet meer in de Oostvaardersplassen (sovon.nl 2017). Bovendien foerageerde de kleine zilverreiger ten tijde van voorkomen (2010, 2013) in de Oostvaardersplassen zelf (RvO 2015). Er is daarom geen sprake van een binding met het plangebied. De soort wordt verder buiten beschouwing gelaten. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulatie van deze soort in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen de Oostvaardersplassen liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan echter mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten broedvogels uit de Oostvaardersplassen ligt het plangebied met een afstand van minimaal 11 km buiten het bereik. De **bruine kiekendief** en **blauwe kiekendief** foerageren respectievelijk tot maximaal 5-8 en 5 km afstand van de broedplaats (Brenninkmeijer *et al.* 2006, Beemster 2014, 2015). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van deze broedvogelsoorten uit de Oostvaardersplassen. Voor **dodaars**, **woudaap**, **porseleinhoen**, **blauwborst**, **snor**, **grote karekiet** en **rietzanger** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *IJsselmeer*

Het plangebied ligt ten dele binnen het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Daarom kunnen in beginsel alle soorten broedvogels waar het IJsselmeer voor is aangewezen een binding hebben met het plangebied. Voor een aantal broedvogelsoorten uit het IJsselmeer ligt het plangebied echter ruim buiten het bereik.

In het buitendijkse deel van het plangebied wat tot het Natura 2000-gebied IJsselmeer behoort broeden geen **bruine kiekendieven** (Vogelatlas.nl 2017). De bruine kiekendief broedt binnen het IJsselmeer alleen langs de kust van Friesland en Noord-Holland (sovon.nl 2017). Bruine kiekendieven foerageren tot maximaal 5 km afstand van de broedplaats (Brenninkmeijer *et al.* 2006). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van broedende kiekendieven in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. De soort wordt in deze context (broedvogel in het IJsselmeer) buiten beschouwing gelaten.

Het zelfde geldt voor **porseleinhoen**, **kemphaan**, **snor**, **grote karekiet** en **rietzanger**. Deze soorten broeden binnen het IJsselmeer ook alleen langs de kust van Friesland en Noord-Holland (sovon.nl 2017) en zijn daarnaast in het broedseizoen sterk gebiedsgebonden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied IJsselmeer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld (tabel 4.1). Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied IJsselmeer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Rijntakken*

Het Natura 2000-gebied Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) is aangewezen voor 12 soorten broedvogels. Alleen de **aalscholver** en **roerdomp** foerageren tijdens het broedseizoen ten dele tot op (grote) afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **oeverzwaluw** en **zwarte stern** broeden in het Natura 2000-gebied Rijntakken allen op 10 km afstand of verder van het plangebied (sovon.nl 2017). De oeverzwaluw foerageert tot op maximaal 6 km afstand van de broedlocatie (Turner & Rose 1989) en de zwarte stern tot op 2 km afstand (Van der Winden *et al.* 2004). Het plangebied ligt dus buiten het bereik voor deze vogelsoorten uit het Natura 2000-gebied Rijntakken. De soorten worden verder buiten beschouwing gelaten. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Rijntakken zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

Voor een aantal soorten broedvogels uit de Rijntakken ligt het plangebied met een afstand van minimaal 1,5 km buiten het bereik. Voor **dodaars**, **porseleinhoen**, **ijsvogel**, **kwartelkoning**, **woudaap**, **watersnip**, **blauwborst** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Rijntakken hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Rijntakken zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Veluwerandmeren*

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen de Veluwerandmeren liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan echter mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1). De **grote karekiet** is in de broedtijd sterk gebonden aan het betreffende Natura 2000-gebied en maakt dan geen gebruik van (de omgeving van) het plangebied (Van der Vliet *et al.* 2011). Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulatie van de grote karekiet in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Ketel- en Vossemeer*

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen het Ketel- en Vossemeer liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan echter mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1).

De **grote karekiet** en **porseleinhoen** zijn in de broedtijd sterk gebonden aan het betreffende Natura 2000-gebied en maakt dan geen gebruik van (de omgeving van) het plangebied (Van der Vliet *et al.* 2011). Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulatie van de grote karekiet en porseleinhoen in het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Zwarte Meer*

Het Natura 2000-gebied Zwarte Meer is aangewezen voor 6 soorten broedvogels. Alleen de **purperreiger** foerageert tijdens het broedseizoen ten dele tot op (grote) afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soort wordt in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen het Zwarte Meer liggen op een afstand groter dan 3

km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd.

Voor een aantal soorten broedvogels uit het Zwarte Meer ligt het plangebied met een afstand van minimaal 6,5 km buiten het bereik. Voor **porseleinhoen**, **snor**, **rietzanger** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Zwarte Meer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant verstorende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Zwarte Meer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht*

Het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht is aangewezen voor 5 soorten broedvogels. De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen de Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1).

Voor alle andere kwalificerende broedvogels uit de Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht ligt het plangebied met een afstand van minimaal 18 km buiten het bereik. Voor de **zwarte stern** ligt het maximale foerageerbereik op 2 km (van der Winden *et al.* 2004). Voor **porseleinhoen**, **kwartelkoning** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant verstorende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht hebben zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *De Wieden*

Het Natura 2000-gebied De Wieden is aangewezen voor 13 soorten broedvogels. Alleen de **aalscholver** foerageert tijdens het broedseizoen dagelijks tot op (grote) afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **roerdomp** en **purperreiger** foerageert tot op 3 km respectievelijk maximaal 20 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015, van der Winden & van Horssen 2001).

Geschikte broedgebieden binnen De Wieden liggen op een afstand groter dan 3 km respectievelijk 20 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied De Wieden zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten..

Voor een aantal soorten broedvogels uit De Wieden ligt het plangebied met een afstand van minimaal 17 km buiten het bereik. Dit gaat om **bruine kiekendief** (maximaal 5-8 km; Brenninkmeijer *et al.* 2006) en **zwarte stern** (2 km; van der Winden *et al.* 2004). Voor **porseleinhoen, kwartelkoning, watersnip, ijsvogel, paapje, snor, rietzanger** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied De Wieden hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied De Wieden zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Markermeer & IJmeer, Lepelaarplassen*

Nabij het plangebied liggen andere Natura 2000-gebieden van waaruit broedvogels in de ruime omgeving van de gebieden kunnen foerageren. Dit gaat om Lepelaarplassen (**lepelaar, aalscholver**) en Markermeer & IJmeer (**aalscholver, visdief**). Voor de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen is het doel van de aalscholver regionaal (voor alle vier de gebieden tezamen) geformuleerd; vogels uit deze gebieden foerageren in de ruime omgeving van de broedlocaties. De aalscholver, lepelaar en visdief worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd.

#### *Duinen en Lage Land Texel, Duinen Vlieland en Waddenzee*

Deze Natura 2000-gebieden zijn voor de broedvogel kleine mantelmeeuw aangewezen. De kleine mantelmeeuw kan tot op zeer grote afstand (200 km) van de broedlocatie foerageren. De vogels die broeden in deze Natura 2000-gebieden foerageren vrijwel uitsluitend in de Noordzee, Waddenzee en ook in Friesland (Ens *et al.* 2009; Camphuysen 2010; Camphuysen *et al.* 2015; Tyson *et al.* 2015). Deze vogels hebben geen binding met het plangebied. Daarom wordt deze soort in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van de kleine mantelmeeuw in de Natura 2000-gebieden Duinen en Lage Land Texel, Duinen Vlieland en Waddenzee zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.



#### 4.2.4 Niet-broedvogels

##### *Oostvaardersplassen*

De Oostvaardersplassen is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van een deel van de aangewezen soorten niet-broedvogels (grote zilverreiger, lepelaar, enkele ganzen- en eendensoorten). Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Oostvaardersplassen ligt het plangebied met een afstand van minimaal 11 km buiten het bereik. Dit gaat om **wilde zwaan** (foerageer afstand van maximaal 10 km; Robinson *et al.* 2004), **bergeend** (3 km; van der Hut *et al.* 2007), **krakeend** (5 km; Guillemain *et al.* 2008), **wintertaling** (9 km; Guillemain *et al.* 2008), **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009), **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007) en **kluut** (10 km; van der Hut *et al.* 2007). De niet-broedvogels **nonnetje**, **kemphaan** en **grutto** zijn buiten het broedseizoen gebiedsgebonden, hebben een zeer kleine actieradius of hebben geen gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significante verstoringen (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

De Oostvaardersplassen is als Natura 2000-gebied aangewezen voor de **zeearend** als niet-broedvogel. In de instandhoudingsdoelstelling wordt geen aantal genoemd, maar wordt wel aangegeven dat behoud van de omvang en kwaliteit van het leefgebied voldoende is. De aantallen zeearenden die in de winter in de Oostvaardersplassen verblijven nemen langzaam toe (www.sovon.nl 2017), wat aangeeft dat de draagkracht van het gebied op orde is.

De zeearend leeft in Nederland in structuurrijke, waterrijke gebieden en foerageert op vis, watervogels en aas. Het buitendijkse deel van het plangebied bestaat vrijwel geheel uit open water en is ook weinig aantrekkelijk voor de zeearend. De structuur- en waterrijke gebieden buiten het plangebied, zoals bijvoorbeeld de Oostvaardersplassen, hebben voor de zeearend veel meer te bieden. Incidenteel zal een zeearend vanuit de Oostvaardersplassen over het plangebied van Windplan Blauw vliegen om te foerageren binnen of buiten het plangebied. Omdat in het plangebied van Windplan Blauw zelf nauwelijks geschikt (foerageer)habitat voor de soort aanwezig is, zullen zeearenden niet lang in het plangebied verblijven of regelmatig op turbinehoogte door het plangebied vliegen.

De zeearend is een spectaculaire verschijning die bij de meeste vogelaars een bijzonder gevoel oproept. Het is daarom waarschijnlijk dat het merendeel van de veldwaarnemingen van deze soort wordt doorgegeven aan landelijke databases van vogelwaarnemingen. Websites zoals www.sovon.nl en www.waarneming.nl geven een actueel beeld van het aanwezigheid en de verspreiding van de soort in Nederland. Uit deze gegevens blijkt dat de zeearend zelden wordt waargenomen in het agrarische

gebied tussen de Oostvaardersplassen en het Ketel- en Vossemeer, waar de windturbines van Windplan Blauw zijn voorzien. Het gaat daar slechts om een tiental waarnemingen in de afgelopen tien jaar, waarbij het waarschijnlijk ook exemplaren betreft die binding hebben met andere waterrijke gebieden dan de Oostvaardersplassen. Tenslotte worden jaarlijks 5-10 exemplaren op trek gezien over de trektelpost Kamperhoek, maar deze vogels hebben geen binding met de Oostvaardersplassen. Omdat het aantal risicovolle vliegbewegingen van de zeearend door het plangebied van Windplan Blauw zeer beperkt zal zijn en het plangebied van Windplan Blauw verder geen betekenis heeft voor de zeearend, zijn effecten op deze soort van de bouw en het gebruik van Windplan Blauw op voorhand met zekerheid uitgesloten. De zeearend wordt daarom verder buiten beschouwing gelaten.

#### *IJsselmeer*

Het plangebied ligt ten dele binnen het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Daarom kunnen in beginsel alle 31 soorten niet-broedvogels waar het IJsselmeer voor is aangewezen een binding hebben met het plangebied. Alleen voor **kleine rietgans** geldt dat deze vanwege de afstand tot de slaappleatsen langs de Friese kust met zekerheid geen binding met het plangebied heeft. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulatie van deze soort in het Natura 2000-gebied IJsselmeer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten. De overige 17 soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

#### *Markermeer & IJmeer*

Het Markermeer & IJmeer is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van een deel van deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd. Dit geldt ook voor **zwarte stern** en **dwergmeeuw**; deze vogels kunnen op regelmatige basis uitwisselen met vogels uit het Natura 2000-gebied IJsselmeer (tabel 4.1).

Voor **slobeenden** uit het Markermeer & IJmeer ligt het plangebied met een afstand van minimaal 4 km buiten het bereik (1 km; Van der Hut *et al.* 2007). Voor **fuut**, **krooneend** en **meerkoet** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten. Het **nonnetje** is ook gebiedsgebonden (Van der Vliet *et al.* 2011) maar kan wel regelmatig uitwisselen met het IJsselmeer. Daarom wordt deze soort in voorliggende passende beoordeling wel nader geanalyseerd (tabel 4.1).

#### *Ketelmeer & Vossemeer*

Het plangebied grenst direct aan het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer. Daarom kunnen in beginsel alle 18 soorten niet-broedvogels waar het Ketelmeer & Vossemeer voor is aangewezen een binding hebben met het plangebied. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

#### *Rijntakken*

Het Natura 2000-gebied Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van een deel van deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Rijntakken ligt het plangebied op een afstand van minimaal 1,5 km buiten het bereik van de dagelijkse bewegingen voor foerageren en rusten. Dit gaat om **slobeend** (maximale foerageerafstand van 1 km; van der Hut *et al.* 2007). Voor **nonnetje**, **meerkoet**, **kievit**, **kemphaan**, **grutto**, **tureluur** en **fuut** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Rijntakken hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Rijntakken zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Veluwerandmeren*

Het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van een deel van de deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Veluwerandmeren ligt het plangebied met een afstand van minimaal 7 km buiten het bereik. Dit gaat om **krakeend** (5 km; Guillemain *et al.* 2008), **slobeend** (1 km; Van der Hut *et al.* 2007), **pijlstart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009) en **brilduiker** (5 km; Van der Hut *et al.* 2007). Voor **fuut**, **krooneend**, **nonnetje**, **grote zaagbek** en **meerkoet** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Zwarte Meer*

Het Natura 2000-gebied Zwarte Meer is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van een deel van de deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit het Zwarte Meer ligt het plangebied met een afstand van minimaal 6,5 km buiten het bereik. Dit gaat om **krakeend** (maximale foerageer afstand 5 km; Guillemain *et al.* 2008), **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007) en **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009). Voor **fuut**, **meerkoet**, **grutto** en **zwarte stern** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Zwarte Meer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet- broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Zwarte Meer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht*

Het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van de kolgans. Deze soort wordt in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht ligt het plangebied met een afstand van minimaal 18 km buiten het bereik. Dit gaat om **kleine zwaan** (12 km; van Gils & Tijssen 2007), **smient** (11 km; Boudewijn *et al.* 2009), **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009) en **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007). Voor **meerkoet** en **grutto** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet- broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht zijn op voorhand met zekerheid uitgesloten.

#### *De Wieden*

Het Natura 2000-gebied De Wieden is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van de **aalscholver**, **kolgans** en **grauwe gans**. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Wieden ligt het plangebied met een afstand van minimaal 17 km buiten het bereik. Dit gaat om **kleine zwaan** (maximale foerageerafstand van 12 km; van Gils & Tijssen 2007), **smient** (11 km; Boudewijn *et al.* 2009), **krakeend** (foerageerafstand 5 km; Guillemain *et al.* 2008), **tafeleend** (15 km; Boudewijn & Kuijpers 1985; Boudewijn 1989), **kuifeend** (15 km; De Leeuw 1997) en **visarend** (11 km; Triay 2002). Voor **fuut**, **nonnetje** en **grote zaagbek** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied De Wieden hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet- broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied De Wieden zijn op voorhand met zekerheid uitgesloten.

#### *Lepelaarplassen*

Het Natura 2000-gebied Lepelaarplassen is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van de **grauwe gans**. Deze soort wordt in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Lepelaarplassen ligt het plangebied met een afstand van minimaal 28 km buiten het bereik. Dit gaat om **lepelaar** (15 km; van der Hut *et al.* 2007), **krakeend** (5 km; Guillemain *et al.* 2008), **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009), **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007), **tafeleend** (Boudewijn & Kuijpers 1985; Boudewijn 1989), **kuifeend** (de Leeuw 1997) en **kluut** (10 km; van der Hut *et al.* 2007). De niet-broedvogels **nonnetje** en **grutto** zijn buiten het broedseizoen gebiedsgebonden, hebben een zeer kleine actieradius of hebben geen gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Lepelaarplassen hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet- broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Lepelaarplassen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### **4.2.5 Samenvatting**

In voorgaande paragrafen is beschreven welke soorten, waarvoor de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Ketelmeer & Vossemeer, Rijntakken, Veluwerandmeren, Zwarte Meer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht en De Wieden zijn aangewezen, mogelijk een versturend effect (inclusief sterfte) ondervinden van Windplan Blauw. In tabel 4.1 is een volledig overzicht opgenomen van de habitattypen en soorten, waarvoor voornoemde Natura 2000-gebieden zijn aangewezen en is weergegeven voor welke soorten de effecten in

deze passende beoordeling nader bepaald en beoordeeld worden (oranje gearceerd in tabel 4.1). Voor de overige soorten en alle beschermde habitattypen (groen gearceerd in tabel 4.1) is in voorgaande paragrafen beargumenteerd waarom effecten (verstoring of verslechtering) van Windplan Blauw op voorhand met zekerheid zijn uit te sluiten. Deze soorten en habitattypen worden daarom in de effectbepaling en -beoordeling buiten beschouwing gelaten.

*Tabel 4.1      Overzicht van habitattypen en soorten van Bijlage II, broedvogels en niet-broedvogels, waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving van het plangebied zijn aangewezen. Soorten die in voorliggende passende beoordeling nader worden behandeld zijn weergegeven in oranje. Soorten die in de passende beoordeling verder buiten beschouwing worden gelaten zijn weergegeven in groen (zie tekst voor motivering).*

Zie tabel op de volgende pagina's.

Instaandhoudingscode/naam lingen	Lessehaer 0 km	Koerd- & Vossmeer 0 km	Oostvaarderplassen > 11 km	Lopelaarplassen > 28 km	Volterwamplassen > 7 km	Markemeer & Jmeer > 4 km	Rijplassen > 1,5 km	Zwarte Meer > 5,2 km	De Wieden > 17 km	Uterwaarden Zwarte Water & Vocht > 18 km
<b>Taalkuilen</b>										
H3140	Kraanweivaarten	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied
H3150	Meeren met krabbenscheer en (ontekkuilen)	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	nt	nt
H3200	Sloten en rivieren met waterplanten (grote fonteinkuilen)	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt	nt	nt
H40/08	Vochtige velden (laagveengebied)	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt	nt	nt
H6120	Saomdgraslanden	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt	nt	nt
H642/A	Rugfien en zomen (moerasperceel)	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied
H642/B	Rugfien en zomen (hoogveengebied)	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied
H650/A	Graasweide met vossenaar	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt	nt	nt
H650/B	Graasweide met vossenaar (grote vossenaar)	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied
H710/A	Weggrange- en tinnen (tinnen)	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt
H710/B	Weggrange- en tinnen (verminderd tinnen)	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt
H720	"Galgaarmoerassen	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt
H910/A	"Hogveengebied	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt
H910/B	"Vochtige alluviale bossen (essie-heuvelbossen)	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt	nt	nt
H910/C	"Vochtige alluviale bossen (essie-heuvelbossen)	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt	nt	nt
<b>Wierden</b>										
H1018	Zoggetoek	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt
H1042	Gevekte weidevelden	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt
H1082	Gevekte weidevelden met rooier	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt
H1095	Zesprink	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt	nt	nt
H1099	Riviersprink	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt	nt	nt
H1106	Zalm	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt	nt	nt
H1154	Bloemvoorn	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt	nt	nt
H1159	Wolper	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt	nt	nt
H1163	Riviermodderdijf	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied
H1337	Watersiermus	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied	Nee, (rum) buiten plangebied
H1340	"Noordse wollemus	nt	nt	nt	nt	nt	Mogelijk, effect onderzoek	Mogelijk, effect onderzoek	Mogelijk, effect onderzoek	Mogelijk, effect onderzoek
H1383	Geel achterpoermus	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt
H4056	Pratte schijfworm	nt	nt	nt	nt	nt	nt	nt	Nee, (rum) buiten plangebied	nt





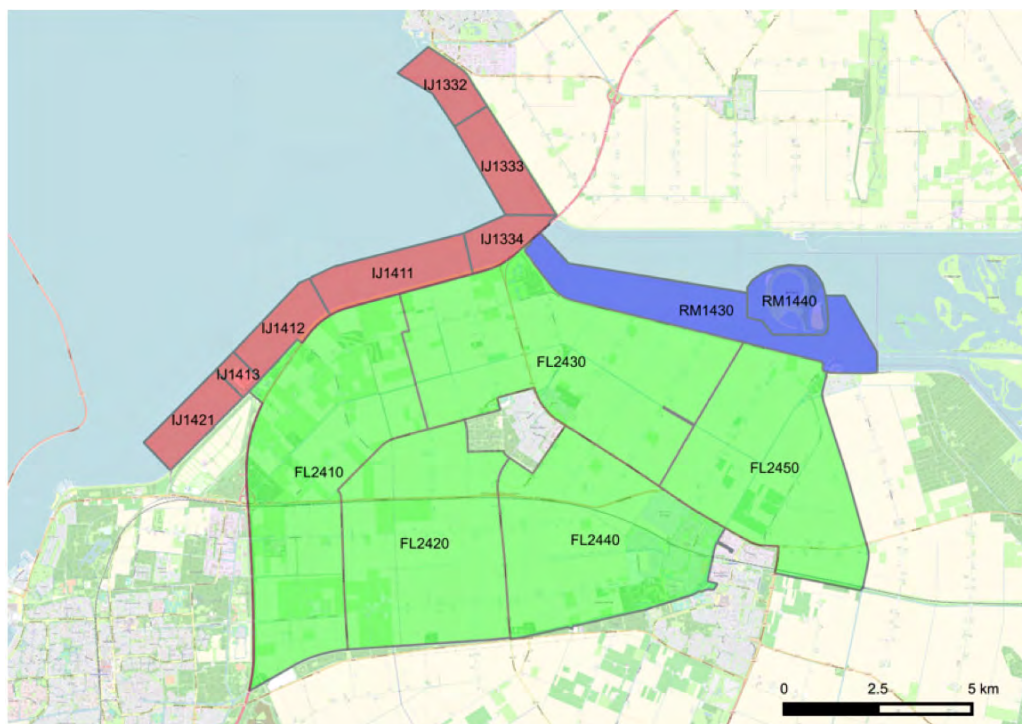
## 5 Materiaal en methoden

### 5.1 Brongegevens

#### 5.1.1 Vogels

##### *Watervogeltellingen Ketelmeer, binnendijkse deel plangebied*

Bij de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFB, geraadpleegd februari 2017) zijn gegevens verkregen van watervogeltellingen van het Ketelmeer en het binnendijkse deel van het plangebied (figuur 5.1). Het gaat om de seizoenen 2010/11 tot en met 2014/15. De geleverde dataset omvat maandgemiddelden en seizoensgemiddelden.



*Figuur 5.1* Telvakken van watervogels waar gegevens van gebruikt zijn in voorliggende studie. Er zijn geen telvakken ten westen van de gebruikte telvakken. Wel zijn er een aantal open water telvakken ('lussen'); om een idee te krijgen van het gebruik door vogels van het open water (zie figuur 5.2).

##### *Watervogeltellingen IJsselmeer*

Door RWS zijn in februari 2017 gegevens geleverd van watervogeltellingen van een deel van het IJsselmeer. De geleverde dataset omvat seizoensmaxima, maandgemiddelden en maandmaxima. Het gaat om maandelijkse tellingen van watervogels vanuit een vliegtuig, van de seizoenen 2011/12 - 2015/16. Het gaat om de kustzone tussen Lelystad en Urk (figuur 5.1). Daarnaast zijn van een tweetal telvakken op het open water gegevens gebruikt. Tijdens het tellen van open water, in de zogenaamde lussen (figuur 5.2), wordt een representatief deel van het open water systematisch geteld, zodat per soort dichtheden worden geregistreerd. De dichtheden zijn door Rijkswaterstaat geëxtrapoleerd naar een groter gebied. De lus-telling 160/IJ1941 (Flevo-

land) omvat het gebied globaal gelegen tussen de Trintelhaven en Ketelbrug, lus-telling 161/IJ1932 (Urk) omvat het open water tussen de Ketelbrug en Noordoostpolder (tot aan de lijn Espel).



Figuur 5.2 Ligging van de zogenoemde lus-tellingen (blauw) in het zuidelijk deel van het IJsselmeer. De meest zuidelijke lus betreft lus-telling 160/IJ1941 (Lelystad), de lus bij Urk betreft lus-telling 161/IJ1932 (Urk). Deze twee tellingen zijn gebruikt voor informatie over dichtheden van watervogels op het open water in het plangebied buiten de kustzone.

#### *Slaapplaatstellingen vogels*

Bij de NDFF zijn gegevens verkregen van slaapplaatstellingen van het IJsselmeer, Ketelmeer & Vossemeer. Het gaat om gegevens vanaf 2010 tot aan 2016.

#### *Veldonderzoek vogeltrek en vliegbewegingen watervogels*

Uit de bestaande gegevens (vogeltellingen) is onvoldoende informatie te halen over de nachtelijke seizoenstrek van vogels en de dagelijkse vliegbewegingen van watervogels in het plangebied en directe omgeving. Deze informatie is nodig om de effecten van aanleg en gebruik van de windturbines op vogels te kunnen bepalen. Daarom zijn in 2016/2017 de volgende onderzoeken uitgevoerd:

- veldonderzoek naar het patroon van vliegbewegingen van watervogels in schemer en donker, zulks in relatie tot de locaties waar watervogels overdag en 's nachts verblijven;
- veldonderzoek naar nachtelijke vogeltrek in voor- en najaar over het gebied.

De methode en resultaten van dit veldonderzoek zijn apart gerapporteerd in Boonman & Lensink (2017).

#### *Broedvogels en niet-broedvogels*

In 2013-2015 is heel Nederland op een semi-kwantitatieve wijze onderzocht op het voorkomen van broedvogels en niet-broedvogels. De verzamelde gegevens worden gebundeld in een boek; dit wordt de opvolger in de serie standaardwerken Atlas van de Nederlandse broedvogels 1972-1977 (Teixeira 1979) en 1998-2000 (Sovon 2002), en de Atlas van de Nederlandse vogels (Bekhuis *et al.* 1987). De verspreidingskaarten

als resultaat van het veldwerk 2013-2015 zijn inmiddels online beschikbaar. Hier is gebruik van gemaakt ([www.vogelatlas.nl](http://www.vogelatlas.nl)).

### **5.1.2 Gegevens van andere soorten**

#### *NDFF*

Voor een actueel overzicht van beschermde soorten van bijlage II Habitatrictlijn die in de regio voorkomen is de NDFF geraadpleegd. Daarnaast is, voor zover nodig, gebruik gemaakt van achtergronddocumentatie en andere informatiebronnen (zie literatuurlijst en verwijzingen in tekst).

#### *Veldonderzoek vleermuizen*

Uit de bestaande gegevens is onvoldoende informatie te halen over de ruimtelijke verschillen in activiteit en vleermuisactiviteit op rotorhoogte in het plangebied. Deze informatie is nodig om de effecten van aanleg en gebruik van de windturbines op vleermuizen te kunnen bepalen. In 2016/2017 zijn daarom de volgende onderzoeken uitgevoerd:

- veldonderzoek naar de ruimtelijke verschillen in activiteit van vleermuizen binnen het studiegebied in het voorjaar en de nazomer.
- Meting van vleermuisactiviteit op rotorhoogte vanuit twee windturbines gedurende een geheel seizoen (april tot november).

De methode en resultaten van dit veldonderzoek zijn apart gerapporteerd in Boonman & Lensink (2017).

## **5.2 Effectbepaling en –beoordeling habitattypen en soorten bijlage II HR**

### **5.2.1 Bepaling van effecten op habitattypen**

Door de afwezigheid van beschermde habitattypen of –soorten treden zijn directe negatieve effecten uitgesloten. De aanleg van Windplan Blauw zal gepaard gaan met de inzet van materieel dat overwegend op dieselmotoren draait. Hierbij komt NO<sub>x</sub> vrij dat vervolgens neerslaat als NO<sub>2</sub>. Deze additionele depositie kan gevolgen hebben voor natuur. De omvang van de tijdelijke additionele depositie is berekend met Aerius; de rekentool die in de PAS (Programma Aanpak Stikstof) verplicht gebruikt dient te worden. In deze programmatuur worden alle bronnen van emissie voorzien van de benodigde parameterwaarden. De berekening resulteert in een kaartbeeld met de ruimtelijke verdeling van de depositie. De gridcellen op basis waarvan het beeld is berekend, zijn hexagonalen met een oppervlakte van ruim een hectare.

### **5.2.2 Bepaling van effecten op soorten van bijlage II van de Habitatrictlijn**

De bouw en het gebruik van Windplan Blauw kan effect hebben op de meervleermuis die gedurende enige fase van hun levenscyclus in de omgeving van het studiegebied

verblijven (zie bijlage 9 voor een algemeen overzicht van de effecten van windturbines op vleermuizen).

Het aantal aanvaringslachtoffers tijdens de gebruiksfase is bepaald aan de hand van het aantal geregistreerde vleermuizen vanuit de gondel van twee (bestaande) windturbines: een turbine in Windpark Irene Vorrink en een windturbine in het windpark langs de Klokbekertocht.

## 5.3 Effectbepaling en –beoordeling vogels

### 5.3.1 Bepaling van effecten op vogels

De bouw en het gebruik van Windplan Blauw kan effect hebben op vogels die gedurende enige fase van hun levenscyclus in het studiegebied verblijven (zie bijlage 2 voor een algemeen overzicht van de effecten van windturbines op vogels). Daarmee kan het windpark ook effect hebben op vogels die een deel van hun tijd in Natura 2000-gebieden doorbrengen.

In de effectbepaling in hoofdstuk 9, zijn de volgende zaken opgenomen:

- de aantallen aanvaringslachtoffers (§9.2);
- de versturende effecten van windturbines op lokaal rustende en foeragerende vogels (§9.3);
- de mogelijke barrièrewerking van de opstelling voor passerende lokale vogels (§9.4).

De aantallen slachtoffers en de mate van verstoring en barrièrewerking zijn zo veel mogelijk (en voor zover relevant) per soort gekwantificeerd.

Het effect van de *obstakelverlichting* en *nautische verlichting* op de windturbines op vogels is in deze passende beoordeling niet nader beschouwd. Uit eerder literatuuronderzoek (Lensink & van der Valk 2013, samengevat in bijlage 3) is vast komen te staan dat verlichting op windturbines, zoals toegepast in Nederland, niet leidt tot extra risico's voor vogels.

#### **Aanvaringslachtoffers**

Voor de bepaling van het aantal aanvaringslachtoffers is gebruik gemaakt van bestaande kennis over slachtofferaantallen bij windparken in Nederland, België, Duitsland en andere (West-)Europese landen (Winkelman 1989, 1992, Musters *et al.* 1996, Baptist 2005, Schaut *et al.* 2008, Everaert 2008, Krijgsveld *et al.* 2009, Krijgsveld & Beuker 2009, Beuker & Lensink 2010, Brenninkmeijer & van der Weyde 2011, Verbeek *et al.* 2012, Klop & Brenninkmeijer 2014, Langgemach & Dürr 2017). In deze studies is gecorrigeerd voor factoren zoals zoekefficiëntie, verdwijnen van lijken door aaseters, het aantal zoekdagen en type zoekgebied. Op basis van deze kennis, gecombineerd met kennis van de vliegactiviteit van soorten in het studiegebied, is op basis van deskundigenoordeel het toekomstige aantal slachtoffers in Windplan Blauw bepaald.

Voor sommige soort(groep)en is uit onderzoek in bestaande windparken een aanvaringskans beschikbaar. Voor deze soorten kan het aantal aanvaringssslachtoffers berekend worden met behulp van het Flux-Collision Model. De aanvaringskansen (kans dat een langs vliegende vogel botst met een windturbine) zijn gebaseerd op studies in o.a. de Wieringermeer, de Sabinapolder, de Slufter op de Maasvlakte en in België (o.a. Everaert 2008; Fijn *et al.* 2012, data uit Verbeek *et al.* 2012, Prinsen *et al.* 2013). De aantallen slachtoffers uit deze studies zijn te vertalen naar nieuw geplande windparken, indien rekening gehouden wordt met de windturbineomvang (ashoogte, rotordiameter), windturbineconfiguratie, locatie (landschapstype), vogelaanbod (flux) en betrokken soorten. Deze factoren zijn geformaliseerd in een berekeningswijze die soort(groep)specifiek is en waarvoor kennis over het vogelaanbod (flux) noodzakelijk is (Flux-Collision Model; versie maart 2016, zie bijlage 4 voor details). De uitkomst van de berekeningen wordt bepaald door de combinatie van de dimensies van het windpark en de eigenschappen en het gedrag van de desbetreffende vogelsoort. Voor Windplan Blauw zijn zulke slachtofferberekeningen uitgevoerd voor de volgende negen soorten:

- kuifeend
- tafeleend
- krakeend
- wilde eend
- wintertaling
- grauwe gans
- toendrarietgans
- kleine zwaan
- visdief

Voor soort(groep)en waarvoor geen aanvaringskans beschikbaar is, kunnen geen modelberekeningen met het Flux-Collision Model worden uitgevoerd. Voorbeelden van soortgroepen waarvoor dit geldt zijn roofvogels en reigerachtigen. Voor soorten uit deze soortgroepen is een inschatting van het aantal aanvaringssslachtoffers in Windplan Blauw gemaakt, op basis van informatie over 1) aantallen vliegbewegingen over het studiegebied, 2) vlieggedrag en 3) aantallen slachtoffers gevonden in slachtofferonderzoeken in Europa. Voor Windplan Blauw is op deze manier een inschatting gemaakt van de sterfte van de aalscholver. Voor andere vogelsoorten zijn geen slachtofferberekeningen uitgevoerd, omdat deze afwezig zijn of in zeer lage dichtheden voorkomen (zie § 6.3). Voor deze soorten zijn geen jaarlijkse aanvaringssslachtoffers aanwezig en daarom zijn geen nadere slachtofferberekeningen uitgevoerd.

De berekeningen en inschattingen zijn deels gebaseerd op aannames omdat op sommige punten gedetailleerde en locatiespecifieke informatie van betrokken soorten niet voorhanden is. Deze aannames zijn altijd op zo'n manier gedaan dat in alle gevallen met zekerheid het *worst case scenario* is getoetst. Dit geldt voor het aantal vogels dat bij het windpark rondvliegt, uitwijkt voor het windpark, en voor de berekende 1%-mortaliteitsnorm (zie ook hieronder bij flux, uitwijking en 1%-mortaliteitsnorm).

### *Aanvaringskans*

Zwanen en ganzen worden zelden als aanvaringssslachtoffer gevonden vanwege hun kleine aanvaringskans (Hötker *et al.* 2006, Fijn *et al.* 2007, Fijn *et al.* 2012, Verbeek *et al.* 2012). Fijn *et al.* (2007) vonden bij twee windparken in de Wieringermeer geen aanvaringssslachtoffers onder kleine zwanen, ondanks de dagelijkse aanwezigheid van vele honderden kleine zwanen nabij de windparken. In de berekeningswijze is voor de kleine zwaan een aanvaringskans aangehouden van 0,04% (cf. Fijn *et al.* 2012). Dit is de enige soortgroep specifieke aanvaringskans die voor zwanen beschikbaar is. Omdat in het desbetreffende onderzoek geen aanvaringssslachtoffers van zwanen zijn aangetroffen, betreft deze aanvaringskans een overschatting van de werkelijkheid.

Voor ganzen is een aanvaringskans van 0,0008%<sup>4</sup> gehanteerd, zoals vastgesteld in windpark Sabinapolder (Verbeek *et al.* 2012). Omdat in het slachtofferonderzoek in Windpark Sabinapolder enkele aanvaringssslachtoffers van ganzen zijn vastgesteld en in Windpark Sabinapolder de flux hoofdzakelijk bestaat uit slaaptrek door het windpark in de ochtend- en avondschemering, is deze aanvaringskans de best beschikbare optie voor ganzen in windparken op land.

Voor de visdief is de aanvaringskans gehanteerd die bepaald is in het windpark op de Slufterdam op de Eerste Maasvlakte (Prinsen *et al.* 2013).

Voor eenden hanteren we een aanvaringskans van 0,04%, zoals vastgesteld in Windpark Oosterbierum (Winkelman 1992). Het onderzoek in de Sep-proefwindcentrale in Oosterbierum is tot nu toe het enige onderzoek waarin aanvaringskansen voor eenden zijn bepaald. Winkelman (1992) heeft de aanvaringskans op verschillende manieren berekend, uitgaande van uiteenlopende fluxen en verschillende, al dan niet gecorrigeerde, aantallen aanvaringssslachtoffers. De gehanteerde aanvaringskans van 0,04% is door Winkelman (1992) berekend op basis van het maximale werkelijke (oftewel gecorrigeerde) aantal aanvaringssslachtoffers. Dit is berekend op basis van de zekere, zeer waarschijnlijke en mogelijke slachtoffers. De flux die Winkelman (1992) heeft gebruikt voor de berekening van deze aanvaringskans, betreft het minimale aantal geschatte vliegbewegingen door (of net over) het windpark in de namiddag/ avond, nacht en ochtend. Dit betreft waarschijnlijk een onderschatting van de werkelijke flux, omdat de fluxen in het onderzoek van Winkelman (1992) veelal visueel/auditief zijn gemeten, waardoor mogelijk vogels zijn gemist. De belangrijkste redenen voor het hanteren van specifiek deze aanvaringskans zijn: 1) Omdat de aanvaringskans berekend is op basis van het maximale werkelijke aantal slachtoffers, waarin ook de mogelijke aanvaringssslachtoffers zijn meegenomen, betreft de aanvaringskans met zekerheid een *worst case* scenario. 2) De flux waarop de aanvaringskans is gebaseerd (vliegbewegingen in de avond, nacht en ochtend) komt het best overeen met de manier waarop de flux over het algemeen in de slachtofferberekeningen voor de te beoordelen windparken wordt bepaald.

---

<sup>4</sup> In Verbeek *et al.* (2012) wordt voor ganzen een aanvaringskans van 0,0011% genoemd. Recent is gebleken dat in die berekening sprake was van een kleine fout in de bepaling van de flux. Correctie van de flux levert een aanvaringskans van 0,0008% op.

#### *Bepaling soortspecifieke flux*

Voor negen soorten vogels is een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal aanvaringslachtoffers (zie hiervoor). Voor ieder van deze soorten is de flux (vliegintensiteit) door het studiegebied bepaald. Hierbij zijn onderstaande uitgangspunten gehanteerd:

#### Grauwe gans, toendrarietgans

- In de fluxbepaling is er rekening mee gehouden dat de vogels tweemaal per etmaal door het studiegebied vliegen van en naar de slaappleaats op en rond IJsselooog in het Ketelmeer.
- De aantallen vliegbewegingen en de ligging van vliegroutes van de grauwe gans en toendrarietgans in het studiegebied, zijn bepaald op basis van de verspreiding van de soorten in het studiegebied. Dit is afgeleid van telgegevens afkomstig uit de NDFF (gegevens Sovon), uitgaande van de maandgemiddelden van de vijf meest recente (beschikbare) seizoenen (zie § 5.1.1). Als uitgangspunt is genomen dat de buitendijkse opstellingen (in het IJsselmeer) niet worden gepasseerd, omdat daar of verderop op het water geen slaappleaatsen liggen.
- Als uitgangspunt is genomen dat, op basis van de kortste route tussen foerageergebieden en slaappleaatsen, de ganzen die zuidelijk van het studiegebied zitten van en naar de slaappleaats in de Oostvaardersplassen (grote slaappleaats met duizenden vogels; sovon.nl 2017) vliegen en het studiegebied niet passeren.

#### Kuifeend, tafeleend

- De aantallen en aanwezigheid in (de omgeving van) het studiegebied zijn gebaseerd op telgegevens van RWS.
- De overdag aanwezige vogels in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016) vliegen in het donker allen het open water van het IJsselmeer op en passeren daarbij de buitendijkse lijnopstellingen.

#### Krakeend

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op telgegevens van RWS. De overdag aanwezige vogels in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016) vliegen in de schemering en/of donker voor de helft naar de binnendijkse gebieden en passeren daarbij de binnendijkse lijnopstellingen (van deelgebied west). De andere helft van de aantallen blijven 's nachts in de kustzone. Het oostelijk deel van het studiegebied wordt niet gebruikt als nachtelijk foerageergebied, omdat dit op een grotere afstand ligt. Mogelijk vliegen vogels die overdag binnendijks aanwezig zijn, 's nachts naar het IJsselmeer om te foerageren in de kustzone van het IJsselmeer (direct langs de dijk). Hier zijn geen telgegevens van. Als uitgangspunt is genomen dat deze aantallen in dezelfde orde grootte liggen als van de krakeenden die overdag aanwezig zijn in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016).

#### Wilde eend

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op telgegevens van RWS. De overdag aanwezige vogels in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016) vliegen in de schemering en/of donker allen naar binnendijkse gebieden en passeren daarbij de binnendijkse lijnopstellingen (van deelgebied west). Het oostelijk deel van het studiegebied wordt niet gebruikt als nachtelijk foerageergebied, omdat dit op een grotere afstand ligt.

#### Kleine zwaan

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op telgegevens van Sovon (maandgemiddelden vijf meest recente seizoenen). De vogels overnachten op het Drontermeer (grote slaappleats met honderden vogels; sovon.nl 2017) en passeren onderweg van en naar de slaappleats de binnendijkse lijnopstellingen.

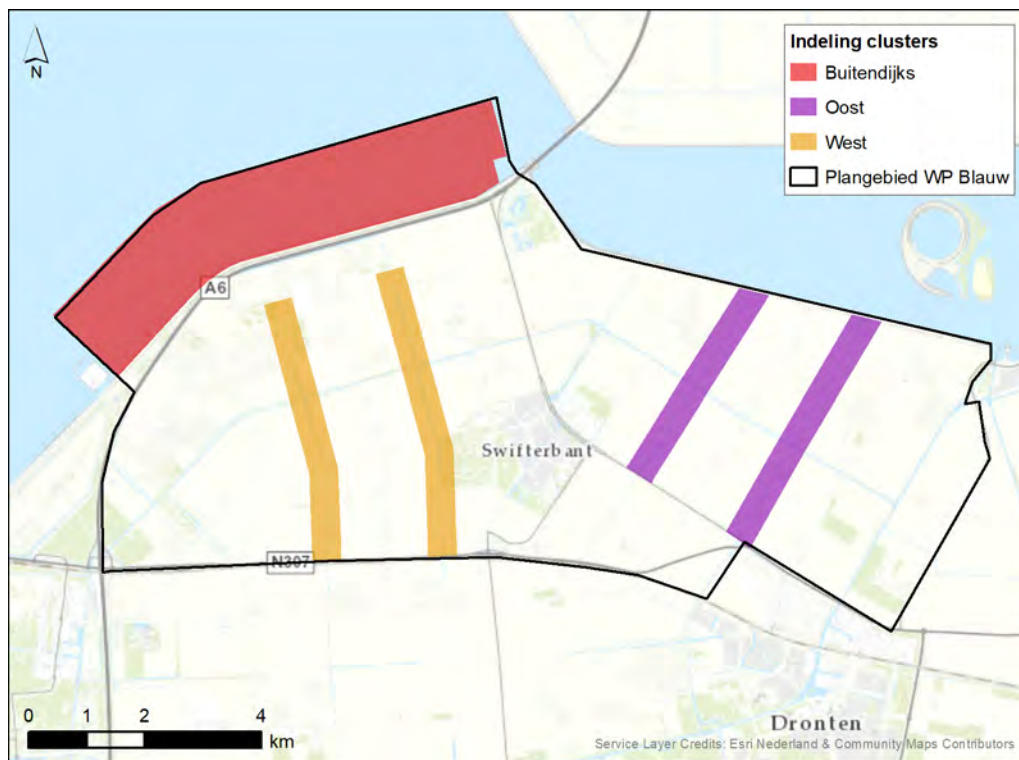
#### Visdief

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op het maximale foerageerbereik, gerekend vanaf de kolonie op de Houtribsluizen bij Lelystad. Hierbij ligt de zuidelijke helft van de plaatsingszone in het IJsselmeer binnen het foerageerbereik.
- 1/6e deel van de 60 visdieven uit de kolonie op de Houtribsluizen (op basis van 30 broedparen; schr. med. S. van Rijn) foerageren op dagelijkse basis in de zuidelijke helft van de plaatsingszone. De zuidelijke helft van de plaatsingszone maakt een kleine 3% uit van het totaal beschikbare foerageergebied van de visdieven van de kolonie op de Houtribsluizen en is dus met recht een *worst case scenario*. Tijdens twee integrale vogeltellingen van het IJsselmeer en Markermeer in augustus 2010 vanuit een vliegtuig zijn in het plangebied nauwelijks visdieven waargenomen (Poot *et al.* 2010, zie ook hoofdstuk 6).

#### Clusters

Voor de slachtofferberekeningen met het Flux-Collision Model (versie maart 2016) is het studiegebied opgedeeld in clusters (figuur 5.3). Per cluster is een individuele soortspecifieke flux gehanteerd, omdat deze per cluster kan verschillen. Bovendien verschillen de afmetingen van de windturbines per cluster. Uiteindelijk zijn de aantallen slachtoffers van de afzonderlijke clusters bij elkaar opgeteld. Voor het VKA van Windplan Blauw wordt in voorliggende passende beoordeling gerekend met een range van windturbintypen waarbij het *maximum effect scenario* bestaat uit windturbines met de laagst mogelijk as (120 m, tabel 2.2), in combinatie met de grootst mogelijke rotor (164 m). Voor het *minimum effect scenario* is de hoogst mogelijke ashoogte (166 m) in combinatie met de kleinst mogelijke rotordiameter (120 m) geselecteerd.





Figuur 5.3 Indeling in deelgebieden (clusters) ten behoeve van berekening vogelslachtoffers met het Flux-Collision Model.

#### *Uitwijking*

In de slachtofferberekeningen is rekening gehouden met de mogelijkheid voor horizontale uitwijking tussen de opstellingen (zie lay-out van het windpark in hoofdstuk 2). Voor de kleine zwaan is als uitgangspunt genomen dat 50% van de berekende flux over het studiegebied in de toekomst zal uitwijken voor het windpark en gebruik zal maken van de ruimte tussen de lijnopstellingen. In onderzoek in de Wieringermeer is voor zwanen een gemiddeld uitwijkpercentage van 68% vastgesteld (Fijn *et al.* 2007). Omdat de ruimte tussen de windturbines in Windplan Blauw groter is dan in de windparken in het onderzoek in de Wieringermeer, gaan we er bij wijze van *worst case* scenario vanuit dat de uitwijking beperkter zal zijn (50%).

Voor ganzen en eenden (met uitzondering van kuifeend en tafeleend) is als uitgangspunt genomen dat 50% van de berekende flux over het studiegebied in de toekomst zal uitwijken voor het windpark en gebruik zal maken van de ruimte tussen de lijnopstellingen. In onderzoek in de Wieringermeer (Fijn *et al.* 2007) en op zee voor de kust van Engeland (Plonczkier & Simms 2012) zijn voor ganzen uitwijkpercentages van respectievelijk 81% en ruim 94% vastgesteld. Ook voor eenden zijn hogere uitwijkpercentages vastgesteld (Plonczkier & Simms 2012, Dirksen *et al.* 2007, Fernley *et al.* 2006, Poot *et al.* 2001, Tulp *et al.* 1999). Omdat de ruimte tussen de windturbines in Windplan Blauw relatief groot is en veel lijnopstellingen aanwezig zijn op de vliegroute, gaan we er bij wijze van *worst case* scenario vanuit dat de uitwijking beperkter zal zijn (50%).

Voor de kuifeend en tafeleend is als uitgangspunt genomen dat de uitwijkpercentages nog lager liggen. Deze vogels vliegen dagelijks tussen de dagrustplaatsen langs de IJsselmeerdijk en de westelijk en noordelijk gelegen foerageergebieden op het IJsselmeer. Door de lange lijnopstelling is het voor deze vogels onaantrekkelijk om de lijnopstellingen te ontwijken door er omheen te vliegen. In de berekening is als uitgangspunt genomen dat de meeste vogels dus door de lijnopstellingen (tussen de turbines door) vliegen en is als uitwijkingspercentage 20% gehanteerd. Dit uitwijkpercentage is nadrukkelijk *worst case*. Met uitzondering van meeuwen, waarvoor in offshore windparken een uitwijkpercentage van 18% is vastgesteld (Krijgsveld *et al.* 2011), zijn ons geen lagere getallen bekend, veelal juist veel hoger, derhalve is 20% met zekerheid *worst case*.

Voor de visdief is als uitgangspunt genomen dat 28% van de berekende dagelijkse flux in de toekomst zal uitwijken voor de lijnopstellingen en om de buitenzijde van de lijnopstellingen heen vliegt, gebaseerd op de studie in Offshore Windpark Egmond aan Zee (OWEZ; Krijgsveld *et al.* 2011).

#### *Aandeel vogels op rotorhoogte*

In een berekening met het Flux-Collision Model (versie maart 2016) wordt gecorrigeerd voor een mogelijk verschil in het aandeel van de flux op rotorhoogte tussen het referentiwindpark en het te toetsen windpark.

Tijdens het veldonderzoek zijn weinig vliegbewegingen van ganzen vastgesteld en is daardoor te beperkt informatie verzameld over de vlieghoogte. Het aandeel ganzen op rotorhoogte is daarom ontleend aan veldonderzoek verricht in het kader van de ontwikkeling van Windpark Zeewolde (Verbeek *et al.* 2016b). De situatie voor ganzen in het plangebied van Windpark Zeewolde is vergelijkbaar met het plangebied van Windplan Blauw: het betreft hier hoofdzakelijk trek tussen foerageergebieden en slaapplaatsen die op redelijke afstand (minimaal enkele kilometers) van elkaar verwijderd zijn. De verdeling van ganzen over vlieghoogten is toegepast op de geplande windturbines (tabel 5.2). Hierbij is onderscheid gemaakt in een maximum effect scenario met een tiplaagte van circa 38 m boven maaiveld en een minimum effect scenario met een tiplaagte van circa 106 m boven maaiveld (zie paragraaf 2.2.1). In het laatste geval zullen meer vogels onder de rotor door kunnen vliegen en zullen minder vogels op rotorhoogte passeren.

Tijdens het veldonderzoek zijn geen vliegbewegingen van zwanen vastgesteld en is daardoor geen informatie verzameld over de vlieghoogte. Er is daarom als uitgangspunt genomen dat de zwanen op een zelfde hoogte vliegen als de ganzen. De afstanden tussen foerageergebieden en slaapplaats (Veluwerandmeren) bedragen meerdere kilometers; het is daarom voor de hand liggend dat zwanen net als ganzen niet op lage hoogtes vliegen (tabel 5.2).

Voor de eenden is als uitgangspunt genomen dat 37% van de vogels op rotorhoogte vliegt van de nieuwe windturbines (tabel 5.2). Daarbij geldt, op basis van veldonderzoek in het IJsselmeer, dat de flux van kuifeend en tafeleend boven een

hoogte van 60 m sowieso zeer beperkt zal zijn (Dirksen *et al.* 1996). Als uitgangspunt is genomen dat de andere eendensoorten ook veelal laag vliegen. De afstand die deze eendensoorten afleggen tussen de kustzone en binnendijkse foerageergebieden is vergelijkbaar met de duikeenden (circa 5 tot 10 km; Boonman & Lensink 2017).

Voor de visdief is als uitgangspunt genomen dat het overgrote deel van de vogels onder de rotor doorvliegt, gebaseerd op veldonderzoek in het plangebied van Windpark Fryslân (Engels & Kleyheeg-Hartman *et al.* 2016).

*Tabel 5.2 Gehanteerd percentage vogels op rotorhoogte in de slachtofferberekeningen, per type turbine. Uitgangspunten zijn beschreven in de tekst. Het maximum en minimum effect scenario gaat over de afmetingen van de geplande windturbines en is beschreven in H2.*

<b>Soort</b>	<b>maximum effect scenario</b>	<b>minimum effect scenario</b>
Toendrarietgans	84%	5%
Grauwe gans	84%	5%
Kleine zwaan	84%	0%
Kuifeend, tafeleend, krakeend, wilde eend, wintertaling	37%	0%
Visdief	1%	0%

#### *Verhoging aantallen vogels plaatsingszone IJsselmeer*

In de huidige situatie zorgt het bestaande Windpark Irene Vorrink voor verstoring van watervogels die gebruik maken van het open water direct grenzend aan de IJsselmeerdijk. Vogels die overdag rusten langs de dijk (kuifeend, tafeleend, krakeend, wilde eend) kunnen hier hinder van ondervinden. De aantallen van deze soorten zijn ter hoogte van het windpark lager dan in andere delen van het IJsselmeer (Van Rijn *et al.* 2010). Hoewel andere factoren ook van invloed zijn op het gebiedsgebruik en verspreiding van deze soorten, ligt het voor de hand dat de aantallen in en rond het bestaande Windpark Irene Vorrink negatief beïnvloed worden door de huidige windturbines (zie ook bijlage 2).

Het bestaande Windpark Irene Vorrink wordt verwijderd voordat de nieuwe buitendijkse windturbines in gebruik worden genomen en Windpark Irene Vorrink en de nieuwe buitendijkse turbines in het IJsselmeer zullen nooit tegelijk draaien (zie paragraaf 2.2.2 voor uitgangspunten). In de eindsituatie is het Windpark Irene Vorrink zeker niet meer aanwezig. Dit betekent dat de verstoring in de kustzone door het huidige windpark voor kuifeend, tafeleend, krakeend en wilde eend wegvalt. De geplande windturbines van het VKA komen namelijk veel verder van de kust te staan (circa 520 m) dan de huidige turbines (circa 30 m) en leiden niet tot verstoring van de kustzone. Voor de kuifeend en tafeleend komen de nieuwe lijnopstellingen echter wel tussen de potentiële nieuwe dagrustplaats langs de dijk en het nachtelijk foerageergebied te staan. Om een slachtoffervoorspelling voor de kuifeend en tafeleend voor de dubbeldraaiperiode en de eindsituatie te kunnen doen (zonder de huidige lijnopstelling) is *worst case* rekening gehouden met een toename van het vogelaanbod (flux) met een factor 2 (deskundigenoordeel) van de huidige aanwezige aantallen. Hierbij is vervolgens er rekening mee gehouden dat een deel (te weten

20%, zie hiervoor bij uitwijken) van deze eenden zal uitwijken voor de toekomstige lijnopstellingen op het water en niet mee wordt gerekend in het vogelaanbod richting dit windpark.

De wilde eend en kraakeend vliegen van de dagrustplaats langs de IJsselmeerdijk van en naar binnendijsks gelegen foerageergebieden. Deze vogels passeren de nieuwe lijnopstellingen in het IJsselmeer niet. Om een slachtoffervoorspelling voor de wilde eend en kraakeend voor de dubbeldraaiperiode en in de eindsituatie te kunnen doen is *worst case* rekening gehouden met een verhoging van het vogelaanbod (flux) met een factor 2 (deskundigenoordeel) van de huidige aanwezige aantallen. Deze factor is hoger dan die voor kuifeend en tafeleend, omdat voor wilde eend en kraakeend geldt dat de buitendijkse lijnopstellingen niet tussen foerageer- en rustgebied komen te staan en dus geen sprake zal zijn van uitwijken voor deze windturbines tijdens de foerageervluchten.

#### *Aanvaringsslachtoffers van vogels in de dubbeldraaiperiode*

In de herstructureringsperiode zal de sterfte in het plangebied van het VKA van Windplan Blauw hoger liggen dan in de eindsituatie, omdat zowel bij de bestaande windturbines als bij de nieuwe windturbines vogels slachtoffer kunnen worden van een aanvaring. Er is geen slachtofferonderzoek uitgevoerd bij de bestaande windturbines, wat betekent dat de omvang van de sterfte bij de bestaande windturbines niet bekend is. In voorliggende passende beoordeling is de sterfte bij de bestaande windturbines ook niet nader bepaald. Voor de beoordeling van het effect van de dubbeldraaiperiode van Windplan Blauw in het kader van de gebiedsbescherming van de Wet natuurbescherming is het ook niet noodzakelijk om de sterfte bij de bestaande windturbines te kwantificeren. In de effectbeoordeling wordt de sterfte bij de nieuwe windturbines namelijk getoetst aan de huidige populatieomvang en huidige staat van instandhouding van de betrokken soorten. In deze huidige populatieomvang is het effect van de sterfte bij de bestaande windturbines al verdisconteert. Door de sterfte in het nieuwe windpark te toetsen aan een 1%-mortaliteitsnorm (zie hieronder) die berekend is met de huidige populatiegrootte, is rekening gehouden met het effect van de bestaande turbines, en daarmee ook dus met het effect in de dubbeldraaiperiode, zonder dat de omvang van de sterfte in de bestaande situatie precies bekend is.

Daargelaten dat het voor het beoordelen van de effecten van de nieuwe windturbines niet nodig is de sterfte bij de bestaande windturbines te bepalen, moet uiteraard wel rekening worden gehouden met de sterfte die aanvullend optreedt vanwege de aanwezigheid van een groter aantal windturbines. De sterfte van vogels bij de nieuwe windturbines zal naar verwachting in de dubbeldraaiperiode iets hoger zijn dan in de eindsituatie. Dit heeft te maken met het feit dat de nieuwe windturbines over het algemeen een tiphoogte hebben die enkele tientallen meters hoger is dan de tiphoogte van de bestaande windturbines. De nieuwe windturbines komen in het westelijk deel van het plangebied nabij de bestaande windturbines in te staan. Het is daarom niet uit te sluiten dat vogels die uitwijken voor de bestaande windturbines, door er bijvoorbeeld net overheen te vliegen, vervolgens slachtoffer worden van een aanvaring met een nieuwe windturbine die net iets verderop in de vliegbaan staat en die enkele tientallen meters hoger is. Er zijn geen onderzoeksresultaten waaruit dit

risico blijkt, waardoor er ook geen gegevens zijn die gebruikt kunnen worden voor de bepaling van de omvang van deze vermoedelijke *extra* sterfte bij de nieuwe windturbines. Bij wijze van *worst case scenario* hanteren we het uitgangspunt dat door dit mogelijke samenspel van de bestaande en de nieuwe windturbines, de sterfte bij de nieuwe windturbines gedurende de dubbeldraaiperiode 20% hoger zal liggen dan in de eindsituatie. Deze aanname is gebaseerd op een deskundigenoordeel en de kennis over het vlieggedrag van vogels, in bijzonder watervogels, in relatie tot windturbines. Omdat niet zeker is dat het samenspel van de bestaande en de nieuwe windturbines zal leiden tot een toename van de sterfte bij de nieuwe windturbines, kan de aanname van 20% meer slachtoffers gezien worden als een *worst case scenario*.

### **Verstoring**

Verstoring van vogels kan zowel in de aanlegfase als in de gebruiksfase van Windplan Blauw plaatsvinden. Door de bouw en de aanwezigheid van windturbines wordt de kwaliteit van het leefgebied aangetast. De mate van verstoring wordt daarom afzonderlijk voor zowel de aanlegfase als de gebruiksfase getoetst. In de gebruiksfase verschilt de verstoringsafstand (de afstand waarover windturbines effect hebben op de kwaliteit van het leefgebied) van windturbines voor foeragerende en/of rustende vogels tussen soortgroepen en varieert van honderd tot enkele honderden meters (zie bijlage 2). Ook voor broedende vogels verschilt de verstoringsafstand van windturbines in de gebruiksfase tussen soorten. Voor veel soorten bedraagt de verstoringsafstand voor broedende vogels (veel) minder dan 100 meter (in de gebruiksfase).

Binnen de verstoringsafstand wordt de kwaliteit van het leefgebied aangetast door de fysieke aanwezigheid van de windturbines. Uit onderzoek blijkt dat grotere windturbines geen evenredig groter of kleiner verstorend effect hebben (Schekkerman *et al.* 2003). In de soortspecifieke beoordeling van de verstoring is hier rekening mee gehouden en is gewerkt met een voor de desbetreffende soort toepasselijke verstoringsafstand (tabel 5.3). De verstoring in het gebied wat binnen de verstoringsafstand ligt is niet 100% (Krijgsveld *et al.* 2008). De gehanteerde verstoringsafstanden zijn voor ganzen en eenden eerder toegepast in de passende beoordeling voor Windpark Wieringermeer (Kleyheeg *et al.* 2014), Windpark Fryslân (Pondera 2015) en Windpark Noordoostpolder (Pondera 2010).

Voor het bepalen van het aantal verstoorte vogels van de *visetende* watervogelsoorten aalscholver, fuut, brilduiker en grote zaagbek binnen het IJsselmeer als gevolg van het plaatsen van turbines is allereerst per telgebied de dichtheid (aantal vogels per vierkante kilometer) berekend (tabel 5.3). Voor deze soorten is als uitgangspunt genomen dat de getelde aantallen gelijkmatig verdeeld zijn over de telvakken van RWS-Waterdienst. De dichtheid is berekend op basis van het gemiddeld seizoensmaximum over de seizoenen 2011/2012 - 2015/2016. In een tweetal jaren (2012/2013 en 2015/2016) ontbreken van in totaal enkele maanden tellingen waardoor de dichtheid van vogels lager uit kan vallen. Voor deze maanden is waar nodig handmatig geïnterpoleerd op basis van tellingen in die maanden in andere jaren. Voor deze visetende watervogels is een soortspecifieke (tabel 5.4) potentiële verstoringzone bepaald rondom de turbines (cf. Prinsen *et al.* 2009, van der Winden *et*

al., 1999, 2006). Dit is gebaseerd op bestaande literatuur (zie bijlage 2) en de aanname dat grote turbines (3 MW en groter) geen evenredig groter of kleiner verstorend effect hebben dan turbines van de eerste generatie (Schekkerman *et al.* 2003). Tevens is als uitgangspunt genomen dat binnen de soortspecifieke potentiële verstoringszone niet alle vogels het gebied verlaten (tabel 5.4). De dichtheid in de telvakken in de toekomstige situatie met de nieuwe windturbines is voor aalscholver, brilduiker, fuut en grote zaagbek verhoogd met 10%, omdat de aanwezigheid van de huidige turbines de huidige dichtheid heeft verlaagd. Op basis van een verstoringsafstand van 150 meter nemen deze bestaande turbines circa 10% van de oppervlakte in.

Het bepalen van de verstoring van visetende watervogels in de *huidige* situatie door de bestaande turbines is echter gebaseerd op de huidige dichtheid, dus zonder verhoging van 10 %.

*Tabel 5.3 Gehanteerde dichtheid per telgebied van visetende watervogels in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het gemiddeld seizoensmaximum (smax) is gebaseerd op de seizoenen 2011/2012 - 2015/2016. Telgebied IJ1941 betreft een extrapolatie voor een deel van het open water van het IJsselmeer op basis van een lustelling (zie § 5.1).*

	telgebied	gem. smax.	dichtheid/ha	verhoging 10% dichtheid/ha
Aalscholver	IJ1412 / 6	311	1,15	1,27
	IJ1411 / 7	3	0,01	0,01
	IJ1334 / 8	14	0,07	0,08
	IJ1941 extrapolatie / 160	468	0,08	
Brilduiker	IJ1412 / 6	0	0,00	0,00
	IJ1411 / 7	1	0,00	0,00
	IJ1334 / 8	17	0,09	0,10
	IJ1941 extrapolatie / 160	81	0,01	
Fuut	IJ1412 / 6	35	0,13	0,14
	IJ1411 / 7	35	0,08	0,09
	IJ1334 / 8	18	0,09	0,10
	IJ1941 extrapolatie / 160	1138	0,20	
Grote zaagbek	IJ1412 / 6	9	0,03	0,04
	IJ1411 / 7	5	0,01	0,01
	IJ1334 / 8	2	0,01	0,01
	IJ1941 extrapolatie / 160	164	0,03	

Andere eendensoorten dan visetende watervogels zitten overdag dicht tegen de dijk en worden in de toekomstige situatie niet verstoord omdat de toekomstige windturbines in het open water staan op 500 m of meer van de dijk in een gebied wat ook weinig foerageermogelijkheden biedt voor deze andere eendensoorten. Voor deze soorten zijn daarom geen nadere verstoringsberekeningen uitgevoerd.

Tabel 5.4 Gehanteerde verstoringsafstand van vogelsoorten die in de effectbepaling nader zijn geanalyseerd. De verstoringsafstanden zijn gebaseerd op literatuuronderzoek (zie bijlage 2). Ook zijn de maximale foerageer afstand vanaf rustplaatsen c.q. broedplaatsen opgenomen, inclusief bronvermelding.

soort	verstorings-afstand	verstoring (%)	maximale foerageer-afstand (km)	bron
<i>Niet-broedvogels</i>				
Aalscholver	50 m	70		
Brilduiker	150 m	80		
Fuut	150 m	70		
Grauwe gans	400 m	nvt	30	Nolet <i>et al.</i> (2009)
Toendrarietgans	400 m	nvt	30	Nolet <i>et al.</i> (2009)
Grote zaagbek	150 m	80		
<i>Broedvogels</i>				
Aalscholver	50 m	70	70	van Dam <i>et al.</i> (1995)
Visdief	50 m	nvt	12	van der Hut <i>et al.</i> (2007)

Voor ganzen en visdief (broedvogel) is op basis van de maximale foerageer afstand van de betrokken vogelsoorten (zie afbakening § 4.2 en hoofdstuk 6) in een straal rondom het betreffende Natura 2000-gebied het potentieel beschikbaar foerageergebied in kaart gebracht. De maximale foerageer afstand verschilt per soort (tabel 5.4). Het leefgebied wat door de windturbines verstoord kan worden is voor de betrokken soorten vergeleken met het potentieel beschikbare leefgebied.

### Barrièrewerking

Voor het inschatten van de mate waarin barrièrewerking een probleem voor vogels vormt is gebruik gemaakt van literatuur en eigen waarnemingen uit veldonderzoek (o.a. Beuker *et al.* 2009, Fijn *et al.* 2007, 2012). Op grond hiervan en informatie over de dimensies van de geplande windturbineopstellingen is bepaald of vogels de windturbineopstellingen zullen kruisen of omvliegen, en de mate waarin dat voor het VKA valt te verwachten. Ook is bepaald of de bestaande turbineopstellingen tot barrièrewerking kunnen leiden. Een meer gedetailleerde kwantificering van barrièrewerking is, met name bij grote windturbines met ook grotere tussenafstanden, nog niet mogelijk omdat er nog geen onderzoek over beschikbaar is.

### 5.3.2 Toelichting op het begrip significantie in relatie tot sterfte door aanvaringen

In het kader van de Wnb (Hoofdstuk 2) moet beoordeeld worden of de realisatie van Windplan Blauw op zichzelf of in samenhang met andere plannen en projecten in de omgeving, (significant) negatieve effecten kan hebben op het behalen van de IHD's van de nabijgelegen Natura 2000-gebieden.

Voor de beoordeling van effecten van plannen en projecten op de betrokken Natura 2000-gebieden, is gebruik gemaakt van de door het Steunpunt Natura 2000 opgestelde leidraad (Steunpunt Natura 2000, 2010). Hierin staat verwoord wanneer gesproken moet worden van significante effecten. In de leidraad staat ook vermeld hoe kan worden omgegaan met het mogelijk onbedoeld veroorzaken van sterfte van vogels door windturbines. De basis hiervoor wordt gevormd door de wijze waarop

Bureau Waardenburg ten aanzien van Windpark Scheerwolde het 1%-criterium (verder 1%-mortaliteitsnorm) van het Ornis Comité heeft toegepast (zie hieronder). Volgens dit criterium kan additionele sterfte van minder dan 1% van de totale jaarlijkse sterfte van de betrokken populatie (gemiddelde waarde) als kleine hoeveelheid worden beschouwd. Bij Windpark Scheerwolde is deze 1%-mortaliteitsnorm niet gebruikt om het begrip 'significantie' uit te leggen. Wel is het gebruikt om een ordegrrootte van effecten aan te geven, waarbij zeker geen significante effecten op zullen treden, omdat de sterfte procentueel zeer laag is ten opzichte van de natuurlijke sterfte. Een veilige 'eerste zeef' dus. De Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State achtte dit een acceptabele werkwijze.<sup>5</sup> Een grotere sterfte dan 1% van de totale jaarlijkse sterfte (in cumulatie met andere projecten) noodzaakt een aanvullende toetsing om te bepalen of het behalen van de instandhoudingsdoelstelling voor de desbetreffende soort in gevaar kan komen. Een dergelijke toetsing kan bijvoorbeeld bestaan uit het doorrekenen van de effecten (additionele sterfte) op de betrokken populatie met behulp van een populatiemodel, zoals uitgevoerd voor effecten van offshore windparken op kleine mantelmeeuwen (Lensink & van Horssen 2012).

#### *Berekening 1%-mortaliteitsnorm*

De 1%-mortaliteitsnorm is het aantal vogels dat 1% van de natuurlijke sterfte van de te toetsen populatie representeert. De omvang van de populatie wordt bepaald door (o.a.) sterfte als gevolg van bestaande activiteiten en dit is dus reeds meegenomen bij de effectbepaling. De 1%-mortaliteitsnorm is soortspecifiek aangezien de populatiegrootte en de mortaliteit (de twee variabelen die de 1%-mortaliteitsnorm bepalen) voor alle soorten anders is. De 1%-mortaliteitsnorm wordt als volgt berekend:

$$1\text{-mortaliteitsnorm (\# vogels)} = (\text{natuurlijke sterfte} * \text{grootte van de te toetsen populatie}) * 0,01$$

Voor de gegevens over de natuurlijke sterfte per soort is gebruik gemaakt van de website van de BTO (<http://www.bto.org/about-birds/birdfacts>). In de berekeningen is de natuurlijke sterfte van adulte vogels gebruikt, omdat hier meer over bekend is en omdat deze sterfte lager is dan die van juveniele vogels. Hierdoor valt de 1%-mortaliteitsnorm iets lager uit waardoor met zekerheid het *worst case scenario* getoetst is. Voor soorten waarvoor geen gegevens met betrekking tot sterfte beschikbaar zijn is gebruik gemaakt van de sterfte van een gelijkende soort.

Voor de effectbeoordeling in het kader van Natura 2000-gebieden zijn voor de broedvogels de populatiegroottes gebruikt die gepubliceerd zijn op [sovon.nl](http://sovon.nl) (2017) (seizoenen 2011-2015). De gemiddelde broedpopulatie van 2011-2015 is vermenigvuldigd met 2 (aantal individuen in plaats van het aantal paren). Voor de niet-broedvogels zijn de populatiegroottes genoemd op [sovon.nl](http://sovon.nl) (2017) gehanteerd (het gemiddelde van de seizoenen 2010/2011 - 2014/2015). Voor de kleine zwaan in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren zijn geen aantallen beschikbaar van de slaapplaats en is daarom de populatiegrootte (en 1% mortaliteitsnorm) gebaseerd op de aantallen overdag (als minimum voor die aantallen die 's nachts op de slaapplaats aanwezig zijn).

---

<sup>5</sup> Zie uitspraak ABRS van 1 april 2009 in zaaknr. 200801465/1/R2, uitspraak ABRS van 29 december 2010 in zaaknr. 200908100/1/R1 en de uitspraak ABRS van 8 februari 2012 in zaaknr. 201100875/1/R2.



## 6 Vogels in het studiegebied

### 6.1 Broedvogels

#### 6.1.1 Broedvogels uit Natura 2000-gebieden in relatie tot het studiegebied

##### **Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen**

###### *Aalscholver*

Zie onderaan dit hoofdstuk, er geldt een regiODOEL.

In de Oostvaarderplassen broedden in 2015 in totaal 1.559 paar aalscholers (gemiddeld 2.435, 2011-2015) (sovon.nl 2017). Voor voedsel zijn de broedende aalscholers in de Oostvaardersplassen met name afhankelijk van het Markermeer en het IJsselmeer (RvO 2015). De vogels kunnen hierbij het plangebied passeren.

In perioden met veel wind raakt het Markermeer door opwerveling van fijne deeltjes langzaam troebel. Hierdoor worden de foerageercondities (zicht) voor aalscholers slechter en wijken de vogels uit naar onder meer de Veluwerandmeren en het IJsselmeer die minder snel vertroebelen en van zichzelf al helderder zijn dan het Markermeer (Noordhuis 2010). Tijdens dergelijke perioden vliegen dagelijks grote aantallen aalscholers vanuit de kolonie in de Oostvaardersplassen naar onder andere het Wolderwijd, het Veluwemeer en over de Houtribdijk naar het IJsselmeer (eigen waarnemingen, med. S. van Rijn, D. Hoekstra). Het plangebied wordt hierbij niet gepasseerd.

###### *Grote zilverreiger*

In de Oostvaardersplassen is een belangrijk deel van de broedpopulatie van Nederland aanwezig. In 2015 broedden 171 paren grote zilverreigers in de Oostvaardersplassen (sovon.nl 2017). De voedselvoorziening in de Oostvaardersplassen is zodanig, dat de meeste vogels hun voedsel binnen het Natura 2000-gebied zoeken (Voslamber *et al.* 2010). Er wordt echter ook langs het Markermeer, in de Lepelaarplassen, het Oostvaardersveld en op omliggende landbouwgronden gevoerd (RvO 2015). Gelet op het aantal waarnemingen in het broedseizoen (NDFF) en de omvang van geschikt leefgebied, is er geen sprake van dagelijkse uitwisseling van (grote aantallen) grote zilverreigers tussen de Oostvaardersplassen en het plangebied. Ook zijn er geen aanwijzingen voor een belangrijke vliegroute van grote zilverreigers tussen de Natura 2000-gebieden over het plangebied. De grote zilverreiger wordt als broedvogel daarom verder buiten beschouwing gelaten in de beoordeling van Natura 2000-gebieden.

###### *Lepelaar*

De lepelaar broedde in 2015 met slechts 15 paren in de Oostvaarderplassen (sovon.nl 2017). Lepelaars kunnen tot op 40 km afstand van het broedgebied foerageren (Van der Winden *et al.* 2004). De lepelaars die broeden in de Oostvaardersplassen foerageren voornamelijk in hetzelfde gebied, maar in het voorjaar, wanneer het voedselaanbod in de Oostvaardersplassen onvoldoende is, foerageren de vogels buiten de Oostvaardersplassen. De vogels ondernemen dan lange voedselvluchten

naar Noord-Holland en minder naar Harderbroek, Noordwest-Overijssel en de ondiepe delen van de kust van Gaasterland (RvO 2015). Ook aan de randen van het Drontermeer en Veluwemeer foerageren in de broedtijd kleine aantallen vogels uit de kolonie in de Oostvaardersplassen (Smits *et al.* 2009). Gelet op de maximale foerageer afstand van 40 km ligt binnen Noordwest-Overijssel alleen de directe omgeving van Kampen binnen bereik. Vogels die van en naar deze foerageergebieden vliegen passeren het plangebied niet.

Binnen het broedseizoen komt in het plangebied soms een enkele lepelaar foerageren in het Ketelbos. Mogelijk broeden deze lepelaars in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen. In andere delen van het plangebied is niet of nauwelijks geschikt foerageergebied aanwezig. Gezien het schaarse voorkomen van lepelaars in het plangebied, is geen sprake van geregeld gebruik van het plangebied door lepelaars uit de broedkolonies binnen het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen.

#### *Roerdomp*

Roerdampen foerageren tot maximaal 3 km afstand van de broedplaats (RvO 2015). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit de Oostvaardersplassen. Bovendien zijn binnen het broedseizoen geen roerdampen in het plangebied aanwezig (NDFF). Er is daarom binnen het broedseizoen geen sprake van uitwisseling met de Oostvaardersplassen. De soort wordt verder buiten beschouwing gelaten.

### **Natura 2000-gebied IJsselmeer**

#### *Aalscholver*

Zie onderaan dit hoofdstuk, er geldt een regiodoel.

De aalscholver broedde in 2015 met ruim 3.000 paren in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. De broedgebieden liggen langs of nabij de kust van Noord-Holland (Andijk, Enkhuizen, De Kreupel) (sovon.nl 2017). Deze broedvogels gebruiken, overigens net als de vogels van de meeste andere kolonies, zowel Markermeer als IJsselmeer als foerageergebied (Van Rijn *et al.* 2010). Binnen het zomerhalfjaar foerageren gemiddeld genomen enkele (met een maximum tot een kleine honderd) aalscholvers in de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied (gegevens RWS 2017). Mogelijk zijn deze aalscholvers afkomstig van de broedkolonies in het IJsselmeer.

#### *Lepelaar*

De lepelaar broedde in 2015 met 88 broedparen in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het broedgebied ligt op de Vooroever bij Onderdijk (sovon.nl 2017). Er is vanuit deze kolonie geen relatie met het plangebied. De soort wordt in deze context (broedvogel in het IJsselmeer) buiten beschouwing gelaten.

#### *Bontbekplevier*

De bontbekplevier broedt langs de gehele kust van het IJsselmeer met aantallen tot 14 broedparen (sovon.nl 2017), maar hooguit sporadisch binnen het plangebied van Windplan Blauw en dan alleen binnendijks. De exemplaren die binnendijks op akkers

broeden, behoren niet tot de populatie die behoort tot het Natura 2000-gebied IJsselmeer. De bontbekplevier foerageert tot op enkele kilometers van de broedplaats (Van der Hut *et al.* 2007). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de bontbekplevieren die in de andere delen van het IJsselmeer wel buitendijks in het Natura 2000-gebied broeden, zoals langs de Friese kust en op eiland De Kreupel. De soort wordt in deze context (broedvogel in het IJsselmeer) buiten beschouwing gelaten.

#### *Visdief*

In het buitendijkse deel van het plangebied wat tot het Natura 2000-gebied IJsselmeer behoort broeden geen visdieven (Vogelatlas.nl 2017). De visdief broedt binnen het IJsselmeer alleen langs de kust van Friesland en Noord-Holland en op het eiland De Kreupel (sovon.nl 2017). Visdieven foerageren tot maximaal 12 km afstand van de broedplaats (Van der Hut *et al.* 2007). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van voornoemde broedende visdieven in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. De soort wordt in deze context (broedvogel in het IJsselmeer) buiten beschouwing gelaten.

### **Natura 2000-gebied Rijntakken**

#### *Aalscholver*

De aalscholver broedt op ruim 30 km afstand van het plangebied (sovon.nl 2017). Voor de aalscholver die broedt langs de IJssel ligt het plangebied binnen bereik, maar worden geen regelmatige vliegbewegingen verwacht. Op kortere afstand van de broedkolonies is veel ander foerageergebied (open water) beschikbaar zoals de IJssel, de randmeren en kleinere wateren.

### **Natura 2000-gebied Zwarte Meer**

#### *Purperreiger*

De purperreiger broedt binnen het Zwarte Meer aan de zuidoever (sovon.nl 2017). De purperreiger foerageert tot maximaal 20 km afstand van de broedplaats (van der Winden & van Horssen 2001). Het plangebied ligt daarom binnen het bereik van de broedvogels uit het Zwarte Meer. In het broedseizoen worden zeer incidenteel purperreigers in het Ketelbos waargenomen (niet jaarlijkse waarnemingen) die mogelijk afkomstig zijn van het Zwarte Meer. De belangrijke foerageergebieden voor purperreigers in deze regio liggen echter in Overijssel (van der Winden & van Horssen 2001). De soort wordt wegens zijn zeldzaamheid in het plangebied verder buiten beschouwing gelaten.

### **Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer**

#### *Aalscholver*

Zie hieronder, er geldt een regiодоel.

#### *Visdief*

De visdief broedt in het Markermeer & IJmeer onder andere op de Houtribsluizen bij Lelystad. Visdieven foerageren tot maximaal 12 km afstand van de broedplaats (Van der Hut *et al.* 2007). De kustzone voor de IJsselmeerdijk ligt daarom ten dele binnen het bereik van deze visdieven.

## **Natura 2000-gebied Lepelaarplassen**

### *Aalscholver*

Zie hieronder, er geldt een regiodoel.

### *Lepelaar*

De lepelaar is in de Lepelaarplassen in 2004 voor het laatst als broedvogel aanwezig geweest. In de tijd dat de lepelaar in de Lepelaarplassen broedde werd gevoerd in de directe omgeving van de kolonie en in Waterland en mogelijk ook in de Vechtstreek (Beheerplan Lepelaarplassen, Provincie Flevoland 2013). Wanneer er lepelaars in de Lepelaarplassen broeden, foerageren ze niet in het plangebied van Windplan Blauw en vliegen ook niet op regelmatige basis door het plangebied. Er is daarom geen sprake van een binding met het plangebied. De lepelaar wordt daarom verder buiten beschouwing gelaten.

### Aalscholver - IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen

Voor de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen is het doel van de aalscholver regionaal (voor alle vier de gebieden tezamen) geformuleerd; vogels uit deze gebieden foerageren in de ruime omgeving van de broedlocaties. Voor aalscholvers die broeden in de Natura 2000-gebieden Markermeer & IJmeer en/of Lepelaarplassen, kan het plangebied op een route van of naar foerageergebieden liggen en ook foerageergebied bevatten (kustzone IJsselmeerdijk).

### Roerdomp - Veluwerandmeren, De Wieden, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, Zwarte Meer, Rijntakken, Oostvaardersplassen, IJsselmeer

Roerdompen foerageren tot maximaal 3 km afstand van de broedplaats (RvO 2015). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit deze Natura 2000-gebieden. Dit geldt ook voor de roerdomp uit het IJsselmeer, die langs de ver weg gelegen Noord-Hollandse kust broedt en de roerdomp uit de Rijntakken, die verder stroomopwaarts broedt in Overijssel (sovon.nl 2017).

Binnen het broedseizoen zijn geen roerdompen in het plangebied aanwezig (NDFF). Er is daarom binnen het broedseizoen geen sprake van uitwisseling met de broedgebieden in de Veluwerandmeren. De soort wordt verder buiten beschouwing gelaten.

## **6.2 Niet-broedvogels**

### **6.2.1 Ganzen en zwanen in binnendijkse deel van het plangebied**

In het plangebied en directe omgeving komen in het winterhalfjaar diverse soorten ganzen en zwanen voor (tabel 6.1, bijlage 7). De vogels foerageren op de akkers en graslanden in het plangebied en directe omgeving.

De **toendrarietgans** is binnen het binnendijkse deel van het plangebied de talrijkste soort. De soort komt in wisselende aantallen in een groot deel van het plangebied

voor, maar de grootste aantallen komen voor in het oostelijke telgebied en het telgebied tussen Swifterbant en de IJsselmeerdijk (tabel 6.1). De **grauwe gans** is met name talrijk ten noorden van Swifterbant. De **brandgans** en **kolgans** komen onregelmatig en met relatief kleine aantallen in het binnendijkse deel van het plangebied voor.

*Tabel 6.1 Gemiddeld aantal ganzen en zwanen seizoenen 2010/2011- 2014/2015) in het binnendijkse deel van het plangebied (maandgemiddelde). Deze soorten ganzen en zwanen kunnen in potentie een relatie hebben met Natura 2000-gebieden in de (ruime) omgeving. Bron: NDFP. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken. In bijlage 7 is het seizoensverloop visueel weergegeven.*

**FL2410 (westelijk deel plangebied inclusief deel buiten plangebied tot aan N309)**

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	0	0	0	125	0
grauwe gans	0	0	0	0	2	0
kolgans	0	0	2	0	250	0
toendrarietgans	0	0	625	90	625	0
wilde zwaan	0	0	0	1	7	1

**FL2420 (ten zuidwesten van Swifterbant inclusief deel buiten plangebied tot aan N309)**

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	0	0	0	19	0
grauwe gans	0	0	0	0	0	1
kleine zwaan	0	0	5	4	0	0
kolgans	0	0	0	0	3	0
toendrarietgans	0	0	0	50	113	0
wilde zwaan	0	0	0	15	0	0

**FL2430 (noordelijk deel plangebied)**

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	0	0	0	56	0
grauwe gans	141	327	219	80	137	37
kleine zwaan	0	30	3	4	0	0
kolgans	0	0	225	0	12	0
toendrarietgans	0	72	78	68	94	0
wilde zwaan	0	0	1	1	0	0

**FL2440 (ten zuidoosten van Swifterbant inclusief deel buiten plangebied tot aan N309)**

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
kleine zwaan	0	0	0	1	0	0
toendrarietgans	0	0	0	0	200	0

**FL2450 (oostelijk deel plangebied inclusief deel buiten plangebied)**

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	1	0	33	0	0
grauwe gans	35	0	86	34	39	8
kleine zwaan	0	0	0	44	0	0
kolgans	0	2	125	48	18	0
toendrarietgans	50	1.231	270	1.150	163	2
wilde zwaan	0	0	0	1	1	4

Op IJsselooog is een grote slaappleats van ganzen aanwezig (figuur 6.1). De overdag in het plangebied aanwezige grauwe gans en toendrarietgans (tabel 6.3) overnachten waarschijnlijk op het Ketelmeer (in en rond IJsselooog). Het merendeel van de ganzen die slapen op het IJsselooog komen echter vanuit de Noordoostpolder rechtstreeks over het Ketelmeer naar IJsselooog, en komen niet door het plangebied van Windplan Blauw (Boonman & Lensink 2017).

De overdag in het plangebied aanwezige **kolgans** slaapt waarschijnlijk in de Oostvaardersplassen (de grootste en vrijwel enige slaappleats van deze soort in Oostelijk en Zuidelijk Flevoland, sovon.nl 2017).

Kolganzen die overdag in het zuidelijk deel van Noordoostpolder foerageren vliegen over het IJsselmeer naar de slaappleats in de Oostvaardersplassen. De hoofdstroom van deze vogels gaat vanuit de Oostvaardersplassen recht op Urk af en blijft ter hoogte van het plangebied Blauw op ruime afstand van de kust. Af en toe gaan kleine aantallen ganzen via een route over land van de Oostvaardersplassen naar de Noordoostpolder; deze vogels komen daarbij over het plangebied voor Windplan Blauw (Boonman & Lensink 2017).

Kleine aantallen van de **wilde zwaan** en **kleine zwaan** komen verspreid over het binnendijkse deel van het plangebied voor (NDFF). Van beide soorten komen de meeste vogels ten zuiden en oosten van Swifterbant voor (tabel 6.1). Deze zullen vermoedelijk op de bekende regionale slaappleats in het Drontermeer overnachten; de enige slaappleats in de wijde omgeving (sovon.nl 2017). Vliegbevingen van zwanen (kleine zwaan, wilde zwaan) in het studiegebied zijn in het veldonderzoek in winter 2015/2016 niet vastgesteld (Boonman & Lensink 2017).

## 6.2.2 Andere watervogels in binnendijkse deel van het plangebied

In het plangebied en de directe omgeving komen diverse soorten watervogels voor (anders dan ganzen en zwanen, tabel 6.2). De **wilde eend** en **meerkoet** zijn het talrijkst, van andere soorten watervogels komen hooguit enkele exemplaren voor. De vogels zijn met name gebonden aan de vaarten in het gebied (Swifervaart, Noordertocht). Ander open water is in het binnendijkse deel van het plangebied nauwelijks aanwezig. Buiten het broedseizoen worden soms ook kleine aantallen van **aalscholver** en **grote zilverreiger** in het plangebied waargenomen (NDFF). Deze vogels komen voornamelijk voor in en langs de watergangen in het plangebied. Slaappleatsen van grote zilverreigers liggen in het Ketelmeer (IJsselooog, IJsselmonding) en het Vossemeer, maar het Ketel- en Vossemeer is niet aangewezen voor deze soort. Op grotere afstand van het plangebied ligt in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren Drontermeer bij Elburg een grote slaappleats met meer dan 300 exemplaren (NDFF).

Tabel 6.2 Gemiddeld aantal watervogels in januari (2010/2011- 2014/2015) anders dan zwanen en ganzen in het studiegebied. Deze soorten watervogels kunnen in potentie een relatie hebben met Natura 2000-gebieden in de (ruime) omgeving. De aantallen betreffen het gesommeerde gemiddelde van de telvakken FL2410, FL2420, FL2430, en FL2440. Bron: NDFF. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.

soort	aantal
fuut	0
krakeend	2
kuifeend	6
meerkoet	71
nonnetje	2
tafeleend	1
wilde eend	108
wintertaling	1

### 6.2.3 Watervogels in het Ketelmeer

In het deel van het Ketelmeer dat grenst aan het plangebied is de **kuifeend** de talrijkste soort. De kuifeend rust met gemiddeld vele honderden exemplaren in de luwte langs de dijk (tabel 6.3, telvak RM1430). De aantallen lopen in de wintermaanden gemiddeld op richting de 2.000 exemplaren (bijlage 7). De kuifeend rust overdag in de luwte langs de dijk en foerageert 's nachts vermoedelijk op driehoeksmosselen in het Ketelmeer (van Rijn *et al.* 2010). In het Ketelmeer liggen driehoeksmosselbestanden op een voor duikeenden bereikbare diepte aan de randen en in het midden van het Ketelmeer (Bouma *et al.* 2009; bijlage 8). Andere talrijke soorten die dicht langs de dijk voorkomen zijn **wilde eend** en **meerkoet**. Verder op het open water komen **fuut**, **kokmeeuw** en **aalscholver** talrijk voor. Voor slaapplaatsen van aalscholver in het Ketelmeer, zie figuur 6.1.

Tabel 6.3 Gemiddeld aantal van niet-broedvogels waar het Ketelmeer voor is aangewezen in zuidwestelijk deel Ketelmeer (telvak RM1430) en IJsseloog (RM1440) seizoenen 2010/11 tot en met 2014/15. Een seizoen loopt van juli tot en met juni, In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken. In bijlage 7 zijn de maandgemiddelden van de beide telvakken opgenomen.

soort	RM1430	RM1440
aalscholver	146	135
fuut	40	32
grauwe gans	93	225
grote zaagbek	6	6
grutto	0	1
kolgans	25	8
krakeend	13	26
kuifeend	750	233
meerkoet	128	315
nonnetje	3	2
tafeleend	32	17
wintertaling	5	20

Op en direct rond IJsseloog zijn **meerkoet**, **grauwe gans** en **kuifeend** de talrijkste soorten (tabel 6.3, telvak RM1440). Voor deze en andere soorten is IJsseloog aantrekkelijk door de altijd beschikbare luwte en rust. In tegenstelling tot het deel van

het Ketelmeer grenzend aan het plangebied (telvak RM1430) is op en rond IJsseloog de kuifeend het gehele jaar constant met gemiddeld enkele honderden vogels aanwezig. De overwinterende kuifeenden die vanaf oktober gebruik maken van het Ketelmeer rusten grotendeels langs de randen van het Ketelmeer (bijlage 7).

#### 6.2.4 Watervogels in het IJsselmeer

In bijlage 7 is het seizoensverloop van vogels van het studiegebied van watervogels in het IJsselmeer weergegeven. De gemiddelde aantallen watervogels per telvak zijn weergegeven in tabel 6.4.

Tabel 6.4 Gemiddeld seizoenmaximum 2011/2012 - 2015/2016 van niet-broedvogels waar het Natura 2000-gebied IJsselmeer voor is aangewezen. Het gaat om telgebieden langs de IJsselmeerdijk tussen Lelystad en Urk en op het open water. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken. In bijlage 7 zijn de maandgemiddelden van de telvakken opgenomen.

soort	telgebiednummer IJxxxx									totaal
	1421	1413	1412	1411	1334	1333	1332	1941	1932	
aalscholver	9	233	305	3	50	27	30	468	619	1.744
bergeend	0	2	0	0	0	0	0	0	0	3
brilduiker	1	2	0	1	17	9	1	61	106	199
dwergmeeuw	0	0	0	0	0	0	3	0	29	32
fuut	34	40	27	35	24	26	41	854	769	1.849
goudplevier	0	0	0	0	0	0	0	48	0	48
grauwe gans	14	15	4	6	54	13	1	1	0	110
gr. zaagbek	7	20	6	4	10	3	1	109	224	383
kl. zwaan	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2
kolgans	2	0	0	0	0	1	0	0	1	3
krakeend	6	37	6	3	23	3	4	0	0	82
kuifeend	132	570	279	18	213	170	82	0	88	1.552
meerkoet	59	68	45	25	157	26	60	22	520	982
nonnetje	0	2	0	0	5	1	1	0	66	75
slobeend	0	1	0	0	2	0	0	0	0	3
smient	0	0	0	0	32	6	0	0	0	38
tafeleend	0	10	13	0	7	1	3	0	3	38
toendrarietgans	0	0	0	14	0	0	0	0	0	14
visdief	2	1	1	1	0	9	17	107	484	622
wilde eend	9	65	44	16	48	77	34	0	0	291
wintertaling	0	0	0	0	7	0	0	0	0	7

##### *Fuut en aalscholver*

**Futen** foerageren en rusten solitair of in kleine diffuse groepen op het water. Het zijn viseters, die hun voedsel duikend verzamelen. In het studiegebied komen de meeste futen op het open water voor, waarbij de aantallen tot vele honderden exemplaren kunnen oplopen. De fuut is nagenoeg alleen in het winterhalfjaar in het studiegebied aanwezig. Futen vliegen relatief weinig en verblijven zowel overdag als 's nachts in hetzelfde gebied.

**Aalscholers** foerageren in het algemeen solitair of in kleine groepen. Als het water troebel is, kunnen ze sociaal gaan vissen in grote groepen. Tot enkele duizenden



aalscholwers foerageren op het IJsselmeer grenzend aan de Noordoostpolder, met de hoogste aantallen in het najaar en het voorjaar. Ze doen dat vaak in grote groepen en het voorkomen daarvan is erg onregelmatig. Op het open water zijn meer aalscholwers geteld dan langs de dijken.

Aalscholwers slapen 's nachts op gemeenschappelijke slaappleatsen waar ze met name in het licht heen vliegen (o.a. van der Winden *et al.* 1999). Bekende aalscholwerslaappleatsen nabij het plangebied zijn aanwezig in het Ketelmeer en in het Vossemeer (zie figuur 6.1). Op IJsseloog is de grootste slaappleats aanwezig met maximaal 8.000 exemplaren (in 2013). Tot enkele tientallen exemplaren overnachten op de hoogspanningsmasten nabij de Ketelbrug. In het Vossemeer slapen tot 350 exemplaren (in 2014) (NDFP).



Figuur 6.1 Ligging slaappleatsen vogels die aangewezen zijn voor Natura 2000-gebieden in het studiegebied van Windplan Blauw. Bron: NDFP.

#### *Duikenden (kuifeend, tafeleend, topper)*

De **kuifeend** komt overdag talrijk voor langs de dijken in het studiegebied. De kuifeend komt binnen het studiegebied talrijker voor ter hoogte van Flevoland dan de Noordoostpolder. Op het open water komt de kuifeend overdag nauwelijks voor. In de nacht, wanneer ze foerageren, verschijnen ze wel op open water. De aantallen van de kuifeend pieken in de nazomer en in de wintermaanden (zie bijlage 7). In de nazomer wordt de IJsselmeerdijk van Flevoland gebruikt door enkele honderden ruiers. In de wintermaanden gebruiken de kuifeenden de luwte langs de dijk om te rusten. De verspreiding van rustende kuifeenden is afhankelijk van de windrichting. Bij de windrichtingen zuidwest tot noordoost is langs de dijk van Flevoland veel luwte beschikbaar; bij een noordelijke windrichting de dijk van de Noordoostpolder. Bij een westelijke tot noordwestelijke windrichting zijn de luwtemogelijkheden in het

studiegebied beperkt (alleen rond de Maximacentrale) maar biedt het open water langs de verder weg liggende Houtribdijk veel luwte en ook de dijk langs het Ketelmeer. De **tafeleend** komt met kleine aantallen in het studiegebied voor. De **topper** ontbreekt geheel.

's Nachts wordt er door duikeenden op het IJsselmeer gefoerageerd op driehoeksmosselen. Op enkele kilometers van de dagrustplaatsen langs de dijk, ruim buiten het toekomstige windpark in het IJsselmeer, liggen veel bereikbare driehoeksmosselenbestanden (zie bijlage 8). Deze bestanden liggen op bereikbare afstand van de dagrustplaatsen en op een bereikbare duikdiepte (< 4-5 meter). Langs de IJsselmeerdijk zijn ook mossels aanwezig maar deze zijn minder omvangrijk en bovendien op minder goed bereikbare diepte aanwezig (van Rijn *et al.* 2010).

#### *Grondeleenden (wilde eend, krakeend en smient) en meerkoet*

Op het IJsselmeer langs dijken in het studiegebied verblijven overdag beperkte aantallen grondeleenden (**wilde eend, krakeend, smient**). De meeste vogels zijn aanwezig in het winterhalfjaar. Wilde eenden en smienten rusten overdag verspreid langs de dijken, dicht onder de dijk, en vliegen in avondschemer en donker de polders in om te foerageren op akkers en graslanden. Het ging in de hele winter 2015/2016 om kleine groepen tot een totaal van ruim 100 ex op een avond; die tot maximaal enkele tientallen meters hoogte vlogen (Boonman & Lensink 2017) en dus merendeels beneden rotorhoogte van de toekomstige windturbines.

De **meerkoet** komt wat talrijker voor met vele honderden exemplaren. De meeste meerkoeten zijn in januari aanwezig (bijlage 7). Meerkoeten verblijven in dit gebied zowel nabij de dijk als verder op het open water, foeragerend op driehoeksmosselen en op wieraangroei langs de dijkvoet.

#### *Brilduiker en zaagbekken (grote zaagbek, nonnetje)*

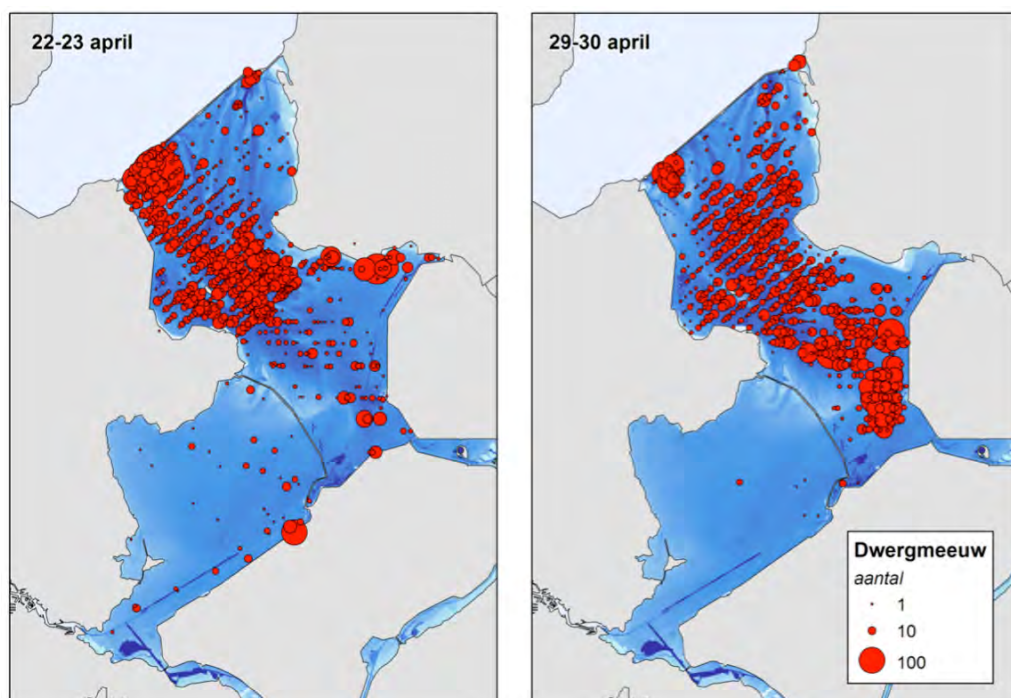
De brilduiker, grote zaagbek en nonnetje zoeken overdag duikend naar voedsel en zijn alleen in de het winterhalfjaar aanwezig. De **grote zaagbek** is van deze soorten het talrijkst met aantallen tot enkele honderden exemplaren; de aantallen van **nonnetje** kunnen oplopen tot een honderdtal. Voor de **brilduiker** bestaat het voedsel uit driehoeksmosselen en op en nabij de bodem verblijvende andere macrofauna. Voor de twee zaagbeksoorten bestaat het dieet voornamelijk uit vis. De verspreiding van de zaagbekken en brilduiker concentreert zich op het open water; langs de dijk zijn weinig vogels aanwezig.

#### *Dwergmeeuw en sterns*

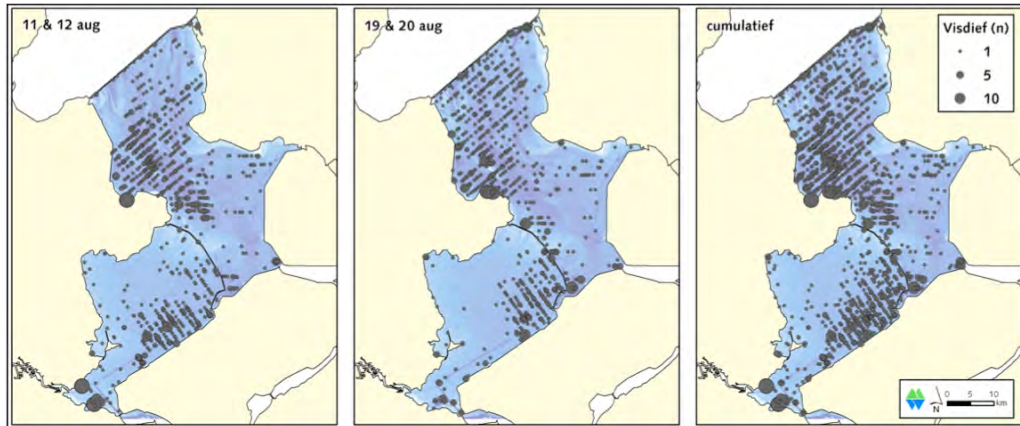
De **dwergmeeuw** is gemiddeld met slechts enkele exemplaren in het studiegebied aanwezig. Bij tellingen van het open water van het IJsselmeer is de dwergmeeuw in het voorjaar van 2014 (april) niet in het plangebied vastgesteld (figuur 6.2). Het plangebied is daarom niet van belang voor de dwergmeeuw (Poot *et al.* 2014). Buiten het plangebied kwam de dwergmeeuw wel veelvuldig op het open water voor.

De **visdief** komt in het zomerhalfjaar in het studiegebied voor met aantallen tot vele honderden exemplaren (figuur 6.3). De visdief foerageert binnen het studiegebied met

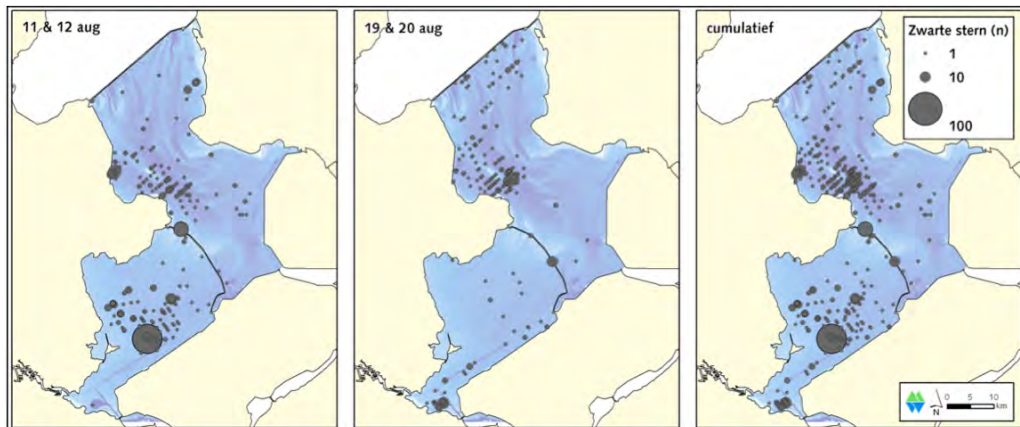
name verder op het open water en slechts zeer beperkt langs de dijk. Ook wordt het open water ter hoogte van de Ketelbrug gebruikt (tellingen Bureau Waardenburg, niet gepubliceerd). De **zwarte stern** maakt gedurende de voorjaars- en najaarstrek nauwelijks gebruik van het plangebied om te foerageren maar vooral van de westelijke helft van het IJsselmeer (Poot *et al.* 2010, 2012, zie figuur 6.4). Enige doortrek vindt wel plaats door het plangebied (Boonman & Lensink 2017). Langs de Houtribdijk is in juli en augustus een slaapplek van de zwarte stern aanwezig. De aantallen kunnen oplopen tot meer dan 4.000 exemplaren (2015) (NDFF), in recente jaren is deze slaapplek minder in trek. De **reuzenster** slaapt in de nazomer (augustus, september) in de IJsselmonding en het Vossemeer. In recente jaren is de reuzenster echter niet meer aanwezig in de IJsselmonding. In het Vossemeer waren in 2015 tot 10 exemplaren aanwezig (NDFF).



*Figuur 6.2* Verspreiding van dwergmeeuwen boven het open water van het Markermeer, IJmeer en IJsselmeer tijdens twee integrale tellingen vanuit een vliegtuig in april 2014 (Poot *et al.* 2014).



*Figuur 6.3* Verspreiding van visdieven boven het open water van het Markermeer, IJmeer en IJsselmeer tijdens twee intergrale tellingen vanuit een vliegtuig in augustus 2010 (Poot et al. 2010).



*Figuur 6.4* Verspreiding van zwarte sterns boven het open water van het Markermeer, IJmeer en IJsselmeer tijdens twee intergrale tellingen vanuit een vliegtuig in augustus 2010 (Poot et al. 2010).

## 7 Vleermuizen in het studiegebied

De Natura 2000-gebieden Rijntakken, Zwarte Meer, De Wieden, Markermeer & IJmeer, Veluwerandmeren en IJsselmeer zijn onder andere aangewezen voor de meervleermuis. Deze soort heeft gescheiden foerageergebieden en verblijfplaatsen.

De IJsselmeerdijk kan gebruikt worden als vliegroute tussen verblijfplaatsen van meervleermuizen in Lelystad en Urk en het Natura 2000-gebied IJsselmeer. In het plangebied zijn geen vliegroutes van en naar het Zwarte Meer, De Wieden en het Markermeer & IJmeer aanwezig (Haarsma 2011). In het veldonderzoek zijn geen meervleermuizen op rotorhoogte geregistreerd en zijn tijdens onderzoek langs transecten in het plangebied slechts acht opnames van meervleermuizen geregistreerd (Boonman & Lensink 2017). De soort komt dus schaars voor in het plangebied.



## 8 Effectbepaling

### 8.1 Effecten in de aanlegfase

#### 8.1.1 Effecten op habitattypen

Uit de berekeningen met het programma Aerius blijkt dat de depositie van stikstof als gevolg van de aanleg van het VKA van Windplan Blauw in geen van de beschermde habitattypen en -soorten in de Natura 2000-gebieden in het studiegebied 0,05 Mol/ha/jaar of meer zal bedragen. Dit betekent dat er voor Windplan Blauw geen sprake is van een meldingsplicht (die grens ligt namelijk bij 0,05 Mol/ha/jaar). In bijlage 5 zijn de resultaten van de Aerius-berekening opgenomen. Los van voorgaande getalsmatige conclusie op basis van de PAS-systematiek, zijn effecten op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van stikstofgevoelige habitattypen sowieso uitgesloten vanwege de afstand tussen de betrokken habitattypen in de nabijgelegen Natura 2000-gebieden Rijntakken, Zwarte Meer, De Wieden en Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht en de tijdelijkheid van de werkzaamheden.

#### 8.1.2 Effecten op soorten van Bijlage II van de Habitatrictlijn

##### *Meervleermuis*

Ten behoeve van de bouw van Windplan Blauw worden geen gebouwen gesloopt. Daarnaast liggen alle turbinelocaties op ruime afstand (meer dan tweehonderd meter) van bestaande woningen. De meervleermuis is een gebouw bewonende soort. In de aanlegfase van het VKA van Windplan Blauw zal daarom geen sprake zijn van de aantasting of vernietiging van verblijfplaatsen van de meervleermuis. Ook is geen sprake van aantasting van vaste vliegroutes, omdat de geplande windturbines op voldoende afstand van de IJsselmeerdijk staan, meervleermuizen vooral laag boven het water vliegen en dergelijke routes (bijvoorbeeld boven de tochten), zo die al in het plangebied aanwezig zijn, niet door turbines worden doorsneden.

#### 8.1.3 Effecten op broedvogels en niet-broedvogels

Tijdens de aanleg van het windpark zijn verschillende effecten op vogels mogelijk. Vogelaanvaringen zijn dan nog niet aan de orde, maar verstoring (als gevolg van o.a. geluid, beweging, trillingen) kan wel optreden. Er moeten ontsluitingswegen worden aangelegd of verbreed, er wordt geregeld heen en weer gereden met vrachtwagens en personenauto's, gewerkt met draglines en grote kranen, worden funderingen voor de windturbines geheid en bestaande funderingen verwijderd, en in het veld wordt heen en weer gelopen door landmeters en bouwers. Zo kunnen bouwwerkzaamheden leiden tot de verstoring van vogels. Op beperkte schaal kunnen deze werkzaamheden ook (tijdelijk) habitatverlies opleveren voor vogels. Hieronder wordt ingegaan op verstoring van de vogels zelf in de aanlegfase.

De versturende invloed op rustende en foeragerende vogels die uitgaat van de hiervoor genoemde activiteiten in de aanlegfase kan minstens zo groot zijn als die van

de aanwezigheid van de windturbines in de gebruiksfase en bestrijkt een groter gebied (Pearce-Higgins *et al.* 2012). Daar staat tegenover dat het een tijdelijke verstoring betreft, die alleen optreedt in de periode waarin de werkzaamheden worden uitgevoerd.

Op dit moment is nog niet duidelijk hoe de planning van de bouw van het windpark er precies uitziet. Wel is het uitgangspunt dat het huidige Windpark Irene Vorrink wordt stilgezet in de periode 1 augustus tot en met 31 maart zodra de bouw van de nieuwe buitendijkse windturbines in het IJsselmeer is gestart en dat de bestaande windturbines van Windpark Irene Vorrink vervolgens worden verwijderd in de periode 1 april tot en met 31 juli wanneer weinig watervogels in dat deel van het IJsselmeer verblijven (de kustzone langs de IJsselmeerdijk)<sup>6</sup>. Met deze wijze van uitvoering wordt voorkomen dat er sprake is van een toename van verstoring: de verstoring door de bouw kan worden opgevangen door de afname van verstoring langs de dijk. Windpark Irene Vorrink en de nieuwe buitendijkse turbines in het IJsselmeer zullen nooit tegelijk draaien. Er is daarom in de aanlegfase geen sprake van *wezenlijke* verstoring: vogels zullen het studiegebied niet verlaten zodat in dit geval ook geen verslechtering van de kwaliteit van het leefgebied optreedt.

Door de werkzaamheden voor de aanleg van de kabels en fundaties kan tijdelijk en lokaal enige vertroebeling optreden. Bijvoorbeeld doordat bij graafwerkzaamheden slibopwerveling optreedt. Het slib zakt binnen korte tijd, enkele uren tot maximaal circa een dag weer naar de bodem (*cf* Heunks *et al.* 2015). Het gaat hier door de afwezigheid van stroming om een kortdurend en lokaal effect op het foerageergebied van (visetende) watervogels. Eventuele effecten van het met de aanleg van de kabel en funderingen samenhangende vertroebeling zijn daarom verwaarloosbaar klein.

Door de aanleg van kabels in het buitendijkse deel van het plangebied kunnen veranderingen in de structuur van de waterbodem plaatsvinden, bijvoorbeeld door het inzakken van de kabels. Er liggen binnen het plangebied geen belangrijke voedselbronnen (waterplanten, driehoeksmosselen) die aangetast kunnen worden. Er zijn daarom geen effecten aanwezig op het foerageergebied van niet-broedvogels.

## **8.2 Effecten in de gebruiksfase**

### **8.2.1 Effecten op soorten van Bijlage II van de Habitatrichtlijn**

De meervleermuis komt in het plangebied voor, maar is hier wel zeer beperkt waargenomen. Mogelijk hebben deze meervleermuizen binding met Natura 2000-gebieden in de omgeving die voor deze soort zijn aangewezen. Het aanvaringsrisico van de meervleermuis is zeer klein. De meervleermuis is een soort die in Europa zelden als aanvaringslachtoffer bij windturbines wordt gevonden (Dürr 2015), waarschijnlijk vanwege zijn niet risicovolle vlieggedrag laag boven water. Zowel in de eindsituatie als in de dubbeldraaiperiode zal de sterfte van meervleermuizen beperkt

---

<sup>6</sup> Mocht Irene Vorrink voorafgaand aan de bouw van de buitendijkse turbines worden verwijderd dan gelden deze beperkingen niet.



zijn tot incidentele ongelukken. Dit betekent dat er voor de meervleermuis hooguit incidenteel aanvaringssslachtoffers vallen als gevolg van de gebruiksfase (inclusief dubbeldraaiperiode) van het VKA van Windplan Blauw.

Omdat de windturbines in het IJsselmeer op enkele honderden meters afstand van de IJsselmeerdijk geplaatst worden, is verder geen sprake van aantasting van de migratieroute die langs de IJsselmeerdijk loopt.

### 8.2.2 Effecten op broedvogels

Alleen soorten die in meer of mindere mate binding hebben met het plangebied van Windplan Blauw komen in deze paragraaf aan bod. In § 4.2 en hoofdstuk 5 is voor de overige soorten uit omringende Natura 2000-gebieden aangegeven waarom ze geen binding hebben met het plangebied en waarom ze dus in deze en volgende paragrafen buiten beschouwing worden gelaten.

#### Sterfte

##### *Markermeer & IJmeer*

De **visdieven** die broeden (circa 30 paren in 2015) aan de zuidzijde van Houtribsluizen (onderdeel van Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer) kunnen in het plangebied foerageren. Het zuidelijke deel van de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied ligt net binnen het uiterste foerageerbereik van deze visdieven. Voor deze soort is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Hieruit blijkt dat hooguit incidenteel een visdief in aanvaring komt met een windturbine van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) van Windplan Blauw (**<1 slachtoffer per jaar**). Beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw zijn hierin niet onderscheidend.

De overige kwalificerende soorten broedvogels hebben geen binding met het plangebied (behalve aalscholver, zie volgende paragraaf). Het optreden van aanvaringssslachtoffers van kwalificerende broedvogels van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer is daarom uitgesloten.

##### *Aalscholver (meerdere Natura 2000-gebieden)*

De **aalscholvers** die in de Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer broeden, foerageren onder andere in het IJsselmeer. Op dagelijkse basis kunnen meerdere aalscholvers gebruik maken van de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied. Voor de binnendijkse plaatsingszones worden geen regelmatige vliegbewegingen van aalscholvers voorzien.

De aalscholver is niet (Everaert 2008; Krijgsveld *et al.* 2009; Brenninkmeijer & van der Weyde 2011; Verbeek *et al.* 2012) of nauwelijks (Klop & Brenninkmeijer 2014; Langgemach & Dürr 2017) als aanvaringssslachtoffer aangetroffen in slachtofferonderzoeken in Nederland, België en Duitsland. In het plangebied van Windplan Blauw is relatief veel ruimte tussen de lijnopstellingen en turbines aanwezig, waardoor lijnopstelling(en) zonder veel risico's gepasseerd kunnen worden. Uitgaande van deze

gegevens zal **jaarlijks hooguit één aalscholver binnen de broedperiode slachtoffer** worden van een aanvaring met de geplande turbines van het maximum effect scenario van het VKA van Windplan Blauw. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA en deze zijn hierin niet onderscheidend. In het minimum effect scenario van Windplan Blauw zal de sterfte incidenteel zijn (**<1 slachtoffer per jaar**).

Van de aalscholvers afkomstig van de Rijntakken zullen geen regelmatige passages door het plangebied plaatsvinden. De aalscholvers die broeden in de Rijntakken zullen daardoor hooguit incidenteel slachtoffer worden van een aanvaring met een windturbine van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) van Windplan Blauw (**<1 slachtoffer per jaar**). Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw en deze zijn hierin niet onderscheidend.

#### *Andere Natura 2000-gebieden*

De kwalificerende soorten broedvogels voor de Natura 2000-gebieden De Wieden, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, Lepelaarplassen, Zwarte Meer en Veluwe-randmeren hebben geen binding met het plangebied. Het optreden van aanvarings-slachtoffers van kwalificerende broedvogels van deze Natura 2000-gebieden zijn daarom uitgesloten.

#### Verstoring

##### *Aalscholver - diverse Natura 2000-gebieden*

De **aalscholver** die in de Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer broedt, foerageren onder andere in het IJsselmeer. Dagelijks kunnen meerdere aalscholvers gebruik maken van de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied. Over de binnendijkse plaatsingszones worden geen regelmatige vliegbewegingen van aalscholvers voorzien. Het gebied in de directe omgeving van de geplande buitendijkse windturbines kan, door de mogelijk versturende werking die van de windturbines uitgaat, minder geschikt zijn als foerageergebied voor deze soort. Bij wijze van *worst case scenario* nemen we voor deze effectbepaling op hoofdlijnen aan dat binnen 50 meter van de geplande windturbines (zie § 5.3) de kwaliteit van het leefgebied van de aalscholver kan worden aangetast. In § 8.2.3 is de orde-grootte van aantallen verstoorde vogels in het IJsselmeer als gevolg van verstoring van het VKA voor de aalscholver weergegeven.

Voor de aalscholver is gedurende de dubbeldraaiperiode en de eindsituatie de verstoring overigens gelijk aan de bestaande situatie (tabel 8.2). Het areaal bedraagt slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (0,01%). Realisatie van Windplan Blauw zal derhalve niet leiden tot een meer dan verwaarloosbare afname van beschikbaar foerageergebied voor de aalscholver. Er is geen sprake van een effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in de Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer. Beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

### *IJsselmeer*

Geen van de kwalificerende soorten broedvogels (met uitzondering van aalscholver, zie hiervoor) heeft binding met het plangebied. Verstoring van leefgebied van broedvogels van het Natura 2000-gebied IJsselmeer is daarom uitgesloten.

### *Markermeer & IJmeer*

De **visdief** die op de Houtribsluizen broedt, foerageert onder andere in het IJsselmeer. Op dagelijkse basis kunnen meerdere visdieven gebruik maken van de kustzone van het IJsselmeer binnen het zuidelijk deel van de buitendijkse plaatsingszone. De noordelijke helft van de buitendijkse plaatsingszone ligt buiten het bereik van de visdieven van voornoemde kolonie. Voor de binnendijkse plaatsingszones worden geen regelmatige vliegbewegingen van visdieven voorzien.

Het gebied in de directe omgeving van de geplande windturbines kan, door de mogelijk verstorende werking die van de windturbines uitgaat, minder geschikt zijn als foerageergebied voor de soort. Bij wijze van *worst case scenario* nemen we voor deze effectbepaling aan dat binnen 50 meter van de geplande windturbines (zie § 5.3) de kwaliteit van het leefgebied van de visdief kan worden aangetast. Beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in. Het oppervlak potentieel verstoord foerageergebied is overigens in de eindsituatie ongeveer gelijk aan die in de bestaande situatie. Het areaal bedraagt slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (<0,5%). Realisatie van Windplan Blauw zal derhalve niet leiden tot een meer dan verwaarloosbare afname van beschikbaar foerageergebied voor de visdief. Er is geen sprake van een effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in het Markermeer & IJmeer. Beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

### *Andere Natura 2000-gebieden*

De (overige) kwalificerende soorten broedvogels voor de Natura 2000-gebieden De Wieden, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, Rijntakken, Lepelaarplassen, Zwarte Meer en Veluwerandmeren hebben geen binding met het plangebied. Verstoring van leefgebied van kwalificerende broedvogels van deze Natura 2000-gebieden is daarom uitgesloten.

### Barrièrewerking

In algemene zin is er sprake van een effectieve barrière als vogels door een windparkopstelling hun voedsel- of rustgebied niet of moeilijk kunnen bereiken. Omdat in de referentiesituatie het plangebied van Windplan Blauw door (water)vogels wordt benut als foerageergebied, kan gesteld worden dat de bestaande windturbines geen barrière vormen voor bijvoorbeeld (water)vogels uit omliggende Natura 2000-gebieden. Vogels die in het plangebied foerageren zullen over het algemeen op lage hoogte door het plangebied vliegen. De tiplaaht van de nieuwe windturbines is hoger dan de tiplaaht van de bestaande windturbines, waardoor de nieuwe windturbines geen barrière vormen voor de vogels die op lage hoogte vliegen.

Het plangebied ligt niet binnen belangrijke vliegroutes van broedvogels tussen foerageer- en broedgebieden. De aalscholvers die in het plangebied foerageren binnen de kustzone van het IJsselmeer kunnen deze kustzone vanaf de broedkolonies zonder barrière bereiken.

Ook gedurende de dubbeldraaiperiode is geen sprake van barrièrewerking. De windturbines die gedurende deze dubbeldraaiperiode blijven staan, liggen niet op een belangrijke vliegroute van broedvogels.

### 8.2.3 Effecten op niet-broedvogels

#### Sterfte

In tabel 8.1 is een overzicht opgenomen van de berekende aantallen slachtoffers per jaar.

#### *IJsselmeer*

De **wilde eend** die overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk rust, kan dagelijks van en naar binnendijkse foerageergebieden vliegen. Om die reden is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Een overzicht van de gehanteerde getallen (o.a. aanvaringskansen) en aannames is opgenomen in H5.

Het berekende aantal aanvaringslachtoffers voor het VKA van Windplan Blauw komt uit op hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**) voor het minimum effect scenario en **twee slachtoffers per jaar** voor het maximum effect scenario.

Een deel van de **krakeenden** die overdag rusten in de zone langs de IJsselmeerdijk kunnen dagelijks van en naar binnendijkse foerageergebieden vliegen. Daarnaast is het ook mogelijk dat krakeenden die overdag binnendijks aanwezig zijn 's nachts naar de zone langs de IJsselmeerdijk vliegen om daar te foerageren. Voor de krakeend is met behulp van het Flux-Collision Model een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Het berekende aantal aanvaringslachtoffers voor het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) van Windplan Blauw komt uit op hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**).

De kuifeend en tafeleend rusten overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk en vliegen in de schemering verder het IJsselmeer op om te foerageren. Voor deze soorten is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Het berekende aantal aanvaringslachtoffers van de **kuifeend** voor het VKA van Windplan Blauw komt uit op hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**) voor het minimum effect scenario en **zes slachtoffers per jaar** voor het maximum effect scenario. De sterfte gedurende de dubbeldraaiperiode is gelijk aan de eindfase.

De aantallen **tafeleenden** die overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk rusten, zijn lager dan de aantallen van de kuifeend. Voor de tafeleend gaat het in beide fasen van het VKA (dubbeldraaiperiode en eindfase) en zowel in het minimum als maximum effect scenario om hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**).

Soms foerageren grote groepen van de **aalscholver** in de kustzone van het IJsselmeer. De aalscholver is niet (Everaert 2008; Krijgsveld *et al.* 2009; Brenninkmeijer & van der Weyde 2011; Verbeek *et al.* 2012) of nauwelijks (Klop & Brenninkmeijer 2014; Langgemach & Dürr 2017) als aanvaringslachtoffer aangetroffen in slachtofferonderzoeken in Nederland, België en Duitsland. In het plangebied van Windplan Blauw is relatief veel ruimte tussen de lijnopstellingen en turbines aanwezig, waardoor passage van lijnopstelling(en) voorkomen kan worden. Uitgaande van deze gegevens zal **jaarlijks hooguit één aalscholver buiten de broedperiode slachtoffer** worden van een aanvaring met de geplande turbines van het maximum effect scenario van het VKA van Windplan Blauw. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA en deze zijn hierin niet onderscheidend. In het minimum effect scenario van Windplan Blauw zal de sterfte incidenteel zijn (**<1 slachtoffer per jaar**).

Andere soorten watervogels waarvoor het IJsselmeer als Natura 2000-gebied is aangewezen en die in de zone langs de IJsselmeerdijk voorkomen zijn gebiedsgebonden en vliegen niet dagelijks op en neer tussen slaapplaatsen en foeraergegebieden of komen in zeer lage aantallen voor (wintertaling). Dit maakt het aanvaringsrisico minimaal. Van deze soorten worden bij zowel het minimum als maximum effect scenario geen jaarlijkse aanvaringslachtoffers voorzien. De beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### *Ketelmeer & Vossemeer*

De grauwe gans en toendrarietgans foerageren soms in het binnendijkse deel van het plangebied en overnachten op het Ketelmeer. De aantallen kunnen soms hoog zijn. Voor deze soorten is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Voor de **grauwe gans** komt het berekende aantal aanvaringslachtoffers voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) uit op hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**). Het berekende aantal aanvaringslachtoffers van de **toendrarietgans** voor het VKA van Windplan Blauw komt uit op **1 slachtoffer per jaar** voor het maximum effect scenario en hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**) voor het minimum effect scenario.

Kleine aantallen **aalscholvers** kunnen binnendijks in het plangebied foerageren en in het Ketelmeer & Vossemeer overnachten. De aantallen in het plangebied zijn heel laag. De aalscholver is niet (Everaert 2008; Krijgsveld *et al.* 2009; Brenninkmeijer & van der Weyde 2011; Verbeek *et al.* 2012) of nauwelijks (Klop & Brenninkmeijer 2014; Langgemach & Dürr 2017) als aanvaringslachtoffer aangetroffen in slachtofferonderzoeken in Nederland, België en Duitsland. Van deze soort worden voor zowel het minimum als maximum effect scenario geen jaarlijkse aanvaringslachtoffers voorzien. De beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA zijn hier niet onderscheidend in.

Andere soorten watervogels waarvoor het Ketelmeer & Vossemeer als Natura 2000-gebied is aangewezen en die in het plangebied voorkomen zijn gebiedsgebonden en vliegen niet dagelijks op en neer tussen slaapplekken en foerageergebieden of komen in zeer lage aantallen voor (krakeend, wintertaling). Dit maakt het aanvaringsrisico minimaal. Van deze soorten worden geen jaarlijkse aanvarings-slachtoffers voorzien. De beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) zijn hier niet onderscheidend in.

#### *Veluwerandmeren*

Kleine aantallen van de **kleine zwaan** kunnen soms binnendijks in het plangebied foerageren en op de Veluwerandmeren overnachten. Voor deze soort is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Uit de berekening blijkt dat de sterfte van de kleine zwaan voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) van Windplan Blauw hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**) bedraagt.

#### *Overige Natura 2000-gebieden*

Andere soorten niet-broedvogels die aangewezen zijn voor Natura 2000-gebieden in de omgeving komen niet of hooguit incidenteel in het plangebied voor. Van deze soorten worden geen of hooguit incidenteel aanvarings-slachtoffers voorzien. De beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) zijn hier niet onderscheidend in.

Tabel 8.1 *Overzicht van soorten en berekende aantallen slachtoffers per jaar voor het VKA van Windplan Blauw en relatie met Natura 2000-gebieden.*

<b>type</b>	<b>soort</b>	<b>minimum effect scenario</b>	<b>maximum effect scenario</b>	<b>N2000-gebied</b>
Broedvogels	aalscholver	<1	1	Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer.
	visdief	<1	<1	Markermeer & IJmeer
Niet-broedvogels	wilde eend	<1	2	IJsselmeer
	krakeend	<1	<1	IJsselmeer
	kuifeend	<1	6	IJsselmeer
	tafeleend	<1	<1	IJsselmeer
	aalscholver	<1	1	IJsselmeer
	grauwe gans	<1	<1	Ketel- en Vossemeer
	toendrarietgans	<1	1	Ketel- en Vossemeer
	kleine zwaan	<1	<1	Veluwerandmeren

#### Verstoring

##### *IJsselmeer*

Langs de IJsselmeerdijk rusten en foerageren enkele honderden **kuifeenden, meerkoeten** en enkele tientallen **wilde eenden, wintertalingen, grauwe ganzen, krakeenden, tafeleenden en smienten**. De geplande turbines van het VKA van Windplan Blauw staan op ruime afstand (circa 520 m) van de IJsselmeerdijk en

daarmee het leefgebied van deze watervogels. Het bestaande Windpark Irene Vorrink wordt voor aanvang van het in gebruik nemen van de buitendijkse turbines gesaneerd (zie paragraaf 2.2.2 voor uitgangspunten). Deze turbines staan zeer dicht tegen de dijk aan (circa 30 m afstand) en staan bovendien op korte afstand van elkaar (200 m). Voor watervogels die langs de IJsselmeerdijk rusten en foerageren verbetert door toename van rust de kwaliteit van het leefgebied gedurende de dubbeldraaiperiode (waarin er overigens geen in bedrijf zijnde windturbines meer langs de dijk staan) en de eindsituatie van het VKA van Windplan Blauw.

De functie van het deel van het IJsselmeer binnen het plangebied voor brilduiker, aalscholver, fuut en grote zaagbek betreft voornamelijk foerageergebied op open water. In voorliggende passende beoordeling is als uitgangspunt genomen dat voor deze functie binnen het Natura 2000-gebied IJsselmeer geen of weinig alternatieven beschikbaar zijn omdat de foerageerfunctie in het Natura 2000-gebied al volledig wordt benut door voornoemde viseters. Met andere woorden: de aantallen viseters die in het Natura 2000-gebied aanwezig zijn weerspiegelen de draagkracht van het gebied. De geplande windturbines van het VKA en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw leiden tot verstoring van vogels (tabel 8.2). Deze verstoring is voor fuut groter dan de verstoring die uitgaat van het huidige Windpark Irene Vorrink in de referentiesituatie (deskundigenoordeel gebaseerd op aanwezige dichtheden in huidige situatie en verstoord areaal). Een afname van dergelijke aantallen van de fuut kan in potentie een effect hebben op het de populatie van deze soort in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Voor **aalscholver**, **brilduiker** en **grote zaagbek** ligt de verstoring in dezelfde orde grootte als in het huidige windpark het geval is (deskundigenoordeel gebaseerd op aanwezige dichtheden in huidige situatie).

*Tabel 8.2 Ordegrootte van aantallen verstoorde vogels in het IJsselmeer als gevolg van verstoring van windturbines van het VKA en de beschikbare "vrijkomende ruimte", uitgedrukt in aantallen vogels, vanwege het verwijderen van de huidige windturbines. De methodiek is beschreven in § 5.3, berekende aantallen zijn gebaseerd op gemiddelde seizoensmaxima op het open water.*

<b>soort</b>	<b>aantal verstoord bij de geplande turbines VKA</b>	<b>vrijkomende ruimte voor aantallen vanwege verwijderen huidige turbines</b>	<b>netto effect</b>
aalscholver	1-5	1-5	0
brilduiker	1-5	1-5	0
fuut	15-20	5-10	max. 15
grote zaagbek	1-5	1-5	0

Voor binnendijks foeragerende **eenden en ganzen** die tevens een relatie hebben met Natura 2000-gebied IJsselmeer geldt dat deze wegens de zeer lage aantallen kunnen uitwijken naar andere foerageergebieden in de polder, het verstoringseffect is nihil. De beide fasen van het VKA (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

### *Ketelmeer & Vossemeer*

Het plangebied wordt gebruikt als foerageergebied door enkele niet-broedvogels afkomstig uit het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer. Dit gaat met name om toendrarietgans en grauwe gans. De kolgans komt in kleine aantallen in het plangebied voor en kan een binding hebben met het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer. De aantallen van de kolgans in het plangebied zijn zeer beperkt (<1%) ten opzichte van de aantallen in de Ketel- en Vossemeer. Het plangebied is daarom niet van belang voor deze soort.

De **toendrarietgans** en **grauwe gans** maken in het plangebied van Windplan Blauw gebruik van agrarisch gras- en bouwland en lokaal andere biotopen zoals met riet begroeide oevers en niet-agrarische graslanden. Het gebied in de directe omgeving van de geplande windturbines kan, door de versturende werking die van de windturbines uitgaat, minder geschikt zijn als foerageergebied voor deze soorten. In de referentiesituatie zijn ook reeds turbines aanwezig. Er zijn geen aanwijzingen dat de aanwezigheid van de bestaande windturbines een belemmering heeft gevormd voor foeragerende grauwe ganzen of toendrarietganzen uit het Ketel- en Vossemeer. Een afname van potentieel beschikbaar leefgebied en draagkracht voor deze soorten kan in potentie een effect hebben op het de populaties van deze soorten in het nabijgelegen Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer.

Hieronder wordt onderzocht hoe de verstoring van potentieel foerageergebied zich verhoudt tot het totaal aan beschikbaar potentieel foerageergebied in de ruime omgeving van het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer voor deze soorten. Ook wordt de verstoring van potentieel foerageergebied in de referentiesituatie inzichtelijk gemaakt.

Binnen 400 meter van de geplande windturbines kan potentiële verstoring van ganzen plaatsvinden (zie § 5.3). De beïnvloede oppervlakte voor ganzen is op basis van een verstoringsafstand van 400 m voor het VKA circa 1.250 ha. Binnen dit gebied zal de kwaliteit van het leefgebied afnemen; het gebied blijft potentieel leefgebied voor ganzen. Dit betekent dat het niet zo is dat er helemaal geen ganzen meer binnen deze afstand tot de turbines zullen foerageren. De geschiktheid (aantrekkelijkheid) van het foerageergebied neemt echter wel af.

Binnen de gehanteerde verstoringsafstand is niet alle oppervlakte geschikt voor foeragerende ganzen of zwanen, een deel van de oppervlakte bestaat uit ongeschikte delen zoals verhard oppervlak bos en losse bebouwing. De oppervlakte die potentieel verstoord wordt als gevolg van de nieuw geplande windturbines valt hierdoor in werkelijkheid lager uit. Binnen het Ketel- en Vossemeer wordt het leefgebied niet aangetast, omdat dit buiten de invloedssfeer van de windturbines ligt.

Gedurende de dubbeldraaiperiode is de oppervlakte potentieel verstoord foerageergebied hoger dan in de referentiesituatie. In de eindsituatie is deze oppervlakte echter slechts beperkt hoger dan de referentiesituatie (1.250 ha versus 1.100 ha). Het gaat bij het VKA in de eindsituatie om minder dan 0,2% van het totaal beschikbare



leefgebied (binnen Flevoland circa 82.500 ha akker- en grasland binnen 30 km afstand van IJsseloog)(tabel 8.3). Gedurende de dubbeldraaiperiode gaat het om 1-2% van het totaal beschikbare leefgebied. Voor ganzen is binnen de foerageerafstand sprake van overcapaciteit van het foerageergebied; voor de aantallen ganzen van het Ketel- en Vossemeer is dus meer kwalitatief geschikt foerageergebied beschikbaar dan nodig is voor de huidige aantallen ganzen. In draagkrachtberekeningen die uitgevoerd zijn voor Windpark Drentse Monden - Oostermoer (Jonkvorst *et al.* 2014) en Windpark Zeewolde (Kleyheeg-Hartman & Verbeek 2016) blijkt dat de draagkracht binnen een straal van 30 km van slaapplaatsen van ganzen een factor 10 (Drentse Monden - Oostermoer) tot 25 (Zeewolde) hoger ligt dan de benodigde draagkracht voor de populatie ganzen in die gebieden. Omdat het in beide voorbeelden gaat om vergelijkbare grootschalige open agrarische gebieden, zal ook in het plangebied van Windplan Blauw sprake zijn van een (ruime) overcapaciteit van potentieel foerageergebied voor ganzen.

Gelet op de tijdelijkheid van de beperkte afname van geschikt foerageergebied en de overcapaciteit van het foerageergebied, is daarom in zowel de dubbeldraaiperiode als in de eindfase geen sprake van een effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen voor toendrarietgans en grauwe gans in het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer.

*Tabel 8.3 Oppervlakte (ha) binnen een straal van 400 meter afstand van de turbines, weergegeven voor het VKA van Windplan Blauw, het vrijkomend verstoord oppervlak door sanering van de huidige windturbines en de omvang van beschikbaar leefgebied binnen de foerageerafstand van ganzen (grauwe gans, toendrarietgans) gerekend vanaf de slaapplaats in het Ketel- en Vossemeer. De straal van 400 meter is als maat voor de potentiële verstoring van ganzen aangehouden.*

<b>scenario</b>	<b>omvang (ha)</b>
VKA	1.250
verstoord oppervlak vrijkomend	1.100
<i>beschikbaar areaal</i>	<i>82.500</i>

#### *Veluwerandmeren*

Voor de kleine aantallen binnendijs foeragerende **kleine zwanen** geldt dat, mits deze verontrust worden door de turbines, deze kunnen uitwijken naar andere foerageergebieden in de polder, het verstoringseffect is nihil. De beide fasen van het VKA (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### *Overige Natura 2000-gebieden*

Andere soorten niet-broedvogels waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen, komen niet of hooguit incidenteel in het plangebied voor. Voor deze soorten is geen verstoring door de windturbines aanwezig. De beide fasen van het VKA (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

### Barrièrewerking

In algemene zin is er sprake van een effectieve barrière als vogels door een windparkopstelling hun voedsel- of rustgebied niet of moeilijk kunnen bereiken. Omdat in de referentiesituatie het plangebied van Windplan Blauw door (water)vogels wordt benut als foerageergebied, kan gesteld worden dat de bestaande windturbines geen barrière vormen voor bijvoorbeeld (water)vogels uit omliggende Natura 2000-gebieden. Vogels die in het plangebied foerageren zullen over het algemeen op lage hoogte door het plangebied vliegen. De tiplaatte van de nieuwe windturbines is hoger dan de tiplaatte van de bestaande windturbines, waardoor de nieuwe windturbines geen barrière vormen voor de vogels die op lage hoogte vliegen.

De vliegroutes van watervogels door het plangebied gaan voornamelijk van en naar het Ketelmeer. De lijnopstellingen van het VKA staan niet dwars op deze vliegroutes en kunnen geenszins een barrière vormen voor deze watervogels. De vliegroutes tussen het IJsselmeer en het binnendijkse deel van het plangebied (van bijvoorbeeld wilde eend) worden slechts door kleine aantallen vogels gebruikt; bovendien is de tussenafstand van de windturbines met bijna 500 meter ruim genoeg voor deze soorten (wilde eend) om hier zonder problemen tussen door te vliegen.

Ook gedurende de dubbeldraaiperiode is geen sprake van barrièrewerking. De windturbines die gedurende deze dubbeldraaiperiode blijven staan, liggen niet op een belangrijke vliegroute van watervogels.

De duikeenden (kuifeend, tafeleend) die overdag rusten langs de IJsselmeerdijk en in de schemering verder het IJsselmeer op vliegen om te foerageren, zullen zonder problemen deze foerageergebieden kunnen bereiken. De afstand tussen de geplande buitendijkse turbines met is met 700 m heel ruim. Vogels kunnen zonder problemen tussen de turbines doorvliegen.

## **9 Beoordeling van effecten**

### **9.1 Beoordeling van effecten op habitattypen**

Als gevolg van de aanleg van de geplande windturbines is geen sprake van ruimtebeslag van habitattypen. Uit de berekeningen in het programma Aerius blijkt dat de depositie van stikstof als gevolg van de aanleg van de nieuwe windturbines van Windplan Blauw en de sloop van de bestaande turbines in geen van de beschermde habitattypen in de Natura 2000-gebieden in het studiegebied 0,05 Mol/ha/jaar of meer zal bedragen. Dit betekent dat er voor het VKA van Windplan Blauw geen sprake is van een meldingsplicht (die grens ligt namelijk bij 0,05 Mol/ha/jaar). In bijlage 5 zijn de resultaten van de Aerius-berekening opgenomen. Het optreden van significant negatieve effecten van de bouw van het VKA van Windplan Blauw (inclusief sloop bestaande turbines) op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van habitattypen in Natura 2000-gebieden in het studiegebied kan met zekerheid uitgesloten worden.

### **9.2 Beoordeling van effecten op soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn**

De meervleermuis komt slechts schaars in het plangebied voor. Mogelijk hebben deze meervleermuizen binding met het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Sterfte van meervleermuizen als gevolg van aanvaring met windturbines (zie § 8.2.1) is uitgesloten vanwege de lage vlieghoogte van de soort. In deze en andere studies in het IJsselmeergebied is de soort niet op rotorhoogte vastgesteld. Effecten op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van de meervleermuis in het Natura 2000-gebied IJsselmeer kunnen worden uitgesloten. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw.

Andere soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn (waaronder rivieronderpad) zijn over het algemeen gebonden aan de Natura 2000-gebieden en komen niet of niet ver buiten deze gebieden. Het buitendijkse deel van het plangebied is geen onderdeel van het Habitatrichtlijngebied van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Voor de soorten van Bijlage II Habitatrichtlijn is geen sprake van een relatie met het plangebied. Verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats van deze soorten in deze Natura 2000-gebieden als gevolg van de bouw en het gebruik van het VKA van Windplan Blauw is daarom op voorhand met zekerheid uit te sluiten. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw.

## 9.3 Beoordeling van effecten op broedvogels

### 9.3.1 Aanlegfase

In de aanlegfase is het optreden van wezenlijke verstoring (effect op draagkracht van het gebied) voor broedvogels uit omliggende Natura 2000-gebieden uitgesloten. In de aanlegfase zullen de versturende effecten voor voornoemde soorten slechts tijdelijk en lokaal van aard zijn en is er in het studiegebied voor alle betrokken soorten nog op grote schaal potentieel foerageergebied beschikbaar waar de tijdelijk verstoorde vogels gebruik van kunnen maken.

### 9.3.2 Gebruiksfase (sterfte)

In § 8.2 is voor de gebruiksfase een overzicht gepresenteerd van de voorziene aantallen aanvaringsslachtoffers van de Natura 2000-soorten die een mogelijke binding hebben met het plangebied van Windplan Blauw. Voor de **aalscholver** wordt in de broedperiode jaarlijks hooguit één slachtoffer voorzien als gevolg van een aanvaring van het VKA van Windplan Blauw bij het maximum effect scenario. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw. Om te beoordelen of dergelijke aantallen aanvaringsslachtoffers van invloed kunnen zijn op de totale populatie in de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer, is eerst de bijbehorende 1%-mortaliteitsnorm bepaald, met inachtnaam van de huidige staat van instandhouding (tabel 9.1).

De sterfte van de aalscholver in de gebruiksfase van het VKA van Windplan Blauw ligt onder de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie uit de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer (tabel 9.1). De instandhoudingsdoelstelling (8.000 broedparen, trend positief) is in de aanwijzingsbesluiten voor deze vier gebieden alleen op regionaal niveau (voor alle vier de gebieden tezamen) gedefinieerd vanwege het sterk wisselende voorkomen per gebied. Daarom is de 1%-mortaliteitsnorm gebaseerd op de regionale populatie.

*Tabel 9.1 Voorzien aantal aanvaringsslachtoffers van het maximum effect scenario van het VKA van Windplan Blauw voor aalscholvers die een binding hebben met de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer, vergeleken met de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie. De 1%-mortaliteitsnorm is gebaseerd op de populatiegrootte genoemd op sovon.nl (2017) (seizoenen 2011-2015). De gemiddelde broedpopulatie van 2011- 2015 is vermenigvuldigd met 2 (aantal individuen in plaats van het aantal paren).*

soort	populatie- grootte	1%- mortaliteitsnorm	sterfte VKA Windplan Blauw
aalscholver	19.191	23	1

Een dergelijk aantal aanvaringsslachtoffers is een kleine hoeveelheid en niet van invloed op behoud van de omvang van deze populatie. Het VKA van Windplan Blauw

zal op zichzelf met zekerheid geen significant negatief effect hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de aalscholver (als broedvogel) uit de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer. Dit effect dient wel nog in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van deze Natura 2000-gebieden beoordeeld te worden (zie §9.5).

Voor de **visdief** van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer bedraagt de voorspelde sterfte van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) van Windplan Blauw <1 slachtoffer per jaar. Omdat de populatie van de visdief in het Markermeer & IJmeer relatief klein is, is de 1%-mortaliteitsnorm ook kleiner dan één (tabel 9.2).

De broedvogelpopulatie van de visdief in het Markermeer & IJmeer ligt in de referentiesituatie onder de instandhoudingsdoelstelling (227 paren in periode 2011-2015, instandhoudingsdoel 630 broedparen, trend negatief). De populatieomvang van de visdief in het Markermeer & IJmeer schommelt onder invloed van verschillende factoren (voedsel, broedgelegenheid), in 2017 hebben bijvoorbeeld > 2.000 paren in het Markermeer gebroed op recent beschikbaar gekomen broedgebieden op de Markerwadden, Ierst en visdiefpontons. De incidentele sterfte van het VKA van Windplan Blauw valt in het niet bij deze jaarlijkse schommelingen. Daarom zal de incidentele sterfte van de visdief als gevolg van het VKA van Windplan Blauw (<1 slachtoffer per jaar) het behalen van de instandhoudingsdoelstelling voor de soort in het Markermeer & IJmeer niet in gevaar brengen. Significant negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de visdief van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer zijn uitgesloten. Aangezien de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie van de visdief <1 exemplaar per jaar bedraagt, zal de voorziene sterfte in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van het Markermeer & IJmeer beoordeeld worden.

*Tabel 9.2 Voorzien aantal aanvaringslachtoffers van het minimum en maximum effect scenario van het VKA van Windplan Blauw voor visdief die een binding hebben met het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer, vergeleken met de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie. De 1%-mortaliteitsnorm is gebaseerd op de populatiegrootte genoemd op sovon.nl (2017) (seizoenen 2011-2015). De gemiddelde broedpopulatie van 2011- 2015 is vermenigvuldigd met 2 (aantal individuen in plaats van het aantal paren).*

<b>soort</b>	<b>populatie- grootte</b>	<b>1%- mortaliteitsnorm</b>	<b>sterfte VKA Windplan Blauw</b>
visdief	513	<1	<1

### 9.3.3 Gebruiksfase (verstoring)

Door verstoring in de gebruiksfase van het windpark kan de kwaliteit van een deel van het potentieel beschikbare foerageergebied van **aalscholver** (Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer) en

**visdief** (Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer) beïnvloed worden. Het areaal bedraagt slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (<0,01% voor aalscholver respectievelijk <0,5% voor visdief). Realisatie van Windplan Blauw zal derhalve niet leiden tot een meer dan verwaarloosbare afname van beschikbaar foerageergebied voor beide soorten. Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling als gevolg van verstoring kan voor de aalscholver en visdief met zekerheid worden uitgesloten.

#### **9.3.4 Gebruiksfase (barrièrewerking)**

Wezenlijke verstoringseffecten, waarbij broedvogels hun foerageergebieden niet meer kunnen bereiken (barrièrewerking), zijn niet aan de orde. Significant versturende effecten van het gebruik van het VKA van Windplan Blauw op de broedpopulaties van broedvogels van de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen zijn met zekerheid uit te sluiten.

### **9.4 Beoordeling van effecten op niet-broedvogels**

#### **9.4.1 Aanlegfase**

In de aanlegfase is wezenlijke verstoring (effect op draagkracht van het gebied) uitgesloten. In de aanlegfase zullen de versturende effecten voor deze soorten slechts tijdelijk en lokaal van aard zijn en is er, door de gefaseerde aanpak van de bouw en sloop van de windturbines, in het studiegebied nog op grote schaal potentieel foerageergebied beschikbaar waar de tijdelijk verstoorde vogels gebruik van kunnen maken. Significant versturende effecten van de aanleg van het VKA van Windplan Blauw op de populaties van soorten waarvoor Natura 2000-gebieden zijn aangewezen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### **9.4.2 Gebruiksfase (sterfte)**

In tabel 8.1 in H8 is voor de gebruiksfase een overzicht gepresenteerd van de voorziene aantallen aanvaringsslachtoffers van de Natura 2000-soorten die een binding hebben met het plangebied van Windplan Blauw. Het berekende aantal aanvaringsslachtoffers komt in zowel het minimum als maximum effect scenario voor de niet-broedvogelsoorten **krakeend**, **tafeleend**, **kleine zwaan** en **grauwe gans** voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw uit op <1 aanvaringsslachtoffer per jaar. Dit is te beschouwen als incidentele sterfte (oftewel 'een verwaarloosbare kleine kans op sterfte als gevolg van het project'). Het VKA van Windplan Blauw zal op zichzelf of in cumulatie met andere projecten en ook met inachtnaam van de huidige staat van instandhouding met zekerheid geen significant negatief effect hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soorten in de betrokken Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Ketel- en Vossemeer of Veluwerandmeren.

Voor de **wilde eend, kuifeend, aalscholver** en **toendrarietgans** zullen in de dubbel-draaiperiode en eindfase van het maximum effect scenario jaarlijks één of meerdere exemplaren slachtoffer worden van een aanvaring met de windturbines. Om te beoordelen of dergelijke aantallen aanvarings-slachtoffers van invloed kunnen zijn op de populaties in de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Ketel- en Vossemeer en Veluwerandmeren, zijn eerst de bijbehorende 1%-mortaliteitsnormen bepaald (tabel 9.3), met inachtnaam van de huidige staat van instandhouding. Voor het minimum effect scenario van het VKA bedraagt de sterfte van wilde eend, kuifeend, aalscholver en toendrarietgans <1 aanvarings-slachtoffer per jaar. Dit is te beschouwen als incidentele sterfte (oftewel 'een verwaarloosbare kleine kans op sterfte als gevolg van het project').

*Tabel 9.3 Voorzien aantal aanvarings-slachtoffers van het minimum en maximum effect scenario van het VKA van Windplan Blauw voor niet-broedvogels die een binding hebben met de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Ketel- en Vossemeer of Veluwerandmeren, vergeleken met de 1%-mortaliteitsnormen van de betrokken populaties. De 1%-mortaliteitsnormen zijn gebaseerd op het gemiddelde seizoensmaximum of, indien niet beschikbaar, op het maximaal maandgemiddelde van de populatiegroottes in de Natura 2000-gebieden genoemd op sovon.nl (2017) (seizoenen 10/11-14/15). Van grauwe gans en toendrarietgans zijn geen aantallen beschikbaar van de slaappleatsen in het Ketel- en Vossemeer. Hetzelfde geldt voor de kleine zwaan van de Veluwerandmeren en daarom zijn de populatiegroottes gebaseerd op de aantallen overdag (als minimum voor die aantallen die 's nachts op de slaappleats aanwezig zijn, dit is een onderschatting).*

Soort	populatie-grootte	1%-mortaliteits-norm	sterfte minimum effect scenario (dubbeldraai-periode en eindfase)	sterfte maximum effect scenario (dubbeldraai-periode en eindfase)
<i>IJsselmeer</i>				
wilde eend*	2.447	9	<1	2
krakeend*	2.017	6	<1	< 1
kuifeend*	14.797	43	<1	6
tafeleend*	1.535	5	<1	< 1
aalscholver**	18.933	23	<1	1
<i>Ketel- en Vossemeer</i>				
grauwe gans*	2.081	4	<1	< 1
toendrarietgans***	1.600	4	<1	1
<i>Veluwerandmeren</i>				
kleine zwaan*	3.304	6	<1	< 1

\* Maximaal maandgemiddelde in het Natura 2000-gebied voor de periode 2011/12 - 2015/16 (Sovon.nl)

\*\* Gemiddeld seizoensmaximum slaappleatsfunctie in het Natura 2000-gebied voor periode 2011/12 - 2015/16 (Sovon.nl)

\*\*\* betreft gemiddeld seizoensmaximum in seizoen 2015/2016

De sterfte van de wilde eend, kuifeend en aalscholver gedurende de dubbeldraai-periode en eindfase van zowel het minimum als maximum effect scenario van het VKA van Windplan Blauw ligt onder de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populaties uit het Natura 2000-gebied IJsselmeer (tabel 9.3). Voor toendrarietgans geldt hetzelfde voor Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer<sup>7</sup> (tabel 9.3). Een dergelijk aantal

<sup>7</sup> Voor de grauwe gans en toendrarietgans uit het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer is geen 1%-mortaliteitsnorm te bepalen omdat geen gegevens beschikbaar zijn van de omvang van de populaties op de slaappleatsen in het Ketel- en Vossemeer. Voor beide soorten geldt dat de landelijke trend in aantallen een significante toename van <5% per jaar vertonen (laatste 10 seizoenen; sovon.nl 2017). De landelijke staat

aanvaringsslachtoffers is een kleine hoeveelheid en niet van invloed op behoud van de omvang van deze populaties. Het VKA van Windplan Blauw zal op zichzelf met zekerheid geen significant negatief effect hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soorten in de betrokken Natura 2000-gebieden IJsselmeer respectievelijk Ketel- en Vossemeer. Het effect dient voor deze soorten wel nog in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van het IJsselmeer respectievelijk Ketel- en Vossemeer beoordeeld te worden (zie § 9.6).

### 9.4.3 Gebruiksfase (verstoring)

#### *Ketel- en Vossemeer*

Door verstoring in de gebruiksfase (gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase) van het windpark kan de kwaliteit van een deel van het potentieel beschikbare foerageergebied voor **grauwe gans** en **toendrarietgans** (Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer) beïnvloed worden. Er zijn geen aanwijzingen dat de aanwezigheid van de bestaande windturbines een belemmering heeft gevormd voor foeragerende grauwe ganzen of toendrarietganzen uit het Ketel- en Vossemeer. Gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase van Windplan Blauw bedraagt het verstoorde areaal slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (resp. <2% en <0,2 %); iets meer dan in de referentiesituatie. Gelet op de tijdelijkheid van de beperkte afname van geschikt foerageergebied en de overcapaciteit van het foerageergebied (zie hoofdstuk 8), is daarom in zowel de dubbeldraaiperiode als in de eindfase geen sprake van een effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in het Ketel- en Vossemeer. Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen als gevolg van verstoring van het VKA van Windplan Blauw kan voor beide soorten met zekerheid worden uitgesloten.

#### *IJsselmeer*

Door verstoring gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase van het windpark kan de kwaliteit van een deel van het potentieel beschikbare foerageergebied voor **aalscholver**, **brilduiker**, **fuut** en **grote zaagbek** worden aangetast. In deze paragraaf wordt beoordeeld of de verwachte aantasting van de kwaliteit van het leefgebied voor deze vogels, met inachtnaam van de huidige staat van instandhouding, een negatief effect kan hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in het IJsselmeer.

De ontwikkeling van het VKA van Windplan Blauw leidt tot een verstoring van **aalscholver**, **brilduiker** en **grote zaagbek**. De ordegrrootte van de verstoorde aantallen van het huidige windpark (dat verwijderd wordt) is echter gelijk aan de ordegrrootte van de verstoorde aantallen van VKA van Windplan Blauw (tabel 8.2). Het VKA van Windplan Blauw leidt daarom niet tot een aantasting van het leefgebied van deze soorten van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Een significant negatief effect

---

van instandhouding van beide soorten is gunstig. In het Beheerplan Natura 2000 Ketel- en Vossemeer (Rijkswaterstaat 2016a) wordt gesteld dat de instandhoudingsdoelstelling (behoud slaappleatsfunctie) voor beide soorten in de huidige situatie behaald wordt



op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen als gevolg van verstoring kan voor aalscholver, brilduiker en grote zaagbek met zekerheid worden uitgesloten.

De ontwikkeling van het VKA van Windplan Blauw leidt tot een verstoring van **fuut** (tabel 8.2). Het buitendijkse deel van het plangebied is binnen het IJsselmeer van belang voor de fuut (zie tekstkader hieronder en H6). Voor de fuut is een herstel-opgave geformuleerd en de huidige populatieomvang van deze soort bevindt zich onder het gestelde doel (tabel 9.4). Uit de ANT studie die in het IJsselmeergebied is verricht (Wetenschappelijk eindadvies ANT-IJsselmeergebied, Noordhuis *et al.* 2014) is gesteld dat in het IJsselmeer de draagkracht voor de doelaantallen van de fuut onvoldoende is. Voor fuut wordt in het concept Natura 2000-Beheerplan IJsselmeer ook gesteld dat in de periode na 2021 het bereiken van de instandhoudingsdoelstelling twijfelachtig is (Rijkswaterstaat 2016b). Om voornoemde redenen is als uitgangspunt gehanteerd dat de huidige vogelaantallen de draagkracht in het IJsselmeer weerspiegelen en verdere achteruitgang van aantallen leidt tot een verdere verwijdering van het behalen van de instandhoudingsdoelstelling. Er is daarom mogelijk sprake van significant negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de fuut als gevolg van verstoring door Windplan Blauw. Zonder mitigerende maatregelen is derhalve niet uit te sluiten dat de verstoring van leefgebied als gevolg van het VKA van Windplan Blauw op zich zelf of in samenhang (cumulatie) met andere ontwikkelingen in het IJsselmeer een significant negatief effect zal hebben op de instandhoudingsdoelstelling van de fuut.

*Tabel 9.4 Instandhoudingsdoelstelling en huidige populatieomvang van fuut waarvoor het IJsselmeer als Natura 2000-gebied is aangewezen. Het doel en de populatieomvang zijn uitgedrukt als seizoensgemiddelde. De gemiddelde populatieomvang is berekend over de seizoenen 2010/2011 t/m 2014/2015.*

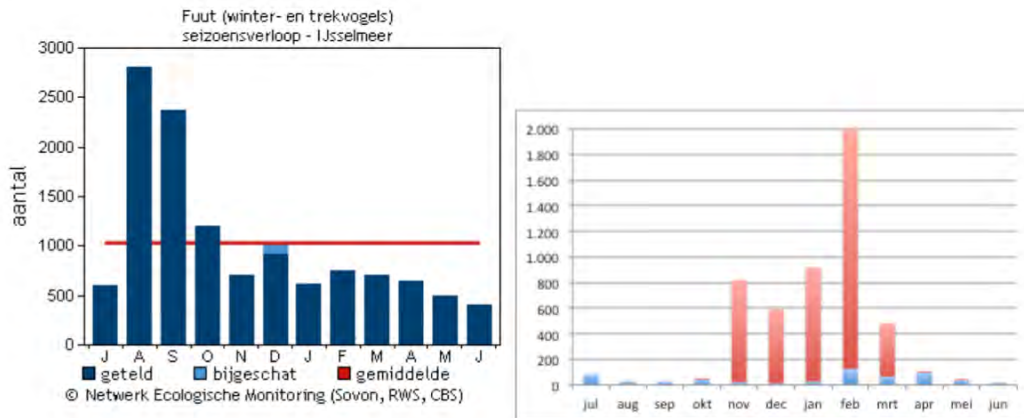
<b>soort</b>	<b>herstel-opgave?</b>	<b>doel</b>	<b>huidige populatie-omvang</b>
fuut	ja	2.200	1.025

#### **9.4.4 Gebruiksfase (barrièrewerking)**

Wezenlijke verstoringseffecten, waarbij niet-broedvogels hun foerageergebieden niet meer kunnen bereiken (barrièrewerking), zijn niet aan de orde. Significant versturende effecten van het gebruik van het VKA van Windplan Blauw op de populaties van niet-broedvogels van de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Veluwerandmeren en Ketel- en Vossemeer zijn met zekerheid uit te sluiten.

## De fuut in het IJsselmeer

De fuut is een visetende watervogel die met grote aantallen in het IJsselmeer voorkomt. De fuut komt in het IJsselmeer het gehele jaar voor, met de grootste aantallen in augustus en september (ruiperiode). Buiten deze periode liggen de aantallen beduidend lager (sovon.nl 2017, Van Rijn *et al.* 2010). De fuut foerageert voornamelijk op de vissoorten spiering, maar foerageert ook op soorten als baars en blankvoorn.



Seizoensverloop van fuut in het IJsselmeer (links, gebaseerd op gemiddeld aantal per maand, bron: Sovon.nl) en studiegebied (rechts, gebaseerd op gemiddeld maandmaximum, rode staven aantal op open water, blauwe staven aantal in telgebieden langs de dijk, bron: gegevens RWS).

In de nazomer brengen grote aantallen de vleugelrui door op het IJsselmeer. De belangrijkste concentraties bevinden zich in de westelijke helft van het IJsselmeer op rustig gelegen plekken binnen enkele kilometers afstand van de oever. De aantallen ruiende vogels zijn de afgelopen decennia sterk afgenomen. De afname komt overeen met die van andere viseters en is geconcentreerd rond 1992, toen het bestand van de belangrijkste prooisoot, spiering, afnam en het doorzicht van het water in de ruiperiode verslechterde (Van Rijn *et al.* 2010). De fuut is in de ruiperiode (aug-sep) langs de dijk in het studiegebied (blauwe staven in rechterfiguur hierboven) niet met duidelijk hogere aantallen aanwezig dan in de rest van het jaar. Langs de dijk van Flevoland en Noordoostpolder liggen de aantallen ruiende futen ook lager (mogelijk vanwege de aanwezigheid van het bestaande windturbines) dan langs andere dijken in het zuidelijke en westelijke deel van het IJsselmeer. Desondanks leveren deze gebieden zeker een bijdrage aan de ruifunctie van de fuut in het IJsselmeer.

Buiten de ruiperiode komt de fuut verspreid over het open water van het IJsselmeer voor. In het studiegebied komt de fuut dichtbij de kust in lagere dichtheden voor dan op het open water in het zuid-oostelijke deel van het IJsselmeer (zie hoofdstuk 6 en rode staven in rechterfiguur hierboven). De aantallen futen worden bepaald door de aanwezigheid van rust en voedsel. De aanwezigheid van het huidige windpark leidt mogelijk tot een lagere dichtheid van de futen langs de dijk. Er is geen reden om aan te nemen dat grote variaties bestaan in de voedselsituatie (aanwezigheid van spiering en andere vissoorten) binnen het studiegebied, ook omdat de waterkolom (diepte) binnen het studiegebied redelijk uniform is (tussen 2 en 4 m diepte).

## 9.5 Mitigerende maatregelen

In voorgaande paragrafen is onderbouwd dat voor alle vogelsoorten waarvoor nabijgelegen Natura 2000-gebieden zijn aangewezen, met uitzondering van de fuut, het totaaleffect van het VKA van Windplan Blauw klein tot verwaarloosbaar klein is. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) kunnen voor deze soorten met zekerheid worden uitgesloten.

Alleen voor de **fuut** (niet-broedvogel Natura 2000-gebied IJsselmeer) is het effect als gevolg van verstoring van leefgebied mogelijk significant negatief en bestaat de noodzaak om mitigerende maatregelen te onderzoeken.

Rekening houdend met een verstoringscontour van 150 m rondom iedere buitendijkse windturbine, wordt door het beoogde windpark voor fuut in totaal circa 170 ha open wateroppervlak minder geschikt als foerageer- en rustgebied. Op basis van dichtheden van futen op open water in dit deel van het studiegebied (gebaseerd op het gemiddelde seizoensmaximum in vijf seizoenen) en rekening houdend met een afname van 70% binnen de verstoringscontour (zie paragraaf 5.3) is in hoofdstuk 8 berekend dat circa 15-20 futen verstoord worden door de buitendijkse windturbines van het VKA.

### *Alternatief rust- en foerageergebied langs de IJsselmeerdijk*

In de huidige situatie vindt door de 28 bestaande windturbines van Windpark Irene Vorrink een vergelijkbare vorm van verstoring plaats van de oeverzone langs de IJsselmeerdijk. Het totale oppervlak binnen de huidige verstoringscontour betreft in totaal 120 ha. In de telgebieden in de oeverzone zijn de dichtheden op dit moment futen circa 2x zo laag als in het telgebied op open water (tabel 5.3). Dit in de huidige situatie verstoorde areaal komt beschikbaar als verstoringsvrij gebied na het saneren van de 28 turbines van Windpark Irene Vorrink. Omdat dit gebied grenst aan de dijk en grotendeels WZW - ONO georiënteerd is, biedt het (enige) beschutting tegen wind en golfslag en is daarmee een geschikt rustgebied voor watervogels, waaronder fuut. Bovendien biedt de oeverzone, net als andere dijklichamen in het IJsselmeergebied, geschikt substraat voor paaiende vissen en daarmee voedsel voor visetende watervogels, waaronder fuut. Door deze oeverzone in de toekomst in de voor futen belangrijke periode (1 augustus t/m 31 maart) te vrijwaren van andere dan wel nieuwe vormen van verstoring (met name scheepvaart) komt hier een voor futen (en andere watervogels) geschikt rust- en foerageergebied beschikbaar na het verwijderen van het bestaande windpark.

Het rustgebied dient te zijn ingesteld op het moment dat de windturbines in het IJsselmeer operationeel worden.

De hierboven genoemde 15-20 futen (gebaseerd op het gemiddelde seizoensmaximum), die worden verstoord door de buitendijkse windturbines van het VKA, vinden binnen het projectgebied een geschikt alternatief leefgebied na verwijdering van het bestaande windpark, mits hier voldoende rust wordt gewaarborgd. Berekend

is dat de genoemde (volgens het gemiddeld seizoensmaximum) 15-20 futen een plek kunnen vinden als over de volledige lengte van de IJsselmeerdijk tussen de Maxima-centrale en Ketelbrug (circa 8,3 km lengte) een oeverzone van 200 m breedte gevrijwaard wordt voor verstoring door scheepvaart. Hiertoe wordt aan de waterzijde van deze zone aanvullend een bufferzone van 100 m vrijgehouden van scheepvaart, zodat de 200 m brede oeverzone in zijn geheel buiten de invloedssfeer van scheepvaart ligt. Dat betekent dat tussen de dijk en de eerste rij windturbines op water een zone van circa 200 m resteert voor scheepvaart van en naar de Ketelbrug (figuur 9.1). In de praktijk betreft dit kleinere schepen, grotere schepen zullen verder weg (tussen de turbinerijen of buiten het windpark) varen.

In het meest westelijke deel van het hierboven beschreven rustgebied wordt in de huidige situatie gevestigd met hokfuisen. De netten staan opgesteld langs de dijk binnen het dijkvak ten noordwesten van de Flevo-centrale tussen hectometerpalen 24.2 en 25.4 en hebben per opstelling een lengte van 50-100 m. Gezien de beperkte verstoring in tijd en ruimte (niet dagelijks varen met een klein bootje over maximaal een lengte van 1,2 km langs de oever aan de rand van het rustgebied) door vissers die deze netten controleren en beheren, heeft dit geen invloed op het functioneren van het rustgebied en zijn aanvullende maatregelen niet nodig. Wel zullen deze vissers (los van het benoemde "bestemmingsverkeer"), net als andere scheepvaart, niet in het overige deel van het rustgebied kunnen varen.

De onderhoudsweg van het Waterschap op de buitenzijde van de dijk is opengesteld voor fietsers. Deze weg wordt ook gebruikt door onderhoudspersoneel van het bestaande Windpark Irene Vorrink. In de toekomstige situatie zal na het verdwijnen van voornoemde windpark de hoeveelheid verkeersbewegingen over deze onderhoudsweg afnemen. Tevens zal het zo zijn dat in het winterhalfjaar, wanneer de grootste aantallen futen in het plangebied verblijven (zie kader op voorgaande pagina's), er weinig fietsverkeer over de dijk plaatsvindt. De beperkte verstoring in tijd en ruimte van het fietsverkeer en onderhoudsverkeer (ook vanaf het meer) van het Waterschap heeft geen invloed op het functioneren van het rustgebied en aanvullende maatregelen zijn niet nodig.

#### *Aanvullende maatregelen*

Gezien de ruime omvang en ligging in de oeverzone van de IJsselmeerdijk, met luwte en voedselbeschikbaarheid, biedt de voornoemde verstoringvrije oeverzone voldoende rust en foerageermogelijkheden voor de aantallen futen die op het open water verstoord worden door de toekomstige windturbines van Windplan Blauw. Op dit moment wordt nader onderzocht hoe rust in deze oeverzone geborgd kan worden. Indien een rust- en foerageergebied van een dergelijke omvang in de praktijk niet of maar deels realiseerbaar is, kan worden onderzocht in hoeverre andere opties beschikbaar zijn. Middels een kwaliteitsimpuls, het verhogen van voedselbeschikbaarheid in een deel van het gebied, kan dit gerealiseerd worden. Afhankelijk van de gewenste omvang van dit rust- en foerageergebied, kan worden gedacht aan het aanbrengen van extra substraat op de bodem waarmee het gebied aantrekkelijker wordt voor vissen om te schuilen, foerageren en paaien. Dit kan middels het verspreid

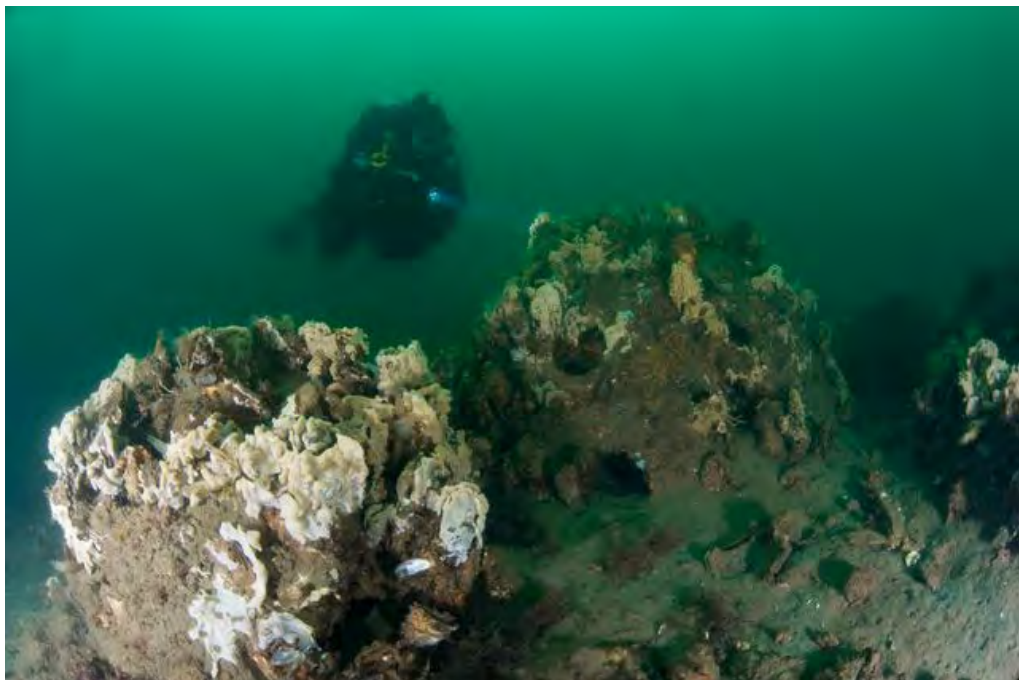
in het gebied op de bodem aanbrengen van los opeengehoopte stortstenen, betonnen rifballen (figuur 9.2), dood hout en of biologisch afbreekbare BESE elementen (van den Boogaard & Heunks 2016). Op en tussen dergelijke kunstmatige elementen kunnen mosselen zich vestigen en ontwikkelen tot mosselbanken. Dit biedt schuil-, voedsel- en opgroeimogelijkheden voor vis en dit geheel vormt voedsel voor diverse soorten watervogels, inclusief futen (figuur 9.3). De omvang van dergelijke aanvullende maatregel(en) is afhankelijk van de uiteindelijk beschikbare omvang van het rust- en foerageergebied. Er is inmiddels in verschillende experimenten in meren en rivieren goede ervaring opgedaan met de aanleg van dergelijke 'natuurriffen' (Bak *et al.* 2014, Dorenbosch *et al.* 2014, Liefveld *et al.* 2017).



*Figuur 9.1* Situatieschets ligging verstoringsvrije oeverzone (geel) en 100 m buffer (blauw) langs de IJsselmeerdijk.



*Figuur 9.2. Betonnen rifballen gebruikt in het experiment Waterproeftuin Natuurlijker Markermeer en IJmeer.*



*Figuur 9.3. Rifballen in de Grevelingen met aangroei van zoutwater organismen.*

## 9.6 Samenvatting beoordeling van effecten na mitigatie

De realisatie van Windplan Blauw heeft geen effecten op habitattypen of de meeste soorten van Bijlage II van de Habitatrichtlijn waar Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen. Ook zijn er veel soorten broedvogels en niet-broedvogels waarvoor het optreden van effecten op voorhand kan worden uitgesloten omdat ze niet in het plangebied voorkomen (zie hoofdstuk 4). Voor de meervleermuis en de resterende vogelsoorten (7 broedvogelsoorten en 26 niet-broedvogelsoorten) is het totaaleffect van Windplan Blauw in voorliggende passende beoordeling onderzocht. Geconcludeerd wordt dat de effecten op alle soorten verwaarloosbaar klein zijn, met als kanttekening dat voor de niet-broedvogelsoort fuut als mitigerende maatregel een verstoringvrij rust- en foerageergebied wordt ingesteld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van Windplan Blauw op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van nabijgelegen Natura 2000-gebieden kan dan, zonder inbegrip van cumulatieve effecten, met zekerheid worden uitgesloten (tabel 9.5).

*Tabel 9.5 Samenvatting van de effectbeoordeling in het kader van de Wnb (onderdeel gebiedenbescherming) van de realisatie en het gebruik van Windplan Blauw. De beoordelingen representeren het totaaleffect op populaties van soorten waarvoor 10 nabijgelegen Natura 2000-gebieden zijn aangewezen.*

Tabel zie volgende pagina's



Instandhoudingsdoelstellingen		Komt de soort in het plangebied geregeld mogelijk pleisterend of overvloedig voor en zo ja, dan mogelijk afkomstig uit N2000-gebied?	Zo ja, mogelijk effect op behalen instandhoudingsdoel?	Zo ja, mogelijk significant effect?
<b>Habitatrichtlijnsorten</b>				
H1318	Meervleermuis	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
<b>Broedvogels</b>				
A017	Aalscholver	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, jaarlijkse (geringe) sterfte	Nee
A021	Roerdomp	Nee, geen uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A027	Grote zilverreiger	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A029	Purperreiger	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A034	Lepelaar	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A137	Bontbekplevier	Nee, geen uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A193	Visdief	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, incidentele sterfte	Nee
<b>Niet-broedvogels</b>				
A005	Fuut	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, aantasting leefgebied	Ne, mits mitigatie
A017	Aalscholver	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, jaarlijkse (geringe) sterfte	Nee
A027	Grote zilverreiger	Ja, maar geen uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A034	Lepelaar	Ja, maar geen uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A037	Kleine zwaan	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, incidentele sterfte	Nee
A038	Wilde zwaan	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A039b	Toendrarietgans	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, jaarlijkse (geringe) sterfte	Nee
A041	Kolgans	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A043	Grauwe gans	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, incidentele sterfte	Nee
A045	Brandgans	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A048	Bergeend	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A050	Smient	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A051	Krakeend	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, incidentele sterfte	Nee
A052	Wintertaling	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A053	Wilde eend	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, jaarlijkse (geringe) sterfte	Nee
A054	Pijlstaart	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A056	Slobeend	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A059	Tafeleend	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, incidentele sterfte	Nee
A061	Kuifeend	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, jaarlijkse (geringe) sterfte	Nee
A062	Topper	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A067	Brilduiker	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A068	Nonnetje	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A070	Grote zaagbek	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A125	Meerkoet	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A177	Dwergmeeuw	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A197	Zwarte stern	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee



## 9.7 Cumulatieve effecten

In een cumulatiestudie dient rekening te worden gehouden met projecten waarvoor een vergunning in het kader van de Wnb is afgegeven en die nog niet (volledig) zijn gerealiseerd<sup>8</sup>. Hierbij dient alleen gecumuleerd te worden met projecten die eenzelfde 'type' effect sorteren, op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen waar het te toetsen project ook een effect op heeft (Heijligers 2014). Voor bijvoorbeeld **fuut** heeft Windplan Blauw *geen* effect na het nemen van mitigerende maatregelen en daarom wordt deze soort in de cumulatiestudie buiten beschouwing gelaten.

In tabel 9.5 is een overzicht gegeven van de projecten en activiteiten waarvan uit de projectspecifieke passende beoordelingen is gebleken dat ze effect (in de vorm van additionele sterfte) kunnen hebben op de broedvogelsoorten **aalscholver** en/of **visdief** en de niet-broedvogelsoorten **toendrarietgans**, **wilde eend**, **kuifeend** en/of **aalscholver**. De effecten voor deze soorten van Windplan Blauw zijn hieronder in cumulatie met de effecten van de plannen en projecten bepaald en beoordeeld.

*Tabel 9.5 Overzicht van recent vergunde maar nog niet gerealiseerde projecten die een effect in de vorm van **sterfte** kunnen hebben en die betrokken zijn in cumulatiestudie. In tabel 9.9 is tevens een (niet limitatieve) opsomming gegeven van projecten die niet in de cumulatiestudie betrokken zijn omdat ze niet leiden tot additionele sterfte van relevante vogelsoorten.*

<b>plan</b>	<b>Omschrijving</b>
Windpark Noordoostpolder	86 turbines langs Noordoostpolder waarvan 48 in IJsselmeer. Gezien de nabijheid van dit recent gerealiseerde grote windpark is dit windpark ten overvloede in de cumulatieve beoordeling meegenomen.
Windpark Wieringermeer	Realisatie van circa 100 windturbines in de Wieringermeer in gemeente Hollandse Kroon.
Windpark Fryslân	Realisatie 89 windturbines nabij Afsluitdijk in IJsselmeer.
Windpark Nij Hiddum-Houw	Realisatie 9 windturbines nabij de Afsluitdijk in provincie Friesland.
Windpark Zeewolde	Realisatie 91 windturbines in gemeente Zeewolde.

**Staan want visserij** kan zorgen voor sterfte van kuifeend, tafeleend en aalscholver. Door de provincie Friesland is in juli 2017 een vergunning van de Wet natuurbescherming verleend voor de periode 8 juli 2017 - 30 juni 2018<sup>9</sup>. De sterfte van kuifeend als gevolg van bijvangst wordt in de toelichting van de vergunning geschat op maximaal 118 exemplaren per jaar voor het Natura 2000-gebied IJsselmeer; voor tafeleend en aalscholver worden geen getallen opgegeven. In de toelichting bij de vergunning is gesteld dat ten tijde van de aanwijzing van het gebied onder de Vogelrichtlijn deze sterfte al aanwezig was en daarom in de huidige populatie verdisconteerd is. De additionele sterfte door bijvangst in de staan want visserij is

<sup>8</sup> Zie uitspraak van ABRS van 16 april 2014 in zaaknr. 201304768/1/R2

<sup>9</sup> Vergunning met kenmerk 01430046; Provincie Friesland 6 juli 2017

immers reeds tientallen jaren een oorzaak van sterfte in het IJsselmeer. De eventuele effecten van deze sterfte zijn daarmee opgenomen in de bestaande dynamiek in de populaties watervogels. Los van voornoemde ecologische beredenering geldt dat in cumulatiestudies alleen rekening wordt gehouden met vergunde activiteiten die nog niet zijn uitgevoerd (zie hiervoor). Dit is niet van toepassing op de hiervoor genoemde vergunning van stand want het gaat om visserij die feitelijk een verlenging betreft van een bestaande situatie. Daarom is stand want visserij niet meegenomen in deze cumulatiestudie.

*Additionele sterfte **kuifeend, wilde eend** - Natura 2000-gebied IJsselmeer*

Windpark Noordoostpolder leidt tot additionele sterfte van kuifeend en wilde eend, Windpark Fryslân leidt tot additionele sterfte van kuifeend. Windpark Nij Hiddum-Houw en Windpark Wieringermeer leidt mogelijk tot additionele sterfte van wilde eend (tabel 9.6).

Het cumulatieve effect van de kuifeend en wilde eend bedraagt meer dan de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken soorten (tabel 9.6). De sterfte van kuifeend en wilde eend van Windplan Blauw is echter (zeer) gering in verhouding tot de berekende sterfte van Windpark Noordoostpolder (tabel 9.6). Van beide soorten wordt in de huidige situatie de instandhoudingsdoelstelling van het Natura 2000-gebied IJsselmeer niet meer behaald (tabel 9.7).

*Tabel 9.6 Jaarlijkse sterfte van kuifeend en wilde eend (niet-broedvogels Natura 2000-gebied IJsselmeer) als gevolg van de realisatie van Windplan Blauw (minimum effect scenario en maximum effect scenario) in cumulatie met andere plannen en projecten.*

<b>effecten sterfte</b>	<b>kuifeend</b>	<b>wilde eend</b>
Windplan Blauw - min. effect sc.	<1	<1
Windplan Blauw - max. effect sc.	6	2
(Windpark Noordoostpolder)	85	28
Windpark Wieringermeer	0	'enkele'
Windpark Fryslân	5-10	0
Windpark Nij Hiddum-Houw	0	'enkele'
Windpark Zeewolde	0	0
<b>maximale cumulatieve sterfte</b>	<b>c. 100</b>	<b>c. 35</b>
1%-mortaliteitsnorm	43	9

*Tabel 9.7 Instandhoudingsdoelstelling en huidige populatieomvang van wilde eend en kuifeend waarvoor het IJsselmeer als Natura 2000-gebied is aangewezen. Het doel en de populatieomvang zijn uitgedrukt als seizoensgemiddelde. De gemiddelde populatieomvang is berekend over de seizoenen 2010/2011 t/m 2014/2015 (sovon.nl).*

	<b>herstelopgave?</b>	<b>doel</b>	<b>populatieomvang</b>
wilde eend	nee	3.800	1.344
kuifeend	nee	11.300	9.854

Voor de **kuifeend** ligt de reden van het niet behalen van het doel aan de voedselsituatie in het IJsselmeer (Noordhuis *et al.* 2014). De aantallen zijn het afgelopen decennium in het IJsselmeer overigens vrij stabiel (sovon.nl). Voor de kuifeend is de sterfte van het maximum effect scenario van Windplan Blauw zo gering

(maximaal 6 exemplaren in het maximum effect scenario) dat deze sterfte geen wezenlijke bijdrage levert aan de cumulatieve sterfte en geen invloed heeft op de trend en huidige aantallen. Het geringe effect van Windplan Blauw heeft daarom geen gevolgen voor het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de kuifeend in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de kuifeend in het Natura 2000-gebied IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatieve effecten, uit te sluiten.

Voor de **wilde eend** geldt dat de instandhoudingsdoelstelling momenteel niet wordt gehaald (tabel 9.7). De oorzaak daarvan ligt met name in de populatieontwikkeling van de soort in Nederland. Voor de wilde eend is de sterfte van het maximum effect scenario van Windplan Blauw zo gering (2 exemplaren) dat deze sterfte geen wezenlijke bijdrage levert aan de cumulatieve sterfte en ook geen invloed heeft op de negatieve trend en huidige aantallen. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de wilde eend in het Natura 2000-gebied IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatieve effecten, uit te sluiten.

*Additionele sterfte **aalscholver** - Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer (broedvogel en niet-broedvogel)*

Windpark Zeewolde en Windpark Fryslân dragen met respectievelijk één en vier aanvaringslachtoffers bij aan cumulatieve sterfte van de populatie broedvogels en niet-broedvogels van aalscholver in het IJsselmeergebied. De cumulatieve sterfte van het maximum effect scenario blijft beneden de 1%-mortaliteitsnorm (tabel 9.8). Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort van de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatie, uit te sluiten.

*Tabel 9.8 Jaarlijkse sterfte van aalscholver (broedvogel Natura 2000-gebied gebied Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer; niet-broedvogel IJsselmeer) als gevolg van de realisatie van Windplan Blauw (minimum effect scenario en maximum effect scenario) in cumulatie met andere plannen en projecten.*

<b>effecten sterfte</b>	<b>aalscholver</b>
Windplan Blauw - min. effect sc.	<1
Windplan Blauw - max. effect sc.	1
Windpark Fryslân	4
Windpark Zeewolde	1
maximale cumulatieve sterfte	6
1%-mortaliteitsnorm	23

*Additionele sterfte toendrarietgans - Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer*

Er zijn geen plannen en projecten bekend die leiden tot additionele sterfte van toendrarietganzen van het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer. Cumulatie draagt daarom niets bij aan de sterfte van Windplan Blauw voor deze soort. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort in het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatie, uit te sluiten.

*Additionele sterfte visdief - Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer*

Er zijn geen plannen en projecten bekend die leiden tot additionele sterfte van visdieven van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer. Cumulatie draagt daarom niets bij aan de sterfte van Windplan Blauw voor deze soort. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort in het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatie, uit te sluiten.

*Andere recent vergunde maar nog niet gerealiseerde plannen en projecten*

Andere recent vergunde maar nog niet gerealiseerde plannen en projecten (zoals industriezandwinning IJsselmeer, vismigratierivier, versterking Afsluitdijk en Houtribdijk, Windpark Waardpolder, Windpark Westfrisia, industriehaven Flevokust, Maritieme Servicehaven Noordelijk Flevoland bij Urk) die effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebied IJsselmeer kunnen veroorzaken leiden niet tot additionele sterfte van genoemde soorten en dragen derhalve niet bij aan een cumulatief effect met Windplan Blauw. Volledigheidshalve is in tabel 9.9 samengevat welke effecten deze plannen en projecten kunnen hebben op de hiervoor genoemde soorten aalscholver, toendrarietgans, wilde eend, kuifeend en visdief. Op basis van de informatie in tabel 9.9 (gebaseerd op de passende beoordelingen van die projecten) is uitgesloten dat cumulatie met de sterfte van Windplan Blauw voor deze soorten kan leiden tot een significant effect.

Tabel 9.9 Overzicht van recent vergunde maar nog niet gerealiseerde projecten die een effect in de vorm van **aantasting leefgebied en/of verstoring** (anders dan sterfte) kunnen hebben, maar die niet verder zijn betrokken in de cumulatiestudie voor Windplan Blauw. Dit omdat het om andersoortige effecten gaat waarvoor duidelijk is dat deze in cumulatie met de additionele sterfte in Windplan Blauw niet zal leiden tot significante effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van aalscholver, toendrarietgans, wilde eend, kuifeend en/of visdief.

plan / project	Kwalitatieve beoordeling
Versterking Afsluitdijk	Verstoring van watervogels door werkzaamheden aan de Afsluitdijk is gering van omvang en tijdelijk van karakter. Er is geen sprake van blijvende negatieve effecten.
Versterking Houtribdijk	Verstoring van watervogels door werkzaamheden aan de Houtribdijk is gering van omvang en tijdelijk van karakter. Tijdens de werkzaamheden wordt middels fasering in tijd en ruimte voldoende rust- en foerageermogelijkheden langs de dijk gegarandeerd. Er is geen sprake van blijvende negatieve effecten.
Vismigratierivier in de Afsluitdijk	Verstoring van watervogels door werkzaamheden is gering van omvang en tijdelijk van karakter. Tijdens de werkzaamheden wordt middels fasering in tijd en ruimte voldoende rust- en foerageermogelijkheden langs de dijk gegarandeerd. Er is geen sprake van blijvende negatieve effecten en voor visdief is sprake van een blijvend positief effect vanwege verbeterde foerageermogelijkheden en een broedeiland.
Industriehaven Flevokust	De verstorende werking van de nieuwe haven en containerterminal is lokaal en wordt plaatselijk gemitigeerd. Er is geen sprake van blijvende negatieve effecten.
Industriezandwinning IJsselmeer	Negatieve effecten zoals verlies foerageergebied worden opgeheven door positieve effecten, zoals toename foerageermogelijkheden door aantrekkende werking van de zandwinput op vis. Daarnaast biedt de aanwezigheid van strekdammen en een eiland nieuw luwtegebied en geschikt substraat voor benthos op voor kuifeend toegankelijke diepte. Er is geen sprake van blijvende negatieve effecten.
Windpark Waardpolder en W-Frisia	Beiden windparken hebben geen effecten op voor Windplan Blauw relevante soorten.
Maritieme Servicehaven Noordelijk Flevoland	Verstoring van watervogels door werkzaamheden is gering van omvang en tijdelijk van karakter. Daarnaast biedt de aanwezigheid van strekdammen nieuw luwtegebied en foerageermogelijkheden. Er is geen sprake van blijvende negatieve effecten.



## 10 Conclusies

- De realisatie van het voorkeursalternatief (VKA) van Windplan Blauw heeft geen effect op habitattypen of soorten van Bijlage II van de Habitatrictlijn waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen.
- Voor veel soorten broedvogels en niet-broedvogels, waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen, kan het optreden van effecten op voorhand worden uitgesloten omdat deze soorten niet in het plangebied voorkomen.
- Voor de vogelsoorten wilde eend, krakeend, kuifeend, grote zaagbek, brilduiker en tafeleend (niet-broedvogels Natura 2000-gebied IJsselmeer), grauwe gans en toendrarietgans (niet-broedvogels Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer), aalscholver (broedvogel Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en broedvogel/niet-broedvogel IJsselmeer), visdief (broedvogel Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer), kleine zwaan (niet-broedvogel Natura 2000-gebied Veluwerandmeren) is het totaaleffect van het VKA van Windplan Blauw in een maximum effect scenario klein tot verwaarloosbaar klein. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) kunnen voor deze soorten, met inbegrip van cumulatie, met zekerheid worden uitgesloten.
- Voor de fuut (niet-broedvogel Natura 2000-gebied IJsselmeer) is het effect als gevolg van verstoring van leefgebied mogelijk significant negatief. De instandhoudingsdoelstelling van deze soort van het Natura 2000-gebied IJsselmeer wordt in de huidige situatie niet behaald. Met inachtneming van mitigerende maatregelen (instellen van een rustgebied met geschikte foerageermogelijkheden binnen het plangebied van Windplan Blauw) kunnen effecten voor het VKA van Windplan Blauw echter met zekerheid worden uitgesloten.





# 11 Literatuur

- Alterra, 2008. Profiel Habitatsoorten. Rivierdonderpad. Alterra, Wageningen.
- Bak A., B. van den Boogaard & K. Didden, 2014. Onderwater natuurrijf van rifballen. Veldexperiment in de Waterproeftuin van het Markermeer in het kader van Onderzoeksprogramma Natuurlijk(er) Markermeer – IJmeer. Rapportnummer 14-216. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Baptist, H., 2005. Vogelslachtofferonderzoek Roggenplaat, rapportage 2004-2005. Rapport 2005/3. Ecologisch Adviesbureau Henk Baptist, Kruisland.
- Barclay, R.M.R., E.F. Baerwald and J.C. Gruver 2007. Variation in bird and bat fatalities at wind energy facilities: assessing the effects of rotor size and tower height. *Can. J. Zool.* 85:381-387.
- Batten, L.A., 1977. Sailing on reservoirs and its effect on waterbirds. *Biological Conservation* 11: 49-58.
- Beemster, N., R. van der Hut, B. Koks & C. Trierweiler, 2011. Foeragerende kiekendieven in en rondom de Oostvaardersplassen. Pilotonderzoek in 2010. A&W-rapport 1581. Altenburg & Wymenga ecologischonderzoek, Faenwâlden.
- Beemster, N., B. Koks, R. van der Hut & M. Postma, 2012. Foeragerende kiekendieven in en rondom de Oostvaardersplassen in 2011. A&W-rapport 1701. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Faenwâlden.
- Beuker, D. & R. Lensink, 2010. Monitoring windpark windturbines Echteld. Onderzoek naar aanvaringslachtoffers onder lokale en trekkende vogels. Bureau Waardenburg Rapportnr. 10-033. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Beuker, D., W. Lengkeek, R.C. Fijn & H.A.M. Prinsen, 2009. Duikenden nabij Windpark Lely, Medemblik. Beknopt veldonderzoek naar gedrag en voedselbeschikbaarheid. Bureau Waardenburg Rapportnr. 09-142, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Boonman M. & R. Lensink, 2017. Vleermuizen en vogels in en rond Windplan Blauw (Flevoland); veldonderzoek 2016-2017. Rapport 17-008, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Boudewijn, T.J., 1989. De Tafeleend *Aythya ferina* als zaadeter in de Grevelingen. *Limosa* 62: 169-176.
- Boudewijn, T.J. & Kuijpers, J.W.M., 1985. Foerageren de Tafeleenden *Aythya ferina* van het Haringvliet in de Grevelingen? *Limosa* 58: 163-166.
- Bouma, S., W. Lengkeek, D. Beuker & J.H. Bergsma, 2009. Tweekleppigen in de Randmeren. Bemonstering 2008. Rapport 09-005, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Brenninkmeijer, A., Beemster, N. & Bos, D. 2006. Foerageermogelijkheden voor kiekendieven en herbivore watervogels rond de Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen. A&W-rapport 726. Bureau Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- Brenninkmeijer, A. & C. van der Weyde, 2011. Monitoring vogelaanvaringen Windpark Delfzijl-Zuid 2006-2011. A&W rapport 1656. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Faenwâlden.
- Brinkmann R., O. Behr, I. Niermann, and M. Reich. 2011. Entwicklung von Methoden zur Untersuchung und Reduktion des Kollisionsrisikos von Fledermäusen an Onshore-Windenergieanlagen, volume 4 Umwelt und Raum. Cuvillier Verlag, Göttingen.

- Camphuysen, C. J. 2010. Distribution patterns, foraging ecology, and breeding success of Lesser Black-backed Gulls at Texel. NIOZ, Den Burg.
- Camphuysen, K. C. J., J. Shamoun-Baranes, E. E. van Loon, and W. Bouten. 2015. Sexually distinct foraging strategies in an omnivorous seabird. *Marine Biology* **162**:1417-1428.
- Cryan, P. M., P.M. Gorresen, C. D. Hein, M. R. Schirmacher, R. H. Diehl, M.M. Huso, D.T. S. Hayman, P.D. Fricker, F.J. Bonaccorso, D.H. Johnson, K. Heist & D.C. Dalton 2014. Behavior of bats at wind turbines. <http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1406672111>.
- De Leeuw, J.J., 1997. Demanding divers. Ecological energetics of food exploitation by diving ducks. PhD Thesis. Rijksuniversiteit Groningen.
- Dirksen, S., A.L. Spaans, J. van der Winden & L.M.J. van den Bergh, 1996. Vogelhinder door windturbines. Landelijk onderzoekprogramma, deel2: nachtelijke vlieghoogtemetingen in het IJsselmeergebied. Bureau Waardenburg Rapportnr. 96.18. Bureau Waardenburg bv/IBN-DLO, Culemborg.
- Dirksen, S., A.L. Spaans & J. van der Winden, 2007. Collision risks for diving ducks at semi-offshore wind farms in freshwater lakes: A case study. In: M. de Lucas, G.F.E. Janss & M. Ferrer (eds). *Birds and wind farms. Risk Assessment and Mitigation*. Blz. 275. Quercus. Madrid, Spain.
- Dorenbosch M., J.H. Bergsma & P.B. Broeckx, 2014. Driehoeksmosselen op een kunstmatig aangelegde bank bij IJburg. Resultaten 2014. Ontwikkelingsbedrijf Gemeente Amsterdam (OGA).
- Engels, B.W.R. & J.C. Kleyheeg-Hartman, 2016. Zwarte sterns in het plangebied van Windpark Fryslân. Resultaten van veldonderzoek naar vliegintensiteit en vlieghoogte in de nazomer van 2016. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-138. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Ens, B. J., F. Bairlein, C. J. Camphuysen, P. de Boer, K.-M. Exo, N. Gallego, R. H. G. Klaassen, K. Oosterbeek, and J. Shamoun-Baranes. 2009. Onderzoek aan meeuwen met satellietzenders. *Limosa* 82:33-42.
- Everaert, J. & E. Stienen, 2007. Impact of wind turbines on birds in Zeebrugge (Belgium). Significant effect on breeding tern colony due to collisions. *Biodiversity and Conservation* 16: 3345-3359.
- Everaert, J., 2008. Effecten van windturbines op de fauna in Vlaanderen. Onderzoeksresultaten, discussie en aanbevelingen. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2008 (rapportnr. INBO.R.2008.44). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Fernley, J., Lowther, S. & Whitfield, P. 2006. A review of goose collisions at operating wind farms and estimation of the goose avoidance rate. Flintshire: Natural Research Ltd, West Coast Energy and Hyder Consulting.
- Fijn, R.C., K.L. Krijgsveld, W. Tijssen, H.A.M. Prinsen & S. Dirksen, 2012. Habitat use, disturbance and collision risks for Bewick's Swans *Cygnus columbianus* wintering near a wind farm in the Netherlands. *Wildfowl* 62: 97–116.
- Fijn, R.C., K.L. Krijgsveld, H.A.M. Prinsen, W. Tijssen & S. Dirksen, 2007. Effecten op zwanen en ganzen van het ECN windturbines testpark in de Wieringermeer. Aanvaringsrisico's en verstoring van foeragerende vogels. Bureau Waardenburg Rapportnr. 07-094, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Foppen, R., A. van Kleunen, W.-B. Loos, J. Nienhuis & H. Sierdsema, 2002. Broedvogels en de invloed van hoofdwegen, een nationaal perspectief. Een analyse van de gevolgen van wegverkeer voor broedvogels aan de hand van landelijke aantals- en verspreidingsgegevens. SOVON

- Onderzoeksrapport nr. 2002/08. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Gils, J.A. van & W. Tijssen, 2007. Short-term foraging costs and long-term fueling rates in central-place foraging swans revealed by giving-up exploitation times. *American Naturalist* 169: 609-620.
- Goderie, C.R.J., C.T.M. Vertegaal & F.E. Heinis, 2007. MER Bestemming Maasvlakte 2 Bijlage Natuur. Royal Haskoning, Nijmegen.
- Guillemain M., J.-Y. Mondain-Monval, E. Weissenbacher, A.-L. Brochet, & A. Olivier, 2008. Hunting bag and distance from nearest day-roost in Camargue ducks. *Wildlife Biology* 14: 379-385.
- Haarsma, A.-J., 2011. De meervleermuis in Nederland. Rapport nr. 2011.40. Zoogdierverseniging, Nijmegen.
- Heunks, C., J.C. Kleyheeg-Hartman, M. Boonman & R.G. Verbeek, 2015. Effecten van Windpark Fryslân op vogels, vleermuizen en overige beschermde natuurwaarden. Toetsing in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 en Flora- en faunawet. Rapport nr 13-174.2. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Heijligers, W., 2014. Voortoets, cumulatietoets en passende beoordeling. Een weg vol valkuilen. Toets (01), pp: 6-10.
- Hut, R.G.M. van der, Kersten, M., Hoekema, F. & Brenninkmeijer, A. 2007. Kustvogels in het Wadden- en Deltagebied. Verspreidingskaarten van kustvogels voor het calamiteitensysteem CALAMARIS. A&W-rapport 907. Bureau Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- Jansen, E.A., M. Boonman, G. Smit, M. La Haye & H.G.J.A Limpens 2013. Vleermuizen Markermeer en IJsselmeer. Veldinventarisatie 2012 in zoekgebieden voor windenergie. Rapport 12-051 Bureau Waardenburg en Zoogdierverseniging, Culemborg / Nijmegen.
- Jonkvorst, R.J., F. van Vliet, H.A.M. Prinsen & R.R. Smits, 2014. Natuurtoets voor Windpark De Drentse Monden en Oostermoer, provincie Drenthe. Achtergrondrapport bij het MER. Rapport nr 13-139. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Keller, V., 1989. Variations in the response of crested grebes *Podiceps cristatus* to human disturbance - a sign of adaptation? *Biological Conservation* 49: 31-45.
- Kleyheeg-Hartman, J.C., B. Engels, C. Heunks, A. Gyimesi & M.P. Collier, 2015. Zwarte sterns en visdieven in het plangebied van Windpark Fryslân. Resultaten van veldonderzoek naar vliegintensiteit en -gedrag in de nazomer van 2015. Bureau Waardenburg Rapportnr. 15-214. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Kleyheeg-Hartman, J.C. & R.G. Verbeek 2016. Passende Beoordeling Windpark Zeewolde. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-147. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Klop, E., & A. Brenninkmeijer, 2014. Monitoring aanvaringsslachtoffers Windpark Eemshaven 2009-2014. Eindrapportage vijf jaar monitoring. A&W-rapport 1975. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Faenwâlden.
- Krijgsveld, K.L., K. Akershoek, F. Schenk, F. Dijk, H. Schekkerman & S. Dirksen, 2009. Collision risk of birds with modern large wind turbines: reduced risk compared to smaller turbines. *Ardea* 97(3): 357-366.
- Krijgsveld, K.L. & D. Beuker, 2009. Vogelsslachtoffers bij windpark Anna Vosdijk op Tholen. Onderzoek naar aanvaringen onder trekkende steltlopers en overwinterende smienten. Bureau Waardenburg Rapportnr. 09-072. Bureau Waardenburg, Culemborg.

- Krijgsveld, K.L., R.R. Smits & J. van der Winden, 2008. Verstoringsgevoeligheid van vogels. Update literatuurstudie naar de reacties van vogels op recreatie. Bureau Waardenburg Rapportnr. 08-173. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Lagrange H., P. Rico, Y. Bas, A.-L. Ughetto, F. Melki, C. Kerbiriou 2013. Mitigating bat fatalities from wind-power plants through targeted curtailment: results from 4 years of testing CHIROTECH©. Book of abstracts CWE, Stockholm.
- Langgemach, T. & T. Dürr, 2017. Informationen über Einflüsse der Windenergienutzung auf Vögel, Stand 05. April 2017.
- Legagneux, P., C. Blaize, F. Latraunbe, J. Gautier & V. Bretagnolle, 2009. Variation in home-range size and movements of wintering dabbling ducks. *Journal of Ornithology* 150: 183-193.
- Lensink, R. & P.W. van Horssen, 2012. Een matrixmodel om effecten op een populatie te voorspellen van slachtoffers door windturbines. Bureau Waardenburg Rapportnr. 11-198. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Lensink R. , K.L. Krijgsveld & P.W. van Horssen 2012. Versturende effecten van groot vliegverkeer op broedvogels; onderzoek op basis van bestaande gegevens verzameld rond de luchthaven Schiphol en op militaire vliegvelden. Rapport 11-101, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Liefveld, W.M., M. Dorenbosch, N. van Kessel & A.G. Klink, 2017. Evaluatie pilot rivierhout. Effecten op vis, macrofauna en bodem (2014-2016). Rapportnr. 17-115. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Limpens, H.J.G.A., M. Boonman, F. Korner-Nievergelt, E.A. Jansen, M. van der Valk, M.J.J. La Haye, S. Dirksen & S.J. Vreugdenhil, 2013. Wind turbines and bats in the Netherlands - Measuring and predicting. Report 2013.12, Zoogdierverseniging & Bureau Waardenburg.
- Musters, C.J.M., M.A.W. Noordervliet & W.J.T. Keurs, 1996. Bird casualties caused by an windenergy project in an estuary. *Bird Study* 43: 124-126.
- Nolet, B.A., Baveco, J.M. & Kuipers, H., 2009. Evaluatie opvangbeleid 2005-2008 overwinterende ganzen en smienten. Deelrapport 2. Een modelberekening van de capaciteit van opvanggebieden voor overwinterende ganzen en smienten. Alterra rapport 1840. Alterra, Wageningen.
- Noordhuis R. (red.), 2010. Ecosysteem IJsselmeergebied: Nog altijd in ontwikkeling. Rapport, RWS, Lelystad.
- Noordhuis, R., S. Groot, M.D. Pires & M. Maarse, 2014. Wetenschappelijk eindadvies ANT-IJsselmeergebied. Vijf jaar studie naar kansen voor het ecosysteem van het IJsselmeer, Markermeer en IJmeer met het oog op de Natura-2000 doelen. Deltares, Wageningen.
- Pearce-Higgins, J.W., L. Stephen, A. Douse & R. H. W. Langston, 2012. Greater impacts of wind farms on bird populations during construction than subsequent operation: results of a multi-site and multi-species analysis. *Journal of Applied Ecology* 49: 386–394.
- Platteeuw, 1995. De ecologische draagkracht van IJsselmeer en Markermeer in relatie tot het gebruik van de watersport. Intern rapport 1995-9 Lip. Directie IJsselmeergebied, Lelystad.
- Pondera, 2010. Passende Beoordeling Windpark Noordoostpolder. Pondera consult, Hengelo.
- Pondera, 2015. Passende Beoordeling Windpark Fryslan. Pondera consult, Hengelo.
- Poot, M.J.M., I. Tulp, L.M.J. van den Bergh, H. Schekkerman & J. van der Winden, 2001. Effect van mist-situaties op vogelvlieggedrag bij het windpark Eemmeer. Zijn er aanwijzingen voor verhoogde aanvaringsrisico's? Rapport 01-072. Bureau Waardenburg bv, Culemborg

- Poot, M.J.M., C. Heunks, H.A.M. Prinsen & J. de Jong 2010. Verspreiding van watervogels op het open water in de nazomer in het IJsselmeergebied. Resultaten van vliegtuigtellingen in augustus 2010. Rapport 10-230. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Poot, M.J.M., J. de Jong, R.J. Jonkvorst, R.C. Fijn & C. Heunks, 2012. Watervogels op het open water van het IJsselmeergebied in januari en maart 2012. Resultaten van vliegtuigtellingen op basis van Distance sampling & analysis. Rapport 12-085. Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- Poot, M.J.M., J. de Jong & C. Heunks, 2014. Totale populatieomvang en verspreiding van dwergmeeuwen tijdens de voorjaarspiek in april 2014 in het IJsselmeergebied. Resultaten van vliegtuigtellingen op basis van *Distance sampling & analysis*. Rapport 14-140. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Plonczkier, P. & I.C. Simms, 2012. Radar monitoring of migrating pink-footed geese: behavioural responses to offshore wind farm development. *Journal of Applied Ecology* 49: 1187–1194.
- Provincie Flevoland, 2013. Beheerplan Natura 2000 Lepelaarplassen. Provincie Flevoland, Lelystad.
- Rijkswaterstaat, 2012. Toetsingskader Waterkwaliteit van het Beheer- en ontwikkelplan rijkswateren. Herziening 2012. Rijkswaterstaat.
- Rijkswaterstaat 2016a. Concept Beheerplan Natura 2000 Ketel- en Vossemeer. Rijkswaterstaat.
- Rijkswaterstaat 2016b. Concept Beheerplan Natura 2000 IJsselmeer. Rijkswaterstaat.
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2015. Natura 2000-beheerplan Oostvaardersplassen (78). Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Den Haag.
- Robinson, C., G. Lye, J. Forrest, C. Hommel, C. Pendlebury & R. Walls, 2013. Flight activity and breeding success of Hen Harriers at Paul's Hill Wind Farm in North East Scotland. Presentatie en poster op 'Conference on Wind Power and Environmental Impacts, Stockholm 5-7 February 2013'. Samenvatting in Book of Abstracts, Naturvardsverket Rapport 6546, Stockholm.
- Rydell, J., L. Bach, M.J. Dubourg-Savage, M. Green, L. Rodrigues & A. Hedenström, 2010a. Bat mortality at wind turbines in northwestern Europe. *Acta Chiropterologica* 12(2):261-274.
- Schaut, C., K. Aper & C. Derde, 2008. Aanvaring van vogels met MW-windturbines in de haven van Antwerpen. Rapport 2008-CS1. Fortech Studie bvba, Vrasene.
- Schekkerman, H., L.M.J. van de Bergh, K. Krijgsveld & S. Dirksen, 2003. Effecten van moderne, grote windturbines op vogels. Onderzoek naar verstoring van watervogels bij het windpark Eemmeer. Alterra, Wageningen.
- Seiche, K. 2008. Fledermause und windenergieanlagen in Sachsen 2006. Report to Freistaat Sachsen. Landesamt für umwelt und geologie. [Ww.smul.sachsen.de/lfug](http://Ww.smul.sachsen.de/lfug)
- Smits, R.R., R.G. Verbeek, H.A.M. Prinsen & J. van der Winden, 2009. Vliegbewegingen van kolonievogels in het zoekgebied van hoogspanningsverbinding NW380. Onderzoek naar lepelaar in Flevoland en purperreiger en zwarte stern in Noord-Holland en Friesland. Rapport 09-139, Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- Steunpunt Natura 2000, 2010. Leidraad bepaling significantie. Nadere uitleg van het begrip 'significante gevolgen' uit de Natuurbeschermingswet. versie 27 mei 2010. RegieBureau Natura 2000, Utrecht.
- Turner, A. & C. Rose, 1989. Swallows and martins: an identification guide and handbook. Houghton Mifflin, Boston.

- Tulp, I., H. Schekkerman, J.K. Larsen, J. van der Winden, R.J.W. van de Haterd, P.W. van Horssen, S. Dirksen & A.L. Spaans, 1999. Nocturnal flight activity of sea ducks near the wind park Tunø Knob in the Kattegat. Rapport 99.64. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Tulp I., M.J.S.M. Reijnen, C.J.F. ter Braak, E. Waterman, P.J.M. Bergers, S. Dirksen, R.P.H. Snep & W. Nieuwenhuizen, 2002. Effecten van treinverkeer op dichtheden van weidevogels. Rapport 02-034. Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- Tyson, C., J. Shamoun-Baranes, E. E. Van Loon, K. C. J. Camphuysen, and N. T. Hintzen. 2015. Individual specialization on fishery discards by lesser black-backed gulls (*Larus fuscus*). ICES Journal of Marine Science: Journal du Conseil 72: 1882–1891.
- van den Boogaard, B. & C. Heunks, 2016. Optimalisatie van de natuurvoorziening om de effecten van Windpark Fryslân op topper te mitigeren. Notitie 15-183/16.04768/CamHe, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Van Dam, C., A.D. Buijse, W. Dekker, R.M. van Eerden, J.G.P. Klein Breteler & R. Veldkamp, 1995. Aalscholvers en beroepsvisserij in het IJsselmeer, het Markermeer en Noordwest-Overijssel. Rapport IKC-NBLF 19. IKC-NBLF, Wageningen.
- van der Vliet, R., W. Heijligers & J. Tilborghs, 2011. Maximale foerageafstanden: op een rij gezet voor 97 beschermde vogelsoorten. Toets 2011/4.
- Van Rijn, S., 2010. Doeluitwerking Natura 2000 IJsselmeergebied. Rijkswaterstaat Waterdienst, Lelystad.
- Van Vliet, F., M. Van der Valk, M. Boonman, K.D. van Straalen, J.C. Kleyheeg & J. Van der Winden, 2014. Natuurtoets Windpark Wieringermeer. Toetsing in het kader van de Flora- en faunawet. Bureau Waardenburg Rapportnr. 13-244. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek, R.G., 2018. Natuurtoets tijdelijke meetmasten Windplan Blauw. Notitie 18-0023/18.00610/RogVe. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek, R.G., D. Beuker, J.C. Hartman & K.L. Krijgsveld, 2012. Monitoring vogels Windpark Sabinapolder. Onderzoek naar aanvaringslachtoffers. Bureau Waardenburg Rapportnr. 11-189. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek, R.G., M. Boonman, R.R. Smits & C. Heunks, 2016. Effecten op beschermde soorten Voorkeursalternatief Windpark Zeewolde. Aanvulling op het MER voor effectbepaling en –beoordeling Flora- en faunawet en Wet Natuurbescherming. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-156. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek R.G. & R. Lensink 2017. Windplan Blauw en effecten op natuur; achtergrondrapport bij het MER. Fase 1. Rapport 17.040, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- van der Winden, J., A.L. Spaans, I. Tulp, B. Verboom, R. Lensink, D.A. Jonkers, R.J.W. van de Haterd & S. Dirksen, 1999. Deelstudie Ornithologie MER Interprovinciaal Windpark Afsluitdijk (samen met IBN-DLO). Rapport 99.03. IBN-DLO/ Bureau Waardenburg bv, Wageningen/Culemborg.
- Winden, J. van der & P.W. van Horssen, 2001. Voedselgebieden van de Purperreiger in Nederland. Rapport 01-011. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- van der Winden, J., G. Bonhof, A. Bak & P.W. van Horssen, 2004. Leefgebieden van moerasvogels in agrarisch gebied. Ligging en kwaliteit van foerageergebieden van lepelaar, purperreiger en zwarte stern. Rapport 03-055. Bureau Waardenburg, Culemborg.

- Winkelman, J.E., 1989. Vogels en het windpark nabij Urk (NOP): aanvarings-  
slachtoffers en verstoring van pleisterende eenden ganzen en zwanen. RIN-  
rapp. 89/15. RIN, Arnhem.
- Winkelman, J.E., 1992. De invloed van de Sep-proefwindcentrale te Oosterbierum  
(Fr.) op vogels. 1. Aanvaringslachtoffers. RIN-rapp. 92/2. IBN-DLO,  
Arnhem.





# Bijlage 1 Kader Wet natuurbescherming

## 1.1 Inleiding

Vanaf 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming (kortweg: Wnb) in werking. Deze wet vervangt de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet. Met de inwerkingtreding van de Wnb zijn de provincies het bevoegde gezag voor de ontheffing- en vergunningverlening voor plannen en projecten en voor het vaststellen van vrijstellingsregelingen. Bij provincie overschrijdende projecten is dit de minister van EZ.

Deze bijlage vat het wettelijk kader samen voor toetsing van ruimtelijke ingrepen en andere handelingen. In paragraaf 1.2 komen algemene bepalingen van de wet aan de orde. Gebiedsbescherming is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 2 Natura 2000-gebieden' en is hier samengevat in paragraaf 1.3. De bescherming van soorten is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 3 Soorten' en in deze bijlage samengevat in paragraaf 1.4. De bescherming van bomen en bos is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 4 Houtopstanden, hout en houtproducten' en is hier samengevat in paragraaf 1.5. Andere onderdelen van de Wnb zoals jacht, schadebestrijding, overlastbestrijding, faunabeheer en omgang met exoten maken geen deel uit van deze bijlage.

## 1.2 Algemene bepalingen

Art 1.10 De Wet natuurbescherming is gericht op:

- het beschermen en ontwikkelen van de natuur, mede vanwege de intrinsieke waarde, en het behouden en herstellen van de biologische diversiteit;
- het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de natuur ter vervulling van maatschappelijke functies, en
- het verzekeren van een samenhangend beleid gericht op het behoud en beheer van waardevolle landschappen, vanwege hun bijdrage aan de biologische diversiteit en hun cultuurhistorische betekenis, mede ter vervulling van maatschappelijke functies.

Art 1.11 Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving. Deze zorgplicht houdt in elk geval in dat handelingen waarvan redelijkerwijs verwacht mag worden dat ze nadelige gevolgen kunnen hebben voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende dieren en planten achterwege blijven, dan wel dat noodzakelijke maatregelen worden getroffen om negatieve gevolgen te voorkomen, of voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen ze beperkt of ongedaan worden gemaakt.

Art 1.12 Gedeputeerde staten van de provincies dragen zorg voor:

- het nemen van de nodige maatregelen voor de bescherming, de instandhouding of het herstel van biotopen en leefgebieden in voldoende gevarieerdheid voor alle

van nature in het wild levende vogelsoorten en planten en dieren en hun habitats van bijlagen II, IV en V bij de Habitatrichtlijn en habitattypen van bijlage I van de Habitatrichtlijn;

- het behoud of het herstel van een gunstige staat van instandhouding van de met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende van nature in het wild voorkomende dier- en plantensoorten;
- de totstandkoming en instandhouding van een samenhangend landelijk ecologisch netwerk, genaamd Natuurnetwerk Nederland.

Gedeputeerde staten kunnen gebieden buiten het Natuurnetwerk Nederland aanwijzen die van provinciaal belang zijn vanwege hun natuurwaarden of landschappelijke waarden, met inachtneming van hun cultuurhistorische kenmerken. Deze gebieden worden aangeduid als 'bijzondere provinciale natuurgebieden' en 'bijzondere provinciale landschappen'.

### 1.3 Natura 2000-gebieden

De Wnb heeft tot doel het beschermen en in stand houden van Natura 2000-gebieden.

#### Relevante wettelijke bepalingen

De beoordeling van projecten en andere handelingen wordt geregeld in artikel 2.7 tot en met artikel 2.9. Aanwijzingsbesluiten geven de instandhoudingsdoelstellingen ten aanzien van de leefgebieden voor vogels van de Vogelrichtlijn, de natuurlijke habitats en de habitats van soorten van de Habitatrichtlijn. De instandhoudingsmaatregelen zijn voor elk gebied beschreven in het beheerplan. Tevens beschrijft het beheerplan welke handelingen en ontwikkelingen in het gebied en daarbuiten het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen niet in gevaar brengen. Voor het uitvoeren van plannen of projecten kan GS de verplichting opleggen tot preventieve of herstelmaatregelen. Dit is niet van toepassing indien voor het plan of project een (omgevings)vergunning is verleend.

#### Beoordeling van plannen en projecten

Art. 2.7 Voor een plan dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van een Natura 2000-gebied, en dat afzonderlijk of in combinatie (in cumulatie) met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor een Natura 2000-gebied, is een **passende beoordeling** noodzakelijk.

Er is een **vergunning** nodig van GS voor projecten of andere handelingen die de kwaliteit van de natuurlijke habitats of de habitats van soorten in dat gebied kunnen verslechteren of een significant verstoring effect kunnen hebben op de soorten waarvoor dat gebied is aangewezen. De bevoegdheid ten aanzien van de vergunningverlening ligt bij GS van de provincie waarin het project wordt uitgevoerd.

Er geldt een **uitzondering op de vergunningprocedure** op grond van de Wet natuurbescherming: als via een andere wettelijke bepaling een passende beoordeling

verplicht is (bijvoorbeeld op grond van de Tracéwet of de Spoedwet wegverbreding) voor de besluitvorming.

Art. 2.9 Géén vergunning is nodig:

- Als het project of de handeling is opgenomen in een Natura 2000-beheerplan of in een vastgesteld programma voor Natura 2000-gebieden (zoals de PAS). Voorwaarde is dat 1) ten aanzien van het plan of het programma een passende beoordeling van projecten is uitgevoerd waaruit de zekerheid is verkregen dat het project de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied niet zal aantasten, en 2) dat het bestuursorgaan dat het plan of programma heeft vastgesteld, tevens bevoegd gezag is voor vergunningverlening of dat dit bestuursorgaan heeft ingestemd heeft met het plan of programma.
- Als het project of de handeling al bestond of bekend was op de referentiedatum 31 maart 2010 of later als het gebied later is aangewezen (ook wel bekend als bestaand gebruik).
- Als het project of de handeling behoort tot door PS bij verordening aangewezen categorieën van gevallen.

## **Toelichting op begrippen**

### *Habitattoets*

De habitattoets is de verzamelnaam van toetsingen van effecten van plannen en projecten op de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. In beginsel worden de effecten van plannen en projecten op Natura 2000-gebieden 'passend beoordeeld'. Als er kans is op significant negatieve effecten en mitigerende maatregelen bij de beoordeling zijn betrokken wordt gesproken over een '**passende beoordeling**'. Om procedurele redenen kan er voor worden gekozen om een **oriëntatiefase** – soms ook wel '**voortoets**' genoemd – te doorlopen. De inhoudelijke studie is in de oriëntatiefase in grote lijnen identiek aan een passende beoordeling, echter mitigerende maatregelen zijn bij de oriëntatiefase niet bij de beoordeling betrokken. Als de conclusie is dat significante negatieve effecten niet op voorhand kunnen worden uitgesloten en maatregelen nodig zijn om significant negatieve effecten met zekerheid te voorkomen, zal alsnog een passende beoordeling nodig zijn.

### *Mitigerende maatregelen*

Mitigerende maatregelen zijn maatregelen ter voorkoming of beperking van het (mogelijke) effect van het project of andere handeling en deze maatregelen zijn onlosmakelijk verbonden zijn met een project / andere handelingen

### *Cumulatieve effecten*

Voor de habitattoets geldt uitdrukkelijk dat voor elke activiteit onderzocht moet worden of er mogelijke significante effecten zijn als gevolg van de activiteit afzonderlijk *en* in combinatie met andere plannen en projecten. In het laatste geval moeten de gezamenlijke ofwel cumulatieve effecten beoordeeld worden in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. Het gaat daarbij om alle

plannen en projecten die op bestuurlijk niveau zijn goedgekeurd en die nog niet (volledig) zijn gerealiseerd.

#### *Significantie*

Van significante effecten kan sprake zijn als ten gevolge van het plan of project realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen wordt bemoeilijkt of onmogelijk wordt gemaakt. In de Leidraad bepaling Significantie is het begrip 'significante gevolgen' toegelicht.<sup>10</sup>

#### *Externe werking*

Ook activiteiten buiten het Natura 2000-gebied kunnen vergunningplichtig zijn als die activiteiten negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied (kunnen) veroorzaken. Dit wordt de 'externe werking' van de bescherming genoemd.

#### **Programma Aanpak Stikstof**

Op 1 juli 2015 is de Programma Aanpak Stikstof (PAS) in werking getreden. Dit programma geeft met een gericht pakket van herstelmaatregelen enerzijds waarborgen voor behoud en herstel van stikstofgevoelige habitats en leefgebieden van soorten en biedt anderzijds ruimte voor nieuwe economische activiteiten. Voor projecten die vermeld zijn op een lijst met prioritaire projecten is op voorhand ruimte gereserveerd. Voor nieuwe projecten (niet-prioritair) geldt bij een toename van stikstofdepositie op een stikstof gevoelig habitat met thans al een overschrijding het volgende:

- Activiteiten met een stikstofdepositie vanaf 1 mol/ha/jaar zijn vergunningplichtig.
- Activiteiten met een stikstofdepositie onder 0,05 mol/ha/jaar zijn niet vergunningplichtig.
- Voor activiteiten met een stikstofdepositie tussen 0,05 mol/ha/jaar – 1 mol/ha/jaar moet voor het Natura 2000-gebied worden nagegaan wat de actuele geldende grenswaarde is. Bij 95% uitgegeven depositieruimte wordt de grenswaarde verlaagd naar 0,05 mol/ha/jaar; dan is dus een vergunning nodig bij een stikstofdepositie hoger dan 0,05 mol/ha/jaar (anders bij 1 mol/ha/jaar)

De omvang van de stikstofdepositie als gevolg van een project moet worden vastgesteld aan de hand van het rekenmodel AERIUS Calculator.

## **1.4 Soorten**

### **Verbodsbepalingen**

De Wnb onderscheid bij de bescherming van soorten drie beschermingsregimes:

#### Art. 3.1 Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn

1. Het is verboden opzettelijk in het wild levende vogels (VR artikel 1) te doden of te vangen.

---

<sup>10</sup> Leidraad bepaling significantie. Nadere uitleg van het begrip 'significante gevolgen' uit de Natuurbeschermingswet. Publicatie Steunpunt Natura 2000, versie 27 mei 2010.

2. Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld onder 1 te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen.
3. Het is verboden eieren van vogels als bedoeld onder 1 te rapen en deze onder zich te hebben.
4. Het is verboden vogels als bedoeld onder 1 opzettelijk te storen.
5. Het verbod, opzettelijk storen, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.

Het ministerie heeft een lijst gemaakt van soorten vogels die hun nest doorgaans het hele jaar door of telkens opnieuw gebruiken. Deze nesten zijn jaarrond beschermd<sup>11</sup>. Voor andere soorten geldt dat de nesten alleen beschermd zijn wanneer zij (in het broedseizoen) in gebruik zijn.

#### Art. 3.5 Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn

1. Het is verboden in het wild levende **dieren** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage II, VvBonn Bijlage I) opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden dieren als bedoeld onder 1 opzettelijk te verstoren.
3. Het is verboden eieren van dieren als bedoeld onder 1 in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen.
4. Het is verboden voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld onder 1 te beschadigen of te vernielen.
5. Het is verboden **planten** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage I) in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

#### Art. 3.10 Beschermingsregime andere soorten

1. Het is verboden in het wild levende **zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers** van de soorten, genoemd in de bijlage bij de Wet, onderdeel A, natuurbescherming opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld onder 1 opzettelijk te beschadigen of te vernielen.
3. Het is verboden **vaatplanten** genoemd in de bijlage, onderdeel B, bij de Wet natuurbescherming, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

### **Ontheffingen en vrijstellingen**

Gedeputeerde staten kunnen een ontheffing verlenen van verboden die gelden voor Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn (Art 3.3), Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn (Art 3.8) en Beschermingsregime andere soorten (Art 3.10 lid 2). Provinciale staten en de Minister kunnen bij verordening vrijstelling verlenen van deze verboden (Art 3.3, Art 3.8)

Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend als aan de volgende voorwaarden is voldaan:

- er bestaat geen andere bevredigende oplossing,

<sup>11</sup> Zie de Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingrepen, ministerie van LNV, augustus 2009.

- er is voldaan aan een in Art 3.3 dan wel Art 3.8 genoemd belang,
- er is geen sprake van een verslechtering van de (gunstige) staat van instandhouding van de desbetreffende soort.

Aan een ontheffing kunnen voorwaarden worden gesteld om schade te beperken of te compenseren zodat er geen afbreuk wordt gedaan aan de SvI.

Art 3.3, Art 3.8 De verboden voor zijn niet van toepassing op handelingen ten behoeve van instandhoudingsmaatregelen en handelingen in het kader van een Natura 2000-beheerplan of een vastgesteld programma (zoals bijvoorbeeld de PAS).

Art. 3.10 Voor soorten vallend onder '*Beschermingsregime andere soorten*' kan de provincie een vrijstelling verlenen voor handelingen in het kader van de **ruimtelijke inrichting of ontwikkeling** van gebieden en **bestendig beheer of onderhoud**.

Art. 3.31 De hierboven genoemde verboden onder de drie beschermingsregimes zijn niet van toepassing op handelingen die zijn beschreven in en aantoonbaar worden uitgevoerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde **gedragscode** en die plaatsvinden in het kader van bestendig beheer of onderhoud en ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

## 1.5 Houtopstanden

Hoofdstuk 4, paragraaf 4.1 van de Wnb regelt de verbodsbepalingen ten aanzien van houtopstanden. In de artikelen van § 4.1 zijn meer uitzonderingen aangegeven.

Art. 4.1 De bepalingen in § 4.1 hebben o.a. geen betrekking op houtopstanden binnen de bebouwde kom, op erven of in tuinen, wegbeplantingen, beplanting langs rijkswegen, boomsingels en in het geval van het dunnen van een houtopstand.

Art. 4.2 Het is verboden een houtopstand geheel of gedeeltelijk te vellen of te doen vellen, met uitzondering van het periodiek vellen van vriend- of hakhout, zonder voorafgaande melding daarvan bij gedeputeerde staten.

Art. 4.3 Als een houtopstand geheel of gedeeltelijk is geveld, met uitzondering van het periodiek vellen van vriend- of hakhout, geldt een plicht tot herbepplanten van dezelfde grond binnen drie jaar na het vellen.

Art. 4.4 De bepalingen in § 4.1 zijn eveneens niet van toepassing als het vellen van houtopstanden en herbepplanten wordt gerealiseerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde gedragscode.

## Bijlage 2 Windturbines en vogels

Onderzoek naar effecten van windturbines op vogels heeft drie verschillende typen effecten laten zien, namelijk aanvaringen van vliegende vogels, habitatverlies of versterking van broedende, foeragerende of rustende vogels en barrièrewerking voor vliegende vogels.

### 2.1 Aanvaringen

Vogels kunnen door aanvaringen met de rotorbladen en mast of door lucht-wervelingen in het zog achter de windturbine gewond raken of sterven. Het aantal aanvaringen is afhankelijk van de intensiteit van vliegbewegingen en het aanvaringsrisico.

#### *Vliegintensiteit*

Het aantal slachtoffers wordt in belangrijke mate bepaald door de vliegintensiteit van vogels op rotorhoogte (Desholm *et al.* 2006). Variatie in deze vliegintensiteit wordt veroorzaakt door het aantal vogels dat in het gebied voorkomt of doorkruist, de soortensamenstelling van deze vogels, hun vlieggedrag en vlieghoogte en mate van uitwijking (Hötker *et al.* 2006; Gove *et al.* 2013; Grünkorn *et al.* 2016). Het aantal slachtoffers varieert daarmee sterk per locatie. Zo vallen in en nabij vogelrijke gebieden, zoals wetlands en nabij broedkolonies, significant meer slachtoffers dan in en nabij minder vogelrijke gebieden (Hötker *et al.* 2006; Everaert 2014; Grünkorn *et al.* 2016).

Een deel van het aantal aanvaringslachtoffers wordt gevormd door vogels op de jaarlijkse seizoenstrek in voorjaar en najaar, doordat dan sprake is van de verplaatsing van tientallen miljoenen individuen en dus een hoge vliegintensiteit (Erickson *et al.* 2014). Afhankelijk van de weersomstandigheden, zullen de meeste vogels op seizoenstrek een windpark op grote hoogte passeren, maar tijdens tegenwind vliegt een deel hiervan ook op rotorhoogte. Hierdoor kan het percentage 's nachts trekkende zangvogels onder aanvaringslachtoffers variëren van nihil (Grünkorn *et al.* 2016), tot 9% op een Duits eiland in de Oostzee (Welcker *et al.* 2016), 13% in de Eemshaven (Klop & Brenninkmeijer 2014) en 29% in de Wieringermeer (Krijgsveld *et al.* 2009). Deze onderzoeken suggereren dat 's nachts langstreckende vogelsoorten niet per sé een groter aanvaringsrisico hebben dan overdag actieve vogelsoorten. Een groot deel van de lokale vogels vliegt laag, vaak zelfs onder rotorhoogte, maar bepaalde soortgroepen, zoals roofvogels, meeuwen, duiven en zwaluwen vliegen regelmatig op rotorhoogte en worden ook vaker slachtoffer (Grünkorn *et al.* 2016). Kiekendieven vormen een uitzondering onder de roofvogels omdat ze maar een beperkt deel van de tijd op rotorhoogte vliegen en daarom van alle soorten roofvogels het minst vaak aanvaringslachtoffer van windturbines worden (Whitfield & Madders 2006; Hötker *et al.* 2013; Oliver 2013).

Het verschil in het aantal aanvaringslachtoffers tussen soorten wordt voor een groot deel ook bepaald door de mate van uitwijking voor windturbines. Ganzen en kraanvogels mijden zowel het hele windpark (macro-uitwijking) als individuele turbines (micro-uitwijking: Fijn *et al.* 2012; Grünkorn *et al.* 2016). Ook steltlopers, waaronder de soorten kievit en wulp, worden relatief weinig als aanvarings-slachtoffer gevonden, waarschijnlijk vanwege hun sterke uitwijkgedrag (Hötker *et al.* 2006; Winkelman *et al.* 2008). Daarentegen houden bijvoorbeeld roofvogels en meeuwen, en soorten zoals wilde eend, houtduif, veldleeuwerik en spreeuw, zich meer op in en nabij windparken dan andere soorten en worden daardoor ook vaker slachtoffer van een aanvaring met een windturbine (Everaert 2014; Morinha *et al.* 2014; Grünkorn *et al.* 2016).

#### *Aanvaringsrisico*

Het aanvaringsrisico is de kans op aanvaring met een windturbine voor een vogel die door een windpark vliegt. Dit aspect is minder goed onderzocht dan het aantal slachtoffers zelf. In het algemeen wordt aangenomen dat het aanvaringsrisico het hoogst is tijdens de nacht en onder slechte zichtomstandigheden (mist, regen). Winkelman (1992) berekende een gemiddeld aanvaringsrisico van 0,02% voor alle vogels (niet soortspecifiek) die overdag en 's nachts het windpark passeerden. Voor de soorten die alleen 's nachts passeerden bedroeg dit gemiddeld 0,17%. Krijgsveld *et al.* (2009) vonden voor drie windparken in Nederland een gemiddeld aanvaringsrisico voor nachtactieve soorten van 0,14% (niet soort-specifiek). Voor sommige dagactieve soorten, zoals meeuwen-, stern- en enkele roofvogelsoorten, zijn echter ook relatief hoge aanvaringsrisico's vastgesteld (Everaert *et al.* 2002; Krijgsveld *et al.* 2009; Langgemach & Dürr 2015). Dit komt mogelijk doordat deze soorten overdag al vliegend op zoek gaan naar voedsel, en dan meer op de grond onder hen gefocust zijn dan op de omgeving die voor hen ligt (Martin 2011).

#### *Aantal aanvaringen*

Het aantal aanvaringslachtoffers per turbine per jaar vertoont veel variatie, zowel binnen een windpark als tussen windparken onderling. In België varieerde het aantal slachtoffers in acht windparken bijvoorbeeld tussen 0 en de 45 vogelslachtoffers per turbine per jaar, met een maximum van 125 en een *overall* gemiddelde van 21 slachtoffers per turbine per jaar (Everaert 2014). De grote variatie in het aantal slachtoffers per turbine wordt ook geïllustreerd door een recent onderzoek in de Eemshaven, een 'hot spot' voor vogels op seizoenstrek en lokale vogels die dagelijks heen en weer vliegen van en naar de Waddenzee. Op deze locatie met 66 onderzochte windturbines varieerden de aantallen slachtoffers per windturbine tussen de 1 en 213 vogels per jaar (Klop & Brenninkmeijer 2014). Voornoemde voorbeelden betroffen windparken in veelal vogelrijke gebieden in de kuststreek met veel vliegbewegingen van watervogels, koloniebroedende vogelsoorten en/of vogelsoorten op seizoenstrek. In windparken met lagere aantallen vliegbewegingen van vogels, zoals in het binnenland, liggen de gemiddelde aantallen slachtoffers beduidend lager, beneden de 10 vogelslachtoffers per turbine per jaar (Zimmerling *et al.* 2013; De Lucas & Perrow 2017).



Onderzoek bij windparken met windturbines van  $\geq 1,5$  MW heeft aangetoond dat de slachtofferaantallen per windturbine vergelijkbaar of kleiner zijn met de aantallen bij kleinere windturbines (Krijgsveld *et al.* 2009; Smallwood & Karas 2009). Het aantal aanvaringen per windturbine neemt dus niet lineair met het rotoroppervlak toe. Dit impliceert een vermindering van het aantal aanvaringslachtoffers met een toename van de omvang van windturbines (Smallwood 2013; Everaert 2014). Daarnaast is er geen lineair verband tussen turbinehoogte en het aantal aanvaringen (Barclay *et al.* 2007; Erickson *et al.* 2014). Grotere windturbines staan verder uit elkaar en de rotoren draaien op grotere hoogte boven de grond en vaak ook langzamer, waardoor vogels er makkelijker tussendoor en onderdoor kunnen vliegen, zoals in bovengenoemde studies het geval was.

#### *Effecten op populatieniveau*

Effecten op populatieniveau zijn voor de meeste soorten niet aan de orde (Zimmerling *et al.* 2013; Erickson *et al.* 2014; Grünkorn *et al.* 2016). Aanwijzingen voor populatie-effecten zijn tot nu toe vooral gevonden voor langzaam reproducerende soorten, wanneer die in relatief hoge aantallen aanvaringslachtoffer worden. Voorbeelden hiervan zijn sommige zeevogelsoorten (Stienen *et al.* 2007) en roofvogelsoorten (Bellebaum *et al.* 2013; Dahl *et al.* 2013; Grünkorn *et al.* 2016). In het algemeen geldt dat effecten op populatieniveau verwacht kunnen worden wanneer een windpark gesitueerd is op een locatie met veel vliegbewegingen van soorten die een hoog aanvaringsrisico kennen, zoals in bovengenoemde studies het geval was. Een passende locatiekeuze, zowel van het windpark als van de individuele windturbines daarbinnen, is daarmee een belangrijke factor om negatieve effecten op vogelpopulaties te verkleinen (Balotari-Chiebao *et al.* 2016; Grünkorn *et al.* 2016).

## **2.2 Verstoring**

Verstoringsreacties kunnen zich uiten in verandering in locatiekeuze, fysiologie en gedrag. Door de aanwezigheid van de windturbine en/of het geluid en de beweging van de draaiende rotorbladen, of door de verhoogde menselijke aanwezigheid (doorgaans voor onderhoud), kan een bepaald gebied rond de windturbine c.q. het windpark in lagere dichtheden worden benut, of als habitat in zijn geheel verloren gaan. Een dergelijke verstoring kan effect hebben op de reproductie en de overleving van individuen, met als gevolg veranderingen in populatieomvang (Whalen 2015; Zwart *et al.* 2016; Hötter 2017).

#### *Factoren die een rol spelen bij verstoringseffecten*

De verstoringsafstand en de mate waarin vogels verstoord worden verschilt per soort, seizoen, locatie en functie van het gebied voor de vogels en is ook afhankelijk van de omvang en lay-out van het windpark. Verder geldt dat in de meeste gevallen niet alle vogels binnen de beschreven verstoringsafstanden verdwijnen, maar dat de aantallen lager zijn in vergelijking met soortgelijke gebieden zonder de verstoringsbron. Voor de meeste soorten wordt aangenomen dat buiten het broedseizoen de verstoringsafstand toeneemt met de omvang van het windpark. Voor ganzen, smient, Kievit en

goudplevier is deze relatie statistisch significant (Hötker 2017). Sommige studies tonen aan dat vogels gewend kunnen raken aan windturbines (Madsen & Boertmann 2008; Fijn *et al.* 2012), terwijl bij andere juist een afname in vogeldichtheden in de tijd is geconstateerd (Hötker 2017). Daarnaast is voor verschillende soorten, waaronder verschillende zangvogel- en roofvogelsoorten, aangetoond dat ze niet of weinig beïnvloed worden door de aanwezigheid van de windturbines (Hötker *et al.* 2013; Stevens *et al.* 2013; Hale *et al.* 2014; Hernández-Pliego *et al.* 2015). Grotere, langzaam draaiende turbines zouden, doordat ze rustiger lijken, een minder verstorend effect kunnen hebben. Ze zijn echter veel groter, hetgeen even goed tot meer verstoring kan leiden. Een studie bij 1 MW turbines duidde in ieder geval niet op een verstoring die wezenlijk anders was dan bij kleinere turbines (Schekkerman *et al.* 2003). Ook in een omvangrijke meerjarige studie in Schotland (met 18 windparken en 12 referentie gebieden) kon geen verband worden gevonden tussen de omvang van de windturbines op de mate van verstoring (Pearce-Higgins *et al.* 2012). Volgens laatstgenoemde auteurs kan tijdens de bouwfase van een windpark meer verstoring optreden dan tijdens de operatiefase.

#### *Broedvogels*

In de gebruiksfase hebben windturbines in het algemeen een beperkte verstorende invloed op broedvogels (Pearce-Higgins *et al.* 2009; Hötker 2017). Bij veel soorten zijn in het geheel geen verstorende effecten in de broedperiode aangetoond, en waar dat wel het geval is, zijn de effectafstanden geringer dan die buiten de broedperiode. Doordat vogels in het broedseizoen doorgaans in ruimtelijk verspreide territoria voorkomen zijn de aantallen beïnvloede vogels daarnaast veelal kleiner dan buiten het broedseizoen.

De meeste soorten roofvogels vertonen geen vermijding van windparken. In verschillende studies konden geen statistisch aantoonbare effecten worden gevonden van windturbines op het aantal nesten, nestplaatskeuze en/of foerageer-en -areaal in het broedseizoen (Bellebaum *et al.* 2013; Hötker *et al.* 2013; Hernández-Pliego *et al.* 2015; Balotari-Chiebao *et al.* 2016; Grünkorn *et al.* 2016).

Steltlopers die in de open agrarische gebieden van NW-Europa broeden (o.a. kievit, wulp en scholekster), mijden windparken veelal tot maximaal 100 m (Steinborn *et al.* 2011; Steinborn & Steinmann 2014). Voor broedende zangvogels in dezelfde gebieden (o.a. veldleeuwerik, gele kwikstaart, roodborsttapuit) zijn tot nu toe geen of slechts geringe (< 50 m) verstoringseffecten vastgesteld (cf. Pearce-Higgins *et al.* 2012). Alleen voor de graspieper laten verschillende onderzoeken uiteenlopende resultaten zien en kan op basis hiervan niet worden uitgesloten dat de soort tot circa 100 m verstoord wordt (Steinborn *et al.* 2011).

Voor broedvogels van bos en halfopen gebied zijn geen of in slechts beperkte mate effecten van windturbines op de aantallen en ruimtelijke verspreiding vastgesteld (Garcia *et al.* 2015; Reichenbach 2015). De dichtheid van vogels in de directe omgeving van windturbines in bossen verschilde niet van die in nabijgelegen ongestoorde referentiegebieden. Tijdens de aanleg vond wel een tijdelijke terugval in

aantal territoria plaats, maar in de gebruiksfase namen alle soorten weer in aantal toe (Garcia *et al.* 2015). Daarnaast werd een (niet significant) verstoringseffect op vijf soorten spechten (maar niet de algemene grote bonte specht) gevonden tot 250 m afstand (Reichenbach 2015).

#### *Foeragerende en rustende vogels buiten het broedseizoen*

Onder een aantal vogelsoorten van agrarische gebieden (o.a. zaadeters, kraaiachtigen en leeuweriken) konden ook buiten het broedseizoen geen significante verstoringseffecten van windturbines worden vastgesteld (Devereux *et al.* 2008; Steinborn *et al.* 2011). Echter, voor veel vogelsoorten zijn wel versturende effecten van windturbines buiten de broedperiode vastgesteld. Als maximum verstoringafstand van windturbines op niet-broedende vogels wordt over het algemeen 600 m gebruikt (Birdlife Europe 2011), maar dit is sterk soort-specifiek en bedraagt meestal kleinere afstanden. De gemiddelde verstoringafstand voor zwanen-, ganzen- en enkele steltlopersoorten, zoals wulp, Kievit en goudplevier, ligt bijvoorbeeld tussen 150-400 m (Hötker *et al.* 2006; Steinborn *et al.* 2011; Langgemach & Dürr 2015). Voor de meeste andere soort(groep)en die buiten het broedseizoen in groepen rusten of foerageren (o.a. eenden, meeuwen, duiven, spreeuw), vormen verstoringafstanden van 100-200 m veelal de bovengrens (Winkelman 1989; Hötker *et al.* 2006; Steinborn *et al.* 2011). Alle voornoemde soortgroepen vertonen soms gewinning voor windparken. Zo is bij kleine rietganzen in een tienjarige studie vastgesteld dat de vogels steeds dichterbij windturbines zijn gaan foerageren en op een gegeven moment tussen de windturbines verbleven (Madsen & Boertmann 2008). Verder lijkt de omvang van het effect ook afhankelijk te zijn van het voedselaanbod. Bijvoorbeeld, voor brandganzen en kleine zwanen is vastgesteld dat beide soorten een grotere afstand tot de windturbines aanhouden aan het begin van de winter, wanneer meer voedsel beschikbaar is, dan aan het eind van de winter (Percival 2005; Fijn *et al.* 2012). Ook is aangetoond dat een relatief grotere verplaatsing van vogels kan optreden als in de directe omgeving alternatieve foerageergebieden aanwezig zijn. Zo vermeed ongeveer 75% van de Kieviten een graslandpolder na de plaatsing van vier windturbines en verbleef in een nieuw aangelegd natuurgebied enkele kilometers verderop (Beuker & Lensink 2010).

## **2.3 Barrièrewerking**

Bij nadering van een windpark passen vrijwel alle vogels hun vliegroutes aan, ofwel door het gehele windpark, ofwel door individuele turbines te vermijden. Dit gedrag vermindert weliswaar de kans op een aanvaring, maar kan leiden tot een verhoogd energieverbruik. De reacties zijn afhankelijk van het type windturbine en de omvang van het windpark, en verschillen ook binnen een soort en tussen soorten. Als het windpark in een groot cluster of in een lange lijn is opgesteld, kan het door de verhoogde vlieggkosten voor vogels een barrière in een vliegroute worden. Dit zou kunnen leiden tot het onbereikbaar of onbruikbaar worden van foerageer- of rustgebieden, hiervan zijn tot dusver in onderzoeken geen bewijzen gevonden (Hötker 2017). Om barrièrewerking te minimaliseren kunnen windparken zo ontworpen worden

dat lange lijnopstellingen van turbines voorkomen worden of op bepaalde afstanden met openingen onderbroken worden. Het opschalen van windparken heeft een gunstig effect, omdat bij een toename van de turbineomvang de tussenafstand tussen turbines ook groter wordt (Smallwood & Karas 2009; Everaert 2014).

### Literatuurlijst

- Balotari-Chiebao, F., J.E. Brommer, T. Niinimäki & T. Laaksonen, 2016. Proximity to wind-power plants reduces the breeding success of the white-tailed eagle. *Animal Conservation* 19(3): 265-272.
- Barclay, R.M.R., E.F. Baerwald & J.C. Gruver, 2007. Variation in bat and bird fatalities at wind energy facilities: assessing the effects of rotor size and tower height. *Canadian Journal of Zoology-Revue Canadienne De Zoologie* 85(3): 381-387.
- Bellebaum, J., F. Korner-Nievergelt, T. Dürr & U. Mammen, 2013. Wind turbine fatalities approach a level of concern in a raptor population. *Journal for Nature Conservation* 21(6): 394-400.
- Beuker, D. & R. Lensink, 2010. Monitoring windpark windturbines Echteld. Onderzoek naar aanvaringslachtoffers onder lokale en trekkende vogels. Rapport 10-033. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Birdlife Europe, 2011. Meeting Europe's Renewable Energy Targets in Harmony with Nature. The RSPB, Sandy, UK.
- Dahl, E.L., R. May, P.L. Hoel, K. Bevanger, H.C. Pedersen, E. Røskaft & B.G. Stokke, 2013. White-tailed eagles (*Haliaeetus albicilla*) at the Smøla wind-power plant, Central Norway, lack behavioral flight responses to wind turbines. *Wildlife Society Bulletin* 37(1): 66-74.
- De Lucas, M. & M.R. Perrow, 2017. Birds: collision. in M.R. Perrow (Ed.). *Wildlife and Wind Farms-Conflicts and Solutions, Volume 1: Onshore: Potential Effects*. Blz. 57. Pelagic Publishing. Exeter, UK.
- Desholm, M., A.D. Fox, P.D.L. Beasley & J. Kahlert, 2006. Remote techniques for counting and estimating the number of bird-wind turbine collisions at sea: a review. *Ibis* 148: 76-89.
- Devereux, C.L., M.J.H. Denny & M.J. Whittingham, 2008. Minimal effects of wind turbines on the distribution of wintering farmland birds. *Journal of Applied Ecology* 45(6): 1689-1694.
- Erickson, W.P., M.M. Wolfe, K.J. Bay, D.H. Johnson & J.L. Gehring, 2014. A comprehensive analysis of small-passerine fatalities from collision with turbines at wind energy facilities. *PloS one* 9(9): e107491.
- Everaert, J., 2014. Collision risk and micro-avoidance rates of birds with wind turbines in Flanders. *Bird Study* 61(2): 220-230.
- Everaert, J., K. Devos & E. Kuijken, 2002. Windturbines en vogels in Vlaanderen. Voorlopige onderzoeksresultaten en buitenlandse bevindingen. Rapport 2002.3. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- Fijn, R.C., K.L. Krijgsveld, W. Tijssen, H.A.M. Prinsen & S. Dirksen, 2012. Habitat use, disturbance and collision risks for Bewick's Swans *Cygnus columbianus bewickii* wintering near a wind farm in the Netherlands. *Wildfowl* 62: 91-116.
- Garcia, A.D., G. Canavero, F. Ardenghi & M. Zambon, 2015. Analysis of wind farm effects on the surrounding environment: Assessing population trends of breeding passerines. *Renewable Energy* 80: 190-196.

- Gove, B., R. Langston, A. McCluskie, J.D. Pullan & I. Scrase, 2013. Windfarms and birds: an updated analysis of the effect of wind farm on birds, and best practice guidance on integrated planning and impact assessment. BirdLife International on behalf of the Bern Convention, Strasbourg.
- Grünkorn, T., J. Blew, T. Coppack & O. Krüger, G. Nehls, A. Potiek, M. Reichenbach, J. von Rönn, H. Timmermann & S. Weitekamp, 2016. Ermittlung der Kollisionsraten von (Greif-)Vögeln und Schaffung planungsbezogener Grundlagen für die Prognose und Bewertung des Kollisionsrisikos durch Windenergieanlagen (PROGRESS). Energieforschungsprogrammes der Bundesregierung geförderten Verbundvorhaben PROGRESS
- Hale, A.M., E.S. Hatchett, J.A. Meyer & V.J. Bennett, 2014. No evidence of displacement due to wind turbines in breeding grassland songbirds. *The Condor* 116(3): 472-482.
- Hernández-Pliego, J., M. de Lucas, A.-R. Muñoz & M. Ferrer, 2015. Effects of wind farms on Montagu's harrier (*Circus pygargus*) in southern Spain. *Biological Conservation* 191: 452-458.
- Hötker, H., 2017. Birds: displacement. in M.R. Perrrow (Ed.). *Wildlife and wind farms, conflicts and solutions. Volume 1 Onshore: Potential Effects*. Pelagic Publishing. Exeter, UK.
- Hötker, H., K.-M. Thomsen & H. Köster, 2006. Impacts on biodiversity of exploitation of renewable energy sources: the example of birds and bats. Facts, gaps in knowledge, demands for further research, and ornithological guidelines for the development of renewable energy exploitation. Michael-Otto-Institut im NABU, Bergenhusen.
- Hötker, H., O. Krone & G. Nehls, 2013. Greifvogel und Windkraftanlagen: Problemanalyse und Lösungsvorschläge. Schlussbericht für das Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit. Michael-Otto-Institut im NABU, Leibniz-Institut für Zoo- und Wildtierforschung, BioConsult SH, Bergenhusen, Berlin, Husum.
- Klop, E. & A. Brenninkmeijer, 2014. Monitoring aanvaringssslachtoffers Windpark Eemshaven 2009-2014, Eindrapportage vijf jaar monitoring. A&W-rapport 1975. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.
- Krijgsveld, K.L., K. Akershoek, F. Schenk, F. Dijk, H. Schekkerman & S. Dirksen, 2009. Collision risk of birds with modern large wind turbines: reduced risk compared to smaller turbines. *Ardea* 97(3): 357-366.
- Langgemach, T. & T. Dürr, 2015. Informationen über Einflüsse der Windenergienutzung auf Vögel. Landesamt für Umwelt Brandenburg, Nennhausen.
- Madsen, J. & D. Boertmann, 2008. Animal behavioral adaptation to changing landscapes: spring-staging geese habituate to wind farms. *Landscape ecology* 23(9): 1007-1011.
- Martin, G.R., 2011. Understanding bird collisions with man-made objects: a sensory ecology approach. *Ibis* 153(2): 239-254.
- Morinha, F., P. Travassos, F. Seixas, A. Martins, R. Bastos, D. Carvalho, P. Magalhães, M. Santos, E. Bastos & J.A. Cabral, 2014. Differential mortality of birds killed at wind farms in Northern Portugal. *Bird Study* 61(2): 255-259.
- Oliver, P., 2013. Flight heights of Marsh Harriers in a breeding and wintering area. *British Birds* 106: 405-408.
- Pearce-Higgins, J.W., L. Stephen, A. Douse & R.H.W. Langston, 2012. Greater impacts of wind farms on bird populations during construction than

- subsequent operation: results of a multi-site and multi-species analysis. *Journal of Applied Ecology* 49(2): 386-394.
- Pearce-Higgins, J.W., L. Stephen, R.H.W. Langston, I.P. Bainbridge & R. Bullman, 2009. The distribution of breeding birds around upland wind farms. *Journal of Applied Ecology*.
- Percival, S.M., 2005. Birds and wind farms - what are the real issues? *British Birds* 98: 194-204.
- Reichenbach, M., R. Brinkmann, A. Kohnen, J. Köppel, K. Menke, H. Ohlenburg, H. Reers, H. Steinborn & M. Warnke, 2015. Bau- und Betriebsmonitoring von Windenergieanlagen im Wald. Abschlussbericht 30.11.2015. Erstellt im Auftrag des Bundesministeriums für Wirtschaft und Energie.
- Schekkerman, H., L.M.J. van de Bergh, K.L. Krijgsveld & S. Dirksen, 2003. Effecten van moderne, grote windturbines op vogels. Onderzoek naar verstoring van watervogels bij het windpark Eemmeerdiijk. Alterra, Wageningen.
- Smallwood, K.S., 2013. Comparing bird and bat fatality-rate estimates among North American wind-energy projects. *Wildlife Society Bulletin* 37(1): 19-33.
- Smallwood, K.S. & B. Karas, 2009. Avian and Bat Fatality Rates at Old-Generation and Repowered Wind Turbines in California. *Journal of Wildlife Management* 73(7): 1062-1071.
- Steinborn, H. & P. Steinmann, 2014. 13 Jahre später – wie entwickeln sich die Wiesenvogelbestände im Windpark Hinrichsfehn? ARSU GmbH, Oldenburg.
- Steinborn, H., M. Reichenbach & H. Timmerman, 2011. Windkraft – Vögel – Lebensräume. Ergebnisse einer siebenjährigen Studie zum Einfluss von Windkraftanlagen und Habitatparametern auf Wiesenvögel. ARSU GmbH
- Stevens, T.K., A.M. Hale, K.B. Karsten & V.J. Bennett, 2013. An analysis of displacement from wind turbines in a wintering grassland bird community. *Biodiversity and Conservation* 22(8): 1755-1767.
- Stienen, E.W.M., J. van Waeyenberge, E. Kuijken & J. Seys, 2007. Trapped within the corridor of the Southern North Sea: The potential impact of offshore windfarms and seabirds. in M. de Lucas, G.F.E. Janss & M. Ferrer (Ed.). *Birds and wind farms. Risk assessment and mitigation*. Quercus. Madrid.
- Welcker, J., M. Liesenjohann, J. Blew, G. Nehls & T. Grünkorn, 2016. Nocturnal migrants do not incur higher collision risk at wind turbines than diurnally active species. *Ibis* 159(2): 366-373.
- Whalen, C.E., 2015. Effects of Wind Turbine Noise on Male Greater Prairie-Chicken Vocalizations and Chorus. *Dissertations & Theses in Natural Resources*. Paper 127.
- Whitfield, D.P. & M. Madders, 2006. Deriving collision avoidance rates for red kites *Milvus milvus*. Natural Research Information Note 3. Natural Research Ltd, Banchory, UK.
- Winkelman, J.E., 1989. Vogels en het windpark nabij Urk (NOP): aanvaringslachtoffers en verstoring van pleisterende eenden ganzen en zwanen. RIN-rapp. 89/15. RIN, Arnhem.
- Winkelman, J.E., 1992. De invloed van de Sep-proefwindcentrale te Oosterbierum (Fr.) op vogels. 1. Aanvaringslachtoffers. RIN-rapp. 92/2. IBN-DLO, Arnhem.
- Winkelman, J.E., F.H. Kistenkas & M.J. Epe, 2008. Ecologische en natuurbeschermingsrechtelijke aspecten van windturbines op land. Alterra, Wageningen.

- Zimmerling, J.R., A.C. Pomeroy, M.V. d'Entremont & C.M. Francis, 2013. Canadian Estimate of Bird Mortality Due to Collisions and Direct Habitat Loss Associated with Wind Turbine Developments. *Avian Conservation and Ecology* 8(2): 10.
- Zwart, M.C., J.C. Dunn, P.J.K. McGowan & M.J. Whittingham, 2016. Wind farm noise suppresses territorial defense behavior in a songbird. *Behavioral Ecology* 27: 101-108.





## **Bijlage 3 Effecten van luchtvaartverlichting**

In deze bijlage wordt een samenvatting gegeven van een overzicht van de kennis over effecten van luchtvaartverlichting op vogels en vleermuizen, opgesteld door Lensink & van der Valk (2013).

### **Vogels en verlichting**

#### *Inleiding*

Vogels gebruiken verschillende natuurlijke fenomenen om zich tijdens de voorjaars- en najaarstrek te oriënteren en om te navigeren (zie voor overzicht Alerstam 1990, Berthold 1998): de sterrenhemel, het aardmagnetisch veld en zonsopkomst en zonsondergang in relatie tot daglengte. Verlichting ten behoeve van de luchtvaart zou kunnen interfereren met waarnemingen door vogels van de sterrenhemel en zo tot desoriëntatie kunnen leiden. Uit de literatuur zijn incidenten bekend waarbij rond verlichte objecten grote aantal slachtoffers onder vogels vallen. Deze onderzoeken kunnen worden gebruikt om het mogelijke risico voor vogels van luchtvaartverlichting op windturbines te duiden.

#### *Waargenomen effecten*

Uit de eerste helft van de twintigste eeuw zijn uit Europa (ook Nederland) verschillende nachten bekend waarin grote aantallen vogels zich dood vlogen tegen vuurtorens (Verheijen 1980, 1981). De kans op dergelijke incidenten is het grootst tijdens maanloze nachten (rond nieuwe maan). Door aanpassingen in de verlichting (afscherming tot begrensde bundel, plaatsen rekken rond de top (rustmogelijkheid) en bijlichten vanaf de grond) komen dergelijke incidenten in Nederland niet meer voor.

In de jaren negentig is aan het licht gekomen dat fel verlichte boorplatforms op de Noordzee tijdens donkere nachten grote aantallen trekvogels kunnen aantrekken en desoriënteren die vervolgens rondom het platform rondjes blijven vliegen (en door uitputting uiteindelijk in zee kunnen belanden) (Van de Laar 2007). Vervolgens is door gerichte experimenten aangetoond dat wanneer de verlichting wordt gedempt en wit licht wordt vervangen door groen licht, trekkende vogels boven de Noordzee niet meer worden gevangen door de platformverlichting (Poot *et al.* 2008).

Uit de Verenigde Staten is een groot aantal incidenten rond hoge zendmasten (TV) bekend waarbij tijdens één nacht grote aantallen slachtoffers onder trekkende vogels vallen (overzichten in Hebert *et al.* 1995, Trapp 1998). Deze masten variëren in hoogte tussen 100 en 600 m en zijn gemarkeerd door luchtvaartverlichting (rood). De aantallen slachtoffers variëren van enkele tot vele duizenden vogels. Uit Europa zijn geen opgaven van nachten met substantiële aantallen slachtoffers rond zendmasten bekend (samenvatting van alle gegevens te vinden in Lensink & Dirksen 1998).

Experimenteel is vervolgens aangetoond dat desoriëntatie onder vogels optreedt bij lichtsterktes boven 30kW; dit is vergelijkbaar met 36.000 candela of meer. Nachtverlichting op windturbines heeft in het algemeen slechts een sterkte van 2.000 candela (topverlichting) of 50 candela (mastverlichting).

De meest voorkomende soorten in de lijsten met slachtoffers behoren tot de 'Amerikaanse zangers' en minder tot de 'vireo's' en 'Amerikaanse lijsters'. Deze drie groepen specifiek in de nacht trekkende vogelsoorten komen in Europa niet voor. Van eenden, ganzen en zwanen, die ook massaal 's nachts kunnen trekken, zijn veel minder slachtoffers vastgesteld. Enerzijds lijkt dit een gevolg van de talrijkheid van de verschillende soorten in de lucht (dichtheid) in de VS, anderzijds is een verband met een mogelijk verschil in gebruikte oriëntatiemechanismen niet uitgesloten. Dit laatste zou kunnen verklaren waarom uit Europa (waar de drie eerdergenoemde families ontbreken) geen nachten met grote aantallen slachtoffers bekend zijn.

Een analyse van de nachten met grote aantallen slachtoffers (in de VS) leert dat deze samenvallen met gunstige omstandigheden voor het ondernemen van een trekvlucht in het gebied van herkomst waarbij de stroom vogels in de loop van de nacht een front ontmoet en vermoedelijk lager (onder de wolken) gaat vliegen. De meest waarschijnlijke hypothese is dat deze vogels zich dan door de luchtvaartverlichting laten misleiden en rond de zendmast blijven vliegen en verongelukken door aanvaring met een tuindraad. Ook hier geldt dat de grootste kans op aanvaringen gedurende donkere maanloze nachten is. Voorts komt uit de analyse bovendien dat slachtoffers vooral worden gevonden onder zendmasten die hoger dan 200 m zijn. Rond de eeuwwisseling heeft gericht onderzoek laten zien dat witte luchtvaartverlichting op zendmasten nauwelijks tot desoriëntatie leidt (Gauthreaux 1999).

## **Vleermuizen en verlichting**

### *Inleiding*

Er zijn twee typen reacties van vleermuizen op verlichting denkbaar:

- aantrekking;
- verstoring.

Het is mogelijk dat lichten insecten aantrekken, die als prooidieren voor vleermuizen aantrekkelijk zijn (Limpens *et al.* 2007). Het is ook mogelijk dat de (knipperende) lichten ultrasone geluiden produceren, die vleermuizen aantrekken (Arnett *et al.* 2008). Aantrekking zou kunnen leiden tot een hoger aantal vleermuislachtoffers onder vleermuizen. Het is evengoed mogelijk dat vleermuizen worden afgestoten door de verlichting van windturbines, aangezien veel soorten vleermuizen geacht worden lichtschuw te zijn (Limpens *et al.* 1997, Kuijper *et al.* 2008). Ook ultrasone geluiden kunnen verstoring zijn (Arnett *et al.* 2008). Afstoting dan wel verstoring zou kunnen leiden tot een lager aantal vleermuislachtoffers maar ook tot verlies van foerageergebied en/of barrièrewerking.

#### *Waargenomen effecten*

Bij Amerikaans onderzoek is gezocht naar verschillen in aantallen vleermuisslachtoffers tussen windturbines zonder verlichting en turbines met knipperende witte, knipperende rode en continue rode verlichting. De verlichting was "aviation lighting", dus verlichting vanwege de vliegveiligheid. Daarbij werden geen statistisch significante verschillen gevonden in aantallen slachtoffers (Arnett *et al.* 2005, Arnett *et al.* 2008, GAO, 2005, Johnson *et al.* 2003, Winkelman *et al.* 2008). De auteurs geven zekerheidshalve aan dat continue witte verlichting niet is onderzocht. Er zijn geen aanwijzingen, dat een dergelijke verlichting wel van invloed zou zijn op de aantallen gedode vleermuizen dan wel het aanvaringsrisico van vleermuizen (Kunz *et al.* 2007a, b). Eurobats (Rodrigues *et al.* 2008) beveelt overigens wel aan hier nader onderzoek naar te doen. De conclusie die hieruit getrokken kan worden is dat navigatieverlichting geen effect heeft op het aanvaringsrisico van vleermuizen. Er zijn ons geen Europese onderzoeken bekend waarin het effect van verlichting op het aanvaringsrisico van navigatieverlichting is onderzocht. Er zijn ons evenmin redenen bekend waarom de conclusie van het Amerikaanse onderzoek niet overgenomen zou kunnen worden.

Voor verlichting op betonning ten behoeve van de veiligheid van de scheepvaart geldt hetzelfde als voor verlichting ten behoeve van het vliegverkeer: deze zou kunnen aantrekken of afstoten. Hierbij geldt wel steeds dat scheepvaartverlichting zich juist boven de waterspiegel bevindt. Bij aantrekking blijven vleermuizen dan nog steeds weg uit het vlak van de rotor. Bij afstoten blijven de dieren op grotere afstand van de opstelling. Daarnaast is scheepvaartverlichting alleen relevant voor soorten die boven groot open water kunnen foerageren, zoals watervleermuis en meervleermuis.

#### *Overige verlichting*

Winkelman *et al.* (2008) wijzen nog op de mogelijke effecten van verlichting van windturbines, anders dan navigatieverlichting, zoals verlichting op gebouwen of langs onderhoudswegen. Deze verlichting zou geminimaliseerd moeten worden, om effecten op vleermuizen te minimaliseren. Hiermee zou mogelijk het risico voor vleermuizen verminderd kunnen worden, omdat verschillende soorten (waaronder de risicosoorten rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis en gewone dwergvleermuis) graag bij kunstmatige verlichting foerageren omdat deze insecten kan aantrekken.

## **Conclusies ten aanzien luchtvaartverlichting op windturbines**

De luchtvaartverlichting wordt op windturbines meestal bovenop de as (topverlichting, deze is naar beneden toe afgeschermd) geplaatst, en aan de mast (mastverlichting).

De sterkte van de verlichting op de masten is vele malen zwakker dan die van een vuurtoren of een platform op zee (cf. Poot *et al.* 2008). Een risico zoals voorheen voor vuurtorens of platforms gold, is derhalve niet aan de orde. De masten zullen door hun relatief zwakke verlichting niet als een heldere ster functioneren die op tientallen

kilometers afstand zichtbaar is in een verder donkere omgeving. Door Bruinzeel & Van Belle (2009) is voor grote goed verlichte platforms een effectafstand bij zeer goed zicht van 4.500 m becijferd en bij zeer slecht zicht van enkele honderden meters. Daarnaast zijn in de omgeving van de masten meestal nog vele verlichtingsbronnen langs wegen, op boerderijen en enkele bewoningskernen aanwezig, waardoor de focus op de masten wegvalt.

De verlichting op windturbines wordt aangebracht op een hoogte waarop ook uit de Verenigde Staten geen gevallen van massale incidenten met vogelslachtoffers bekend zijn. De kans op desoriëntatie van trekkende vogels door de verlichting aan de turbine, waardoor de vogels slachtoffer worden van een aanvaring met de draaiende rotor, wordt minimaal geacht. De luchtvaartverlichting op windturbines heeft derhalve geen effect op vogels.

Uit de beschikbare onderzoeken en kennis komt naar voren dat luchtvaartverlichting op windturbines niet leidt tot extra risico's voor vleermuizen.

De conclusies is dat de aanwezigheid van verlichting op moderne windturbines geen negatieve effecten op vogels en vleermuizen teweeg brengt.

## Literatuur

- Alerstam T. 1990. Bird migration. Cambridge University Press, Cambridge.
- Arnett E.B., W.P. Erickson, J.W. Horn & J. Kerns 2005. Relationships between Bats and Wind Turbines in Pennsylvania and West Virginia: An Assessment of Fatality Search Protocols, Patterns of Fatality, and Behavioral Interactions with Wind Turbines A Summary of Findings from the Bats and Wind Energy Cooperative's 2004 Field Season. Bats and Wind Energy Cooperative (BWEC), Austin.
- Arnett E.B., W. K. Brown, W. P. Erickson, J. K. Fiedler, B. L. Hamilton, T. H. Henry, A. Jain, G D. Johnson, J. Kerns, R. R. Koford, C. P. Nicholson, T. J. O'Connell, M. D. Piorkowski & R. D. Tankersley 2008. Patterns of bat fatalities at wind energy facilities in North-America. *Journal of Wildlife Management* 72(1): 61-78.
- Berthold P. (ed.) 1993. Orientation and navigation in birds. Birkhausen Verlag, Basel.
- Bruinzeel L.W. & J. van Belle 2010. Additional research on the impact of conventional illumination of offshore platforms in the North Sea on migratory bird populations. Report 1439, Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- GAO (United States Government Accountability Office), 2005. WIND POWER Impacts on Wildlife and Government Responsibilities for Regulating Development and Protecting Wildlife. Report to Congressional Requesters. Rapportnr. GAO05-906. GAO, Washington, D.C.
- Gauthreaux S. jr. 1999. Presentation Cornell University september 1999. Windturbines and avian collision, Cornell, Iitica, USA.
- Hartman J.C., F. van Vliet & K.L. Krijgsveld 2012. Natuurtoets opschaling Windpark Wagendorp, Gemeente Hollands Kroon; Oriëntatiefase in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 en quick scan in het kader van de Flora- en faunawet. Rapport 12-123, Bureau Waardenburg, Culemborg.

- Hebert E., E. Reese & L. Mark. 1995. Avian collision and electrocution: an annotated bibliography. Report P700-95-001, California Energy Commission.
- Horn J.W., E.B. Arnett & T.H. Kunz 2008. Behavioral responses of bats to operating wind turbines. *Journal of Wildlife Management* 72(1): 123-132.
- Johnson G. D., W. P. Erickson, M. D. Strickland, M. F. Shepherd, D. A. Shepherd, and S. A. Sarappo 2003. Mortality of bats at a large-scale wind power development at Buffalo Ridge, Minnesota. *American Midland Naturalist* 150: 332–342.
- Kunz T.H., E.B. Arnett & W.P. Erickson 2007a. Ecological impacts of wind energy development on bats: questions, research, needs, and hypotheses. *Frontiers in Ecology and Environment* 5(6): 315-324.
- Kunz T.H., E.B. Arnett, W.P. Erickson, A.R. Hoar, G.D. Johnson, R.P. Larkin, M.D. Strickland, R.W. Thresher & M.D. Tuttle 2007b. Ecological impacts of wind energy development on bats: questions, research needs, and hypotheses. *Frontiers in Ecology and the Environment* 5 (6): 315–324.
- Kuijper D.P.J., J. Schut, D. van Dulleman, H. Toorman, N. Goossens, J. Ouwehand & H.J.G.A. Limpens 2008. Experimental evidence of light disturbance along the commuting routes of pond bats (*Myotis dasycneme*) *Lutra* 51 (1): 37-49.
- Lensink, R. & M. van der Valk 2013. Effecten van luchtvaartverlichting aan windturbines op vogels en vleermuizen. Notitie in project 12-278. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Lensink R. & S. Dirksen 1998. Hoge zendmasten en het aanvaringsrisico voor vogels. Notitie project 98-072, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Limpens H., H. Huitema & J. Dekker 2007. Vleermuizen en windenergie. Analyse van effecten en verplichtingen in het spanningsveld tussen vleermuizen en windenergie, vanuit de ecologische en wettelijke invalshoek. VZZ rapport 2006.50. Zoogdiervereniging VZZ, Arnhem.
- Poot H., B.J. Ens, H. de Vries, M.A.H. Donners, M.R. Wernand & J.M. Marquenie 2008. Green light for nocturnally migrating birds. *Ecology & Society* 13(2): 47 online [www.ecologyandsociety.org/vol13/iss2/art47](http://www.ecologyandsociety.org/vol13/iss2/art47).
- Rodrigues, L., L. Bach, M.-J. Dubourg-Savage, J. Goodwin & C. Harbusch (2008). Guidelines for consideration of bats in wind farm projects. EUROBATs Publication Series No. 3 (English version). UNEP/EUROBATs Secretariat, Bonn.
- Trapp J. 1998. Bird kills at towers and other man-made structures: an annotated partial bibliography (1960-1998). Report, U.S. Fish and Wildlife Service, Virginia.
- Van de Laar F.J.T. 2007. Green light to birds; investigation into the effect of bird-friendly lighting. Report NAM locatie L15-FA-1 . NAM Assen, The Netherlands.
- Verheijen F.J. 1978. Orientation based on directivity, a directional parameter of the animals radiant environment. In K. Schmidt-Koenig & W.T. Keeton (eds.). *Animal migration navigation and homing*, pp. 431-440. Springer Verlag, Berlin.
- Verheijen F.J. 1980. The moon: a neglected factor in studies on collision of nocturnal migrant birds with tal lighted structures and with aircraft. *Vogelwarte* 30: 305-320.
- Verheijen F.J. 1981. Birds kills at tall lighted structures in the USA in the period 1935-1973 and kills at a Dutch lighthouse in the period 1924-28 show similar lunar periodicity. *Ardea* 69: 199-203

Winkelman J.E., F.H. Kistenkas & M.J Epe 2008. Ecologische en natuurbeschermings-rechtelijke aspecten van windturbines op land. Alterra-rapport 1780. Alterra, Wageningen.

## Bijlage 4 Flux-Collision Model

© Bureau Waardenburg, 31 maart 2016

Jonne Kleyheeg-Hartman, Karen Krijgsveld, Mark Collier & Bas Engels

Met behulp van het zogenaamde Flux-Collision Model kan voor een bepaalde soort(groep) van vogels voorspeld worden hoeveel aanvaringslachtoffers er ongeveer in een (gepland) windpark zullen vallen. Om deze berekening uit te kunnen voeren zijn gegevens nodig van de vogelflux door het windpark, de configuratie van het windpark en de afmetingen van de windturbines. Daarnaast is voor de betreffende soort(groep) een aanvaringskans nodig die vastgesteld is door veldonderzoek naar flux en aanvaringslachtoffers in een ander al bestaand zogenaamd 'referentiewindpark'. Om de berekening volledig uit te kunnen voeren zijn ook van dit referentiewindpark gegevens nodig van de configuratie van het windpark en de afmetingen van de windturbines.

Voor de berekening van het aantal aanvaringslachtoffers via het Flux-Collision Model wordt onderstaande formule gebruikt die eerder door Troost (2008) is beschreven en die op enkele punten door Bureau Waardenburg is aangepast:

$$c = b * h * (1-a\_macro) * h\_cor * (r/r\_ref) * (e/e\_ref) * p\_cor * p$$

Waarin:

c	=	aantal slachtoffers in het windpark
b	=	vogelflux
h	=	fractie vogels die op turbinehoogte vliegt (tussen grond en tiphoogte)
a_macro	=	fractie vogels die om of over het windpark heen vliegt
h_cor	=	correctie voor het verschil in het aandeel vogels op rotorhoogte tussen het te beoordelen windpark en het referentiewindpark
r	=	fractie van het vlak waarin de rotoren draaien, dat bedekt wordt door de rotor (berekend voor 1 turbine)
r_ref	=	fractie van het vlak waarin de rotoren draaien, dat bedekt wordt door de rotor in het referentiewindpark (berekend voor 1 turbine)
e	=	gemiddeld aantal turbines dat per passage van het windpark gepasseerd wordt
e_ref	=	gemiddeld aantal turbines dat per passage van het referentiewindpark gepasseerd wordt
p_cor	=	correctie van de aanvaringskans voor het verschil in het formaat van de rotor (en daaraan gerelateerde rotorsnelheid en breedte van de rotorbladen) tussen het referentiewindpark en het te beoordelen windpark
p	=	aanvaringskans

### **b, h en a\_macro**

De factoren b, h en a\_macro bepalen samen de vogelflux door het windpark. De vogelflux (b) betreft het totaal aantal vogels dat in een bepaalde tijdsperiode (jaar, maand, dag) over de locatie van het (geplande) windpark vliegt. Afhankelijk van de manier waarop de flux (b) is gemeten of ingeschat (zowel in het plangebied als in het referentiewindpark), wordt gebruik gemaakt van de factoren h en a\_macro om de totale flux op een bepaalde locatie naar beneden bij te stellen tot de flux die daadwerkelijk door het windpark vliegt. Als de flux van vogels (b) tot op grote hoogte boven het windpark bekend is (bijvoorbeeld inclusief seizoenstrek), kan met de factor h aangegeven worden welke fractie van deze flux (ongeveer) op turbinehoogte passeert. Vaak is de vogelflux bepaald in een (nul)situatie zonder windturbines. In een situatie met windturbines zal over het algemeen een deel van de flux uitwijken voor de turbines door om het windpark heen te vliegen. De fractie van de flux die op deze manier uitwijkt voor het windpark wordt aangegeven met de factor a\_macro. De factoren h en a\_macro betreffen dus altijd getallen tussen 0 en 1. In sommige gevallen heeft de flux (b) al specifiek betrekking op het windpark en is in dit getal ook al rekening gehouden met uitwijking. In dat geval kan voor h 1 en voor a\_macro 0 ingevuld worden.

### **h\_cor**

De factor a\_macro omvat geen uitwijking onder de rotoren door, want deze uitwijking is al verwerkt in de aanvaringskans omdat deze (over het algemeen) berekend is op basis van de vogelflux door het totale referentiewindpark. Wanneer echter het aandeel vogels op rotorhoogte in het te beoordelen windpark sterk afwijkt van het aandeel vogels op rotorhoogte in het referentiewindpark is het wenselijk om hiervoor te corrigeren.

Voorbeeld: In windparken met kleine turbines (waaronder sommige referentiewindparken) is de flux over het algemeen evenredig over het verticale vlak van het windpark verdeeld. In windparken met grotere turbines (waar bijvoorbeeld veel vliegbewegingen van lokale vogels plaatsvinden) kan het echter zo zijn dat relatief meer vogels onder de rotoren door vliegen dan door het vlak waar de rotoren in draaien. Wanneer er in het te beoordelen windpark relatief gezien weinig vogels door de rotoren vliegen, zal de aanvaringskans die in het referentiewindpark is vastgesteld (waar een groter aandeel van de vogels op rotorhoogte vloog) te hoog zijn en dus omlaag gecorrigeerd moeten worden.

h\_cor wordt berekend volgens de volgende formule:

$$h_{cor} = \frac{\text{fractie van de flux op rotorhoogte}}{\text{fractie van de flux op rotorhoogte in referentiewindpark}}$$

De fractie van de flux op rotorhoogte in het te beoordelen windpark betreft het aandeel van de flux die volgt uit de berekening ( $b * h * (1 - a_{macro})$ ). Er hoeft hier dus niet nogmaals gecorrigeerd te worden voor vogels die (hoog) over het windpark heen vliegen.



### **r en r\_ref**

Deze twee factoren worden op dezelfde manier berekend op basis van de configuratie en afmetingen van het te beoordelen windpark (r) en het referentiewindpark (r\_ref). De formule is voor beide factoren als volgt:

$$r(\text{\_ref}) = \text{rotoroppervlak} / (\text{rotordiameter} * \text{gemiddelde afstand tussen turbines})$$

### **e en e\_ref**

Het aantal turbines dat een vogel tijdens een passage van het windpark gemiddeld passeert is afhankelijk van de configuratie van het windpark en de hoofdvliegrichting van de vogels door het windpark. De aanname voor e(\_ref) is gekoppeld aan de manier waarop de flux (b) is bepaald. Bij het bepalen van deze flux is namelijk al nagedacht over de manier waarop vogels door het windpark vliegen. Voor een lijnopstelling wordt er vaak van uitgegaan dat de flux dwars door het windpark gaat (hoofdvliegrichting haaks op de lijnopstelling). In het geval van een lijnopstelling wordt dan ook over het algemeen aangenomen dat vogels één windturbine passeren, tenzij er duidelijke aanwijzingen zijn dat dit niet het geval is.

Wanneer de configuratie van het windpark min of meer vierkant is (en vogels over het algemeen vanuit alle richtingen door het windpark vliegen) wordt e(\_ref) vaak berekend als de wortel van het totaal aantal turbines.

### **p\_cor**

Met deze factor wordt gecorrigeerd voor het verschil in rotoroppervlak (en de daaraan gerelateerde rotorsnelheid en breedte van de rotorbladen) tussen de turbines van het te beoordelen windpark en de turbines van het referentiewindpark. Bij een grotere rotor (die relatief langzamer draait en bredere rotorbladen heeft) is de aanvaringskans per vierkante meter rotoroppervlak kleiner dan bij een kleinere rotor. De formule voor p\_cor is gebaseerd op de theoretische relatie tussen aanvaringskans en rotoroppervlak, afgeleid van het Band Model (Band *et al.* 2007). p\_cor wordt berekend op basis van de volgende formule:

$$p\_cor = 0,9785 * (O / Oref)^{-0,26}$$

Waarin:

O	=	rotoroppervlak van de windturbines van het te beoordelen windpark (m <sup>2</sup> )
Oref	=	rotoroppervlak van de windturbines van het referentiewindpark (m <sup>2</sup> )

### **p**

Deze factor betreft de aanvaringskans die voor de betreffende soort(groep) is vastgesteld in een referentiewindpark. Indien voor een soort(groep) meerdere aanvaringskansen beschikbaar zijn wordt met al deze aanvaringskansen het aantal aanvaringslachtoffers berekend en wordt in de rapportage de gemiddelde uitkomst gepresenteerd. Sommige in de literatuur beschikbare aanvaringskansen zijn

gebaseerd op een te beperkt onderzoek m.b.t. flux of aantallen slachtoffers, waardoor de onzekerheidsmarge te groot wordt. Deze aanvaringskansen worden door Bureau Waardenburg daarom niet gebruikt in het Flux-Collision Model. De gebruikte aanvaringskans(en) worden in de rapportage gepresenteerd.

#### **Literatuur**

- Band, W., M. Madders & D.P. Whitfield, 2007. Developing field and analytical methods to assess avian collision risk at wind farms. In De Lucas, M., Janss, G. & Ferrer, M., eds. *Birds and Wind Power*. Barcelona., Spain: Lynx Edicions.
- Troost, T., 2008. Estimating the frequency of bird collisions with wind turbines at sea. Guidelines for using the spreadsheet 'Bird collisions Deltares v1-0.xls'. Appendix to report Z4513. Deltares, Delft.

## **Bijlage 5    AERIUS berekening**



# AERIUS CALCULATOR

Dit document bevat resultaten van een stikstofdepositieberekening met AERIUS Calculator. U dient dit document te gebruiken ter onderbouwing van een vergunningaanvraag in het kader van de Wet natuurbescherming.

De resultaten geven de stikstofeffecten van deze activiteit weer voor Natura 2000-gebieden. AERIUS Calculator maakt enkel voor de PAS-gebieden inzichtelijk welke stikstofgevoelige habitattypen er voor komen en op welke hiervan een effect is. Op basis hiervan is aangegeven voor hoeveel hectares ontwikkelingsruimte benodigd is.

De berekening op basis van stikstofemissies gaat uit van de componenten ammoniak ( $\text{NH}_3$ ) en stikstofoxide ( $\text{NO}_x$ ), of één van beide. Hiermee is de depositie van de activiteit berekend en uitgewerkt.

Wilt u verder rekenen of gegevens wijzigen? Importeer de pdf dan in de Calculator.

Verdere toelichting over deze PDF kunt u vinden in een bijbehorende leeswijzer. Deze leeswijzer en overige documentatie is te raadplegen via: [www.aerius.nl](http://www.aerius.nl) en [pas.natura2000.nl](http://pas.natura2000.nl).

## Berekening VKA Blauw

- ▶ Kenmerken
- ▶ Samenvatting emissies
- ▶ Depositieresultaten
- ▶ Gedetailleerde emissiegegevens

# AERIUS CALCULATOR

## Contact

Rechtspersoon	Inrichtingslocatie
Bureau Waardenburg	Dronerringweg, 8255 Swifterbant

## Activiteit

Omschrijving	AERIUS kenmerk
Windpark Blauw, Voorkeursalternatief	S2f7FXdDMLPs

Datum berekening	Rekenjaar	Rekeninstellingen
03 oktober 2017, 10:15	2018	Berekend voor Wnb.

Tijdelijk project, startjaar	Duur in jaren
2018	1

## Totale emissie

	Situatie 1
NOx	28,22 ton/j
NH <sub>3</sub>	3,69 kg/j

## Resultaten

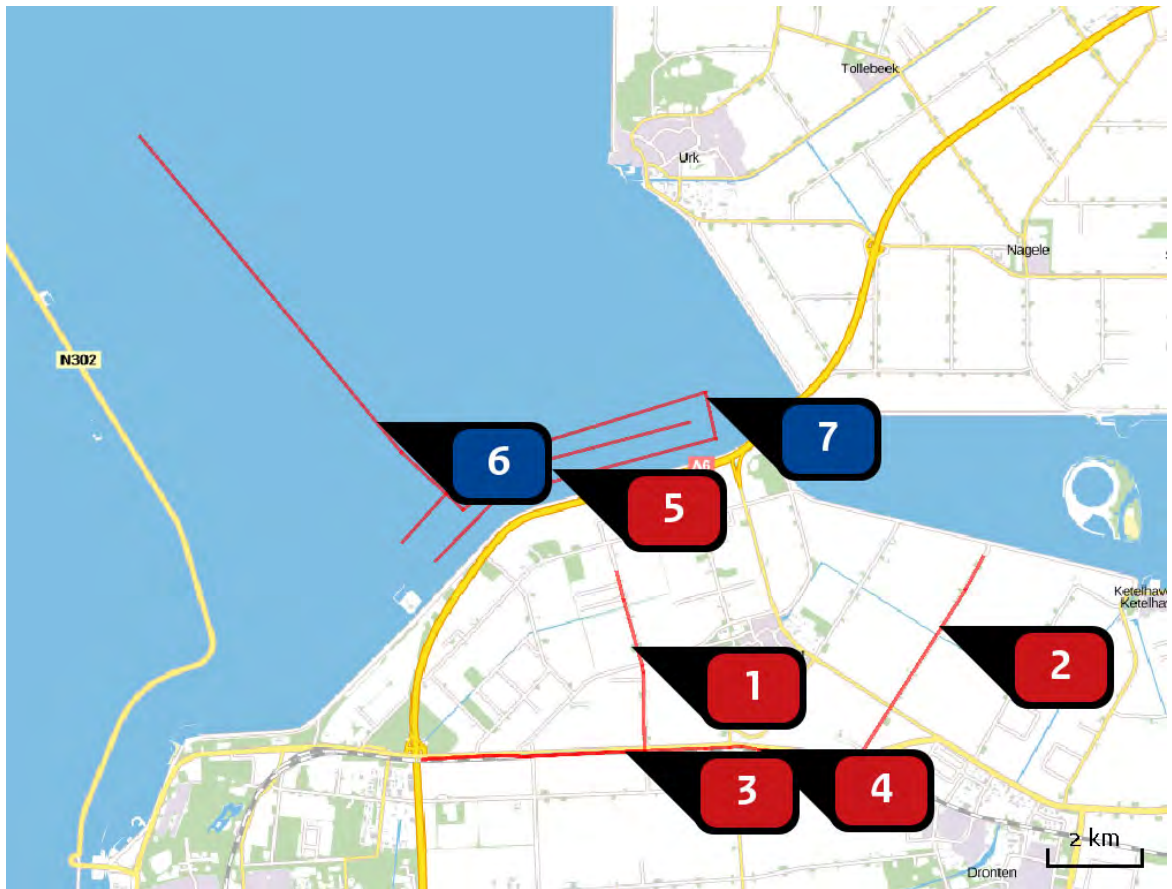
Hectare met  
hoogste bijdrage  
(mol/ha/j)

Natuurgebied	Bijdrage
-	-

## Toelichting


- Aanleg van windturbines voor windpark Blauw:
- 24 buitendijkse turbines in het IJsselmeer
  - 21 turbines in het westelijke gebied
  - 16 turbines in het oostelijke gebied
  - sanering van 74 turbines in het gehele gebied

Locatie  
VKA Blauw



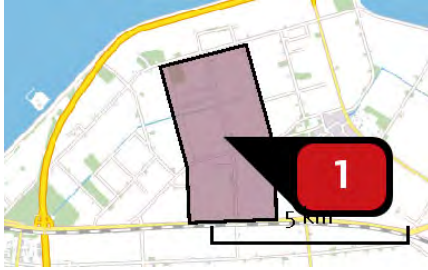
Emissie  
VKA Blauw

Bron Sector		Emissie NH <sub>3</sub>	Emissie NO <sub>x</sub>
<b>1</b>	West Mobiele werktuigen   Bouw en Industrie	-	9.538,24 kg/j
<b>2</b>	Oost Mobiele werktuigen   Bouw en Industrie	-	7.332,55 kg/j
<b>3</b>	Aanvoer west Wegverkeer   Buitenwegen	1,60 kg/j	530,02 kg/j
<b>4</b>	Aanvoer oost Wegverkeer   Buitenwegen	2,09 kg/j	670,11 kg/j
<b>5</b>	IJsselmeer Mobiele werktuigen   Bouw en Industrie	-	872,64 kg/j
<b>6</b>	Aanvoer IJsselmeer Scheepvaart   Binnenvaart: Vaarroute	-	7.255,98 kg/j

Bron Sector	Emissie NH <sub>3</sub>	Emissie NO <sub>x</sub>
<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="background-color: #0056b3; color: white; border-radius: 50%; width: 30px; height: 30px; display: flex; align-items: center; justify-content: center; margin-right: 10px;">7</div>  </div>	Kabellegschip Scheepvaart   Binnenvaart: Vaarroute	- 2.016,74 kg/j

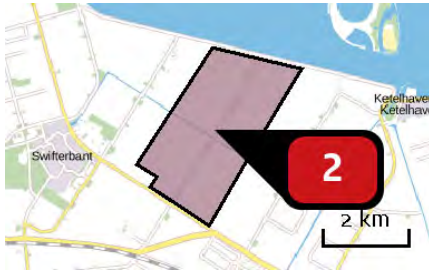


Emissie  
(per bron)  
VKA Blauw



Naam **West**  
Locatie (X,Y) **169341, 509082**  
NOx **9.538,24 kg/j**

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 2310 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.330,56 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 4186 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	728,36 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 224 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	21,45 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 672 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	191,52 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 2349 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	873,83 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 3938 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	3.189,78 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 315 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	263,65 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 1911 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	802,62 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 3360 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	987,84 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 1575 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	323,19 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 643 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	520,83 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 321 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	115,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 643 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	189,04 kg/j



Naam	Oost
Locatie (X,Y)	175855, 509526
NOx	7.332,55 kg/j

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 1760 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.013,76 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 3189 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	554,89 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 171 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	16,37 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 512 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	145,92 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 1789 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	665,51 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 3000 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	2.430,00 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 240 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	200,88 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 1456 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	611,52 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 2560 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	752,64 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 1200 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	246,24 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 541 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	438,21 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 271 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	97,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 541 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	159,05 kg/j



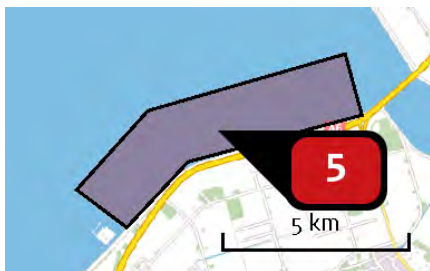
Naam **Aanvoer west**  
 Locatie (X,Y) **169194, 506867**  
 NOx **530,02 kg/j**  
 NH3 **1,60 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	10,23 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	3,0	NOx NH3	2,60 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	54,0	NOx NH3	517,19 kg/j 1,34 kg/j



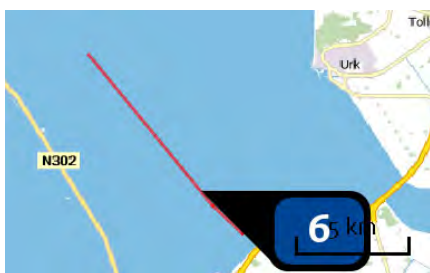
Naam **Aanvoer oost**  
 Locatie (X,Y) **172059, 506916**  
 NOx **670,11 kg/j**  
 NH3 **2,09 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	1,0	NOx NH3	8,56 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	3,0	NOx NH3	4,36 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	41,0	NOx NH3	657,20 kg/j 1,70 kg/j



Naam **IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **167664, 512843**  
 NOx **872,64 kg/j**

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Heistelling / Ponton, 192 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	155,52 kg/j
AFW	Hoofdkraan op schip, 672 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	544,32 kg/j
AFW	Hulpkraan op schip, 288 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	103,68 kg/j
AFW	Varende hulpkraan, 192 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	69,12 kg/j



Naam **Aanvoer IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **163937, 513853**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **7.255,98 kg/j**

Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Binnenvaartschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j
M6	Transportschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j



Naam **Kabellegschip**  
 Locatie (X,Y) **170941, 514350**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **2.016,74 kg/j**

Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Kabellegschip	1	100%	0	0%	NOx	2.016,74 kg/j

## Disclaimer

Hoewel verstrekte gegevens kunnen dienen ter onderbouwing van een vergunningaanvraag, kunnen er geen rechten aan worden verleend. De eigenaar van AERIUS aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud van de door de gebruiker aangeboden informatie. Bovenstaande gegevens zijn enkel bruikbaar tot er een nieuwe versie van AERIUS beschikbaar is. AERIUS is een geregistreerd handelsmerk in Europa. Alle rechten die niet expliciet worden verleend, zijn voorbehouden.

## Rekenbasis

Deze berekening is tot stand gekomen op basis van:

AERIUS            versie 2016L\_20170907\_447ffob73d

Database        versie 2016L\_20170828\_c3f058foof

Voor meer informatie over de gebruikte methodiek en data zie:

<https://www.aerius.nl/nl/factsheets/release/aerius-calculator-2015-handboek-o>



## **Bijlage 6 Instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden**

**Essentie tabel Natura 2000-gebied 075, Keteimeer & Vossemeer**

**Kernopgaven**

**Opgave landschappelijke samenhang en interne complexiteit (Meren en moerassen)**

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplekken en foerageergebieden in het bijzonder voor graslandse watervogels en meervleermuisen (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaïek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradient watertypen (inclusief brak) met name in het oebilandsschappen Laagveen.

**4.01 Evenwichtig systeem**

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in kraaienvoerwaters H3140 en meren met knibbescheer en lotsteekruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulleend A061 en nonnetje A068.

**4.02 Rui- en rusplaatsen**

Voldoende open water met rusplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobeend A056 en kulleend A061.

**4.03 Moerasranden**

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paalgebied vis, noordse woelmuis \*H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karekiet A298.

**Instandhoudingsdoelstellingen**

	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
<b>Broedvogels</b>							
A021 Roerdomp	-	>	A			5	4.03, W
A119 Porseleinhoen	-	>	A			4	
A298 Grote karekiet	-	>	A			40	4.03, W
<b>Niet-broedvogels</b>							
A005 Fuut	-	=	II		350		4.02
A017 Aalscholver	+	=	II		870		
A034 Lepelaar	+	=	II		8		
A037 Kleine Zwaan	-	=	II		5		4.01, W
A038b Toendranietgans	+	=	II		220		4.02
A041 Kolgans	+	=	II		680		4.02
A043 Grauwe Gans	+	=	II		160		4.02
A051 Kraakeend	+	=	II		360		
A052 Wintertaling	-	=	II				

A054	Pijlsaart	-	=	=	50		
A059	Tafleend	-	=	=	350	4.01,W	
A061	Kulfeend	-	=	=	4500	4.01,W	4.02
A068	Nonnetje	-	=	=	30	4.01,W	
A070	Grote Zaagbek	-	=	=	70		
A094	Visarend	+	=	=	3		
A125	Meerkoet	-	=	=	1700		
A156	Grutto	-	=	=	20		
A190	Reuzensterm	+	=	=	10		

deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit  
**Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer**

#### Legenda

W

Kernopgave met wateropgave

Sense of urgency: beheeropgave

Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities

Landelijke Staat van Instandhouding (-= zeer ongunstig; - matig ongunstig; + gunstig)

Behoudsdoelstelling

Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling

Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

SVI landelijk

=

>

=(<)

Essentietabel Natura 2000-gebied 072\_Lijsselmeer

**Kernopgaven**

**Opgave landschappelijke samenhang en interne complexiteit (Meren en moerassen)**

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplaatsen en foerageergebieden in het bijzonder voor graslandse watervogels en meervleermuis (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deellandschappen Laagveen.

**4.01 Evenwichtig systeem**

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in **krabbenschieren** H3150 en meren met krabbescheer en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulleend A061 en nonnetje A068.

**4.02 Rui- en rustplaatsen**

Voldoende open water met ruiplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobeend A056 en kulleend A061.

**4.03 Moerasranden**

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paai gebied vis, noordse woelmuis \*H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karrekiet A236.

**4.04 Plas-dras situaties**

Plas-dras situaties voor smienten A050 en broedvogels, zoals kempphaan A151.

**Instandhoudingsdoelstellingen**

Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3150		=	=				
H6430A	+	=	=				4.01, W
H6430B	-	=	=				
H7140A	-	=	=				
<b>Habitatsorten</b>							
H1163	-	=	=	=			4.01, W 4.03, W
H1318	-	=	=	=			
H1340	-	>	=	>			4.03, W
H1903	-	=	=	=			
<b>Broedvogels</b>							
A017	+	=	=	=		8000*	
A021	-	>	>			7	4.03, W





A151	Kemphaan	-	=	=	2100 foer/ 17300 slaap			
A156	Grufto	--	=	=	290 foer/ 2200 slaap			
A160	Wulp	+	=	=	310 foer/ 3500 slaap			
A177	Dwergmeeuw	-	=	=	50			
A190	Reuzenster	+	=	=	40			
A197	Zwarte Stern	--	=	=	49700			

deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit  
**Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer**

#### Legenda

W

Kernopgave met wateropgave

Sense of urgency; beheeropgave

Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities

Landelijke Staat van Instandhouding (-- zeer ongunstig; - matig ongunstig; + gunstig)

Behoudsdoelstelling

Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling

Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

SVI landelijk

=

>

=(<)

Natura 2000 gebied IJsselmeer (72)

winter- en trekvogels

Soort	Gebieds-		Aantal in	Aantal						Start trend	Trend sinds start	Trend sinds 05/06
	doel	Functie		09/10	10/11	11/12	12/13	13/14	14/15			
Aalscholver	x	f	seiz. gem.	9706	9440	8690	9556	6644	8518	1980	+	0
Aalscholver	x	s	seiz. max.	8679	12558	14908	20051	17660	?			
Bergeend	x	f	seiz. gem.	258	152	158	156	228	318	1995	+	~
Brandgans	x	f	seiz. gem.	2140	1859	1669	1729	2462	2610	1994	+	+
Brandgans	x	s	seiz. max.	94778	94353	?	?	?	113028	1996	++	++
Brilduiker	x	f	seiz. gem.	277	528	345	505	248	439	1980	-	0
Dwergmeeuw	x	f	seiz. gem.	?	?	?	?	?	?			
Fuut	x	f	seiz. gem.	984	803	1654	766	811	1090	1980	-	-
Goudplevier	x	f	seiz. gem.	75	1113	318	681	947	2021	1995	++	++
Grauwe Gans	x	f	seiz. gem.	2614	3430	3520	3198	3826	2827	1994	++	++
Grauwe Gans	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Grote Zaagbek	x	f	seiz. gem.	3314	2756	829	1412	339	247	1980	-	~
Grutto	x	f	seiz. gem.	55	224	41	132	80	201	1995	~	~
Grutto	x	s	seiz. max.	?	2770	2735	1667	2947	1831	1995	++	~
Kemphaan	x	f	seiz. max.	165	328	150	185	57	496	1993	~	~
Kemphaan	x	s	seiz. max.	?	4582	4264	2386	6411	2000	1994	--	--
Kievit		f	seiz. gem.	207	811	732	503	1380	1470	1995	~	~
Kleine Rietgans	x	f	seiz. gem.	1	0	0	0	4	1	1994	-	-
Kleine Rietgans	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Kleine Zwaan	x	f	seiz. gem.	46	288	144	121	46	133	1980	++	++
Kleine Zwaan	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Kluut	x	f	seiz. gem.	75	61	24	20	29	27	1995	+	~
Knobbelzwaan		f	seiz. gem.	1534	2215	1754	2117	1781	2279	1980	+	+
Kokmeeuw		f	seiz. gem.	4238	6629	7118	6526	7576	5711	1980	0	0
Kolgans	x	f	seiz. gem.	630	960	1041	732	1043	656	1994	-	~
Kolgans	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Krakeend	x	f	seiz. gem.	359	424	520	536	473	896	1995	++	++
Kuilfeend	x	f	seiz. gem.	8629	8657	8012	10375	11235	10990	1980	0	0
Lepelaar	x	f	seiz. gem.	50	48	64	68	60	64	1995	++	+
Meerkoet	x	f	seiz. gem.	3364	11445	4595	5056	3433	6288	1980	0	0
Middelste Zaagbek		f	seiz. gem.	160	248	104	25	1	7	1980	-	~
Nonnetje	x	f	seiz. gem.	530	314	139	113	8	19	1980	~	~
Pijlstaart	x	f	seiz. gem.	66	54	19	139	215	107	1995	~	~
Reuzenster	x	s	seiz. max.	45	80	52	76	78	49	1980	+	~
Slobeend	x	f	seiz. gem.	66	42	113	114	52	82	1995	+	+
Smient	x	s	seiz. gem.	4148	6023	5820	5863	6379	3984	1980	+	~
Stormmeeuw		f	seiz. gem.	632	1260	595	490	634	634	1980	+	~
Tafeleend	x	f	seiz. gem.	396	1435	623	1190	879	881	1980	-	+
Toendriertgans	x	s	seiz. max.	16800	26560	12777	8717	?	?			
Topper	x	f	seiz. gem.	9186	9129	11938	25237	28630	22652	1980	+	+
Wilde Eend	x	f	seiz. gem.	1579	1330	1826	1526	1102	938	1995	--	--
Wintertaling	x	f	seiz. gem.	128	415	470	345	339	406	1995	0	~
Wulp	x	f	seiz. gem.	573	1457	822	437	1816	1027	1995	++	~
Wulp	x	s	seiz. max.	7033	7062	8751	3984	9931	9760	1993	++	+
Zilvermeeuw		f	seiz. gem.	74	89	96	88	117	114	1980	-	-
Zwarte Stern	x	s	seiz. max.	15000	14800	15000	12880	22000	19000	2004	~	~

© Netwerk Ecologische Monitoring (Sovon, RWS, CBS)

Toelichting:

**Gebiedsdoel:** voor deze soorten zijn instandhoudingsdoelen geformuleerd of worden aanvullende specifieke functies aangegeven in de toelichting op de doelen. Zie voor de actuele stand van zaken van gebiedsdoelen en doelformuleringen de aanwijzingsbesluiten.

**Functie:** b broeden, f foerageren, s slapen (slaapplaats)

**Aantal in:** de aantallen worden per jaar (broedvogels) of per seizoen (winter- en trekvogels) gepresenteerd. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. Bij broedvogels gaat het om het aantal broedparen, bij winter- en trekvogels om het gemiddelde maandelijkse aantal per seizoen (seiz. gem. = seizoensgemiddelde) of het maximale aantal binnen een seizoen (seiz. max. = seizoensmaximum). Deze keuze hangt samen met de wijze waarop de instandhoudingsdoelen worden uitgedrukt: bij slaapplaatsen zijn dit bijvoorbeeld seizoensmaxima. In incidentele gevallen wordt alleen een aantal uit januari gepresenteerd (midwinter).

Bij aantallen tussen vierkante haakjes waren geen volledige tellingen beschikbaar en wordt een schatting gegeven. In het geval van accolades betreft de schatting een gemiddelde over het betreffende jaar en de twee omliggende jaren. In gevallen waar een vraagteken wordt vermeld, zijn vaak wel steekproeven van een deel van het gebied beschikbaar maar geen (betrouwbare) totaalschatting.

**Trend:** trends zijn gebaseerd op volledige tellingen of, indien niet beschikbaar, een representatieve steekproef van telgebieden. Trends worden weergegeven voor de lange termijn (startjaar aangegeven) en voor de laatste tien jaar.

Gebruikte trend-symbolen:

- ++ significante sterke toename van >5% per jaar
- + significante matige toename van < 5% per jaar
- 0 stabiel, geen significante trend
- matige significante afname van < 5% per jaar
- sterke significante afname van >5% per jaar
- ~ onzeker, geen trend aantoonbaar

Disclaimer

Sovon Vogelonderzoek Nederland besteedt de uiterste zorg aan de betrouwbaarheid van de gepubliceerde gegevens en informatie. Deze kunnen aan wijzigingen onderhevig zijn en onjuistheden kunnen voorkomen. Uit discrepanties met eerder door Sovon geleverde gegevens en informatie ter uitvoering van natuurbeleid - of bewerkingen daarvan - kunnen geen conclusies worden getrokken. Aan de op de website gepresenteerde gegevens en informatie kunnen geen rechten worden ontleend. Sovon en haar directe bronhouders (aanteveraars van de gegevens) aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van gegevens of informatie zoals vermeld op deze website.

Natura 2000 gebied IJsselmeer (72)

winter- en trekvogels

Soort	Gebieds-		Aantal in	09/10	10/11	11/12	12/13	13/14	14/15	Start trend	Trend sinds start	Trend sinds 05/06
	doel	Functie										
Aalscholver	x	f	seiz. gem.	9706	9440	8690	9556	6644	8518	1980	+	0
Aalscholver	x	s	seiz. max.	8679	12558	14908	20051	17660	?			
Bergeend	x	f	seiz. gem.	258	152	158	156	228	318	1995	+	~
Brandgans	x	f	seiz. gem.	2140	1859	1669	1729	2462	2610	1994	+	+
Brandgans	x	s	seiz. max.	94778	94353	?	?	?	113028	1996	++	++
Brilduiker	x	f	seiz. gem.	277	528	345	505	248	439	1980	-	0
Dwergmeeuw	x	f	seiz. gem.	?	?	?	?	?	?			
Fuut	x	f	seiz. gem.	984	803	1654	766	811	1090	1980	-	-
Goudplevier	x	f	seiz. gem.	75	1113	318	681	947	2021	1995	++	~
Grauwe Gans	x	f	seiz. gem.	2614	3430	3520	3198	3826	2827	1994	++	++
Grauwe Gans	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Grote Zaagbek	x	f	seiz. gem.	3314	2756	829	1412	339	247	1980	-	~
Grutto	x	f	seiz. gem.	55	224	41	132	80	201	1995	~	~
Grutto	x	s	seiz. max.	?	2770	2735	1667	2947	1831	1995	++	~
Kemphaan	x	f	seiz. max.	165	328	150	185	57	496	1993	~	~
Kemphaan	x	s	seiz. max.	?	4582	4264	2386	6411	2000	1994	--	--
Kievit		f	seiz. gem.	207	811	732	503	1380	1470	1995	~	~
Kleine Rietgans	x	f	seiz. gem.	1	0	0	0	4	1	1994	-	-
Kleine Rietgans	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Kleine Zwaan	x	f	seiz. gem.	46	288	144	121	46	133	1980	++	++
Kleine Zwaan	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Kluut	x	f	seiz. gem.	75	61	24	20	29	27	1995	+	~
Knobbelzwaan		f	seiz. gem.	1534	2215	1754	2117	1781	2279	1980	+	+
Kokmeeuw		f	seiz. gem.	4238	6629	7118	6526	7576	5711	1980	0	0
Kolgans	x	f	seiz. gem.	630	960	1041	732	1043	656	1994	-	~
Kolgans	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Krakeend	x	f	seiz. gem.	359	424	520	536	473	896	1995	++	++
Kuifeend	x	f	seiz. gem.	8629	8657	8012	10375	11235	10990	1980	0	0
Lepelaar	x	f	seiz. gem.	50	48	64	68	60	64	1995	++	+
Meerkoet	x	f	seiz. gem.	3364	11445	4595	5056	3433	6288	1980	0	0
Middelste Zaagbek		f	seiz. gem.	160	248	104	25	1	7	1980	-	~
Nonnetje	x	f	seiz. gem.	530	314	139	113	8	19	1980	~	~
Pijlstaart	x	f	seiz. gem.	66	54	19	139	215	107	1995	~	~
Reuzenster	x	s	seiz. max.	45	80	52	76	78	49	1980	+	~
Slobeend	x	f	seiz. gem.	66	42	113	114	52	82	1995	+	+
Smient	x	s	seiz. gem.	4148	6023	5820	5863	6379	3984	1980	+	~
Stormmeeuw		f	seiz. gem.	632	1260	595	490	634	634	1980	+	~
Tafeleend	x	f	seiz. gem.	396	1435	623	1190	879	881	1980	-	+
Toendrarietgans	x	s	seiz. max.	16800	26560	12777	8717	?	?			
Topper	x	f	seiz. gem.	9186	9129	11938	25237	28630	22652	1980	+	+
Wilde Eend	x	f	seiz. gem.	1579	1330	1826	1526	1102	938	1995	--	--
Wintertaling	x	f	seiz. gem.	128	415	470	345	339	406	1995	0	~
Wulp	x	f	seiz. gem.	573	1457	822	437	1816	1027	1995	++	~
Wulp	x	s	seiz. max.	7033	7062	8751	3984	9931	9760	1993	++	+
Zilvermeeuw		f	seiz. gem.	74	89	96	88	117	114	1980	-	-
Zwarte Stern	x	s	seiz. max.	15000	14800	15000	12880	22000	19000	2004	~	~

© Netwerk Ecologische Monitoring (Sovon, RWS, CBS)

Toelichting:

**Gebiedsdoel:** voor deze soorten zijn instandhoudingsdoelen geformuleerd of worden aanvullende specifieke functies aangegeven in de toelichting op de doelen. Zie voor de actuele stand van zaken van gebiedsdoelen en doelformuleringen de aanwijzingsbesluiten.

**Functie:** b broeden, f foerageren, s slapen (slaapplaats)

**Aantal in:** de aantallen worden per jaar (broedvogels) of per seizoen (winter- en trekvogels) gepresenteerd. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. Bij broedvogels gaat het om het aantal broedparen, bij winter- en trekvogels om het gemiddelde maandelijkse aantal per seizoen (seiz. gem. = seizoensgemiddelde) of het maximale aantal binnen een seizoen (seiz. max. = seizoensmaximum). Deze keuze hangt samen met de wijze waarop de instandhoudingsdoelen worden uitgedrukt: bij slaapplaatsen zijn dit bijvoorbeeld seizoensmaxima. In incidentele gevallen wordt alleen een aantal uit januari gepresenteerd (midwinter).

Bij aantallen tussen vierkante haakjes waren geen volledige tellingen beschikbaar en wordt een schatting gegeven. In het geval van accolades betreft de schatting een gemiddelde over het betreffende jaar en de twee omliggende jaren. In gevallen waar een vraagteken wordt vermeld, zijn vaak wel steekproeven van een deel van het gebied beschikbaar maar geen (betrouwbare) totaalschatting.

**Trend:** trends zijn gebaseerd op volledige tellingen of, indien niet beschikbaar, een representatieve steekproef van telgebieden. Trends worden weergegeven voor de lange termijn (startjaar aangegeven) en voor de laatste tien jaar.

Gebruikte trend-symbolen:

- ++ significante sterke toename van >5% per jaar
- + significante matige toename van < 5% per jaar
- 0 stabiel, geen significante trend
- matige significante afname van < 5% per jaar
- sterke significante afname van >5% per jaar
- ~ onzeker, geen trend aantoonbaar

Disclaimer

Sovon Vogelonderzoek Nederland besteedt de uiterste zorg aan de betrouwbaarheid van de gepubliceerde gegevens en informatie. Deze kunnen aan wijzigingen onderhevig zijn en onjuistheden kunnen voorkomen. Uit discrepanties met eerder door Sovon geleverde gegevens en informatie ter uitvoering van natuurbeleid- of bewerkingen daarvan - kunnen geen conclusies worden getrokken. Aan de op de website gepresenteerde gegevens en informatie kunnen geen rechten worden ontleend. Sovon en haar directe bronhouders (aanneemers van de gegevens) aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van gegevens of informatie zoals vermeld op deze website.



Essentietabel Natura 2000-gebied 078. Oostvaardersplassen

**Kernopgaven**

**Opgave landschappelijke samenhang en interne complexiteit (Meren en moerassen)**

Behoud en herstel van samenhang tussen slaappleaten en foerageergebieden in het bijzonder voor grasetende watervogels en meervleermuizen (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradient watertypen (inclusief brak) met name in het deelandschappen Laagveen.

**4.05 Ruit-en rustplaatsen**

Voldoende ruitplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fluut A005, ganzen, slobbeend A056 en kuifeend A061.

**4.06 Overjarig riet**

Herstel van grote oppervlaktbrede zones overjarig riet, inclusief waterriet, door herstel van natuurlijke peildynamiek en tegengaan verdroging t.b.v. roerdras woelmuus \*H1340 en rietvogels, zoals roerdras A021, woudsape A022, snor A292 en grote karekiet A298.

**4.07 Pias-dras situaties**

Pias-dras situaties voor smienten A050 en broedvogels zoals kempfaan A151, porseleinhoen A119 en watersnip A133 en roerdras woelmuus \*H1340.

**Instandhoudingsdoelstellingen**

Broedvogels	SVI	Doelst.	Doelst.	Doelst.	Draagkracht	Draagkracht	Kernopgaven
		Landelijk	Opp.vl.	Kwal.			
A004	+				140		
A017	+				8000*		
A021	-				40	4.06,W	
A022	-				3	4.06,W	
A026	+				20		
A027	+				40		
A034	+				160		
A081	+				40		
A082	-				4		
A119	-				40	4.07,W	
A272	+				190		
A292	-				680	4.06,W	
A295	-				790		



## Essentiële Natura 2000-gebied 073, Markermeer & IJmeer

### Kernopgaven

#### Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerasseem)

Behoud en herstel van samenhang tussen slaappleatsen en loerageergebieden in het bijzonder voor graslandse watervogels en meervleermuis (de belangrijkste kraanvogelfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deelgebieden Laagveen.

#### 4.01 Evenwichtig systeem

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in kraanwateren H3140 en meren met randsloebos en bontekruident H3151), mede t.b.v. vogels zoals *kleine zwaan* A037, *tafelend* A059, *kuifeend* A061 en *nonnetje* A068.

#### 4.02 Rul- en rustplaatsen

Voldoende open water met rustplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobeend A056 en kuifeend A061.

#### 4.03 Moerasranden

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paai gebied vis, noordse woelmuis \*H1340 en voor moerasvogels als roercomp A021 en grote haretst A038.

### Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen	Habitatsoorten	Broedvogels	Niet-broedvogels	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3140	Kraanwateren			-	=	=				4.01, W
H1163	Rivieronderpad			-	= (>)	= (>)	=			4.01, W 4.03, W
H1318	Meervleermuis			-	=	=	=			
A017	Aalscholver			-	=	=		8000*		
A193	Vischif			-	=	=		630		
A005	Fuut			-	=	=		170		4.02
A017	Aalscholver			+	=	=		2600		
A034	Lepelaar			+	=	=		2		
A043	Grauwe Gans			+	=	=		510		4.02
A045	Brandgans			+	=	=		160		4.02





## Essentiële tabel Natura 2000-gebied 074, Zwarte Meer

### Kernopgaven

#### Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerassen)

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplassen en foerageergebieden in het bijzonder voor grazende watervogels en meervleermuizen (de belangrijkste kraamkamertuifunctie en slaaplunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van moerasak van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deelandschappen Laagveen.

#### 4.01 Evenwichtig systeem

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in *Kraanwaterlanden* H3140, en meren met krabbenscheer en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulleend A061 en *nonnetje* A066.

#### 4.02 Rui- en rustplassen

Voldoende open water met rustplassen en rustgebieden voor watervogels zoals fuif A005, ganzen, slobeend A056 en kulleend A061.

#### 4.03 Moerasranden

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paalgebied vis, *noordse woelmuis* H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karekiet A098.

#### 4.15 Vochtige graslanden

Herstel inundatie, behoud en nieuwvorming *blauwvleeslanden* H6410, glanshaver- en vossenstaarthooilanden (grote vossenstaart) H6510\_B, met name kleivitsbloemhooilanden, mede als leefgebied van de *xerimphaan* A151 en *watersnip* A153.

### Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3150	-	>	>				4.01,W
H6430A	+	=	=				
H6510B	-	>	>				4.15,W
<b>Habitatsoorten</b>							
H1145	-	=	=	=			4.01,W 4.03,W
H1149	+	=	=	=			4.01,W 4.03,W
H1163	=	>	=	>			4.01,W 4.03,W
H1318	-	=	=	=			
<b>Broedvogels</b>							



## Essentietabel Natura 2000-gebied 076. Veluwezandmeren

### Kernopgaven

#### Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerassen)

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplekken en foerageergebieden in het bijzonder voor grazende watervogels en meervleermuis (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deellandschappen Laagveen.

#### 4.01 Evenwichtig systeem

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in kraanwierwateren H3140 en meren met krabbenscheer en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafelend A059, kulfeend A061 en nonnetje A068.

#### 4.02 Rul- en rustplaatsen

Voldoende open water met rustplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobbeend A056 en kulfeend A061.

#### 4.03 Moerasranden

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paalgebied vs, noordse woermuis H11340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karekiet A298.

### Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3140	-	=	=				4.01, W
H3150	-	=	=				4.01, W
Habitatsoorten							
H1149	+	=	=	=			4.01, W 4.03, W
H1163	-	= (<)	=	=			4.01, W 4.03, W
H1318	-	=	=	=			
Broedvogels							
A021	-	^	^			5	4.03, W
A298	-	^	^			40	4.03, W
Niet-broedvogels							
A005	-	=	=		400		4.02
A017	+	=	=		420		
A027	+	=	=		40		
A034	+	=	=		3		

A037	Kleine Zwaan	-	=	=	120	4.01.W	
A050	Smerit	+	=	=	3500		
A051	Krakeend	+	=	=	280		
A054	Pijlstaart	-	=	=	140		
A056	Slobeend	+	=	=	50	4.02	
A058	Krooneend	-	=	=	30		
A059	Tafleend	-	= (<)	=	6600	4.01.W	
A061	Kuifeend	-	= (<)	=	5700	4.01.W	4.02
A067	Brilduiker	+	=	=	220		
A068	Nonnetje	-	=	=	60	4.01.W	
A070	Grote Zaagbek	-	=	=	50		
A125	Meerkoet	-	=	=	11000		

deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit  
**Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer**

#### Legenda

W

Kernopgave met wateropgave

Sense of urgency; beheeropgave

Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities

Landelijke Staat van Instandhouding (-- zeer ongunstig; - matig ongunstig; + gunstig)

Behoudsdoelstelling

Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling

Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

SVI landelijk

=

>

=(<)



## Essentiële Natura 2000-gebied 038. Rijntakken

### Kernopgaven

<b>3.02</b>	<b>Waterplanten</b>	Behoud beken en rivieren met waterplanten (grote fonteinkruiden) H3260_B.
<b>3.06</b>	<b>Krabbensteer-begroeiingen</b>	Behoud en uitbreiding van meren met krabbensteer en fonteinkruiden H3150, in de vorm van strangen, in het bijzonder herstel van krabbensteerbegroeiingen, ook als broedbiotoop van zwarte stern A197.
<b>3.07</b>	<b>Vochtige alluviale bossen</b>	Vochtige alluviale bossen (zachthoutbossen en essen-lepenbossen) *H91E0_A en *H91E0_B
<b>3.08</b>	<b>Rietmoeras</b>	Kwaliteitsverbetering en uitbreiding rietmoeras met de daarbij behorende broedvogels (roerdomp A021, grote karekiet A298), aangevuld met <sup>noordse waaiermuis</sup> *H1340.
<b>3.09</b>	<b>Vochtige graslanden</b>	Herstel glanshaver- en vossenstaarthaarlanden (grote vossenstaart) H6510_B en <sup>blauwgraslanden</sup> H6410.
<b>3.12</b>	<b>Pias-dras situaties</b>	Behoud en uitbreiding areaal van pias-dras situaties en ondiep water voor eenden, kwartelkoning A122, porseleinhoen A119 en stiftlopers.
<b>3.13</b>	<b>Droge graslanden</b>	Kwaliteitsverbetering en uitbreiding van stroomdalgraslanden *H6120, glanshaver- en vossenstaarthaarlanden (glanshaver) H6510_A.
<b>3.14</b>	<b>Droge hardhoutoelbossen</b>	Ontwikkeling droge hardhoutoelbossen H91F0: groter oppervlakte en kwaliteitsverbetering.

### Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen	SVI	Doelst. Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3150	-	>	>	>				
H3260B	-	>	>	=				3.06 3.02.W
H3270	-	>	>	>				
H6120	-	>	>	>				3.13,
H6430A	+	=	=	=				
H6430C	-	>	>	>				
H6510A	-	>	>	>				3.13,
H6510B	-	>	>	>				3.09.W





**Essentiële tabel Natura 2000-gebied 035-De Wieden**

**Kernopgaven**

**Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerassen)**

Behoud en herstel van samenhang tussen slaappleatsen en foerageergebieden in het bijzonder voor grasland watervogels en meervleermuis (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeeannen en randieren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradient watertypen (inclusief brak) met name in het deellandschappen Laagveen.

**4.08 Evenwichtig systeem**

Nastreven van een meer evenwichtig systeem (waterkwaliteit, waterkwaliteit en hydromorfologie): waterplantengemeenschap (voor kwanswienwateren H3140 en meren met krabbenscheer en fonteinkruiden H3150), zwarte stem A197, plattes-schijfhoren H107X en vissen zoals o.a. bittervoorn H1134, grote modderkruiper H1145, kleine modderkruiper H1149 en insecten, zoals gevekte wilsnuitlibel H1042 en gestrepte waterroofkever H1082.

**4.09 Compleetheid in ruimte en tijd**

Alle successiestadia laagveenverlanding in ruimte en tijd vertegenwoordigd: overgangs- en trivenen (trivenen en veenmosrijland) H7140, A en H7140, B met onder meer grote vuurvlinder H1060, groenkolochis H1903 en vochtige heiden (laagveengebied) H4010, B; blauwgraslanden H6410, galgaanmoerassen \*H7210 en hoogveenbossen H91D0, in samenstelling met gemeenschappen van open water.

**4.11 Plas-dras situaties**

Plas-dras situaties voor sminten A050 en broedvogels zoals porseleinhoen A119 en kempphaan A151, kwartelkoning A122 en noordse woelmuis \*H1340.

**4.12 Overjarig riet**

Herstel van grote oppervlakten/brede zones overjarig riet, inclusief waterriet, door herstel van natuurlijke peildynamiek en tegengaan verdroging door rietmoerasvogels, zoals roerdomp A021, purperreiger A029, snor A292, grote karekiet A298 en voor de noordse woelmuis \*H1340.

**4.15 Vochtige graslanden**

Herstel inundatie, behoud en nieuwvorming blauwgraslanden H6410, glanshaver- en vossenstaartheuvels (grote vossenstaar) H6570, B, met name klevtisbloemheuvels, mede als leefgebied van de kempphaan A151 en watersnip A153.

**4.16 Rui- en rustplaatsen**

Voldoende rustplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobeend A056 en kuifeend A061.

**Instandhoudingsdoelstellingen**

Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Doelst. aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3140 Kranswienwateren	-	>	>				4.08, W

H3150	Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden	-	^	^	^	4.08, ,W				
H4010B	Vochtige heiden (laagveengebied)	-	^	^	^	4.09, ,W				
H6410	Blauwgraslanden	+	^	^	^	4.09, ,W			4.15,W	
H6430A	Ruigten en zomen (moerasspirea)	+	^	^	^	4.09, ,W				
H7140A	Overgangs- en trivenen (trivenen)	-	^	^	^	4.09, ,W				
H7140B	Overgangs- en trivenen (veenmosrielanden)	-	^	^	^	4.09, ,W				
H7210	*Galgaanmoerassen	-	^	^	^	4.09, ,W				
H91D0	*Hoogveenbossen	-	^	^	^	4.09, ,W				
<b>Habitatsorten</b>										
H1016	Zeggekorfslak	-	^	^	^	4.08, ,W				
H1042	Gevlekte witsnuitlibel	-	^	^	^	4.09, ,W				
H1060	Grote vuurvliinder	-	^	^	^	4.08, ,W				
H1082	Gestreepte waterroofkever	-	^	^	^	4.08, ,W				
H1134	Bittenvoorn	-	^	^	^	4.08, ,W				
H1145	Grote modderkruiper	-	^	^	^	4.08, ,W				
H1149	Kleine modderkruiper	+	^	^	^	4.08, ,W				
H1163	Rivierdonderpad	-	^	^	^	4.08, ,W				
H1318	Meenvleermuis	-	^	^	^	4.08, ,W				
H1393	Geel schorpioenmos	-	^	^	^	4.09, ,W				
H1903	Groenklorichs	-	^	^	^	4.08, ,W				
H4056	Platte schijfhoren	-	^	^	^	4.08, ,W				
<b>Breedvogels</b>										
A017	Aalscholver	+	^	^	^	1000				
A021	Roerdomp	-	^	^	^	30	4.12,W			
A029	Purperreiger	-	^	^	^	65	4.12,W			
A081	Bruine kiekendief	+	^	^	^	19				
A119	Porseleinhoen	-	^	^	^	19	4.11,W			
A122	Kwartelkoning	-	^	^	^	13	4.11,W			
A153	Watersnip	-	^	^	^	150	4.15,W			
A197	Zwarte Stern	-	^	^	^	200	4.08, ,W			
A229	Ijsvogel	-	^	^	^	10				
A275	Paapje	-	^	^	^	6				
A292	Snor	-	^	^	^	300	4.12,W			
A295	Rietzanger	-	^	^	^	2000				
A298	Grote karekiet	-	^	^	^	20	4.12,W			

<b>Niet-broedvogels</b>													
A005	Fuut	-	=	=									
A017	Aalscholver	+	=	=								110	4,16
A037	Kleine Zwaan	-	=	=								8	
A041	Kolgans	+	=	=								3800	4,16
A043	Grauwe Gans	+	=	=								1100	4,16
A050	Smient	+	=	=								500	4,11,W
A051	Kraakeend	+	=	=								150	
A059	Tafeleend	-	=	=								210	
A061	Kuifeend	-	=	=								430	
A068	Nonnetje	-	=	=								30	
A070	Grote Zaagbek	-	=	=								20	4,16
A094	Visarend	+	=	=								2	

deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit  
**Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer**

#### Legenda

W

Kernopgave met wateropgave

Sense of urgency: beheeropgave

Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities

Landelijke Staat van Instandhouding (- zeer ongunstig; - matig ongunstig; + gunstig)

Behoudsdoelstelling

Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling

Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

SVI landelijk




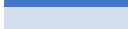
=

>

=(<)

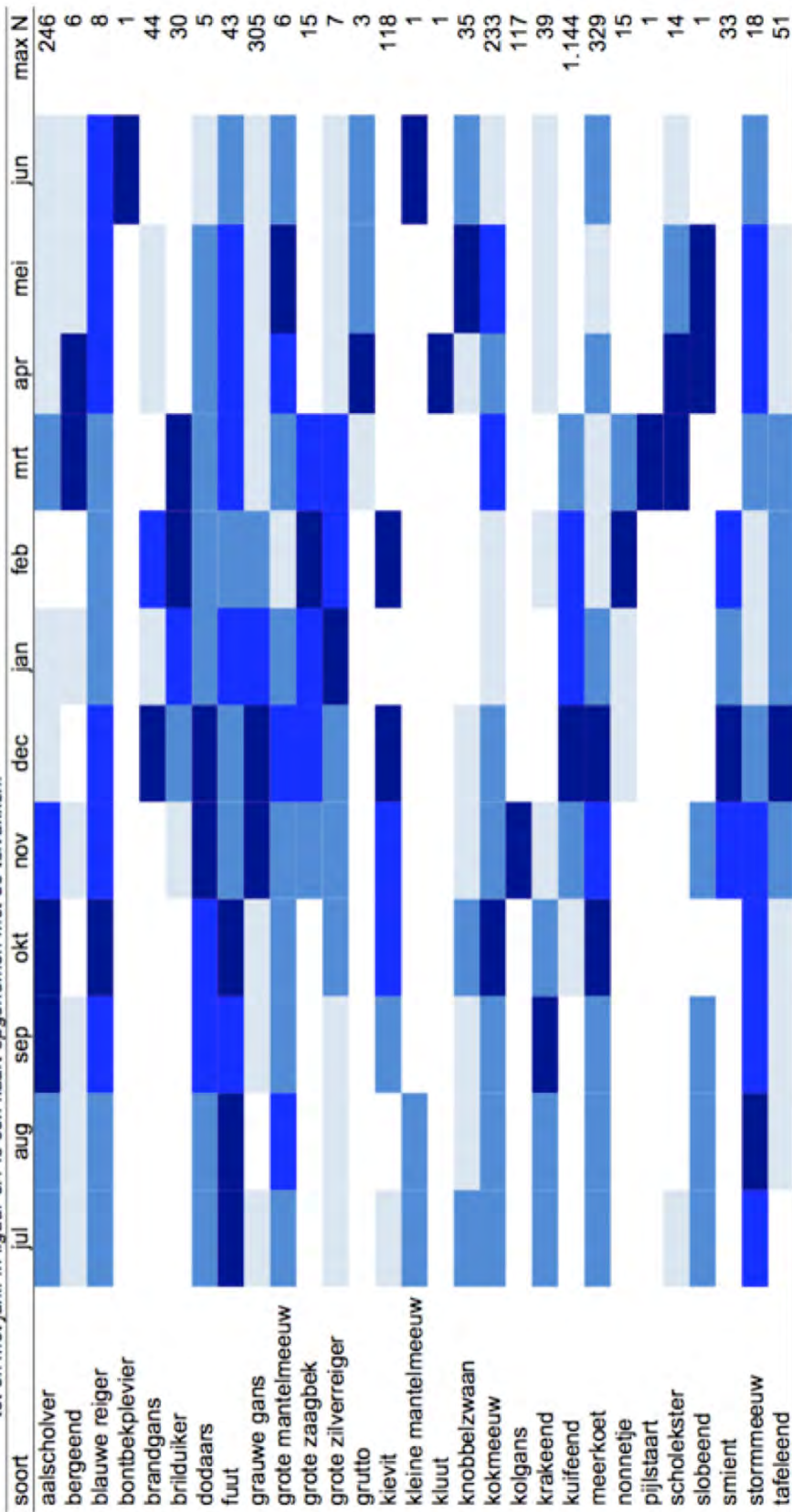
## Bijlage 7 Seizoensverloop watervogels

LEGENDA tabellen

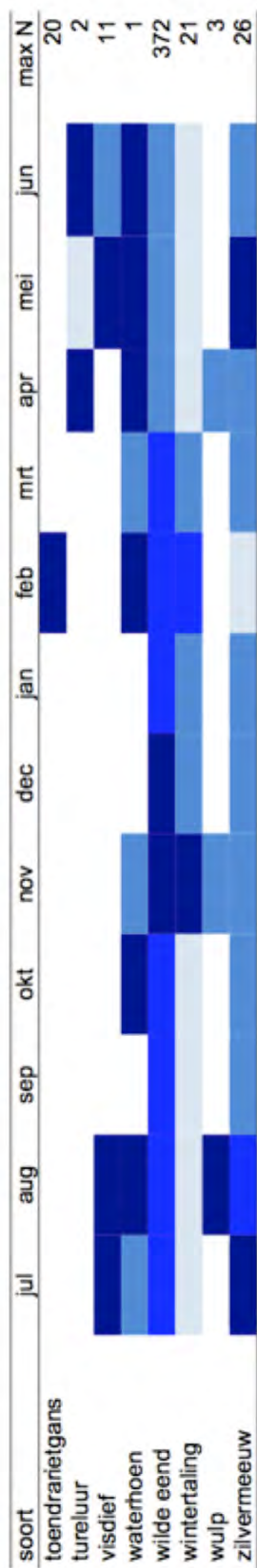
	>90% van totaal
	75-90% van totaal
	50-75% van totaal
	25-50% van totaal



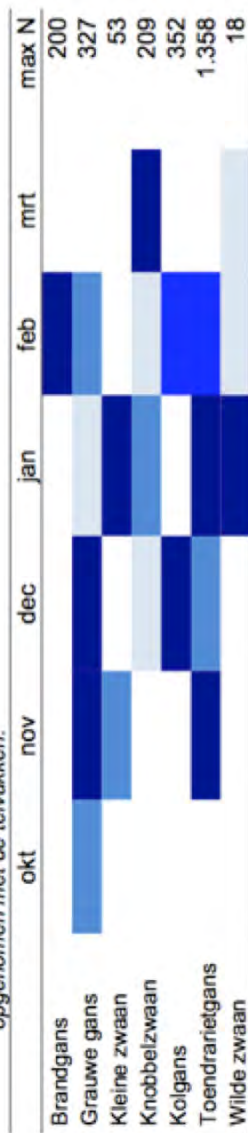
Seizoensverloop op basis van maandgemiddelden in zuidwestelijk deel **Ketelmeer** (RM1430) en **Usseloog** (RM1440). Het maandgemiddelde is gebaseerd op de seizoenen 10/11-14/15, met uitzondering van de maand februari (gebaseerd op seizoenen 09/10 - 13/14). Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.



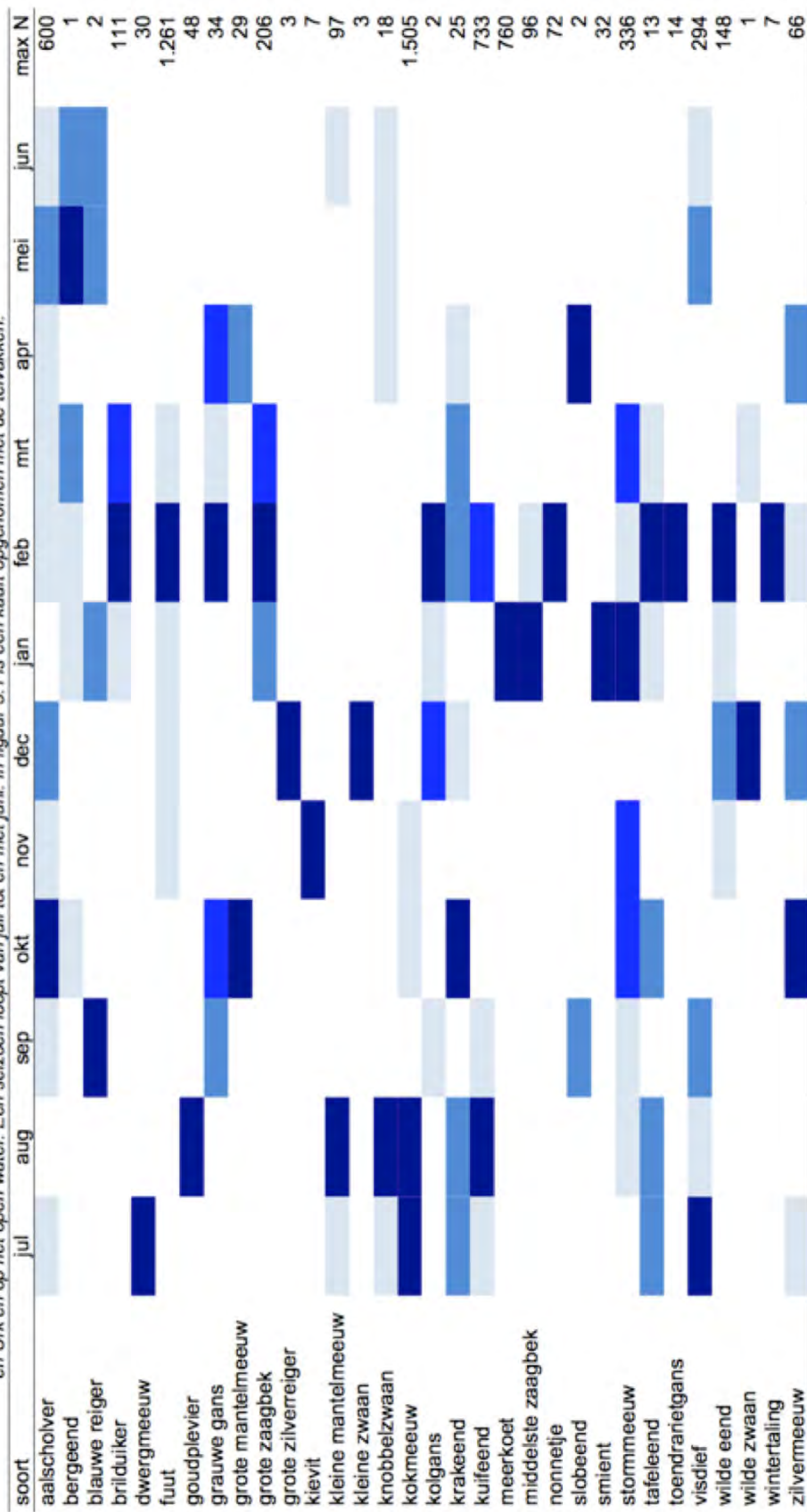




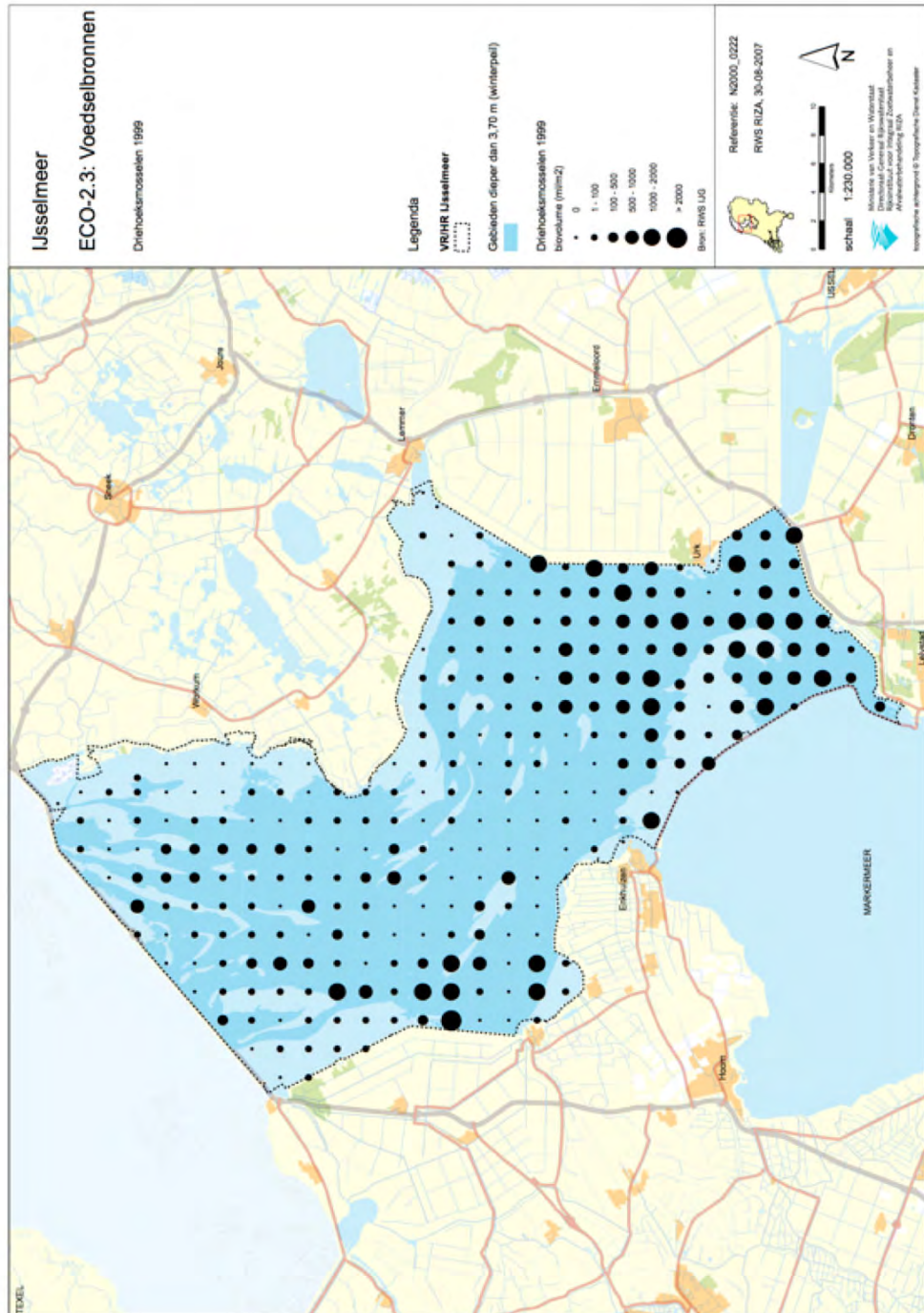
Seizoensverloop op basis van maandgemiddelden in **binnendijkse gebied** (telvakken FL2410, FL2420, FL2430, FL2440 en FL2450). Het maandgemiddelde is gebaseerd op de seizoenen 09/10-13/14 of 10/11-14/15. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.

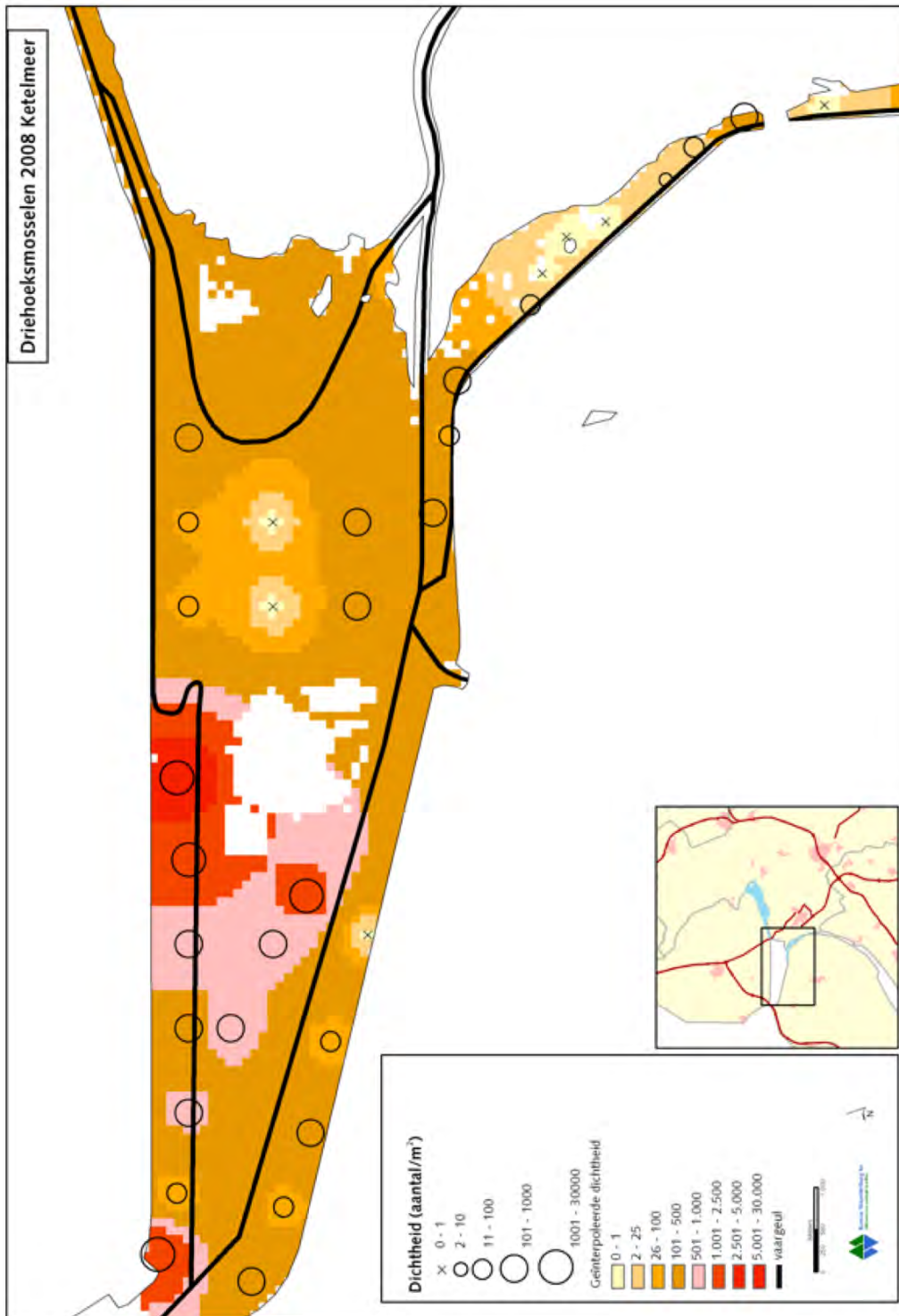


Seizoensverloop op basis van maandgemiddelden 2011/2012 - 2015/2016 van watervogels in het IJsselmeer langs de IJsselmeerdijk tussen Lelystad en Urk en op het open water. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.



# Bijlage 8 Driehoeksmosselen





## Bijlage 9 Windturbines en vleermuizen

### 9.1 Algemeen

Ruim de helft van de Europese soorten vleermuizen is als slachtoffer van windturbines gevonden (Dürr, 2013). Vleermuissoorten die relatief vaak als slachtoffer worden aangetroffen zijn *aerial hawkers*, soorten die zijn aangepast aan het vliegen in open omgeving. Slachtoffers treden vooral op in de nazomer en herfst, ook bij de niet migrerende soorten (Rydell *et al.* 2010a). Waarschijnlijk komen insecten in die tijd van het jaar geregeld op grote hoogte voor en verzamelen zich dan rond objecten zoals windturbines (Rydell *et al.* 2010b). Dit verklaart tevens de aantrekkende werking die windturbines hebben op vleermuizen (Cryan *et al.* 2014).

Schattingen van het aantal slachtoffers kunnen oplopen tot enkele tientallen slachtoffers per windturbine per jaar. De windparken met het grootste aantal slachtoffers liggen op beboste heuvelruggen die evenwijdig aan de trekrichting lopen en in de kustzone (Rydell *et al.* 2010a). In Nederland zijn behalve de bossen en de kustzone ook de oevers van de grote meren risicolocaties (Boonman *et al.* 2010). In Nederland is echter nog weinig systematisch onderzoek naar de effecten van windturbines op vleermuizen gedaan (Limpens *et al.* 2013).

### 9.2 Aanvaringsrisico

Vleermuizen komen om het leven door direct trauma als gevolg van een aanvaring met een draaiend rotorblad maar ook door de sterke onderdruk die zich achter een draaiend rotorblad bevindt (barotrauma; Bearwald *et al.* 2008; Grodsky *et al.* 2011). Sterfte komt vooral voor bij windsnelheden (op gondelhoogte) tussen de 3 en 5 m/s (Korner-Nievergelt *et al.* 2013). Bij hogere windsnelheden neemt de activiteit van vleermuizen sterk af. Ze zoeken dan luwe plekken op en vliegen niet meer op hoogte. Bij zeer lage windsnelheden draaien de rotorbladen te langzaam om slachtoffers te veroorzaken.

#### *Welke dieren lopen risico?*

Zowel mannetjes als vrouwtjes en zowel adulte en onvolwassen dieren worden als slachtoffer gevonden (Brinkmann & Schauer-Weisshahn 2004). Jonge dieren zijn bij de rosse vleermuis oververtegenwoordigd (Lehnert *et al.* 2014), bij andere soorten is dat niet aangetoond. Slachtoffers betreffen met name soorten die in open omgeving op grotere hoogte jagen. In Nederland lopen vooral gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis, bosvleermuis, laatvlieger en tweekleurige vleermuis risico. Een aantal van deze soorten (bosvleermuis, tweekleurige vleermuis) zijn echter zeldzaam en tot dusver nog niet als slachtoffer in Nederlandse windparken aangetroffen.



De meeste slachtoffers worden in de nazomer gevonden (Arnett *et al.* 2007; Brinkmann *et al.* 2011). Dit is waarschijnlijk de tijd van het jaar waarin insecten talrijker zijn op grotere hoogte (Rydell *et al.* 2010b). Daarnaast trekken in deze periode een groot aantal ruige dwergvleermuizen en in mindere mate ook rosse vleermuizen door ons land.

#### *Risicolocaties*

De windparken met het grootste aantal slachtoffers staan op beboste heuvelruggen die evenwijdig aan de trekrichting lopen en in de kustzone. Windturbines in bossen hebben een verhoogd risico op slachtoffers (Rydell *et al.* 2010a). Met name in loofbossen zijn vleermuizen relatief talrijk. Daarnaast zorgt het bos voor een verhoogde vlieghoogte (Bach & Bach 2009). Ook voor turbines die dichtbij bomen of hagen zijn geplaatst geldt een verhoogd risico op slachtoffers (Eurobats Advisory Committee 2005). Deze structuren in het landschap vormen vlieg- en foerageerroutes voor vleermuizen. In open gebieden worden weinig of geen slachtoffers gevonden (Brinkmann & Schauer-Weisshahn 2004; Rydell *et al.* 2010a). In Nederland is in de intensief gebruikte agrarische gebieden gemiddeld genomen sprake van één slachtoffer per turbine per jaar (Limpens *et al.* 2013). In de kustzone of de oevers van grote meren kunnen in Nederland meer dan 10 slachtoffers per turbine per jaar optreden (Boonman *et al.* 2010). In windparken op zee zal het aantal slachtoffers lager liggen door het ontbreken van niet-migrerende soorten zoals de gewone dwergvleermuis maar ook hier is het optreden van slachtoffers niet uit te sluiten. Ook moderne windturbines met een zeer grote ashoogte (zoals de Enercon E126) veroorzaken slachtoffers (eigen waarneming). Er is vermoedelijk geen duidelijk effect van opschaling omdat twee effecten een rol spelen die in tegengestelde richting werken. De activiteit neemt af met toenemende hoogte (Brinkmann *et al.* 2011) maar tegelijkertijd neemt de oppervlakte die door de rotorbladen bestreken wordt, sterk toe omdat hogere turbines ook langere rotorbladen hebben.

#### *Populatie effecten*

Er is nog weinig bekend over effecten van aantallen aanvaringsslachtoffers op populatieniveau. Bij enkele slachtoffers per turbine per jaar kan het totaal aantal (geschatte) slachtoffers bij grote windparken aanzienlijk oplopen. Bij effectbeoordelingen wordt, in navolging van bij vogels<sup>12</sup>, uitgegaan van een drempelwaarde van 1% van de natuurlijke sterfte. Indien het aantal slachtoffers onder deze waarde blijft zijn effecten op populatieniveau op voorhand uit te sluiten. Risicosoorten, zijn vleermuissoorten die een relatief hoge natuurlijke sterfte hebben (ruige dwergvleermuis 33% Schmidt 1994; rosse vleermuis 44% Heise & Blohm 2003). Populatie effecten zijn bij de migrerende soorten waarschijnlijk niet direct waarneembaar in Nederland. Ruige dwergvleermuizen en een deel van de rosse vleermuizen die in Duitsland (en naar alle waarschijnlijkheid ook in Nederland) slachtoffer worden in windparken komen uit het noordoosten van Europa (Voigt *et al.* 2012; Lehnert *et al.* 2014).

---

<sup>12</sup> Uitspraak Europese Hof m.b.t. criterium ORNIS-comité HvJ EG 9 december 2004, zaak C-79/03, Commissie / Spanje; uitspraak van de ABRS in zaaknr. 201107460/1/R1 m.b.t. vleermuizen.

### 9.3 Bepaling van de omvang van het risico

In bestaande windparken kan het aantal slachtoffers bepaald worden door het zoeken naar dode vleermuizen onder windturbines (Boonman *et al.* 2013). Daarnaast kan het aantal slachtoffers berekend worden door de geluiden die vleermuizen maken op te nemen vanuit de gondel van windturbines. Aan de hand van het aantal opnames en de windsnelheid kan het aantal slachtoffers berekend worden (Brinkmann *et al.* 2011, Korner-Nievergelt 2013).

Voorafgaand aan de bouw van windparken is het veel moeilijker om het aantal slachtoffers te bepalen dat na realisatie zal gaan optreden. Er is namelijk geen (statistisch) significant verband tussen de activiteit van vleermuizen op grondhoogte gedurende de pre-constructie fase en het aantal slachtoffers tijdens de exploitatie (Hein *et al.* 2013; Heist 2014). Om die reden is het verstandiger om uit te gaan van literatuuropgaven van het aantal slachtoffers in vergelijkbare gebieden. Zulke opgaven variëren echter geregeld (bijvoorbeeld 0-3 slachtoffers / turbine). Door metingen van de activiteit van vleermuizen kan bekeken worden of er risico soorten in een gebied voorkomen en of sprake is van veel of weinig activiteit. Wanneer we bossen buiten beschouwing laten, is de activiteit van vleermuizen namelijk in alle gevallen hoger op grondhoogte dan op gondelhoogte (Bach & Bach 2009; Brinkmann *et al.* 2011; Limpens *et al.* 2013; Rodrigues *et al.* 2012). Ook tijdens de migratie lijken ruige dwergvleermuizen een vlieghoogte te verkiezen waarop ze vanaf de grond goed waar te nemen zijn met een batdetector (Suba 2014). Door onderzoek vanaf de grond wordt de activiteit van vleermuizen dus niet stelselmatig onderschat. Dit geeft aan dat onderzoek vanaf grondhoogte bruikbaar kan zijn om te bepalen welke literatuuropgaven het meest realistisch zijn voor een gepland windpark.

### 9.4 Maatregelen

Er bestaan vleermuisvriendelijke algoritmen waarmee het aantal slachtoffers tot 80-90 % omlaag gebracht kan worden met een bijbehorend verlies aan energieopbrengst van minder dan 1% (Lagrange *et al.* 2013). De algoritmen maken gebruik van het gegeven dat vleermuizen vrijwel alleen bij lage windsnelheid (op gondelhoogte) in windparken voorkomen. Gedurende de omstandigheden waarin de kans op slachtoffers het hoogst is (hoge temperatuur, zomer, nacht) wordt de startwindsnelheid verhoogt en wordt ervoor gezorgd dat de rotorbladen in vrijloop langzaam draaien of stilstaan (< 1 rpm). Het verhogen van de startwindsnelheid kan naar een vaste waarde (vaak 5 m/s). In Canada en de V.S. heeft dit geleid tot een reductie van 60-80 % van het aantal slachtoffers met bijbehorend verlies aan energieopbrengst van 2% (Baerwald *et al.* 2009; Arnett *et al.* 2009). Andere methodes die gebruik maken van een variabele startwindsnelheid aangestuurd door de tijd van de nacht en temperatuur (Lagrange *et al.* 2013) zijn effectiever. In Duitsland is een algoritme ontwikkeld waarmee het aantal slachtoffers gereduceerd kan worden tot een vooraf gekozen waarde (bijvoorbeeld 1 slachtoffer/turbine/jaar; Brinkmann *et al.* 2011). De beste resultaten worden bereikt wanneer het algoritme gebaseerd is op de gemeten activiteit van vleermuizen in het windpark zelf.

Er zijn diverse andere methodes uitgetest om het aantal slachtoffers te verlagen (acoustic deterrent, radar, de kleur van een windturbine veranderen; Horn *et al.* 2008, Nicholls & Racey 2009; Long *et al.* 2010). Geen van deze methodes is tot dusver effectief gebleken. In de V.S. wordt momenteel op grotere schaal een acoustic deterrent getest. De resultaten van dat onderzoek worden in het najaar van 2016 verwacht.

## 9.5 Literatuur

- Arnett, E.B., W. K. Brown, W.P. Erickson, J.K. Fiedler, B.L. Hamilton, T.H. Henry, A. Jain, G.D. Johnson, J. Kerns, R.R. Koford, C.P. Nicholson, T.J. O'Connell, M.D. Piorkowski & R.D. Tankersley, Jr., 2007. Patterns of bat fatalities at wind farms in North America. *Journal of Wildlife Management* 72(1): 61-78.
- Arnett E.B., M. Schirmacher, M. Huso, J.P. Hayes 2009. Effectiveness of changing wind turbine cut-in speed to reduce bat fatalities at wind facilities. Annual report to the bats and Wind Energy Cooperative. Bat Conservation International Austin, TX. [http://www.batsandwind.org/pdf/Cutailment\\_2008\\_Final\\_Report](http://www.batsandwind.org/pdf/Cutailment_2008_Final_Report)
- Bach, L. & P. Bach, 2009. Fledermausaktivität in und über einem Wald am Beispiel eines Naturwaldes bei Rotenburg/Wumme (Niedersachsen). Vortrag Fachtagung Fledermausschutz im Zulassungsverfahren für Windenergieanlagen, Berlin, 30.3.2009. Landesvertretung Brandenburgs beim Bund, Berlin.
- Bearwald E.F., G.H. D'Amours, B.J. Klug & R.M.R. Barclay 2008. Barotrauma is a significant cause of bat fatalities at wind turbines. *Current Biology* 18: 695-696.
- Baerwald E.F., J. Edworthy, M. Holder & R.M.R. Barclay 2009. A large scale mitigation experiment to reduce bat fatalities at wind energy facilities. *J. Wildl. Management* 73:1077-1081.
- Brinkmann R., O. Behr, I. Niermann, and M. Reich. 2011. Entwicklung von Methoden zur Untersuchung und Reduktion des Kollisionsrisikos von Fledermäusen an Onshore-Windenergieanlagen, volume 4 Umwelt und Raum. Cuvillier Verlag, Göttingen.
- Boonman, M., H.J.G.A. Limpens, M.J.J. La Haye, M. van der Valk & J.C. Hartman, 2013. Protocolen vleermuisonderzoek bij windturbines. Rapport 2013.28. Rapport 13-186. Bureau Waardenburg / Zoogdierverseniging, Culemborg / Nijmegen.
- Boonman, M., D. Beuker, M. Japink, K.D. van Straalen, M. van der Valk, R.G. Verbeek 2011. Vleermuizen bij windpark Sabinapolder in 2010. Rapport 10-247 Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Boonman M., M.P. Collier, M.J.M. Poot 2014. Cumulative effects of offshore wind farms in the Southern North Sea on bats. Notitie 14-408/14.07021/MarPo Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Cryan. P. M., P.M. Gorresen, C. D. Hein, M. R. Schirmacher, R. H. Diehl, M.M. Huso, D.T. S. Hayman, P.D. Fricker, F.J. Bonaccorso, D.H. Johnson, K. Heist & D.C. Dalton 2014. Behavior of bats at wind turbines. <http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1406672111>.
- Dürr, T., 2013. Fledermausverluste an Windenergieanlagen. Daten aus der zentralen Fundkartei der Staatlichen Vogelschutzwarte im Landesumweltamt



- Brandenburg. Stand 25.09..2013. [www.mluv.brandenburg.de/cms/media.php /.../wka\\_fmaus.xls](http://www.mluv.brandenburg.de/cms/media.php/.../wka_fmaus.xls).
- Eurobats Advisory Committee, 2005. 10th Meeting of the Advisory Committee. Report of the Intersessional Working Group on Wind Turbines and Bat Populations. Eurobats Secretariat, Bonn, Deutschland.
- Grodsky, S.M., M.J. Behr, A. Gendler, D. Brake, B.D. Dieterle, R.J. Rudd, N.L. Walrath (2011). Investigating the causes of death for wind turbine-associated bat fatalities. *J. Mammal.* 92(5): 917-925.
- Hein, C. D., J. Gruver, & E. B. Arnett. 2013. Relating pre-construction bat activity and post-construction bat fatality to predict risk at wind energy facilities: a synthesis. A report submitted to the National Renewable Energy Laboratory. Bat Conservation International, Austin, TX, USA.
- Heise G. & T. Blohm 2003. Zur Altersstruktur weiblicher Abendsegler (*Nyctalus noctula*) in der Uckermark. *Nyctalus (N.F.)* 9:3-13.
- Heist, K. 2014. Assessing Bat and Bird Fatality Risk at Wind Farm Sites using Acoustic Detectors. A DISSERTATION SUBMITTED TO THE FACULTY OF THE UNIVERSITY OF MINNESOTA.
- Horn J.W., E.B. Arnett, M. Jensen & T.H. Kunz 2008. Testing the effectiveness of an experimental acoustic bat deterrent at the maple ridge wind farm. Report to the bats and wind energy cooperative. Bat Conservation International Austin, TX. <http://www.batsandwind.org>
- Korner-Nievergelt F, Brinkmann R, Niermann I, Behr O (2013) Estimating Bat and Bird Mortality Occurring at Wind Energy Turbines from Covariates and Carcass Searches Using Mixture Models. *PLoS ONE* 8(7): e67997. doi:10.1371/journal.pone.0067997
- Lagrange H., P. Rico, Y. Bas, A.-L. Ughetto, F. Melki, C. Kerbiriou 2013. Mitigating bat fatalities from wind-power plants through targeted curtailment: results from 4 years of testing CHIROTECH©. Book of abstracts CWE, Stockholm.
- Long C.V., J.A. Flint, P.A. Lepper 2010. Insect attraction to wind turbines: does colour play a role? *Eur. J. Wildlife Res.* DOI 10.1007/s 10344-0100432-7.
- Lehnert LS, Kramer-Schadt S, Schönborn S, Lindecke O, Niermann I, Voigt CC (2014) Wind Farm Facilities in Germany Kill Noctule Bats from Near and Far. *PLoS ONE* 9(8): e103106. doi:10.1371/journal.pone.0103106
- Limpens, H.J.G.A., M. Boonman, F. Korner-Nievergelt, E.A. Jansen, M. van der Valk, M.J.J. La Haye, S. Dirksen & S.J. Vreugdenhil, 2013. Wind turbines and bats in the Netherlands - Measuring and predicting. Report 2013.12, Zoogdierverseniging & Bureau Waardenburg.
- Nicholls, B. P.A. Racey 2009. The averse effect of electromagnetic radiation on foraging bats – A possible means of discouraging bats from approaching wind turbines. *PLoS ONE* 4(7): e6246.
- Rydell, J., L. Bach, M.J. Dubourg-Savage, M. Green, L. Rodrigues & A. Hedenström, 2010a. Bat Mortality at Wind Turbines in Northwestern Europe. *Acta Chiropterologica*, 12(2).
- Rydell, J., L. Bach, M.J. Dubourg-Savage, M. Green, L. Rodrigues & A. Hedenström, 2010b. Mortality of bats at wind turbines links to nocturnal insect migration? *European Journal of Wildlife Research* 56: 823-827. at Wind Turbines in Northwestern Europe. *Acta Chiropterologica*, 12(2).
- Schmidt A. 1994. Phanologisches Verhalten und Populationseigenschaften der Rauhauffledermaus *Pipistrellus nathusii*, In Ostbrandenburg. *Nyctalus* 5:77-100.

- Suba, J. 2014. Migrating Nathusius's pipistrelles *Pipistrellus nathusii* (Chiroptera: Vespertilionidae) optimise flight speed and maintain acoustic contact with the ground. *Environmental and Experimental Biology* (2014) 12: 7–14.
- Voigt, C.C., A.G. Popa-Lisseanu, I. Niermann, S. Kramer-Schadt 2012. The catchment area of wind farms for European bats: a plea for international conservation. *Biological conservation* 153: 80-86.



## BIJLAGE 8



# **Windplan Blauw en effecten op natuur**

**Effecten van basisalternatief en varianten  
voorkeursalternatief MER**

R.G. Verbeek  
M. Boonman  
H.A.M. Prinsen



**Bureau Waardenburg bv**  
**Ecologie & landschap**

Postbus 365 4100 AJ Culemborg  
Telefoon 0345 51 27 10, Fax 0345 51 98 49  
E-mail [info@buwa.nl](mailto:info@buwa.nl) [www.buwa.nl](http://www.buwa.nl)





# Windplan Blauw en effecten op natuur

## Effecten van basisalternatief en varianten voorkeursalternatief MER

ing. R.G. Verbeek, drs. M. Boonman, drs. H.A.M. Prinsen

### Status uitgave: eindrapport

Rapportnummer: 17-131  
Projectnummer: 16-685  
Datum uitgave: 27 september 2017  
Projectleider: drs. H.A.M. Prinsen  
Naam en adres opdrachtgever: Witteveen + Bos Amsterdam  
Postbus 12205  
1100 AE Amsterdam-Zuidoost  
Referentie opdrachtgever: Gunning 13-01-2017 kenmerk UT615-46/17-000.532□  
Akkoord voor uitgave: drs. C. Heunks



### Paraaf:

Graag citeren als: Verbeek, R.G., M. Boonman & H.A.M. Prinsen, 2017. Windplan Blauw en effecten op natuur. Effecten van basisalternatief en varianten voorkeursalternatief MER. Bureau Waardenburg, Culemborg.

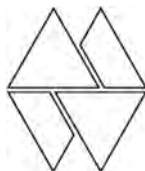
Trefwoorden: windenergie, effectbeoordeling, natuur, Wet Natuurbescherming

Bureau Waardenburg bv is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Bureau Waardenburg bv. Opdrachtgever hierboven aangegeven vrijwaart Bureau Waardenburg bv voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Bureau Waardenburg bv / Witteveen + Bos

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, digitale kopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Bureau Waardenburg bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Lid van de branchevereniging Netwerk Groene Bureaus. Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg bv is door CERTIKED gecertificeerd overeenkomstig ISO 9001: 2015. Bureau Waardenburg bv hanteert als algemene voorwaarden de DNR 2011, tenzij schriftelijk anders wordt overeengekomen.



**Bureau Waardenburg bv**  
Onderzoek en advies voor ecologie en landschap

Postbus 365 4100 AJ Culemborg  
Telefoon 0345 51 27 10  
info@buwa.nl www.buwa.nl





# Voorwoord

Nuon en SwifterwinT zijn voornemens om in het oostelijk deel van de Flevopolder (Flevoland) een windpark (Windplan Blauw) te realiseren. Witteveen+Bos stellen in opdracht van de initiatiefnemers Nuon en SwifterwinT een MER op. De bouw en het gebruik van dit windpark kan effecten hebben op beschermde soorten planten en dieren, beschermde natuurgebieden en Natuurnetwerk Nederland.

Witteveen+Bos heeft Bureau Waardenburg opdracht verstrekt om de effecten op beschermde natuurwaarden in beeld te brengen en aan te geven op welke wijze negatieve effecten kunnen worden beperkt en/of gecompenseerd.

Aan de totstandkoming van dit rapport werkten mee:

R.G. Verbeek	rapportage;
M. Boonman	rapportage;
H.A.M. Prinsen	projectleiding, rapportage;
J.C. Kleyheeg-Hartman	kwaliteitscontrole.

Genoemde personen zijn door opleiding, werkervaring en zelfstudie gekwalificeerd voor de door hen uitgevoerde werkzaamheden. Het project is uitgevoerd volgens het kwaliteitshandboek van Bureau Waardenburg. Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg is ISO gecertificeerd.

Vanuit de opdrachtgever is de opdracht begeleid door Michelle Vanderschuren (Witteveen+Bos) en Sjoerd Dirksen (Sjoerd Dirksen Ecology). Wij danken hen voor de prettige samenwerking.



# Inhoud

Voorwoord.....	3
1 Inleiding.....	9
1.1 Aanleiding en doel .....	9
1.2 Leeswijzer.....	9
2 Inrichting windpark en plangebied .....	11
2.1 Plangebied en studiegebied.....	11
2.2 Inrichting windpark.....	12
2.3 Autonome ontwikkelingen en referentiesituatie .....	18
3 Aanpak beoordeling in het kader van natuurwetgeving en natuurbeleid .....	22
3.1 Natura 2000-gebieden .....	22
3.2 Soortenbescherming.....	23
3.3 Natuurnetwerk Nederland .....	23
3.4 Provinciaal natuurbeleid.....	24
3.5 Kaderrichtlijn Water .....	25
3.6 MER beoordelingskader .....	25
4 Beschermde gebieden en afbakening onderzoek.....	28
4.1 Natura 2000-gebieden in het studiegebied .....	28
4.2 Afbakening effectbepaling en -beoordeling Natura 2000-gebieden .....	29
4.3 Natuurnetwerk Nederland .....	40
4.4 Kaderrichtlijn Water .....	42
4.5 Overige beschermde gebieden .....	43
5 Materiaal en methoden .....	46
5.1 Brongegevens.....	46
5.2 Effectbepaling en –beoordeling habitattypen en soorten bijlage II HR.....	48
5.3 Effectbepaling en –beoordeling vogels .....	48
5.4 Effectbepaling en -beoordeling vleermuizen .....	61
5.5 Effectbepaling en -beoordeling overige soorten.....	62
5.6 Effectbepaling NNN en overige beschermde gebieden.....	63
5.7 Effectbepaling en -beoordeling Kaderrichtlijn Water.....	64
6 Vogels in het studiegebied.....	66
6.1 Broedvogels .....	66
6.2 Niet-broedvogels.....	76
6.3 Seizoenstrek .....	86

7	Vleermuizen in het studiegebied.....	90
7.1	Vleermuisactiviteit in het studiegebied .....	90
7.2	Meting vleermuisactiviteit op rotorhoogte .....	91
7.3	Verblijfplaatsen.....	96
8	Overige beschermde soorten in het studiegebied.....	98
8.1	Flora .....	98
8.2	Ongewervelden .....	98
8.3	Vissen .....	99
8.4	Amfibieën.....	99
8.5	Reptielen .....	99
8.6	Grondgebonden zoogdieren .....	99
9	Effecten op vogels .....	102
9.1	Effecten in de aanlegfase .....	102
9.2	Aanvaringslachtoffers in de gebruiksfase .....	104
9.3	Verstoring in de gebruiksfase .....	114
9.4	Barrièrewerking in de gebruiksfase .....	121
10	Effecten op vleermuizen .....	124
10.1	Effecten in de aanlegfase.....	124
10.2	Aanvaringslachtoffers in de gebruiksfase.....	125
10.3	Effecten in de gebruiksfase - verstoring verblijfplaatsen en foerageergebied..	129
11	Effectbeoordeling Natura 2000-gebieden .....	132
11.1	Beoordeling van effecten op habitattypen .....	132
11.2	Beoordeling van effecten op soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn .....	132
11.3	Beoordeling van effecten op broedvogels .....	132
11.4	Beoordeling van effecten op niet-broedvogels.....	135
11.5	Cumulatieve effecten.....	139
11.6	Samenvatting effectbeoordeling Natura 2000-gebieden .....	142
12	Effectbeoordeling beschermde soorten .....	144
12.1	Vogels.....	144
12.2	Vleermuizen.....	145
12.3	Overige beschermde soorten .....	146
13	Effectbepaling en –beoordeling NNN en overige beschermde gebieden .....	150
13.1	Natuurnetwerk Nederland .....	150
13.2	Kaderrichtlijn Water.....	152
13.3	Overige beschermde gebieden .....	152

14	Conclusies en aanbevelingen .....	156
14.1	Natura 2000-gebieden (Wnb Hoofdstuk 2) .....	157
14.2	Beschermde soorten (Wnb Hoofdstuk 3) en soorten van de Rode Lijst .....	158
14.3	Natuurnetwerk Nederland .....	159
14.4	Overig provinciaal natuurbeleid .....	159
14.5	Kaderrichtlijn Water .....	159
14.6	Mitigerende maatregelen .....	159
14.7	Nader onderzoek.....	161
15	Literatuur.....	162
Bijlage 1	Kader Wet natuurbescherming.....	166
Bijlage 2	Windturbines en vogels .....	172
Bijlage 3	Effecten van luchtvaartverlichting windturbines op vogels en vleermuizen.....	180
Bijlage 4	Flux-Collision Model.....	185
Bijlage 5	AERIUS berekeningen .....	189
Bijlage 6	Instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden .....	226
Bijlage 7	Kader Ecologische Hoofdstructuur (NNN) .....	244
Bijlage 8	Seizoensverloop watervogels .....	247
Bijlage 9	Driehoeksmosselen .....	251
Bijlage 10	Geluidscontouren binnen NNN-gebieden.....	254
Bijlage 11	Windturbines en vleermuizen .....	257
Bijlage 12	Ligging akkerfaunagebied.....	263



# 1 Inleiding

## 1.1 Aanleiding en doel

Nuon en SwifterwinT zijn voornemens om in de Flevopolder (Oost-Flevoland) een windpark (Windplan Blauw) te realiseren. De bouw en het gebruik van dit windpark kunnen effecten hebben op beschermde natuurwaarden. In voorliggend rapport worden de effecten van het basisalternatief en twee varianten van het Voorkeursalternatief van Windplan Blauw beschreven. Hierbij is rekening gehouden met de Wet natuurbescherming (kortweg: Wnb) en natuurbeleid en is onderzocht hoe de bouw en het gebruik van de geplande windturbines zich verhoudt tot:

- Natura 2000-gebieden (Hoofdstuk 2 Wnb);
- Beschermde soorten (Hoofdstuk 3 Wnb);
- het Natuurnetwerk Nederland (NNN; voorheen EHS);
- het provinciaal natuurbeleid en Kaderrichtlijn Water (KRW).

Voor een nadere uitleg van het wettelijk kader, zie bijlage 1.

In dit rapport wordt verslag gedaan van bronnen- en veldonderzoek, bepaling van de effecten op beschermde natuurgebieden (Natura 2000-gebieden), beschermde soorten planten en dieren en op het NNN en mogelijkheden voor mitigatie en compensatie van deze effecten.

Het rapport is ten behoeve van het m.e.r.-proces onderverdeeld in twee fasen. In fase 1 vindt een effectbepaling en -beoordeling op hoofdlijnen plaats ten behoeve van afweging van een viertal varianten (Verbeek & Lensink 2017). Voorliggend rapport vormt de bijdrage over ecologie aan fase 2 van het m.e.r.-proces. In fase 2 worden het basisalternatief en twee varianten van het Voorkeursalternatief (VKA) getoetst ten behoeve van een keuzeafweging tussen deze drie varianten. Het doel in fase 2 is te bepalen of de ingreep kan leiden tot overtredingen van de wetten en regels die zien op bescherming van de natuur. Als dat het geval is, worden mogelijkheden onderzocht onder welke voorwaarden ontheffing (Hoofdstuk 3 Wnb), vergunning (Hoofdstuk 2 Wnb) en/of toestemming (NNN) kan worden verkregen en of mitigatie of compensatie nodig is.

## 1.2 Leeswijzer

Hoofdstukken 2 t/m 5 bevatten een omschrijving van het project, het plangebied, de aanpak van de beoordeling van effecten van het windpark in het kader van de natuurwetgeving, de beschermde gebieden in het studiegebied en van de toegepaste methoden en gebruikte bronnen. Vervolgens is in hoofdstuk 6, 7 en 8 het gebiedsgebruik en verspreiding van vogels, vleermuizen en overige beschermde soorten in het studiegebied beschreven. In hoofdstukken 9 en 10 worden de effecten van de ingreep op beschermde soorten en gebieden bepaald. De effecten worden in hoofdstuk 11,12 en 13 beoordeeld in het kader van relevante natuurwetgeving. De overkoepelende conclusies



en aanbevelingen voor mitigerende maatregelen zijn beschreven hoofdstuk 14. Dit hoofdstuk kan eveneens gelezen worden als de samenvatting van het rapport.

## 2 Inrichting windpark en plangebied

### 2.1 Plangebied en studiegebied

Het plangebied ligt in het noordelijk deel van de Flevopolder in de gemeenten Lelystad en Dronten. Het grenst aan de kernen van Dronten, Swifterbant en Lelystad, het Ketelmeer en het IJsselmeer. Van de voorgenomen opstelling liggen twee of drie rijen windturbines in bolstapeling achter de dijk in het IJsselmeer.

In en rond de plaatsingszones is het landgebruik overwegend agrarisch. Het grondgebruik bestaat hoofdzakelijk uit akkerbouw en in mindere mate uit grasland, bloementeelt, bollenteelt en fruitteelt<sup>1</sup>. Bebouwing is aanwezig in de vorm van vrijstaande gebouwen (agrarische bedrijven). Centraal in het plangebied ligt het dorp Swifterbant. In het westen van het plangebied loopt de rijksweg A6 tussen de Ketelbrug en Lelystad.

Binnen het plangebied liggen enkele kleine natuurgebieden. Het gaat om Kamperhoek bij de Ketelbrug, het Visvijverbos bij Lelystad en twee kleine natuurgebieden langs de Noordertocht (Bossen Rivierduingebied). Direct ten zuidwesten van Swifterbant ligt het Swifterbos. De bossen zijn meest in de tweede helft van de vorige eeuw als loofbos aangeplant. Het natuurgebied Kamperhoek bestaat voor een aanzienlijk deel ook uit grasland, ruigte en moeras.

Een deel van het plangebied ligt in het IJsselmeer. Het IJsselmeer is hier overwegend tussen de 3 en 5 meter diep en plaatselijk tot 7 meter diep. Op circa twee kilometer uit de kust ligt een vaargeul die het Ketelmeer verbindt met het Markermeer (Houtribsluizen)

Het studiegebied is voor het onderdeel ecologie in een aantal gevallen ruimer genomen dan het plangebied. Dit verschilt per effecttype of per diersoort. Voor mobiele soorten (o.a. vogels) beslaat het studiegebied een groot deel van Flevoland.

Het plangebied is ingedeeld in drie deelgebieden (plaatsingszones) (zie figuur 2.1):

- IJsselmeer;
- West;
- Oost.

---

<sup>1</sup> Bron: [http://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research/Faciliteiten-Producten/Kaarten-en-GIS-bestanden/Landelijk-Grondgebruik-Nederland/Ign\\_viewer.htm](http://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research/Faciliteiten-Producten/Kaarten-en-GIS-bestanden/Landelijk-Grondgebruik-Nederland/Ign_viewer.htm)



Figuur 2.1 Ligging deelgebieden Windplan Blauw.

## 2.2 Inrichting windpark

Windplan Blauw bestaat uit de aanleg en het gebruik van nieuwe windturbines en de sanering van bestaande windturbines in het IJsselmeer en de Flevopolder. Andere onderdelen van het plan zijn de bekabeling tussen de windturbines (en het samenbrengen in een onderstation) en de netaansluiting (schakelstation in Lelystad), alsmede de aanleg van onderhoudswegen en kraanopstelplaatsen.

### 2.2.1 Aanleg en gebruik geplande windturbines

Per variant van het VKA verschilt de locatie, type en aantal windturbines. Ten behoeve van de effectbepaling in het MER worden in beginsel twee typen windturbines gehanteerd, gebaseerd op de maximale afmetingen die in het MER onderzocht worden (tabel 2.1). De oppervlakte van de fundering van beide typen windturbines is 625 m<sup>2</sup>.

Tabel 2.1 Typen windturbines die in het MER worden gehanteerd. Deze typen windturbines zijn gebaseerd op de maximale afmetingen die in het MER worden onderzocht. In de effectbepaling in voorliggend rapport is een specifieke turbine als worst case geselecteerd (zie tabel 2.2).

toepassing	vermogen	rotordiameter	ashoogte
deelgebied West en IJsselmeer buitendijks	5 MW	152 m	137 m

deelgebied Oost                      5 MW                      164 m                      166 m

Voor de effectbepaling in voorliggend rapport is een specifiek turbinetype als *worst case* geselecteerd. Voor Windplan Blauw zijn een drietal typen turbines mogelijk (tabel 2.2) Deze selectie is gebaseerd op turbines die nu in de markt beschikbaar zijn en voldoen aan de technische uitgangspunten van Windplan Blauw. Ten behoeve van de effectbepaling is de *worst case* geselecteerd (type Lagerwey L136-4.5). Met betrekking tot slachtoffers van lokaal aanwezige vogels betreft dit de laagst mogelijk as, in combinatie met de grootst mogelijke rotor. Voor andere soortgroepen zijn de verschillen in afmetingen van de turbines niet van invloed op de effectbepaling.

Tabel 2.2 Shortlist turbines voor toepassing in het MER. Vetgedrukt het type turbine die bij de effectbepaling aangehouden is.

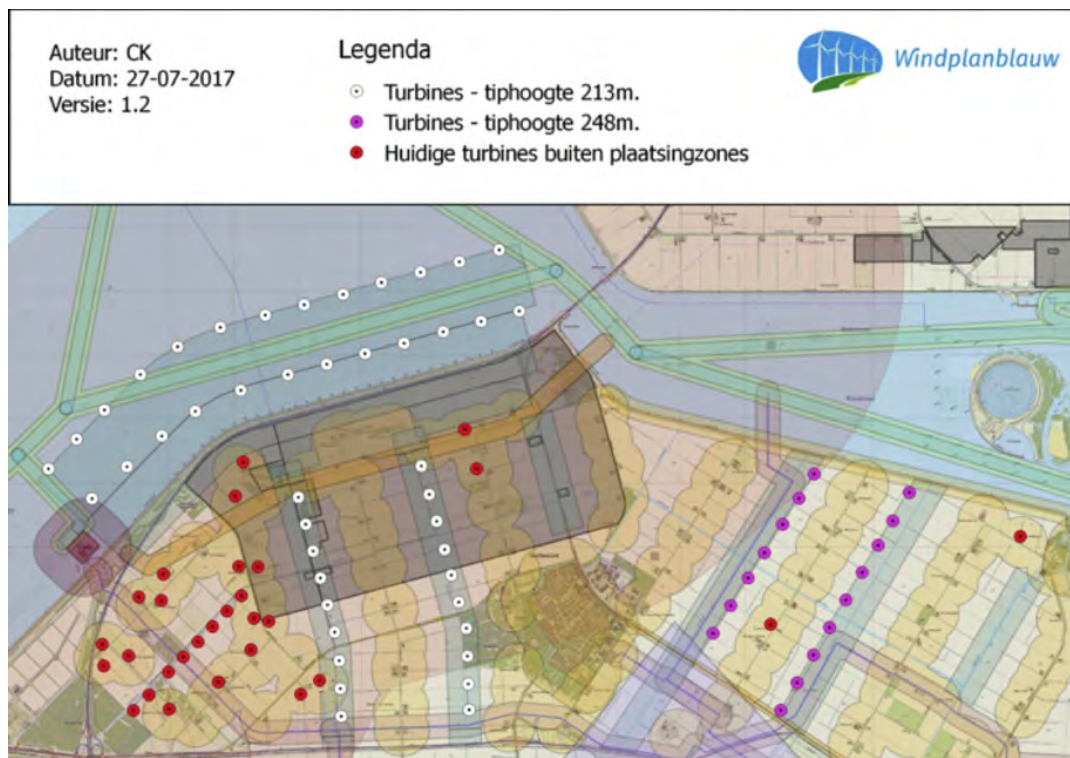
fabrikant	type	vermogen	rotordiameter	ashoogte
Gamesa	G132-5.0	5.0 MW	132 m	120, 140
<b>Lagerwey</b>	<b>L136-4.5</b>	<b>4.5 MW</b>	<b>136 m</b>	<b>120, 132, 140, 166 m</b>
Enercon	E141-EP4-4.2	4.2 MW	141 m	129, 135, 159 m

Het Voorkeursalternatief (VKA) is nog niet definitief bepaald. In voorliggend rapport worden het basisalternatief en twee varianten (IA/IB) onderzocht::

- basisalternatief IR (= Innovatieve turbines binnen de Regioplanzones);
- variant IA (= Innovatieve turbines binnen de regioplanzones en Alternatieve plaatsingszones);
- variant IB (= Innovatieve turbines binnen de regioplanzones met een Bolstapeling op het IJsselmeer).

#### *Basisalternatief IR*

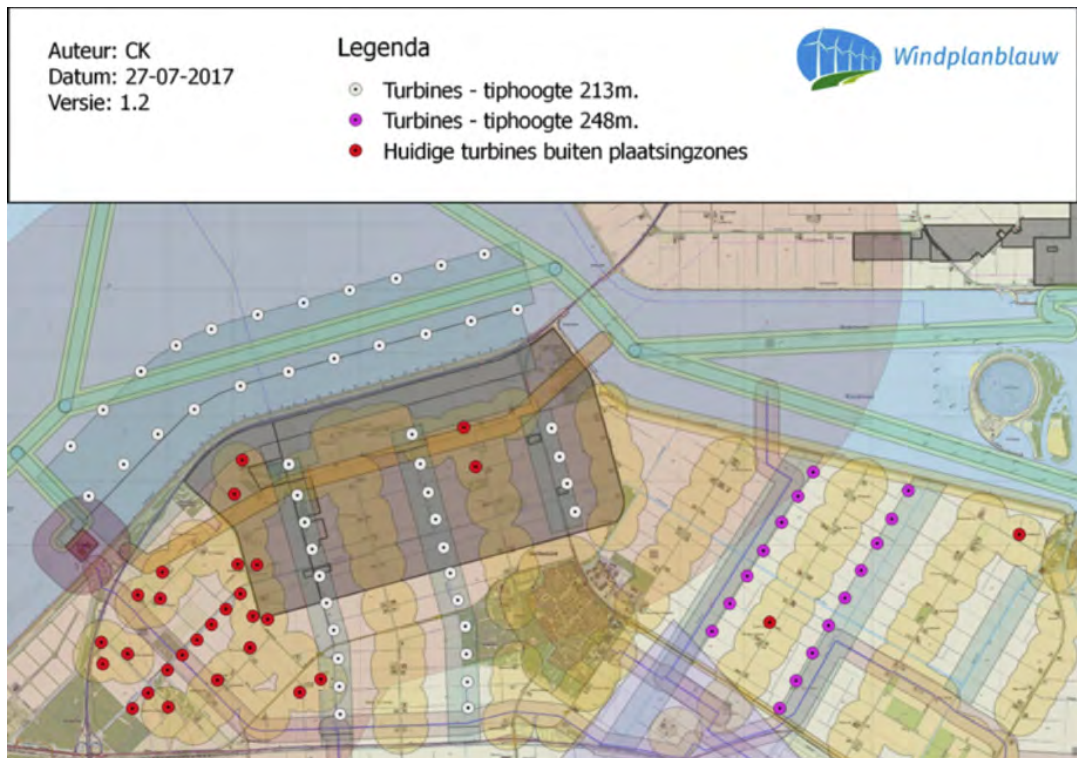
In het basisalternatief IR worden twee rijen windturbines ontwikkeld in het IJsselmeer; alternatieve plaatsingszones worden niet benut (figuur 2.2). In totaal worden in het basisalternatief IR 60 turbines ontwikkeld.



Figuur 2.2 Turbinelocaties van Basisalternatief IR van Windplan Blauw. De rode turbines zijn de zogenaamde dubbeldraaiturbines (§ 2.2.2). De coördinaten van de turbineposities zijn opgenomen in de technische uitgangspuntennotitie in het hoofddocument van het MER.

#### Variant IA: alternatieve plaatsingszones

In variant IA worden drie turbines minder gerealiseerd in het IJsselmeer (22 in plaats van 25). Naast de zones uit het basisalternatief IR worden zes extra turbines ontwikkeld in de alternatieve plaatsingszones 'uitbreiding Klokbekertocht en Rivierduintocht' en in de Kamperhoekweg (figuur 2.3). In totaal worden in deze variant 63 windturbines ontwikkeld.

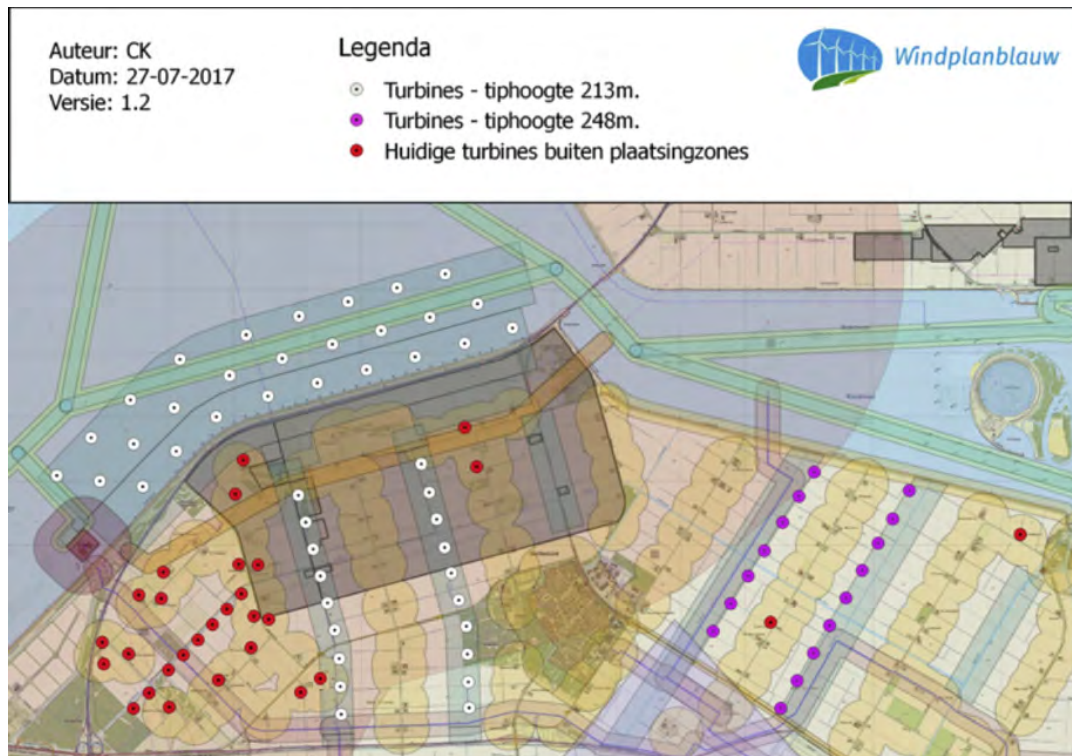


Figuur 2.3 Turbinelocaties van Variant IA van Windplan Blauw. De rode turbines zijn de zogenaamde dubbeldraaiturbines (§ 2.2.2). De coördinaten van de turbineposities zijn opgenomen in de technische uitgangspuntennotitie in het hoofddocument van het MER.

#### *Variant IB: bolstapeling IJsselmeer*

In variant IB worden drie lijnen ontwikkeld in het IJsselmeer in de vorm van een bolstapeling (figuur 2.4) In deze variant worden 27 turbines in het IJsselmeer ontwikkeld. De plaatsingszones op land zijn in deze variant gelijk aan de plaatsingszones in het basialternatief IR. In totaal worden in deze variant 62 turbines ontwikkeld.





Figuur 2.4 Turbinelocaties van Variant 1B van Windplan Blauw. De rode turbines zijn de zogenaamde dubbeldraaiturbines (§ 2.2.2). De coördinaten van de turbineposities zijn opgenomen in de technische uitgangspuntennotitie in het hoofddocument van het MER.

## 2.2.2 Sanering bestaande windturbines

In de huidige situatie staan 74 windturbines in het plangebied. Dit gaat om het huidige windpark Irene Vorrink (in het IJsselmeer) en diverse windturbines in het binnendijkse gedeelte van het plangebied. De sanering van deze turbines maakt onderdeel uit van het project. Alle bestaande windturbines zullen dus in de eindsituatie zijn verwijderd. Daarnaast wordt in het MER een scenario onderzocht waarin een deel van de bestaande windturbines (28) in productie blijven naast de nieuwe turbines (zie figuur 2.2, 2.3 en 2.4). In werkelijkheid treedt deze situatie 5 jaar op. Dit noemen we de dubbeldraaiperiode. De dubbeldraaiperiode ontstaat doordat de saneringsopgave gefaseerd zal plaatsvinden. De 45 bestaande windturbines die binnen een plaatsingszone voor nieuwe windturbines staan worden voor in gebruik name van de nieuwe turbines verwijderd (figuur 2.5). De solitaire turbines en de lijnopstelling (noordtocht) in het westen van het plangebied kunnen gelijktijdig in bedrijf zijn met de nieuw te plaatsten turbines.

In het MER wordt uitgegaan van een *worst case* benadering, dit betekent dat ervan uitgegaan wordt dat de 28 turbines 5 jaar zullen dubbeldraaien. Deze situatie wordt los van de eindsituatie in voorliggend rapport beoordeeld.



Figuur 2.5 Windturbines (N=45) die voorafgaand aan de bouw van de nieuwe windturbines worden gesaneerd. De coördinaten van de turbineposities zijn opgenomen in de technische uitgangspuntennotitie in het hoofddocument van het MER.

### 2.2.3 Aanleg onderhoudswegen en kraanopstelplaatsen

Voor de aanleg van de onderhoudswegen van en naar de turbines en de kraanopstelplaatsen worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- de graafdiepte bij de aanleg van de wegen en de wegen zelf liggen niet dieper dan - 40 cm (naar verwachting 25 cm diepte);
- er worden geen sloten naast de wegen aangelegd voor de ontwatering;
- wegbreedte bedraagt 5 m;
- aan te leggen onderhoudswegen:
  - 4 km langs de Rendiertocht;
  - 3,5 km langs de Elandtocht;
  - 4,5 km langs de Rivierduintocht (4,7 km voor variant IA);
  - 4,3 km langs de Klokbekeertocht (4,5 km voor variant IA);
  - alleen bij variant IA nog extra: 1,5 km langs de Kamperhoekweg;
- aan te leggen kraanopstelplaatsen 60 bij 30 m, 1.800 m<sup>2</sup> per stuk;
- toename verhard oppervlak basisalternatief IR: 81.500 m<sup>2</sup> (wegen) + 21.875 m<sup>2</sup> (fundering) + 63.000 m<sup>2</sup> (kraanopstelplaatsen);



- toename verhard oppervlak variant IA: 89.000 m<sup>2</sup> (wegen) + 25.625 m<sup>2</sup> (fundering) + 73.800 m<sup>2</sup> (kraanopstelplaatsen);
- toename verhard oppervlak variant IB: zie basisalternatief IR;
- aanpassingen aan waterpeilen/tijdelijke bemaling tijdens aanleg: geen;
- aanpassingen aan waterpeilen/tijdelijke bemaling na aanleg: geen.

#### 2.2.4 Bekabeling

Tussen de windturbines wordt bekabeling aangebracht. De bekabeling wordt samengebracht in een onderstation. Daarnaast worden kabels aangebracht tussen het onderstation en de netaansluiting (schakelstation in Lelystad). Voor het samenbrengen van de kabels in een onderstation zijn in deze fase van het MER twee opties onderzocht (optie 1 en optie 2). In het hoofddocument van het MER zijn kaarten opgenomen van de twee opties die in voorliggend rapport onderzocht worden. Voor de aanleg van de kabels in het buitendijkse deel van het plangebied is het mogelijk dat de waterbodem plaatselijk verlaagd wordt. De kabels worden ingegraven in de waterbodem.

Voor het binnendijkse deel van het plangebied is voor de aanleg van de kabels uitgangspunt dat geen sloten worden gedempt of (tijdelijke) aanpassingen aan waterpeilen/tijdelijke bemaling wordt toegepast.

### 2.3 Autonome ontwikkelingen en referentiesituatie

De volgende ontwikkelingen worden meegenomen in voorliggend onderzoek:

- **Uitbreiding vliegveld Lelystad** (op basis van luchthavenbesluit Lelystad 2015). Vliegveld Lelystad is in de huidige situatie een vliegveld voor onder andere lesvluchten, rondvluchten, vliegtuighuur en vliegtuigonderhoud. De ontwikkeling van Lelystad Airport voorziet in een gefaseerde bouw van de infrastructuur en faciliteiten. In 2019 zal de uitbreiding gereed zijn en is de opening van Amsterdam Lelystad Airport voor 'leisure' verkeer (vakantievluchten). Tot 2043 kan een verdere groei van het aantal vliegbevingen plaatsvinden. Bij de beoordeling in dit MER wordt rekening gehouden met de hoogtebeperkingen van de outer horizontal (een algemene zone rondom de luchthaven), de invliegroute en de VFR-route (een zichtroute). Deze zorgen voor een hoogtebeperking over de deelgebieden IJsselmeer en West van 213 meter;
- **Stadsuitbreidingen Lelystad**. Het open gebied tussen het bosgebied Hollandse Hout en Lelystad wordt volledig bebouwd (onherroepelijk bestemmingsplan Warande fase I, 2010). Aan de noordkant van Lelystad is langs de Oostervaart een bedrijventerrein voorzien (onherroepelijk bestemmingsplan bedrijventerrein Oostervaart, 2012);
- **Bedrijventerrein Poort van Dronten**. Het gebied tussen de Rendiertocht en de huidige bebouwing van Dronten wordt een bedrijventerrein met enkele woon-werkkavels (vastgesteld bestemmingsplan Poort van Dronten, 2016);
- **Flevokust**. De provincie Flevoland en de gemeente Lelystad ontwikkelen samen Flevokust. Flevokust is een nieuw te realiseren overslaghaven met een 'nat' bedrijventerrein direct ten noorden van Lelystad (net buiten het plangebied). Het

bestemmingsplan is inmiddels vastgesteld. De verwachting is dat eind 2017/begin 2018 de eerste bedrijven kunnen starten met de bouw (vastgesteld bestemmingsplan Flevokust, 2016);

- **Verbreding rijksweg A6.** De rijksweg A6 tussen Almere Buiten-Oost en de afslag bij Lelystad zal verbreed worden naar 2 banen met 3 rijstroken. De werkzaamheden zijn afgerond in 2022;
- **Programma Nieuwe Natuur.** In oktober 2013 is de Provincie Flevoland gestart met het programma Nieuwe Natuur. Drie projecten die binnen het plangebied van Windplan Blauw liggen zijn Natuur op G38 (Klokbekerweg 7, bestemmingsplan), Natuur in Bedrijf (nabij Kamperhoek/Ketelmeer, nog niet in bestemmingsplan) en Swifterpark (nog niet in bestemmingsplan). De laatste twee zijn dan ook nog geen onderdeel van de autonome ontwikkeling, maar kunnen dit nog wel worden als ze nog in besluitvorming gaan in 2017;
- **Zoekgebied woningbouwlocatie bij Swifterbant.** Deze plannen zijn opgenomen in de structuurvisie van Dronten, maar nog niet opgenomen in het bestemmingsplan. Het plan is nog te weinig concreet om rekening mee te kunnen houden of effecten aan te geven, maar kan dit nog wel worden als het nog in besluitvorming gaat in 2017;
- **Windpark Zeewolde.** De Ontwikkelvereniging Zeewolde heeft het voornemen een windpark van 93 windturbines (Windpark Zeewolde) te realiseren in het zoekgebied voor windenergie "Deelgebied Zuid" uit het Regioplan Windenergie Zuidelijk en Oostelijk Flevoland. Een deel van de bestaande windturbines binnen de gemeente Zeewolde worden gesaneerd. De RCR-procedure loopt, daarom wordt deze ontwikkeling meegenomen als autonome ontwikkeling. De ontwikkeling van Windpark Zeewolde heeft geen invloed op de keuzes in het MER voor Windplan Blauw.
- **Windpark Wieringermeer.** Het te ontwikkelen Windpark Wieringermeer heeft 100 turbines en levert ongeveer 300 MW vermogen. Dit windpark wordt ontwikkeld in de Wieringermeerpolder, in de kop van Noord-Holland. De bouw van Windpark Wieringermeer start naar verwachting in 2018;
- **Windpark Fryslân.** Dit windpark is voorzien in Friesland, ten zuiden van de Afsluitdijk. Het park van 89 windturbines en een totaal vermogen van 320 MW wordt gedeeltelijk in het IJsselmeer ontwikkeld. De bouw wordt naar verwachting in 2019 gestart;
- **Marker Wadden.** De Marker Wadden is een groep van vijf eilanden die in het Markermeer wordt ontwikkeld. De eilanden krijgen een belangrijke natuurfunctie. In 2016 is gestart met de aanleg van de eilanden.

Het peiljaar voor de referentiesituatie is 2023. In de referentiesituatie zijn (zonder uitvoering van het plan) alle 74 bestaande turbines nog steeds in gebruik. In de plansituatie is in 2023 het windpark volledig gebouwd en in gebruik. De dubbeldraaiturbines draaien vanaf dit moment nog 5 jaar door. De effecten van Windplan Blauw zijn gebaseerd op de referentiesituatie van 2023. Het is voor de effectbepaling op natuur echter niet relevant of de referentiesituatie op het jaartal 2023 gebaseerd wordt of dat een ander jaartal gekozen wordt.





## 3 Aanpak beoordeling in het kader van natuurwetgeving en natuurbeleid

### 3.1 Natura 2000-gebieden

Gebiedsbescherming is in de Wnb beschreven in 'Hoofdstuk 2. Natura 2000-gebieden'. Voor een samenvatting van dit hoofdstuk uit de Wnb wordt verwezen naar bijlage 1 (wettelijk kader).

Een deel van het plangebied is onderdeel van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het overige deel grenst aan Natura 2000-gebied IJsselmeer en aan Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer. Op ruimere afstand liggen nog meer Natura 2000-gebieden (zie verder hoofdstuk 4). Als de bouw of het gebruik van het windpark negatieve effecten heeft op Natura 2000-gebieden, is een vergunning op grond van de Wet natuurbescherming (kortweg: Wnb) vereist. Ook kunnen maatregelen om negatieve effecten te voorkomen, te verminderen of te compenseren nodig zijn.

In voorliggend rapport zijn de resultaten van een Oriëntatiefase van de Habitattoets (ook wel Voortoets) beschreven, dat wil zeggen een verkennend onderzoek naar de effecten op Natura 2000-gebieden. De centrale vraag van deze toetsing is: bestaat er een reële kans op significant negatieve effecten op beschermde natuurgebieden of kan het optreden van significant negatieve effecten met zekerheid worden uitgesloten?

Meer in detail geeft deze rapportage antwoord op de volgende vragen.

- Welke beschermde natuurgebieden liggen binnen de invloedssfeer van het windpark? Wat zijn de instandhoudingsdoelstellingen voor deze natuurgebieden?
- Wat is de ligging van het studiegebied ten opzichte van de habitattypen, de leefgebieden van soorten of andere natuurwaarden waarvoor de betreffende natuurgebieden zijn aangewezen? Welke functies heeft het studiegebied en zijn invloedssfeer voor deze beschermde natuurwaarden?
- Welke effecten op beschermde natuurgebieden hebben de bouw en het gebruik van het geplande windpark?
- Welke maatregelen kunnen worden genomen om eventuele effecten te vermijden of te verminderen? Hoe effectief zijn deze mitigerende maatregelen?
- Wat zijn de effecten van het windpark als deze worden beschouwd in samenhang met andere activiteiten en plannen, met andere woorden, wat zijn de cumulatieve effecten?
- Kunnen significante effecten (inclusief cumulatieve effecten) met zekerheid worden uitgesloten?

De effecten van de ingreep worden getoetst aan de instandhoudingsdoelstellingen die voor de Natura 2000-gebieden (zullen) gelden. Deze zijn ontleend aan de aanwijzingsbesluiten.

## 3.2 Soortenbescherming

De bescherming van soorten is in de Wnb beschreven in 'Hoofdstuk 3. soorten'. Voor een samenvatting van dit hoofdstuk uit de Wnb wordt verwezen naar bijlage 1 (Wettelijk kader).

Bij de realisatie van Windplan Blauw moet rekening worden gehouden met het huidige voorkomen van beschermde soorten planten en dieren in het studiegebied. Als de voorgenomen ingreep leidt tot het overtreden van verbodsbepalingen betreffende beschermde soorten, zal moeten worden nagegaan of een vrijstelling geldt of dat een ontheffing moet worden verkregen.

De effecten van de bouw en het gebruik van het windpark op beschermde soorten planten en dieren zijn in beeld gebracht en getoetst aan de verbodsbepalingen uit de Wnb. Daarbij is ingegaan op de volgende vragen.

- Welke beschermde soorten planten en dieren komen mogelijk of zeker voor in de invloedssfeer van het windpark?
- Welke effecten op beschermde soorten heeft de realisatie van het windpark in samenhang met andere plannen en projecten in de omgeving (autonome ontwikkeling)?
- Kunnen deze effecten een wezenlijke negatieve invloed op de betrokken soorten hebben?
- Welke verbodsbepalingen worden overtreden en is hiervoor een ontheffing nodig?
- Is er mogelijk sprake van een effect op de Staat van Instandhouding (Svl) van de betrokken soorten?
- Welke maatregelen voor mitigatie en compensatie van schade aan beschermde soorten zijn noodzakelijk?

De Wet natuurbescherming onderscheidt bij de bescherming van soorten drie beschermingsregimes:

- *Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn* (Wnb § 3.1),
- *Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn* (Wnb § 3.2) en
- *Beschermingsregime andere soorten* (Wnb § 3.3).

Met het in werking treden van de Wet natuurbescherming (d.d. 1 januari 2017) is het beschermingsregime voor een aantal soorten veranderd dan wel vervallen. Ook zijn een aantal soorten beschermd die dat voorheen niet waren. Voor soorten vallend onder '*Beschermingsregime andere soorten*' kan de provincie een vrijstelling verlenen voor handelingen in het kader van ruimtelijke inrichting of de ontwikkeling van gebieden (Wnb Art. 3.10 lid 2a).

## 3.3 Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland is een Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. In het Natuurnetwerk Nederland liggen:

- bestaande natuurgebieden, waaronder de 20 nationale parken;

- gebieden waar nieuwe natuur wordt aangelegd;
- landbouwgebieden, beheerd volgens agrarisch natuurbeheer;
- ruim 6 miljoen hectare grote wateren: meren, rivieren, de kustzone van de Noordzee en de Waddenzee;<sup>2</sup>
- alle Natura 2000-gebieden.

Voor gebieden die zijn begrensd binnen het Natuurnetwerk Nederland, ecologische verbindingszones en gebieden met agrarisch natuurbeheer, geldt een planologisch beschermingsregime. Ingrepen in deze gebieden zijn alleen toegestaan als ze geen negatieve effecten hebben op deze gebieden, of als negatieve effecten kunnen worden tegengegaan door het nemen van mitigerende maatregelen. Heeft een ingreep wel een significant negatief effect op de wezenlijke kenmerken en waarden van een gebied dat behoort tot het Natuurnetwerk Nederland, dan geldt het 'nee, tenzij'-regime. Een project kan dan alleen doorgaan indien reële alternatieven ontbreken en indien sprake is van een groot openbaar belang. Als een ingreep wordt toegestaan moet de schade zoveel mogelijk worden beperkt door mitigerende maatregelen en moet de resterende schade door de initiatiefnemer worden gecompenseerd. Dit beschermingsregime is verankerd in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR)/Besluit Algemene regels ruimtelijke ordening (Barro) en in Verordening voor de fysieke leefomgeving Flevoland 2012 (geconsolideerde versie per 1 maart 2015) (provincie Flevoland 2015). De wezenlijke waarden en kenmerken van de gebieden zijn beschreven in twee documenten van de Provincie Flevoland (Greve & Miedema 2011a en 2011b). In bijlage 1 zijn de ruimtelijke regels omtrent het Natuurnetwerk Nederland (voorheen EHS) opgenomen. Deze regels gelden voor ruimtelijke plannen of besluiten binnen of nabij het aangewezen NNN.

Voor Windplan Blauw is een toets uitgevoerd die antwoord geeft op de volgende vragen.

- Welke windturbines zijn in of nabij het Natuurnetwerk Nederland gepland?
- Wat zijn de wezenlijke kenmerken en waarden van het NNN ter plaatse?
- Is er sprake van een wezenlijke aantasting van die wezenlijke kenmerken en waarden (waar nodig rekening houdend met externe werking)?
- Wat zijn de mogelijkheden om een eventuele aantasting te beperken?
- Is er een noodzaak voor de compensatie van een eventuele aantasting van het Natuurnetwerk Nederland?

### 3.4 Provinciaal natuurbeleid

In het plangebied zijn door de provincie akkerfauna-gebieden (Leefgebied open akker) aangewezen waarvoor subsidies worden verstrekt voor collectief akkervogelbeheer.

Voor Windplan Blauw is een toets uitgevoerd die antwoord geeft op de volgende vragen.

- Welke windturbines zijn in of nabij deze akkerfauna-gebieden gepland?
- Wat zijn de natuurdoelen van deze gebieden?

<sup>2</sup> [https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/natuur-en-biodiversiteit/inhoud/natuurnetwerk-nederland;](https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/natuur-en-biodiversiteit/inhoud/natuurnetwerk-nederland; geraadpleegd d.d. januari 2017.) geraadpleegd d.d. januari 2017.

- Is er sprake van een aantasting van deze natuurdoelen (waar nodig rekening houdend met externe werking)?

### **3.5 Kaderrichtlijn Water**

#### **Toetsingskader KRW**

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) heeft tot doel het bereiken van een goede ecologische en chemische toestand in alle wateren in Europa. De invoering van de KRW brengt voor waterbeheerders verschillende verplichtingen met zich mee zoals het bepalen van doelstellingen, het uitvoeren van herstelmaatregelen en het meten van de resultaten. De KRW gaat uit van een resultaatsverplichting.

Ter bescherming en verbetering van de waterkwaliteit voert Rijkswaterstaat de komende planperiode verschillende soorten maatregelen uit (zie BPRW). Zo wordt het huidige beschermingsniveau van de waterkwaliteit gehandhaafd, zoals de KRW vereist. Voor nieuwe activiteiten of ingrepen in een waterlichaam moet een toetsing worden uitgevoerd. De centrale vraag daarbij is of de KRW-doelstellingen voor het waterlichaam waarop de activiteit mogelijk effecten heeft, nog wel behaald kunnen worden als de activiteit daadwerkelijk plaatsvindt.

De begrenzing van oppervlaktewaterlichamen in de Waterwet is doorgaans ruimer dan die in het kader van de KRW. De KRW-waterlichamen zijn in de meeste gevallen beperkt tot het natte areaal, terwijl Rijkswaterstaat in het kader van de Waterwet ook het waterstaatkundig beheer voert over drogere gebieden in de uiterwaarden en de buitendijkse gebieden rond de grote meren. Initiatieven in gebieden die op grond van de Waterwet zijn aangewezen als de drogere oevergebieden, zullen alleen in aanmerking komen voor een toets vanuit KRW-perspectief als daar concreet externe effecten op een KRW-waterlichaam te verwachten zijn.

De begrenzing van de KRW-waterlichamen is te vinden op de gedetailleerde kaarten in de achterliggende brondocumenten voor de waterlichamen. De begrenzing van de oppervlaktewaterlichamen in de zin van de Waterwet voor zover in beheer bij Rijkswaterstaat is te vinden in de Waterregeling.

### **3.6 MER beoordelingskader**

In voorliggend rapport worden het basisalternatief en twee varianten (IA/IB) beoordeeld volgens een aantal beoordelingscriteria (tabel 3.1). De beoordelingscriteria worden beoordeeld volgens een zevenpuntsschaal. Indien alleen negatieve of alleen positieve effecten voor criteria aanwezig zijn dan wordt beoordeeld volgens een vierpuntsschaal (tabel 3.2 tot en met 3.6).

Het nulalternatief (tabel 3.2) bedraagt de referentiesituatie met het doordraaien van de 74 bestaande windturbines. Voor Ecologie is de huidige situatie niet anders dan de referentiesituatie (inclusief autonome ontwikkelingen van § 2.3); de autonome ontwikkelingen leiden niet tot een andere referentiesituatie dan de huidige situatie.



Tabel 3.1 MER beoordelingskader VKA Windplan Blauw voor ecologie.

Thema	aspect	beoordelingscriterium
ecologie	verstoring	effect van verstoring tijdens de aanlegfase - vogels
		effect van verstoring tijdens de aanlegfase - vleermuizen
		effect van verstoring tijdens de gebruiksfase - broedvogels
		effect van verstoring tijdens de gebruiksfase - niet-broedvogels
		effect van verstoring tijdens de gebruiksfase - vleermuizen
	aanvaringslachtoffers	aantallen aanvaringslachtoffers onder vogels
		aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen
	barrièrewerking	effect van barrièrewerking voor vogels
	Natura 2000-gebieden	beoordeling van de kans op significante effecten
	overige gebieden	effecten op overige beschermde gebieden
	beschermde en bedreigde soorten	effect op beschermde en bedreigde soorten

Tabel 3.2 Beoordelingsmethodiek Windplan Blauw voor ecologie voor beoordelingscriteria aanleg vogels, invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels, invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase, invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase, barrièrewerking voor vogels.

Score	Oordeel ten opzichte van de referentiesituatie
--	verstoring van soorten leidend tot belangrijke afname kenmerkende/kwetsbare en/of Rode Lijst-soorten en/of in beschermd gebied
-	verstoring van soorten leidend tot lokale afname
0/-	geringe verstoring van soorten
0	geen betekenisvol effect
0/+	geringe afname van verstoring
+	afname van verstoring
++	zeer grote afname van verstoring

<sup>1</sup> Een gering negatief effect kan optreden bij zowel een beperkt effect op een situatie met een hoge waarde, als bij een groot effect op een situatie met weinig waarde. De waardering wordt beoordeeld op basis van 'expert judgement'.

Tabel 3.3 *Beoordelingsmethodiek Windplan Blauw voor ecologie voor beoordelingscriteria sterfte van vogels, invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase.*

Score	Oordeel ten opzichte van de referentiesituatie
--	sterfte van soorten leidend tot wezenlijk effect op lokale populatie of elders
-	sterfte van soorten van betekenis voor lokale populatie
0/-	sterfte van soorten zonder effecten op (lokale) populatie
0	geen sterfte of van niet-betekenisvolle omvang, geen effect
0/+	geringe afname van aanvaringslachtoffers
+	afname van aanvaringslachtoffers
++	zeer grote afname van aanvaringslachtoffers

Tabel 3.4 *Beoordelingsmethodiek Windplan Blauw voor ecologie voor beoordelingscriterium significant negatieve effecten op instandhoudings-doelstellingen Natura 2000-gebieden.*

Score	Oordeel ten opzichte van de referentiesituatie
--	verstoring en sterfte van soorten leidend tot significante effecten in Natura 2000-gebied
-	verstoring en sterfte van soorten leidend tot lokale afname in Natura 2000-gebied
0/-	geringe verstoring en sterfte van soorten in Natura 2000-gebied
0	geen betekenisvol effect in Natura 2000-gebied

Tabel 3.5 *Beoordelingsmethodiek Windplan Blauw voor ecologie voor beoordelingscriterium invloed op beschermde en bedreigde soorten.*

Score	Oordeel ten opzichte van de referentiesituatie
--	verstoring en sterfte van soorten leidend tot aantasting gunstige staat van instandhouding
-	verstoring en sterfte van soorten leidend tot lokale afname van soorten
0/-	geringe verstoring en sterfte van soorten
0	geen sterfte of van niet-betekenisvolle omvang, geen effect

Tabel 3.6 *Beoordelingsmethodiek Windplan Blauw voor ecologie voor beoordelingscriterium invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden.*

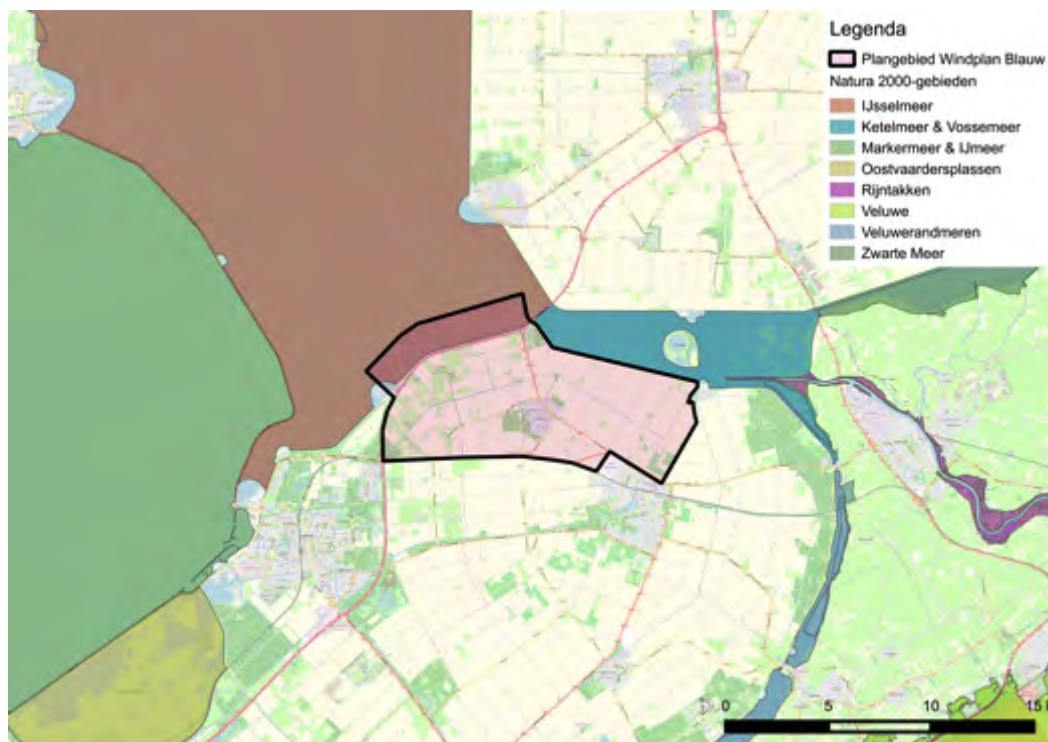
Score	Oordeel ten opzichte van de referentiesituatie
0	geen verandering van ruimtebeslag en externe beïnvloeding in NNN
0/+	geringe afname van ruimtebeslag en externe beïnvloeding in NNN, KRW en overig beschermde gebieden
+	grote afname van ruimtebeslag en externe beïnvloeding in NNN, KRW en overig beschermde gebieden
++	zeer grote afname van ruimtebeslag en externe beïnvloeding in NNN, KRW en overig beschermde gebieden

## 4 Beschermd gebied en afbakening onderzoek

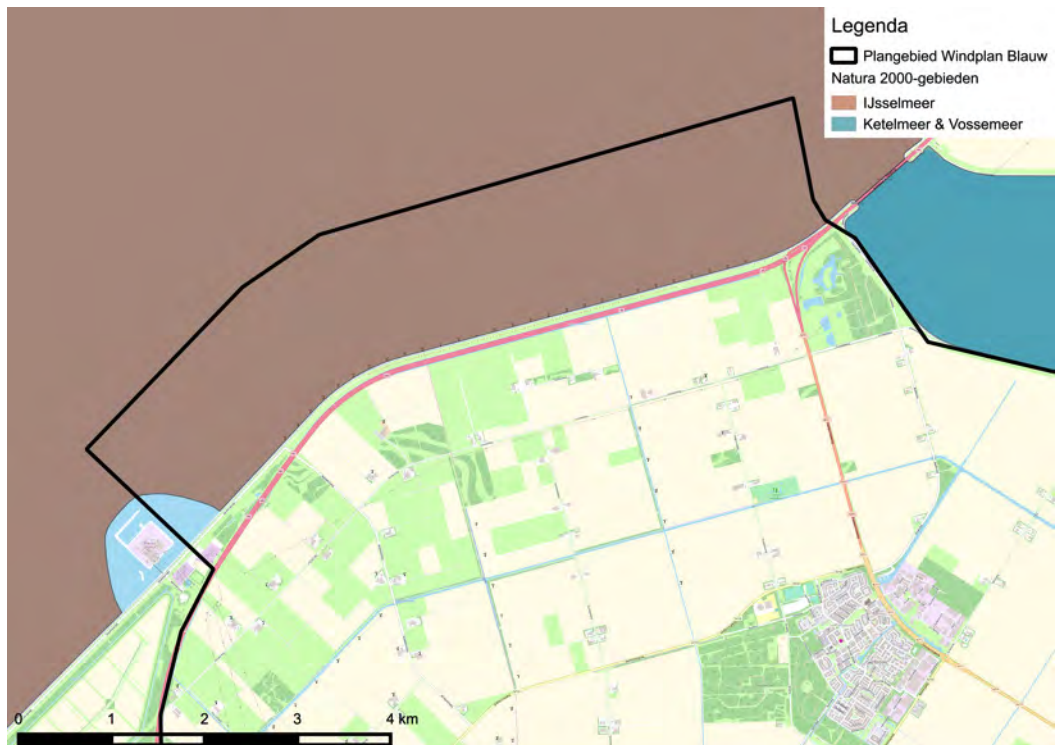
### 4.1 Natura 2000-gebieden in het studiegebied

Een gedeelte van het plangebied maakt deel uit van het Natura 2000-gebied IJsselmeer (figuur 4.1 en 4.2). Het noordoostelijk deel van het plangebied grenst direct aan het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer. Ten oosten van het plangebied liggen ook de Natura 2000-gebieden Rijntakken (vanaf 1,5 km afstand), Veluwerandmeren (vanaf 7 km afstand) en Zwarte Meer (vanaf 7 km afstand). Vanaf 4 km ten zuidwesten van het plangebied begint het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer, op ruim 11 km het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen (figuur 4.1). Op grotere afstand (niet op figuur 4.1 opgenomen) liggen de Natura 2000-gebieden, Lepelaarplassen (vanaf 27 km ten zuidwesten van het plangebied), Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht (vanaf 18 km ten oosten) en De Wieden (vanaf 17 km ten noordoosten).

In bijlage 6 zijn de instandhoudingsdoelstellingen opgenomen van deze negen Natura 2000-gebieden.



Figuur 4.1 Ligging plangebied en Natura 2000-gebieden. Ondergrond: Openstreetmap 2017, begrenzing Natura 2000-gebied afkomstig van PDOK.nl (2017).



Figuur 4.2 Ligging deel van plangebied en Natura 2000-gebied IJsselmeer. Ondergrond: Openstreetmap 2017, begrenzing Natura 2000-gebied afkomstig van PDOK.nl (2017).

Andere Natura 2000-gebieden (zoals de Veluwe en Weerribben) liggen op grote afstand van het plangebied (respectievelijk >17 en >23 km). Deze gebieden zijn niet aangewezen voor (vogel)soorten die op dergelijke afstanden nog een functionele relatie met het plangebied kunnen hebben. Effecten op deze verder weg gelegen Natura 2000-gebieden zijn op voorhand uitgesloten en worden niet nader behandeld in voorliggend rapport.

## 4.2 Afbakening effectbepaling en -beoordeling Natura 2000-gebieden

In deze paragraaf wordt voor de soorten waarvoor de Natura 2000-gebieden zijn aangewezen, beschreven of er (mogelijk) sprake is van een relatie met het studiegebied. Wanneer dat het geval is wordt dat voor de desbetreffende soorten in hoofdstukken 6, 7 en/of 8 in meer detail beschreven. Voor de habitattypen waarvoor de Natura 2000-gebieden zijn aangewezen is beschreven of deze (mogelijk) binnen de invloedssfeer van het windpark liggen. Wanneer geen sprake is van een relatie met het studiegebied, of de habitattypen buiten de invloedssfeer van het windpark liggen, zijn effecten van de bouw en het gebruik van Windplan Blauw op voorhand uitgesloten, en worden de desbetreffende habitattypen in dit rapport verder niet meer behandeld.

#### **4.2.1 Habitattypen**

Zeven van de in § 4.1 genoemde Natura 2000-gebieden zijn (geheel of ten dele) aangewezen voor één of een aantal beschermde habitattypen (zie bijlage 2). Dit betreft de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) Veluwerandmeren, Zwarte Meer, Markermeer & IJmeer, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht en De Wieden.

De beschermde habitattypen in Natura 2000-gebied Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) liggen (van alle beschermde habitattypen in de omgeving) het dichtst bij het plangebied van Windplan Blauw. Desalniettemin bedraagt de minimale afstand tussen een beschermd habitatype en een geplande windturbine ruim 1 kilometer. Er is dus met zekerheid geen sprake van verlies van areaal van de beschermde habitattypen door ruimtebeslag. Daarnaast is geen sprake van relevante emissie van schadelijke stoffen naar lucht, water en of bodem of van veranderingen in grond- of oppervlaktewateren. Het gedeelte van de Natura 2000-gebied IJsselmeer en Markermeer & IJmeer aangewezen onder de Habitatrichtlijn ligt op grote afstand van het plangebied. In en nabij het plangebied liggen dus geen aangewezen habitattypen van het Natura 2000-gebied IJsselmeer.

In de aanlegfase wordt gebruik gemaakt van vracht- en kraanwagens die stikstof kunnen uitstoten. Effecten op beschermde habitattypen als gevolg van externe werking worden in voorliggende rapportage nader onderzocht.

#### **4.2.2 Soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn**

Van de in § 4.1 genoemde gebieden zijn een aantal Natura 2000-gebieden aangewezen voor enkele soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn (HR) (zie bijlage 6). Dit gaat om de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) Veluwerandmeren, Zwarte Meer, Markermeer & IJmeer, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht en De Wieden.

De Natura 2000-gebieden Rijntakken, Zwarte Meer, De Wieden, Markermeer & IJmeer, Veluwerandmeren en IJsselmeer zijn onder andere aangewezen voor de meervleermuis. Als enige van de soorten van Bijlage II HR kent de meervleermuis gescheiden foerageergebieden en verblijfplaatsen. De eventuele effecten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Het deel van Natura 2000-gebied IJsselmeer dat is aangewezen onder de Habitatrichtlijn ligt op grote afstand van het plangebied (Friesland). Het deel van het plangebied in het IJsselmeer is niet aangewezen voor soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn. De vissoort rivierdonderpad komt in het plangebied voor maar deze soort onderhoudt geen uitwisseling met gebieden buiten de locatie van voorkomen (Alterra 2008). Voor groenknolorchis en noordse woelmuis is bovendien geschikt habitat in het plangebied in het IJsselmeer afwezig. Er bestaat voor de aangewezen soorten daarom geen relatie met het plangebied. Er is met zekerheid geen sprake van verstoring (inclusief sterfte) van de

soorten van bijlage II of verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats van deze soorten in het Natura 2000-gebied IJsselmeer, als gevolg van de bouw en het gebruik van het windpark.

Voor alle andere soorten van Bijlage II en voor Natura 2000-gebieden geldt dat de geplande windturbines van Windplan Blauw op ruime afstand van deze Natura 2000-gebieden (zie ook § 4.2.1) liggen. Vanwege deze afstand is met zekerheid geen sprake van verstoring (inclusief sterfte) van de betrokken soorten of verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats van deze soorten in de Natura 2000-gebieden als gevolg van de bouw en het gebruik van het windpark.

### 4.2.3 Broedvogels

Met uitzondering van het Ketelmeer & Vossemeer zijn alle Natura 2000-gebieden aangewezen voor een of meer broedvogelsoorten.

#### *Oostvaardersplassen*

Het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen is aangewezen voor 14 soorten broedvogels. Alleen **aalscholver**, **grote zilverreiger**, **lepelaar** en **kleine zilverreiger** foerageren tijdens het broedseizoen ten dele tot op grote afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen de Oostvaardersplassen liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan echter mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd.

Voor een aantal soorten broedvogels uit de Oostvaardersplassen ligt het plangebied met een afstand van minimaal 11 km buiten het bereik. De **bruine kiekendief** en **blauwe kiekendief** foerageren respectievelijk tot maximaal 5-8 en 5 km afstand van de broedplaats (Brenninkmeijer *et al.* 2006, Beemster 2014, 2015). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van deze broedvogelsoorten uit de Oostvaardersplassen. Voor **dodaars**, **woudaap**, **porseleinhoen**, **blauwborst**, **snor**, **grote karekiet** en **rietzanger** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

### *IJsselmeer*

Het plangebied ligt ten dele binnen het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Daarom kunnen in beginsel alle soorten broedvogels waar het IJsselmeer voor is aangewezen een binding hebben met het plangebied. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

### *Rijntakken*

Het Natura 2000-gebied Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) is aangewezen voor 12 soorten broedvogels. Alleen de **aalscholver**, **roerdomp**, **oeverwaluw** en **zwarte stern** foerageren tijdens het broedseizoen ten dele tot op (grote) afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten broedvogels uit de Rijntakken ligt het plangebied met een afstand van minimaal 1,5 km buiten het bereik. Voor **dodaars**, **porseleinhoen**, **ijsvogel**, **kwartelkoning**, **woudaap**, **watersnip**, **blauwborst** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Rijntakken hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Rijntakken zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

### *Veluwerandmeren*

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen de Veluwerandmeren liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan echter mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1). De **grote karekiet** is in de broedtijd sterk gebonden aan het betreffende Natura 2000-gebied en maakt dan geen gebruik van (de omgeving van) het plangebied (Van der Vliet *et al.* 2011). Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulatie van de grote karekiet in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

### *Ketel- en Vossemeer*

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen het Ketel- en Vossemeer liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan echter mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1).

De **grote karekiet** en **porseleinhoen** zijn in de broedtijd sterk gebonden aan het betreffende Natura 2000-gebied en maakt dan geen gebruik van (de omgeving van) het

plangebied (Van der Vliet *et al.* 2011). Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulatie van de grote karekiet en porseleinhoen in het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Zwarte Meer*

Het Natura 2000-gebied Zwarte Meer is aangewezen voor 6 soorten broedvogels. Alleen de **purperreiger** foerageert tijdens het broedseizoen ten dele tot op (grote) afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soort wordt in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen het Zwarte Meer liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd.

Voor een aantal soorten broedvogels uit het Zwarte Meer ligt het plangebied met een afstand van minimaal 6,5 km buiten het bereik. Voor **porseleinhoen**, **snor**, **rietzanger** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Zwarte Meer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Zwarte Meer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht*

Het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht is aangewezen voor 5 soorten broedvogels. De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen de Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1).

Voor alle andere kwalificerende broedvogels uit de Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht ligt het plangebied met een afstand van minimaal 18 km buiten het bereik. Voor de **zwarte stern** ligt het maximale foerageerbereik op 2 km (van der Winden *et al.* 2004). Voor **porseleinhoen**, **kwartelkoning** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de



broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht hebben zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *De Wieden*

Het Natura 2000-gebied De Wieden is aangewezen voor 13 soorten broedvogels. Alleen de **aalscholver** en **purperreiger** foerageren tijdens het broedseizoen dagelijks tot op (grote) afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soorten wordt in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen De Wieden liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd.

Voor een aantal soorten broedvogels uit De Wieden ligt het plangebied met een afstand van minimaal 17 km buiten het bereik. Dit gaat om **bruine kiekendief** (maximaal 5-8 km; Brenninkmeijer *et al.* 2006) en **zwarte stern** (2 km; van der Winden *et al.* 2004). Voor **porseleinhoen**, **kwartelkoning**, **watersnip**, **ijsvogel**, **paapje**, **snor**, **rietzanger** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied De Wieden hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied De Wieden zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Markermeer & IJmeer, Lepelaarplassen*

Nabij het plangebied liggen andere Natura 2000-gebieden van waaruit broedvogels in de ruime omgeving van de gebieden kunnen foerageren. Dit gaat om Lepelaarplassen (**lepelaar**, **aalscholver**) en Markermeer & IJmeer (**aalscholver**, **visdief**). Voor de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen is het doel van de aalscholver regionaal geformuleerd; vogels uit deze gebieden foerageren in de ruime omgeving van de broedlocaties. De aalscholver, lepelaar en visdief worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd.

#### *Duinen en Lage Land Texel, Duinen Vlieland en Waddenzee*

Deze Natura 2000-gebieden zijn voor de broedvogel kleine mantelmeeuw aangewezen. De kleine mantelmeeuw kan tot op zeer grote afstand (200 km) van de broedlocatie foerageren. De vogels die broeden in deze Natura 2000-gebieden foerageren vrijwel uitsluitend in de Noordzee, Waddenzee en ook in Friesland (Ens *et al.* 2009; Camphuysen 2010; Camphuysen *et al.* 2015; Tyson *et al.* 2015). Deze vogels hebben geen binding met het plangebied. Daarom wordt deze soort in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het

gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van de kleine mantelmeeuw in de Natura 2000-gebieden Duinen en Lage Land Texel, Duinen Vlieland en Waddenzee zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### 4.2.4 Niet-broedvogels

##### *Oostvaardersplassen*

De Oostvaardersplassen is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van een deel van de aangewezen soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Oostvaardersplassen ligt het plangebied met een afstand van minimaal 11 km buiten het bereik. Dit gaat om **wilde zwaan** (foerageerafstand van maximaal 10 km; Robinson *et al.* 2004), **bergeend** (3 km; van der Hut *et al.* 2007), **krakeend** (5 km; Guillemain *et al.* 2008), **wintertaling** (9 km; Guillemain *et al.* 2008), **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009), **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007) en **kluut** (10 km; van der Hut *et al.* 2007). De niet-broedvogels **nonnetje**, **kemphaan** en **grutto** zijn buiten het broedseizoen gebiedsgebonden, hebben een zeer kleine actieradius of hebben geen gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

De Oostvaardersplassen is als Natura 2000-gebied aangewezen voor de zeearend als niet-broedvogel. In de instandhoudingsdoelstelling wordt geen aantal genoemd, maar wordt wel aangegeven dat behoud van de omvang en kwaliteit van het leefgebied voldoende is. De aantallen zeearenden die in de winter in de Oostvaardersplassen verblijven nemen langzaam toe (www.sovon.nl 2017), wat aangeeft dat de draagkracht van het gebied op orde is.

De zeearend leeft in Nederland in structuurrijke, waterrijke gebieden en foerageert op vis, watervogels en aas. Het buitendijkse deel van het plangebied bestaat vrijwel geheel uit open water en is ook weinig aantrekkelijk voor de zeearend. De structuur- en waterrijke gebieden in de omgeving van het plangebied, zoals bijvoorbeeld de Oostvaardersplassen, hebben voor de zeearend veel meer te bieden. Incidenteel zal een zeearend vanuit de Oostvaardersplassen over het plangebied van Windplan Blauw vliegen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een jonge vogel die op onderzoek uit gaat, of aan een vogel uit de Oostvaardersplassen die een kijkje gaat nemen in de randmeren. Omdat in het plangebied van Windplan Blauw nauwelijks geschikt (foerageer)habitat voor de soort aanwezig is, zullen zeearenden niet lang in het plangebied verblijven of veel op turbinehoogte door het plangebied vliegen.

De zeearend is een spectaculaire verschijning (een bekende bijnaam luidt 'de vliegende deur') die bij de meeste vogelaars een bijzonder gevoel oproept. Het is daarom

waarschijnlijk dat het merendeel van de veldwaarnemingen van deze soort wordt doorgegeven aan landelijke databases van vogelwaarnemingen. Websites zoals [www.sovon.nl](http://www.sovon.nl) en [www.waarneming.nl](http://www.waarneming.nl) geven een actueel beeld van het voorkomen en de verspreiding van de soort in Nederland. Uit deze gegevens blijkt dat de zeearend zelden wordt waargenomen in het agrarische gebied tussen de Oostvaardersplassen en het Ketel- en Vossemeer, waar de windturbines van Windplan Blauw zijn voorzien. Het gaat slechts om een tiental waarnemingen in de afgelopen tien jaar.

Omdat het aantal risicovolle vliegbewegingen van de zeearend door het plangebied van Windplan Blauw zeer beperkt zal zijn (het gaat immers slechts om enkele zeearenden die in de wijde omtrek van het plangebied aanwezig zijn) en het plangebied van Windplan Blauw verder geen betekenis heeft voor de zeearend, zijn effecten op deze soort van de bouw en het gebruik van Windplan Blauw op voorhand met zekerheid uitgesloten. De zeearend wordt daarom verder buiten beschouwing gelaten.

#### *IJsselmeer*

Het plangebied ligt ten dele binnen het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Daarom kunnen in beginsel alle soorten niet-broedvogels waar het IJsselmeer voor is aangewezen een binding hebben met het plangebied. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

#### *Markermeer & IJmeer*

Het Markermeer & IJmeer is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van een deel van deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd. Dit geldt ook voor zwarte stern en dwergmeeuw; deze vogels kunnen op regelmatige basis uitwisselen met vogels uit het Natura 2000-gebied IJsselmeer (tabel 4.1).

Voor **slobeenden** uit het Markermeer & IJmeer ligt het plangebied met een afstand van minimaal 4 km buiten het bereik (1 km; Van der Hut *et al.* 2007). Voor **fuut**, **krooneend** en **meerkoet** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet- broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten. Het **nonnetje** en **grote zaagbek** zijn ook gebiedsgebonden (Van der Vliet *et al.* 2011) maar kan wel regelmatig uitwisselen met het IJsselmeer. Daarom wordt deze soort in voorliggend rapport wel nader geanalyseerd.

#### *Ketelmeer & Vossemeer*

Het plangebied grenst direct aan het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer. Daarom kunnen in beginsel alle soorten niet-broedvogels waar het Ketelmeer &

Vossemeer voor is aangewezen een binding hebben met het plangebied. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

#### *Rijntakken*

Het Natura 2000-gebied Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van een deel van deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Rijntakken ligt het plangebied op een afstand van minimaal 1,5 km buiten het bereik van de dagelijkse bewegingen voor foerageren en rusten. Dit gaat om **slobeend** (maximale foerageerafstand van 1 km; van der Hut *et al.* 2007) en **tureluur** (2 km; Van der Hut *et al.* 2007). Voor **nonnetje**, **meerkoet**, **kievit**, **kemphaan**, **grutto** en **fuut** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Rijntakken hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet- broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Rijntakken zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Veluwerandmeren*

Het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van een deel van de deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Veluwerandmeren ligt het plangebied met een afstand van minimaal 7 km buiten het bereik. Dit gaat om **krakeend** (5 km; Guillemain *et al.* 2008), **slobeend** (1 km; Van der Hut *et al.* 2007), **pijlstart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009) en **brilduiker** (5 km; Van der Hut *et al.* 2007). Voor **fuut**,  **krooneend**, **nonnetje**, **grote zaagbek** en **meerkoet** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Zwarte Meer*

Het Natura 2000-gebied Zwarte Meer is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van een deel van de deze

soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit het Zwarte Meer ligt het plangebied met een afstand van minimaal 6,5 km buiten het bereik. Dit gaat om **krakeend** (maximale foerageerafstand 5 km; Guillemain *et al.* 2008), **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007) en **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009). Voor **fuut**, **meerkoet**, **grutto** en **zwarte stern** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Zwarte Meer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet- broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Zwarte Meer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht*

Het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van de kolgans. Deze soort wordt in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht ligt het plangebied met een afstand van minimaal 18 km buiten het bereik. Dit gaat om **kleine zwaan** (12 km; van Gils & Tijsen 2007), **smient** (11 km; Boudewijn *et al.* 2009), **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009) en **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007). Voor **meerkoet** en **grutto** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht zijn op voorhand met zekerheid uitgesloten.

#### *De Wieden*

Het Natura 2000-gebied De Wieden is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van de **aalscholver**, **kolgans** en **grauwe gans**. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Wieden ligt het plangebied met een afstand van minimaal 17 km buiten het bereik. Dit gaat om **kleine zwaan** (maximale foerageerafstand van 12 km; van Gils & Tijsen 2007), **smient** (11 km; Boudewijn *et al.* 2009), **krakeend** (foerageerafstand 5 km; Guillemain *et al.* 2008), **tafeleend** (15 km;

Boudewijn & Kuijpers 1985; Boudewijn 1989), **kuifeend** (15 km; De Leeuw 1997) en **visarend** (11 km; Triay 2002). Voor **fuut**, **nonnetje** en **grote zaagbek** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied De Wieden hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied De Wieden zijn op voorhand met zekerheid uitgesloten.

#### *Lepelaarplassen*

Het Natura 2000-gebied Lepelaarplassen is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van de **grauwe gans**. Deze soort wordt in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Lepelaarplassen ligt het plangebied met een afstand van minimaal 28 km buiten het bereik. Dit gaat om **lepelaar** (15 km; van der Hut *et al.* 2007), **krakeend** (5 km; Guillemain *et al.* 2008), **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009), **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007), **tafeleend** (Boudewijn & Kuijpers 1985; Boudewijn 1989), **kuifeend** (de Leeuw 1997) en **kluut** (10 km; van der Hut *et al.* 2007). De niet-broedvogels **nonnetje** en **grutto** zijn buiten het broedseizoen gebiedsgebonden, hebben een zeer kleine actieradius of hebben geen gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Lepelaarplassen hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Lepelaarplassen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### **4.2.5 Samenvatting**

In tabel 4.1 is een overzicht opgenomen van de habitattypen en soorten, waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving van het plangebied zijn aangewezen, die in voorliggend rapport nader aan bod zullen komen. Voor de overige, niet in tabel 4.1 genoemde, habitattypen en soorten waarvoor omliggende Natura 2000-gebieden zijn aangewezen, zijn effecten van de bouw en het gebruik van Windplan Blauw op voorhand met zekerheid uit te sluiten. Dit is in de paragrafen 4.2.1 t/m 4.2.4 voor alle soorten en habitattypen uit de aanwijzingsbesluiten onderbouwd.

Tabel 4.1 Overzicht van habitattypen en soorten van Bijlage II, broedvogels en niet-broedvogels, waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving van het plangebied zijn aangewezen, die nader worden behandeld. Soorten die niet in de tabel zijn opgenomen worden verder buiten beschouwing gelaten.

Oostvaardersplassen	(vervolg niet-broedvogels)	Markermeer & IJmeer	Ketelmeer & Vossemeer
<i>broedvogels</i>	nonnetje	<i>broedvogels</i>	<i>broedvogels</i>
aalscholver	grote zaagbek	aalscholver	roerdomp
grote zilverreiger	meerkoet	visdief	
lepelaar	kluut		<i>niet-broedvogels</i>
kleine zilverreiger	goudplevier	<i>niet-broedvogels</i>	fuut
roerdomp	kemphaan	aalscholver	aalscholver
	grutto	brilduiker	lepelaar
<i>niet-broedvogels</i>	wulp	lepelaar	kleine zwaan
grote zilverreiger	dwergmeeuw	grauwe gans	toendrarietgans
lepelaar	reuzenster	brandgans	kolgans
kolgans	zwarte stern	smient	grauwe gans
grauwe gans		krakeend	krakeend
smient	<b>Rijntakken</b>	tafeleend	wintertaling
brandgans	<i>broedvogels</i>	kuifeend	pijlstaart
tafeleend	aalscholver	toppereend	tafeleend
kuifeend	roerdomp	nonnetje	kuifeend
	oeverwaluw	grote zaagbek	nonnetje
<b>IJsselmeer</b>	zwarte stern	dwergmeeuw	grote zaagbek
<i>broedvogels</i>		zwarte stern	visarend
aalscholver	<i>niet-broedvogels</i>		meerkoet
roerdomp	aalscholver	<b>Zwarte Meer</b>	grutto
lepelaar	kleine zwaan	<i>broedvogels</i>	reuzenster
bruine kiekendief	wilde zwaan	purperreiger	
porseleinhoen	toendrarietgans	roerdomp	<b>De Wieden</b>
bontbekplevier	kolgans		<i>broedvogels</i>
kemphaan	grauwe gans	<i>niet-broedvogels</i>	roerdomp
visdief	brandgans	aalscholver	
snor	bergeend	lepelaar	<i>niet-broedvogels</i>
rietzanger	smient	kleine zwaan	aalscholver
	krakeend	toendrarietgans	kolgans
<i>niet-broedvogels</i>	wintertaling	kolgans	grauwe gans
fuut	pijlstaart	grauwe gans	
aalscholver	wilde eend	smient	<b>Rijntakken, Zwarte Meer</b>
lepelaar	tafeleend	wintertaling	<b>De Wieden, Markermeer &amp; IJmeer, Veluwerandmeren, IJsselmeer</b>
kleine zwaan	kuifeend	tafeleend	<i>Soorten Bijlage II HR</i>
toendrarietgans	scholekster	kuifeend	meervleermuis
kleine rietgans	goudplevier		
kolgans	wulp	<b>Lepelaarplassen</b>	
grauwe gans		<i>broedvogels</i>	
brandgans	<b>Veluwerandmeren</b>	lepelaar	<b>Habitattypen</b>
bergeend	<i>broedvogels</i>	aalscholver	alle Natura 2000-gebieden
smient	roerdomp		
krakeend		<i>niet-broedvogels</i>	
wintertaling	<i>niet-broedvogels</i>	grauwe gans	
wilde eend	kleine zwaan		
pijlstaart	smient	<b>Uiterw.Zw. Water &amp; Vecht</b>	
slobeend	grote zilverreiger	<i>broedvogels</i>	
tafeleend	aalscholver	roerdomp	
kuifeend	lepelaar		
toppereend	tafeleend	<i>niet-broedvogels</i>	
brilduiker	kuifeend	kolgans	

### 4.3 Natuurnetwerk Nederland

In het plangebied liggen enkele onderdelen van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) (figuur 4.3 en 4.4). Het gaat om Kamperhoek bij de Ketelbrug, het Visvijverbos bij Lelystad en twee kleine natuurgebieden langs de Noordertocht (Bossen Rivierduingebied). Daarnaast loopt de Ecologische Verbindingszone (EVZ) Lage Vaart

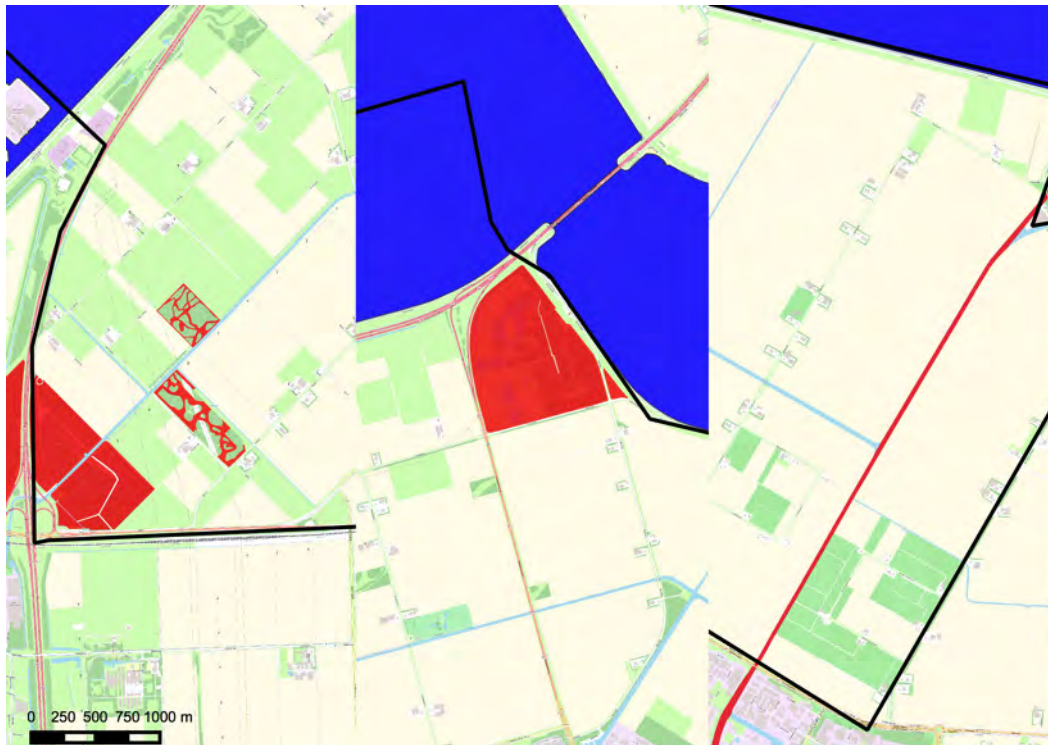
van Dronten naar de Ketelhaven. Het IJsselmeer maakt deel uit van 'Grote wateren' (een deel van het NNN dat door het Rijk is begrensd).

De wezenlijke waarden en kenmerken van de gebieden zijn beschreven in twee documenten van de Provincie Flevoland (Greve & Miedema 2011a en 2011b). In deze documenten staan per gebied de toegewezen natuurbeheertypen, de doelsoorten flora en fauna, relaties met omliggende gebieden en abiotische kenmerken beschreven.



Figuur 4.3 Ligging plangebied en Natuurnetwerk Nederland (NNN). Bron: Natuurbeheerplan (provincie Flevoland, 2016).

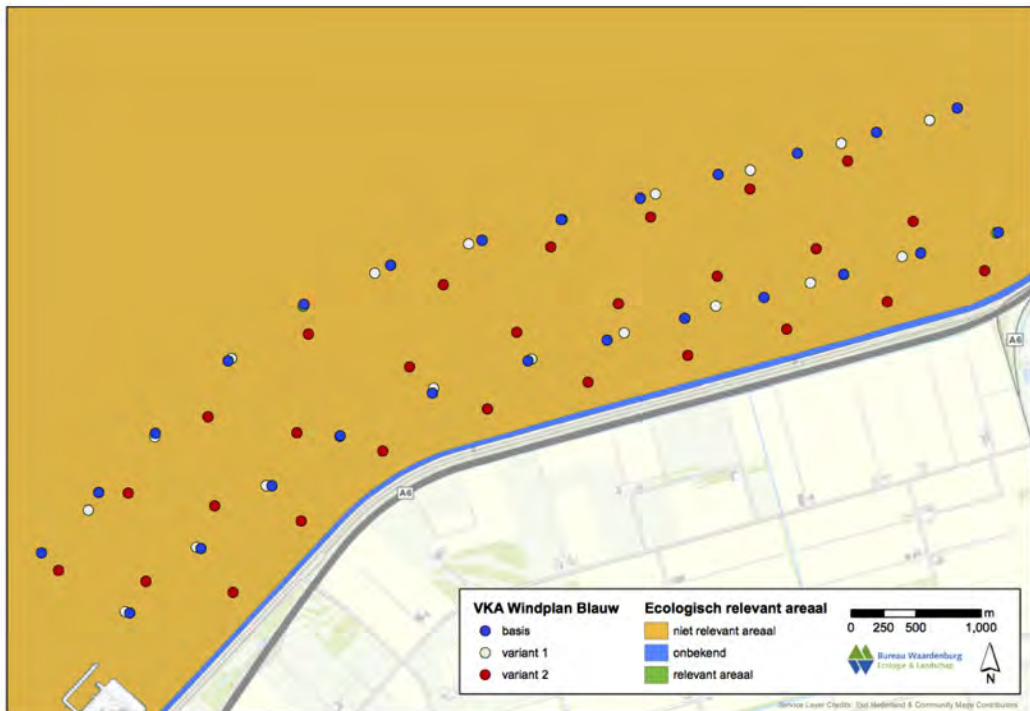




*Figuur 4.4 Ligging plangebied en Natuurnetwerk Nederland (NNN), ingezoomd voor de gebieden die binnen het plangebied liggen (van links naar rechts: Visrijverweg en bossen Rivierduinengebied, Kamperhoek en EVZ Lage Vaart). Bron: Natuurbeheerplan (provincie Flevoland, 2016).*

#### **4.4 Kaderrichtlijn Water**

Het plangebied ligt in het KRW waterlichaam IJsselmeer (figuur 4.3). Op grond van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) zijn doelen opgesteld voor het verbeteren en/of behouden van de kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater (zie § 5.7).

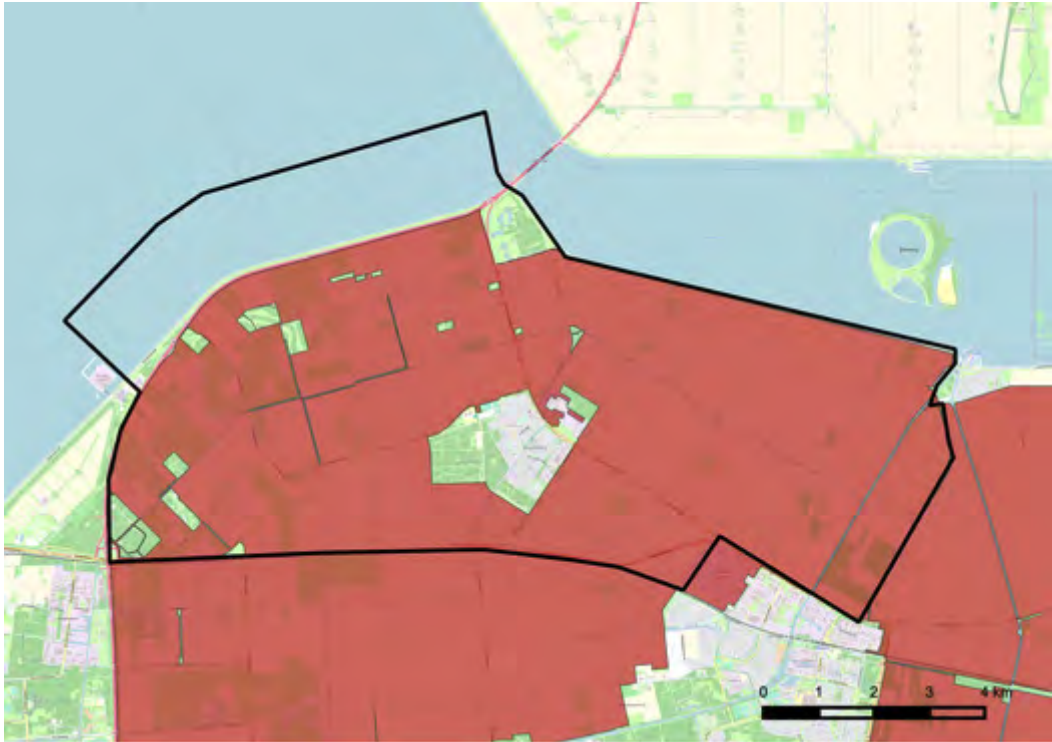


Figuur 4.3 Ligging buitendijkse deel plangebied in KRW waterlichaam IJsselmeer (bron: Rijkswaterstaat).

#### 4.5 Overige beschermde gebieden

In het plangebied zijn door de provincie akkerfauna-gebieden (Leefgebied open akker) aangewezen. Voor deze gebieden zijn subsidies beschikbaar voor collectief akkervogelbeheer (figuur 4.4). Binnen het plangebied gaat het om al het agrarische gebied. In dit gebied gaat het dus om beheertype 'open akker voor broedende akkervogels'. Dit beheertype kent maatregelen gedurende het broedseizoen (maart tot en met augustus). Het gaat voor dit gebied om behoud van de veldleeuwerik. Mogelijk kunnen de gele kwikstaart en de graspieper meeliften, maar de maatregelen zijn gericht op de eisen die de veldleeuwerik stelt (uit: Natuurbeheerplan 2017).

In het plangebied zijn geen gebieden aangewezen voor weidevogelbeheer en ganzenopvang (provincie Flevoland, 2016).



Figuur 4.4 Ligging plangebied en akkerfauna-gebieden (gebieden aangewezen voor 'broedvogels'). Bron: Natuurbeheerplan 2017 (provincie Flevoland, 2016). In bijlage 12 is een grotere versie van deze kaart opgenomen.



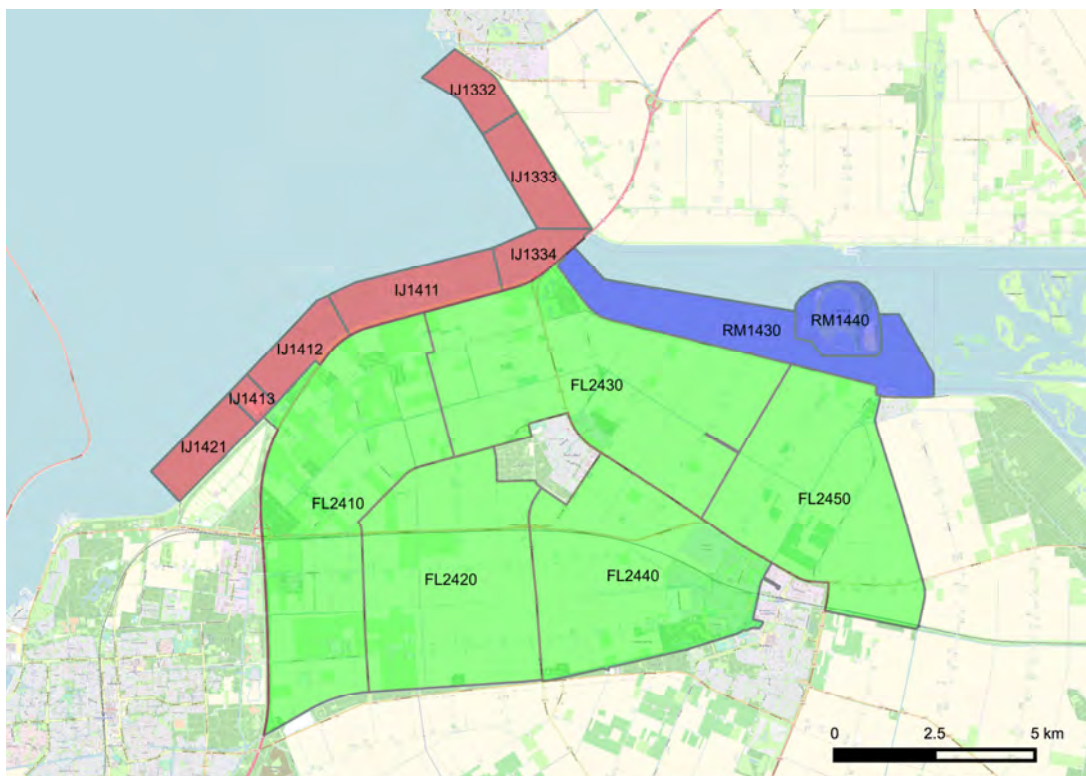
## 5 Materiaal en methoden

### 5.1 Brongegevens

#### 5.1.1 Vogels

##### *Watervogeltellingen Ketelmeer, binnendijkse deel plangebied*

Bij de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF, geraadpleegd februari 2017) zijn gegevens verkregen van watervogeltellingen van het Ketelmeer en het binnendijkse deel van het plangebied (figuur 5.1). Het gaat om de seizoenen 2010/11 tot en met 2014/15. De geleverde dataset omvat maandgemiddelden en seizoensgemiddelden.



Figuur 5.1 Telvakken van watervogels waar gegevens van gebruikt zijn in voorliggende studie. Er zijn geen telvakken ten westen van de gebruikte telvakken. Wel zijn er een aantal open water telvakken ('lussen'); om een idee te krijgen van het gebruik door vogels van het open water (niet op kaart weergegeven).

##### *Watervogeltellingen IJsselmeer*

Door RWS zijn in februari 2017 gegevens geleverd van watervogeltellingen van een deel van het IJsselmeer. De geleverde dataset omvat seizoenmaxima, maandgemiddelden en maandmaxima. Het gaat om maandelijkse tellingen van watervogels vanuit een vliegtuig, van de seizoenen 2011/12 - 2015/16. Het gaat om de kustzone tussen Lelystad en Urk (figuur 5.1) Daarnaast zijn van een tweetal telvakken op het open water gegevens

gebruikt. Tijdens het tellen van open water, in de zogenaamde lussen, wordt een representatief deel van het open water systematisch geteld, zodat per soort dichtheden worden geregistreerd. De dichtheden zijn door Rijkswaterstaat geëxtrapoleerd naar een groter gebied. De lustelling 160/IJ1941(Flevoland) omvat het gebied globaal gelegen tussen de Trintelhaven en Ketelbrug, lustelling 161/IJ1932 (Urk) het open water tussen de Ketelbrug en Noordoostpolder (tot aan de lijn Espel).

#### *Slaaplaatstellingen vogels*

Bij de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFP, geraadpleegd februari 2017) zijn gegevens verkregen van slaaplaatstellingen van het IJsselmeer, Ketelmeer & Vossemeer. Het gaat om gegevens vanaf 2010 tot aan 2016.

#### *Veldonderzoek vogeltrek en vliegbewegingen watervogels*

Uit de bestaande gegevens (vogeltellingen) is onvoldoende informatie te halen over de nachtelijke seizoenstrek van vogels en de dagelijkse vliegbewegingen van watervogels in het plangebied en directe omgeving. Deze informatie is nodig om de effecten van aanleg en gebruik van de windturbines op vogels te kunnen bepalen. Daarom zijn in 2016/2017 de volgende onderzoeken uitgevoerd:

- veldonderzoek naar het patroon van vliegbewegingen van watervogels in schemer en donker, zulks in relatie tot de locaties waar watervogels overdag en 's nachts verblijven;
- veldonderzoek naar nachtelijke vogeltrek in voor- en najaar over het gebied.

De methode en resultaten van dit veldonderzoek zijn apart gerapporteerd in Boonman & Lensink (2017).

#### *Broedvogels en niet-broedvogels*

In 2013-2015 is heel Nederland op een semi-kwantitatieve wijze onderzocht op het voorkomen van broedvogels en niet-broedvogels. De verzamelde gegevens worden gebundeld in een boek; dit wordt de opvolger in de serie standaardwerken Atlas van de Nederlandse broedvogels 1972-1977 (Teixeira 1979) en 1998-2000 (Sovon 2002), en de Atlas van de Nederlandse vogels (Bekhuis *et al.* 1987). De verspreidingskaarten als resultaat van het veldwerk 2013-2015 zijn inmiddels online beschikbaar. Hier is gebruik van gemaakt ([www.vogelatlas.nl](http://www.vogelatlas.nl)).

### **5.1.2 Gegevens van andere soorten**

#### *Nationale Databank Flora en Fauna*

Voor een actueel overzicht van beschermde soorten die in de regio voorkomen is de NDFP geraadpleegd<sup>3</sup>. Daarnaast is, voor zover nodig, gebruik gemaakt van achtergronddocumentatie en andere informatiebronnen (zie literatuurlijst en verwijzingen in tekst).

#### *Veldonderzoek vleermuizen*

---

<sup>3</sup> Nationale Database Flora en Fauna geraadpleegd dd. februari 2017

Uit de bestaande gegevens is onvoldoende informatie te halen over de ruimtelijke verschillen in activiteit en vleermuisactiviteit op rotorhoogte in het plangebied. Deze informatie is nodig om de effecten van aanleg en gebruik van de windturbines op vleermuizen te kunnen bepalen. In 2016/2017 zijn daarom de volgende onderzoeken uitgevoerd:

- o veldonderzoek naar de ruimtelijke verschillen in activiteit van vleermuizen binnen het studiegebied in het voorjaar en de nazomer.
- o Meting van vleermuisactiviteit op rotorhoogte vanuit twee windturbines gedurende een geheel seizoen (april tot november).

De methode en resultaten van dit veldonderzoek zijn apart gerapporteerd in Boonman & Lensink (2017).

#### *Veldbezoek overige soorten*

Op 15 augustus 2017 zijn de planlocaties van de windturbines bezocht om de geschiktheid van verblijfplaatsen van vleermuizen, jaarrond beschermde nesten van vogels en flora te kunnen bepalen. Het veldbezoek is alleen oriënterend van aard geweest en betreft geen inventarisatie volgens de soortenprotocollen.

## **5.2 Effectbepaling en –beoordeling habitattypen en soorten bijlage II HR**

### **5.2.1 Bepaling van effecten op habitattypen**

De aanleg van Windplan Blauw zal gepaard gaan met de inzet van materieel dat overwegend op dieselmotoren draait. Hierbij komt  $\text{NO}_x$  vrij dat vervolgens neerslaat als  $\text{NO}_2$ . Deze additionele depositie kan gevolgen hebben voor natuur. De omvang van de tijdelijke additionele depositie is berekend met Aerius; de rekentool die in de PAS (Programma Aanpak Stikstof) verplicht gebruikt dient te worden. In deze programmatuur worden alle bronnen van emissie voorzien van de benodigde parameterwaarden. De berekening resulteert in een kaartbeeld met de ruimtelijke verdeling van de depositie. De gridcellen op basis waarvan het beeld is berekend, zijn hexagonalen met een oppervlakte van ruim een hectare.

### **5.2.2 Bepaling van effecten op soorten van bijlage II van de Habitatrictlijn**

Meervleermuis: zie § 5.4

## **5.3 Effectbepaling en –beoordeling vogels**

### **5.3.1 Bepaling van effecten op vogels**

De bouw en het gebruik van Windplan Blauw kan effect hebben op vogels die gedurende enige fase van hun levenscyclus in het studiegebied verblijven (zie bijlage 2 voor een algemeen overzicht van de effecten van windturbines op vogels). Daarmee kan het windpark ook effect hebben op vogels die een deel van hun tijd in Natura 2000-gebieden



doorbrengen. In de effectbepaling voor de gebruiksfase in hoofdstuk 9, zijn de volgende zaken opgenomen:

- de aantallen aanvaringslachtoffers (§9.2);
- de versturende effecten van windturbines op lokaal rustende en foeragerende vogels (§9.3);
- de mogelijke barrièrewerking van de opstelling voor passerende lokale vogels (§9.4).

De aantallen slachtoffers en de mate van verstoring en barrièrewerking zijn zo veel mogelijk (en voor zover relevant) per soort en per variant van het VKA gekwantificeerd.

Het effect van de *obstakelverlichting* op de windturbines op vogels is in deze studie niet nader beschouwd. Uit eerder literatuuronderzoek (Lensink & van der Valk 2013, samengevat in bijlage 3) is vast komen te staan dat luchtvaartverlichting op windturbines, zoals toegepast in Nederland, niet leidt tot extra risico's voor vogels.

### **Aanvaringslachtoffers**

Voor de bepaling van het aantal aanvaringslachtoffers is gebruik gemaakt van bestaande kennis over slachtofferaantallen bij windparken in Nederland, België, Duitsland en andere (West-)Europese landen (Winkelman 1989, 1992, Musters *et al.* 1996, Baptist 2005, Schaut *et al.* 2008, Everaert 2008, Krijgsveld *et al.* 2009, Krijgsveld & Beuker 2009, Beuker & Lensink 2010, Brenninkmeijer & van der Weyde 2011, Verbeek *et al.* 2012, Klop & Brenninkmeijer 2014, Langgemach & Dürr 2017). In deze studies is gecorrigeerd voor factoren zoals zoekefficiëntie, verdwijnen van lijken door aaseters, het aantal zoekdagen en type zoekgebied. Op basis van deze kennis, gecombineerd met kennis van de vliegactiviteit van soorten in het studiegebied, is op basis van deskundigenoordeel het toekomstige aantal slachtoffers in Windplan Blauw bepaald.

Voor sommige soort(groep)en is uit onderzoek in bestaande windparken een aanvaringskans beschikbaar. Voor deze soorten kan het aantal aanvaringslachtoffers berekend worden met behulp van het Flux-Collision Model. De aanvaringskansen (kans dat een langs vliegende vogel botst met een windturbine) zijn gebaseerd op studies in o.a. de Wieringermeer, de Sabinapolder en in België (o.a. Everaert 2008; Fijn *et al.* 2012, data uit Verbeek *et al.* 2012). De aantallen slachtoffers uit deze studies zijn te vertalen naar nieuw geplande windparken, indien rekening gehouden wordt met de windturbineomvang (ashoogte, rotordiameter), windturbineconfiguratie, locatie (landschapstype), vogelaanbod (flux) en betrokken soorten. Deze factoren zijn geformaliseerd in een berekeningswijze die soort(groep)specifiek is en waarvoor kennis over het vogelaanbod (flux) noodzakelijk is (Flux-Collision Model; versie maart 2016, zie bijlage 4 voor details). De uitkomst van de berekeningen wordt bepaald door de combinatie van de dimensies van het windpark en de eigenschappen en het gedrag van de desbetreffende vogelsoort. Voor Windplan Blauw zijn zulke slachtofferberekeningen uitgevoerd voor de volgende negen soorten:

- kuifeend
- tafeleend
- krakeend



- wilde eend
- wintertaling
- grauwe gans
- toendrarietgans
- kleine zwaan
- visdief

Voor andere vogelsoorten zijn geen slachtofferberekeningen uitgevoerd, omdat deze afwezig zijn of in zeer lage dichtheden voorkomen (zie H6). Voor deze soorten zijn geen jaarlijkse aanvaringslachtoffers aanwezig en daarom zijn geen nadere slachtofferberekeningen uitgevoerd. Voor soort(groep)en waarvoor geen aanvaringskans beschikbaar is, kunnen geen modelberekeningen met het Flux-Collision Model worden uitgevoerd. Voorbeelden van soortgroepen waarvoor dit geldt zijn roofvogels en reigerachtigen. Voor soorten uit deze soortgroepen is een inschatting van het aantal aanvaringslachtoffers in Windplan Blauw gemaakt, op basis van informatie over 1) aantallen vliegbewegingen over het studiegebied, 2) vlieggedrag en 3) aantallen slachtoffers gevonden in slachtofferonderzoeken in Europa. Voor Windplan Blauw is op deze manier een inschatting gemaakt van de sterfte van de aalscholver.

De berekeningen en inschattingen zijn deels gebaseerd op aannames omdat op sommige punten gedetailleerde en locatiespecifieke informatie van betrokken soorten niet voorhanden is. Deze aannames zijn altijd op zo'n manier gedaan dat in alle gevallen met zekerheid het *worst case scenario* is getoetst. Dit geldt voor het aantal vogels dat bij het windpark rondvliegt, uitwijkt voor het windpark, en de berekende 1%-mortaliteitsnorm (zie ook hieronder bij flux, uitwijking en 1%-mortaliteitsnorm).

#### *Aanvaringskans*

Zwanen en ganzen worden zelden als aanvaringslachtoffer gevonden vanwege hun kleine aanvaringskans (Hötker *et al.* 2006; Fijn *et al.* 2007; Fijn *et al.* 2012; Verbeek *et al.* 2012). Fijn *et al.* (2007) vonden bij twee windparken in de Wieringermeer geen aanvaringslachtoffers onder kleine zwanen, ondanks de dagelijkse aanwezigheid van vele honderden vogels nabij de windparken. In de berekeningswijze is voor de kleine zwaan een aanvaringskans aangehouden van 0,04% (cf. Fijn *et al.* 2012). Dit is de enige soortgroep specifieke aanvaringskans die voor zwanen beschikbaar is. Omdat in het desbetreffende onderzoek geen aanvaringslachtoffers van zwanen zijn aangetroffen, betreft deze aanvaringskans een overschatting van de werkelijkheid.

Voor ganzen is een aanvaringskans van 0,0008%<sup>4</sup> gehanteerd, zoals vastgesteld in windpark Sabinapolder (Verbeek *et al.* 2012). Omdat in het slachtofferonderzoek in Windpark Sabinapolder enkele aanvaringslachtoffers van ganzen zijn vastgesteld en in Windpark Sabinapolder de flux hoofdzakelijk bestaat uit slaaptrek door het windpark in de

---

<sup>4</sup> In Verbeek *et al.* (2012) wordt voor ganzen een aanvaringskans van 0,0011% genoemd. Recent is gebleken dat in die berekening sprake was van een kleine fout in de bepaling van de flux. Correctie van de flux levert een aanvaringskans van 0,0008% op.

ochtend- en avondschemering, is deze aanvaringskans de best beschikbare optie voor ganzen in windparken op land.

Voor de visdief is een aanvaringskans gehanteerd die bepaald is in het windpark op de Slufterdam (Prinsen *et al.* 2013). Voor deze soort is ook een aanvaringskans beschikbaar uit het onderzoek van Everaert & Stienen (2007) in Zeebrugge. Deze aanvaringskans is echter veel hoger dan die gemeten in de Slufter en dat komt onder andere doordat het veel kleinere windturbines betreft en er direct naast de turbines een broedkolonie van de visdief aanwezig is. Deze aanvaringskans is minder relevant voor Windplan Blauw dan die gemeten in windpark Slufterdam en daarom is de aanvaringskans uit Prinsen *et al.* (2013) gehanteerd.

Voor eenden hanteren we een aanvaringskans van 0,04%, zoals vastgesteld in Windpark Oosterbierum (Winkelman 1992). Het onderzoek in de Sep-proefwindcentrale in Oosterbierum is tot nu toe het enige onderzoek waarin aanvaringskansen voor eenden zijn bepaald. Winkelman (1992) heeft de aanvaringskans op verschillende manieren berekend, uitgaande van uiteenlopende fluxen en verschillende, al dan niet gecorrigeerde, aantallen aanvaringssslachtoffers. De gehanteerde aanvaringskans van 0,04% is door Winkelman (1992) berekend op basis van het maximale werkelijke (oftewel gecorrigeerde) aantal aanvaringssslachtoffers. Dit is berekend op basis van de zekere, zeer waarschijnlijke en mogelijke slachtoffers. De flux die Winkelman (1992) heeft gebruikt voor de berekening van deze aanvaringskans, betreft het minimale aantal geschatte vliegbewegingen door (of net over) het windpark in de namiddag/ avond, nacht en ochtend. Dit betreft waarschijnlijk een onderschatting van de werkelijke flux, omdat de fluxen in het onderzoek van Winkelman (1992) veelal visueel/auditief zijn gemeten, waardoor mogelijk vogels zijn gemist. De belangrijkste redenen voor het hanteren van specifiek deze aanvaringskans zijn: 1) Omdat de aanvaringskans berekend is op basis van het maximale werkelijke aantal slachtoffers, waarin ook de mogelijke aanvaringssslachtoffers zijn meegenomen, betreft de aanvaringskans met zekerheid een *worst case scenario*. 2) De flux waarop de aanvaringskans is gebaseerd (vliegbewegingen in de avond, nacht en ochtend) komt het best overeen met de manier waarop de flux over het algemeen in de slachtofferberekeningen voor de te beoordelen windparken wordt bepaald.

#### *Bepaling soortspecifieke flux*

Voor negen soorten vogels is een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal aanvaringssslachtoffers. Voor ieder van deze soorten is de flux (vliegintensiteit) door het studiegebied bepaald. Hierbij zijn onderstaande uitgangspunten gehanteerd.

Grauwe gans, toendrarietgans

- In de fluxbepaling is er rekening mee gehouden dat de vogels tweemaal per etmaal door het studiegebied vliegen van en naar de slaappleats op en rond IJsselooog in het Ketelmeer.
- De aantallen vliegbewegingen en de ligging van vliegroutes van de grauwe gans en toendrarietgans in het studiegebied, zijn ingeschat op basis van de

verspreiding van de soorten in het studiegebied. Dit is afgeleid van telgegevens afkomstig uit de NDFF (gegevens Sovon), uitgaande van de maandgemiddelden van de vijf meest recente (beschikbare) seizoenen (zie § 5.1.1). Aangenomen wordt dat de buitendijkse opstellingen (in het IJsselmeer) niet worden gepasseerd.

- Aangenomen wordt, op basis van de kortste route tussen foerageergebieden en slaapplaatsen, dat de ganzen die zuidelijk van het studiegebied zitten van en naar de slaapplaats in de Oostvaardersplassen (grote slaapplaats met duizenden vogels; sovon.nl 2017) vliegen en het studiegebied niet passeren.

#### Kuifeend, tafeleend

- De aantallen en aanwezigheid in (de omgeving van) het studiegebied zijn gebaseerd op telgegevens van RWS.
- Voor de geplande windturbines wordt aangenomen dat de overdag aanwezige vogels in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016) allen verder het open water van het IJsselmeer opvliegen en daarbij door de lijnopstellingen vliegen.
- Voor het huidige windpark wordt aangenomen dat als gevolg van verstoring van de windturbines de kuifeend voornamelijk ten westen van de turbines overdag rusten en een aanzienlijk deel van kuif- en tafeleenden dus niet door het huidige windpark vliegt om de foerageergebieden verder op het IJsselmeer te kunnen bereiken. Aangenomen is dat aantallen kuif- en tafeleenden die door het windpark vliegen de helft bedraagt van de aantallen die door het geplande windpark vliegen.

#### Krakeend

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op telgegevens van RWS. Aangenomen wordt dat de overdag aanwezige vogels in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016) voor de helft naar binnendijkse gebieden vliegen en daarbij de binnendijkse lijnopstellingen (van deelgebied west) passeren. Voor de andere helft van de aantallen wordt aangenomen dat deze 's nachts in de kustzone blijven. Er wordt vanuit gegaan dat het oostelijk deel van het studiegebied niet gebruikt wordt als nachtelijk foerageergebied, omdat dit op een grotere afstand ligt. Mogelijk vliegen vogels die overdag binnendijsks aanwezig zijn, 's nachts naar het IJsselmeer om te foerageren in de kustzone van het IJsselmeer (direct langs de dijk). Hier zijn geen telgegevens van. Aangenomen is dat deze aantallen in dezelfde orde grootte liggen als van de krakeenden die overdag aanwezig zijn in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016).

#### Wilde eend

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op telgegevens van RWS. Aangenomen wordt dat de overdag aanwezige vogels in de telvakken IJ1412,

IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016) allen naar binnendijkse gebieden vliegen en daarbij de binnendijkse lijnopstellingen (van deelgebied west) passeren. Er wordt vanuit gegaan dat het oostelijk deel van het studiegebied niet gebruikt wordt als nachtelijk foerageergebied, omdat dit op een grotere afstand ligt.

#### Kleine zwaan

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op telgegevens van Sovon (maandgemiddelden vijf meest recente seizoenen). Aangenomen wordt dat de vogels overnachten op het Drontermeer (grote slaappleats met honderden vogels; sovon.nl 2017) en onderweg van en naar de slaappleats de binnendijkse lijnopstellingen kunnen passeren.

#### Visdief

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op het maximale foerageerbereik, gerekend vanaf de kolonie op de Houtribsluizen bij Lelystad. Hierbij ligt de zuidelijke helft van de plaatsingszone in het IJsselmeer binnen het foerageerbereik.
- Aangenomen wordt dat van de 1/6 deel van de 60 visdieven uit de kolonie op de Houtribsluizen (op basis van 30 broedparen; schr. med. S. van Rijn) op dagelijkse basis in de zuidelijke helft van de plaatsingszone komt foerageren. De zuidelijke helft van de plaatsingszone maakt een kleine 3% uit van het totaal beschikbare foerageergebied van de visdieven van de kolonie op de Houtribsluizen en is dus met recht een *worst case* scenario.

#### Clusters

Voor de slachtofferberekeningen met het Flux-Collision Model (versie maart 2016) is het studiegebied opgedeeld in clusters. Deze clusters zijn gelijk aan de deelgebieden van Windplan Blauw (figuur 2.1). Per cluster is een individuele soortspecifieke flux gehanteerd, omdat deze per cluster kan verschillen. Bovendien verschillen de afmetingen van de windturbines per cluster. Uiteindelijk zijn de aantallen slachtoffers van de afzonderlijke clusters per inrichtingsalternatief bij elkaar opgeteld. Voor Windplan Blauw zijn een drietal typen turbines mogelijk (tabel 2.2 in H2). Deze selectie is gebaseerd op turbines die nu in de markt beschikbaar zijn en voldoen aan de technische uitgangspunten van Windplan Blauw. Ten behoeve van de effectbepaling is de *worst case* geselecteerd (type Lagerwey L136-4.5). Met betrekking tot slachtoffers van lokaal aanwezige vogels betreft dit de laagst mogelijk as, in combinatie met de grootst mogelijke rotor.

Voor de slachtofferberekeningen voor de huidige windturbines (die in de referentiesituatie aanwezig zijn) is per cluster één type windturbine (met bijbehorende afmetingen) gehanteerd (tabel 5.1). Binnen één cluster kunnen verschillende typen windturbines staan met verschillende afmetingen. Als er in één cluster twee turbintypen staan is de windturbine die het meest voorkomt gehanteerd. Bij een ongeveer gelijk aantal windturbines van twee verschillende typen is de *worst case* geselecteerd. Met betrekking

tot slachtoffers van lokaal aanwezige vogels betreft dit eveneens de laagst mogelijk as, in combinatie met de grootst mogelijke rotor.

Tabel 5.1 Gehanteerde afmetingen bestaande windturbines per cluster.

Cluster	rotordiameter	ashoogte
Buitendijks	43 m	50 m
Oost	18 m	37 m
West - saneren voor aanvang	69 m	67 m
West- dubbeldraaiturbines	56 m	59 m

### *Uitwijking*

In de slachtofferberekeningen is rekening gehouden met de mogelijkheid voor horizontale uitwijking tussen de opstellingen (zie lay-out van het windpark in hoofdstuk 2). Voor de kleine zwaan is aangenomen dat 50% van de berekende flux over het studiegebied in de toekomst zal uitwijken voor het windpark en gebruik zal maken van de ruimte tussen de lijnopstellingen. In onderzoek in de Wieringermeer is voor zwanen een gemiddeld uitwijkpercentage van 68% vastgesteld (Fijn *et al.* 2007). Omdat de ruimte tussen de windturbines in Windplan Blauw groter is dan in de windparken in het onderzoek in de Wieringermeer, gaan we er bij wijze van *worst case* scenario vanuit dat de uitwijking beperkter zal zijn (50%).

Voor ganzen en eenden (met uitzondering van kuifeend en tafeleend) is aangenomen dat 50% van de berekende flux over het studiegebied in de toekomst zal uitwijken voor het windpark en gebruik zal maken van de ruimte tussen de lijnopstellingen. In onderzoek in de Wieringermeer (Fijn *et al.* 2007) en op zee voor de kust van Engeland (Plonczkier & Simms 2012) zijn voor ganzen uitwijkpercentages van respectievelijk 81% en ruim 94% vastgesteld. Ook voor eenden zijn hogere uitwijkpercentages vastgesteld (Plonczkier & Simms 2012, Dirksen *et al.* 2007, Fernley *et al.* 2006, Poot *et al.* 2001, Tulp *et al.* 1999). Omdat de ruimte tussen de windturbines in Windplan Blauw relatief groot is en veel lijnopstellingen aanwezig zijn op de vliegroute, gaan we er bij wijze van *worst case* scenario vanuit dat de uitwijking beperkter zal zijn (50%).

Voor de kuifeend en tafeleend is aangenomen dat de uitwijkpercentages veel lager liggen. Deze vogels vliegen dagelijks tussen de dagrustplaatsen onder de IJsselmeerdijk en de westelijk gelegen foerageergebieden op het IJsselmeer. Door de lange lijnopstelling is het voor deze vogels onaantrekkelijk om de lijnopstellingen te ontwijken door er omheen te vliegen. In de berekening is *worst case* aangenomen dat de meeste vogels dus door de lijnopstellingen (tussen de turbines door) vliegen. In de berekening is daarom een uitwijkpercentage van 20% gehanteerd.

Voor de visdief is aangenomen dat 28% van de berekende dagelijkse flux in de toekomst zal uitwijken voor de lijnopstellingen en om de buitenzijde van de lijnopstellingen heen vliegt, gebaseerd op de studie in Offshore Windpark Egmond aan Zee (OWEZ; Krijgsveld *et al.* 2011).

#### *Aandeel vogels op rotorhoogte*

In een berekening met het Flux-Collision Model (versie maart 2016) wordt gecorrigeerd voor een mogelijk verschil in het aandeel van de flux op rotorhoogte tussen het referentiewindpark en het te toetsen windpark.

Tijdens het veldonderzoek zijn weinig vliegbewegingen van ganzen vastgesteld en is daardoor te beperkt informatie verzameld over de vlieghoogte. Het aandeel ganzen op rotorhoogte is daarom ontleend aan veldonderzoek verricht in het kader van de ontwikkeling van Windpark Zeewolde (Verbeek *et al.* 2016b). De situatie voor ganzen in het plangebied van Windpark Zeewolde is vergelijkbaar met het plangebied van Windplan Blauw: het betreft hier hoofdzakelijk trek tussen foerageergebieden en slaapplaatsen die op redelijke afstand (minimaal enkele km's) van elkaar verwijderd zijn. De verdeling van ganzen over vlieghoogten is toegepast op de geplande windturbines en de bestaande windturbines. De huidige turbines hebben een kleiner rotoroppervlak dan de nieuwe turbines, waardoor het percentage vogels op rotorhoogte kleiner is.

Tijdens het veldonderzoek zijn geen vliegbewegingen van zwanen vastgesteld en is daardoor geen informatie verzameld over de vlieghoogte. Er is daarom aangenomen dat de zwanen op een zelfde hoogte vliegen als de ganzen. De afstanden tussen foerageergebieden en slaapplaats (Veluwerandmeren) bedragen meerdere kilometers; het is daarom voor de hand liggend dat zwanen net als ganzen niet op lage hoogtes vliegen.

Voor de eenden is aangenomen dat 23% van de vogels op rotorhoogte vliegt van de nieuwe turbines. Dit percentage op basis van veldonderzoek in het IJsselmeer, dat de flux van kuifeend en tafeleend boven een hoogte van 60 m zeer beperkt zal zijn (Dirksen *et al.* 1996). Aangenomen is dat de andere eendensoorten ook veelal laag vliegen. De afstand die deze eendensoorten afleggen tussen de kustzone en binnendijkse foerageergebieden is vergelijkbaar met de duikeenden (circa 5 tot 10 km; Boonman & Lensink 2017). De huidige windturbines hebben een lagere tiplaagte waardoor het percentage vogels op rotorhoogte hoger is (54%).

Voor de visdief is aangenomen dat het overgrote deel van de vogels onder de rotor doorvliegt, gebaseerd op veldonderzoek in het plangebied van Windpark Fryslân (Engels & Kleyheeg-Hartman *et al.* 2016).

*Tabel 5.2 Gehanteerd percentage vogels op rotorhoogte in de slachtofferberekeningen, per type turbine. Uitgangspunten zijn beschreven in de tekst.*

Soort	nieuwe turbines	huidige turbines
Toendrarietgans	76%	51%
Grauwe gans	76%	51%
Kleine zwaan	76%	51%
Kuifeend, tafeleend, krakeend,	23%	54%

wilde eend, wintertaling

Visdief

0,1%

2%

---

#### *Verhoging aantallen vogels plaatsingszone IJsselmeer*

In de huidige situatie zorgt het bestaande windpark Irene Vorrink voor verstoring van watervogels die gebruik maken van het open water direct grenzend aan de IJsselmeerdijk. Vogels die overdag rusten langs de dijk (kuifeend, tafeleend, krakeend, wilde eend) kunnen hier hinder van ondervinden. De aantallen van deze soorten zijn ter hoogte van het windpark lager dan in andere delen van het IJsselmeer (Van Rijn *et al.* 2010). Hoewel andere factoren ook van invloed zijn op het gebiedsgebruik en verspreiding van deze soorten, ligt het voor de hand dat de aantallen in en rond het bestaande windpark Irene Vorrink negatief beïnvloed worden door de huidige windturbines (zie ook bijlage 2).

Gedurende de dubbeldraaiperiode en in de eindsituatie is het windpark Irene Vorrink niet meer aanwezig. De geplande windturbines komen in zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB) (veel) verder van de kust te staan. Dit neemt de verstoring in de kustzone voor kuifeend, tafeleend, krakeend en wilde eend door de huidige windturbines (die aanwezig zijn in de referentiesituatie) weg. Voor de kuifeend en tafeleend komen de nieuwe lijnopstellingen echter tussen de dagrustplaats en het nachtelijk foerageergebied te staan, wat deze verhoogde aantrekkelijkheid teniet kan doen omdat (een deel) van de vogels wil uitwijken voor de lijnopstellingen. Het aantal te passeren lijnopstellingen voor deze soorten bedraagt twee of drie, dat is hoe dan ook meer dan het huidige windpark waarbij sprake is van één lijnopstelling. Om een slachtoffervoorspelling voor de kuifeend en tafeleend voor de dubbeldraaiperiode en de eindsituatie te kunnen doen is *worstcase* rekening gehouden met een verhoging van het vogelaanbod (flux) van factor 1,5 van de huidige aanwezige aantallen.

Bij de verhoging van het vogelaanbod is geen onderscheid gemaakt tussen het basisalternatief en twee varianten (IA/IB) van Windplan Blauw. Bij variant IB van het VKA van Windplan Blauw komen de geplande turbines op circa 250 meter afstand van de dijk te staan, veel dichterbij dan variant IA en het basisalternatief. Voor de kuifeend en tafeleend is aangenomen dat deze tot op een afstand van maximaal 100 meter van de dijk rusten. De verstoringafstand van de geplande windturbines bedraagt voor deze soorten 150 meter (cf. Prinsen *et al.* 2009, van der Winden *et al.*, 1999, 2006). Daarom is in voorliggend rapport als uitgangspunt gehanteerd dat ook bij variant IB een zelfde verhoging van het vogelaanbod kan plaatsvinden als bij de variant IA en het basisalternatief.

De wilde eend en krakeend vliegen van de dagrustplaats langs de IJsselmeerdijk van en naar binnendijks gelegen foerageergebieden. Deze vogels passeren de nieuwe lijnopstellingen in het IJsselmeer niet. Om een slachtoffervoorspelling voor de wilde eend en krakeend voor de dubbeldraaiperiode en in de eindsituatie te kunnen doen is *worstcase* rekening gehouden met een verhoging van het vogelaanbod (flux) van factor 2 van de huidige aanwezige aantallen. Deze factor is hoger dan die voor kuifeend en tafeleend omdat voor wilde eend en krakeend geldt dat de buitendijkse lijnopstellingen

niet tussen foerageer- en rustgebied komen te staan (en het gebied daarom relatief aantrekkelijker is). Voor de effectbeoordeling wordt de voorspelde sterfte afgezet tegen de 1%-mortaliteitsnorm (zie § 5.3.2).

### **Verstoring**

Verstoring van vogels kan zowel in de aanlegfase als in de gebruiksfase van Windplan Blauw plaatsvinden. Door de bouw en de aanwezigheid van windturbines wordt de kwaliteit van het leefgebied aangetast. De mate van verstoring wordt daarom afzonderlijk voor zowel de aanlegfase als de gebruiksfase getoetst. In de gebruiksfase verschilt de verstoringsafstand (de afstand waarover windturbines effect hebben op de kwaliteit van het leefgebied) van windturbines voor foeragerende en/of rustende vogels tussen soortgroepen en varieert van honderd tot enkele honderden meters (zie bijlage 2). Ook voor broedende vogels verschilt de verstoringsafstand van windturbines in de gebruiksfase tussen soorten. Voor veel soorten bedraagt de verstoringsafstand voor broedende vogels (veel) minder dan 100 meter (in de gebruiksfase).

Binnen de verstoringsafstand wordt de kwaliteit van het leefgebied aangetast door de fysieke aanwezigheid van de windturbines. Uit onderzoek blijkt dat grotere windturbines geen evenredig groter of kleiner verstoringseffect hebben (Schekkerman *et al.* 2003). In de soortspecifieke beoordeling van de verstoring is hier rekening mee gehouden en is gewerkt met een voor de desbetreffende soort toepasselijke verstoringsafstand (tabel 5.3). De verstoring in het gebied wat binnen de verstoringsafstand ligt is niet 100% (Krijgsveld *et al.* 2008). De gehanteerde verstoringsafstanden zijn voor ganzen en eenden eerder toegepast in de Passende Beoordeling voor Windpark Wieringermeer (Kleyheeg *et al.* 2014), Windpark Fryslân (Pondera 2015) en Windpark Noordoostpolder (Pondera 2010).

Voor het bepalen van het aantal verstoorde vogels van een aantal visetende watervogels binnen het IJsselmeer als gevolg van het plaatsen van turbines is allereerst per telgebied de dichtheid (aantal vogels per vierkante kilometer) berekend (tabel 5.3). Voor deze soorten is aangenomen dat deze gelijkmatig verdeeld zijn over de telvakken van RWS-Waterdienst. De dichtheid is berekend op basis van het gemiddeld seizoensmaximum over de seizoenen 2011/2012 - 2015/2016. In een tweetal jaren (2012/2013 en 2015/2016) ontbreken van in totaal enkele maanden tellingen waardoor de dichtheid van vogels lager uit kan vallen. Voor deze maanden is waar nodig handmatig geïnterpoleerd op basis van tellingen in die maanden in andere jaren. Voor de visetende watervogels is een soortspecifieke (tabel 5.4) potentiële verstoringzone bepaald rondom de turbines (cf. Prinsen *et al.* 2009, van der Winden *et al.*, 1999, 2006). Dit is gebaseerd op bestaande literatuur (zie bijlage 2) en de aanname dat grote turbines (3 MW en groter) geen evenredig groter of kleiner verstoringseffect hebben dan turbines van de eerste generatie (Schekkerman *et al.* 2003). Tevens is aangenomen dat binnen de soortspecifieke potentiële verstoringzone niet alle vogels het gebied verlaten (tabel 5.3). De dichtheid van deze vakken is voor aalscholver, brilduiker, fuut en grote zaagbek verhoogd met 10%, omdat de aanwezigheid van de huidige turbines de dichtheid verlaagd. Op basis



van een verstoringsafstand van 150 meter nemen deze turbines circa 10% van de oppervlakte in.

De verstoring van visetende watervogels van de bestaande turbines is echter gebaseerd op de dichtheid zonder verhoging van 10%.

Andere eendensoorten dan visetende watervogels zitten dicht tegen de dijk en worden niet verstoord als gevolg van de windturbines. Voor deze soorten zijn daarom geen nadere verstoringsberekeningen uitgevoerd.

Voor ganzen en visdief (broedvogel) is op basis van de maximale foerageerafstand van de betrokken vogelsoorten (zie afbakening § 4.2 en hoofdstuk 6) in een straal rondom het betreffende Natura 2000-gebied het potentieel beschikbaar foerageergebied in kaart gebracht. De maximale foerageerafstand verschilt per soort (tabel 5.4). Het leefgebied wat door de windturbines verstoord kan worden is voor de betrokken soorten vergeleken met het potentieel beschikbare leefgebied.

*Tabel 5.3 Gehanteerde dichtheid per telvak van visetende watervogels van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het gemiddeld seizoensmaximum is gebaseerd op de seizoenen 2011/2012 - 2015/2016. Telvak IJ1941 betreft een extrapolatie voor een deel van het open water van het IJsselmeer op basis van een lustelling (zie § 5.1).*

	NDFD-code/RWS-code	gem. smax.	dichtheid/ha	verhoging 10% dichtheid/ha
Aalscholver	IJ1412 / 6	311	1,15	1,27
	IJ1411 / 7	3	0,01	0,01
	IJ1334 / 8	14	0,07	0,08
	IJ1941 extrapolatie / 160	468	0,08	
Brilduiker	IJ1412 / 6	0	0	0
	IJ1411 / 7	1	0	0
	IJ1334 / 8	17	0,09	0,1
	IJ1941 extrapolatie / 160	81	0,01	
Fuut	IJ1412 / 6	35	0,13	0,14
	IJ1411 / 7	35	0,08	0,09
	IJ1334 / 8	18	0,09	0,1
	IJ1941 extrapolatie / 160	1138	0,2	
Grote zaagbek	IJ1412 / 6	9	0,03	0,04
	IJ1411 / 7	5	0,01	0,01
	IJ1334 / 8	2	0,01	0,01
	IJ1941 extrapolatie / 160	164	0,03	

Tabel 5.4 Gehanteerde verstoringsafstand van vogelsoorten die in de effectbepaling nader zijn geanalyseerd. De verstoringsafstanden zijn gebaseerd op literatuuronderzoek (zie bijlage 6). Ook zijn de maximale foerageerafstand vanaf rustplaatsen c.q. broedplaatsen opgenomen, inclusief bronvermelding.

soort	verstorings-afstand	verstoring (%)	maximale foerageerafstand (km)	bron
<i>Niet-broedvogels</i>				
Aalscholver	50 m	70		
Brilduiker	150 m	80		
Fuut	150 m	70		
Grauwe gans	400 m	nvt	30	Nolet <i>et al.</i> (2009)
Toendrarietgans	400 m	nvt	30	Nolet <i>et al.</i> (2009)
Grote zaagbek	150 m	80		
<i>Broedvogels</i>				
Aalscholver	50 m	70	70	van Dam <i>et al.</i> (1995)
Visdief	50 m	nvt	12	Van der Hut <i>et al.</i> (2007)

### Barrièrewerking

Voor het inschatten van de mate waarin barrièrewerking een probleem voor vogels vormt is gebruik gemaakt van literatuur en eigen waarnemingen uit veldonderzoek (o.a. Beuker *et al.* 2009, Fijn *et al.* 2007, 2012). Op grond hiervan en informatie over de dimensies van de geplande windturbineopstellingen is ingeschat of vogels de windturbine opstellingen zullen kruisen of omvliegen, en de mate waarin dat per variant van VKA valt te verwachten. Ook is ingeschat of de bestaande turbineopstellingen tot barrièrewerking kunnen leiden. Een meer gedetailleerde kwantificering van barrièrewerking is, met name bij grote windturbines met ook grotere tussenafstanden, nog niet mogelijk omdat er nog geen onderzoek over beschikbaar is.

### 5.3.2 Toelichting op het begrip significantie in relatie tot sterfte door aanvaringen

In het kader van de Wnb (Hoofdstuk 2) moet beoordeeld worden of de realisatie van Windplan Blauw op zichzelf of in samenhang met andere plannen en projecten in de omgeving, (significant) negatieve effecten kan hebben op het behalen van de IHD's van de nabijgelegen Natura 2000-gebieden.

Voor de beoordeling van effecten van plannen en projecten op de betrokken Natura 2000-gebieden, is gebruik gemaakt van de door het Steunpunt Natura 2000 opgestelde leidraad (Steunpunt Natura 2000, 2010). Hierin staat verwoord wanneer gesproken moet worden van significante effecten. In de leidraad staat ook vermeld hoe kan worden omgegaan met het mogelijk onbedoeld veroorzaken van sterfte van vogels door windturbines. De basis hiervoor wordt gevormd door de wijze waarop Bureau Waardenburg ten aanzien van Windpark Scheerwolde het 1%-criterium (verder 1%-mortaliteitsnorm) van het Ornis Comité heeft toegepast (zie hieronder).

Volgens dit criterium kan additionele sterfte van minder dan 1% van de totale jaarlijkse sterfte van de betrokken populatie (gemiddelde waarde) als kleine hoeveelheid worden beschouwd. Bij Windpark Scheerwolde is deze 1%-mortaliteitsnorm niet gebruikt om het

begrip 'significantie' uit te leggen. Wel is het gebruikt om een ordegrrootte van effecten aan te geven, waarbij zeker geen significante effecten op zullen treden, omdat de sterfte procentueel zeer laag is ten opzichte van de natuurlijke sterfte. Een veilige 'eerste zeef' dus. De Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State achtte dit een acceptabele werkwijze.<sup>5</sup> Een grotere sterfte dan 1% van de totale jaarlijkse sterfte (in cumulatie met andere projecten) noodzaakt een aanvullende toetsing om te bepalen of het behalen van de instandhoudingsdoelstelling voor de desbetreffende soort in gevaar kan komen. Een dergelijke toetsing kan bijvoorbeeld bestaan uit het doorrekenen van de effecten (additionele sterfte) op de betrokken populatie met behulp van een populatiemodel, zoals uitgevoerd voor effecten van offshore windparken op kleine mantelmeeuwen (Lensink & van Horssen 2012).

#### *Berekening 1%-mortaliteitsnorm*

De 1%-mortaliteitsnorm is het aantal vogels dat 1% van de natuurlijke sterfte van de te toetsen populatie representeert. Deze waarde is soortspecifiek aangezien de populatiegrootte en de mortaliteit (de twee variabelen die de 1%-mortaliteitsnorm bepalen) voor alle soorten anders is. De 1%-mortaliteitsnorm wordt als volgt berekend:

$$1\text{-mortaliteitsnorm (\# vogels)} = (\text{natuurlijke sterfte} * \text{grootte van de te toetsen populatie}) * 0,01$$

Voor de gegevens over de natuurlijke sterfte per soort is gebruik gemaakt van de website van de BTO (<http://www.bto.org/about-birds/birdfacts>). In de berekeningen is de natuurlijke sterfte van adulte vogels gebruikt, omdat hier meer over bekend is en omdat deze sterfte lager is dan die van juveniele vogels. Hierdoor valt de 1%-mortaliteitsnorm iets lager uit waardoor met zekerheid het *worst case scenario* getoetst is. Voor soorten waarvoor geen gegevens met betrekking tot sterfte beschikbaar zijn is gebruik gemaakt van de sterfte van een gelijkende soort.

Voor de effectbeoordeling in het kader van Natura 2000-gebieden zijn voor de broedvogels de populatiegroottes gebruikt die gepubliceerd zijn op [sovon.nl](http://sovon.nl) (2017) (seizoenen 2011-2015). De gemiddelde broedpopulatie van 2011-2015 is vermenigvuldigd met 2 (aantal individuen in plaats van het aantal paren). Voor de niet-broedvogels zijn de populatiegroottes genoemd op [sovon.nl](http://sovon.nl) (2017) gehanteerd (het gemiddelde van de seizoenen 2010/2011 - 2014/2015). Voor de kleine zwaan in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren zijn geen aantallen beschikbaar van de slaappleaats en is daarom de populatiegrootte (en 1% mortaliteitsnorm) gebaseerd op de aantallen overdag (als minimum voor die aantallen die 's nachts op de slaappleaats aanwezig zijn).

---

<sup>5</sup> Zie uitspraak ABRS van 1 april 2009 in zaaknr. 200801465/1/R2, uitspraak ABRS van 29 december 2010 in zaaknr. 200908100/1/R1 en de uitspraak ABRS van 8 februari 2012 in zaaknr. 201100875/1/R2.

## 5.4 Effectbepaling en -beoordeling vleermuizen

De bouw en het gebruik van Windplan Blauw kan effect hebben op vleermuizen die gedurende enige fase van hun levenscyclus in de omgeving van het studiegebied verblijven (zie bijlage 11 voor een algemeen overzicht van de effecten van windturbines op vleermuizen). Het verwijderen van bomen tijdens de bouwphase kan effect hebben op verblijfplaatsen van vleermuizen. In de effectbepaling voor de gebruiksfase in hoofdstuk 10, zijn de volgende zaken opgenomen:

- de aantallen aanvaringslachtoffers (§10.2);

In tegenstelling tot vogels treedt bij vleermuizen geen verstoring of barrierewerking op tijdens de gebruiksfase. Vleermuizen worden juist aangetrokken door windturbines (Cryan *et al.* 2014).

### Aanvaringslachtoffers

Het aantal aanvaringslachtoffers is bepaald aan de hand van het aantal geregistreerde vleermuizen vanuit de gondel van twee (bestaande) windturbines: Irene vorrink en Klokbekertocht.

Hiervoor is gebruik gemaakt van het zogenoemde BMU model "BCGondel Chiroptera" dat in Duitsland is ontwikkeld (Brinkmann *et al.* 2011). Het model gebruikt behalve het aantal opgenomen vleermuizen ook de windsnelheid om het aantal slachtoffers te berekenen. Het gebruik van de windsnelheid in het model is van belang omdat bij zeer lage windsnelheden de rotorbladen zeer langzaam draaien (of stil staan) en geen slachtoffers veroorzaken, terwijl aanwezige vleermuizen op dat moment wel door de detector worden opgenomen.

Het model is goed te gebruiken met de dataset van Windplan Blauw omdat de gebruikte instellingen van de batcorders gelijk zijn aan die gebruikt in het BMU project. Ook het type windturbine (ashoogte, rotordiameter) komt goed overeen.

Voor de berekening van het aantal aanvaringslachtoffers voor de toekomstige windturbines is dus gebruik gemaakt van het aantal berekende slachtoffers van de twee onderzochte (bestaande) windturbines. De dimensies (ashoogte, rotordiameter) van de toekomstige turbines zullen echter groter zijn dan de huidige turbines. Er is geen reden om aan te nemen dat het aantal slachtoffers zal toe- of afnemen bij opschaling van windturbines. Het tekstkader (hieronder) gaat hier uitgebreid op in.

#### **Kader 1. Masthoogte, rotor diameter en vleermuislachtoffers**

Het effect van het opschalen van windturbines op het aantal vleermuislachtoffers is niet eenduidig. Gemeten op dezelfde locatie is de activiteit van vleermuizen op grondhoogte vele malen hoger dan op gondelhoogte (Brinkmann *et al.* 2011; Limpens *et al.* 2013). Ook wanneer uitsluitend de gegevens van activiteitsmetingen vanaf gondelhoogte gebruikt worden dan neemt de activiteit significant af met toenemende hoogte (Brinkmann *et al.* 2011). De activiteit op gondelhoogte hangt samen met het aantal slachtoffers (Brinkmann *et al.* 2011). Wanneer de rotordiameter constant is, kan daarom aangenomen worden dat ook het aantal slachtoffers afneemt met toenemende ashoogte. De risicosoorten komen echter nog altijd (in geringe mate) voor op grotere hoogte (>100 m). Hier staat tegenover dat grotere turbines een groter oppervlak hebben dat door de rotorbladen wordt bestreken. Dit oppervlak neemt bij opschaling niet recht evenredig toe met de ashoogte maar zelfs tot de tweede macht. Met toenemende rotordiameter is dus een toename van het aantal slachtoffers te verwachten. In de regel neemt de rotor diameter altijd toe met toenemende ashoogte waardoor de twee parameters niet onafhankelijk van elkaar beoordeeld kunnen worden.

Deze twee genoemde effecten werken in tegengestelde richting waardoor het effect van opschaling niet eenduidig is. Precies om deze reden wordt een verband tussen vleermuislachtoffers aan de ene kant en rotordiameter, minimale tiphoogte en ashoogte aan de andere kant door sommigen onderzoekers wel en door andere onderzoekers niet gevonden (Barclay *et al.* 2007; Rydell *et al.* 2010; Seiche *et al.* 2008).

Windpark Irene Vorrink is gebruikt om het aantal slachtoffers in het IJsselmeer te bepalen terwijl de windturbines langs de Klokbeertocht als uitgangspunt voor de turbines op land is gebruikt. Voor de turbines in het IJsselmeer wordt het aantal slachtoffers hiermee overschat omdat de vleermuisactiviteit bij de *near shore* turbine hoger zal zijn dan bij windturbines die zich verder van de IJsselmeerdijk bevinden (Jansen *et al.* 2013).

Twee windturbines zijn gepland in bos. Voor de bepaling van het aantal aanvaringsslachtoffers van deze turbines is gebruik gemaakt van bestaande kennis over slachtofferaantallen bij windparken in bos in noordwest Europa (Rydell *et al.* 2010).

## **5.5 Effectbepaling en -beoordeling overige soorten**

De toetsing van de mogelijke effecten van Windplan Blauw op beschermde soorten betreft een effectbepaling en -beoordeling op hoofdlijnen op basis van de huidige aanwezigheid van beschermde soorten planten en dieren in het studiegebied, de functie van het studiegebied voor deze soorten en de voorgenomen ingreep. De toetsing is opgesteld op basis van literatuur- en veldonderzoek (zie § 5.1). Voor verblijfplaatsen van vleermuizen en jaarrond beschermde nesten van vogels is een inschatting gemaakt van de geschiktheid binnen het studiegebied, om de verschillen in effecten tussen de het basialternatief en twee varianten (IA/IB) te kunnen duiden.

## 5.6 Effectbepaling NNN en overige beschermde gebieden

### *Ruimtebeslag*

De inrichtingsalternatieven liggen gedeeltelijk binnen gebied dat is aangewezen als onderdeel van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Per variant van het VKA is het fysieke ruimtebeslag binnen het NNN berekend. Hierbij is uitgegaan van een turbinefundering met een oppervlakte van 625 m<sup>2</sup>. Ook is nagegaan of kraanopstelplaatsen en toegangswegen binnen het NNN liggen.

### *Verstoring door geluid*

Windturbines zijn hoge objecten waarvan de rotor beweegt en tevens geluid produceert. Als maat voor verstoring is de geluidsbelasting genomen. De 42 dB(A) is hierbij als uitgangspunt genomen. De belasting is uitgedrukt als Leq24. Dat wil zeggen dat geluid in de avond en nacht even zwaar gewogen is als geluid overdag. Geluid heeft een verstorend effect in die zin dat de dichtheid aan broedende vogels bij toenemende belasting afneemt (Reijnen 1995, Tulp *et al.* 2002, Lensink *et al.* 2012). Parallel hierin kunnen reproductie en overleving van jongen (en ouders) ook negatief worden beïnvloed. Onder zeer gevoelige soorten kunnen effecten optreden vanaf een belasting van meer dan 42 dB(A). Pas bij belastingen van meer dan 55 dB(A) worden effecten zichtbaar en meetbaar en wordt de groep gevoelige soorten groter. We gaan er in de duiding van effecten vanuit dat binnen de berekende contour van 42 dB(A) het verstorende effect beperkt is. Buiten de 42 dB(A) contour zijn effecten afwezig.

In de studies van Reijnen (1995), Foppen *et al.* (2002), Tulp *et al.* (2002) en Lensink *et al.* 2012, is het verband tussen geluidbelasting en broedvogeldichtheden onderzocht voor wegverkeer, spoorverkeer en luchtverkeer. De uitkomsten vertonen een aantal opmerkelijke parallellen. Effecten zijn voor zeer gevoelige soorten merkbaar bij een belasting van meer dan 42 dB(A). Effecten bij lagere belastingen zijn vooral afwezig, waarbij in grote delen van het land het achtergrondgeluid rond 40 dB(A) ligt. Bij waarden tussen 42 en 55 dB(A) zijn bij minder gevoelige soorten geen effecten zichtbaar. Bij de zeer gevoelige soorten zijn effecten relatief klein (geringe afname in dichtheid). Pas bij belastingen boven 55 dB(A), wordt het aantal soorten dat effecten kan ondervinden groter en wordt het effect van een toename in geluidsbelasting ook relatief groter.

### *Overig beschermde gebieden*

Het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB) van Windplan Blauw liggen gedeeltelijk binnen door de provincie Flevoland aangewezen akkerfaunagebied. Om een kwantitatieve inschatting te maken van de effecten op broedvogels is bij wijze van worst case scenario uitgegaan van een verstoringafstand van 100 meter rondom iedere windturbine.

## 5.7 Effectbepaling en -beoordeling Kaderrichtlijn Water

Op grond van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) zijn doelen opgesteld voor het verbeteren en/of behouden van de kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater. Bij waterkwaliteit wordt een onderscheid gemaakt tussen de fysische, chemische en de ecologische kwaliteit van het water. De ecologische kwaliteit wordt bepaald door de watertemperatuur en de hoeveelheid voedingsstoffen, planten en dieren. De randvoorwaarden verschillen per watertype.

Voor de biologische kwaliteitselementen geldt dat Ecologische Relevante Arealen (ERA) zijn bepaald. Voor het IJsselmeer zijn de relevante kwaliteitselementen waterplanten, macrofauna en vissen.

De huidige waterkwaliteit van het IJsselmeer is beschreven in de KRW factsheets (herziene versie 2015). Het IJsselmeer is tot stand gekomen door menselijk handelen en gekarakteriseerd als een 'sterk veranderd waterlichaam'. Voor sterk veranderde waterlichamen is het Maximaal Ecologisch Potentieel (MEP) het hoogste ecologische niveau en het hiervan afgeleide Goed Ecologisch Potentieel (GEP) de norm.

Het Toetsingskader Waterkwaliteit van het Beheer- en ontwikkelplan rijkswateren (BPRW), herziening december 2012, is hierbij relevant. Hieruit volgt dat per ecologisch kwaliteitselement eventuele aantasting van het oppervlak aan ecologisch relevant areaal binnen het waterlichaam bepaald dient te worden. Daarbij dient reeds vergunde aantasting betrokken te worden. Indien het ruimtebeslag en daarmee de aantasting, minder dan 1% van het oppervlak betreft kan een significant effect op de belangrijkste stuurparameters en daarmee de biologische kwaliteitselementen worden uitgesloten. In dit rapport wordt de effectbeschrijving beperkt tot waterkwaliteit vanuit de Kaderrichtlijn Water.





## 6 Vogels in het studiegebied

### 6.1 Broedvogels

#### 6.1.1 Broedvogels uit Natura 2000-gebieden in relatie tot het studiegebied

##### **Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen**

###### *Aalscholver*

In het plangebied broeden geen aalscholwers.

In de Oostvaarderplassen broedden in 2015 in totaal 1.559 paar aalscholwers (gemiddeld 2.435, 2011-2015) (sovon.nl 2017). Voor voedsel zijn de broedende aalscholwers in de Oostvaardersplassen met name afhankelijk van het Markermeer en het IJsselmeer (RvO 2015). De vogels kunnen hierbij het plangebied passeren.

In perioden met veel wind raakt het Markermeer door opwerveling van fijne deeltjes langzaam troebel. Hierdoor worden de foerageercondities (zicht) voor aalscholwers slechter en wijken de vogels uit naar onder meer de Veluwerandmeren en het IJsselmeer die minder snel vertroebelen en van zichzelf al helderder zijn dan het Markermeer (Noordhuis 2010). Tijdens dergelijke perioden vliegen dagelijks grote aantallen aalscholwers vanuit de kolonie in de Oostvaardersplassen naar onder andere het Wolderwijd, het Veluwemeer en over de Houtribdijk naar het IJsselmeer (eigen waarnemingen, med. S. van Rijn, D. Hoekstra). Het plangebied wordt hierbij niet gepasseerd.

###### *Kleine zilverreiger*

De kleine zilverreiger broedt in recente jaren niet meer in de Oostvaardersplassen (sovon.nl 2017). Bovendien foerageerde de kleine zilverreiger ten tijde van voorkomen (2010, 2013) in de Oostvaardersplassen zelf (RvO 2015). Er is daarom geen sprake van een binding met het plangebied. De soort wordt verder buiten beschouwing gelaten.

###### *Grote zilverreiger*

In de Oostvaardersplassen is een belangrijk deel van de broedpopulatie van Nederland aanwezig. In 2015 broedden 171 paren grote zilverreigers in de Oostvaardersplassen (sovon.nl 2017). De voedselvoorziening in de Oostvaardersplassen is zodanig, dat de meeste vogels hun voedsel binnen het Natura 2000-gebied zoeken (Voslamber *et al.* 2010). Er wordt echter ook langs het Markermeer, in de Lepelaarplassen, het Oostvaardersveld en op omliggende landbouwgronden gevoerageerd (RvO 2015). Gelet op het aantal waarnemingen in het broedseizoen (NDFF) en de omvang van geschikt leefgebied, is er geen sprake van dagelijkse uitwisseling van (grote aantallen) grote zilverreigers tussen de Oostvaardersplassen en het plangebied. Ook zijn er geen aanwijzingen voor een belangrijke vliegroute van grote zilverreigers tussen de Natura 2000-gebieden over het plangebied. De grote zilverreiger wordt als broedvogel daarom verder buiten beschouwing gelaten in de beoordeling van Natura 2000-gebieden.

### *Lepelaar*

De lepelaar broedde in 2015 met slechts 15 paren in de Oostvaarderplassen (sovon.nl 2017). Lepelaars kunnen tot op 40 km afstand van het broedgebied foerageren (Van der Winden *et al.* 2004). De lepelaars die broeden in de Oostvaardersplassen foerageren voornamelijk in hetzelfde gebied, maar in het voorjaar, wanneer het voedselaanbod in de Oostvaardersplassen onvoldoende is, foerageren de vogels buiten de Oostvaardersplassen. De vogels ondernemen dan lange voedselvluchten naar Noord-Holland en minder naar Harderbroek, Noordwest-Overijssel en de ondiepe delen van de kust van Gaasterland (RvO 2015). Ook aan de randen van het Drontermeer en Veluwemeer foerageren in de broedtijd kleine aantallen vogels uit de kolonie in de Oostvaardersplassen (Smits *et al.* 2009). Gelet op de maximale foerageerafstand van 40 km ligt binnen Noordwest-Overijssel alleen de directe omgeving van Kampen binnen bereik. Vogels die van en naar deze foerageergebieden vliegen passeren het plangebied niet.

Binnen het broedseizoen komt in het plangebied soms een enkele lepelaar foerageren in het Ketelbos. Mogelijk broeden deze lepelaars in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen. In andere delen van het plangebied is niet of nauwelijks geschikt foerageergebied aanwezig.

### *Roerdomp*

Roerdompen foerageren tot maximaal 3 km afstand van de broedplaats (RvO 2015). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit de Oostvaardersplassen. Bovendien zijn binnen het broedseizoen geen roerdompen in het plangebied aanwezig (NDFF). Er is daarom binnen het broedseizoen geen sprake van uitwisseling met de Oostvaardersplassen. De soort wordt verder buiten beschouwing gelaten.

## **Natura 2000-gebied IJsselmeer**

### *Aalscholver*

De aalscholver broedde in 2015 met ruim 3.000 paren in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. De broedgebieden liggen langs of nabij de kust van Noord-Holland (Andijk, Enkhuizen, De Kreupel) (sovon.nl 2017). Deze broedvogels gebruiken, overigens net als de vogels van de meeste andere kolonies, zowel Markermeer als IJsselmeer als foerageergebied (Van Rijn *et al.* 2010). Binnen het zomerhalfjaar foerageren gemiddeld genomen enkele (met een maximum tot een kleine honderd) aalscholvers in de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied (gegevens RWS 2017). Mogelijk zijn deze aalscholvers afkomstig van de broedkolonies in het IJsselmeer.

### *Lepelaar*

De lepelaar broedde in 2015 met 88 broedparen in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het broedgebied ligt op de Vooroever bij Onderdijk (sovon.nl 2017).

De lepelaar ontbreekt geheel in de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied (gegevens RWS 2017). Binnen het broedseizoen komen binnendijks niet of nauwelijks

Iepelaars in het plangebied voor. Er is geen sprake van dagelijkse uitwisseling van (grote aantallen) iepelaars tussen de Natura 2000-gebieden en het plangebied. Ook zijn er geen aanwijzingen voor een belangrijke vliegroute van iepelaars tussen de Natura 2000-gebieden over het plangebied. De iepelaar wordt als broedvogel daarom verder buiten beschouwing gelaten in de beoordeling van effecten op Natura 2000-gebieden.

#### *Bontbekplevier*

De bontbekplevier broedt langs de gehele kust van het IJsselmeer met aantallen tot 14 broedparen (sovon.nl 2017). Soms broedt de soort in de bocht in de IJsselmeerdijk (Vogelatlas.nl 2017). De bontbekplevier foerageert tot op enkele kilometers van de broedplaats (Van der Hut *et al.* 2007). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit andere delen van het IJsselmeer.

#### *Bruine kiekendief*

De bruine kiekendief broedt binnen het IJsselmeer langs de kust van Friesland en Noord-Holland (sovon.nl 2017). In het plangebied wat tot het Natura 2000-gebied IJsselmeer behoort broeden geen bruine kiekendieven (Vogelatlas.nl 2017). Bruine kiekendieven foerageren tot maximaal 5 km afstand van de broedplaats (Brenninkmeijer *et al.* 2006). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit het IJsselmeer.

#### *Visdief*

De visdief broedt binnen het IJsselmeer langs de kust van Friesland en Noord-Holland en op de Kreupel (sovon.nl 2017). In het plangebied wat tot het Natura 2000-gebied IJsselmeer behoort broeden geen visdieven (Vogelatlas.nl 2017). Visdieven foerageren tot maximaal 12 km afstand van de broedplaats (Van der Hut *et al.* 2007). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit het IJsselmeer.

#### Natura 2000-gebied Rijntakken

De aalscholver broedt op ruim 30 km afstand van het plangebied (sovon.nl 2017). Voor de aalscholver die broedt langs de IJssel ligt het plangebied binnen bereik, maar worden geen regelmatige vliegbewegingen verwacht. Op kortere afstand van de broedkolonies is veel ander foerageergebied (open water) beschikbaar zoals de IJssel, de randmeren en kleinere wateren.

De oeverzwaluw en zwarte stern broeden allen op 10 km afstand of verder (sovon.nl 2017). De oeverzwaluw foerageert tot op maximaal 6 km afstand van het plangebied (Turner & Rose 1989) en de zwarte stern tot op 2 km afstand (Van der Winden 2004). Het plangebied ligt buiten het bereik voor deze vogelsoorten uit het Natura 2000-gebied Rijntakken.

#### Natura 2000-gebied Zwarte Meer

De purperreiger broedt binnen het Zwarte Meer aan de zuidoever (sovon.nl 2017). De purperreiger foerageert tot maximaal 20 km afstand van de broedplaats (van der Winden & van Horssen 2001). Het plangebied ligt daarom binnen het bereik van de broedvogels uit het Zwarte Meer. In het broedseizoen worden zeer incidenteel purperreigers in het

Ketelbos waargenomen (niet jaarlijkse waarnemingen) die mogelijk afkomstig zijn van het Zwarte Meer. De belangrijke foerageergebieden voor purperreigers in deze regio liggen echter in Overijssel (van der Winden & van Horssen 2001). De soort wordt wegens zijn zeldzaamheid in het plangebied verder buiten beschouwing gelaten.

#### Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer

De visdief broedt in het Markermeer & IJmeer onder andere op de Houtribsluizen bij Lelystad. Visdieven foerageren tot maximaal 12 km afstand van de broedplaats (Van der Hut *et al.* 2007). De kustzone voor de IJsselmeerdijk ligt daarom ten dele binnen het bereik van deze visdieven.

#### Lepelaarplassen

De lepelaar is in de Lepelaarplassen in 2004 voor het laatst als broedvogel aanwezig geweest. In de tijd dat de lepelaar in de Lepelaarplassen broedde werd gevoerageerd in de directe omgeving van de kolonie en in Waterland en mogelijk ook in de Vechtstreek (Beheerplan Lepelaarplassen, Provincie Flevoland 2013). Wanneer er lepelaars in de Lepelaarplassen broeden, foerageren ze niet in het plangebied van Windplan Blauw en vliegen ook niet op regelmatige basis door het plangebied. Er is daarom geen sprake van een binding met het plangebied. De lepelaar wordt daarom verder buiten beschouwing gelaten.

#### Aalscholver - IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen

Voor de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen is het doel van de aalscholver regionaal geformuleerd; vogels uit deze gebieden foerageren in de ruime omgeving van de broedlocaties. Voor aalscholvers die broeden in de Natura 2000-gebieden Markermeer & IJmeer en/of Lepelaarplassen, kan het plangebied op een route van of naar foerageergebieden liggen en ook foerageergebied bevatten (kustzone IJsselmeerdijk).

#### Roerdomp - Veluwerandmeren, De Wieden, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, Zwarte Meer, Rijntakken, Oostvaardersplassen, IJsselmeer

Roerdompen foerageren tot maximaal 3 km afstand van de broedplaats (RvO 2015). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit deze Natura 2000-gebieden. Dit geldt ook voor de roerdomp uit het IJsselmeer, die langs de ver weg gelegen Noord-Hollandse kust broedt en de roerdomp uit de Rijntakken, die verder stroomopwaarts broedt in Overijssel (sovon.nl 2017).

Binnen het broedseizoen zijn geen roerdompen in het plangebied aanwezig (NDFF). Er is daarom binnen het broedseizoen geen sprake van uitwisseling met de broedgebieden in de Veluwerandmeren. De soort wordt verder buiten beschouwing gelaten.

## 6.1.2 Broedvogels in het studiegebied

### **Kolonievogels**

#### *Aalscholver*

De aalscholver broedt in het IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen (zie § 6.1.1).

#### *Blauwe reiger*

In het plangebied broeden geen blauwe reigers.

In het Wisentbos aan de westzijde van Dronten is een kleine kolonie aanwezig (24 broedparen in 2015; NDFF). Deze kolonie ligt op ruim 2 km afstand van de grens van het plangebied. Deze vogels zullen gelet op de beperkte omvang van geschikt voedselgebied in het plangebied vooral buiten het plangebied foerageren.

#### *Huiszwaluw*

In het plangebied is langs de Visvijverweg een kolonie van bijna 400 broedparen aanwezig (2013; NDFF). De vogels foerageren in de ruime omgeving van de broedlocatie, ook in het plangebied.

#### *Oeverzwaluw*

In het Ketelbos is een grote kolonie van ruim 400 broedparen aanwezig (2016). Een kleinere kolonie van 17 broedparen is in recente jaren aanwezig op een bedrijventerrein in aanleg ten zuiden van Swifterbant (NDFF). De vogels foerageren in de ruime omgeving van de broedlocatie waaronder binnen het plangebied.

#### *Lepelaar*

De lepelaar broedt in de Oostvaardersplassen (zie § 6.1.1).

#### *Kokmeeuw*

De kokmeeuw broedt met 400 broedparen in de Oostvaardersplassen (2015; NDFF). De vogels kunnen in de ruime omgeving van de broedlocatie foerageren waaronder mogelijk, ten dele, binnen het plangebied.

#### *Stormmeeuw*

Enkele broedparen van de stormmeeuw broeden op IJsseloog in het Ketelmeer (5 paren 2015; NDFF). De vogels kunnen in de ruime omgeving van de broedlocatie foerageren waaronder mogelijk, ten dele, binnen het plangebied.

#### *Visdief*

In 2013 broedden ruim 30 broedparen op de platen in de IJsselmonding in het Ketelmeer (NDFF). Onduidelijk is of deze vogels hier nog steeds broeden. Ook broeden visdieven op de Houtribsluizen (ook 30 paren, 2015). De visdief kan tot 12 km afstand van de broedlocatie foerageren (Van der Hut *et al.* 2012). Deze vogels zullen gelet op de beperkte omvang van geschikt voedselgebied (open water) in het binnendijkse deel van het plangebied hier niet of nauwelijks foerageren. De kustzone van de IJsselmeerdijk ligt

op meer dan 12 km afstand van de broedkolonie en ligt daarmee deels binnen het uiterste bereik van visdieven van deze kolonie. Hier kunnen wel (onregelmatig) foeragerende visdieven verwacht worden.

### **Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats**

Van het voorkomen van vogels met een jaarrond beschermde nestplaats is alleen globale informatie beschikbaar op basis van bestaande bronnen. Onderstaande beschrijving van het voorkomen is hierop gebaseerd. Voor de beoordeling van het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB) ontbreken van gedetailleerde en actuele informatie over het voorkomen van vogels met een jaarrond beschermde nestplaats een kennisleemte. Nader veldonderzoek is nodig om hier meer informatie over te verkrijgen (§14.7).

#### *Boomvalk*

Mogelijke broedgevallen van de boomvalk zijn aanwezig rond Swifterbant en het Ketelbos (Vogelatlas.nl 2017). Het plangebied biedt meer potentiële broedlocaties voor de boomvalk (bomen, hoogspanningsmasten). Niet uitgesloten kan worden dat de boomvalk jaarlijks in het plangebied broedt.

In het Wisentbos ten westen van Dronten broedde in 2012 een boomvalk (NDFF). Mogelijk broedt deze hier nog steeds. Omdat boomvalken tot op enkele kilometers van de broedplaats kunnen jagen, is het mogelijk dat deze boomvalken deels binnen het plangebied jagen.

#### *Buizerd*

In het plangebied zijn recente broedgevallen bekend uit het Ketelbos en een bosperceel langs de Visvijverweg (2015; NDFF). Ook elders binnen het plangebied komen broedgevallen van de buizerd voor (Vogelatlas.nl 2017). De buizerd jaagt tot op enkele kilometers rond de nestplaats.

#### *Gierzwaluw*

De gierzwaluw broedt in de kern van Dronten, Swifterbant en Lelystad (NDFF, VogelAtlas.nl 2017). In andere delen van het plangebied is de gierzwaluw afwezig (Vogelatlas.nl 2017). De gierzwaluw foerageert in de ruime omgeving van de broedlocaties (tot op tientallen kilometers afstand).

#### *Grote gele kwikstaart*

Mogelijk heeft in recente jaren een grote gele kwikstaart in of nabij het Ketelbos gebroed (Vogelatlas.nl 2017). Deze vogels foerageren in de directe omgeving, bij voorkeur op de overgang van land en water.

#### *Havik*

In het plangebied heeft de havik in ieder geval in het Ketelbos gebroed (2012, NDFF). Ook rond Swifterbant en de noordwesthoek van het plangebied zijn broedgevallen van de havik bekend (Vogelatlas.nl 2017). De havik jaagt tot op enkele kilometers rond de nestplaats.

### *Huismus*

De huismus komt voor in de kernen van Lelystad en Swifterbant. Het gaat in totaal om vermoedelijk vele honderden broedparen. Op andere plekken in het plangebied met bebouwing (zoals agrarische bedrijven) broeden kleinere aantallen van de huismus (NDFF). Broedvogels foerageren vooral in de directe omgeving van de nestplaats.

### *Kerkuil*

In het plangebied broeden verspreid over het plangebied enkele paren van de kerkuil (Vogelatlas.nl 2017). De kerkuil jaagt tot op enkele kilometers rond de nestplaats.

### *Oehoe, zwarte wouw*

Deze vogels broeden niet in het plangebied of de ruime omgeving daarvan (sovon.nl 2017, NDFF).

### *Ooievaar*

In het plangebied zijn geen broedgevallen bekend van de ooievaar. Buiten het plangebied broeden in natuurpark Lelystad, langs de A6 bij Lelystad en Flevohout in totaal een tiental broedparen van de ooievaar (NDFF, VogelAtlas.nl 2017). Omdat ooievaars tot op meerdere kilometers van de broedplaats kunnen foerageren, is het mogelijk dat deze ooievaars deels binnen het plangebied foerageren.

### *Ransuil*

In het plangebied zijn geen zekere broedgevallen bekend van de ransuil. Een mogelijk broedgeval is aanwezig in of rond Swifterbant (Vogelatlas.nl 2017). Het plangebied biedt bevat potentiële broedlocaties voor de ransuil (bomen). Het is daarom goed mogelijk dat de ransuil jaarlijks in het plangebied broedt. Deze soort foerageert tot enkele kilometers van de nestplaats.

### *Roek*

De roek is in Flevoland afwezig als broedvogel (Vogelatlas.nl 2017, NDFF).

### *Slechtvalk*

De slechtvalk is in het plangebied afwezig als broedvogel (NDFF). Een mogelijk broedgeval is aanwezig op de Ketelbrug of de nabijgelegen hoogspanningsmasten in het Ketelmeer (Vogelatlas.nl 2017). De slechtvalk jaagt tot op enkele kilometers rond de nestplaats, mogelijk ook binnen het plangebied.

### *Sperwer*

Recente broedgevallen van de sperwer zijn vastgesteld in het Ketelbos (2012) en Visvijverweg (2015) en in of rond Swifterbant (NDFF, VogelAtlas.nl 2017). Het plangebied biedt nog meer potentiële broedlocaties voor de sperwer (bomen). Niet uitgesloten kan worden dat de sperwer met meer broedparen in het plangebied broedt. De sperwer jaagt tot op enkele kilometers rond de nestplaats.

### *Steenuil*

De steenuil is afwezig als broedvogel in het plangebied en directe omgeving (NDFF, Vogelatlas.nl 2017).

### *Wespendief*

De wespendief is afwezig als broedvogel in het plangebied (NDFF, Vogelatlas.nl 2017). Buiten het plangebied broeden in het Roggebotzand aan de rand van het Vossemeer mogelijk wel wespendieven (Vogelatlas.nl 2017). Omdat wespendieven tot op meerdere kilometers van de broedplaats kunnen jagen, is het mogelijk dat deze wespendieven deels binnen het plangebied jagen.

## **Broedvogels van de Rode Lijst**

### *Boerenzwaluw*

De boerenzwaluw broedt met enkele honderden paren in het plangebied (vogelatlas.nl 2017). De soort is als broedvogel gebonden aan bebouwing. De boerenzwaluw foerageert in de omgeving van de broedplaats.

### *Bontbekplevier*

De bontbekplevier broedde tot 2015 met enkele paren in een gegraven plas langs de Visvijverweg (NDFF, Vogelatlas 2017). In 2016 is de soort niet meer gesignaleerd en is daarom mogelijk verdwenen als broedvogel.

### *Boomvalk*

Zie *Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats*.

### *Gele kwikstaart, graspieper*

De graspieper en gele kwikstaart broeden binnen het plangebied in het agrarische gebied. De graspieper broedt met name in (verruigde) perceelranden, de gele kwikstaart in gewassen (o.a. aardappel en koolzaad) op bouwland. Een beperkt deel van het plangebied is onderzocht op het voorkomen van de graspieper en gele kwikstaart (van beide soorten enkele tientallen territoria in 2012 en 2013, NDFF). Ook buiten de onderzochte gebieden is op grote schaal geschikt leefgebied voor deze vogelsoorten aanwezig. De gele kwikstaart komt met een honderdtal broedparen in het plangebied voor. De graspieper komt zeker met enkele tientallen broedparen voor (vogelatlas.nl 2017). Beide soorten foerageren in de directe omgeving van de broedplaats.

### *Grauwe vliegenvanger*

De grauwe vliegenvanger broedt jaarlijks in het Ketelbos (NDFF), in de noordwesthoek van het plangebied en in of rond Swifterbant (Vogelatlas.nl 2017). De grauwe vliegenvanger foerageert in de directe omgeving van de broedplaats.

### *Groene specht*

De groene specht broedt jaarlijks in de noordwesthoek van het plangebied (Vogelatlas.nl 2017). De groene specht foerageert tot op enkele kilometers afstand van de broedplaats.



#### *Grote karekiet*

Een territorium van grote karekiet is in recente jaren aangetroffen in het Ketelbos (NDFF, Vogelatlas.nl 2017). Onduidelijk is of de soort hier jaarlijks voorkomt. De grote karekiet foerageert in de directe omgeving van de broedplaats.

#### *Grutto*

De grutto broedt langs de Visvijverweg en in het Ketelbos (Vogelatlas.nl 2017). De grutto foerageert tot op enkele kilometers van de broedplaats.

#### *Huismus*

Zie *Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats*.

#### *Huiszwaluw*

Zie *kolonievogels*

#### *Kerkuil*

Zie *Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats*.

#### *Kneu*

De kneu broedt binnen het plangebied in het agrarische gebied. Een beperkt deel van het plangebied is onderzocht op het voorkomen van de kneu (3 territoria in 2013, NDFF). Ook buiten de onderzochte gebied is geschikt leefgebied voor de kneu aanwezig en komt de soort met 10 tot 20 broedparen voor (vogelatlas.nl 2017). De kneu foerageert in de omgeving van de broedplaats.

#### *Koekoek*

De koekoek broedt jaarlijks in het Ketelbos. In andere delen van het plangebied komen ook enkele paren van de koekoek voor (Vogelatlas.nl 2017). De koekoek foerageert tot op enkele kilometers afstand van de broedplaats.

#### *Kwartelkoning*

De kwartelkoning broedde in 2013 met twee paren langs de Visvijverweg (NDFF, Vogelatlas 2017). Onduidelijk is of de soort hier jaarlijks broedt. De kwartelkoning foerageert in de omgeving van de broedplaats.

#### *Matkop*

De matkop broedt jaarlijks in het Ketelbos (Vogelatlas.nl 2017). De matkop foerageert in de omgeving van de broedplaats.

#### *Nachtegaal*

De nachtegaal broedt jaarlijks met enkele paren in het Ketelbos (NDFF). Ook in het westelijk deel van het plangebied broeden jaarlijks enkele paren (Vogelatlas.nl 2017). De nachtegaal foerageert in de omgeving van de broedplaats.

#### *Ransuil*

Zie *Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats*.

#### *Ringmus*

De ringmus broedt met enkele paren in het plangebied (vogelatlas.nl 2017). De soort is als broedvogel met name gebonden aan bebouwing. De ringmus foerageert tijdens het broedseizoen in de directe omgeving van de broedplaats.

#### *Slechtvalk*

Zie *Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats*.

#### *Slobeend*

De slobeend broedt jaarlijks in het Ketelbos (NDFF, Vogelatlas.nl 2017). De slobeend foerageert tot op 1 km van de broedplaats.

#### *Snor*

De snor broedt jaarlijks met enkele paren in het Ketelbos (NDFF, Vogelatlas.nl 2017). De snor foerageert in de omgeving van de broedplaats.

#### *Spotvogel*

De spotvogel broedt jaarlijks in de noordwesthoek van het plangebied (Vogelatlas.nl 2017). De soort broedt in beplanting zoals hagen, houtwallen en bosranden. De spotvogel foerageert in de omgeving van de broedplaats.

#### *Steenuil*

Zie *Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats*.

#### *Tureluur*

De tureluur broedt jaarlijks met enkele paren in het Ketelbos en langs de Visvijverweg (NDFF, Vogelatlas.nl 2017). De tureluur foerageert tot op 2 km van de broedplaats.

#### *Veldleeuwerik*

De veldleeuwerik broedt binnen het plangebied in het agrarische gebied. Een beperkt deel van het plangebied is onderzocht op het voorkomen van de veldleeuwerik (18 territoria in 2013, NDFF). Ook buiten het onderzochte gebied is geschikt leefgebied voor de veldleeuwerik aanwezig. De veldleeuwerik komt in totaal met enkele tientallen broedparen in het plangebied voor (Vogelatlas.nl 2017). De veldleeuwerik foerageert in de omgeving van de broedplaats.

#### *Visdief*

Zie *kolonievogels*.

#### *Watersnip*

De watersnip broedt jaarlijks in het Ketelbos (Vogelatlas.nl 2017). De watersnip foerageert in de omgeving van de broedplaats.

### *Wielewaal*

De wielewaal broedt jaarlijks in het Ketelbos en de noordwesthoek van het plangebied (NDFP, Vogelatlas.nl 2017). De wielewaal foerageert in de omgeving van de broedplaats.

### *Wintertaling*

De wintertaling broedt jaarlijks in het Ketelbos (Vogelatlas.nl 2017). De wintertaling foerageert tot op 9 km van de broedplaats.

### *Zomertaling*

De zomertaling broedde in 2012 in het Ketelbos (NDFP). In latere jaren is de soort daar niet meer vastgesteld als broedvogel. De zomertaling foerageert vermoedelijk tot op meerdere kilometers van de broedplaats.

### *Zomertortel*

De zomertortel broedt jaarlijks in het Ketelbos (Vogelatlas.nl 2017). De zomertortel foerageert vermoedelijk tot op meerdere kilometers van de broedplaats.

## **Akkervogels**

### *Kievit*

De kievit komt met 100-300 broedparen in het plangebied voor (Vogelatlas.nl 2017). Binnen enkele gebieden in het plangebied wordt de kievit jaarlijks gemonitord. Hieruit blijkt dat de aantallen, gelijk de landelijke trend (sovon.nl 2017), gestaag afnemen.

### *Scholekster*

De scholekster komt met circa een tiental broedparen in het plangebied voor (Vogelatlas.nl 2017). De scholekster foerageert vermoedelijk in de omgeving van de broedplaats.

*Gele kwikstaart, graspieper, veldleeuwerik*

Zie Broedvogels van de Rode Lijst.

## **6.2 Niet-broedvogels**

### **6.2.1 Niet-broedvogels in het studiegebied**

#### Overdag aanwezige watervogels in het studiegebied

##### *Ganzen en zwanen in binnendijkse deel plangebied*

In het plangebied en directe omgeving komen in het winterhalfjaar diverse soorten ganzen en zwanen voor (tabel 6.1 en 6.2). De vogels foerageren op de akkers en graslanden in het plangebied en directe omgeving.

De toendrarietgans is binnen het binnendijkse deel van het plangebied de talrijkste soort. De soort komt in wisselende aantallen in een groot deel van het plangebied voor, maar de grootste aantallen komen voor in het oostelijke telgebied en het telgebied tussen

Swifterbant en de IJsselmeerdijk (tabel 6.1). De grauwe gans is met name talrijk ten noorden van Swifterbant. De brandgans en kolgans komen onregelmatig en met relatief kleine aantallen in het binnendijkse deel van het plangebied voor.

Kleine aantallen van de wilde zwaan en kleine zwaan komen verspreid over het binnendijkse deel van het plangebied voor. Van beide soorten komen de meeste vogels ten zuiden en oosten van Swifterbant voor (tabel 6.1).

*Tabel 6.1 Gemiddeld aantal ganzen en zwanen seizoenen 2010/2011- 2014/2015) in het binnendijkse deel van het plangebied (maandgemiddelde). Bron: NDFP. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken. In bijlage 4 is het seizoensverloop visueel weergegeven.*

FL2410 (westelijk deel plangebied inclusief deel buiten plangebied tot aan N309)

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	0	0	0	125	0
grauwe gans	0	0	0	0	2	0
knobbelzwaan	1	1	8	28	12	13
kolgans	0	0	2	0	250	0
toendrarietgans	0	0	625	90	625	0
wilde zwaan	0	0	0	1	7	1

FL2420 (ten zuidwesten van Swifterbant inclusief deel buiten plangebied tot aan N309)

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	0	0	0	19	0
grauwe gans	0	0	0	0	0	1
kleine zwaan	0	0	5	4	0	0
knobbelzwaan	1	3	0	11	0	96
kolgans	0	0	0	0	3	0
toendrarietgans	0	0	0	50	113	0
wilde zwaan	0	0	0	15	0	0

FL2430 (noordelijk deel plangebied)

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	0	0	0	56	0
grauwe gans	141	327	219	80	137	37
kleine zwaan	0	30	3	4	0	0
knobbelzwaan	5	6	18	50	5	14
kolgans	0	0	225	0	12	0
toendrarietgans	0	72	78	68	94	0
wilde zwaan	0	0	1	1	0	0

FL2440 (ten zuidoosten van Swifterbant inclusief deel buiten plangebied tot aan N309)

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
kleine zwaan	0	0	0	1	0	0
knobbelzwaan	1	3	28	25	15	12
toendrarietgans	0	0	0	0	200	0

FL2450 (oostelijk deel plangebied inclusief deel buiten plangebied)

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	1	0	33	0	0
grauwe gans	35	0	86	34	39	8
kleine zwaan	0	0	0	44	0	0
knobbelzwaan	1	1	7	28	43	74
kolgans	0	2	125	48	18	0
toendrarietgans	50	1.231	270	1.150	163	2
wilde zwaan	0	0	0	1	1	4

*Andere watervogels in binnendijkse deel plangebied*

In het plangebied en de directe omgeving komen diverse soorten watervogels (anders dan ganzen en zwanen) voor (tabel 6.2). De wilde eend en meerkoet zijn het talrijkst, van andere soorten watervogels komen hooguit enkele exemplaren voor. De vogels zijn met name gebonden aan de vaarten in het gebied (Swiftervaart, Noordertocht). Ander open water is in het binnendijkse deel van het plangebied nauwelijks aanwezig.

*Tabel 6.2 Gemiddeld aantal watervogels in januari (2010/2011- 2014/2015) anders dan zwanen en ganzen in het studiegebied. Het betreft het gesommeerde gemiddelde van de telvakken FL2410, FL2420, FL2430, en FL2440. Bron: NDFF. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.*

	aantal
blauwe reiger	4
fuut	0
krakeend	2
kuifeend	6
meerkoet	71
nonnetje	2
stormmeeuw	2
tafeleend	1
wilde eend	108
wintertaling	1

Buiten het broedseizoen worden soms ook kleine aantallen van aalscholver en grote zilverreiger in het plangebied waargenomen (NDFF). Deze vogels komen voornamelijk voor in en langs de watergangen in het plangebied.

*Watervogels in Ketelmeer*

In het deel van het Ketelmeer dat grenst aan het plangebied is de kuifeend de talrijkste soort. De kuifeend rust met gemiddeld vele honderden exemplaren in de luwte langs de dijk (tabel 6.3). De aantallen lopen in de wintermaanden gemiddeld op richting de 2.000 exemplaren (bijlage 4). De kuifeend rust overdag in de luwte langs de dijk en foerageert 's nachts vermoedelijk op driehoeksmosselen in het Ketelmeer (van Rijn *et al.* 2010). In het Ketelmeer liggen driehoeksmosselbestanden op een voor duikeenden bereikbare diepte aan de randen en in het midden van het Ketelmeer (Bouma *et al.* 2009; bijlage 7).

Andere talrijke soorten die dicht langs de dijk voorkomen zijn wilde eend en meerkoet. Verder op het open water komen fuut, kokmeeuw en aalscholver talrijk voor.

Op en direct rond IJsseloog zijn meerkoet, grauwe gans, wilde eend en kuifeend de talrijkste soorten (tabel 6.3). Voor deze en andere soorten is IJsseloog aantrekkelijk door de altijd beschikbare luwte en rust. In tegenstelling tot het deel van het Ketelmeer grenzend aan het plangebied (telvak RM1430) is op en rond IJsseloog de kuifeend het gehele jaar constant met gemiddeld enkele honderden vogels aanwezig. De overwinterende kuifeenden die vanaf oktober gebruik maken van het Ketelmeer rusten grotendeels langs de randen van het Ketelmeer (bijlage 4).

*Tabel 6.3 Gemiddeld aantal watervogels in zuidwestelijk deel Ketelmeer (telvak RM1430) en IJsseloog (RM1440) seizoenen 2010/11 tot en met 2014/15. Een seizoen loopt van juli tot en met juni, In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken. In bijlage 4 zijn de maandgemiddelden van de beide telvakken opgenomen. Onderstreept zijn soorten met instandhoudingsdoelstelling voor het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer.*

	RM1430	RM1440
<u>aalscholver</u>	146	135
bergeend	1	5
blauwe reiger	6	7
brandgans	8	20
brilduiker	13	6
dodaars	3	4
<u>fuut</u>	40	32
<u>grauwe gans</u>	93	225
grote mantelmeeuw	4	6
<u>grote zaagbek</u>	6	6
grote zilverreiger	1	7
<u>grutto</u>	0	1
kievit	16	88
knobbelzwaan	6	24
kokmeeuw	149	164
<u>kolgans</u>	25	8
<u>krakeend</u>	13	26
<u>kuifeend</u>	750	233
<u>meerkoet</u>	128	315
<u>nonnetje</u>	3	2
scholekster	3	5
slobeend	0	1
smient	8	14
stormmeeuw	13	16
<u>tafeleend</u>	32	17
visdief	3	3
waterhoen	0	1
wilde eend	285	306
<u>wintertaling</u>	5	20
wulp	0	1
zilvermeeuw	13	22

### *Watervogels in het IJsselmeer*

In bijlage 4 is het seizoensverloop van vogels van het studiegebied van watervogels in het IJsselmeer weergegeven. De gemiddelde aantallen watervogels per telvak zijn weergegeven in tabel 6.4.

#### - fuut en aalscholver

Futen foerageren en rusten solitair of in kleine diffuse groepen op het water. Het zijn viseters, die hun voedsel duikend verzamelen. In het studiegebied komen de meeste futen op het open water voor, waarbij de aantallen tot vele honderden exemplaren kunnen oplopen. De fuut is nagenoeg alleen in het winterhalfjaar in het studiegebied aanwezig. Futen vliegen relatief weinig en verblijven zowel overdag als 's nachts in hetzelfde gebied.

Aalscholers foerageren solitair of in kleine groepen. Als het water troebel is, kunnen ze sociaal gaan vissen in grote groepen. Aalscholers slapen 's nachts op gemeenschappelijke slaapplekken waar ze met name in het licht heen vliegen (o.a. van der Winden *et al.*, 1999) (zie *Ligging van slaapplekken in het studiegebied*).

Tot enkele duizenden aalscholers foerageren op het IJsselmeer grenzend aan de Noordoostpolder, met de hoogste aantallen in het najaar en het voorjaar. Ze doen dat vaak in grote groepen en het voorkomen daarvan is erg onregelmatig. Op het open water zijn meer aalscholers geteld dan langs de dijken.

#### - duikeenden

De kuifeend komt overdag talrijk voor langs de dijken in het studiegebied. De kuifeend komt binnen het studiegebied talrijker voor ter hoogte van de Flevopolder dan de Noordoostpolder. Op het open water komt de kuifeend overdag nauwelijks voor. In de nacht, wanneer ze foerageren, verschijnen ze wel op open water. De aantallen van de kuifeend pieken in de nazomer en in de wintermaanden. In de nazomer wordt de dijk van de Flevopolder gebruikt door enkele honderden ruiers. In de wintermaanden gebruiken de kuifeenden de luwte langs de dijk om te rusten. De verspreiding van rustende kuifeenden is afhankelijk van de windrichting. Bij de windrichtingen zuidwest tot noordoost is langs de dijk van de Flevopolder veel luwte beschikbaar; bij een noordelijke windrichting de dijk van de Noordoostpolder. Bij een westelijke tot noordwestelijke windrichting zijn de luwtemogelijkheden in het studiegebied beperkt (alleen rond de Maximacentrale) maar biedt het open water langs de verder weg liggende Houtribdijk veel luwte en ook de dijk langs het Ketelmeer.

's Nachts wordt er op het IJsselmeer gefoerageerd op driehoeksmosselen. Op enkele kilometers van de dagrustplaatsen langs de dijk liggen veel bereikbare driehoeksmosselenbestanden (zie bijlage 7). Deze bestanden liggen op bereikbare afstand van de dagrustplaatsen en op een bereikbare duikdiepte (< 4-5 meter). Langs de IJsselmeerdijk

zijn ook mossels aanwezig maar deze zijn minder omvangrijk en bovendien op minder goed bereikbare diepte aanwezig (van Rijn *et al.* 2010).

De tafeleend komt met kleine aantallen in het studiegebied voor. De toppereend ontbreekt geheel.

- zwemeenden en meerkoet

Op het IJsselmeer langs dijken in het studiegebied verblijven overdag beperkte aantallen zwemeenden (wilde eend, krakeend, smient). Wilde eenden en smienten rusten overdag verspreid langs de dijken, dicht onder de dijk, en vliegen in avondschemer en donker de polders in om te foerageren op akkers en graslanden. De meeste vogels zijn aanwezig in het winterhalfjaar. De meerkoet komt wat talrijker voor met vele honderden exemplaren. De meeste meerkoeten zijn in januari aanwezig. Meerkoeten verblijven in dit gebied zowel nabij de dijk als verder op het open water, foeragerend op driehoeksmosselen en op wieraangroei langs de dijkvoet.

- meeuwen en sterns

De kokmeeuw is de talrijkste meeuwensoort in het gebied. De aantallen zijn het hoogst in de zomermaanden. Met name op het open water komen veel vogels (tot enkele duizenden exemplaren) voor. De stormmeeuw komt het meest voor in de wintermaanden (Poot *et al.* 2010, 2012). Op het open water kunnen de aantallen oplopen tot vele honderden exemplaren. De meeuwen foerageren zowel binnendijs als op het open water van het IJsselmeer en slapen vermoedelijk grotendeels op het IJsselmeer. De kleine mantelmeeuw, zilvermeeuw, grote mantelmeeuw en dwergmeeuw zijn tamelijk schaarse meeuwensoorten binnen in het studiegebied met aantallen van enkele (dwergmeeuw, grote mantelmeeuw) tot vele tientallen (kleine mantelmeeuw) exemplaren. Bij tellingen van het open water van het IJsselmeer is de dwergmeeuw in het voorjaar van 2014 (april) niet in het plangebied vastgesteld. Buiten het plangebied kwam de dwergmeeuw op het open water wel veelvuldig voor. Het plangebied is daarom niet van belang voor de dwergmeeuw (Poot *et al.* 2014).

De visdief komt in het zomerhalfjaar in het studiegebied voor met aantallen tot vele honderden exemplaren. De visdief foerageert binnen het studiegebied met name verder op het open water en slechts zeer beperkt langs de dijk. Ook wordt de het open water ter hoogte van de Ketelbrug gebruikt (tellingen Bureau Waardenburg, niet gepubliceerd). De zwarte stern maakt gedurende de voorjaars- en najaarstrek nauwelijks gebruik van het plangebied om te foerageren maar vooral van de westelijke helft van het IJsselmeer (Poot *et al.* 2010, 2012). Doortrek vindt wel plaats door het plangebied (Boonman & Lensink 2017).

- brilduiker en zaagbekken

De grote zaagbek, middelste zaagbek, brilduiker en nonnetje zoeken overdag duikend naar voedsel en zijn alleen in de het winterhalfjaar aanwezig. De grote zaagbek is van deze soorten het talrijkst met aantallen tot enkele honderden exemplaren; de aantallen van nonnetje en middelste zaagbek kan oplopen tot een honderdtal. Voor de brilduiker bestaat het voedsel uit driehoeksmosselen en op en nabij de bodem verblijvende andere



macrofauna. Voor de drie zaagbeksoorten bestaat het dieet voornamelijk uit vis. De verspreiding van de zaagbekken en brilduiker concentreert zich op het open water; langs de dijk zijn weinig vogels aanwezig.

- ganzen en zwanen

Ganzen (grauwe gans, kolgans, toendrarietgans) en zwanen (kleine zwaan, wilde zwaan en knobbelzwaan) zijn binnen het studiegebied overdag met zeer beperkte aantallen aanwezig. De aanwezige vogels beperken zich voornamelijk tot de luwte langs de dijken.

#### *Ligging van slaappleatsen in het studiegebied*

- aalscholver

Aalscholvers slapen buiten de broedtijd op gezamenlijke slaappleatsen. In het studiegebied zijn enkele slaappleatsen aanwezig. Op IJsseloog is de grootste slaappleats aanwezig met maximaal 8.000 exemplaren (2013). Tot enkele tientallen exemplaren overnachten op de hoogspanningsmasten nabij de Ketelbrug. In het Vossemeer slapen tot 350 exemplaren (2014) (NDFF).

- grote zilverreiger

Slaappleatsen van grote zilverreigers liggen in het Ketelmeer (IJsseloog, IJsselmonding) en het Vossemeer. In recente jaren waren in het Vossemeer tot 25 exemplaren aanwezig op de slaappleats. Op IJsseloog en in de IJsselmonding wordt onregelmatig geslapen door de grote zilverreiger met aantallen tot respectievelijk maximaal 80 en 34 exemplaren (2013, 2012) (NDFF). Op grotere afstand van het plangebied ligt in het Drontermeer bij Elburg (niet op kaart) een grote slaappleats met meer dan 300 exemplaren (NDFF).

- ganzen

Op IJsseloog in het Ketelmeer is een omvangrijke slaappleats van ganzen (toendrarietganzen, grauwe gans) aanwezig (Boonman & Lensink 2017). In het Vossemeer overnachten kleine aantallen (enkele tientallen exemplaren) van grauwe gans (NDFF). In de Oostvaardersplassen is een zeer grote, regionale slaappleats van de kolgans aanwezig (sovon.nl 2017). Deze slaappleats wordt door kolganzen uit de wijde omgeving (tot 30 km afstand) van de Oostvaardersplassen gebruikt.

- eenden

De randzone van het Ketelmeer en in en rond IJsseloog wordt overdag gebruikt door groepen rustende eenden (tabel 6.3). Het gaat om duikeenden (met name kuifeend en tafeleend), smient en wilde eend (Boonman & Lensink 2017). Het gaat om vele honderden vogels (zie tabel 6.3). Langs de IJsselmeerdijk rusten overdag kleine aantallen duikeenden (Boonman & Lensink 2017). Het gaat met name om de kuifeend (tabel 6.4).

- meeuwen

In de wintermaanden is slechts een kleine aantal meeuwen in Flevoland aanwezig (met name kokmeeuw en stormmeeuw). Deze vogels slapen op de Oostvaardersplassen, bij Lelystad, op de Randmeren en het Ketelmeer (Ijsseloo).

*Tabel 6.4 Gemiddeld seizoenmaximum 2011/2012 - 2015/2016 van watervogels in het IJsselmeer langs de IJsselmeerdijk tussen Lelystad en Urk en op het open water. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken. In bijlage 4 zijn de maandgemiddelden van de telvakken opgenomen. Onderstreept zijn soorten met instandhoudingsdoelstelling voor het Natura 2000-gebied IJsselmeer.*

	IJ1421	IJ1413	IJ1412	IJ1411	IJ1334	IJ1333	IJ1332	IJ1941	IJ1932	totaal
<u>aalscholver</u>	9	233	305	3	50	27	30	468	619	1.744
<u>bergeend</u>	0	2	0	0	0	0	0	0	0	3
blauwe reiger	0	1	0	0	0	0	2	0	0	4
<u>brilduiker</u>	1	2	0	1	17	9	1	61	106	199
<u>dwergmeeuw</u>	0	0	0	0	0	0	3	0	29	32
<u>fuut</u>	34	40	27	35	24	26	41	854	769	1.849
<u>goudplevier</u>	0	0	0	0	0	0	0	48	0	48
<u>grauwe gans</u>	14	15	4	6	54	13	1	1	0	110
gr. mantelmeeuw	0	2	0	0	0	1	1	1	47	54
<u>gr. zaagbek</u>	7	20	6	4	10	3	1	109	224	383
gr. zilverreiger	0	0	0	1	1	0	0	0	0	3
kievit	0	0	0	0	0	7	0	0	0	7
kl. mantelmeeuw	2	1	0	1	0	3	4	147	0	159
<u>kl. zwaan</u>	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2
knobbelzwaan	7	6	2	5	9	4	5	0	2	38
kokmeeuw	42	226	163	170	29	390	155	1.186	804	3.165
kolgans	2	0	0	0	0	1	0	0	1	3
<u>krakeend</u>	6	37	6	3	23	3	4	0	0	82
<u>kuifeend</u>	132	570	279	18	213	170	82	0	88	1.552
<u>meerkoet</u>	59	68	45	25	157	26	60	22	520	982
m. zaagbek	0	0	1	0	0	0	1	45	77	125
<u>nonnetje</u>	0	2	0	0	5	1	1	0	66	75
<u>slobeend</u>	0	1	0	0	2	0	0	0	0	3
<u>smient</u>	0	0	0	0	32	6	0	0	0	38
stormmeeuw	13	16	6	19	3	34	46	220	358	715
<u>tafeleend</u>	0	10	13	0	7	1	3	0	3	38
<u>toendrarietgans</u>	0	0	0	14	0	0	0	0	0	14
visdief	2	1	1	1	0	9	17	107	484	622
<u>wilde eend</u>	9	65	44	16	48	77	34	0	0	291
wilde zwaan	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
<u>wintertaling</u>	0	0	0	0	7	0	0	0	0	7
zilvermeeuw	2	4	2	1	1	5	10	53	101	178

- sterns

Langs de Houtribdijk is in juli en augustus een slaapplek van de zwarte stern aanwezig. De aantallen kunnen oplopen tot meer dan 4.000 exemplaren (2015) (NDFF). De reuzenster slaapt in de nazomer (augustus, september) in de IJsselmonding en het Vossemeer. In recente jaren is de reuzenster echter niet meer aanwezig in de IJsselmonding. In het Vossemeer waren in 2015 tot 10 exemplaren aanwezig (NDFF).

- steltlopers

In het Vossemeer is met name in de zomer een grote slaappleaats van de wulp aanwezig (>1.000 exemplaren in 2015). Kleinere aantallen slapen ook in de IJsselmonding (maximaal 160 exemplaren) (2012) (NDFP). In het Vossemeer overnachten in het vroege voorjaar tot maximaal 800 ex. van de grutto (2014) (NDFP). In het voorjaar en de nazomer overnachten kleine aantallen kempfanen in het Vossemeer (maximaal 10 exemplaren, 2014).



Figuur 6.1 Ligging slaappleaatsen vogels in het studiegebied van Windplan Blauw. Bron: NDFP.

#### Vliegbewegingen van watervogels door het plangebied

In de winter van 2016/2017 is veldonderzoek verricht naar vliegbewegingen van watervogels in het studiegebied van Windplan Blauw (Boonman & Lensink 2017).

- zwanen

Vliegbewegingen van zwanen (kleine zwaan, wilde zwaan) in het studiegebied zijn in het veldonderzoek niet vastgesteld. De soms aanwezige kleine groepen kleine zwanen en wilde zwanen in het plangebied (§ 6.2.1) zullen vermoedelijk op de bekende regionale slaappleaats in het Drontermeer overnachten (sovon.nl 2017).

Het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren is aangewezen voor de kleine zwaan.

- ganzen

Op IJsselooog is een grote slaappleats van ganzen (toendrarietgans, grauwe gans) aanwezig. Deze vogels gaan vanuit de Noordoostpolder rechtstreeks over het Ketelmeer naar IJsselooog, en komen niet door het plangebied van Windplan Blauw. Kolganzen die overdag in het zuidelijk deel van Noordoostpolder foerageren vliegen over het IJsselmeer naar de slaappleats in de Oostvaardersplassen. De hoofdstroom van deze vogels gaat vanuit de Oostvaardersplassen recht op Urk af en blijft ter hoogte van het plangebied Blauw op ruime afstand van de kust. Af en toe gaan kleine aantallen ganzen via een route over land van de Oostvaardersplassen naar de Noordoostpolder; deze vogels komen daarbij over het plangebied voor Windplan Blauw. De soms aanwezige groepen ganzen in het plangebied (§ 6.2.1) zullen vermoedelijk ook op IJsselooog overnachten.

De overdag in het plangebied aanwezige grauwe gans en toendrarietgans (tabel 6.3) overnachten waarschijnlijk op het Ketelmeer (in en rond IJsselooog). IJsselooog is geen onderdeel van het Natura 2000-gebied Ketelmeer, maar een deel van de randzone van IJsselooog is hier wel onderdeel van. De overdag in het plangebied aanwezige kolgans slaapt waarschijnlijk in de Oostvaardersplassen (de grootste en vrijwel enige slaappleats van deze soort in Oostelijk en Zuidelijk Flevoland, [sovon.nl](http://sovon.nl)).

- eenden

In de randzone van het Ketelmeer en in en rond IJsselooog rusten overdag groepen eenden (tabel 6.3). De duikeenden (kuifeend, in mindere mate tafeleend) verwisselen in de late schemer de rustplaatsen voor foerageerlocaties elders op het Ketelmeer en IJsselmeer. Deze bewegingen gaan niet door het plangebied van Windplan Blauw. Soorten als smient en wilde eend verwisselen hun dagrustplaats voor binnendijkse foerageerlocaties. Daarbij komen ze binnen het plangebied voor Windplan Blauw. Het ging de hele winter om kleine groepen tot een totaal van ruim 100 ex op een avond; die tot maximaal enkele tientallen meters hoogte vlogen (Boonman & Lensink 2017).

Onder de IJsselmeerdijk rusten overdag duikeenden (kuifeend en in mindere mate tafeleend) en wilde eenden (tabel 6.4). De duikeenden foerageren uit de kust op het IJsselmeer. Het Natura 2000-gebied IJsselmeer is aangewezen voor de tafeleend en kuifeend. De wilde eenden vliegen waarschijnlijk richting binnendijkse foerageerlocaties waaronder het plangebied. De wilde eenden en smient die overdag rusten in de randzone van het Ketelmeer en IJsselmeer foerageren mogelijk 's nachts binnen het plangebied (vliegbewegingen in schemer en donder in 2016/2017 wijzen hier op, Boonman & Lensink 2017). Het Natura 2000-gebied IJsselmeer is aangewezen voor de wilde eend; het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer echter niet.

De in het binnendijkse deel van het plangebied overdag aanwezige kraakeend en tafeleend (tabel 6.2) foerageren 's nachts of op het IJsselmeer en/of Ketelmeer dan wel in de vaarten in het plangebied. Deze Natura 2000-gebieden zijn aangewezen voor genoemde soorten. De overige overdag aanwezige watervogels in het plangebied (fuut, nonnetje en meerkoet) overnachten niet op andere locaties dan waar ze overdag

aanwezig zijn (Van der Vliet *et al.* 2011) en hebben daarom geen binding met Natura 2000-gebieden in het studiegebied.

De in het buitendijkse deel van het plangebied overdag aanwezige fuut, grote zaagbek, meerkoet, krakeend, nonnetje, slobbeend en wintertaling (tabel 6.4) foerageren niet binnendijks. Deze soorten foerageren elders op het IJsselmeer.

- steltlopers

In het plangebied van Windplan Blauw pleisteren gedurende een winter enkele groepen kieviten met daarin ook een flink aantal goudplevieren (Boonman & Lensink 2017). Deze groepen verbleven de hele periode op min of meer dezelfde locatie waarbij geregeld rondvluchten worden gemaakt tot een hoogte van rond 100 m. Soms werd een grotere afstand afgelegd tot boven het Ketelmeer.

- meeuwen

Vanuit het plangebied gaan aan het einde van de dag meeuwen (met name kokmeeuw en stormmeeuw) naar IJsseloog; op een vlieghoogte tot 30 m. Deze gaan door het plangebied van Windplan Blauw. Dit is niet dagelijks aan de orde en de groepen zijn meestal klein (Boonman & Lensink 2017).

- aalscholver, grote zilverreiger

In het plangebied foerageren kleine aantallen van aalscholver en soms grote zilverreiger in de watergangen (tabel 6.2). In de zone langs de IJsselmeerdijk foerageren soms grote groepen aalscholvers. Deze vogels kunnen overnachten in het Ketelmeer (IJsseloog, Vossemeer, IJsselmonding en aalscholver ook Ketelbrug). Het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer en IJsselmeer is aangewezen voor de aalscholver. De grote zilverreiger is echter geen kwalificerende soort voor het Ketelmeer & Vossemeer.

- overige watervogels

Geen van de Natura 2000-gebieden die in het studiegebied liggen, zijn aangewezen voor overige soorten watervogels die in het plangebied voorkomen, waaronder meeuwen (kokmeeuw, stormmeeuw) en de wilde zwaan (tabel 6.1, 6.2).

### 6.3 Seizoenstrek

Veel vogelsoorten trekken jaarlijks van broed- naar overwinteringsgebied en *vice versa*. Deze trek vindt vooral plaats in het voor- en najaar en wordt daarom geclassificeerd als seizoenstrek (Lensink *et al.* 2002). In het algemeen vindt seizoenstrek plaats op hoogten boven de 150 meter, maar bij tegenwind kan de vlieghoogte van vogels op trek afnemen tot beneden de 100 meter (Buurma *et al.* 1986).

Gestuwde trek is een fenomeen dat zich in Nederland vooral langs de kust afspeelt (Lensink *et al.* 2002). Om een vlucht over zee te vermijden passen vogels op trek hun route aan en gaan evenwijdig aan de kust vliegen. Tot op maximaal een kilometer afstand van de kust is stuwning merkbaar (vooral stuwning in de eerste 200 m). Langs de kust

maken in de lagere luchtlagen zangvogels het merendeel uit van de gestuwde trek. In het binnenland treedt gestuwde trek in beperktere mate op langs het Markermeer en IJsselmeer. Op kleinere schaal kan verdichting plaatsvinden langs rivieren en andere potentiële barrières. 's Nachts is er minder stuwing dan overdag (Buurma & van Gasteren 1989). Bovendien vliegen vogels gedurende de nacht gemiddeld hoger dan overdag (Lensink *et al.* 2002).

In het najaar van 2016 is onderzoek verricht naar nachtelijke najaarstrek in het studiegebied (Boonman & Lensink 2017). Uit het onderzoek volgt dat er geen gestuwde trek langs de IJsselmeerdijk is waargenomen en dat sprake is van trek in breed front. Op microschaal kan bij de dijk een heroriëntatie optreden van vogels die tot enige verdichting kan leiden.

Overdag kan gedurende de najaarstrek langs de westelijke dijk van de Noordoostpolder bij winden tussen zuid en oost sterk gestuwde trek optreden (Boonman & Lensink 2017). Soorten als ganzen en zwanen komen min of meer in breedfront in het najaar naar en over het gebied.

Roofvogels laten zich door het ontbreken van thermiek boven water vaak leiden door de grens van land en water. In de Noordoostpolder gaat een verdichte stroom langs de dijk zuidwaarts. Deze steken vooral bij de Ketelbrug en IJsseloog over naar Flevoland.

In de nazomer is er sprake van een verdichte stroom oeverzwaluwen rond de dijk langs het IJsselmeer van Ketelbrug naar Lelystad. Boerenzwaluw en huiszwaluw gaan minder geconcentreerd rond de dijk en meer in breedfront over het gebied.

Bosvogels laten zich in het najaar stuwen langs de dijken van de Noordoostpolder, met als meest talrijke soorten vink, spreeuw, koperwiek, zanglijster. Deze vogels steken of via de Ketelbrug of via IJsseloog het Ketelmeer over naar Flevoland.

Open land vogels trekken meer in breedfront door de Noordoostpolder, al komt een zwakker gestuwde stroom langs de dijk zuidwaarts. Het ketelmeer wordt min of meer in breed front overgestoken met rond de Ketelbrug een zwakke verdichting.

Gedurende de voorjaars trek kan overdag bij winden tussen zuid en oost langs de dijk langs het IJsselmeer sterke gestuwde trek optreden (Boonman & Lensink 2017). Vooral op dagen met sterke gestuwde trek in voorjaar kunnen grote aantallen vogels vanuit de Flevopolder, door (delen van) het plangebied trekken. Bij winden tussen west en noord kan langs de buitenzijde van de dijk over het IJsselmeer een verdichte stroom meeuwen en sterns trekken.

Gedurende de voorjaars trek trekken veel ganzen, smienten, meeuwen en sterns door het studiegebied. Meeuwen en sterns trekken voornamelijk langs de buitenzijde van de IJsselmeerdijk. Smienten trekken voornamelijk over het IJsselmeer ten noorden van het

plangebied. Ganzen trekken diffuus door het plangebied, maar een belangrijke route loopt over het open water van het IJsselmeer (mede door het plangebied).

's Nachts treedt geen gestuwde trek in het voorjaar op. Er is sprake van trek in breed front. Op microschaal treedt bij de dijk op beperkte schaal een heroriëntatie op van vogels die vervolgens tot enige verdichting kan leiden. Deze verdichting heeft niet de massaliteit en intensiteit van stuwing zoals die overdag bij (zuid)(oosten)winden kan optreden.





## 7 Vleermuizen in het studiegebied

### 7.1 Vleermuisactiviteit in het studiegebied

#### Soortenspectrum

Tijdens de drie bezoeken in de nazomer van 2016 en het bezoek in het voorjaar van 2017 zijn met de batlogger in totaal 794 opnames van vleermuizen gemaakt in het studiegebied (tabel 7.1). De gewone en ruige dwergvleermuis zijn verreweg de meest frequent waargenomen soorten. Samen vormen ze meer dan 90% van alle waarnemingen. De ruige dwergvleermuis is vooral waargenomen tijdens de ronde op 12 september. Op 22 september was juist de gewone dwergvleermuis het best vertegenwoordigd. In juni 2017 werden de niet migrerende soorten zoals gewone dwergvleermuis en laatvlieger relatief veel waargenomen.

Meervleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis zijn tijdens de bezoeken enkele keren waargenomen. De overige drie soorten werden slechts incidenteel waargenomen (tabel 7.1). De waarnemingen zijn op kaart weergegeven in Lensink & Boonman (2017).

Tabel 7.1 Aantal met de batlogger geregistreerde vleermuizen langs het transect gedurende drie bezoeken in de nazomer van 2016 en voorjaar 2017.

Soort	aantal opnames nazomer 2016	aantal opnames voorjaar 2017	%
gewone dwergvleermuis	226	200	54
ruige dwergvleermuis	271	46	40
watervleermuis	1	1	<1
meervleermuis	8	-	1
franjestaat	1	-	<1
<i>Myotis spec.</i> <sup>1</sup>	1	-	<1
laatvlieger	11	10	2.6
rosse vleermuis	7	-	<1
tweekleurige vleermuis	5	-	<1
<i>nyctaloide</i> <sup>2</sup>	6	-	<1

<sup>1</sup> Met *Myotis spec.* wordt de soortgroep aangeduid waartoe o.a. watervleermuis en meervleermuis toe behoren.

<sup>2</sup> Met *nyctaloide* wordt de soortgroep aangeduid waartoe o.a. rosse vleermuis en laatvlieger toe behoren.

#### Activiteit

Het onderzochte transect bevat drie verschillende habitats: de dijk langs het IJsselmeer en Ketelmeer, bomenrijen langs wegen en open, intensief gebruikt agrarisch gebied met daarin erven met beplanting. De activiteit van vleermuizen is weergegeven voor de verschillende habitats en bezoeken in tabel 7.2. Om een goede vergelijking te kunnen maken is rekening gehouden met de verschillen in de afgelegde afstand en bestede tijd. De hoogste activiteit is langs de IJsselmeerdijken vastgesteld. De hoogste activiteit komt hier op conto van de ruige dwergvleermuis. De activiteit op de dijken komt goed overeen met andere studies langs de IJsselmeerdijk in Flevoland (tijdens optimale omstandigheden kunnen meer dan 10 vleermuizen/km/uur worden vastgesteld, doorgaans ligt de activiteit in de nazomer tussen de 2 en 3). De activiteit langs

bomenrijen is relatief laag in vergelijking met andere studies. Voor vleermuizen zijn bomenrijen het meest waardevol wanneer ze veel beschutting tegen de wind bieden en een verbinding vormen naar foerageergebieden zoals bos of wateren. In het plangebied zijn veel bomenrijen nog erg jong en hebben geen verbindende functie omdat ze in open agrarisch gebied eindigen. Het open, intensief gebruikte agrarisch gebied laat de laagste vleermuisactiviteit zien. Deze activiteit is echter vrij hoog in vergelijking met andere delen van Flevoland. Dit komt door de aanwezigheid van veel boerderijen met erfbeplanting. Wanneer de activiteit in de omgeving van de erfbeplantingen niet meegerekend zou zijn, was de vastgestelde activiteit veel lager geweest.

Tabel 7.2 Aantal opgenomen vleermuizen per km per uur tijdens de verschillende bezoeken en in de drie onderscheiden habitats.

	18-aug-2016	12-sep-2016	22-sep-2016
bomenrij langs weg	2.3	1.1	2.1
IJsselmeerdijk	1.9	4.7	3.2
open agrarisch gebied	0.6	2.7	1.7

### Migratie

Van de vleermuissoorten waarvan lange afstandsmigratie bekend is, is de ruige dwergvleermuis veel in het studiegebied waargenomen. Met name langs de IJsselmeerdijk is de soort op 12 september veelvuldig geregistreerd. Het aantal waarnemingen van de soort is meer dan vier keer zo hoog langs de dijk als in het binnendijkse gebied. Ruige dwergvleermuizen trekken in de nazomer in westelijke richting. Het relatief hoge aantal waarnemingen van de soort langs de IJsselmeerdijken in deze periode duidt erop dat een deel van de dieren de voorkeur heeft om de dijk te blijven volgen in plaats van het IJsselmeer over te steken. Dit wordt gestuwde trek genoemd. Eerder onderzoek op het IJsselmeer en Markermeer liet zien dat de vleermuisactiviteit op de grote meren laag is in vergelijking met de dijken (Jansen *et al.* 2013). We gaan ervan uit dat dit ook voor het plangebied geldt.

Er zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van (gestuwde) trek van andere migrerende soorten zoals rosse vleermuis door het plangebied.

## 7.2 Meting vleermuisactiviteit op rotorhoogte

### Soortensamenstelling en verschillen per locatie

In totaal zijn 542 opnames van vleermuizen verzameld vanuit de gondels van de twee onderzochte windturbines (tabel 7.3).

Tabel 7.3 Soorten en aantal opnames van vleermuizen vanuit de gondel van windturbines van Klokbekeertocht en Irene Vorrink.

Soort	Klokbeke- tocht	Irene Vorrink
Laatvlieger	1	0
<i>Eptesicus-Vespertilio-Nyctalus</i>	5	4
Rosse vleermuis	143	90
Ruige dwergvleermuis	180	62
Gewone dwergvleermuis	41	2
Tweekleurige vleermuis	5	9
<i>Totaal</i>	<i>375</i>	<i>167</i>

De batcorder in Irene Vorrink is enkele dagen eerder geplaatst dan in Klokbekeertocht. In deze dagen zijn echter geen vleermuizen waargenomen. Omdat beide detectors na montage in de gondel gekalibreerd zijn, is de geregistreerde activiteit van rond beide turbines goed te vergelijken.

De gemeten activiteit in Klokbekeertocht is voor vrijwel alle soorten hoger dan in Irene Vorrink. Dit verschil is opvallend omdat de gondel van Irene Vorrink 17 m lager is dan Klokbekeertocht en de activiteit van vleermuizen afneemt met toenemende hoogte (Brinkmann *et al.* 2011). Boven land is de activiteit op rotorhoogte dus hoger dan boven water.

Ook in 2012 is de vleermuisactiviteit in Irene Vorrink gemeten vanuit dezelfde windturbine (Boonman *et al.* 2013). Destijds is ook betrekkelijk weinig vleermuisactiviteit op gondelhoogte gemeten. De lagere activiteit van vleermuizen in Irene Vorrink wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat de turbines niet op de dijk staan maar op 30 m afstand van de dijk in het IJsselmeer. De reikwijdte van het geluid van gewone en ruige dwergvleermuizen die boven de dijk vliegen is niet groot genoeg om de microfoon in de gondel te bereiken.

De verhouding tussen de soorten verschilt tussen beide locaties. Ongeveer de helft van alle opnames bestaat uit rosse vleermuis. Voor de ruige dwergvleermuis is dit boven land bijna de helft en bij de dijk een derde. De gewone dwergvleermuis ontbreekt nagenoeg op rotorhoogte in Irene Vorrink en is talrijker boven land.

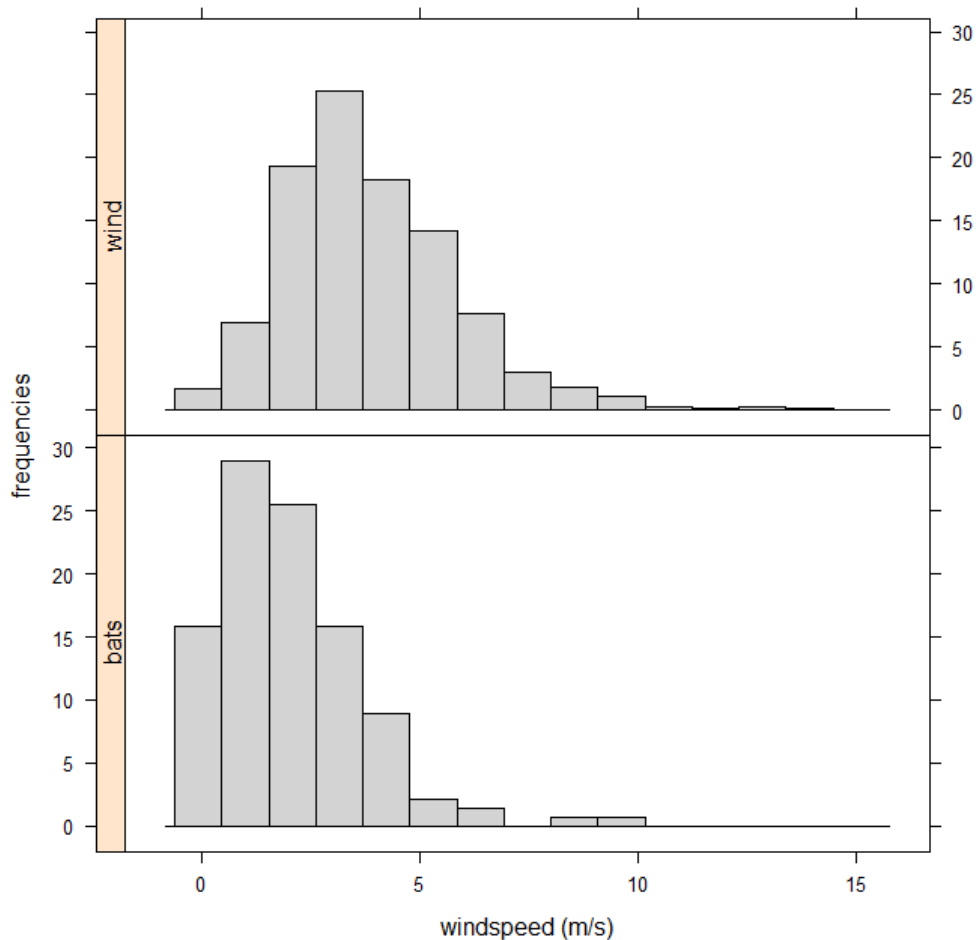
Slechts 9 van de 542 opnames betrof tweekleurige vleermuis. Deze opnames zijn in twee perioden van enkele minuten gemaakt. Waarschijnlijk hebben de opnames betrekking op twee dieren.

Het aantal waarnemingen is niet hetzelfde als het aantal individuen. Dezelfde vleermuizen kunnen meerdere keren zijn opgenomen. Ook de soortensamenstelling is geen exacte weergave van de werkelijke soortensamenstelling. Soorten verschillen namelijk in de maximale afstand waarop ze nog door een detector kunnen worden opgenomen. Hierop zal later nader worden ingegaan.

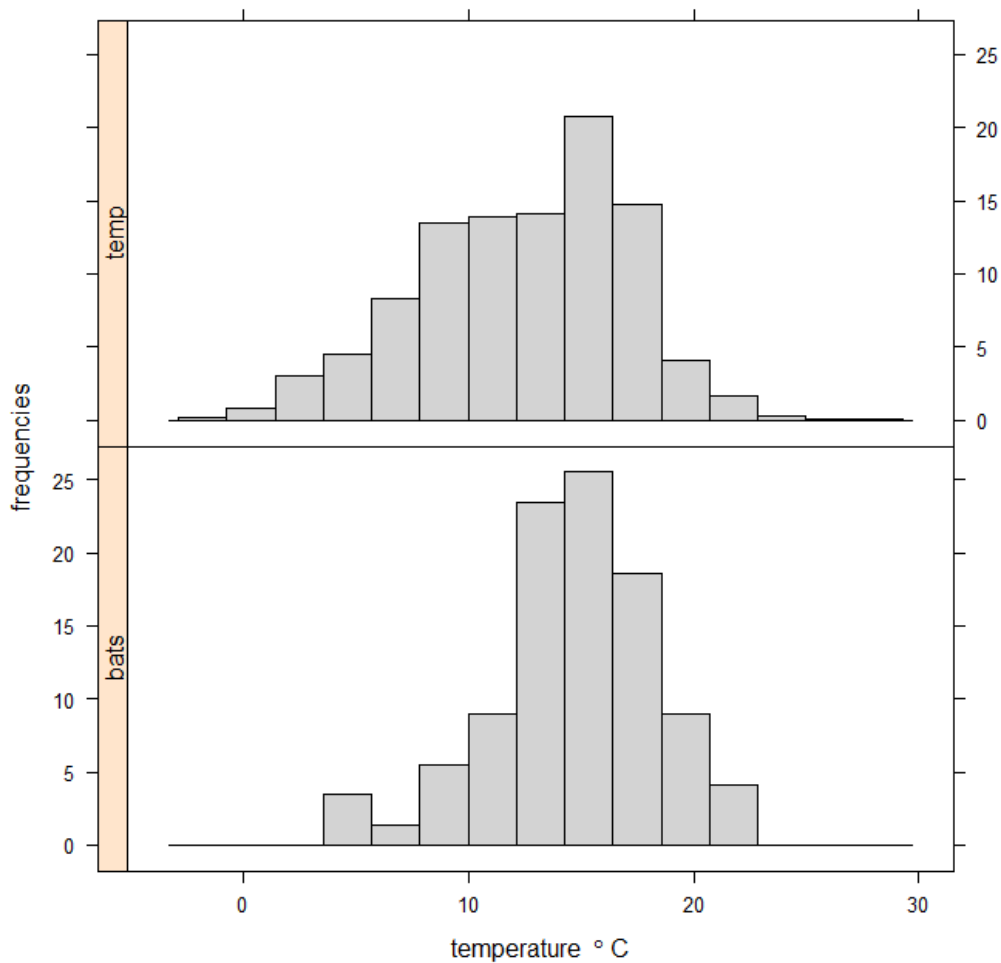
*Activiteit in relatie tot weersomstandigheden*

De vleermuisactiviteit op gondelhoogte is onderzocht in relatie tot de weersomstandigheden. Omdat het aantal opnames beperkt is zijn de gegevens van beide locaties samengevoegd.

In figuur 7.1 en 7.2 zijn de windsnelheid en temperatuur weergegeven waarbij vleermuizen op gondelhoogte zijn opgenomen in vergelijking met de weersomstandigheden tijdens de onderzochte periode 's nachts. Windsnelheid (op gondelhoogte) en temperatuur laten een normale (klokvormige) verdeling zien met een gemiddelde windsnelheid van 4 m/s en temperatuur van 14 graden Celsius. Vleermuizen zijn waargenomen bij lagere windsnelheden en hogere temperaturen dan het gemiddelde van alle onderzochte nachten. Boven de 5 m/s en beneden de 10 graden Celsius zijn vleermuizen alleen incidenteel waargenomen.



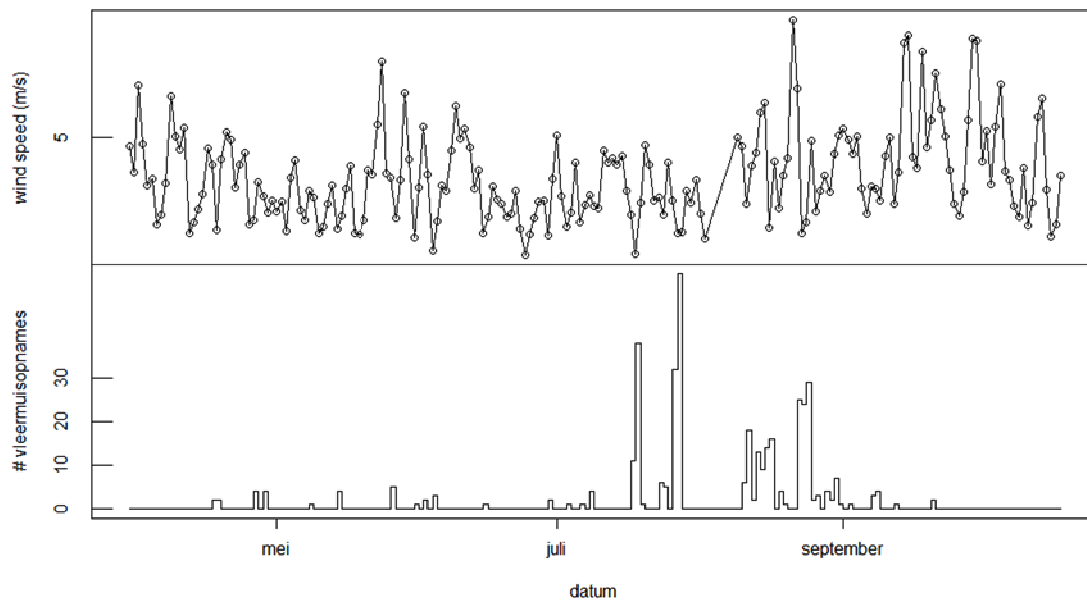
*Figuur 7.1 Frequentieverdeling van windsnelheid tijdens de onderzoeksperiode (boven) en tijdens de periodes (10 minuten intervallen) met geregistreerde vleermuizen (onder n=542).*



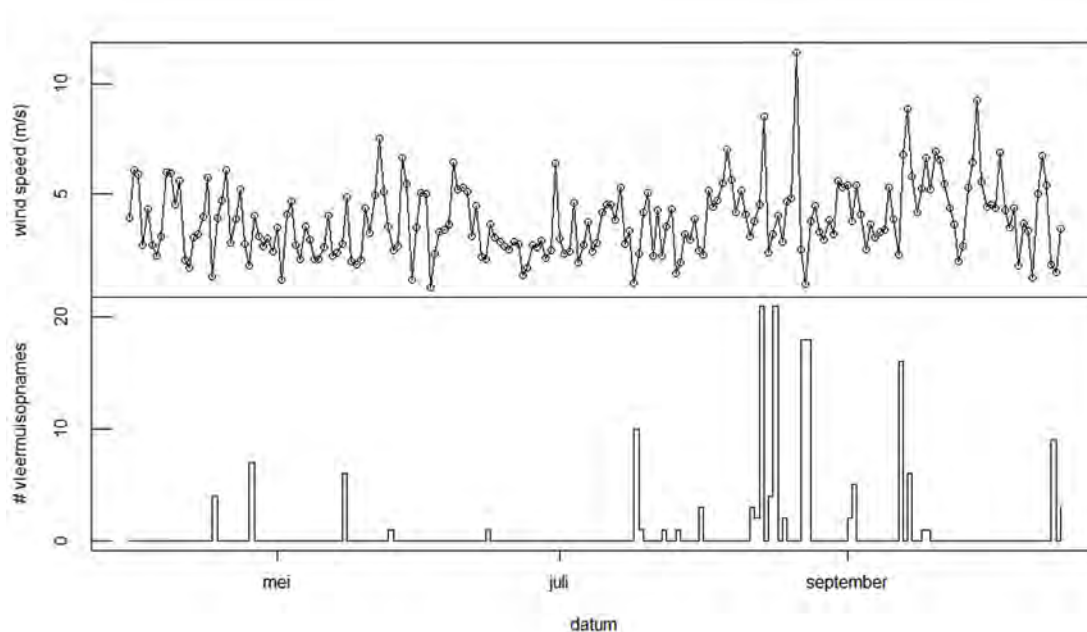
Figuur 7.2 Frequentieverdeling van temperatuur tijdens de onderzoeksperiode (boven) en tijdens de periodes (10 minuten intervallen) met geregistreerde vleermuizen (onder n=542).

### Seizoensverloop

De vleermuisactiviteit op rotorhoogte is voor zowel Klokbekertocht als Irene Vorrink zeer gering in het voorjaar (figuur 7.3 en 7.4) en begint pas eind juli toe te nemen. De activiteit op gondelhoogte is het hoogst in de periode tussen eind augustus en half september. In Klokbekertocht is na 15 september alleen incidenteel activiteit van vleermuizen vastgesteld. In Irene Vorrink nam de activiteit pas na eind september duidelijk af. Voor beide locaties geldt dat een piek in activiteit altijd samenviel met een (vrijwel) windstille nacht. Later in het seizoen (oktober) vond ook bij windstille nachten meestal geen vleermuisactiviteit plaats.



Figuur 7.3 Gemiddelde windsnelheid per nacht voor Klokbekertocht (boven) en aantal vleermuisopnames op gondelhoogte (onder,  $n = 375$ ). De naam van de maand staat aan het begin van de betreffende maand op x-as.



Figuur 7.4 Gemiddelde windsnelheid per nacht voor Irene Vorrink (boven) en aantal vleermuisopnames op gondelhoogte (onder,  $n = 167$ ). De naam van de maand staat aan het begin van de betreffende maand op x-as.

#### *Vleermuizen Natura 2000-gebieden*

De Natura 2000-gebieden Rijntakken, Zwarte Meer, De Wieden, Markermeer & IJmeer, Veluwerandmeren en IJsselmeer zijn onder andere aangewezen voor de meervleermuis. Deze soort heeft gescheiden foerageergebieden en verblijfplaatsen.

De IJsselmeerdijk vormt onderdeel van een lange afstand migratieroute. Ook kan de IJsselmeerdijk mogelijk gebruikt worden als vliegroute tussen verblijfplaatsen van meervleermuizen in Lelystad en Urk en het Natura 2000-gebied IJsselmeer. In het plangebied zijn geen vliegroutes van en naar het Zwarte Meer, De Wieden en het Markermeer & IJmeer aanwezig (Haarsma 2012). In het veldonderzoek zijn bovendien geen waarnemingen van meervleermuizen geregistreerd.

### **7.3 Verblijfplaatsen**

Er zijn geen verblijfplaatsen van vleermuizen in het plangebied bekend (NDFF), dit wil echter niet zeggen dat ze niet aanwezig zijn. Mogelijk geschikte verblijfplaatsen vormen de bebouwing in Swifterbant, de boerderijen in het plangebied en locaties met bomen met holtes. Voor de beoordeling van het basisalternatief en twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) is het ontbreken van informatie over verblijfplaatsen van vleermuizen een kennisleemte. Nader veldonderzoek is nodig om hier meer informatie over te verkrijgen (§14.7).





## 8 Overige beschermde soorten in het studiegebied

### 8.1 Flora

#### *Beschermde soorten Wnb*

Er is geen beschermde flora in het gebied aanwezig (NDFF). Geschikte groeiplaatsen ontbreken.

#### *Rode Lijst*

In het Ketelbos en Swifterbos komen een aantal soorten van de Rode Lijst voor. In het Swifterbos komt ook de gulden boterbloem en welriekende agrimonie voor, in het Ketelbos moeraswolfsmelk, kamgras, schorrenzoutgras, rode ogentroost en stijve ogentroost. Blauw walstro, donkergroene basterdwederik en gele kornoelje komen zowel in het Ketelbos als in het Swifterbos voor. Ten zuidwesten van het Swifterbos komt de donkergroene basterdwederik en rode ogentroost voor.

De bruinrode wespenorchis, oot, sikkelklaver, paardenbloemstreepzaad en dicht langbaardgras komen aan de rand van de dorpskern van Swifterbant voor.

Rode ogentroost, gele kornoelje en korenbloem komen in en rond het Vijverbos nabij Lelystad voor.

Op en langs de IJsselmeerdijk in het plangebied komt nabij de Maximacentrale en in de bocht van de dijk blauw walstro voor. Op veel plekken op de dijk langs het Ketelmeer komt moeraskruiskruid en schorrenzoutgras voor.

### 8.2 Ongewervelden

In het Ketelbos komt een populatie van de strikt beschermde gevlekte witsnuitlibel voor (soort van de Habitatrichtlijn). In 2013 en 2015 is hier ook de strikt beschermde noordse winterjuffer aangetroffen (soort van de Habitatrichtlijn). Mogelijk heeft deze soort ook een vaste populatie in het Ketelbos.

Langs de dijk van het Ketelmeer is in 2014 een exemplaar van de strikt beschermde rivierrombout aangetroffen. In de IJsselmonding in het Ketelmeer komt een vaste populatie voor; waarschijnlijk is dit exemplaar afkomstig van deze populatie en is langs de dijk van het Ketelmeer geen sprake van voortplanting.

In 2014 was een tijdelijke populatie van de vlindersoort grote vos ('andere beschermde soorten') in het Ketelbos aanwezig, maar deze is in recente jaren niet meer aangetroffen. De grote weerschijnvlinder ('andere beschermde soorten' Wnb) is in 2016 voor het eerst in het Ketelbos aangetroffen; wellicht heeft deze soort een vaste populatie in het Ketelbos.

### 8.3 Vissen

Mogelijk komen houting en steur in het plangebied van het IJsselmeer voor (Pondera 2015). Een mogelijke trekroute loopt tussen het IJsselmeer en de IJssel via het Ketelmeer (Wanningen *et al.* 2012). Binnendijs zijn beschermde vissen in het gebied afwezig (NDFF). Geschikt leefgebied ontbreekt. Wel zijn een groot aantal andere, niet in de Wnb genoemde, soorten aanwezig.

Langs de IJsselmeerdijk komt in het IJsselmeer de vissoort rivierdonderpad voor (Rode Lijst) (NDFF). Deze soort is gebonden aan hard substraat zoals stenen.

### 8.4 Amfibieën

De middelste groene kikker komt voor in de plasjes langs de rijksweg A6 in het plangebied. De bruine kikker en gewone pad komen voor het Ketelbos en Swifterbos. De gewone pad komt ook voor langs open wateren (kanalen) ten noorden van Swifterbant. De kleine watersalamander komt alleen voor in het Ketelbos (NDFF). Alle soorten behoren tot de 'andere beschermde soorten' Wnb.

### 8.5 Reptielen

Er zijn geen beschermde reptielen in het gebied aanwezig (NDFF). Geschikt leefgebied ontbreekt.

### 8.6 Grondgebonden zoogdieren

De strikt beschermde bever komt in het zuidwestelijk deel van het plangebied in de vaarten en weteringen voor (soort van de Habitatrichtlijn, Rode Lijst). In het gebied liggen een aantal burchten (NDFF). Waarnemingen uit andere delen van het plangebied ontbreken, vermoedelijk komt de soort hier geheel niet voor.

Uit het Visvijverbos en Ketelbos zijn waarnemingen bekend van de boommarter ('andere beschermde soorten' Wnb, Rode Lijst) (NDFF). Van de Flevopolders is bekend dat de boommarter zich ook voortplant ([www.zoogdiervereniging.nl](http://www.zoogdiervereniging.nl) 2017).

Diverse muizensoorten, marterachtigen (bunzing, wezel, hermelijn), egel, haas, konijn, veldmuis, ree en de vos komen algemeen en verspreid voor in het plangebied. Van deze soorten is het aannemelijk dat er vaste populaties in het plangebied voorkomen; hun dichtheid is laag.

De strikt beschermde otter is in 2016 in het uiterste zuidwesten van het plangebied waargenomen (soort van de Habitatrichtlijn, Rode Lijst). Net buiten het plangebied is in

2016 in het Visvijverbos ook een otter waargenomen (NDFF). Onduidelijk is of sprake is van zwervende otters of dat sprake is van een vaste populatie.



## 9 Effecten op vogels

In dit hoofdstuk wordt op basis van beschikbare kennis over voorkomen en gedrag een overzicht gegeven van de effecten op vogels als gevolg van de bouw en het gebruik van Windplan Blauw. De volgende effecten op vogels kunnen in theorie optreden (zie bijlage 2).

- Aantasting van nesten in de aanlegfase;
- Verstoring in de aanlegfase;
- Verstoring in de gebruiksfase;
- Sterfte in de gebruiksfase;
- Barrièrewerking in de gebruiksfase.

De effecten zijn zoveel mogelijk gekwantificeerd en er wordt onderscheid gemaakt tussen de dubbeldraaiperiode en eindfase van Windplan Blauw. Bij deze kwantificering moet echter in acht worden genomen dat, hoewel ze gebaseerd zijn op het meest recente onderzoek, de nodige aannames gedaan zijn en dat ruime marges realistisch zijn rondom de gepresenteerde aantallen. Dat betekent dat de aantallen in absolute zin niet 100% nauwkeurig zijn, maar wel zeer goed bruikbaar om een ordegrootte van effecten te geven. De aannames in de berekeningen zijn op zo'n manier gedaan dat in alle gevallen met zekerheid het *worst case scenario* is getoetst (zie § 5.3).

### 9.1 Effecten in de aanlegfase

Tijdens de aanleg van het windpark zijn verschillende effecten op vogels mogelijk. Vogelaanvaringen zijn dan nog niet aan de orde, maar verstoring (als gevolg van o.a. geluid, beweging, trillingen) kan wel optreden. Er moeten ontsluitingswegen worden aangelegd of verbreed, er wordt geregeld heen en weer gereden met vrachtwagens en personenauto's, gewerkt met draglines en grote kranen, worden funderingen voor de windturbines geheid, en in het veld wordt heen en weer gelopen door landmeters en bouwers. Voor de aanleg van de buitendijkse windturbines worden schepen ingezet om funderingen en kabels aan te leggen en de turbines te bouwen. In de winterperiode kan gewerkt worden met bouwverlichting; indien buiten de winter wordt gewerkt kan dit ook 's nachts gebeuren. Zo kunnen bouwwerkzaamheden leiden tot de verstoring van vogels en de vernietiging of verstoring van hun nesten en/of eieren. Op beperkte schaal kunnen deze werkzaamheden ook (tijdelijk) habitatverlies opleveren voor vogels. De effecten in de aanlegfase op nesten en/of eieren van vogels worden, in het kader van de Wnb, nader beschreven in H12. Hieronder wordt ingegaan op verstoring van de vogels zelf in de aanlegfase.

De versturende invloed op rustende en foeragerende vogels die uitgaat van de hiervoor genoemde activiteiten moet minstens zo groot worden ingeschat als die van de aanwezigheid van de windturbines, maar bestrijkt een groter gebied. Daar staat tegenover dat het een tijdelijke verstoring betreft, die alleen optreedt in de periode waarin de werkzaamheden worden uitgevoerd.

Vanwege de grootschaligheid van het geplande windpark (bij zowel basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB)) vindt de realisatie van Windplan Blauw gefaseerd plaats. Op dit moment is nog niet duidelijk hoe de planning van de bouw van het windpark er precies uitziet.

In het plangebied foerageren voornamelijk diverse soorten ganzen. Voor ganzen en andere vogels is gedurende de werkzaamheden (inclusief de sloop van de bestaande windturbines) zeker mogelijk om elders in het studiegebied een alternatieve foerageer- of rustplek te benutten als ze tijdens een bepaalde fase op een bepaalde plek verstoord worden. Deze vogels hebben veel leefgebied tot hen beschikking; er is voor deze soorten sprake van overcapaciteit van beschikbaar foerageergebied. Bovendien vinden de werkzaamheden gefaseerd plaats. Er is daarom geen sprake van *wezenlijke* verstoring: vogels zullen het studiegebied niet verlaten zodat in dit geval ook geen verslechtering van de kwaliteit van het leefgebied optreedt.

Door de werkzaamheden voor de aanleg van de kabels en fundatie treedt mogelijk tijdelijk en lokaal enige vertroebeling op. Bijvoorbeeld doordat bij graafwerkzaamheden slibopwerveling optreedt. Het slib zakt binnen korte tijd, enkele uren tot maximaal circa een dag weer naar de bodem. Het gaat hier door de afwezigheid van stroming om een kortdurend en lokaal effect op het foerageergebied van (visetende) watervogels. Eventuele effecten van het met de aanleg van de kabel en fundering samenhangende vertroebeling kunnen daarom als verwaarloosbaar worden ingeschat.

Door de aanleg van kabels in het buitendijkse deel van het plangebied kan lokaal de waterbodem verhoogd worden. Er liggen binnen het plangebied geen belangrijke voedselbronnen (waterplanten, driehoeksmosselen) die aangetast kunnen worden. Er zijn daarom geen effecten aanwezig op het foerageergebied van niet-broedvogels.

### **9.1.1 Scoretabellen**

In de onderstaande tabellen is het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) gescoord op het criterium 'invloed op verstoring tijdens de aanlegfase'. Het effect tijdens de dubbeldraaiperiode wordt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw licht negatief ingeschat maar voor de eindfase als neutraal. De aanleg van het windpark heeft alleen betrekking op de dubbeldraaiperiode en niet op de eindfase (neutraal c.q. niet van toepassing). De effecten zijn tijdelijk en daarom in de eindfase niet meer aanwezig.

### **Basisalternatief**

#### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0/-

#### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0

### **Variant 1: alternatieve plaatsingszones**

#### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0/-

#### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0

### **Scoretabel Variant 2: bolstapeling IJsselmeer**

#### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0/-

#### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0

## **9.2 Aanvaringssslachtoffers in de gebruiksfase**

### **9.2.1 Globaal overzicht van het aantal aanvaringssslachtoffers**

#### *Aanvaringssslachtoffers geplande windturbines*

Op basis van resultaten van slachtofferonderzoeken in bestaande windparken is voor Windplan Blauw een inschatting te maken van de totale jaarlijkse vogelsterfte als gevolg van aanvaringen met de windturbines. Gemiddeld vallen in Nederland en België in een windpark ongeveer tien tot twintig vogelslachtoffers per turbine per jaar (Winkelman 1989, 1992, Musters *et al.* 1996, Baptist 2005, Schaut *et al.* 2008, Everaert 2008, Krijgsveld *et al.* 2009, Krijgsveld & Beuker 2009, Beuker & Lensink 2010, Verbeek *et al.* 2012). Afhankelijk van onder andere het aanbod aan vogels en de intensiteit van vliegbewegingen in de omgeving van het windpark, de configuratie van het windpark en

de afmetingen van de windturbines, varieert dit aantal van minimaal een enkel tot maximaal enkele tientallen slachtoffers per turbine per jaar.

Het rotoroppervlak van de windturbines die voorzien zijn voor Windplan Blauw is ruim anderhalf tot ruim twee maal groter dan de grootste turbines waarvan in Nederland en België tot nu toe resultaten van slachtofferonderzoek beschikbaar zijn. Grotere rotoren beslaan een groter oppervlak, waardoor de kans dat vogels in het risicovlak van de rotor van een turbine vliegen ook groter is. Tegelijkertijd is bij een grotere rotordiameter ook sprake van een lager toerental, wat de kans op een aanvaring verkleint. Het is niet met zekerheid te zeggen of het samenspel van deze twee factoren leidt tot een groter of kleiner aantal vogelslachtoffers per turbine voor het type turbine dat in Windplan Blauw zal worden opgesteld. Vooralsnog gaan we ervan uit dat deze twee elkaar in evenwicht houden en 20 slachtoffers als gemiddelde voor een nieuwe en grote turbine een goede maat is. Afhankelijk van de locatie (aantal vliegbewegingen van vogels) wordt een lager of hoger aantal slachtoffers per windturbine per jaar aangehouden.

Op basis van deskundigenoordeel wordt voor Windplan Blauw een lager aantal slachtoffers per windturbine per jaar voorspeld dan gemiddeld in de voornoemde slachtofferonderzoeken is gevonden. Ten opzichte van de referenties, die vooral in vogelrijke kustgebieden zijn gelegen, vliegen binnen het studiegebied gemiddeld duidelijk minder vogels (met name tijdens de seizoenstrek, maar ook lokale vliegbewegingen). Het is daarom waarschijnlijk dat het aantal slachtoffers in Windplan Blauw ruim onder het voornoemde gemiddelde van 20 slachtoffers per windturbine per jaar zal liggen, in ordegrrootte maximaal een tiental slachtoffers per windturbine per jaar. Voor de buitendijkse plaatsingszone in het IJsselmeer kan soms sprake zijn van gestuwde trek en daarmee vergelijkbaar met de referentieparken die vooral in vogelrijke kustgebieden zijn gelegen. Het is daarom waarschijnlijk dat het aantal slachtoffers in Windplan Blauw binnen deze plaatsingszone het voornoemde gemiddelde van 20 slachtoffers per windturbine per jaar zal bedragen.

Voor de binnendijkse plaatsingszones van Windplan Blauw wordt in voorliggende rapportage uitgegaan van een gemiddeld aantal van 10 slachtoffers per windturbine per jaar. Dit getal hanteert Bureau Waardenburg voor alle windparken in open agrarisch landschap, tenzij lokaal sprake is van een verhoogd risico. Voor de windturbines in de buitendijkse plaatsingszone in het IJsselmeer wordt uitgegaan van een gemiddeld aantal van 20 slachtoffers per windturbine per jaar.

#### *Aanvaringsslachtoffers huidige windturbines*

In het plangebied zijn in de referentiesituatie de bestaande windturbines aanwezig. Deze windturbines worden in het kader van Windplan Blauw gefaseerd gesaneerd. In de referentiesituatie vallen reeds vogelslachtoffers door aanvaring met deze turbines. Voor de huidige windturbines zijn grotendeels dezelfde principes van toepassing om te komen tot een voorspelling van het aantal slachtoffers per turbine per jaar als bij de geplande windturbines. Hoewel de afmetingen van de huidige turbines kleiner zijn dan van de



geplande turbines, leidt dit niet tot een andere voorspelling van de jaarlijkse sterfte (zie *Aanvaringslachtoffers geplande turbines*).

Voor de huidige windturbines in het binnendijkse deel van het plangebied van Windplan Blauw wordt in voorliggende rapportage uitgegaan van een gemiddeld aantal van 10 slachtoffers per windturbine per jaar. Dit getal hanteert Bureau Waardenburg voor alle windparken in open agrarisch landschap (zoals bijvoorbeeld Windpark Zeewolde; Verbeek *et al.* 2016a), tenzij lokaal sprake is van een verhoogd risico. Voor de huidige windturbines in het IJsselmeer (windpark Irene Vorrink) wordt uitgegaan van een gemiddeld aantal van 20 slachtoffers per windturbine per jaar.

Het totaal aantal vogelslachtoffers per jaar bedraagt voor de huidige windturbines (die in de referentiesituatie aanwezig zijn) meer dan de geplande turbines van het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) (tabel 9.1), doordat in de referentiesituatie een groter aantal windturbines in het plangebied aanwezig is dan na de realisatie van Windplan Blauw. Er is dus in de eindsituatie van het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw sprake van een afname van vogelsterfte.

#### *Aanvaringslachtoffers gedurende dubbeldraaiperiode*

De sterfte van vogels bij de nieuwe windturbines zal naar verwachting in de dubbeldraaiperiode iets hoger zijn dan in de eindsituatie. De nieuwe windturbines hebben over het algemeen een tiphoogte die enkele tientallen meters hoger is dan de tiphoogte van de bestaande windturbines. De bestaande lijnopstellingen worden vervangen door nieuwe lijnopstellingen, waarbij eerst de bestaande worden verwijderd en daarna de nieuwe turbines worden opgericht. Hier is van dubbeldraaien geen sprake en dus ook niet van tijdelijk meer sterfte. De losse turbines in het uiterste westen van het plangebied en enkele losse turbines centraal en in het oosten van het plangebied kunnen wel nog enig tijd doordraaien na de bouw van de nieuwe turbines (zie § 2.2).

Bij wijze van *worst case scenario* hanteren we het uitgangspunt dat door dit mogelijke samenspel van de bestaande en de nieuwe windturbines, de sterfte bij de nieuwe binnendijkse windturbines gedurende de dubbeldraaiperiode 20% hoger zal liggen dan in de eindsituatie (tabel 9.1). Deze aanname is gebaseerd op een deskundigenoordeel en de kennis over het vlieggedrag van vogels, in bijzonder watervogels, in relatie tot windturbines. Er wordt bewust geen hoger percentage gehanteerd, omdat dit zou leiden tot een onrealistisch hoge inschatting van de sterfte bij de nieuwe windturbines in de dubbeldraaiperiode. Omdat niet zeker is dat het samenspel van de bestaande en de nieuwe windturbines zal leiden tot een toename van de sterfte bij de nieuwe windturbines, kan de aanname van 20% meer slachtoffers gezien worden als een *worst case scenario*. Deze aanpak is identiek aan die voor Windpark Zeewolde (Kleyheeg-Hartman & Verbeek 2016). Voor de nieuwe buitendijkse turbines wordt gedurende de dubbeldraaiperiode geen hogere sterfte voorzien, omdat de bestaande buitendijkse turbines voorafgaand aan de dubbeldraaiperiode worden verwijderd. De bestaande

binnendijkse turbines die dubbeldraaien liggen te ver van de nieuwe buitendijkse turbines vandaan om te kunnen leiden tot een hogere sterfte.

Tabel 9.1 Aantal vogelslachtoffers per variant van Windplan Blauw, van de huidige (te saneren) windturbines en sterfte gedurende de dubbeldraaiperiode.

Variant	N turbines 20/sl/jr	N slachtoffers	N turbines 10/sl/jr	N slachtoffers	Totaal aantal slachtoffers per jaar
Basisalternatief IR	25	500	35	350	850
Variant IA	22	440	41	410	850
Variant IB	27	540	35	350	890
Huidige turbines	28	560	46	460	1020
- saneren vooraf	28	560	17	170	730
- saneren eindfase	-	-	29	290	290
Sterfte nieuwe turbines gedurende dubbeldraaiperiode	N turbines 20/sl/jr		N turbines 12/sl/jr		
- Basisalternatief IR	25	500	35	420	920
- Variant IA	22	440	41	492	932
- Variant IB	27	540	35	350	890

## 9.2.2 Aanvaringslachtoffers onder broedvogels

In tabel 9.2 is een overzicht opgenomen van de berekende aantallen slachtoffers per jaar.

### Natura 2000-soorten

#### Markermeer & IJmeer

De **visdieven** die broeden (circa 30 paren in 2015) aan de zuidzijde van Houtribsluizen (onderdeel van Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer) kunnen ten dele in het plangebied foerageren. Het zuidelijke deel van de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied ligt net binnen het uiterste foerageerbereik van deze visdieven. Voor deze soort is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Hieruit blijkt dat hooguit incidenteel een visdief in aanvaring komt met een windturbine van Windplan Blauw (**<1 slachtoffer per jaar**). Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw en deze zijn hierin niet onderscheidend. In de referentiesituatie zal hooguit sprake zijn van incidentele sterfte van de visdief.

De overige kwalificerende soorten broedvogels hebben geen binding met het plangebied. Het optreden van aanvaringslachtoffers van broedvogels van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer is daarom uitgesloten.

#### Aalscholver (meerdere Natura 2000-gebieden)

De **aalscholvers** die in de Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer broeden, foerageren ten dele in het IJsselmeer. Op dagelijkse basis

kunnen meerdere aalscholvers gebruik maken van de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied. Voor de binnendijkse plaatsingszones worden geen regelmatige vliegbewegingen van aalscholvers voorzien.

De aalscholver is niet (Everaert 2008; Krijgsveld *et al.* 2009; Brenninkmeijer & van der Weyde 2011; Verbeek *et al.* 2012) of nauwelijks (Klop & Brenninkmeijer 2014; Langgemach & Dürr 2017) als aanvaringslachtoffer aangetroffen in slachtofferonderzoeken in Nederland, België en Duitsland. In het plangebied van Windplan Blauw is relatief veel ruimte tussen de lijnopstellingen en turbines aanwezig, waardoor passage van lijnopstelling(en) voorkomen kan worden. Uitgaande van deze gegevens zal **jaarlijks hooguit één aalscholver binnen de broedperiode slachtoffer** worden van een aanvaring met Windplan Blauw. Deze vogels kunnen afkomstig zijn van de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA en deze zijn hierin niet onderscheidend. In de referentiesituatie zal hooguit sprake zijn van incidentele sterfte van de aalscholver.

Van de aalscholvers afkomstig van de Rijntakken zullen geen regelmatige passages door het plangebied plaatsvinden. De aalscholvers die broeden in de Rijntakken zullen daardoor hooguit incidenteel slachtoffer worden van een aanvaring met een windturbine van Windplan Blauw (**<1 slachtoffer per jaar**). Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw en deze zijn hierin niet onderscheidend. In de referentiesituatie zal hooguit sprake zijn van incidentele sterfte van de aalscholver.

#### *Andere Natura 2000-gebieden*

De kwalificerende soorten broedvogels voor de Natura 2000-gebieden De Wieden, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, Lepelaarplassen, Zwarte Meer en Veluwerandmeren hebben geen binding met het plangebied. Het optreden van aanvaringslachtoffers van kwalificerende broedvogels van deze Natura 2000-gebieden zijn daarom uitgesloten.

#### **Overige broedvogels**

##### *Kolonievogels*

In het studiegebied zijn kolonies van kokmeeuw, stormmeeuw, huiszwaluw en oeverzwaluw aanwezig. Gezien de afstand van deze kolonies tot de lijnopstellingen die voorzien zijn voor Windplan Blauw zullen de aantallen vliegbewegingen van voornoemde soorten door de lijnopstellingen van Windplan Blauw beperkt zijn. Broedvogels van deze kolonies zullen hooguit incidenteel slachtoffer worden van een aanvaring met een windturbine in het plangebied. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw en deze zijn hierin niet onderscheidend. Voor de referentiesituatie in het plangebied van Windplan Blauw worden ook hooguit incidenteel slachtoffers (**<1 slachtoffer per jaar**) voorzien.

Voor de aalscholvers afkomstig uit Natura 2000-gebieden zie *Natura 2000-soorten* in deze paragraaf.

#### *Overige broedvogels*

In het studiegebied komen vooral algemene soorten van het open agrarisch landschap voor. Voor veel van deze soorten is het aanvaringsrisico over het algemeen verwaarloosbaar klein, omdat ze geen dagelijkse vliegbewegingen tussen slaappleaats en foerageergebied in de donkerperiode maken en dus weinig risicovolle vliegbewegingen door het geplande windpark maken. Lokale broedvogels zijn meestal ook goed bekend met de omgeving en de risico's ter plaatse. Een soort waarvan jaarlijks enkele aanvaringsslachtoffers voorzien kunnen worden, is de Kievit. De Kievit broedt met vele tientallen broedparen in het plangebied. Tijdens baltsvluchten heeft deze soort een verhoogd risico op een aanvaring met een windturbine.

De verschillende soorten roofvogels (buizerd, wespandief, sperwer, havik, valken), die veelal op grotere afstand van de geplande lijnopstellingen broeden, hebben een grotere actieradius, maar zijn met name overdag actief en worden relatief weinig gevonden als aanvaringsslachtoffer (Hötker *et al.* 2006; Langgemach & Dürr 2017). Daarnaast zijn de absolute aantallen vogels die het betreft klein, waardoor het aantal vliegbewegingen door het windpark beperkt zal zijn.

Van het totaal aantal aanvaringsslachtoffers dat voor de windturbines op jaarbasis is berekend zal een zeer beperkt aandeel lokale broedvogels (alle soorten samen) betreffen. Voor het merendeel van de broedvogelsoorten in het studiegebied gaat het op jaarbasis om incidentele slachtoffers. Broedvogelsoorten waarvoor op jaarbasis meer dan incidenteel een slachtoffer valt, zijn soorten met een grote actieradius en soorten die geregeld in de hogere luchtlagen verkeren, zoals bijvoorbeeld spreeuwen en gierzwaluwen, en soorten die in het donker foerageer- en of baltsvluchten maken, zoals bijvoorbeeld de Kievit. Het gaat hierbij per soort om hooguit enkele aanvaringsslachtoffers op jaarbasis. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw en deze zijn hierin niet onderscheidend. In de referentiesituatie zal hooguit sprake zijn van beperkte sterfte van dergelijke soorten.

### **9.2.3 Aanvaringsslachtoffers onder niet-broedvogels**

In tabel 9.2 is een overzicht opgenomen van de berekende aantallen slachtoffers per jaar.

#### **Natura 2000-soorten**

##### IJsselmeer

De **wilde eend** die overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk rust, kan dagelijks van en naar binnendijkse foerageergebieden vliegen. Om die reden is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Een overzicht van de gehanteerde getallen (o.a. aanvaringskansen) en aannames is opgenomen in H5.

Het berekende aantal aanvaringslachtoffers voor de wilde eend voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) uit op **één slachtoffer per jaar**.

Voor de referentiesituatie bedraagt de berekende sterfte twee slachtoffers per jaar.

Een deel van de **krakeenden** die overdag rusten in de zone langs de IJsselmeerdijk kunnen dagelijks van en naar binnendijkse foerageergebieden vliegen. Daarnaast is het ook mogelijk dat krakeenden die overdag binnendijks aanwezig zijn 's nachts naar de zone langs de IJsselmeerdijk vliegen om daar te foerageren. Voor de krakeend is met behulp van het Flux-Collision Model een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Het berekende aantal aanvaringslachtoffers komt uit op **< 1 slachtoffer per jaar**.

Voor de referentiesituatie bedraagt de berekende sterfte één slachtoffer per jaar.

De kuifeend en tafeleend rusten overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk en vliegen in de schemering verder het IJsselmeer op om te foerageren. Voor deze soorten is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Het berekende aantal aanvaringslachtoffers van de **kuifeend** komt voor het Basisalternatief IR en variant IA uit op **3** en voor variant IB op **4 slachtoffers per jaar**. De sterfte gedurende de dubbeldraaiperiode is gelijk aan de eindfase. Voor de referentiesituatie bedraagt de berekende sterfte 2 slachtoffers per jaar. De aantallen **tafeleenden** die overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk rusten, zijn lager dan de aantallen van de kuifeend. Voor de tafeleend bedraagt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB), beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) de berekende sterfte **< 1 slachtoffer per jaar**. De varianten en fasen zijn voor tafeleend niet onderscheidend in effecten omdat de aantallen veel geringer zijn dan bijvoorbeeld van de kuifeend. In de referentiesituatie zal ook hooguit sprake zijn van incidentele sterfte van de tafeleend.

Soms foerageren grote groepen van de **aalscholver** in de kustzone van het IJsselmeer. De aalscholver is niet (Everaert 2008; Krijgsveld *et al.* 2009; Brenninkmeijer & van der Weyde 2011; Verbeek *et al.* 2012) of nauwelijks (Klop & Brenninkmeijer 2014; Langgemach & Dürr 2017) als aanvaringslachtoffer aangetroffen in slachtofferonderzoeken in Nederland, België en Duitsland. In het plangebied van Windplan Blauw is relatief veel ruimte tussen de lijnopstellingen en turbines aanwezig, waardoor passage van lijnopstelling(en) voorkomen kan worden. Uitgaande van deze gegevens zal **jaarlijks hooguit één aalscholver buiten de broedperiode slachtoffer** worden van een aanvaring met Windplan Blauw. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) en deze zijn hierin niet onderscheidend. In de referentiesituatie zullen vergelijkbare aantallen slachtoffers vallen.

Andere soorten watervogels waarvoor het IJsselmeer als Natura 2000-gebied is aangewezen en die in de zone langs de IJsselmeerdijk voorkomen zijn gebiedsgebonden

en vliegen niet dagelijks op en neer tussen slaappleatsen en foerageergebieden of komen in zeer lage aantallen voor (wintertaling). Dit maakt het aanvaringsrisico minimaal. Van deze soorten worden geen jaarlijkse aanvaringssslachtoffers voorzien. Het basisalternatief, de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### Ketelmeer & Vossemeer

De grauwe gans en toendrarietgans foerageren soms in het binnendijkse deel van het plangebied en overnachten op het Ketelmeer. De aantallen kunnen soms hoog zijn. Voor deze soorten is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Voor de **grauwe gans** komt het berekende aantal aanvaringssslachtoffers voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA uit op **< 1 slachtoffer per jaar**. Dit geldt ook voor de referentiesituatie. Voor de **toendrarietgans** komt het berekende aantal aanvaringssslachtoffers voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) het VKA uit op **1 slachtoffer per jaar**. Dit geldt ook voor de referentiesituatie.

Kleine aantallen **aalscholvers** kunnen binnendijks in het plangebied foerageren en in het Ketelmeer & Vossemeer overnachten. De aantallen in het plangebied zijn heel laag. De aalscholver is niet (Everaert 2008; Krijgsveld *et al.* 2009; Brenninkmeijer & van der Weyde 2011; Verbeek *et al.* 2012) of nauwelijks (Klop & Brenninkmeijer 2014; Langgemach & Dürr 2017) als aanvaringssslachtoffer aangetroffen in slachtofferonderzoeken in Nederland, België en Duitsland. Van deze soort worden geen jaarlijkse aanvaringssslachtoffers voorzien. Het basisalternatief, de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) zijn hier niet onderscheidend in. In de referentiesituatie zal ook hooguit sprake zijn van incidentele sterfte van de aalscholver.

Andere soorten watervogels waarvoor het Ketelmeer & Vossemeer als Natura 2000-gebied is aangewezen en die in het plangebied voorkomen zijn gebiedsgebonden en vliegen niet dagelijks op en neer tussen slaappleatsen en foerageergebieden of komen in zeer lage aantallen voor (krakeend, wintertaling). Dit maakt het aanvaringsrisico minimaal. Van deze soorten worden geen jaarlijkse aanvaringssslachtoffers voorzien. Het basisalternatief, de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### Veluwerandmeren

Kleine aantallen van de **kleine zwaan** kunnen soms binnendijks in het plangebied foerageren en op de Veluwerandmeren overnachten. Voor deze soort is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Uit de berekening blijkt dat de sterfte van de kleine zwaan voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw **< 1 exemplaar** per

jaar bedraagt. In de referentiesituatie zal ook hooguit sprake zijn van incidentele sterfte van de kleine zwaan.

#### Overige Natura 2000-gebieden

Andere soorten niet-broedvogels die aangewezen zijn voor Natura 2000-gebieden in de omgeving komen niet of hooguit incidenteel in het plangebied voor. Van deze soorten worden geen of hooguit incidenteel aanvaringsslachtoffers voorzien. Het basisalternatief, de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

*Tabel 9.2 Overzicht van soorten en berekende aantallen slachtoffers per jaar voor Windplan Blauw (basisalternatief en beide varianten VKA, met uitzondering van de kuifeend) en relatie met Natura 2000-gebieden. Bij de weergave van het aantal slachtoffers per jaar is geen rekening gehouden met de aantallen slachtoffers van het huidige windpark (referentiesituatie) (deze zijn wel in de tekst vermeld).*

Type	Soort	N slachtoffers per jaar	N2000-gebied
Broedvogels	aalscholver	1	Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer.
Niet-broedvogels	visdief	<1	Markermeer & IJmeer
	wilde eend	1	IJsselmeer
	krakeend	<1	IJsselmeer
	kuifeend	3 tot 4	IJsselmeer
	tafeleend	<1	IJsselmeer
	aalscholver	1	IJsselmeer
	grauwe gans	<1	Ketel- en Vossemeer
	toendrarietgans	1	Ketel- en Vossemeer
	kleine zwaan	<1	Veluwerandmeren

#### **Overige soorten watervogels**

Andere soorten watervogels waarvoor Natura 2000-gebieden niet zijn aangewezen komen veelal hooguit met kleine aantallen in het plangebied voor. Van de meeste soorten worden geen of hooguit incidenteel aanvaringsslachtoffers voorzien. Van de wat talrijkere soorten als meeuwen (kokmeeuw, stormmeeuw) en steltlopers (kievit, goudplevier) kunnen jaarlijks enkele tot een tiental aanvaringsslachtoffers vallen. Het basisalternatief, de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### **9.2.4 Scoretabellen**

In de onderstaande tabellen zijn de varianten (IA/IB) gescoord op het criterium 'invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase'. In de scoretabellen is rekening gehouden met de aanvaringsslachtoffers die bij de huidige (te saneren) windturbines vallen. In de dubbeldraaiperiode is een deel van de turbines gesaneerd maar is het aantal aanvaringsslachtoffers onder vogels onder de nieuwe turbines groter. Het netto effect is dus een toename van sterfte. In de eindfase (na de dubbeldraaiperiode) zijn alle huidige turbines gesaneerd en is de sterfte van de nieuwe

turbines lager dan de huidige turbines in de referentiesituatie. Bij de scoretabellen van de effecten op instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebied (§ 11.6) is hier geen rekening mee gehouden, omdat saldering van effecten van sterfte niet kan worden toegepast.

### **Basisalternatief**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/-

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/+

### **Scoretabel variant 1: alternatieve plaatsingszones**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/-

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/+

### **Scoretabel variant 2: bolstapeling IJsselmeer**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/-

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/+



## 9.3 Verstoring in de gebruiksfase

Ten gevolge van het geluid, de beweging en/of de fysieke aanwezigheid van (draaiende) windturbines kunnen vogels verstoord worden. Door de versturende werking is het leefgebied in de directe omgeving van windturbines minder geschikt. Hierdoor kunnen vogels een bepaald gebied rond de windturbine c.q. het windpark verlaten. De verstoringafstand verschilt per soort. Ook de mate waarin vogels verstoord worden verschilt tussen soorten. Dergelijke effecten zijn met name aangetoond voor rustende vogels, maar ook voor foeragerende watervogels (zie bijlage 2).

### 9.3.1 Broedvogels

#### Natura 2000-soorten

##### Aalscholver - diverse Natura 2000-gebieden

De **aalscholver** die in de Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer broedt, foerageren ten dele in het IJsselmeer. Op dagelijkse basis kunnen meerdere aalscholvers gebruik maken van de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied. Voor de binnendijkse plaatsingszones worden geen regelmatige vliegbewegingen van aalscholvers voorzien. Het gebied in de directe omgeving van de geplande windturbines kan, door de mogelijk versturende werking die van de windturbines uitgaat, minder geschikt zijn als foerageergebied voor deze soort. Bij wijze van *worst case scenario* nemen we voor deze effectbepaling op hoofdlijnen aan dat binnen 50 meter van de geplande windturbines (zie § 5.3) de kwaliteit van het leefgebied van de aalscholver kan worden aangetast. In § 9.3.2 is de ordegrrootte van aantallen verstoorde vogels in het IJsselmeer als gevolg van verstoring door de varianten (IA/IB) en de referentiesituatie voor de aalscholver weergegeven.

Voor de **aalscholver** is gedurende de dubbeldraaiperiode en de eindsituatie de verstoring gelijk aan de referentiesituatie (tabel 9.4). Realisatie van Windplan Blauw zal niet leiden tot een afname van beschikbaar foerageergebied voor de aalscholver. Bovendien bedraagt het areaal slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (0,01%). Er is daardoor geen sprake van een effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in de Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer. Het basisalternatief, de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

##### IJsselmeer

Geen van de kwalificerende soorten broedvogels heeft binding met het plangebied. Verstoring van leefgebied van broedvogels van het Natura 2000-gebied IJsselmeer is daarom uitgesloten.

##### Markermeer & IJmeer

De **visdief** die op de Houtribsluizen broedt, foerageert ten dele in het IJsselmeer. Op dagelijkse basis kunnen meerdere visdieven gebruik maken van de kustzone van het

IJsselmeer binnen het zuidelijk deel van de buitendijkse plaatsingszone. De noordelijke helft van de buitendijkse plaatsingszone ligt buiten het uiterste bereik van de visdieven van deze kolonie. Voor de binnendijkse plaatsingszones worden geen regelmatige vliegbewegingen van visdieven voorzien.

Het gebied in de directe omgeving van de geplande windturbines kan, door de mogelijk versturende werking die van de windturbines uitgaat, minder geschikt zijn als foerageergebied voor de soort. Bij wijze van *worst case scenario* nemen we voor deze effectbepaling op hoofdlijnen aan dat binnen 50 meter van de geplande windturbines (zie § 5.3) de kwaliteit van het leefgebied van de visdief kan worden aangetast. Het basisalternatief, de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw hebben een gelijke omvang aan verstoord areaal (tabel 9.3). Het resterend areaal binnen de invloedssfeer van de windturbines blijft in potentie geschikt als foerageergebied, de kwaliteit is echter lager. Het oppervlak potentieel verstoord foerageergebied is in de eindsituatie ongeveer gelijk aan die in de bestaande situatie. Realisatie van Windplan Blauw zal niet leiden tot een afname van beschikbaar foerageergebied voor de visdief. Bovendien bedraagt het areaal slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (<0,5%). Er is daardoor geen sprake van een effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in het Markermeer & IJmeer. Het basisalternatief, de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

*Tabel 9.3 Oppervlakte (ha) binnen een straal van 50 meter afstand van de turbines, weergegeven voor de referentiesituatie en per variant van het VKA van Windplan Blauw, voor de huidige (te saneren) windturbines en de omvang van beschikbaar leefgebied binnen de foerageerafstand van visdief gerekend vanaf de kolonies in de ruime omgeving. De straal van 50 meter is als maat voor de potentiële verstoring van visdief aangehouden.*

scenario	visdief (ha)
basialternatief IR	9
variant IA	9
variant IB	9
huidige turbines	7
beschikbare areaal	25.000

#### *Andere Natura 2000-gebieden*

De (overige) kwalificerende soorten broedvogels voor de Natura 2000-gebieden De Wieden, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, Rijntakken, Lepelaarplassen, Zwarte Meer en Veluwerandmeren hebben geen binding met het plangebied. Verstoring van leefgebied van kwalificerende broedvogels van deze Natura 2000-gebieden is daarom uitgesloten.

#### **Vogels met jaarrond beschermde nestplaats**

Uit onderzoek is gebleken dat windturbines in het algemeen slechts in beperkte mate een versturende invloed hebben op vogels die broeden. Bij veel soorten zijn in het geheel geen versturende effecten in de broedperiode aangetoond, en waar dat wel het geval is zijn de effectafstanden geringer dan die buiten de broedperiode. Doordat vogels

doorgaans in ruimtelijk verspreide territoria voorkomen zijn de aantallen beïnvloede vogels daarnaast veelal kleiner.

In het plangebied broeden mogelijk enkele soorten vogels met een jaarrond beschermde nestplaats. Door de plaatsing van windturbines in bos is er mogelijk sprake van verstoring en/of vernietiging van jaarrond beschermde nesten van bijvoorbeeld **buizerd, sperwer, havik en ransuil**. Op en direct rond de turbines (binnen een straal van 100 m) komen op een aantal locaties in het plangebied mogelijk vogels met een jaarrond beschermde nestplaats voor. Dit gaat om de twee turbines in het Swifterbos (zowel basisalternatief als twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB)), de 1 (basisalternatief, variant IB) of 2 turbines (variant IA) bij de Visvijverweg en de Kamperhoekweg (alleen variant IA). Behalve de turbines is de kans aanwezig dat de kraanopstelplaatsen, toegangswegen en aanleg van kabels op deze locaties tot kap van bomen kunnen leiden. Dit kan leiden tot negatieve effecten (vernietiging en/of verstoring) van vogels met een jaarrond beschermde nestplaats gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase.

#### **Broedvogels van de Rode Lijst**

Ook voor broedvogels van de Rode Lijst geldt dat windturbines in het algemeen slechts in beperkte mate een versturende invloed hebben op vogels die broeden (zie bijlage 5). Voor veel broedvogels van de Rode Lijst zal Windplan Blauw in de gebruiksfase dan ook geen versturend effect hebben. Het risico op verstoring van broedvogels van de Rode Lijst is voor zowel het basisalternatief, de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw aanwezig. Het risico op verstoring van broedvogels van de Rode Lijst is echter klein.

#### **Overige soorten broedvogels**

Effecten als gevolg van verstoring van de broedlocaties van kolonievogels zijn afwezig bij het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB). Kolonievogels uit de omgeving (**kokmeeuw, stormmeeuw, huiszwaluw en oeverzwaluw**) foerageren ten dele binnen het plangebied. Het potentiële foerageergebied van de vogels wordt in de gebruiksfase van het windpark deels verstoord. Omdat voor geen van de soorten het plangebied een essentiële functie vervuld, heeft dit geen gevolgen voor de aantallen broedende kolonievogels.

Voor de aalscholver en visdief afkomstig uit Natura 2000-gebieden zie *Natura 2000-soorten* in deze paragraaf.

### **9.3.2 Niet-broedvogels**

#### **Natura 2000-soorten**

##### IJsselmeer

Langs de IJsselmeerdijk rusten en foerageren enkele honderden **kuifeenden, meerkoeten** en enkele tientallen **wilde eenden, wintertalingen, grauwe ganzen, krakeenden, tafeleenden en smienten**. De geplande turbines van het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw liggen op ruime afstand (> 400 m) van de IJsselmeerdijk en daarmee het leefgebied van deze watervogels. Het

bestaande windpark Irene Vorrink wordt voor aanvang van de realisatie van de buitendijkse turbines gesaneerd. Deze turbines staan zeer dicht tegen de dijk aan (25 m afstand) en staan bovendien op korte afstand van elkaar (200 m). Voor watervogels die langs de IJsselmeerdijk rusten en foerageren verbetert door toename van rust de kwaliteit van het leefgebied gedurende de dubbeldraaiperiode en de eindsituatie van Windplan Blauw bij zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw.

De functie van het deel van het IJsselmeer binnen het plangebied voor brilduiker, aalscholver, fuut en grote zaagbek betreft voornamelijk foerageergebied op open water. Voor deze functie is binnen het Natura 2000-gebied IJsselmeer geen of weinig alternatief. De geplande windturbines van zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw leiden tot verstoring van aantallen vogels (tabel 9.4). Deze verstoring is voor fuut beduidend groter dan de verstoring die uitgaat van het huidige windpark Irene Vorrink in de referentiesituatie. Gedurende de dubbeldraaiperiode en in de eindsituatie van Windplan Blauw is daarom sprake van een grotere verstoring van **fuut** dan ten opzichte van de referentiesituatie het geval is. Voor de **aalscholver**, **brilduiker** en **grote zaagbek** is gedurende de dubbeldraaiperiode en de eindsituatie de verstoring gelijk aan de referentiesituatie.

*Tabel 9.4 Ordegrootte van aantallen verstoorde vogels in het IJsselmeer als gevolg van verstoring van het basisalternatief en beide varianten (IA/IB) en de referentiesituatie. De methodiek is beschreven in § 5.3.*

soort	basis- alternatief IR	variant IA	variant IB	vrijkomende verstoorde aantallen vanwege verwijderen huidige turbines
aalscholver	1-5	1-5	1-5	1-5
brilduiker	1-5	1-5	1-5	1-5
fuut	15-20	15-20	15-20	5-10
grote zaagbek	1-5	1-5	1-5	1-5

Voor binnendijks foeragerende **eenden** en **ganzen** die tevens een relatie hebben met Natura 2000-gebied IJsselmeer geldt dat deze wegens de zeer lage aantallen kunnen uitwijken naar andere foerageergebieden in de polder, het verstoringseffect is nihil. Het basisalternatief, de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### Ketelmeer & Vossemeer

Het plangebied wordt gebruikt als foerageergebied door enkele niet-broedvogels afkomstig uit het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer. Dit gaat met name om toendrarietgans en grauwe gans. De kolgans komt in kleine aantallen in het plangebied voor en kan een binding hebben met het Natura 2000- gebied Ketel- en Vossemeer. De aantallen van de kolgans in het plangebied zijn zeer beperkt (<1%) ten opzichte van de aantallen in de Ketel- en Vossemeer. Het plangebied is daarom niet van belang voor deze soort.

De **toendrarietgans** en **grauwe gans** maken in het plangebied van Windplan Blauw gebruik van agrarisch gras- en bouwland en lokaal andere biotopen zoals met riet begroeide oevers en niet-agrarische graslanden. Het gebied in de directe omgeving van de geplande windturbines kan, door de versturende werking die van de windturbines uitgaat, minder geschikt zijn als foerageergebied voor deze soorten. In de referentiesituatie zijn ook reeds turbines aanwezig. Er zijn geen aanwijzingen dat de aanwezigheid van de bestaande windturbines een belemmering heeft gevormd voor foeragerende grauwe ganzen of toendrarietganzen uit het Ketel- en Vossemeer. Een afname van potentieel beschikbaar leefgebied en draagkracht voor deze soorten kan in potentie een effect hebben op het de populaties van deze soorten in het nabijgelegen Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer.

Hieronder wordt onderzocht hoe de verstoring van potentieel foerageergebied zich verhoudt tot het totaal aan beschikbaar potentieel foerageergebied in de ruime omgeving van het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer voor deze soorten. Ook wordt de verstoring van potentieel foerageergebied in de referentiesituatie inzichtelijk gemaakt.

Binnen 400 meter van de geplande windturbines kan potentiële verstoring van ganzen plaatsvinden (zie § 5.3). De beïnvloede oppervlakte voor ganzen is gemiddeld voor het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) beslaan minimaal 1.700 ha. Binnen dit gebied zal de kwaliteit van het leefgebied afnemen; het gebied blijft potentieel leefgebied voor ganzen. Dit betekent dat het niet zo is dat er helemaal geen ganzen meer binnen deze afstand tot de turbines zullen foerageren. De geschiktheid (aantrekkelijkheid) van het foerageergebied neemt echter wel af.

Variant IA kent de grootste oppervlakte met potentiële verstoring (tabel 9.5) al zijn de verschillen tussen het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) verwaarloosbaar klein. Binnen de gehanteerde verstoringsafstand is niet alle oppervlakte geschikt voor foeragerende ganzen of zwanen, een deel van de oppervlakte bestaat uit ongeschikte delen zoals verhard oppervlak, bos en bebouwing. De oppervlakte die potentieel verstoord wordt als gevolg van de nieuw geplande windturbines valt hierdoor in werkelijkheid lager uit. Binnen het Ketel- en Vossemeer wordt het leefgebied niet aangetast, omdat dit buiten de invloedssfeer van de windturbines ligt.

Gedurende de dubbeldraaiperiode is de oppervlakte potentieel verstoord foerageergebied hoger dan in de referentiesituatie. In de eindsituatie is deze oppervlakte echter slechts beperkt hoger dan de referentiesituatie Het gaat bij het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) in de eindsituatie om ruim minder dan 1% van het totaal beschikbare leefgebied in de eindsituatie. Gedurende de dubbeldraaiperiode gaat het om 1-2% van het totaal beschikbare leefgebied. Gelet op de tijdelijkheid en ruime beschikbaarheid van alternatief foerageergebied, is daarom in zowel de dubbeldraaiperiode als in de eindfase geen sprake van een effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in het Ketel- en Vossemeer. Het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) zijn hier niet onderscheidend in.

*Tabel 9.5 Oppervlakte (ha) binnen een straal van 400 meter afstand van de turbines, weergegeven voor de referentiesituatie en per variant van het VKA van Windplan Blauw, voor de huidige (te saneren) windturbines en de omvang van beschikbaar leefgebied binnen de foerageerafstand van ganzen (gouwe gans, toendrarietgans) gerekend vanaf de slaapplaats in het Ketel- en Vossemeer. De straal van 400 meter is als maat voor de potentiële verstorings van ganzen aangehouden.*

scenario	omvang (ha)
basialternatief IR	1.750
variant IA	2.050
variant IB	1.750
huidige turbines	1.450
<i>beschikbaar areaal</i>	<i>82.462</i>

#### Veluwerandmeren

Voor de kleine aantallen binnendijks foeragerende **kleine zwanen** geldt dat, mits deze verontrust worden door de turbines, deze kunnen uitwijken naar andere foerageergebieden in de polder, het verstoringseffect is nihil. Het basialternatief, de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### Overige Natura 2000-gebieden

Andere soorten niet-broedvogels waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen, komen niet of hooguit incidenteel in het plangebied voor. Voor deze soorten is geen verstoring door de windturbines aanwezig. Het basialternatief, de twee varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

### **9.3.1 Scoretabellen**

In de tabellen op de volgende pagina zijn het basialternatief en de twee varianten (IA/IB) gescoord op het criterium 'invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels' en 'invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels'. De nieuwe turbines beïnvloeden een groter areaal aan leefgebied van vogels dan in de referentiesituatie. Gedurende de dubbeldraaiperiode draaien zowel een deel van de huidige turbines als de nieuwe turbines en is beïnvloedde leefgebied hoger dan in de eindfase. Het plangebied is in het algemeen meer van belang als foerageergebied voor vogels buiten het broedseizoen dan binnen het broedseizoen. Daarom zijn de effecten op niet-broedvogels negatiever ingeschat dan voor broedvogels.

### **Basisalternatief**

#### Effect met dubbeldraai

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	-

#### Effect na dubbeldraai

criterium	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	0/-

### **Variante 1: alternatieve plaatsingszones**

#### Effect met dubbeldraai

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	-

#### Effect na dubbeldraai

criterium	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	0/-

### **Variante 2: bolstapeling IJsselmeer**

#### Effect met dubbeldraai

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	-

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	0/-

## 9.4 Barrièrewerking in de gebruiksfase

In algemene zin is er sprake van een effectieve barrière als vogels door een windparkopstelling hun voedsel- of rustgebied niet of moeilijk kunnen bereiken. Omdat in de referentiesituatie het plangebied van Windplan Blauw door (water)vogels wordt benut als foerageergebied, kan gesteld worden dat de bestaande windturbines geen barrière vormen voor bijvoorbeeld (water)vogels uit omliggende Natura 2000-gebieden. Vogels die in het plangebied foerageren zullen over het algemeen op lage hoogte door het plangebied vliegen. De tiplaagte van de nieuwe windturbines is hoger dan de tiplaagte van de bestaande windturbines, waardoor de nieuwe windturbines geen barrière vormen voor de vogels die op lage hoogte vliegen.

Het plangebied ligt niet binnen belangrijke vliegroutes van broedvogels tussen foerageer- en broedgebieden. De aalscholvers die in het plangebied foerageren binnen de kustzone van het IJsselmeer kunnen deze kustzone vanaf de broedkolonies zonder barrière bereiken.

De vliegroutes van watervogels door het plangebied gaan voornamelijk van en naar het Ketelmeer. De lijnopstellingen van het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB) staan niet dwars op deze vliegroutes en kunnen geenszins een barrière vormen voor deze watervogels. De vliegroutes tussen het IJsselmeer en het binnendijkse deel van het plangebied (van bijvoorbeeld wilde eend) worden slechts door kleine aantallen vogels gebruikt; bovendien is de tussenafstand van de windturbines met meer dan 500 meter ruim genoeg voor deze soorten (wilde eend) om hier zonder problemen tussen door te vliegen.

Ook gedurende de dubbeldraaiperiode is geen sprake van barrièrewerking. De windturbines die gedurende deze dubbeldraaiperiode blijven staan, liggen niet op een belangrijke vliegroute van watervogels.

De duikeenden (kuifeend, tafeleend) die overdag rusten langs de IJsselmeerdijk en in de schemering verder het IJsselmeer op vliegen om te foerageren, zullen zonder problemen deze foerageergebieden kunnen bereiken. In de referentiesituatie dienen duikeenden ook tussen de turbines door te vliegen om de foerageergebieden te bereiken en vormt dit blijkbaar geen barrière. Bovendien is de afstand tussen de geplande turbines met circa 430 m ruimer dan de afstand tussen de bestaande buitendijkse windturbines (circa 200 m).



### 9.4.1 Scoretabellen

In de onderstaande tabellen is het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB) gescoord op het criterium 'barrièrewerking'. Er is voor vogels geen sprake van barrièrewerking gedurende de dubbeldraaiperiode, in de eindfase alsmede de referentiesituatie. Daarom is het effect als neutraal ingeschat.

#### **Basisalternatief**

##### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op barrièrewerking tijdens de gebruiksfase	0

##### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op barrièrewerking tijdens de gebruiksfase	0

#### **Variante 1: alternatieve plaatsingszones**

##### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op barrièrewerking tijdens de gebruiksfase	0

##### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op barrièrewerking tijdens de gebruiksfase	0

#### **Variante 2: bolstapeling IJsselmeer**

##### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op barrièrewerking tijdens de gebruiksfase	0

##### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op barrièrewerking tijdens de gebruiksfase	0



## 10 Effecten op vleermuizen

De volgende effecten op vleermuizen kunnen in theorie optreden:

- Aantasting van verblijfplaatsen in gebouwen of bomen in de aanlegfase (inclusief doorsnijding van vliegroutes en vernietiging essentieel foerageergebied).
- Verstoring van verblijfplaatsen in de aanlegfase.
- Sterfte in de gebruiksfase.

In hoeverre deze effecten in praktijk in windpark blauw aan de orde zijn wordt besproken in de volgende paragrafen.

### 10.1 Effecten in de aanlegfase

#### *Verblijfplaatsen*

In het Swifterbos dienen bomen gekapt te worden voor de aanleg van twee turbines (basialternatief en twee varianten (IA/IB)). Mogelijk komen hier verblijfplaatsen (paar-en/of kraamverblijfplaatsen van vleermuizen voor. Dit kan leiden tot negatieve effecten (vernietiging en/of verstoring) van vleermuizen.

De bestaande turbines liggen niet in of direct naast bos met potentiële verblijfplaatsen voor vleermuizen. De bestaande windturbines die op erven van agrariërs staan liggen mogelijk in de nabijheid van verblijfplaatsen van vleermuizen. De saneringswerkzaamheden zijn beperkt van aard en vinden bovendien plaats op erven waar veel verstoring aanwezig is. Van het saneren van bestaande windturbines worden geen effecten verwacht op mogelijke verblijfplaatsen van vleermuizen.

#### *Foerageergebied en vliegroutes*

Geen van windturbines van het basialternatief en de twee varianten (IA/IB) van Windplan Blauw gaan ten koste van essentieel foerageergebied. Ook staan geen van de geplande windturbines in een belangrijke vliegroute. Daarom worden geen negatieve effecten verwacht van het basialternatief en de twee varianten (IA/IB) van Windplan Blauw.

#### 10.1.1 Scoretabellen

In de onderstaande tabellen is het basialternatief en de twee varianten (IA/IB) gescoord op het criterium 'invloed op verstoring tijdens de aanlegfase'. De aanlegfase van de nieuwe windturbines is hier geschaard onder de dubbeldraaiperiode. Er zijn dus geen effecten na de dubbeldraaiperiode omdat dan geen nieuwe turbines meer worden gerealiseerd (de sanering van de bestaande turbines in die fase leiden niet tot effecten op vleermuizen). De effecten zijn zonder mitigerende maatregelen bepaald. De score gedurende de dubbeldraaiperiode is hier als sterk negatief ingeschat omdat niet vanuit gegaan kan worden dat alternatieve paarverblijfplaatsen voorhanden zijn.

### **Basisalternatief**

#### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase	--

#### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase	0

### **Variant 1: alternatieve plaatsingszones**

#### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase	--

#### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase	0

### **Variant 2: bolstapeling IJsselmeer**

#### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase	--

#### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase	0

## **10.2 Aanvaringssslachtoffers in de gebruiksfase**

### *Aanvaringssslachtoffers windturbines*

Het aantal aanvaringssslachtoffers is geschat aan de hand van het aantal geregistreerde vleermuizen vanuit de gondel van twee (bestaande) windturbines.

Hiervoor is gebruik gemaakt van het zogenoemde BMU model "BCGondel Chiroptera" dat in Duitsland is ontwikkeld (Brinkmann *et al.* 2011).

Tabel 10.1 Het aantal aanvaringslachtoffers (alle vleermuissoorten) per onderzochte turbine voor een geheel jaar berekend met het BMU model "BCGondel Chiroptera" (Brinkmann et al. 2011). BHI = betrouwbaarheidsinterval.

Locatie	Aantal	95 % BHI (onder- en bovengrens)	
Irene Vorrink	1.0	0.7	1.3
Klokbekertocht	1.8	1.3	2.2

Op basis van de ligging van de turbines in het plangebied is een schatting gemaakt van het aantal slachtoffers per variant van Windplan Blauw en voor de huidige (te saneren) windturbines (tabel 10.2). Gedurende de dubbeldraaiperiode, wanneer een deel van de huidige windturbines verwijderd zijn, is de sterfte hoger dan in de referentiesituatie. Variant IA leidt in deze fase tot de meeste slachtoffers (52 ex. per jaar). Dit wordt veroorzaakt door een groter aantal windturbines op land dan de andere varianten. In de eindfase van het windpark is de sterfte van het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw licht hoger dan in de referentiesituatie waarbij Basisalternatief IR de kleinste sterfte heeft. Het hogere aantal slachtoffers in de eindfase wordt veroorzaakt door de twee nieuwe windturbines in bos waar een hoger aantal slachtoffers verwacht wordt dan bij de te saneren windturbines.

Tabel 10.2 Aantal vleermuislachtoffers per variant van Windplan Blauw, van de huidige (te saneren) windturbines en geplande windturbines. Voor de twee windturbines in het Swifterbos is een jaarlijks slachtofferaantal van 20 exemplaar per turbine (tb) aangehouden. Voor de windturbines op land en het IJsselmeer is dat respectievelijk 1,8 en 1 (zie § 5.3).

Variant	N tb 1/sl/jr	N slacht offers	N tb 1,8/sl/jr	N slacht offers	N tb 20/sl/jr	N slacht offers	Totaal aantal slachtoffers per jaar
Basisalternatief IR	25	25	33	59	2	40	124
Variant IA	22	22	39	70	2	40	133
Variant IB	27	27	33	59	2	40	128
Huidige turbines	28	28	46	83	-	-	111
- saneren vooraf	28	28	17	31	-	-	59
- saneren eindfase	-	-	29	52	-	-	52

### Ruimtelijke verschillen

Door Boonman & Lensink (2017) is de ruimtelijke spreiding van vleermuizen in het plangebied beschreven. De minste vleermuisactiviteit werd in de intensief gebruikte open agrarische gebieden zonder hogere begroeiing vastgesteld. Langs bomenlanen of bos was sprake van een verhoogde vleermuisactiviteit evenals langs de IJsselmeer en Ketelmeerdijk in de nazomer. Ook in de nabijheid van gebouwen was in sommige gevallen sprake van een licht verhoogde activiteit. Binnen het open bouwland waren geen duidelijke ruimtelijke verschillen in vleermuisactiviteit zichtbaar (bijvoorbeeld een toename van noord naar zuid). Dit wordt veroorzaakt doordat de percelen groot en homogeen zijn. Voor alle planlocaties in het open gebied is daarom uitgegaan van bijna twee slachtoffers per turbine per jaar (zie 10.1). Voor de windturbines in het IJsselmeer is uitgegaan van 1 slachtoffer per turbine per jaar (zie 10.1).

Het aantal slachtoffers voor de turbines in bos wordt aan de hand van Rydell *et al.* 2010 geschat op 20 per turbine per jaar. Dit is in lijn met eerdere beoordelingen van geplande windturbines in bos (o.a. van Vliet *et al.* 2014)

### Soortensamenstelling

De soortensamenstelling van de slachtoffers is niet gelijk aan de door de detector geregistreerde opnames. Vleermuissoorten verschillen namelijk in de geluidsterkte en de frequentie die ze gebruiken. Dit heeft gevolgen voor de maximale afstand waarop de soorten nog te detecteren zijn. Om hiervoor te corrigeren is gebruik gemaakt van de detectie coëfficiënten van open landschap van Barataud (2012). Deze correctiemethode is aanbevolen door Eurobats. De gecorrigeerde soortensamenstelling staat in tabel 10.3 en 10.4.

*Tabel 10.3 Aantal opnames, detectie coëfficiënten en gecorrigeerde soortensamenstelling van I. vorrink. De nyctaloiden zijn naar rato verdeeld over rosse vleermuis, laatvlieger en tweekleurige vleermuis.*

<b>Soort</b>	<b>Aantal opnames</b>	<b>Correctie coëfficiënten</b>	<b>Gecorrigeerde soortensamenstelling (%)</b>
rosse vleermuis	94	0.25	30
tweekleurige vleerm.	9	0.31	4
laatvlieger		0.5	
gewone dwergvleerm.	2	0.83	2
ruige dwergvleermuis	62	0.83	65

Voor de turbines in half open landschap verwachten we dat een groter deel van de vleermuislachtoffers uit rosse vleermuizen zal bestaan (meer dan een derde), maar ook hier zal een groot deel uit gewone en ruige dwergvleermuis bestaan (tabel 10.3).

*Tabel 10.4 Aantal opnames, detectie coëfficiënten en gecorrigeerde soortensamenstelling van Klokbekeertocht. De nyctaloiden zijn naar rato verdeeld over rosse vleermuis en laatvlieger.*

<b>Soort</b>	<b>Aantal opnames</b>	<b>Correctie coëfficiënten</b>	<b>Gecorrigeerde soortensamenstelling (%)</b>
rosse vleermuis	148	0.25	17
tweekleurige vleermuis	5	0.31	0,7
laatvlieger	1	0,5	0,2
gewone dwergvleerm.	41	0.83	15
ruige dwergvleermuis	180	0.83	67

Op basis van de verhouding in soorten vleermuizen in het veldonderzoek is voor het basialternatief en beide varianten (IA/IB) van Windplan Blauw de soortensamenstelling

van de verwachte slachtoffers bepaald (tabel 10.5). Ook voor de huidige windturbines is dit bepaald (tabel 10.6).

*Tabel 10.5 Samenstelling van soorten aanvaringsslachtoffers vleermuizen per variant van Windplan Blauw. Het saneren van bestaande turbines is hierin niet verwerkt.*

Variant	Soortensamenstelling aanvaringsslachtoffers
Basisalternatief IR	25 rosse vleermuizen, 2 tweekleurige vleermuizen, 15 gewone dwergvleermuis en 83 ruige dwergvleermuis.
Variant IA	26 rosse vleermuizen, 2 tweekleurige vleermuizen, 17 gewone dwergvleermuis en 88 ruige dwergvleermuis.
Variant IB	25 rosse vleermuizen, 2 tweekleurige vleermuizen, 16 gewone dwergvleermuis en 85 ruige dwergvleermuis.

*Tabel 10.6 Samenstelling van soorten aanvaringsslachtoffers vleermuizen voor de huidige turbines die gesaneerd zullen worden.*

	Soortensamenstelling aanvaringsslachtoffers
Saneren vooraf	13 rosse vleermuizen, 1 tweekleurige vleermuis, 6 gewone dwergvleermuizen en 39 ruige dwergvleermuizen.
Saneren eindfase	9 rosse vleermuizen, 8 gewone dwergvleermuizen en 35 ruige dwergvleermuizen.

### 10.2.1 Scoretabellen

In de onderstaande tabellen is het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) gescoord op het criterium 'invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase'. Een effectbeoordeling in het kader van de soortbescherming Wnb zit hier nog niet bij in (zie § 12.2). De verschillen in aantallen aanvaringsslachtoffers tussen het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw zijn niet onderscheidend genoeg om te komen tot verschillen in scores. In de eindfase (na de dubbeldraaiperiode) zijn alle huidige turbines gesaneerd en is de sterfte van de nieuwe turbines lager dan in de dubbeldraaiperiode maar hoger dan in de referentiesituatie (daarom licht negatief gescoord).

#### **Basisalternatief**

##### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	-

##### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	0/-

### **Variante 1: alternatieve plaatsingszones**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	-

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	0/-

### **Variante 2: bolstapeling IJsselmeer**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	-

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	0/-

## **10.3 Effecten in de gebruiksfase - verstoring verblijfplaatsen en foerageergebied**

De verblijfsfunctie van de paarplaatsen kan worden aangetast wanneer de windturbines zodanig worden geplaatst dat de afstand tussen de paarplaatsen en de tip van de rotor minder dan 50 meter bedraagt. In dat geval kan het zwermgedrag dat vleermuizen bij de ingang van hun verblijfplaats vertonen bemoeilijkt worden. Dit geldt ook voor vrouwtjes die deze paarplaatsen bezoeken. Voor een deel van de geplande turbines is de afstand van de tip van de rotor naar de potentiële paarplaatsen <50 meter. Dit gaat om de twee turbines in het Swifterbos (basisalternatief en twee varianten (IA/IB)) de 1 (basisalternatief, variant IA) of 2 turbines (variant IB) bij de Visvijverweg en de Beverweg (alleen variant IA). Effecten op de paarplaatsen kunnen daarom mogelijk aanwezig zijn.

Voor verstoring door nautische verlichting op de buitendijkse windturbines en luchtvaartverlichting (alle windturbines) worden geen effecten verwacht. Verstoring door nautische verlichting is alleen relevant voor vleermuissoorten die laag boven het wateroppervlak foerageren (bijlage 3). Dergelijke soorten (meervleermuis,



watervleermuis) komen nagenoeg niet voor in het plangebied. Luchtvaartverlichting heeft geen gevolgen voor vleermuizen (bijlage 3). Effecten op het gebruik van vleermuizen van het plangebied zijn afwezig.

### 10.3.1 Scoretabellen

In de tabellen op de volgende pagina is het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) gescoord op het criterium 'invloed op verstoring vleermuizen tijdens de gebruiksfase'. De effecten zijn zonder mitigerende maatregelen bepaald.

#### **Basisalternatief**

##### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase	0/-

##### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase	0/-

#### **Variante 1: alternatieve plaatsingszones**

##### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase	0/-

##### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase	0/-

#### **Variante 2: bolstapeling IJsselmeer**

##### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase	0/-

##### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase	0/-



# 11 Effectbeoordeling Natura 2000-gebieden

## 11.1 Beoordeling van effecten op habitattypen

Uit de berekeningen in het programma Aerius blijkt dat de depositie van stikstof als gevolg van de aanleg van Windplan Blauw in geen van de beschermde habitattypen in de Natura 2000-gebieden in het studiegebied 0,05 Mol/ha/jaar of meer zal bedragen. Dit betekent dat er voor Windplan Blauw geen sprake is van een meldingsplicht (die grens ligt namelijk bij 0,05 Mol/ha/jaar). In bijlage 5 zijn de resultaten van de Aerius-berekening opgenomen. Het optreden van significant negatieve effecten van de bouw van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van habitattypen in Natura 2000-gebieden in het studiegebied kan met zekerheid uitgesloten worden.

## 11.2 Beoordeling van effecten op soorten van bijlage II van de Habitatrictlijn

De meervleermuis komt in het plangebied voor, maar is wel een schaarse soort. Mogelijk hebben deze meervleermuizen binding met het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Sterfte van meervleermuizen als gevolg van aanvaring met windturbines (zie § 10.2) is uitgesloten vanwege de lage vlieghoogte. In deze en andere studies in het IJsselmeergebied is de soort niet op rotorhoogte vastgesteld. Effecten op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van de meervleermuis in het Natura 2000-gebied IJsselmeer kunnen worden uitgesloten. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw.

Andere soorten van bijlage II van de Habitatrictlijn (waaronder rivierdonderpad) zijn over het algemeen gebonden aan de Natura 2000-gebieden en komen niet of niet ver buiten deze gebieden. Het buitendijkse deel van het plangebied is geen onderdeel van het Habitatrictlijngebied van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Voor de soorten van Bijlage II Habitatrictlijn is geen sprake van een relatie met het plangebied. Verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats van deze soorten in deze Natura 2000-gebieden als gevolg van de bouw en het gebruik van Windplan Blauw is daarom op voorhand met zekerheid uit te sluiten. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw.

## 11.3 Beoordeling van effecten op broedvogels

### *Aanlegfase*

In de aanlegfase is het optreden van wezenlijke verstoring (effect op draagkracht van het gebied) voor broedvogels uit omliggende Natura 2000-gebieden uitgesloten. In de

aanlegfase zullen de versturende effecten voor voornoemde soorten slechts tijdelijk en lokaal van aard zijn en is er in het studiegebied voor alle betrokken soorten nog op grote schaal potentieel foerageergebied beschikbaar waar de tijdelijk verstoorde vogels gebruik van kunnen maken.

#### *Gebruiksfase (sterfte)*

In H9 is voor de gebruiksfase een overzicht gepresenteerd van de voorziene aantallen aanvaringslachtoffers van de Natura 2000-soorten die een mogelijke binding hebben met het plangebied van Windplan Blauw. Voor de aalscholver wordt in de broedperiode jaarlijks hooguit één slachtoffer voorzien als gevolg van een aanvaring in Windplan Blauw. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw. Om te beoordelen of dergelijke aantallen aanvaringslachtoffers van invloed kunnen zijn op de totale populatie in de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer, is eerst de bijbehorende 1%-mortaliteitsnorm bepaald (tabel 11.1).

De sterfte van de aalscholver in de gebruiksfase van Windplan Blauw ligt onder de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie uit de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer (tabel 11.1). De instandhoudingsdoelstelling is in de aanwijzingsbesluiten voor deze vier gebieden alleen op regionaal niveau gedefinieerd vanwege het sterk wisselende voorkomen per gebied. Daarom is de 1%-mortaliteitsnorm gebaseerd op de regionale populatie.

Een dergelijk aantal aanvaringslachtoffers is een kleine hoeveelheid en niet van invloed op behoud van de omvang van deze populatie. Windplan Blauw zal op zichzelf met zekerheid geen significant negatief effect hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de aalscholver (als broedvogel) uit de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer. Dit effect dient wel nog in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van deze Natura 2000-gebieden beoordeeld te worden (zie §11.5).

*Tabel 11.1 Voorzien aantal aanvaringslachtoffers voor aalscholers die een binding hebben met de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer, vergeleken met de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie. De 1%-mortaliteitsnorm is gebaseerd op de populatiegrootte genoemd op [sovon.nl](http://sovon.nl) (2017) (seizoenen 2011-2015). De gemiddelde broedpopulatie van 2011-2015 is vermenigvuldigd met 2 (aantal individuen in plaats van het aantal paren).*

Soort	populatie- grootte	1%- mortaliteitsnorm	Sterfte in Windplan Blauw
Aalscholver	19.191	23	1

Voor de visdief van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer bedraagt de sterfte in het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw <1

slachtoffer per jaar. Omdat de populatie van de visdief in de het Markermeer & IJmeer relatief klein is, is de 1%-mortaliteitsnorm ook kleiner dan 1 (tabel 11.2).

De broedvogelpopulatie van de visdief in het Markermeer & IJmeer ligt in de referentiesituatie boven de instandhoudingsdoelstelling (227 paren in periode 2011-2015). De populatie in het Markermeer & IJmeer is in de referentiesituatie blootgesteld aan de aanwezigheid van meer dan bijna 30 windturbines (Windpark Irene Vorrink) in de omgeving van het Natura 2000-gebied. In grote lijnen is het aanvaringsrisico in de nieuwe situatie vergelijkbaar met, of waarschijnlijk zelfs lager dan in de referentiesituatie. Daarnaast schommelt de populatieomvang van de visdief in het Markermeer & IJmeer onder invloed van verschillende factoren (voedsel, broedgelegenheid). De incidentele sterfte in Windplan Blauw valt in het niet bij deze jaarlijkse schommelingen. Daarom zal de incidentele sterfte van de visdief als gevolg van het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw (<1 slachtoffer per jaar) het behalen van de instandhoudingsdoelstelling voor de soort in het Markermeer & IJmeer niet in gevaar brengen. Significant negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de visdief van het Natura 2000- gebied Markermeer & IJmeer zijn uitgesloten. Aangezien de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie van de visdief <1 exemplaar per jaar bedraagt, zal de incidentele sterfte in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van het Markermeer & IJmeer beoordeeld worden

*Tabel 11.2 Voorzien aantal aanvaringssslachtoffers voor visdief die een binding hebben met het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer, vergeleken met de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie. De 1%-mortaliteitsnorm is gebaseerd op de populatiegrootte genoemd op sovon.nl (2017) (seizoenen 2011-2015). De gemiddelde broedpopulatie van 2011- 2015 is vermenigvuldigd met 2 (aantal individuen in plaats van het aantal paren).*

Soort	populatie-grootte	1%-mortaliteitsnorm	Sterfte in Windplan Blauw
Visdief	513	<1	<1

#### *Gebruiksfase (verstoring)*

Door verstoring in de gebruiksfase van het windpark kan de kwaliteit van een deel van het potentieel beschikbare foerageergebied van visdief (Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer) beïnvloed worden. Het oppervlak potentieel verstoord foerageergebied is in de dubbeldraaiperiode en in de eindsituatie ongeveer vergelijkbaar met het oppervlak verstoord potentieel foerageergebied in de bestaande situatie. Realisatie van Windplan Blauw zal niet leiden tot een afname van beschikbaar foerageergebied voor de visdief. Bovendien bedraagt het areaal slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (<0,5% visdief). Hierdoor heeft het geplande windpark geen effect op het aanbod beschikbaar foerageergebied voor deze soort in het plangebied. Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling als gevolg van verstoring kan voor de visdief met zekerheid worden uitgesloten.

De ontwikkeling van Windplan Blauw leidt tot een gelijke verstoring als in de referentiesituatie van **aalscholver** (Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer). Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling als gevolg van verstoring kan voor de aalscholver met zekerheid worden uitgesloten.

Wezenlijke verstoringseffecten, waarbij broedvogels hun foerageergebieden niet meer kunnen bereiken (**barrièrewerking**), zijn niet aan de orde. Significant versturende effecten van het gebruik van Windpark Blauw op de broedpopulaties van broedvogels van de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen zijn met zekerheid uit te sluiten.

## 11.4 Beoordeling van effecten op niet-broedvogels

### *Aanlegfase*

In de aanlegfase is wezenlijke verstoring (effect op draagkracht van het gebied) uitgesloten. In de aanlegfase zullen de versturende effecten voor deze soorten slechts tijdelijk en lokaal van aard zijn en is er, door de gefaseerde aanpak van de bouw en sloop van de windturbines, in het studiegebied nog op grote schaal potentieel foerageergebied beschikbaar waar de tijdelijk verstoorde vogels gebruik van kunnen maken. Significant versturende effecten van de aanleg van Windplan Blauw op de populaties van soorten waarvoor Natura 2000-gebieden zijn aangewezen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

### *Gebruiksfase (sterfte)*

In H9 is voor de gebruiksfase een overzicht gepresenteerd van de voorziene aantallen aanvaringsslachtoffers van de Natura 2000-soorten die een binding hebben met het plangebied van Windplan Blauw. Het berekende aantal aanvaringsslachtoffers komt voor krakeend, tafeleend, kleine zwaan en grauwe gans voor zowel het basialternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw uit op <1 aanvaringsslachtoffer per jaar. Dit is te beschouwen als incidentele sterfte (oftewel 'een verwaarloosbare kleine kans op sterfte als gevolg van het project'). Voor de wilde eend, kuifeend, aalscholver en toendrarietgans zullen in de dubbeldraaiperiode en eindfase jaarlijks één of meerdere exemplaren slachtoffer worden van een aanvaring met de windturbines. Alleen voor de kuifeend zijn het basialternatief en beide varianten (IA/IB) onderscheidend ten aanzien van het aantal aanvaringsslachtoffers. Om te beoordelen of dergelijke aantallen aanvaringsslachtoffers van invloed kunnen zijn op de populaties in de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Ketel- en Vossemeer en Veluwerandmeren, zijn eerst de bijbehorende 1%-mortaliteitsnormen bepaald (tabel 11.3).

Tabel 11.3 Voorzien aantal aanvaringslachtoffers voor niet-broedvogels die een binding hebben met de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Ketel- en Vossemeer of Veluwerandmeren, vergeleken met de 1%-mortaliteitsnormen van de betrokken populaties. De 1%-mortaliteitsnormen zijn gebaseerd op de populatiegroottes in de Natura 2000-gebieden genoemd op [sovon.nl](http://sovon.nl) (2017) (seizoenen 10/11-14/15). Van grauwe gans en toendrarietgans zijn geen aantallen beschikbaar van de slaapplaatsen in het Ketel- en Vossemeer. Voor de kleine zwaan van de Veluwerandmeren zijn geen aantallen beschikbaar van de slaapplaats en is daarom de populatiegrootte gebaseerd op de aantallen overdag (als minimum voor die aantallen die 's nachts op de slaapplaats aanwezig zijn).

Soort	populatie-grootte	1%-mortaliteits-norm	sterfte in Windplan Blauw (dubbeldraaiperiode en eindfase)
<i>IJsselmeer</i>			
wilde eend	1.344	5	1
krakeend	570	2	< 1
kuifeend	9.854	29	3 / 4*
tafeleend	1.002	4	< 1
aalscholver	8.570	10	1
<i>Ketel- en Vossemeer</i>			
grauwe gans	?	?	< 1
toendrarietgans	?	?	1
<i>Veluwerandmeren</i>			
kleine zwaan	520	1	< 1

\* 3 slachtoffers basisalternatief en variant IA, 4 slachtoffers variant IB

De sterfte van de **wilde eend**, **krakeend**, **kuifeend**, **tafeleend** en **aalscholver** gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase van Windplan Blauw ligt onder de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populaties uit het Natura 2000-gebied IJsselmeer (tabel 11.3). Een dergelijk aantal aanvaringslachtoffers is een kleine hoeveelheid en niet van invloed op behoud van de omvang van deze populaties. Windplan Blauw zal op zichzelf met zekerheid geen negatief effect hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soorten in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het effect dient voor deze soorten wel nog in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van het IJsselmeer beoordeeld te worden (zie §11.5).

Voor de **grauwe gans** en **toendrarietgans** uit het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer is geen 1% mortaliteitsnorm te bepalen omdat geen gegevens beschikbaar zijn van de omvang van de populaties op de slaapplaatsen in het Ketel- en Vossemeer. Voor beide soorten geldt dat de landelijke trend in aantallen een significante toename van <5% per jaar vertonen (laatste 10 seizoenen; [sovon.nl](http://sovon.nl) 2017). De landelijke staat van

instandhouding van beide soorten is gunstig. In het Beheerplan Natura 2000 Ketel- en Vossemeer (Rijkswaterstaat 2016a) wordt gesteld dat de instandhoudingsdoelstelling (behoud slaapplaatsfunctie) voor beide soorten in de huidige situatie behaald wordt. De sterfte van de grauwe gans en toendrarietgans gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase is dermate beperkt dat Windplan Blauw op zichzelf met zekerheid geen negatief effect heeft op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soorten in het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer. Het effect dient voor deze soorten wel nog in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van het IJsselmeer beoordeeld te worden (zie §11.5).

Voor de **kleine zwaan** van het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren zijn geen aantallen beschikbaar van de slaapplaats en is daarom de populatiegrootte (en 1%-mortaliteitsnorm) gebaseerd op de aantallen overdag (als minimum voor de aantallen die 's nachts op de slaapplaats aanwezig zijn). De sterfte gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase van Windplan Blauw ligt onder de 1%-mortaliteitsnorm. Een dergelijk aantal aanvaringslachtoffers is een kleine hoeveelheid en niet van invloed op behoud van de omvang van deze populatie. Windplan Blauw zal op zichzelf met zekerheid geen negatief effect hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren. Het effect dient voor deze soort wel nog in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van de Veluwerandmeren beoordeeld te worden (zie §11.5).

#### *Gebruiksfase (verstoring)*

##### *- Ketel- en Vossemeer*

Door verstoring in de gebruiksfase (gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase) van het windpark kan de kwaliteit van een deel van het potentieel beschikbare foerageergebied voor **grauwe gans** en **toendrarietgans** (Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer) beïnvloed worden. Er zijn geen aanwijzingen dat de aanwezigheid van de bestaande windturbines een belemmering heeft gevormd voor foeragerende grauwe ganzen of toendrarietganzen uit het Ketel- en Vossemeer. Gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase van Windplan Blauw bedraagt het verstoorde areaal slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (resp. <2% en <1 %); iets meer dan in de referentiesituatie. Hierdoor heeft het geplande windpark geen effect op het aanbod beschikbaar foerageergebied voor deze soorten in het plangebied. Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen als gevolg van verstoring kan voor beide soorten met zekerheid worden uitgesloten.

##### *- IJsselmeer*

Door verstoring gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase van het windpark kan de kwaliteit van een deel van het potentieel beschikbare foerageergebied voor **aalscholver**, **brilduiker**, **fuut** en **grote zaagbek** worden aangetast. In deze paragraaf wordt beoordeeld of de verwachte aantasting van de kwaliteit van het leefgebied voor deze vogels een negatief effect kan hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in het IJsselmeer.



De ontwikkeling van Windplan Blauw leidt tot een verstoring van **aalscholver**, **brilduiker** en **grote zaagbek**. De ordegrootte van vrijkomende verstoorte aantallen vanwege verwijderen huidige turbines zijn echter gelijk aan de verstoring van de Windplan Blauw (alle varianten). Windplan Blauw leidt daarom niet tot een aantasting van het leefgebied van deze soorten van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen als gevolg van verstoring kan voor aalscholver, brilduiker en grote zaagbek met zekerheid worden uitgesloten.

De ontwikkeling van Windplan Blauw leidt tot een verstoring van **fuut**. Het gaat hier om verstoring van foeragerende vogels, en derhalve van een deel van het leefgebied waarvoor het zeer de vraag is of binnen het Natura 2000-gebied ongebruikte alternatieven voorhanden zijn. Uitgangspunt hierbij is dat de huidige vogelaantallen de draagkracht in het IJsselmeer weerspiegelen en verdere achteruitgang van aantallen leidt tot een verdere verwijdering van het behalen van de instandhoudingsdoelstelling. Uit de ANT studie die in het IJsselmeergebied is verricht (Wetenschappelijk eindadvies ANT-IJsselmeergebied, Noordhuis *et al.* 2014) is gesteld dat de draagkracht van fuut in het IJsselmeer onvoldoende is. Aangezien voor de fuut een herstelopgave is geformuleerd en de huidige populatieomvang van deze soort zich onder het gestelde doel bevindt (tabel 11.5), is mogelijk sprake van significant negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van fuut als gevolg van verstoring door Windplan Blauw. Voor fuut wordt in het concept Natura 2000-Beheerplan IJsselmeer ook gesteld dat in de periode na 2021 het bereiken van de instandhoudingsdoelstelling twijfelachtig is (Rijkswaterstaat 2016b). Zonder mitigerende maatregelen is derhalve niet uit te sluiten dat de verstoring van leefgebied als gevolg van windpark Blauw op zich zelf of in samenhang (cumulatie) met andere ontwikkelingen in het IJsselmeer een significant negatief effect zal hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de fuut.

*Tabel 11.5 Instandhoudingsdoelstelling en huidige populatieomvang van fuut waarvoor het IJsselmeer als Natura 2000-gebied is aangewezen. Het doel en de populatieomvang zijn uitgedrukt als seizoensgemiddelde. De gemiddelde populatieomvang is berekend over de seizoenen 2010/2011 t/m 2014/2015.*

Soort	herstel-opgave?	doel	huidige populatie-omvang
Fuut	ja	2.200	1.025

Wezenlijke verstoringseffecten, waarbij niet-broedvogels hun foerageergebieden niet meer kunnen bereiken (**barrièrewerking**), zijn niet aan de orde. Significant versturende effecten van het gebruik van Windplan Blauw op de populaties van niet-broedvogels van de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Veluwerandmeren en Ketel- en Vossemeer zijn met zekerheid uit te sluiten.

## 11.5 Cumulatieve effecten

In een cumulatiestudie dient rekening te worden gehouden met projecten waarvoor een vergunning in het kader van de Wnb is afgegeven en die nog niet (volledig) zijn gerealiseerd<sup>6</sup>. Hierbij dient alleen gecumuleerd te worden met projecten die eenzelfde 'type' effect sorteren, op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen waar het te toetsen project ook een effect op heeft (Heijligers 2014).

In tabel 11.6 is een overzicht gegeven van de projecten en activiteiten waarvan uit de projectspecifieke effectbeoordeling is gebleken dat ze effect kunnen hebben op fuut, grauwe gans, toendrarietgans, wilde eend, kraakeend, kuifeend, tafeleend en aalscholver (broedvogel en niet-broedvogel). De effecten voor deze soorten van Windplan Blauw zijn in cumulatie met de effecten van de plannen en projecten in tabel 11.6 bepaald en beoordeeld. Andere plannen en projecten (zoals zandwinning Smals, Windpark Wieringermeer, project Afsluitdijk) die effecten op instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebied IJsselmeer kunnen veroorzaken leiden niet tot additionele sterfte of aantasting van leefgebied van genoemde soorten en dragen derhalve niet bij aan een cumulatief effect.

Tabel 11.6 Overzicht van projecten die betrokken zijn in cumulatiestudie.

Plan	omschrijving
Windpark Noordoostpolder	Realisatie en gebruik 86 turbines langs Noordoostpolder waarvan 48 in IJsselmeer
Windpark Fryslan	Realisatie 89 windturbines nabij Afsluitdijk in IJsselmeer
Windpark Zeewolde	Realisatie 93 windturbines in gemeente Zeewolde Herstel zoet/zoutverbinding IJsselmeer/Waddenzee voor vis, door passage in de afsluitdijk en
Vismigratierivier	dammen/eilanden in Waddenzee/IJsselmeer.

Staan want visserij kan zorgen voor sterfte van kuifeend, tafeleend en aalscholver. Door de provincie Friesland is in juli 2017 een vergunning van de Wet natuurbescherming verleend voor de periode 8 juli 2017 - 30 juni 2018<sup>7</sup>. De sterfte van kuifeend als gevolg van bijvangst wordt in de toelichting van de vergunning geschat op maximaal 118 exemplaren per jaar voor het Natura 2000-gebied IJsselmeer; voor tafeleend en aalscholver worden geen getallen opgegeven. In de toelichting bij de vergunning is gesteld dat ten tijde van de aanwijzing van het gebied onder de Vogelrichtlijn deze sterfte al aanwezig was en daarom in de huidige populatie verdisconteerd is. Daarom is staan want visserij niet meegenomen in de cumulatiestudie.

### *Verstoring (aantasting leefgebied)*

De realisatie van Windplan Blauw leidt tot een geringe aantasting van de kwaliteit van het leefgebied van fuut (Natura 2000-gebied IJsselmeer). Een aantal projecten heeft een positieve invloed op de draagkracht voor deze visetende watervogel (tabel 11.7). Voor de fuut waarvan nu (en daarom ook in de referentiesituatie) de instandhoudingsdoelstelling

<sup>6</sup> Zie uitspraak van ABRS van 16 april 2014 in zaaknr. 201304768/1/R2

<sup>7</sup> Vergunning met kenmerk 01430046; Provincie Friesland 6 juli 2017

niet behaald wordt is het effect van Windplan Blauw op zichzelf al mogelijk significant negatief.

*Tabel 11.7 Effect Windplan Blauw voor verstoring van fuut (Natura 2000-gebied IJsselmeer) (basisalternatief / variant 1 / variant 2) in cumulatie met andere plannen en projecten. \* = instandhoudingsdoelstelling wordt nu niet behaald; effect van Windplan Blauw is daarom op zichzelf mogelijk significant.*

Effecten kwaliteit leefgebied	fuut
Windplan Blauw	19 / 17 / 19
Windpark Fryslân	+
Vismigratierivier	+
cumulatief effect	0*

#### *Additionele sterfte - Natura 2000-gebied IJsselmeer*

Windpark Noordoostpolder leidt tot additionele sterfte van kuifeend, tafeleend en wilde eend (tabel 11.7).

Het cumulatieve effect van de kuifeend en wilde eend bedraagt meer dan de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken soorten. De sterfte van kuifeend en wilde eend van Windplan Blauw is (zeer) gering in verhouding tot de sterfte van Windpark Noordoostpolder (tabel 11.7). Van beide soorten wordt in de huidige situatie de instandhoudingsdoelstelling van het Natura 2000-gebied IJsselmeer niet behaald (tabel 11.8). Voor de kuifeend ligt de reden van het niet behalen van het doel aan de voedselsituatie in het IJsselmeer (Noordhuis *et al.* 2014). Daarnaast zijn de aantallen het afgelopen decennium in het IJsselmeer vrij stabiel (sovon.nl 2017). Het geringe effect van Windplan Blauw heeft daarom geen gevolgen voor het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de kuifeend van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de kuifeend in het Natura 2000-gebied IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatieve effecten, uit te sluiten.

Voor de wilde eend is de sterfte van Windplan Blauw zo gering (1 exemplaar) dat deze sterfte geen wezenlijke bijdrage levert aan de cumulatieve sterfte. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de wilde eend in het Natura 2000-gebied IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatieve effecten, uit te sluiten.

*Tabel 11.7 Jaarlijkse sterfte van kuifeend, tafeleend en wilde eend (niet-broedvogels Natura 2000-gebied IJsselmeer) als gevolg van de realisatie van Windplan Blauw in cumulatie met andere plannen en projecten.*

Effecten sterfte	kuifeend	tafeleend	wilde eend
Windplan Blauw	3/4	<1	1
Windpark Noordoostpolder	85	2	28
cumulatieve sterfte	88/89	2	29

1%-mortaliteitsnorm	29	4	5
---------------------	----	---	---

Tabel 11.8 *Jaarlijkse sterfte van kuifeend, tafeleend en wilde eend (niet-broedvogels Natura 2000-gebied IJsselmeer) als gevolg van de realisatie van Windplan Blauw in cumulatie met andere plannen en projecten.*

	herstelopgave?	doel	populatieomvang
Wilde eend	nee	3.800	1.344
Kuifeend	nee	11.300	9.854

Voor de tafeleend ligt de cumulatieve sterfte beneden de 1%-mortaliteitsnorm en is de cumulatieve sterfte daarom als verwaarloosbaar te beschouwen. Dit geldt voor zowel het basialternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de tafeleend in het Natura 2000-gebied IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatieve effecten, uit te sluiten.

Er zijn geen plannen of projecten bekend die leiden tot additionele sterfte voor krakeend van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Cumulatie draagt daarom niets bij aan de sterfte van Windplan Blauw voor deze soort. Dit geldt voor zowel het basialternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de krakeend in het Natura 2000-gebied IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatieve effecten, uit te sluiten.

*Additionele sterfte toendrarietgans en grauwe gans - Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer*

Er zijn geen plannen en projecten bekend die leiden tot additionele sterfte van toendrarietganzen of grauwe ganzen van het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer. Cumulatie draagt daarom niets bij aan de sterfte van Windplan Blauw voor deze soorten. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soorten in het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatie, uit te sluiten.

*Additionele sterfte visdief - Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer*

Er zijn geen plannen en projecten bekend die leiden tot additionele sterfte van visdieven van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer. Cumulatie draagt daarom niets bij aan de sterfte van Windplan Blauw voor deze soorten. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort in het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatie, uit te sluiten.

*Additionele sterfte kleine zwaan - Natura 2000-gebied Veluwevloedmeren*

Er zijn geen plannen en projecten bekend die leiden tot additionele sterfte van de kleine zwaan van het Natura 2000-gebied Veluwevloedmeren. Cumulatie draagt daarom niets bij aan de sterfte van Windplan Blauw voor deze soorten. Significant negatieve effecten van

Windplan Blauw op de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort van het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren zijn dan ook, met inbegrip van cumulatie, uit te sluiten

*Additionele sterfte aalscholver (broedvogel) - Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer (broedvogel en niet-broedvogel)*  
Windpark Zeewolde en Windpark Fryslan dragen met respectievelijk één en vier aanvaringslachtoffers bij aan cumulatieve sterfte van de broedvogel en niet-broedvogel aalscholver. De gecumuleerde sterfte blijft beneden de 1%-mortaliteitsnorm (tabel 11.9). Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort van de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatie, uit te sluiten.

*Tabel 11.9 Jaarlijkse sterfte van aalscholver (broedvogel Natura 2000-gebied gebied Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en broedvogel/niet-broedvogel IJsselmeer) als gevolg van de realisatie van Windplan Blauw in cumulatie met andere plannen en projecten.*

Effecten sterfte	aal- scholver
Windplan Blauw	1
Windpark Fryslan	4
Staan want visserij	?
Windpark Zeewolde	1
cumulatieve sterfte	2
1%-mortaliteitsnorm	10

## 11.6 Samenvatting effectbeoordeling Natura 2000-gebieden

### 11.6.1 Scoretabellen

In de onderstaande tabellen is het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB). gescoord op het criterium 'significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden'. Bij het scoren van effecten is het beoordelingskader van Natura 2000-gebieden leidend (bijlage 1). Zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn '--' gescoord ('significant negatieve effecten Natura 2000-gebieden'), omdat alle fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het basisalternatief en varianten VKA tot een norm overschrijding leiden (mogelijk significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden aanwezig).

#### Basisalternatief

##### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen	--

Natura 2000-gebieden	
----------------------	--

*Effect na dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief na dubbeldraai
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--

**Variant 1: alternatieve plaatsingszones**

*Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--

*Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 na dubbeldraai
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--

**Variant 2: bolstapeling IJsselmeer**

*Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--

*Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 na dubbeldraai
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--

## 12 Effectbeoordeling beschermde soorten

### 12.1 Vogels

#### *Verstoring*

In het kader van de soortbescherming van de Wet natuurbescherming is alleen verstoring van jaarrond beschermde nesten van vogels relevant. Voor de gebruiksfase geldt hetzelfde als voor de aanlegfase. Zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) Windplan Blauw bevatten een aantal turbines in en nabij bos; variant IA heeft een iets groter aantal turbines in en nabij bos en kent een iets groter risico op verstoring van een jaarrond beschermd nest in de gebruiksfase van het windpark.

#### *Sterfte*

De exploitatie van de windturbines in de eindfase van Windplan Blauw kan leiden tot een totaal aantal aanvaringslachtoffers van naar schatting maximaal ca. 850 – 890 vogels per jaar (alle soorten tezamen). Variant IB scoort het meest ongunstig en basisalternatief IA het meest gunstig, omdat variant IB meer turbines in het IJsselmeer kent. De verschillen zijn echter beperkt. Rekening houdend met de verwijdering van de bestaande turbines is de sterfte gedurende de dubbeldraaiperiode wat hoger dan in de referentiesituatie en in de eindfase is juist sprake van een lagere sterfte dan de huidige windturbines (die aanwezig zijn in de referentiesituatie) veroorzaken.

Voor lokaal zeer talrijke soorten, worden (rekening houdend saldering van het aantal slachtoffers door verwijdering van de bestaande turbines) jaarlijks maximaal een tiental aanvaringslachtoffers per soort voorspeld. Dit betreft soorten die in grote aantallen in het studiegebied aanwezig zijn (o.a. meeuwen, kolgans, spreeuw) of die in zeer grote aantallen passeren tijdens de seizoenstrek (o.a. lijsters) en die een hoge aanvaringskans hebben. De populaties van deze soorten bestaan uit vele tienduizenden tot honderdduizenden individuen, waardoor de gunstige staat van instandhouding niet snel in het geding zal zijn.

Het opzettelijk doden van vogels betreft een overtreding van verbodsbepalingen genoemd in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming en daarom is ontheffing nodig.

Ter onderbouwing van een ontheffingsaanvraag dient een lijst met soorten opgesteld te worden, waarvoor meer dan incidentele sterfte wordt voorzien. Hierbij kan rekening gehouden worden met saldering van de aanvaringslachtoffers van het bestaande (te verwijderen) windpark. Deze saldering is niet van belang bij de vraag of ontheffing nodig is, maar kan worden betrokken bij de bepaling van het eventuele effect van de voorziene sterfte op de staat van instandhouding (Svl) van de betrokken soorten. Tevens dient een inschatting gemaakt te worden van de ordegrrootte van de sterfte per soort. Om de ontheffing te kunnen verkrijgen dient daarnaast te worden aangetoond dat de gunstige staat van instandhouding van de betrokken vogelsoorten niet in het geding komt.

Aangezien geen grote aantallen slachtoffers van schaarse soorten voorzien worden, zal de gunstige staat van instandhouding van de betrokken soorten niet in het geding komen. Dit geldt voor zowel het basialternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw.

## 12.2 Vleermuizen

De exploitatie van de windturbines in de dubbeldraaiperiode en eindfase van Windplan Blauw kan leiden tot een toename van sterfte van aanvaringslachtoffers van vleermuizen. Rekening houdend met de verwijdering van de bestaande turbines is de sterfte gedurende de dubbeldraaiperiode wat hoger dan in de referentiesituatie en in de eindfase is een iets hogere sterfte dan de huidige windturbines (die aanwezig zijn in de referentiesituatie) veroorzaken.

Het opzettelijk doden van vleermuizen betreft een overtreding van verbodsbepalingen genoemd in artikel 3.5 lid 1 van de Wet natuurbescherming en daarom is ontheffing nodig.

Ter onderbouwing van een ontheffingsaanvraag dient een lijst met soorten opgesteld te worden, waarvoor meer dan incidentele sterfte wordt voorzien. Hierbij kan rekening gehouden worden met saldering van de aanvaringslachtoffers van het bestaande (te verwijderen) windpark. Tevens dient een inschatting gemaakt te worden van de ordegrrootte van de sterfte per soort. Om de ontheffing te kunnen verkrijgen dient daarnaast te worden aangetoond dat de gunstige staat van instandhouding (op basis van de geschatte populatie in het studiegebied van Windplan Blauw) van de betrokken vleermuissoorten niet in het geding komt.

Voor de meeste vleermuissoorten die in het plangebied voorkomen, worden (rekening houdend met saldering van het aantal slachtoffers door verwijdering van de bestaande turbines) jaarlijks maximaal enkele tot een tiental aanvaringslachtoffers per soort voorspeld. De populaties van deze soorten zijn groot, waardoor de gunstige staat van instandhouding niet snel in het geding zal zijn.

Voor de rosse vleermuis en tweekleurige vleermuis is de lokale populatie in het studiegebied vermoedelijk klein en kan bij een kleine sterfte (1 of meerdere exemplaren per jaar) al sprake zijn van een aantasting van de gunstige staat van instandhouding. Ook bij het nabijgelegen Windpark Zeewolde is sprake van kleine lokale populatie van deze soorten (Verbeek *et al.* 2016b). Mitigatie door middel van een stilstandvoorziening op (een deel van) de geplande windturbines gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase kan nodig zijn om de sterfte te reduceren tot beneden de 1%-mortaliteitsnorm (zie § 14.6). Met mitigatie kunnen effecten worden voorkomen op de gunstige staat van instandhouding van alle vleermuissoorten die slachtoffer kunnen worden van de varianten (IA/IB) van Windplan Blauw.



## 12.3 Overige beschermde soorten

### *Flora*

In het plangebied komen geen beschermde soorten voor. Ter plaatse van de twee turbines in het Swifterbos komt gele kornoelje voor (Rode Lijst soort). Zowel het basis-alternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw kunnen leiden tot vernietiging van groeiplaatsen ten koste gaan van deze soort. Omdat deze soorten niet beschermd zijn onder verbodsbepalingen van de Wnb is geen sprake van overtreding hiervan. De gele kornoelje komt veelvuldig voor in Flevoland ([www.floravannederland.nl](http://www.floravannederland.nl) 2017). Er is geen gerede kans op aantasting van de populatie van deze soort in het noordelijk deel van Flevoland.

### *Vissen*

Mogelijk komen de beschermde vissoorten houting en steur in het plangebied binnen het IJsselmeer voor. Een mogelijke trekroute loopt tussen het IJsselmeer en de IJssel via het Ketelmeer. In het binnendijkse deel van het plangebied komen geen beschermde vissoorten van de Wnb voor. Wel komt de Rode Lijst vissoort rivierdonderpad in de oeverzone van het IJsselmeer voor.

In de aanlegfase van het windpark in de kustzone van de IJsselmeerdijk kunnen door de aanleg van onderwaterkabels en fundaties geluidsemissies en vertroebeling (door opwerveling slib) ontstaan. In de gebruiksfase kunnen door het gebruik van de windturbines ook geluidsemissies ontstaan. Dit kan in potentie leiden tot verstoring van vissen en/of sterfte.

Als gevolg van de aanleg van de onderwaterkabels ontstaan geluidsemissies. De geluidsemissie zal vergelijkbaar zijn met de emissie van de scheepvaart in de nabijgelegen vaargeul of van baggeren, wat nu ook regelmatig plaatsvindt om de vaargeul op diepte te houden. Uit het onderzoek rond de aanleg van Maasvlakte 2 (Goderie *et al.* 2007) is namelijk gebleken dat het door baggerende schepen veroorzaakte onderwatergeluid niet is te onderscheiden van varende schepen. Eventuele effecten van het met de aanleg van de kabel samenhangende onderwatergeluid kunnen daarom als verwaarloosbaar worden ingeschat.

Door de werkzaamheden voor de aanleg van de kabels en fundatie treedt mogelijk tijdelijk en lokaal enige vertroebeling op. Bijvoorbeeld doordat bij graafwerkzaamheden slibopwerveling optreedt. Het slib zakt binnen korte tijd, enkele uren tot maximaal circa een dag weer naar de bodem. Het gaat hier door de afwezigheid van stroming om een kortdurend en lokaal effect. Eventuele effecten van het met de aanleg van de kabel en fundering samenhangende vertroebeling kunnen daarom als verwaarloosbaar worden ingeschat.

De fundering van de buitendijkse turbines bestaat uit een monopaal. Bij het heien van de monopaal of de damwanden (inclusief kleinere heipalen) kunnen hoge geluidsniveaus optreden die effecten kunnen hebben op vissen. Effecten die kunnen optreden zijn wegzwemmen, tijdelijke gehoorschade, permanente schade of sterfte. Fysieke schade

kan met name optreden bij vissoorten met een zwemblaas. Algemeen kan worden aangenomen dat de effecten op vislarven kleiner zijn dan die op vissen omdat vislarven nog niet over een zwemblaas beschikken.

In de milieueffectenstudie voor Windpark Fryslân (Pondera 2015) komt naar voren dat tijdelijke verstoring/gedragsimpact ten gevolge van onderwatergeluid niet uit te sluiten is. Dit heeft echter geen effect op de populaties van vissen in het IJsselmeergebied, maar leidt hoogstens, bij hanteren van *worst case* aannames over het niveau van onderwatergeluid, tot tijdelijke verplaatsing tijdens heiwerkzaamheden. Na beëindiging van deze werkzaamheden vindt geen verstoring meer plaats en wordt de verplaatsing ongedaan. Een mogelijke trekroute loopt tussen het IJsselmeer en de IJssel via het Ketelmeer. Deze trekroute zal niet worden aangetast omdat voldoende uitwijkmogelijkheden zijn zonder dat de bereikbaarheid van het Ketelmeer of IJsselmeer in het geding komt.

Uit de beoordeling van onderwatergeluid en de effecten op onderwaterleven in Windpark Fryslân (Pondera 2015) komt naar voren dat tijdens de gebruiksfase van het windpark de geluidseffecten qua aard en omvang vergelijkbaar zijn met het geluid in de referentiesituatie. Gelet op de bevindingen in Windpark Fryslân (89 windturbines) zijn geen effecten aanwezig op vissen (beschermd onder de Wnb of Rode Lijst soort) gedurende de gebruiksfase van Windplan Blauw.

*Overige soorten (amfibieën, reptielen, ongewervelden, grondgebonden zoogdieren)*

Voor overige soorten (beschermd onder de Wnb of Rode Lijst soort) omvatten de planlocaties van de windturbines geen geschikt leefgebied. Effecten op beschermde soorten (Wnb) of soorten van de Rode Lijst zijn uitgesloten. Er is geen sprake van overtreding van verbodsbepalingen van de Wnb.

#### **12.4.1 Scoretabellen**

In de onderstaande tabellen is het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw gescoord op het criterium 'invloed op beschermde en bedreigde soorten'. Bij het scoren van effecten is het beoordelingskader van de soortenbescherming in de Wet natuurbescherming leidend (bijlage 1). In de dubbeldraaiperiode van het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw is sprake van een geringe toename van sterfte door aanvaring van vogels en vleermuizen. Ingeschat wordt dat deze voor vogels beneden de 1%-mortaliteitsnormen blijven van de betrokken populaties en daarom niet leiden tot een normoverschrijding. Voor vleermuizen kan deze gedurende de dubbeldraaiperiode én eindfase wel hoger dan de 1%-mortaliteitsnorm zijn van tweekleurige vleermuis en rosse vleermuis en dus wel leiden tot een normoverschrijding.

Zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw in zowel de dubbeldraaiperiode en in de eindfase zijn '-' gescoord ('sterfte van soorten leidend tot wezenlijk effect op lokale populatie of elders'), omdat zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) tot een norm overschrijding

leiden (mogelijk significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden aanwezig).

### **Basisalternatief**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--

### **Variant 1: alternatieve plaatsingszones**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--

### **Variant 2: bolstapeling IJsselmeer**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--



## 13 Effectbepaling en –beoordeling NNN en overige beschermde gebieden

### 13.1 Natuurnetwerk Nederland

Alle alternatieven van Windplan Blauw leiden tot ruimtebeslag binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) (tabel 13.1). Het gaat alleen om de buitendijkse plaatsingszone in het IJsselmeer. Het huidige windpark Irene Vorrink heeft een iets groter ruimtebeslag. In de dubbeldraaiperiode (bij aanvang van deze periode is het windpark Irene Vorrink verwijderd) en in de eindfase van Windplan Blauw neemt het ruimtebeslag ten opzichte van de referentiesituatie dus licht af. Voor het NNN-gebied IJsselmeer zijn geen doelen geformuleerd en daarom is alleen het ruimtebeslag beschouwd.

Binnendijks is bij zowel het basialternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) geen sprake van ruimtebeslag binnen het NNN. Ook de huidige windturbines (die aanwezig zijn in de referentiesituatie) staan buiten het NNN.

*Tabel 13.1 Ruimtebeslag binnen het NNN in het IJsselmeer (onderdeel van EHS 'grote wateren'). Uitgegaan is per turbine (zowel huidige als nieuwe) een ruimtebeslag van 625 m<sup>2</sup>; gebaseerd op het ruimtebeslag van de fundering.*

Variant	N turbines	
	buitendijks	opp. (m2)
Basialternatief IR	25	15.625
Variant IA	22	13.750
Variant IB	27	16.875
Windturbines referentiesituatie	28	17.500

Gebruik van windturbines kan leiden tot verstoring van dieren in de directe omgeving, in het bijzonder vogels. Voor het binnendijkse deel van het NNN, waar beheertypen voor zijn aangewezen met doelsoorten vogels, kan dit relevant zijn. In eerste instantie maken we onderscheid in visuele en auditieve verstoring. Op grond van een combinatie van beide reikt het versturende effect van turbines onder niet-broedvogels tot maximaal enkele honderden meters (afhankelijk van de soort). Onder broedvogels is in open landschappen een vergelijkbaar effect vastgesteld al is de afstand tot waarop verstoring plaatsvindt over het algemeen iets kleiner; tot 100 m, en soms meer, kan de dichtheid lager zijn. De 42 dB(A) contour van de opstellingen in Windplan Blauw (alle alternatieven) reikt tot enkele honderden meters afstand van de turbines. Op deze afstand zijn visuele en auditieve effecten tezamen volledig gedekt; en is het een goede worst case (uiterste maat).

Over het algemeen is de oppervlakte van het NNN binnen de 42 dB(A) contour van windturbines zeer beperkt. Bij variant IA sprake van een kleine (0,7 ha) oppervlakte binnen het NNN (tabel 13.2). De geluidscontour raakt de rand van het NNN gebied Kamperhoek nabij de Ketelbrug. Daarbij wordt nogmaals benadrukt dat de effecten als gevolg van de verstoring door geluid ook binnen deze contour zeer beperkt zullen zijn (zelfs voor verstoringgevoelige soorten). Minder verstoringgevoelige soorten zullen geen effecten ondervinden. In bijlage 10 is voor de referentiesituatie en voor het basis-

alternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw een kaart met de geluidscontouren rond de windturbines opgenomen.

De verschillende onderdelen van het NNN hebben voor verschillende groepen betekenis. Effecten van verstoring door geluid op soorten uit de groepen zoogdieren, reptielen, amfibieën, vissen, libellen, dagvlinders, paddenstoelen en planten & mossen zijn niet aan de orde. Relevante onderdelen van het NNN hebben ook functies voor broedvogels. In tabel 13.3 is voor alle betrokken onderdelen van het NNN de kwalitatieve beoordeling van de geluidsbelasting per soortgroep samengevat.

Voor Kamperhoek is de oppervlakte binnen de 42 dB(A) contour rondom windturbines (0,7 ha) zeer beperkt in vergelijking met het totale oppervlak van het gebied (113 ha), waardoor voldoende alternatieven op iets ruimere afstand van de turbines beschikbaar zijn, waardoor het aantal aanwezige broedvogels niet zal veranderen.

De huidige binnendijkse windturbines staan buiten het NNN. Van de huidige turbines die dubbeldraaien ligt een klein deel van de 42 dB(A) contour binnen het NNN gebied Visvijverbos en een groot deel binnen het NNN gebied Bossen Rivierduingebied. Binnen dit laatstgenoemde gebied, met de doelsoorten broedvogels kneu en havik, kan verwacht worden dat de kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in de eindfase van Windplan Blauw verbeterd door verwijdering van de nabijgelegen turbines. De dichtheid van deze broedvogels zou kunnen toenemen.

*Tabel 13.2 Oppervlakte binnen contour van 42 dB(A) van het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw binnen Natuurnetwerk Nederland (alleen binnendijkse deel).*

Variant	fase	ruimte- beslag (ha)
Basisalternatief IR	eindfase	0
Variant IA	eindfase	0,7
Variant IB	eindfase	0

Tabel 13.3 Onderdelen van het NNN en mogelijke effecten van verstoring door >42 dB(A) geluidbelasting.

		effect	gevolg
<b>Kamperhoek</b>			
<i>Broedvogels</i>	roerdomp, zomertaling, baardmannetje, bruine kiekendief, spotvogel, kneu, veldleeuwerik, graspieper, gele kwikstaart, oeverzwaluw, wielewaal, appelvink, buizerd, havik, slobbeend, snor, ijsvogel	soorten mijden directe omgeving turbines	voldoende alternatief in onverstoord deel Kamperhoek
<i>Zoogdieren</i>	bever, steenmarter, boommarter (pot.), bunzing, wezel, hermelijn, waterspitsmuis (pot.), watervleermuis, gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis, meervleermuis, tweekleurige vleermuis (pot.)	geen effect	geen

## 13.2 Kaderrichtlijn Water

Geen van de buitendijkse windturbines staat binnen het ecologisch relevant areaal van het KRW-waterlichaam IJsselmeer. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als variant 1 en 2. Er is geen sprake van een significante aantasting van het ecologisch relevant areaal.

## 13.3 Overige beschermde gebieden

Een groot deel van het plangebied van Windplan Blauw is aangewezen als akkerfaunagebied door de Provincie Flevoland (zie § 4.5). Het basisalternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw leiden mogelijk tot effecten in de vorm van ruimtebeslag (habitatverlies), aanvaringsslachtoffers en verstoring van broedende akkervogels. De gebieden worden daardoor mogelijk minder geschikt voor broedende doelsoorten. Per windturbine is uitgegaan van een verstoringafstand van 100 meter (zie § 5.2). Binnen 100 meter afstand van een windturbine kan het gebied minder geschikt worden voor broedende akkervogels door habitatverlies en verstoring. Variant IA, die meer turbines binnen akkerfaunagebied omvat, kent een wat hoger ruimtebeslag en beïnvloed gebied dan variant IB en het basisalternatief IR. Het oppervlak akkerfaunagebied binnen 100 meter van een windturbine wordt in de eindsituatie beduidend kleiner dan in de bestaande situatie. Dit betekent dat in de nieuwe situatie voldoende ruimte aanwezig is voor akkervogels om buiten de invloedssfeer van een windturbine te broeden.

*Tabel 13.4 Ruimtebeslag binnen het akkerfaunagebied van het basialternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw. Uitgegaan is per turbine een ruimtebeslag van 625 m<sup>2</sup> voor een turbine en 1.800 m<sup>2</sup> voor een kraanopstelplaats. Voor de onderhoudswegen is voor zowel het basialternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) uitgegaan van een generiek ruimtebeslag. Voor de bestaande turbines is verwijdering van onderhoudswegen niet in de berekening opgenomen.*

Variant	N turbines	omvang ruimtebeslag (m <sup>2</sup> )	omvang beïnvloed gebied (m <sup>2</sup> )
Windturbines			
referentiesituatie	46	28.750	1.445.136
Basialternatief IR	32	77.600	1.005.000
Variant IA	38	92.150	1.194.000
Variant IB	32	77.600	1.005.000
Onderhoudswegen		58.275	58.275

Binnen de invloedssfeer van de het basialternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw liggen geen gebieden die door de provincie zijn aangewezen voor weidevogels of als ganzenopvanggebied. Het windpark heeft derhalve geen negatief effect op het functioneren van beleidsmatig aangewezen weidevogel- of ganzenopvanggebieden.

#### 13.4.1 Scoretabellen

In de onderstaande tabellen is het basialternatief en de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) gescoord op het criterium 'invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden'. De invloed op NNN is wat betreft ruimtebeslag gering positief, omdat de huidige windturbines (die aanwezig zijn in de referentiesituatie) in het IJsselmeer die bij aanvang verwijderd worden meer ruimtebeslag hebben dan de huidige windturbines. Voor het NNN-gebied IJsselmeer zijn geen doelen geformuleerd en daarom is alleen het ruimtebeslag beschouwd. Voor wat betreft de invloed op geluid is in de eindfase de situatie beter dan in de referentiesituatie (en positiever dan gedurende de dubbeldraaiperiode), omdat de bestaande windturbines (die dubbeldraaien) tot geluidsverstoring kunnen leiden binnen NNN-gebieden. Voor KRW-gebieden zijn geheel geen effecten aanwezig. Voor akkerfaunagebieden leidt het plan in de dubbeldraaiperiode tot gering positieve veranderingen en in de eindfase tot positieve veranderingen doordat de huidige windturbines binnen akkerfaunagebied staan en een groter areaal beïnvloeden dan de nieuwe turbines.

De invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden is in onderstaande tabellen met elkaar gemiddeld om tot een score te komen.



### **Basisalternatief**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op NNN, KRW en overige beschermd gebied	0/+

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op NNN, KRW en overige beschermd gebied	+

### **Variante 1: alternatieve plaatsingszones**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op NNN, KRW en overige beschermd gebied	0/+

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op NNN, KRW en overige beschermd gebied	+

### **Variante 2: bolstapeling IJsselmeer**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op NNN, KRW en overige beschermd gebied	0/+

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op NNN, KRW en overige beschermd gebied	+



## 14 Conclusies en aanbevelingen

Voor zowel het basisalternatief als de twee varianten (IA/IB)varianten (IA/IB) van Windplan Blauw zijn effecten op natuur aanwezig. Deze zijn echter zijn niet onderscheidend in effecten op natuur (tabel 14.1 en 14.2)

*Tabel 14.1 Scoretabel basisalternatief en varianten VKA Windplan Blauw gedurende dubbeldraaiperiode. Legenda in tabel 3.2 in H3.*

criterium	basisalternatief	variant 1	variant 2
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0/-	0/-	0/-
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/-	0/-	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-	0/-	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	-	-	-
invloed op barrièrewerking tijdens de gebruiksfase	0	0	0
invloed op verstoring vleermuizen tijdens de aanlegfase	--	--	--
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	-	-	-
invloed op verstoring vleermuizen tijdens de gebruiksfase	0/-	0/-	0/-
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--	--	--
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--	--	--
invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden	0/+	0/+	0/+

Tabel 14.2 Scoretabel basialternatief en varianten VKA Windplan Blauw gedurende eindfase. Legenda in tabel 3.2 in H3.

Criterion	basialternatief	variant 1	variant 2
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0	0	0
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/+	0/+	0/+
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-	0/-	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	0/-	0/-	0/-
invloed op barrièrewerking tijdens de gebruiksfase	0	0	0
invloed op verstoring vleermuizen tijdens de aanlegfase	0	0	0
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	0/-	0/-	0/-
invloed op verstoring vleermuizen tijdens de gebruiksfase	0/-	0/-	0/-
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--	--	--
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--	--	--
invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden	+	+	+

## 14.1 Natura 2000-gebieden (Wnb Hoofdstuk 2)

- De realisatie van Windplan Blauw heeft geen effect op habitattypen of soorten van Bijlage II van de Habitatrictlijn waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen.
- Voor veel soorten broedvogels en niet-broedvogels, waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen, kan het optreden van effecten op voorhand worden uitgesloten omdat deze soorten niet in het plangebied voorkomen.
- Voor de vogelsoorten wilde eend, kraakeend, kuifeend, brilduiker en tafeleend (niet-broedvogels Natura 2000-gebied IJsselmeer), grauwe gans en toendrarietgans (niet-broedvogels Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer), aalscholver (broedvogel Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en broedvogel/niet-broedvogel IJsselmeer), visdief (broedvogel Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer), kleine zwaan (niet-broedvogel Natura 2000-gebied Veluwerandmeren) is het totaaleffect van Windplan Blauw klein tot verwaarloosbaar klein. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) kunnen voor deze soorten, met inbegrip van cumulatie, met zekerheid worden uitgesloten.

- Voor de fuut (niet-broedvogels Natura 2000-gebied IJsselmeer) is het effect als gevolg van verstoring van leefgebied mogelijk significant negatief. De instandhoudingsdoelstelling van deze soort van het Natura 2000-gebied IJsselmeer wordt momenteel niet behaald. Voor de fuut dienen in een passende beoordeling mitigerende maatregelen opgenomen te worden om verstoring van foerageergebied in de aanleg- en gebruiksfase van het windpark te voorkomen. Het effect is echter niet van grote omvang, zodat mitigatie zeer wel mogelijk lijkt.

## 14.2 Beschermde soorten (Wnb Hoofdstuk 3) en soorten van de Rode Lijst

- Voor zowel het basisalternatief als de varianten (IA/IB) van Windplan Blauw zijn effecten op beschermde soorten planten, ongewervelden, grondgebonden zoogdieren, vissen, amfibieën en reptielen uitgesloten.
- Voor zowel het basisalternatief als de varianten (IA/IB) van Windplan Blauw kunnen door de plaatsing van windturbines in het Swifterbos groeiplaatsen van de gele kornoelje (Rode Lijst soort) verloren gaan. Er is geen gereede kans op aantasting van de populatie van deze soort in het noordelijk deel van Flevoland.
- Bij zowel het basisalternatief als de varianten (IA/IB) van Windplan Blauw is in de aanlegfase sprake van een risico op aantasting van vaste rust- en verblijfplaatsen van vleermuizen. Dit geldt uitsluitend voor de windturbines in bos (Swifterbos).
- Voor zowel het basisalternatief als de varianten (IA/IB) van Windplan Blauw is gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase sprake van meer dan incidentele sterfte van vleermuizen. De meeste slachtoffers kunnen vallen onder gewone dwergvleermuizen, de ruige dwergvleermuis en rosse vleermuis en in mindere mate de tweekleurige vleermuis. Effecten op de gunstige staat van instandhouding van de tweekleurige vleermuis en rosse vleermuis zijn (zonder mitigerende maatregelen) mogelijk. Mitigerende maatregelen gedurende de dubbeldraaiperiode zijn noodzakelijk om de sterfte voldoende te reduceren (zie §14.6).
- Voor zowel het basisalternatief als de varianten (IA/IB) van Windplan Blauw is een risico aanwezig op aantasting van in gebruik zijn de nesten van vogels in de aanlegfase van het windpark. Overtreding van verbodsbepalingen genoemd in de Wnb kan voorkomen worden door het nemen van passende mitigerende maatregelen (zie §14.6).
- Voor zowel het basisalternatief als de varianten (IA/IB) van Windplan Blauw is in de aanlegfase en gebruiksfase een risico aanwezig op aantasting of verstoring van jaarrond beschermde nesten van vogels. Dit gaat om de twee turbines in het Swifterbos (zowel het basisalternatief als de varianten (IA/IB)), de 1 (basisalternatief, variant IB) of 2 turbines (variant IA) bij de Visvijverweg en de Beverweg (alleen variant IA).
- Voor zowel het basisalternatief als de varianten (IA/IB) van Windplan Blauw is gedurende de dubbeldraaiperiode sprake van meer dan incidentele sterfte van

vogels. De meeste slachtoffers kunnen vallen onder lokaal talrijke soorten of soorten die in zeer grote aantallen passeren tijdens de seizoenstrek. De verschillen tussen het basisalternatief en de varianten (IA/IB) van Windplan Blauw zijn echter beperkt en leiden niet tot een andere effectbeoordeling. Effecten op de gunstige staat van instandhouding van de betrokken soorten zijn niet te verwachten. In de eindfase van zowel het basisalternatief als de varianten (IA/IB) van Windplan Blauw neemt de sterfte van vogels af ten opzichte van de referentiesituatie.

### **14.3 Natuurnetwerk Nederland**

- De invloed op NNN is wat betreft ruimtebeslag gering positief ten opzichte van de referentiesituatie, omdat de huidige windturbines in het IJsselmeer die bij aanvang verwijderd worden meer ruimtebeslag hebben dan de huidige windturbines. Voor wat betreft de invloed op geluid is in de eindfase de situatie beter dan in de referentiesituatie omdat de bestaande windturbines (die dubbeldraaien) tot geluidsverstoring kunnen leiden binnen NNN-gebieden. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de varianten (IA/IB) van Windplan Blauw.

### **14.4 Overig provinciaal natuurbeleid**

- Voor akkerfaunagebieden leidt het plan in de dubbeldraaiperiode tot gering positieve veranderingen en in de eindfase tot positieve veranderingen doordat de huidige windturbines van de referentiesituatie binnen akkerfaunagebied staan en een groter areaal beïnvloeden dan de nieuwe turbines. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de varianten (IA/IB) van Windplan Blauw.

### **14.5 Kaderrichtlijn Water**

Voor KRW-gebieden zijn geheel geen effecten aanwezig.

### **14.6 Mitigerende maatregelen**

#### *Natura 2000-gebieden*

Voor de vogelsoort fuut (Natura 2000-gebied IJsselmeer) dienen in een passende beoordeling mitigerende maatregelen opgenomen te worden om verstoring van foerageergebied in de aanleg- en gebruiksfase van het windpark te voorkomen.

#### *Broedvogels*

Tijdens de werkzaamheden dient verstoring van broedende vogels en vernietiging van hun nesten en eieren te worden voorkomen. Dit kan door buiten het broedseizoen te werken. Het broedseizoen verschilt per soort. Voor het broedseizoen wordt in het kader van de Wnb geen standaard periode gehanteerd. Globaal moet rekening worden gehouden met de periode half maart tot en met half augustus.

Indien de werkzaamheden binnen dit seizoen zijn gepland kunnen deze worden uitgevoerd indien is vastgesteld dat met de werkzaamheden geen in gebruik zijnde nesten worden verstoord of vernietigd. De kans hierop wordt verkleind door voorafgaand aan het broedseizoen het plangebied ongeschikt te maken voor broedende vogels. Bijvoorbeeld door de vegetatie rondom de locaties waar gebouwd gaat worden te maaien of geheel te verwijderen.

#### *Vleermuizen*

Met een stilstandvoorziening op (een deel van) de turbines kunnen effecten worden voorkomen op de gunstige staat van instandhouding van alle vleermuissoorten die slachtoffer kunnen worden van Windplan Blauw. De meest effectieve methode om het aantal vleermuis aanvaringsslachtoffers te verlagen is door een windturbine bij lage windsnelheden stil te zetten. Concreet houdt dat in dat de startwindsnelheid verhoogd wordt en dat voorkomen wordt dat de rotorbladen in vrijloop sneller draaien dan 1 rpm.

Vleermuizen zijn op gondelhoogte vrijwel alleen aanwezig bij lage windsnelheden. Figuur 3.1 laat zien dat dit ook in het plangebied op gaat. Boven de 5 m/s (op gondelhoogte) werd alleen incidenteel activiteit vastgesteld. Helaas zijn opnames (figuur 3.1) niet direct te vertalen naar slachtoffers. Bij de laagste windsnelheden worden vleermuizen namelijk wel opgenomen maar er zullen geen slachtoffers vallen omdat de turbine dan stil staat. De percentages opnames en slachtoffers per windsnelheid zullen daarom niet overeenkomen. In hoofdstuk 3 is reeds beschreven dat vleermuizen daarnaast nauwelijks actief zijn op rotorhoogte bij temperaturen onder de 10 graden Celsius en de periode tussen 1 oktober en half juli.

Een stilstandvoorziening kan bestaan uit een vaste grenswaarde zoals het stilzetten van een windturbine beneden een bepaalde windsnelheid (bijvoorbeeld 5,5 m/s).

In Canada en de V.S. heeft dit geresulteerd in een reductie van 44% tot 93% van het aantal slachtoffers met bijbehorend verlies aan energieopbrengst (op jaarbasis) van minder dan 1% (Bearwald *et al.* 2009; Arnett *et al.* 2011). Inmiddels bestaan echter meer geavanceerde methoden die gebruik maken van een variabele startwindsnelheid. Deze methoden hebben tot dusver altijd geresulteerd in een reductie van tenminste 80% met bijbehorend verlies aan energieopbrengst van minder dan 1%. De startwindsnelheid wordt berekend aan de hand van de tijd van het jaar, de tijd van de nacht en de temperatuur. Dit is niet hetzelfde voor alle locaties in de wereld en vereist daarom dat de activiteit van vleermuizen op gondelhoogte tenminste gedurende een geheel seizoen is gemeten. Die metingen worden vervolgens gebruikt om het algoritme te bepalen. Voorbeelden van zulke methoden zijn Chirotech van Biotope en ProBat (O. Behr universiteit Erlangen-Nürnberg). Chirotech rapporteert een reductie van 90% en 96% van het aantal slachtoffers en bijbehorend energieverlies van respectievelijk 0,27% en 0,6% (Lagrange *et al.* 2013). Het algoritme is niet openbaar. ProBat is gratis te downloaden. Met ProBat is het aantal slachtoffers te reduceren tot een vooraf ingestelde waarde. Bij 16 windturbines in Duitsland is met die methode het aantal slachtoffers succesvol teruggebracht van gemiddeld 12 naar de vooraf gekozen waarde (in dat geval 2 slachtoffers). Meer informatie op: [http://www.windbat.techfak.fau.de/tools/probat\\_en.shtml](http://www.windbat.techfak.fau.de/tools/probat_en.shtml)

Het nadeel van Chirotech en ProBat is dat de vleermuisactiviteit eerst een geheel seizoen gemeten dient te worden. Dat is pas mogelijk wanneer de turbines gebouwd zijn. Een alternatief is voor het eerste jaar gebruik te maken van metingen vanuit oude (bestaande) turbines zoals dat in 2016 en 2017 is gebeurd. Wij adviseren daarom om in eerste instantie een stilstandvoorziening te treffen met een vaste grenswaarde voor de startwindsnelheid (5 m/s). Een jaar na ingebruikname van de turbines kan deze stilstandvoorziening verfijnd worden met een variabele grenswaarde voor de startwindsnelheid. Indien blijkt dat de nieuwe turbines minder slachtoffers veroorzaken dan in voorliggende studie is ingeschat dan kan de stilstandvoorziening bij bepaalde turbines achterwege blijven zonder de mortaliteitsnormen te overschrijden. Voor het eerste operationele jaar zou de stilstandvoorziening er op grond van de metingen in 2016 er als volgt uitzien:

Beneden de 5 m/s (windsnelheid gemeten op gondelhoogte) dienen de rotorbladen van de windturbines niet sneller te draaien dan 1 rpm. Dit betekent een verhoging van de startwindsnelheid naar 5 m/s en het voorkomen dat de rotorbladen gedurende vrijloop sneller bewegen dan 1 rpm.

Dit is alleen nodig in de periode dat vleermuizen voor kunnen komen in het windpark. Vleermuizen zijn alleen te verwachten gedurende de volgende omstandigheden of perioden:

- Tussen zonsondergang en zonsopkomst
- Tussen half juli en 1 oktober
- Bij droog weer
- Bij temperaturen boven de 10 graden Celsius

Indien aan één of meerdere van bovenstaande voorwaarden niet wordt voldaan, dan kan de windturbine zonder beperkingen draaien.

## **14.7 Nader onderzoek**

Aanbevolen wordt om na vaststelling van het Voorkeursalternatief in het kader van de Wet natuurbescherming de volgende onderzoeken te verrichten.

- Onderzoek naar jaarrond beschermde nesten van vogels in de periode van april t/m augustus. (
- Onderzoek naar het voorkomen van paar- en verblijfplaatsen van vleermuizen volgens het standaard vleermuisprotocol. (



## 15 Literatuur

- Alterra, 2008. Profiel Habitatsoorten. Rivierdonderpad. Alterra, Wageningen.
- Baptist, H., 2005. Vogelslachtofferonderzoek Roggenplaat, rapportage 2004-2005. Rapport 2005/3. Ecologisch Adviesbureau Henk Baptist, Kruisland.
- Barclay, R.M.R., E.F. Baerwald and J.C. Gruver 2007. Variation in bird and bat fatalities at wind energy facilities: assessing the effects of rotor size and tower height. *Can. J. Zool.* 85:381-387.
- Beuker, D. & R. Lensink, 2010. Monitoring windpark windturbines Echteld. Onderzoek naar aanvaringslachtoffers onder lokale en trekkende vogels. Bureau Waardenburg Rapportnr. 10-033. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Beuker, D., W. Lengkeek, R.C. Fijn & H.A.M. Prinsen, 2009. Duikeenden nabij Windpark Lely, Medemblik. Beknopt veldonderzoek naar gedrag en voedselbeschikbaarheid. Bureau Waardenburg Rapportnr. 09-142, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Boonman M. & R. Lensink, 2017. Vleermuizen en vogels in en rond Windplan Blauw (Flevoland); veldonderzoek 2016-2017. Rapport 17-008, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Boudewijn, T.J., 1989. De Tafeleend *Aythya ferina* als zaadeter in de Grevelingen. *Limosa* 62: 169-176.
- Boudewijn, T.J. & Kuijpers, J.W.M., 1985. Foerageren de Tafeleenden *Aythya ferina* van het Haringvliet in de Grevelingen? *Limosa* 58: 163-166.
- Brennikmeijer, A. & C. van der Weyde, 2011. Monitoring vogelaanvaringen Windpark Delfzijl-Zuid 2006-2011. A&W rapport 1656. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Faenwâlden.
- Brinkmann R., O. Behr, I. Niermann, and M. Reich. 2011. Entwicklung von Methoden zur Untersuchung und Reduktion des Kollisionsrisikos von Fledermäusen an Onshore-Windenergieanlagen, volume 4 Umwelt und Raum. Cuvillier Verlag, Göttingen.
- Cryan. P. M., P.M. Gorresen, C. D. Hein, M. R. Schirmacher, R. H. Diehl, M.M. Huso, D.T. S. Hayman, P.D. Fricker, F.J. Bonaccorso, D.H. Johnson, K. Heist & D.C. Dalton 2014. Behavior of bats at wind turbines. <http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1406672111>.
- Dirksen, S., A.L. Spaans, J. van der Winden & L.M.J. van den Bergh, 1996. Vogelhinder door windturbines. Landelijk onderzoekprogramma, deel2: nachtelijke vlieghoogtemetingen in het IJsselmeergebied. Bureau Waardenburg Rapportnr. 96.18. Bureau Waardenburg bv/IBN-DLO, Culemborg.
- Dirksen, S., A.L. Spaans & J. van der Winden, 2007. Collision risks for diving ducks at semi-offshore wind farms in freshwater lakes: A case study. In: M. de Lucas, G.F.E. Janss & M. Ferrer (eds). *Birds and wind farms. Risk Assessment and Mitigation*. Blz. 275. Quercus. Madrid, Spain.
- B.W.R. Engels & J.C. Kleyheeg-Hartman, 2016. Zwarte sterns in het plangebied van Windpark Fryslân. Resultaten van veldonderzoek naar vliegintensiteit en vlieghoogte in de nazomer van 2016. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-138. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Everaert, J. & E. Stienen, 2007. Impact of wind turbines on birds in Zeebrugge (Belgium). Significant effect on breeding tern colony due to collisions. *Biodiversity and Conservation* 16: 3345-3359.

- Everaert, J., 2008. Effecten van windturbines op de fauna in Vlaanderen. Onderzoeksresultaten, discussie en aanbevelingen. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2008 (rapportnr. INBO.R.2008.44). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Fernley, J., Lowther, S. & Whitfield, P. 2006. A review of goose collisions at operating wind farms and estimation of the goose avoidance rate. Flintshire: Natural Research Ltd, West Coast Energy and Hyder Consulting.
- Fijn, R.C., K.L. Krijgsveld, W. Tijsen, H.A.M. Prinsen & S. Dirksen, 2012. Habitat use, disturbance and collision risks for Bewick's Swans *Cygnus columbianus* wintering near a wind farm in the Netherlands. *Wildfowl* 62: 97–116.
- Fijn, R.C., K.L. Krijgsveld, H.A.M. Prinsen, W. Tijsen & S. Dirksen, 2007. Effecten op zwanen en ganzen van het ECN windturbines testpark in de Wieringermeer. Aanvaringsrisico's en verstoring van foeragerende vogels. Bureau Waardenburg Rapportnr. 07-094, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Foppen, R., A. van Kleunen, W.-B. Loos, J. Nienhuis & H. Sierdsema, 2002. Broedvogels en de invloed van hoofdwegen, een nationaal perspectief. Een analyse van de gevolgen van wegverkeer voor broedvogels aan de hand van landelijke aantals- en verspreidingsgegevens. SOVON Onderzoeksrapport nr. 2002/08. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek- Ubbergen.
- Goderie, C.R.J., C.T.M. Vertegaal & F.E. Heinis, 2007. MER Bestemming Maasvlakte 2 Bijlage Natuur. Royal Haskoning, Nijmegen.
- Heijligers, W., 2014. Voortoets, cumulatietoets en passende beoordeling. Een weg vol valkuilen. Toets (01), pp: 6-10.
- Hut, R.G.M. van der, Kersten, M., Hoekema, F. & Brenninkmeijer, A. 2007. Kustvogels in het Wadden- en Deltagebied. Verspreidingskaarten van kustvogels voor het calamiteitensysteem CALAMARIS. A&W-rapport 907. Bureau Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- Jansen, E.A., M. Boonman, G. Smit, M. La Haye & H.G.J.A Limpens 2013. Vleermuizen Markermeer en IJsselmeer. Veldinventarisatie 2012 in zoekgebieden voor windenergie. Rapport 12-051 Bureau Waardenburg en Zoogdierverseniging, Culemborg / Nijmegen.
- Kleyheeg-Hartman, J.C., B. Engels, C. Heunks, A. Gyimesi & M.P. Collier, 2015. Zwarte sterns en visdieven in het plangebied van Windpark Fryslân. Resultaten van veldonderzoek naar vliegintensiteit en –gedrag in de nazomer van 2015. Bureau Waardenburg Rapportnr. 15-214. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Kleyheeg-Hartman, J.C. & R.G. Verbeek 2016. Passende Beoordeling Windpark Zeewolde. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-147. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Klop, E., & A. Brenninkmeijer, 2014. Monitoring aanvaringssslachtoffers Windpark Eemshaven 2009-2014. Eindrapportage vijf jaar monitoring. A&W-rapport 1975. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Faenwâlden.
- Krijgsveld, K.L., K. Akershoek, F. Schenk, F. Dijk, H. Schekkerman & S. Dirksen, 2009. Collision risk of birds with modern large wind turbines: reduced risk compared to smaller turbines. *Ardea* 97(3): 357-366.
- Krijgsveld, K.L. & D. Beuker, 2009. Vogelslachtoffers bij windpark Anna Vosdijk op Tholen. Onderzoek naar aanvaringen onder trekkende steltlopers en overwinterende smienten. Bureau Waardenburg Rapportnr. 09-072. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Krijgsveld, K.L., R.R. Smits & J. van der Winden, 2008. Verstoring gevoeligheid van vogels. Update literatuurstudie naar de reacties van vogels op recreatie. Bureau Waardenburg Rapportnr. 08-173. Bureau Waardenburg, Culemborg.

- Lagrange H., P. Rico, Y. Bas, A.-L. Ughetto, F. Melki, C. Kerbiriou 2013. Mitigating bat fatalities from wind-power plants through targeted curtailment: results from 4 years of testing CHIROTECH©. Book of abstracts CWE, Stockholm.
- Langgemach, T. & T. Dürr, 2017. Informationen über Einflüsse der Windenergienutzung auf Vögel, Stand 05. April 2017.
- De Leeuw, J.J., 1997. Demanding divers. Ecological energetics of food exploitation by diving ducks. PhD Thesis. Rijksuniversiteit Groningen.
- Lensink, R. & P.W. van Horssen, 2012. Een matrixmodel om effecten op een populatie te voorspellen van slachtoffers door windturbines. Bureau Waardenburg Rapportnr. 11-198. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Lensink R. , K.L. Krijgsveld & P.W. van Horssen 2012. Versturende effecten van groot vliegverkeer op broedvogels; onderzoek op basis van bestaande gegevens verzameld rond de luchthaven Schiphol en op militaire vliegvelden. Rapport 11-101, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Limpens, H.J.G.A., M. Boonman, F. Korner-Nievergelt, E.A. Jansen, M. van der Valk, M.J.J. La Haye, S. Dirksen & S.J. Vreugdenhil, 2013. Wind turbines and bats in the Netherlands - Measuring and predicting. Report 2013.12, Zoogdierverseniging & Bureau Waardenburg.
- Musters, C.J.M., M.A.W. Noordervliet & W.J.T. Keurs, 1996. Bird casualties caused by a windenergy project in an estuary. *Bird Study* 43, 124-126.
- Nolet, B.A., Baveco, J.M. & Kuipers, H., 2009. Evaluatie opvangbeleid 2005-2008 overwinterende ganzen en smienten. Deelrapport 2. Een modelberekening van de capaciteit van opvanggebieden voor overwinterende ganzen en smienten. Alterra rapport 1840. Alterra, Wageningen.
- Noordhuis, R., S. Groot, M.D. Pires & M. Maarse, 2014. Wetenschappelijk eindadvies ANT-IJsselmeergebied. Vijf jaar studie naar kansen voor het ecosysteem van het IJsselmeer, Markermeer en IJmeer met het oog op de Natura-2000 doelen. Deltares, Wageningen.
- Pondera, 2010. Passende Beoordeling Windpark Noordoostpolder. Pondera consult, Hengelo.
- Pondera, 2015. Passende Beoordeling Windpark Fryslan. Pondera consult, Hengelo.
- Poot, M.J.M., I. Tulp, L.M.J. van den Bergh, H. Schekkerman & J. van der Winden, 2001. Effect van mist-situaties op vogelvlieggedrag bij het windpark Eemmeer. Zijn er aanwijzingen voor verhoogde aanvaringsrisico's? Rapport 01-072. Bureau Waardenburg bv, Culemborg
- Plonczkier, P. & I.C. Simms, 2012. Radar monitoring of migrating pink-footed geese: behavioural responses to offshore wind farm development. *Journal of Applied Ecology* 49: 1187–1194.
- Rijkswaterstaat, 2012. Toetsingskader Waterkwaliteit van het Beheer- en ontwikkelplan rijkswateren. Herziening 2012. Rijkswaterstaat.
- Rijkswaterstaat 2016a. Concept Beheerplan Natura 2000 Ketel- en Vossemeer. Rijkswaterstaat.
- Rijkswaterstaat 2016b. Concept Beheerplan Natura 2000 IJsselmeer. Rijkswaterstaat.
- Rydell, J., L. Bach, M.J. Dubourg-Savage, M. Green, L. Rodrigues & A. Hedenström, 2010a. Bat mortality at wind turbines in northwestern Europe. *Acta Chiropterologica* 12(2):261-274.
- Schaut, C., K. Aper & C. Derde, 2008. Aanvaring van vogels met MW-windturbines in de haven van Antwerpen. Rapport 2008-CS1. Fortech Studie bvba, Vrasene.

- Schekkerman, H., L.M.J. van de Bergh, K. Krijgsveld & S. Dirksen, 2003. Effecten van moderne, grote windturbines op vogels. Onderzoek naar verstoring van watervogels bij het windpark Eemmeer. Alterra, Wageningen.
- Seiche, K. 2008. Fledermause und windenergieanlagen in Sachsen 2006. Report to Freistaat Sachsen. Landesamt für Umwelt und Geologie. [Ww.smul.sachsen.de/lfug](http://Ww.smul.sachsen.de/lfug)
- Steunpunt Natura 2000, 2010. Leidraad bepaling significantie. Nadere uitleg van het begrip 'significante gevolgen' uit de Natuurbeschermingswet. versie 27 mei 2010. RegieBureau Natura 2000, Utrecht.
- Tulp, I., H. Schekkerman, J.K. Larsen, J. van der Winden, R.J.W. van de Haterd, P.W. van Horssen, S. Dirksen & A.L. Spaans, 1999. Nocturnal flight activity of sea ducks near the wind park Tunø Knob in the Kattegat. Rapport 99.64. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Tulp I., M.J.S.M. Reijnen, C.J.F. ter Braak, E. Waterman, P.J.M. Bergers, S. Dirksen, R.P.H. Snep & W. Nieuwenhuizen, 2002. Effecten van treinverkeer op dichtheden van weidevogels. Rapport 02-034. Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- Van Dam, C., A.D. Buijse, W. Dekker, R.M. van Eerden, J.G.P. Klein Breteler & R. Veldkamp, 1995. Aalscholvers en beroepsvisserij in het IJsselmeer, het Markermeer en Noordwest-Overijssel. Rapport IKC-NBLF 19. IKC-NBLF, Wageningen.
- Van Rijn, S., 2010. Doeluitwerking Natura 2000 IJsselmeergebied. Rijkswaterstaat Waterdienst, Lelystad.
- Van Vliet, F., M. Van der Valk, M. Boonman, K.D. van Straalen, J.C. Kleyheeg & J. Van der Winden, 2014. Natuurtoets Windpark Wieringermeer. Toetsing in het kader van de Flora- en faunawet. Bureau Waardenburg Rapportnr. 13-244. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek, R.G., D. Beuker, J.C. Hartman & K.L. Krijgsveld, 2012. Monitoring vogels Windpark Sabinapolder. Onderzoek naar aanvaringslachtoffers. Bureau Waardenburg Rapportnr. 11-189. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek, R.G., M. Boonman, N. van Kessel, C. Heunks & J.C. Kleyheeg-Hartman, 2016a. Windpark Zeewolde en effecten op natuur. Achtergrondrapport Natuur voor MER Windpark Zeewolde. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-059. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek, R.G., M. Boonman, R.R. Smits & C. Heunks, 2016b. Effecten op beschermde soorten Voorkeursalternatief Windpark Zeewolde. Aanvulling op het MER voor effectbepaling en –beoordeling Flora- en faunawet en Wet Natuurbescherming. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-156. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek R.G. & R. Lensink 2017. Windplan Blauw en effecten op natuur; achtergrondrapport bij het MER. Fase 1. Rapport 17.040, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Wanningen, H. K. van den Wijngaard, T. Buijse & N. Breve, 2012. Nederland leeft met Vismigratie. Actualisatie landelijke database vismigratie.
- Winkelman, J.E., 1989. Vogels en het windpark nabij Urk (NOP): aanvaringslachtoffers en verstoring van pleisterende eenden ganzen en zwanen. RIN-rapp. 89/15. RIN, Arnhem.
- Winkelman, J.E., 1992. De invloed van de Sep-proefwindcentrale te Oosterbierum (Fr.) op vogels. 1. Aanvaringslachtoffers. RIN-rapp. 92/2. IBN-DLO, Arnhem.

# Bijlage 1 Kader Wet natuurbescherming

## 1.1 Inleiding

Vanaf 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming (kortweg: Wnb) in werking. Deze wet vervangt de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet. Met de inwerkingtreding van de Wnb zijn de provincies het bevoegde gezag voor de ontheffing- en vergunningverlening voor plannen en projecten en voor het vaststellen van vrijstellingsregelingen. Bij provincie overschrijdende projecten is dit de minister van EZ.

Deze bijlage vat het wettelijk kader samen voor toetsing van ruimtelijke ingrepen en andere handelingen. In paragraaf 1.2 komen algemene bepalingen van de wet aan de orde. Gebiedsbescherming is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 2 Natura 2000-gebieden' en is hier samengevat in paragraaf 1.3. De bescherming van soorten is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 3 Soorten' en in deze bijlage samengevat in paragraaf 1.4. De bescherming van bomen en bos is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 4 Houtopstanden, hout en houtproducten' en is hier samengevat in paragraaf 1.5. Andere onderdelen van de Wnb zoals jacht, schadebestrijding, overlastbestrijding, faunabeheer en omgang met exoten maken geen deel uit van deze bijlage.

## 1.2 Algemene bepalingen

Art 1.10 De Wet natuurbescherming is gericht op:

- het beschermen en ontwikkelen van de natuur, mede vanwege de intrinsieke waarde, en het behouden en herstellen van de biologische diversiteit;
- het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de natuur ter vervulling van maatschappelijke functies, en
- het verzekeren van een samenhangend beleid gericht op het behoud en beheer van waardevolle landschappen, vanwege hun bijdrage aan de biologische diversiteit en hun cultuurhistorische betekenis, mede ter vervulling van maatschappelijke functies.

Art 1.11 Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving. Deze zorgplicht houdt in elk geval in dat handelingen waarvan redelijkerwijs verwacht mag worden dat ze nadelige gevolgen kunnen hebben voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende dieren en planten achterwege blijven, dan wel dat noodzakelijke maatregelen worden getroffen om negatieve gevolgen te voorkomen, of voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen ze beperkt of ongedaan worden gemaakt.

Art 1.12 Gedeputeerde staten van de provincies dragen zorg voor:

- het nemen van de nodige maatregelen voor de bescherming, de instandhouding of het herstel van biotopen en leefgebieden in voldoende gevarieerdheid voor alle van nature in het wild levende vogelsoorten en planten en dieren en hun habitats van

bijlagen II, IV en V bij de Habitatrichtlijn en habitattypen van bijlage I van de Habitatrichtlijn;

- het behoud of het herstel van een gunstige staat van instandhouding van de met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende van nature in het wild voorkomende dier- en plantensoorten;
- de totstandkoming en instandhouding van een samenhangend landelijk ecologisch netwerk, genaamd Natuurnetwerk Nederland.

Gedeputeerde staten kunnen gebieden buiten het Natuurnetwerk Nederland aanwijzen die van provinciaal belang zijn vanwege hun natuurwaarden of landschappelijke waarden, met inachtneming van hun cultuurhistorische kenmerken. Deze gebieden worden aangeduid als 'bijzondere provinciale natuurgebieden' en 'bijzondere provinciale landschappen'.

### 1.3 Natura 2000-gebieden

De Wnb heeft tot doel het beschermen en in stand houden van Natura 2000-gebieden.

#### **Relevante wettelijke bepalingen**

De beoordeling van projecten en andere handelingen wordt geregeld in artikel 2.7 tot en met artikel 2.9. Aanwijzingsbesluiten geven de instandhoudingsdoelstellingen ten aanzien van de leefgebieden voor vogels van de Vogelrichtlijn, de natuurlijke habitats en de habitats van soorten van de Habitatrichtlijn. De instandhoudingsmaatregelen zijn voor elk gebied beschreven in het beheerplan. Tevens beschrijft het beheerplan welke handelingen en ontwikkelingen in het gebied en daarbuiten het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen niet in gevaar brengen. Voor het uitvoeren van plannen of projecten kan GS de verplichting opleggen tot preventieve of herstelmaatregelen. Dit is niet van toepassing indien voor het plan of project een (omgevings)vergunning is verleend.

#### **Beoordeling van plannen en projecten**

Art. 2.7 Voor een plan dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van een Natura 2000-gebied, en dat afzonderlijk of in combinatie (in cumulatie) met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor een Natura 2000-gebied, is een **passende beoordeling** noodzakelijk.

Er is een **vergunning** nodig van GS voor projecten of andere handelingen die de kwaliteit van de natuurlijke habitats of de habitats van soorten in dat gebied kunnen verslechteren of een significant verstoring effect kunnen hebben op de soorten waarvoor dat gebied is aangewezen. De bevoegdheid ten aanzien van de vergunningverlening ligt bij GS van de provincie waarin het project wordt uitgevoerd.

Er geldt een **uitzondering op de vergunningprocedure** op grond van de Wet natuurbescherming: als via een andere wettelijke bepaling een passende beoordeling verplicht is (bijvoorbeeld op grond van de Tracéwet of de Spoedwet wegverbreding) voor de besluitvorming.

Art. 2.9 Géén vergunning is nodig:

- Als het project of de handeling is opgenomen in een Natura 2000-beheerplan of in een vastgesteld programma voor Natura 2000-gebieden (zoals de PAS). Voorwaarde is dat 1) ten aanzien van het plan of het programma een passende beoordeling van projecten is uitgevoerd waaruit de zekerheid is verkregen dat het project de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied niet zal aantasten, en 2) dat het bestuursorgaan dat het plan of programma heeft vastgesteld, tevens bevoegd gezag is voor vergunningverlening of dat dit bestuursorgaan heeft ingestemd heeft met het plan of programma.
- Als het project of de handeling al bestond of bekend was op de referentiedatum 31 maart 2010 of later als het gebied later is aangewezen (ook wel bekend als bestaand gebruik).
- Als het project of de handeling behoort tot door PS bij verordening aangewezen categorieën van gevallen.

## **Toelichting op begrippen**

### *Habitattoets*

De habitattoets is de verzamelnaam van toetsingen van effecten van plannen en projecten op de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. In beginsel worden de effecten van plannen en projecten op Natura 2000-gebieden 'passend beoordeeld'. Als er kans is op significant negatieve effecten en mitigerende maatregelen bij de beoordeling zijn betrokken wordt gesproken over een '**passende beoordeling**'. Om procedurele redenen kan er voor worden gekozen om een **oriëntatiefase** – soms ook wel '**voortoets**' genoemd – te doorlopen. De inhoudelijke studie is in de oriëntatiefase in grote lijnen identiek aan een passende beoordeling, echter mitigerende maatregelen zijn bij de oriëntatiefase niet bij de beoordeling betrokken. Als de conclusie is dat significante negatieve effecten niet op voorhand kunnen worden uitgesloten en maatregelen nodig zijn om significant negatieve effecten met zekerheid te voorkomen, zal alsnog een passende beoordeling nodig zijn.

### *Mitigerende maatregelen*

Mitigerende maatregelen zijn maatregelen ter voorkoming of beperking van het (mogelijke) effect van het project of andere handeling en deze maatregelen zijn onlosmakelijk verbonden zijn met een project / andere handelingen

### *Cumulatieve effecten*

Voor de habitattoets geldt uitdrukkelijk dat voor elke activiteit onderzocht moet worden of er mogelijke significante effecten zijn als gevolg van de activiteit afzonderlijk *en* in combinatie met andere plannen en projecten. In het laatste geval moeten de gezamenlijke ofwel cumulatieve effecten beoordeeld worden in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. Het gaat daarbij om alle plannen en projecten die op bestuurlijk niveau zijn goedgekeurd en die nog niet (volledig) zijn gerealiseerd.

### *Significantie*

Van significante effecten kan sprake zijn als ten gevolge van het plan of project realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen wordt bemoeilijkt of onmogelijk wordt gemaakt. In de Leidraad bepaling Significantie is het begrip 'significante gevolgen' toegelicht.<sup>8</sup>

### *Externe werking*

Ook activiteiten buiten het Natura 2000-gebied kunnen vergunningplichtig zijn als die activiteiten negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied (kunnen) veroorzaken. Dit wordt de 'externe werking' van de bescherming genoemd.

### **Programma Aanpak Stikstof**

Op 1 juli 2015 is de Programma Aanpak Stikstof (PAS) in werking getreden. Dit programma geeft met een gericht pakket van herstelmaatregelen enerzijds waarborgen voor behoud en herstel van stikstofgevoelige habitats en leefgebieden van soorten en biedt anderzijds ruimte voor nieuwe economische activiteiten. Voor projecten die vermeld zijn op een lijst met prioritaire projecten is op voorhand ruimte gereserveerd. Voor nieuwe projecten (niet-prioritair) geldt bij een toename van stikstofdepositie op een stikstof gevoelig habitat met thans al een overschrijding het volgende:

- Activiteiten met een stikstofdepositie vanaf 1 mol/ha/jaar zijn vergunningplichtig.
- Activiteiten met een stikstofdepositie onder 0,05 mol/ha/jaar zijn niet vergunningplichtig.
- Voor activiteiten met een stikstofdepositie tussen 0,05 mol/ha/jaar – 1 mol/ha/jaar moet voor het Natura 2000-gebied worden nagegaan wat de actuele geldende grenswaarde is. Bij 95% uitgegeven depositieruimte wordt de grenswaarde verlaagd naar 0,05 mol/ha/jaar; dan is dus een vergunning nodig bij een stikstofdepositie hoger dan 0,05 mol/ha/jaar (anders bij 1 mol/ha/jaar)

De omvang van de stikstofdepositie als gevolg van een project moet worden vastgesteld aan de hand van het rekenmodel AERIUS Calculator.

## 1.4 Soorten

### **Verbodsbepalingen**

De Wnb onderscheid bij de bescherming van soorten drie beschermingsregimes:

#### Art. 3.1 Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn

1. Het is verboden opzettelijk in het wild levende vogels (VR artikel 1) te doden of te vangen.
2. Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld onder 1 te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen.
3. Het is verboden eieren van vogels als bedoeld onder 1 te rapen en deze onder zich te hebben.
4. Het is verboden vogels als bedoeld onder 1 opzettelijk te storen.

---

<sup>8</sup> Leidraad bepaling significantie. Nadere uitleg van het begrip 'significante gevolgen' uit de Natuurbeschermingswet. Publicatie Steunpunt Natura 2000, versie 27 mei 2010.



5. Het verbod, opzettelijk storen, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.

Het ministerie heeft een lijst gemaakt van soorten vogels die hun nest doorgaans het hele jaar door of telkens opnieuw gebruiken. Deze nesten zijn jaarrond beschermd<sup>9</sup>. Voor andere soorten geldt dat de nesten alleen beschermd zijn wanneer zij (in het broedseizoen) in gebruik zijn.

#### Art. 3.5 Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn

1. Het is verboden in het wild levende **dieren** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage II, VvBonn Bijlage I) opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden dieren als bedoeld onder 1 opzettelijk te verstoren.
3. Het is verboden eieren van dieren als bedoeld onder 1 in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen.
4. Het is verboden voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld onder 1 te beschadigen of te vernielen.
5. Het is verboden **planten** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage I) in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

#### Art. 3.10 Beschermingsregime andere soorten

1. Het is verboden in het wild levende **zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers** van de soorten, genoemd in de bijlage bij de Wet, onderdeel A, natuurbescherming opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld onder 1 opzettelijk te beschadigen of te vernielen.
3. Het is verboden **vaatplanten** genoemd in de bijlage, onderdeel B, bij de Wet natuurbescherming, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

### **Ontheffingen en vrijstellingen**

Gedeputeerde staten kunnen een ontheffing verlenen van verboden die gelden voor Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn (Art 3.3), Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn (Art 3.8) en Beschermingsregime andere soorten (Art 3.10 lid 2). Provinciale staten en de Minister kunnen bij verordening vrijstelling verlenen van deze verboden (Art 3.3, Art 3.8)

Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend als aan de volgende voorwaarden is voldaan:

- er bestaat geen andere bevredigende oplossing,
- er is voldaan aan een in Art 3.3 dan wel Art 3.8 genoemd belang,
- er is geen sprake van een verslechtering van de (gunstige) staat van instandhouding van de desbetreffende soort.

Aan een ontheffing kunnen voorwaarden worden gesteld om schade te beperken of te

---

<sup>9</sup> Zie de Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingrepen, ministerie van LNV, augustus 2009.

compenseren zodat er geen afbreuk wordt gedaan aan de Svl.

Art 3.3, Art 3.8 De verboden voor zijn niet van toepassing op handelingen ten behoeve van instandhoudingsmaatregelen en handelingen in het kader van een Natura 2000-beheerplan of een vastgesteld programma (zoals bijvoorbeeld de PAS).

Art. 3.10 Voor soorten vallend onder '*Beschermingsregime andere soorten*' kan de provincie een vrijstelling verlenen voor handelingen in het kader van de **ruimtelijke inrichting of ontwikkeling** van gebieden en **bestendig beheer of onderhoud**.

Art. 3.31 De hierboven genoemde verboden onder de drie beschermingsregimes zijn niet van toepassing op handelingen die zijn beschreven in en aantoonbaar worden uitgevoerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde **gedragscode** en die plaatsvinden in het kader van bestendig beheer of onderhoud en ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

## 1.5 Houtopstanden

Hoofdstuk 4, paragraaf 4.1 van de Wnb regelt de verbodsbepalingen ten aanzien van houtopstanden. In de artikelen van § 4.1 zijn meer uitzonderingen aangegeven.

Art. 4.1 De bepalingen in § 4.1 hebben o.a. geen betrekking op houtopstanden binnen de bebouwde kom, op erven of in tuinen, wegbeplantingen, beplanting langs rijkswegen, boomsingels en in het geval van het dunnen van een houtopstand.

Art. 4.2 Het is verboden een houtopstand geheel of gedeeltelijk te vellen of te doen vellen, met uitzondering van het periodiek vellen van griend- of hakhout, zonder voorafgaande melding daarvan bij gedeputeerde staten.

Art. 4.3 Als een houtopstand geheel of gedeeltelijk is geveld, met uitzondering van het periodiek vellen van griend- of hakhout, geldt een plicht tot herbeplanten van dezelfde grond binnen drie jaar na het vellen.

Art. 4.4 De bepalingen in § 4.1 zijn eveneens niet van toepassing als het vellen van houtopstanden en herbeplanten wordt gerealiseerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde gedragscode.

## Bijlage 2 Windturbines en vogels

Onderzoek naar effecten van windturbines op vogels heeft drie verschillende typen effecten laten zien, namelijk aanvaringen van vliegende vogels, habitatverlies of versterking van broedende, foeragerende of rustende vogels en barrièrewerking voor vliegende vogels.

### 2.1 Aanvaringen

Vogels kunnen door aanvaringen met de rotorbladen en mast of door lucht-wervelingen in het zog achter de windturbine gewond raken of sterven. Het aantal aanvaringen is afhankelijk van de intensiteit van vliegbewegingen en het aanvaringsrisico.

#### *Vliegintensiteit*

Het aantal slachtoffers wordt in belangrijke mate bepaald door de vliegintensiteit van vogels op rotorhoogte (Desholm *et al.* 2006). Variatie in deze vliegintensiteit wordt veroorzaakt door het aantal vogels dat in het gebied voorkomt of doorkruist, de soortensamenstelling van deze vogels, hun vlieggedrag en vlieghoogte en mate van uitwijking (Hötker *et al.* 2006, Gove *et al.* 2013, Grünkorn *et al.* 2016). Het aantal slachtoffers varieert daarmee sterk per locatie. Zo vallen in en nabij vogelrijke gebieden, zoals wetlands en nabij broedkolonies, significant meer slachtoffers dan in en nabij minder vogelrijke gebieden (Hötker *et al.* 2006, Everaert 2014, Grünkorn *et al.* 2016).

Een deel van het aantal aanvaringslachtoffers wordt gevormd door vogels op de jaarlijkse seizoenstrek in voorjaar en najaar, doordat dan sprake is van de verplaatsing van tientallen miljoenen individuen en dus een hoge vliegintensiteit (Erickson *et al.* 2014). Afhankelijk van de weersomstandigheden, zullen de meeste vogels op seizoenstrek een windpark op grote hoogte passeren, maar tijdens tegenwind vliegt een deel hiervan ook op rotorhoogte. Hierdoor kan het percentage 's nachts trekkende zangvogels onder aanvaringslachtoffers variëren van nihil (Grünkorn *et al.* 2016), tot 9% op een Duits eiland in de Oostzee (Welcker *et al.* 2017), 13% in de Eemshaven (Klop & Brenninkmeijer 2014) en 29% in de Wieringermeer (Krijgsveld *et al.* 2009). Deze onderzoeken suggereren dat 's nachts langstreckende vogelsoorten niet per sé een groter aanvaringsrisico hebben dan overdag actieve vogelsoorten. Een groot deel van de lokale vogels vliegt laag, vaak zelfs onder rotorhoogte, maar bepaalde soortgroepen, zoals roofvogels, meeuwen, duiven en zwaluwen vliegen regelmatig op rotorhoogte en worden ook vaker slachtoffer (Grünkorn *et al.* 2016). Kiekendieven vormen een uitzondering onder de roofvogels omdat ze maar een beperkt deel van de tijd op rotorhoogte vliegen en daarom van alle soorten roofvogels het minst vaak aanvaringslachtoffer van windturbines worden (Whitfield & Madders 2006, Hötker *et al.* 2013, Oliver 2013).

Het verschil in het aantal aanvaringslachtoffers tussen soorten wordt voor een groot deel ook bepaald door de mate van uitwijking voor windturbines. Ganzen en kraanvogels mijden zowel het hele windpark (macro uitwijking) als individuele turbines (micro

uitwijking: Fijn *et al.* 2012, Grünkorn *et al.* 2016). Ook steltlopers, waaronder de soorten Kievit en wulp, worden relatief weinig als aanvarings-slachtoffer gevonden, waarschijnlijk vanwege hun sterke uitwijkgedrag (Hötker *et al.* 2006, Winkelman *et al.* 2008). Daarentegen houden bijvoorbeeld roofvogels en meeuwen, en soorten zoals wilde eend, houtduif, veldleeuwerik en spreeuw, zich meer op in en nabij windparken dan andere soorten en worden daardoor ook vaker slachtoffer van een aanvaring met een windturbine (Everaert 2014, Morinha *et al.* 2014, Grünkorn *et al.* 2016).

#### *Aanvaringsrisico*

Het aanvaringsrisico is de kans op aanvaring met een windturbine voor een vogel die door een windpark vliegt. Dit aspect is minder goed onderzocht dan het aantal slachtoffers zelf. In het algemeen wordt aangenomen dat het aanvaringsrisico het hoogst is tijdens de nacht en onder slechte zichtomstandigheden (mist, regen). Winkelman (1992) berekende een gemiddeld aanvaringsrisico van 0,02% voor alle vogels (niet soortspecifiek) die overdag en 's nachts het windpark passeerden. Voor de soorten die alleen 's nachts passeerden bedroeg dit gemiddeld 0,17%. Krijgsveld *et al.* (2009) vonden voor drie windparken in Nederland een gemiddeld aanvaringsrisico voor nachtactieve soorten van 0,14% (niet soort-specifiek). Voor sommige dagactieve soorten, zoals meeuwen-, stern- en enkele roofvogelsoorten, zijn echter ook relatief hoge aanvaringsrisico's vastgesteld (Everaert *et al.* 2002, Krijgsveld *et al.* 2009, Langgemach & Dürr 2017). Dit komt mogelijk doordat deze soorten overdag al vliegend op zoek gaan naar voedsel, en dan meer op de grond onder hen gefocust zijn dan op de omgeving die voor hen ligt (Martin 2011).

#### *Aantal aanvaringen*

In vergelijking met het verkeer of met hoogspanningslijnen, vallen bij windturbines relatief weinig slachtoffers. Het gedocumenteerde gemiddelde aantal aanvarings-slachtoffers met windturbines ligt tussen 0 en de 63 vogelslachtoffers per turbine per jaar, met een maximum van 190 (Everaert 2014). De grote variatie in het aantal slachtoffers per turbine wordt geïllustreerd door een recent onderzoek in de Eemshaven, een 'hot spot' voor vogels op seizoenstrek. Op deze ene locatie varieerden de aantallen slachtoffers per windturbine tussen de 1 en 213 vogels per jaar (Klop & Brenninkmeijer 2014).

Onderzoek bij windparken met windturbines van  $\geq 1,5$  MW heeft aangetoond dat de slachtofferaantallen per windturbine vergelijkbaar zijn met de aantallen bij kleinere windturbines (Krijgsveld *et al.* 2009, Smallwood & Karas 2009). Het aantal aanvaringen per windturbine neemt dus niet lineair met het rotoroppervlak toe. Dit impliceert een vermindering van het aantal aanvarings-slachtoffers met een toename van de omvang van windturbines (Everaert 2014). Daarnaast is er geen lineair verband tussen turbinehoogte en het aantal aanvaringen (Erickson *et al.* 2014). Grotere windturbines staan verder uit elkaar en de rotoren draaien op grotere hoogte boven de grond en vaak ook langzamer, waardoor vogels er makkelijker tussendoor en onderdoor kunnen vliegen, zoals in bovengenoemde studies het geval was.

### *Effecten op populatieniveau*

Effecten op populatieniveau zijn voor de meeste soorten niet aan de orde (Zimmerling *et al.* 2013, Erickson *et al.* 2014, Grünkorn *et al.* 2016). Aanwijzingen voor populatie-effecten zijn tot nu toe vooral gevonden voor langzaam reproducerende soorten, wanneer die in relatief hoge aantallen aanvaringslachtoffer worden. Voorbeelden hiervan zijn sommige zeevogelsoorten (Stienen *et al.* 2007) en roofvogelsoorten (Bellenbaum *et al.* 2013, Grünkorn *et al.* 2016). In het algemeen geldt dat effecten op populatieniveau verwacht kunnen worden wanneer een windpark gesitueerd is op een locatie met veel vliegbewegingen van soorten die een hoog aanvaringsrisico kennen, zoals in bovengenoemde studies het geval was. Een passende locatiekeuze, zowel van het windpark als van de individuele windturbines daarbinnen, is daarmee een belangrijke factor om negatieve effecten op vogelpopulaties te verkleinen (Balotari-Chiebao *et al.* 2015, Grünkorn *et al.* 2016).

## 2.2 Verstoring

Verstoringsreacties kunnen zich uiten in verandering in locatiekeuze, fysiologie en gedrag. Door de aanwezigheid van de windturbine en/of het geluid en de beweging van de draaiende rotorbladen, of door de verhoogde menselijke aanwezigheid (doorgaans voor onderhoud), kan een bepaald gebied rond de windturbine c.q. het windpark in lagere dichtheden worden benut, of als habitat in zijn geheel verloren gaan. Een dergelijke verstoring kan effect hebben op de reproductie en de overleving van individuen, met als gevolg veranderingen in populatieomvang (Whalen 2015, Zwart *et al.* 2016).

### *Factoren die een rol spelen bij verstoringseffecten*

De verstoringsafstand en de mate waarin vogels verstoord worden verschilt per soort, seizoen, locatie en functie van het gebied voor de vogels en is ook afhankelijk van de omvang en lay-out van het windpark. Verder geldt dat in de meeste gevallen niet alle vogels binnen de beschreven verstoringsafstanden verdwijnen, maar dat de aantallen lager zijn in vergelijking met soortgelijke gebieden zonder de verstorings-bron. Voor de meeste soorten wordt aangenomen dat buiten het broedseizoen de verstoringsafstand toeneemt met de omvang van het windpark. Voor ganzen, smient, kievit en goudplevier is deze relatie statistisch significant (Hötker *et al.* 2006). Sommige studies tonen aan dat vogels gewend kunnen raken aan wind-turbines (Madsen & Boertmann 2008, Fijn *et al.* 2012), terwijl bij andere juist een afname in vogeldichtheden in de tijd is geconstateerd (Hötker *et al.* 2006). Daarnaast is voor verschillende soorten, waaronder verschillende zangvogel- en roofvogelsoorten, aangetoond dat ze niet of weinig beïnvloed worden door de aanwezigheid van de windturbines (Hötker *et al.* 2013, Stevens *et al.* 2013, Hale *et al.* 2014, Hernández-Pliego *et al.* 2015). Grotere, langzaam draaiende turbines zouden, doordat ze rustiger lijken, een minder verstorend effect kunnen hebben. Ze zijn echter veel groter, hetgeen even goed tot meer verstoring kan leiden. Een studie bij 1 MW turbines duidde in ieder geval niet op een verstoring die wezenlijk anders was dan bij kleine turbines (Schekkerman *et al.* 2003). Volgens recente gegevens kan tijdens de

bouwfase van een windpark meer verstoring optreden dan tijdens de operatiefase (Birdlife Europe 2011).

#### *Broedvogels*

In de gebruiksfase hebben windturbines in het algemeen een beperkte versturende invloed op broedvogels (Pearce-Higgins *et al.* 2009). Bij veel soorten zijn in het geheel geen versturende effecten in de broedperiode aangetoond, en waar dat wel het geval is, zijn de effectafstanden geringer dan die buiten de broedperiode. Doordat vogels in het broedseizoen doorgaans in ruimtelijk verspreide territoria voorkomen zijn de aantallen beïnvloede vogels daarnaast veelal kleiner dan buiten het broedseizoen.

De meeste soorten roofvogels vertonen geen vermijding van windparken. In verschillende studies konden geen statistisch aantoonbare effecten worden gevonden van windturbines op het aantal nesten, nestplaatskeuze en/of foerageer-en -areaal in het broedseizoen (Bellebaum *et al.* 2013, Hötker *et al.* 2013, Balotari-Chiebao *et al.* 2015, Hernández-Pliego *et al.* 2015, Grünkorn *et al.* 2016).

Steltlopers die in de open agrarische gebieden van NW-Europa broeden (o.a. kievit, wulp en scholekster), mijden windparken veelal tot maximaal 100 m (Steinborn *et al.* 2011, Steinborn & Steinmann 2014). Voor broedende zangvogels in dezelfde gebieden (o.a. veldleeuwerik, gele kwikstaart, roodborsttapuit) zijn tot nu toe geen of slechts geringe (< 50 m) verstoringseffecten vastgesteld. Alleen voor de gras-pieper laten verschillende onderzoeken uiteenlopende resultaten zien en kan op basis hiervan niet worden uitgesloten dat de soort tot circa 100 m verstoord wordt (Steinborn *et al.* 2011).

Voor broedvogels van bos en halfopen gebied zijn geen of in slechts beperkte mate effecten van windturbines op de aantallen en ruimtelijke verspreiding vastgesteld (Garcia *et al.* 2015, Reichenbach 2015). De dichtheid van vogels in de directe omgeving van windturbines in bossen verschilde niet van die in nabijgelegen ongestoorde referentiegebieden. Tijdens de aanleg vond wel een tijdelijke terugval in aantal territoria plaats, maar in de gebruiksfase namen alle soorten weer in aantal toe (Garcia *et al.* 2015). Daarnaast werd een (niet significant) verstoringseffect op vijf soorten spechten (maar niet de algemene grote bonte specht) gevonden tot 250 m afstand (Reichenbach 2015).

#### *Foeragerende en rustende vogels buiten het broedseizoen*

Onder een aantal vogelsoorten van agrarische gebieden (o.a. zaadeters, kraaiachtigen en leeuweriken) konden ook buiten het broedseizoen geen significante verstoringseffecten van windturbines worden vastgesteld (Devereux *et al.* 2008, Steinborn *et al.* 2011). Echter, voor veel vogelsoorten zijn wel versturende effecten van windturbines buiten de broedperiode vastgesteld. Als maximum verstoringafstand van windturbines op niet-broedende vogels wordt over het algemeen 600 m gebruikt (Birdlife Europe 2011), maar dit is sterk soort-specifiek en bedraagt meestal kleinere afstanden. De gemiddelde verstoringafstand voor zwanen-, ganzen- en enkele steltlopersoorten, zoals wulp, kievit en goudplevier, ligt bijvoorbeeld tussen 150-400 m (Hötker *et al.* 2006,

Steinborn *et al.* 2011, Langgemach & Dürr 2017). Voor de meeste andere soort(groep)en die buiten het broedseizoen in groepen rusten of foerageren (o.a. eenden, meeuwen, duiven, spreeuw), vormen verstoringafstanden van 100-200 m veelal de bovengrens (Winkelman 1989, Hötker *et al.* 2006, Steinborn *et al.* 2011). Alle voornoemde soortgroepen vertonen soms gewenning voor windparken. Zo is bij kleine rietganzen in een tienjarige studie vastgesteld dat de vogels steeds dichterbij windturbines zijn gaan foerageren en op een gegeven moment tussen de windturbines verbleven (Madsen & Boertman 2008). Verder lijkt de omvang van het effect ook afhankelijk te zijn van het voedselaanbod. Bijvoorbeeld, voor brandganzen en kleine zwanen is vastgesteld dat beide soorten een grotere afstand tot de windturbines aanhouden aan het begin van de winter, wanneer meer voedsel beschikbaar is, dan aan het eind van de winter (Fijn *et al.* 2012). Ook is aangetoond dat een relatief grotere verplaatsing van vogels kan optreden als in de directe omgeving alternatieve foerageergebieden aanwezig zijn. Zo vermeerde ongeveer 75% van de kieviten een graslandpolder na de plaatsing van vier windturbines en verbleef in een nieuw aangelegd natuurgebied enkele kilometers verderop (Beuker & Lensink 2010).

## 2.3 Barrièrewerking

Bij nadering van een windpark passen vrijwel alle vogels hun vliegroutes aan, ofwel door het gehele windpark, ofwel door individuele turbines te vermijden. Dit gedrag vermindert weliswaar de kans op een aanvaring, maar kan leiden tot een verhoogd energieverbruik. De reacties zijn afhankelijk van het type windturbine en de omvang van het windpark, en verschillen ook binnen een soort en tussen soorten. Als het windpark in een groot cluster of in een lange lijn is opgesteld, kan het door de verhoogde vlieggkosten voor vogels een barrière in een vliegroute worden. Dit zou kunnen leiden tot het onbereikbaar of onbruikbaar worden van foerageer- of rust-gebieden. Om barrièrewerking te minimaliseren kunnen windparken zo ontworpen worden dat lange lijnopstellingen van turbines voorkomen worden of op bepaalde afstanden met openingen onderbroken worden. Het opschalen van windparken heeft een gunstig effect, omdat bij een toename van de turbineomvang de tussenafstand tussen turbines ook groter wordt (Smallwood & Karas 2009, Everaert 2014).

### Literatuurlijst

- Balotari-Chiebao, F., J.E. Brommer, T. Niinimäki, & T. Laaksonen, 2015. Proximity to wind-power plants reduces the breeding success of the white-tailed eagle. *Anim Conserv*, 19: 265–272.
- Bellebaum, J., F. Korner-Nievergelt, T. Dürr & U. Mammen, 2013. Wind turbine fatalities approach a level of concern in a raptor population, *Journal for Nature Conservation* 21(6): 394-400.
- Beuker, D. & R. Lensink, 2010. Monitoring windpark windturbines Echteld. Onderzoek naar aanvaringslachtoffers onder lokale en trekkende vogels. Rapport 10-033. Bureau Waardenburg, Culemborg.

- Birdlife Europe, 2011. Meeting Europe's Renewable Energy Targets in Harmony with Nature. The RSPB, Sandy, UK.
- Desholm, M., A.D. Fox, P.D.L. Beasley & J. Kahlert, 2006. Remote techniques for counting and estimating the number of bird-wind turbine collisions at sea: a review. *Ibis* 148: 76-89
- Erickson W.P., M.M. Wolfe, K.J. Bay, D.H. Johnson & J.L. Gehring, 2014. A Comprehensive Analysis of Small-Passerine Fatalities from Collision with Turbines at Wind Energy Facilities. *PLoS ONE* 9(9).
- Everaert, J., K. Devos & E. Kuijken, 2002. Windturbines en vogels in Vlaanderen. Voorlopige onderzoeksresultaten en buitenlandse bevindingen. Rapport 2002.3. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- Everaert, J., 2014. Collision risk and micro-avoidance rates of birds with wind turbines in Flanders. *Bird Study* 61(2): 220-230.
- Fijn, R.C., Krijgsveld, K.L., Tijssen, W., Prinsen, H.A.M. & S. Dirksen, 2012. Habitat use, disturbance and collision risks for Bewick's Swans *Cygnus columbianus bewickii* wintering near a wind farm in the Netherlands. *Wildfowl* 62: 97–116.
- Garcia, D. A., G. Canavero, F. Ardenghi & M. Zamborn, 2015. Analysis of wind farm effects on the surrounding environment: Assessing population trends of breeding passerines. *Renewable Energy* 80: 190-196.
- Gove, B., R. Langston, A. McCluskie, J. D. Pullan & I. Scrase, 2013. Windfarms and birds: an updated analysis of the effect of wind farm on birds, and best practice guidance on integrated planning and impact assessment. BirdLife International on behalf of the Bern Convention, Strasbourg, 89.
- Grünkorn, T., J. Blew, T. Coppack, O. Krüger, G. Nehls, A. Potiek, M. Reichenbach, J. von Rönn, H. Timmermann & S. Weitekamp, 2016. Ermittlung der Kollisionsraten von (Greif)Vögeln und Schaffung planungsbezogener Grundlagen für die Prognose und Bewertung des Kollisionsrisikos durch Windenergieanlagen (PROGRESS). Schlussbericht zum durch das Bundesministerium für Wirtschaft und Energie (BMWi) im Rahmen des 6. Energieforschungsprogrammes der Bundesregierung geförderten Verbundvorhaben PROGRESS, FKZ 0325300A-D.
- Hale A.M., E.S. Hatchett, J.A. Meyer & V.J. Bennett, 2014. No evidence of displacement due to wind turbines in breeding grassland songbirds. *The Condor* 116(3): 472-482.
- Hernández-Pliego J., M. de Lucas , A.R. Muñoz & M. Ferrer, 2015. Effects of wind farms on Montagu's harrier (*Circus pygargus*) in southern Spain. *Biological Conservation* 191: 452-458.
- Hötker, H., K.-M. Thomsen & H. Köster, 2006. Impacts on biodiversity of exploitation of renewable energy sources: the example of birds and bats. Facts, gaps in knowledge, demands for further research, and ornithological guidelines for the development of renewable energy exploitation. Michael-Otto-Institut im NABU, Berghusen.
- Hötker, H., O. Krone & G. Nehls, 2013. Greifvögel und Windkraftanlagen: Problemanalyse und Lösungsvorschläge. Schlussbericht für das Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit. Michael-Otto-Institut im NABU, Leibniz-Institut für Zoo- und Wildtierforschung, BioConsult SH. Berghusen, Berlin, Husum.
- Klop E. & A. Brenninkmeijer, 2014. Monitoring aanvaringslachtoffers Windpark Eemshaven 2009-2014, Eindrapportage vijf jaar monitoring. A&W-rapport 1975. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.



- Krijgsveld, K.L., K. Akershoek, F. Schenk, F. Dijk, H. Schekkerman & S. Dirksen, 2009. Collision risk of birds with modern large wind turbines: reduced risk compared to smaller turbines. *Ardea* 97(3): 357-366.
- Langgemach, T. & T. Dürr, 2017. Informationen über Einflüsse der Windenergienutzung auf Vögel. Landesamt für Umwelt Brandenburg, Nennhausen.
- Madsen, J. & D. Boertmann, 2008. Animal behavioral adaptation to changing landscapes: spring-staging geese habituate to wind farms. *Landscape ecology* 23(9): 1007-1011.
- Martin, G.R., 2011. Understanding bird collisions with man-made objects: a sensory ecology approach. *Ibis* 153(2): 239-254.
- Morinha, F., Travassos, P., Seixas, F., Martins, A., Bastos, R., Carvalho, D., Magalhães, P., Santos, M., Bastos, E. & J.A. Cabral, 2014. Differential mortality of birds killed at wind farms in Northern Portugal. *Bird Study* 61, 255–259.
- Oliver, P., 2013. Flight heights of Marsh Harriers in a breeding and wintering area. *British Birds* 106, 405-408.
- Pearce-Higgins, J.W., L. Stephen, R.H.W. Langston, I.P. Bainbridge & R. Bullman, 2009. The distribution of breeding birds around upland wind farms. *Journal of Applied Ecology* 46: 1323-1331.
- Reichenbach, M., 2015. Gefährdung von Vögeln durch Windkraftanlagen. UVP-Report 29: 179-184.
- Schekkerman, H., L.M.J. van den Bergh, K. Krijgsveld & S. Dirksen, 2003. Effecten van moderne, grote windturbines op vogels. Onderzoek naar verstoring van watervogels bij het windpark Eemmeerdiijk. Alterra, Wageningen.
- Smallwood K.S. & B. Karas, 2009. Avian and Bat Fatality Rates at Old-Generation and Repowered Wind Turbines in California. *J. Wildl. Manag.* 73: 1062–1070.
- Steinborn, H. & P. Steinmann, 2014. 13 Jahre später - wie entwickeln sich die Wiesenvogelbestände im Windpark Hinrichsfehn? Positionen 06/2014. Arsu GmbH, Oldenburg.
- Steinborn, H., M. Reichenbach & H. Timmermann, 2011. Windkraft - Vögel - Lebensräume. Ergebnisse einer siebenjährigen Studie zum Einfluss von Windkraftanlagen und Habitatparametern auf Wiesenvögel. Arsu GmbH, Oldenburg.
- Stevens, T.K., A.M. Hale, K.B. Karsten, & V.J. Bennett, 2013. An analysis of displacement from wind turbines in a wintering grassland bird community. *Biodiversity and Conservation* 22: 1755–1767.
- Stienen, E.W.M., J. van Waeyenberge, E. Kuijken & J. Seys, 2007. Trapped within the corridor of the Southern North Sea: The potential impact of offshore windfarms and seabirds. M. de Lucas, G.F.E. Janss & M. Ferrer. *Birds and wind farms. Risk assessment and mitigation.* Quercus. Madrid.
- Welcker, J., M. Liesenjohann, J. Blew, G. Nehls & T. Grünkorn, 2016. Nocturnal migrants do not incur higher collision risk at wind turbines than diurnally active species. *Ibis* 159(2): 366-373.
- Whalen, C.E., 2015. Effects of wind turbine noise on male Greater Prairie-Chicken vocalizations and chorus. M.S. thesis, University of Nebraska–Lincoln, Lincoln, NE, USA.
- Whitfield, D.P. & M. Madders, 2006. Flight height in the Hen Harrier *Circus cyaneus* and its incorporation in wind turbine collision risk modelling. *Natural Research Information Note 2.* Natural Research Ltd, Banchory, UK.

- Winkelman, J.E., 1989. Vogels en het windpark nabij Urk (NOP): aanvaringslachtoffers en verstoring van pleisterende eenden ganzen en zwanen. RIN-rapp. 89/15. RIN, Arnhem.
- Winkelman, J.E., 1992. De invloed van de Sep-proefwindcentrale te Oosterbierum (Fr.) op vogels. 1. Aanvaringslachtoffers. RIN-rapp. 92/2. IBN-DLO, Arnhem.
- Winkelman, J.E., F.H. Kistenkas & M.J. Epe, 2008. Ecologische en natuurbeschermingsrechtelijke aspecten van windturbines op land. Alterra, Wageningen.
- Zimmerling J.R., A.C. Pomeroy, M.V. d'Entremont & C.M. Francis, 2013. Canadian Estimate of Bird Mortality due to Collisions and Direct Habitat Loss Associated with Wind Turbine Developments. *Avian Conserv. Ecol.* 8(2): 10.
- Zwart, M.C., J.C. Dunn, P.J.K. McGowan & M.J. Whittingham, 2016. Wind farm noise suppresses territorial defense behavior in a songbird. *Behavioral Ecology* 27:101–108.

# Bijlage 3 Effecten van luchtvaartverlichting windturbines op vogels en vleermuizen

In deze bijlage wordt een samenvatting gegeven van een overzicht van de kennis over effecten van luchtvaartverlichting op vogels en vleermuizen, opgesteld door Lensink & van der Valk (2013).

## Vogels en verlichting

### *Inleiding*

Vogels gebruiken verschillende natuurlijke fenomenen om zich tijdens de voorjaars- en najaarstrek te oriënteren en om te navigeren (zie voor overzicht Alerstam 1990, Berthold 1998): de sterrenhemel, het aardmagnetisch veld en zonsopkomst en zonsondergang in relatie tot daglengte. Verlichting ten behoeve van de luchtvaart zou kunnen interfereren met waarnemingen door vogels van de sterrenhemel en zo tot desoriëntatie kunnen leiden. Uit de literatuur zijn incidenten bekend waarbij rond verlichte objecten grote aantal slachtoffers onder vogels vallen. Deze onderzoeken kunnen worden gebruikt om het mogelijke risico voor vogels van luchtvaartverlichting op windturbines te duiden.

### *Waargenomen effecten*

Uit de eerste helft van de twintigste eeuw zijn uit Europa (ook Nederland) verschillende nachten bekend waarin grote aantallen vogels zich dood vlogen tegen vuurtorens (Verheijen 1980, 1981). De kans op dergelijke incidenten is het grootst tijdens maanloze nachten (rond nieuwe maan). Door aanpassingen in de verlichting (afscherming tot begrensde bundel, plaatsen rekken rond de top (rustmogelijkheid) en bijlichten vanaf de grond) komen dergelijke incidenten in Nederland niet meer voor.

In de jaren negentig is aan het licht gekomen dat fel verlichte boorplatforms op de Noordzee tijdens donkere nachten grote aantallen trekvogels kunnen aantrekken en desoriënteren die vervolgens rondom het platform rondjes blijven vliegen (en door uitputting uiteindelijk in zee kunnen belanden) (Van de Laar 2007). Vervolgens is door gerichte experimenten aangetoond dat wanneer de verlichting wordt gedempt en wit licht wordt vervangen door groen licht, trekkende vogels boven de Noordzee niet meer worden gevangen door de platformverlichting (Poot *et al.* 2008).

Uit de Verenigde Staten is een groot aantal incidenten rond hoge zendmasten (TV) bekend waarbij tijdens één nacht grote aantallen slachtoffers onder trekkende vogels vallen (overzichten in Hebert *et al.* 1995, Trapp 1998). Deze masten variëren in hoogte tussen 100 en 600 m en zijn gemarkeerd door luchtvaartverlichting (rood). De aantallen slachtoffers variëren van enkele tot vele duizenden vogels. Uit Europa zijn geen opgaven van nachten met substantiële aantallen slachtoffers rond zendmasten bekend (samenvatting van alle gegevens te vinden in Lensink & Dirksen 1998).

Experimenteel is vervolgens aangetoond dat desoriëntatie onder vogels optreedt bij lichtsterktes boven 30kW; dit is vergelijkbaar met 36.000 candela of meer. Nachtverlichting op windturbines heeft in het algemeen slechts een sterkte van 2.000 candela (topverlichting) of 50 candela (mastverlichting).

De meest voorkomende soorten in de lijsten met slachtoffers behoren tot de 'Amerikaanse zangers' en minder tot de 'vireo's' en 'Amerikaanse lijsters'. Deze drie groepen specifiek in de nacht trekkende vogelsoorten komen in Europa niet voor. Van eenden, ganzen en zwanen, die ook massaal 's nachts kunnen trekken, zijn veel minder slachtoffers vastgesteld. Enerzijds lijkt dit een gevolg van de talrijkheid van de verschillende soorten in de lucht (dichtheid) in de VS, anderzijds is een verband met een mogelijk verschil in gebruikte oriëntatiemechanismen niet uitgesloten. Dit laatste zou kunnen verklaren waarom uit Europa (waar de drie eerdergenoemde families ontbreken) geen nachten met grote aantallen slachtoffers bekend zijn.

Een analyse van de nachten met grote aantallen slachtoffers (in de VS) leert dat deze samenvallen met gunstige omstandigheden voor het ondernemen van een trekvlucht in het gebied van herkomst waarbij de stroom vogels in de loop van de nacht een front ontmoet en vermoedelijk lager (onder de wolken) gaat vliegen. De meest waarschijnlijke hypothese is dat deze vogels zich dan door de luchtvaartverlichting laten misleiden en rond de zendmast blijven vliegen en verongelukken door aan aanvaring met een tuidraad. Ook hier geldt dat de grootste kans op aanvaringen gedurende donkere maanloze nachten is. Voorts komt uit de analyse bovendien dat slachtoffers vooral worden gevonden onder zendmasten die hoger dan 200 m zijn. Rond de eeuwwisseling heeft gericht onderzoek laten zien dat witte luchtvaartverlichting op zendmasten nauwelijks tot desoriëntatie leidt (Gauthreaux 1999).

## Vleermuizen en verlichting

### *Inleiding*

Er zijn twee typen reacties van vleermuizen op verlichting denkbaar:

- aantrekking;
- verstoring. □

Het is mogelijk dat lichten insecten aantrekken, die als prooidieren voor vleermuizen aantrekkelijk zijn (Limpens *et al.* 2007). Het is ook mogelijk dat de (knipperende) lichten ultrasone geluiden produceren, die vleermuizen aantrekken (Arnett *et al.* 2008). Aantrekking zou kunnen leiden tot een hoger aantal vleermuisslachtoffers onder vleermuizen. □ Het is evengoed mogelijk dat vleermuizen worden afgestoten door de verlichting van windturbines, aangezien veel soorten vleermuizen geacht worden lichtschuw te zijn (Limpens *et al.* 1997, Kuijper *et al.* 2008). Ook ultrasone geluiden kunnen verstoring □ zijn (Arnett *et al.* 2008). Afstoting dan wel verstoring zou kunnen leiden tot een lager aantal vleermuisslachtoffers maar ook tot verlies van foerageergebied en/of barrièrewerking.

### *Waargenomen effecten*

Bij Amerikaans onderzoek is gezocht naar verschillen in aantallen vleermuisslachtoffers tussen windturbines zonder verlichting en turbines met knipperende witte, knipperende rode en continu rode verlichting. De verlichting was “aviation lighting”, dus verlichting vanwege de vliegveiligheid. Daarbij werden geen statistisch significante verschillen gevonden in aantallen slachtoffers (Arnett *et al.* 2005, Arnett *et al.* 2008, GAO, 2005, Johnson *et al.* 2003, Winkelman *et al.* 2008). De auteurs geven zekerheidshalve aan dat continue witte verlichting niet is onderzocht. Er zijn geen aanwijzingen, dat een dergelijke verlichting wel van invloed zou zijn op de aantallen gedode vleermuizen dan wel het aanvaringsrisico van vleermuizen (Kunz *et al.* 2007a, b). Eurobats (Rodrigues *et al.* 2008) beveelt overigens wel aan hier nader onderzoek naar te doen. De conclusie die hieruit getrokken kan worden is dat navigatieverlichting geen effect heeft op het aanvaringsrisico van vleermuizen. Er zijn ons geen Europese onderzoeken bekend waarin het effect van verlichting op het aanvaringsrisico van navigatieverlichting is onderzocht. Er zijn ons evenmin redenen bekend waarom de conclusie van het Amerikaanse onderzoek niet overgenomen zou kunnen worden.

Voor verlichting op betoning ten behoeve van de veiligheid van de scheepvaart geldt hetzelfde als voor verlichting ten behoeve van het vliegverkeer: deze zou kunnen aantrekken of afstoten. Hierbij geldt wel steeds dat scheepvaartverlichting zich juist boven de waterspiegel bevindt. Bij aantrekking blijven vleermuizen dan nog steeds weg uit het vlak van de rotor. Bij afstoten blijven de dieren op grotere afstand van de opstelling. Daarnaast is scheepvaartverlichting alleen relevant voor soorten die boven groot open water kunnen foerageren, zoals watervleermuis en meervleermuis.

### *Overige verlichting*

Winkelman *et al.* (2008) wijzen nog op de mogelijke effecten van verlichting van windturbines, anders dan navigatieverlichting, zoals verlichting op gebouwen of langs onderhoudswegen. Deze verlichting zou geminimaliseerd moeten worden, om effecten op vleermuizen te minimaliseren. Hiermee zou mogelijk het risico voor vleermuizen verminderd kunnen worden, omdat verschillende soorten (waaronder de risicosoorten rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis en gewone dwergvleermuis) graag bij kunstmatige verlichting foerageren omdat deze insecten kan aantrekken.

## Conclusies ten aanzien luchtvaartverlichting op windturbines

De luchtvaartverlichting wordt op windturbines meestal bovenop de as (topverlichting, deze is naar beneden toe afgeschermd) geplaatst, en aan de mast (mastverlichting).

De sterkte van de verlichting op de masten is vele malen zwakker dan die van een vuurtoren of een platform op zee (cf. Poot *et al.* 2008). Een risico zoals voorheen voor vuurtorens of platforms gold, is derhalve niet aan de orde. De masten zullen door hun relatief zwakke verlichting niet als een heldere ster functioneren die op tientallen kilometers afstand zichtbaar is in een verder donkere omgeving. Door Bruinzeel & Van Belle (2009) is voor grote goed verlichte platforms een effectafstand bij zeer goed zicht

van 4.500 m becijferd en bij zeer slecht zicht van enkele honderden meters. Daarnaast zijn in de omgeving van de masten meestal nog vele verlichtingsbronnen langs wegen, op boerderijen en enkele bewoningskernen aanwezig, waardoor de focus op de masten wegvalt.

De verlichting op windturbines wordt aangebracht op een hoogte waarop ook uit de Verenigde Staten geen gevallen van massale incidenten met vogelslachtoffers bekend zijn. De kans op desoriëntatie van trekkende vogels door de verlichting aan de turbine, waardoor de vogels slachtoffer worden van een aanvaring met de draaiende rotor, wordt minimaal geacht. De luchtvaartverlichting op windturbines heeft derhalve geen effect op vogels.

Uit de beschikbare onderzoeken en kennis komt naar voren dat luchtvaartverlichting op windturbines niet leidt tot extra risico's voor vleermuizen.

De conclusie is dat de aanwezigheid van verlichting op moderne windturbines geen negatieve effecten op vogels en vleermuizen teweeg brengt.

## Literatuur

- Alerstam T. 1990. Bird migration. Cambridge University Press, Cambridge.
- Arnett E.B., W.P. Erickson, J.W. Horn & J. Kerns 2005. Relationships between Bats and Wind Turbines in Pennsylvania and West Virginia: An Assessment of Fatality Search Protocols, Patterns of Fatality, and Behavioral Interactions with Wind Turbines A Summary of Findings from the Bats and Wind Energy Cooperative's 2004 Field Season. Bats and Wind Energy Cooperative (BWEC), Austin.
- Arnett E.B., W. K. Brown, W. P. Erickson, J. K. Fiedler, B. L. Hamilton, T. H. Henry, A. Jain, G D. Johnson, J. Kerns, R. R. Koford, C. P. Nicholson, T. J. O'Connell, M. D. Piorkowski & R. D. Tankersley 2008. Patterns of bat fatalities at wind energy facilities in North-America. *Journal of Wildlife Management* 72(1): 61- 78.
- Berthold P. (ed.) 1993. Orientation and navigation in birds. Birkhausen Verlag, Basel.
- Bruinzeel L.W. & J. van Belle 2010. Additional research on the impact of conventional illumination of offshore platforms in the North Sea on migratory bird populations. Report 1439, Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- GAO (United States Government Accountability Office), 2005. WIND POWER Impacts on Wildlife and Government Responsibilities for Regulating Development and Protecting Wildlife. Report to Congressional Requesters. Rapportnr. GAO05-906. GAO, Washington, D.C.
- Gauthreaux S. jr. 1999. Presentation Cornell University september 1999. Windturbines and avian collision, Cornell, Ithaca, USA.
- Hartman J.C., F. van Vliet & K.L. Krijgsveld 2012. Natuurtoets opschaling Windpark Wagendorp, Gemeente Hollands Kroon; Oriëntatiefase in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 en quick scan in het kader van de Flora- en faunawet. Rapport 12-123, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Hebert E., E. Reese & L. Mark. 1995. Avian collision and electrocution: an annotated bibliography. Report P700-95-001, California Energy Commission.
- Horn J.W., E.B. Arnett & T.H. Kunz 2008. Behavioral responses of bats to operating wind turbines. *Journal of Wildlife Management* 72(1): 123-132.

- Johnson G. D., W. P. Erickson, M. D. Strickland, M. F. Shepherd, D. A. Shepherd, and S. A. Sarappo 2003. Mortality of bats at a large-scale wind power development at Buffalo Ridge, Minnesota. *American Midland Naturalist* 150: 332–342.
- Kunz T.H., E.B. Arnett & W.P. Erickson 2007a. Ecological impacts of wind energy development on bats: questions, research, needs, and hypotheses. *Frontiers in Ecology and Environment* 5(6): 315-324.
- Kunz T.H., E.B. Arnett, W.P. Erickson, A.R. Hoar, G.D. Johnson, R.P. Larkin, M.D. Strickland, R.W. Thresher & M.D. Tuttle 2007b. Ecological impacts of wind energy development on bats: questions, research needs, and hypotheses. *Frontiers in Ecology and the Environment* 5 (6): 315–324.
- Kuijper D.P.J., J. Schut, D. van Dullemen, H. Toorman, N. Goossens, J. Ouweland & H.J.G.A. Limpens 2008. Experimental evidence of light disturbance along the commuting routes of pond bats (*Myotis dasycneme*) *Lutra* 51 (1): 37-49.
- Lensink, R. & M. van der Valk 2013. Effecten van luchtvaartverlichting aan windturbines op vogels en vleermuizen. Notitie in project 12-278. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Lensink R. & S. Dirksen 1998. Hoge zendmasten en het aanvaringsrisico voor vogels. Notitie project 98-072, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Limpens H., H. Huitema & J. Dekker 2007. Vleermuizen en windenergie. Analyse van effecten en verplichtingen in het spanningsveld tussen vleermuizen en windenergie, vanuit de ecologische en wettelijke invalshoek. VZZ rapport 2006.50. Zoogdierverseniging VZZ, Arnhem.
- Poot H., B.J. Ens, H. de Vries, M.A.H. Donners, M.R. Wernand & J.M. Marquenie 2008. Green light for nocturnally migrating birds. *Ecology & Society* 13(2): 47 online [www.ecologyandsociety.org/vol13/iss2/art47](http://www.ecologyandsociety.org/vol13/iss2/art47).
- Rodrigues, L., L. Bach, M.-J. Dubourg-Savage, J. Goodwin & C. Harbusch (2008). Guidelines for consideration of bats in wind farm projects. EUROBATS Publication Series No. 3 (English version). UNEP/EUROBATS Secretariat, Bonn.
- Trapp J. 1998. Bird kills at towers and other man-made structures: an annotated partial bibliography (1960-1998). Report, U.S. Fish and Wildlife Service, Virginia.
- Van de Laar F.J.T. 2007. Green light to birds; investigation into the effect of bird- friendly lighting. Report NAM locatie L15-FA-1 . NAM Assen, The Netherlands.
- Verheijen F.J. 1978. Orientation based on directivity, a directional parameter of the animals radiant environment. In K. Schmidt-Koenig & W.T. Keeton (eds.). *Animal migration navigation and homing*, pp. 431-440. Springer Verlag, Berlin.
- Verheijen F.J. 1980. The moon: a neglected factor in studies on collision of nocturnal migrant birds with tall lighted structures and with aircraft. *Vogelwarte* 30: 305-320.
- Verheijen F.J. 1981. Birds kills at tall lighted structures in the USA in the period 1935-1973 and kills at a Dutch lighthouse in the period 1924-28 show similar lunar periodicity. *Ardea* 69: 199-203
- Winkelman J.E., F.H. Kistenkas & M.J. Epe 2008. Ecologische en natuurbeschermingsrechtelijke aspecten van windturbines op land. Alterra- rapport 1780. Alterra, Wageningen.

## Bijlage 4 Flux-Collision Model

© Bureau Waardenburg, 31 maart 2016

Jonne Kleyheeg-Hartman, Karen Krijgsveld, Mark Collier & Bas Engels

Met behulp van het zogenaamde Flux-Collision Model kan voor een bepaalde soort(groep) van vogels voorspeld worden hoeveel aanvaringslachtoffers er ongeveer in een (gepland) windpark zullen vallen. Om deze berekening uit te kunnen voeren zijn gegevens nodig van de vogelflux door het windpark, de configuratie van het windpark en de afmetingen van de windturbines. Daarnaast is voor de betreffende soort(groep) een aanvaringskans nodig die vastgesteld is door veldonderzoek naar flux en aanvaringslachtoffers in een ander al bestaand zogenaamd 'referentiewindpark'. Om de berekening volledig uit te kunnen voeren zijn ook van dit referentiewindpark gegevens nodig van de configuratie van het windpark en de afmetingen van de windturbines.

Voor de berekening van het aantal aanvaringslachtoffers via het Flux-Collision Model wordt onderstaande formule gebruikt die eerder door Troost (2008) is beschreven en die op enkele punten door Bureau Waardenburg is aangepast:

$$c = b * h * (1-a\_macro) * h\_cor * (r/r\_ref) * (e/e\_ref) * p\_cor * p$$

Waarin:

c	=	aantal slachtoffers in het windpark
b	=	vogelflux
h	=	fractie vogels die op turbinehoogte vliegt (tussen grond en tiphoogte)
a_macro	=	fractie vogels die om of over het windpark heen vliegt
h_cor	=	correctie voor het verschil in het aandeel vogels op rotorhoogte tussen het te beoordelen windpark en het referentiewindpark
r	=	fractie van het vlak waarin de rotoren draaien, dat bedekt wordt door de rotor (berekend voor 1 turbine)
r_ref	=	fractie van het vlak waarin de rotoren draaien, dat bedekt wordt door de rotor in het referentiewindpark (berekend voor 1 turbine)
e	=	gemiddeld aantal turbines dat per passage van het windpark gepasseerd wordt
e_ref	=	gemiddeld aantal turbines dat per passage van het referentiewindpark gepasseerd wordt
p_cor	=	correctie van de aanvaringskans voor het verschil in het formaat van de rotor (en daaraan gerelateerde rotorsnelheid en breedte van de rotorbladen) tussen het referentiewindpark en het te beoordelen windpark
p	=	aanvaringskans



### **b, h en a\_macro**

De factoren  $b$ ,  $h$  en  $a_{\text{macro}}$  bepalen samen de vogelflux door het windpark. De vogelflux ( $b$ ) betreft het totaal aantal vogels dat in een bepaalde tijdsperiode (jaar, maand, dag) over de locatie van het (geplande) windpark vliegt. Afhankelijk van de manier waarop de flux ( $b$ ) is gemeten of ingeschat (zowel in het plangebied als in het referentiewindpark), wordt gebruik gemaakt van de factoren  $h$  en  $a_{\text{macro}}$  om de totale flux op een bepaalde locatie naar beneden bij te stellen tot de flux die daadwerkelijk door het windpark vliegt. Als de flux van vogels ( $b$ ) tot op grote hoogte boven het windpark bekend is (bijvoorbeeld inclusief seizoenstrek), kan met de factor  $h$  aangegeven worden welke fractie van deze flux (ongeveer) op turbinehoogte passeert. Vaak is de vogelflux bepaald in een (nul)situatie zonder windturbines. In een situatie met windturbines zal over het algemeen een deel van de flux uitwijken voor de turbines door om het windpark heen te vliegen. De fractie van de flux die op deze manier uitwijkt voor het windpark wordt aangegeven met de factor  $a_{\text{macro}}$ . De factoren  $h$  en  $a_{\text{macro}}$  betreffen dus altijd getallen tussen 0 en 1. In sommige gevallen heeft de flux ( $b$ ) al specifiek betrekking op het windpark en is in dit getal ook al rekening gehouden met uitwijking. In dat geval kan voor  $h$  1 en voor  $a_{\text{macro}}$  0 ingevuld worden.

### **h\_cor**

De factor  $a_{\text{macro}}$  omvat geen uitwijking onder de rotoren door, want deze uitwijking is al verwerkt in de aanvaringskans omdat deze (over het algemeen) berekend is op basis van de vogelflux door het totale referentiewindpark. Wanneer echter het aandeel vogels op rotorhoogte in het te beoordelen windpark sterk afwijkt van het aandeel vogels op rotorhoogte in het referentiewindpark is het wenselijk om hiervoor te corrigeren.

Voorbeeld: In windparken met kleine turbines (waaronder sommige referentiewindparken) is de flux over het algemeen evenredig over het verticale vlak van het windpark verdeeld. In windparken met grotere turbines (waar bijvoorbeeld veel vliegbewegingen van lokale vogels plaatsvinden) kan het echter zo zijn dat relatief meer vogels onder de rotoren door vliegen dan door het vlak waar de rotoren in draaien. Wanneer er in het te beoordelen windpark relatief gezien weinig vogels door de rotoren vliegen, zal de aanvaringskans die in het referentiewindpark is vastgesteld (waar een groter aandeel van de vogels op rotorhoogte vloog) te hoog zijn en dus omlaag gecorrigeerd moeten worden.

$h_{\text{cor}}$  wordt berekend volgens de volgende formule:

$$h_{\text{cor}} = \text{fractie van de flux op rotorhoogte} / \text{fractie van de flux op rotorhoogte in referentiewindpark}$$

De fractie van de flux op rotorhoogte in het te beoordelen windpark betreft het aandeel van de flux die volgt uit de berekening ( $b * h * (1 - a_{\text{macro}})$ ). Er hoeft hier dus niet nogmaals gecorrigeerd te worden voor vogels die (hoog) over het windpark heen vliegen.

### **r en r\_ref**

Deze twee factoren worden op dezelfde manier berekend op basis van de configuratie en afmetingen van het te beoordelen windpark ( $r$ ) en het referentiewindpark ( $r_{\text{ref}}$ ). De formule is voor beide factoren als volgt:

$r(\text{ref}) = \text{rotoroppervlak} / (\text{rotordiameter} * \text{gemiddelde afstand tussen turbines})$

### **e en e\_ref**

Het aantal turbines dat een vogel tijdens een passage van het windpark gemiddeld passeert is afhankelijk van de configuratie van het windpark en de hoofdvliegrichting van de vogels door het windpark. De aanname voor  $e(\text{ref})$  is gekoppeld aan de manier waarop de flux ( $b$ ) is bepaald. Bij het bepalen van deze flux is namelijk al nagedacht over de manier waarop vogels door het windpark vliegen. Voor een lijnopstelling wordt er vaak van uitgegaan dat de flux dwars door het windpark gaat (hoofdvliegrichting haaks op de lijnopstelling). In het geval van een lijnopstelling wordt dan ook over het algemeen aangenomen dat vogels één windturbine passeren, tenzij er duidelijke aanwijzingen zijn dat dit niet het geval is.

Wanneer de configuratie van het windpark min of meer vierkant is (en vogels over het algemeen vanuit alle richtingen door het windpark vliegen) wordt  $e(\text{ref})$  vaak berekend als de wortel van het totaal aantal turbines.

### **p\_cor**

Met deze factor wordt gecorrigeerd voor het verschil in rotoroppervlak (en de daaraan gerelateerde rotorsnelheid en breedte van de rotorbladen) tussen de turbines van het te beoordelen windpark en de turbines van het referentiewindpark. Bij een grotere rotor (die relatief langzamer draait en bredere rotorbladen heeft) is de aanvaringskans per vierkante meter rotoroppervlak kleiner dan bij een kleinere rotor. De formule voor  $p_{\text{cor}}$  is gebaseerd op de theoretische relatie tussen aanvaringskans en rotoroppervlak, afgeleid van het Band Model (Band *et al.* 2007).  $p_{\text{cor}}$  wordt berekend op basis van de volgende formule:

$$p_{\text{cor}} = 0,9785 * (O / O_{\text{ref}})^{-0,26}$$

Waarin:

O = rotoroppervlak van de windturbines van het te beoordelen windpark ( $\text{m}^2$ )

Oref = rotoroppervlak van de windturbines van het referentiewindpark ( $\text{m}^2$ )

### **p**

Deze factor betreft de aanvaringskans die voor de betreffende soort(groep) is vastgesteld in een referentiewindpark. Indien voor een soort(groep) meerdere aanvaringskansen beschikbaar zijn wordt met al deze aanvaringskansen het aantal aanvarings-slachtoffers berekend en wordt in de rapportage de gemiddelde uitkomst gepresenteerd. Sommige in de literatuur beschikbare aanvaringskansen zijn gebaseerd op een te beperkt onderzoek m.b.t. flux of aantallen slachtoffers, waardoor de onzekerheidsmarge te groot wordt. Deze aanvaringskansen worden door Bureau Waardenburg daarom niet gebruikt in het Flux-Collision Model. De gebruikte aanvaringskans(en) worden in de rapportage gepresenteerd.

### **Literatuur**

- Band, W., M. Madders & D.P. Whitfield, 2007. Developing field and analytical methods to assess avian collision risk at wind farms. In De Lucas, M., Janss, G. & Ferrer, M., eds. *Birds and Wind Power*. Barcelona., Spain: Lynx Edicions.
- Troost, T., 2008. Estimating the frequency of bird collisions with wind turbines at sea. Guidelines for using the spreadsheet 'Bird collisions Deltares v1-0.xls'. Appendix to report Z4513. Deltares, Delft.

## Bijlage 5 AERIUS berekeningen

Dit document bevat resultaten van een stikstofdepositieberekening met AERIUS Calculator. U dient dit document te gebruiken ter onderbouwing van een vergunningaanvraag in het kader van de Wet natuurbescherming.

De resultaten geven de stikstofeffecten van deze activiteit weer voor Natura 2000-gebieden. AERIUS Calculator maakt enkel voor de PAS-gebieden inzichtelijk welke stikstofgevoelige habitattypen er voor komen en op welke hiervan een effect is. Op basis hiervan is aangegeven voor hoeveel hectares ontwikkelingsruimte benodigd is.

De berekening op basis van stikstofemissies gaat uit van de componenten ammoniak ( $\text{NH}_3$ ) en stikstofoxide ( $\text{NO}_x$ ), of één van beide. Hiermee is de depositie van de activiteit berekend en uitgewerkt.

Wilt u verder rekenen of gegevens wijzigen? Importeer de pdf dan in de Calculator.

## Berekening IA

- ▶ Kenmerken
- ▶ Emissie
- ▶ Depositie natuurgebieden
- ▶ Depositie habitattypen

# AERIUS CALCULATOR

## Contact

Rechtspersoon	Inrichtingslocatie
Bureau Waardenburg	Dronerringweg, 8255 Swifterbant

## Activiteit

Omschrijving	AERIUS kenmerk
Windpark Blauw, Variant IA	RooNwv2PCWBg
Datum berekening	Rekenjaar
18 augustus 2017, 12:35	2018
Tijdelijk project, startjaar	Duur in jaren
2018	1

## Totale emissie

	Situatie 1
NOx	35,86 ton/j
NH3	5,39 kg/j

## Depositie

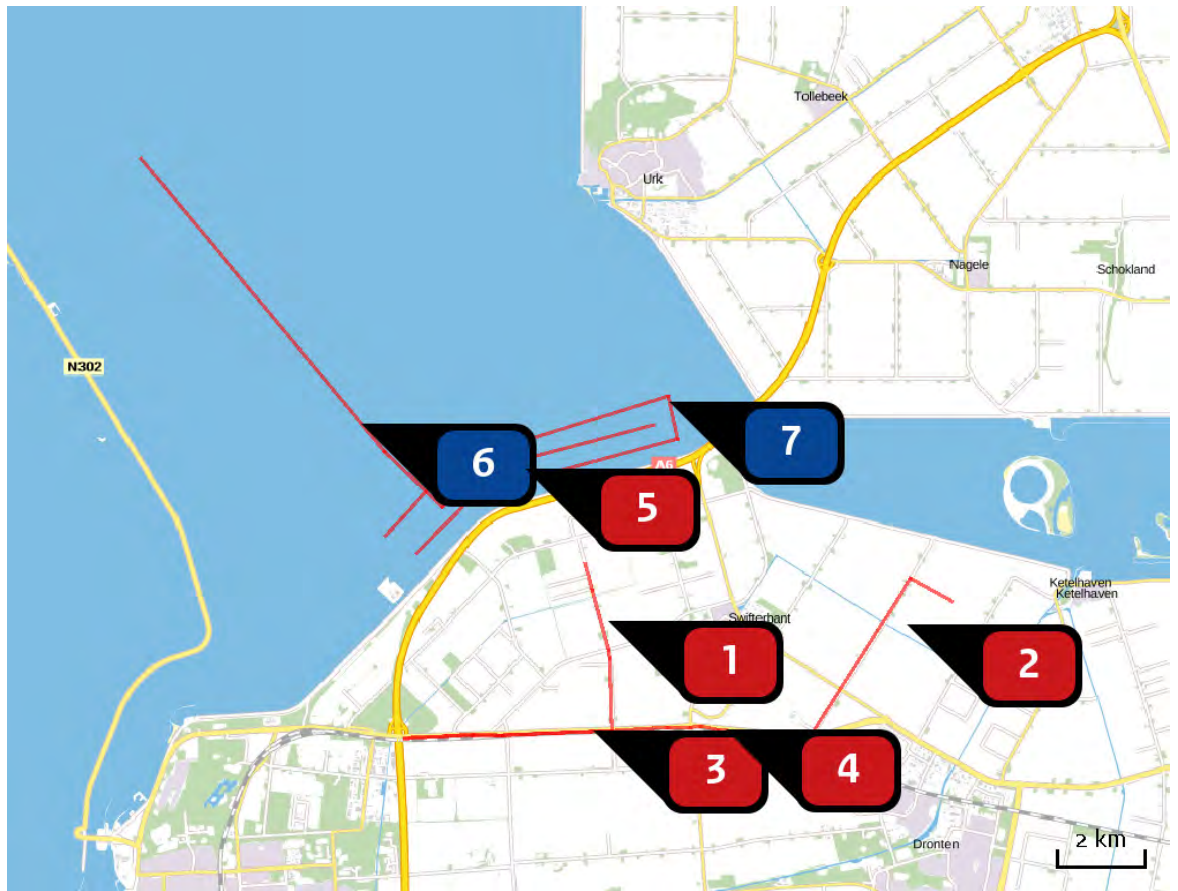
Hectare met  
hoogste project-  
bijdrage (mol/ha/j)

Natuurgebied	Provincie
-	-
Situatie 1	
-	

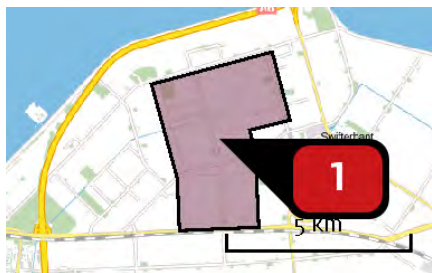
## Toelichting

Aanleg van 25 turbines in het IJsselmeer, 19 turbines in gebied West en 16 turbines in gebied Oost.

Locatie  
IA



Emissie  
(per bron)  
IA



Naam

West

Locatie (X,Y)

169555, 509386

NOx

14.620,01 kg/j



Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof NOx	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 3622 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	2.086,27 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 6700 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.165,80 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 443 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	42,42 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 1054 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	300,39 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 3682 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.369,70 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 6174 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	5.000,94 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 494 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	413,48 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 2996 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.258,32 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 5268 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.548,79 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 2470 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	506,84 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 722 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	584,82 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 361 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	129,96 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 722 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	212,27 kg/j



Naam Oost  
Locatie (X,Y) 176336, 509285  
NOx 9.355,57 kg/j

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof NOx	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 2318 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.335,17 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 4288 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	746,11 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 283 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	27,10 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 674 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	191,24 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 2357 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	876,80 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 3951 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	3.200,31 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 316 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	264,49 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 1918 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	805,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 3372 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	991,37 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 1580 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	324,22 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 462 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	374,22 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 231 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	83,16 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 462 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	135,83 kg/j



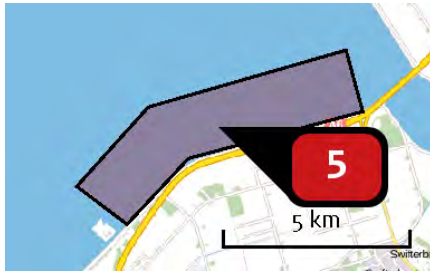
Naam **Aanvoer west**  
 Locatie (X,Y) **169194, 506867**  
 Uitstoothoogte **2,5 m**  
 Warmteinhoud **0,000 MW**  
 NOx **862,85 kg/j**  
 NH3 **2,48 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	10,32 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	4,0	NOx NH3	3,38 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	85,0	NOx NH3	849,15 kg/j 2,13 kg/j



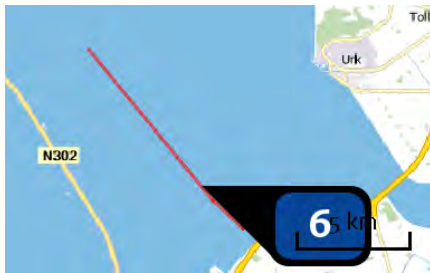
Naam **Aanvoer oost**  
 Locatie (X,Y) **172226, 506900**  
 Uitstoothoogte **2,5 m**  
 Warmteinhoud **0,000 MW**  
 NOx **947,43 kg/j**  
 NH3 **2,92 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	17,67 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	4,0	NOx NH3	5,79 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	54,0	NOx NH3	923,97 kg/j 2,32 kg/j



Naam **IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **167664, 512843**  
 NOx **799,92 kg/j**

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Heistelling / Ponton, 176 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	142,56 kg/j
AFW	Hoofdkraan op schip, 616 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	498,96 kg/j
AFW	Hulpkraan op schip, 264 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	95,04 kg/j
AFW	Varende hulpkraan, 176 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	63,36 kg/j



Naam **Aanvoer IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **163937, 513853**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **7.255,98 kg/j**

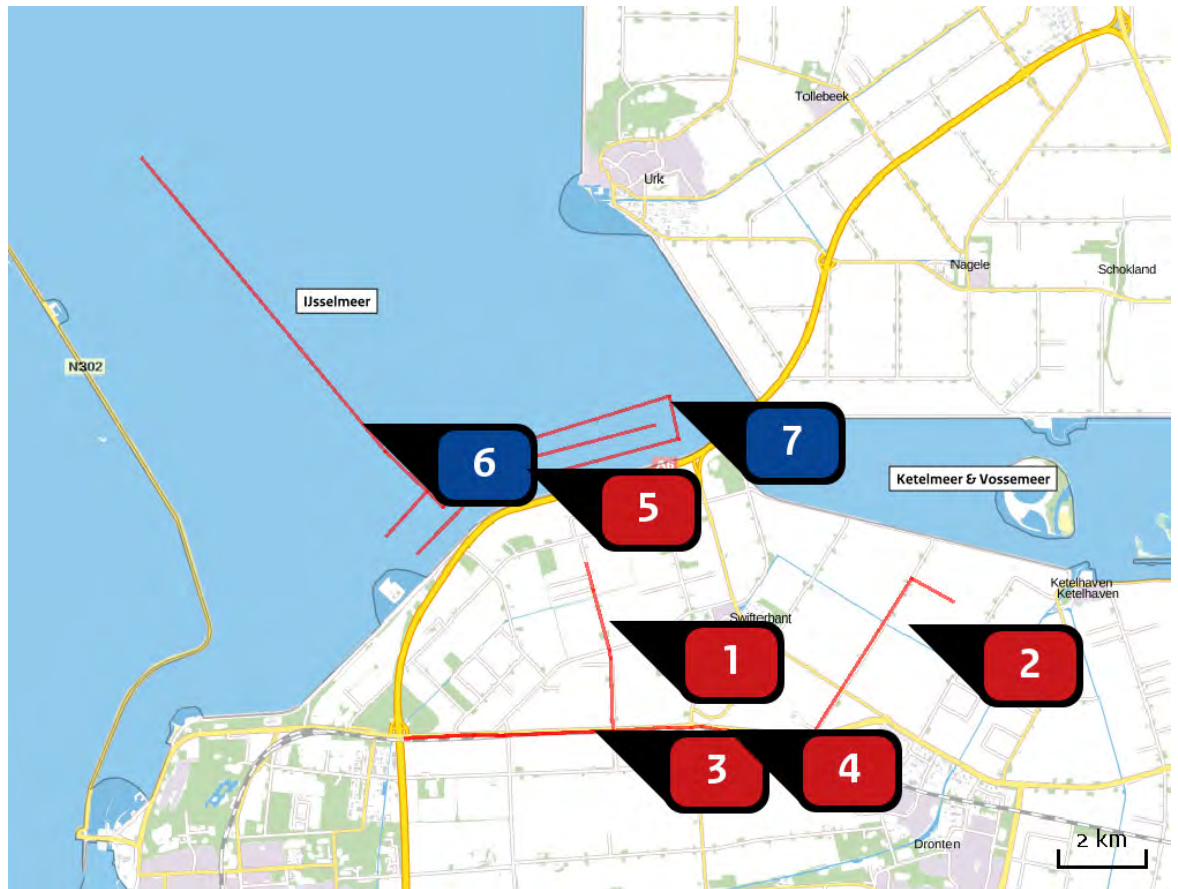
Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Binnenvaartschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j
M6	Transportschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j




Naam **Kabellegschip**  
 Locatie (X,Y) **170941, 514350**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **2.016,74 kg/j**



Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Kabellegschip	1	100%	0	0%	NOx	2.016,74 kg/j

Depositie natuurgebieden



 Hoogste projectbijdrage

 Hoogste projectbijdrage per natuurgebied

-  Habitatrictlijn
-  Vogelrichtlijn
-  Habitatrictlijn, Vogelrichtlijn

## Disclaimer

Hoewel verstrekte gegevens kunnen dienen ter onderbouwing van een vergunningaanvraag, kunnen er geen rechten aan worden verleend. De eigenaar van AERIUS aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud van de door de gebruiker aangeboden informatie. Bovenstaande gegevens zijn enkel bruikbaar tot er een nieuwe versie van AERIUS beschikbaar is. AERIUS is een geregistreerd handelsmerk in Europa. Alle rechten die niet expliciet worden verleend, zijn voorbehouden.

## Rekenbasis

Deze berekening is tot stand gekomen op basis van:

AERIUS versie 2016\_20170324\_agb5d9a5ef

Database versie 2016\_20170301\_feb336c45f

Voor meer informatie over de gebruikte methodiek en data zie:

<https://www.aerius.nl/nl/factsheets/release/aerius-calculator-2015-handboek-o>



Dit document bevat resultaten van een stikstofdepositieberekening met AERIUS Calculator. U dient dit document te gebruiken ter onderbouwing van een vergunningaanvraag in het kader van de Wet natuurbescherming.

De resultaten geven de stikstofeffecten van deze activiteit weer voor Natura 2000-gebieden. AERIUS Calculator maakt enkel voor de PAS-gebieden inzichtelijk welke stikstofgevoelige habitattypen er voor komen en op welke hiervan een effect is. Op basis hiervan is aangegeven voor hoeveel hectares ontwikkelingsruimte benodigd is.

De berekening op basis van stikstofemissies gaat uit van de componenten ammoniak ( $\text{NH}_3$ ) en stikstofoxide ( $\text{NO}_x$ ), of één van beide. Hiermee is de depositie van de activiteit berekend en uitgewerkt.

Wilt u verder rekenen of gegevens wijzigen? Importeer de pdf dan in de Calculator.

## Berekening IB

- ▶ Kenmerken
- ▶ Emissie
- ▶ Depositie natuurgebieden
- ▶ Depositie habitattypen

# AERIUS CALCULATOR

## Contact

Rechtspersoon	Inrichtingslocatie
Bureau Waardenburg	Dronerringweg, 8255 Swifterbant

## Activiteit

Omschrijving	AERIUS kenmerk
Windpark Blauw, Variant IB	RbktWuyYa4fF

Datum berekening	Rekenjaar
18 augustus 2017, 12:35	2018

Tijdelijk project, startjaar	Duur in jaren
2018	1

## Totale emissie

	Situatie 1
NOx	35,90 ton/j
NH <sub>3</sub>	5,60 kg/j

## Depositie

Hectare met  
hoogste project-  
bijdrage (mol/ha/j)

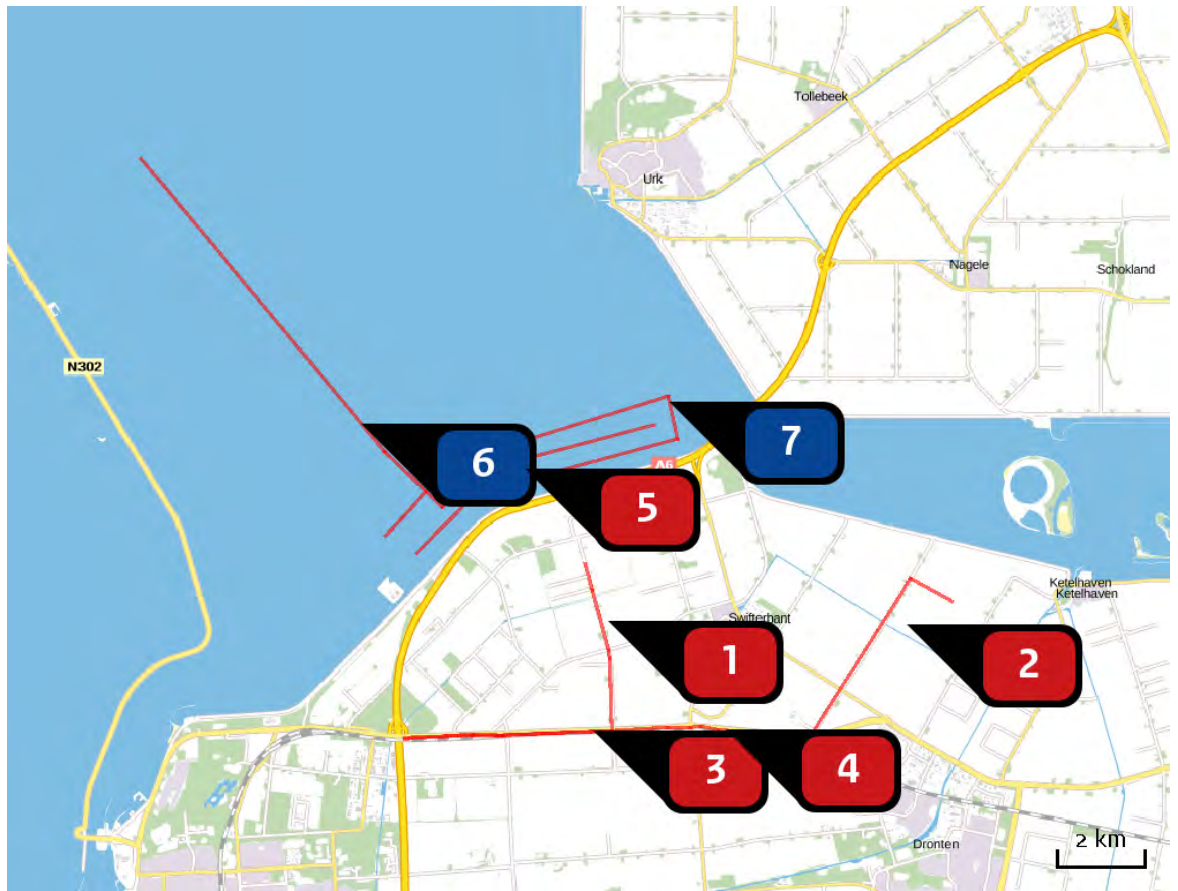
Natuurgebied	Provincie
-	-

Situatie 1
-

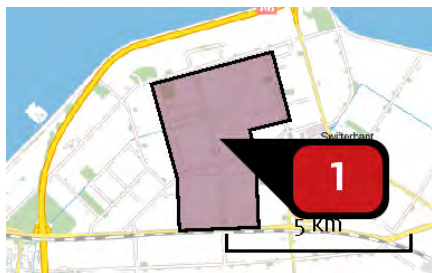
## Toelichting

Aanleg van 25 turbines in het IJsselmeer, 19 turbines in gebied West en 16 turbines in gebied Oost.

Locatie  
IB



Emissie  
(per bron)  
IB



Naam

West

Locatie (X,Y)

169555, 509386

NOx

13.016,11 kg/j

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof NOx	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 3225 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.857,60 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 5965 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.037,91 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 394 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	37,73 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 938 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	267,33 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 3278 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.219,42 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 5496 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	4.451,76 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 440 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	368,28 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 2668 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.120,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 4690 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.378,86 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 2199 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	451,23 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 643 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	520,83 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 321 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	115,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 643 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	189,04 kg/j



Naam Oost  
Locatie (X,Y) 176336, 509285  
NOx 10.755,30 kg/j

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 2715 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.563,84 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 5024 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	874,18 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 332 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	31,79 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 790 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	225,15 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 2761 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.027,09 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 4629 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	3.749,49 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 370 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	309,69 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 2246 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	943,32 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 3950 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.161,30 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 1851 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	174,63 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 541 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	438,21 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 271 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	97,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 541 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	159,05 kg/j



Naam **Aanvoer west**  
 Locatie (X,Y) **169194, 506867**  
 Uitstoothoogte **2,5 m**  
 Warmteinhoud **0,000 MW**  
 NOx **772,94 kg/j**  
 NH3 **2,25 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	10,32 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	4,0	NOx NH3	3,38 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	76,0	NOx NH3	759,24 kg/j 1,90 kg/j



Naam **Aanvoer oost**  
 Locatie (X,Y) **172226, 506900**  
 Uitstoothoogte **2,5 m**  
 Warmteinhoud **0,000 MW**  
 NOx **1.118,53 kg/j**  
 NH3 **3,34 kg/j**

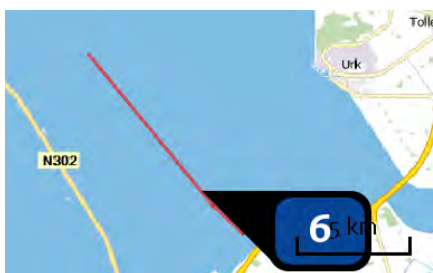
Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	17,67 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	4,0	NOx NH3	5,79 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	64,0	NOx NH3	1.095,07 kg/j 2,74 kg/j





Naam **IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **167664, 512843**  
 NOx **967,32 kg/j**

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Heistelling / Ponton, 216 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	174,96 kg/j
AFW	Hoofdkraan op schip, 756 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	612,36 kg/j
AFW	Hulpkraan op schip, 324 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	108,00 kg/j
AFW	Varende hulpkraan, 216 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	72,00 kg/j



Naam **Aanvoer IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **163937, 513853**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **7.255,98 kg/j**

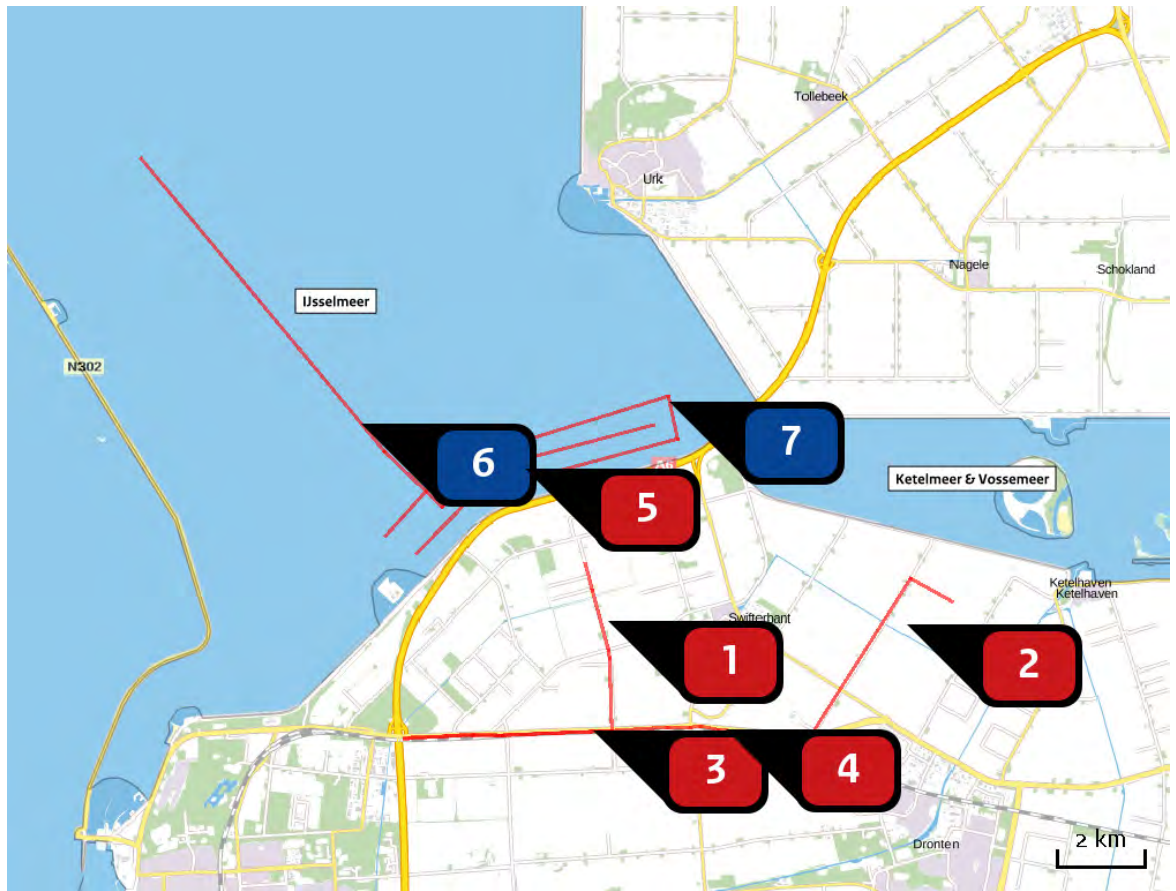
Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Binnenvaartschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j
M6	Transportschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j



Naam **Kabellegschip**  
 Locatie (X,Y) **170941, 514350**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **2.016,74 kg/j**

Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Kabellegschip	1	100%	0	0%	NOx	2.016,74 kg/j

Depositie natuurgebieden



 Hoogste projectbijdrage

 Hoogste projectbijdrage per natuurgebied

-  Habitatrictlijn
-  Vogelrichtlijn
-  Habitatrictlijn, Vogelrichtlijn

## Disclaimer

Hoewel verstrekte gegevens kunnen dienen ter onderbouwing van een vergunningaanvraag, kunnen er geen rechten aan worden verleend. De eigenaar van AERIUS aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud van de door de gebruiker aangeboden informatie. Bovenstaande gegevens zijn enkel bruikbaar tot er een nieuwe versie van AERIUS beschikbaar is. AERIUS is een geregistreerd handelsmerk in Europa. Alle rechten die niet expliciet worden verleend, zijn voorbehouden.

## Rekenbasis

Deze berekening is tot stand gekomen op basis van:

AERIUS versie 2016\_20170324\_agb5d9a5ef

Database versie 2016\_20170301\_feb336c45f

Voor meer informatie over de gebruikte methodiek en data zie:

<https://www.aerius.nl/nl/factsheets/release/aerius-calculator-2015-handboek-o>

Dit document bevat resultaten van een stikstofdepositieberekening met AERIUS Calculator. U dient dit document te gebruiken ter onderbouwing van een vergunningaanvraag in het kader van de Wet natuurbescherming.

De resultaten geven de stikstofeffecten van deze activiteit weer voor Natura 2000-gebieden. AERIUS Calculator maakt enkel voor de PAS-gebieden inzichtelijk welke stikstofgevoelige habitattypen er voor komen en op welke hiervan een effect is. Op basis hiervan is aangegeven voor hoeveel hectares ontwikkelingsruimte benodigd is.

De berekening op basis van stikstofemissies gaat uit van de componenten ammoniak ( $\text{NH}_3$ ) en stikstofoxide ( $\text{NO}_x$ ), of één van beide. Hiermee is de depositie van de activiteit berekend en uitgewerkt.

Wilt u verder rekenen of gegevens wijzigen? Importeer de pdf dan in de Calculator.

## Berekening IR

- ▶ Kenmerken
- ▶ Emissie
- ▶ Depositie natuurgebieden
- ▶ Depositie habitattypen

# AERIUS CALCULATOR

## Contact

Rechtspersoon	Inrichtingslocatie
Bureau Waardenburg	Dronerringweg, 8255 Swifterbant

## Activiteit

Omschrijving	AERIUS kenmerk
Windpark Blauw, Variant IR	RNHUzXVWoeCi

Datum berekening	Rekenjaar
18 augustus 2017, 12:34	2018

Tijdelijk project, startjaar	Duur in jaren
2018	1

## Totale emissie

	Situatie 1
NOx	35,84 ton/j
NH <sub>3</sub>	5,60 kg/j

## Depositie

Hectare met  
hoogste project-  
bijdrage (mol/ha/j)

Natuurgebied	Provincie
-	-

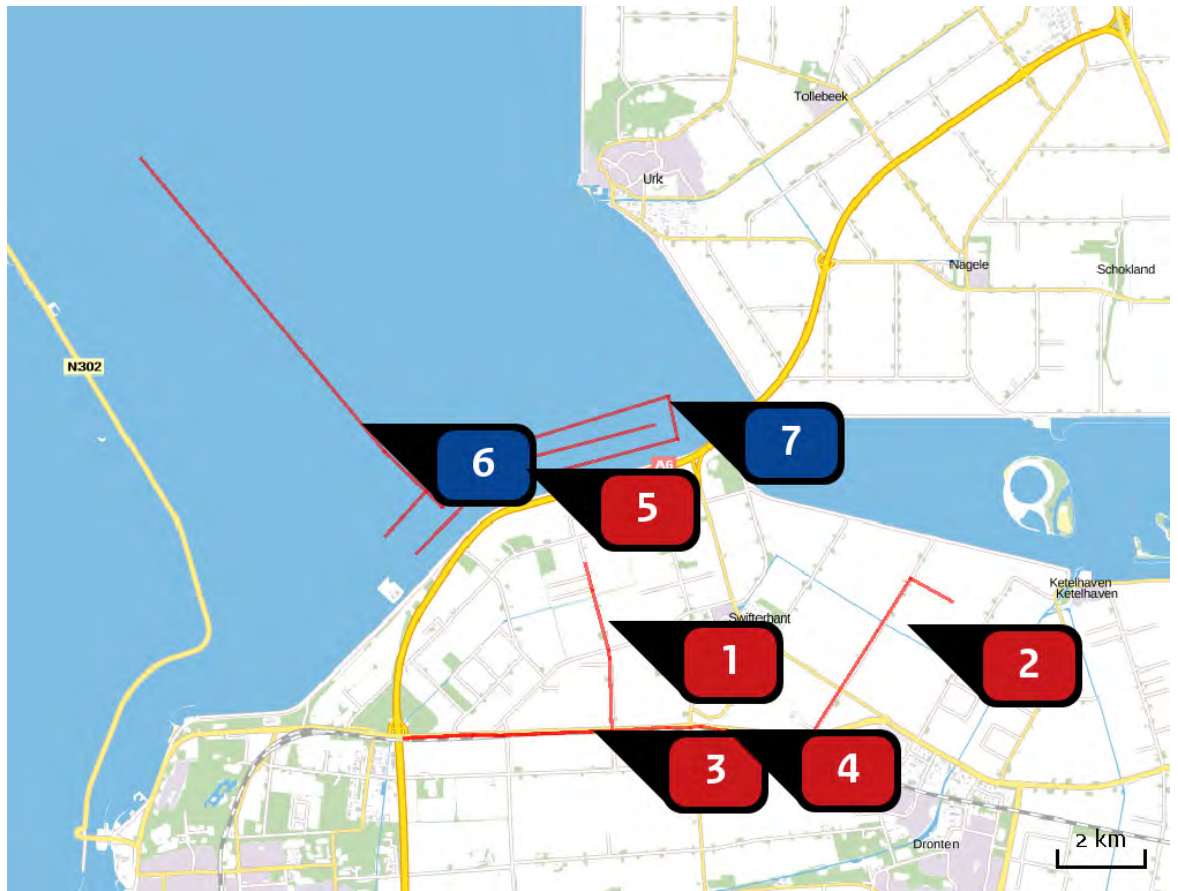
Situatie 1
-

## Toelichting

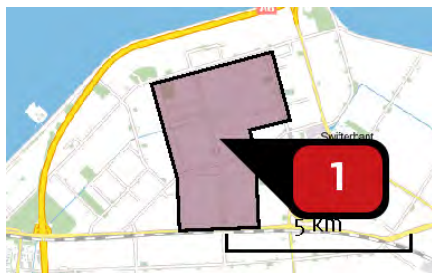
Aanleg van 25 turbines in het IJsselmeer, 19 turbines in gebied West en 16 turbines in gebied Oost.



Locatie  
IR



Emissie  
(per bron)  
IR



Naam

West

Locatie (X,Y)

169555, 509386

NOx

13.016,11 kg/j



Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 3225 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.857,60 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 5965 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.037,91 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 394 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	37,73 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 938 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	267,33 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 3278 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.219,42 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 5496 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	4.451,76 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 440 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	368,28 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 2668 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.120,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 4690 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.378,86 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 2199 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	451,23 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 643 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	520,83 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 321 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	115,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 643 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	189,04 kg/j



Naam Oost  
Locatie (X,Y) 176336, 509285  
NOx 10.755,30 kg/j

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 2715 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.563,84 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 5024 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	874,18 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 332 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	31,79 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 790 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	225,15 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 2761 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.027,09 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 4629 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	3.749,49 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 370 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	309,69 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 2246 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	943,32 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 3950 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.161,30 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 1851 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	174,63 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 541 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	438,21 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 271 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	97,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 541 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	159,05 kg/j



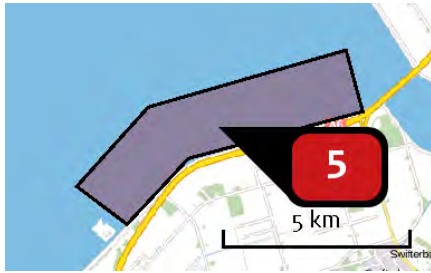
Naam **Aanvoer west**  
 Locatie (X,Y) **169194, 506867**  
 Uitstoothoogte **2,5 m**  
 Warmteinhoud **0,000 MW**  
 NOx **772,94 kg/j**  
 NH3 **2,25 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	10,32 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	4,0	NOx NH3	3,38 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	76,0	NOx NH3	759,24 kg/j 1,90 kg/j



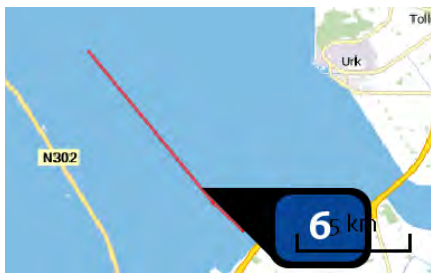
Naam **Aanvoer oost**  
 Locatie (X,Y) **172226, 506900**  
 Uitstoothoogte **2,5 m**  
 Warmteinhoud **0,000 MW**  
 NOx **1.118,53 kg/j**  
 NH3 **3,34 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	17,67 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	4,0	NOx NH3	5,79 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	64,0	NOx NH3	1.095,07 kg/j 2,74 kg/j



Naam **IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **167664, 512843**  
 NOx **909,00 kg/j**

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Heistelling / Ponton, 200 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	162,00 kg/j
AFW	Hoofdkraan op schip, 700 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	567,00 kg/j
AFW	Hulpkraan op schip, 300 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	108,00 kg/j
AFW	Varende hulpkraan, 200 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	72,00 kg/j



Naam **Aanvoer IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **163937, 513853**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **7.255,98 kg/j**

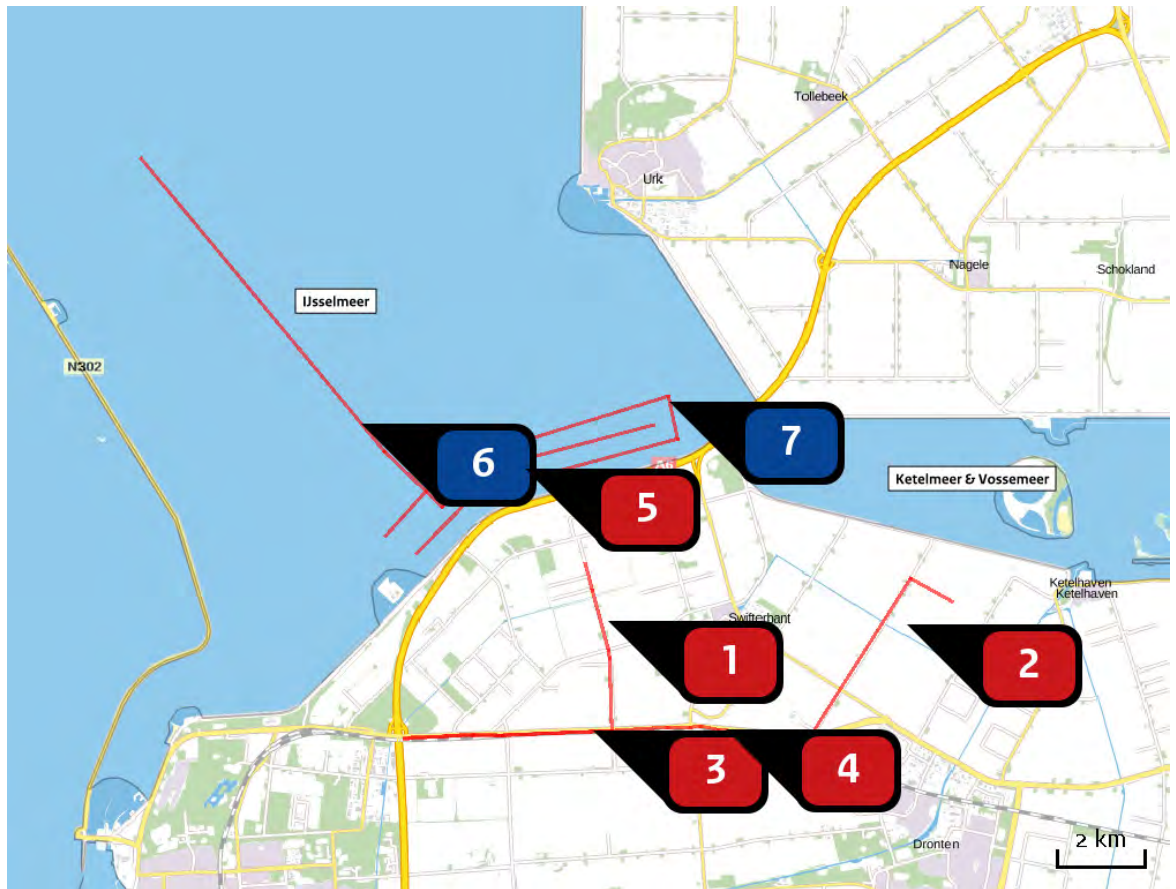
Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Binnenvaartschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j
M6	Transportschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j



Naam **Kabellegschip**  
 Locatie (X,Y) **170941, 514350**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **2.016,74 kg/j**

Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Kabellegschip	1	100%	0	0%	NOx	2.016,74 kg/j

Depositie natuurgebieden



 Hoogste projectbijdrage

 Hoogste projectbijdrage per natuurgebied

 Habitatrichtlijn  
 Vogelrichtlijn  
 Habitatrichtlijn, Vogelrichtlijn

## Disclaimer

Hoewel verstrekte gegevens kunnen dienen ter onderbouwing van een vergunningaanvraag, kunnen er geen rechten aan worden verleend. De eigenaar van AERIUS aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud van de door de gebruiker aangeboden informatie. Bovenstaande gegevens zijn enkel bruikbaar tot er een nieuwe versie van AERIUS beschikbaar is. AERIUS is een geregistreerd handelsmerk in Europa. Alle rechten die niet expliciet worden verleend, zijn voorbehouden.

**0**

## Rekenbasis

Deze berekening is tot stand gekomen op basis van:

AERIUS versie 2016\_20170324\_agb5d9a5ef

Database versie 2016\_20170301\_feb336c45f

Voor meer informatie over de gebruikte methodiek en data zie:

<https://www.aerius.nl/nl/factsheets/release/aerius-calculator-2015-handboek-o>



## Bijlage 6 Instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden

**Essentiële tabel Natura 2000-gebied 075, Ketelmeer & Vossemeer**

**Kernopgaven**

Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerassen)

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplekken en foerageergebieden in het bijzonder voor grasland watervogels en meervleermuizen (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadiën van open water tot moerasbos en herstel van gradient watertypen (inclusief brak) met name in het deelgebieden Laagveen.

**4.01 Evenwichtig systeem**

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in kraamkamergebieden H3140 en meren met krabboschaar en fonteinruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulleend A061 en nonnetje A068.

**4.02 Rui- en rustplaatsen**

Voldoende open water met ruiplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, sloostrand A055 en kulleend A061.

**4.03 Moerasranden**

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paalgebied vis, moerasbos, wadmeus H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karekiet A298.

**Instandhoudingsdoelstellingen**

	SVI	Doelst. Kwal.		Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
		Opp.vl.					
<b>Broedvogels</b>							
A021	-	>	>		5	4.03, ,W	
A119	-	>	>		4		
A298	-	>	>		40	4.03, ,W	
<b>Niet-broedvogels</b>							
A005	-	=	=		350	4.02	
A017	+	=	=		870		
A034	+	=	=		8		
A037	-	=	=		5	4.01,W	
A038b	+	=	=		220	4.02	
A041	+	=	=		680	4.02	
A051	+	=	=		160	4.02	
A052	-	=	=		360		



A054	Pijlstaart	-	=	=	50		
A059	Tafelwand	-	=	=	350	4.01,W	
A061	Kulfeend	-	=	=	4500	4.01,W	4.02
A068	Nonnetje	-	=	=	30	4.01,W	
A070	Grote Zaagbek	-	=	=	70		
A094	Visarend	+	=	=	3		
A125	Meerkoet	-	=	=	1700		
A156	Grutto	-	=	=	20		
A190	Reuzenstern	+	=	=	10		

deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit  
**Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer**

#### Legenda

W

Kernopgave met wateropgave

Sense of urgency: beheeropgave

Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities

Landelijke Staat van Instandhouding (- zeer ongunstig; - matig ongunstig; + gunstig)

Behoudsdoelstelling

Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling

Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

SVI landelijk

=

>

=(<)

Essentiële tabel Natura 2000-gebied 072\_Liesselmeer

**Kernopgaven**

**Opgave landschappelijke samenhang en interne complexiteit (Meren en moerassen)**

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplekken en foerageergebieden in het bijzonder voor graslandse watervogels en meervéermuisen (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervéermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deellandschappen Laagveen.

**4.01 Evenwichtig systeem**

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in ~~Kraamkamergebieden H3150~~ en meren met krabbenscheer en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, labeleend A059, kulleend A061 en nonnele A068.

**4.02 Rul- en rustplaatsen**

Voldoende open water met rupplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobeend A056 en kulleend A061.

**4.03 Moerasranden**

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paaijgebied vis, noordse woelmuis \*H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en ~~grob karstel A298~~.

**4.04 Plas-dras situaties**

Plas-dras situaties voor smienten A050 en broedvogels, zoals kempfaan A151.

**Instandhoudingsdoelstellingen**

Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwel.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3150		=	=				
H6430A	+	=	=				4.01, W
H6430B	-	=	=				
H7140A	-	=	=				
<b>Habitatsorten</b>							
H1163	-	=	=	=			4.01, W 4.03, W
H1318	-	=	=	=			
H1340	-	>	=	>			4.03, W
H1903	-	=	=	=			
<b>Broedvogels</b>							
A017	+	=	>			8000*	
A021	-	=	>			7	4.03, W







**Essentietabel Natura 2000-gebied 078, Oostvaardersplassen**

**Kernopgaven**

**Opgeve landschappelijke samenhang en interne complexiteit (Meren en moerassen)**  
 Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplekken en loeragegebieden in het bijzonder voor grazende watervogels en meervleermuizen (de belangrijkste kraanvogelgebieden). Voor afgesloten zeearmen de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deelgebied Laagveen.

- 4.05 Rui- en rustplaatsen**  
 Voldoende rustplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals luis A005, ganzen, slobeend A056 en kulleend A061.
- 4.06 Overjarig riet**  
 Herstel van grote oppervlaktbrede zones overjarig riet, inclusief waterriet, door herstel van natuurlijke peildynamiek en toegestaan verdroging t.b.v. noordse woelmuur \*H1340 en rietvogels, zoals roerdomp A021, woudaapje A022, snor A292 en grote karekiet A298.
- 4.07 Pias-dras situaties**  
 Pias-dras situaties voor smienten A050 en broedvogels zoals kempfaan A151, porseleinhoen A119 en watertrap A153 en noordse woelmuur \*H1340.

**Instandhoudingsdoelstellingen**

Broedvogels	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
A004	+	=	=	=		140	
A017	+	=	=	=		8000*	
A021	-	=	=	=		40	4.06.W
A022	-	=	=	=		3	4.06.W
A026		=	=	=		20	
A027	+	=	=	=		40	
A034	+	=	=	=		160	
A081	+	=	=	=		40	
A082	-	>	>	>		4	
A119	-	>	>	>		40	4.07.W
A272	+	=	=	=		190	
A292	-	=	=	=		680	4.06.W
A295	-	=	=	=		790	



A298	Grote karokiet					3	4.06,W
<b>Niet-broedvogels</b>							
A027	Grote Zilverreiger	+	=	=		30	
A034	Lepelaar	+	=	=		110	
A038	Wilde Zwaan	-	=	=		20	
A041	Kelgans	+	=	=		600	4.05
A043	Grauwe Gans	+	=	=		4200	4.05
A045	Brandgans	+	=	=		1800	4.05
A048	Bergeend	+	=	=		90	
A050	Smient	+	=	=		2100	4.07,W
A051	Krakeend	+	=	=		480	
A052	Wintertaling	+	=	=		1300	
A054	Pijlstaart	-	=	=		80	
A056	Slobeend	+	=	=		1900	4.05
A059	Tafelleend	-	=	=		11900	
A061	Kuifeend	-	=	=		10200	4.05
A068	Normette	-	=	=		280	
A075	Zeearend	+	=	=		100	
A132	Kluut	-	=	=		210	
A151	Kemphaan	-	=	=		90	
A156	Grutto	-	=	=			

deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit  
Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer

#### Legenda

- W** Kernopgave met wateropgave  
Sense of urgency: beheeropgave  
Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities  
Landelijke Staat van Instandhouding (-= zeer ongunstig; - matig ongunstig; + gunstig)  
Behoudsdoelstelling  
Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling  
Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

SVI landelijk

=

>

=(<)





Essentietabel Natura 2000-gebied 074, Zwarte Meer

**Kernopgaven**

**Opgeve landschappelijke samenhang en interne complexiteit (Meren en moerassen)**

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplekken en loeragegebieden in het bijzonder voor grazende watervogels en meervéermuis (de belangrijkste kraamkamertuimte en slaapplek van de meervéermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke belevings van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deelgebied Laagveen.

**4.01 Evenwichtig systeem**

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in *Kraamkamertuim* H3140 en meren met kraamscheer en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulleend A061 en *noornetje* A066.

**4.02 Rui- en rustplaatsen**

Voldoende open water met rustplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, stobbeend A056 en kulleend A061.

**4.03 Moerasranden**

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paalgebied vis, *noornetje* woermuis H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karrekiet A096.

**4.15 Vochtige graslanden**

Herstel inundatie, behoud en nieuwvorming *blauwgraslanden* H6410, glanshaver- en vossenstaartheuvelen (grote vossenstaart) H6510\_B, met name kleivitsbloemheuvelen, mede als leefgebied van de *schijnhaan* A151 en *watersnip* A153.

**Instandhoudingsdoelstellingen**

Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3150	-	>	>			4.01, W	
H6430A	+	=	=				
H6510B	-	>	>			4.15, W	
<b>Habitatoorten</b>							
H1145	-	=	=	=		4.01, W	4.03, W
H1149	+	=	=	=		4.01, W	4.03, W
H1163	-	= (>)	= (>)	=		4.01, W	4.03, W
H1318	-	=	=	=			
<b>Broedvogels</b>							



A021	Roerdomp								6	4.03.W	
A029	Purperreiger								20		
A119	Porseleinhoen								7		
A292	Snor								50		
A295	Rietzanger								270		
A298	Grote karekiet								40	4.03.W	
<b>Niet-broedvogels</b>											
A005	Fuut	-							170	4.02	
A017	Aalscholver	+							330		
A034	Lepelaar	+							3		
A037	Kleine Zwaan	-							2	4.01.W	
A038b	Toendranietgans	+							740	4.02	
A041	Kolgars	+							630	4.02	
A043	Grauwe Gans	+							1300	4.02	
A050	Smeent	+							90		
A051	Kraakeend	+							470		
A052	Wintertaling	-							10		
A054	Pijlstaart	-							10		
A056	Slobeend	+							240	4.02	
A059	Tafeleend	-							1700	4.01.W	
A061	Kurfeend	-							1800	4.01.W	4.02
A125	Meerkoet	-									
A156	Grufto	-									
A197	Zwarte Stier	-							10		

deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit  
Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer

#### Legenda

**W** Kernopgave met wateropgave

Sense of urgency; beheeropgave

Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities

Landelijke Staat van Instandhouding (- zeer ongunstig; - matig ongunstig; + gunstig)

Behoudsdoelstelling

Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling

Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

SVI landelijk

=

>

=(<)

## Essentiële tabel Natura 2000-gebied 076. Vei- en weterandmeren

### Kernopgaven

#### Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerassen)

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplaatsen en foerageergebieden in het bijzonder voor graslandse watervogels en meervleermuis (de belangrijkste kraankamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deellandschappen Laagveen.

#### 4.01 Evenwichtig systeem

Naspreken van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in kraankamerwateren H3140 en meren met krabbenschor en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulleend A061 en nonnetje A068.

#### 4.02 Ruit- en rustplaatsen

Voldoende open water met rustplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobeend A056 en kulleend A061.

#### 4.03 Moerasranden

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, peilgebied vs. moerasbos, moerasvogels H1310 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karekiet A298.

### Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwaa.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3140	-	=	=				4.01, W
H3150	-	=	=				4.01, W
Habitatsoorten							
H1149	+	=	=	=			4.01, W 4.03, W
H1163	-	= (<)	=	=			4.01, W 4.03, W
H1318	-	=	=	=			
Broedvogels							
A021	-	>	>			5	4.03, W
A298	-	>	>			40	4.03, W
Niet-broedvogels							
A005	-	=	=		400		4.02
A017	+	=	=		420		
A027	+	=	=		40		
A034	+	=	=		3		

A037	Kleine Zwaan	-	=	=	120	4.01,W
A050	Smeent	+	=	=	3500	
A051	Krakeend	+	=	=	280	
A054	Pijlstaart	-	=	=	140	
A056	Slobeend	+	=	=	50	4.02
A058	Krooneend	-	=	=	30	
A059	Tafeleend	-	= (<)	=	6600	4.01,W
A061	Kuilfeend	-	= (<)	=	5700	4.01,W 4.02
A067	Brilduiker	+	=	=	220	
A068	Nonnetje	-	=	=	60	4.01,W
A070	Grote Zaagbek	-	=	=	50	
A125	Meerkoet	-	=	=	11000	

deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit  
**Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer**

#### Legenda

W

Kernopgave met wateropgave

Sense of urgency; beheeropgave

Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities

Landelijke Staat van Instandhouding (- = zeer ongunstig; - matig ongunstig; + gunstig)

Behoudsdoelstelling

Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling

Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

SVI landelijk

=

>

=(<)

### Essentieel Natuur 2000-gebied 038. Rijntakken

#### Kernopgaven

<b>3.02</b>	<b>Waterplanten</b>	Behoud beken en rivieren met waterplanten (grote fonteinkruiden) H3260_B.
<b>3.06</b>	<b>Krabbensteher-begroeiingen</b>	Behoud en uitbreiding van meren met krabbensteher en fonteinkruiden H3150, in de vorm van strangen, in het bijzonder herstel van krabbensteherbegroeiingen, ook als broedbiotoop van zwarte stern A197.
<b>3.07</b>	<b>Vochtige alluviale bossen</b>	Vochtige alluviale bossen (zachthoutbossen en essen-lepenbossen) *H91E0_A en *H91E0_B uitbreiden mede ten behoeve van bever H1337.
<b>3.08</b>	<b>Rietmoeras</b>	Kwaliteitsverbetering en uitbreiding rietmoeras met de daarbij behorende broedvogels (roerdomp A021, grote karekiet A298), aangevuld met <sup>HOORDEB</sup> woalruil *H1340.
<b>3.09</b>	<b>Vochtige graslanden</b>	Herstel glanshaver- en vossenstaartheuvelen (grote vossenstaart) H6510_B en <sup>BLAUWGRASLANDEN</sup> H6410.
<b>3.12</b>	<b>Pias-dras situaties</b>	Behoud en uitbreiding areaal van <i>pias-dras</i> situaties en ondiep water voor eenden, kwartelkoning A122, porseleinhoen A119 en steltlopers.
<b>3.13</b>	<b>Droge graslanden</b>	Kwaliteitsverbetering en uitbreiding van stroomdalgraslanden *H6120, glanshaver- en vossenstaartheuvelen (glanshaver) H6510_A.
<b>3.14</b>	<b>Droge hardhoutbossen</b>	Ontwikkeling droge hardhoutbossen H91F0: groter oppervlakte en kwaliteitsverbetering.

#### Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3150	-	>	>	>			
H3260B	-	>	=			3.06 3.02,W	
H3270	-	>	>				
H6120	-	>	>			3.13,	
H6430A	+	=	=				
H6430C	-	>	>				
H6510A	-	>	>			3.13,	
H6510B	-	>	>			3.09,W	







## Bijlage 7 Kader Ecologische Hoofdstructuur (NNN)

Letterlijk overgenomen uit: Verordening voor de fysieke leefomgeving Flevoland 2012 (geconsolideerde versie per 1 maart 2015) (provincie Flevoland 2015).

### **Titel 10.1 Ecologische hoofdstructuur Artikel 10.1 Kader**

1. Deze titel geeft regels als bedoeld in artikel 4.1 en 4.3 van de Wet ruimtelijke ordening en hoofdstuk IX van de Provinciewet en geeft uitvoering aan titel 2.10 van het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening. □
2. Het werkingsgebied van deze titel is vastgelegd in het GML-bestand NL.IMRO.9924.PV2013VF01- VA01.gml en weergegeven in bijlage IV op kaart 10.1.
3. Het doel van deze titel is:
  - a. het begrenzen, aanwijzen en beschermen van de op land gelegen ecologische hoofdstructuur (EHS);
  - b. het aanwijzen en veiligstellen van de wezenlijke kenmerken en waarden van de begrensde gebieden;
  - c. het geven van een afwegingskader voor ruimtelijke ontwikkelingen binnen de ecologische hoofdstructuur en voorwaarden voor herbegrenzing;
  - d. het instellen van een registratie voor planologische besluiten bij het wijzigen van de ecologische hoofdstructuur.

### **Artikel 10.2 Begrenzing**

Als ecologische hoofdstructuur zijn als zodanig aangewezen de begrensde gebieden zoals geometrisch vastgelegd in het GML-bestand NL.IMRO.9924.PV2013VF01-VA01.gml en weergegeven in bijlage IV op kaart 10.2.

### **Artikel 10.3 Wezenlijke kenmerken en waarden**

Gedeputeerde Staten wijzen zo spoedig mogelijk na het inwerkingtreden van deze titel de wezenlijke kenmerken en waarden aan van de ecologische hoofdstructuur. Deze worden vastgelegd in de digitale dataset IMRO.9924.PV20xxVFxx en opgenomen in bijlage V.

### **Artikel 10.4 Bescherming**

1. Een ruimtelijk plan of besluit, voor zover het betrekking heeft op een gebied binnen of nabij de aangewezen ecologische hoofdstructuur:
  - strekt mede tot bescherming, instandhouding en ontwikkeling van de wezenlijke kenmerken en waarden van dat gebied;
  - maakt geen activiteiten mogelijk ten opzichte van het ten tijde van de inwerkingtreding van deze titel van de verordening geldende bestemmingsplan, die per saldo leiden tot een significante aantasting van de wezenlijke kenmerken en waarden, of tot een significante

- vermindering van de oppervlakte van die gebieden, of van de  
samenhang tussen die gebieden.
2. Voor zover een bestemmingsplan strijdig is met de bescherming en de mogelijkheden bedoeld in het eerste lid stelt de gemeenteraad binnen drie jaar na het inwerkingtreden van deze titel dat plan opnieuw vast met inachtneming van de bepalingen in het eerste lid.

#### **Artikel 10.5 Wijziging**

1. Provinciale Staten kunnen de begrenzing van de ecologische hoofdstructuur of de wezenlijke kenmerken en waarden wijzigen:
  - a. ten behoeve van andere activiteiten dan mogelijk gemaakt op grond van artikel 10.4, eerste lid, sub b indien: 1°. een ingreep onvermijdelijk blijkt, 2°. er sprake is van een groot openbaar belang, 3°. er geen reële alternatieven zijn, en Geconsolideerde tekst VFL na tweede wijziging (maart 2015) 4°. de negatieve effecten op de wezenlijke kenmerken en waarden, oppervlakte en samenhang worden beperkt en de overblijvende effecten gelijkwaardig worden gecompenseerd,
  - b. ten behoeve van een combinatie van projecten of handelingen die tevens tot doel heeft om de kwaliteit of kwantiteit van de ecologische hoofdstructuur op gebiedsniveau per saldo te verbeteren,
  - c. ten behoeve van de herijking van de ecologische hoofdstructuur,
  - d. naar aanleiding van wijziging in hogere beleidskaders en wet en regelgeving.
2. Gedeputeerde Staten kunnen de begrenzing van de ecologische hoofdstructuur of de wezenlijke kenmerken en waarden wijzigen:
  - a. ten behoeve van een verbetering van de samenhang van de ecologische hoofdstructuur, of een betere planologische inpassing van de ecologische hoofdstructuur, voor zover: 1°. de wezenlijke kenmerken en waarden van de ecologische hoofdstructuur worden behouden, en 2°. de oppervlakte van de ecologische hoofdstructuur tenminste gelijk blijft.
  - b. ten behoeve van een kleinschalige ontwikkeling, voor zover: 1°. de aantasting van de wezenlijke kenmerken en waarden en de samenhang van de ecologische hoofdstructuur beperkt is, 2°. de ontwikkeling per saldo gepaard gaat met een versterking van de wezenlijke kenmerken en waarden van de ecologische hoofdstructuur en een vergroting van de oppervlakte van de ecologische hoofdstructuur
3. Gedeputeerde Staten kunnen de wezenlijke kenmerken en waarden wijzigen naar aanleiding van natuurlijke ontwikkelingen in het gebied.

#### **Artikel 10.6 Procedure**

1. Burgemeester en wethouders kunnen verzoeken de begrenzing van de ecologische hoofdstructuur en de wezenlijke kenmerken en waarden te wijzigen ten behoeve van een activiteit genoemd in artikel 10.5, eerste lid, onderdeel a of een kleinschalige ontwikkeling als genoemd in artikel 10.5, tweede lid, onderdeel b.

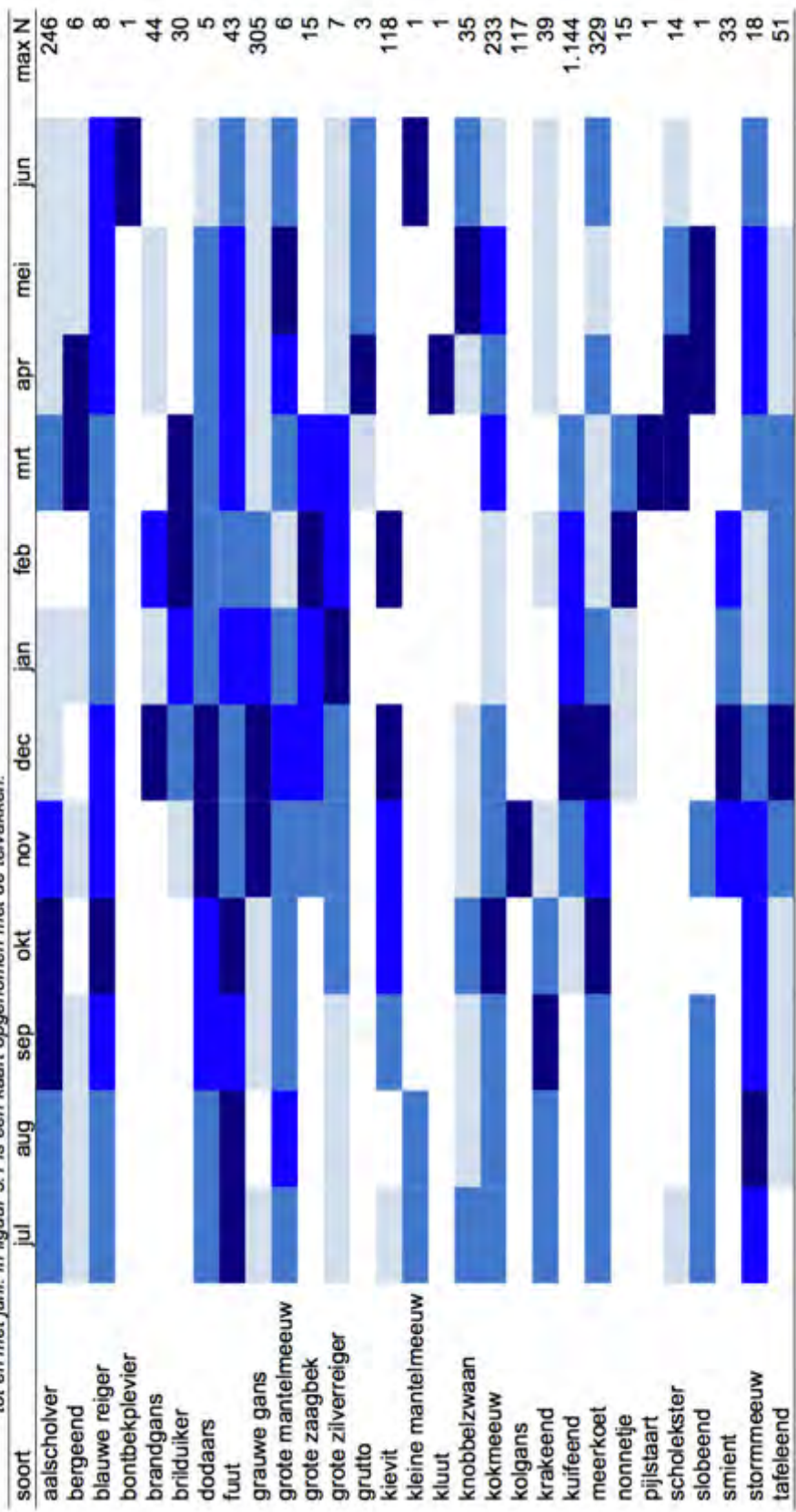
2. Een ruimtelijk plan of besluit ten behoeve waarvan de ecologische hoofdstructuur wordt gewijzigd gaat vergezeld van een toelichting of onderbouwing waarin wordt aangetoond dat:
3.
  - a. de uitvoering en langdurige instandhouding van de versterking of vergroting van de ecologische hoofdstructuur is gewaarborgd,
  - b. de uitvoering van de versterking of vergroting uiterlijk aansluitend aan het realiseren van de kleinschalige ontwikkeling plaats vindt.
4. De voorbereiding en bekendmaking van de besluiten tot het wijzigen van de verordening en het vaststellen van het ruimtelijk plan of besluit worden in voorkomend geval gecoördineerd, zoals bedoeld in de Wet ruimtelijke ordening, artikel 3.33.
5. Wanneer de beoogde ontwikkeling of activiteit ten behoeve waarvan de ecologische  hoofdstructuur is gewijzigd niet of niet geheel plaats vindt verzoeken burgemeester en wethouders tot het geheel of gedeeltelijk intrekken van de wijziging.

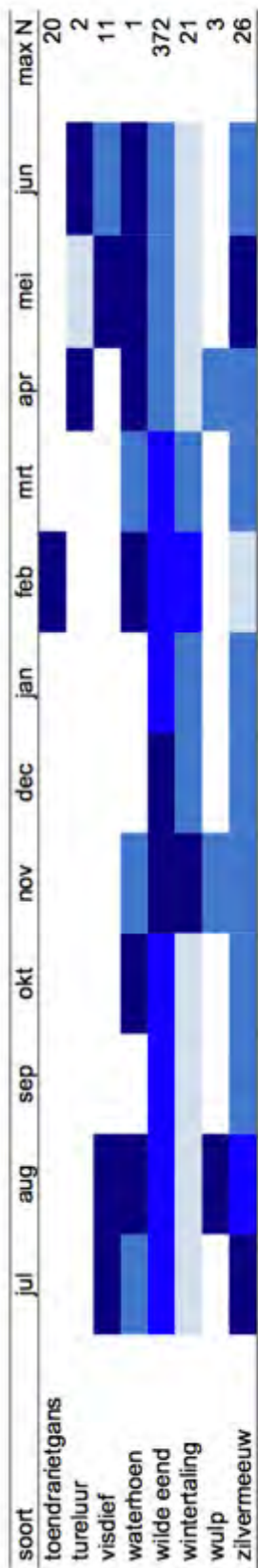
#### **Artikel 10.7 Registratie**

1. Gedeputeerde Staten houden een actuele en digitale registratie bij van de besluiten in verband met wijzigingen van de ecologische hoofdstructuur.
2. De registratie is gericht op het inzichtelijk maken van een sluitende compensatieboekhouding en het volgen van de uitvoering.

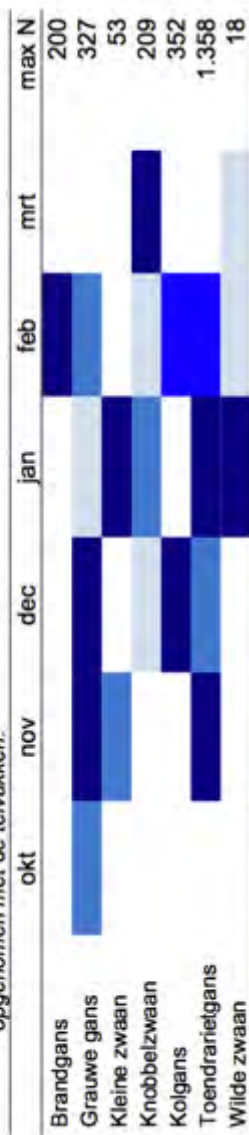
## Bijlage 8 Seizoensverloop watervogels

Seizoensverloop op basis van maandgemiddelden in zuidwestelijk deel Ketelmeer (RM1430) en Usseloog (RM1440). Het maandgemiddelde is gebaseerd op de seizoenen 10/11-14/15, met uitzondering van de maand februari (gebaseerd op seizoenen 09/10 - 13/14). Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.



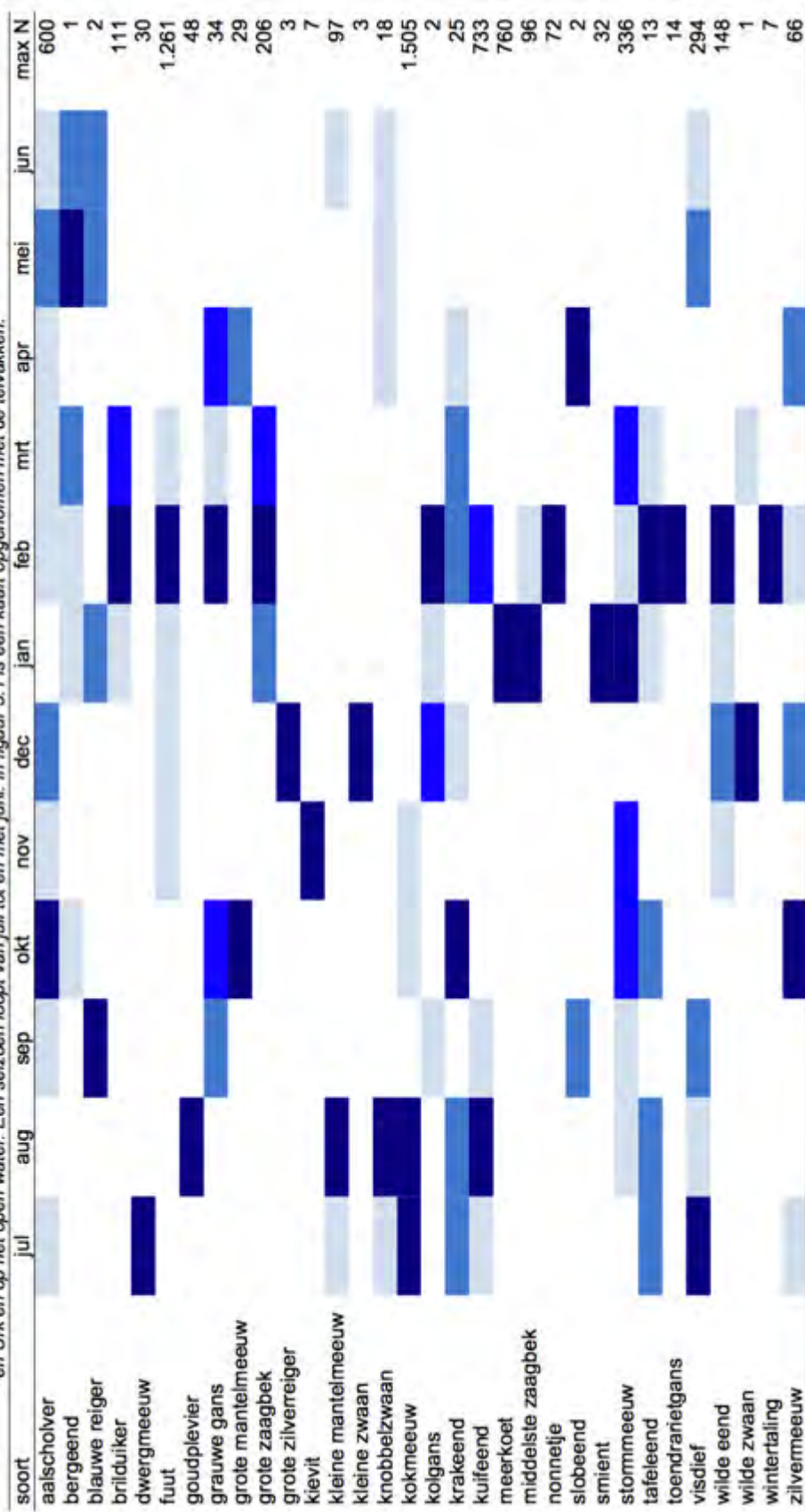


Seizoensverloop op basis van maandgemiddelden in **binnendijkse gebied** (telvakken FL2410, FL2420, FL2430, FL2440 en FL2450). Het maandgemiddelde is gebaseerd op de seizoenen 09/10-13/14 of 10/11-14/15. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.

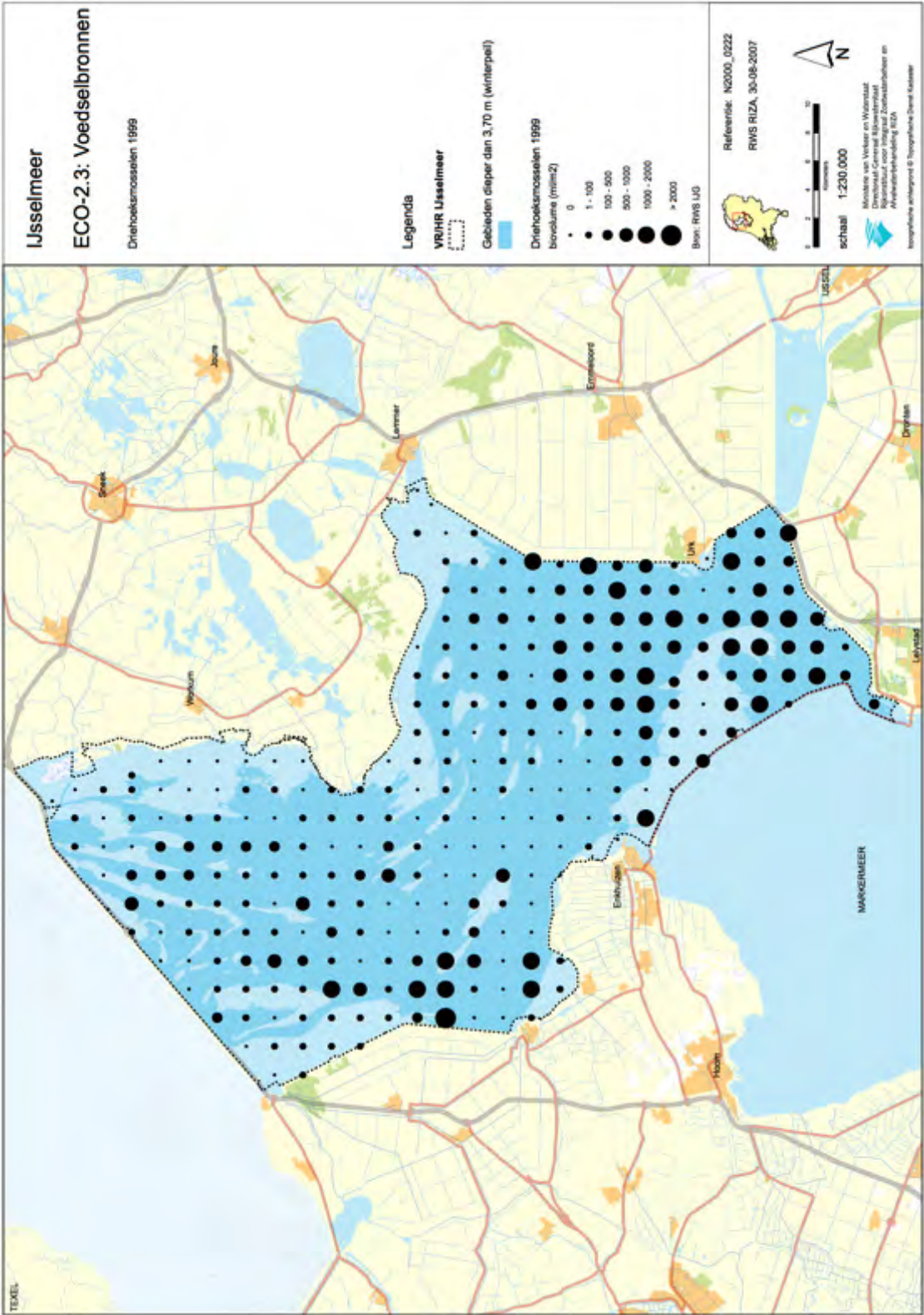




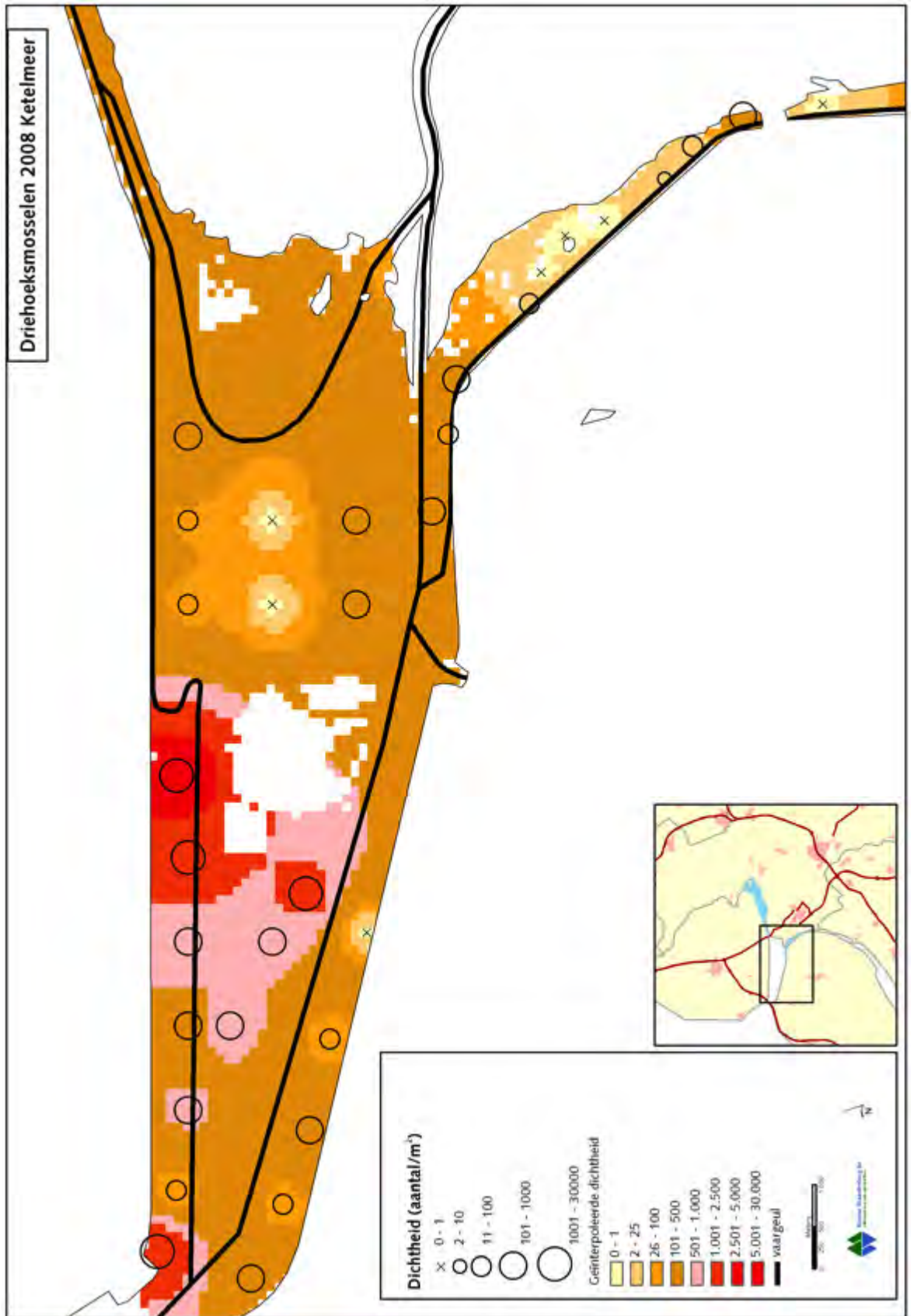
Seizoensverloop op basis van maandgemiddelden 2011/2012 - 2015/2016 van watervogels in het IJsselmeer langs de IJsselmeerdijk tussen Lelystad en Urk en op het open water. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de teelvakken.



## Bijlage 9 Driehoeksmosselen

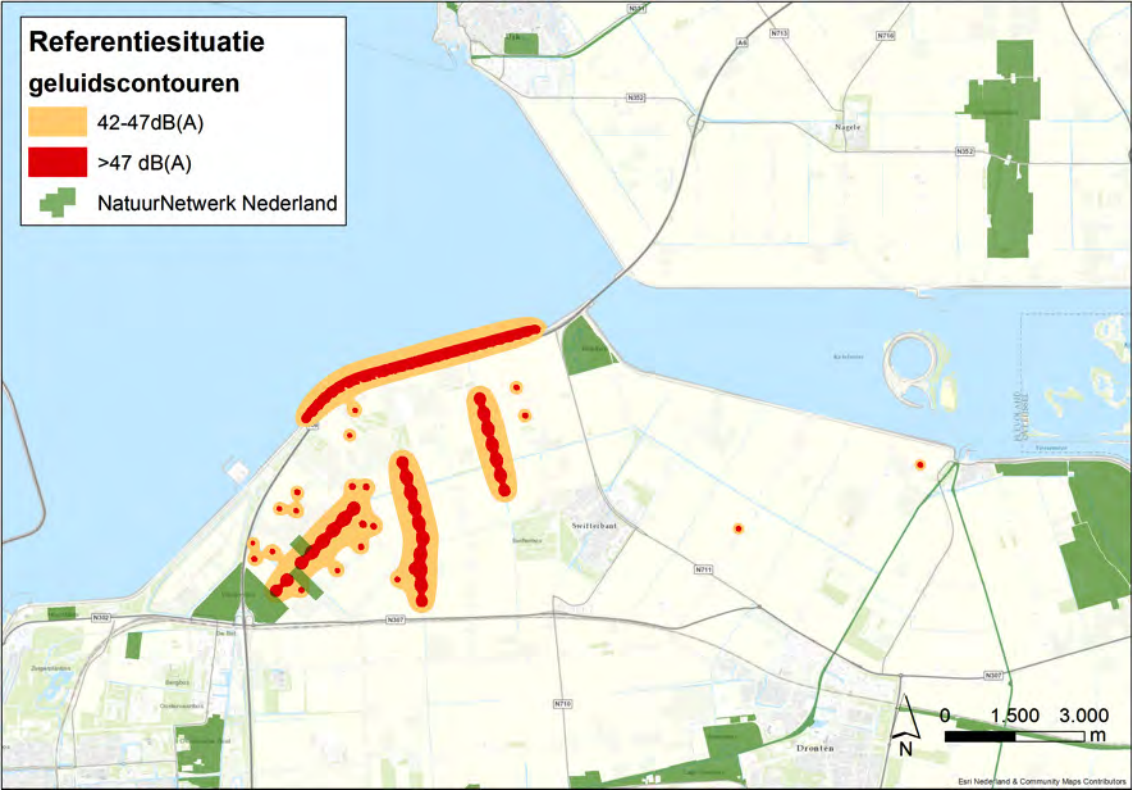


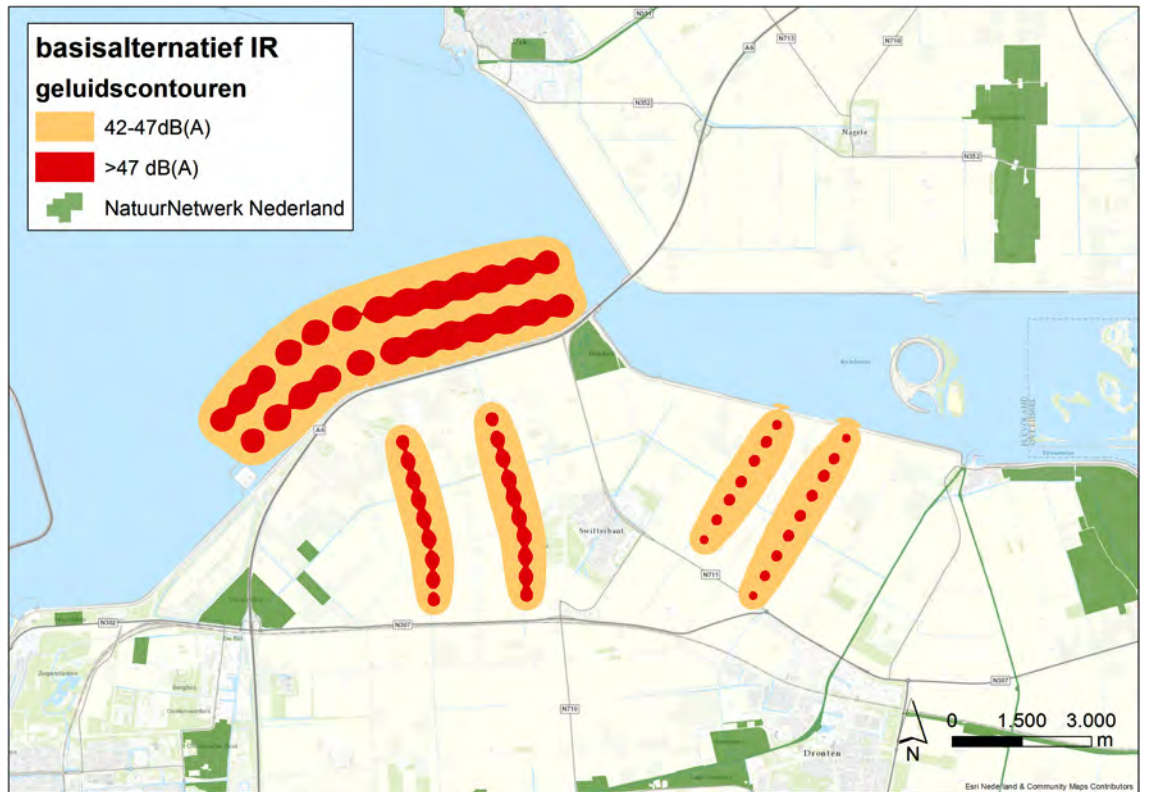
Driehoeksmosselen 2008 Ketelmeer

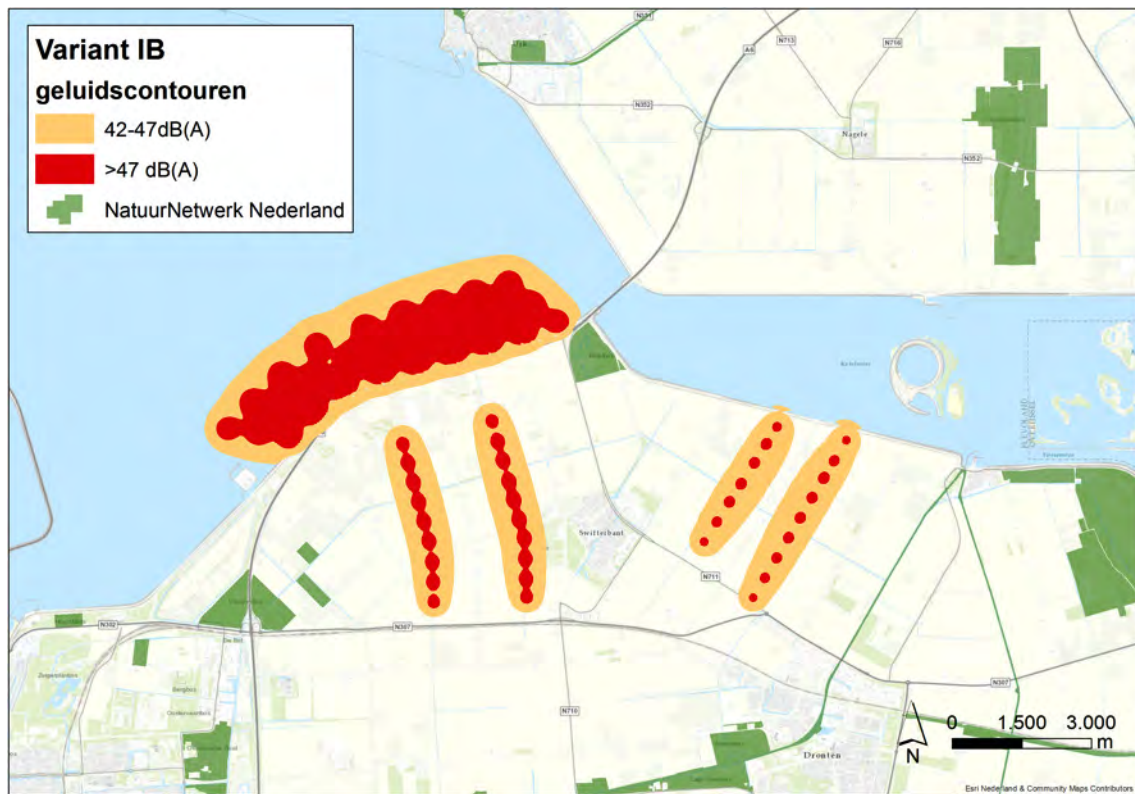




# Bijlage 10 Geluidscontouren binnen NNN-gebieden







## Bijlage 11 Windturbines en vleermuizen

### 11.1 Algemeen

Ruim de helft van de Europese soorten vleermuizen is als slachtoffer van windturbines gevonden (Dürr, 2013). Vleermuissoorten die relatief vaak als slachtoffer worden aangetroffen zijn *aerial hawkers*, soorten die zijn aangepast aan het vliegen in open omgeving. Slachtoffers treden vooral op in de nazomer en herfst, ook bij de niet migrerende soorten (Rydell *et al.* 2010a). Waarschijnlijk komen insecten in die tijd van het jaar geregeld op grote hoogte voor en verzamelen zich dan rond objecten zoals windturbines (Rydell *et al.* 2010b). Dit verklaart tevens de aantrekkende werking die windturbines hebben op vleermuizen (Cryan *et al.* 2014).

Schattingen van het aantal slachtoffers kunnen oplopen tot enkele tientallen slachtoffers per windturbine per jaar. De windparken met het grootste aantal slachtoffers liggen op beboste heuvelruggen die evenwijdig aan de trekrichting lopen en in de kustzone (Rydell *et al.* 2010a). In Nederland zijn behalve de bossen en de kustzone ook de oevers van de grote meren risicolocaties (Boonman *et al.* 2010). In Nederland is echter nog weinig systematisch onderzoek naar de effecten van windturbines op vleermuizen gedaan (Limpens *et al.* 2013).

### 11.2 Aanvaringsrisico

Vleermuizen komen om het leven door direct trauma als gevolg van een aanvaring met een draaiend rotorblad maar ook door de sterke onderdruk die zich achter een draaiend rotorblad bevindt (barotrauma; Bearwald *et al.* 2008; Grodsky *et al.* 2011). Sterfte komt vooral voor bij windsnelheden (op gondelhoogte) tussen de 3 en 5 m/s (Korner-Nievergelt *et al.* 2013). Bij hogere windsnelheden neemt de activiteit van vleermuizen sterk af. Ze zoeken dan luwe plekken op en vliegen niet meer op hoogte. Bij zeer lage windsnelheden draaien de rotorbladen te langzaam om slachtoffers te veroorzaken.

#### *Welke dieren lopen risico?*

Zowel mannetjes als vrouwtjes en zowel adulte en onvolwassen dieren worden als slachtoffer gevonden (Brinkmann & Schauer-Weisshahn 2004). Jonge dieren zijn bij de rosse vleermuis oververtegenwoordigd (Lehnert *et al.* 2014), bij andere soorten is dat niet aangetoond. Slachtoffers betreffen met name soorten die in open omgeving op grotere hoogte jagen. In Nederland lopen vooral gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis, bosvleermuis, laatvlieger en tweekleurige vleermuis risico. Een aantal van deze soorten (bosvleermuis, tweekleurige vleermuis) zijn echter zeldzaam en tot dusver nog niet als slachtoffer in Nederlandse windparken aangetroffen.



De meeste slachtoffers worden in de nazomer gevonden (Arnett *et al.* 2007; Brinkmann *et al.* 2011). Dit is waarschijnlijk de tijd van het jaar waarin insecten talrijker zijn op grotere hoogte (Rydell *et al.* 2010b). Daarnaast trekken in deze periode een groot aantal ruige dwergvleermuizen en in mindere mate ook rosse vleermuizen door ons land.

#### *Risicolocaties*

De windparken met het grootste aantal slachtoffers staan op beboste heuvelruggen die evenwijdig aan de trekrichting lopen en in de kustzone. Windturbines in bossen hebben een verhoogd risico op slachtoffers (Rydell *et al.* 2010a). Met name in loofbossen zijn vleermuizen relatief talrijk. Daarnaast zorgt het bos voor een verhoogde vlieghoogte (Bach & Bach 2009). Ook voor turbines die dichtbij bomen of hagen zijn geplaatst geldt een verhoogd risico op slachtoffers (Eurobats Advisory Committee 2005). Deze structuren in het landschap vormen vlieg- en foerageerroutes voor vleermuizen. In open gebieden worden weinig of geen slachtoffers gevonden (Brinkmann & Schauer-Weisshahn 2004; Rydell *et al.* 2010a). In Nederland is in de intensief gebruikte agrarische gebieden gemiddeld genomen sprake van één slachtoffer per turbine per jaar (Limpens *et al.* 2013). In de kustzone of de oevers van grote meren kunnen in Nederland meer dan 10 slachtoffers per turbine per jaar optreden (Boonman *et al.* 2010). In windparken op zee zal het aantal slachtoffers lager liggen door het ontbreken van niet-migrerende soorten zoals de gewone dwergvleermuis maar ook hier is het optreden van slachtoffers niet uit te sluiten. Ook moderne windturbines met een zeer grote ashoogte (zoals de Enercon E126) veroorzaken slachtoffers (eigen waarneming). Er is vermoedelijk geen duidelijk effect van opschaling omdat twee effecten een rol spelen die in tegengestelde richting werken. De activiteit neemt af met toenemende hoogte (Brinkmann *et al.* 2011) maar tegelijkertijd neemt de oppervlakte die door de rotorbladen bestreken wordt, sterk toe omdat hogere turbines ook langere rotorbladen hebben.

#### *Populatie effecten*

Er is nog weinig bekend over effecten van aantallen aanvaringsslachtoffers op populatieniveau. Bij enkele slachtoffers per turbine per jaar kan het totaal aantal (geschatte) slachtoffers bij grote windparken aanzienlijk oplopen. Bij effectbeoordelingen wordt, in navolging van bij vogels<sup>10</sup>, uitgegaan van een drempelwaarde van 1% van de natuurlijke sterfte. Indien het aantal slachtoffers onder deze waarde blijft zijn effecten op populatieniveau op voorhand uit te sluiten. Risicosoorten, zijn vleermuissoorten die een relatief hoge natuurlijke sterfte hebben (ruige dwergvleermuis 33% Schmidt 1994; rosse vleermuis 44% Heise & Blohm 2003). Populatie effecten zijn bij de migrerende soorten waarschijnlijk niet direct waarneembaar in Nederland. Ruige dwergvleermuizen en een deel van de rosse vleermuizen die in Duitsland (en naar alle waarschijnlijkheid ook in Nederland) slachtoffer worden in windparken komen uit het noordoosten van Europa (Voigt *et al.* 2012; Lehnert *et al.* 2014).

---

<sup>10</sup> Uitspraak Europese Hof m.b.t. criterium ORNIS-comité HvJ EG 9 december 2004, zaak C-79/03, Commissie / Spanje; uitspraak van de ABRS in zaaknr. 201107460/1/R1 m.b.t. vleermuizen.

### 11.3 Bepaling van de omvang van het risico

In bestaande windparken kan het aantal slachtoffers bepaald worden door het zoeken naar dode vleermuizen onder windturbines (Boonman *et al.* 2013). Daarnaast kan het aantal slachtoffers berekend worden door de geluiden die vleermuizen maken op te nemen vanuit de gondel van windturbines. Aan de hand van het aantal opnames en de windsnelheid kan het aantal slachtoffers berekend worden (Brinkmann *et al.* 2011, Korner-Nievergelt 2013).

Voorafgaand aan de bouw van windparken is het veel moeilijker om het aantal slachtoffers te bepalen dat na realisatie zal gaan optreden. Er is namelijk geen (statistisch) significant verband tussen de activiteit van vleermuizen op grondhoogte gedurende de pre-constructie fase en het aantal slachtoffers tijdens de exploitatie (Hein *et al.* 2013; Heist 2014). Om die reden is het verstandiger om uit te gaan van literatuuropgaven van het aantal slachtoffers in vergelijkbare gebieden. Zulke opgaven variëren echter geregeld (bijvoorbeeld 0-3 slachtoffers / turbine). Door metingen van de activiteit van vleermuizen kan bekeken worden of er risico soorten in een gebied voorkomen en of sprake is van veel of weinig activiteit. Wanneer we bossen buiten beschouwing laten, is de activiteit van vleermuizen namelijk in alle gevallen hoger op grondhoogte dan op gondelhoogte (Bach & Bach 2009; Brinkmann *et al.* 2011; Limpens *et al.* 2013; Rodrigues *et al.* 2012). Ook tijdens de migratie lijken ruige dwergvleermuizen een vlieghoogte te verkiezen waarop ze vanaf de grond goed waar te nemen zijn met een batdetector (Suba 2014). Door onderzoek vanaf de grond wordt de activiteit van vleermuizen dus niet stelselmatig onderschat. Dit geeft aan dat onderzoek vanaf grondhoogte bruikbaar kan zijn om te bepalen welke literatuuropgaven het meest realistisch zijn voor een gepland windpark.

### 11.4 Maatregelen

Er bestaan vleermuisvriendelijke algoritmen waarmee het aantal slachtoffers tot 80-90 % omlaag gebracht kan worden met een bijbehorend verlies aan energieopbrengst van minder dan 1% (Lagrange *et al.* 2013). De algoritmen maken gebruik van het gegeven dat vleermuizen vrijwel alleen bij lage windsnelheid (op gondelhoogte) in windparken voorkomen. Gedurende de omstandigheden waarin de kans op slachtoffers het hoogst is (hoge temperatuur, zomer, nacht) wordt de startwindsnelheid verhoogt en wordt ervoor gezorgd dat de rotorbladen in vrijloop langzaam draaien of stilstaan (< 1 rpm). Het verhogen van de startwindsnelheid kan naar een vaste waarde (vaak 5 m/s). In Canada en de V.S. heeft dit geleid tot een reductie van 60-80 % van het aantal slachtoffers met bijbehorend verlies aan energieopbrengst van 2% (Baerwald *et al.* 2009; Arnett *et al.* 2009). Andere methodes die gebruik maken van een variabele startwindsnelheid aangestuurd door de tijd van de nacht en temperatuur

(Lagrange et al. 2013) zijn effectiever. In Duitsland is een algoritme ontwikkeld waarmee het aantal slachtoffers gereduceerd kan worden tot een vooraf gekozen waarde (bijvoorbeeld 1 slachtoffer/turbine/jaar; Brinkmann *et al.* 2011). De beste resultaten worden bereikt wanneer het algoritme gebaseerd is op de gemeten activiteit van vleermuizen in het windpark zelf.

Er zijn diverse andere methodes uitgetest om het aantal slachtoffers te verlagen (acoustic deterrent, radar, de kleur van een windturbine veranderen; Horn *et al.* 2008, Nicholls & Racey 2009; Long *et al.* 2010). Geen van deze methodes is tot dusver effectief gebleken. In de V.S. wordt momenteel op grotere schaal een acoustic deterrent getest. De resultaten van dat onderzoek worden in het najaar van 2016 verwacht.

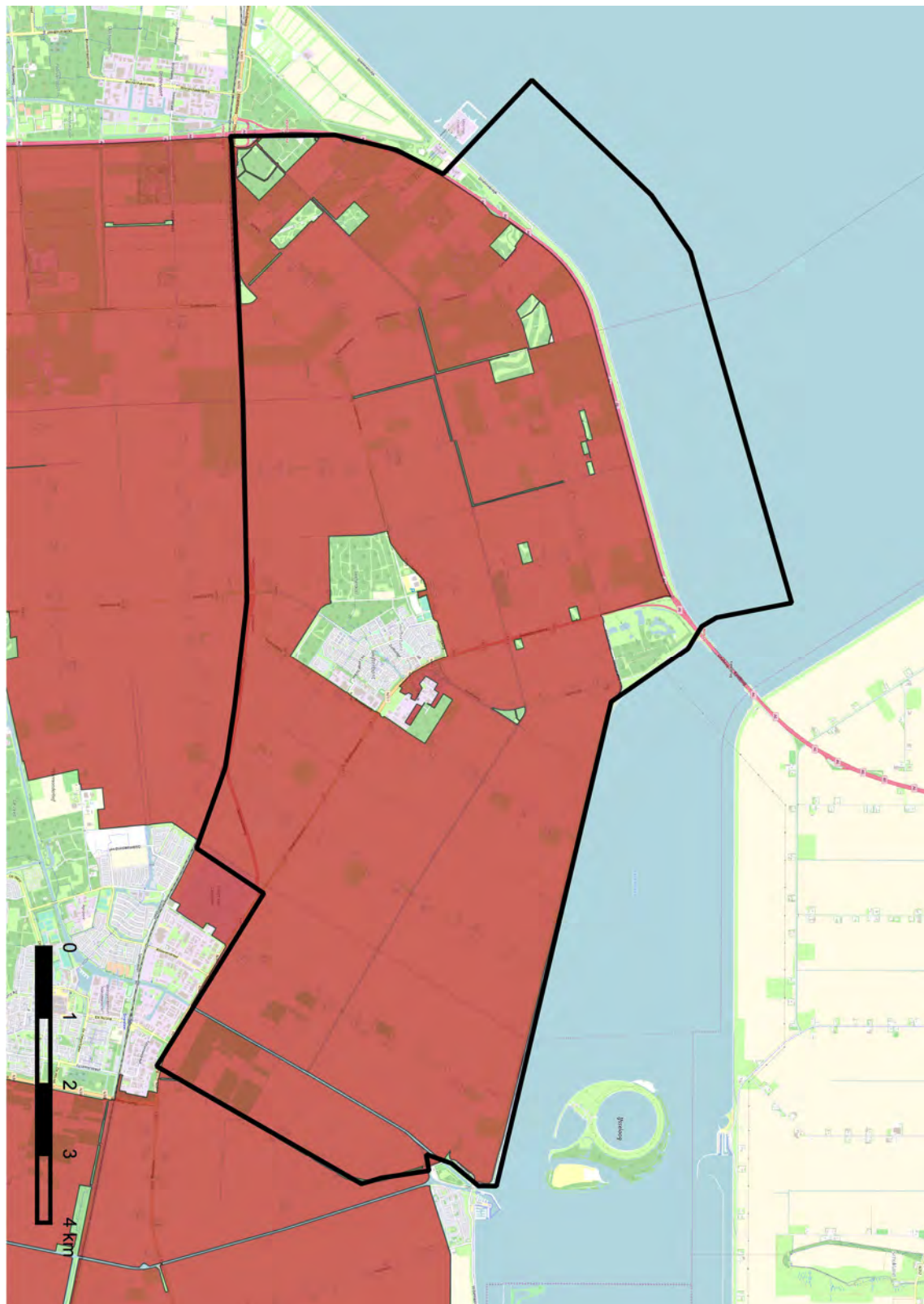
## 11.5 Literatuur

- Arnett, E.B., W. K. Brown, W.P. Erickson, J.K. Fiedler, B.L. Hamilton, T.H. Henry, A. Jain, G.D. Johnson, J. Kerns, R.R. Koford, C.P. Nicholson, T.J. O'Connell, M.D. Piorkowski & R.D. Tankersley, Jr., 2007. Patterns of bat fatalities at wind farms in North America. *Journal of Wildlife Management* 72(1): 61-78.
- Arnett E.B., M. Shirmacher, M. Huso, J.P. Hayes 2009. Effectiveness of changing wind turbine cut-in speed to reduce bat fatalities at wind facilities. Annual report to the bats and Wind Energy Cooperative. Bat Conservation International Austin, TX. [http://www.batsandwind.org/pdf/Cutailment\\_2008\\_Final\\_Report](http://www.batsandwind.org/pdf/Cutailment_2008_Final_Report)
- Bach, L. & P. Bach, 2009. Fledermausaktivität in und über einem Wald am Beispiel eines Naturwaldes bei Rotenburg/Wumme (Niedersachsen). Vortrag Fachtagung Fledermausschutz im Zulassungsverfahren für Windenergieanlagen, Berlin, 30.3.2009. Landesvertretung Brandenburgs beim Bund, Berlin.
- Bearwald E.F., G.H. D'Amours, B.J. Klug & R.M.R. Barclay 2008. Barotrauma is a significant cause of bat fatalities at wind turbines. *Current Biology* 18: 695-696.
- Baerwald E.F., J. Edworthy, M. Holder & R.M.R. Barclay 2009. A large scale mitigation experiment to reduce bat fatalities at wind energy facilities. *J. Wildl. Management* 73:1077-1081.
- Brinkmann R., O. Behr, I. Niermann, and M. Reich. 2011. Entwicklung von Methoden zur Untersuchung und Reduktion des Kollisionsrisikos von Fledermäusen an Onshore-Windenergieanlagen, volume 4 Umwelt und Raum. Cuvillier Verlag, Göttingen.
- Boonman, M., H.J.G.A. Limpens, M.J.J. La Haye, M. van der Valk & J.C. Hartman, 2013. Protocollen vleermuisonderzoek bij windturbines. Rapport 2013.28. Rapport 13-186. Bureau Waardenburg / Zoogdierverseniging, Culemborg / Nijmegen.
- Boonman, M., D. Beuker, M. Japink, K.D. van Straalen, M. van der Valk, R.G. Verbeek 2011. Vleermuizen bij windpark Sabinapolder in 2010. Rapport 10-247 Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Boonman M., M.P. Collier, M.J.M. Poot 2014. Cumulative effects of offshore wind farms in the Southern North Sea on bats. Notitie 14-408/14.07021/MarPo Bureau Waardenburg, Culemborg.

- Cryan. P. M., P.M. Gorresen, C. D. Hein, M. R. Schirmacher, R. H. Diehl, M.M. Huso, D.T. S. Hayman, P.D. Fricker, F.J. Bonaccorso, D.H. Johnson, K. Heist & D.C. Dalton 2014. Behavior of bats at wind turbines. <http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1406672111>.
- Dürr, T., 2013. Fledermausverluste an Windenergieanlagen. Daten aus der zentralen Fundkartei der Staatlichen Vogelschutzwarte im Landesumweltamt Brandenburg. Stand 25.09..2013. [www.mluv.brandenburg.de/cms/media.php/.../wka\\_fmaus.xls](http://www.mluv.brandenburg.de/cms/media.php/.../wka_fmaus.xls).
- Eurobats Advisory Committee, 2005. 10th Meeting of the Advisory Committee. Report of the Intersessional Working Group on Wind Turbines and Bat Populations. Eurobats Secretariat, Bonn, Deutschland.
- Grodsky, S.M., M.J. Behr, A. Gendler, D. Brake, B.D. Dieterle, R.J. Rudd, N.L. Walrath (2011). Investigating the causes of death for wind turbine-associated bat fatalities. *J. Mammal.* 92(5): 917-925.
- Hein, C. D., J. Gruver, & E. B. Arnett. 2013. Relating pre-construction bat activity and post-construction bat fatality to predict risk at wind energy facilities: a synthesis. A report submitted to the National Renewable Energy Laboratory. Bat Conservation International, Austin, TX, USA.
- Heise G. & T. Blohm 2003. Zur Altersstruktur weiblicher Abendsegler (*Nyctalus noctula*) in der Uckermark. *Nyctalus* (N.F.) 9:3-13.
- Heist, K. 2014. Assessing Bat and Bird Fatality Risk at Wind Farm Sites using Acoustic Detectors. A DISSERTATION SUBMITTED TO THE FACULTY OF THE UNIVERSITY OF MINNESOTA.
- Horn J.W., E.B. Arnett, M. Jensen & T.H. Kunz 2008. Testing the effectiveness of an experimental acoustic bat deterrent at the maple ridge wind farm. Report to the bats and wind energy cooperative. Bat Conservation International Austin, TX. <http://www.batsandwind.org>
- Korner-Nievergelt F, Brinkmann R, Niermann I, Behr O (2013) Estimating Bat and Bird Mortality Occurring at Wind Energy Turbines from Covariates and Carcass Searches Using Mixture Models. *PLoS ONE* 8(7): e67997. doi:10.1371/journal.pone.0067997
- Lagrange H., P. Rico, Y. Bas, A.-L. Ughetto, F. Melki, C. Kerbiriou 2013. Mitigating bat fatalities from wind-power plants through targeted curtailment: results from 4 years of testing CHIROTECH®. Book of abstracts CWE, Stockholm.
- Long C.V., J.A. Flint, P.A. Lepper 2010. Insect attraction to wind turbines: does colour play a role? *Eur. J. Wildlife Res.* DOI 10.1007/s 10344-0100432-7.
- Lehnert LS, Kramer-Schadt S, Schönborn S, Lindecke O, Niermann I, Voigt CC (2014) Wind Farm Facilities in Germany Kill Noctule Bats from Near and Far. *PLoS ONE* 9(8): e103106. doi:10.1371/journal.pone.0103106
- Limpens, H.J.G.A., M. Boonman, F. Korner-Nievergelt, E.A. Jansen, M. van der Valk, M.J.J. La Haye, S. Dirksen & S.J. Vreugdenhil, 2013. Wind turbines and bats in the Netherlands - Measuring and predicting. Report 2013.12, Zoogdierverseniging & Bureau Waardenburg.
- Nicholls, B. P.A. Racey 2009. The aversive effect of electromagnetic radiation on foraging bats – A possible means of discouraging bats from approaching wind turbines. *PLoS ONE* 4(7): e6246.
- Rydell, J., L. Bach, M.J. Dubourg-Savage, M. Green, L. Rodrigues & A. Hedenström, 2010a. Bat Mortality at Wind Turbines in Northwestern Europe. *Acta Chiropterologica*, 12(2).

- Rydell, J., L. Bach, M.J. Dubourg-Savage, M. Green, L. Rodrigues & A. Hedenström, 2010b. Mortality of bats at wind turbines links to nocturnal insect migration? *European Journal of Wildlife Research* 56: 823-827. at Wind Turbines in Northwestern Europe. *Acta Chiropterologica*, 12(2).
- Schmidt A. 1994. Phanologisches Verhalten und Populationseigenschaften der Rauhaufledermaus *Pipistrellus nathusii*, In Ostbrandenburg. *Nyctalus* 5:77-100.
- Suba, J. 2014. Migrating Nathusius's pipistrelles *Pipistrellus nathusii* (Chiroptera: Vespertilionidae) optimise flight speed and maintain acoustic contact with the ground. *Environmental and Experimental Biology* (2014) 12: 7–14.
- Voigt, C.C., A.G. Popa-Lisseanu, I. Niermann, S. Kramer-Schadt 2012. The catchment area of wind farms for European bats: a plea for international conservation. *Biological conservation* 153: 80-86.

## Bijlage 12 Ligging akkerfaunagebied





## BIJLAGE 9





# Vleermuizen en vogels in en rond Windplan Blauw (Flevoland)

**veldonderzoek 2016-2017**

M. Boonman  
R. Lensink



# Vleermuizen en vogels in en rond Windplan Blauw (Flevoland) veldonderzoek 2016-2017

drs. M. Boonman, drs. ing. R. Lensink

## Status uitgave: eindrapport

Rapportnummer: 17-006  
Projectnummer: 16-554  
Datum uitgave: 5 oktober 2017  
Projectleider: drs. ing. R. Lensink  
Naam en adres opdrachtgever: Nuon Wind Development bv.  
Postbus 41920, 1009 DC Amsterdam.  
Referentie opdrachtgever: brief 14 september 2016  
Akkoord voor uitgave: drs. H.A.M. Prinsen  
Paraaf:



Graag citeren als: Boonman M. & R. Lensink, 2017. Vleermuizen en vogels in en rond Windplan Blauw (Flevoland); veldonderzoek 2016-2017. Rapport 17-008, Bureau Waardenburg, Culemborg.

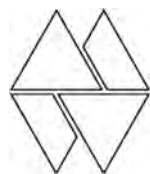
Trefwoorden: vogels, vleermuizen, windturbine, windpark, Flevoland

Bureau Waardenburg bv is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Bureau Waardenburg bv. Opdrachtgever hierboven aangegeven vrijwaart Bureau Waardenburg bv voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Bureau Waardenburg bv / Nuon Wind Development bv. & SwfterwinT

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden vervaardigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, digitale kopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Bureau Waardenburg bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg bv is door CERTIKED gecertificeerd overeenkomstig ISO 9001:2008.



**Bureau Waardenburg bv**  
Onderzoek en advies voor ecologie en landschap

Postbus 365 4100 AJ Culemborg  
Telefoon 0345 51 27 10  
info@buwa.nl www.buwa.nl



# Voorwoord

Door SwifterwinT en Nuon Wind Development B.V. (Nuon) wordt het MER opgesteld om de milieueffecten van het Windplan Blauw in Flevoland in beeld te brengen. Dit MER zal mede gebaseerd zijn op actuele en accurate data omtrent de aanwezigheid en gebiedsgebruik van vleermuizen en vogels. Op basis van een analyse van reeds beschikbare gegevens uit lopend onderzoek, zijn in 2016 door Bureau Waardenburg een aantal lacunes in de kennis omtrent de aanwezigheid en gebiedsgebruik van vleermuizen en vogels beschreven. Voor een goede analyse in het MER was het noodzakelijk deze lacunes op te vullen. Hiertoe zijn in 2016 en 2017 door Bureau Waardenburg verschillende veldonderzoeken uitgevoerd en is aanvullende informatie van derden van trektelepost Kamperhoek geanalyseerd. In dit rapport worden de resultaten van deze onderzoeken gepresenteerd.

In de uitvoering van het veldwerk hebben deelgenomen:

Robert-Jan Jonkvorst	vleermuizen, wintervogels
Martijn Boonman	vleermuizen
Mark Collier	vleermuizen, wintervogels
Daniël Beuker	vleermuizen, trekvogels, wintervogels
Bas Engels	trekvogels, wintervogels
Elisa Bravo Rebolledo	trekvogels
Rob Lensink	vleermuizen

De rapportage is verzorgd door:

Martijn Boonman	vleermuizen
Robert-Jan Jonkvorst	vleermuizen
Rob Lensink	vogels, projectleiding, redactie
Hein Prinsen	kwaliteitsborging

De opdracht is vanuit de opdrachtgever begeleid door Henk Kouwenhoven (Nuon). Voor de uitvoering van het veldwerk met radar waren wij ten dele te gast op eigendom van het Waterschap Zuiderzeeland en op de kavelpaden van de heren De Winter en Vermeer. In de gondels van turbines van H. Vermeer en van Nuon hebben batloggers gehangen. Mervyn Roos stelde trektelegegevens en zijn kennis over vogeltrek beschikbaar van meerjarige vogeltrektellingen op telepost Kamperhoek. Allen worden bedankt voor hun medewerking en bijdragen.

## *Disclaimer*

*De studie betreft een beoordeling van de huidige aanwezigheid van beschermde soorten planten en dieren. Deze beoordeling is gebaseerd op bronnenonderzoek, veldonderzoek en deskundigenoordeel. Veldonderzoek is altijd een momentopname. Bureau Waardenburg waarborgt dat het onderzoek is uitgevoerd door deskundige onderzoekers volgens de gangbare standaardmethoden. Het bureau is niet aansprakelijk voor waarnemingen van soorten door derden en waarnemingen die na afronding van de studie bekend worden gemaakt.*



# Inhoud

Voorwoord .....	3
1 Inleiding .....	7
1.1 Aanleiding .....	7
1.2 Opvullen kennisleemten .....	8
2 Materiaal en methoden.....	9
2.1 Vliegbewegingen watervogels.....	9
2.2 Seizoenstrek vogels .....	11
2.3 Vleermuizen: ruimtelijke verschillen in activiteit.....	14
2.4 Vleermuizen: activiteit rotorhoogte .....	15
2.5 Vleermuizen: paarverblijfplaatsen Swifterbos .....	17
3 Vleermuizen .....	19
3.1 Ruimtelijke spreiding .....	19
3.2 Meting vleermuisactiviteit op rotorhoogte .....	20
3.3 Aanwezigheid paarverblijfplaatsen in Swifterbos .....	25
4 Vogeltrek.....	27
4.1 Najaar nacht .....	27
4.2 Najaar dag .....	31
4.3 Voorjaar nacht .....	33
4.4 Voorjaar dag .....	37
4.5 Conclusie .....	43
5 Watervogels in de winter .....	45
5.1 Zwanen .....	45
5.2 Ganzen .....	46
5.3 Eenden .....	47
5.4 Steltlopers .....	48
5.5 Meeuwen .....	48
5.6 Conclusie .....	49
6 Literatuur.....	51



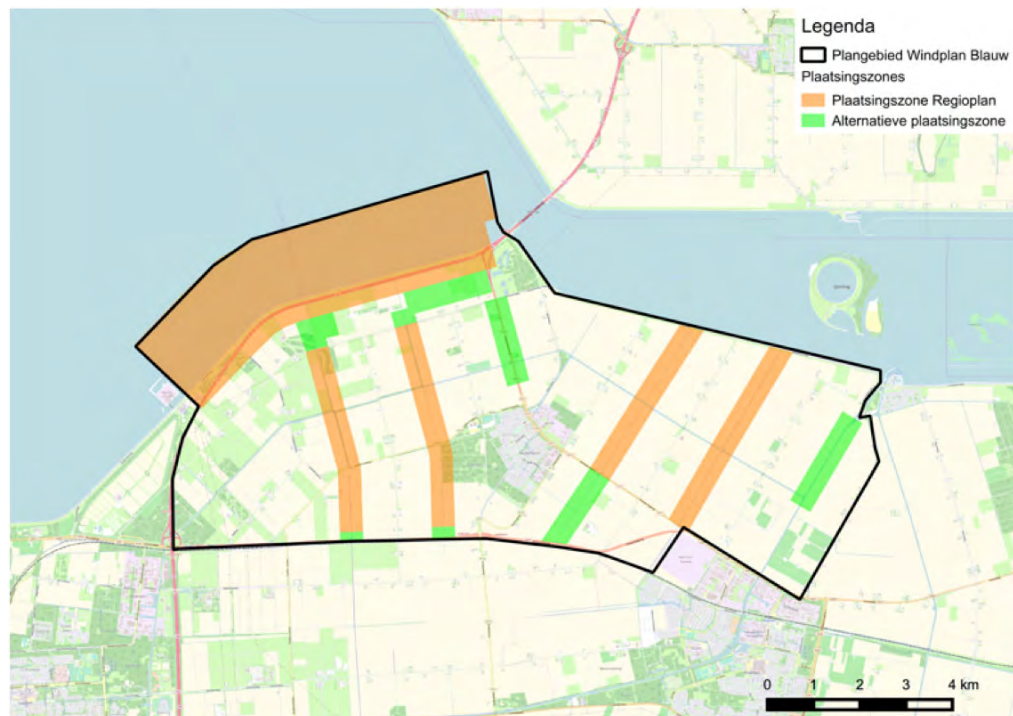


# 1 Inleiding

## 1.1 Aanleiding

Nuon Wind Development B.V. (kortweg: Nuon) en de vereniging SwifterwinT werken onder de noemer “Windplan Blauw” gezamenlijk aan een nieuw windpark in het noordwesten van Oostelijk Flevoland binnen het deelgebied Noord uit het planMER Regioplan Windenergie Zuidelijk en Oostelijk Flevoland (Runia *et al.* 2015). Doel van het project is het bouwen van een windpark van circa 65 windturbines en het saneren van alle bestaande turbines in het plangebied (figuur 1.1).

De afgelopen jaren is in het kader van genoemd planMER en andere plannen voor de ontwikkeling van windenergie veel informatie over het thema natuur bijeengebracht en geanalyseerd (o.a. Janssen *et al.* 2013, Prinsen *et al.* 2013). Alle studies monden er in uit dat een aantal kennisleemten bestaan die voor een goed vervolg opgevuld zouden moeten worden. Deze kennisleemten zijn in een opdracht van Nuon nogmaals benoemd en uitgewerkt (BW notitie met kenmerk 16-404/16.04133/RobLe, d.d. 7 juni 2016).



Figuur 1.1 Voorlopige inrichtingsplan ‘Windplan Blauw’ in deelgebied Noord, inclusief twee buitendijkse opstellingen in het oranje vlak in het IJsselmeer en inclusief vier mogelijke uitbreidingszones aangegeven in groen (bron: Nuon).

Natuur in en rond deelgebied Noord kent een aantal aspecten:

- gebiedsbescherming in de vorm van Natura 2000-gebieden;
- planologische bescherming in de vorm van het Natuurnetwerk Nederland (NNN, voorheen EHS);
- soortbescherming in het kader van de Wet natuurbescherming;
- provinciaal beleid in de vorm van ganzenfoerageergebieden, akkervogelgebieden en weidevogelgebieden.

In het planMER en achtergrondrapporten zijn de risico's in relatie tot de vier genoemde aspecten in beeld gebracht (Runia *et al.* 2015, 2016, Prinsen *et al.* 2013). Per 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming van kracht geworden; deze wet vervangt de Natuurbeschermingswet 1998, de Boswet en de Flora- en faunawet.

## 1.2 Opvullen kennisleemten

In voornoemde notitie 16-404 d.d. 7 juni 2016 is aangegeven op welke onderdelen toereikende kennis aanwezig is en op welke onderdelen leemtes aanwezig zijn. Het samenwerkingsverband SwifterwinT en Nuon hebben mede op basis hiervan op 22 juli 2016 een scope van het uit te voeren onderzoek gedefinieerd. Het opvullen van de kennisleemten, mede verwoord in de scope, is noodzakelijk om de noodzakelijke toetsen verantwoord te kunnen opstellen zodat een vergunning Wet natuurbescherming (gebiedsbescherming) en een ontheffing Wet natuurbescherming (soortenbescherming) kan worden aangevraagd. Het gaat om:

1. veldonderzoek naar het patroon van vliegbewegingen van watervogels in schemer en donker, in relatie tot de locaties waar watervogels overdag en 's nachts verblijven;
2. veldonderzoek naar nachtelijke vogeltrek in voor- en najaar over het gebied;
3. veldonderzoek naar de ruimtelijke verschillen in de activiteit van vleermuizen binnen het plangebied in het voorjaar en de nazomer;
4. meting van de vleermuisactiviteit op rotorhoogte vanuit twee windturbines gedurende een geheel seizoen (april tot november);
5. veldonderzoek naar de aanwezigheid van paarverblijfplaatsen van vleermuizen in het Swifterbos.

In dit rapport wordt verslag gedaan van de veldonderzoeken die op deze vijf aspecten zijn uitgevoerd.

## 2 Materiaal en methoden

### 2.1 Vliegbewegingen watervogels

Veel soorten zwanen, ganzen, eenden en meeuwen (kortweg: watervogels) hebben ruimtelijk gescheiden rust- en foerageergebieden. Aan begin en einde van de dag leggen zij een min of meer vaste route af tussen rust- en foerageergebied. Deze vliegbewegingen zijn doelgericht en voorspelbaar en spelen een belangrijke rol in de bepalingen van effecten van een windturbine-opstelling.

Veldonderzoek aan watervogels is in de wintermaanden uitgevoerd; dan zijn de soorten die in dit verband relevant zijn present in de regio en zijn tevens de aantallen vogels het hoogst. Het gaat om zes veldbezoeken; in oktober, november en december 2016 en in januari (2x in deze maand) en februari 2017 (tabel 2.1). In de middag zijn groepen watervogels binnendijks en op het water op kaart ingetekend. Door waarnemers op strategische plekken neer te zetten, zijn vervolgens de vliegroutes vastgesteld en ingetekend. Van vliegbewegingen die nog bij daglicht plaatsvonden, is met behulp van een *laser range finder* de precieze vlieghoogte vastgesteld (figuur 2.1). Dit is een verrekijker die met behulp van een fijngevoelige laser de afstand, hoogte en richting van een object (vogel) op afstand (tot maar liefst 1-2 km) kan meten en digitaal opslaan in een GPS en/of (veld)computer.

Tabel 2.1 *Uitgevoerd veldwerk vliegbewegingen van watervogels zoals geregistreerd met radar in 2016/2017.*

datum	locatie(s)	tijd	wind	bewolking	temperatuur	zicht
07 nov	oost, west	17.30 – 19:00	NW3	8/8	2 °C	>10km
21 nov	west	17:00 – 19:00	Z3	8/8	12 °C	>10 km
23 nov	oost	17:00 – 19:00	N2-3	8/8	10 °C	2 km
12 dec	oost, west	17.30 – 19:00	NW3	8/8	2 °C	>10km
04 jan	west	15:45 - 18:00	N5	4/8	0 °C	>10 km
05 jan	oost	15:45 – 19:00	NO2	2/8	1 °C	>10 km
23 jan	west	17:00 – 19:00	O1	8/8	1 °C	>5 km
25 jan	oost	16:30 – 19:00	O1	0/8	1 °C	>5 km
15 feb	west	17:00 – 19:00	Z2	2/8	2 °C	>10 km
01 mrt	oost	17:00 – 19:30	ZW4	5/8	9 °C	>5 km

Vanaf de schemer, wanneer vliegpaden van vogels niet langer visueel (ook niet met de range finder) konden worden gevolgd, is een radar ingezet; in horizontale stand voor de ruimtelijk patronen (vliegroutes). Tweemaal is de radar in verticale stand gebruikt (voor bepaling vlieghoogte en flux) (zie figuur 2.2 en 2.3). De horizontale radar heeft, afhankelijk van de aanwezigheid van belemmeringen, zoals bomenrijen en dorpen, een bereik van ongeveer 3-5 km rondom en in de verticale stand tot meer dan 1 km hoogte. Veldwaarnemers zijn zodanig gepositioneerd, dat opgeteld het hele onderzoeksgebied is afgedekt.



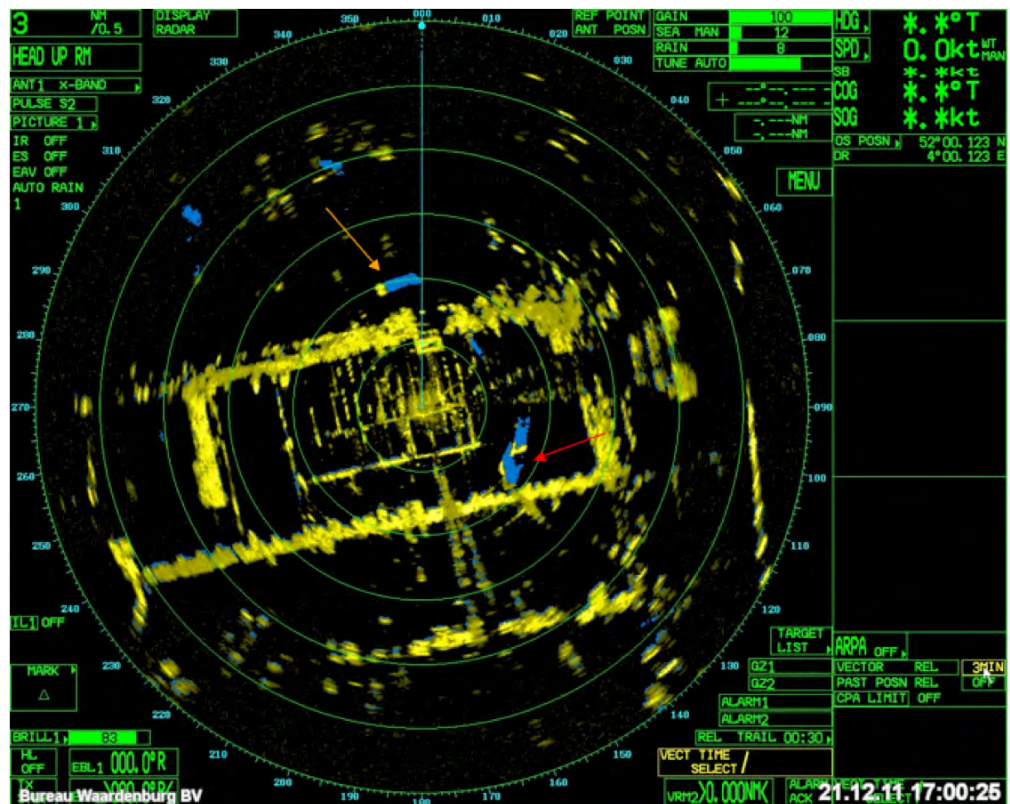
*Figuur 2.1 Laser range finder (Vectronix Vector 21 Aero) op statief*



*Figuur 2.2 Opstelling horizontale radar (Furuno 12 kW) voor onderzoek aan slaaptrek van ganzen (Flevoland, februari 2017).*

De waarnemingen zijn per soort uitgewerkt en leiden tot een:

- kaartbeeld met foerageergebieden/rustgebieden;
- kaartbeeld met slaappleatsen;
- kaartbeeld met vliegpaden;
- omvang van de verschillende vliegbewegingen in en door het gebied;
- hoogteverdeling van lokale vliegbewegingen.



Figuur 2.3 Voorbeeld van een waarneming van ganzen op het radarscherm (in dit geval in Drenthe op 21 december 2012). De gekleurde pijlen wijzen naar vliegbewegingen van vogels (op het scherm zichtbaar als gele stippen met een blauwe 'staart'). De vogels bij de rode pijl betreft een groep van ± 400 rietganzen die van noord-noordoost naar zuid-zuidwest passeert. Van de groep bij de oranje pijl is het aantal vogels en de soort onbekend, maar op basis van de echokarakteristieken kon worden aangenomen dat het om een groep ganzen ging.

Na afronding van het veldwerk zijn de waarnemingen in GIS digitaal gesommeerd op een rasterkaart van 1x1 km cellen. Op basis van het aantal vogels en het aantal getelde uren per rastercel, is een gemiddelde vliegintensiteit (aantal vogels / km<sup>2</sup> / uur) berekend. Op basis hiervan is een kaart opgesteld met de gemiddelde vliegintensiteit tijdens de slaaptrek aan het einde van de dag van verschillende soortgroepen in de winter 2016/2017. In deze kaartbeelden zijn de belangrijkste vliegpaden van soort(groep)en te herkennen

## 2.2 Seizoenstrek vogels

In de noordelijke punt van Oostelijk Flevoland vindt in het voorjaar gestuwde vogeltrek plaats. In deze periode trekken vogels vanuit hun zuidelijke winterkwartieren naar hun noordelijke broedgebieden. Landvogels hebben daarbij huijver over water te trekken; en volgen zo lang als mogelijk een route over land. Het IJsselmeer en Ketelmeer zijn daarbij barrières die leiden tot een verdichte stroom trekvogels rond Kamperhoek. De omvang en samenstelling van de trek overdag zijn goed bekend en beschikbaar in de



vorm van een langjarige reeks trektellingen; onbekend is in welke mate 's nachts stuwings optreedt.

Veldonderzoek naar stuwings van seizoentrek is in voor- en najaar (half maart - half april, begin oktober - begin november) uitgevoerd door telkens gedurende drie gunstige nachten bij Kamperhoek waarnemingen te verzamelen met behulp van een verticale radar (fluxen en vlieghoogtes) (tabel 2.2, figuur 2.4). Dit vormde een representatieve afspiegeling van de seizoenstrek en risico's op aanvaringen. De radarwaarnemingen geven informatie over:

- stuwingspatronen in de nacht;
- indicatie van de omvang en soortensamenstelling in de nacht.

Daarnaast zijn bestaande gegevens van de dagtrek van vogels over Telpost Kamperhoek verkregen en uitgewerkt voor de verbeelding van de seizoenstrek overdag.

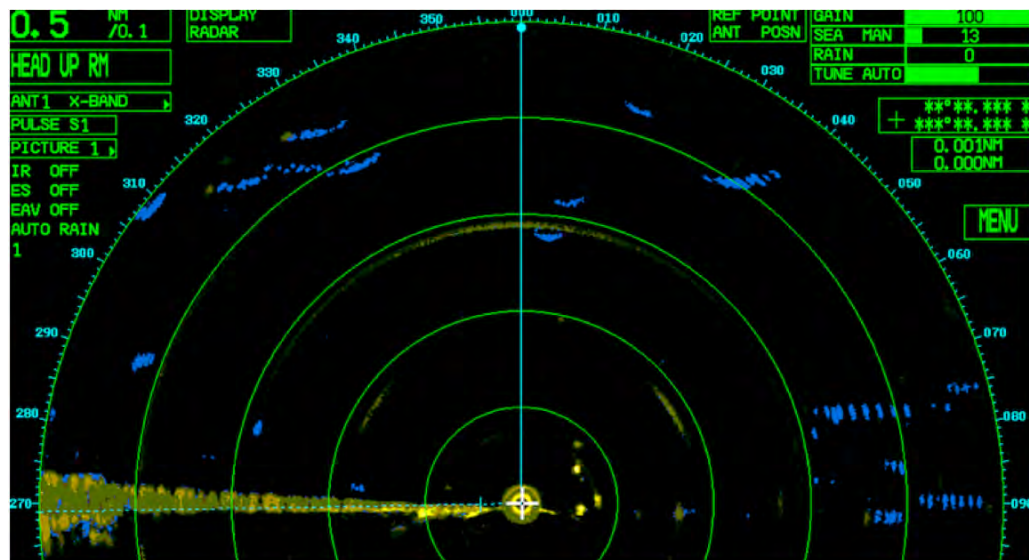


*Figuur 2.4 Radar in verticale positie voor de registratie van nachtelijke vogeltrek, IJsselmeerdijk 17 oktober 2016 (foto Daniel Beuker).*

*Tabel 2.2 Uitgevoerd veldwerk vogeltrek zoals geregistreerd met radar in 2016/2017.*

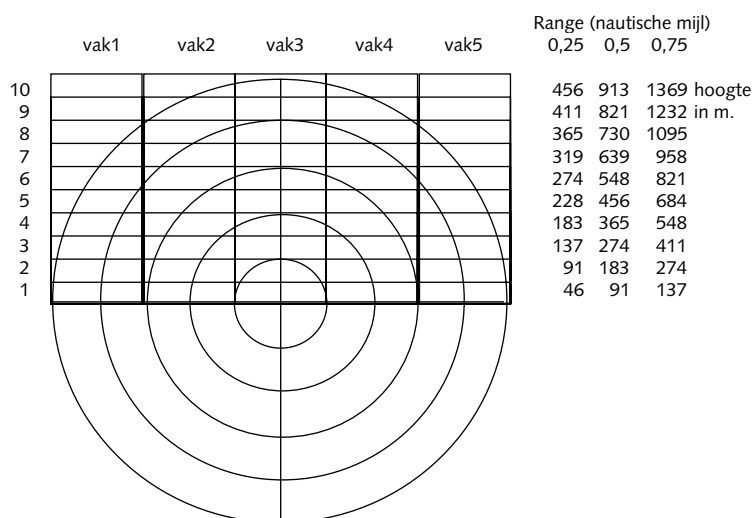
<b>datum</b>	<b>locatie</b>	<b>tijd</b>	<b>wind</b>	<b>bewolking</b>	<b>temperatuur</b>
17 okt	dijk	18.30 – 00.00	ZW2	1/8	15 °C
25 okt	dijk	18:10 – 00.00	O0-1	1/8	8 °C
26 okt	dijk	18.10 – 00.00	ZW3	8/8	12 °C
07 nov	oost	rond 19:00 uur			zie tabel 2.1
23 nov	oost	rond 19:00 uur			zie tabel 2.1
22 mrt	dijk	19:20 – 22:00	ZO3	3/8	8 °C
26 mrt	dijk	20:10 – 02:00	ONO2	7/8	8 °C
07 apr	dijk	20:45 – 03:00	W2	4/8	10 °C
09 mei	dijk	21:00 – 03:00	NNO2	3/8	13 °C

Waarnemingen zijn verzameld met een bereik 0,50 nautische mijlen (Nm) zijnde 926 m; en wel per periode van 5 minuten. Hiermee kan een flux oftewel intensiteit in verschillende hoogteklassen (figuur 2.6) worden bepaald (het aantal vogels/uur /kilometer, MTR als eenheid van flux).



← land → dijk ← IJsselmeer →

Figuur 2.5 Een momentopname van het radarscherm van de verticaal opgestelde radar met lichtblauwe echo-strepen met een gele voorzijde (actuele positie). De vogel(s) gaan van rechts naar links over het scherm (lange strepen) of midden door (punten); 25 oktober 2016.



Figuur 2.6 Overlay met hoogteklassen en horizontale vakindeling (vensters) met behulp waarmee vogelecho's zijn vastgelegd. Aangegeven is per bereik (range) met welke maximum hoogte elke hoogteklasse correspondeert. De vakken 1 en 2 beslaan het land, vak 3 de dijk en de vakken 4 en 5 het IJsselmeer.

### *Detectie-beperkingen radar*

Bij het gebruik van een radar moet rekening gehouden worden met detectieverlies onder bepaalde hoeken waaronder vogels worden aangestraald (Eastwood 1967). De beste reflectie/detectie van vogels treedt op wanneer vogels vanaf de zijkant worden aangestraald, dit betekent in het geval van een verticaal opgestelde radar als vogels dwars door de bundel heen vliegen (of 'heen prikken'; in dit project gescoord als 'middendoor'). Het reflecterende oppervlak is bij de meeste soorten dan het grootst. Indien vogels parallel aan de bundel in- en/of uitvliegen, hebben zij een minder optimale reflectie. Vogels die daarbij schuin van voren worden aangestraald ('op de kop') hebben relatief een betere reflectie dan vogels die schuin van achteren ('op de staart') worden aangestraald. Let wel, beide hebben dus een mindere reflectie ten opzichte van zij-aanstraling. Op het radarscherm betekent dit dat een vogelgroep die van links naar rechts vliegt in theorie aan de linker zijde op het radarscherm een grotere kans heeft om gedetecteerd/weergegeven te worden (op de kop aangestraald, boven land) dan vogels aan de rechterzijde op het radarscherm (op de staart aangestraald, boven IJsselmeer). Door radar-bundel ongeveer dwars op de hoofdtrekriching te zetten, worden overwegend vogels in zij aanzicht aangestraald. Door te meten op een bereik van 0,5 Nm worden ook vogels op de kop of op de staart goed gedetecteerd.

## **2.3 Vleermuizen: ruimtelijke verschillen in activiteit**

Door de geluiden die vleermuizen maken op te nemen kunnen ruimtelijke verschillen in de activiteit in beeld worden gebracht. Het aantal opnames vormt hierbij een maat voor de vastgestelde activiteit.

Veldonderzoek naar de betekenis van het plangebied voor vleermuizen is uitgevoerd door met batloggers een vaste route in het binnendijkse onderzoeksgebied in de zomer (kraamtijd) en nazomer (paartijd en doortrek) te onderzoeken. De route is tijdens vier bezoeken met een batlogger op lage snelheid per fiets afgelegd (tabel 2.3; figuur 2.7). De verschillende habitats die in het zoekgebied aanwezig zijn, zijn als volgt opgenomen in het transect:

- open landschap met verspreid boerderijen met beplanting 19 km
- bomenrijen langs wegen 21 km
- de dijk langs IJsselmeer en Ketelmeer 18 km

Een batlogger neemt automatisch vleermuisgeluiden op en legt daarbij de locatie vast. Het aantal opnames per km per uur is gebruikt als maat voor de activiteit van vleermuizen. De opnames zijn geanalyseerd met het programma batscope.



Tabel 2.3 Uitgevoerd veldwerk vleermuizen in 2016/2017.

Datum	tijd	wind	temperatuur
18-08-16	22:00-00.00	NO 0	25 °C
12-09-16	21:00-23.00	O 1	22 °C
22-09-16	20:30-22:30	ZZO 1	19 °C
20-06-17	22:45-02:00	O 2	15 °C



Figuur 2.7 Route (transect) voor registratie van vleermuisactiviteit met een batlogger; blauw = open gebied, groen = bomenrij langs weg, rood = dijk.

Op het water van IJsselmeer en Ketelmeer (>100 m uit de kust) is geen onderzoek gedaan. Vleermuizen foerageren en trekken vooral nabij dijken. Midden op de grote meren (IJsselmeer en Markermeer) is de activiteit van vleermuizen beduidend lager. Alleen ruige dwergvleermuizen komen hier in de nazomer tijdens rustig weer regelmatig voor (Jansen *et al.* 2013).

## 2.4 Vleermuizen: activiteit rotorhoogte

De activiteit van vleermuizen op rotorhoogte is op twee locaties vanuit de gondel van bestaande windturbines gemeten: Klokbekertocht en Irene Vorrink (tabel 2.4, figuren 2.8 en 2.9). Het doel van dit onderzoek is het schatten van het aantal aanvaringslachtoffers en het bepalen van de omstandigheden (weer, tijd en seizoen) waarin de kans op slachtoffers het grootst is.

Tabel 2.4 Windturbines waarin apparatuur is geplaatst om de activiteit van vleermuizen op rotorhoogte te meten.

Windpark	nummer	type	hoogte	rotordiameter
Klokbekertocht	5	Vestas V66, 1.65 MW	67 m	66 m
Irene Vorrink	27	Nordtank NTK 600KW	50 m	43 m



Figuur 2.8 Uitzicht vanuit Irene vorrink WT27.

Klokbekertoct ligt in intensief gebruikt grasland op 60 m afstand van een vaart met een bomensingel. Op 200 m afstand ligt een kleine bosschage, bestaande uit betrekkelijk jonge loofbomen. Irene Vorrink WT27 is een zogenaamde *near-shore* type turbine. De windturbine staat in het IJsselmeer op enkele tientallen meters afstand van de IJsselmeerdijk. De dijk is nagenoeg geheel verhard met op de kruin door schapen begraasd grasland.

In beide windturbines is in de gondel een batcorder (EcoObs) geplaatst. In Klokbekertoct is voor de microfoon een gat geboord in de bodem van de gondel. In Irene Vorrink was dit door de dikke stalen bodem niet mogelijk. Hier is aan de achterzijde een gat gemaakt. De batcorder neemt continu de geluiden van vleermuizen op. In Irene Vorrink en Klokbekertoct zijn de batcorders op achtereenvolgens 16 en 23 augustus 2016 geplaatst en op 22 en 23 november 2016 weer verwijderd. In 2017 zijn de detectors op dezelfde locaties geplaatst op 13 april en opgehaald op 16 augustus 2017. Hiermee is de activiteit een geheel jaar gemeten met uitzondering van de periode wanneer vleermuizen in winterslaap zijn. De gebruikte instellingen van de batcorders komen overeen met het Duitse BMU project (Brinkmann *et al.* 2011).



Figuur 2.9 De bestaande turbines in Oostelijk Flevoland in en rond Windplan Blauw en de twee turbines waarin in nazomer 2016 en voorzomer 2017 een batcorder is geplaatst; Irene Vorrink nr. 27 en Klokbekertocht nr. 5.

Om vleermuisgeluiden automatisch te onderscheiden van stoorgeluiden, is gebruik gemaakt van het programma batscope. Het aantal opnames van vleermuisgeluiden is gebruikt als maat voor de activiteit van vleermuizen. De activiteit is gekoppeld aan de windsnelheid zoals die op het dak van de gondel van Irene Vorrink WT27 is gemeten; (gegevens Nuon). Voor de overige weersgegevens zijn de uurwaarden van KNMI weerstation Lelystad gebruikt. Op deze manier is bepaald bij welke omstandigheden (windsnelheid, windrichting) vleermuizen slachtoffer kunnen worden. Er is alleen gebruik gemaakt van weergegevens die relevant zijn voor deze studie. Concreet betekent dit dat uitsluitend gebruik is gemaakt van de windgegevens van de periode waarin vleermuizen opgenomen hadden kunnen worden (de detectors waren operationeel en het tijdstip lag tussen zonsondergang en zonsopkomst). Statistische analyse is uitgevoerd met het programma R (*R development core team*).

## 2.5 Vleermuizen: paarverblijfplaatsen Swifterbos

In het najaar van 2017 is op twee avonden onderzoek uitgevoerd naar de aanwezigheid van paarverblijfplaatsen van boombewonende vleermuizen in het Swifterbos (figuur 2.10; tabel 2.5).



Figuur 2.10 Overzicht van locaties 2 turbines in Swifterbos (zwarte stippen). Indicatief zijn de kraanopstelplaatsen weergegeven (blauwe kaders) (Bron: Witteveen + Bos).

Tabel 2.5 Data en weersomstandigheden van twee onderzoeksronden in het Swifterbos in het najaar van 2017 gericht op de aanwezigheid van paarverblijfplaatsen van vleermuizen.

Datum	Tijden	Weersomstandigheden
03-09-17	21:35-00:30	13-11°C; wind O 1 Bft; half bewolkt (2/8); droog.
26-09-17	21:30-23:55	14-11°C; wind O 1-2 Bft; onbewolkt (0/8); droog.

Het bosgebied is op beide avonden vanaf één uur na zonsondergang diverse malen lopend en fietsend geïnventariseerd. Hierbij is voornamelijk gelet op sociale roep en balts van vleermuissoorten waarvan de paarverblijfplaatsen in bomen aanwezig kunnen zijn. Doordat de locaties van de kraanopstelplaatsen indicatief zijn en de locaties van de onderhoudswegen nog niet zijn vastgesteld is hier tijdens de inventarisaties een ruime marge in de te onderzoeken gebieden aangehouden.

## 3 Vleermuizen

### 3.1 Ruimtelijke spreiding

#### Soortenspectrum

Tijdens de drie bezoeken in de nazomer van 2016 en het bezoek in het voorjaar van 2017 zijn met de batlogger in totaal 794 opnames van vleermuizen gemaakt in het plangebied (tabel 3.1). De gewone en ruige dwergvleermuis zijn verreweg de meest frequent waargenomen soorten. Samen vormen ze meer dan 90% van alle waarnemingen. De ruige dwergvleermuis is vooral waargenomen tijdens de ronde op 12 september 2016. Op 22 september was juist de gewone dwergvleermuis het best vertegenwoordigd. In juni 2017 zijn de niet migrerende soorten zoals gewone dwergvleermuis en laatvlieger relatief veel waargenomen.

Meervleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis zijn tijdens de bezoeken enkele keren waargenomen. De overige drie soorten zijn slechts incidenteel waargenomen (tabel 3.1). De waarnemingen zijn op kaart weergegeven in bijlage 1.

Tabel 3.1 Aantal met de batlogger geregistreeerde vleermuizen langs het transect gedurende drie bezoeken in de nazomer van 2016 en voorjaar 2017.

Soort	aantal opnames nazomer 2016	aantal opnames voorjaar 2017	%
gewone dwergvleermuis	226	200	54
ruige dwergvleermuis	271	46	40
watervleermuis	1	1	<1
meervleermuis	8	-	1
franjestaart	1	-	<1
<i>Myotis spec.</i> <sup>1</sup>	1	-	<1
laatvlieger	11	10	2.6
rosse vleermuis	7	-	<1
tweekleurige vleermuis	5	-	<1
<i>nyctaloide</i> <sup>2</sup>	6	-	<1

<sup>1</sup> Met *Myotis spec.* wordt de soortgroep aangeduid waartoe o.a. watervleermuis en meervleermuis toe behoren.

<sup>2</sup> Met *nyctaloide* wordt de soortgroep aangeduid waartoe o.a. rosse vleermuis en laatvlieger toe behoren.

#### Activiteit

Het onderzochte transect bevat drie verschillende habitats: de dijk langs het IJsselmeer en Ketelmeer, bomenrijen langs wegen en open, intensief gebruikt agrarisch gebied met daarin erven met beplanting. De activiteit van vleermuizen is weergegeven voor de verschillende habitats en bezoeken in tabel 3.2. Om een goede vergelijking te kunnen maken is rekening gehouden met de verschillen in de afgelegde afstand en bestede tijd. De hoogste activiteit is langs de IJsselmeerdijken vastgesteld. De hoogste activiteit komt hier op conto van de ruige dwergvleermuis. De activiteit op de dijken komt goed overeen met andere studies langs de IJsselmeerdijk in Flevoland (tijdens optimale omstandigheden kunnen meer dan 10 vleermuizen/km/uur worden

vastgesteld, doorgaans ligt de activiteit in de nazomer tussen de 2 en 3). De activiteit langs bomenrijen is relatief laag in vergelijking met andere studies. Voor vleermuizen zijn bomenrijen het meest waardevol wanneer ze veel beschutting tegen de wind bieden en een verbinding vormen naar foerageergebieden zoals bos of wateren. In het plangebied zijn veel bomenrijen nog erg jong en hebben geen verbindende functie omdat ze in open agrarisch gebied eindigen. Het open, intensief gebruikte agrarisch gebied laat de laagste vleermuisactiviteit zien. Deze activiteit is echter vrij hoog in vergelijking met andere delen van Flevoland. Dit komt door de aanwezigheid van veel boerderijen met erfbeplanting. Wanneer de activiteit in de omgeving van de erfbeplantingen niet meegerekend zou zijn, was de vastgestelde activiteit veel lager geweest.

Tabel 3.2 Aantal opgenomen vleermuizen per km per uur tijdens de verschillende bezoeken en in de drie onderscheiden habitats.

	18-aug-2016	12-sep-2016	22-sep-2016
bomenrij langs weg	2.3	1.1	2.1
IJsselmeerdijk	1.9	4.7	3.2
open agrarisch gebied	0.6	2.7	1.7

### Migratie

Van de vleermuissoorten waarvan lange afstandsmigratie bekend is, is de ruige dwergvleermuis veel in het plangebied waargenomen. Met name langs de IJsselmeerdijk is de soort op 12 september 2016 veelvuldig geregistreerd. Het aantal waarnemingen van de soort is meer dan vier keer zo hoog langs de dijk als in het binnendijkse gebied. Ruige dwergvleermuizen trekken in de nazomer in westelijke richting. Het relatief hoge aantal waarnemingen van de soort langs de IJsselmeerdijken in deze periode duidt erop dat een deel van de dieren de voorkeur heeft om de dijk te blijven volgen in plaats van het IJsselmeer over te steken. Dit wordt gestuwde trek genoemd.

Er zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van (gestuwde) trek van andere migrerende soorten zoals rosse vleermuis door het plangebied.

## 3.2 Meting vleermuisactiviteit op rotorhoogte

### *Soortensamenstelling en verschillen per locatie*

In totaal zijn 542 opnames van vleermuizen verzameld vanuit de gondels van de twee onderzochte windturbines (tabel 3.3).

De batcorder in Irene Vorrink is enkele dagen eerder geplaatst dan in Klokbekertocht. In deze dagen zijn echter geen vleermuizen waargenomen. Omdat beide detectors na montage in de gondel gekalibreerd zijn, is de geregistreerde activiteit vanuit beide turbines goed te vergelijken.

De gemeten activiteit in Klokbekertoct is voor vrijwel alle soorten hoger dan in Irene Vorrink. Dit verschil is opvallend omdat de gondel van Irene Vorrink 17 m lager is dan Klokbekertoct en de activiteit van vleermuizen afneemt met toenemende hoogte (Brinkmann *et al.* 2011). Boven land is de activiteit op rotorhoogte dus hoger dan boven water.

Ook in 2012 is de vleermuisactiviteit in Irene Vorrink gemeten vanuit dezelfde windturbine (Boonman *et al.* 2013). Destijds is ook betrekkelijk weinig vleermuisactiviteit op gondelhoogte gemeten. De lagere activiteit van vleermuizen in Irene Vorrink wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat de turbines niet op de dijk staan maar op 30 m afstand van de dijk in het IJsselmeer. De reikwijdte van het geluid van gewone en ruige dwergvleermuizen die boven de dijk vliegen is niet groot genoeg om de microfoon in de gondel te bereiken.

Tabel 3.3 Aantal opnames per vleermuissoort vanuit de gondel van een windturbine van windpark Irene Vorrink en Klokbekertoct.

	Irene Vorrink	Klokbekertoct
gewone dwergvleermuis	2	41
ruige dwergvleermuis	62	180
rosse vleermuis	90	143
laatvlieger	0	1
tweekleurige vleermuis	9	5
<i>Nyctaloide</i>	4	5
Totaal	167	375

De verhouding tussen de soorten verschilt tussen beide locaties. Ongeveer de helft van alle opnames bestaat uit rosse vleermuis. Voor de ruige dwergvleermuis is dit boven land bijna de helft en bij de dijk een derde. De gewone dwergvleermuis ontbreekt nagenoeg op rotorhoogte en is talrijker boven land.

Slechts 9 van de 542 opnames betrof tweekleurige vleermuis. Deze opnames zijn in twee perioden van enkele minuten gemaakt. Waarschijnlijk hebben de opnames betrekking op twee dieren.

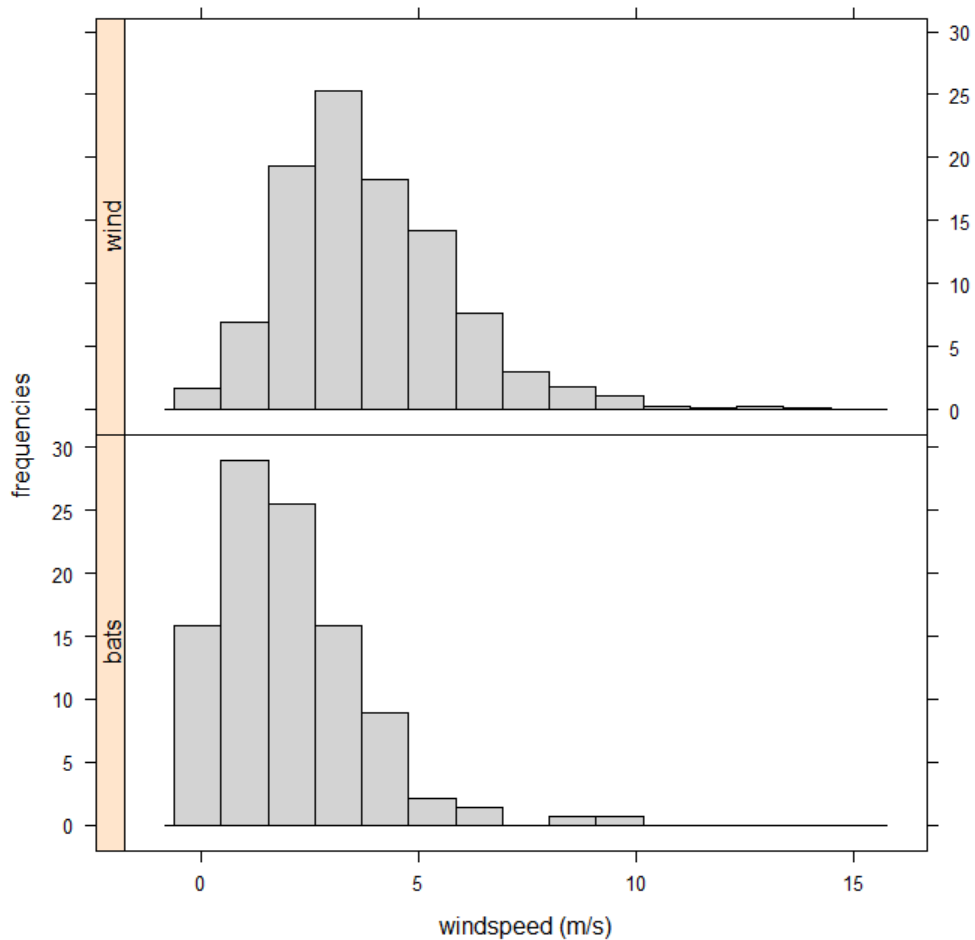
Het aantal waarnemingen is niet hetzelfde als het aantal individuen. Dezelfde vleermuizen kunnen meerdere keren zijn opgenomen. Ook de soortensamenstelling is geen exacte weergave van de werkelijke soortensamenstelling. Soorten verschillen namelijk in de maximale afstand waarop ze nog door een detector kunnen worden opgenomen (voor meer informatie wordt verwezen naar de Natuurtoets bij het MER).

#### *Activiteit in relatie tot weersomstandigheden*

De vleermuisactiviteit op gondelhoogte is onderzocht in relatie tot de weersomstandigheden. Omdat het aantal opnames beperkt is, zijn de gegevens van beide locaties samengevoegd.

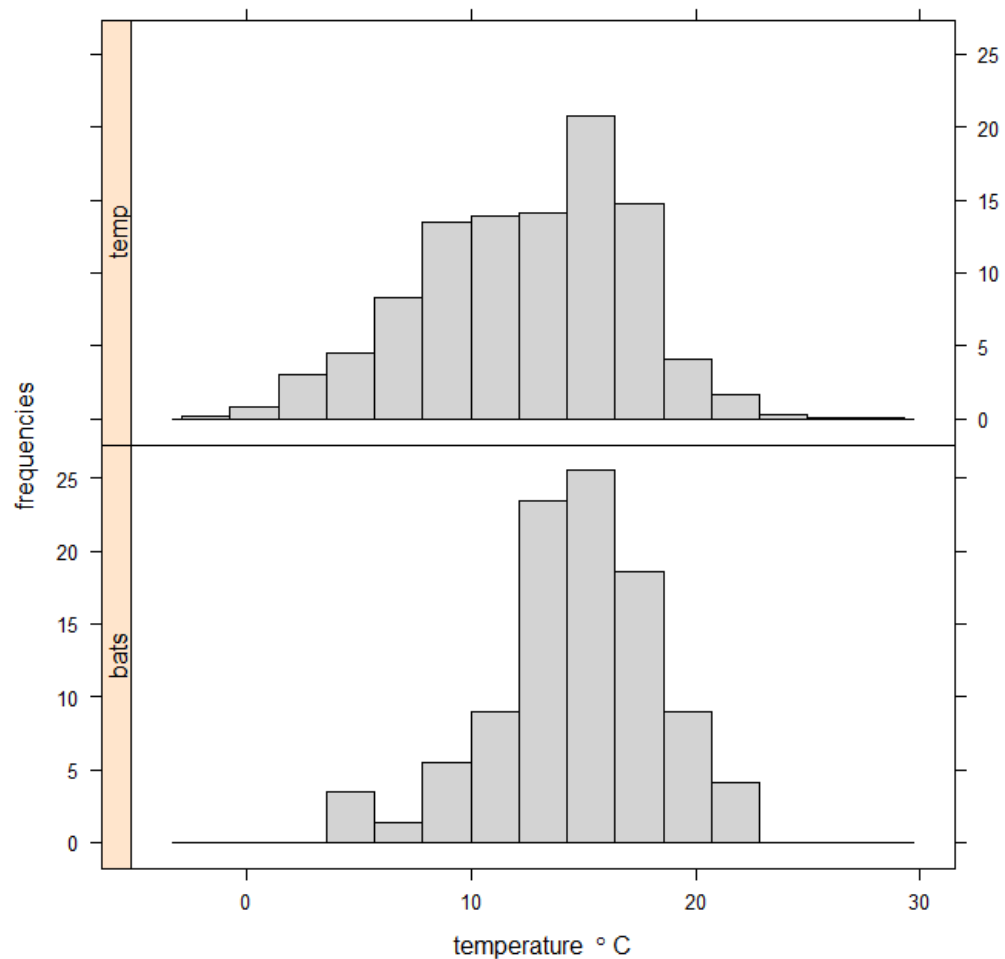


In figuur 3.1 en 3.2 zijn de windsnelheid en temperatuur weergegeven waarbij vleermuizen op gondelhoogte zijn opgenomen in vergelijking met de weersomstandigheden tijdens de onderzochte periode 's nachts. Windsnelheid (op gondelhoogte) en temperatuur laten een normale (klokvormige) verdeling zien met een gemiddelde windsnelheid van 4 m/s en temperatuur van 14 graden. Vleermuizen zijn waargenomen bij lagere windsnelheden en hogere temperaturen dan het gemiddelde van alle waarneemdagen. Boven de 5 m/s en beneden de 10 graden Celsius zijn vleermuizen alleen incidenteel waargenomen.



Figuur 3.1 Frequentieverdeling van windsnelheid tijdens de onderzoeksperiode (boven) en tijdens de periodes (10 minuten intervallen) met geregistreeerde vleermuizen (onder n=542).

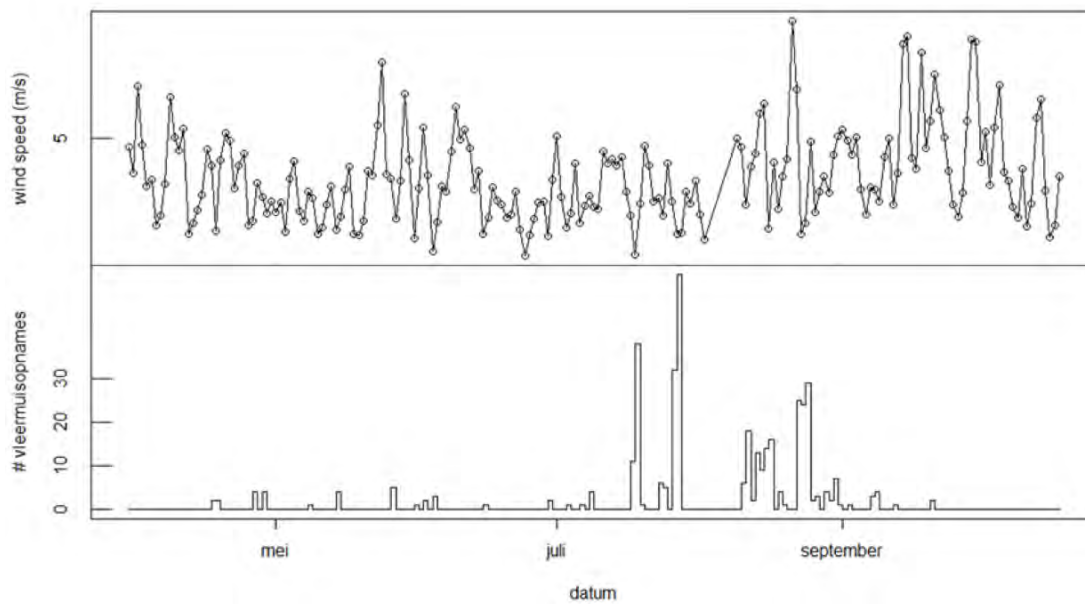




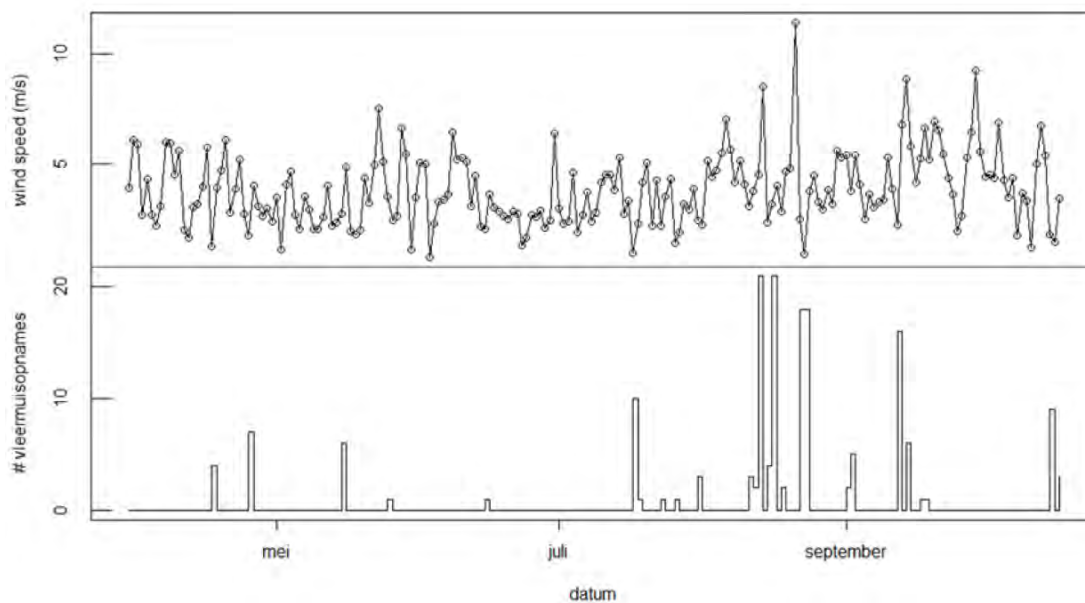
Figuur 3.2 Frequentieverdeling van temperatuur tijdens de onderzoeksperiode (boven) en tijdens de periodes (10 minuten intervallen) met geregistreeerde vleermuizen (onder n=542).

### Seizoensverloop

De vleermuisactiviteit op rotorhoogte is voor zowel Klokbekeertocht als Irene Vorrink zeer gering in het voorjaar (figuur 3.3 en 3.4) en begint pas eind juli toe te nemen. De activiteit op gondelhoogte is het hoogst in de periode tussen eind augustus en half september. In Klokbekeertocht is na 15 september alleen incidenteel activiteit van vleermuizen vastgesteld. In Irene Vorrink nam de activiteit pas na eind september duidelijk af. Voor beide locaties geldt dat een piek in activiteit altijd samenviel met een (vrijwel) windstille nacht. Later in het seizoen (oktober) vond ook bij windstille nachten meestal geen vleermuisactiviteit plaats.



Figuur 3.3 Gemiddelde windsnelheid per nacht voor Klokbeektocht (boven) en aantal vleermuisopnames op gondelhoogte (onder,  $n=375$ ).



Figuur 3.4 Gemiddelde windsnelheid per nacht voor Irene Vorrink (boven) en aantal vleermuisopnames op gondelhoogte (onder,  $n=167$ ).

### **3.3 Aanwezigheid paarverblijfplaatsen in Swifterbos**

In het Swifterbos in de omgeving van de twee turbines en de kraanopstelplaatsen zijn op beide dagen respectievelijk 6-7 en 4-5 territoriaal baltsende gewone dwergvleermuizen vastgesteld. Gewone dwergvleermuizen zijn gedurende de balts voornamelijk vliegend actief. Het is daarom niet mogelijk om de exacte locaties van de verblijfplaatsen te duiden. Er zijn geen andere vleermuissoorten (die verblijfplaatsen in bomen kunnen hebben) vastgesteld in het najaar van 2017.

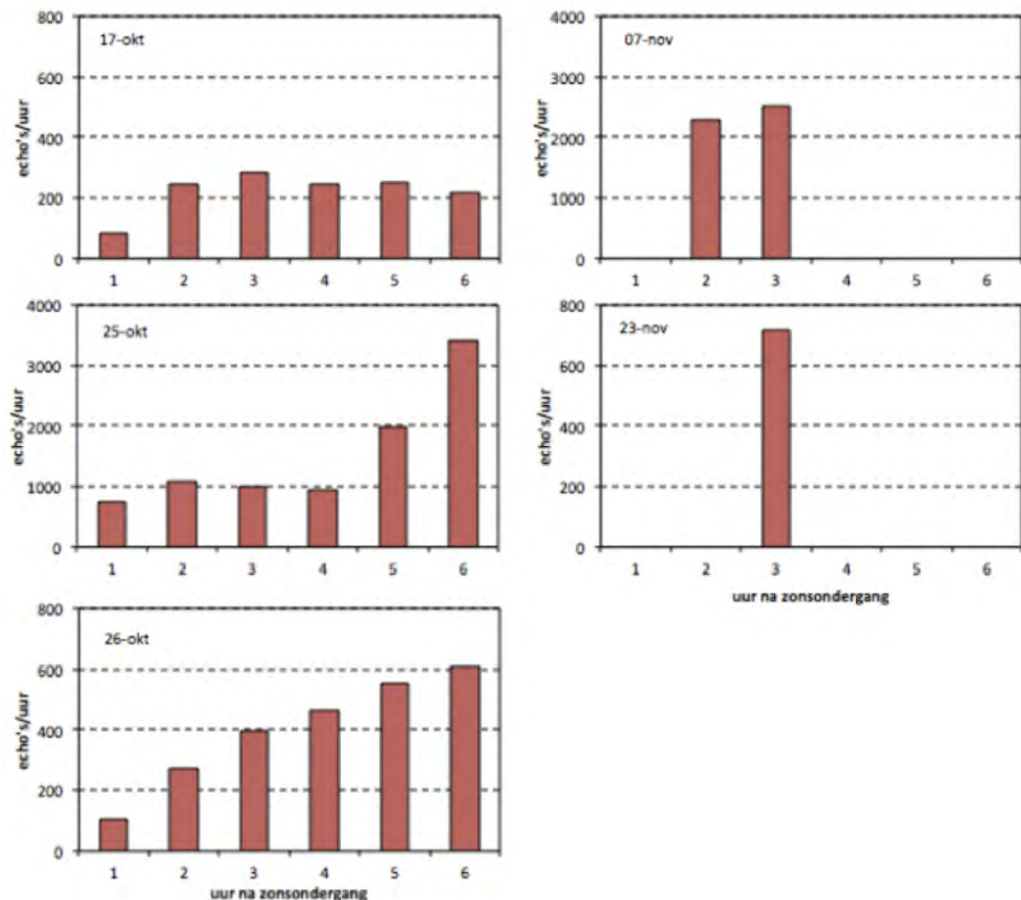


## 4 Vogeltrek

### 4.1 Najaar nacht

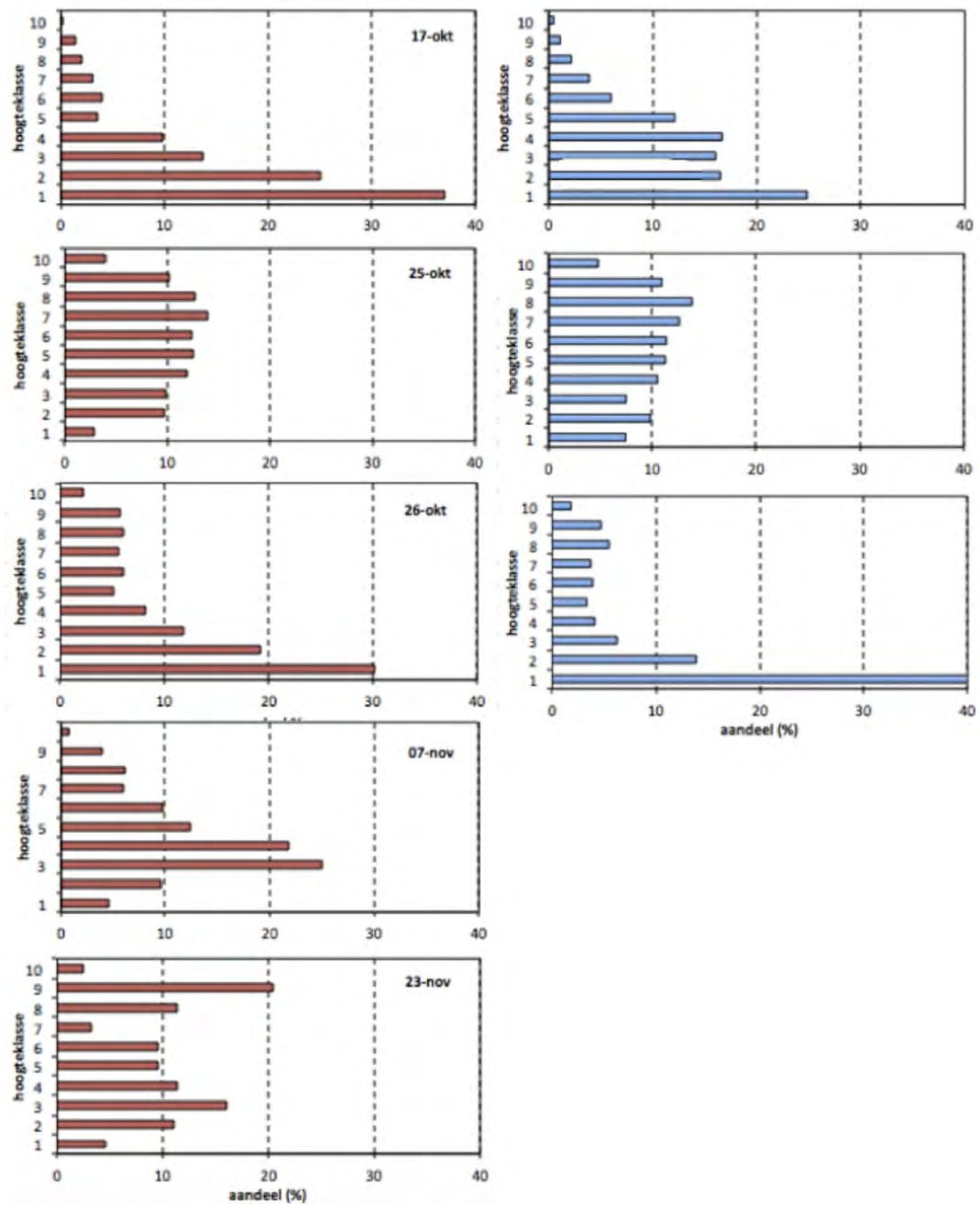
#### *Intensiteit*

In najaar 2016 is in het plangebied driemaal onderzoek gedaan naar nachtelijke vogeltrek. Op basis van het aantal echo's per tijdseenheid was tweemaal sprake van goede trek (17 en 26 oktober) en op 25 oktober van zeer goede trek (zie ook tabel 4.3). De gemeten intensiteit kon oplopen tot meer dan 3.000 echo's in een uur rond middernacht op 25 oktober (figuur 4.1). Dit komt overeen met een flux van 5.100 passages per km<sup>2</sup> per uur. Op de andere twee avonden lag het maximum rond 885 (26 oktober) en 360 (17 oktober) passages per km<sup>2</sup> per uur. Deze intensiteit is het gemiddelde van een meetvenster boven land en een meetvenster boven het IJsselmeer (tabel 4.2, zie ook figuur 2.6). Aangezien de intensiteit boven beide landschappen elkaar weinig ontloopt, is het verantwoord het gemiddelde voor twee vensters te gebruiken.



Figuur 4.1 Vastgestelde trekintensiteit in de loop van de avond in najaar 2016 (vensters 2 en 4, zie ook figuur 2.6 voor toelichting vensters).

In november is na afloop van de waarnemingen aan slaaptrek (hfst. 5) de radar gekanteld en is gedurende korte tijd de trek geregistreerd (figuur 4.1). De gemeten intensiteit is valide voor de trek boven land. Op 7 november was sprake van zeer goede trek (max. 3.600 passages per km<sup>2</sup>) en op 23 november van goede trek (max. 900 passages per km<sup>2</sup>).



Figuur 4.2 Hoogteverdeling van de trek in najaar 2016; in rood boven land (venster 2) en in blauw boven het IJsselmeer (venster 4). Hoogteklasse 1 = 0-92,6 m.)

### Hoogteverdeling

Op de drie waarneemavonden in oktober 2016 was het patroon van de hoogteverdeling boven land (venster 2, 185,2 - 555,6 m van de radar) en boven het IJsselmeer (venster 4, 185,2 - 555,6 m van de radar) min of meer identiek. Op 17 oktober lag het zwaartepunt van de verdeling in de onderste luchtlagen. Op 25 oktober was de trek min of meer egaal verdeeld over alle hoogteklassen met het zwaartepunt in de hogere lagen. Op 26 oktober kende de verdeling een zwaartepunt in de onderste luchtlagen (figuur 4.2).

Op 7 november was boven land sprake van trek op vooral enkele honderden meters hoogte. Op 23 november was sprake van een tweedeling met de hoogste intensiteit op enkele honderden meters hoogte en rond de 700 m hoogte.

Tabel 4.1 Hoogteverdeling (%) op drie data in najaar 2016 en telkens voor een periode van 6 uren na zonsondergang, in geel klassen met het hoogste aandeel, in groen klassen met het een na hoogste aandeel. Klasse 1-2 = 0-185,6 m, etc; afgeleid van 10 klassen bij een meetbereik van 0,5 Nmile = 926 m.

klasse	17 okt	1	2	3	4	5	6
1-2		75,9	45,3	40,9	58,0	52,0	44,4
3-4		21,7	39,1	26,2	23,9	25,8	47,2
5-6		1,2	11,1	22,7	9,9	13,7	5,6
6-7		0,0	3,7	8,0	5,8	7,3	2,8
7-8		1,2	0,8	2,1	2,5	1,2	0,0

klasse	25 okt	1	2	3	4	5	6
1-2		5,7	13,8	21,2	15,9	7,1	22,3
3-4		11,4	17,1	14,3	19,3	17,1	27,0
5-6		17,0	22,3	16,3	21,3	25,1	26,1
6-7		10,9	30,4	26,7	29,8	33,0	15,6
7-8		5,0	16,4	21,6	13,7	17,7	9,0

klasse	26 okt	1	2	3	4	5	6
1-2		61,2	83,3	84,6	58,3	35,4	36,2
3-4		10,7	10,5	6,3	6,7	19,1	36,5
5-6		0,0	2,9	4,3	7,3	16,2	13,8
6-7		2,9	1,5	3,0	11,8	20,5	8,9
7-8		0,0	1,8	1,8	15,9	8,9	4,6

In het eerste uur na zonsondergang lag het zwaartepunt van de trek stevast in de onderste luchtlagen (tabel 4.1). Op 17 oktober bleef deze verdeling de hele avond gehandhaafd. Op 25 oktober speelde de trek zich in de eerste drie uur op een steeds hogere hoogte af om daarna weer te dalen. Op 26 oktober was er de hele avond sterke trek in de onderste luchtlagen. Halverwege de avond verschenen ook veel echo's in de hogere lagen; deze stroom daalde in de volgende uren naar lagere hoogten. Dit was mogelijk trek vanuit het noorden die als gevolg van een vanuit het zuidwesten naderend regenfront omlaag kwam.

### Richting

Op alle drie de avonden in oktober vloog het gros van de vogels in richtingen rond ZW, middendoor op het scherm (tabel 4.2). Slechts een klein deel vloog naar links (zuidelijk) of naar rechts (westelijk). Gezien het grote aandeel in zuidwestelijke richting (tabel 4.2), was de trek op alle drie de avonden zeer gericht.

Vooral boven land vloog op 17 en 25 oktober nog een relatief groot aandeel, in alle hoogteklassen, in westelijke richting, in de richting van het water van het IJsselmeer. Boven het water van het IJsselmeer vloog op beide avonden een relatief groot deel, in alle hoogteklassen, in zuidelijke richting, in de richting van het land (tabel 4.2). De trek in de richting van het water was boven water niet meer zichtbaar en de trek richting land zette zich boven land niet voort. Dit kan alleen verklaard worden indien de vogels uit beide richtingen bij de dijk hun richtingen aanpassen aan de loop van de dijk; hierdoor zal bij de dijk een heroriëntatie optreden die tot enige verdichting kan leiden; in het middenvenster (3, zie figuur 2.6) zijn met name op 25 oktober uitsluitend echo's middendoor (richting ZW, evenwijdig aan de dijk) genoteerd. Op 26 oktober was van afwijkend vliegrichtingen boven land of boven water in de richting van de dijk geen sprake en van heroriëntatie en een kleine verdichting van de trek nabij de dijk evenmin.

Tabel 4.2 *Verdeling van echo's over drie richtingen; links komt overeen met zuid of oostelijker, middendoor met richtingen rond zuidwest en rechts met west of noordelijker (tweede regel per datum geeft procentuele verdeling weer).*

	land				water			
	links	midden	rechts	totaal	links	midden	rechts	totaal
	<Z	ZW	>W		<Z	ZW	>W	
17 okt n	42	355	106	504	50	545	40	635
	8,3	70,4	21,0		7,9	85,8	6,3	
25 okt n	304	2.592	285	3.181	561	3.340	11	3.912
	9,6	81,5	9,0		14,3	85,4	0,3	
26 okt n	206	811	4	1.021	7	1.037	2	1.046
	20,2	79,4	0,4		0,7	99,1	0,2	

### Discussie

De primaire vraag was of in het najaar in het donker in Oostelijk-Flevoland langs de IJsselmeerdijk gestuwde trek van vogels plaatsvindt. Gedurende drie avonden is met een scheepsradar in verticale positie de dichtheid van echo's in verschillende hoogte klassen boven land en boven het IJsselmeer bepaald. Uit de gegevens blijkt dat de hoogteverdeling en de intensiteit in beide deelgebieden sterk overeenkomen. Hieruit volgt dat er geen gestuwde trek langs de IJsselmeerdijk is waargenomen en dat sprake is van trek in breed front. Op microschaal treedt bij de dijk op beperkte schaal een heroriëntatie op van vogels die vervolgens tot enige verdichting kan leiden.

De zeer sterke trek op 25 oktober viel samen met een periode met oostenwind. Onder dergelijke omstandigheden tijdens de najaarstrek hebben vogels wind mee. Dit heeft energetische voordelen in vergelijking tot dagen met tegenwind (zoals op 17 en 26



oktober). Op 26 oktober trok vanuit het zuidwesten een front met bewolking in de loop van de avond over Nederland; later gevolgd door regen. De hoge trek die in de loop van de avond op het scherm verscheen, was mogelijk een neerwaartse beweging van zeer hoge trek die tegen het front aan, omlaag kwam (een zogenaamde ‘fall’).

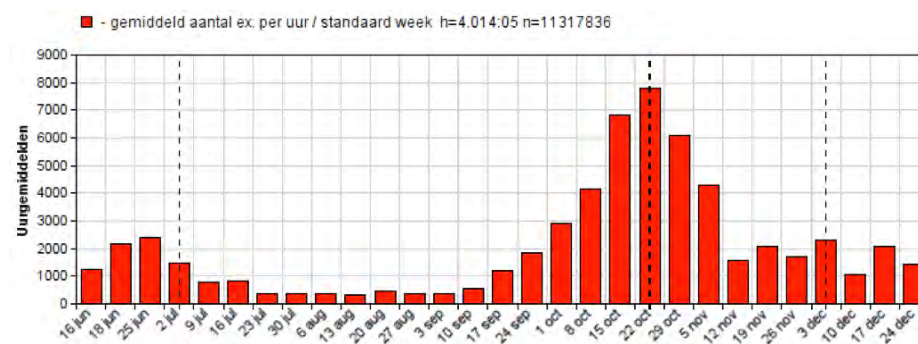
De vastgestelde intensiteit van de nachtelijke trek in het najaar door Flevoland had een omvang die past binnen de range van intensiteiten die elders in Nederland en België is vastgesteld in vergelijkbaar onderzoek (tabel 4.3). Dit wijst ook op breedfronttrek.

Tabel 4.3 Overzicht van de MTR (Mean Traffic Rate, echo's per kilometer per uur) in de onderste twee hoogteklassen in verschillende onderzoeken.

periode	locatie	# nachten	maximum	gemiddelde	bron
oktober	Flevoland-Wieringen		1.177	512	Akkershoek <i>et al.</i> 200?
oktober	Antwerpen	4	1.560	290	Poot <i>et al.</i> 2007
17 oktober	O-Flevoland	1	478	140	dit rapport
25 oktober	O-Flevoland	1	1.028	264	dit rapport
26 oktober	O-Flevoland	1	450	273	dit rapport
november	Flevo-Wieringen		950	218	Akkershoek <i>et al.</i> 200?
december	Flevo-Wieringen		548	82	Akkershoek <i>et al.</i> 200?
maart	Eemshaven	2	1.295	280	Poot <i>et al.</i> 2006
26 maart	O-Flevoland	1	1.611	822	dit rapport
april	Eemshaven	2	1.231	240	Poot <i>et al.</i> 2006
7 april	O-Flevoland	1	477	348	dit rapport
april	Antwerpen	3	450	70	Poot <i>et al.</i> 2006
9 mei	O-Flevoland	1	320	296	dit rapport

## 4.2 Najaar dag

In het najaar wordt door vrijwilligers zichtbare landtrek geregistreerd op Zwolse Hoek (Noordoostpolder) aan de noordzijde van de Ketelbrug (figuur 4.3). In deze periode van het jaar trekken vogels van Noord-Europa naar West- en Zuidwest-Europa (alsook Afrika). Afhankelijk van vooral windrichting speelt de trek zich volgens een bepaald ruimtelijk patroon af (informatie: Trektelpost Flevocentrale/Kamperhoek).



Figuur 4.3 Doortrekkpatroon van zichtbare landtrek over Zwolse Hoek in het najaar (gegevens telpost Flevocentrale/Kamperhoek).

Bij winden tussen zuid en oost treedt langs de westelijke dijk van de Noordoostpolder sterke gestuwde trek op. Bij wind rond zuidwest is de stuwing minder sterk en bij winden rond noordwest vrijwel afwezig; idem bij winden rond noordoost. Vooral op dagen met sterke gestuwde trek in de nazomer en het najaar kunnen grote aantallen vogels vanuit de Noordoostpolder, na een oversteek van het Ketelmeer, door het plangebied trekken. In het plangebied is de trekintensiteit dan het sterkst in het noorden langs de dijk in het verlengde van de Ketelbrug en in het oosten van het plangebied in het verlengde van een oversteek via IJsseloog.

Soorten als ganzen en zwanen komen min of meer in breedfront in het najaar naar en over het gebied.

*Tabel 4.4 Overzicht van maxima in het najaar op de telpost Zwolse Hoek (gegevens: telpost Flevocentrale/Kamperhoek); alleen soorten met >1.000 ex als maximum.*

<b>soort</b>	<b>maximum</b>	<b>datum</b>
koperwiek	263.417	18-okt-2008
spreeuw	132.062	1-nov-2011
vink	95.005	9-okt-2011
kramsvogel	61.735	26-okt-2015
kievit	29.771	9-nov-2014
kolgans	27.316	30-sep-2013
gierzwaluw	19.978	19-jul-2008
rietgans spec.	16.091	18-dec-2010
anser spec.	12.370	29-dec-2015
keep	9.973	5-nov-2007
boerenzwaluw	9.028	22-sep-2010
graspieper	8.097	9-okt-2006
koolmees	6.109	18-okt-2012
aalscholver	5.894	4-dec-2010
zanglijster	5.806	4-okt-2014
brandgans	5.209	19-dec-2010
kauw	5.073	14-okt-2009
grauwe gans	4.734	16-okt-2005
kokmeeuw	4.500	12-okt-2016
veldleeuwerik	4.074	23-okt-2011
tafeleend	3.675	1-okt-2005
gans spec.	3.310	24-nov-2013
houtduif	3.161	18-dec-2010
toendrarietgans	2.875	25-dec-2005
goudplevier	2.244	6-nov-2010
pimpelmees	2.240	7-okt-2008
kuifeend	2.091	18-dec-2006
oeverzwaluw	1.772	6-aug-2006
huiszwaluw	1.705	22-sep-2010
kneu	1.487	8-okt-2006
ringmus	1.329	11-okt-2014
grote lijster	1.059	9-nov-2005
stormmeeuw	1.018	19-dec-2009

Roofvogels laten zich door het ontbreken van thermiek boven water vaak leiden door de grens van land en water. In de Noordoostpolder gaat een verdichte stroom langs de dijk zuidwaarts. Deze steken vooral bij de Ketelbrug en IJsseloog over naar

Flevoland. De drie talrijkste soorten zijn bruine kiekendief, sperwer, buizerd, waarbij buizerd zich het meest laat stuwen en de sperwer het minst.

In nazomer is er een verdichte stroom oeverzwaluwen rond de dijk langs het IJsselmeer van Ketelbrug naar Lelystad. Boerenzwaluw en huiszwaluw gaan minder geconcentreerd rond de dijk en meer in breedfront over het gebied. Maxima op een dag zijn achtereenvolgens (tot 2.000 ex., 9.000 ex. en 2.000 ex.).

Bosvogels laten zich in het najaar stuwen langs de dijken van de Noordoostpolder, met als meest talrijke soorten vink, spreeuw, koperwiek, zanglijster. Deze vogels steken of via de Ketelbrug of via IJsseloog het Ketelmeer over naar Flevoland. Maxima kunnen de 25.000 ex. op een dag overstijgen, met als uitiem maximum >260.000 koperwieken op 18 oktober 2008.

Vogels van het open land trekken meer in breedfront door de Noordoostpolder, al komt een zwakker gestuwde stroom langs de dijk zuidwaarts. Het ketelmeer wordt min of meer in breed front overgestoken met rond de Ketelbrug een zwakke verdichting. Maxima zijn veldleeuwerik 5.000 ex., kramsvogels 10.000 ex., spreeuw 50.000 ex.

### **4.3 Voorjaar nacht**

#### *Intensiteit*

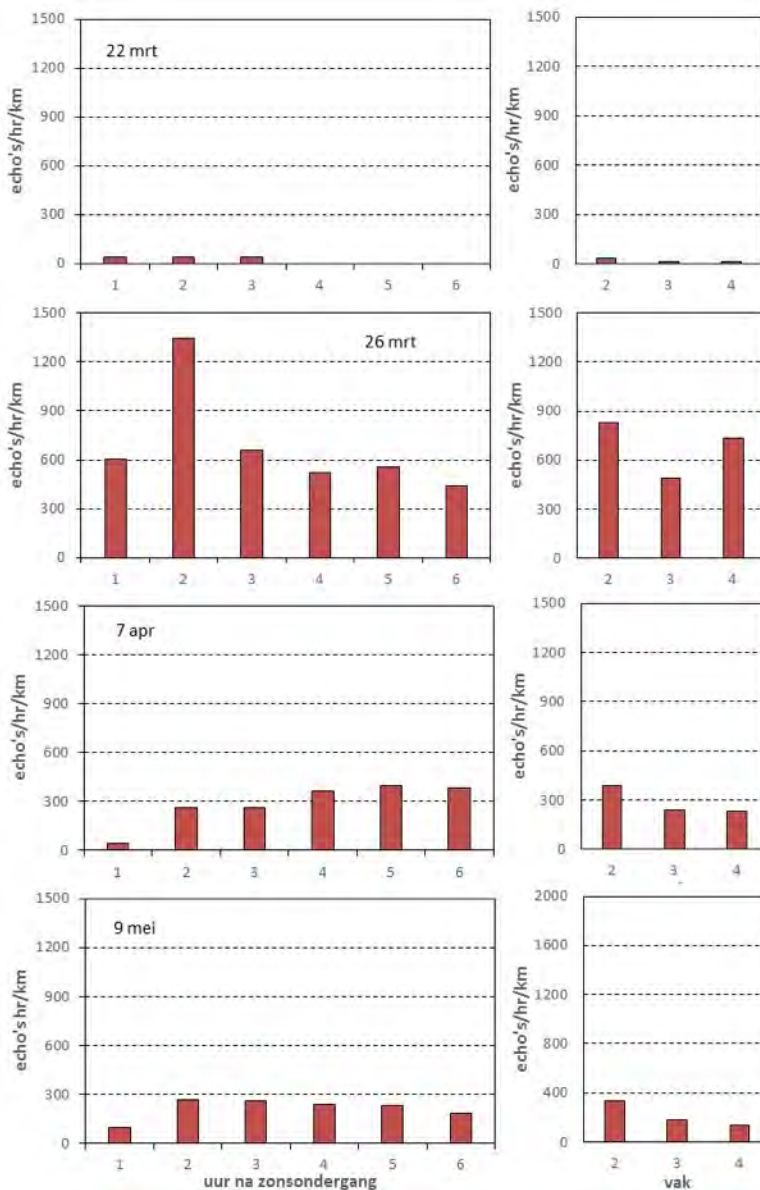
In voorjaar 2017 is in het plangebied viermaal onderzoek gedaan naar nachtelijke vogeltrek. Op basis van het aantal echo's per tijdseenheid was eenmaal sprake van goede trek (26 maart) en op 7 april en 9 mei matige trek (zie ook tabel 4.3). De gemeten intensiteit kon oplopen tot meer dan 1.500 echo's in een uur per km in de late avond van 26 maart (figuur 4.4). Op de andere twee avonden lag het maximum rond 400 (7 april) en 250 (9 mei) passages per km per uur. Deze intensiteit is het gemiddelde van registratie van echo's boven land en boven water (meetvenster 2, 3 en 4, zie figuur 2.6). Tijdens de nacht met goede trek was de intensiteit boven land (venster 2) vergelijkbaar met die boven water (venster 4). Op de andere twee avonden lag de intensiteit boven land hoger dan boven water. Het meetvenster in het midden (venster 3) hield het midden van venster 2 en venster 4.

#### *Hoogteverdeling*

Op de drie waarneemavonden in maart, april en mei 2017 was het patroon van de hoogteverdeling boven land (venster 2, 185,2- 555,6 m van de radar) en boven het IJsselmeer (venster 4, 185,2- 555,6 m van de radar) min of meer identiek. Op 26 maart was de verdeling vrijwel egaal met een zwak maximum in de onderste lagen (figuur 4.5). Op 7 april en 9 mei had de hoogteverdeling een maximum in de hogere lagen en een lichte verhoging van de intensiteit in de onderste lagen. In beide nachten is zichtbaar dat de onderstroom boven water sterker is dan boven land.

Op 26 maart liet de hoogteverdeling van de trek in het eerste uur na zonsondergang al direct een tweedeling zien in lage trek en hoge trek (figuur 4.5). in de volgende uren

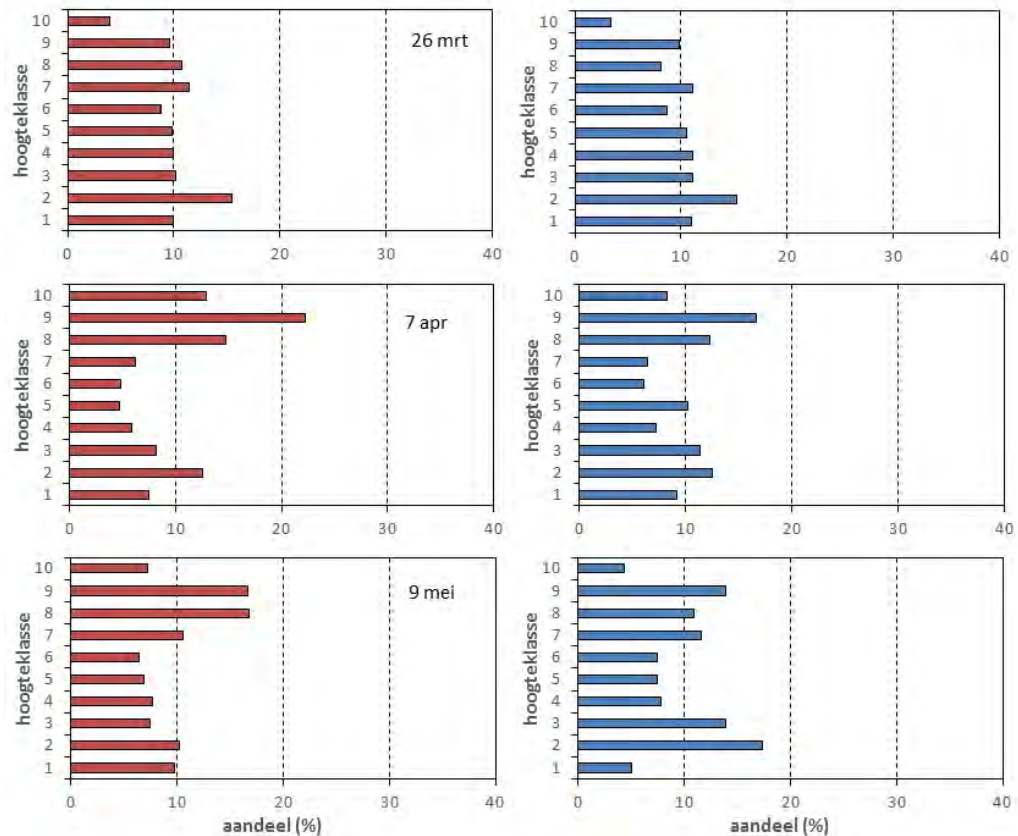
kwam het zwaartepunt onderin te liggen. Na middernacht was weer een onderstroom en een bovenstroom zichtbaar. Op 7 april begon de avond eveneens met een tweedeling; een onderstroom en een bovenstroom. Dit ging over in vooral hoge trek, gevolgd door weer een tweedeling met hoge en lage trek. Na middernacht was de trek vooral weer hoog. Op 9 mei heeft de trek in het eerste uur een accent in de onderste lagen. De rest van de nacht ging het vooral om hoge trek. De variatie in hoogteverdeling kan een gevolg zijn van het opstijgen en dalen van trekkende vogels in het verschijnen en verdwijnen van trekstromen met een bepaalde herkomst en doel.



Figuur 4.4 Vastgestelde trekintensiteit (MTR in echo's/hr/km) in de loop van de avond in voorjaar 2017 (vensters 2, 3 en 4) en in de vakken 2, 3 en 4 op deze avonden (echo's/hr/km).

### Richting

Op alle drie de avonden in oktober vloog het gros van de vogels in richtingen rond noord (naar rechts) op het scherm (tabel 4.6). Slechts een klein deel vloog naar links (oostelijk) of middendoor (noordoost). Gezien het grote aandeel in noordelijke richting (tabel 4.2), was de trek op alle vier de avonden zeer gericht.



Figuur 4.5 Hoogteverdeling van de trek in voorjaar 2017; in rood boven land (venster 2) en in blauw boven het IJsselmeer (venster 4). Hoogteklasse 1 = 0-92,6 m. etc.

Tijdens alle vier de avonden (tabel 4.6) was het aandeel naar rechts (noord) boven land (venster 2) groter dan boven water (venster 4). Het venster (3) op de overgang van land en water (polder en IJsselmeer) nam hierin een tussenpositie in. Voorts liggen de aantallen boven het IJsselmeer (venster 4) lager dan boven land (venster 2). Dit suggereert dat een deel van de vogels bij naderen van het IJsselmeer de koers aanpast en boven land blijft vliegen.

### Discussie

Het aantal echo's ter linkerzijde op het scherm (venster 2 boven land) was op alle avonden groter dan het aantal ter rechterzijde op het scherm (venster 4 boven IJsselmeer). Dit is voor een deel het gevolg van de verschillen in reflectie tussen vogels op de kop (vanuit het zuiden boven land) en vogels op de staart (naar het noorden boven water) (zie ook hoofdstuk 2). In zijaanzicht hebben vogels de grootste reflectie. Bij een gelijke intensiteit van de trek in de vensters 2, 3 en 4 zou dit leiden tot

de hoogste trekintensiteit in venster 3. Dit was niet het geval, integendeel; venster 3 had het midden tussen venster 2 en venster 4. In werkelijkheid zijn er verschillen in intensiteit tussen venster 2 en 4 geweest, maar minder sterk dan de telling van echo's suggereert.

Tabel 4.5 Hoogteverdeling (%) op drie data in voorjaar 2017 en telkens voor een periode van 6 uren na zonsondergang, in **geel** klassen met het hoogste aandeel, in **groen** klassen met het een na hoogste aandeel. Klasse 1-2 = 0-185,6 m, etc; afgeleid van 10 klassen bij een meetbereik van 0,5 Nmiles = 926 m.

26-mrt	1	2	3	4	5	6
1-2	18,0	17,9	26,0	26,3	26,5	20,7
3-4	23,2	21,1	21,9	24,4	14,3	15,9
5-6	21,4	18,8	17,2	17,5	17,4	24,6
7-8	24,0	21,8	18,6	18,7	24,7	20,1
9-10	13,5	20,3	16,4	13,1	17,1	18,7
7-apr	1	2	3	4	5	6
1-2	28,9	8,9	19,0	18,8	17,4	17,4
3-4	22,2	15,8	13,9	14,1	18,8	11,4
5-6	11,1	10,0	13,3	9,7	12,2	12,6
7-8	28,9	21,6	9,2	11,1	24,0	29,5
9-10	8,9	43,6	44,6	46,3	27,6	29,1
9-mei	1	2	3	4	5	6
1-2	33,3	12,2	18,6	11,7	17,0	9,7
3-4	33,3	18,9	16,8	14,4	7,7	16,4
5-6	19,0	21,6	12,3	9,5	15,8	10,1
7-8	12,4	21,6	34,4	32,2	27,0	29,5
9-10	1,9	25,7	17,9	32,2	32,4	34,3

Tabel 4.6 Verdeling van echo's over drie richtingen; links komt overeen met oost, middendoor met richtingen rond noordoost en rechts met noord, en dit voor drie vensters (tweede regel per datum geeft procentuele verdeling weer).

	land (2)				land / water (3)				water (4)			
	links		midden	rechts	links		midden	rechts	links		midden	rechts
	<O	NO	>N	n	<O	NO	>N	n	<O	NO	>N	n
22-mrt	7	52	19	78	3	16	5	24	10	25	2	37
	9,0	66,7	24,4		12,5	66,7	20,8		27,0	67,6	5,4	
26-mrt	17	145	1687	1849	13	127	947	1087	28	290	1318	1636
	0,9	7,8	91,2		1,2	11,7	87,1		1,7	17,7	80,6	
7-apr	10	263	587	860	7	220	336	563	12	247	253	512
	1,2	30,6	68,3		1,2	39,1	59,7		2,3	48,2	49,4	
9-mei	7	158	583	748	12	122	271	405	10	129	155	294
	0,9	21,1	77,9		3,0	30,1	66,9		3,4	43,9	52,7	

De primaire vraag was of in het voorjaar in het donker in Oostelijk-Flevoland langs de IJsselmeerdijk gestuwde trek van vogels plaatsvindt. Gedurende vier avonden is met een scheepsradar in verticale positie de dichtheid van echo's in verschillende hoogte klassen boven land en boven het IJsselmeer bepaald. Uit de gegevens blijkt dat de hoogteverdeling boven beide habitats overeenkomt. Het aantal boven land lag op alle

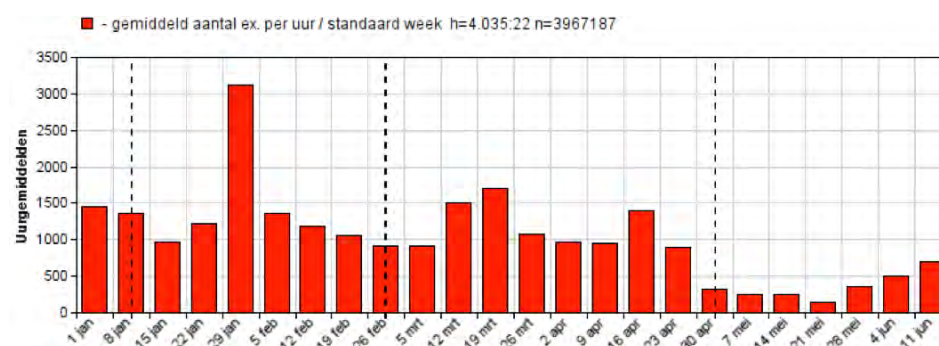
avonden hoger dan boven water. Hieruit volgt dat er geen gestuwde trek langs de IJsselmeerdijk is waargenomen en dat sprake is van trek in breed front. Op microschaal treedt bij de dijk op beperkte schaal een heroriëntatie op van vogels die vervolgens tot enige verdichting kan leiden. Deze verdichting heeft niet de massaliteit en intensiteit van stuwing zoals die overdag bij (zuid)(oosten)winden kan optreden. Daarnaast is het mijden van het IJsselmeer zowel met meewind, met zijwind als met tegenwind waargenomen; en lijkt het onafhankelijk van de windrichting.

#### 4.4 Voorjaar dag

In het voorjaar wordt door vrijwilligers zichtbare landtrek geregistreerd op de Telpost Kamperhoek nabij de Ketelbrug (figuur 4.6). In het voorjaar trekken vogels van het winterkwartieren in West- en Zuid-Europa naar hun broedgebieden in het noorden. Daarbij passeren grote aantallen vogels Flevoland. Afhankelijk van vooral windrichting speelt de trek zich volgens een bepaald ruimtelijk patroon af (informatie: Trektelpost Flevocentrale/Kamperhoek).

Bij winden tussen zuid en oost treedt langs de Flevodijk langs het IJsselmeer sterke gestuwde trek op. Bij wind rond zuidwest is de stuwing minder sterk en bij winden rond noordwest vrijwel afwezig; idem bij winden rond noordoost. Vooral op dagen met sterke gestuwde trek in voorjaar kunnen grote aantallen vogels vanuit de Flevopolder, door (delen van) het plangebied trekken. In het plangebied is de trekintensiteit dan het sterkst in het noorden langs de dijk in het verlengde van de Ketelbrug. In het oosten gaat dan een zwakke maar herkenbare stroom van bosvogels via het Roggebotzand en IJsselooog naar de Noordoostpolder.

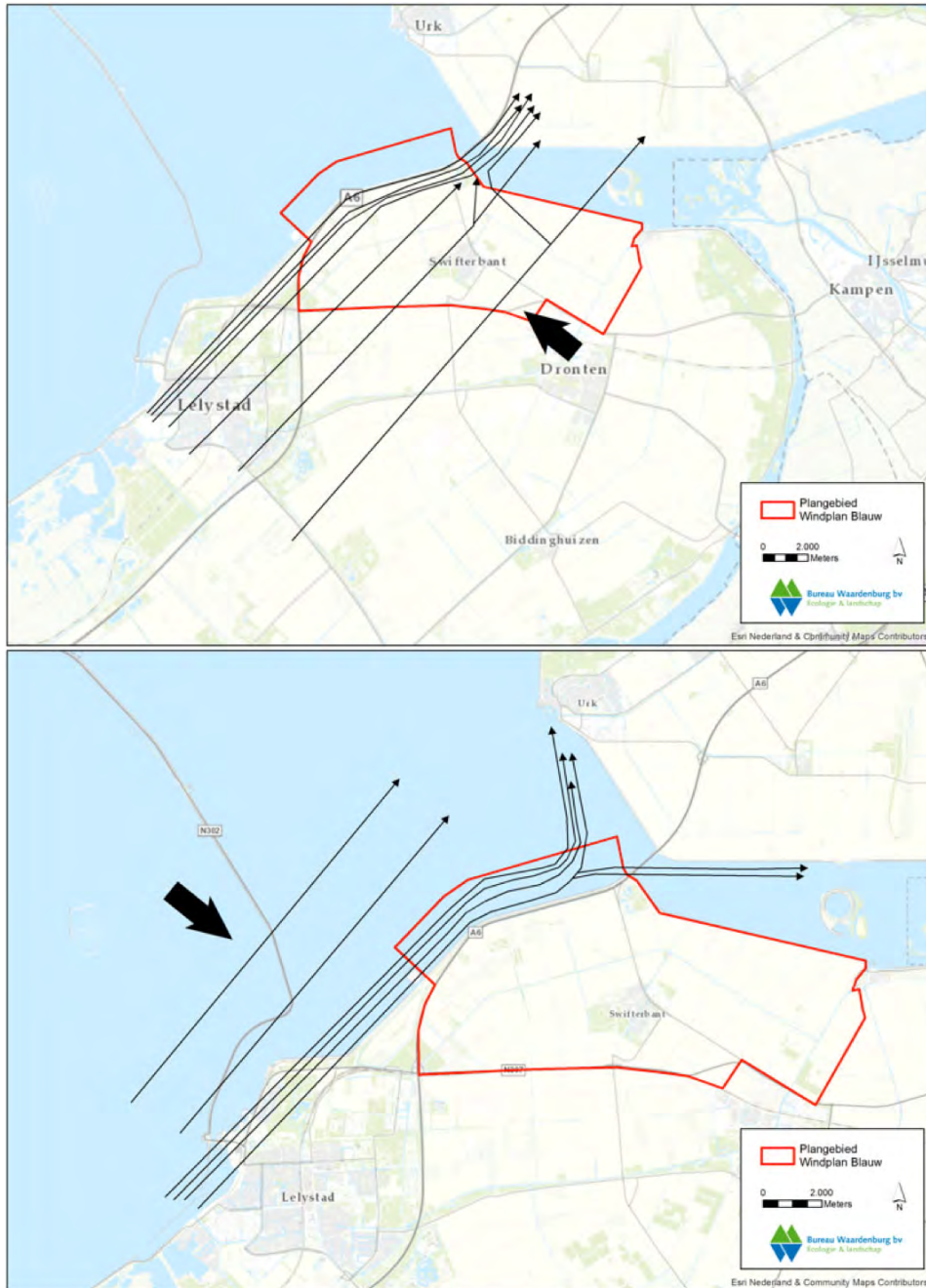
Bij winden tussen west en noord kan langs de buitenzijde van de dijk over het IJsselmeer een verdichte stroom meeuwen en sterns trekken. Bij de Ketelbrug kan deze zich splitsen in een stroom die over het IJsselmeer noordwaarts gaat en een stroom die over het Ketelmeer oostwaarts trekt. Wanneer dit zich in het voorjaar voordoet gaat het om maximaal kokmeeuw 30.000 ex/dag, stormmeeuw 5.000 ex/dag, visdief 1.000 ex/dag en zwarte stern 500 ex/dag.



Figuur 4.6 Doortrekpatroon van zichtbare landtrek over Kamperhoek in het voorjaar (gegevens telpost Flevocentrale/Kamperhoek).



Smienten vanuit Noord-Holland verlaten in veel jaren in de loop van maart geleidelijk aan het land. Deze trek gaat ten noorden van Flevoland over het IJsselmeer naar noordoost. In sommige jaren, wanneer het weer hen lang in Noord-Holland vast houdt, kan de wegtrek zich op een enkele dag afspelen. Dan vliegen aan het einde van de dag enkele tienduizenden eenden, juist ten noorden van het plangebied naar noordoost.



Figuur 4.7 *Stuwing van landtrek bij wind uit ZO (boven) en 'zeetrek' bij wind uit NW (onder) in het noorden van Flevoland in het voorjaar.*



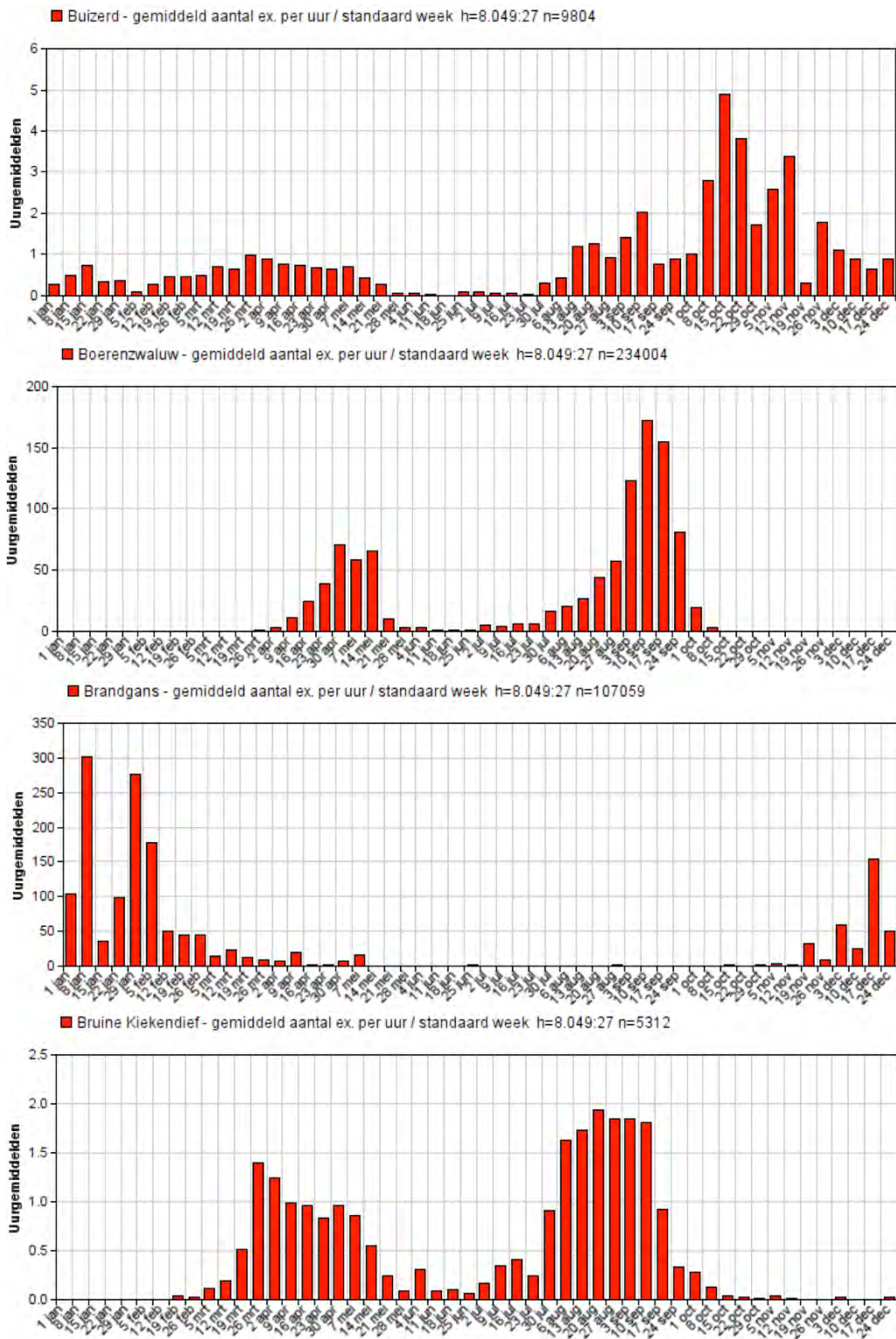
*Tabel 4.7 Overzicht van maxima in het voorjaar op de telpost Kamperhoek (gegevens: telpost Flevocentrale/Kamperhoek); alleen soorten met >1.000 ex als maximum.*

<b>soort</b>	<b>maximum</b>	<b>datum</b>
graspieper	100.137	20-apr-2008
spreeuw	41.697	7-apr- 2013
kokmeeuw	30.002	22-mrt-2015
kolgans	29.707	3-feb-2013
smient	24.701	7-apr-2013
kramsvogel	24.567	31-jan-2010
houtduif	12.104	8-apr-2013
goudplevier	10.506	30-mrt-2009
oeverzwaluw	8.708	21-apr-2016
rietgans spec.	6.193	5-feb-2012
kievit	6.125	8-mrt-2013
brandgans	5.823	13-apr-2013
aalscholver	4.771	15-mrt-2008
gierzwaluw	4.086	6-mei-2012
boerenzwaluw	3.609	29-apr-2012
kuifeend	3.218	26-mrt-2006
noordse Kwikstaart	2.590	8-mei-2016
stormmeeuw	2.559	1-apr-2007
veldleeuwerik	2.497	5-mrt-2013
grauwe Gans	2.070	18-feb-2006
huiszwaluw	1.844	2-mei-2010
rietgors	1.539	21-mrt-2005
vink	1.463	24-mrt-2006
gele kwikstaart spec.	1.115	20-apr-2008
dwergmeeuw	1.023	29-apr-2012

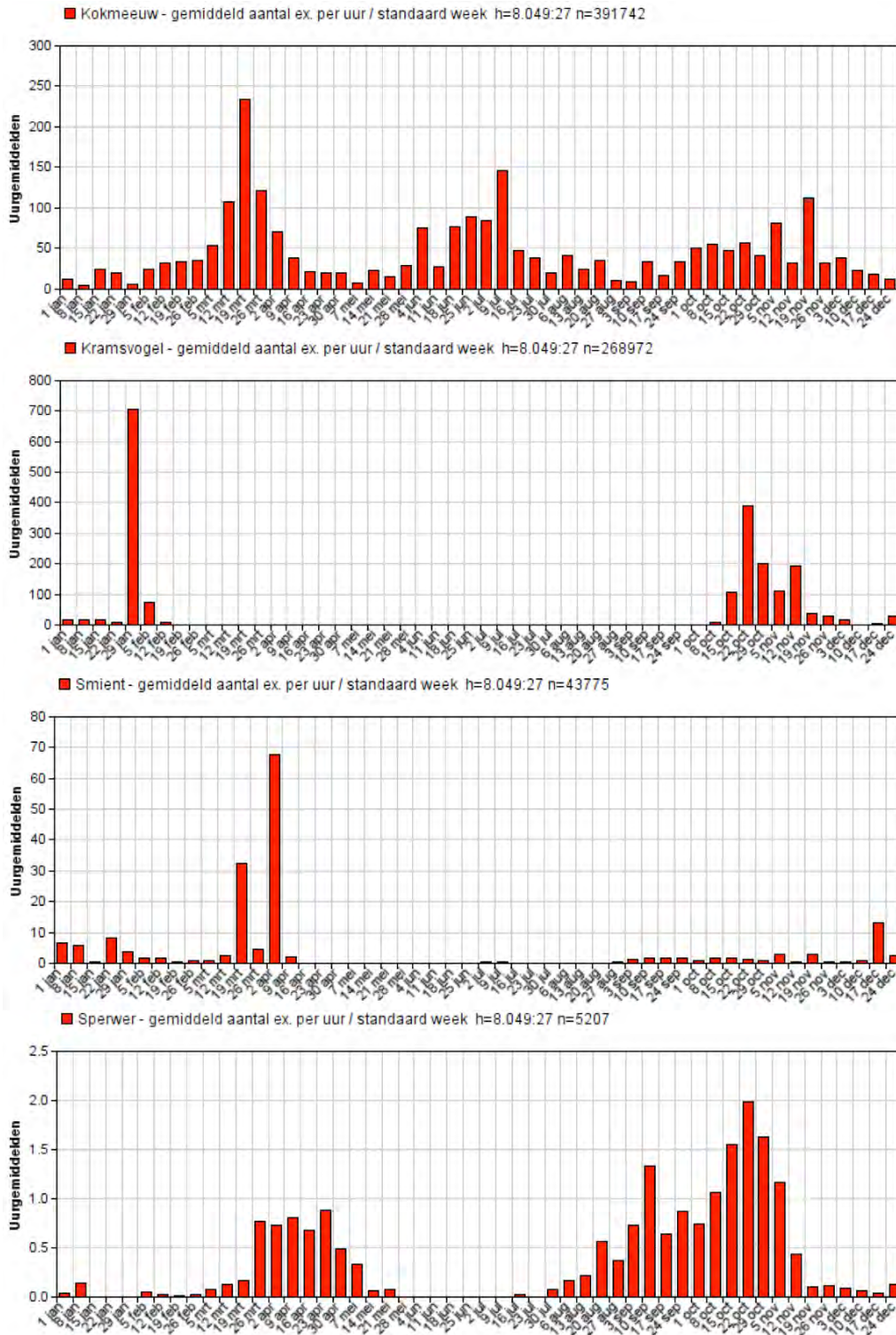
De doortrek en wegtrek van ganzen in het voorjaar kent enerzijds een diffuus patroon over het gehele plangebied (tot 10.000 ex op een dag kolgans, rietgans tot 5.000 ex.) en anderzijds een duidelijk herkenbare trek vanaf de slaappleatsen in de richting van broedgebieden (tot 15.000 ex brandgans). Vanaf de slaappleats in de Oostvaardersplassen kan een laagvliegende stroom over het IJsselmeer naar noordoost gaan. Een deel hiervan kan bij de Ketelbrug in oostelijke richting afbuigen over het Ketelmeer.

Grauwe ganzen op seizoenstrek komen grofweg viermaal in het jaar langs. In het voorjaar is er breedfronttrek naar het noorden met een maximum van 1.000 ex. op een dag. Eind mei komen rond 25.000 ex naar de Oostvaardersplassen om daar te ruien. Deze vogels arriveren vooral in de tweede helft van de dag uit het oosten en noordoosten. Eind juni verlaten deze vogels weer binnen korte tijd het gebied. Maxima in de ruitrek zijn 2.500 ex op een dag door het plangebied. In het najaar is er vooral breedfronttrek over het gebied met een maximum van 1.000 ex op een dag.

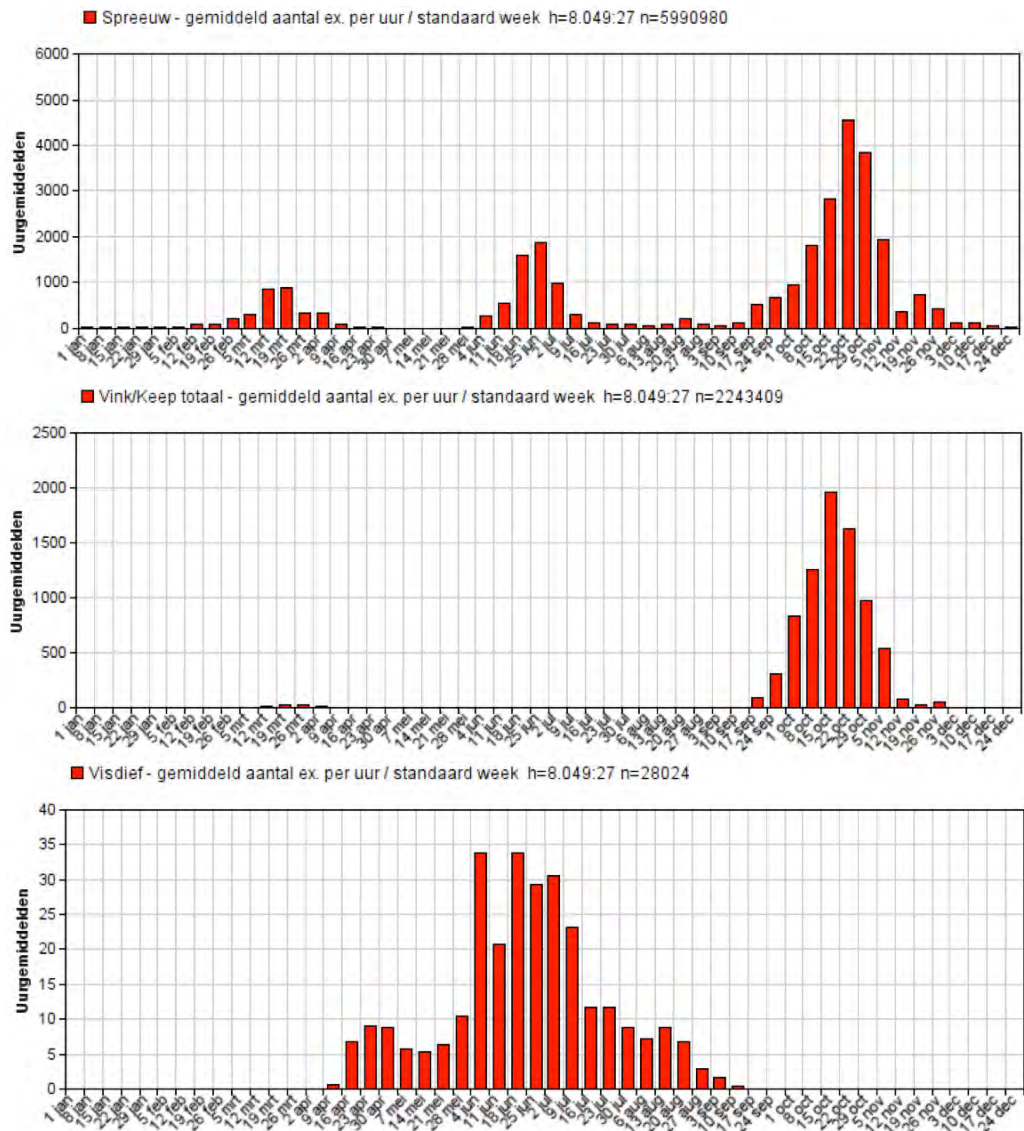
Figuur 4.8 Doortrekpatroon van zichtbare landtrek van een selectie van vogelsoorten over Kamperhoek/Zwolve Hoek in de loop van het jaar (gegevens telpost Flevo-centrale/Kamperhoek, uurgemiddelde per standaardweek). Soorten in alfabetische volgorde.











## 4.5 Conclusie

In het najaar vindt overdag vooral ten noorden van Oostelijk Flevoland, en wel in de Noordoostpolder, langs de dijken verdichting van de trek plaats. Dit patroon is sterk bij wind uit richtingen rond zuidoost, zuid en zuidwest. Deze vogels steken bij de Ketelbrug of via het IJsselooog over naar Flevoland. Hier waaiert de landtrek uit. Langs de IJsselmeerdijk kan de intensiteit hoger zijn dan verder zuidwaarts. In de nacht zijn bij winden uit oost en zuidoost geen patronen van grootschalige verdichting van de trek rond de dijk van het IJsselmeer waargenomen.

In het voorjaar kan overdag sterke verdichting van de trek langs de IJsselmeerdijk plaatsvinden. De verdichting is het sterkst nabij de Ketelbrug. Langs het Ketelmeer is de verdichting minder sterk. Gestuwde trek is het sterks bij wind rond zuidoost. Bij

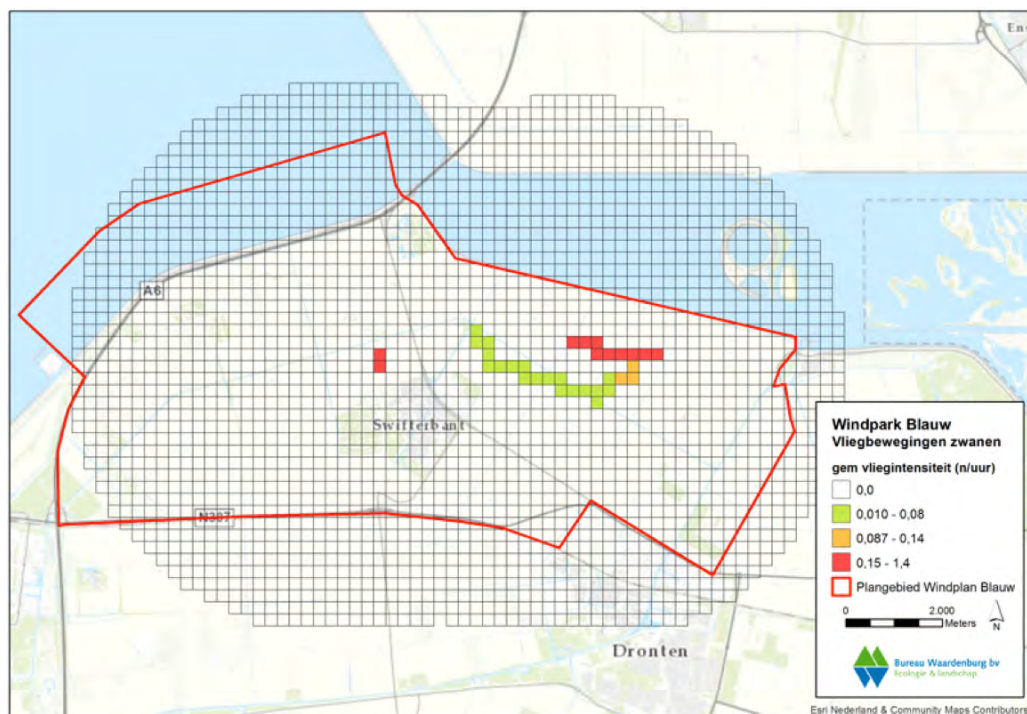
wind uit noordwest, kan overdag langs de buitenzijde van de dijk gestuwde trek van watervogels (met name meeuwen, sterns) plaatsvinden. Deze vogels vliegen vooral laag over het water. In voorjaarsnachten zijn met radar geen aanwijzingen verkregen voor het bestaan van sterke gestuwde trek in de nacht. De verzamelde gegevens wijzen erop dat een deel van de vogels een oversteek van het IJsselmeer mijdt door aanpassing van de koers in oostelijke richting. Hierdoor is de intensiteit boven land hoger dan boven water; de hoogteverdeling is boven beide landschappen vergelijkbaar.

## 5 Watervogels in de winter

Flevoland en de omringende grote wateren zijn van groot belang voor verschillende watervogelsoorten. Overdag foerageren deze soorten in het agrarisch gebied. De nacht brengen zij elders door, bij voorkeur op een locatie zonder predatoren zoals grote wateren, eilanden of daken. Dit brengt tweemaal daags vliegbewegingen van vogels met zich mee die in ruimte en tijd volgens een vast patroon verlopen. Windplan Blauw omvat een aanzienlijke oppervlakte agrarisch gebied. Hierop kunnen zwanen, ganzen, meeuwen en steltlopers als kievit en goudplevier overdag foerageren. In de nacht zou het benut kunnen worden door eenden. Slaapplaatsen en dagrustplaatsen liggen in de omgeving op de grote wateren als IJsselmeer, Ketelmeer, Randmeren dan wel natuurgebieden als de Oostvaardersplassen. De bijbehorende vliegbewegingen zijn in winter 2016/2017 in kaart gebracht.

### 5.1 Zwanen

In het plangebied zijn in winter 2016/2017 alleen eind november kleine zwanen en wilde zwanen aangetroffen. Vliegbewegingen van deze soorten door of rondom het plangebied zijn daarmee een schaars fenomeen (figuur 5.1). Slaapplaatsen liggen elders in de Veluwerandmeren (Drontermeer bij Elburg (Sovon)); de belangrijkste foerageergebieden liggen ook nabij de Veluwerandmeren, buiten het plangebied. Zwanen vliegen vooral laag (<30 m) naar slaapplaatsen.

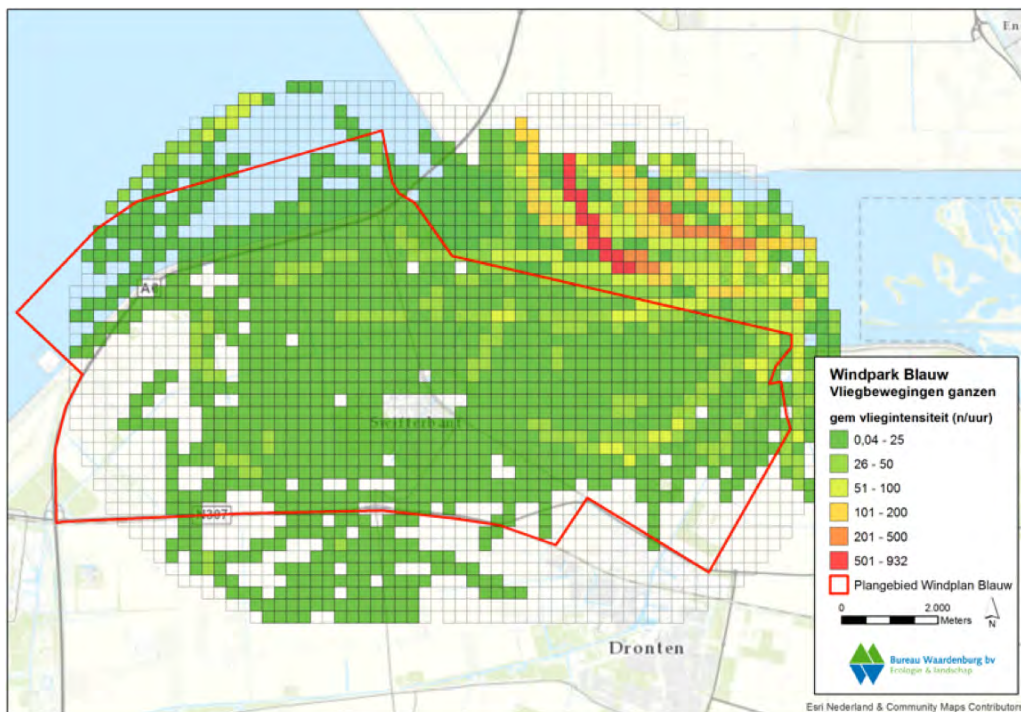


Figuur 5.1 Intensiteit van vliegbewegingen van zwanen aan het einde van de dag in en rond het plangebied voor Windplan Blauw (winter 2016/2017).

## 5.2 Ganzen

In het plangebied voor Windplan Blauw zijn tussen eind november 2016 en begin maart 2017 weinig ganzen aangetroffen. De meeste akkers in dit gebied zijn al voor het begin van de winter geploegd, waardoor het voedselaanbod voor ganzen zeer beperkt is.

Nabij het plangebied ligt in het Ketelmeer een omvangrijke slaapplek van ganzen in IJsseloog. Deze slaapplek wordt vooral gebruikt door ganzen (met name toendra-rietganzen) die overdag in de Noordoostpolder foerageren. Deze vogels gaan vanuit de Noordoostpolder rechtstreeks over het Ketelmeer naar IJsseloog, en komen niet door het plangebied van Windplan Blauw (figuur 5.2). Kolganzen die overdag in het zuidelijk deel van Noordoostpolder foerageren vliegen over het IJsselmeer naar de Oostvaardersplassen. De hoofdstroom van deze vogels gaat vanuit de Oostvaardersplassen rechtstreeks richting Noordoostpolder (Urk) en blijft ter hoogte van het plangebied op ruime afstand van de kust. Af en toe gaan kleine aantallen ganzen via een route over land van de Oostvaardersplassen naar de Noordoostpolder; deze vogels komen daarbij over het plangebied van Windplan Blauw. Slaaptrek van ganzen vindt plaats tot 200 m hoogte.



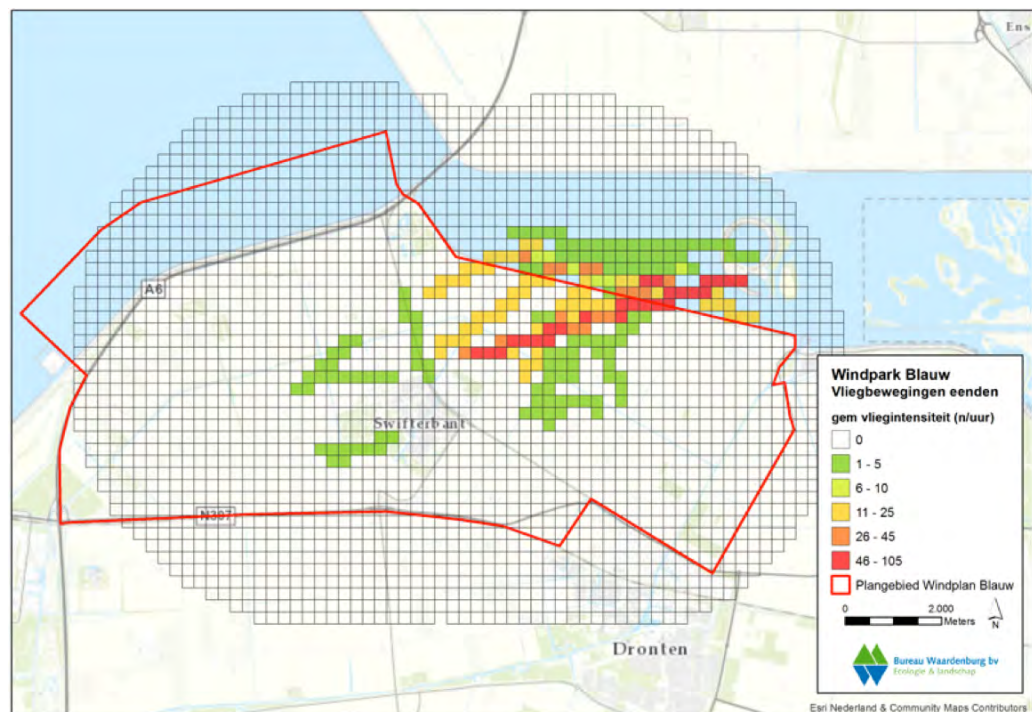
Figuur 5.2 Intensiteit van vliegbewegingen van ganzen aan het einde van de dag in en rond het plangebied voor Windplan Blauw (winter 2016/2017).



### 5.3 Eenden

Overdag verblijven kleine aantallen eenden (met name wilde eenden) in het plangebied en dan hoofdzakelijk op de brede sloten (vaarten). In de randzone van het Ketelmeer en in en rond IJsselooog rusten overdag groepen eenden (figuur 5.3). De duikeenden verwisselen in de late schemer de rustplaatsen voor foerageerlocaties elders op het Ketelmeer en IJsselmeer. Deze bewegingen gaan niet door het binnendijkse plangebied van Windplan Blauw. Soorten als smient en wilde eend verwisselen hun dagrustplaats voor binnendijkse foerageerlocaties. Daarbij komen ze binnen het plangebied voor Windplan Blauw. Het ging de hele winter om kleine groepen tot een totaal van ruim 100 ex. op een avond; die tot maximaal enkele tientallen meters hoogte vlogen.

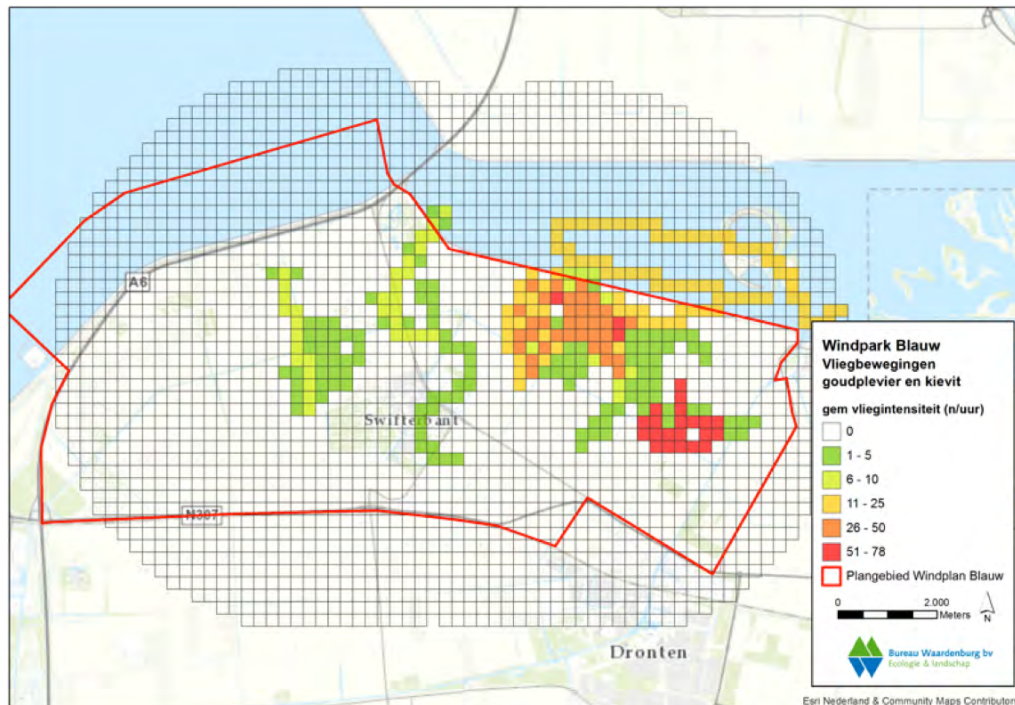
Onder de dijk van het huidige windpark Irene Vorrink rusten overdag kleine aantallen duikeenden. Deze foerageren uit de kust op het IJsselmeer. Deze bewegingen zijn door het radar binnendijks niet opgemerkt. Als gevolg van de dijk raakt de bundel deze bewegingen blijkbaar niet. Dat willen zeggen dat deze eenden laag vliegen; tot een tiental meters hoogte.



Figuur 5.3 Intensiteit van vliegbewegingen van herbivore eenden aan het einde van de dag in en rond het plangebied voor Windplan Blauw (winter 2016/2017).

## 5.4 Steltlopers

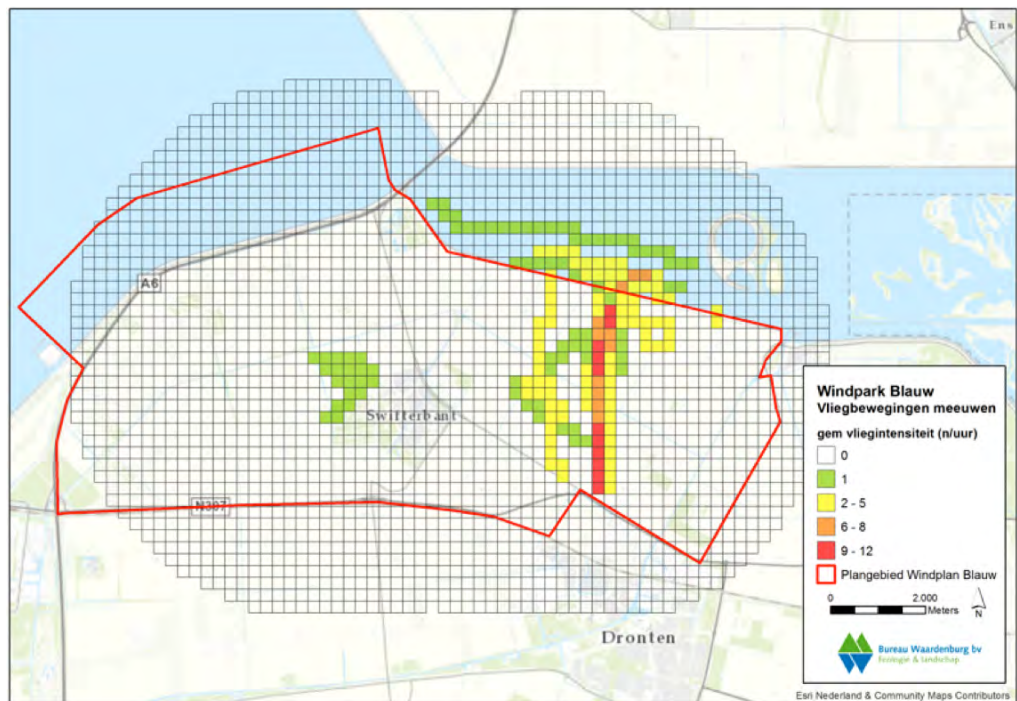
In het plangebied van Windplan Blauw pleisteren gedurende de winter enkele groepen kieviten (tot 400 ex.) met daarin ook goudplevieren (figuur 5.4). Deze groepen verbleven de hele periode op min of meer dezelfde locatie waarbij geregeld rondvluchten worden gemaakt tot een hoogte van rond 100 m. Soms werd een grotere afstand afgelegd tot boven het Ketelmeer. Andere steltlopers zijn niet vastgesteld.



Figuur 5.4 Intensiteit van vliegbewegingen van kievit en goudplevier aan het einde van de dag in en rond het plangebied voor Windplan Blauw (winter 2016/2017).

## 5.5 Meeuwen

In de wintermaanden is slechts een kleine aantal meeuwen in Flevoland aanwezig. Deze vogels slapen op de Oostvaardersplassen, bij Lelystad, op de Randmeren en het Ketelmeer (IJsseloog). Vanuit de polder gaan aan het einde van de dag meeuwen naar IJsseloog (figuur 5.5). Deze passeren door het plangebied op een vlieghoogte tot 30 m. Dit is niet dagelijks aan de orde en de groepen zijn meestijds klein (<50 ex).



*Figuur 5.5 Intensiteit van vliegbewegingen van meeuwen aan het einde van de dag in en rond het plangebied voor Windplan Blauw (winter 2016/2017).*

## 5.6 Conclusie

In de schemer van de ochtend en de avond is het aantal vliegbewegingen van vogels door het plangebied van Windplan Blauw beperkt. Enerzijds is dit een gevolg van het kleine aantal vogels dat hier overdag dan wel 's nachts verblijft. Daarnaast gaan ook weinig vliegbewegingen van en naar elders door het gebied. Boven het Ketelmeer vliegen veel meer vogels; vooral door het gebruik van IJsselooog als slaappleaats.

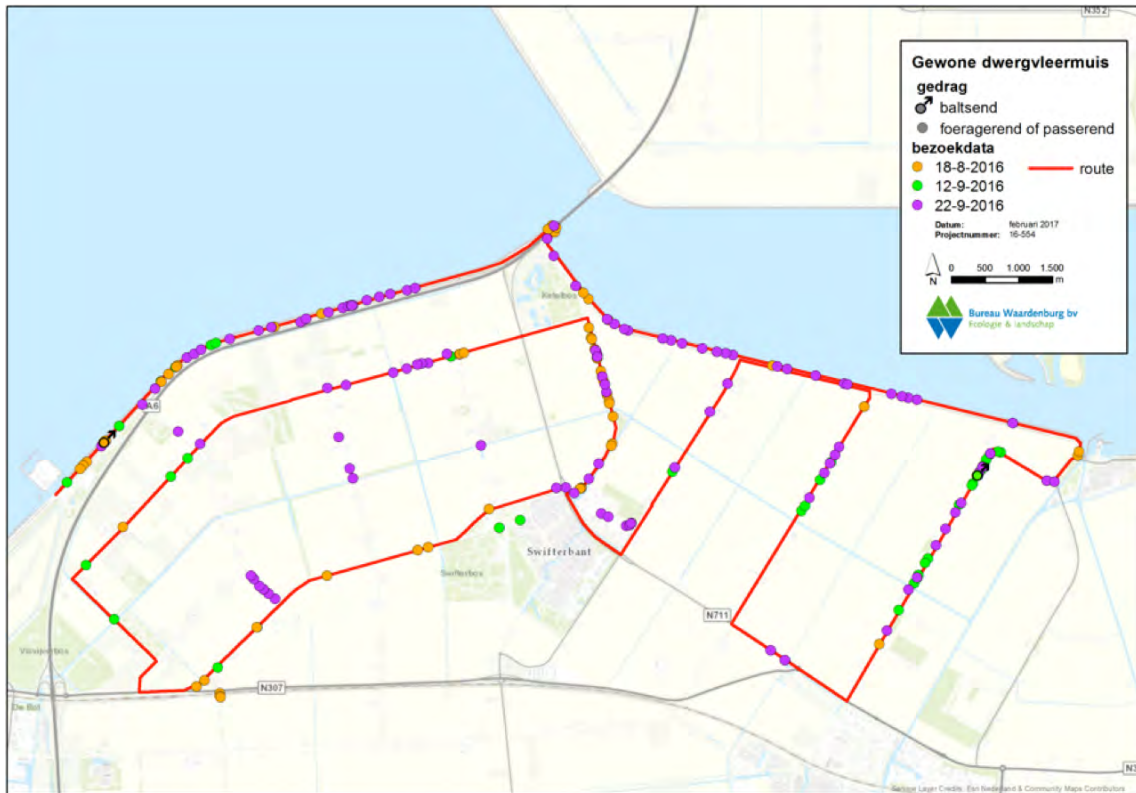


## 6 Literatuur

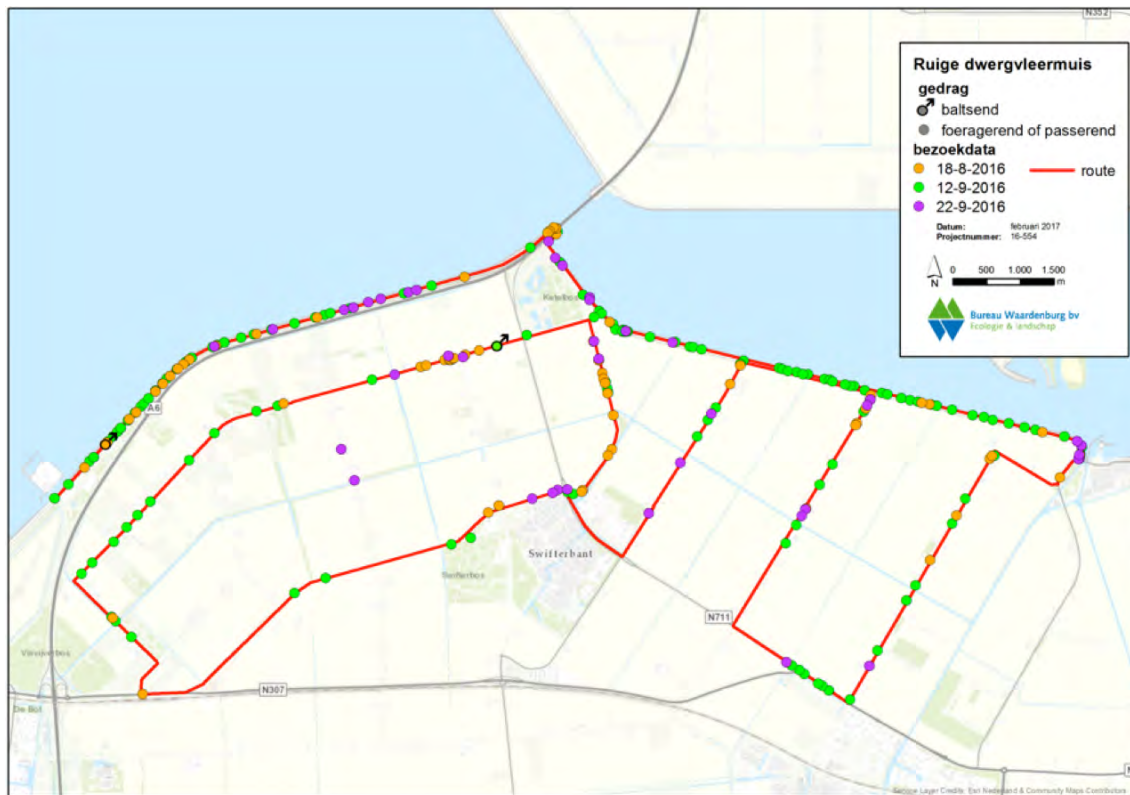
- Boonman M., M. Japink & M. Van der Valk 2013. Vleermuizen in windpark Irene Vorrink. Activiteit en schatting van het aantal slachtoffers. Rapport nr. 13-186 Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Brinkmann R., O. Behr, I. Niermann, and M. Reich. 2011. Entwicklung von Methoden zur Untersuchung und Reduktion des Kollisionsrisikos von Fledermäusen an Onshore-Windenergieanlagen, volume 4 Umwelt und Raum. Cuvillier Verlag, Göttingen.
- Heunks, C. W. Lengkeek & M. Van der Valk, 2009. Analyse van knelpunten voor beschermde natuurwaarden als gevolg van het vervangen en uitbreiden van windpark IJsselmeerdijk. Knelpuntenanalyse in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 en de Flora- en Faunawet. Rapport 09-155. Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- Jansen, E.A., M. Boonman, G.F.J. Smit, M. La Haye & H.G.J.A. Limpens, 2013. Vleermuizen Markermeer en IJsselmeer. Veldinventarisatie 2012. Rapport 13-051. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Prinsen, H.A.M., J.C. Hartman, J.D. Buizer, R.R. Smits & L.S.A. Anema, 2013. Knelpuntanalyse natuur Windplan Flevoland. Analyse van risico's op het gebied van natuurwetgeving en ecologie. Rapport 13-008, Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- Prinsen, H.A.M. & R.G. Verbeek, 2015. Knelpuntanalyse windparken langs de Houtribdijk en IJsselmeerdijk. Analyse van risico's op het gebied van natuurwetgeving en ecologie. Rapportnr. 15-083. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Runia, L.T., V.A. Maronier, A. Olthof & H.A.M. Prinsen, 2015. Plan-MER Regioplan Windenergie Zuidelijk en Oostelijk Flevoland. Antheagroup / Feddes-Olthof Landschapsarchitecten / Bureau Waardenburg.
- Runia, L.T., V.A. Maronier, A. Olthof & H.A.M. Prinsen, 2016. Regioplan Windenergie Zuidelijk en Oostelijk Flevoland; aanvulling bij het MER / Passende beoordeling. Antheagroup / Feddes-Olthof Landschapsarchitecten / Bureau Waardenburg.



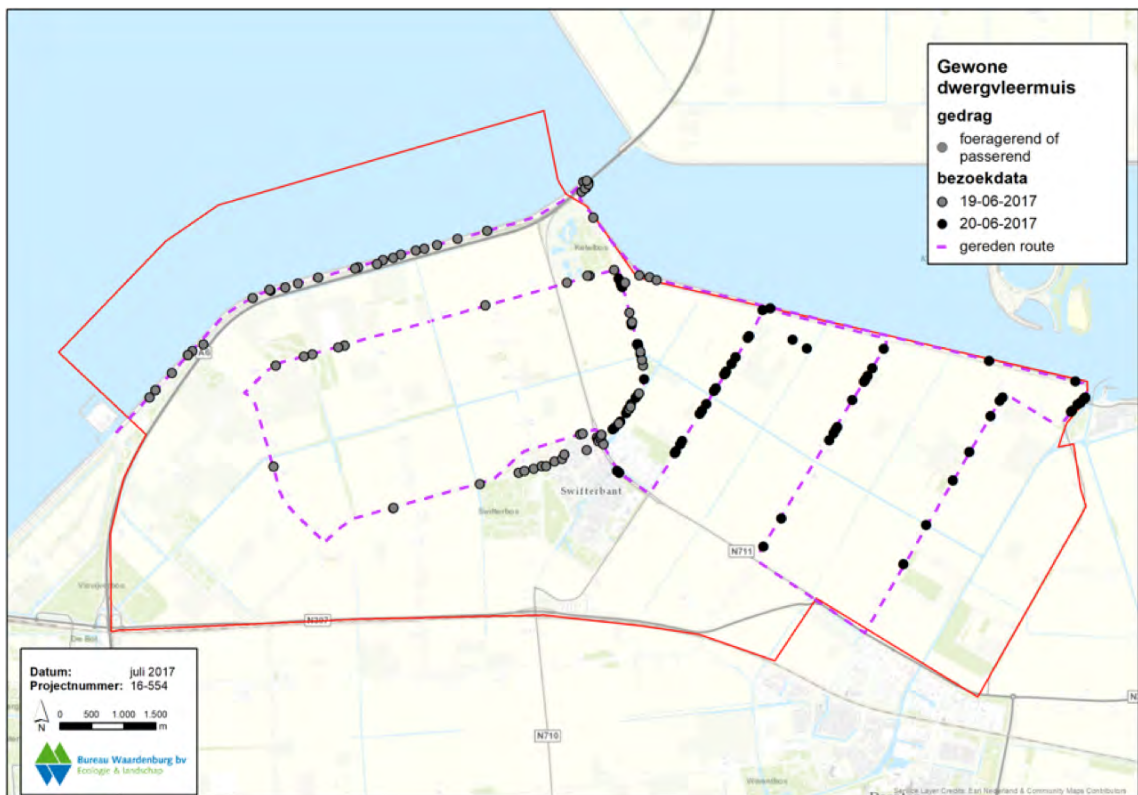
## Bijlage 1 Vleermuiswaarnemingen nazomer 2016 en voorjaar 2017 langs een transect door het plangebied













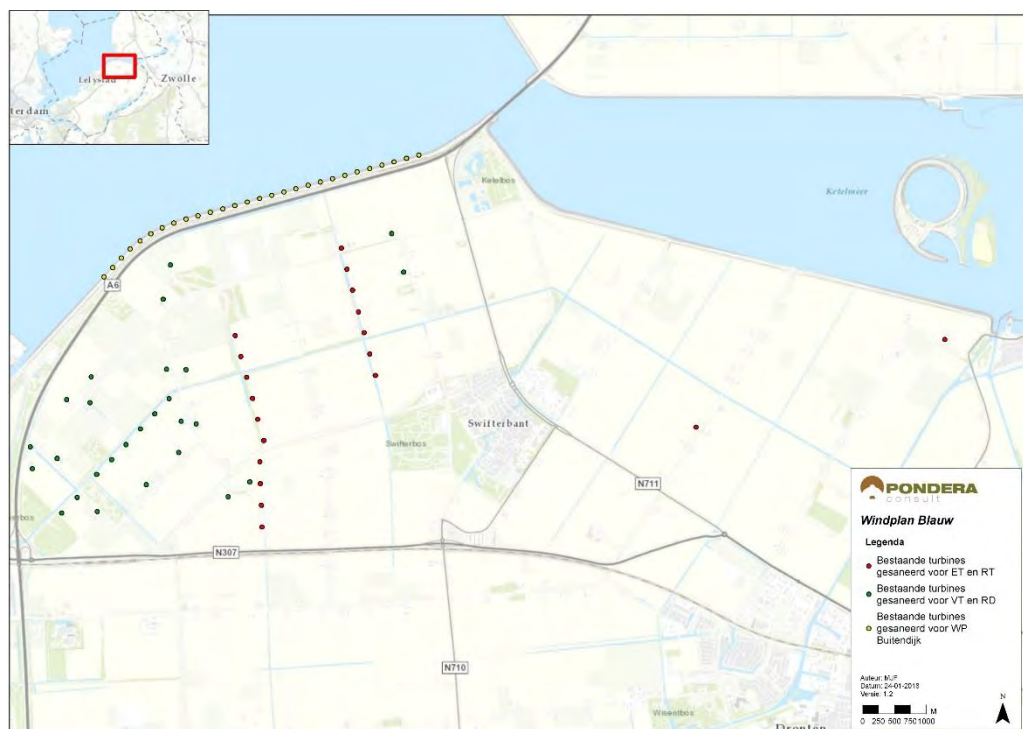
## BIJLAGE 10



# 1 SANERINGSPLAN WINDPLAN BLAUW

Onderdeel van het project betreft het verwijderen van een groot aantal bestaande windturbines. Deze saneringsopgave zal gefaseerd plaatsvinden. Dit betreft ten eerste alle 28 windturbines van het windpark Irene Vorrink, gesitueerd in het IJsselmeer aan de IJsselmeerdijk. Daarnaast worden er 46 andere bestaande turbines in het plangebied verwijderd. In de figuur hieronder is aangegeven welke turbines worden verwijderd en aan welke opstellingslijn van Windplan Blauw ze zijn “gekoppeld”. Het uitgangspunt is dat de bestaande windturbines zijn verwijderd voordat de nieuwe windturbines waaraan de bestaande turbines zijn “gekoppeld” in gebruik worden genomen. Het uitgangspunt is daarbij dat de oude en nieuwe windturbines maximaal een half jaar tegelijkertijd draaien. Dit tegelijkertijd draaien van oude en nieuwe windturbines wordt ook wel de dubbeldraaiperiode genoemd. Alleen de sanering van windpark Irene Vorrink wijkt hier vanaf. Dit wordt nader in de tekst toegelicht. Nadat alle bestaande turbines zijn gesaneerd zullen enkel de nieuwe turbines opgesteld staan en draaien, dit wordt de eindfase genoemd.

**Figuur 1.1 Bestaande windturbines die worden verwijderd. Aangegeven is aan welke opstellingslijn van Windplan Blauw de bestaande windturbines zijn gekoppeld.**



In de paragrafen hieronder wordt per opstellingslijn beschreven hoe de sanering eruit ziet en welke turbines wanneer worden verwijderd.

## **Sanering bestaande windturbines gekoppeld aan opstellingslijn Buitendijks**

Ten behoeve van de realisatie van de windturbines Buitendijks dienen alle bestaande windturbines van het windpark Irene Vorrink, gesitueerd in het IJsselmeer aan de IJsselmeerdijk, te worden verwijderd. In totaal betreft dit 28 bestaande windturbines. Alle turbines van windpark Irene Vorrink (IV) moeten zijn afgebroken voordat alle nieuwe

windturbines van Windplan Blauw in het IJsselmeer (het buitendijks gedeelte) in exploitatie worden genomen. Dit in verband met het zo min mogelijk verstoren van watervogels. Indien verwijdering van IV tijdens de bouw van de buitendijkse turbines van Windplan Blauw plaatsvindt dan gebeurt dit in de periode 1 april t/m 31 juli. Dan zijn er namelijk weinig watervogels in dit deel van het IJsselmeer. Gedurende de bouw van de buitendijkse turbines van Windplan Blauw, draaien de windturbines van IV niet in de periode 1 augustus t/m 31 maart, eveneens in verband met de soorten die daar aanwezig zijn. In de onderstaande tabel is de situatie samengevat.

**Tabel 1.1 Schema aanleg en exploitatie WP Buitendijks – Nuon en verwijdering WP Irene Vorrink**

Fase	Windpark	
	Irene Vorrink	WP Blauw (buitendijks)
Vóór bouw WP Blauw (buitendijks)	Windturbines mogen draaien	-
Bouwfase WP Blauw	Windturbines mogen draaien tussen 01-04 en 31-07. Windturbines moeten stil staan tussen 01-08 en 31-03. Windturbines kunnen alleen worden verwijderd tussen 01-04 en 31-07.	Bouw windturbines
Oplevering WP Blauw	-	Windpark in bedrijf

In Tabel 1.2 zijn de coördinaten van de bestaande windturbines opgenomen. Alle turbines zijn in eigendom van de aanvrager, die tevens onderdeel uitmaakt van het Windplan Blauw. In het projectplan Windplan Blauw, waar de eigenaar van het Windpark Irene Vorrink zich aan heeft gecommitteerd, is ten aanzien van de sanering het volgende opgenomen: *Voor dit doel (sanering) worden de bestaande turbines gekoppeld aan de ingebruikname van de nieuwe turbines (...). Het moment van ingebruikname van de nieuwe turbines is gedefinieerd als het moment waarop de laatste turbine in het betreffende parkdeel in exploitatie is gegaan, uitgaande van een aaneengesloten bouwstroom per lijnopstelling. (...) De sanering van deze turbines wordt gekoppeld aan de realisatie van de nieuwe lijnopstellingen buitendijks.*

**Tabel 1.2 Coördinaten te saneren turbines**

Nr.	X	Y
1	167572	512108
2	167769	512162
3	167964	512214
4	168153	512267
5	168349	512319
6	168544	512375
7	168733	512428
8	168924	512478
9	169112	512532
10	169305	512586

11	169496	512637
12	169688	512688
13	169881	512740
14	170077	512795
15	170272	512847
16	170465	512899
17	170655	512950
18	170849	513007
19	171041	513058
20	166098	511150
21	166234	511297
22	166372	511443
23	166511	511585
24	166669	511714
25	166834	511825
26	167012	511921
27	167194	511995
28	167385	512056

### **Sanering bestaande windturbines gekoppeld aan opstellingslijn Elandtocht & Rendiertoht**

Ten behoeve van de realisatie van de windturbines van de Elandtocht en de Rendiertoht dienen een aantal bestaande windturbines te worden verwijderd (zie Tabel 1.3), onder andere vanwege de fysieke positionering. De initiatiefnemers van het Windplan Blauw hebben zich aan een saneringsplan gecommitteerd, dat aansluit bij de saneringsopgave zoals opgenomen in het rijksinpassingsplan. Hier wordt aan voldaan door uiterlijk een half jaar na ingebruikname van de laatst toegevoegde windturbine de bestaande windturbines op de volgende locaties buiten werking te brengen en vervolgens over te gaan tot sloop. De eigenaren van onderstaand vermelde turbinelocaties zijn aangesloten bij Windplan Blauw, waardoor deze zich tevens hebben gecommitteerd aan de saneringsopgave.

**Tabel 1.3 Coördinaten te saneren turbines gekoppeld aan Windpark Elandtocht en Rendiertoht (in rijksdriehoekstelsel).**

<b>Nummer</b>	<b>X-coördinaat</b>	<b>y-coördinaat</b>
1	175394	508793
2	168607	508587
3	168515	508915
4	168429	509246
5	168340	509574
6	168248	509902
7	168160	510230

8	170359	509606
9	170272	509940
10	170184	510273
11	170094	510602
12	170003	510941
13	169913	511269
14	169826	511598
15	168547	508249
16	168552	507911
17	168568	507570
18	168578	507229
19	179302	510166

#### **Sanering bestaande windturbines gekoppeld aan opstellingslijn Klokbekertocht & Rivierduintocht**

Ten behoeve van de realisatie van de windturbines van de Klokbekertocht en de Rivierduintocht dienen een aantal bestaande windturbines te worden verwijderd (zie Tabel 1.4), onder andere vanwege de fysieke positionering. De initiatiefnemers van het Windplan Blauw hebben zich aan een saneringsplan gecommitteerd, dat aansluit bij de saneringsopgave zoals opgenomen in het rijksinpassingsplan. Hier wordt aan voldaan door uiterlijk een half jaar na ingebruikname van de laatst toegevoegde windturbine de bestaande windturbines op de volgende locaties buiten werking te brengen en vervolgens over te gaan tot sloop. De eigenaren van onderstaand vermelde turbinelocaties zijn aangesloten bij Windplan Blauw, waardoor deze zich tevens hebben gecommitteerd aan de saneringsopgave.

**Tabel 1.4 Coördinaten te saneren turbines gekoppeld aan Windpark Klokbekertocht en Rivierduintocht (in rijksdriehoekstelsel).**

<b>Nummer</b>	<b>X-coördinaat</b>	<b>y-coördinaat</b>
1	170617	511830
2	170803	511225
3	165878	509178
4	165515	509225
5	167145	511337
6	167313	508888
7	168388	507935
8	167272	508400
9	167083	509702
10	167385	509694



11	165900	509581
12	164974	508142
13	165363	508304
14	167548	508845
15	167027	510799
16	165994	507472
17	168049	507704
18	166763	507894
19	164943	508486
20	165982	508054
21	166218	508287
22	166446	508523
23	166673	508766
24	166898	509004
25	167121	509242
26	165679	507693
27	165433	507448



## BIJLAGE 11



Provincie Flevoland  
College van Gedeputeerde Staten  
T.a.v. mevr. A.W.H.M. van Oorschot

Verzonden per e-mail t.a.v. n.bolt@flevoland.nl

Betreft : Aanvullende informatie Wnb aanvraag gebiedsbescherming wp Blauw  
Datum : 10 mei 2018  
Bijlagen : 2  
Kenmerk : WP Blauw/MTK/001

Geachte College van Gedeputeerde Staten, geachte mevrouw van Oorschot,

Op 22 februari 2018 is door ons, namens de initiatiefnemers, een vergunning gebiedsbescherming aangevraagd in het kader van de Wet natuurbescherming voor de realisatie en exploitatie van windpark Blauw. Eveneens is op deze datum een ontheffing soortenbescherming aangevraagd voor het verbod op het doden/verwonden van vogel- en vleermuissoorten.

Op 14 maart jl ontvingen wij naar aanleiding van deze separate aanvragen van u een verzoek om nadere informatie (kenmerk 2209781). Graag gaan wij middels deze brief in op uw verzoek om informatie.

Aangezien sprake is van twee separate vergunningsaanvragen ontvangt u bijgaand onze reactie ten aanzien van de aanvraag om een vergunning gebiedsbescherming. De reactie ten aanzien van de soortenbescherming zenden wij u separaat toe.

1. Op het aanvraagformulier staan twee aanvragers vermeld. U verzoekt de aanvraag aan te passen naar één aanvrager die verantwoordelijk is voor de uitvoering en hierop aangesproken kan worden.

Initiatiefnemers trekken samen op bij de voorbereidingen van windpark Blauw en zullen, waar nodig, ook gezamenlijk verplichtingen op basis van de verleende toestemmingen op grond van de Wet natuurbescherming uitvoeren. Hierover zullen privaatrechtelijke afspraken worden gemaakt. Het verlenen van de toestemmingen op grond van de Wet natuurbescherming aan slechts één van beide initiatiefnemers doet geen recht aan de werkelijkheid, nu het windpark immers door twee initiatiefnemers worden gerealiseerd. Verder is juist gekozen voor het gezamenlijk aanvragen van de natuurtoestemmingen omdat, gelet op de onderlinge samenhang tussen de windturbines van beide initiatiefnemers en feit dat op het gehele windpark één rijkscoördinatieprocedure van toepassing is, aangenomen moet worden dat sprake is van één project in de zin van de Wet natuurbescherming. Daarnaast zal het niet eenvoudig zijn om, gelet op de samenhang en verwevenheid van de windturbines van windpark Blauw, per initiatiefnemer de effecten van de door deze initiatiefnemer te plaatsen windturbines op de relevante Natura 2000-gebieden en de relevante soorten op adequate wijze inzichtelijk te maken.

Graag handhaven wij dan ook de huidige opzet met twee aanvragers.

Graag geven wij u bij deze aan dat sprake is van één aanspreekpunt voor de vergunning. Hierna zijn de gegevens van de contactpersoon opgenomen. Mocht er een personele wijziging zijn zullen wij u hierover schriftelijk informeren.

Contactpersoon:

Mevr. T. Adriaanse

Functie: vergunningspecialist

E-mail: tamara.adriaanse@nuon.com

Telefoon: 06 31030408

Aangezien Pondera Consult gemachtigde is voor de vergunningsaanvragen kunt u bij verlening de vergunning toezenden p/a Pondera Consult, t.a.v. de heer M. ten Klooster.

2. Het rapport windplan Blauw en effecten op natuur is bij de aanvraag gevoegd. Dit is onderdeel van het MER-rapport voor windpark Blauw. U verzoekt aan te geven of het MER-rapport onderdeel van de aanvraag uitmaakt.

U geeft aan dat met de toevoeging van de betreffende rapportage het MER onderdeel van de aanvraag is. Dat is echter niet het geval. De betreffende rapportage is zelfstandig leesbaar; het MER of andere delen daarvan die voor Windpark Blauw zijn opgesteld zijn niet bij de aanvraag gevoegd en vormen daarmee geen onderdeel van de aanvraag.

Voor de ecologische beoordeling voor de gebiedsbescherming in het kader van Natura 2000 is de Passende Beoordeling (PB) (bijlage 4 bij de aanvraag) leidend. Deze beschrijft de effecten van het project op de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden en de voor deze gebieden gestelde instandhoudingsdoelstellingen. De betreffende rapportage waar u naar verwijst (bijlage 5 bij de aanvraag) is bij de voorbereiding van de PB opgesteld maar ook bij de voorbereiding van het MER. Het betreft een achtergronddocument en een eerste toets aan de Wet natuurbescherming dat om deze reden bij de aanvraag is gevoegd. In figuur 1.1 in bijlage 1 van de aanvraag is deze relatie in een schema weergegeven.

Aangezien er een wijziging heeft plaatsgevonden in het betreffende rapport (oorspronkelijk bijlage 5 bij de aanvraag) voegen wij de laatste versie bij deze aanvulling. Wij verzoeken u de oorspronkelijke bijlage 5 door het bijgevoegde document te vervangen. De wijzigingen hebben geen invloed op de ecologische beoordeling in de PB.

3. U verzoekt te verhelderen wanneer de dubbeldraaiperiode begint en eindigt. Verder verzoekt u duidelijk te maken hoe sanering van de windturbines is gewaarborgd of is te borgen.

#### *Dubbeldraaiperiode*

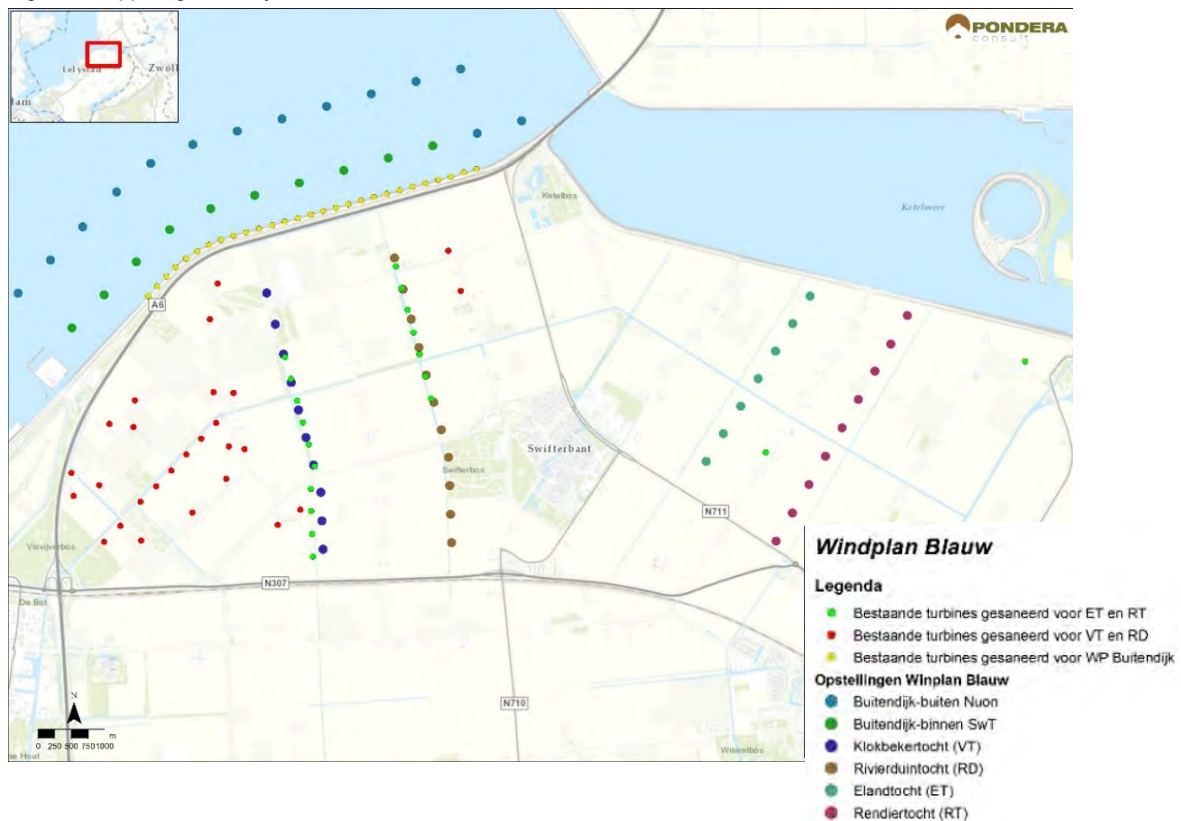
Voor windpark Blauw geldt dat reeds een groot aantal windturbines in de huidige situatie aanwezig zijn. Deze bestaande windturbines worden verwijderd, het betreft 28 windturbines van windpark Irene Vorrink en 48 windturbines op land. In totaal 76 windturbines. De dubbeldraaiperiode betreft de periode waarin zowel bestaande windturbines als de nieuwe windturbines van windpark Blauw operationeel zijn.

Bij de aanvraag is een saneringsplan bijgevoegd (bijlage 7) waarin is aangegeven hoe sanering plaatsvindt. In het saneringsplan is de verwijdering, en tevens daarmee de dubbeldraaiperiode uitgewerkt. Dit plan is onderdeel van de aanvraag. In figuur 1.1 van het saneringsplan is de koppeling tussen nieuwe en bestaande windturbines uitgewerkt (zie ook figuur 2.2 uit bijlage 1 bij de aanvraag).

Samengevat komt het neer op het volgende:

- Er is geen sprake van dubbeldraaien voor de bestaande windturbines in het IJsselmeer, Windpark Irene Vorrink, met de nieuwe windturbines in het IJsselmeer (WP Buitendijk in figuur 1.1). De bestaande windturbines zijn verwijderd voordat de nieuwe windturbines in het IJsselmeer allemaal in bedrijf zijn genomen. Aanvullend is aangegeven dat gedurende de bouw van de nieuwe windturbines in het IJsselmeer, de bestaande windturbines in een specifieke periode (1 augustus tot en met 31 maart) niet draaien
- Een groot deel van de bestaande windturbines staat op lijnen waar nieuwe windturbines worden gerealiseerd. De betreffende windturbines op een dergelijke lijn worden verwijderd voor de bouw van de nieuwe windturbines. Er is daar derhalve geen sprake van een dubbeldraaiperiode (zie ook figuur 1.1 in bijlage 9 bij de aanvraag).
- Voor de bestaande windturbines op land buiten de plaatsingszones voor nieuwe lijnen geldt een half jaar dubbeldraaien en geldt dat de verwijdering is gekoppeld aan de nieuw te bouwen windturbines op land. In figuur 1.1 van bijlage 9 is met verschillende kleuren aangegeven welke bestaande turbines aan welke nieuwe windturbines zijn gekoppeld. Zoals in bijlage 9 aangegeven geldt dat de bestaande windturbines uiterlijk een half jaar na in gebruik name van de nieuwe windturbines die daaraan gekoppeld zijn buiten werking worden gesteld en vervolgens gesloopt zullen worden. Dat betekent dus concreet dat de dubbeldraaiperiode van een half jaar aanvangt op het moment dat de nieuwe windturbines in gebruik worden genomen.

Figuur 1 Koppeling te verwijderen bestaande windturbines aan nieuw te bouwen windturbines



In de effectbeoordeling is rekening gehouden met genoemde verwijdering van bestaande turbines zoals hiervoor geschreven. Echter in de effectbeoordeling is aangenomen dat de 28 windturbines op land die op de locatie van een nieuwe lijn staan (rode kleur in figuur 1 hiervoor) maximaal 5 jaar gelijktijdig operationeel blijven.

Dit is gedaan ten behoeve van een worst case effectbeoordeling. Graag bevestigen wij dan ook dat de sanering plaatsvindt conform hetgeen hiervoor is samengevat en opgenomen in bijlage 9 bij de aanvraag.

Mocht u het wenselijk vinden een voorschrift op te nemen ter nadere verduidelijking stellen wij voor toe te voegen:

*Ten aanzien van de verwijdering van de bestaande windturbines dient:*

- *Uiterlijk 3 weken voor aanvang van de eerste bouwwerkzaamheden het saneringsplan uit de aanvraag te worden geactualiseerd met voorgenomen verwijderingsdata voor bestaande windturbines, uitgaande van de uitgangspunten in de aanvraag en conform de figuur 1 uit de aanvulling op de aanvraag (dd.19 april 2018).*
- *Een melding te worden gedaan van ingebruikname van de lijnopstelling, binnen 1 week na ingebruikname van elke individuele opstelling van WP Blauw*
- *Per individuele opstelling (conform figuur 1 uit de aanvulling op de aanvraag) van WP Blauw een melding te worden gedaan van de aanvang en beëindiging van de verwijdering van de aan deze opstelling gekoppelde te verwijderen bestaande windturbines*

11. U verzoekt de passende beoordeling aan te passen en duidelijk te maken welke effecten op de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden optreden. De aanleiding hiervoor is de focus die u ziet op de 1% norm.

De PB is als bijlage 4 bij de aanvraag gevoegd. In de PB zijn de effecten van het initiatief op de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden en de instandhoudingsdoelstellingen voor deze gebieden bepaald (zie bijvoorbeeld laatste alinea hoofdstuk 3 van de PB). Naar aanleiding van uw verzoek is de PB aangepast en is verduidelijkt dat de beoordeling gericht is op het bepalen van het effect op de draagkracht van Natura 2000-gebieden (omvang en kwaliteit leefgebied van soorten). De aangepaste PB is als bijlage bij deze brief gevoegd. Graag verzoeken wij u de oorspronkelijke PB (bijlage 4 bij de aanvraag) dd. 21 februari 2018, te vervangen door de bij deze brief gevoegde geactualiseerde PB12 april 2018 .

12. In de PB wordt informatie over de tiplaaft van de windturbines op water en op land gemist. Verzocht wordt dit aan te vullen.

In de volgende tabel zijn de verzochte gegevens opgenomen. Voor deze afmetingen wordt vergunning aangevraagd en afwijken van deze maatvoering is niet aan de orde. De minimum tiphoogte, zijnde de ruimte tussen de onderzijde van de rotor en maaiveld/water (NAP), is opgenomen evenals de maximale tiphoogte.

**Tabel 2 afmetingen windturbines**

Lijn	Ashoogte	Rotordiameter	Tiplaaft tov maaiveld	Tiphoogte tov NAP
Buitendijks-buiten NUON	120-166 m	120-164 m	Minimaal 38 m	Max. 213 m
Buitendijks-binnen Swifterwint	120-166 m	120-164 m	Minimaal 38 m	Max. 213 m
Klokbekertocht	120-166 m	120-164 m	Minimaal 38 m	Max. 213 m
Rivierduintocht	120-166 m	120-164 m	Minimaal 38 m	Max. 213 m
Elandtocht	120-166 m	120-164 m	Minimaal 38 m	Max. 248 m
Rendiertocht	120-166 m	120-164 m	Minimaal 38 m	Max. 248 m

13. Verzocht wordt de wijze waarop de mitigerende maatregel voor de fuut is geregeld en verzekerd uit te werken. Tevens wordt opgemerkt dat de conclusie ten aanzien van het effect van de mitigerende maatregel gericht dient te zijn op het geldende instandhoudingsdoel voor de fuut.

De tekst in de PB (zie bijlage bij deze brief) is aangescherpt. Inderdaad geldt dat met inbegrip van de mitigerende maatregel voor de fuut geen afbreuk wordt gedaan aan het realiseren van het instandhoudingsdoel voor de fuut in het Natura 2000-gebied IJsselmeer.

Ten aanzien van de wijze waarop de mitigerende maatregel wordt vastgelegd en verzekerd informeren wij u graag als volgt. Kortweg betreft de mitigatie het tussen 1 augustus en 31 maart afsluiten van een 300 m brede zone langs de IJsselmeerdijk tussen globaal de Maximacentrale en de Ketelbrug. In deze zone wordt geen scheepvaart meer toegestaan, behoudens die voor één visser met vaste hokfuiken en voor eventueel noodzakelijk onderhoud aan de dijk door het waterschap.

De uitvoering van de mitigerende maatregel vindt plaats door een combinatie van boeien parallel aan de dijk en het aanleggen van een ballenlijn op de uiteinden van het rustgebied voor de scheepvaart. Onderdeel van de markering zijn een aantal radarreflectoren, nautische markeringslichten en de bevestigingsconstructie (verankering en/of palen). Dit type uitvoering leidt tot een afscheiding die ook op andere grote wateren wordt gebruikt zoals bij de Oosterscheldekering en de Haringvlietdam. Voor de scheepvaart is deze uitvoering herkenbaar. In de bijlage bij deze brief vindt u een toelichting op de uitvoering van het rustgebied evenals een kaartbijlage.

14. Nadere onderbouwing voor de effecten op visdief, kuifeend en wilde eend wordt verzocht, waaronder een beoordeling van cumulatieve effecten op de instandhoudingsdoelstelling voor de visdief in het Markermeer.

Zie ook onder vraag 16. Verzochte informatie is daarbij onderdeel van de PB. In de aangepaste PB welke bij onderhavige brief is gevoegd is dit verduidelijkt conform uw verzoek. De aanpassing van het rustgebied door de toevoeging van rustgebied is positief voor de draagkracht van het IJsselmeer voor de kuifeend. In de bijlage over de inrichting van het rustgebied is in paragraaf 1.4.1 derhalve ingegaan op de kuifeend.

15. U geeft aan de redenering t.a.v. cumulatie met de staand wantvisserij niet te kunnen volgen omdat jaarlijks een vergunning wordt afgegeven voor de staand wantvisserij. Jaarlijks wordt de staand wantvisserij beoordeeld en vergund. Dit houdt ook in dat de vergunning jaarlijks aangepast kan worden. In die zin zou de staand wantvisserij wel meegenomen moeten worden bij het bepalen van de cumulatieve effecten. Omdat er echter jaarlijks een nieuwe vergunning wordt afgegeven met maatregelen is het effect van de staand wantvisserij op de instandhoudingsdoelen voor 2023 (dubbeldraaiperiode windmolenpark) nog niet exact bekend en is het in die zin niet goed mogelijk effecten cumulatief te toetsen.

Graag lichten wij de situatie nader toe. Voor de staand want visserij wordt, zoals u terecht opmerkt, maximaal voor een periode van een jaar vergunning verleend op grond van de Wet natuurbescherming in het kader van de gebiedsbescherming. Op dit moment is een vergunning verleend voor de periode tot en met 2018.

Op grond hiervan geldt dat voor het moment dat het windpark wordt gerealiseerd en geëxploiteerd (aanvang 1 januari 2020) geen vergunning van kracht is voor de staand want visserij. Er is derhalve geen sprake van cumulatie voor windpark Blauw met de staand want visserij. Op moment dat voor deze visserij een vergunning op grond van de Wet natuurbescherming wordt aangevraagd en beoordeeld wordt, dient deze beoordeeld te worden in cumulatie met de vergunning op grond van de Wet natuurbescherming ten aanzien van windpark Blauw. Immers, op dat moment moet windpark Blauw beschouwd worden als een initiatief waarvoor een Wnb-vergunning is verleend en waarmee, omdat het windpark dan nog niet is gerealiseerd, in de cumulatieve beoordeling voor een eventuele vergunning voor de staand want visserij rekening mee dient te worden gehouden.

16. Verzocht wordt de cumulatieve beoordeling voor de wilde eend en de kuifeend aan te vullen met alle vergunde nog niet (geheel) uitgevoerde projecten. De beoordeling dient helder te maken welke gevolgen er zijn voor de omvang en kwaliteit van het leefgebied voor deze soorten.

Graag verwijzen wij naar de aangevulde PB welke als bijlage is bijgevoegd. Verduidelijkt is de gevolgen ten gevolge van het project voor de omvang en kwaliteit van het leefgebied voor deze soorten. Daarbij is in paragraaf 9.5 van de PB aangegeven dat deze soorten meeprofiten van de mitigerende maatregel die voor de fuut wordt getroffen. In paragraaf 9.7 van de PB is ingegaan op de cumulatieve effecten met medeneming van andere projecten die vergund maar nog niet (geheel) gerealiseerd zijn ten aanzien van wilde eend en kuifeend.

Graag vatten wij de effectbeoordeling voor genoemde soorten kort samen in het licht van de functie van het IJsselmeer en de situatie voor deze soorten.

#### *Windpark Blauw, effectschatting aanvaringslachtoffers wilde eend*

De inschatting van effecten op wilde eenden van Natura 2000-gebied IJsselmeer betreft wilde eenden die op het water van het meer verblijven, deels ook langs de oever foerageren maar vooral 's nachts het agrarisch gebied in vliegen om voedsel te zoeken. Daar kunnen aanvaringslachtoffers vallen bij binnendijkse turbines.

Omdat WP Irene Vorrink wordt verwijderd, zal de verstoring langs de dijk afnemen. Dat kan leiden tot een toename van de aantallen wilde eenden in het gebied. In de PB is veiligheidshalve een factor 2 gehanteerd voor de te verwachte toename van rustende vogels (dit betreft dus een verdubbeling).

Voor het VKA is een minimum en een maximum effect-scenario gehanteerd. In het maximum effect-scenario is een tiplaaft gehanteerd van 38 m (minimale ashoogte 120 m, maximale rotordiameter 164 m).

In het maximum effect-scenario worden in de CRM-berekeningen met het Flux Collision Model 2 aanvaringslachtoffers per jaar berekend. Dat is ruim onder de 1%-mortaliteits norm. In het minimum effect scenario is geen sprake van jaarlijkse slachtoffers..

Het project zorgt voor een verbetering van Natura 2000-gebied IJsselmeer voor de wilde eend, door het verwijderen van WP Irene Vorrink (afname verstoring), en het instellen van een rustgebied in die zone voor de fuut. Van die toename zal dan in het maximum effect scenario weer 1 vogel per jaar (zie de factor 2 die gehanteerd is) als aanvaringslachtoffer vallen. Ondanks dat de aantallen onder het instandhoudingsdoel liggen kan dat derhalve niet als significant effect worden geduid.

Tenslotte: bij de aanvaringslachtofferberekeningen voor het VKA is geen rekening gehouden met saldering, ofwel de aanvaringslachtoffers die vallen bij de nu aanwezige windturbines. In de huidige situatie is echter ook reeds een slachtoffer te verwachten aangezien wilde eenden het bestaande windpark Irene Vorrink passeren bij uitwisseling tussen foerageergebieden op land en rustgebieden op water.

#### *Windpark Blauw, effectschatting aanvaringslachtoffers kuifeend*

Voor de kuifeend ligt de reden van het niet behalen van het doel aan de voedselsituatie in het IJsselmeer (Noordhuis et al. 2014). De aantallen kuifeenden hangen sterk samen met de beschikbaarheid van driehoeksmosselen in de wintergebieden (Natura 2000 profiel). De landelijke staat van instandhouding van de populatie kuifeenden is als matig ongunstig beoordeeld, in verband met een mogelijke verdere afname van de beschikbaarheid van driehoeksmosselen in het IJsselmeergebied (Natura 2000 profiel). De aantallen zijn het afgelopen decennium in het IJsselmeer overigens vrij stabiel (sovon.nl).

Voor de kuifeend is de sterfte van het maximum effect scenario van Windplan Blauw zo gering (maximaal 6 exemplaren in het maximum effect scenario) dat deze sterfte geen wezenlijke bijdrage levert aan de cumulatieve sterfte en geen invloed heeft op de trend en huidige aantallen. De verwijdering van de 28 windturbines van Windpark Irene Vorrink is positief omdat daarmee de verstoring van de kustzone door de aanwezigheid van deze windturbines



wordt opgeheven. De kuifeend kan bovendien meeliften met de mitigerende maatregelen die voor fuut worden genomen, behalve een toename in rustmogelijkheden resulteren het plaatsen van 200 rifballen binnen het rustgebied ook in een toename van foerageermogelijkheden. Er is derhalve geen negatieve maar wel een positieve impact op de omvang en kwaliteit van het leefgebied voor kuifeend. In de aanvulling op de vergunningaanvraag (Inrichting rustgebied Windplan Blauw, Pondera mei 2018) is dit nader toegelicht.

Voorgaande geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de kuifeend in het Natura 2000-gebied IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatieve effecten, met zekerheid uit te sluiten.

17. Verzocht wordt te verduidelijken dat in de PB wordt geconcludeerd dat van barrièrewerking geen sprake is terwijl eveneens wordt gesteld dat weinig bekend is over barrièrewerking ten gevolge van grote windmolens.

Dit is inderdaad correct en verduidelijkt in de PB. In de referentiesituatie hebben de bestaande windturbines er niet toe geleid dat watervogels (o.a. ganzen, eenden) niet meer door het plangebied vliegen of daar foerageren. De nieuwe windturbines zijn groter (de rotor draait dus hoger boven de grond) en staan verder uit elkaar dan de huidige windturbines en bieden dus nog meer ruimte om tussendoor of onderdoor te vliegen. In onderzoeken in bestaande windparken is vastgesteld dat dit bijvoorbeeld voor ganzen en kleine zwaan niet resulteerde in meer dan enige 'hinder' (de slaapplaatsen en foerageergebieden bleven gewoon bereikbaar, zie referenties in par 5.3.1 van de PB). Ook voor aalscholvers, meeuwen en sterns is in verschillende windparken (o.a. Windpark De Slufter, OWEZ, Windpark Sabinapolder) vastgesteld dat barrièrewerking geen rol speelt en de vogels door het windpark heen vliegen (zie ook par 2.3 in bijlage 2 in de PB).

18. Verzocht wordt aan te geven of bij de cumulatie rekening is gehouden met het project zandwinning Smals in het IJsselmeer.

Graag bevestigen wij, zoals door u verondersteld, dat bij de cumulatie rekening is gehouden met de zandwinning Smals in het IJsselmeer. Dit project is in tabel 9.9 van de PB bedoeld onder 'industriezandwinning IJsselmeer'.

Wij gaan ervan uit dat bovenstaande de door u verzochte aanvullende informatie betreft. Mocht u vragen over de informatie in deze brief of de bijlage hebben vernemen wij dat graag. Vanzelfsprekend zijn wij te allen tijde beschikbaar voor een nadere toelichting. U kunt hiervoor contact opnemen met de heer Ten Klooster ([m.tenklooster@ponderaconsult.com](mailto:m.tenklooster@ponderaconsult.com)/ 06 46111889).

Met vriendelijke groet,



J.F.W. Rijntalder  
Directeur Pondera Consult



## BIJLAGE 12



# Passende beoordeling Windplan Blauw, provincie Flevoland

Toetsing in het kader van de Wet natuurbescherming

R.G. Verbeek  
H.A.M. Prinsen



**Bureau Waardenburg bv**  
Ecologie & landschap

Postbus 365 4100 AJ Culemborg  
Telefoon 0345 51 27 10, Fax 0345 51 98 49  
E-mail [info@buwa.nl](mailto:info@buwa.nl) [www.buwa.nl](http://www.buwa.nl)





# Passende beoordeling Windplan Blauw, provincie Flevoland

## Toetsing in het kader van de Wet natuurbescherming

ing. R.G. Verbeek, drs. H.A.M. Prinsen

Status uitgave: Definitief, v2.4

Rapportnummer: 17-152 v2.3  
Projectnummer: 16-685  
Datum uitgave: 12 april 2018  
Projectleider: drs. H.A.M. Prinsen  
Naam en adres opdrachtgever: Witteveen + Bos Amsterdam  
Postbus 12205  
1100 AE Amsterdam-Zuidoost  
Referentie opdrachtgever: E-mail van M.M.K. Vanderschuren MSc. met gunning, d.d. 8 augustus 2017  
Akkoord voor uitgave: drs. C. Heunks

Paraaf:



Graag citeren als: Verbeek, R.G. & H.A.M. Prinsen, 2018. Passende beoordeling Windplan Blauw, provincie Flevoland. Toetsing in het kader van de Wet natuurbescherming. Rapportnr. 17-152, Bureau Waardenburg, Culemborg.

Trefwoorden: Natura 2000, windenergie, effectbeoordeling, IJsselmeer, Wet natuurbescherming, passende beoordeling

Bureau Waardenburg bv is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Bureau Waardenburg bv. Opdrachtgever hierboven aangegeven vrijwaart Bureau Waardenburg bv voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Bureau Waardenburg bv / Witteveen + Bos

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, digitale kopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Bureau Waardenburg bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Lid van de branchevereniging Netwerk Groene Bureaus. Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg bv is door CERTIKED gecertificeerd overeenkomstig ISO 9001: 2015. Bureau Waardenburg bv hanteert als algemene voorwaarden de DNR 2011, tenzij schriftelijk anders wordt overeengekomen.



**Bureau Waardenburg bv**  
Onderzoek en advies voor ecologie en landschap

Postbus 365 4100 AJ Culemborg  
Telefoon 0345 51 27 10  
info@buwa.nl www.buwa.nl



# Voorwoord

Nuon Wind Development en SwifterwinT zijn voornemens om in het oostelijk deel van de provincie Flevoland een windpark (Windplan Blauw) te realiseren. De bouw en het gebruik van dit windpark kan effecten hebben op beschermde Natura 2000-gebieden.

In het MER zijn de milieueffecten van Windplan Blauw in beeld gebracht. Witteveen+Bos heeft aan Bureau Waardenburg de opdracht verstrekt om in een passende beoordeling de mogelijke effecten van het voorkeursalternatief van Windplan Blauw op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van nabijgelegen Natura 2000-gebieden te beoordelen.

Aan de totstandkoming van dit rapport werkten mee:

R.G. Verbeek	rapportage;
H.A.M. Prinsen	projectleiding, eindredactie.

Genoemde personen zijn door opleiding, werkervaring en zelfstudie gekwalificeerd voor de door hen uitgevoerde werkzaamheden. Het project is uitgevoerd volgens het kwaliteitshandboek van Bureau Waardenburg. Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg is ISO gecertificeerd.

Vanuit de opdrachtgever is de opdracht begeleid door Michelle Vanderschuren en Jimme Zoete (Witteveen+Bos) en Sjoerd Dirksen (Sjoerd Dirksen Ecology). Wij danken hen voor de prettige samenwerking.





# Inhoud

Voorwoord .....	3
1 Inleiding.....	7
1.1 Aanleiding en doel.....	7
1.2 Leeswijzer .....	7
2 Inrichting windpark en plangebied .....	9
2.1 Plangebied en studiegebied .....	9
2.2 Inrichting windpark (VKA) .....	9
3 Aanpak toetsing Natura 2000-gebieden.....	15
4 Beschermde gebieden en afbakening onderzoek .....	17
4.1 Natura 2000-gebieden in het studiegebied.....	17
4.2 Afbakening effectbepaling en -beoordeling Natura 2000-gebieden.....	18
5 Materiaal en methoden.....	33
5.1 Brongegevens .....	33
5.2 Effectbepaling en –beoordeling habitattypen en soorten bijlage II HR .....	35
5.3 Effectbepaling en –beoordeling vogels .....	36
6 Vogels in het studiegebied.....	51
6.1 Broedvogels.....	51
6.2 Niet-broedvogels .....	54
7 Vleermuizen in het studiegebied .....	63
8 Effectbepaling.....	65
8.1 Effecten in de aanlegfase .....	65
8.2 Effecten in de gebruiksfase.....	67
9 Beoordeling van effecten .....	79
9.1 Beoordeling van effecten op habitattypen .....	79
9.2 Beoordeling van effecten op soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn.....	79
9.3 Beoordeling van effecten op broedvogels .....	80
9.4 Beoordeling van effecten op niet-broedvogels .....	82
9.5 Mitigerende maatregelen .....	88
9.6 Samenvatting beoordeling van effecten na mitigatie .....	92
9.7 Cumulatieve effecten .....	94
10 Conclusies.....	99
11 Literatuur .....	101
Bijlage 1 Kader Wet natuurbescherming .....	109

Bijlage 2	Windturbines en vogels .....	115
Bijlage 3	Effecten van luchtvaartverlichting .....	125
Bijlage 4	Flux-Collision Model.....	131
Bijlage 5	AERIUS berekening .....	135
Bijlage 6	Instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden .....	149
Bijlage 7	Seizoensverloop watervogels .....	171
Bijlage 8	Driehoeksmosselen .....	175
Bijlage 9	Windturbines en vleermuizen.....	177

# 1 Inleiding

## 1.1 Aanleiding en doel

Nuon Wind Development en SwifterwinT zijn voornemens om in Oost-Flevoland een windpark te realiseren, genaamd Windplan Blauw. De bouw en het gebruik van dit windpark kunnen effecten hebben op beschermde natuurwaarden.

Ten behoeve van het MER zijn in Verbeek *et al.* (2017) de effecten van verschillende varianten van Windplan Blauw in het kader van natuurwetgeving en natuurbeleid getoetst. Vervolgens heeft de initiatiefnemer het voorkeursalternatief (VKA) vastgesteld.

Een eerdere toetsing van de effecten van drie mogelijke varianten van het VKA heeft aangetoond dat het optreden van significant negatieve effecten op Natura 2000-gebieden niet op voorhand met zekerheid uitgesloten kan worden (Verbeek *et al.* 2017). Het is daarom noodzakelijk om voor het uiteindelijke VKA een passende beoordeling op te stellen, waarin mitigerende maatregelen opgenomen zijn om effecten te beperken of te voorkomen. Daarnaast is een passende beoordeling ook noodzakelijk in het kader van het rijksinpassingsplan. Voorliggende passende beoordeling vormt de passende beoordeling van de habitattoets, zoals omschreven in de Wet natuurbescherming (artikelen 2.7 tot en met 2.9).

## 1.2 Leeswijzer

Hoofdstukken 2 t/m 5 bevatten een omschrijving van het project, het plangebied, de aanpak van de beoordeling van effecten van het windpark in het kader van de natuurwetgeving, de beschermde gebieden in het studiegebied en de toegepaste methoden en gebruikte bronnen. Vervolgens is in hoofdstuk 6 en 7 het gebiedsgebruik en verspreiding van vogels, vleermuizen en overige beschermde soorten in het studiegebied beschreven. In hoofdstukken 8 worden de effecten van de ingreep op Natura 2000-gebieden bepaald. Deze effecten worden in hoofdstuk 9 beoordeeld in het kader van relevante natuurwetgeving. De effecten zijn op zichzelf en waar nodig in samenhang met de effecten van andere plannen en projecten (cumulatief) beoordeeld. De overkoepelende conclusies en mitigerende maatregelen zijn beschreven hoofdstuk 10. Dit hoofdstuk kan eveneens gelezen worden als de samenvatting van het rapport.



## 2 Inrichting windpark en plangebied

### 2.1 Plangebied en studiegebied

Het plangebied ligt in het noordoostelijk deel van provincie Flevoland in de gemeenten Lelystad en Dronten. Het grenst aan de kernen van Dronten, Swifterbant en Lelystad, het Ketelmeer en het IJsselmeer. Van de voorgenomen opstelling staan twee rijen windturbines langs de dijk in het IJsselmeer.

In en rond de binnendijkse turbinelocaties is het landgebruik overwegend agrarisch. Het grondgebruik bestaat hoofdzakelijk uit akkerbouw en in mindere mate uit grasland, bloementeelt, bollenteelt en fruitteelt<sup>1</sup>. Bebouwing is aanwezig in de vorm van vrijstaande gebouwen (agrarische bedrijven). Centraal in het plangebied ligt het dorp Swifterbant. In het westen van het plangebied loopt de rijksweg A6 tussen de Ketelbrug en Lelystad.

Binnen het plangebied liggen ook enkele kleine bosgebieden. Het gaat om Kamperhoek bij de Ketelbrug, het Visvijverbos bij Lelystad en twee kleine bosgebieden langs de Noordertocht (Bossen Rivierduingebied). Direct ten zuidwesten van Swifterbant ligt het Swifterbos. De bossen zijn meest in de tweede helft van de vorige eeuw als loofbos aangeplant. Het bosgebied Kamperhoek bestaat voor een aanzienlijk deel ook uit grasland, ruigte en moeras.

Een deel van het plangebied ligt in het IJsselmeer. Het IJsselmeer is hier overwegend tussen de 3 en 5 meter diep en plaatselijk tot 7 meter diep. Op circa twee kilometer uit de kust ligt een vaargeul die het Ketelmeer verbindt met het Markermeer (Houtribsluizen)

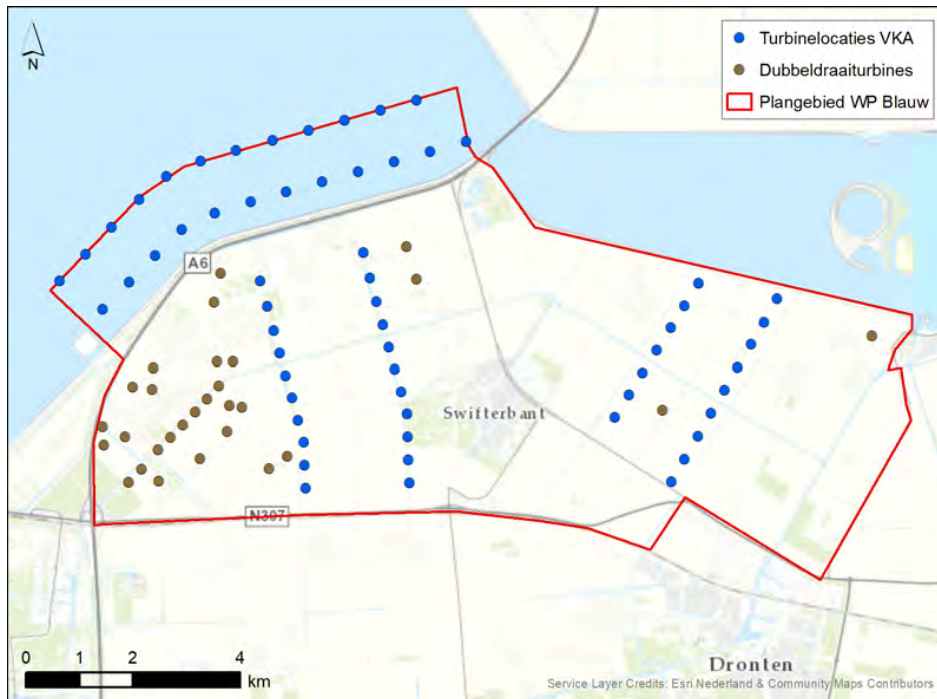
Het studiegebied is voor het onderdeel ecologie in een aantal gevallen ruimer genomen dan het plangebied. Dit verschilt per effecttype of per diersoort. Voor mobiele soorten (o.a. vogels, voor sommige waarvan de actieradius tot meer dan 30 kilometer reikt) beslaat het studiegebied een groot deel van Flevoland.

### 2.2 Inrichting windpark (VKA)

Het vastgestelde VKA van Windplan Blauw bestaat uit de aanleg en het gebruik van 61 nieuwe windturbines en de sanering van 73 bestaande windturbines in het IJsselmeer en in noordoostelijk Flevoland (figuur 2.1). Andere onderdelen van het plan zijn de bekabeling tussen de windturbines (en het samenbrengen in een onderstation) en de netaansluiting (bestaand schakelstation in Lelystad), alsmede de aanleg van onderhoudswegen en kraanopstelplaatsen (zie ook paragrafen hieronder). In het plangebied worden tijdelijk ook twee meetmasten opgesteld. De effecten op natuur

<sup>1</sup> Bron: [http://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research/Faciliteiten-Producten/Kaarten-en-GIS-bestanden/Landelijk-Grondgebruik-Nederland/Ign\\_viewer.htm](http://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research/Faciliteiten-Producten/Kaarten-en-GIS-bestanden/Landelijk-Grondgebruik-Nederland/Ign_viewer.htm)

(inclusief Natura 2000-gebieden) van beide meetmasten zijn getoetst in Verbeek (2018). Geconcludeerd wordt in Verbeek (2018) dat er geen effecten zijn van de meetmasten op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van nabijgelegen Natura 2000-gebieden. Deze masten worden verder niet in voorliggende passende beoordeling behandeld.



Figuur 2.1 Windturbinelocaties van het voorkeursalternatief van Windplan Blauw. De donkerrode turbines zijn de zogenaamde dubbeldraaiturbines (§ 2.2.2).



Figuur 2.2 Ligging deelgebieden (plaatsingszones) Windplan Blauw. De alternatieve plaatsingszones zijn niet relevant in voorliggende passende beoordeling.

## 2.2.1 Aanleg en gebruik geplande windturbines

Ten behoeve van de effectbepaling van het voorkeursalternatief (VKA) zijn van de windturbines minimale en maximale afmetingen bepaald die goeddeels ook in het MER onderzocht zijn (tabel 2.1). De oppervlakte van de fundering van de windturbines bedraagt 625 m<sup>2</sup>.

Tabel 2.1 Minimale en maximale afmetingen per lijn (zie ook figuur 2.2) die voor het VKA worden gehanteerd.

Lijn	Ashoogte	Rotordiameter	Tiplaagte tov maaiveld	Tiphoogte tov NAP
Buitendijks-buiten NUON	120-166 m	120-164 m	Minimaal 38 m	Max. 213 m
Buitendijks-binnen Swifterwint	120-166 m	120-164 m	Minimaal 38 m	Max. 213 m
Klokbekertocht	120-166 m	120-164 m	Minimaal 38 m	Max. 213 m
Rivierduintocht	120-166 m	120-164 m	Minimaal 38 m	Max. 213 m
Elandtocht	120-166 m	120-164 m	Minimaal 38 m	Max. 248 m
Rendiertocht	120-166 m	120-164 m	Minimaal 38 m	Max. 248 m

Voor het windpark is nog niet bekend welke specifieke merk(en) en type(s) windturbines worden toegepast. De afmetingen bevinden zich binnen een gedefinieerde bandbreedte. Ten behoeve van de effectbepaling van het VKA zijn voor wat betreft de afmetingen derhalve een *maximum effect scenario* en een *minimum effect scenario* geselecteerd op basis van de minimale en maximale afmetingen van tabel 2.1 om inzicht te geven in de te verwachten effecten. Met betrekking tot aanvarings-slachtoffers van lokaal aanwezige vogels betreft het *maximum effect scenario* de laagst mogelijk as (120 m, tabel 2.1), in combinatie met de grootst mogelijke rotor (164 m). Voor het *minimum effect scenario* is de hoogst mogelijke ashoogte (166 m) in combinatie met de kleinst mogelijke rotordiameter (120 m) geselecteerd. **De toetsing van het VKA in voorliggende passende beoordeling hanteert iets andere uitgangspunten ten aanzien van de omvang van turbines ten opzichte van het onderzoek voor het MER door Verbeek et al. (2018). Dit resulteert o.a. in een lagere tiplaatte (minimaal 38 m, zie tabel 2.1) wat zich vertaalt in andere percentages vogels die vliegen op rotorhoogte (hoofdstuk 5) en berekend aantal slachtoffers (hoofdstuk 8).**

Voor andere soortgroepen zijn de verschillen in afmetingen van de windturbines niet van invloed op de effectbepaling.

In het voorkeursalternatief worden twee rijen windturbines ontwikkeld in het IJsselmeer. Binnendijks worden vier rijen ontwikkeld. In totaal worden in het VKA 61 turbines ontwikkeld (figuur 2.1).

## 2.2.2 Sanering bestaande windturbines

In de huidige situatie staan 73 windturbines in het plangebied. Dit gaat om 28 windturbines van het huidige Windpark Irene Vorrink (in het IJsselmeer) en diverse windturbines in het binnendijkse gedeelte van het plangebied (figuren 2.1 en 2.3). De sanering van deze turbines maakt onderdeel uit van het project. Bij de verwijdering van deze bestaande turbines worden turbineonderdelen uit elkaar gehaald, de betonnen funderingen gesloopt en de bestaande kabels verwijderd.

Alle bestaande windturbines zullen in de eindsituatie zijn verwijderd. Daarnaast is in het MER een scenario onderzocht waarin een deel van de bestaande windturbines (28) in productie blijven naast de nieuwe turbines (zie figuur 2.1). In werkelijkheid treedt deze situatie maximaal 5 jaar op. Dit noemen we de dubbeldraaiperiode. De dubbeldraaiperiode ontstaat doordat de saneringsopgave gefaseerd zal plaatsvinden. De 45 bestaande windturbines die binnen een plaatsingszone voor nieuwe windturbines staan, worden voor in gebruik name van de nieuwe turbines verwijderd (figuur 2.3). De solitaire turbines en de lijnopstelling (noordtocht) in het westen van het plangebied kunnen gelijktijdig in bedrijf zijn met de nieuw te plaatsen turbines.

In het geval van het huidige buitendijkse Windpark Irene Vorrink is als uitgangspunt gehanteerd dat:

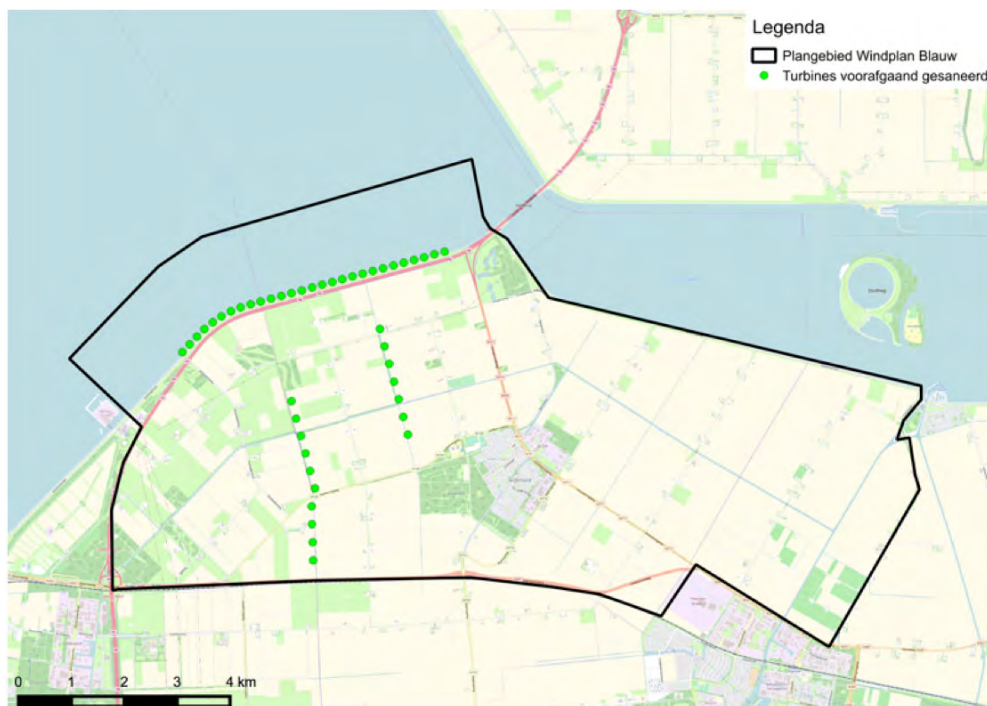
- de 28 bestaande turbines worden stilgezet zodra de bouw van de nieuwe buitendijkse windturbines in het IJsselmeer start;
- in zoverre de bouwperiode overlapt met de periode 1 augustus tot en met 31 maart, wanneer de kustzone van belang is voor rustende watervogels;
- de windturbines van Windpark Irene Vorrink worden vervolgens verwijderd in de periode van 1 april tot en met 31 juli<sup>2</sup>;
- het bestaande Windpark Irene Vorrink is verwijderd voordat de nieuwe buitendijkse windturbines in gebruik worden genomen;
- Windpark Irene Vorrink en de nieuwe buitendijkse turbines in het IJsselmeer zullen nooit tegelijk draaien.

In de passende beoordeling wordt uitgegaan van een *worst case* benadering, dit betekent dat ervan uitgegaan wordt dat de 28 binnendijkse turbines maximaal 5 jaar zullen dubbeldraaien met de windturbines in dezelfde plaatsingszone (figuur 2.2). Deze situatie wordt los van de eindsituatie in voorliggende passende beoordeling beoordeeld.

---

<sup>2</sup> Mocht Windpark Irene Vorrink voorafgaand aan de bouw van de buitendijkse turbines worden verwijderd dan gelden deze beperkingen niet.





*Figuur 2.3 Windturbines (N=45) die voorafgaand aan de bouw van de nieuwe windturbines buiten gebruik worden genomen. Voor de 28 buitendijkse windturbines in het IJsselmeer (het bestaande Windpark Irene Vorrink) geldt dat de bestaande windturbines niet draaien tijdens de bouw van de nieuwe windturbines in het water indien deze bouw plaatsvindt in de periode 1 augustus t/m 31 maart om in deze maanden een rustige kustzone aan te bieden voor watervogels die tijdens de bouw mogelijk op het open water verstoord worden. Het bestaande Windpark Irene Vorrink is verwijderd voordat de nieuwe windturbines in gebruik worden genomen.*

### 2.2.3 Aanleg onderhoudswegen en kraanopstelplaatsen

Voor wat betreft de (aanleg van de) onderhoudswegen en de kraanopstelplaatsen is in deze passende beoordeling uitgegaan van de volgende uitgangspunten:

- de graafdiepte bij de aanleg van de wegen en de wegen zelf ligt niet dieper dan - 40 cm (naar verwachting 25 cm diepte);
- wegbreedte bedraagt 5 m;
- aan te leggen onderhoudswegen zoals opgenomen in figuur 2.4, te weten:
  - 4 km langs de Rendiertocht;
  - 3,5 km langs de Elandtocht;
  - 4,7 km langs de Rivierduintocht
  - 4,5 km langs de Klokbekertocht
- aan te leggen kraanopstelplaatsen 60 bij 30 m, 1.800 m<sup>2</sup> per stuk, 37 in totaal;
- toename verhard oppervlak: 83.500 m<sup>2</sup> (wegen) + 23.125 m<sup>2</sup> (fundering) + 66.600 m<sup>2</sup> (kraanopstelplaatsen).

#### Legenda

● Turbines - tiphoogte 213m.

● Turbines - tiphoogte 248m.

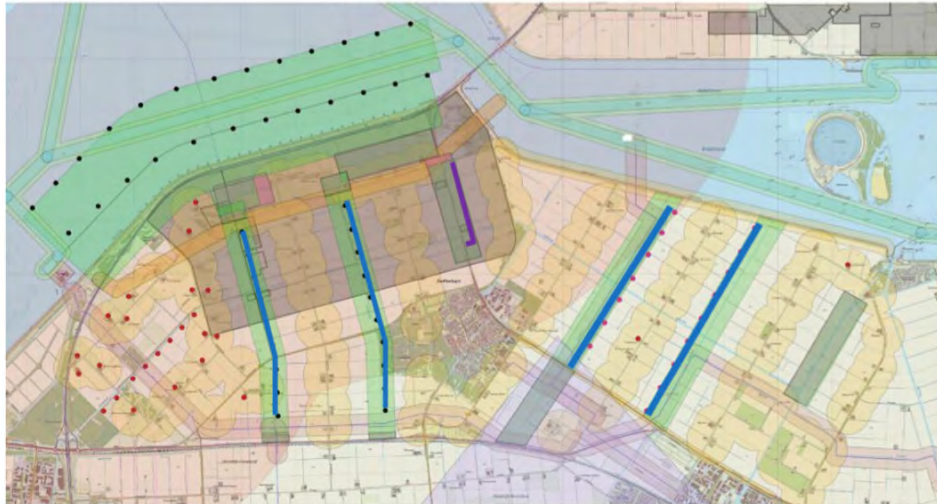
● Huidige turbines

Titel: VKA

Auteur: CK

Datum: 21-07-2017

Versie: 3.91



*Figuur 2.4 Geplande onderhoudswegen in Windplan Blauw, aangegeven met blauwe lijnen. Afbeelding afkomstig uit het MER. De paarse lijn is komen te vervallen.*

#### 2.2.4 Bekabeling

Tussen de windturbines wordt bekabeling aangebracht. De bekabeling wordt samen-gebracht in een onderstation. Daarnaast worden kabels aangebracht tussen het onderstation en de netaansluiting (bestaand schakelstation in Lelystad). Voor het samenbrengen van de kabels in een onderstation zijn in het MER twee opties onderzocht (optie 1 en optie 2). In het hoofddocument van het MER zijn kaarten opgenomen van de twee opties die in voorliggende passende beoordeling onderzocht worden.

### 3 Aanpak toetsing Natura 2000-gebieden

Gebiedsbescherming is in de Wnb beschreven in 'Hoofdstuk 2. Natura 2000-gebieden'. Voor een samenvatting van dit hoofdstuk uit de Wnb wordt verwezen naar bijlage 1 (wettelijk kader).

Een deel van het plangebied is onderdeel van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het overige deel grenst aan Natura 2000-gebied IJsselmeer en aan Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer. Op ruimere afstand liggen nog meer Natura 2000-gebieden (zie hoofdstuk 4). Als de bouw of het gebruik van het windpark negatieve effecten heeft op Natura 2000-gebieden, is een vergunning op grond van de Wet natuurbescherming (kortweg: Wnb) vereist. Ook kunnen maatregelen om negatieve effecten te voorkomen, te verminderen of te compenseren nodig zijn.

In voorliggende passende beoordeling zijn de resultaten van een passende beoordeling van de Habitattoets beschreven, dat wil zeggen een onderzoek naar de effecten op Natura 2000-gebieden. Op basis van de best beschikbare wetenschappelijke kennis zijn de (maximale) effecten van het VKA van Windplan Blauw op de habitattypen en soorten in kaart gebracht en beoordeeld. De effecten zijn op zichzelf en waar nodig in samenhang met de effecten van andere plannen en projecten (cumulatief) beoordeeld. Tenslotte is bepaald of deze effecten significant kunnen zijn.

Meer in detail geeft deze rapportage antwoord op de volgende vragen.

- Welke beschermde Natura 2000-gebieden liggen binnen de invloedssfeer van het windpark? Wat zijn de instandhoudingsdoelstellingen voor deze natuurgebieden?
- Wat is de ligging van het studiegebied ten opzichte van de habitattypen, de leefgebieden van soorten of andere natuurwaarden waarvoor de betreffende natuurgebieden zijn aangewezen? Welke functies hebben het studiegebied en zijn invloedssfeer voor deze beschermde natuurwaarden?
- Welke effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden hebben de bouw en het gebruik van het geplande windpark?
- In hoeverre heeft het project gevolgen voor de draagkracht van Natura 2000-gebieden (omvang en kwaliteit van het leefgebied van soorten)?
- Wat zijn de effecten van het windpark als deze worden beschouwd in samenhang met andere activiteiten en plannen, met andere woorden, wat zijn de cumulatieve effecten?
- Voor welke instandhoudingsdoelstellingen zijn significante effecten (inclusief waar nodig cumulatieve effecten) (mogelijk) aanwezig en voor welke instandhoudingsdoelstellingen kunnen deze met zekerheid worden uitgesloten?
- Welke maatregelen kunnen worden genomen om effecten te vermijden of te verminderen? Hoe effectief zijn deze mitigerende maatregelen?

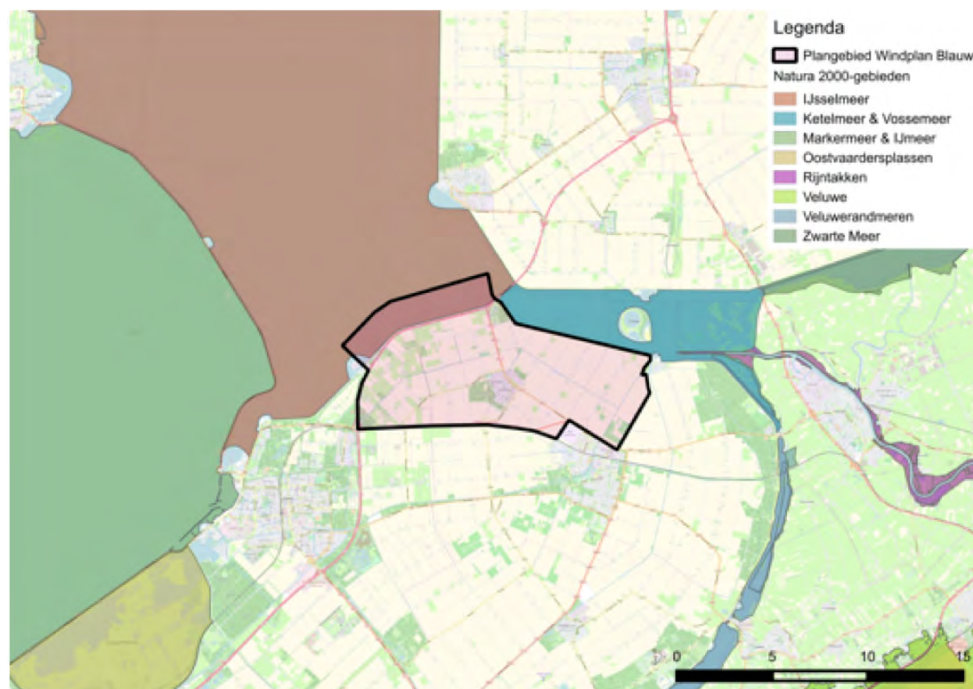
De effecten van de ingreep worden getoetst aan de instandhoudingsdoelstellingen die voor de Natura 2000-gebieden gelden. Deze zijn ontleend aan de aanwijzingsbesluiten.

## 4 Beschermde gebieden en afbakening onderzoek

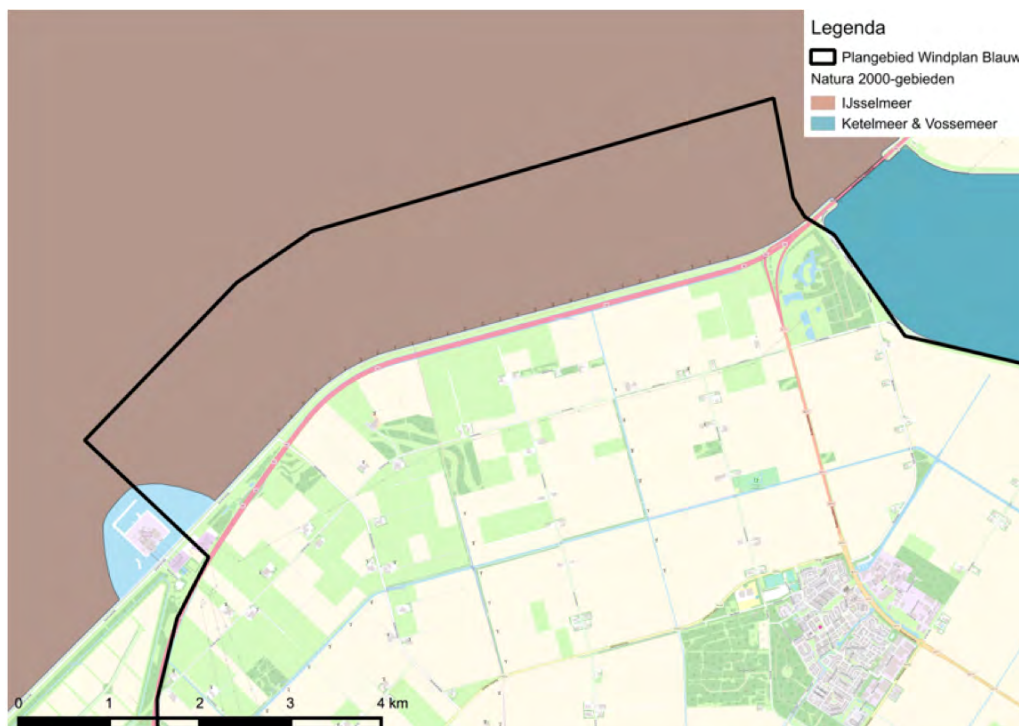
### 4.1 Natura 2000-gebieden in het studiegebied

Een gedeelte van het plangebied maakt deel uit van het Natura 2000-gebied IJsselmeer (figuur 4.1 en 4.2). Het noordoostelijk deel van het plangebied grenst direct aan het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer. Ten oosten van het plangebied liggen ook de Natura 2000-gebieden Rijntakken (vanaf 1,5 km afstand), Veluwerandmeren (vanaf 7 km afstand) en Zwarte Meer (vanaf 7 km afstand). Vanaf 4 km ten zuidwesten van het plangebied begint het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer, op ruim 11 km het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen (figuur 4.1). Op grotere afstand (niet in figuur 4.1 opgenomen) liggen de Natura 2000-gebieden Lepelaarplassen (vanaf 27 km ten zuidwesten van het plangebied), Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht (vanaf 18 km ten oosten) en De Wieden (vanaf 17 km ten noordoosten). In bijlage 6 zijn de instandhoudingsdoelstellingen opgenomen van deze tien Natura 2000-gebieden.

Andere Natura 2000-gebieden (zoals de Veluwe en Weerribben) liggen op grote afstand van het plangebied (respectievelijk >17 en >23 km). Deze gebieden zijn niet aangewezen voor (vogel)soorten die op dergelijke afstanden nog een functionele relatie met het plangebied kunnen hebben. Effecten op deze verder weg gelegen Natura 2000-gebieden zijn op voorhand uitgesloten en worden niet nader behandeld in voorliggende passende beoordeling.



Figuur 4.1 Ligging plangebied en Natura 2000-gebieden. Ondergrond: Openstreetmap 2017, begrenzing Natura 2000-gebied afkomstig van PDOK.nl (2017).



*Figuur 4.2 Ligging deel van plangebied en Natura 2000-gebied IJsselmeer. Ondergrond: Openstreetmap 2017, begrenzing Natura 2000-gebied afkomstig van PDOK.nl (2017).*

## 4.2 Afbakening effectbepaling en -beoordeling Natura 2000-gebieden

In deze paragraaf wordt voor de soorten waarvoor de tien voornoemde Natura 2000-gebieden zijn aangewezen, beschreven of er (mogelijk) sprake is van een relatie met het studiegebied. Wanneer dat het geval is wordt dat voor de desbetreffende soorten in hoofdstukken 6 en 7 in meer detail beschreven. Het hoofdstuk sluit af met een tabel waarin per Natura 2000-gebied en per instandhoudingsdoelstelling is aangegeven of er een relatie bestaat met het plangebied en of sprake zou kunnen zijn van een mogelijk effect van het windpark op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling. Als dat laatste niet op voorhand kan worden uitgesloten, worden in voorliggende passende beoordeling de effecten nader bepaald en beoordeeld.

### 4.2.1 Habitattypen

Zeven van de tien in § 4.1 genoemde Natura 2000-gebieden zijn (geheel of ten dele) aangewezen voor één of een aantal beschermde habitattypen (zie bijlage 6, tabel 4.1). Dit betreft de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel), Veluwerandmeren, Zwarte Meer, Markermeer & IJmeer, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht en De Wieden.

De beschermde habitattypen in Natura 2000-gebied Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) liggen (van alle beschermde habitattypen in de omgeving) het dichtst bij het plangebied van Windplan Blauw. Desalniettemin bedraagt de minimale



afstand tussen een beschermd habitattype en een geplande windturbine ruim 1 kilometer. Er is dus met zekerheid geen sprake van verlies van areaal van de beschermde habitattypen door ruimtebeslag. Dit geldt voor alle hiervoor genoemde Natura 2000-gebieden (tabel 4.1).

In de *aanlegfase* (en in veel mindere mate in de sloop- en gebruiksfase) wordt gebruik gemaakt van vracht- en kraanwagens die stikstof kunnen uitstoten. Vanwege de tijdelijkheid van de werkzaamheden en de afstand tot de beschermde stikstofgevoelige habitattypen binnen de voornoemde Natura 2000-gebieden<sup>3</sup> is dergelijke emissie verwaarloosbaar. Dit is nader onderbouwd met behulp van het rekenmodel Aerius in bijlage 5. Er is geen sprake van relevante emissie van andere schadelijke stoffen naar lucht, water en of bodem of van veranderingen in grond- of oppervlaktewateren in de aanleg- of gebruiksfase van het windpark.

Effecten op beschermde habitattypen als gevolg van de externe werking zijn daarom niet aan de orde (tabel 4.1). Verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats in voornoemde Natura 2000-gebieden als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw zijn daarom met zekerheid uit te sluiten.

#### **4.2.2 Soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn**

Van de tien in § 4.1 genoemde Natura 2000-gebieden zijn een aantal gebieden aangewezen voor enkele soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn (zie bijlage 6, tabel 4.1). Dit gaat om de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel), Veluwerandmeren, Zwarte Meer, Markermeer & IJmeer, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht en De Wieden en om enkele soorten vissen, de kamsalamander, meervleermuis, noordse woelmuis, bever en groenknolorchis

De Natura 2000-gebieden Rijntakken, Zwarte Meer, De Wieden, Markermeer & IJmeer, Veluwerandmeren en IJsselmeer zijn onder andere aangewezen voor de meervleermuis. Als enige van de soorten van bijlage II HR kent de meervleermuis gescheiden foerageergebieden en verblijfplaatsen. De eventuele effecten van Windplan Blauw op deze soort worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Het deel van Natura 2000-gebied IJsselmeer dat is aangewezen onder de Habitatrichtlijn ligt op grote afstand van het plangebied (Friesland). Het deel van het plangebied in het IJsselmeer is niet aangewezen voor Habitatrichtlijnsoorten. De vissoort rivierdonderpad komt in het plangebied voor maar deze soort onderhoudt geen uitwisseling met gebieden buiten de locatie van voorkomen (Alterra 2008). Voor groenknolorchis en noordse woelmuis is bovendien geen geschikt habitat in het plangebied in het IJsselmeer aanwezig. Er bestaat voor de aangewezen Habitatrichtlijnsoorten daarom geen relatie met het plangebied. Er is met zekerheid geen sprake

---

<sup>3</sup> Het gedeelte van de Natura 2000-gebied IJsselmeer en Markermeer & IJmeer aangewezen onder de Habitatrichtlijn ligt op grote afstand van het plangebied. In en nabij het plangebied zelf liggen dus geen aangewezen habitattypen van het Natura 2000-gebied IJsselmeer

van verstoring (inclusief sterfte) van de Habitatrictlijnsoorten of verslechtering van de omvang of kwaliteit van de natuurlijke habitats van deze soorten in het Natura 2000-gebied IJsselmeer als gevolg van de bouw en het gebruik van het windpark.

Voor alle andere Habitatrictlijnsoorten geldt dat de geplande windturbines van Windplan Blauw op ruime afstand van deze gebieden staan (zie ook § 4.2.1). Vanwege deze afstand is met zekerheid geen sprake van verstoring (inclusief sterfte) van de betrokken soorten of verslechtering van de omvang of kwaliteit van de natuurlijke habitats van deze soorten in de Natura 2000-gebieden als gevolg van de bouw en het gebruik van het windpark.

### 4.2.3 Broedvogels

Met uitzondering van het Ketelmeer & Vossemeer zijn alle tien voornoemde Natura 2000-gebieden aangewezen voor een of meer broedvogelsoorten.

#### *Oostvaardersplassen*

Het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen is aangewezen voor 14 soorten broedvogels. Alleen **aalscholver**, **grote zilverreiger** en **lepelaar** foerageren tijdens het broedseizoen ten dele tot op grote afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **kleine zilverreiger** broedt in recente jaren niet meer in de Oostvaardersplassen (sovon.nl 2017). Bovendien foerageerde de kleine zilverreiger ten tijde van voorkomen (2010, 2013) in de Oostvaardersplassen zelf (RvO 2015). Er is daarom geen sprake van een binding met het plangebied. De soort wordt verder buiten beschouwing gelaten. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soort in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen de Oostvaardersplassen liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan echter mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten broedvogels uit de Oostvaardersplassen ligt het plangebied met een afstand van minimaal 11 km buiten het bereik. De **bruine kiekendief** en **blauwe kiekendief** foerageren respectievelijk tot maximaal 5-8 en 5 km afstand van de broedplaats (Brenninkmeijer *et al.* 2006, Beemster 2014, 2015). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van deze broedvogelsoorten uit de Oostvaardersplassen. Voor **dodaars**, **woudaap**, **porseleinhoen**, **blauwborst**, **snor**, **grote karekiet** en **rietzanger** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et*



al. 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *IJsselmeer*

Het plangebied ligt ten dele binnen het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Daarom kunnen in beginsel alle soorten broedvogels waar het IJsselmeer voor is aangewezen een binding hebben met het plangebied. Voor een aantal broedvogelsoorten uit het IJsselmeer ligt het plangebied echter ruim buiten het bereik.

In het buitendijkse deel van het plangebied wat tot het Natura 2000-gebied IJsselmeer behoort broeden geen **bruine kiekendieven** (Vogelatlas.nl 2017). De bruine kiekendief broedt binnen het IJsselmeer alleen langs de kust van Friesland en Noord-Holland (sovon.nl 2017). Bruine kiekendieven foerageren tot maximaal 5 km afstand van de broedplaats (Brenninkmeijer *et al.* 2006). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van broedende kiekendieven in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. De soort wordt in deze context (broedvogel in het IJsselmeer) buiten beschouwing gelaten.

Het zelfde geldt voor **porseleinhoen, kemphaan, snor, grote karekiet en rietzanger**. Deze soorten broeden binnen het IJsselmeer ook alleen langs de kust van Friesland en Noord-Holland (sovon.nl 2017) en zijn daarnaast in het broedseizoen sterk gebiedsgebonden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied IJsselmeer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld (tabel 4.1). Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied IJsselmeer, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten..

#### *Rijntakken*

Het Natura 2000-gebied Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) is aangewezen voor 12 soorten broedvogels. Alleen de **aalscholver** en **roerdomp** foerageren tijdens het broedseizoen ten dele tot op (grote) afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **oeverzwaluw** en **zwarte stern** broeden in het Natura 2000-gebied Rijntakken allen op 10 km afstand of verder van het plangebied (sovon.nl 2017). De oeverzwaluw foerageert tot op maximaal 6 km afstand van de broedlocatie (Turner & Rose 1989) en de zwarte stern tot op 2 km afstand (Van der Winden *et al.* 2004). Het plangebied ligt dus buiten het bereik voor deze vogelsoorten uit het Natura 2000-gebied Rijntakken. De soorten worden verder buiten beschouwing gelaten. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied Rijntakken, als gevolg van de

aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

Voor een aantal soorten broedvogels uit de Rijntakken ligt het plangebied met een afstand van minimaal 1,5 km buiten het bereik. Voor **dodaars**, **porseleinhoen**, **ijsvogel**, **kwartelkoning**, **woudaap**, **watersnip**, **blauwborst** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Rijntakken hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied Rijntakken, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Veluwerandmeren*

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen de Veluwerandmeren liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan echter mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1). De **grote karekiet** is in de broedtijd sterk gebonden aan het betreffende Natura 2000-gebied en maakt dan geen gebruik van (de omgeving van) het plangebied (Van der Vliet *et al.* 2011). Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soort in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten..

#### *Ketel- en Vossemeer*

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen het Ketel- en Vossemeer liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan echter mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1).

De **grote karekiet** en **porseleinhoen** zijn in de broedtijd sterk gebonden aan het betreffende Natura 2000-gebied en maakt dan geen gebruik van (de omgeving van) het plangebied (Van der Vliet *et al.* 2011). Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Zwarte Meer*

Het Natura 2000-gebied Zwarte Meer is aangewezen voor 6 soorten broedvogels. Alleen de **purperreiger** foerageert tijdens het broedseizoen ten dele tot op (grote)

afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soort wordt in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen het Zwarte Meer liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd.

Voor een aantal soorten broedvogels uit het Zwarte Meer ligt het plangebied met een afstand van minimaal 6,5 km buiten het bereik. Voor **porseleinhoen**, **snor**, **rietzanger** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Zwarte Meer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied Zwarte Meer, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht*

Het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht is aangewezen voor 5 soorten broedvogels. De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen de Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1).

Voor alle andere kwalificerende broedvogels uit de Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht ligt het plangebied met een afstand van minimaal 18 km buiten het bereik. Voor de **zwarte stern** ligt het maximale foerageerbereik op 2 km (van der Winden *et al.* 2004). Voor **porseleinhoen**, **kwartelkoning** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten..

#### *De Wieden*

Het Natura 2000-gebied De Wieden is aangewezen voor 13 soorten broedvogels. Alleen de **aalscholver** foerageert tijdens het broedseizoen dagelijks tot op (grote) afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soorten wordt in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **roerdomp** en **purperreiger** foerageert tot op 3 km respectievelijk maximaal 20 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015, van der Winden & van Horssen 2001). Geschikte broedgebieden binnen De Wieden liggen op een afstand groter dan 3 km respectievelijk 20 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied De Wieden, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

Voor een aantal soorten broedvogels uit De Wieden ligt het plangebied met een afstand van minimaal 17 km buiten het bereik. Dit gaat om **bruine kiekendief** (maximaal 5-8 km; Brenninkmeijer *et al.* 2006) en **zwarte stern** (2 km; van der Winden *et al.* 2004). Voor **porseleinhoen**, **kwartelkoning**, **watersnip**, **ijsvogel**, **paapje**, **snor**, **rietzanger** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied De Wieden hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied De Wieden, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Markermeer & IJmeer, Lepelaarplassen*

Nabij het plangebied liggen andere Natura 2000-gebieden van waaruit broedvogels in de ruime omgeving van de gebieden kunnen foerageren. Dit gaat om Lepelaarplassen (**lepelaar**, **aalscholver**) en Markermeer & IJmeer (**aalscholver**, **visdief**). Voor de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen is het doel van de aalscholver regionaal (voor alle vier de gebieden tezamen) geformuleerd; vogels uit deze gebieden foerageren in de ruime omgeving van de broedlocaties. De aalscholver, lepelaar en visdief worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd.

#### *Duinen en Lage Land Texel, Duinen Vlieland en Waddenzee*

Deze Natura 2000-gebieden zijn voor de broedvogel **kleine mantelmeeuw** aangewezen. De kleine mantelmeeuw kan tot op zeer grote afstand (200 km) van de broedlocatie foerageren. De vogels die broeden in deze Natura 2000-gebieden foerageren vrijwel uitsluitend in de Noordzee, Waddenzee en ook in Friesland (Ens *et al.* 2009; Camphuysen 2010; Camphuysen *et al.* 2015; Tyson *et al.* 2015). Deze vogels hebben geen binding met het plangebied. Daarom wordt deze soort in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende

effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebieden Duinten en Lage Land Texel, Duinen Vlieland en Waddenzee, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### 4.2.4 Niet-broedvogels

##### *Oostvaardersplassen*

De Oostvaardersplassen is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van een deel van de aangewezen soorten niet-broedvogels (grote zilverreiger, lepelaar, enkele ganzen- en eendensoorten). Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Oostvaardersplassen ligt het plangebied met een afstand van minimaal 11 km buiten het bereik. Dit gaat om **wilde zwaan** (foerageer afstand van maximaal 10 km; Robinson *et al.* 2004), **bergeend** (3 km; van der Hut *et al.* 2007), **krakeend** (5 km; Guillemain *et al.* 2008), **wintertaling** (9 km; Guillemain *et al.* 2008), **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009), **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007) en **kluit** (10 km; van der Hut *et al.* 2007). De niet-broedvogels **nonnetje**, **kemphaan** en **grutto** zijn buiten het broedseizoen gebiedsgebonden, hebben een zeer kleine actieradius of hebben geen gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten..

De Oostvaardersplassen is als Natura 2000-gebied aangewezen voor de **zeearend** als niet-broedvogel. In de instandhoudingsdoelstelling wordt geen aantal genoemd, maar wordt wel aangegeven dat behoud van de omvang en kwaliteit van het leefgebied voldoende is. De aantallen zeearenden die in de winter in de Oostvaardersplassen verblijven nemen langzaam toe (www.sovon.nl 2017), wat aangeeft dat de draagkracht van het gebied op orde is.

De zeearend leeft in Nederland in structuurrijke, waterrijke gebieden en foerageert op vis, watervogels en aas. Het buitendijkse deel van het plangebied bestaat vrijwel geheel uit open water en is ook weinig aantrekkelijk voor de zeearend. De structuur- en waterrijke gebieden buiten het plangebied, zoals bijvoorbeeld de Oostvaardersplassen, hebben voor de zeearend veel meer te bieden. Incidenteel zal een zeearend vanuit de Oostvaardersplassen over het plangebied van Windplan Blauw vliegen om te foerageren binnen of buiten het plangebied. Omdat in het plangebied van Windplan Blauw zelf nauwelijks geschikt (foerageer)habitat voor de soort aanwezig is, zullen

zeearenden niet lang in het plangebied verblijven of regelmatig op turbinehoogte door het plangebied vliegen.

De zeearend is een spectaculaire verschijning die bij de meeste vogelaars een bijzonder gevoel oproept. Het is daarom waarschijnlijk dat het merendeel van de veldwaarnemingen van deze soort wordt doorgegeven aan landelijke databases van vogelwaarnemingen. Websites zoals [www.sovon.nl](http://www.sovon.nl) en [www.waarneming.nl](http://www.waarneming.nl) geven een actueel beeld van het aanwezigheid en de verspreiding van de soort in Nederland. Uit deze gegevens blijkt dat de zeearend zelden wordt waargenomen in het agrarische gebied tussen de Oostvaardersplassen en het Ketel- en Vossemeer, waar de windturbines van Windplan Blauw zijn voorzien. Het gaat daar slechts om een tiental waarnemingen in de afgelopen tien jaar, waarbij het waarschijnlijk ook exemplaren betreft die binding hebben met andere waterrijke gebieden dan de Oostvaardersplassen. Tenslotte worden jaarlijks 5-10 exemplaren op trek gezien over de trekelpost Kamperhoek, maar deze vogels hebben geen binding met de Oostvaardersplassen.

Omdat het aantal risicovolle vliegbewegingen van de zeearend door het plangebied van Windplan Blauw zeer beperkt zal zijn en het plangebied van Windplan Blauw verder geen betekenis heeft voor de zeearend, zijn effecten op deze soort van de bouw en het gebruik van Windplan Blauw op voorhand met zekerheid uitgesloten. De zeearend wordt daarom verder buiten beschouwing gelaten. Significante verstoringen (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soort in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *IJsselmeer*

Het plangebied ligt ten dele binnen het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Daarom kunnen in beginsel alle 31 soorten niet-broedvogels waar het IJsselmeer voor is aangewezen een binding hebben met het plangebied. Alleen voor **kleine rietgans** geldt dat deze vanwege de afstand tot de slaapplaatsen langs de Friese kust met zekerheid geen binding met het plangebied heeft. Significante verstoringen (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soort in het Natura 2000-gebied IJsselmeer, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten. De overige 17 soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

#### *Markermeer & IJmeer*

Het Markermeer & IJmeer is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van een deel van deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd. Dit geldt ook voor **zwarte stern** en **dwergmeeuw**; deze vogels kunnen op regelmatige basis uitwisselen met vogels uit het Natura 2000-gebied IJsselmeer (tabel 4.1).

Voor **slobeenden** uit het Markermeer & IJmeer ligt het plangebied met een afstand van minimaal 4 km buiten het bereik (1 km; Van der Hut *et al.* 2007). Voor **fuut**,

**krooneend** en **meerkoet** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten. Het **nonnetje** en **grote zaagbek** zijn ook gebiedsgebonden (Van der Vliet *et al.* 2011) maar kunnen wel regelmatig uitwisselen met het IJsselmeer. Daarom wordt deze soort in voorliggende passende beoordeling wel nader geanalyseerd (tabel 4.1).

#### *Ketelmeer & Vossemeer*

Het plangebied grenst direct aan het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer. Daarom kunnen in beginsel alle 18 soorten niet-broedvogels waar het Ketelmeer & Vossemeer voor is aangewezen een binding hebben met het plangebied. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

#### *Rijntakken*

Het Natura 2000-gebied Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van een deel van deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Rijntakken ligt het plangebied op een afstand van minimaal 1,5 km buiten het bereik van de dagelijkse bewegingen voor foerageren en rusten. Dit gaat om **slobeend** (maximale foerageerafstand van 1 km; van der Hut *et al.* 2007). Voor **nonnetje**, **meerkoet**, **kievit**, **kemphaan**, **grutto**, **tureluur** en **fuut** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Rijntakken hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied Rijntakken, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Veluwerandmeren*

Het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van een deel van de deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Veluwerandmeren ligt het plangebied met een afstand van minimaal 7 km buiten het bereik. Dit gaat om **krakeend** (5 km; Guillemain *et al.* 2008), **slobeend** (1 km; Van der Hut *et al.* 2007), **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009) en **brilduiker** (5 km; Van der Hut *et al.* 2007). Voor **fuut**, **krooneend**, **nonnetje**, **grote zaagbek** en **meerkoet** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Zwarte Meer*

Het Natura 2000-gebied Zwarte Meer is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van een deel van de deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit het Zwarte Meer ligt het plangebied met een afstand van minimaal 6,5 km buiten het bereik. Dit gaat om **krakeend** (maximale foerageerafstand 5 km; Guillemain *et al.* 2008), **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007) en **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009). Voor **fuut**, **meerkoet**, **grutto** en **zwarte stern** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Zwarte Meer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied Zwarte Meer, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht*

Het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van de kolgans. Deze soort wordt in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht ligt het plangebied met een afstand van minimaal 18 km buiten het bereik. Dit gaat om **kleine zwaan** (12 km; van Gils & Tijssen 2007), **smient** (11 km; Boudewijn *et al.* 2009),



**pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009) en **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007). Voor **meerkoet** en **grutto** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant verstorende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *De Wieden*

Het Natura 2000-gebied De Wieden is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van de **aalscholver**, **kolgans** en **grauwe gans**. Deze soorten worden in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Wieden ligt het plangebied met een afstand van minimaal 17 km buiten het bereik. Dit gaat om **kleine zwaan** (maximale foerageerafstand van 12 km; van Gils & Tijssen 2007), **smient** (11 km; Boudewijn *et al.* 2009), **krakeend** (foerageerafstand 5 km; Guillemain *et al.* 2008), **tafeleend** (15 km; Boudewijn & Kuijpers 1985; Boudewijn 1989), **kuifeend** (15 km; De Leeuw 1997) en **visarend** (11 km; Triay 2002). Voor **fuut**, **nonnetje** en **grote zaagbek** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied De Wieden hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant verstorende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied De Wieden, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Lepelaarplassen*

Het Natura 2000-gebied Lepelaarplassen is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Op grond van hun maximale actieradius ligt het plangebied binnen het bereik van de **grauwe gans**. Deze soort wordt in voorliggende passende beoordeling nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Lepelaarplassen ligt het plangebied met een afstand van minimaal 28 km buiten het bereik. Dit gaat om **lepelaar** (15 km; van der Hut *et al.* 2007), **krakeend** (5 km; Guillemain *et al.* 2008), **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009), **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007), **tafeleend** (Boudewijn & Kuijpers 1985; Boudewijn 1989), **kuifeend** (de Leeuw 1997) en **kluut** (10 km; van der Hut *et al.* 2007). De niet-broedvogels **nonnetje** en

**grutto** zijn buiten het broedseizoen gebiedsgebonden, hebben een zeer kleine actieradius of hebben geen gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Lepelaarplassen hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggende passende beoordeling niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in het Natura 2000-gebied Lepelaarplassen, als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw, zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### 4.2.5 Samenvatting

In voorgaande paragrafen is beschreven welke soorten, waarvoor de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Ketelmeer & Vossemeer, Rijntakken, Veluwerandmeren, Zwarte Meer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht en De Wieden zijn aangewezen, mogelijk een versturend effect (inclusief sterfte) ondervinden van Windplan Blauw. In tabel 4.1 is een volledig overzicht opgenomen van de habitattypen en soorten, waarvoor voornoemde Natura 2000-gebieden zijn aangewezen en is weergegeven voor welke soorten de effecten in deze passende beoordeling nader bepaald en beoordeeld worden (oranje gearceerd in tabel 4.1). Voor de overige soorten en alle beschermde habitattypen (groen gearceerd in tabel 4.1) is in voorgaande paragrafen beargumenteerd waarom effecten (verstoring of verslechtering) van Windplan Blauw op voorhand met zekerheid zijn uit te sluiten. Deze soorten en habitattypen worden daarom in de effectbepaling en -beoordeling buiten beschouwing gelaten.

*Tabel 4.1 Overzicht van habitattypen en soorten van Bijlage II, broedvogels en niet-broedvogels, waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving van het plangebied zijn aangewezen. Soorten die in voorliggende passende beoordeling nader worden behandeld zijn weergegeven in oranje. Soorten die in de passende beoordeling verder buiten beschouwing worden gelaten zijn weergegeven in groen (zie tekst voor motivering).*

Zie tabel op de volgende pagina's.





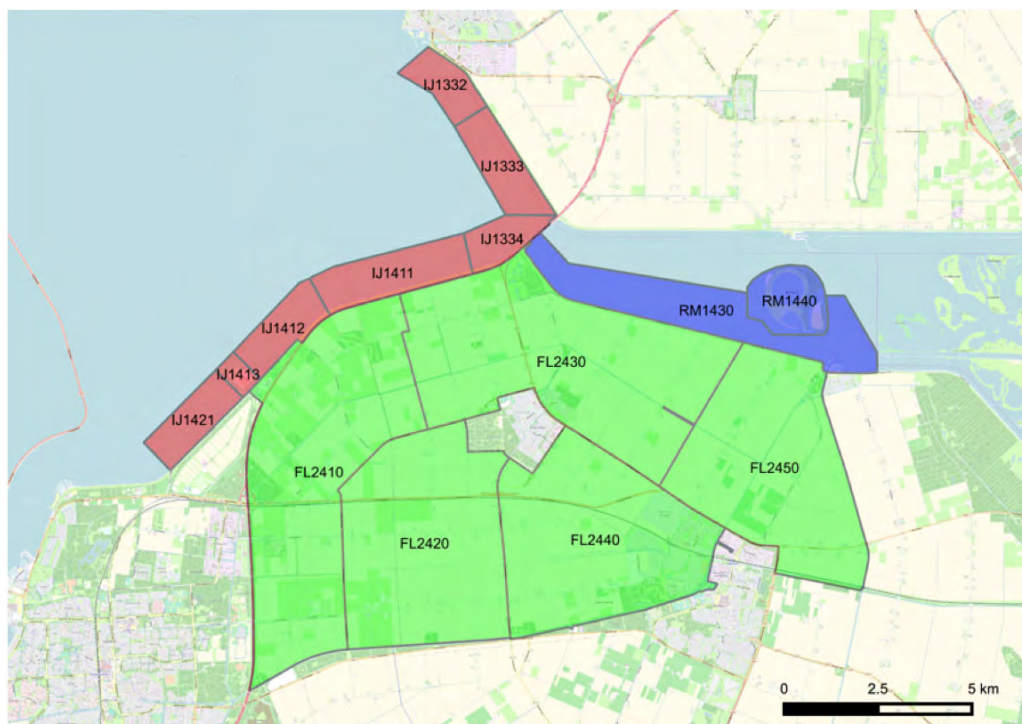
## 5 Materiaal en methoden

### 5.1 Brongegevens

#### 5.1.1 Vogels

##### *Watervogeltellingen Ketelmeer, binnendijkse deel plangebied*

Bij de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFB, geraadpleegd februari 2017) zijn gegevens verkregen van watervogeltellingen van het Ketelmeer en het binnendijkse deel van het plangebied (figuur 5.1). Het gaat om de seizoenen 2010/11 tot en met 2014/15. De geleverde dataset omvat maandgemiddelden en seizoensgemiddelden.



*Figuur 5.1* Telvakken van watervogels waar gegevens van gebruikt zijn in voorliggende studie. Er zijn geen telvakken ten westen van de gebruikte telvakken. Wel zijn er een aantal open water telvakken ('lussen'); om een idee te krijgen van het gebruik door vogels van het open water (zie figuur 5.2).

##### *Watervogeltellingen IJsselmeer*

Door RWS zijn in februari 2017 gegevens geleverd van watervogeltellingen van een deel van het IJsselmeer. De geleverde dataset omvat seizoensmaxima, maandgemiddelden en maandmaxima. Het gaat om maandelijkse tellingen van watervogels vanuit een vliegtuig, van de seizoenen 2011/12 - 2015/16. Het gaat om de kustzone tussen Lelystad en Urk (figuur 5.1). Daarnaast zijn van een tweetal telvakken op het open water gegevens gebruikt. Tijdens het tellen van open water, in de zogenaamde lussen (figuur 5.2), wordt een representatief deel van het open water systematisch geteld, zodat per soort dichtheden worden geregistreerd. De dichtheden zijn door Rijkswaterstaat geëxtrapoleerd naar een groter gebied. De lus-telling 160/IJ1941 (Flevo-

land) omvat het gebied globaal gelegen tussen de Trintelhaven en Ketelbrug, lus-telling 161/IJ1932 (Urk) omvat het open water tussen de Ketelbrug en Noordoostpolder (tot aan de lijn Espel).



Figuur 5.2 Ligging van de zogenoemde lus-tellingen (blauw) in het zuidelijk deel van het IJsselmeer. De meest zuidelijke lus betreft lus-telling 160/IJ1941 (Lelystad), de lus bij Urk betreft lus-telling 161/IJ1932 (Urk). Deze twee tellingen zijn gebruikt voor informatie over dichtheden van watervogels op het open water in het plangebied buiten de kustzone.

#### *Slaapplaatstellingen vogels*

Bij de NDFF zijn gegevens verkregen van slaapplaatstellingen van het IJsselmeer, Ketelmeer & Vossemeer. Het gaat om gegevens vanaf 2010 tot aan 2016.

#### *Veldonderzoek vogeltrek en vliegbewegingen watervogels*

Uit de bestaande gegevens (vogeltellingen) is onvoldoende informatie te halen over de nachtelijke seizoenstrek van vogels en de dagelijkse vliegbewegingen van watervogels in het plangebied en directe omgeving. Deze informatie is nodig om de effecten van aanleg en gebruik van de windturbines op vogels te kunnen bepalen. Daarom zijn in 2016/2017 de volgende onderzoeken uitgevoerd:

- veldonderzoek naar het patroon van vliegbewegingen van watervogels in schemer en donker, zulks in relatie tot de locaties waar watervogels overdag en 's nachts verblijven;
- veldonderzoek naar nachtelijke vogeltrek in voor- en najaar over het gebied.

De methode en resultaten van dit veldonderzoek zijn apart gerapporteerd in Boonman & Lensink (2017).

#### *Broedvogels en niet-broedvogels*

In 2013-2015 is heel Nederland op een semi-kwantitatieve wijze onderzocht op het voorkomen van broedvogels en niet-broedvogels. De verzamelde gegevens worden gebundeld in een boek; dit wordt de opvolger in de serie standaardwerken Atlas van de Nederlandse broedvogels 1972-1977 (Teixeira 1979) en 1998-2000 (Sovon 2002), en de Atlas van de Nederlandse vogels (Bekhuis *et al.* 1987). De verspreidingskaarten

als resultaat van het veldwerk 2013-2015 zijn inmiddels online beschikbaar. Hier is gebruik van gemaakt ([www.vogelatlas.nl](http://www.vogelatlas.nl)).

### **5.1.2 Gegevens van andere soorten**

#### *NDFF*

Voor een actueel overzicht van beschermde soorten van bijlage II Habitatrichtlijn die in de regio voorkomen is de NDFF geraadpleegd. Daarnaast is, voor zover nodig, gebruik gemaakt van achtergronddocumentatie en andere informatiebronnen (zie literatuurlijst en verwijzingen in tekst).

#### *Veldonderzoek vleermuizen*

Uit de bestaande gegevens is onvoldoende informatie te halen over de ruimtelijke verschillen in activiteit en vleermuisactiviteit op rotorhoogte in het plangebied. Deze informatie is nodig om de effecten van aanleg en gebruik van de windturbines op vleermuizen te kunnen bepalen. In 2016/2017 zijn daarom de volgende onderzoeken uitgevoerd:

- veldonderzoek naar de ruimtelijke verschillen in activiteit van vleermuizen binnen het studiegebied in het voorjaar en de nazomer.
- Meting van vleermuisactiviteit op rotorhoogte vanuit twee windturbines gedurende een geheel seizoen (april tot november).

De methode en resultaten van dit veldonderzoek zijn apart gerapporteerd in Boonman & Lensink (2017).

## **5.2 Effectbepaling en –beoordeling habitattypen en soorten bijlage II HR**

### **5.2.1 Bepaling van effecten op habitattypen**

Door de afwezigheid van beschermde habitattypen of –soorten treden zijn directe negatieve effecten uitgesloten. De aanleg van Windplan Blauw zal gepaard gaan met de inzet van materieel dat overwegend op dieselmotoren draait. Hierbij komt NO<sub>x</sub> vrij dat vervolgens neerslaat als NO<sub>2</sub>. Deze additionele depositie kan gevolgen hebben voor natuur. De omvang van de tijdelijke additionele depositie is berekend met Aerius; de rekentool die in de PAS (Programma Aanpak Stikstof) verplicht gebruikt dient te worden. In deze programmatuur worden alle bronnen van emissie voorzien van de benodigde parameterwaarden. De berekening resulteert in een kaartbeeld met de ruimtelijke verdeling van de depositie. De gridcellen op basis waarvan het beeld is berekend, zijn hexagonalen met een oppervlakte van ruim een hectare.

### **5.2.2 Bepaling van effecten op soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn**

De bouw en het gebruik van Windplan Blauw kan effect hebben op de meervleermuis die gedurende enige fase van hun levenscyclus in de omgeving van het studiegebied

verblijven (zie bijlage 9 voor een algemeen overzicht van de effecten van windturbines op vleermuizen).

Het aantal aanvaringsslachtoffers tijdens de gebruiksfase is bepaald aan de hand van het aantal geregistreerde vleermuizen vanuit de gondel van twee (bestaande) windturbines: een turbine in Windpark Irene Vorrink en een windturbine in het windpark langs de Klokbekertocht.

## 5.3 Effectbepaling en –beoordeling vogels

### 5.3.1 Bepaling van effecten op vogels

De bouw en het gebruik van Windplan Blauw kan effect hebben op vogels die gedurende enige fase van hun levenscyclus in het studiegebied verblijven (zie bijlage 2 voor een algemeen overzicht van de effecten van windturbines op vogels). Daarmee kan het windpark ook effect hebben op vogels die een deel van hun tijd in Natura 2000-gebieden doorbrengen.

In de effectbepaling in hoofdstuk 9, zijn de volgende zaken opgenomen:

- de aantallen aanvaringsslachtoffers (§9.2);
- de versturende effecten van windturbines op lokaal rustende en foeragerende vogels (§9.3);
- de mogelijke barrièrewerking van de opstelling voor passerende lokale vogels (§9.4).

De aantallen slachtoffers en de mate van verstoring en barrièrewerking zijn zo veel mogelijk (en voor zover relevant) per soort gekwantificeerd.

Het effect van de *obstakelverlichting* en *nautische verlichting* op de windturbines op vogels is in deze passende beoordeling niet nader beschouwd. Uit eerder literatuuronderzoek (Lensink & van der Valk 2013, samengevat in bijlage 3) is vast komen te staan dat verlichting op windturbines, zoals toegepast in Nederland, niet leidt tot extra risico's voor vogels.

**De toetsing van het VKA in voorliggende passende beoordeling hanteert iets andere uitgangspunten ten aanzien van de omvang van turbines ten opzichte van het onderzoek voor het MER door Verbeek *et al.* (2018). Dit resulteert o.a. in een lagere tiplaagte (minimaal 38 m, zie tabel 2.1) wat zich vertaalt in andere percentages vogels die vliegen op rotorhoogte (dit hoofdstuk) en berekend aantal slachtoffers (hoofdstuk 8).**

#### **Aanvaringsslachtoffers**

Voor de bepaling van het aantal aanvaringsslachtoffers is gebruik gemaakt van bestaande kennis over slachtofferaantallen bij windparken in Nederland, België, Duitsland en andere (West-)Europese landen (Winkelman 1989, 1992, Musters *et al.* 1996, Baptist 2005, Schaut *et al.* 2008, Everaert 2008, Krijgsveld *et al.* 2009, Krijgsveld & Beuker 2009, Beuker & Lensink 2010, Brenninkmeijer & van der Weyde



2011, Verbeek *et al.* 2012, Klop & Brenninkmeijer 2014, Langgemach & Dürr 2017). In deze studies is gecorrigeerd voor factoren zoals zoekefficiëntie, verdwijnen van lijken door aaseters, het aantal zoekdagen en type zoekgebied. Op basis van deze kennis, gecombineerd met kennis van de vliegactiviteit van soorten in het studiegebied, is op basis van deskundigenoordeel het toekomstige aantal slachtoffers in Windplan Blauw bepaald.

Voor sommige soort(groep)en is uit onderzoek in bestaande windparken een aanvaringskans beschikbaar. Voor deze soorten kan het aantal aanvaringssslachtoffers berekend worden met behulp van het Flux-Collision Model. De aanvaringskansen (kans dat een langs vliegende vogel botst met een windturbine) zijn gebaseerd op studies in o.a. de Wieringermeer, de Sabinapolder, de Slufter op de Maasvlakte en in België (o.a. Everaert 2008; Fijn *et al.* 2012, data uit Verbeek *et al.* 2012, Prinsen *et al.* 2013). De aantallen slachtoffers uit deze studies zijn te vertalen naar nieuw geplande windparken, indien rekening gehouden wordt met de windturbineomvang (ashoogte, rotordiameter), windturbineconfiguratie, locatie (landschapstype), vogelaanbod (flux) en betrokken soorten. Deze factoren zijn geformaliseerd in een berekeningswijze die soort(groep)specifiek is en waarvoor kennis over het vogelaanbod (flux) noodzakelijk is (Flux-Collision Model; versie maart 2016, zie bijlage 4 voor details). De uitkomst van de berekeningen wordt bepaald door de combinatie van de dimensies van het windpark en de eigenschappen en het gedrag van de desbetreffende vogelsoort. Voor Windplan Blauw zijn zulke slachtofferberekeningen uitgevoerd voor de volgende negen soorten:

- kuifeend
- tafeleend
- krakeend
- wilde eend
- wintertaling
- grauwe gans
- toendrarietgans
- kleine zwaan
- visdief

Voor soort(groep)en waarvoor geen aanvaringskans beschikbaar is, kunnen geen modelberekeningen met het Flux-Collision Model worden uitgevoerd. Voorbeelden van soortgroepen waarvoor dit geldt zijn roofvogels en reigerachtigen. Voor soorten uit deze soortgroepen is een inschatting van het aantal aanvaringssslachtoffers in Windplan Blauw gemaakt, op basis van informatie over 1) aantallen vliegbewegingen over het studiegebied, 2) vlieggedrag en 3) aantallen slachtoffers gevonden in slachtofferonderzoeken in Europa. Voor Windplan Blauw is op deze manier een inschatting gemaakt van de sterfte van de aalscholver. Voor andere vogelsoorten zijn geen slachtofferberekeningen uitgevoerd, omdat deze afwezig zijn of in zeer lage dichtheden voorkomen (zie § 6.3). Voor deze soorten zijn geen jaarlijkse aanvaringssslachtoffers aanwezig en daarom zijn geen nadere slachtofferberekeningen uitgevoerd.

De berekeningen en inschattingen zijn deels gebaseerd op aannames omdat op sommige punten gedetailleerde en locatiespecifieke informatie van betrokken soorten niet voorhanden is. Deze aannames zijn altijd op zo'n manier gedaan dat in alle gevallen met zekerheid het *worst case scenario* is getoetst. Dit geldt voor het aantal vogels dat bij het windpark rondvliegt, uitwijkt voor het windpark, en voor de berekende 1%-mortaliteitsnorm (zie ook hieronder bij flux, uitwijking en 1%-mortaliteitsnorm).

#### *Aanvaringskans*

Zwanen en ganzen worden zelden als aanvaringssslachtoffer gevonden vanwege hun kleine aanvaringskans (Hötker *et al.* 2006, Fijn *et al.* 2007, Fijn *et al.* 2012, Verbeek *et al.* 2012). Fijn *et al.* (2007) vonden bij twee windparken in de Wieringermeer geen aanvaringssslachtoffers onder kleine zwanen, ondanks de dagelijkse aanwezigheid van vele honderden kleine zwanen nabij de windparken. In de berekeningswijze is voor de kleine zwaan een aanvaringskans aangehouden van 0,04% (cf. Fijn *et al.* 2012). Dit is de enige soortgroep specifieke aanvaringskans die voor zwanen beschikbaar is. Omdat in het desbetreffende onderzoek geen aanvaringssslachtoffers van zwanen zijn aangetroffen, betreft deze aanvaringskans een overschatting van de werkelijkheid.

Voor ganzen is een aanvaringskans van 0,0008%<sup>4</sup> gehanteerd, zoals vastgesteld in windpark Sabinapolder (Verbeek *et al.* 2012). Omdat in het slachtofferonderzoek in Windpark Sabinapolder enkele aanvaringssslachtoffers van ganzen zijn vastgesteld en in Windpark Sabinapolder de flux hoofdzakelijk bestaat uit slaaptrek door het windpark in de ochtend- en avondschemering, is deze aanvaringskans de best beschikbare optie voor ganzen in windparken op land.

Voor de visdief is de aanvaringskans gehanteerd die bepaald is in het windpark op de Slufterdam op de Eerste Maasvlakte (Prinsen *et al.* 2013).

Voor eenden hanteren we een aanvaringskans van 0,04%, zoals vastgesteld in Windpark Oosterbierum (Winkelman 1992). Het onderzoek in de Sep-proefwindcentrale in Oosterbierum is tot nu toe het enige onderzoek waarin aanvaringskansen voor eenden zijn bepaald. Winkelman (1992) heeft de aanvaringskans op verschillende manieren berekend, uitgaande van uiteenlopende fluxen en verschillende, al dan niet gecorrigeerde, aantallen aanvaringssslachtoffers. De gehanteerde aanvaringskans van 0,04% is door Winkelman (1992) berekend op basis van het maximale werkelijke (oftewel gecorrigeerde) aantal aanvaringssslachtoffers. Dit is berekend op basis van de zekere, zeer waarschijnlijke en mogelijke slachtoffers. De flux die Winkelman (1992) heeft gebruikt voor de berekening van deze aanvaringskans, betreft het minimale aantal geschatte vliegbewegingen door (of net over) het windpark in de namiddag/ avond, nacht en ochtend. Dit betreft waarschijnlijk een onderschatting van de werkelijke flux, omdat de fluxen in het onderzoek van Winkelman (1992) veelal visueel/auditief zijn gemeten, waardoor mogelijk vogels zijn gemist. De belangrijkste redenen voor het hanteren van specifiek deze aanvaringskans zijn: 1) Omdat de aanvaringskans berekend is op basis van het maximale werkelijke aantal slachtoffers,

<sup>4</sup> In Verbeek *et al.* (2012) wordt voor ganzen een aanvaringskans van 0,0011% genoemd. Recent is gebleken dat in die berekening sprake was van een kleine fout in de bepaling van de flux. Correctie van de flux levert een aanvaringskans van 0,0008% op.

waarin ook de mogelijke aanvaringsslachtoffers zijn meegenomen, betreft de aanvaringskans met zekerheid een *worst case scenario*. 2) De flux waarop de aanvaringskans is gebaseerd (vliegbewegingen in de avond, nacht en ochtend) komt het best overeen met de manier waarop de flux over het algemeen in de slachtofferberekeningen voor de te beoordelen windparken wordt bepaald.

#### *Bepaling soortspecifieke flux*

Voor negen soorten vogels is een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal aanvaringsslachtoffers (zie hiervoor). Voor ieder van deze soorten is de flux (vliegintensiteit) door het studiegebied bepaald. Hierbij zijn onderstaande uitgangspunten gehanteerd:

#### Grauwe gans, toendrarietgans

- In de fluxbepaling is er rekening mee gehouden dat de vogels tweemaal per etmaal door het studiegebied vliegen van en naar de slaappleaats op en rond IJsselmeer in het Ketelmeer.
- De aantallen vliegbewegingen en de ligging van vliegroutes van de grauwe gans en toendrarietgans in het studiegebied, zijn bepaald op basis van de verspreiding van de soorten in het studiegebied. Dit is afgeleid van telgegevens afkomstig uit de NDFF (gegevens Sovon), uitgaande van de maandgemiddelden van de vijf meest recente (beschikbare) seizoenen (zie § 5.1.1). Als uitgangspunt is genomen dat de buitendijkse opstellingen (in het IJsselmeer) niet worden gepasseerd, omdat daar of verderop op het water geen slaappleaatsen liggen.
- Als uitgangspunt is genomen dat, op basis van de kortste route tussen foerageergebieden en slaappleaatsen, de ganzen die zuidelijk van het studiegebied zitten van en naar de slaappleaats in de Oostvaardersplassen (grote slaappleaats met duizenden vogels; sovon.nl 2017) vliegen en het studiegebied niet passeren.

#### Kuifeend, tafeleend

- De aantallen en aanwezigheid in (de omgeving van) het studiegebied zijn gebaseerd op telgegevens van RWS.
- De overdag aanwezige vogels in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016) vliegen in het donker allen het open water van het IJsselmeer op en passeren daarbij de buitendijkse lijnopstellingen.

#### Krakeend

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op telgegevens van RWS. De overdag aanwezige vogels in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016) vliegen in de schemering en/of donker voor de helft naar de binnendijkse gebieden en passeren daarbij de binnendijkse lijnopstellingen (van deelgebied west). De andere helft van de aantallen blijven 's nachts in de kustzone. Het oostelijk deel van het studiegebied wordt niet gebruikt als nachtelijk foerageergebied, omdat

dit op een grotere afstand ligt. Mogelijk vliegen vogels die overdag binnendijks aanwezig zijn, 's nachts naar het IJsselmeer om te foerageren in de kustzone van het IJsselmeer (direct langs de dijk). Hier zijn geen telgegevens van. Als uitgangspunt is genomen dat deze aantallen in dezelfde orde grootte liggen als van de kraakeenden die overdag aanwezig zijn in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016).

#### Wilde eend

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op telgegevens van RWS. De overdag aanwezige vogels in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016) vliegen in de schemering en/of donker allen naar binnendijkse gebieden en passeren daarbij de binnendijkse lijnopstellingen (van deelgebied west). Het oostelijk deel van het studiegebied wordt niet gebruikt als nachtelijk foerageergebied, omdat dit op een grotere afstand ligt.

#### Kleine zwaan

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op telgegevens van Sovon (maandgemiddelden vijf meest recente seizoenen). De vogels overnachten op het Drontermeer (grote slaappleats met honderden vogels; [sovon.nl](http://sovon.nl) 2017) en passeren onderweg van en naar de slaappleats de binnendijkse lijnopstellingen.

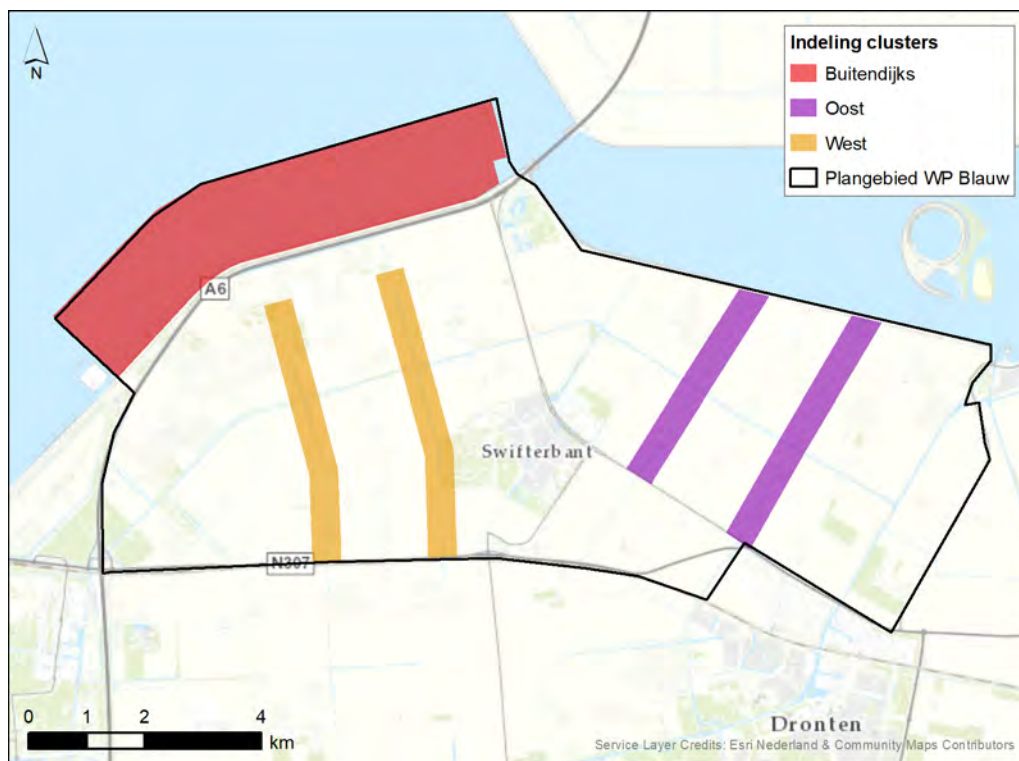
#### Visdief

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op het maximale foerageerbereik, gerekend vanaf de kolonie op de Houtribsluizen bij Lelystad. Hierbij ligt de zuidelijke helft van de plaatsingszone in het IJsselmeer binnen het foerageerbereik.
- 1/6e deel van de 60 visdieven uit de kolonie op de Houtribsluizen (op basis van 30 broedparen; schr. med. S. van Rijn) foerageren op dagelijkse basis in de zuidelijke helft van de plaatsingszone. De zuidelijke helft van de plaatsingszone maakt een kleine 3% uit van het totaal beschikbare foerageergebied van de visdieven van de kolonie op de Houtribsluizen en is dus met recht een *worst case scenario*. Tijdens twee integrale vogeltellingen van het IJsselmeer en Markermeer in augustus 2010 vanuit een vliegtuig zijn in het plangebied nauwelijks visdieven waargenomen (Poot *et al.* 2010, zie ook hoofdstuk 6).

#### Clusters

Voor de slachtofferberekeningen met het Flux-Collision Model (versie maart 2016) is het studiegebied opgedeeld in clusters (figuur 5.3). Per cluster is een individuele soortspecifieke flux gehanteerd, omdat deze per cluster kan verschillen. Bovendien verschillen de afmetingen van de windturbines per cluster. Uiteindelijk zijn de aantallen slachtoffers van de afzonderlijke clusters bij elkaar opgeteld. Voor het VKA van Windplan Blauw wordt in voorliggende passende beoordeling gerekend met een range van windturbintypen waarbij het *maximum effect scenario* bestaat uit windturbines met de laagst mogelijk as (120 m, tabel 2.2), in combinatie met de

grootst mogelijke rotor (164 m). Voor het *minimum effect scenario* is de hoogst mogelijke ashoogte (166 m) in combinatie met de kleinst mogelijke rotordiameter (120 m) geselecteerd.



Figuur 5.3 Indeling in deelgebieden (clusters) ten behoeve van berekening vogelslachtoffers met het Flux-Collision Model.

#### Uitwijking

In de slachtofferberekeningen is rekening gehouden met de mogelijkheid voor horizontale uitwijking tussen de opstellingen (zie lay-out van het windpark in hoofdstuk 2). Voor de kleine zwaan is als uitgangspunt genomen dat 50% van de berekende flux over het studiegebied in de toekomst zal uitwijken voor het windpark en gebruik zal maken van de ruimte tussen de lijnopstellingen. In onderzoek in de Wieringermeer is voor zwanen een gemiddeld uitwijkpercentage van 68% vastgesteld (Fijn *et al.* 2007). Omdat de ruimte tussen de windturbines in Windplan Blauw groter is dan in de windparken in het onderzoek in de Wieringermeer, gaan we er bij wijze van *worst case scenario* vanuit dat de uitwijking beperkter zal zijn (50%).

Voor ganzen en eenden (met uitzondering van kuifeend en tafeleend) is als uitgangspunt genomen dat 50% van de berekende flux over het studiegebied in de toekomst zal uitwijken voor het windpark en gebruik zal maken van de ruimte tussen de lijnopstellingen. In onderzoek in de Wieringermeer (Fijn *et al.* 2007) en op zee voor de kust van Engeland (Plonczkier & Simms 2012) zijn voor ganzen uitwijkpercentages van respectievelijk 81% en ruim 94% vastgesteld. Ook voor eenden zijn hogere uitwijkpercentages vastgesteld (Plonczkier & Simms 2012, Dirksen *et al.* 2007, Fernley *et al.* 2006, Poot *et al.* 2001, Tulp *et al.* 1999). Omdat de ruimte tussen de

windturbines in Windplan Blauw relatief groot is en veel lijnopstellingen aanwezig zijn op de vliegroute, gaan we er bij wijze van *worst case* scenario vanuit dat de uitwijking beperkter zal zijn (50%).

Voor de kuifeend en tafeleend is als uitgangspunt genomen dat de uitwijkpercentages nog lager liggen. Deze vogels vliegen dagelijks tussen de dagrustplaatsen langs de IJsselmeerdijk en de westelijk en noordelijk gelegen foerageergebieden op het IJsselmeer. Door de lange lijnopstelling is het voor deze vogels onaantrekkelijk om de lijnopstellingen te ontwijken door er omheen te vliegen. In de berekening is als uitgangspunt genomen dat de meeste vogels dus door de lijnopstellingen (tussen de turbines door) vliegen en is als uitwijkingspercentage 20% gehanteerd. Dit uitwijkpercentage is nadrukkelijk *worst case*. Met uitzondering van meeuwen, waarvoor in offshore windparken een uitwijkpercentage van 18% is vastgesteld (Krijgsveld *et al.* 2011), zijn ons geen lagere getallen bekend, veelal juist veel hoger, derhalve is 20% met zekerheid *worst case*.

Voor de visdief is als uitgangspunt genomen dat 28% van de berekende dagelijkse flux in de toekomst zal uitwijken voor de lijnopstellingen en om de buitenzijde van de lijnopstellingen heen vliegt, gebaseerd op de studie in Offshore Windpark Egmond aan Zee (OWEZ; Krijgsveld *et al.* 2011).

#### *Aandeel vogels op rotorhoogte*

In een berekening met het Flux-Collision Model (versie maart 2016) wordt gecorrigeerd voor een mogelijk verschil in het aandeel van de flux op rotorhoogte tussen het referentiewindpark en het te toetsen windpark.

Tijdens het veldonderzoek zijn weinig vliegbewegingen van ganzen vastgesteld en is daardoor te beperkt informatie verzameld over de vlieghoogte. Het aandeel ganzen op rotorhoogte is daarom ontleend aan veldonderzoek verricht in het kader van de ontwikkeling van Windpark Zeewolde (Verbeek *et al.* 2016b). De situatie voor ganzen in het plangebied van Windpark Zeewolde is vergelijkbaar met het plangebied van Windplan Blauw: het betreft hier hoofdzakelijk trek tussen foerageergebieden en slaapplaatsen die op redelijke afstand (minimaal enkele kilometers) van elkaar verwijderd zijn. De verdeling van ganzen over vlieghoogten is toegepast op de geplande windturbines (tabel 5.2). Hierbij is onderscheid gemaakt in een maximum effect scenario met een tiplaagte van circa 38 m boven maaiveld en een minimum effect scenario met een tiplaagte van circa 106 m boven maaiveld (zie paragraaf 2.2.1). In het laatste geval zullen meer vogels onder de rotor door kunnen vliegen en zullen minder vogels op rotorhoogte passeren.

Tijdens het veldonderzoek zijn geen vliegbewegingen van zwanen vastgesteld en is daardoor geen informatie verzameld over de vlieghoogte. Er is daarom als uitgangspunt genomen dat de zwanen op een zelfde hoogte vliegen als de ganzen. De afstanden tussen foerageergebieden en slaapplaats (Veluwerandmeren) bedragen meerdere kilometers; het is daarom voor de hand liggend dat zwanen net als ganzen niet op lage hoogtes vliegen (tabel 5.2).

Voor de eenden is als uitgangspunt genomen dat 37% van de vogels op rotorhoogte vliegt van de nieuwe windturbines (tabel 5.2). In de modelberekening is er rekening mee gehouden dat de tiplaaagte in een worst case scenario 38 m bedraagt. Daarbij geldt, op basis van veldonderzoek in het IJsselmeer, dat de flux van kuifeend en tafeleend boven een hoogte van 60 m sowieso zeer beperkt zal zijn (Dirksen *et al.* 1996). Als uitgangspunt is genomen dat de andere eendensoorten ook veelal laag vliegen. De afstand die deze eendensoorten afleggen tussen de kustzone en binnendijkse foerageergebieden is vergelijkbaar met de duikeenden (circa 5 tot 10 km; Boonman & Lensink 2017).

Voor de visdief is als uitgangspunt genomen dat het overgrote deel van de vogels onder de rotor doorvliegt, gebaseerd op veldonderzoek in het plangebied van Windpark Fryslân (Engels & Kleyheeg-Hartman *et al.* 2016).

*Tabel 5.2 Gehanteerd percentage vogels op rotorhoogte in de slachtofferberekeningen, per type turbine. Uitgangspunten zijn beschreven in de tekst. Het maximum en minimum effect scenario gaat over de afmetingen van de geplande windturbines en is beschreven in H2.*

<b>Soort</b>	<b>maximum effect scenario</b>	<b>minimum effect scenario</b>
Toendrarietgans	84%	5%
Grauwe gans	84%	5%
Kleine zwaan	84%	0%
Kuifeend, tafeleend, krakeend, wilde eend, wintertaling	37%	0%
Visdief	1%	0%

#### *Verhoging aantallen vogels plaatsingszone IJsselmeer*

In de huidige situatie zorgt het bestaande Windpark Irene Vorrink voor verstoring van watervogels die gebruik maken van het open water direct grenzend aan de IJsselmeerdijk. Vogels die overdag rusten langs de dijk (kuifeend, tafeleend, krakeend, wilde eend) kunnen hier hinder van ondervinden. De aantallen van deze soorten zijn ter hoogte van het windpark lager dan in andere delen van het IJsselmeer (Van Rijn *et al.* 2010). Hoewel andere factoren ook van invloed zijn op het gebiedsgebruik en verspreiding van deze soorten, ligt het voor de hand dat de aantallen in en rond het bestaande Windpark Irene Vorrink negatief beïnvloed worden door de huidige windturbines (zie ook bijlage 2).

Het bestaande Windpark Irene Vorrink wordt verwijderd voordat de nieuwe buitendijkse windturbines in gebruik worden genomen en Windpark Irene Vorrink en de nieuwe buitendijkse turbines in het IJsselmeer zullen nooit tegelijk draaien (zie paragraaf 2.2.2 voor uitgangspunten). In de eindsituatie is het Windpark Irene Vorrink zeker niet meer aanwezig. Dit betekent dat de verstoring in de kustzone door het huidige windpark voor kuifeend, tafeleend, krakeend en wilde eend wegvalt. De geplande windturbines van het VKA komen namelijk veel verder van de kust te staan (circa 520 m) dan de huidige turbines (circa 30 m) en leiden niet tot verstoring van de kustzone. Voor de kuifeend en tafeleend komen de nieuwe lijnopstellingen echter wel

tussen de potentiële nieuwe dagrustplaats langs de dijk en het nachtelijk foerageergebied te staan. Om een slachtoffervoorspelling voor de kuifeend en tafeleend voor de dubbeldraaiperiode en de eindsituatie te kunnen doen (zonder de huidige lijnopstelling) is *worst case* rekening gehouden met een toename van het vogelaanbod (flux) met een factor 2 (deskundigenoordeel) van de huidige aanwezige aantallen. Hierbij is vervolgens er rekening mee gehouden dat een deel (te weten 20%, zie hiervoor bij uitwijken) van deze eenden zal uitwijken voor de toekomstige lijnopstellingen op het water en niet mee wordt gerekend in het vogelaanbod richting dit windpark.

De wilde eend en kraakeend vliegen van de dagrustplaats langs de IJsselmeerdijk van en naar binnendijs gelegen foerageergebieden. Deze vogels passeren de nieuwe lijnopstellingen in het IJsselmeer niet. Om een slachtoffervoorspelling voor de wilde eend en kraakeend voor de dubbeldraaiperiode en in de eindsituatie te kunnen doen is *worst case* rekening gehouden met een verhoging van het vogelaanbod (flux) met een factor 2 (deskundigenoordeel) van de huidige aanwezige aantallen. Deze factor is hoger dan die voor kuifeend en tafeleend, omdat voor wilde eend en kraakeend geldt dat de buitendijkse lijnopstellingen niet tussen foerageer- en rustgebied komen te staan en dus geen sprake zal zijn van uitwijken voor deze windturbines tijdens de foerageervluchten.

#### *Aanvaringsslachtoffers van vogels in de dubbeldraaiperiode*

In de herstructureringsperiode zal de sterfte in het plangebied van het VKA van Windplan Blauw hoger liggen dan in de eindsituatie, omdat zowel bij de bestaande windturbines als bij de nieuwe windturbines vogels slachtoffer kunnen worden van een aanvaring. Er is geen slachtofferonderzoek uitgevoerd bij de bestaande windturbines, wat betekent dat de omvang van de sterfte bij de bestaande windturbines niet bekend is. In voorliggende passende beoordeling is de sterfte bij de bestaande windturbines ook niet nader bepaald. Voor de beoordeling van het effect van de dubbeldraaiperiode van Windplan Blauw in het kader van de gebiedsbescherming van de Wet natuurbescherming is het ook niet noodzakelijk om de sterfte bij de bestaande windturbines te kwantificeren. In de effectbeoordeling wordt de sterfte bij de nieuwe windturbines namelijk getoetst aan de huidige populatieomvang en huidige staat van instandhouding van de betrokken soorten. In deze huidige populatieomvang is het effect van de sterfte bij de bestaande windturbines al verdisconteert. Door de sterfte in het nieuwe windpark te toetsen aan een 1%-mortaliteitsnorm (zie hieronder) die berekend is met de huidige populatiegrootte, is rekening gehouden met het effect van de bestaande turbines, en daarmee ook dus met het effect in de dubbeldraaiperiode, zonder dat de omvang van de sterfte in de bestaande situatie precies bekend is.

Daargelaten dat het voor het beoordelen van de effecten van de nieuwe windturbines niet nodig is de sterfte bij de bestaande windturbines te bepalen, moet uiteraard wel rekening worden gehouden met de sterfte die aanvullend optreedt vanwege de aanwezigheid van een groter aantal windturbines. De sterfte van vogels bij de nieuwe windturbines zal naar verwachting in de dubbeldraaiperiode iets hoger zijn dan in de eindsituatie. Dit heeft te maken met het feit dat de nieuwe windturbines over het algemeen een tiphoogte hebben die enkele tientallen meters hoger is dan de



tiphoogte van de bestaande windturbines. De nieuwe windturbines komen in het westelijk deel van het plangebied nabij de bestaande windturbines in te staan. Het is daarom niet uit te sluiten dat vogels die uitwijken voor de bestaande windturbines, door er bijvoorbeeld net overheen te vliegen, vervolgens slachtoffer worden van een aanvaring met een nieuwe windturbine die net iets verderop in de vliegbaan staat en die enkele tientallen meters hoger is. Er zijn geen onderzoeksresultaten waaruit dit risico blijkt, waardoor er ook geen gegevens zijn die gebruikt kunnen worden voor de bepaling van de omvang van deze vermoedelijke *extra* sterfte bij de nieuwe windturbines. Bij wijze van *worst case scenario* hanteren we het uitgangspunt dat door dit mogelijke samenspel van de bestaande en de nieuwe windturbines, de sterfte bij de nieuwe windturbines gedurende de dubbeldraaiperiode 20% hoger zal liggen dan in de eindsituatie. Deze aanname is gebaseerd op een deskundigenoordeel en de kennis over het vlieggedrag van vogels, in bijzonder watervogels, in relatie tot windturbines. Omdat niet zeker is dat het samenspel van de bestaande en de nieuwe windturbines zal leiden tot een toename van de sterfte bij de nieuwe windturbines, kan de aanname van 20% meer slachtoffers gezien worden als een *worst case scenario*.

### **Verstoring**

Verstoring van vogels kan zowel in de aanlegfase als in de gebruiksfase van Windplan Blauw plaatsvinden. Door de bouw en de aanwezigheid van windturbines wordt de kwaliteit van het leefgebied aangetast. De mate van verstoring wordt daarom afzonderlijk voor zowel de aanlegfase als de gebruiksfase getoetst. In de gebruiksfase verschilt de verstoringsafstand (de afstand waarover windturbines effect hebben op de kwaliteit van het leefgebied) van windturbines voor foeragerende en/of rustende vogels tussen soortgroepen en varieert van honderd tot enkele honderden meters (zie bijlage 2). Ook voor broedende vogels verschilt de verstoringsafstand van windturbines in de gebruiksfase tussen soorten. Voor veel soorten bedraagt de verstoringsafstand voor broedende vogels (veel) minder dan 100 meter (in de gebruiksfase).

Binnen de verstoringsafstand wordt de kwaliteit van het leefgebied aangetast door de fysieke aanwezigheid van de windturbines. Uit onderzoek blijkt dat grotere windturbines geen evenredig groter of kleiner verstorend effect hebben (Schekkerman *et al.* 2003). In de soortspecifieke beoordeling van de verstoring is hier rekening mee gehouden en is gewerkt met een voor de desbetreffende soort toepasselijke verstoringsafstand (tabel 5.3). De verstoring in het gebied wat binnen de verstoringsafstand ligt is niet 100% (Krijgsveld *et al.* 2008). De gehanteerde verstoringsafstanden zijn voor ganzen en eenden eerder toegepast in de passende beoordeling voor Windpark Wieringermeer (Kleyheeg *et al.* 2014), Windpark Fryslân (Pondera 2015) en Windpark Noordoostpolder (Pondera 2010).

Voor het bepalen van het aantal verstoorte vogels van de *visetende* watervogelsoorten aalscholver, fuut, brilduiker en grote zaagbek binnen het IJsselmeer als gevolg van het plaatsen van turbines is allereerst per telgebied de dichtheid (aantal vogels per vierkante kilometer) berekend (tabel 5.3). Voor deze soorten is als uitgangspunt genomen dat de getelde aantallen gelijkmatig verdeeld zijn over de telvakken van RWS-Waterdienst. De dichtheid is berekend op basis van het

gemiddeld seizoensmaximum over de seizoenen 2011/2012 - 2015/2016. In een tweetal jaren (2012/2013 en 2015/2016) ontbreken van in totaal enkele maanden tellingen waardoor de dichtheid van vogels lager uit kan vallen. Voor deze maanden is waar nodig handmatig geïnterpoleerd op basis van tellingen in die maanden in andere jaren. Voor deze visetende watervogels is een soortspecifieke (tabel 5.4) potentiële verstoringszone bepaald rondom de turbines (cf. Prinsen *et al.* 2009, van der Winden *et al.*, 1999, 2006). Dit is gebaseerd op bestaande literatuur (zie bijlage 2) en de aanname dat grote turbines (3 MW en groter) geen evenredig groter of kleiner verstorend effect hebben dan turbines van de eerste generatie (Schekkerman *et al.* 2003). Tevens is als uitgangspunt genomen dat binnen de soortspecifieke potentiële verstoringszone niet alle vogels het gebied verlaten (tabel 5.4). De dichtheid in de telvakken in de toekomstige situatie met de nieuwe windturbines is voor aalscholver, brilduiker, fuut en grote zaagbek verhoogd met 10%, omdat de aanwezigheid van de huidige turbines de huidige dichtheid heeft verlaagd. Op basis van een verstoringsafstand van 150 meter nemen deze bestaande turbines circa 10% van de oppervlakte in.

Het bepalen van de verstoring van visetende watervogels in de *huidige* situatie door de bestaande turbines is echter gebaseerd op de huidige dichtheid, dus zonder verhoging van 10 %.

*Tabel 5.3 Gehanteerde dichtheid per telgebied van visetende watervogels in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het gemiddeld seizoensmaximum (smax) is gebaseerd op de seizoenen 2011/2012 - 2015/2016. Telgebied IJ1941 betreft een extrapolatie voor een deel van het open water van het IJsselmeer op basis van een lustelling (zie § 5.1).*

	telgebied	gem. smax.	dichtheid/ha	verhoging 10% dichtheid/ha
Aalscholver	IJ1412 / 6	311	1,15	1,27
	IJ1411 / 7	3	0,01	0,01
	IJ1334 / 8	14	0,07	0,08
	IJ1941 extrapolatie / 160	468	0,08	
Brilduiker	IJ1412 / 6	0	0,00	0,00
	IJ1411 / 7	1	0,00	0,00
	IJ1334 / 8	17	0,09	0,10
	IJ1941 extrapolatie / 160	81	0,01	
Fuut	IJ1412 / 6	35	0,13	0,14
	IJ1411 / 7	35	0,08	0,09
	IJ1334 / 8	18	0,09	0,10
	IJ1941 extrapolatie / 160	1138	0,20	
Grote zaagbek	IJ1412 / 6	9	0,03	0,04
	IJ1411 / 7	5	0,01	0,01
	IJ1334 / 8	2	0,01	0,01
	IJ1941 extrapolatie / 160	164	0,03	

Andere eendensoorten dan visetende watervogels zitten overdag dicht tegen de dijk en worden in de toekomstige situatie niet verstoord omdat de toekomstige windturbines in het open water staan op 500 m of meer van de dijk in een gebied wat ook

weinig foerageermogelijkheden biedt voor deze andere eendensoorten. Voor deze soorten zijn daarom geen nadere verstoringsberekeningen uitgevoerd.

*Tabel 5.4 Gehanteerde verstoringsafstand van vogelsoorten die in de effectbepaling nader zijn geanalyseerd. De verstoringsafstanden zijn gebaseerd op literatuuronderzoek (zie bijlage 2). Ook zijn de maximale foerageerafstand vanaf rustplaatsen c.q. broedplaatsen opgenomen, inclusief bronvermelding.*

soort	verstorings-afstand	verstoring (%)	maximale foerageer-afstand (km)	bron
<i>Niet-broedvogels</i>				
Aalscholver	50 m	70		
Brilduiker	150 m	80		
Fuut	150 m	70		
Grauwe gans	400 m	nvt	30	Nolet <i>et al.</i> (2009)
Toendrarietgans	400 m	nvt	30	Nolet <i>et al.</i> (2009)
Grote zaagbek	150 m	80		
<i>Broedvogels</i>				
Aalscholver	50 m	70	70	van Dam <i>et al.</i> (1995)
Visdief	50 m	nvt	12	van der Hut <i>et al.</i> (2007)

Voor ganzen en visdief (broedvogel) is op basis van de maximale foerageerafstand van de betrokken vogelsoorten (zie afbakening § 4.2 en hoofdstuk 6) in een straal rondom het betreffende Natura 2000-gebied het potentieel beschikbaar foerageergebied in kaart gebracht. De maximale foerageerafstand verschilt per soort (tabel 5.4). Het leefgebied wat door de windturbines verstoord kan worden is voor de betrokken soorten vergeleken met het potentieel beschikbare leefgebied.

### **Barrièrewerking**

Voor het inschatten van de mate waarin barrièrewerking een probleem voor vogels vormt is gebruik gemaakt van literatuur en eigen waarnemingen uit veldonderzoek (o.a. Beuker *et al.* 2009, Fijn *et al.* 2007, 2012). Op grond hiervan en informatie over de dimensies van de geplande windturbineopstellingen is bepaald of vogels de windturbineopstellingen zullen kruisen of omvliegen, en de mate waarin dat voor het VKA valt te verwachten. Ook is bepaald of de bestaande turbineopstellingen tot barrièrewerking kunnen leiden. Een meer gedetailleerde kwantificering van barrièrewerking is, met name bij grote windturbines met ook grotere tussenafstanden, nog niet mogelijk omdat er nog geen onderzoek over beschikbaar is.

### **5.3.2 Toelichting op het begrip significantie in relatie tot sterfte door aanvaringen**

In het kader van de Wnb (Hoofdstuk 2) moet beoordeeld worden of de realisatie van Windplan Blauw op zichzelf of in samenhang met andere plannen en projecten in de omgeving, (significant) negatieve effecten kan hebben op het behalen van de IHD's van de nabijgelegen Natura 2000-gebieden.

Voor de beoordeling van effecten van plannen en projecten op de betrokken Natura 2000-gebieden, is gebruik gemaakt van de door het Steunpunt Natura 2000

opgestelde leidraad (Steunpunt Natura 2000, 2010). Hierin staat verwoord wanneer gesproken moet worden van significante versturende effecten of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van de betrokken soorten in het Natura 2000-gebied. In de leidraad staat ook vermeld hoe kan worden omgegaan met het mogelijk onbedoeld veroorzaken van sterfte van vogels door windturbines. De basis hiervoor wordt gevormd door de wijze waarop Bureau Waardenburg ten aanzien van Windpark Scheerwolde het 1%-criterium (verder 1%-mortaliteitsnorm) van het Ornis Comité heeft toegepast (zie hieronder). Volgens dit criterium kan additionele sterfte van minder dan 1% van de totale jaarlijkse sterfte van de betrokken populatie (gemiddelde waarde) als kleine hoeveelheid worden beschouwd. Bij Windpark Scheerwolde is deze 1%-mortaliteitsnorm niet gebruikt om het begrip 'significantie' uit te leggen. Wel is het gebruikt om een orde-grootte van effecten aan te geven, waarbij zeker geen significante effecten op zullen treden, omdat de sterfte procentueel zeer laag is ten opzichte van de natuurlijke sterfte. Een veilige 'eerste zeef' dus. De Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State achtte dit een acceptabele werkwijze.<sup>5</sup> Een grotere sterfte dan 1% van de totale jaarlijkse sterfte (in cumulatie met andere projecten) noodzaakt een aanvullende toetsing om te bepalen of het behalen van de instandhoudingsdoelstelling voor de desbetreffende soort in gevaar kan komen. Een dergelijke toetsing kan bijvoorbeeld bestaan uit het doorrekenen van de effecten (additionele sterfte) op de betrokken populatie met behulp van een populatiemodel, zoals uitgevoerd voor effecten van offshore windparken op kleine mantelmeeuwen (Lensink & van Horssen 2012).

#### *Berekening 1%-mortaliteitsnorm*

De 1%-mortaliteitsnorm is het aantal vogels dat 1% van de natuurlijke sterfte van de te toetsen populatie representeert. De omvang van de populatie wordt bepaald door (o.a.) sterfte als gevolg van bestaande activiteiten en dit is dus reeds meegenomen bij de effectbepaling. De 1%-mortaliteitsnorm is soortspecifiek aangezien de populatie-grootte en de mortaliteit (de twee variabelen die de 1%-mortaliteitsnorm bepalen) voor alle soorten anders is. De 1%-mortaliteitsnorm wordt als volgt berekend:

$$1\text{-mortaliteitsnorm (\# vogels)} = (\text{natuurlijke sterfte} * \text{grootte van de te toetsen populatie}) * 0,01$$

Voor de gegevens over de natuurlijke sterfte per soort is gebruik gemaakt van de website van de BTO (<http://www.bto.org/about-birds/birdfacts>). In de berekeningen is de natuurlijke sterfte van adulte vogels gebruikt, omdat hier meer over bekend is en omdat deze sterfte lager is dan die van juveniele vogels. Hierdoor valt de 1%-mortaliteitsnorm iets lager uit waardoor met zekerheid het *worst case scenario* getoetst is. Voor soorten waarvoor geen gegevens met betrekking tot sterfte beschikbaar zijn is gebruik gemaakt van de sterfte van een gelijkende soort.

Voor de effectbeoordeling in het kader van Natura 2000-gebieden zijn voor de broedvogels de populatiegroottes gebruikt die gepubliceerd zijn op [sovon.nl](http://sovon.nl) (2017) (seizoenen 2011-2015). De gemiddelde broedpopulatie van 2011-2015 is vermenig-

---

<sup>5</sup> Zie uitspraak ABRS van 1 april 2009 in zaaknr. 200801465/1/R2, uitspraak ABRS van 29 december 2010 in zaaknr. 200908100/1/R1 en de uitspraak ABRS van 8 februari 2012 in zaaknr. 201100875/1/R2.

vuldigd met 2 (aantal individuen in plaats van het aantal paren). Voor de niet-broedvogels zijn de populatiegroottes genoemd op [sovon.nl](http://sovon.nl) (2017) gehanteerd (het gemiddelde van de seizoenen 2010/2011 - 2014/2015). Voor de kleine zwaan in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren zijn geen aantallen beschikbaar van de slaapplaats en is daarom de populatiegrootte (en 1% mortaliteitsnorm) gebaseerd op de aantallen overdag (als minimum voor die aantallen die 's nachts op de slaapplaats aanwezig zijn).



## 6 Vogels in het studiegebied

### 6.1 Broedvogels

#### 6.1.1 Broedvogels uit Natura 2000-gebieden in relatie tot het studiegebied

##### **Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen**

###### *Aalscholver*

Zie onderaan dit hoofdstuk, er geldt een regiODOEL.

In de Oostvaarderplassen broedden in 2015 in totaal 1.559 paar aalscholers (gemiddeld 2.435, 2011-2015) (sovon.nl 2017). Voor voedsel zijn de broedende aalscholers in de Oostvaardersplassen met name afhankelijk van het Markermeer en het IJsselmeer (RvO 2015). De vogels kunnen hierbij het plangebied passeren.

In perioden met veel wind raakt het Markermeer door opwerveling van fijne deeltjes langzaam troebel. Hierdoor worden de foerageercondities (zicht) voor aalscholers slechter en wijken de vogels uit naar onder meer de Veluwerandmeren en het IJsselmeer die minder snel vertroebelen en van zichzelf al helderder zijn dan het Markermeer (Noordhuis 2010). Tijdens dergelijke perioden vliegen dagelijks grote aantallen aalscholers vanuit de kolonie in de Oostvaardersplassen naar onder andere het Wolderwijd, het Veluwemeer en over de Houtribdijk naar het IJsselmeer (eigen waarnemingen, med. S. van Rijn, D. Hoekstra). Het plangebied wordt hierbij niet gepasseerd.

###### *Grote zilverreiger*

In de Oostvaardersplassen is een belangrijk deel van de broedpopulatie van Nederland aanwezig. In 2015 broedden 171 paren grote zilverreigers in de Oostvaardersplassen (sovon.nl 2017). De voedselvoorziening in de Oostvaardersplassen is zodanig, dat de meeste vogels hun voedsel binnen het Natura 2000-gebied zoeken (Voslamber *et al.* 2010). Er wordt echter ook langs het Markermeer, in de Lepelaarplassen, het Oostvaardersveld en op omliggende landbouwgronden gevoerd (RvO 2015). Gelet op het aantal waarnemingen in het broedseizoen (NDFF) en de omvang van geschikt leefgebied, is er geen sprake van dagelijkse uitwisseling van (grote aantallen) grote zilverreigers tussen de Oostvaardersplassen en het plangebied. Ook zijn er geen aanwijzingen voor een belangrijke vliegroute van grote zilverreigers tussen de Natura 2000-gebieden over het plangebied. De grote zilverreiger wordt als broedvogel daarom verder buiten beschouwing gelaten in de beoordeling van Natura 2000-gebieden.

###### *Lepelaar*

De lepelaar broedde in 2015 met slechts 15 paren in de Oostvaarderplassen (sovon.nl 2017). Lepelaars kunnen tot op 40 km afstand van het broedgebied foerageren (Van der Winden *et al.* 2004). De lepelaars die broeden in de Oostvaardersplassen foerageren voornamelijk in hetzelfde gebied, maar in het voorjaar, wanneer het voedselaanbod in de Oostvaardersplassen onvoldoende is, foerageren de vogels buiten de Oostvaardersplassen. De vogels ondernemen dan lange voedselvluchten

naar Noord-Holland en minder naar Harderbroek, Noordwest-Overijssel en de ondiepe delen van de kust van Gaasterland (RvO 2015). Ook aan de randen van het Drontermeer en Veluwemeer foerageren in de broedtijd kleine aantallen vogels uit de kolonie in de Oostvaardersplassen (Smits *et al.* 2009). Gelet op de maximale foerageer afstand van 40 km ligt binnen Noordwest-Overijssel alleen de directe omgeving van Kampen binnen bereik. Vogels die van en naar deze foerageergebieden vliegen passeren het plangebied niet.

Binnen het broedseizoen komt in het plangebied soms een enkele lepelaar foerageren in het Ketelbos. Mogelijk broeden deze lepelaars in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen. In andere delen van het plangebied is niet of nauwelijks geschikt foerageergebied aanwezig. Gezien het schaarse voorkomen van lepelaars in het plangebied, is geen sprake van geregeld gebruik van het plangebied door lepelaars uit de broedkolonies binnen het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen.

#### *Roerdomp*

Roerdompen foerageren tot maximaal 3 km afstand van de broedplaats (RvO 2015). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit de Oostvaardersplassen. Bovendien zijn binnen het broedseizoen geen roerdompen in het plangebied aanwezig (NDFF). Er is daarom binnen het broedseizoen geen sprake van uitwisseling met de Oostvaardersplassen. De soort wordt verder buiten beschouwing gelaten.

### **Natura 2000-gebied IJsselmeer**

#### *Aalscholver*

Zie onderaan dit hoofdstuk, er geldt een regiodoel.

De aalscholver broedde in 2015 met ruim 3.000 paren in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. De broedgebieden liggen langs of nabij de kust van Noord-Holland (Andijk, Enkhuizen, De Kreupel) (sovon.nl 2017). Deze broedvogels gebruiken, overigens net als de vogels van de meeste andere kolonies, zowel Markermeer als IJsselmeer als foerageergebied (Van Rijn *et al.* 2010). Binnen het zomerhalfjaar foerageren gemiddeld genomen enkele (met een maximum tot een kleine honderd) aalscholvers in de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied (gegevens RWS 2017). Mogelijk zijn deze aalscholvers afkomstig van de broedkolonies in het IJsselmeer.

#### *Lepelaar*

De lepelaar broedde in 2015 met 88 broedparen in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het broedgebied ligt op de Vooroever bij Onderdijk (sovon.nl 2017). Er is vanuit deze kolonie geen relatie met het plangebied. De soort wordt in deze context (broedvogel in het IJsselmeer) buiten beschouwing gelaten.

#### *Bontbekplevier*

De bontbekplevier broedt langs de gehele kust van het IJsselmeer met aantallen tot 14 broedparen (sovon.nl 2017), maar hooguit sporadisch binnen het plangebied van Windplan Blauw en dan alleen binnendijks. De exemplaren die binnendijks op akkers



broeden, behoren niet tot de populatie die behoort tot het Natura 2000-gebied IJsselmeer. De bontbekplevier foerageert tot op enkele kilometers van de broedplaats (Van der Hut *et al.* 2007). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de bontbekplevieren die in de andere delen van het IJsselmeer wel buitendijks in het Natura 2000-gebied broeden, zoals langs de Friese kust en op eiland De Kreupel. De soort wordt in deze context (broedvogel in het IJsselmeer) buiten beschouwing gelaten.

#### *Visdief*

In het buitendijkse deel van het plangebied wat tot het Natura 2000-gebied IJsselmeer behoort broeden geen visdieven (Vogelatlas.nl 2017). De visdief broedt binnen het IJsselmeer alleen langs de kust van Friesland en Noord-Holland en op het eiland De Kreupel (sovon.nl 2017). Visdieven foerageren tot maximaal 12 km afstand van de broedplaats (Van der Hut *et al.* 2007). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van voornoemde broedende visdieven in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. De soort wordt in deze context (broedvogel in het IJsselmeer) buiten beschouwing gelaten.

### **Natura 2000-gebied Rijntakken**

#### *Aalscholver*

De aalscholver broedt op ruim 30 km afstand van het plangebied (sovon.nl 2017). Voor de aalscholver die broedt langs de IJssel ligt het plangebied binnen bereik, maar worden geen regelmatige vliegbewegingen verwacht. Op kortere afstand van de broedkolonies is veel ander foerageergebied (open water) beschikbaar zoals de IJssel, de randmeren en kleinere wateren.

### **Natura 2000-gebied Zwarte Meer**

#### *Purperreiger*

De purperreiger broedt binnen het Zwarte Meer aan de zuidoever (sovon.nl 2017). De purperreiger foerageert tot maximaal 20 km afstand van de broedplaats (van der Winden & van Horssen 2001). Het plangebied ligt daarom binnen het bereik van de broedvogels uit het Zwarte Meer. In het broedseizoen worden zeer incidenteel purperreigers in het Ketelbos waargenomen (niet jaarlijkse waarnemingen) die mogelijk afkomstig zijn van het Zwarte Meer. De belangrijke foerageergebieden voor purperreigers in deze regio liggen echter in Overijssel (van der Winden & van Horssen 2001). De soort wordt wegens zijn zeldzaamheid in het plangebied verder buiten beschouwing gelaten.

### **Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer**

#### *Aalscholver*

Zie hieronder, er geldt een regiodoel.

#### *Visdief*

De visdief broedt in het Markermeer & IJmeer onder andere op de Houtribsluizen bij Lelystad. Visdieven foerageren tot maximaal 12 km afstand van de broedplaats (Van der Hut *et al.* 2007). De kustzone voor de IJsselmeerdijk ligt daarom ten dele binnen het bereik van deze visdieven.

## **Natura 2000-gebied Lepelaarplassen**

### *Aalscholver*

Zie hieronder, er geldt een regiodoel.

### *Lepelaar*

De lepelaar is in de Lepelaarplassen in 2004 voor het laatst als broedvogel aanwezig geweest. In de tijd dat de lepelaar in de Lepelaarplassen broedde werd gevoerd in de directe omgeving van de kolonie en in Waterland en mogelijk ook in de Vechtstreek (Beheerplan Lepelaarplassen, Provincie Flevoland 2013). Wanneer er lepelaars in de Lepelaarplassen broeden, foerageren ze niet in het plangebied van Windplan Blauw en vliegen ook niet op regelmatige basis door het plangebied. Er is daarom geen sprake van een binding met het plangebied. De lepelaar wordt daarom verder buiten beschouwing gelaten.

### Aalscholver - IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen

Voor de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen is het doel van de aalscholver regionaal (voor alle vier de gebieden tezamen) geformuleerd; vogels uit deze gebieden foerageren in de ruime omgeving van de broedlocaties. Voor aalscholvers die broeden in de Natura 2000-gebieden Markermeer & IJmeer en/of Lepelaarplassen, kan het plangebied op een route van of naar foerageergebieden liggen en ook foerageergebied bevatten (kustzone IJsselmeerdijk).

### Roerdomp - Veluwerandmeren, De Wieden, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, Zwarte Meer, Rijntakken, Oostvaardersplassen, IJsselmeer

Roerdompen foerageren tot maximaal 3 km afstand van de broedplaats (RvO 2015). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit deze Natura 2000-gebieden. Dit geldt ook voor de roerdomp uit het IJsselmeer, die langs de ver weg gelegen Noord-Hollandse kust broedt en de roerdomp uit de Rijntakken, die verder stroomopwaarts broedt in Overijssel (sovon.nl 2017).

Binnen het broedseizoen zijn geen roerdompen in het plangebied aanwezig (NDFF). Er is daarom binnen het broedseizoen geen sprake van uitwisseling met de broedgebieden in de Veluwerandmeren. De soort wordt verder buiten beschouwing gelaten.

## **6.2 Niet-broedvogels**

### **6.2.1 Ganzen en zwanen in binnendijkse deel van het plangebied**

In het plangebied en directe omgeving komen in het winterhalfjaar diverse soorten ganzen en zwanen voor (tabel 6.1, bijlage 7). De vogels foerageren op de akkers en graslanden in het plangebied en directe omgeving.

De **toendrarietgans** is binnen het binnendijkse deel van het plangebied de talrijkste soort. De soort komt in wisselende aantallen in een groot deel van het plangebied

voor, maar de grootste aantallen komen voor in het oostelijke telgebied en het telgebied tussen Swifterbant en de IJsselmeerdijk (tabel 6.1). De **grauwe gans** is met name talrijk ten noorden van Swifterbant. De **brandgans** en **kolgans** komen onregelmatig en met relatief kleine aantallen in het binnendijkse deel van het plangebied voor.

*Tabel 6.1 Gemiddeld aantal ganzen en zwanen seizoenen 2010/2011- 2014/2015) in het binnendijkse deel van het plangebied (maandgemiddelde). Deze soorten ganzen en zwanen kunnen in potentie een relatie hebben met Natura 2000-gebieden in de (ruime) omgeving. Bron: NDFP. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken. In bijlage 7 is het seizoensverloop visueel weergegeven.*

**FL2410 (westelijk deel plangebied inclusief deel buiten plangebied tot aan N309)**

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	0	0	0	125	0
grauwe gans	0	0	0	0	2	0
kolgans	0	0	2	0	250	0
toendrarietgans	0	0	625	90	625	0
wilde zwaan	0	0	0	1	7	1

**FL2420 (ten zuidwesten van Swifterbant inclusief deel buiten plangebied tot aan N309)**

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	0	0	0	19	0
grauwe gans	0	0	0	0	0	1
kleine zwaan	0	0	5	4	0	0
kolgans	0	0	0	0	3	0
toendrarietgans	0	0	0	50	113	0
wilde zwaan	0	0	0	15	0	0

**FL2430 (noordelijk deel plangebied)**

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	0	0	0	56	0
grauwe gans	141	327	219	80	137	37
kleine zwaan	0	30	3	4	0	0
kolgans	0	0	225	0	12	0
toendrarietgans	0	72	78	68	94	0
wilde zwaan	0	0	1	1	0	0

**FL2440 (ten zuidoosten van Swifterbant inclusief deel buiten plangebied tot aan N309)**

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
kleine zwaan	0	0	0	1	0	0
toendrarietgans	0	0	0	0	200	0

**FL2450 (oostelijk deel plangebied inclusief deel buiten plangebied)**

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	1	0	33	0	0
grauwe gans	35	0	86	34	39	8
kleine zwaan	0	0	0	44	0	0
kolgans	0	2	125	48	18	0
toendrarietgans	50	1.231	270	1.150	163	2
wilde zwaan	0	0	0	1	1	4

Op IJsseloog is een grote slaappleats van ganzen aanwezig (figuur 6.1). De overdag in het plangebied aanwezige grauwe gans en toendrarietgans (tabel 6.3) overnachten waarschijnlijk op het Ketelmeer (in en rond IJsseloog). Het merendeel van de ganzen die slapen op het IJsseloog komen echter vanuit de Noordoostpolder rechtstreeks over het Ketelmeer naar IJsseloog, en komen niet door het plangebied van Windplan Blauw (Boonman & Lensink 2017).

De overdag in het plangebied aanwezige **kolgans** slaapt waarschijnlijk in de Oostvaardersplassen (de grootste en vrijwel enige slaappleats van deze soort in Oostelijk en Zuidelijk Flevoland, sovon.nl 2017).

Kolganzen die overdag in het zuidelijk deel van Noordoostpolder foerageren vliegen over het IJsselmeer naar de slaappleats in de Oostvaardersplassen. De hoofdstroom van deze vogels gaat vanuit de Oostvaardersplassen recht op Urk af en blijft ter hoogte van het plangebied Blauw op ruime afstand van de kust. Af en toe gaan kleine aantallen ganzen via een route over land van de Oostvaardersplassen naar de Noordoostpolder; deze vogels komen daarbij over het plangebied voor Windplan Blauw (Boonman & Lensink 2017).

Kleine aantallen van de **wilde zwaan** en **kleine zwaan** komen verspreid over het binnendijkse deel van het plangebied voor (NDFF). Van beide soorten komen de meeste vogels ten zuiden en oosten van Swifterbant voor (tabel 6.1). Deze zullen vermoedelijk op de bekende regionale slaappleats in het Drontermeer overnachten; de enige slaappleats in de wijde omgeving (sovon.nl 2017). Vliegbewegingen van zwanen (kleine zwaan, wilde zwaan) in het studiegebied zijn in het veldonderzoek in winter 2015/2016 niet vastgesteld (Boonman & Lensink 2017).

## 6.2.2 Andere watervogels in binnendijkse deel van het plangebied

In het plangebied en de directe omgeving komen diverse soorten watervogels voor (anders dan ganzen en zwanen, tabel 6.2). De **wilde eend** en **meerkoet** zijn het talrijkst, van andere soorten watervogels komen hooguit enkele exemplaren voor. De vogels zijn met name gebonden aan de vaarten in het gebied (Swifervaart, Noordertocht). Ander open water is in het binnendijkse deel van het plangebied nauwelijks aanwezig. Buiten het broedseizoen worden soms ook kleine aantallen van **aalscholver** en **grote zilverreiger** in het plangebied waargenomen (NDFF). Deze vogels komen voornamelijk voor in en langs de watergangen in het plangebied. Slaappleatsen van grote zilverreigers liggen in het Ketelmeer (IJsseloog, IJsselmonding) en het Vossemeer, maar het Ketel- en Vossemeer is niet aangewezen voor deze soort. Op grotere afstand van het plangebied ligt in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren Drontermeer bij Elburg een grote slaappleats met meer dan 300 exemplaren (NDFF).

Tabel 6.2 Gemiddeld aantal watervogels in januari (2010/2011- 2014/2015) anders dan zwanen en ganzen in het studiegebied. Deze soorten watervogels kunnen in potentie een relatie hebben met Natura 2000-gebieden in de (ruime) omgeving. De aantallen betreffen het gesommeerde gemiddelde van de telvakken FL2410, FL2420, FL2430, en FL2440. Bron: NDFF. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.

soort	aantal
fuut	0
krakeend	2
kuifeend	6
meerkoet	71
nonnetje	2
tafeleend	1
wilde eend	108
wintertaling	1

### 6.2.3 Watervogels in het Ketelmeer

In het deel van het Ketelmeer dat grenst aan het plangebied is de **kuifeend** de talrijkste soort. De kuifeend rust met gemiddeld vele honderden exemplaren in de luwte langs de dijk (tabel 6.3, telvak RM1430). De aantallen lopen in de wintermaanden gemiddeld op richting de 2.000 exemplaren (bijlage 7). De kuifeend rust overdag in de luwte langs de dijk en foerageert 's nachts vermoedelijk op driehoeksmosselen in het Ketelmeer (van Rijn *et al.* 2010). In het Ketelmeer liggen driehoeksmosselbestanden op een voor duikeenden bereikbare diepte aan de randen en in het midden van het Ketelmeer (Bouma *et al.* 2009; bijlage 8). Andere talrijke soorten die dicht langs de dijk voorkomen zijn **wilde eend** en **meerkoet**. Verder op het open water komen **fuut**, **kokmeeuw** en **aalscholver** talrijk voor. Voor slaapplaatsen van aalscholver in het Ketelmeer, zie figuur 6.1.

Tabel 6.3 Gemiddeld aantal van niet-broedvogels waar het Ketelmeer voor is aangewezen in zuidwestelijk deel Ketelmeer (telvak RM1430) en IJsseloog (RM1440) seizoenen 2010/11 tot en met 2014/15. Een seizoen loopt van juli tot en met juni, In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken. In bijlage 7 zijn de maandgemiddelden van de beide telvakken opgenomen.

soort	RM1430	RM1440
aalscholver	146	135
fuut	40	32
grauwe gans	93	225
grote zaagbek	6	6
grutto	0	1
kolgans	25	8
krakeend	13	26
kuifeend	750	233
meerkoet	128	315
nonnetje	3	2
tafeleend	32	17
wintertaling	5	20

Op en direct rond IJsseloog zijn **meerkoet**, **grauwe gans** en **kuifeend** de talrijkste soorten (tabel 6.3, telvak RM1440). Voor deze en andere soorten is IJsseloog aantrekkelijk door de altijd beschikbare luwte en rust. In tegenstelling tot het deel van

het Ketelmeer grenzend aan het plangebied (telvak RM1430) is op en rond IJsseloog de kuifeend het gehele jaar constant met gemiddeld enkele honderden vogels aanwezig. De overwinterende kuifeenden die vanaf oktober gebruik maken van het Ketelmeer rusten grotendeels langs de randen van het Ketelmeer (bijlage 7).

#### 6.2.4 Watervogels in het IJsselmeer

In bijlage 7 is het seizoensverloop van vogels van het studiegebied van watervogels in het IJsselmeer weergegeven. De gemiddelde aantallen watervogels per telvak zijn weergegeven in tabel 6.4.

*Tabel 6.4 Gemiddeld seizoenmaximum 2011/2012 - 2015/2016 van niet-broedvogels waar het Natura 2000-gebied IJsselmeer voor is aangewezen. Het gaat om telgebieden langs de IJsselmeerdijk tussen Lelystad en Urk en op het open water. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken. In bijlage 7 zijn de maandgemiddelden van de telvakken opgenomen.*

soort	telgebiednummer IJxxxx									totaal
	1421	1413	1412	1411	1334	1333	1332	1941	1932	
aalscholver	9	233	305	3	50	27	30	468	619	1.744
bergeend	0	2	0	0	0	0	0	0	0	3
brilduiker	1	2	0	1	17	9	1	61	106	199
dwergmeeuw	0	0	0	0	0	0	3	0	29	32
fuut	34	40	27	35	24	26	41	854	769	1.849
goudplevier	0	0	0	0	0	0	0	48	0	48
grauwe gans	14	15	4	6	54	13	1	1	0	110
gr. zaagbek	7	20	6	4	10	3	1	109	224	383
kl. zwaan	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2
kolgans	2	0	0	0	0	1	0	0	1	3
krakeend	6	37	6	3	23	3	4	0	0	82
kuifeend	132	570	279	18	213	170	82	0	88	1.552
meerkoet	59	68	45	25	157	26	60	22	520	982
nonnetje	0	2	0	0	5	1	1	0	66	75
slobeend	0	1	0	0	2	0	0	0	0	3
smient	0	0	0	0	32	6	0	0	0	38
tafeleend	0	10	13	0	7	1	3	0	3	38
toendrarietgans	0	0	0	14	0	0	0	0	0	14
visdief	2	1	1	1	0	9	17	107	484	622
wilde eend	9	65	44	16	48	77	34	0	0	291
wintertaling	0	0	0	0	7	0	0	0	0	7

##### *Fuut en aalscholver*

**Futen** foerageren en rusten solitair of in kleine diffuse groepen op het water. Het zijn viseters, die hun voedsel duikend verzamelen. In het studiegebied komen de meeste futen op het open water voor, waarbij de aantallen tot vele honderden exemplaren kunnen oplopen. De fuut is nagenoeg alleen in het winterhalfjaar in het studiegebied aanwezig. Futen vliegen relatief weinig en verblijven zowel overdag als 's nachts in hetzelfde gebied.

**Aalscholers** foerageren in het algemeen solitair of in kleine groepen. Als het water troebel is, kunnen ze sociaal gaan vissen in grote groepen. Tot enkele duizenden

aalscholwers foerageren op het IJsselmeer grenzend aan de Noordoostpolder, met de hoogste aantallen in het najaar en het voorjaar. Ze doen dat vaak in grote groepen en het voorkomen daarvan is erg onregelmatig. Op het open water zijn meer aalscholwers geteld dan langs de dijken.

Aalscholwers slapen 's nachts op gemeenschappelijke slaappleatsen waar ze met name in het licht heen vliegen (o.a. van der Winden *et al.* 1999). Bekende aalscholwerslaappleatsen nabij het plangebied zijn aanwezig in het Ketelmeer en in het Vossemeer (zie figuur 6.1). Op IJsselooig is de grootste slaappleats aanwezig met maximaal 8.000 exemplaren (in 2013). Tot enkele tientallen exemplaren overnachten op de hoogspanningsmasten nabij de Ketelbrug. In het Vossemeer slapen tot 350 exemplaren (in 2014) (NDFP).



Figuur 6.1 Ligging slaappleatsen vogels die aangewezen zijn voor Natura 2000-gebieden in het studiegebied van Windplan Blauw. Bron: NDFP.

#### *Duikenden (kuifeend, tafeleend, topper)*

De **kuifeend** komt overdag talrijk voor langs de dijken in het studiegebied. De kuifeend komt binnen het studiegebied talrijker voor ter hoogte van Flevoland dan de Noordoostpolder. Op het open water komt de kuifeend overdag nauwelijks voor. In de nacht, wanneer ze foerageren, verschijnen ze wel op open water. De aantallen van de kuifeend pieken in de nazomer en in de wintermaanden (zie bijlage 7). In de nazomer wordt de IJsselmeerdijk van Flevoland gebruikt door enkele honderden ruiers. In de wintermaanden gebruiken de kuifeenden de luwte langs de dijk om te rusten. De verspreiding van rustende kuifeenden is afhankelijk van de windrichting. Bij de windrichtingen zuidwest tot noordoost is langs de dijk van Flevoland veel luwte beschikbaar; bij een noordelijke windrichting de dijk van de Noordoostpolder. Bij een westelijke tot noordwestelijke windrichting zijn de luwtemogelijkheden in het

studiegebied beperkt (alleen rond de Maximacentrale) maar biedt het open water langs de verder weg liggende Houtribdijk veel luwte en ook de dijk langs het Ketelmeer. De **tafeleend** komt met kleine aantallen in het studiegebied voor. De **topper** ontbreekt geheel.

's Nachts wordt er door duikeenden op het IJsselmeer gefoerageerd op driehoeksmosselen. Op enkele kilometers van de dagrustplaatsen langs de dijk, richting Enkhuizerzand en richting Urk, ruim buiten het toekomstige windpark in het IJsselmeer, liggen veel bereikbare driehoeksmosselenbestanden (Moedt 2017) (zie ook bijlage 8). Deze bestanden liggen op bereikbare afstand van de dagrustplaatsen en op een bereikbare duikdiepte (< 4-5 meter). Langs de IJsselmeerdijk zijn ook mossels aanwezig maar deze zijn minder omvangrijk en bovendien op minder goed bereikbare diepte aanwezig (van Rijn *et al.* 2010, Moedt 2017, zie bijlage 8).

#### *Grondelenden (wilde eend, krakeend en smient) en meerkoet*

Op het IJsselmeer langs dijken in het studiegebied verblijven overdag beperkte aantallen grondelenden (**wilde eend, krakeend, smient**). De meeste vogels zijn aanwezig in het winterhalfjaar. Wilde eenden en smienten rusten overdag verspreid langs de dijken, dicht onder de dijk, en vliegen in avondschemer en donker de polders in om te foerageren op akkers en graslanden. Het ging in de hele winter 2015/2016 om kleine groepen tot een totaal van ruim 100 ex op een avond; die tot maximaal enkele tientallen meters hoogte vlogen (Boonman & Lensink 2017) en dus merendeels beneden rotorhoogte van de toekomstige windturbines.

De **meerkoet** komt wat talrijker voor met vele honderden exemplaren. De meeste meerkoeten zijn in januari aanwezig (bijlage 7). Meerkoeten verblijven in dit gebied zowel nabij de dijk als verder op het open water, foeragerend op driehoeksmosselen en op wieraangroei langs de dijkvoet.

#### *Brilduiker en zaagbekken (grote zaagbek, nonnetje)*

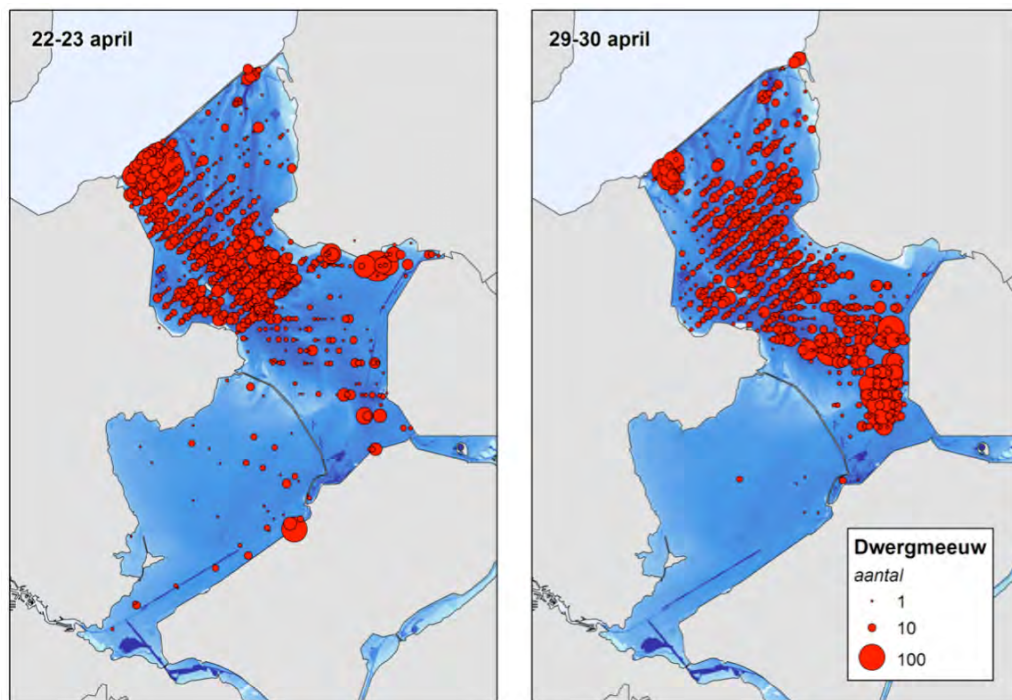
De brilduiker, grote zaagbek en nonnetje zoeken overdag duikend naar voedsel en zijn alleen in de het winterhalfjaar aanwezig. De **grote zaagbek** is van deze soorten het talrijkst met aantallen tot enkele honderden exemplaren; de aantallen van **nonnetje** kunnen oplopen tot een honderdtal. Voor de **brilduiker** bestaat het voedsel uit driehoeksmosselen en op en nabij de bodem verblijvende andere macrofauna. Voor de twee zaagbeksoorten bestaat het dieet voornamelijk uit vis. De verspreiding van de zaagbekken en brilduiker concentreert zich op het open water; langs de dijk zijn weinig vogels aanwezig.

#### *Dwergmeeuw en sterns*

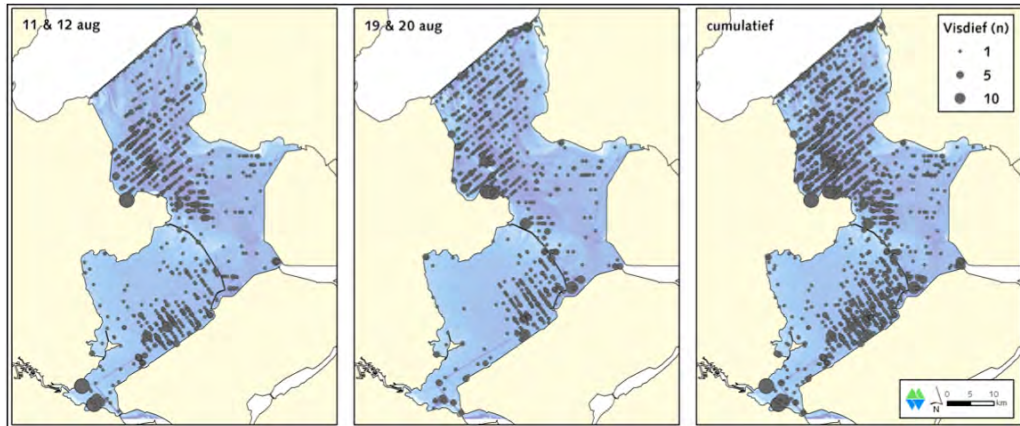
De **dwergmeeuw** is gemiddeld met slechts enkele exemplaren in het studiegebied aanwezig. Bij tellingen van het open water van het IJsselmeer is de dwergmeeuw in het voorjaar van 2014 (april) niet in het plangebied vastgesteld (figuur 6.2). Het plangebied is daarom niet van belang voor de dwergmeeuw (Poot *et al.* 2014). Buiten het plangebied kwam de dwergmeeuw wel veelvuldig op het open water voor.



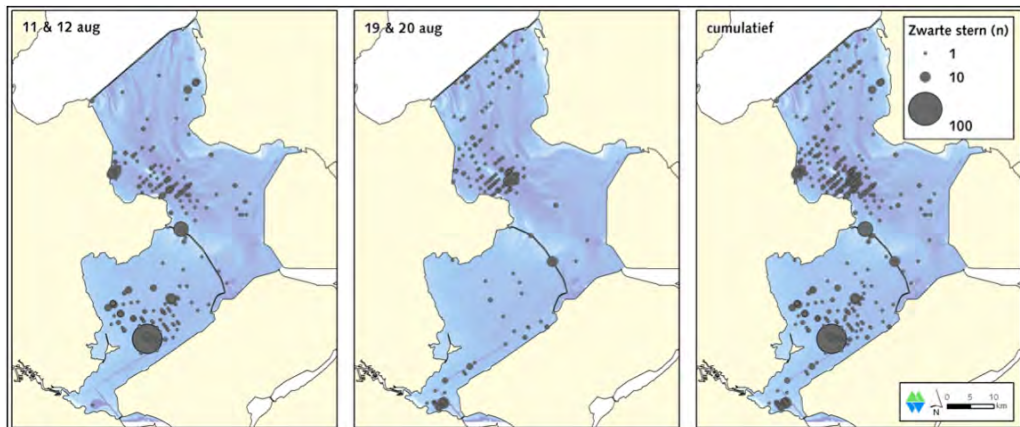
De **visdief** komt in het zomerhalfjaar in het studiegebied voor met aantallen tot vele honderden exemplaren (figuur 6.3). De visdief foerageert binnen het studiegebied met name verder op het open water en slechts zeer beperkt langs de dijk. Ook wordt het open water ter hoogte van de Ketelbrug gebruikt (tellingen Bureau Waardenburg, niet gepubliceerd). De **zwarte stern** maakt gedurende de voorjaars- en najaarstrek nauwelijks gebruik van het plangebied om te foerageren maar vooral van de westelijke helft van het IJsselmeer (Poot *et al.* 2010, 2012, zie figuur 6.4). Enige doortrek vindt wel plaats door het plangebied (Boonman & Lensink 2017). Langs de Houtribdijk is in juli en augustus een slaapplek van de zwarte stern aanwezig. De aantallen kunnen oplopen tot meer dan 4.000 exemplaren (2015) (NDFF), in recente jaren is deze slaapplek minder in trek. De **reuzenster** slaapt in de nazomer (augustus, september) in de IJsselmonding en het Vossemeer. In recente jaren is de reuzenster echter niet meer aanwezig in de IJsselmonding. In het Vossemeer waren in 2015 tot 10 exemplaren aanwezig (NDFF).



Figuur 6.2 Verspreiding van dwergmeeuwen boven het open water van het Markermeer, IJmeer en IJsselmeer tijdens twee intergrale tellingen vanuit een vliegtuig in april 2014 (Poot *et al.* 2014).



*Figuur 6.3* Verspreiding van visdieven boven het open water van het Markermeer, IJmeer en IJsselmeer tijdens twee intergrale tellingen vanuit een vliegtuig in augustus 2010 (Poot et al. 2010).



*Figuur 6.4* Verspreiding van zwarte sterns boven het open water van het Markermeer, IJmeer en IJsselmeer tijdens twee intergrale tellingen vanuit een vliegtuig in augustus 2010 (Poot et al. 2010).

## 7 Vleermuizen in het studiegebied

De Natura 2000-gebieden Rijntakken, Zwarte Meer, De Wieden, Markermeer & IJmeer, Veluwerandmeren en IJsselmeer zijn onder andere aangewezen voor de meervleermuis. Deze soort heeft gescheiden foerageergebieden en verblijfplaatsen.

De IJsselmeerdijk kan gebruikt worden als vliegroute tussen verblijfplaatsen van meervleermuizen in Lelystad en Urk en het Natura 2000-gebied IJsselmeer. In het plangebied zijn geen vliegroutes van en naar het Zwarte Meer, De Wieden en het Markermeer & IJmeer aanwezig (Haarsma 2011). In het veldonderzoek zijn geen meervleermuizen op rotorhoogte geregistreerd en zijn tijdens onderzoek langs transecten in het plangebied slechts acht opnames van meervleermuizen geregistreerd (Boonman & Lensink 2017). De soort komt dus schaars voor in het plangebied.



## 8 Effectbepaling

### 8.1 Effecten in de aanlegfase

#### 8.1.1 Effecten op habitattypen

Uit de berekeningen met het programma Aerius blijkt dat de depositie van stikstof als gevolg van de aanleg van het VKA van Windplan Blauw in geen van de beschermde habitattypen en -soorten in de Natura 2000-gebieden in het studiegebied 0,05 Mol/ha/jaar of meer zal bedragen. Dit betekent dat er voor Windplan Blauw geen sprake is van een meldingsplicht (die grens ligt namelijk bij 0,05 Mol/ha/jaar). In bijlage 5 zijn de resultaten van de Aerius-berekening opgenomen. Los van voorgaande getalsmatige conclusie op basis van de PAS-systematiek, zijn effecten op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van stikstofgevoelige habitattypen sowieso uitgesloten vanwege de afstand tussen de betrokken habitattypen in de nabijgelegen Natura 2000-gebieden Rijntakken, Zwarte Meer, De Wieden en Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht en de tijdelijkheid van de werkzaamheden.

#### 8.1.2 Effecten op soorten van Bijlage II van de Habitatrictlijn

##### *Meervleermuis*

Ten behoeve van de bouw van Windplan Blauw worden geen gebouwen gesloopt. Daarnaast liggen alle turbinelocaties op ruime afstand (meer dan tweehonderd meter) van bestaande woningen. De meervleermuis is een gebouw bewonende soort. In de aanlegfase van het VKA van Windplan Blauw zal daarom geen sprake zijn van de aantasting of vernietiging van verblijfplaatsen van de meervleermuis. Ook is geen sprake van aantasting van vaste vliegroutes, omdat de geplande windturbines op voldoende afstand van de IJsselmeerdijk staan, meervleermuizen vooral laag boven het water vliegen en dergelijke routes (bijvoorbeeld boven de tochten), zo die al in het plangebied aanwezig zijn, niet door turbines worden doorsneden.

#### 8.1.3 Effecten op broedvogels en niet-broedvogels

Tijdens de aanleg van het windpark zijn verschillende effecten op vogels mogelijk. Vogelaanvaringen zijn dan nog niet aan de orde, maar verstoring (als gevolg van o.a. geluid, beweging, trillingen) kan wel optreden. Er moeten ontsluitingswegen worden aangelegd of verbreed, er wordt geregeld heen en weer gereden met vrachtwagens en personenauto's, gewerkt met draglines en grote kranen, worden funderingen voor de windturbines geheid en bestaande funderingen verwijderd, en in het veld wordt heen en weer gelopen door landmeters en bouwers. Zo kunnen bouwwerkzaamheden leiden tot de verstoring van vogels. Op beperkte schaal kunnen deze werkzaamheden ook (tijdelijk) habitatverlies opleveren voor vogels. Hieronder wordt ingegaan op verstoring van de vogels zelf in de aanlegfase.

De versturende invloed op rustende en foeragerende vogels die uitgaat van de hiervoor genoemde activiteiten in de aanlegfase kan minstens zo groot zijn als die van

de aanwezigheid van de windturbines in de gebruiksfase en bestrijkt een groter gebied (Pearce-Higgins *et al.* 2012). Daar staat tegenover dat het een tijdelijke verstoring betreft, die alleen optreedt in de periode waarin de werkzaamheden worden uitgevoerd.

Op dit moment is nog niet duidelijk hoe de planning van de bouw van het windpark er precies uitziet. Wel is het uitgangspunt dat het huidige Windpark Irene Vorrink wordt stilgezet in de periode 1 augustus tot en met 31 maart zodra de bouw van de nieuwe buitendijkse windturbines in het IJsselmeer is gestart en dat de bestaande windturbines van Windpark Irene Vorrink vervolgens worden verwijderd in de periode 1 april tot en met 31 juli wanneer weinig watervogels in dat deel van het IJsselmeer verblijven (de kustzone langs de IJsselmeerdijk)<sup>6</sup>. Met deze wijze van uitvoering wordt voorkomen dat er sprake is van een toename van verstoring: de verstoring door de bouw kan worden opgevangen door de afname van verstoring langs de dijk. Windpark Irene Vorrink en de nieuwe buitendijkse turbines in het IJsselmeer zullen nooit tegelijk draaien. Er is daarom in de aanlegfase geen sprake van *wezenlijke* verstoring: vogels zullen het studiegebied niet verlaten zodat in dit geval ook geen verslechtering van de kwaliteit van het leefgebied optreedt.

Het heien van de funderingen van de windturbines veroorzaakt onderwatergeluid. In het MER (§ 12.3) is ingegaan op de mogelijke effecten die dit zou kunnen hebben op vissen - waarbij effecten op vissen zich in theorie door verminderde voedselbeschikbaarheid zouden kunnen vertalen in effecten op visetende watervogels. In het MER is de conclusie onderbouwd dat het onderwatergeluid van het heien geen effect heeft op populaties vissen in het IJsselmeer. Bij het hanteren van *worst case* aannames over het niveau van onderwatergeluid, leidt het heien van de funderingen tot tijdelijke verplaatsing tijdens heiwerkzaamheden. Visetende watervogels zijn goed in staat zich verplaatsende vis te volgen en als voedselbron te blijven benutten.

Door de werkzaamheden (bijvoorbeeld bagger- of graafwerkzaamheden) voor de aanleg van de kabels en fundaties treedt tijdelijk en lokaal enige vertroebeling op. Het verspreidingsgebied van dit zwevend sediment is maximaal 15 tot 20 kilometer. Dit kan in theorie effect hebben op (visetende) watervogels zoals de aalscholver en op driehoeksmosselbanken. Het slib zakt in de worst-case situatie binnen een dag weer naar de bodem. Door de korte effectduur heeft vertroebeling geen effect op (visetende) watervogels. Voor mosselbanken is met name de sliblaag die op de bodem neerslaat relevant. Uit het kwantitatieve onderzoek dat is uitgevoerd naar vertroebeling (bijlage 8 in het hoofdrapport MER) blijkt dat de maximale sliblaag, die als gevolg van de werkzaamheden neerslaat op mosselbanken, kleiner is dan 1 mm. Dit wordt niet gezien als een ecologisch betekenisvolle laag sediment. Het effect van deze laag op de mosselbanken is daarmee te verwaarlozen. Eventuele effecten van het met de aanleg van de kabel en funderingen samenhangende vertroebeling zijn daarom verwaarloosbaar klein.

---

<sup>6</sup> Mocht Irene Vorrink voorafgaand aan de bouw van de buitendijkse turbines worden verwijderd dan gelden deze beperkingen niet.

Door de aanleg van kabels in het buitendijkse deel van het plangebied kunnen veranderingen in de structuur van de waterbodem plaatsvinden, bijvoorbeeld door het inzakken van de kabels. Er liggen binnen het plangebied geen belangrijke voor vogels beschikbare voedselbronnen (waterplanten, driehoeksmosselen) die aangetast kunnen worden. Er zijn daarom geen effecten aanwezig op het foerageergebied van niet-broedvogels.

## 8.2 Effecten in de gebruiksfase

### 8.2.1 Effecten op soorten van Bijlage II van de Habitatrichtlijn

De meervleermuis komt in het plangebied voor, maar is hier wel zeer beperkt waargenomen. Mogelijk hebben deze meervleermuizen binding met Natura 2000-gebieden in de omgeving die voor deze soort zijn aangewezen. Het aanvaringsrisico van de meervleermuis is zeer klein. De meervleermuis is een soort die in Europa zelden als aanvaringslachtoffer bij windturbines wordt gevonden (Dürr 2015), waarschijnlijk vanwege zijn niet risicovolle vlieggedrag laag boven water. Zowel in de eindsituatie als in de dubbeldraaiperiode zal de sterfte van meervleermuizen beperkt zijn tot incidentele ongelukken. Dit betekent dat er voor de meervleermuis hooguit incidenteel aanvaringslachtoffers vallen als gevolg van de gebruiksfase (inclusief dubbeldraaiperiode) van het VKA van Windplan Blauw.

Omdat de windturbines in het IJsselmeer op enkele honderden meters afstand van de IJsselmeerdijk geplaatst worden, is verder geen sprake van aantasting van de migratieroute die langs de IJsselmeerdijk loopt.

### 8.2.2 Effecten op broedvogels

Alleen soorten die in meer of mindere mate binding hebben met het plangebied van Windplan Blauw komen in deze paragraaf aan bod. In § 4.2 en hoofdstuk 5 is voor de overige soorten uit omringende Natura 2000-gebieden aangegeven waarom ze geen binding hebben met het plangebied en waarom ze dus in deze en volgende paragrafen buiten beschouwing worden gelaten.

#### Sterfte

##### *Markermeer & IJmeer*

De **visdieven** die broeden (circa 75 paren in 2017, van der Winden *et al.* 2018) aan de zuidzijde van Houtribsluizen (onderdeel van Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer) kunnen in het plangebied foerageren. Het zuidelijke deel van de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied ligt net binnen het uiterste foerageerbereik van deze visdieven. Voor deze soort is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Hieruit blijkt dat hooguit incidenteel een visdief in aanvaring komt met een windturbine van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) van Windplan Blauw (**<1 slachtoffer per jaar**). Beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw zijn hierin niet onderscheidend.

De overige kwalificerende soorten broedvogels hebben geen binding met het plangebied (behalve aalscholver, zie volgende paragraaf). Het optreden van aanvarings-slachtoffers van kwalificerende broedvogels van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer is daarom uitgesloten.

#### *Aalscholver (meerdere Natura 2000-gebieden)*

De **aalscholvers** die in de Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer broeden, foerageren onder andere in het IJsselmeer. Op dagelijkse basis kunnen meerdere aalscholvers gebruik maken van de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied. Voor de binnendijkse plaatsingszones worden geen regelmatige vliegbewegingen van aalscholvers voorzien.

De aalscholver is niet (Everaert 2008; Krijgsveld *et al.* 2009; Brenninkmeijer & van der Weyde 2011; Verbeek *et al.* 2012) of nauwelijks (Klop & Brenninkmeijer 2014; Langgemach & Dürr 2017) als aanvarings-slachtoffer aangetroffen in slachtofferonderzoeken in Nederland, België en Duitsland. In het plangebied van Windplan Blauw is relatief veel ruimte tussen de lijnopstellingen en turbines aanwezig, waardoor lijnopstelling(en) zonder veel risico's gepasseerd kunnen worden. Uitgaande van deze gegevens zal **jaarlijks hooguit één aalscholver binnen de broedperiode slachtoffer** worden van een aanvaring met de geplande turbines van het maximum effect scenario van het VKA van Windplan Blauw. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA en deze zijn hierin niet onderscheidend. In het minimum effect scenario van Windplan Blauw zal de sterfte incidenteel zijn (**<1 slachtoffer per jaar**).

Van de aalscholvers afkomstig van de Rijntakken zullen geen regelmatige passages door het plangebied plaatsvinden. De aalscholvers die broeden in de Rijntakken zullen daardoor hooguit incidenteel slachtoffer worden van een aanvaring met een windturbine van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) van Windplan Blauw (**<1 slachtoffer per jaar**). Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw en deze zijn hierin niet onderscheidend.

#### *Andere Natura 2000-gebieden*

De kwalificerende soorten broedvogels voor de Natura 2000-gebieden De Wieden, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, Lepelaarplassen, Zwarte Meer en Veluwerandmeren hebben geen binding met het plangebied. Het optreden van aanvarings-slachtoffers van kwalificerende broedvogels van deze Natura 2000-gebieden zijn daarom uitgesloten.

#### Verstoring

##### *Aalscholver - diverse Natura 2000-gebieden*

De **aalscholver** die in de Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer broedt, foerageren onder andere in het IJsselmeer. Dagelijks kunnen meerdere aalscholvers gebruik maken van de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied. Over de binnendijkse plaatsingszones worden geen regelmatige vliegbewegingen van aalscholvers voorzien. Het gebied in de directe omgeving



van de geplande buitendijkse windturbines kan, door de mogelijk versturende werking die van de windturbines uitgaat, minder geschikt zijn als foerageergebied voor deze soort. Bij wijze van *worst case scenario* nemen we voor deze effectbepaling op hoofdlijnen aan dat binnen 50 meter van de geplande windturbines (zie § 5.3) de kwaliteit van het leefgebied van de aalscholver kan worden aangetast. In § 8.2.3 is de ordegrrootte van aantallen verstoorde vogels in het IJsselmeer als gevolg van verstoring van het VKA voor de aalscholver weergegeven.

Voor de aalscholver is gedurende de dubbeldraaiperiode en de eindsituatie de verstoring overigens gelijk aan de bestaande situatie (tabel 8.2). Het areaal bedraagt slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (0,01%). Realisatie van Windplan Blauw zal derhalve niet leiden tot een meer dan verwaarloosbare afname van beschikbaar foerageergebied voor de aalscholver. Er is geen sprake van een effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in de Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer. Beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### *IJsselmeer*

Geen van de kwalificerende soorten broedvogels (met uitzondering van aalscholver, zie hiervoor) heeft binding met het plangebied. Verstoring van leefgebied van broedvogels van het Natura 2000-gebied IJsselmeer is daarom uitgesloten.

#### *Markermeer & IJmeer*

De **visdief** die op de Houtribsluizen broedt, foerageert onder andere in het IJsselmeer. Op dagelijkse basis kunnen meerdere visdieven gebruik maken van de kustzone van het IJsselmeer binnen het zuidelijk deel van de buitendijkse plaatsingszone. De noordelijke helft van de buitendijkse plaatsingszone ligt buiten het bereik van de visdieven van voornoemde kolonie. Voor de binnendijkse plaatsingszones worden geen regelmatige vliegbewegingen van visdieven voorzien.

Het gebied in de directe omgeving van de geplande windturbines kan, door de mogelijk versturende werking die van de windturbines uitgaat, minder geschikt zijn als foerageergebied voor de soort. Bij wijze van *worst case scenario* nemen we voor deze effectbepaling aan dat binnen 50 meter van de geplande windturbines (zie § 5.3) de kwaliteit van het leefgebied van de visdief kan worden aangetast. Beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in. Het oppervlak potentieel verstoord foerageergebied is overigens in de eindsituatie ongeveer gelijk aan die in de bestaande situatie. Het areaal bedraagt slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (<0,5%). Realisatie van Windplan Blauw zal derhalve niet leiden tot een meer dan verwaarloosbare afname van beschikbaar foerageergebied voor de visdief. Er is geen sprake van een effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in het Markermeer & IJmeer. Beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### *Andere Natura 2000-gebieden*

De (overige) kwalificerende soorten broedvogels voor de Natura 2000-gebieden De Wieden, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, Rijntakken, Lepelaarplassen, Zwarte Meer en Veluwerandmeren hebben geen binding met het plangebied. Verstoring van leefgebied van kwalificerende broedvogels van deze Natura 2000-gebieden is daarom uitgesloten.

#### Barrièrewerking

In algemene zin is er sprake van een effectieve barrière als vogels door een windparkopstelling hun voedsel- of rustgebied niet of moeilijk kunnen bereiken. Omdat in de referentiesituatie het plangebied van Windplan Blauw door (water)vogels wordt benut als foerageergebied, kan gesteld worden dat de bestaande windturbines geen barrière vormen voor bijvoorbeeld (water)vogels uit omliggende Natura 2000-gebieden. Vogels die in het plangebied foerageren zullen over het algemeen op lage hoogte door het plangebied vliegen. De tiplaatte van de nieuwe windturbines is hoger dan de tiplaatte van de bestaande windturbines, waardoor de nieuwe windturbines geen barrière vormen voor de vogels die op lage hoogte vliegen. Ook staan de nieuwe windturbines verder uit elkaar dan de huidige windturbines en bieden dus (nog) meer ruimte om tussendoor te vliegen. In onderzoeken in bestaande windparken is vastgesteld dat dit bijvoorbeeld voor ganzen en kleine zwaan niet resulteerde in meer dan enige 'hinder' (de slaappleatsen en foerageergebieden bleven gewoon bereikbaar, zie referenties in par 5.3.1).

Het plangebied ligt niet binnen belangrijke vliegroutes van broedvogels tussen foerageer- en broedgebieden. De aalscholvers die in het plangebied foerageren binnen de kustzone van het IJsselmeer kunnen deze kustzone vanaf de broedkolonies zonder barrière bereiken. Voor aalscholvers, maar ook voor meeuwen en sterns, is in verschillende windparken (o.a. Windpark De Slufter, Offshore Windpark Egmond aan Zee, Windpark Sabinapolder) vastgesteld dat barrièrewerking geen rol speelt en de vogels door het windpark heen vliegen (zie ook par 2.3 in bijlage 2).

Ook gedurende de dubbeldraaiperiode is geen sprake van barrièrewerking. De windturbines die gedurende deze dubbeldraaiperiode blijven staan, staan niet op een belangrijke vliegroute van broedvogels.

### **8.2.3 Effecten op niet-broedvogels**

#### Sterfte

In tabel 8.1 is een overzicht opgenomen van de berekende aantallen slachtoffers per jaar.

Tabel 8.1 Overzicht van soorten en berekende aantallen slachtoffers per jaar voor het VKA van Windplan Blauw en relatie met Natura 2000-gebieden.

type	soort	minimum effect scenario	maximum effect scenario	N2000-gebied
Broedvogels	aalscholver	<1	1	Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer.
	visdief	<1	<1	Markermeer & IJmeer
Niet-broedvogels	wilde eend	<1	2	IJsselmeer
	krakeend	<1	<1	IJsselmeer
	kuifeend	<1	6	IJsselmeer
	tafeleend	<1	<1	IJsselmeer
	aalscholver	<1	1	IJsselmeer
	grauwe gans	<1	<1	Ketel- en Vossemeer
	toendrarietgans	<1	1	Ketel- en Vossemeer
	kleine zwaan	<1	<1	Veluwerandmeren

#### *IJsselmeer*

De **wilde eend** die overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk rust, kan dagelijks van en naar binnendijkse foerageergebieden vliegen. Om die reden is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Een overzicht van de gehanteerde getallen (o.a. aanvaringskansen) en aannames is opgenomen in H5.

Het berekende aantal aanvaringslachtoffers voor het VKA van Windplan Blauw komt uit op hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**) voor het minimum effect scenario en **twee slachtoffers per jaar** voor het maximum effect scenario.

Een deel van de **krakeenden** die overdag rusten in de zone langs de IJsselmeerdijk kunnen dagelijks van en naar binnendijkse foerageergebieden vliegen. Daarnaast is het ook mogelijk dat krakeenden die overdag binnendijks aanwezig zijn 's nachts naar de zone langs de IJsselmeerdijk vliegen om daar te foerageren. Voor de krakeend is met behulp van het Flux-Collision Model een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Het berekende aantal aanvaringslachtoffers voor het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) van Windplan Blauw komt uit op hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**).

De kuifeend en tafeleend rusten overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk en vliegen in de schemering verder het IJsselmeer op om te foerageren. Voor deze soorten is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Het berekende aantal aanvaringslachtoffers van de **kuifeend** voor het VKA van Windplan Blauw komt uit op hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**) voor het minimum effect scenario en **zes slachtoffers per jaar** voor het maximum effect scenario. De sterfte gedurende de dubbeldraaiperiode is gelijk aan de eindfase.

De aantallen **tafeleenden** die overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk rusten, zijn lager dan de aantallen van de kuifeend. Voor de tafeleend gaat het in beide fasen van

het VKA (dubbeldraaiperiode en eindfase) en zowel in het minimum als maximum effect scenario om hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**).

Soms foerageren grote groepen van de **aalscholver** in de kustzone van het IJsselmeer. De aalscholver is niet (Everaert 2008; Krijgsveld *et al.* 2009; Brenninkmeijer & van der Weyde 2011; Verbeek *et al.* 2012) of nauwelijks (Klop & Brenninkmeijer 2014; Langgemach & Dürr 2017) als aanvaringslachtoffer aangetroffen in slachtofferonderzoeken in Nederland, België en Duitsland. In het plangebied van Windplan Blauw is relatief veel ruimte tussen de lijnopstellingen en turbines aanwezig, waardoor passage van lijnopstelling(en) voorkomen kan worden. Uitgaande van deze gegevens zal **jaarlijks hooguit één aalscholver buiten de broedperiode slachtoffer** worden van een aanvaring met de geplande turbines van het maximum effect scenario van het VKA van Windplan Blauw. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA en deze zijn hierin niet onderscheidend. In het minimum effect scenario van Windplan Blauw zal de sterfte incidenteel zijn (**<1 slachtoffer per jaar**).

Andere soorten watervogels waarvoor het IJsselmeer als Natura 2000-gebied is aangewezen en die in de zone langs de IJsselmeerdijk voorkomen zijn gebiedsgebonden en vliegen niet dagelijks op en neer tussen slaapplekken en foeraergebieden of komen in zeer lage aantallen voor (wintertaling). Dit maakt het aanvaringsrisico minimaal. Van deze soorten worden bij zowel het minimum als maximum effect scenario geen jaarlijkse aanvaringslachtoffers voorzien. De beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### *Ketelmeer & Vossemeer*

De grauwe gans en toendrarietgans foerageren soms in het binnendijkse deel van het plangebied en overnachten op het Ketelmeer. De aantallen kunnen soms hoog zijn. Voor deze soorten is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Voor de **grauwe gans** komt het berekende aantal aanvaringslachtoffers voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) uit op hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**). Het berekende aantal aanvaringslachtoffers van de **toendrarietgans** voor het VKA van Windplan Blauw komt uit op **1 slachtoffer per jaar** voor het maximum effect scenario en hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**) voor het minimum effect scenario.

Kleine aantallen **aalscholvers** kunnen binnendijks in het plangebied foerageren en in het Ketelmeer & Vossemeer overnachten. De aantallen in het plangebied zijn heel laag. De aalscholver is niet (Everaert 2008; Krijgsveld *et al.* 2009; Brenninkmeijer & van der Weyde 2011; Verbeek *et al.* 2012) of nauwelijks (Klop & Brenninkmeijer 2014; Langgemach & Dürr 2017) als aanvaringslachtoffer aangetroffen in slachtofferonderzoeken in Nederland, België en Duitsland. Van deze soort worden voor zowel het minimum als maximum effect scenario geen jaarlijkse aanvaringslachtoffers voorzien. De beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA zijn hier niet onderscheidend in.

Andere soorten watervogels waarvoor het Ketelmeer & Vossemeer als Natura 2000-gebied is aangewezen en die in het plangebied voorkomen zijn gebiedsgebonden en vliegen niet dagelijks op en neer tussen slaapplekken en foerageergebieden of komen in zeer lage aantallen voor (krakeend, wintertaling). Dit maakt het aanvaringsrisico minimaal. Van deze soorten worden geen jaarlijkse aanvarings-slachtoffers voorzien. De beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) zijn hier niet onderscheidend in.

#### *Veluwerandmeren*

Kleine aantallen van de **kleine zwaan** kunnen soms binnendijks in het plangebied foerageren en op de Veluwerandmeren overnachten. Voor deze soort is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Uit de berekening blijkt dat de sterfte van de kleine zwaan voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) van Windplan Blauw hooguit incidentele sterfte (**< 1 slachtoffer per jaar**) bedraagt.

#### *Overige Natura 2000-gebieden*

Andere soorten niet-broedvogels die aangewezen zijn voor Natura 2000-gebieden in de omgeving komen niet of hooguit incidenteel in het plangebied voor. Van deze soorten worden geen of hooguit incidenteel aanvarings-slachtoffers voorzien. De beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) zijn hier niet onderscheidend in.

#### Verstoring

##### *IJsselmeer*

Langs de IJsselmeerdijk rusten en foerageren enkele honderden **kuifeenden, meerkoeten** en enkele tientallen **wilde eenden, wintertalingen, grauwe ganzen, krakeenden, tafeleenden en smienten**. De geplande turbines van het VKA van Windplan Blauw staan op ruime afstand (circa 520 m) van de IJsselmeerdijk en daarmee het leefgebied van deze watervogels. Het bestaande Windpark Irene Vorrink wordt voor aanvang van het in gebruik nemen van de buitendijkse turbines gesaneerd (zie paragraaf 2.2.2 voor uitgangspunten). Deze turbines staan zeer dicht tegen de dijk aan (circa 30 m afstand) en staan bovendien op korte afstand van elkaar (200 m). Voor watervogels die langs de IJsselmeerdijk rusten en foerageren verbetert door toename van rust de kwaliteit van het leefgebied gedurende de dubbeldraaiperiode (waarin er overigens geen in bedrijf zijnde windturbines meer langs de dijk staan) en de eindsituatie van het VKA van Windplan Blauw. Het project leidt dus met zekerheid niet tot een afname, maar mogelijk zelfs tot een toename, van de draagkracht (omvang en kwaliteit van het leefgebied) voor de voornoemde soorten binnen Natura 2000-gebied IJsselmeer.

De functie van het deel van het IJsselmeer binnen het plangebied voor brilduiker, aalscholver, fuut en grote zaagbek betreft voornamelijk foerageergebied op open water. In voorliggende passende beoordeling is als uitgangspunt genomen dat voor deze functie binnen het Natura 2000-gebied IJsselmeer geen of weinig alternatieven

beschikbaar zijn omdat de foerageerfunctie in het Natura 2000-gebied al volledig wordt benut door voornoemde viseters en brilduiker. Met andere woorden: de aantallen viseters en brilduikers die in het Natura 2000-gebied aanwezig zijn weerspiegelen de draagkracht van het gebied. De geplande windturbines van het VKA en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw leiden tot verstoring van vogels (tabel 8.2). Deze verstoring is voor fuut groter dan de verstoring die uitgaat van het huidige Windpark Irene Vorrink in de referentiesituatie (deskundigenoordeel gebaseerd op aanwezige dichtheden in huidige situatie en verstoord areaal). Een afname van dergelijke aantallen van de fuut kan in potentie een effect hebben op het de populatie van deze soort in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. In hoofdstuk 9 wordt beoordeeld of dit tot significante effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen kan leiden. Voor **aalscholver**, **brilduiker** en **grote zaagbek** ligt de verstoring in dezelfde orde grootte als in het huidige windpark het geval is (deskundigenoordeel gebaseerd op aanwezige dichtheden in huidige situatie). Voor deze drie soorten heeft het project geen gevolgen voor de draagkracht (omvang en kwaliteit van het leefgebied) binnen Natura 2000-gebied IJsselmeer.

*Tabel 8.2 Ordegrootte van aantallen verstoorde vogels in het IJsselmeer als gevolg van verstoring van windturbines van het VKA en de beschikbare "vrijkomende ruimte", uitgedrukt in aantallen vogels, vanwege het verwijderen van de huidige windturbines. De methodiek is beschreven in § 5.3, berekende aantallen zijn gebaseerd op gemiddelde seizoensmaxima op het open water.*

soort	aantal verstoord bij de geplande turbines VKA	vrijkomende ruimte voor aantallen vanwege verwijderen huidige turbines	netto effect
aalscholver	1-5	1-5	0
brilduiker	1-5	1-5	0
fuut	15-20	5-10	max. 15
grote zaagbek	1-5	1-5	0

Voor binnendijks foeragerende **eenden en ganzen** die tevens een relatie hebben met Natura 2000-gebied IJsselmeer geldt dat deze wegens de zeer lage aantallen kunnen uitwijken naar andere foerageergebieden in de polder, het verstoringseffect is nihil. De beide fasen van het VKA (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### *Ketelmeer & Vossemeer*

Het plangebied wordt gebruikt als foerageergebied door enkele niet-broedvogels afkomstig uit het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer. Dit gaat met name om toendrarietgans en grauwe gans. De kolgans komt in kleine aantallen in het plangebied voor en kan een binding hebben met het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer. De aantallen van de kolgans in het plangebied zijn zeer beperkt (<1%) ten opzichte van de aantallen in de Ketel- en Vossemeer. Het plangebied is daarom niet van belang voor deze soort.

De **toendrarietgans** en **grauwe gans** maken in het plangebied van Windplan Blauw gebruik van agrarisch gras- en bouwland en lokaal andere biotopen zoals met riet

begroeide oevers en niet-agrarische graslanden. Het gebied in de directe omgeving van de geplande windturbines kan, door de versturende werking die van de windturbines uitgaat, minder geschikt zijn als foerageergebied voor deze soorten. In de referentiesituatie zijn ook reeds turbines aanwezig. Er zijn geen aanwijzingen dat de aanwezigheid van de bestaande windturbines een belemmering heeft gevormd voor foeragerende grauwe ganzen of toendrarietganzen uit het Ketel- en Vossemeer. Een afname van potentieel beschikbaar leefgebied en draagkracht voor deze soorten kan in potentie een effect hebben op het de populaties van deze soorten in het nabijgelegen Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer.

Hieronder wordt onderzocht hoe de verstoring van potentieel foerageergebied zich verhoudt tot het totaal aan beschikbaar potentieel foerageergebied in de ruime omgeving van het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer voor deze soorten. Ook wordt de verstoring van potentieel foerageergebied in de referentiesituatie inzichtelijk gemaakt.

Binnen 400 meter van de geplande windturbines kan potentiële verstoring van ganzen plaatsvinden (zie § 5.3). De beïnvloedde oppervlakte voor ganzen is op basis van een verstoringsafstand van 400 m voor het VKA circa 1.250 ha. Binnen dit gebied zal de kwaliteit van het leefgebied afnemen; het gebied blijft potentieel leefgebied voor ganzen. Dit betekent dat het niet zo is dat er helemaal geen ganzen meer binnen deze afstand tot de turbines zullen foerageren. De geschiktheid (aantrekkelijkheid) van het foerageergebied neemt echter wel af.

Binnen de gehanteerde verstoringsafstand is niet alle oppervlakte geschikt voor foeragerende ganzen of zwanen, een deel van de oppervlakte bestaat uit ongeschikte delen zoals verhard oppervlak bos en losse bebouwing. De oppervlakte die potentieel verstoord wordt als gevolg van de nieuw geplande windturbines valt hierdoor in werkelijkheid lager uit. Binnen het Ketel- en Vossemeer wordt het leefgebied niet aangetast, omdat dit buiten de invloedssfeer van de windturbines ligt.

Gedurende de dubbeldraaiperiode is de oppervlakte potentieel verstoord foerageergebied hoger dan in de referentiesituatie. In de eindsituatie is deze oppervlakte echter slechts beperkt hoger dan de referentiesituatie (1.250 ha versus 1.100 ha). Het gaat bij het VKA in de eindsituatie om minder dan 0,2% van het totaal beschikbare leefgebied (binnen Flevoland circa 82.500 ha akker- en grasland binnen 30 km afstand van IJsseloog)(tabel 8.3). Gedurende de dubbeldraaiperiode gaat het om 1-2% van het totaal beschikbare leefgebied. Voor ganzen is binnen de foerageerafstand sprake van overcapaciteit van het foerageergebied; voor de aantallen ganzen van het Ketel- en Vossemeer is dus meer kwalitatief geschikt foerageergebied beschikbaar dan nodig is voor de huidige aantallen ganzen. In draagkrachtberekeningen die uitgevoerd zijn voor Windpark Drentse Monden - Oostermoer (Jonkvorst *et al.* 2014) en Windpark Zeewolde (Kleyheeg-Hartman & Verbeek 2016) blijkt dat de draagkracht binnen een straal van 30 km van slaapplaatsen van ganzen een factor 10 (Drentse Monden - Oostermoer) tot 25 (Zeewolde) hoger ligt dan de benodigde draagkracht voor de populatie ganzen in die gebieden. Omdat het in beide voorbeelden gaat om

vergelijkbare grootschalige open agrarische gebieden, zal ook in het plangebied van Windplan Blauw sprake zijn van een (ruime) overcapaciteit van potentieel foerageergebied voor ganzen.

Gelet op de tijdelijkheid van de beperkte afname van geschikt foerageergebied en de overcapaciteit van het foerageergebied, is daarom in zowel de dubbeldraaiperiode als in de eindfase geen sprake van een effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen voor toendrarietgans en grauwe gans in het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer.

*Tabel 8.3 Oppervlakte (ha) binnen een straal van 400 meter afstand van de turbines, weergegeven voor het VKA van Windplan Blauw, het vrijkomend verstoord oppervlak door sanering van de huidige windturbines en de omvang van beschikbaar leefgebied binnen de foerageerafstand van ganzen (grauwe gans, toendrarietgans) gerekend vanaf de slaapplaats in het Ketel- en Vossemeer. De straal van 400 meter is als maat voor de potentiële verstoring van ganzen aangehouden.*

<b>scenario</b>	<b>omvang (ha)</b>
VKA	1.250
verstoord oppervlak vrijkomend	1.100
<i>beschikbaar areaal</i>	<i>82.500</i>

#### *Veluwerandmeren*

Voor de kleine aantallen binnendijs foeragerende **kleine zwanen** geldt dat, mits deze verontrust worden door de turbines, deze kunnen uitwijken naar andere foerageergebieden in de polder, het verstoringseffect is nihil. De beide fasen van het VKA (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### *Overige Natura 2000-gebieden*

Andere soorten niet-broedvogels waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen, komen niet of hooguit incidenteel in het plangebied voor. Voor deze soorten is geen verstoring door de windturbines aanwezig. De beide fasen van het VKA (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### Barrièrewerking

In algemene zin is er sprake van een effectieve barrière als vogels door een windparkopstelling hun voedsel- of rustgebied niet of moeilijk kunnen bereiken. Omdat in de referentiesituatie het plangebied van Windplan Blauw door (water)vogels wordt benut als foerageergebied, kan gesteld worden dat de bestaande windturbines geen barrière vormen voor bijvoorbeeld (water)vogels uit omliggende Natura 2000-gebieden. Vogels die in het plangebied foerageren zullen over het algemeen op lage hoogte door het plangebied vliegen. De tiplaatte van de nieuwe windturbines is hoger dan de tiplaatte van de bestaande windturbines, waardoor de nieuwe windturbines geen barrière vormen voor de vogels die op lage hoogte vliegen.

De vliegroutes van watervogels door het plangebied gaan voornamelijk van en naar het Ketelmeer. De lijnopstellingen van het VKA staan niet dwars op deze vliegroutes



en kunnen geenszins een barrière vormen voor deze watervogels. De vliegroutes tussen het IJsselmeer en het binnendijkse deel van het plangebied (van bijvoorbeeld wilde eend) worden slechts door kleine aantallen vogels gebruikt; bovendien is de tussenafstand van de windturbines met bijna 500 meter ruim genoeg voor deze soorten (wilde eend) om hier zonder problemen tussen door te vliegen.

Ook gedurende de dubbeldraaiperiode is geen sprake van barrièrewerking. De windturbines die gedurende deze dubbeldraaiperiode blijven staan, liggen niet op een belangrijke vliegroute van watervogels.

De duikeenden (kuifeend, tafeleend) die overdag rusten langs de IJsselmeerdijk en in de schemering verder het IJsselmeer op vliegen om te foerageren, zullen zonder problemen deze foerageergebieden kunnen bereiken. De afstand tussen de geplande buitendijkse turbines met is met 700 m heel ruim. Vogels kunnen zonder problemen tussen de turbines doorvliegen.



## **9 Beoordeling van effecten**

### **9.1 Beoordeling van effecten op habitattypen**

Als gevolg van de aanleg van de geplande windturbines is geen sprake van ruimtebeslag van habitattypen. Uit de berekeningen in het programma Aerius blijkt dat de depositie van stikstof als gevolg van de aanleg van de nieuwe windturbines van Windplan Blauw en de sloop van de bestaande turbines in geen van de beschermde habitattypen in de Natura 2000-gebieden in het studiegebied 0,05 Mol/ha/jaar of meer zal bedragen. Dit betekent dat er voor het VKA van Windplan Blauw geen sprake is van een meldingsplicht (die grens ligt namelijk bij 0,05 Mol/ha/jaar). In bijlage 5 zijn de resultaten van de Aerius-berekening opgenomen. Het optreden van significant negatieve effecten van de bouw van het VKA van Windplan Blauw (inclusief sloop bestaande turbines) op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van habitattypen in Natura 2000-gebieden in het studiegebied kan met zekerheid uitgesloten worden.

### **9.2 Beoordeling van effecten op soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn**

De meervleermuis komt slechts schaars in het plangebied voor. Mogelijk hebben deze meervleermuizen binding met het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Sterfte van meervleermuizen als gevolg van aanvaring met windturbines (zie § 8.2.1) is uitgesloten vanwege de lage vlieghoogte van de soort. In deze en andere studies in het IJsselmeergebied is de soort niet op rotorhoogte vastgesteld. Effecten op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van de meervleermuis in het Natura 2000-gebied IJsselmeer kunnen worden uitgesloten. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw.

Andere soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn (waaronder rivieronderpad) zijn over het algemeen gebonden aan de Natura 2000-gebieden en komen niet of niet ver buiten deze gebieden. Het buitendijkse deel van het plangebied is geen onderdeel van het Habitatrichtlijngebied van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Voor de soorten van Bijlage II Habitatrichtlijn is geen sprake van een relatie met het plangebied. Verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats van deze soorten in deze Natura 2000-gebieden als gevolg van de bouw en het gebruik van het VKA van Windplan Blauw is daarom op voorhand met zekerheid uit te sluiten. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw.

## 9.3 Beoordeling van effecten op broedvogels

### 9.3.1 Aanlegfase

In de aanlegfase is het optreden van wezenlijke verstoring (effect op draagkracht van het gebied) voor broedvogels uit omliggende Natura 2000-gebieden uitgesloten. In de aanlegfase zullen de versturende effecten voor voornoemde soorten slechts tijdelijk en lokaal van aard zijn en is er in het studiegebied voor alle betrokken soorten nog op grote schaal potentieel foerageergebied beschikbaar waar de tijdelijk verstoorde vogels gebruik van kunnen maken.

### 9.3.2 Gebruiksfase (sterfte)

In § 8.2 is voor de gebruiksfase een overzicht gepresenteerd van de voorziene aantallen aanvaringsslachtoffers van de Natura 2000-soorten die een mogelijke binding hebben met het plangebied van Windplan Blauw. Voor de **aalscholver** wordt in de broedperiode jaarlijks hooguit één slachtoffer voorzien als gevolg van een aanvaring van het VKA van Windplan Blauw bij het maximum effect scenario. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw. Om te beoordelen of dergelijke aantallen aanvaringsslachtoffers van invloed kunnen zijn op de totale populatie in de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer, is eerst de bijbehorende 1%-mortaliteitsnorm bepaald, met inachtnaam van de huidige staat van instandhouding (tabel 9.1).

De sterfte van de aalscholver in de gebruiksfase van het VKA van Windplan Blauw ligt onder de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie uit de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer (tabel 9.1). De instandhoudingsdoelstelling (8.000 broedparen, trend positief) is in de aanwijzingsbesluiten voor deze vier gebieden alleen op regionaal niveau (voor alle vier de gebieden tezamen) gedefinieerd vanwege het sterk wisselende voorkomen per gebied. Daarom is de 1%-mortaliteitsnorm gebaseerd op de regionale populatie.

*Tabel 9.1 Voorzien aantal aanvaringsslachtoffers van het maximum effect scenario van het VKA van Windplan Blauw voor aalscholvers die een binding hebben met de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer, vergeleken met de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie. De 1%-mortaliteitsnorm is gebaseerd op de populatiegrootte genoemd op sovon.nl (2017) (seizoenen 2011-2015). De gemiddelde broedpopulatie van 2011- 2015 is vermenigvuldigd met 2 (aantal individuen in plaats van het aantal paren).*

soort	populatie- grootte	1%- mortaliteitsnorm	sterfte VKA Windplan Blauw
aalscholver	19.191	23	1

Een dergelijk aantal aanvaringsslachtoffers is een kleine hoeveelheid en niet van invloed op behoud van de omvang van deze populatie. Het VKA van Windplan Blauw

zal op zichzelf met zekerheid geen significant negatief effect hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de aalscholver (als broedvogel) uit de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer. Dit effect dient wel nog in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van deze Natura 2000-gebieden beoordeeld te worden (zie §9.5).

Voor de **visdief** van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer bedraagt de voorspelde sterfte van het VKA (zowel minimum als maximum effect scenario) van Windplan Blauw <1 slachtoffer per jaar. Omdat de populatie van de visdief in het Markermeer & IJmeer relatief klein is, is de 1%-mortaliteitsnorm ook kleiner dan één (tabel 9.2).

De broedvogelpopulatie van de visdief in het Markermeer & IJmeer ligt in de referentiesituatie onder de instandhoudingsdoelstelling (402 paren in periode 2012-2016, instandhoudingsdoel 630 broedparen, trend negatief). De populatieomvang van de visdief in het Markermeer & IJmeer schommelt onder invloed van verschillende factoren (voedsel, broedgelegenheid), in 2017 hebben bijvoorbeeld > 2.000 paren in het Markermeer gebroed op recent beschikbaar gekomen broedgebieden op de Markerwadden, Ierst en visdiefpontons (van der Winden *et al.* 2018). De incidentele sterfte van het VKA van Windplan Blauw valt in het niet bij deze jaarlijkse schommelingen. Daarom zal de incidentele sterfte van de visdief als gevolg van het VKA van Windplan Blauw (<1 slachtoffer per jaar) het behalen van de instandhoudingsdoelstelling voor de soort in het Markermeer & IJmeer niet in gevaar brengen. Significant negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de visdief van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer zijn uitgesloten. Aangezien de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie van de visdief <1 exemplaar per jaar bedraagt, zal de voorziene sterfte in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van het Markermeer & IJmeer beoordeeld worden.

*Tabel 9.2 Voorzien aantal aanvaringsslachtoffers van het minimum en maximum effect scenario van het VKA van Windplan Blauw voor visdief die een binding hebben met het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer, vergeleken met de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie. De 1%-mortaliteitsnorm is gebaseerd op de populatiegrootte genoemd op sovon.nl (2017) (seizoenen 2012-2016). De gemiddelde broedpopulatie van 2012 - 2016 is vermenigvuldigd met 2 (aantal individuen in plaats van het aantal paren).*

soort	populatie- grootte	1%- mortaliteitsnorm	sterfte VKA Windplan Blauw
visdief	804	<1	<1

### 9.3.3 Gebruiksfase (verstoring)

Door verstoring in de gebruiksfase van het windpark kan de kwaliteit van een deel van het potentieel beschikbare foerageergebied van **aalscholver** (Natura 2000-gebieden

Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer) en **visdief** (Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer) beïnvloed worden. Het areaal bedraagt slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (<0,01% voor aalscholver respectievelijk <0,5% voor visdief). Realisatie van Windplan Blauw zal derhalve niet leiden tot een meer dan verwaarloosbare afname van beschikbaar foerageergebied voor beide soorten. Het project heeft geen gevolgen voor de draagkracht (omvang en kwaliteit van het leefgebied) voor deze soorten binnen voornoemde Natura 2000-gebieden. Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling als gevolg van verstoring kan voor de aalscholver en visdief met zekerheid worden uitgesloten.

#### **9.3.4 Gebruiksfase (barrièrewerking)**

Wezenlijke verstoringseffecten, waarbij broedvogels hun foerageergebieden niet meer kunnen bereiken (barrièrewerking), zijn niet aan de orde. Significant versturende effecten van het gebruik van het VKA van Windplan Blauw op de broedpopulaties van broedvogels van de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen zijn met zekerheid uit te sluiten.

### **9.4 Beoordeling van effecten op niet-broedvogels**

#### **9.4.1 Aanlegfase**

In de aanlegfase is wezenlijke verstoring (effect op draagkracht van het gebied) uitgesloten. In de aanlegfase zullen de versturende effecten voor deze soorten slechts tijdelijk en lokaal van aard zijn en is er, door de gefaseerde aanpak van de bouw en sloop van de windturbines, in het studiegebied nog op grote schaal potentieel foerageergebied beschikbaar waar de tijdelijk verstoorde vogels gebruik van kunnen maken. Significant versturende effecten van de aanleg van het VKA van Windplan Blauw op de populaties van soorten waarvoor Natura 2000-gebieden zijn aangewezen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### **9.4.2 Gebruiksfase (sterfte)**

In tabel 8.1 in H8 is voor de gebruiksfase een overzicht gepresenteerd van de voorziene aantallen aanvaringsslachtoffers van de Natura 2000-soorten die een binding hebben met het plangebied van Windplan Blauw. Het berekende aantal aanvaringsslachtoffers komt in zowel het minimum als maximum effect scenario voor de niet-broedvogelsoorten **krakeend**, **tafeleend**, **kleine zwaan** en **grauwe gans** voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw uit op <1 aanvaringsslachtoffer per jaar. Dit is te beschouwen als incidentele sterfte (oftewel 'een verwaarloosbare kleine kans op sterfte als gevolg van het project'). Het VKA van Windplan Blauw zal op zichzelf of in cumulatie met andere projecten en ook met inachtnaam van de huidige staat van instandhouding met zekerheid geen significant negatief effect hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze

soorten in de betrokken Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Ketel- en Vossemeer of Veluwerandmeren.

Voor de **wilde eend**, **kuifeend**, **aalscholver** en **toendrarietgans** zullen in de dubbel-draaiperiode en eindfase van het maximum effect scenario jaarlijks één of meerdere exemplaren slachtoffer worden van een aanvaring met de windturbines. Om te beoordelen of dergelijke aantallen aanvaringslachtoffers van invloed kunnen zijn op de populaties in de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Ketel- en Vossemeer en Veluwerandmeren, zijn eerst de bijbehorende 1%-mortaliteitsnormen bepaald (tabel 9.3), met inachtnaam van de huidige staat van instandhouding. Voor het minimum effect scenario van het VKA bedraagt de sterfte van wilde eend, kuifeend, aalscholver en toendrarietgans <1 aanvaringslachtoffer per jaar. Dit is te beschouwen als incidentele sterfte (oftewel 'een verwaarloosbare kleine kans op sterfte als gevolg van het project').

*Tabel 9.3 Voorzien aantal aanvaringslachtoffers van het minimum en maximum effect scenario van het VKA van Windplan Blauw voor niet-broedvogels die een binding hebben met de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Ketel- en Vossemeer of Veluwerandmeren, vergeleken met de 1%-mortaliteitsnormen van de betrokken populaties. De 1%-mortaliteitsnormen zijn gebaseerd op het gemiddelde seizoensmaximum of, indien niet beschikbaar, op het maximaal maandgemiddelde van de populatiegroottes in de Natura 2000-gebieden genoemd op sovon.nl (2017) (seizoenen 10/11-14/15). Van grauwe gans en toendrarietgans zijn geen aantallen beschikbaar van de slaappleaatsen in het Ketel- en Vossemeer. Hetzelfde geldt voor de kleine zwaan van de Veluwerandmeren en daarom zijn de populatiegroottes gebaseerd op de aantallen overdag (als minimum voor die aantallen die 's nachts op de slaappleaats aanwezig zijn, dit is een onderschatting).*

Soort	populatie-grootte	1%-mortaliteits-norm	sterfte minimum effect scenario (dubbel-draai-periode en eindfase)	sterfte maximum effect scenario (dubbel-draai-periode en eindfase)
<i>IJsselmeer</i>				
wilde eend*	2.447	9	<1	2
krakeend*	2.017	6	<1	< 1
kuifeend*	14.797	43	<1	6
tafeleend*	1.535	5	<1	< 1
aalscholver**	18.933	23	<1	1
<i>Ketel- en Vossemeer</i>				
grauwe gans*	2.081	4	<1	< 1
toendrarietgans***	1.600	4	<1	1
<i>Veluwerandmeren</i>				
kleine zwaan*	3.304	6	<1	< 1

\* Maximaal maandgemiddelde in het Natura 2000-gebied voor de periode 2011/12 - 2015/16 (Sovon.nl)

\*\* Gemiddeld seizoensmaximum slaappleaatsfunctie in het Natura 2000-gebied voor periode 2011/12 - 2015/16 (Sovon.nl)

\*\*\* betreft gemiddeld seizoensmaximum in seizoen 2015/2016

De sterfte van de wilde eend, kuifeend en aalscholver gedurende de dubbel-draaiperiode en eindfase van zowel het minimum als maximum effect scenario van het VKA van Windplan Blauw ligt onder de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populaties uit het Natura 2000-gebied IJsselmeer (tabel 9.3). Voor toendrarietgans geldt hetzelfde

voor Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer<sup>7</sup> (tabel 9.3). Een dergelijk aantal aanvaringssslachtoffers is een kleine hoeveelheid en niet van invloed op behoud van de omvang van deze populaties. Het VKA van Windplan Blauw zal op zichzelf met zekerheid geen significant negatief effect hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soorten in de betrokken Natura 2000-gebieden IJsselmeer respectievelijk Ketel- en Vossemeer. Het effect dient voor deze soorten wel nog in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van het IJsselmeer respectievelijk Ketel- en Vossemeer beoordeeld te worden (zie § 9.6).

#### 9.4.3 Gebruiksfase (verstoring)

##### *Ketel- en Vossemeer*

Door verstoring in de gebruiksfase (gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase) van het windpark kan de kwaliteit van een deel van het potentieel beschikbare foerageergebied voor **grauwe gans** en **toendrarietgans** (Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer) beïnvloed worden. Er zijn geen aanwijzingen dat de aanwezigheid van de bestaande windturbines een belemmering heeft gevormd voor foeragerende grauwe ganzen of toendrarietganzen uit het Ketel- en Vossemeer. Gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase van Windplan Blauw bedraagt het verstoorde areaal slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (resp. <2% en <0,2 %); iets meer dan in de referentiesituatie. Gelet op de tijdelijkheid van de beperkte afname van geschikt foerageergebied en de overcapaciteit van het foerageergebied (zie hoofdstuk 8), is daarom in zowel de dubbeldraaiperiode als in de eindfase geen sprake van een meer dan verwaarloosbare aantasting van de draagkracht (omvang en behoud leefgebied) voor genoemde soorten. Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen als gevolg van verstoring van het VKA van Windplan Blauw kan voor beide soorten met zekerheid worden uitgesloten.

##### *IJsselmeer*

Voor watervogels (o.a. **grauwe gans, wilde eend, wintertaling, krakeend, smient, kuifeend, tafeleend** en **meerkoet**) die langs de IJsselmeerdijk rusten en foerageren verbetert door toename van rust de kwaliteit van het leefgebied gedurende de dubbeldraaiperiode (waarin er overigens geen in bedrijf zijnde windturbines meer langs de dijk staan) en de eindsituatie van het VKA van Windplan Blauw. Het project leidt dus met zekerheid niet tot een afname, maar mogelijk zelfs tot een toename, van de draagkracht (omvang en kwaliteit van het leefgebied) voor de voornoemde soorten binnen Natura 2000-gebied IJsselmeer (zie ook paragraaf 9.5).

Door verstoring gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase van het windpark kan de kwaliteit van een deel van het potentieel beschikbare foerageergebied voor

<sup>7</sup> Voor de grauwe gans en toendrarietgans uit het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer is geen 1%-mortaliteitsnorm te bepalen omdat geen gegevens beschikbaar zijn van de omvang van de populaties op de slaappleaatsen in het Ketel- en Vossemeer. Voor beide soorten geldt dat de landelijke trend in aantallen een significante toename van <5% per jaar vertonen (laatste 10 seizoenen; sovon.nl 2017). De landelijke staat van instandhouding van beide soorten is gunstig. In het Beheerplan Natura 2000 Ketel- en Vossemeer (Rijkswaterstaat 2016a) wordt gesteld dat de instandhoudingsdoelstelling (behoud slaappleaatsfunctie) voor beide soorten in de huidige situatie behaald wordt



**aalscholver, brilduiker, fuut en grote zaagbek** worden aangetast. In deze paragraaf wordt beoordeeld of de verwachte aantasting van de kwaliteit van het leefgebied voor deze vogels, met inachtnaam van de huidige staat van instandhouding, een negatief effect kan hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in het IJsselmeer.

De ontwikkeling van het VKA van Windplan Blauw leidt tot een verstoring van **aalscholver, brilduiker en grote zaagbek**. De ordegrrootte van de verstoorte aantallen van het huidige windpark (dat verwijderd wordt) is echter gelijk aan de ordegrrootte van de verstoorte aantallen van VKA van Windplan Blauw (tabel 8.2). Het VKA van Windplan Blauw leidt daarom niet tot een meer dan verwaarloosbare aantasting van de draagkracht (omvang en kwaliteit leefgebied) voor deze soorten in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen als gevolg van verstoring kan voor aalscholver, brilduiker en grote zaagbek met zekerheid worden uitgesloten.

De ontwikkeling van het VKA van Windplan Blauw leidt tot een verstoring van **fuut** (tabel 8.2). Het buitendijkse deel van het plangebied is binnen het IJsselmeer van belang voor de fuut (zie tekstkader hieronder en H6). Voor de fuut is een herstel-opgave geformuleerd en de huidige populatieomvang van deze soort bevindt zich onder het gestelde doel (tabel 9.4). Uit de ANT studie die in het IJsselmeergebied is verricht (Wetenschappelijk eindadvies ANT-IJsselmeergebied, Noordhuis *et al.* 2014) is gesteld dat in het IJsselmeer de draagkracht voor de doelaantallen van de fuut onvoldoende is. Voor fuut wordt in het concept Natura 2000-Beheerplan IJsselmeer ook gesteld dat in de periode na 2021 het bereiken van de instandhoudingsdoelstelling twijfelachtig is (Rijkswaterstaat 2016b). Om voornoemde redenen is als uitgangspunt gehanteerd dat de huidige vogelaantallen de draagkracht in het IJsselmeer weerspiegelen en verdere achteruitgang van aantallen leidt tot een verdere verwijdering van het behalen van de instandhoudingsdoelstelling. Er is daarom mogelijk sprake van significant negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de fuut als gevolg van verstoring door Windplan Blauw. Zonder mitigerende maatregelen is derhalve niet uit te sluiten dat de verstoring van leefgebied als gevolg van het VKA van Windplan Blauw op zich zelf of in samenhang (cumulatie) met andere ontwikkelingen in het IJsselmeer een significant negatief effect zal hebben op de instandhoudingsdoelstelling van de fuut.

*Tabel 9.4 Instandhoudingsdoelstelling en huidige populatieomvang van fuut waarvoor het IJsselmeer als Natura 2000-gebied is aangewezen. Het doel en de populatieomvang zijn uitgedrukt als seizoensgemiddelde. De gemiddelde populatieomvang is berekend over de seizoenen 2010/2011 t/m 2014/2015.*

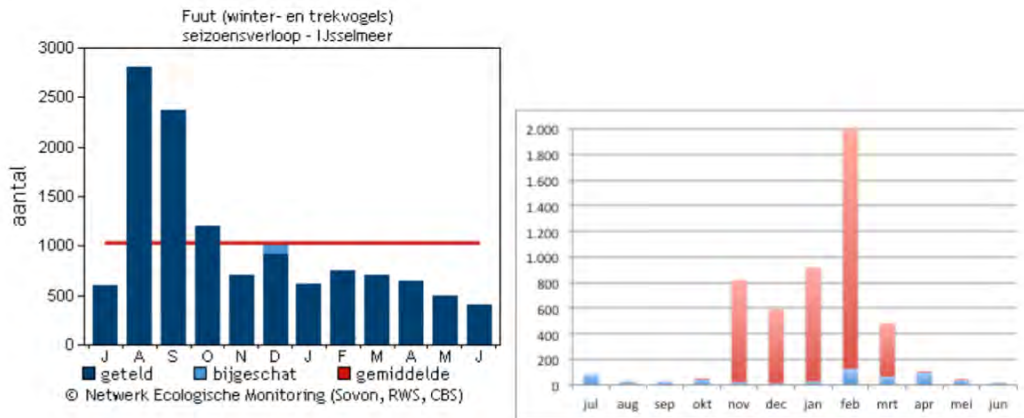
soort	herstel-opgave?	doel	huidige populatie-omvang
fuut	ja	2.200	1.025

#### **9.4.4 Gebruiksfase (barrièrewerking)**

Wezenlijke verstoringseffecten, waarbij niet-broedvogels hun foerageergebieden niet meer kunnen bereiken (barrièrewerking), zijn niet aan de orde. Significant verstorende effecten van het gebruik van het VKA van Windplan Blauw op de populaties van niet-broedvogels van de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Veluwerandmeren en Ketel- en Vossemeer zijn met zekerheid uit te sluiten.

## De fuut in het IJsselmeer

De fuut is een visetende watervogel die met grote aantallen in het IJsselmeer voorkomt. De fuut komt in het IJsselmeer het gehele jaar voor, met de grootste aantallen in augustus en september (ruiperiode). Buiten deze periode liggen de aantallen beduidend lager (sovon.nl 2017, Van Rijn *et al.* 2010). De fuut foerageert voornamelijk op de vissoorten spiering, maar foerageert ook op soorten als baars en blankvoorn.



Seizoensverloop van fuut in het IJsselmeer (links, gebaseerd op gemiddeld aantal per maand, bron: Sovon.nl) en studiegebied (rechts, gebaseerd op gemiddeld maandmaximum, rode staven aantal op open water, blauwe staven aantal in telgebieden langs de dijk, bron: gegevens RWS).

In de nazomer brengen grote aantallen de vleugelrui door op het IJsselmeer. De belangrijkste concentraties bevinden zich in de westelijke helft van het IJsselmeer op rustig gelegen plekken binnen enkele kilometers afstand van de oever. De aantallen ruiende vogels zijn de afgelopen decennia sterk afgenomen. De afname komt overeen met die van andere viseters en is geconcentreerd rond 1992, toen het bestand van de belangrijkste prooi-soort, spiering, afnam en het doorzicht van het water in de ruiperiode verslechterde (Van Rijn *et al.* 2010). De fuut is in de ruiperiode (aug-sep) langs de dijk in het studiegebied (blauwe staven in rechterfiguur hierboven) niet met duidelijk hogere aantallen aanwezig dan in de rest van het jaar. Langs de dijk van Flevoland en Noordoostpolder liggen de aantallen ruiende futen ook lager (mogelijk vanwege de aanwezigheid van het bestaande windturbines) dan langs andere dijken in het zuidelijke en westelijke deel van het IJsselmeer. Desondanks leveren deze gebieden zeker een bijdrage aan de ruifunctie van de fuut in het IJsselmeer.

Buiten de ruiperiode komt de fuut verspreid over het open water van het IJsselmeer voor. In het studiegebied komt de fuut dichtbij de kust in lagere dichtheden voor dan op het open water in het zuidoostelijke deel van het IJsselmeer (zie hoofdstuk 6 en rode staven in rechterfiguur hierboven). De aantallen futen worden bepaald door de aanwezigheid van rust en voedsel. De aanwezigheid van het huidige windpark leidt mogelijk tot een lagere dichtheid van de futen langs de dijk. Er is geen reden om aan te nemen dat grote variaties bestaan in de voedselsituatie (aanwezigheid van spiering en andere vissoorten) binnen het studiegebied, ook omdat de waterkolom (diepte) binnen het studiegebied redelijk uniform is (tussen 2 en 4 m diepte).

## 9.5 Mitigerende maatregelen

In voorgaande paragrafen is onderbouwd dat voor alle vogelsoorten waarvoor nabijgelegen Natura 2000-gebieden zijn aangewezen, met uitzondering van de fuut, het totaaleffect van het VKA van Windplan Blauw klein tot verwaarloosbaar klein is. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) kunnen voor deze soorten met zekerheid worden uitgesloten.

Alleen voor de **fuut** (niet-broedvogel Natura 2000-gebied IJsselmeer) is het effect als gevolg van verstoring van leefgebied mogelijk significant negatief en bestaat de noodzaak om mitigerende maatregelen te onderzoeken.

Rekening houdend met een verstoringscontour van 150 m rondom iedere buitendijkse windturbine, wordt door het beoogde windpark voor fuut in totaal circa 170 ha open wateroppervlak minder geschikt als foerageer- en rustgebied. Op basis van dichtheden van futen op open water in dit deel van het studiegebied (gebaseerd op het gemiddelde seizoensmaximum in vijf seizoenen) en rekening houdend met een afname van 70% binnen de verstoringscontour (zie paragraaf 5.3) is in hoofdstuk 8 berekend dat circa 15-20 futen verstoord worden door de buitendijkse windturbines van het VKA.

### *Alternatief rust- en foerageergebied langs de IJsselmeerdijk*

In de huidige situatie vindt door de 28 bestaande windturbines van Windpark Irene Vorrink een vergelijkbare vorm van verstoring plaats van de oeverzone langs de IJsselmeerdijk. Het totale oppervlak binnen de huidige verstoringscontour betreft in totaal 120 ha. In de telgebieden in de oeverzone zijn de dichtheden op dit moment futen circa 2x zo laag als in het telgebied op open water (tabel 5.3). Dit in de huidige situatie verstoorde areaal komt beschikbaar als verstoringsvrij gebied na het saneren van de 28 turbines van Windpark Irene Vorrink. Omdat dit gebied grenst aan de dijk en grotendeels WZW - ONO georiënteerd is, biedt het (enige) beschutting tegen wind en golfslag en is daarmee een geschikt rustgebied voor watervogels, waaronder fuut. Bovendien biedt de oeverzone, net als andere dijklichamen in het IJsselmeergebied, geschikt substraat voor paaiende vissen en daarmee voedsel voor visetende watervogels, waaronder fuut. Door deze oeverzone in de toekomst in de voor futen belangrijke periode (1 augustus t/m 31 maart) te vrijwaren van andere dan wel nieuwe vormen van verstoring (met name scheepvaart) komt hier een voor futen geschikt rust- en foerageergebied beschikbaar na het verwijderen van het bestaande windpark. Andere watervogelsoorten die 's winters langs de dijken rusten en of foerageren, zoals wilde eend, kuifeend, tafeleend en meerkoet, profiteren ook van deze maatregel.

Het rustgebied dient te zijn ingesteld op het moment dat de windturbines in het IJsselmeer operationeel worden.

De hierboven genoemde 15-20 futen (gebaseerd op het gemiddelde seizoensmaximum), die worden verstoord door de buitendijkse windturbines van het VKA, vinden binnen het projectgebied een geschikt alternatief leefgebied na verwijdering

van het bestaande windpark, mits hier voldoende rust wordt gewaarborgd. Berekend is dat de genoemde (volgens het gemiddeld seizoensmaximum) 15-20 futen een plek kunnen vinden als over de volledige lengte van de IJsselmeerdijk tussen de Maxima-centrale en Ketelbrug (circa 8,3 km lengte) een oeverzone van 200 m breedte gevrijwaard wordt voor verstoring door scheepvaart<sup>8</sup>. Hiertoe wordt aan de waterzijde van deze zone aanvullend een bufferzone van 100 m vrijgehouden van scheepvaart, zodat de 200 m brede oeverzone in zijn geheel buiten de invloedssfeer van de lokaal te verwachten scheepvaart ligt. Dat betekent dat tussen de dijk en de eerste rij windturbines op water een zone van circa 200 m resteert voor scheepvaart van en naar de Ketelbrug (figuur 9.1). In de praktijk betreft dit kleinere schepen, grotere schepen zullen verder weg (tussen de turbinerijen of buiten het windpark) varen.

In het meest westelijke deel van het hierboven beschreven rustgebied wordt in de huidige situatie gevist met hokfuisen. De netten staan opgesteld langs de dijk binnen het dijkvak ten noordwesten van de Flevocentrale tussen hectometerpalen 24.2 en 25.4 en hebben per opstelling een lengte van 50-100 m. Gezien de beperkte verstoring in tijd en ruimte (niet dagelijks varen met een klein bootje over maximaal een lengte van 1,2 km langs de oever aan de rand van het rustgebied) door vissers die deze netten controleren en beheren, heeft dit geen invloed op het functioneren van het rustgebied en zijn aanvullende maatregelen niet nodig. Wel zullen deze vissers (los van het benoemde "bestemmingsverkeer"), net als andere scheepvaart, niet in het overige deel van het rustgebied kunnen varen.

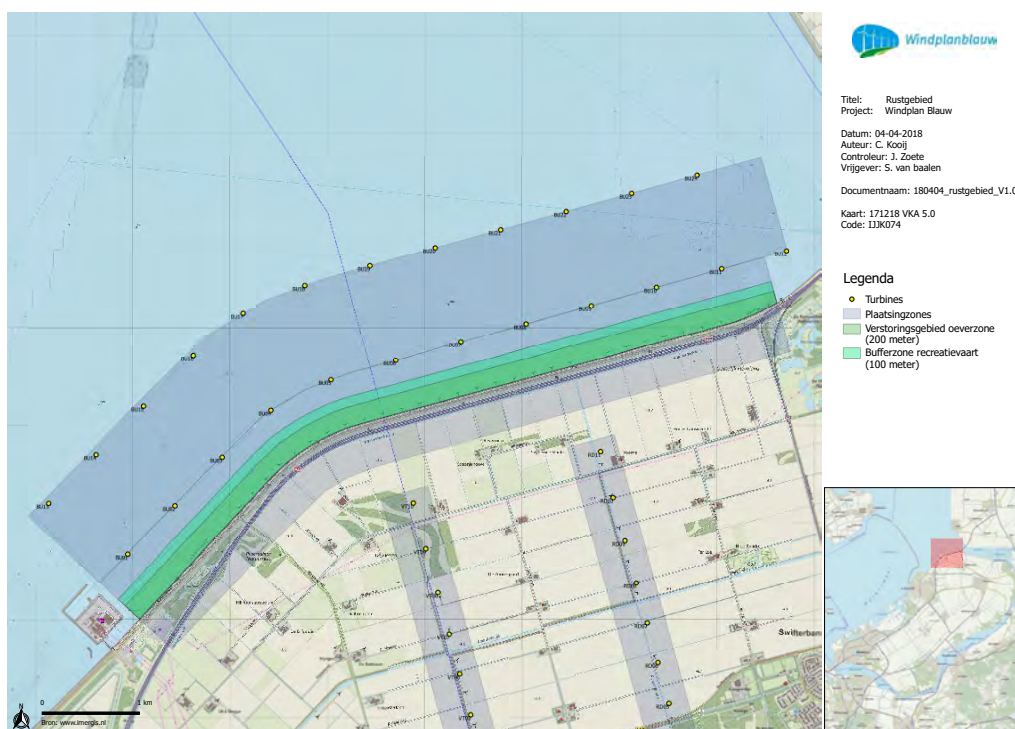
De onderhoudsweg van het Waterschap op de buitenzijde van de dijk is opengesteld voor fietsers. Deze weg wordt ook gebruikt door onderhoudspersoneel van het bestaande Windpark Irene Vorrink. In de toekomstige situatie zal na het verdwijnen van voornoemde windpark de hoeveelheid verkeersbewegingen over deze onderhoudsweg afnemen. Tevens zal het zo zijn dat in het winterhalfjaar, wanneer de grootste aantallen futen in het plangebied verblijven (zie kader op voorgaande pagina's), er weinig fietsverkeer over de dijk plaatsvindt. De beperkte verstoring in tijd en ruimte van het fietsverkeer en onderhoudsverkeer (ook vanaf het meer) van het Waterschap heeft geen invloed op het functioneren van het rustgebied en aanvullende maatregelen zijn niet nodig.

#### *Aanvullende maatregelen*

Gezien de ruime omvang en ligging in de oeverzone van de IJsselmeerdijk, met luwte en voedselbeschikbaarheid, biedt de voornoemde verstoringvrije oeverzone voldoende rust en foerageermogelijkheden voor de aantallen futen die op het open water verstoord worden door de toekomstige windturbines van Windplan Blauw. Op dit moment wordt nader onderzocht hoe rust in deze oeverzone geborgd kan worden. Indien een rust- en foerageergebied van een dergelijke omvang in de praktijk niet of maar deels realiseerbaar is, kan worden onderzocht in hoeverre andere opties beschikbaar zijn. Middels een kwaliteitsimpuls, het verhogen van voedselbeschik-

<sup>8</sup> 200 m breedte over 8,3 km levert 166 ha op, waarin de dichtheid toeneemt met naar schatting ruim 18 futen (0,11 fuut/ha gebaseerd op gemiddeld seizoensmaximum langs de dijk in de periode 2011 - 2016); daar bovenop komt de 100 m bufferzone (83 ha, ruim 9 futen) die meestentijds geheel of vrijwel geheel beschikbaar is - alleen als er een schip langs de boeienlijn vaart wordt deze strook kortdurend verstoord.

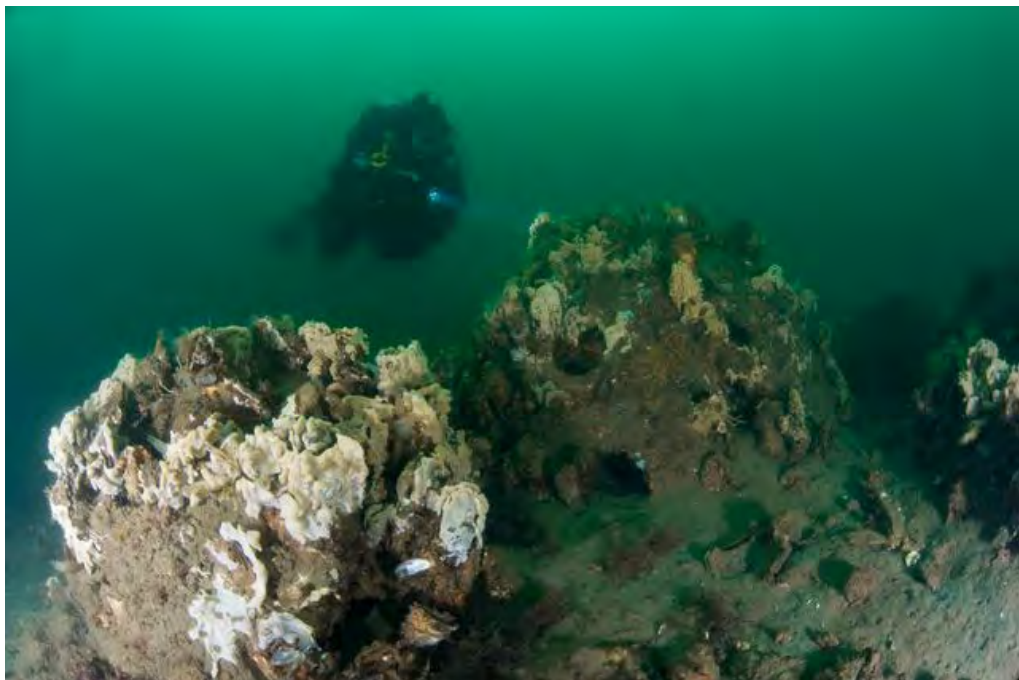
baarheid in een deel van het gebied, kan dit gerealiseerd worden. Afhankelijk van de gewenste omvang van dit rust- en foerageergebied, kan worden gedacht aan het aanbrengen van extra substraat op de bodem waarmee het gebied aantrekkelijker wordt voor vissen om te schuilen, foerageren en paaien. Dit kan middels het verspreid in het gebied op de bodem aanbrengen van los opeengehoopte stortstenen, betonnen rifballen (figuur 9.2), dood hout en of biologisch afbreekbare BESE elementen (van den Boogaard & Heunks 2016). Op en tussen dergelijke kunstmatige elementen kunnen mosselen zich vestigen en ontwikkelen tot mosselbanken. Dit biedt schuil-, voedsel- en opgroeimogelijkheden voor vis en dit geheel vormt voedsel voor diverse soorten watervogels, inclusief futen (figuur 9.3). De omvang van dergelijke aanvullende maatregel(en) is afhankelijk van de uiteindelijk beschikbare omvang van het rust- en foerageergebied. Er is inmiddels in verschillende experimenten in meren en rivieren goede ervaring opgedaan met de aanleg van dergelijke ‘natuurriffen’ (Bak *et al.* 2014, Dorenbosch *et al.* 2014, Liefveld *et al.* 2017).



Figuur 9.1 Situatieschets ligging verstoringsvrije oeverzone (groen) en 100 m buffer (lichtgroen) langs de IJsselmeerdijk.



*Figuur 9.2. Betonnen rifballen gebruikt in het experiment Waterproeftuin Natuurlijker Markermeer en IJmeer.*



*Figuur 9.3. Rifballen in de Grevelingen met aangroei van zoutwater organismen.*



## 9.6 Samenvatting beoordeling van effecten na mitigatie

De realisatie van Windplan Blauw heeft geen effecten op habitattypen of de meeste soorten van Bijlage II van de Habitatrichtlijn waar Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen. Ook zijn er veel soorten broedvogels en niet-broedvogels waarvoor het optreden van effecten op voorhand kan worden uitgesloten omdat ze niet in het plangebied voorkomen (zie hoofdstuk 4). Voor de meervleermuis en de resterende vogelsoorten (7 broedvogelsoorten en 26 niet-broedvogelsoorten) is het totaaleffect van Windplan Blauw in voorliggende passende beoordeling onderzocht. Geconcludeerd wordt dat de effecten op alle soorten verwaarloosbaar klein zijn, met als kanttekening dat voor de niet-broedvogelsoort fuut als mitigerende maatregel een verstoringsvrij rust- en foerageergebied wordt ingesteld. Significant verstorende effecten (inclusief sterfte) van Windplan Blauw op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebied IJsselmeer en nabijgelegen Natura 2000-gebieden kan dan, zonder inbegrip van cumulatieve effecten, met zekerheid worden uitgesloten (tabel 9.5).

*Tabel 9.5 Samenvatting van de effectbeoordeling in het kader van de Wnb (onderdeel gebiedenbescherming) van de realisatie en het gebruik van Windplan Blauw. De beoordelingen representeren het totaaleffect op populaties van soorten waarvoor 10 nabijgelegen Natura 2000-gebieden zijn aangewezen.*

Tabel zie volgende pagina's



Instandhoudingsdoelstellingen		Komt de soort in het plangebied geregeld mogelijk pleisterend of overvloedig voor en zo ja, dan mogelijk afkomstig uit N2000-gebied?	Zo ja, mogelijk effect op behalen instandhoudingsdoel?	Zo ja, mogelijk significant effect?
<b>Habitatrichtlijnsorten</b>				
H1318	Meervleermuis	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
<b>Broedvogels</b>				
A017	Aalscholver	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, jaarlijkse (geringe) sterfte	Nee
A021	Roerdomp	Nee, geen uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A027	Grote zilverreiger	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A029	Purperreiger	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A034	Lepelaar	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A137	Bontbekplevier	Nee, geen uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A193	Visdief	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, incidentele sterfte	Nee
<b>Niet-broedvogels</b>				
A005	Fuut	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, aantasting leefgebied	Ne, mits mitigatie
A017	Aalscholver	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, jaarlijkse (geringe) sterfte	Nee
A027	Grote zilverreiger	Ja, maar geen uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A034	Lepelaar	Ja, maar geen uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A037	Kleine zwaan	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, incidentele sterfte	Nee
A038	Wilde zwaan	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A039b	Toendrarietgans	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, jaarlijkse (geringe) sterfte	Nee
A041	Kolgans	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A043	Grauwe gans	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, incidentele sterfte	Nee
A045	Brandgans	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A048	Bergeend	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A050	Smient	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A051	Krakeend	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, incidentele sterfte	Nee
A052	Wintertaling	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A053	Wilde eend	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, jaarlijkse (geringe) sterfte	Nee
A054	Pijlstaart	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A056	Slobeend	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A059	Tafeleend	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, incidentele sterfte	Nee
A061	Kuifeend	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Ja, jaarlijkse (geringe) sterfte	Nee
A062	Topper	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A067	Brilduiker	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A068	Nonnetje	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A070	Grote zaagbek	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A125	Meerkoet	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A177	Dwergmeeuw	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee
A197	Zwarte stern	Ja, foerageert in plangebied en omgeving; uitwisseling met Natura 2000-gebieden	Nee	Nee

## 9.7 Cumulatieve effecten

In een cumulatiestudie dient rekening te worden gehouden met projecten waarvoor een vergunning in het kader van de Wnb is afgegeven en die nog niet (volledig) zijn gerealiseerd<sup>9</sup>. Hierbij dient alleen gecumuleerd te worden met projecten die eenzelfde 'type' effect sorteren, op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen waar het te toetsen project ook een effect op heeft (Heijligers 2014). Voor bijvoorbeeld **fuut** heeft Windplan Blauw *geen* effect na het nemen van mitigerende maatregelen en daarom wordt deze soort in de cumulatiestudie buiten beschouwing gelaten.

In tabel 9.5 is een overzicht gegeven van de projecten en activiteiten waarvan uit de projectspecifieke passende beoordelingen is gebleken dat ze effect (in de vorm van additionele sterfte) kunnen hebben op de broedvogelsoorten **aalscholver** en/of **visdief** en de niet-broedvogelsoorten **toendrarietgans**, **wilde eend**, **kuifeend** en/of **aalscholver**. De effecten voor deze soorten van Windplan Blauw zijn hieronder in cumulatie met de effecten van de plannen en projecten bepaald en beoordeeld.

*Tabel 9.5 Overzicht van recent vergunde maar nog niet gerealiseerde projecten die een effect in de vorm van **sterfte** kunnen hebben en die betrokken zijn in cumulatiestudie. In tabel 9.9 is tevens een (niet limitatieve) opsomming gegeven van projecten die niet in de cumulatiestudie betrokken zijn omdat ze niet leiden tot additionele sterfte van relevante vogelsoorten.*

<b>plan</b>	<b>Omschrijving</b>
Windpark Noordoostpolder	86 turbines langs Noordoostpolder waarvan 48 in IJsselmeer. Gezien de nabijheid van dit recent gerealiseerde grote windpark is dit windpark ten overvloede in de cumulatieve beoordeling meegenomen.
Windpark Wieringermeer	Realisatie van circa 100 windturbines in de Wieringermeer in gemeente Hollandse Kroon.
Windpark Fryslân	Realisatie 89 windturbines nabij Afsluitdijk in IJsselmeer.
Windpark Nij Hiddum-Houw	Realisatie 9 windturbines nabij de Afsluitdijk in provincie Friesland.
Windpark Zeewolde	Realisatie 91 windturbines in gemeente Zeewolde.

**Staan want visserij** kan zorgen voor sterfte van kuifeend, tafeleend en aalscholver. Door de provincie Friesland is in juli 2017 een vergunning van de Wet natuurbescherming verleend voor de periode 8 juli 2017 - 30 juni 2018<sup>10</sup>. De sterfte van kuifeend als gevolg van bijvangst wordt in de toelichting van de vergunning geschat op maximaal 118 exemplaren per jaar voor het Natura 2000-gebied IJsselmeer; voor tafeleend en aalscholver worden geen getallen opgegeven. In de toelichting bij de vergunning is gesteld dat ten tijde van de aanwijzing van het gebied onder de Vogelrichtlijn deze sterfte al aanwezig was en daarom in de huidige populatie verdisconteerd is. De additionele sterfte door bijvangst in de staan want visserij is

<sup>9</sup> Zie uitspraak van ABRS van 16 april 2014 in zaaknr. 201304768/1/R2

<sup>10</sup> Vergunning met kenmerk 01430046; Provincie Friesland 6 juli 2017

immers reeds tientallen jaren een oorzaak van sterfte in het IJsselmeer. De eventuele effecten van deze sterfte zijn daarmee opgenomen in de bestaande dynamiek in de populaties watervogels. Los van voornoemde ecologische beredenering geldt dat in cumulatiestudies alleen rekening wordt gehouden met vergunde activiteiten die nog niet zijn uitgevoerd (zie hiervoor). Dit is niet van toepassing op de hiervoor genoemde vergunning van stand want het gaat om visserij die feitelijk een verlenging betreft van een bestaande situatie. Daarom is stand want visserij niet meegenomen in deze cumulatiestudie.

*Additionele sterfte **kuifeend, wilde eend** - Natura 2000-gebied IJsselmeer*

Windpark Noordoostpolder leidt tot additionele sterfte van kuifeend en wilde eend, Windpark Fryslân leidt tot additionele sterfte van kuifeend. Windpark Nij Hiddum-Houw en Windpark Wieringermeer leidt mogelijk tot additionele sterfte van wilde eend (tabel 9.6).

Het cumulatieve effect van de kuifeend en wilde eend bedraagt meer dan de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken soorten (tabel 9.6). De sterfte van kuifeend en wilde eend van Windplan Blauw is echter (zeer) gering in verhouding tot de berekende sterfte van Windpark Noordoostpolder (tabel 9.6). Van beide soorten wordt in de huidige situatie de instandhoudingsdoelstelling van het Natura 2000-gebied IJsselmeer niet meer behaald (tabel 9.7).

*Tabel 9.6 Jaarlijkse sterfte van kuifeend en wilde eend (niet-broedvogels Natura 2000-gebied IJsselmeer) als gevolg van de realisatie van Windplan Blauw (minimum effect scenario en maximum effect scenario) in cumulatie met andere plannen en projecten.*

<b>effecten sterfte</b>	<b>kuifeend</b>	<b>wilde eend</b>
Windplan Blauw - min. effect sc.	<1	<1
Windplan Blauw - max. effect sc.	6	2
(Windpark Noordoostpolder)	85	28
Windpark Wieringermeer	0	'enkele'
Windpark Fryslân	5-10	0
Windpark Nij Hiddum-Houw	0	'enkele'
Windpark Zeewolde	0	0
<b>maximale cumulatieve sterfte</b>	<b>c. 100</b>	<b>c. 35</b>
1%-mortaliteitsnorm	43	9

*Tabel 9.7 Instandhoudingsdoelstelling en huidige populatieomvang van wilde eend en kuifeend waarvoor het IJsselmeer als Natura 2000-gebied is aangewezen. Het doel en de populatieomvang zijn uitgedrukt als seizoensgemiddelde. De gemiddelde populatieomvang is berekend over de seizoenen 2010/2011 t/m 2014/2015 (sovon.nl).*

	<b>herstelopgave?</b>	<b>doel</b>	<b>populatieomvang</b>
wilde eend	nee	3.800	1.344
kuifeend	nee	11.300	9.854

Voor de **kuifeend** ligt de reden van het niet behalen van het doel aan de voedselsituatie in het IJsselmeer (Noordhuis *et al.* 2014). De aantallen zijn het afgelopen decennium in het IJsselmeer overigens vrij stabiel (sovon.nl). Voor de kuifeend is de sterfte van het maximum effect scenario van Windplan Blauw zo gering

(maximaal 6 exemplaren in het maximum effect scenario) dat deze sterfte geen wezenlijke bijdrage levert aan de cumulatieve sterfte en geen invloed heeft op de trend en huidige aantallen. Het geringe effect van Windplan Blauw heeft daarom geen gevolgen voor het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de kuifeend in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het windpark leidt niet tot verstoring aangezien de kuifeend met name gebruik maakt van de kustzone. Dit ligt buiten de verstoringsafstand van de windturbines. De verwijdering van de 28 windturbines van Windpark Irene Vorrink is positief omdat daarmee de verstoring van de kustzone door de aanwezigheid van deze windturbines wordt opgeheven. Er is derhalve geen negatieve maar wel een positieve impact op de omvang en kwaliteit van het leefgebied. De kuifeend kan bovendien meeliften met de mitigerende maatregelen die voor fuut worden genomen. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de kuifeend in het Natura 2000-gebied IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatieve effecten, uit te sluiten.

Voor de **wilde eend** geldt dat de instandhoudingsdoelstelling momenteel niet wordt gehaald (tabel 9.7). De oorzaak daarvan ligt met name in de populatieontwikkeling van de soort in Nederland. Voor de wilde eend is de sterfte van het maximum effect scenario van Windplan Blauw zo gering (2 exemplaren) dat deze sterfte geen wezenlijke bijdrage levert aan de cumulatieve sterfte en ook geen invloed heeft op de negatieve trend en huidige aantallen. Het windpark leidt niet tot verstoring aangezien de wilde eend met name gebruik maakt van de kustzone. Dit ligt buiten de verstoringsafstand van de windturbines. De verwijdering van de 28 windturbines van Windpark Irene Vorrink is positief omdat daarmee de verstoring van de kustzone door de aanwezigheid van deze windturbines wordt opgeheven. Er is derhalve geen negatieve maar wel een positieve impact op de omvang en kwaliteit van het leefgebied. De wilde eend kan bovendien meeliften met de mitigerende maatregelen die voor fuut worden genomen. Dit geldt voor beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA van Windplan Blauw. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de wilde eend in het Natura 2000-gebied IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatieve effecten, uit te sluiten.

*Additionele sterfte **aalscholver** - Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer (broedvogel en niet-broedvogel)*

Windpark Zeewolde en Windpark Fryslân dragen met respectievelijk één en vier aanvaringsslachtoffers bij aan cumulatieve sterfte van de populatie broedvogels en niet-broedvogels van aalscholver in het IJsselmeergebied. De cumulatieve sterfte van het maximum effect scenario blijft beneden de 1%-mortaliteitsnorm (tabel 9.8). Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort van de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatie, uit te sluiten.

Tabel 9.8 Jaarlijkse sterfte van aalscholver (broedvogel Natura 2000-gebied gebied Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer; niet-broedvogel IJsselmeer) als gevolg van de realisatie van Windplan Blauw (minimum effect scenario en maximum effect scenario) in cumulatie met andere plannen en projecten.

effecten sterfte	aalscholver
Windplan Blauw - min. effect sc.	<1
Windplan Blauw - max. effect sc.	1
Windpark Fryslân	4
Windpark Zeewolde	1
-----	-----
maximale cumulatieve sterfte	6
-----	-----
1%-mortaliteitsnorm	23

*Additionele sterfte toendrarietgans - Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer*

Er zijn geen plannen en projecten bekend die leiden tot additionele sterfte van toendrarietgans van het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer. Cumulatie draagt daarom niets bij aan de sterfte van Windplan Blauw voor deze soort. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort in het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatie, uit te sluiten.

*Additionele sterfte visdief - Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer*

Er zijn geen plannen en projecten bekend die leiden tot additionele sterfte van visdieven van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer. Cumulatie draagt daarom niets bij aan de sterfte van Windplan Blauw voor deze soort. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort in het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatie, uit te sluiten.

*Andere recent vergunde maar nog niet gerealiseerde plannen en projecten*

Andere recent vergunde maar nog niet gerealiseerde plannen en projecten (zoals industriezandwinning IJsselmeer, vismigratierivier, versterking Afsluitdijk en Houtribdijk, Windpark Waardpolder, Windpark Westfrisia, industriehaven Flevokust, Maritieme Servicehaven Noordelijk Flevoland bij Urk) die effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebied IJsselmeer kunnen veroorzaken leiden niet tot additionele sterfte van genoemde soorten en dragen derhalve niet bij aan een cumulatief effect met Windplan Blauw. Volledigheidshalve is in tabel 9.9 samengevat welke effecten deze plannen en projecten kunnen hebben op de hiervoor genoemde soorten aalscholver, toendrarietgans, wilde eend, kuifeend en visdief. Op basis van de informatie in tabel 9.9 (gebaseerd op de passende beoordelingen van die projecten) is uitgesloten dat cumulatie met de sterfte van Windplan Blauw voor deze soorten kan leiden tot een significant effect.

Tabel 9.9 Overzicht van recent vergunde maar nog niet gerealiseerde projecten die een effect in de vorm van **aantasting leefgebied en/of verstoring** (anders dan sterfte) kunnen hebben, maar die niet verder zijn betrokken in de cumulatiestudie voor Windplan Blauw. Dit omdat het om andersoortige effecten gaat waarvoor duidelijk is dat deze in cumulatie met de additionele sterfte in Windplan Blauw niet zal leiden tot significante effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van aalscholver, toendrarietgans, wilde eend, kuifeend en/of visdief.

plan / project	Kwalitatieve beoordeling
Versterking Afsluitdijk	Verstoring van watervogels door werkzaamheden aan de Afsluitdijk is gering van omvang en tijdelijk van karakter. Er is geen sprake van blijvende negatieve effecten.
Versterking Houtribdijk	Verstoring van watervogels door werkzaamheden aan de Houtribdijk is gering van omvang en tijdelijk van karakter. Tijdens de werkzaamheden wordt middels fasering in tijd en ruimte voldoende rust- en foerageermogelijkheden langs de dijk gegarandeerd. Er is geen sprake van blijvende negatieve effecten.
Vismigratierivier in de Afsluitdijk	Verstoring van watervogels door werkzaamheden is gering van omvang en tijdelijk van karakter. Tijdens de werkzaamheden wordt middels fasering in tijd en ruimte voldoende rust- en foerageermogelijkheden langs de dijk gegarandeerd. Er is geen sprake van blijvende negatieve effecten en voor visdief is sprake van een blijvend positief effect vanwege verbeterde foerageermogelijkheden en een broedeiland.
Industriehaven Flevokust	De verstorende werking van de nieuwe haven en containerterminal is lokaal en wordt plaatselijk gemitigeerd. Er is geen sprake van blijvende negatieve effecten.
Industriezandwinning IJsselmeer	Negatieve effecten zoals verlies foerageergebied worden opgeheven door positieve effecten, zoals toename foerageermogelijkheden door aantrekkende werking van de zandwinput op vis. Daarnaast biedt de aanwezigheid van strekdammen en een eiland nieuw luwtegebied en geschikt substraat voor benthos op voor kuifeend toegankelijke diepte. Er is geen sprake van blijvende negatieve effecten.
Windpark Waardpolder en W-Frisia	Beiden windparken hebben geen effecten op voor Windplan Blauw relevante soorten.
Maritieme Servicehaven Noordelijk Flevoland	Verstoring van watervogels door werkzaamheden is gering van omvang en tijdelijk van karakter. Daarnaast biedt de aanwezigheid van strekdammen nieuw luwtegebied en foerageermogelijkheden. Er is geen sprake van blijvende negatieve effecten.

## 10 Conclusies

- De realisatie van het voorkeursalternatief (VKA) van Windplan Blauw heeft geen effect op habitattypen of soorten van Bijlage II van de Habitatrictlijn waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen.
- Voor veel soorten broedvogels en niet-broedvogels, waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen, kan het optreden van effecten op voorhand worden uitgesloten omdat deze soorten niet in het plangebied voorkomen.
- Voor de vogelsoorten wilde eend, kraakeend, kuifeend, grote zaagbek, brilduiker en tafeleend (niet-broedvogels Natura 2000-gebied IJsselmeer), grauwe gans en toendrarietgans (niet-broedvogels Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer), aalscholver (broedvogel Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en broedvogel/niet-broedvogel IJsselmeer), visdief (broedvogel Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer), kleine zwaan (niet-broedvogel Natura 2000-gebied Veluwerandmeren) is het totaaleffect van het VKA van Windplan Blauw in een maximum effect scenario klein tot verwaarloosbaar klein. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) kunnen voor deze soorten, met inbegrip van cumulatie, met zekerheid worden uitgesloten.
- Voor de fuut (niet-broedvogel Natura 2000-gebied IJsselmeer) is het effect als gevolg van verstoring van leefgebied mogelijk significant negatief. De instandhoudingsdoelstelling van deze soort van het Natura 2000-gebied IJsselmeer wordt in de huidige situatie niet behaald. Met inachtneming van mitigerende maatregelen (instellen van een rustgebied met geschikte foerageermogelijkheden binnen het plangebied van Windplan Blauw) kunnen effecten voor het VKA van Windplan Blauw echter met zekerheid worden uitgesloten. Ten gevolge van de realisatie en exploitatie van het windpark wordt geen afbreuk gedaan aan (het bereiken van) de instandhoudingsdoelstelling voor de fuut voor het Natura 2000-gebied.
- Samengevat geldt dat ten gevolge van de realisatie en exploitatie van windpark Blauw significant negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen en de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden met zekerheid zijn uit te sluiten.





# 11 Literatuur

- Alterra, 2008. Profiel Habitatsoorten. Rivierdonderpad. Alterra, Wageningen.
- Bak A., B. van den Boogaard & K. Didden, 2014. Onderwater natuurrijf van rifballen. Veldexperiment in de Waterproeftuin van het Markermeer in het kader van Onderzoeksprogramma Natuurlijk(er) Markermeer – IJmeer. Rapportnummer 14-216. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Baptist, H., 2005. Vogelslachtofferonderzoek Roggenplaat, rapportage 2004-2005. Rapport 2005/3. Ecologisch Adviesbureau Henk Baptist, Kruisland.
- Barclay, R.M.R., E.F. Baerwald and J.C. Gruver 2007. Variation in bird and bat fatalities at wind energy facilities: assessing the effects of rotor size and tower height. *Can. J. Zool.* 85:381-387.
- Batten, L.A., 1977. Sailing on reservoirs and its effect on waterbirds. *Biological Conservation* 11: 49-58.
- Beemster, N., R. van der Hut, B. Koks & C. Trierweiler, 2011. Foeragerende kiekendieven in en rondom de Oostvaardersplassen. Pilotonderzoek in 2010. A&W-rapport 1581. Altenburg & Wymenga ecologischonderzoek, Faenwâlden.
- Beemster, N., B. Koks, R. van der Hut & M. Postma, 2012. Foeragerende kiekendieven in en rondom de Oostvaardersplassen in 2011. A&W-rapport 1701. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Faenwâlden.
- Beuker, D. & R. Lensink, 2010. Monitoring windpark windturbines Echteld. Onderzoek naar aanvaringslachtoffers onder lokale en trekkende vogels. Bureau Waardenburg Rapportnr. 10-033. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Beuker, D., W. Lengkeek, R.C. Fijn & H.A.M. Prinsen, 2009. Duikenden nabij Windpark Lely, Medemblik. Beknopt veldonderzoek naar gedrag en voedselbeschikbaarheid. Bureau Waardenburg Rapportnr. 09-142, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Boonman M. & R. Lensink, 2017. Vleermuizen en vogels in en rond Windplan Blauw (Flevoland); veldonderzoek 2016-2017. Rapport 17-008, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Boudewijn, T.J., 1989. De Tafeleend *Aythya ferina* als zaadeter in de Grevelingen. *Limosa* 62: 169-176.
- Boudewijn, T.J. & Kuijpers, J.W.M., 1985. Foerageren de Tafeleenden *Aythya ferina* van het Haringvliet in de Grevelingen? *Limosa* 58: 163-166.
- Bouma, S., W. Lengkeek, D. Beuker & J.H. Bergsma, 2009. Tweekleppigen in de Randmeren. Bemonstering 2008. Rapport 09-005, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Brenninkmeijer, A., Beemster, N. & Bos, D. 2006. Foerageermogelijkheden voor kiekendieven en herbivore watervogels rond de Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen. A&W-rapport 726. Bureau Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- Brenninkmeijer, A. & C. van der Weyde, 2011. Monitoring vogelaanvaringen Windpark Delfzijl-Zuid 2006-2011. A&W rapport 1656. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Faenwâlden.
- Brinkmann R., O. Behr, I. Niermann, and M. Reich. 2011. Entwicklung von Methoden zur Untersuchung und Reduktion des Kollisionsrisikos von Fledermäusen an Onshore-Windenergieanlagen, volume 4 Umwelt und Raum. Cuvillier Verlag, Göttingen.

- Camphuysen, C. J. 2010. Distribution patterns, foraging ecology, and breeding success of Lesser Black-backed Gulls at Texel. NIOZ, Den Burg.
- Camphuysen, K. C. J., J. Shamoun-Baranes, E. E. van Loon, and W. Bouten. 2015. Sexually distinct foraging strategies in an omnivorous seabird. *Marine Biology* **162**:1417-1428.
- Cryan. P. M., P.M. Gorresen, C. D. Hein, M. R. Schirmacher, R. H. Diehl, M.M. Huso, D.T. S. Hayman, P.D. Fricker, F.J. Bonaccorso, D.H. Johnson, K. Heist & D.C. Dalton 2014. Behavior of bats at wind turbines. <http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1406672111>.
- De Leeuw, J.J., 1997. Demanding divers. Ecological energetics of food exploitation by diving ducks. PhD Thesis. Rijksuniversiteit Groningen.
- Dirksen, S., A.L. Spaans, J. van der Winden & L.M.J. van den Bergh, 1996. Vogelhinder door windturbines. Landelijk onderzoekprogramma, deel2: nachtelijke vlieghoogtemetingen in het IJsselmeergebied. Bureau Waardenburg Rapportnr. 96.18. Bureau Waardenburg bv/IBN-DLO, Culemborg.
- Dirksen, S., A.L. Spaans & J. van der Winden, 2007. Collision risks for diving ducks at semi-offshore wind farms in freshwater lakes: A case study. In: M. de Lucas, G.F.E. Janss & M. Ferrer (eds). *Birds and wind farms. Risk Assessment and Mitigation*. Blz. 275. Quercus. Madrid, Spain.
- Dorenbosch M., J.H. Bergsma & P.B. Broeckx, 2014. Driehoeksmosselen op een kunstmatig aangelegde bank bij IJburg. Resultaten 2014. Ontwikkelingsbedrijf Gemeente Amsterdam (OGA).
- Engels, B.W.R. & J.C. Kleyheeg-Hartman, 2016. Zwarte sterns in het plangebied van Windpark Fryslân. Resultaten van veldonderzoek naar vliegintensiteit en vlieghoogte in de nazomer van 2016. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-138. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Ens, B. J., F. Bairlein, C. J. Camphuysen, P. de Boer, K.-M. Exo, N. Gallego, R. H. G. Klaassen, K. Oosterbeek, and J. Shamoun-Baranes. 2009. Onderzoek aan meeuwen met satellietzenders. *Limosa* 82:33-42.
- Everaert, J. & E. Stienen, 2007. Impact of wind turbines on birds in Zeebrugge (Belgium). Significant effect on breeding tern colony due to collisions. *Biodiversity and Conservation* 16: 3345-3359.
- Everaert, J., 2008. Effecten van windturbines op de fauna in Vlaanderen. Onderzoeksresultaten, discussie en aanbevelingen. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2008 (rapportnr. INBO.R.2008.44). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Fernley, J., Lowther, S. & Whitfield, P. 2006. A review of goose collisions at operating wind farms and estimation of the goose avoidance rate. Flintshire: Natural Research Ltd, West Coast Energy and Hyder Consulting.
- Fijn, R.C., K.L. Krijgsveld, W. Tijssen, H.A.M. Prinsen & S. Dirksen, 2012. Habitat use, disturbance and collision risks for Bewick's Swans *Cygnus columbianus* wintering near a wind farm in the Netherlands. *Wildfowl* 62: 97–116.
- Fijn, R.C., K.L. Krijgsveld, H.A.M. Prinsen, W. Tijssen & S. Dirksen, 2007. Effecten op zwanen en ganzen van het ECN windturbines testpark in de Wieringermeer. Aanvaringsrisico's en verstoring van foeragerende vogels. Bureau Waardenburg Rapportnr. 07-094, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Foppen, R., A. van Kleunen, W.-B. Loos, J. Nienhuis & H. Sierdsema, 2002. Broedvogels en de invloed van hoofdwegen, een nationaal perspectief. Een analyse van de gevolgen van wegverkeer voor broedvogels aan de hand van landelijke aantals- en verspreidingsgegevens. SOVON

- Onderzoeksrapport nr. 2002/08. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Gils, J.A. van & W. Tijssen, 2007. Short-term foraging costs and long-term fueling rates in central-place foraging swans revealed by giving-up exploitation times. *American Naturalist* 169: 609-620.
- Goderie, C.R.J., C.T.M. Vertegaal & F.E. Heinis, 2007. MER Bestemming Maasvlakte 2 Bijlage Natuur. Royal Haskoning, Nijmegen.
- Guillemain M., J.-Y. Mondain-Monval, E. Weissenbacher, A.-L. Brochet, & A. Olivier, 2008. Hunting bag and distance from nearest day-roost in Camargue ducks. *Wildlife Biology* 14: 379-385.
- Haarsma, A.-J., 2011. De meervleermuis in Nederland. Rapport nr. 2011.40. Zoogdierverseniging, Nijmegen.
- Heunks, C., J.C. Kleyheeg-Hartman, M. Boonman & R.G. Verbeek, 2015. Effecten van Windpark Fryslân op vogels, vleermuizen en overige beschermde natuurwaarden. Toetsing in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 en Flora- en faunawet. Rapport nr 13-174.2. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Heijligers, W., 2014. Voortoets, cumulatietoets en passende beoordeling. Een weg vol valkuilen. Toets (01), pp: 6-10.
- Hut, R.G.M. van der, Kersten, M., Hoekema, F. & Brenninkmeijer, A. 2007. Kustvogels in het Wadden- en Deltagebied. Verspreidingskaarten van kustvogels voor het calamiteitensysteem CALAMARIS. A&W-rapport 907. Bureau Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- Jansen, E.A., M. Boonman, G. Smit, M. La Haye & H.G.J.A Limpens 2013. Vleermuizen Markermeer en IJsselmeer. Veldinventarisatie 2012 in zoekgebieden voor windenergie. Rapport 12-051 Bureau Waardenburg en Zoogdierverseniging, Culemborg / Nijmegen.
- Jonkvorst, R.J., F. van Vliet, H.A.M. Prinsen & R.R. Smits, 2014. Natuurtoets voor Windpark De Drentse Monden en Oostermoer, provincie Drenthe. Achtergrondrapport bij het MER. Rapport nr 13-139. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Keller, V., 1989. Variations in the response of crested grebes *Podiceps cristatus* to human disturbance - a sign of adaptation? *Biological Conservation* 49: 31-45.
- Kleyheeg-Hartman, J.C., B. Engels, C. Heunks, A. Gyimesi & M.P. Collier, 2015. Zwarte sterns en visdieven in het plangebied van Windpark Fryslân. Resultaten van veldonderzoek naar vliegintensiteit en -gedrag in de nazomer van 2015. Bureau Waardenburg Rapportnr. 15-214. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Kleyheeg-Hartman, J.C. & R.G. Verbeek 2016. Passende Beoordeling Windpark Zeewolde. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-147. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Klop, E., & A. Brenninkmeijer, 2014. Monitoring aanvaringssslachtoffers Windpark Eemshaven 2009-2014. Eindrapportage vijf jaar monitoring. A&W-rapport 1975. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Faenwâlden.
- Krijgsveld, K.L., K. Akershoek, F. Schenk, F. Dijk, H. Schekkerman & S. Dirksen, 2009. Collision risk of birds with modern large wind turbines: reduced risk compared to smaller turbines. *Ardea* 97(3): 357-366.
- Krijgsveld, K.L. & D. Beuker, 2009. Vogelsslachtoffers bij windpark Anna Vosdijk op Tholen. Onderzoek naar aanvaringen onder trekkende steltlopers en overwinterende smienten. Bureau Waardenburg Rapportnr. 09-072. Bureau Waardenburg, Culemborg.

- Krijgsveld, K.L., R.R. Smits & J. van der Winden, 2008. Verstoringsgevoeligheid van vogels. Update literatuurstudie naar de reacties van vogels op recreatie. Bureau Waardenburg Rapportnr. 08-173. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Lagrange H., P. Rico, Y. Bas, A.-L. Ughetto, F. Melki, C. Kerbiriou 2013. Mitigating bat fatalities from wind-power plants through targeted curtailment: results from 4 years of testing CHIROTECH©. Book of abstracts CWE, Stockholm.
- Langgemach, T. & T. Dürr, 2017. Informationen über Einflüsse der Windenergienutzung auf Vögel, Stand 05. April 2017.
- Legagneux, P., C. Blaize, F. Latraunbe, J. Gautier & V. Bretagnolle, 2009. Variation in home-range size and movements of wintering dabbling ducks. *Journal of Ornithology* 150: 183-193.
- Lensink, R. & P.W. van Horssen, 2012. Een matrixmodel om effecten op een populatie te voorspellen van slachtoffers door windturbines. Bureau Waardenburg Rapportnr. 11-198. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Lensink R. , K.L. Krijgsveld & P.W. van Horssen 2012. Versturende effecten van groot vliegverkeer op broedvogels; onderzoek op basis van bestaande gegevens verzameld rond de luchthaven Schiphol en op militaire vliegvelden. Rapport 11-101, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Liefveld, W.M., M. Dorenbosch, N. van Kessel & A.G. Klink, 2017. Evaluatie pilot rivierhout. Effecten op vis, macrofauna en bodem (2014-2016). Rapportnr. 17-115. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Limpens, H.J.G.A., M. Boonman, F. Korner-Nievergelt, E.A. Jansen, M. van der Valk, M.J.J. La Haye, S. Dirksen & S.J. Vreugdenhil, 2013. Wind turbines and bats in the Netherlands - Measuring and predicting. Report 2013.12, Zoogdierverseniging & Bureau Waardenburg.
- Moedt, S., 2017. De dichtheid van driehoeks- en quaggamosselen in het IJsselmeer. Resultaten van een gebiedsdekkende kartering uitgevoerd in 2017. Rapport J00002475, Eurofins Acquisense, Amsterdam.
- Musters, C.J.M., M.A.W. Noordervliet & W.J.T. Keurs, 1996. Bird casualties caused by an windenergy project in an estuary. *Bird Study* 43: 124-126.
- Nolet, B.A., Baveco, J.M. & Kuipers, H., 2009. Evaluatie opvangbeleid 2005-2008 overwinterende ganzen en smienten. Deelrapport 2. Een modelberekening van de capaciteit van opvanggebieden voor overwinterende ganzen en smienten. Alterra rapport 1840. Alterra, Wageningen.
- Noordhuis R. (red.), 2010. Ecosysteem IJsselmeergebied: Nog altijd in ontwikkeling. Rapport, RWS, Lelystad.
- Noordhuis, R., S. Groot, M.D. Pires & M. Maarse, 2014. Wetenschappelijk eindadvies ANT-IJsselmeergebied. Vijf jaar studie naar kansen voor het ecosysteem van het IJsselmeer, Markermeer en IJmeer met het oog op de Natura-2000 doelen. Deltares, Wageningen.
- Pearce-Higgins, J.W., L. Stephen, A. Douse & R. H. W. Langston, 2012. Greater impacts of wind farms on bird populations during construction than subsequent operation: results of a multi-site and multi-species analysis. *Journal of Applied Ecology* 49: 386–394.
- Platteeuw, 1995. De ecologische draagkracht van IJsselmeer en Markermeer in relatie tot het gebruik van de watersport. Intern rapport 1995-9 Lip. Directie IJsselmeergebied, Lelystad.
- Pondera, 2010. Passende Beoordeling Windpark Noordoostpolder. Pondera consult, Hengelo.
- Pondera, 2015. Passende Beoordeling Windpark Fryslan. Pondera consult, Hengelo.

- Poot, M.J.M., I. Tulp, L.M.J. van den Bergh, H. Schekkerman & J. van der Winden, 2001. Effect van mist-situaties op vogelvliegedrag bij het windpark Eemmeerdiijk. Zijn er aanwijzingen voor verhoogde aanvaringsrisico's? Rapport 01-072. Bureau Waardenburg bv, Culemborg
- Poot, M.J.M., C. Heunks, H.A.M. Prinsen & J. de Jong 2010. Verspreiding van watervogels op het open water in de nazomer in het IJsselmeergebied. Resultaten van vliegtuigtellingen in augustus 2010. Rapport 10-230. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Poot, M.J.M., J. de Jong, R.J. Jonkvorst, R.C. Fijn & C. Heunks, 2012. Watervogels op het open water van het IJsselmeergebied in januari en maart 2012. Resultaten van vliegtuigtellingen op basis van Distance sampling & analysis. Rapport 12-085. Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- Poot, M.J.M., J. de Jong & C. Heunks, 2014. Totale populatieomvang en verspreiding van dwergmeeuwen tijdens de voorjaarspiek in april 2014 in het IJsselmeergebied. Resultaten van vliegtuigtellingen op basis van *Distance sampling & analysis*. Rapport 14-140. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Plonczkier, P. & I.C. Simms, 2012. Radar monitoring of migrating pink-footed geese: behavioural responses to offshore wind farm development. *Journal of Applied Ecology* 49: 1187–1194.
- Provincie Flevoland, 2013. Beheerplan Natura 2000 Lepelaarplassen. Provincie Flevoland, Lelystad.
- Rijkswaterstaat, 2012. Toetsingskader Waterkwaliteit van het Beheer- en ontwikkelplan rijkswateren. Herziening 2012. Rijkswaterstaat.
- Rijkswaterstaat 2016a. Concept Beheerplan Natura 2000 Ketel- en Vossemeer. Rijkswaterstaat.
- Rijkswaterstaat 2016b. Concept Beheerplan Natura 2000 IJsselmeer. Rijkswaterstaat.
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2015. Natura 2000-beheerplan Oostvaardersplassen (78). Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Den Haag.
- Robinson, C., G. Lye, J. Forrest, C. Hommel, C. Pendlebury & R. Walls, 2013. Flight activity and breeding success of Hen Harriers at Paul's Hill Wind Farm in North East Scotland. Presentatie en poster op 'Conference on Wind Power and Environmental Impacts, Stockholm 5-7 February 2013'. Samenvatting in Book of Abstracts, Naturvardsverket Rapport 6546, Stockholm.
- Rydell, J., L. Bach, M.J. Dubourg-Savage, M. Green, L. Rodrigues & A. Hedenström, 2010a. Bat mortality at wind turbines in northwestern Europe. *Acta Chiropterologica* 12(2):261-274.
- Schaut, C., K. Aper & C. Derde, 2008. Aanvaring van vogels met MW-windturbines in de haven van Antwerpen. Rapport 2008-CS1. Fortech Studie bvba, Vrasene.
- Schekkerman, H., L.M.J. van de Bergh, K. Krijgsveld & S. Dirksen, 2003. Effecten van moderne, grote windturbines op vogels. Onderzoek naar verstoring van watervogels bij het windpark Eemmeerdiijk. Alterra, Wageningen.
- Seiche, K. 2008. Fledermause und windenergieanlagen in Sachsen 2006. Report to Freistaat Sachsen. Landesamt für Umwelt und geologie. [Ww.smul.sachsen.de/lfug](http://Ww.smul.sachsen.de/lfug)
- Smits, R.R., R.G. Verbeek, H.A.M. Prinsen & J. van der Winden, 2009. Vliegbewegingen van kolonievogels in het zoekgebied van hoogspanningsverbinding NW380. Onderzoek naar lepelaar in Flevoland en purperreiger en zwarte stern in Noord-Holland en Friesland. Rapport 09-139, Bureau Waardenburg bv, Culemborg.

- Steunpunt Natura 2000, 2010. Leidraad bepaling significantie. Nadere uitleg van het begrip 'significante gevolgen' uit de Natuurbeschermingswet. versie 27 mei 2010. RegieBureau Natura 2000, Utrecht.
- Turner, A. & C. Rose, 1989. Swallows and martins: an identification guide and handbook. Houghton Mifflin, Boston.
- Tulp, I., H. Schekkerman, J.K. Larsen, J. van der Winden, R.J.W. van de Haterd, P.W. van Horssen, S. Dirksen & A.L. Spaans, 1999. Nocturnal flight activity of sea ducks near the wind park Tunø Knob in the Kattegat. Rapport 99.64. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Tulp I., M.J.S.M. Reijnen, C.J.F. ter Braak, E. Waterman, P.J.M. Bergers, S. Dirksen, R.P.H. Snep & W. Nieuwenhuizen, 2002. Effecten van treinverkeer op dichtheden van weidevogels. Rapport 02-034. Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- Tyson, C., J. Shamoun-Baranes, E. E. Van Loon, K. C. J. Camphuysen, and N. T. Hintzen. 2015. Individual specialization on fishery discards by lesser black-backed gulls (*Larus fuscus*). ICES Journal of Marine Science: Journal du Conseil 72: 1882–1891.
- van den Boogaard, B. & C. Heunks, 2016. Optimalisatie van de natuurvoorziening om de effecten van Windpark Fryslân op topper te mitigeren. Notitie 15-183/16.04768/CamHe, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Van Dam, C., A.D. Buijse, W. Dekker, R.M. van Eerden, J.G.P. Klein Breteler & R. Veldkamp, 1995. Aalscholvers en beroepsvisserij in het IJsselmeer, het Markermeer en Noordwest-Overijssel. Rapport IKC-NBLF 19. IKC-NBLF, Wageningen.
- van der Vliet, R., W. Heijligers & J. Tilborghs, 2011. Maximale foerageerafstanden: op een rij gezet voor 97 beschermde vogelsoorten. Toets 2011/4.
- Van Rijn, S., 2010. Doeluitwerking Natura 2000 IJsselmeergebied. Rijkswaterstaat Waterdienst, Lelystad.
- Van Vliet, F., M. Van der Valk, M. Boonman, K.D. van Straalen, J.C. Kleyheeg & J. Van der Winden, 2014. Natuurtoets Windpark Wieringermeer. Toetsing in het kader van de Flora- en faunawet. Bureau Waardenburg Rapportnr. 13-244. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek, R.G., 2018. Natuurtoets tijdelijke meetmasten Windplan Blauw. Notitie 18-0023/18.00610/RogVe. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek, R.G., D. Beuker, J.C. Hartman & K.L. Krijgsveld, 2012. Monitoring vogels Windpark Sabinapolder. Onderzoek naar aanvaringslachtoffers. Bureau Waardenburg Rapportnr. 11-189. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek, R.G., M. Boonman, R.R. Smits & C. Heunks, 2016. Effecten op beschermde soorten Voorkeursalternatief Windpark Zeewolde. Aanvulling op het MER voor effectbepaling en -beoordeling Flora- en faunawet en Wet Natuurbescherming. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-156. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek R.G. & R. Lensink 2017. Windplan Blauw en effecten op natuur; achtergrondrapport bij het MER. Fase 1. Rapport 17.040, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- van der Winden J., S. Dirksen & M. Poot, 2018. Visdieven in het IJsselmeergebied. Aantalsontwikkeling, kolonisatie eilanden en broedsucces. Rapport 2018-02, Jan van der Winden Ecology, Utrecht.
- van der Winden, J., A.L. Spaans, I. Tulp, B. Verboom, R. Lensink, D.A. Jonkers, R.J.W. van de Haterd & S. Dirksen, 1999. Deelstudie Ornithologie MER

- Interprovinciaal Windpark Afsluitdijk (samen met IBN-DLO). Rapport 99.03. IBN-DLO/ Bureau Waardenburg bv, Wageningen/Culemborg.
- van der Winden, J. & P.W. van Horssen, 2001. Voedselgebieden van de Purperreiger in Nederland. Rapport 01-011. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- van der Winden, J., G. Bonhof, A. Bak & P.W. van Horssen, 2004. Leefgebieden van moerasvogels in agrarisch gebied. Ligging en kwaliteit van foerageergebieden van lepelaar, purperreiger en zwarte stern. Rapport 03-055. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Winkelman, J.E., 1989. Vogels en het windpark nabij Urk (NOP): aanvarings-slachtoffers en verstoring van pleisterende eenden ganzen en zwanen. RIN-rapp. 89/15. RIN, Arnhem.
- Winkelman, J.E., 1992. De invloed van de Sep-proefwindcentrale te Oosterbierum (Fr.) op vogels. 1. Aanvaringslchtoffers. RIN-rapp. 92/2. IBN-DLO, Arnhem.





# Bijlage 1 Kader Wet natuurbescherming

## 1.1 Inleiding

Vanaf 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming (kortweg: Wnb) in werking. Deze wet vervangt de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet. Met de inwerkingtreding van de Wnb zijn de provincies het bevoegde gezag voor de ontheffing- en vergunningverlening voor plannen en projecten en voor het vaststellen van vrijstellingsregelingen. Bij provincie overschrijdende projecten is dit de minister van EZ.

Deze bijlage vat het wettelijk kader samen voor toetsing van ruimtelijke ingrepen en andere handelingen. In paragraaf 1.2 komen algemene bepalingen van de wet aan de orde. Gebiedsbescherming is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 2 Natura 2000-gebieden' en is hier samengevat in paragraaf 1.3. De bescherming van soorten is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 3 Soorten' en in deze bijlage samengevat in paragraaf 1.4. De bescherming van bomen en bos is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 4 Houtopstanden, hout en houtproducten' en is hier samengevat in paragraaf 1.5. Andere onderdelen van de Wnb zoals jacht, schadebestrijding, overlastbestrijding, faunabeheer en omgang met exoten maken geen deel uit van deze bijlage.

## 1.2 Algemene bepalingen

Art 1.10 De Wet natuurbescherming is gericht op:

- het beschermen en ontwikkelen van de natuur, mede vanwege de intrinsieke waarde, en het behouden en herstellen van de biologische diversiteit;
- het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de natuur ter vervulling van maatschappelijke functies, en
- het verzekeren van een samenhangend beleid gericht op het behoud en beheer van waardevolle landschappen, vanwege hun bijdrage aan de biologische diversiteit en hun cultuurhistorische betekenis, mede ter vervulling van maatschappelijke functies.

Art 1.11 Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving. Deze zorgplicht houdt in elk geval in dat handelingen waarvan redelijkerwijs verwacht mag worden dat ze nadelige gevolgen kunnen hebben voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende dieren en planten achterwege blijven, dan wel dat noodzakelijke maatregelen worden getroffen om negatieve gevolgen te voorkomen, of voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen ze beperkt of ongedaan worden gemaakt.

Art 1.12 Gedeputeerde staten van de provincies dragen zorg voor:

- het nemen van de nodige maatregelen voor de bescherming, de instandhouding of het herstel van biotopen en leefgebieden in voldoende gevarieerdheid voor alle

van nature in het wild levende vogelsoorten en planten en dieren en hun habitats van bijlagen II, IV en V bij de Habitatrichtlijn en habitattypen van bijlage I van de Habitatrichtlijn;

- het behoud of het herstel van een gunstige staat van instandhouding van de met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende van nature in het wild voorkomende dier- en plantensoorten;
- de totstandkoming en instandhouding van een samenhangend landelijk ecologisch netwerk, genaamd Natuurnetwerk Nederland.

Gedeputeerde staten kunnen gebieden buiten het Natuurnetwerk Nederland aanwijzen die van provinciaal belang zijn vanwege hun natuurwaarden of landschappelijke waarden, met inachtneming van hun cultuurhistorische kenmerken. Deze gebieden worden aangeduid als 'bijzondere provinciale natuurgebieden' en 'bijzondere provinciale landschappen'.

### 1.3 Natura 2000-gebieden

De Wnb heeft tot doel het beschermen en in stand houden van Natura 2000-gebieden.

#### Relevante wettelijke bepalingen

De beoordeling van projecten en andere handelingen wordt geregeld in artikel 2.7 tot en met artikel 2.9. Aanwijzingsbesluiten geven de instandhoudingsdoelstellingen ten aanzien van de leefgebieden voor vogels van de Vogelrichtlijn, de natuurlijke habitats en de habitats van soorten van de Habitatrichtlijn. De instandhoudingsmaatregelen zijn voor elk gebied beschreven in het beheerplan. Tevens beschrijft het beheerplan welke handelingen en ontwikkelingen in het gebied en daarbuiten het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen niet in gevaar brengen. Voor het uitvoeren van plannen of projecten kan GS de verplichting opleggen tot preventieve of herstelmaatregelen. Dit is niet van toepassing indien voor het plan of project een (omgevings)vergunning is verleend.

#### Beoordeling van plannen en projecten

Art. 2.7 Voor een plan dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van een Natura 2000-gebied, en dat afzonderlijk of in combinatie (in cumulatie) met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor een Natura 2000-gebied, is een **passende beoordeling** noodzakelijk.

Er is een **vergunning** nodig van GS voor projecten of andere handelingen die de kwaliteit van de natuurlijke habitats of de habitats van soorten in dat gebied kunnen verslechteren of een significant verstorend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor dat gebied is aangewezen. De bevoegdheid ten aanzien van de vergunningverlening ligt bij GS van de provincie waarin het project wordt uitgevoerd.

Er geldt een **uitzondering op de vergunningprocedure** op grond van de Wet natuurbescherming: als via een andere wettelijke bepaling een passende beoordeling

verplicht is (bijvoorbeeld op grond van de Tracéwet of de Spoorwet wegverbreding) voor de besluitvorming.

Art. 2.9 Géén vergunning is nodig:

- Als het project of de handeling is opgenomen in een Natura 2000-beheerplan of in een vastgesteld programma voor Natura 2000-gebieden (zoals de PAS). Voorwaarde is dat 1) ten aanzien van het plan of het programma een passende beoordeling van projecten is uitgevoerd waaruit de zekerheid is verkregen dat het project de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied niet zal aantasten, en 2) dat het bestuursorgaan dat het plan of programma heeft vastgesteld, tevens bevoegd gezag is voor vergunningverlening of dat dit bestuursorgaan heeft ingestemd heeft met het plan of programma.
- Als het project of de handeling al bestond of bekend was op de referentiedatum 31 maart 2010 of later als het gebied later is aangewezen (ook wel bekend als bestaand gebruik).
- Als het project of de handeling behoort tot door PS bij verordening aangewezen categorieën van gevallen.

## **Toelichting op begrippen**

### *Habitattoets*

De habitattoets is de verzamelnaam van toetsingen van effecten van plannen en projecten op de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. In beginsel worden de effecten van plannen en projecten op Natura 2000-gebieden 'passend beoordeeld'. Als er kans is op significant negatieve effecten en mitigerende maatregelen bij de beoordeling zijn betrokken wordt gesproken over een '**passende beoordeling**'. Om procedurele redenen kan er voor worden gekozen om een **oriëntatiefase** – soms ook wel '**voortoets**' genoemd – te doorlopen. De inhoudelijke studie is in de oriëntatiefase in grote lijnen identiek aan een passende beoordeling, echter mitigerende maatregelen zijn bij de oriëntatiefase niet bij de beoordeling betrokken. Als de conclusie is dat significante negatieve effecten niet op voorhand kunnen worden uitgesloten en maatregelen nodig zijn om significant negatieve effecten met zekerheid te voorkomen, zal alsnog een passende beoordeling nodig zijn.

### *Mitigerende maatregelen*

Mitigerende maatregelen zijn maatregelen ter voorkoming of beperking van het (mogelijke) effect van het project of andere handeling en deze maatregelen zijn onlosmakelijk verbonden zijn met een project / andere handelingen

### *Cumulatieve effecten*

Voor de habitattoets geldt uitdrukkelijk dat voor elke activiteit onderzocht moet worden of er mogelijke significante effecten zijn als gevolg van de activiteit afzonderlijk *en* in combinatie met andere plannen en projecten. In het laatste geval moeten de gezamenlijke ofwel cumulatieve effecten beoordeeld worden in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. Het gaat daarbij om alle

plannen en projecten die op bestuurlijk niveau zijn goedgekeurd en die nog niet (volledig) zijn gerealiseerd.

#### *Significantie*

Van significante effecten kan sprake zijn als ten gevolge van het plan of project realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen wordt bemoeilijkt of onmogelijk wordt gemaakt. In de Leidraad bepaling Significantie is het begrip 'significante gevolgen' toegelicht.<sup>11</sup>

#### *Externe werking*

Ook activiteiten buiten het Natura 2000-gebied kunnen vergunningplichtig zijn als die activiteiten negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied (kunnen) veroorzaken. Dit wordt de 'externe werking' van de bescherming genoemd.

#### **Programma Aanpak Stikstof**

Op 1 juli 2015 is de Programma Aanpak Stikstof (PAS) in werking getreden. Dit programma geeft met een gericht pakket van herstelmaatregelen enerzijds waarborgen voor behoud en herstel van stikstofgevoelige habitats en leefgebieden van soorten en biedt anderzijds ruimte voor nieuwe economische activiteiten. Voor projecten die vermeld zijn op een lijst met prioritaire projecten is op voorhand ruimte gereserveerd. Voor nieuwe projecten (niet-prioritair) geldt bij een toename van stikstofdepositie op een stikstof gevoelig habitat met thans al een overschrijding het volgende:

- Activiteiten met een stikstofdepositie vanaf 1 mol/ha/jaar zijn vergunningplichtig.
- Activiteiten met een stikstofdepositie onder 0,05 mol/ha/jaar zijn niet vergunningplichtig.
- Voor activiteiten met een stikstofdepositie tussen 0,05 mol/ha/jaar – 1 mol/ha/jaar moet voor het Natura 2000-gebied worden nagegaan wat de actuele geldende grenswaarde is. Bij 95% uitgegeven depositieruimte wordt de grenswaarde verlaagd naar 0,05 mol/ha/jaar; dan is dus een vergunning nodig bij een stikstofdepositie hoger dan 0,05 mol/ha/jaar (anders bij 1 mol/ha/jaar)

De omvang van de stikstofdepositie als gevolg van een project moet worden vastgesteld aan de hand van het rekenmodel AERIUS Calculator.

## **1.4 Soorten**

### **Verbodsbepalingen**

De Wnb onderscheid bij de bescherming van soorten drie beschermingsregimes:

#### Art. 3.1 Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn

1. Het is verboden opzettelijk in het wild levende vogels (VR artikel 1) te doden of te vangen.

---

<sup>11</sup> Leidraad bepaling significantie. Nadere uitleg van het begrip 'significante gevolgen' uit de Natuurbeschermingswet. Publicatie Steunpunt Natura 2000, versie 27 mei 2010.

2. Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld onder 1 te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen.
3. Het is verboden eieren van vogels als bedoeld onder 1 te rapen en deze onder zich te hebben.
4. Het is verboden vogels als bedoeld onder 1 opzettelijk te storen.
5. Het verbod, opzettelijk storen, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.

Het ministerie heeft een lijst gemaakt van soorten vogels die hun nest doorgaans het hele jaar door of telkens opnieuw gebruiken. Deze nesten zijn jaarrond beschermd<sup>12</sup>. Voor andere soorten geldt dat de nesten alleen beschermd zijn wanneer zij (in het broedseizoen) in gebruik zijn.

#### Art. 3.5 Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn

1. Het is verboden in het wild levende **dieren** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage II, VvBonn Bijlage I) opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden dieren als bedoeld onder 1 opzettelijk te verstoren.
3. Het is verboden eieren van dieren als bedoeld onder 1 in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen.
4. Het is verboden voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld onder 1 te beschadigen of te vernielen.
5. Het is verboden **planten** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage I) in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

#### Art. 3.10 Beschermingsregime andere soorten

1. Het is verboden in het wild levende **zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers** van de soorten, genoemd in de bijlage bij de Wet, onderdeel A, natuurbescherming opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld onder 1 opzettelijk te beschadigen of te vernielen.
3. Het is verboden **vaatplanten** genoemd in de bijlage, onderdeel B, bij de Wet natuurbescherming, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

### **Ontheffingen en vrijstellingen**

Gedeputeerde staten kunnen een ontheffing verlenen van verboden die gelden voor Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn (Art 3.3), Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn (Art 3.8) en Beschermingsregime andere soorten (Art 3.10 lid 2). Provinciale staten en de Minister kunnen bij verordening vrijstelling verlenen van deze verboden (Art 3.3, Art 3.8)

Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend als aan de volgende voorwaarden is voldaan:

- er bestaat geen andere bevredigende oplossing,

<sup>12</sup> Zie de Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingrepen, ministerie van LNV, augustus 2009.

- er is voldaan aan een in Art 3.3 dan wel Art 3.8 genoemd belang,
- er is geen sprake van een verslechtering van de (gunstige) staat van instandhouding van de desbetreffende soort.

Aan een ontheffing kunnen voorwaarden worden gesteld om schade te beperken of te compenseren zodat er geen afbreuk wordt gedaan aan de SvI.

Art 3.3, Art 3.8 De verboden voor zijn niet van toepassing op handelingen ten behoeve van instandhoudingsmaatregelen en handelingen in het kader van een Natura 2000-beheerplan of een vastgesteld programma (zoals bijvoorbeeld de PAS).

Art. 3.10 Voor soorten vallend onder ‘*Beschermingsregime andere soorten*’ kan de provincie een vrijstelling verlenen voor handelingen in het kader van de **ruimtelijke inrichting of ontwikkeling** van gebieden en **bestendig beheer of onderhoud**.

Art. 3.31 De hierboven genoemde verboden onder de drie beschermingsregimes zijn niet van toepassing op handelingen die zijn beschreven in en aantoonbaar worden uitgevoerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde **gedragscode** en die plaatsvinden in het kader van bestendig beheer of onderhoud en ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

## 1.5 Houtopstanden

Hoofdstuk 4, paragraaf 4.1 van de Wnb regelt de verbodsbepalingen ten aanzien van houtopstanden. In de artikelen van § 4.1 zijn meer uitzonderingen aangegeven.

Art. 4.1 De bepalingen in § 4.1 hebben o.a. geen betrekking op houtopstanden binnen de bebouwde kom, op erven of in tuinen, wegbeplantingen, beplanting langs rijkswegen, boomsingels en in het geval van het dunnen van een houtopstand.

Art. 4.2 Het is verboden een houtopstand geheel of gedeeltelijk te vellen of te doen vellen, met uitzondering van het periodiek vellen van vriend- of hakhout, zonder voorafgaande melding daarvan bij gedeputeerde staten.

Art. 4.3 Als een houtopstand geheel of gedeeltelijk is geveld, met uitzondering van het periodiek vellen van vriend- of hakhout, geldt een plicht tot herbepplanten van dezelfde grond binnen drie jaar na het vellen.

Art. 4.4 De bepalingen in § 4.1 zijn eveneens niet van toepassing als het vellen van houtopstanden en herbepplanten wordt gerealiseerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde gedragscode.

## Bijlage 2 Windturbines en vogels

Onderzoek naar effecten van windturbines op vogels heeft drie verschillende typen effecten laten zien, namelijk aanvaringen van vliegende vogels, habitatverlies of versterking van broedende, foeragerende of rustende vogels en barrièrewerking voor vliegende vogels.

### 2.1 Aanvaringen

Vogels kunnen door aanvaringen met de rotorbladen en mast of door lucht-wervelingen in het zog achter de windturbine gewond raken of sterven. Het aantal aanvaringen is afhankelijk van de intensiteit van vliegbewegingen en het aanvaringsrisico.

#### *Vliegintensiteit*

Het aantal slachtoffers wordt in belangrijke mate bepaald door de vliegintensiteit van vogels op rotorhoogte (Desholm *et al.* 2006). Variatie in deze vliegintensiteit wordt veroorzaakt door het aantal vogels dat in het gebied voorkomt of doorkruist, de soortensamenstelling van deze vogels, hun vlieggedrag en vlieghoogte en mate van uitwijking (Hötker *et al.* 2006; Gove *et al.* 2013; Grünkorn *et al.* 2016). Het aantal slachtoffers varieert daarmee sterk per locatie. Zo vallen in en nabij vogelrijke gebieden, zoals wetlands en nabij broedkolonies, significant meer slachtoffers dan in en nabij minder vogelrijke gebieden (Hötker *et al.* 2006; Everaert 2014; Grünkorn *et al.* 2016).

Een deel van het aantal aanvaringslachtoffers wordt gevormd door vogels op de jaarlijkse seizoenstrek in voorjaar en najaar, doordat dan sprake is van de verplaatsing van tientallen miljoenen individuen en dus een hoge vliegintensiteit (Erickson *et al.* 2014). Afhankelijk van de weersomstandigheden, zullen de meeste vogels op seizoenstrek een windpark op grote hoogte passeren, maar tijdens tegenwind vliegt een deel hiervan ook op rotorhoogte. Hierdoor kan het percentage 's nachts trekkende zangvogels onder aanvaringslachtoffers variëren van nihil (Grünkorn *et al.* 2016), tot 9% op een Duits eiland in de Oostzee (Welcker *et al.* 2016), 13% in de Eemshaven (Klop & Brenninkmeijer 2014) en 29% in de Wieringermeer (Krijgsveld *et al.* 2009). Deze onderzoeken suggereren dat 's nachts langstreckende vogelsoorten niet per sé een groter aanvaringsrisico hebben dan overdag actieve vogelsoorten. Een groot deel van de lokale vogels vliegt laag, vaak zelfs onder rotorhoogte, maar bepaalde soortgroepen, zoals roofvogels, meeuwen, duiven en zwaluwen vliegen regelmatig op rotorhoogte en worden ook vaker slachtoffer (Grünkorn *et al.* 2016). Kiekendieven vormen een uitzondering onder de roofvogels omdat ze maar een beperkt deel van de tijd op rotorhoogte vliegen en daarom van alle soorten roofvogels het minst vaak aanvaringslachtoffer van windturbines worden (Whitfield & Madders 2006; Hötker *et al.* 2013; Oliver 2013).

Het verschil in het aantal aanvaringslachtoffers tussen soorten wordt voor een groot deel ook bepaald door de mate van uitwijking voor windturbines. Ganzen en kraanvogels mijden zowel het hele windpark (macro-uitwijking) als individuele turbines (micro-uitwijking: Fijn *et al.* 2012; Grünkorn *et al.* 2016). Ook steltlopers, waaronder de soorten kievit en wulp, worden relatief weinig als aanvarings-slachtoffer gevonden, waarschijnlijk vanwege hun sterke uitwijkgedrag (Hötker *et al.* 2006; Winkelman *et al.* 2008). Daarentegen houden bijvoorbeeld roofvogels en meeuwen, en soorten zoals wilde eend, houtduif, veldleeuwerik en spreeuw, zich meer op in en nabij windparken dan andere soorten en worden daardoor ook vaker slachtoffer van een aanvaring met een windturbine (Everaert 2014; Morinha *et al.* 2014; Grünkorn *et al.* 2016).

#### *Aanvaringsrisico*

Het aanvaringsrisico is de kans op aanvaring met een windturbine voor een vogel die door een windpark vliegt. Dit aspect is minder goed onderzocht dan het aantal slachtoffers zelf. In het algemeen wordt aangenomen dat het aanvaringsrisico het hoogst is tijdens de nacht en onder slechte zichtomstandigheden (mist, regen). Winkelman (1992) berekende een gemiddeld aanvaringsrisico van 0,02% voor alle vogels (niet soortspecifiek) die overdag en 's nachts het windpark passeerden. Voor de soorten die alleen 's nachts passeerden bedroeg dit gemiddeld 0,17%. Krijgsveld *et al.* (2009) vonden voor drie windparken in Nederland een gemiddeld aanvaringsrisico voor nachtactieve soorten van 0,14% (niet soort-specifiek). Voor sommige dagactieve soorten, zoals meeuwen-, stern- en enkele roofvogelsoorten, zijn echter ook relatief hoge aanvaringsrisico's vastgesteld (Everaert *et al.* 2002; Krijgsveld *et al.* 2009; Langgemach & Dürr 2015). Dit komt mogelijk doordat deze soorten overdag al vliegend op zoek gaan naar voedsel, en dan meer op de grond onder hen gefocust zijn dan op de omgeving die voor hen ligt (Martin 2011).

#### *Aantal aanvaringen*

Het aantal aanvaringslachtoffers per turbine per jaar vertoont veel variatie, zowel binnen een windpark als tussen windparken onderling. In België varieerde het aantal slachtoffers in acht windparken bijvoorbeeld tussen 0 en de 45 vogelslachtoffers per turbine per jaar, met een maximum van 125 en een *overall* gemiddelde van 21 slachtoffers per turbine per jaar (Everaert 2014). De grote variatie in het aantal slachtoffers per turbine wordt ook geïllustreerd door een recent onderzoek in de Eemshaven, een 'hot spot' voor vogels op seizoenstrek en lokale vogels die dagelijks heen en weer vliegen van en naar de Waddenzee. Op deze locatie met 66 onderzochte windturbines varieerden de aantallen slachtoffers per windturbine tussen de 1 en 213 vogels per jaar (Klop & Brenninkmeijer 2014). Voornoemde voorbeelden betroffen windparken in veelal vogelrijke gebieden in de kuststreek met veel vliegbewegingen van watervogels, koloniebroedende vogelsoorten en/of vogelsoorten op seizoenstrek. In windparken met lagere aantallen vliegbewegingen van vogels, zoals in het binnenland, liggen de gemiddelde aantallen slachtoffers beduidend lager, beneden de 10 vogelslachtoffers per turbine per jaar (Zimmerling *et al.* 2013; De Lucas & Perrow 2017).



Onderzoek bij windparken met windturbines van  $\geq 1,5$  MW heeft aangetoond dat de slachtofferaantallen per windturbine vergelijkbaar of kleiner zijn met de aantallen bij kleinere windturbines (Krijgsveld *et al.* 2009; Smallwood & Karas 2009). Het aantal aanvaringen per windturbine neemt dus niet lineair met het rotoroppervlak toe. Dit impliceert een vermindering van het aantal aanvaringslachtoffers met een toename van de omvang van windturbines (Smallwood 2013; Everaert 2014). Daarnaast is er geen lineair verband tussen turbinehoogte en het aantal aanvaringen (Barclay *et al.* 2007; Erickson *et al.* 2014). Grotere windturbines staan verder uit elkaar en de rotoren draaien op grotere hoogte boven de grond en vaak ook langzamer, waardoor vogels er makkelijker tussendoor en onderdoor kunnen vliegen, zoals in bovengenoemde studies het geval was.

#### *Effecten op populatieniveau*

Effecten op populatieniveau zijn voor de meeste soorten niet aan de orde (Zimmerling *et al.* 2013; Erickson *et al.* 2014; Grünkorn *et al.* 2016). Aanwijzingen voor populatie-effecten zijn tot nu toe vooral gevonden voor langzaam reproducerende soorten, wanneer die in relatief hoge aantallen aanvaringslachtoffer worden. Voorbeelden hiervan zijn sommige zeevogelsoorten (Stienen *et al.* 2007) en roofvogelsoorten (Bellebaum *et al.* 2013; Dahl *et al.* 2013; Grünkorn *et al.* 2016). In het algemeen geldt dat effecten op populatieniveau verwacht kunnen worden wanneer een windpark gesitueerd is op een locatie met veel vliegbewegingen van soorten die een hoog aanvaringsrisico kennen, zoals in bovengenoemde studies het geval was. Een passende locatiekeuze, zowel van het windpark als van de individuele windturbines daarbinnen, is daarmee een belangrijke factor om negatieve effecten op vogelpopulaties te verkleinen (Balotari-Chiebao *et al.* 2016; Grünkorn *et al.* 2016).

## **2.2 Verstoring**

Verstoringsreacties kunnen zich uiten in verandering in locatiekeuze, fysiologie en gedrag. Door de aanwezigheid van de windturbine en/of het geluid en de beweging van de draaiende rotorbladen, of door de verhoogde menselijke aanwezigheid (doorgaans voor onderhoud), kan een bepaald gebied rond de windturbine c.q. het windpark in lagere dichtheden worden benut, of als habitat in zijn geheel verloren gaan. Een dergelijke verstoring kan effect hebben op de reproductie en de overleving van individuen, met als gevolg veranderingen in populatieomvang (Whalen 2015; Zwart *et al.* 2016; Hötter 2017).

#### *Factoren die een rol spelen bij verstoringseffecten*

De verstoringsafstand en de mate waarin vogels verstoord worden verschilt per soort, seizoen, locatie en functie van het gebied voor de vogels en is ook afhankelijk van de omvang en lay-out van het windpark. Verder geldt dat in de meeste gevallen niet alle vogels binnen de beschreven verstoringsafstanden verdwijnen, maar dat de aantallen lager zijn in vergelijking met soortgelijke gebieden zonder de verstoringsbron. Voor de meeste soorten wordt aangenomen dat buiten het broedseizoen de verstoringsafstand toeneemt met de omvang van het windpark. Voor ganzen, smient, Kievit en

goudplevier is deze relatie statistisch significant (Hötker 2017). Sommige studies tonen aan dat vogels gewend kunnen raken aan windturbines (Madsen & Boertmann 2008; Fijn *et al.* 2012), terwijl bij andere juist een afname in vogeldichtheden in de tijd is geconstateerd (Hötker 2017). Daarnaast is voor verschillende soorten, waaronder verschillende zangvogel- en roofvogelsoorten, aangetoond dat ze niet of weinig beïnvloed worden door de aanwezigheid van de windturbines (Hötker *et al.* 2013; Stevens *et al.* 2013; Hale *et al.* 2014; Hernández-Pliego *et al.* 2015). Grotere, langzaam draaiende turbines zouden, doordat ze rustiger lijken, een minder verstorend effect kunnen hebben. Ze zijn echter veel groter, hetgeen even goed tot meer verstoring kan leiden. Een studie bij 1 MW turbines duidde in ieder geval niet op een verstoring die wezenlijk anders was dan bij kleinere turbines (Schekkerman *et al.* 2003). Ook in een omvangrijke meerjarige studie in Schotland (met 18 windparken en 12 referentie gebieden) kon geen verband worden gevonden tussen de omvang van de windturbines op de mate van verstoring (Pearce-Higgins *et al.* 2012). Volgens laatstgenoemde auteurs kan tijdens de bouwfase van een windpark meer verstoring optreden dan tijdens de operatiefase.

#### *Broedvogels*

In de gebruiksfase hebben windturbines in het algemeen een beperkte verstorende invloed op broedvogels (Pearce-Higgins *et al.* 2009; Hötker 2017). Bij veel soorten zijn in het geheel geen verstorende effecten in de broedperiode aangetoond, en waar dat wel het geval is, zijn de effectafstanden geringer dan die buiten de broedperiode. Doordat vogels in het broedseizoen doorgaans in ruimtelijk verspreide territoria voorkomen zijn de aantallen beïnvloede vogels daarnaast veelal kleiner dan buiten het broedseizoen.

De meeste soorten roofvogels vertonen geen vermijding van windparken. In verschillende studies konden geen statistisch aantoonbare effecten worden gevonden van windturbines op het aantal nesten, nestplaatskeuze en/of foerageer-en -areaal in het broedseizoen (Bellebaum *et al.* 2013; Hötker *et al.* 2013; Hernández-Pliego *et al.* 2015; Balotari-Chiebao *et al.* 2016; Grünkorn *et al.* 2016).

Steltlopers die in de open agrarische gebieden van NW-Europa broeden (o.a. kievit, wulp en scholekster), mijden windparken veelal tot maximaal 100 m (Steinborn *et al.* 2011; Steinborn & Steinmann 2014). Voor broedende zangvogels in dezelfde gebieden (o.a. veldleeuwerik, gele kwikstaart, roodborsttapuit) zijn tot nu toe geen of slechts geringe (< 50 m) verstoringseffecten vastgesteld (cf. Pearce-Higgins *et al.* 2012). Alleen voor de graspieper laten verschillende onderzoeken uiteenlopende resultaten zien en kan op basis hiervan niet worden uitgesloten dat de soort tot circa 100 m verstoord wordt (Steinborn *et al.* 2011).

Voor broedvogels van bos en halfopen gebied zijn geen of in slechts beperkte mate effecten van windturbines op de aantallen en ruimtelijke verspreiding vastgesteld (Garcia *et al.* 2015; Reichenbach 2015). De dichtheid van vogels in de directe omgeving van windturbines in bossen verschilde niet van die in nabijgelegen ongestoorde referentiegebieden. Tijdens de aanleg vond wel een tijdelijke terugval in

aantal territoria plaats, maar in de gebruiksfase namen alle soorten weer in aantal toe (Garcia *et al.* 2015). Daarnaast werd een (niet significant) verstoringseffect op vijf soorten spechten (maar niet de algemene grote bonte specht) gevonden tot 250 m afstand (Reichenbach 2015).

#### *Foeragerende en rustende vogels buiten het broedseizoen*

Onder een aantal vogelsoorten van agrarische gebieden (o.a. zaadeters, kraaiachtigen en leeuweriken) konden ook buiten het broedseizoen geen significante verstoringseffecten van windturbines worden vastgesteld (Devereux *et al.* 2008; Steinborn *et al.* 2011). Echter, voor veel vogelsoorten zijn wel versturende effecten van windturbines buiten de broedperiode vastgesteld. Als maximum verstoringafstand van windturbines op niet-broedende vogels wordt over het algemeen 600 m gebruikt (Birdlife Europe 2011), maar dit is sterk soort-specifiek en bedraagt meestal kleinere afstanden. De gemiddelde verstoringafstand voor zwanen-, ganzen- en enkele steltlopersoorten, zoals wulp, Kievit en goudplevier, ligt bijvoorbeeld tussen 150-400 m (Hötker *et al.* 2006; Steinborn *et al.* 2011; Langgemach & Dürr 2015). Voor de meeste andere soort(groep)en die buiten het broedseizoen in groepen rusten of foerageren (o.a. eenden, meeuwen, duiven, spreeuw), vormen verstoringafstanden van 100-200 m veelal de bovengrens (Winkelman 1989; Hötker *et al.* 2006; Steinborn *et al.* 2011). Alle voornoemde soortgroepen vertonen soms gewinning voor windparken. Zo is bij kleine rietganzen in een tienjarige studie vastgesteld dat de vogels steeds dichterbij windturbines zijn gaan foerageren en op een gegeven moment tussen de windturbines verbleven (Madsen & Boertmann 2008). Verder lijkt de omvang van het effect ook afhankelijk te zijn van het voedselaanbod. Bijvoorbeeld, voor brandganzen en kleine zwanen is vastgesteld dat beide soorten een grotere afstand tot de windturbines aanhouden aan het begin van de winter, wanneer meer voedsel beschikbaar is, dan aan het eind van de winter (Percival 2005; Fijn *et al.* 2012). Ook is aangetoond dat een relatief grotere verplaatsing van vogels kan optreden als in de directe omgeving alternatieve foerageergebieden aanwezig zijn. Zo vermeed ongeveer 75% van de Kieviten een graslandpolder na de plaatsing van vier windturbines en verbleef in een nieuw aangelegd natuurgebied enkele kilometers verderop (Beuker & Lensink 2010).

## **2.3 Barrièrewerking**

Bij nadering van een windpark passen vrijwel alle vogels hun vliegroutes aan, ofwel door het gehele windpark, ofwel door individuele turbines te vermijden. Dit gedrag vermindert weliswaar de kans op een aanvaring, maar kan leiden tot een verhoogd energieverbruik. De reacties zijn afhankelijk van het type windturbine en de omvang van het windpark, en verschillen ook binnen een soort en tussen soorten. Als het windpark in een groot cluster of in een lange lijn is opgesteld, kan het door de verhoogde vlieggkosten voor vogels een barrière in een vliegroute worden. Dit zou kunnen leiden tot het onbereikbaar of onbruikbaar worden van foerageer- of rustgebieden, hiervan zijn tot dusver in onderzoeken geen bewijzen gevonden (Hötker 2017). Om barrièrewerking te minimaliseren kunnen windparken zo ontworpen worden

dat lange lijnopstellingen van turbines voorkomen worden of op bepaalde afstanden met openingen onderbroken worden. Het opschalen van windparken heeft een gunstig effect, omdat bij een toename van de turbineomvang de tussenafstand tussen turbines ook groter wordt (Smallwood & Karas 2009; Everaert 2014).

### Literatuurlijst

- Balotari-Chiebao, F., J.E. Brommer, T. Niinimäki & T. Laaksonen, 2016. Proximity to wind-power plants reduces the breeding success of the white-tailed eagle. *Animal Conservation* 19(3): 265-272.
- Barclay, R.M.R., E.F. Baerwald & J.C. Gruver, 2007. Variation in bat and bird fatalities at wind energy facilities: assessing the effects of rotor size and tower height. *Canadian Journal of Zoology-Revue Canadienne De Zoologie* 85(3): 381-387.
- Bellebaum, J., F. Korner-Nievergelt, T. Dürr & U. Mammen, 2013. Wind turbine fatalities approach a level of concern in a raptor population. *Journal for Nature Conservation* 21(6): 394-400.
- Beuker, D. & R. Lensink, 2010. Monitoring windpark windturbines Echteld. Onderzoek naar aanvaringslachtoffers onder lokale en trekkende vogels. Rapport 10-033. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Birdlife Europe, 2011. Meeting Europe's Renewable Energy Targets in Harmony with Nature. The RSPB, Sandy, UK.
- Dahl, E.L., R. May, P.L. Hoel, K. Bevanger, H.C. Pedersen, E. Røskaft & B.G. Stokke, 2013. White-tailed eagles (*Haliaeetus albicilla*) at the Smøla wind-power plant, Central Norway, lack behavioral flight responses to wind turbines. *Wildlife Society Bulletin* 37(1): 66-74.
- De Lucas, M. & M.R. Perrow, 2017. Birds: collision. in M.R. Perrow (Ed.). *Wildlife and Wind Farms-Conflicts and Solutions, Volume 1: Onshore: Potential Effects*. Blz. 57. Pelagic Publishing. Exeter, UK.
- Desholm, M., A.D. Fox, P.D.L. Beasley & J. Kahlert, 2006. Remote techniques for counting and estimating the number of bird-wind turbine collisions at sea: a review. *Ibis* 148: 76-89.
- Devereux, C.L., M.J.H. Denny & M.J. Whittingham, 2008. Minimal effects of wind turbines on the distribution of wintering farmland birds. *Journal of Applied Ecology* 45(6): 1689-1694.
- Erickson, W.P., M.M. Wolfe, K.J. Bay, D.H. Johnson & J.L. Gehring, 2014. A comprehensive analysis of small-passerine fatalities from collision with turbines at wind energy facilities. *PloS one* 9(9): e107491.
- Everaert, J., 2014. Collision risk and micro-avoidance rates of birds with wind turbines in Flanders. *Bird Study* 61(2): 220-230.
- Everaert, J., K. Devos & E. Kuijken, 2002. Windturbines en vogels in Vlaanderen. Voorlopige onderzoeksresultaten en buitenlandse bevindingen. Rapport 2002.3. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- Fijn, R.C., K.L. Krijgsveld, W. Tijssen, H.A.M. Prinsen & S. Dirksen, 2012. Habitat use, disturbance and collision risks for Bewick's Swans *Cygnus columbianus bewickii* wintering near a wind farm in the Netherlands. *Wildfowl* 62: 91-116.
- Garcia, A.D., G. Canavero, F. Ardenghi & M. Zambon, 2015. Analysis of wind farm effects on the surrounding environment: Assessing population trends of breeding passerines. *Renewable Energy* 80: 190-196.

- Gove, B., R. Langston, A. McCluskie, J.D. Pullan & I. Scrase, 2013. Windfarms and birds: an updated analysis of the effect of wind farm on birds, and best practice guidance on integrated planning and impact assessment. BirdLife International on behalf of the Bern Convention, Strasbourg.
- Grünkorn, T., J. Blew, T. Coppack & O. Krüger, G. Nehls, A. Potiek, M. Reichenbach, J. von Rönn, H. Timmermann & S. Weitekamp, 2016. Ermittlung der Kollisionsraten von (Greif-)Vögeln und Schaffung planungsbezogener Grundlagen für die Prognose und Bewertung des Kollisionsrisikos durch Windenergieanlagen (PROGRESS). Energieforschungsprogrammes der Bundesregierung geförderten Verbundvorhaben PROGRESS
- Hale, A.M., E.S. Hatchett, J.A. Meyer & V.J. Bennett, 2014. No evidence of displacement due to wind turbines in breeding grassland songbirds. *The Condor* 116(3): 472-482.
- Hernández-Pliego, J., M. de Lucas, A.-R. Muñoz & M. Ferrer, 2015. Effects of wind farms on Montagu's harrier (*Circus pygargus*) in southern Spain. *Biological Conservation* 191: 452-458.
- Hötker, H., 2017. Birds: displacement. in M.R. Perrrow (Ed.). *Wildlife and wind farms, conflicts and solutions. Volume 1 Onshore: Potential Effects*. Pelagic Publishing. Exeter, UK.
- Hötker, H., K.-M. Thomsen & H. Köster, 2006. Impacts on biodiversity of exploitation of renewable energy sources: the example of birds and bats. Facts, gaps in knowledge, demands for further research, and ornithological guidelines for the development of renewable energy exploitation. Michael-Otto-Institut im NABU, Bergenhusen.
- Hötker, H., O. Krone & G. Nehls, 2013. Greifvogel und Windkraftanlagen: Problemanalyse und Lösungsvorschläge. Schlussbericht für das Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit. Michael-Otto-Institut im NABU, Leibniz-Institut für Zoo- und Wildtierforschung, BioConsult SH, Bergenhusen, Berlin, Husum.
- Klop, E. & A. Brenninkmeijer, 2014. Monitoring aanvaringssslachtoffers Windpark Eemshaven 2009-2014, Eindrapportage vijf jaar monitoring. A&W-rapport 1975. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.
- Krijgsveld, K.L., K. Akershoek, F. Schenk, F. Dijk, H. Schekkerman & S. Dirksen, 2009. Collision risk of birds with modern large wind turbines: reduced risk compared to smaller turbines. *Ardea* 97(3): 357-366.
- Langgemach, T. & T. Dürr, 2015. Informationen über Einflüsse der Windenergienutzung auf Vögel. Landesamt für Umwelt Brandenburg, Nennhausen.
- Madsen, J. & D. Boertmann, 2008. Animal behavioral adaptation to changing landscapes: spring-staging geese habituate to wind farms. *Landscape ecology* 23(9): 1007-1011.
- Martin, G.R., 2011. Understanding bird collisions with man-made objects: a sensory ecology approach. *Ibis* 153(2): 239-254.
- Morinha, F., P. Travassos, F. Seixas, A. Martins, R. Bastos, D. Carvalho, P. Magalhães, M. Santos, E. Bastos & J.A. Cabral, 2014. Differential mortality of birds killed at wind farms in Northern Portugal. *Bird Study* 61(2): 255-259.
- Oliver, P., 2013. Flight heights of Marsh Harriers in a breeding and wintering area. *British Birds* 106: 405-408.
- Pearce-Higgins, J.W., L. Stephen, A. Douse & R.H.W. Langston, 2012. Greater impacts of wind farms on bird populations during construction than

- subsequent operation: results of a multi-site and multi-species analysis. *Journal of Applied Ecology* 49(2): 386-394.
- Pearce-Higgins, J.W., L. Stephen, R.H.W. Langston, I.P. Bainbridge & R. Bullman, 2009. The distribution of breeding birds around upland wind farms. *Journal of Applied Ecology*.
- Percival, S.M., 2005. Birds and wind farms - what are the real issues? *British Birds* 98: 194-204.
- Reichenbach, M., R. Brinkmann, A. Kohnen, J. Köppel, K. Menke, H. Ohlenburg, H. Reers, H. Steinborn & M. Warnke, 2015. Bau- und Betriebsmonitoring von Windenergieanlagen im Wald. Abschlussbericht 30.11.2015. Erstellt im Auftrag des Bundesministeriums für Wirtschaft und Energie.
- Schekkerman, H., L.M.J. van de Bergh, K.L. Krijgsveld & S. Dirksen, 2003. Effecten van moderne, grote windturbines op vogels. Onderzoek naar verstoring van watervogels bij het windpark Eemmeerdiijk. Alterra, Wageningen.
- Smallwood, K.S., 2013. Comparing bird and bat fatality-rate estimates among North American wind-energy projects. *Wildlife Society Bulletin* 37(1): 19-33.
- Smallwood, K.S. & B. Karas, 2009. Avian and Bat Fatality Rates at Old-Generation and Repowered Wind Turbines in California. *Journal of Wildlife Management* 73(7): 1062-1071.
- Steinborn, H. & P. Steinmann, 2014. 13 Jahre später – wie entwickeln sich die Wiesenvogelbestände im Windpark Hinrichsfehn? ARSU GmbH, Oldenburg.
- Steinborn, H., M. Reichenbach & H. Timmerman, 2011. Windkraft – Vögel – Lebensräume. Ergebnisse einer siebenjährigen Studie zum Einfluss von Windkraftanlagen und Habitatparametern auf Wiesenvögel. ARSU GmbH
- Stevens, T.K., A.M. Hale, K.B. Karsten & V.J. Bennett, 2013. An analysis of displacement from wind turbines in a wintering grassland bird community. *Biodiversity and Conservation* 22(8): 1755-1767.
- Stienen, E.W.M., J. van Waeyenberge, E. Kuijken & J. Seys, 2007. Trapped within the corridor of the Southern North Sea: The potential impact of offshore windfarms and seabirds. in M. de Lucas, G.F.E. Janss & M. Ferrer (Ed.). *Birds and wind farms. Risk assessment and mitigation*. Quercus. Madrid.
- Welcker, J., M. Liesenjohann, J. Blew, G. Nehls & T. Grünkorn, 2016. Nocturnal migrants do not incur higher collision risk at wind turbines than diurnally active species. *Ibis* 159(2): 366-373.
- Whalen, C.E., 2015. Effects of Wind Turbine Noise on Male Greater Prairie-Chicken Vocalizations and Chorus. *Dissertations & Theses in Natural Resources*. Paper 127.
- Whitfield, D.P. & M. Madders, 2006. Deriving collision avoidance rates for red kites *Milvus milvus*. Natural Research Information Note 3. Natural Research Ltd, Banchory, UK.
- Winkelman, J.E., 1989. Vogels en het windpark nabij Urk (NOP): aanvaringslachtoffers en verstoring van pleisterende eenden ganzen en zwanen. RIN-rapp. 89/15. RIN, Arnhem.
- Winkelman, J.E., 1992. De invloed van de Sep-proefwindcentrale te Oosterbierum (Fr.) op vogels. 1. Aanvaringslachtoffers. RIN-rapp. 92/2. IBN-DLO, Arnhem.
- Winkelman, J.E., F.H. Kistenkas & M.J. Epe, 2008. Ecologische en natuurbeschermingsrechtelijke aspecten van windturbines op land. Alterra, Wageningen.

- Zimmerling, J.R., A.C. Pomeroy, M.V. d'Entremont & C.M. Francis, 2013. Canadian Estimate of Bird Mortality Due to Collisions and Direct Habitat Loss Associated with Wind Turbine Developments. *Avian Conservation and Ecology* 8(2): 10.
- Zwart, M.C., J.C. Dunn, P.J.K. McGowan & M.J. Whittingham, 2016. Wind farm noise suppresses territorial defense behavior in a songbird. *Behavioral Ecology* 27: 101-108.





## **Bijlage 3 Effecten van luchtvaartverlichting**

In deze bijlage wordt een samenvatting gegeven van een overzicht van de kennis over effecten van luchtvaartverlichting op vogels en vleermuizen, opgesteld door Lensink & van der Valk (2013).

### **Vogels en verlichting**

#### *Inleiding*

Vogels gebruiken verschillende natuurlijke fenomenen om zich tijdens de voorjaars- en najaarstrek te oriënteren en om te navigeren (zie voor overzicht Alerstam 1990, Berthold 1998): de sterrenhemel, het aardmagnetisch veld en zonsopkomst en zonsondergang in relatie tot daglengte. Verlichting ten behoeve van de luchtvaart zou kunnen interfereren met waarnemingen door vogels van de sterrenhemel en zo tot desoriëntatie kunnen leiden. Uit de literatuur zijn incidenten bekend waarbij rond verlichte objecten grote aantallen slachtoffers onder vogels vallen. Deze onderzoeken kunnen worden gebruikt om het mogelijke risico voor vogels van luchtvaartverlichting op windturbines te duiden.

#### *Waargenomen effecten*

Uit de eerste helft van de twintigste eeuw zijn uit Europa (ook Nederland) verschillende nachten bekend waarin grote aantallen vogels zich dood vlogen tegen vuurtorens (Verheijen 1980, 1981). De kans op dergelijke incidenten is het grootst tijdens maanloze nachten (rond nieuwe maan). Door aanpassingen in de verlichting (afscherming tot begrensde bundel, plaatsen rekken rond de top (rustmogelijkheid) en bijlichten vanaf de grond) komen dergelijke incidenten in Nederland niet meer voor.

In de jaren negentig is aan het licht gekomen dat fel verlichte boorplatforms op de Noordzee tijdens donkere nachten grote aantallen trekvogels kunnen aantrekken en desoriënteren die vervolgens rondom het platform rondjes blijven vliegen (en door uitputting uiteindelijk in zee kunnen belanden) (Van de Laar 2007). Vervolgens is door gerichte experimenten aangetoond dat wanneer de verlichting wordt gedempt en wit licht wordt vervangen door groen licht, trekkende vogels boven de Noordzee niet meer worden gevangen door de platformverlichting (Poot *et al.* 2008).

Uit de Verenigde Staten is een groot aantal incidenten rond hoge zendmasten (TV) bekend waarbij tijdens één nacht grote aantallen slachtoffers onder trekkende vogels vallen (overzichten in Hebert *et al.* 1995, Trapp 1998). Deze masten variëren in hoogte tussen 100 en 600 m en zijn gemarkeerd door luchtvaartverlichting (rood). De aantallen slachtoffers variëren van enkele tot vele duizenden vogels. Uit Europa zijn geen opgaven van nachten met substantiële aantallen slachtoffers rond zendmasten bekend (samenvatting van alle gegevens te vinden in Lensink & Dirksen 1998).

Experimenteel is vervolgens aangetoond dat desoriëntatie onder vogels optreedt bij lichtsterktes boven 30kW; dit is vergelijkbaar met 36.000 candela of meer. Nachtverlichting op windturbines heeft in het algemeen slechts een sterkte van 2.000 candela (topverlichting) of 50 candela (mastverlichting).

De meest voorkomende soorten in de lijsten met slachtoffers behoren tot de 'Amerikaanse zangers' en minder tot de 'vireo's' en 'Amerikaanse lijsters'. Deze drie groepen specifiek in de nacht trekkende vogelsoorten komen in Europa niet voor. Van eenden, ganzen en zwanen, die ook massaal 's nachts kunnen trekken, zijn veel minder slachtoffers vastgesteld. Enerzijds lijkt dit een gevolg van de talrijkheid van de verschillende soorten in de lucht (dichtheid) in de VS, anderzijds is een verband met een mogelijk verschil in gebruikte oriëntatiemechanismen niet uitgesloten. Dit laatste zou kunnen verklaren waarom uit Europa (waar de drie eerdergenoemde families ontbreken) geen nachten met grote aantallen slachtoffers bekend zijn.

Een analyse van de nachten met grote aantallen slachtoffers (in de VS) leert dat deze samenvallen met gunstige omstandigheden voor het ondernemen van een trekvlucht in het gebied van herkomst waarbij de stroom vogels in de loop van de nacht een front ontmoet en vermoedelijk lager (onder de wolken) gaat vliegen. De meest waarschijnlijke hypothese is dat deze vogels zich dan door de luchtvaartverlichting laten misleiden en rond de zendmast blijven vliegen en verongelukken door aanvaring met een tuindraad. Ook hier geldt dat de grootste kans op aanvaringen gedurende donkere maanloze nachten is. Voorts komt uit de analyse bovendien dat slachtoffers vooral worden gevonden onder zendmasten die hoger dan 200 m zijn. Rond de eeuwwisseling heeft gericht onderzoek laten zien dat witte luchtvaartverlichting op zendmasten nauwelijks tot desoriëntatie leidt (Gauthreaux 1999).

## **Vleermuizen en verlichting**

### *Inleiding*

Er zijn twee typen reacties van vleermuizen op verlichting denkbaar:

- aantrekking;
- verstoring.

Het is mogelijk dat lichten insecten aantrekken, die als prooidieren voor vleermuizen aantrekkelijk zijn (Limpens *et al.* 2007). Het is ook mogelijk dat de (knipperende) lichten ultrasone geluiden produceren, die vleermuizen aantrekken (Arnett *et al.* 2008). Aantrekking zou kunnen leiden tot een hoger aantal vleermuislachtoffers onder vleermuizen. Het is evengoed mogelijk dat vleermuizen worden afgestoten door de verlichting van windturbines, aangezien veel soorten vleermuizen geacht worden lichtschuw te zijn (Limpens *et al.* 1997, Kuijper *et al.* 2008). Ook ultrasone geluiden kunnen verstoring zijn (Arnett *et al.* 2008). Afstoting dan wel verstoring zou kunnen leiden tot een lager aantal vleermuislachtoffers maar ook tot verlies van foerageergebied en/of barrièrewerking.

### *Waargenomen effecten*

Bij Amerikaans onderzoek is gezocht naar verschillen in aantallen vleermuisslachtoffers tussen windturbines zonder verlichting en turbines met knipperende witte, knipperende rode en continue rode verlichting. De verlichting was "aviation lighting", dus verlichting vanwege de vliegveiligheid. Daarbij werden geen statistisch significante verschillen gevonden in aantallen slachtoffers (Arnett *et al.* 2005, Arnett *et al.* 2008, GAO, 2005, Johnson *et al.* 2003, Winkelman *et al.* 2008). De auteurs geven zekerheidshalve aan dat continue witte verlichting niet is onderzocht. Er zijn geen aanwijzingen, dat een dergelijke verlichting wel van invloed zou zijn op de aantallen gedode vleermuizen dan wel het aanvaringsrisico van vleermuizen (Kunz *et al.* 2007a, b). Eurobats (Rodrigues *et al.* 2008) beveelt overigens wel aan hier nader onderzoek naar te doen. De conclusie die hieruit getrokken kan worden is dat navigatieverlichting geen effect heeft op het aanvaringsrisico van vleermuizen. Er zijn ons geen Europese onderzoeken bekend waarin het effect van verlichting op het aanvaringsrisico van navigatieverlichting is onderzocht. Er zijn ons evenmin redenen bekend waarom de conclusie van het Amerikaanse onderzoek niet overgenomen zou kunnen worden.

Voor verlichting op betonning ten behoeve van de veiligheid van de scheepvaart geldt hetzelfde als voor verlichting ten behoeve van het vliegverkeer: deze zou kunnen aantrekken of afstoten. Hierbij geldt wel steeds dat scheepvaartverlichting zich juist boven de waterspiegel bevindt. Bij aantrekking blijven vleermuizen dan nog steeds weg uit het vlak van de rotor. Bij afstoten blijven de dieren op grotere afstand van de opstelling. Daarnaast is scheepvaartverlichting alleen relevant voor soorten die boven groot open water kunnen foerageren, zoals watervleermuis en meervleermuis.

### *Overige verlichting*

Winkelman *et al.* (2008) wijzen nog op de mogelijke effecten van verlichting van windturbines, anders dan navigatieverlichting, zoals verlichting op gebouwen of langs onderhoudswegen. Deze verlichting zou geminimaliseerd moeten worden, om effecten op vleermuizen te minimaliseren. Hiermee zou mogelijk het risico voor vleermuizen verminderd kunnen worden, omdat verschillende soorten (waaronder de risicosoorten rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis en gewone dwergvleermuis) graag bij kunstmatige verlichting foerageren omdat deze insecten kan aantrekken.

## **Conclusies ten aanzien luchtvaartverlichting op windturbines**

De luchtvaartverlichting wordt op windturbines meestal bovenop de as (topverlichting, deze is naar beneden toe afgeschermd) geplaatst, en aan de mast (mastverlichting). De sterkte van de verlichting op de masten is vele malen zwakker dan die van een vuurtoren of een platform op zee (cf. Poot *et al.* 2008). Een risico zoals voorheen voor vuurtorens of platforms gold, is derhalve niet aan de orde. De masten zullen door hun relatief zwakke verlichting niet als een heldere ster functioneren die op tientallen

kilometers afstand zichtbaar is in een verder donkere omgeving. Door Bruinzeel & Van Belle (2009) is voor grote goed verlichte platforms een effectafstand bij zeer goed zicht van 4.500 m becijferd en bij zeer slecht zicht van enkele honderden meters. Daarnaast zijn in de omgeving van de masten meestal nog vele verlichtingsbronnen langs wegen, op boerderijen en enkele bewoningskernen aanwezig, waardoor de focus op de masten wegvalt.

De verlichting op windturbines wordt aangebracht op een hoogte waarop ook uit de Verenigde Staten geen gevallen van massale incidenten met vogelslachtoffers bekend zijn. De kans op desoriëntatie van trekkende vogels door de verlichting aan de turbine, waardoor de vogels slachtoffer worden van een aanvaring met de draaiende rotor, wordt minimaal geacht. De luchtvaartverlichting op windturbines heeft derhalve geen effect op vogels.

Uit de beschikbare onderzoeken en kennis komt naar voren dat luchtvaartverlichting op windturbines niet leidt tot extra risico's voor vleermuizen.

De conclusies is dat de aanwezigheid van verlichting op moderne windturbines geen negatieve effecten op vogels en vleermuizen teweeg brengt.

## Literatuur

- Alerstam T. 1990. Bird migration. Cambridge University Press, Cambridge.
- Arnett E.B., W.P. Erickson, J.W. Horn & J. Kerns 2005. Relationships between Bats and Wind Turbines in Pennsylvania and West Virginia: An Assessment of Fatality Search Protocols, Patterns of Fatality, and Behavioral Interactions with Wind Turbines A Summary of Findings from the Bats and Wind Energy Cooperative's 2004 Field Season. Bats and Wind Energy Cooperative (BWEC), Austin.
- Arnett E.B., W. K. Brown, W. P. Erickson, J. K. Fiedler, B. L. Hamilton, T. H. Henry, A. Jain, G D. Johnson, J. Kerns, R. R. Koford, C. P. Nicholson, T. J. O'Connell, M. D. Piorkowski & R. D. Tankersley 2008. Patterns of bat fatalities at wind energy facilities in North-America. *Journal of Wildlife Management* 72(1): 61-78.
- Berthold P. (ed.) 1993. Orientation and navigation in birds. Birkhausen Verlag, Basel.
- Bruinzeel L.W. & J. van Belle 2010. Additional research on the impact of conventional illumination of offshore platforms in the North Sea on migratory bird populations. Report 1439, Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- GAO (United States Government Accountability Office), 2005. WIND POWER Impacts on Wildlife and Government Responsibilities for Regulating Development and Protecting Wildlife. Report to Congressional Requesters. Rapportnr. GAO05-906. GAO, Washington, D.C.
- Gauthreaux S. jr. 1999. Presentation Cornell University september 1999. Windturbines and avian collision, Cornell, Iitica, USA.
- Hartman J.C., F. van Vliet & K.L. Krijgsveld 2012. Natuurtoets opschaling Windpark Wagendorp, Gemeente Hollands Kroon; Oriëntatiefase in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 en quick scan in het kader van de Flora- en faunawet. Rapport 12-123, Bureau Waardenburg, Culemborg.

- Hebert E., E. Reese & L. Mark. 1995. Avian collision and electrocution: an annotated bibliography. Report P700-95-001, California Energy Commission.
- Horn J.W., E.B. Arnett & T.H. Kunz 2008. Behavioral responses of bats to operating wind turbines. *Journal of Wildlife Management* 72(1): 123-132.
- Johnson G. D., W. P. Erickson, M. D. Strickland, M. F. Shepherd, D. A. Shepherd, and S. A. Sarappo 2003. Mortality of bats at a large-scale wind power development at Buffalo Ridge, Minnesota. *American Midland Naturalist* 150: 332–342.
- Kunz T.H., E.B. Arnett & W.P. Erickson 2007a. Ecological impacts of wind energy development on bats: questions, research, needs, and hypotheses. *Frontiers in Ecology and Environment* 5(6): 315-324.
- Kunz T.H., E.B. Arnett, W.P. Erickson, A.R. Hoar, G.D. Johnson, R.P. Larkin, M.D. Strickland, R.W. Thresher & M.D. Tuttle 2007b. Ecological impacts of wind energy development on bats: questions, research needs, and hypotheses. *Frontiers in Ecology and the Environment* 5 (6): 315–324.
- Kuijper D.P.J., J. Schut, D. van Dulleman, H. Toorman, N. Goossens, J. Ouwehand & H.J.G.A. Limpens 2008. Experimental evidence of light disturbance along the commuting routes of pond bats (*Myotis dasycneme*) *Lutra* 51 (1): 37-49.
- Lensink, R. & M. van der Valk 2013. Effecten van luchtvaartverlichting aan windturbines op vogels en vleermuizen. Notitie in project 12-278. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Lensink R. & S. Dirksen 1998. Hoge zendmasten en het aanvaringsrisico voor vogels. Notitie project 98-072, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Limpens H., H. Huitema & J. Dekker 2007. Vleermuizen en windenergie. Analyse van effecten en verplichtingen in het spanningsveld tussen vleermuizen en windenergie, vanuit de ecologische en wettelijke invalshoek. VZZ rapport 2006.50. Zoogdiervereniging VZZ, Arnhem.
- Poot H., B.J. Ens, H. de Vries, M.A.H. Donners, M.R. Wernand & J.M. Marquenie 2008. Green light for nocturnally migrating birds. *Ecology & Society* 13(2): 47 online [www.ecologyandsociety.org/vol13/iss2/art47](http://www.ecologyandsociety.org/vol13/iss2/art47).
- Rodrigues, L., L. Bach, M.-J. Dubourg-Savage, J. Goodwin & C. Harbusch (2008). Guidelines for consideration of bats in wind farm projects. EUROBATs Publication Series No. 3 (English version). UNEP/EUROBATs Secretariat, Bonn.
- Trapp J. 1998. Bird kills at towers and other man-made structures: an annotated partial bibliography (1960-1998). Report, U.S. Fish and Wildlife Service, Virginia.
- Van de Laar F.J.T. 2007. Green light to birds; investigation into the effect of bird-friendly lighting. Report NAM locatie L15-FA-1 . NAM Assen, The Netherlands.
- Verheijen F.J. 1978. Orientation based on directivity, a directional parameter of the animals radiant environment. In K. Schmidt-Koenig & W.T. Keeton (eds.). *Animal migration navigation and homing*, pp. 431-440. Springer Verlag, Berlin.
- Verheijen F.J. 1980. The moon: a neglected factor in studies on collision of nocturnal migrant birds with tall lighted structures and with aircraft. *Vogelwarte* 30: 305-320.
- Verheijen F.J. 1981. Birds kills at tall lighted structures in the USA in the period 1935-1973 and kills at a Dutch lighthouse in the period 1924-28 show similar lunar periodicity. *Ardea* 69: 199-203

Winkelman J.E., F.H. Kistenkas & M.J Epe 2008. Ecologische en natuurbeschermings-rechtelijke aspecten van windturbines op land. Alterra-rapport 1780. Alterra, Wageningen.

## Bijlage 4 Flux-Collision Model

© Bureau Waardenburg, 31 maart 2016

Jonne Kleyheeg-Hartman, Karen Krijgsveld, Mark Collier & Bas Engels

Met behulp van het zogenaamde Flux-Collision Model kan voor een bepaalde soort(groep) van vogels voorspeld worden hoeveel aanvaringslachtoffers er ongeveer in een (gepland) windpark zullen vallen. Om deze berekening uit te kunnen voeren zijn gegevens nodig van de vogelflux door het windpark, de configuratie van het windpark en de afmetingen van de windturbines. Daarnaast is voor de betreffende soort(groep) een aanvaringskans nodig die vastgesteld is door veldonderzoek naar flux en aanvaringslachtoffers in een ander al bestaand zogenaamd 'referentiewindpark'. Om de berekening volledig uit te kunnen voeren zijn ook van dit referentiewindpark gegevens nodig van de configuratie van het windpark en de afmetingen van de windturbines.

Voor de berekening van het aantal aanvaringslachtoffers via het Flux-Collision Model wordt onderstaande formule gebruikt die eerder door Troost (2008) is beschreven en die op enkele punten door Bureau Waardenburg is aangepast:

$$c = b * h * (1-a\_macro) * h\_cor * (r/r\_ref) * (e/e\_ref) * p\_cor * p$$

Waarin:

c	=	aantal slachtoffers in het windpark
b	=	vogelflux
h	=	fractie vogels die op turbinehoogte vliegt (tussen grond en tiphoogte)
a_macro	=	fractie vogels die om of over het windpark heen vliegt
h_cor	=	correctie voor het verschil in het aandeel vogels op rotorhoogte tussen het te beoordelen windpark en het referentiewindpark
r	=	fractie van het vlak waarin de rotoren draaien, dat bedekt wordt door de rotor (berekend voor 1 turbine)
r_ref	=	fractie van het vlak waarin de rotoren draaien, dat bedekt wordt door de rotor in het referentiewindpark (berekend voor 1 turbine)
e	=	gemiddeld aantal turbines dat per passage van het windpark gepasseerd wordt
e_ref	=	gemiddeld aantal turbines dat per passage van het referentiewindpark gepasseerd wordt
p_cor	=	correctie van de aanvaringskans voor het verschil in het formaat van de rotor (en daaraan gerelateerde rotorsnelheid en breedte van de rotorbladen) tussen het referentiewindpark en het te beoordelen windpark
p	=	aanvaringskans

### **b, h en a\_macro**

De factoren b, h en a\_macro bepalen samen de vogelflux door het windpark. De vogelflux (b) betreft het totaal aantal vogels dat in een bepaalde tijdsperiode (jaar, maand, dag) over de locatie van het (geplande) windpark vliegt. Afhankelijk van de manier waarop de flux (b) is gemeten of ingeschat (zowel in het plangebied als in het referentiewindpark), wordt gebruik gemaakt van de factoren h en a\_macro om de totale flux op een bepaalde locatie naar beneden bij te stellen tot de flux die daadwerkelijk door het windpark vliegt. Als de flux van vogels (b) tot op grote hoogte boven het windpark bekend is (bijvoorbeeld inclusief seizoenstrek), kan met de factor h aangegeven worden welke fractie van deze flux (ongeveer) op turbinehoogte passeert. Vaak is de vogelflux bepaald in een (nul)situatie zonder windturbines. In een situatie met windturbines zal over het algemeen een deel van de flux uitwijken voor de turbines door om het windpark heen te vliegen. De fractie van de flux die op deze manier uitwijkt voor het windpark wordt aangegeven met de factor a\_macro. De factoren h en a\_macro betreffen dus altijd getallen tussen 0 en 1. In sommige gevallen heeft de flux (b) al specifiek betrekking op het windpark en is in dit getal ook al rekening gehouden met uitwijking. In dat geval kan voor h 1 en voor a\_macro 0 ingevuld worden.

### **h\_cor**

De factor a\_macro omvat geen uitwijking onder de rotoren door, want deze uitwijking is al verwerkt in de aanvaringskans omdat deze (over het algemeen) berekend is op basis van de vogelflux door het totale referentiewindpark. Wanneer echter het aandeel vogels op rotorhoogte in het te beoordelen windpark sterk afwijkt van het aandeel vogels op rotorhoogte in het referentiewindpark is het wenselijk om hiervoor te corrigeren.

Voorbeeld: In windparken met kleine turbines (waaronder sommige referentiewindparken) is de flux over het algemeen evenredig over het verticale vlak van het windpark verdeeld. In windparken met grotere turbines (waar bijvoorbeeld veel vliegbewegingen van lokale vogels plaatsvinden) kan het echter zo zijn dat relatief meer vogels onder de rotoren door vliegen dan door het vlak waar de rotoren in draaien. Wanneer er in het te beoordelen windpark relatief gezien weinig vogels door de rotoren vliegen, zal de aanvaringskans die in het referentiewindpark is vastgesteld (waar een groter aandeel van de vogels op rotorhoogte vloog) te hoog zijn en dus omlaag gecorrigeerd moeten worden.

h\_cor wordt berekend volgens de volgende formule:

$$h\_cor = \frac{\text{fractie van de flux op rotorhoogte}}{\text{fractie van de flux op rotorhoogte in referentiewindpark}}$$

De fractie van de flux op rotorhoogte in het te beoordelen windpark betreft het aandeel van de flux die volgt uit de berekening ( $b * h * (1 - a\_macro)$ ). Er hoeft hier dus niet nogmaals gecorrigeerd te worden voor vogels die (hoog) over het windpark heen vliegen.



### **r en r\_ref**

Deze twee factoren worden op dezelfde manier berekend op basis van de configuratie en afmetingen van het te beoordelen windpark (r) en het referentiewindpark (r\_ref). De formule is voor beide factoren als volgt:

$$r(\text{\_ref}) = \text{rotoroppervlak} / (\text{rotordiameter} * \text{gemiddelde afstand tussen turbines})$$

### **e en e\_ref**

Het aantal turbines dat een vogel tijdens een passage van het windpark gemiddeld passeert is afhankelijk van de configuratie van het windpark en de hoofdvliegrichting van de vogels door het windpark. De aanname voor e(\_ref) is gekoppeld aan de manier waarop de flux (b) is bepaald. Bij het bepalen van deze flux is namelijk al nagedacht over de manier waarop vogels door het windpark vliegen. Voor een lijnopstelling wordt er vaak van uitgegaan dat de flux dwars door het windpark gaat (hoofdvliegrichting haaks op de lijnopstelling). In het geval van een lijnopstelling wordt dan ook over het algemeen aangenomen dat vogels één windturbine passeren, tenzij er duidelijke aanwijzingen zijn dat dit niet het geval is.

Wanneer de configuratie van het windpark min of meer vierkant is (en vogels over het algemeen vanuit alle richtingen door het windpark vliegen) wordt e(\_ref) vaak berekend als de wortel van het totaal aantal turbines.

### **p\_cor**

Met deze factor wordt gecorrigeerd voor het verschil in rotoroppervlak (en de daaraan gerelateerde rotorsnelheid en breedte van de rotorbladen) tussen de turbines van het te beoordelen windpark en de turbines van het referentiewindpark. Bij een grotere rotor (die relatief langzamer draait en bredere rotorbladen heeft) is de aanvaringskans per vierkante meter rotoroppervlak kleiner dan bij een kleinere rotor. De formule voor p\_cor is gebaseerd op de theoretische relatie tussen aanvaringskans en rotoroppervlak, afgeleid van het Band Model (Band *et al.* 2007). p\_cor wordt berekend op basis van de volgende formule:

$$p\_cor = 0,9785 * (O / Oref)^{-0,26}$$

Waarin:

O	=	rotoroppervlak van de windturbines van het te beoordelen windpark (m <sup>2</sup> )
Oref	=	rotoroppervlak van de windturbines van het referentiewindpark (m <sup>2</sup> )

### **p**

Deze factor betreft de aanvaringskans die voor de betreffende soort(groep) is vastgesteld in een referentiewindpark. Indien voor een soort(groep) meerdere aanvaringskansen beschikbaar zijn wordt met al deze aanvaringskansen het aantal aanvaringssslachtoffers berekend en wordt in de rapportage de gemiddelde uitkomst gepresenteerd. Sommige in de literatuur beschikbare aanvaringskansen zijn

gebaseerd op een te beperkt onderzoek m.b.t. flux of aantallen slachtoffers, waardoor de onzekerheidsmarge te groot wordt. Deze aanvaringskansen worden door Bureau Waardenburg daarom niet gebruikt in het Flux-Collision Model. De gebruikte aanvaringskans(en) worden in de rapportage gepresenteerd.

#### **Literatuur**

- Band, W., M. Madders & D.P. Whitfield, 2007. Developing field and analytical methods to assess avian collision risk at wind farms. In De Lucas, M., Janss, G. & Ferrer, M., eds. *Birds and Wind Power*. Barcelona., Spain: Lynx Edicions.
- Troost, T., 2008. Estimating the frequency of bird collisions with wind turbines at sea. Guidelines for using the spreadsheet 'Bird collisions Deltares v1-0.xls'. Appendix to report Z4513. Deltares, Delft.

## **Bijlage 5    AERIUS berekening**



# AERIUS CALCULATOR

Dit document bevat resultaten van een stikstofdepositieberekening met AERIUS Calculator. U dient dit document te gebruiken ter onderbouwing van een vergunningaanvraag in het kader van de Wet natuurbescherming.

De resultaten geven de stikstofeffecten van deze activiteit weer voor Natura 2000-gebieden. AERIUS Calculator maakt enkel voor de PAS-gebieden inzichtelijk welke stikstofgevoelige habitattypen er voor komen en op welke hiervan een effect is. Op basis hiervan is aangegeven voor hoeveel hectares ontwikkelingsruimte benodigd is.

De berekening op basis van stikstofemissies gaat uit van de componenten ammoniak ( $\text{NH}_3$ ) en stikstofoxide ( $\text{NO}_x$ ), of één van beide. Hiermee is de depositie van de activiteit berekend en uitgewerkt.

Wilt u verder rekenen of gegevens wijzigen? Importeer de pdf dan in de Calculator.

Verdere toelichting over deze PDF kunt u vinden in een bijbehorende leeswijzer. Deze leeswijzer en overige documentatie is te raadplegen via: [www.aerius.nl](http://www.aerius.nl) en [pas.natura2000.nl](http://pas.natura2000.nl).

## Berekening VKA Blauw

- ▶ Kenmerken
- ▶ Samenvatting emissies
- ▶ Depositieresultaten
- ▶ Gedetailleerde emissiegegevens

# AERIUS CALCULATOR

## Contact

Rechtspersoon	Inrichtingslocatie
Bureau Waardenburg	Dronerringweg, 8255 Swifterbant

## Activiteit

Omschrijving	AERIUS kenmerk
Windpark Blauw, Voorkeursalternatief	S2f7FXdDMLPs

Datum berekening	Rekenjaar	Rekeninstellingen
03 oktober 2017, 10:15	2018	Berekend voor Wnb.

Tijdelijk project, startjaar	Duur in jaren
2018	1

## Totale emissie

	Situatie 1
NOx	28,22 ton/j
NH <sub>3</sub>	3,69 kg/j

## Resultaten

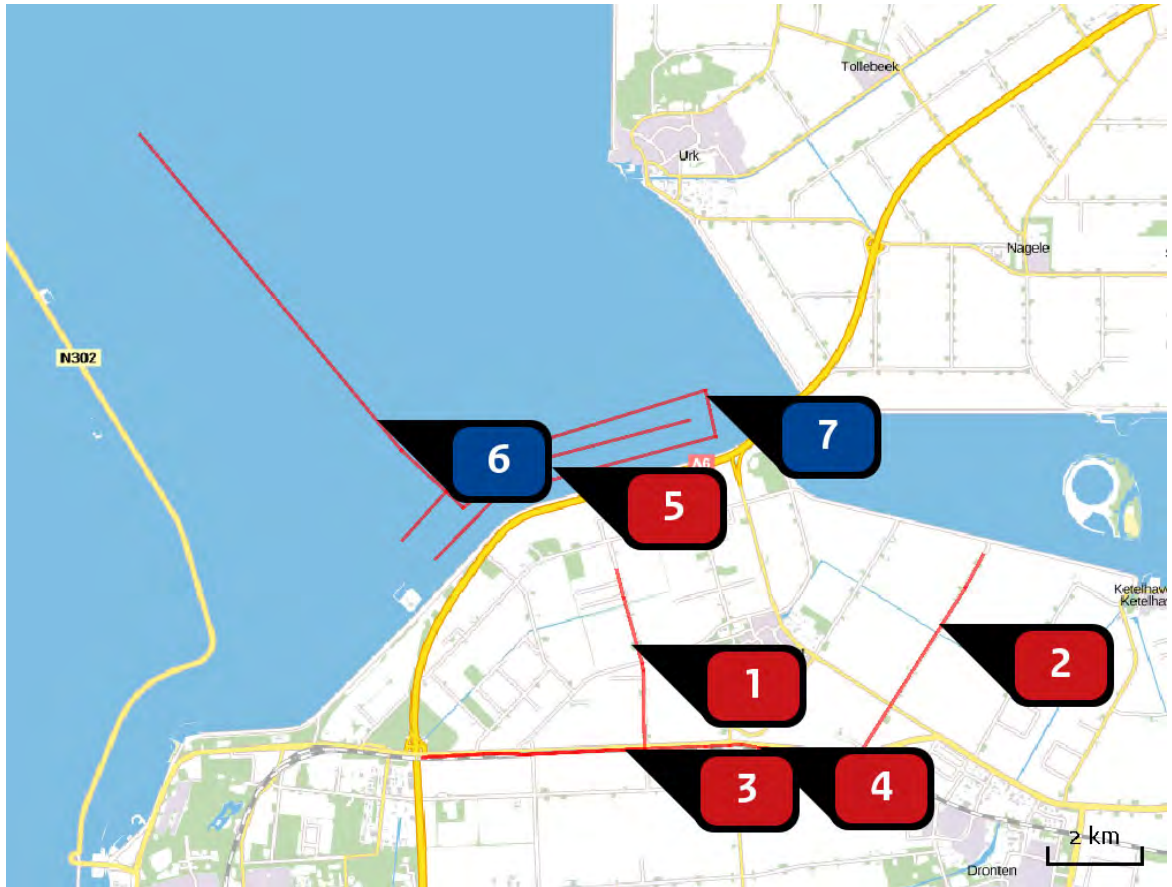
Hectare met  
hoogste bijdrage  
(mol/ha/j)

Natuurgebied	Bijdrage
-	-







## Toelichting


- Aanleg van windturbines voor windpark Blauw:
- 24 buitendijkse turbines in het IJsselmeer
  - 21 turbines in het westelijke gebied
  - 16 turbines in het oostelijke gebied
  - sanering van 74 turbines in het gehele gebied

Locatie  
VKA Blauw



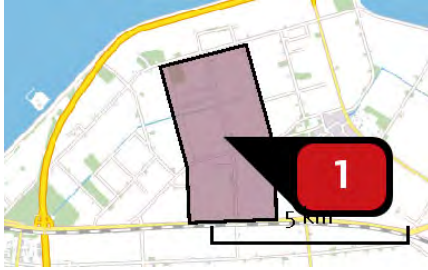
Emissie  
VKA Blauw

Bron Sector		Emissie NH <sub>3</sub>	Emissie NO <sub>x</sub>
<b>1</b>	 West Mobiele werktuigen   Bouw en Industrie	-	9.538,24 kg/j
<b>2</b>	 Oost Mobiele werktuigen   Bouw en Industrie	-	7.332,55 kg/j
<b>3</b>	 Aanvoer west Wegverkeer   Buitenwegen	1,60 kg/j	530,02 kg/j
<b>4</b>	 Aanvoer oost Wegverkeer   Buitenwegen	2,09 kg/j	670,11 kg/j
<b>5</b>	 IJsselmeer Mobiele werktuigen   Bouw en Industrie	-	872,64 kg/j
<b>6</b>	 Aanvoer IJsselmeer Scheepvaart   Binnenvaart: Vaarroute	-	7.255,98 kg/j

Bron Sector	Emissie NH <sub>3</sub>	Emissie NO <sub>x</sub>
<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="background-color: #0056b3; color: white; border-radius: 50%; width: 30px; height: 30px; display: flex; align-items: center; justify-content: center; margin-right: 10px;">7</div> <div>  <p style="margin: 0;">Kabellegschip Scheepvaart   Binnenvaart: Vaarroute</p> </div> </div>	-	2.016,74 kg/j

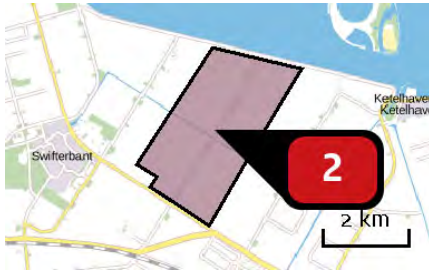


Emissie  
(per bron)  
VKA Blauw



Naam **West**  
Locatie (X,Y) **169341, 509082**  
NOx **9.538,24 kg/j**

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 2310 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.330,56 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 4186 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	728,36 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 224 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	21,45 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 672 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	191,52 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 2349 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	873,83 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 3938 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	3.189,78 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 315 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	263,65 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 1911 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	802,62 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 3360 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	987,84 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 1575 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	323,19 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 643 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	520,83 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 321 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	115,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 643 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	189,04 kg/j



Naam	Oost
Locatie (X,Y)	175855, 509526
NOx	7.332,55 kg/j

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 1760 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.013,76 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 3189 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	554,89 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 171 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	16,37 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 512 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	145,92 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 1789 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	665,51 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 3000 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	2.430,00 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 240 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	200,88 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 1456 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	611,52 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 2560 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	752,64 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 1200 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	246,24 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 541 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	438,21 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 271 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	97,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 541 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	159,05 kg/j



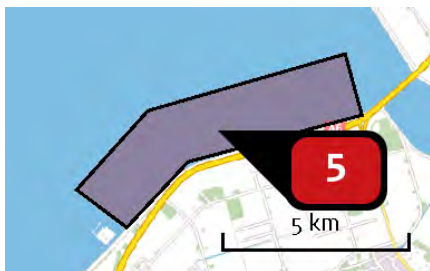
Naam **Aanvoer west**  
 Locatie (X,Y) **169194, 506867**  
 NOx **530,02 kg/j**  
 NH3 **1,60 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	10,23 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	3,0	NOx NH3	2,60 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	54,0	NOx NH3	517,19 kg/j 1,34 kg/j



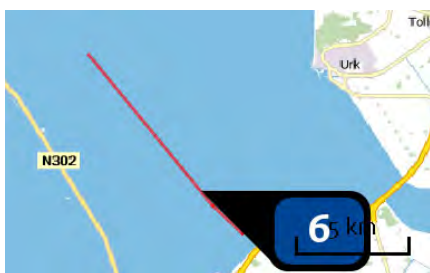
Naam **Aanvoer oost**  
 Locatie (X,Y) **172059, 506916**  
 NOx **670,11 kg/j**  
 NH3 **2,09 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	1,0	NOx NH3	8,56 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	3,0	NOx NH3	4,36 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	41,0	NOx NH3	657,20 kg/j 1,70 kg/j



Naam **IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **167664, 512843**  
 NOx **872,64 kg/j**

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Heistelling / Ponton, 192 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	155,52 kg/j
AFW	Hoofdkraan op schip, 672 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	544,32 kg/j
AFW	Hulpkraan op schip, 288 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	103,68 kg/j
AFW	Varende hulpkraan, 192 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	69,12 kg/j



Naam **Aanvoer IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **163937, 513853**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **7.255,98 kg/j**

Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Binnenvaartschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j
M6	Transportschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j



Naam **Kabellegschip**  
 Locatie (X,Y) **170941, 514350**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **2.016,74 kg/j**

Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Kabellegschip	1	100%	0	0%	NOx	2.016,74 kg/j

## Disclaimer

Hoewel verstrekte gegevens kunnen dienen ter onderbouwing van een vergunningaanvraag, kunnen er geen rechten aan worden verleend. De eigenaar van AERIUS aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud van de door de gebruiker aangeboden informatie. Bovenstaande gegevens zijn enkel bruikbaar tot er een nieuwe versie van AERIUS beschikbaar is. AERIUS is een geregistreerd handelsmerk in Europa. Alle rechten die niet expliciet worden verleend, zijn voorbehouden.

## Rekenbasis

Deze berekening is tot stand gekomen op basis van:

AERIUS            versie 2016L\_20170907\_447ffob73d

Database        versie 2016L\_20170828\_c3f058foof

Voor meer informatie over de gebruikte methodiek en data zie:

<https://www.aerius.nl/nl/factsheets/release/aerius-calculator-2015-handboek-o>



## **Bijlage 6 Instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden**

**Essentie tabel Natura 2000-gebied 075, Keteimeer & Vossemeer**

**Kernopgaven**

**Opgave landschappelijke samenhang en interne complexiteit (Meren en moerassen)**

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplaatsen en foerageergebieden in het bijzonder voor graslandse watervogels en meervleermuisen (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaïek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradient watertypen (inclusief brak) met name in het oebilandsschappen Laagveen.

**4.01 Evenwichtig systeem**

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in kraaiwateren H3140 en meren met knibbescheer en lotsteekruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulleend A061 en nonnetje A068.

**4.02 Rui- en rusplaatsen**

Voldoende open water met rupplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobeend A056 en kulleend A061.

**4.03 Moerasranden**

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paalgebied vis, noordse woelmuis \*H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karekiet A298.

**Instandhoudingsdoelstellingen**

	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
<b>Broedvogels</b>							
A021 Roerdomp	-	>	>			5	4.03, ,W
A119 Porseleinhoen	-	>	>			4	
A298 Grote karekiet	-	>	>			40	4.03, ,W
<b>Niet-broedvogels</b>							
A005 Fuut	-	=	=		350		4.02
A017 Aalscholver	+	=	=		870		
A034 Lepelaar	+	=	=		8		
A037 Kleine Zwaan	-	=	=		5		4.01, W
A038b Toendranietgans	+	=	=		220		4.02
A041 Kolgans	+	=	=		680		4.02
A043 Grauwe Gans	+	=	=		160		4.02
A051 Kraakeend	+	=	=		360		
A052 Wintertaling	-	=	=				

A054	Pijlsaart	-	=	=	50	
A059	Tafleend	-	=	=	350	4.01,W
A061	Kulfeend	-	=	=	4500	4.01,W
A068	Nonnetje	-	=	=	30	4.01,W
A070	Grote Zaagbek	-	=	=	70	
A094	Visarend	+	=	=	3	
A125	Meerkoet	-	=	=	1700	
A156	Grutto	-	=	=	20	
A190	Reuzensterm	+	=	=	10	

deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit  
**Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer**

#### Legenda

W

Kernopgave met wateropgave

Sense of urgency: beheeropgave

Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities

Landelijke Staat van Instandhouding (-= zeer ongunstig; - matig ongunstig; + gunstig)

Behoudsdoelstelling

Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling

Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

SVI landelijk

=

>

=(<)

Essentietabel Natura 2000-gebied 072\_Lijsselmeer

**Kernopgaven**

**Opgave landschappelijke samenhang en interne complexiteit (Meren en moerassen)**

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplaatsen en foerageergebieden in het bijzonder voor graslandse watervogels en meervleermuis (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaïek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deellandschappen Laagveen.

**4.01 Evenwichtig systeem**

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in **krabbenschieren** H3150 en meren met krabbescheer en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulleend A061 en nonnetje A068.

**4.02 Rui- en rustplaatsen**

Voldoende open water met ruiplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobeend A056 en kulleend A061.

**4.03 Moerasranden**

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paai gebied vis, noordse woelmuis \*H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karrekiet A236.

**4.04 Plas-dras situaties**

Plas-dras situaties voor smienten A050 en broedvogels, zoals kempphaan A151.

**Instandhoudingsdoelstellingen**

Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3150		=	=				
H6430A	+	=	=				4.01, W
H6430B	-	=	=				
H7140A	-	=	=				
<b>Habitatsorten</b>							
H1163	-	=	=	=			4.01, W 4.03, W
H1318	-	=	=	=			
H1340	-	>	=	>			4.03, W
H1903	-	=	=	=			
<b>Broedvogels</b>							
A017	+	=	=	=		8000*	
A021	-	>	>			7	4.03, W





A151	Kempphaan	-	=	=	2100 foer/ 17300 slaap			
A156	Grufto	--	=	=	290 foer/ 2200 slaap			
A160	Wulp	+	=	=	310 foer/ 3500 slaap			
A177	Dwergmeeuw	-	=	=	50			
A190	Reuzensterm	+	=	=	40			
A197	Zwarte Stern	--	=	=	49700			

deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit  
**Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer**

#### Legenda

W

Kernopgave met wateropgave

Sense of urgency; beheeropgave

Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities

Landelijke Staat van Instandhouding (-- zeer ongunstig; - matig ongunstig; + gunstig)

Behoudsdoelstelling

Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling

Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

SVI landelijk

=

>

=(<)

Natura 2000 gebied IJsselmeer (72)

winter- en trekvogels

Soort	Gebieds-		Aantal in	Aantal						Start trend	Trend sinds start	Trend sinds 05/06
	doel	Functie		09/10	10/11	11/12	12/13	13/14	14/15			
Aalscholver	x	f	seiz. gem.	9706	9440	8690	9556	6644	8518	1980	+	0
Aalscholver	x	s	seiz. max.	8679	12558	14908	20051	17660	?			
Bergeend	x	f	seiz. gem.	258	152	158	156	228	318	1995	+	~
Brandgans	x	f	seiz. gem.	2140	1859	1669	1729	2462	2610	1994	+	+
Brandgans	x	s	seiz. max.	94778	94353	?	?	?	113028	1996	++	++
Brilduiker	x	f	seiz. gem.	277	528	345	505	248	439	1980	-	0
Dwergmeeuw	x	f	seiz. gem.	?	?	?	?	?	?			
Fuut	x	f	seiz. gem.	984	803	1654	766	811	1090	1980	-	-
Goudplevier	x	f	seiz. gem.	75	1113	318	681	947	2021	1995	++	++
Grauwe Gans	x	f	seiz. gem.	2614	3430	3520	3198	3826	2827	1994	++	++
Grauwe Gans	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Grote Zaagbek	x	f	seiz. gem.	3314	2756	829	1412	339	247	1980	-	~
Grutto	x	f	seiz. gem.	55	224	41	132	80	201	1995	~	~
Grutto	x	s	seiz. max.	?	2770	2735	1667	2947	1831	1995	++	~
Kemphaan	x	f	seiz. max.	165	328	150	185	57	496	1993	~	~
Kemphaan	x	s	seiz. max.	?	4582	4264	2386	6411	2000	1994	--	--
Kievit		f	seiz. gem.	207	811	732	503	1380	1470	1995	~	~
Kleine Rietgans	x	f	seiz. gem.	1	0	0	0	4	1	1994	-	-
Kleine Rietgans	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Kleine Zwaan	x	f	seiz. gem.	46	288	144	121	46	133	1980	++	++
Kleine Zwaan	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Kluut	x	f	seiz. gem.	75	61	24	20	29	27	1995	+	~
Knobbelzwaan		f	seiz. gem.	1534	2215	1754	2117	1781	2279	1980	+	+
Kokmeeuw		f	seiz. gem.	4238	6629	7118	6526	7576	5711	1980	0	0
Kolgans	x	f	seiz. gem.	630	960	1041	732	1043	656	1994	-	~
Kolgans	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Krakeend	x	f	seiz. gem.	359	424	520	536	473	896	1995	++	++
Kuilfeend	x	f	seiz. gem.	8629	8657	8012	10375	11235	10990	1980	0	0
Lepelaar	x	f	seiz. gem.	50	48	64	68	60	64	1995	++	+
Meerkoet	x	f	seiz. gem.	3364	11445	4595	5056	3433	6288	1980	0	0
Middelste Zaagbek		f	seiz. gem.	160	248	104	25	1	7	1980	-	~
Nonnetje	x	f	seiz. gem.	530	314	139	113	8	19	1980	~	~
Pijlstaart	x	f	seiz. gem.	66	54	19	139	215	107	1995	~	~
Reuzenster	x	s	seiz. max.	45	80	52	76	78	49	1980	+	~
Slobeend	x	f	seiz. gem.	66	42	113	114	52	82	1995	+	+
Smient	x	s	seiz. gem.	4148	6023	5820	5863	6379	3984	1980	+	~
Stormmeeuw		f	seiz. gem.	632	1260	595	490	634	634	1980	+	~
Tafeleend	x	f	seiz. gem.	396	1435	623	1190	879	881	1980	-	+
Toendriertgans	x	s	seiz. max.	16800	26560	12777	8717	?	?			
Topper	x	f	seiz. gem.	9186	9129	11938	25237	28630	22652	1980	+	+
Wilde Eend	x	f	seiz. gem.	1579	1330	1826	1526	1102	938	1995	--	--
Wintertaling	x	f	seiz. gem.	128	415	470	345	339	406	1995	0	~
Wulp	x	f	seiz. gem.	573	1457	822	437	1816	1027	1995	++	~
Wulp	x	s	seiz. max.	7033	7062	8751	3984	9931	9760	1993	++	+
Zilvermeeuw		f	seiz. gem.	74	89	96	88	117	114	1980	-	-
Zwarte Stern	x	s	seiz. max.	15000	14800	15000	12880	22000	19000	2004	~	~

© Netwerk Ecologische Monitoring (Sovon, RWS, CBS)

Toelichting:

**Gebiedsdoel:** voor deze soorten zijn instandhoudingsdoelen geformuleerd of worden aanvullende specifieke functies aangegeven in de toelichting op de doelen. Zie voor de actuele stand van zaken van gebiedsdoelen en doelformuleringen de aanwijzingsbesluiten.

**Functie:** b broeden, f foerageren, s slapen (slaapplaats)

**Aantal in:** de aantallen worden per jaar (broedvogels) of per seizoen (winter- en trekvogels) gepresenteerd. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. Bij broedvogels gaat het om het aantal broedparen, bij winter- en trekvogels om het gemiddelde maandelijkse aantal per seizoen (seiz. gem. = seizoensgemiddelde) of het maximale aantal binnen een seizoen (seiz. max. = seizoensmaximum). Deze keuze hangt samen met de wijze waarop de instandhoudingsdoelen worden uitgedrukt: bij slaapplaatsen zijn dit bijvoorbeeld seizoensmaxima. In incidentele gevallen wordt alleen een aantal uit januari gepresenteerd (midwinter).

Bij aantallen tussen vierkante haakjes waren geen volledige tellingen beschikbaar en wordt een schatting gegeven. In het geval van accolades betreft de schatting een gemiddelde over het betreffende jaar en de twee omliggende jaren. In gevallen waar een vraagteken wordt vermeld, zijn vaak wel steekproeven van een deel van het gebied beschikbaar maar geen (betrouwbare) totaalschatting.

**Trend:** trends zijn gebaseerd op volledige tellingen of, indien niet beschikbaar, een representatieve steekproef van telgebieden. Trends worden weergegeven voor de lange termijn (startjaar aangegeven) en voor de laatste tien jaar.

Gebruikte trend-symbolen:

- ++ significante sterke toename van >5% per jaar
- + significante matige toename van < 5% per jaar
- 0 stabiel, geen significante trend
- matige significante afname van < 5% per jaar
- sterke significante afname van >5% per jaar
- ~ onzeker, geen trend aantoonbaar

Disclaimer

Sovon Vogelonderzoek Nederland besteedt de uiterste zorg aan de betrouwbaarheid van de gepubliceerde gegevens en informatie. Deze kunnen aan wijzigingen onderhevig zijn en onjuistheden kunnen voorkomen. Uit discrepanties met eerder door Sovon geleverde gegevens en informatie ter uitvoering van natuurbeleid - of bewerkingen daarvan - kunnen geen conclusies worden getrokken. Aan de op de website gepresenteerde gegevens en informatie kunnen geen rechten worden ontleend. Sovon en haar directe bronhouders (aanteveraars van de gegevens) aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van gegevens of informatie zoals vermeld op deze website.

Natura 2000 gebied IJsselmeer (72)

winter- en trekvogels

Soort	Gebieds-		Aantal in							Start trend	Trend sinds start	Trend sinds 05/06
	doel	Functie		09/10	10/11	11/12	12/13	13/14	14/15			
Aalscholver	x	f	seiz. gem.	9706	9440	8690	9556	6644	8518	1980	+	0
Aalscholver	x	s	seiz. max.	8679	12558	14908	20051	17660	?			
Bergeend	x	f	seiz. gem.	258	152	158	156	228	318	1995	+	~
Brandgans	x	f	seiz. gem.	2140	1859	1669	1729	2462	2610	1994	+	+
Brandgans	x	s	seiz. max.	94778	94353	?	?	?	113028	1996	++	++
Brilduiker	x	f	seiz. gem.	277	528	345	505	248	439	1980	-	0
Dwergmeeuw	x	f	seiz. gem.	?	?	?	?	?	?			
Fuut	x	f	seiz. gem.	984	803	1654	766	811	1090	1980	-	-
Goudplevier	x	f	seiz. gem.	75	1113	318	681	947	2021	1995	++	~
Grauwe Gans	x	f	seiz. gem.	2614	3430	3520	3198	3826	2827	1994	++	++
Grauwe Gans	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Grote Zaagbek	x	f	seiz. gem.	3314	2756	829	1412	339	247	1980	-	~
Grutto	x	f	seiz. gem.	55	224	41	132	80	201	1995	~	~
Grutto	x	s	seiz. max.	?	2770	2735	1667	2947	1831	1995	++	~
Kemphaan	x	f	seiz. max.	165	328	150	185	57	496	1993	~	~
Kemphaan	x	s	seiz. max.	?	4582	4264	2386	6411	2000	1994	--	--
Kievit		f	seiz. gem.	207	811	732	503	1380	1470	1995	~	~
Kleine Rietgans	x	f	seiz. gem.	1	0	0	0	4	1	1994	-	-
Kleine Rietgans	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Kleine Zwaan	x	f	seiz. gem.	46	288	144	121	46	133	1980	++	++
Kleine Zwaan	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Kluut	x	f	seiz. gem.	75	61	24	20	29	27	1995	+	~
Knobbelzwaan		f	seiz. gem.	1534	2215	1754	2117	1781	2279	1980	+	+
Kokmeeuw		f	seiz. gem.	4238	6629	7118	6526	7576	5711	1980	0	0
Kolgans	x	f	seiz. gem.	630	960	1041	732	1043	656	1994	-	~
Kolgans	x	s	seiz. max.	?	?	?	?	?	?			
Krakeend	x	f	seiz. gem.	359	424	520	536	473	896	1995	++	++
Kuifeend	x	f	seiz. gem.	8629	8657	8012	10375	11235	10990	1980	0	0
Lepelaar	x	f	seiz. gem.	50	48	64	68	60	64	1995	++	+
Meerkoet	x	f	seiz. gem.	3364	11445	4595	5056	3433	6288	1980	0	0
Middelste Zaagbek		f	seiz. gem.	160	248	104	25	1	7	1980	-	~
Nonnetje	x	f	seiz. gem.	530	314	139	113	8	19	1980	~	~
Pijlstaart	x	f	seiz. gem.	66	54	19	139	215	107	1995	~	~
Reuzenster	x	s	seiz. max.	45	80	52	76	78	49	1980	+	~
Slobeend	x	f	seiz. gem.	66	42	113	114	52	82	1995	+	+
Smient	x	s	seiz. gem.	4148	6023	5820	5863	6379	3984	1980	+	~
Stormmeeuw		f	seiz. gem.	632	1260	595	490	634	634	1980	+	~
Tafeleend	x	f	seiz. gem.	396	1435	623	1190	879	881	1980	-	+
Toendrarietgans	x	s	seiz. max.	16800	26560	12777	8717	?	?			
Topper	x	f	seiz. gem.	9186	9129	11938	25237	28630	22652	1980	+	+
Wilde Eend	x	f	seiz. gem.	1579	1330	1826	1526	1102	938	1995	--	--
Wintertaling	x	f	seiz. gem.	128	415	470	345	339	406	1995	0	~
Wulp	x	f	seiz. gem.	573	1457	822	437	1816	1027	1995	++	~
Wulp	x	s	seiz. max.	7033	7062	8751	3984	9931	9760	1993	++	+
Zilvermeeuw		f	seiz. gem.	74	89	96	88	117	114	1980	-	-
Zwarte Stern	x	s	seiz. max.	15000	14800	15000	12880	22000	19000	2004	~	~

© Netwerk Ecologische Monitoring (Sovon, RWS, CBS)

Toelichting:

**Gebiedsdoel:** voor deze soorten zijn instandhoudingsdoelen geformuleerd of worden aanvullende specifieke functies aangegeven in de toelichting op de doelen. Zie voor de actuele stand van zaken van gebiedsdoelen en doelformuleringen de aanwijzingsbesluiten.

**Functie:** b broeden, f foerageren, s slapen (slaapplaats)

**Aantal in:** de aantallen worden per jaar (broedvogels) of per seizoen (winter- en trekvogels) gepresenteerd. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. Bij broedvogels gaat het om het aantal broedparen, bij winter- en trekvogels om het gemiddelde maandelijkse aantal per seizoen (seiz. gem. = seizoensgemiddelde) of het maximale aantal binnen een seizoen (seiz. max. = seizoensmaximum). Deze keuze hangt samen met de wijze waarop de instandhoudingsdoelen worden uitgedrukt: bij slaapplaatsen zijn dit bijvoorbeeld seizoensmaxima. In incidentele gevallen wordt alleen een aantal uit januari gepresenteerd (midwinter).

Bij aantallen tussen vierkante haakjes waren geen volledige tellingen beschikbaar en wordt een schatting gegeven. In het geval van accolades betreft de schatting een gemiddelde over het betreffende jaar en de twee omliggende jaren. In gevallen waar een vraagteken wordt vermeld, zijn vaak wel steekproeven van een deel van het gebied beschikbaar maar geen (betrouwbare) totaalschatting.

**Trend:** trends zijn gebaseerd op volledige tellingen of, indien niet beschikbaar, een representatieve steekproef van telgebieden. Trends worden weergegeven voor de lange termijn (startjaar aangegeven) en voor de laatste tien jaar.

Gebruikte trend-symbolen:

- ++ significante sterke toename van >5% per jaar
- + significante matige toename van < 5% per jaar
- 0 stabiel, geen significante trend
- matige significante afname van < 5% per jaar
- sterke significante afname van >5% per jaar
- ~ onzeker, geen trend aantoonbaar

Disclaimer

Sovon Vogelonderzoek Nederland besteedt de uiterste zorg aan de betrouwbaarheid van de gepubliceerde gegevens en informatie. Deze kunnen aan wijzigingen onderhevig zijn en onjuistheden kunnen voorkomen. Uit discrepanties met eerder door Sovon geleverde gegevens en informatie ter uitvoering van natuurbeleid - of bewerkingen daarvan - kunnen geen conclusies worden getrokken. Aan de op de website gepresenteerde gegevens en informatie kunnen geen rechten worden ontleend. Sovon en haar directe bronhouders (aanneemers van de gegevens) aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van gegevens of informatie zoals vermeld op deze website.



Essentietabel Natura 2000-gebied 078, Oostvaardersplassen

**Kernopgaven**

**Opgave landschappelijke samenhang en interne complexiteit (Meren en moerassen)**

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplaatsen en foerageergebieden in het bijzonder voor grasetende watervogels en meervleermuis (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradient watertypen (inclusief brak) met name in het deelandschappen Laagveen.

**4.05 Ruit-en rustplaatsen**

Voldoende ruitplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fluif A005, ganzen, slobbeend A056 en kuifeend A061.

**4.06 Overjarig riet**

Herstel van grote oppervlaktbrede zones overjarig riet, inclusief waterriet, door herstel van natuurlijke peildynamiek en tegengaan verdroging t.b.v. roerdras woelmuis \*H1340 en rietvogels, zoals roerdras A021, woudsape A022, snor A292 en grote karekiet A298.

**4.07 Pias-dras situaties**

Pias-dras situaties voor smienten A050 en broedvogels zoals kemphaan A151, porseleinhoen A119 en watersnip A103 en roerdras woelmuis \*H1340.

**Instandhoudingsdoelstellingen**

Broedvogels	SVI	Doelst.	Doelst.	Doelst.	Draagkracht	Draagkracht	Kernopgaven
		Landelijk	Opp.vl.	Kwai.			
A004	+				140		
A017	+				8000*		
A021	-				40	4.06,W	
A022	-				3	4.06,W	
A026					20		
A027	+				40		
A034	+				160		
A081	+				40		
A082	-				4		
A119	-				40	4.07,W	
A272	+				190		
A292	-				680	4.06,W	
A295	-				790		



## Essentiële Natura 2000-gebied 073, Markermeer & IJmeer

### Kernopgaven

#### Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerasseem)

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplekken en loerageergebieden in het bijzonder voor grasland watervogels en meervleermuis (de belangrijkste kraanvogelfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deelgebieden Laagveen.

#### 4.01 Evenwichtig systeem

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in kraanwateren H3140 en meren met randschap en fonteinranden H3151), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kuifeend A061 en nonnetje A068.

#### 4.02 Rul- en rustplaatsen

Voldoende open water met rustplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobeend A056 en kuifeend A061.

#### 4.03 Moerasranden

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paai gebied vis, noordse woelmuis \*H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote taretst A038.

### Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen	Habitatsoorten	Broedvogels	Niet-broedvogels	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3140	Kraanwateren			-	=	=				4.01, W
H1163	Rivieronderpad			-	= (>)	= (>)	=			4.01, W 4.03, W
H1318	Meervleermuis			-	=	=				
A017	Aalscholver			-	=	=		8000*		
A193	Vischif			-	=	=		630		
A005	Fuut			-	=	=		170		4.02
A017	Aalscholver			+	=	=		2600		
A034	Lepelaar			+	=	=		2		
A043	Grauwe Gans			+	=	=		510		4.02
A045	Brandgans			+	=	=		160		4.02





## Essentiële Natura 2000-gebied 074, Zwarte Meer

### Kernopgaven

**Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerassen)**  
 Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplassen en foerageergebieden in het bijzonder voor grazende watervogels en meervleermuizen (de belangrijkste kraamkamertuif en slaapluncie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van moerasen van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deelgebied Laagveen.

- 4.01 Evenwichtig systeem**  
 Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in *Kraamkamertuif* H3140, en meren met krabbescheer en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulleend A061 en *nonnetje* A056.
- 4.02 Rui- en rustplassen**  
 Voldoende open water met rustplassen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobeend A056 en kulleend A061.
- 4.03 Moerasranden**  
 Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paalgebied vis, *noordse woelmuis* H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karekiet A098.
- 4.15 Vochtige graslanden**  
 Herstel inundatie, behoud en nieuwvorming *blauwvleeslanden* H6410, glanshaver- en vossenstaartheuvels (grote vossenstaart) H6510\_B, met name kievitsbloemheuvels, mede als leefgebied van de *keimphaan* A151 en *watersnip* A153.

### Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3150	-	>	>				4.01,W
H6430A	+	=	=				
H6510B	-	>	>				4.15,W
<b>Habitatsoorten</b>							
H1145	-	=	=	=			4.01,W 4.03,W
H1149	+	=	=	=			4.01,W 4.03,W
H1163		= (>)	= (>)	=			4.01,W 4.03,W
H1318	-	=	=	=			
<b>Broedvogels</b>							



## Essentietabel Natura 2000-gebied 076. Veluwezandmeren

### Kernopgaven

#### Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerassen)

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplekken en foerageergebieden in het bijzonder voor grazende watervogels en meervleermuis (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deellandschappen Laagveen.

#### 4.01 Evenwichtig systeem

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in kraanwierwateren H3140 en meren met krabbenscheer en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulfeend A061 en nonnetje A068.

#### 4.02 Rui- en rustplaatsen

Voldoende open water met rustplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobbeend A056 en kulfeend A061.

#### 4.03 Moerasranden

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paalgebied vis, noordse woermuis H11340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karekiet A298.

### Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3140	-	=	=				4.01, W
H3150	-	=	=				4.01, W
<b>Habitatsoorten</b>							
H1149	+	=	=	=			4.01, W 4.03, W
H1163	-	= (<)	=	=			4.01, W 4.03, W
H1318	-	=	=	=			
<b>Broedvogels</b>							
A021	-	^	^			5	4.03, W
A298	-	^	^			40	4.03, W
<b>Niet-broedvogels</b>							
A005	-	=	=		400		4.02
A017	+	=	=		420		
A027	+	=	=		40		
A034	+	=	=		3		





## Essentiële Natura 2000-gebied 038. Rijntakken

### Kernopgaven

<b>3.02</b>	<b>Waterplanten</b>	Behoud beken en rivieren met waterplanten (grote fonteinkruiden) H3260_B.
<b>3.06</b>	<b>Krabbensteer-begroeiingen</b>	Behoud en uitbreiding van meren met krabbensteer en fonteinkruiden H3150, in de vorm van strangen, in het bijzonder herstel van krabbensteerbegroeiingen, ook als broedbiotoop van zwarte stern A197.
<b>3.07</b>	<b>Vochtige alluviale bossen</b>	Vochtige alluviale bossen (zachthoutbossen en essen-lepenbossen) *H91E0_A en *H91E0_B
<b>3.08</b>	<b>Rietmoeras</b>	Kwaliteitsverbetering en uitbreiding rietmoeras met de daarbij behorende broedvogels (roerdomp A021, grote karekiet A298), aangevuld met <sup>noordse waaiermuis</sup> *H1340.
<b>3.09</b>	<b>Vochtige graslanden</b>	Herstel glanshaver- en vossenstaarthaarlanden (grote vossenstaart) H6510_B en <sup>blauwgraslanden</sup> H6410.
<b>3.12</b>	<b>Pias-dras situaties</b>	Behoud en uitbreiding areaal van pias-dras situaties en ondiep water voor eenden, kwartelkoning A122, porseleinhoen A119 en stiftlopers.
<b>3.13</b>	<b>Droge graslanden</b>	Kwaliteitsverbetering en uitbreiding van stroomdalgraslanden *H6120, glanshaver- en vossenstaarthaarlanden (glanshaver) H6510_A.
<b>3.14</b>	<b>Droge hardhoutbossen</b>	Ontwikkeling droge hardhoutbossen H91F0: groter oppervlakte en kwaliteitsverbetering.

### Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen	SVI	Doelst. Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3150	-	>	>	>				
H3260B	-	>	>	=				3.06 3.02.W
H3270	-	>	>	>				
H6120	-	>	>	>				3.13,
H6430A	+	=	=	=				
H6430C	-	>	>	>				
H6510A	-	>	>	>				3.13,
H6510B	-	>	>	>				3.09.W





**Essentiële tabel Natura 2000-gebied 035-De Wieden**

**Kernopgaven**

**Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerassen)**

Behoud en herstel van samenhang tussen slaappleatsen en foerageergebieden in het bijzonder voor grasland watervogels en meervleermuis (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeeannen en randieren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradient watertypen (inclusief brak) met name in het deelandschappen Laagveen.

**4.08 Evenwichtig systeem**

Nastreven van een meer evenwichtig systeem (waterkwaliteit, waterkwaliteit en hydromorfologie): waterplantengemeenschap (voor kwanswienwateren H3140 en meren met krabbenstecheer en fonteinkruiden H3150), zwarte stem A197, plattes-schijfhoren H107X en vissen zoals o.a. bittervoorn H1134, grote modderkruiper H1145, kleine modderkruiper H1149 en insecten, zoals gevleete wilsnuitlibel H1042 en gestreepte waterroofkever H1082.

**4.09 Compleetheid in ruimte en tijd**

Alle successiestadia laagveenverlanding in ruimte en tijd vertegenwoordigd: overgangs- en trivenen (trivenen en veenmosrielanden) H7140, A en H7140, B met onder meer grote vuurvlinder H1060, groenkolochis H1903 en vochtige heiden (laagveenengebied) H4010, B, blauwgraslanden H6410, galgaanmoerassen \*H7210 en hoogveenbossen H91D0, in samenstelling met gemeenschappen van open water.

**4.11 Plas-dras situaties**

Plas-dras situaties voor sminten A050 en broedvogels zoals porseleinhoen A119 en kempphaan A151, kwartelkoning A122 en noordse woelmuis \*H1340.

**4.12 Overjarig riet**

Herstel van grote oppervlakten/brede zones overjarig riet, inclusief waterriet, door herstel van natuurlijke peildynamiek en tegengaan verdroging door rietmoerasvogels, zoals roerdomp A021, purperreiger A029, snor A292, grote karekiet A298 en voor de noordse woelmuis \*H1340.

**4.15 Vochtige graslanden**

Herstel inundatie, behoud en nieuwvorming blauwgraslanden H6410, glanshaver- en vossenstaarthooilanden (grote vossenstaart) H6570, B, met name klevitsbloemhooilanden, mede als leefgebied van de kempphaan A151 en watersnip A153.

**4.16 Rui- en rustplaatsen**

Voldoende rustplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobeend A056 en kuifeend A061.

**Instandhoudingsdoelstellingen**




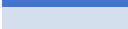
Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Doelst. aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3140 Kranswienwateren	-	>	>	>	>	4.08	,W





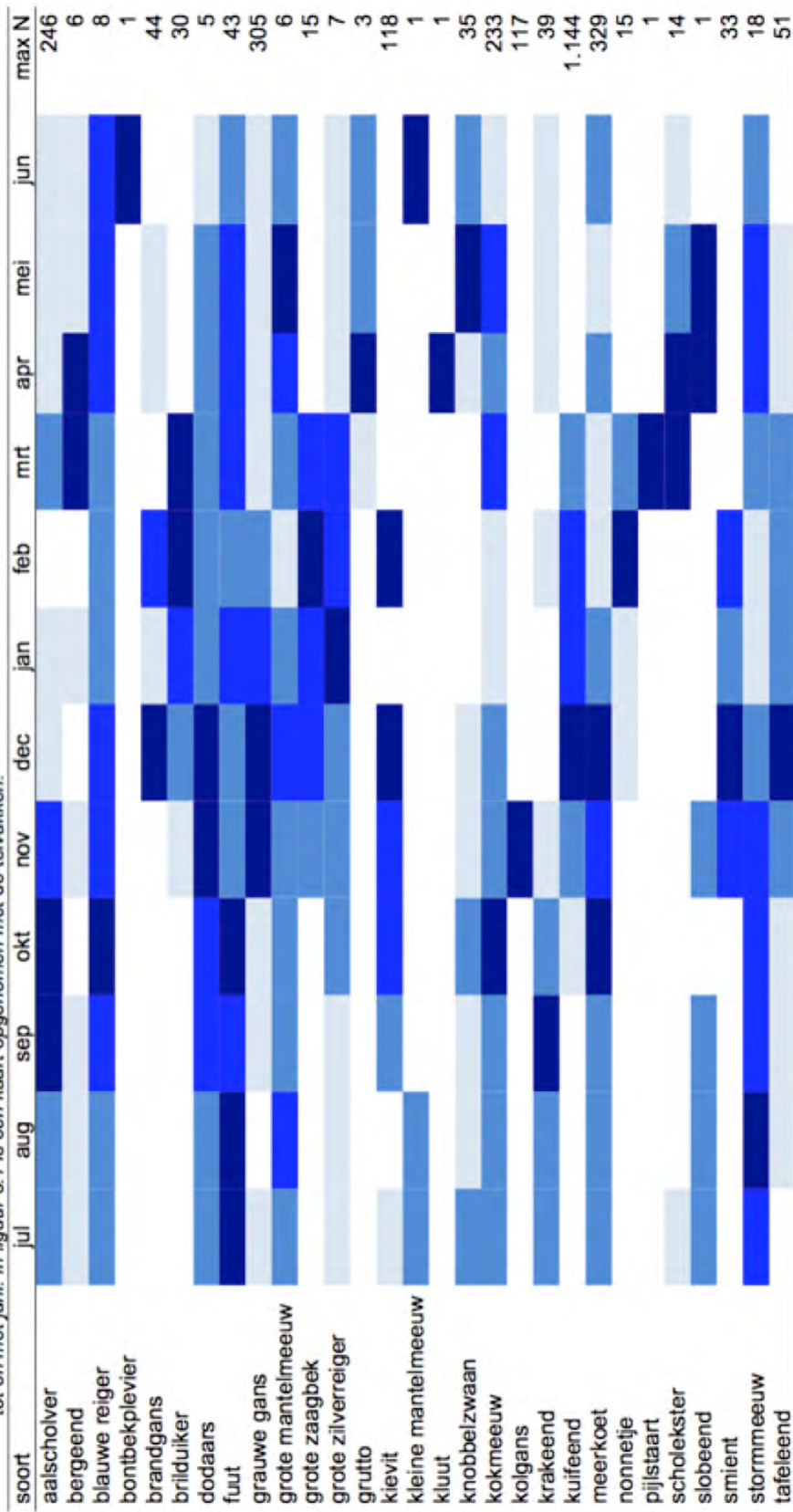
## Bijlage 7 Seizoensverloop watervogels

LEGENDA tabellen

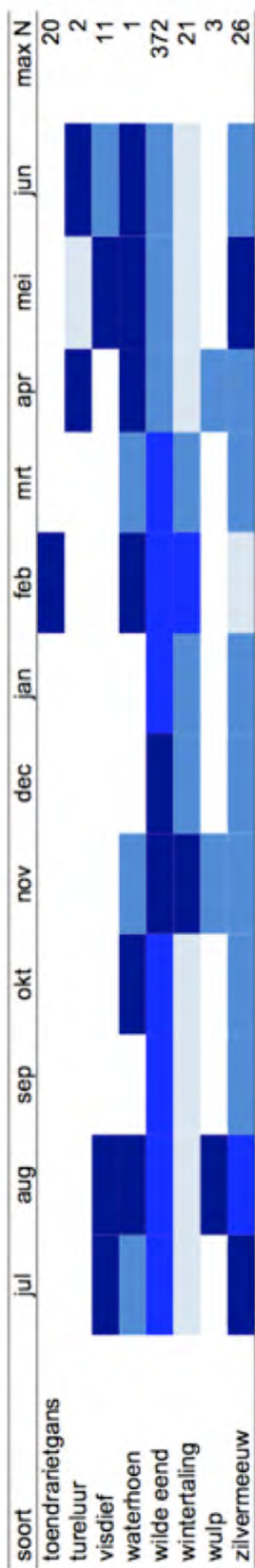
	>90% van totaal
	75-90% van totaal
	50-75% van totaal
	25-50% van totaal



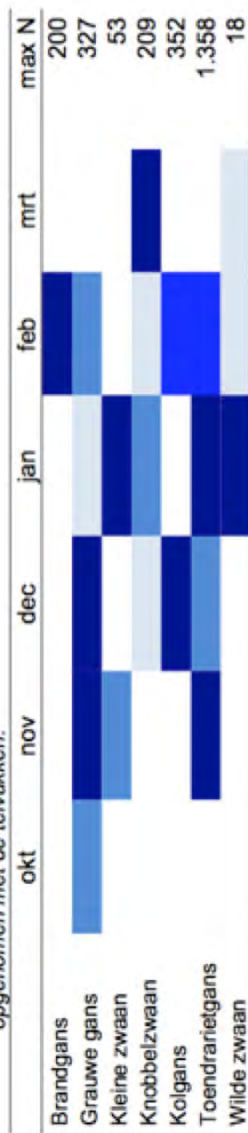
Seizoensverloop op basis van maandgemiddelden in zuidwestelijk deel **Ketelmeer** (RM1430) en **Usseloog** (RM1440). Het maandgemiddelde is gebaseerd op de seizoenen 10/11-14/15, met uitzondering van de maand februari (gebaseerd op seizoenen 09/10 - 13/14). Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.



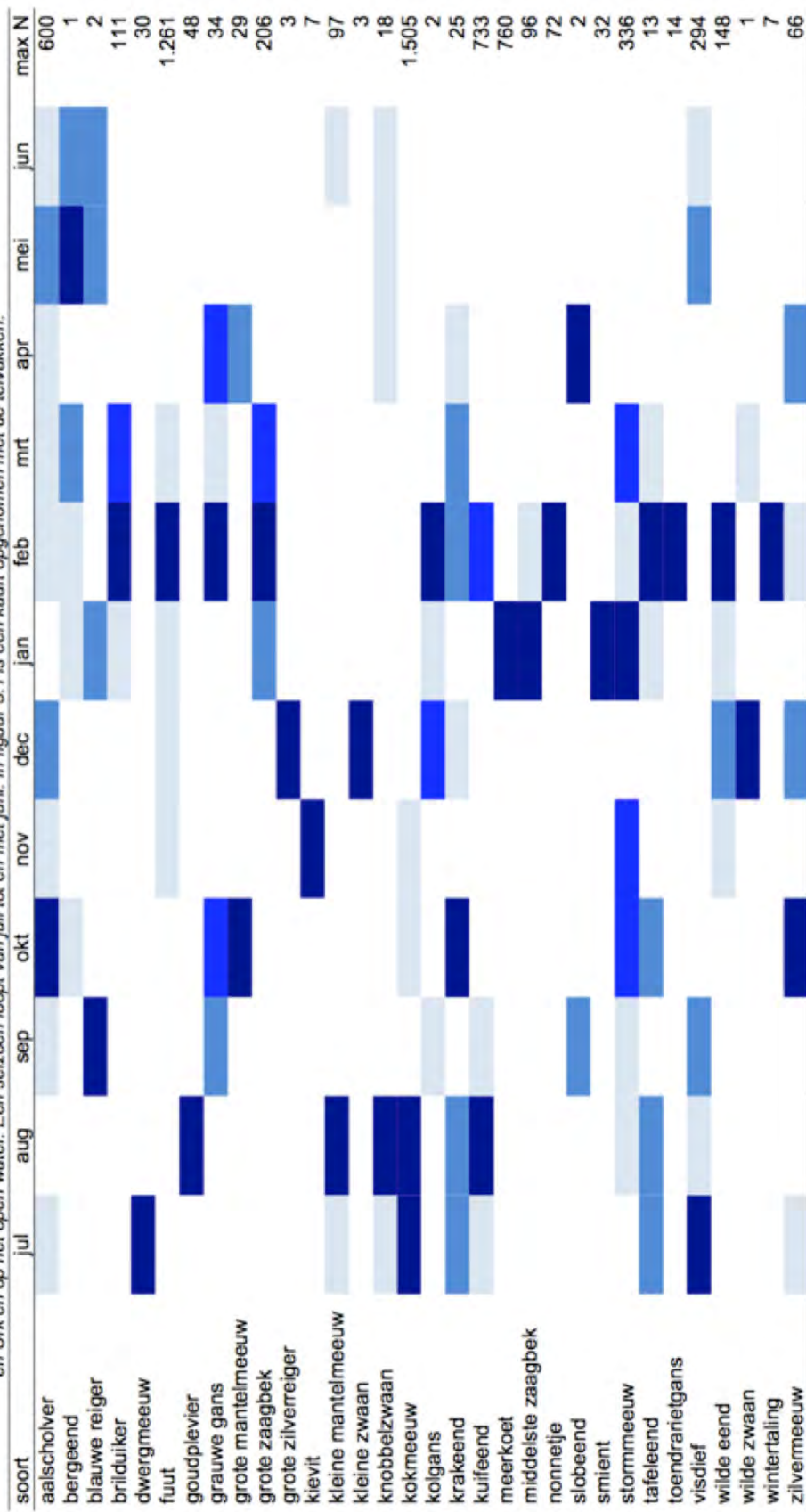




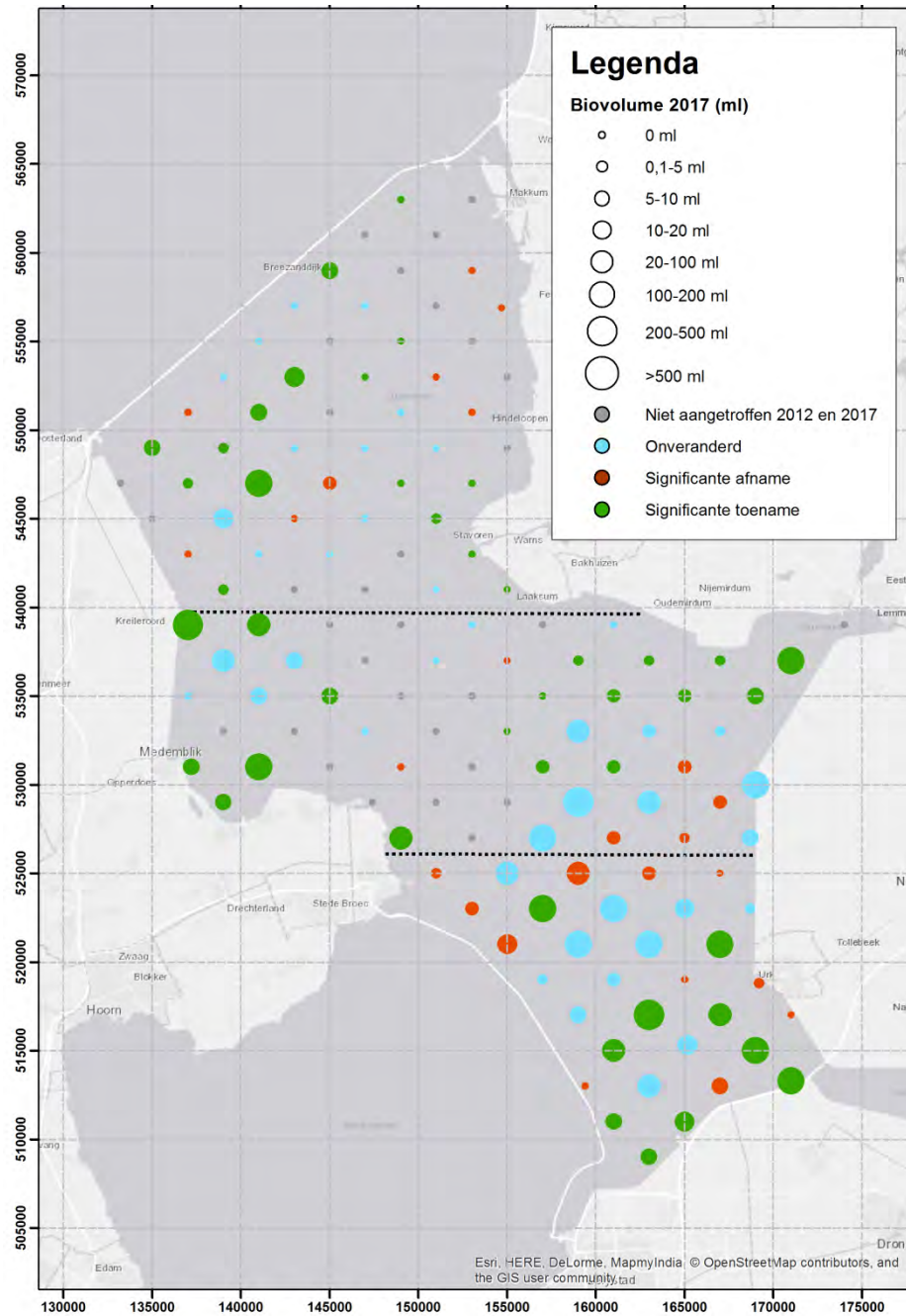
Seizoensverloop op basis van maandgemiddelden in **binnendijkse gebied** (telvakken FL2410, FL2420, FL2430, FL2440 en FL2450). Het maandgemiddelde is gebaseerd op de seizoenen 09/10-13/14 of 10/11-14/15. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.



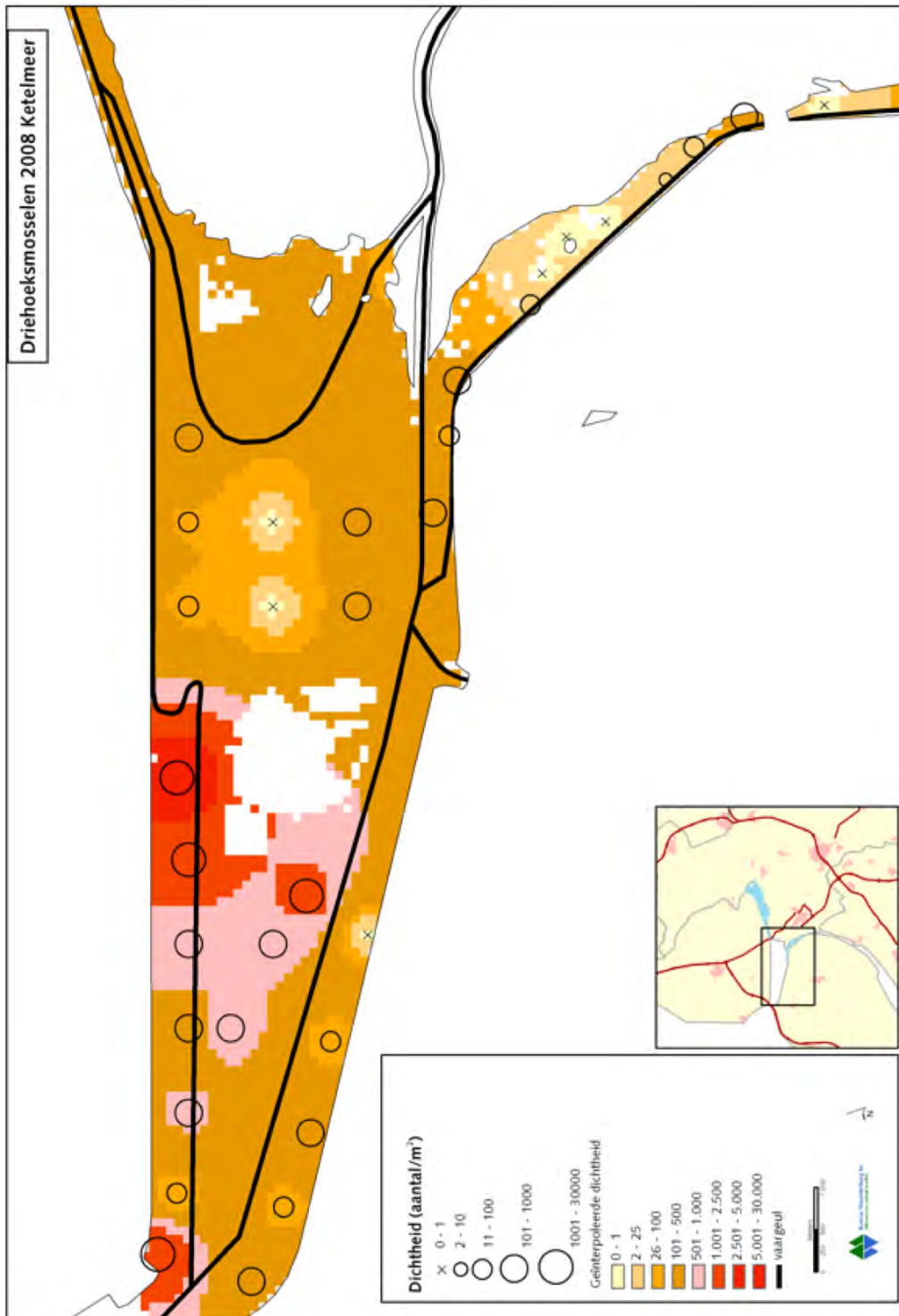
Seizoensverloop op basis van maandgemiddelden 2011/2012 - 2015/2016 van watervogels in het IJsselmeer langs de IJsselmeerdijk tussen Lelystad en Urk en op het open water. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.



## Bijlage 8 Driehoeksmosselen



Het biovolume (ml) van aangetroffen *Dreisena* mosselen (driehoeks- en quaggamosselen gecombineerd) per locatie (totaal van vijf monsters) inclusief de veranderingen tussen 2012 en 2017 (bron: S. Moedt, 2017). De dichtheid van driehoeks- en quaggamosselen in het IJsselmeer. Resultaten van een gebiedsdekkende kartering uitgevoerd in 2017. Rapport J00002475, Eurofins Acquasense, Amsterdam.



## Bijlage 9 Windturbines en vleermuizen

### 9.1 Algemeen

Ruim de helft van de Europese soorten vleermuizen is als slachtoffer van windturbines gevonden (Dürr, 2013). Vleermuissoorten die relatief vaak als slachtoffer worden aangetroffen zijn *aerial hawkers*, soorten die zijn aangepast aan het vliegen in open omgeving. Slachtoffers treden vooral op in de nazomer en herfst, ook bij de niet migrerende soorten (Rydell *et al.* 2010a). Waarschijnlijk komen insecten in die tijd van het jaar geregeld op grote hoogte voor en verzamelen zich dan rond objecten zoals windturbines (Rydell *et al.* 2010b). Dit verklaart tevens de aantrekkende werking die windturbines hebben op vleermuizen (Cryan *et al.* 2014).

Schattingen van het aantal slachtoffers kunnen oplopen tot enkele tientallen slachtoffers per windturbine per jaar. De windparken met het grootste aantal slachtoffers liggen op beboste heuvelruggen die evenwijdig aan de trekrichting lopen en in de kustzone (Rydell *et al.* 2010a). In Nederland zijn behalve de bossen en de kustzone ook de oevers van de grote meren risicolocaties (Boonman *et al.* 2010). In Nederland is echter nog weinig systematisch onderzoek naar de effecten van windturbines op vleermuizen gedaan (Limpens *et al.* 2013).

### 9.2 Aanvaringsrisico

Vleermuizen komen om het leven door direct trauma als gevolg van een aanvaring met een draaiend rotorblad maar ook door de sterke onderdruk die zich achter een draaiend rotorblad bevindt (barotrauma; Bearwald *et al.* 2008; Grodsky *et al.* 2011). Sterfte komt vooral voor bij windsnelheden (op gondelhoogte) tussen de 3 en 5 m/s (Korner-Nievergelt *et al.* 2013). Bij hogere windsnelheden neemt de activiteit van vleermuizen sterk af. Ze zoeken dan luwe plekken op en vliegen niet meer op hoogte. Bij zeer lage windsnelheden draaien de rotorbladen te langzaam om slachtoffers te veroorzaken.

#### *Welke dieren lopen risico?*

Zowel mannetjes als vrouwtjes en zowel adulte en onvolwassen dieren worden als slachtoffer gevonden (Brinkmann & Schauer-Weisshahn 2004). Jonge dieren zijn bij de rosse vleermuis oververtegenwoordigd (Lehnert *et al.* 2014), bij andere soorten is dat niet aangetoond. Slachtoffers betreffen met name soorten die in open omgeving op grotere hoogte jagen. In Nederland lopen vooral gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis, bosvleermuis, laatvlieger en tweekleurige vleermuis risico. Een aantal van deze soorten (bosvleermuis, tweekleurige vleermuis) zijn echter zeldzaam en tot dusver nog niet als slachtoffer in Nederlandse windparken aangetroffen.

De meeste slachtoffers worden in de nazomer gevonden (Arnett *et al.* 2007; Brinkmann *et al.* 2011). Dit is waarschijnlijk de tijd van het jaar waarin insecten talrijker zijn op grotere hoogte (Rydell *et al.* 2010b). Daarnaast trekken in deze periode een groot aantal ruige dwergvleermuizen en in mindere mate ook rosse vleermuizen door ons land.

#### *Risicolocaties*

De windparken met het grootste aantal slachtoffers staan op beboste heuvelruggen die evenwijdig aan de trekrichting lopen en in de kustzone. Windturbines in bossen hebben een verhoogd risico op slachtoffers (Rydell *et al.* 2010a). Met name in loofbossen zijn vleermuizen relatief talrijk. Daarnaast zorgt het bos voor een verhoogde vlieghoogte (Bach & Bach 2009). Ook voor turbines die dichtbij bomen of hagen zijn geplaatst geldt een verhoogd risico op slachtoffers (Eurobats Advisory Committee 2005). Deze structuren in het landschap vormen vlieg- en foerageerroutes voor vleermuizen. In open gebieden worden weinig of geen slachtoffers gevonden (Brinkmann & Schauer-Weisshahn 2004; Rydell *et al.* 2010a). In Nederland is in de intensief gebruikte agrarische gebieden gemiddeld genomen sprake van één slachtoffer per turbine per jaar (Limpens *et al.* 2013). In de kustzone of de oevers van grote meren kunnen in Nederland meer dan 10 slachtoffers per turbine per jaar optreden (Boonman *et al.* 2010). In windparken op zee zal het aantal slachtoffers lager liggen door het ontbreken van niet-migrerende soorten zoals de gewone dwergvleermuis maar ook hier is het optreden van slachtoffers niet uit te sluiten. Ook moderne windturbines met een zeer grote ashoogte (zoals de Enercon E126) veroorzaken slachtoffers (eigen waarneming). Er is vermoedelijk geen duidelijk effect van opschaling omdat twee effecten een rol spelen die in tegengestelde richting werken. De activiteit neemt af met toenemende hoogte (Brinkmann *et al.* 2011) maar tegelijkertijd neemt de oppervlakte die door de rotorbladen bestreken wordt, sterk toe omdat hogere turbines ook langere rotorbladen hebben.

#### *Populatie effecten*

Er is nog weinig bekend over effecten van aantallen aanvaringsslachtoffers op populatieniveau. Bij enkele slachtoffers per turbine per jaar kan het totaal aantal (geschatte) slachtoffers bij grote windparken aanzienlijk oplopen. Bij effectbeoordelingen wordt, in navolging van bij vogels<sup>13</sup>, uitgegaan van een drempelwaarde van 1% van de natuurlijke sterfte. Indien het aantal slachtoffers onder deze waarde blijft zijn effecten op populatieniveau op voorhand uit te sluiten. Risicosoorten, zijn vleermuissoorten die een relatief hoge natuurlijke sterfte hebben (ruige dwergvleermuis 33% Schmidt 1994; rosse vleermuis 44% Heise & Blohm 2003). Populatie effecten zijn bij de migrerende soorten waarschijnlijk niet direct waarneembaar in Nederland. Ruige dwergvleermuizen en een deel van de rosse vleermuizen die in Duitsland (en naar alle waarschijnlijkheid ook in Nederland) slachtoffer worden in windparken komen uit het noordoosten van Europa (Voigt *et al.* 2012; Lehnert *et al.* 2014).

---

<sup>13</sup> Uitspraak Europese Hof m.b.t. criterium ORNIS-comité HvJ EG 9 december 2004, zaak C-79/03, Commissie / Spanje; uitspraak van de ABRS in zaaknr. 201107460/1/R1 m.b.t. vleermuizen.



### 9.3 Bepaling van de omvang van het risico

In bestaande windparken kan het aantal slachtoffers bepaald worden door het zoeken naar dode vleermuizen onder windturbines (Boonman *et al.* 2013). Daarnaast kan het aantal slachtoffers berekend worden door de geluiden die vleermuizen maken op te nemen vanuit de gondel van windturbines. Aan de hand van het aantal opnames en de windsnelheid kan het aantal slachtoffers berekend worden (Brinkmann *et al.* 2011, Korner-Nievergelt 2013).

Voorafgaand aan de bouw van windparken is het veel moeilijker om het aantal slachtoffers te bepalen dat na realisatie zal gaan optreden. Er is namelijk geen (statistisch) significant verband tussen de activiteit van vleermuizen op grondhoogte gedurende de pre-constructie fase en het aantal slachtoffers tijdens de exploitatie (Hein *et al.* 2013; Heist 2014). Om die reden is het verstandiger om uit te gaan van literatuuropgaven van het aantal slachtoffers in vergelijkbare gebieden. Zulke opgaven variëren echter geregeld (bijvoorbeeld 0-3 slachtoffers / turbine). Door metingen van de activiteit van vleermuizen kan bekeken worden of er risico soorten in een gebied voorkomen en of sprake is van veel of weinig activiteit. Wanneer we bossen buiten beschouwing laten, is de activiteit van vleermuizen namelijk in alle gevallen hoger op grondhoogte dan op gondelhoogte (Bach & Bach 2009; Brinkmann *et al.* 2011; Limpens *et al.* 2013; Rodrigues *et al.* 2012). Ook tijdens de migratie lijken ruige dwergvleermuizen een vlieghoogte te verkiezen waarop ze vanaf de grond goed waar te nemen zijn met een batdetector (Suba 2014). Door onderzoek vanaf de grond wordt de activiteit van vleermuizen dus niet stelselmatig onderschat. Dit geeft aan dat onderzoek vanaf grondhoogte bruikbaar kan zijn om te bepalen welke literatuuropgaven het meest realistisch zijn voor een gepland windpark.

### 9.4 Maatregelen

Er bestaan vleermuisvriendelijke algoritmen waarmee het aantal slachtoffers tot 80-90 % omlaag gebracht kan worden met een bijbehorend verlies aan energieopbrengst van minder dan 1% (Lagrange *et al.* 2013). De algoritmen maken gebruik van het gegeven dat vleermuizen vrijwel alleen bij lage windsnelheid (op gondelhoogte) in windparken voorkomen. Gedurende de omstandigheden waarin de kans op slachtoffers het hoogst is (hoge temperatuur, zomer, nacht) wordt de startwindsnelheid verhoogt en wordt ervoor gezorgd dat de rotorbladen in vrijloop langzaam draaien of stilstaan (< 1 rpm). Het verhogen van de startwindsnelheid kan naar een vaste waarde (vaak 5 m/s). In Canada en de V.S. heeft dit geleid tot een reductie van 60-80 % van het aantal slachtoffers met bijbehorend verlies aan energieopbrengst van 2% (Baerwald *et al.* 2009; Arnett *et al.* 2009). Andere methodes die gebruik maken van een variabele startwindsnelheid aangestuurd door de tijd van de nacht en temperatuur (Lagrange *et al.* 2013) zijn effectiever. In Duitsland is een algoritme ontwikkeld waarmee het aantal slachtoffers gereduceerd kan worden tot een vooraf gekozen waarde (bijvoorbeeld 1 slachtoffer/turbine/jaar; Brinkmann *et al.* 2011). De beste resultaten worden bereikt wanneer het algoritme gebaseerd is op de gemeten activiteit van vleermuizen in het windpark zelf.

Er zijn diverse andere methodes uitgetest om het aantal slachtoffers te verlagen (acoustic deterrent, radar, de kleur van een windturbine veranderen; Horn *et al.* 2008, Nicholls & Racey 2009; Long *et al.* 2010). Geen van deze methodes is tot dusver effectief gebleken. In de V.S. wordt momenteel op grotere schaal een acoustic deterrent getest. De resultaten van dat onderzoek worden in het najaar van 2016 verwacht.

## 9.5 Literatuur

- Arnett, E.B., W. K. Brown, W.P. Erickson, J.K. Fiedler, B.L. Hamilton, T.H. Henry, A. Jain, G.D. Johnson, J. Kerns, R.R. Koford, C.P. Nicholson, T.J. O'Connell, M.D. Piorkowski & R.D. Tankersley, Jr., 2007. Patterns of bat fatalities at wind farms in North America. *Journal of Wildlife Management* 72(1): 61-78.
- Arnett E.B., M. Schirmacher, M. Huso, J.P. Hayes 2009. Effectiveness of changing wind turbine cut-in speed to reduce bat fatalities at wind facilities. Annual report to the bats and Wind Energy Cooperative. Bat Conservation International Austin, TX. [http://www.batsandwind.org/pdf/Cutailment\\_2008\\_Final\\_Report](http://www.batsandwind.org/pdf/Cutailment_2008_Final_Report)
- Bach, L. & P. Bach, 2009. Fledermausaktivität in und über einem Wald am Beispiel eines Naturwaldes bei Rotenburg/Wumme (Niedersachsen). Vortrag Fachtagung Fledermausschutz im Zulassungsverfahren für Windenergieanlagen, Berlin, 30.3.2009. Landesvertretung Brandenburgs beim Bund, Berlin.
- Bearwald E.F., G.H. D'Amours, B.J. Klug & R.M.R. Barclay 2008. Barotrauma is a significant cause of bat fatalities at wind turbines. *Current Biology* 18: 695-696.
- Baerwald E.F., J. Edworthy, M. Holder & R.M.R. Barclay 2009. A large scale mitigation experiment to reduce bat fatalities at wind energy facilities. *J. Wildl. Management* 73:1077-1081.
- Brinkmann R., O. Behr, I. Niermann, and M. Reich. 2011. Entwicklung von Methoden zur Untersuchung und Reduktion des Kollisionsrisikos von Fledermäusen an Onshore-Windenergieanlagen, volume 4 Umwelt und Raum. Cuvillier Verlag, Göttingen.
- Boonman, M., H.J.G.A. Limpens, M.J.J. La Haye, M. van der Valk & J.C. Hartman, 2013. Protocolen vleermuisonderzoek bij windturbines. Rapport 2013.28. Rapport 13-186. Bureau Waardenburg / Zoogdierverseniging, Culemborg / Nijmegen.
- Boonman, M., D. Beuker, M. Japink, K.D. van Straalen, M. van der Valk, R.G. Verbeek 2011. Vleermuizen bij windpark Sabinapolder in 2010. Rapport 10-247 Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Boonman M., M.P. Collier, M.J.M. Poot 2014. Cumulative effects of offshore wind farms in the Southern North Sea on bats. Notitie 14-408/14.07021/MarPo Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Cryan. P. M., P.M. Gorresen, C. D. Hein, M. R. Schirmacher, R. H. Diehl, M.M. Huso, D.T. S. Hayman, P.D. Fricker, F.J. Bonaccorso, D.H. Johnson, K. Heist & D.C. Dalton 2014. Behavior of bats at wind turbines. <http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1406672111>.
- Dürr, T., 2013. Fledermausverluste an Windenergieanlagen. Daten aus der zentralen Fundkartei der Staatlichen Vogelschutzwarte im Landesumweltamt



- Brandenburg. Stand 25.09..2013. [www.mluv.brandenburg.de/cms/media.php/.../wka\\_fmaus.xls](http://www.mluv.brandenburg.de/cms/media.php/.../wka_fmaus.xls).
- Eurobats Advisory Committee, 2005. 10th Meeting of the Advisory Committee. Report of the Intersessional Working Group on Wind Turbines and Bat Populations. Eurobats Secretariat, Bonn, Deutschland.
- Grodsky, S.M., M.J. Behr, A. Gendler, D. Brake, B.D. Dieterle, R.J. Rudd, N.L. Walrath (2011). Investigating the causes of death for wind turbine-associated bat fatalities. *J. Mammal.* 92(5): 917-925.
- Hein, C. D., J. Gruver, & E. B. Arnett. 2013. Relating pre-construction bat activity and post-construction bat fatality to predict risk at wind energy facilities: a synthesis. A report submitted to the National Renewable Energy Laboratory. Bat Conservation International, Austin, TX, USA.
- Heise G. & T. Blohm 2003. Zur Altersstruktur weiblicher Abendsegler (*Nyctalus noctula*) in der Uckermark. *Nyctalus (N.F.)* 9:3-13.
- Heist, K. 2014. Assessing Bat and Bird Fatality Risk at Wind Farm Sites using Acoustic Detectors. A DISSERTATION SUBMITTED TO THE FACULTY OF THE UNIVERSITY OF MINNESOTA.
- Horn J.W., E.B. Arnett, M. Jensen & T.H. Kunz 2008. Testing the effectiveness of an experimental acoustic bat deterrent at the maple ridge wind farm. Report to the bats and wind energy cooperative. Bat Conservation International Austin, TX. <http://www.batsandwind.org>
- Korner-Nievergelt F, Brinkmann R, Niermann I, Behr O (2013) Estimating Bat and Bird Mortality Occurring at Wind Energy Turbines from Covariates and Carcass Searches Using Mixture Models. *PLoS ONE* 8(7): e67997. doi:10.1371/journal.pone.0067997
- Lagrange H., P. Rico, Y. Bas, A.-L. Ughetto, F. Melki, C. Kerbiriou 2013. Mitigating bat fatalities from wind-power plants through targeted curtailment: results from 4 years of testing CHIROTECH©. Book of abstracts CWE, Stockholm.
- Long C.V., J.A. Flint, P.A. Lepper 2010. Insect attraction to wind turbines: does colour play a role? *Eur. J. Wildlife Res.* DOI 10.1007/s 10344-0100432-7.
- Lehnert LS, Kramer-Schadt S, Schönborn S, Lindecke O, Niermann I, Voigt CC (2014) Wind Farm Facilities in Germany Kill Noctule Bats from Near and Far. *PLoS ONE* 9(8): e103106. doi:10.1371/journal.pone.0103106
- Limpens, H.J.G.A., M. Boonman, F. Korner-Nievergelt, E.A. Jansen, M. van der Valk, M.J.J. La Haye, S. Dirksen & S.J. Vreugdenhil, 2013. Wind turbines and bats in the Netherlands - Measuring and predicting. Report 2013.12, Zoogdierverseniging & Bureau Waardenburg.
- Nicholls, B. P.A. Racey 2009. The averse effect of electromagnetic radiation on foraging bats – A possible means of discouraging bats from approaching wind turbines. *PLoS ONE* 4(7): e6246.
- Rydell, J., L. Bach, M.J. Dubourg-Savage, M. Green, L. Rodrigues & A. Hedenström, 2010a. Bat Mortality at Wind Turbines in Northwestern Europe. *Acta Chiropterologica*, 12(2).
- Rydell, J., L. Bach, M.J. Dubourg-Savage, M. Green, L. Rodrigues & A. Hedenström, 2010b. Mortality of bats at wind turbines links to nocturnal insect migration? *European Journal of Wildlife Research* 56: 823-827. at Wind Turbines in Northwestern Europe. *Acta Chiropterologica*, 12(2).
- Schmidt A. 1994. Phanologisches Verhalten und Populationseigenschaften der Rauhauffledermaus *Pipistrellus nathusii*, In Ostbrandenburg. *Nyctalus* 5:77-100.

- Suba, J. 2014. Migrating Nathusius's pipistrelles *Pipistrellus nathusii* (Chiroptera: Vespertilionidae) optimise flight speed and maintain acoustic contact with the ground. *Environmental and Experimental Biology* (2014) 12: 7–14.
- Voigt, C.C., A.G. Popa-Lisseanu, I. Niermann, S. Kramer-Schadt 2012. The catchment area of wind farms for European bats: a plea for international conservation. *Biological conservation* 153: 80-86.



## BIJLAGE 13



# Windplan Blauw en effecten op natuur

## Effecten van basisalternatief en varianten voorkeursalternatief MER

R.G. Verbeek  
M. Boonman  
H.A.M. Prinsen



**Bureau Waardenburg bv**  
Ecologie & landschap

Postbus 365 4100 AJ Culemborg  
Telefoon 0345 51 27 10, Fax 0345 51 98 49  
E-mail [info@buwa.nl](mailto:info@buwa.nl) [www.buwa.nl](http://www.buwa.nl)





# Windplan Blauw en effecten op natuur

## Effecten van basisalternatief en varianten voorkeursalternatief MER

ing. R.G. Verbeek, drs. M. Boonman, drs. H.A.M. Prinsen

Status uitgave: eindrapport, v2

Rapportnummer:	17-131, v2
Projectnummer:	16-685
Datum uitgave:	12 april 2018
Projectleider:	drs. H.A.M. Prinsen
Naam en adres opdrachtgever:	Witteveen + Bos Amsterdam Postbus 12205 1100 AE Amsterdam-Zuidoost
Referentie opdrachtgever:	Gunning 13-01-2017 kenmerk UT615-46/17-000.532
Akkoord voor uitgave:	drs. C. Heunks



Paraaf:

Graag citeren als: Verbeek, R.G., M. Boonman & H.A.M. Prinsen, 2017. Windplan Blauw en effecten op natuur. Effecten van basisalternatief en varianten voorkeursalternatief MER. Bureau Waardenburg, Culemborg.

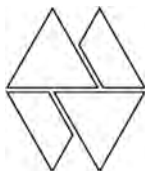
Trefwoorden: windenergie, effectbeoordeling, natuur, Wet Natuurbescherming

Bureau Waardenburg bv is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Bureau Waardenburg bv. Opdrachtgever hierboven aangegeven vrijwaart Bureau Waardenburg bv voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Bureau Waardenburg bv / Witteveen + Bos

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, digitale kopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Bureau Waardenburg bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Lid van de branchevereniging Netwerk Groene Bureaus. Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg bv is door CERTIKED gecertificeerd overeenkomstig ISO 9001: 2015. Bureau Waardenburg bv hanteert als algemene voorwaarden de DNR 2011, tenzij schriftelijk anders wordt overeengekomen.



**Bureau Waardenburg bv**  
Onderzoek en advies voor ecologie en landschap

Postbus 365 4100 AJ Culemborg  
Telefoon 0345 51 27 10  
info@buwa.nl www.buwa.nl





# Voorwoord

Nuon en SwifterwinT zijn voornemens om in het oostelijk deel van de Flevopolder (Flevoland) een windpark (Windplan Blauw) te realiseren. Witteveen+Bos stellen in opdracht van de initiatiefnemers Nuon en SwifterwinT een MER op. De bouw en het gebruik van dit windpark kan effecten hebben op beschermde soorten planten en dieren, beschermde natuurgebieden en Natuurnetwerk Nederland.

Witteveen+Bos heeft Bureau Waardenburg opdracht verstrekt om de effecten op beschermde natuurwaarden in beeld te brengen en aan te geven op welke wijze negatieve effecten kunnen worden beperkt en/of gecompenseerd.

Aan de totstandkoming van dit rapport werkten mee:

R.G. Verbeek	rapportage;
M. Boonman	rapportage;
H.A.M. Prinsen	projectleiding, rapportage;
J.C. Kleyheeg-Hartman	kwaliteitscontrole.

Genoemde personen zijn door opleiding, werkervaring en zelfstudie gekwalificeerd voor de door hen uitgevoerde werkzaamheden. Het project is uitgevoerd volgens het kwaliteitshandboek van Bureau Waardenburg. Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg is ISO gecertificeerd.

Vanuit de opdrachtgever is de opdracht begeleid door Michelle Vanderschuren (Witteveen+Bos) en Sjoerd Dirksen (Sjoerd Dirksen Ecology). Wij danken hen voor de prettige samenwerking.



# Inhoud

Voorwoord .....	3
1 Inleiding.....	9
1.1 Aanleiding en doel.....	9
1.2 Leeswijzer .....	9
2 Inrichting windpark en plangebied .....	11
2.1 Plangebied en studiegebied .....	11
2.2 Inrichting windpark .....	12
2.3 Autonome ontwikkelingen en referentiesituatie.....	18
3 Aanpak beoordeling in het kader van natuurwetgeving en natuurbeleid .....	21
3.1 Natura 2000-gebieden .....	21
3.2 Soortenbescherming.....	22
3.3 Natuurnetwerk Nederland.....	22
3.4 Provinciaal natuurbeleid.....	23
3.5 Kaderrichtlijn Water .....	24
3.6 MER beoordelingskader .....	24
4 Beschermde gebieden en afbakening onderzoek.....	27
4.1 Natura 2000-gebieden in het studiegebied.....	27
4.2 Afbakening effectbepaling en -beoordeling Natura 2000-gebieden.....	28
4.3 Natuurnetwerk Nederland.....	39
4.4 Kaderrichtlijn Water .....	41
4.5 Overige beschermde gebieden.....	42
5 Materiaal en methoden.....	45
5.1 Brongegevens .....	45
5.2 Effectbepaling en –beoordeling habitattypen en soorten bijlage II HR .....	47
5.3 Effectbepaling en –beoordeling vogels.....	48
5.4 Effectbepaling en -beoordeling vleermuizen .....	61
5.5 Effectbepaling en -beoordeling overige soorten.....	62
5.6 Effectbepaling NNN en overige beschermde gebieden .....	63
5.7 Effectbepaling en -beoordeling Kaderrichtlijn Water .....	63
6 Vogels in het studiegebied.....	65
6.1 Broedvogels.....	65
6.2 Niet-broedvogels .....	76
6.3 Seizoenstrek.....	87

7	Vleermuizen in het studiegebied.....	89
7.1	Vleermuisactiviteit in het studiegebied.....	89
7.2	Meting vleermuisactiviteit op rotorhoogte .....	90
7.3	Verblijfplaatsen .....	95
8	Overige beschermde soorten in het studiegebied.....	97
8.1	Flora .....	97
8.2	Ongewervelden.....	97
8.3	Vissen .....	98
8.4	Amfibieën.....	98
8.5	Reptielen.....	98
8.6	Grondgebonden zoogdieren .....	98
9	Effecten op vogels .....	101
9.1	Effecten in de aanlegfase .....	101
9.2	Aanvaringslachtoffers in de gebruiksfase .....	104
9.3	Verstoring in de gebruiksfase .....	113
9.4	Barrièrewerking in de gebruiksfase.....	120
10	Effecten op vleermuizen.....	123
10.1	Effecten in de aanlegfase.....	123
10.2	Aanvaringslachtoffers in de gebruiksfase.....	124
10.3	Effecten in de gebruiksfase - verstoring verblijfplaatsen en foerageergebied ..	128
11	Effectbeoordeling Natura 2000-gebieden .....	131
11.1	Beoordeling van effecten op habitattypen .....	131
11.2	Beoordeling van effecten op soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn .....	131
11.3	Beoordeling van effecten op broedvogels .....	131
11.4	Beoordeling van effecten op niet-broedvogels .....	134
11.5	Cumulatieve effecten .....	137
11.6	Samenvatting effectbeoordeling Natura 2000-gebieden .....	141
12	Effectbeoordeling beschermde soorten .....	143
12.1	Vogels.....	143
12.2	Vleermuizen .....	144
12.3	Overige beschermde soorten .....	145
13	Effectbepaling en –beoordeling NNN en overige beschermde gebieden.....	149
13.1	Natuurnetwerk Nederland .....	149
13.2	Kaderrichtlijn Water.....	151
13.3	Overige beschermde gebieden .....	151

14	Conclusies en aanbevelingen .....	155
14.1	Natura 2000-gebieden (Wnb Hoofdstuk 2) .....	156
14.2	Beschermde soorten (Wnb Hoofdstuk 3) en soorten van de Rode Lijst.....	157
14.3	Natuurnetwerk Nederland .....	158
14.4	Overig provinciaal natuurbeleid.....	158
14.5	Kaderrichtlijn Water .....	158
14.6	Mitigerende maatregelen.....	158
14.7	Nader onderzoek .....	160
15	Literatuur.....	161
Bijlage 1	Kader Wet natuurbescherming .....	167
Bijlage 2	Windturbines en vogels .....	173
Bijlage 3	Effecten van luchtvaartverlichting windturbines op vogels en vleermuizen .....	181
Bijlage 4	Flux-Collision Model.....	187
Bijlage 5	AERIUS berekeningen .....	191
Bijlage 6	Instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden .....	229
Bijlage 7	Kader Ecologische Hoofdstructuur (NNN) .....	247
Bijlage 8	Seizoensverloop watervogels .....	251
Bijlage 9	Driehoeksmosselen .....	255
Bijlage 10	Geluidscontouren binnen NNN-gebieden .....	257
Bijlage 11	Windturbines en vleermuizen.....	261
Bijlage 12	Ligging akkerfaunagebied.....	267



# 1 Inleiding

## 1.1 Aanleiding en doel

Nuon en SwifterwinT zijn voornemens om in de Flevopolder (Oost-Flevoland) een windpark (Windplan Blauw) te realiseren. De bouw en het gebruik van dit windpark kunnen effecten hebben op beschermde natuurwaarden. In voorliggend rapport worden de effecten van het basisalternatief en twee varianten van het Voorkeursalternatief van Windplan Blauw beschreven. Hierbij is rekening gehouden met de Wet natuurbescherming (kortweg: Wnb) en natuurbeleid en is onderzocht hoe de bouw en het gebruik van de geplande windturbines zich verhoudt tot:

- Natura 2000-gebieden (Hoofdstuk 2 Wnb);
- Beschermde soorten (Hoofdstuk 3 Wnb);
- het Natuurnetwerk Nederland (NNN; voorheen EHS);
- het provinciaal natuurbeleid en Kaderrichtlijn Water (KRW).

Voor een nadere uitleg van het wettelijk kader, zie bijlage 1.

In dit rapport wordt verslag gedaan van bronnen- en veldonderzoek, bepaling van de effecten op beschermde natuurgebieden (Natura 2000-gebieden), beschermde soorten planten en dieren en op het NNN en mogelijkheden voor mitigatie en compensatie van deze effecten.

Het rapport is ten behoeve van het m.e.r.-proces onderverdeeld in twee fasen. In fase 1 vindt een effectbepaling en -beoordeling op hoofdlijnen plaats ten behoeve van afweging van een viertal varianten (Verbeek & Lensink 2017). Voorliggend rapport vormt de bijdrage over ecologie aan fase 2 van het m.e.r.-proces. In fase 2 worden het basisalternatief en twee varianten van het Voorkeursalternatief (VKA) getoetst ten behoeve van een keuzeafweging tussen deze drie varianten. Het doel in fase 2 is te bepalen of de ingreep kan leiden tot overtredingen van de wetten en regels die zien op bescherming van de natuur. Als dat het geval is, worden mogelijkheden onderzocht onder welke voorwaarden ontheffing (Hoofdstuk 3 Wnb), vergunning (Hoofdstuk 2 Wnb) en/of toestemming (NNN) kan worden verkregen en of mitigatie of compensatie nodig is.

## 1.2 Leeswijzer

Hoofdstukken 2 t/m 5 bevatten een omschrijving van het project, het plangebied, de aanpak van de beoordeling van effecten van het windpark in het kader van de natuurwetgeving, de beschermde gebieden in het studiegebied en van de toegepaste methoden en gebruikte bronnen. Vervolgens is in hoofdstuk 6, 7 en 8 het gebiedsgebruik en verspreiding van vogels, vleermuizen en overige beschermde soorten in het studiegebied beschreven. In hoofdstukken 9 en 10 worden de effecten van de ingreep op beschermde soorten en gebieden bepaald. De effecten worden in hoofdstuk 11,12 en 13 beoordeeld in het kader van relevante natuurwetgeving. De overkoepelende conclusies



en aanbevelingen voor mitigerende maatregelen zijn beschreven hoofdstuk 14. Dit hoofdstuk kan eveneens gelezen worden als de samenvatting van het rapport.

## 2 Inrichting windpark en plangebied

### 2.1 Plangebied en studiegebied

Het plangebied ligt in het noordelijk deel van de Flevopolder in de gemeenten Lelystad en Dronten. Het grenst aan de kernen van Dronten, Swifterbant en Lelystad, het Ketelmeer en het IJsselmeer. Van de voorgenomen opstelling liggen twee of drie rijen windturbines in bolstapeling achter de dijk in het IJsselmeer.

In en rond de plaatsingszones is het landgebruik overwegend agrarisch. Het grondgebruik bestaat hoofdzakelijk uit akkerbouw en in mindere mate uit grasland, bloementeelt, bollenteelt en fruitteelt<sup>1</sup>. Bebouwing is aanwezig in de vorm van vrijstaande gebouwen (agrarische bedrijven). Centraal in het plangebied ligt het dorp Swifterbant. In het westen van het plangebied loopt de rijksweg A6 tussen de Ketelbrug en Lelystad.

Binnen het plangebied liggen enkele kleine natuurgebieden. Het gaat om Kamperhoek bij de Ketelbrug, het Visvijverbos bij Lelystad en twee kleine natuurgebieden langs de Noordertocht (Bossen Rivierduingebied). Direct ten zuidwesten van Swifterbant ligt het Swifterbos. De bossen zijn meest in de tweede helft van de vorige eeuw als loofbos aangeplant. Het natuurgebied Kamperhoek bestaat voor een aanzienlijk deel ook uit grasland, ruigte en moeras.

Een deel van het plangebied ligt in het IJsselmeer. Het IJsselmeer is hier overwegend tussen de 3 en 5 meter diep en plaatselijk tot 7 meter diep. Op circa twee kilometer uit de kust ligt een vaargeul die het Ketelmeer verbindt met het Markermeer (Houtribsluizen)

Het studiegebied is voor het onderdeel ecologie in een aantal gevallen ruimer genomen dan het plangebied. Dit verschilt per effecttype of per diersoort. Voor mobiele soorten (o.a. vogels) beslaat het studiegebied een groot deel van Flevoland.

Het plangebied is ingedeeld in drie deelgebieden (plaatsingszones) (zie figuur 2.1):

- IJsselmeer;
- West;
- Oost.

---

<sup>1</sup> Bron: [http://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research/Faciliteiten-Producten/Kaarten-en-GIS-bestanden/Landelijk-Grondgebruik-Nederland/Ign\\_viewer.htm](http://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research/Faciliteiten-Producten/Kaarten-en-GIS-bestanden/Landelijk-Grondgebruik-Nederland/Ign_viewer.htm)



Figuur 2.1 Ligging deelgebieden Windplan Blauw.

## 2.2 Inrichting windpark

Windplan Blauw bestaat uit de aanleg en het gebruik van nieuwe windturbines en de sanering van bestaande windturbines in het IJsselmeer en de Flevopolder. Andere onderdelen van het plan zijn de bekabeling tussen de windturbines (en het samenbrengen in een onderstation) en de netaansluiting (schakelstation in Lelystad), alsmede de aanleg van onderhoudswegen en kraanopstelplaatsen.

### 2.2.1 Aanleg en gebruik geplande windturbines

Per variant verschilt de locatie, type en aantal windturbines. Ten behoeve van de effectbepaling in het MER worden in beginsel twee typen windturbines gehanteerd, gebaseerd op de maximale afmetingen die in het MER onderzocht worden (tabel 2.1). De oppervlakte van de fundering van beide typen windturbines is 625 m<sup>2</sup>.

Tabel 2.1 Typen windturbines die in het MER worden gehanteerd. Deze typen windturbines zijn gebaseerd op de maximale afmetingen die in het MER worden onderzocht. In de effectbepaling in voorliggend rapport is een specifieke turbine als worst case geselecteerd (zie tabel 2.2).

toepassing	vermogen	rotordiameter	ashoogte
deelgebied West en IJsselmeer buitendijks	5 MW	152 m	137 m
deelgebied Oost	5 MW	164 m	166 m

Voor de effectbepaling in voorliggend rapport is een specifiek turbinetype als *worst case* geselecteerd. Voor Windplan Blauw zijn een drietal typen turbines mogelijk (tabel 2.2) Deze selectie is gebaseerd op turbines die nu in de markt beschikbaar zijn en voldoen aan de technische uitgangspunten van Windplan Blauw. Ten behoeve van de effectbepaling is de *worst case* geselecteerd (type Lagerwey L136-4.5). Met betrekking tot slachtoffers van lokaal aanwezige vogels betreft dit de laagst mogelijk as, in combinatie met de grootst mogelijke rotor. Voor andere soortgroepen zijn de verschillen in afmetingen van de turbines niet van invloed op de effectbepaling.

Tabel 2.2 Shortlist turbines voor toepassing in het MER. Vetgedrukt het type turbine die bij de effectbepaling aangehouden is.

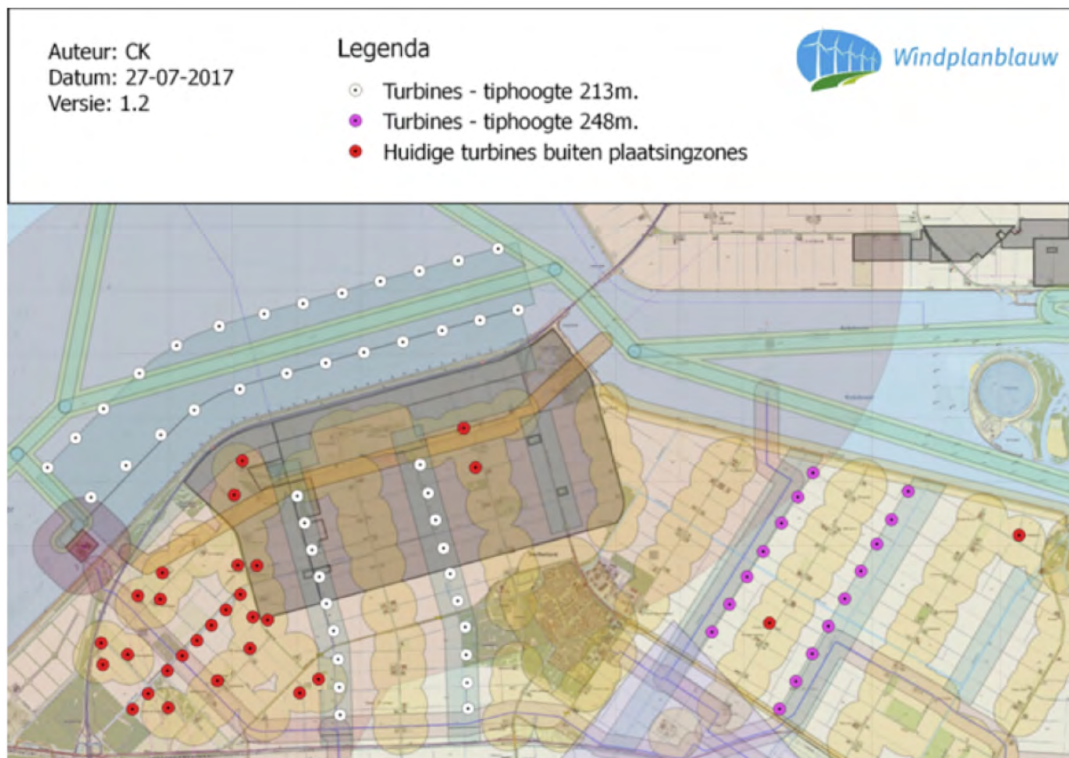
fabrikant	type	vermogen	rotordiameter	ashoogte
Gamesa	G132-5.0	5.0 MW	132 m	120, 140
<b>Lagerwey</b>	<b>L136-4.5</b>	<b>4.5 MW</b>	<b>136 m</b>	<b>120, 132, 140, 166 m</b>
Enercon	E141-EP4-4.2	4.2 MW	141 m	129, 135, 159 m

Het Voorkeursalternatief (VKA) is nog niet definitief bepaald. In voorliggend rapport worden het basisalternatief en twee varianten onderzocht::

- basisalternatief IR (= Innovatieve turbines binnen de Regioplanzones);
- variant IA (= Innovatieve turbines binnen de regioplanzones en Alternatieve plaatsingszones);
- variant IB (= Innovatieve turbines binnen de regioplanzones met een Bolstapeling op het IJsselmeer).

#### *Basisalternatief IR*

In het basisalternatief IR worden twee rijen windturbines ontwikkeld in het IJsselmeer; alternatieve plaatsingszones worden niet benut (figuur 2.2). In totaal worden in het basisalternatief IR 60 turbines ontwikkeld.



Figuur 2.2 Turbinelocaties van Basisalternatief IR van Windplan Blauw. De rode turbines zijn de zogenaamde dubbeldraaiturbines (§ 2.2.2). De coördinaten van de turbineposities zijn opgenomen in de technische uitgangspuntennotitie in het hoofddocument van het MER.

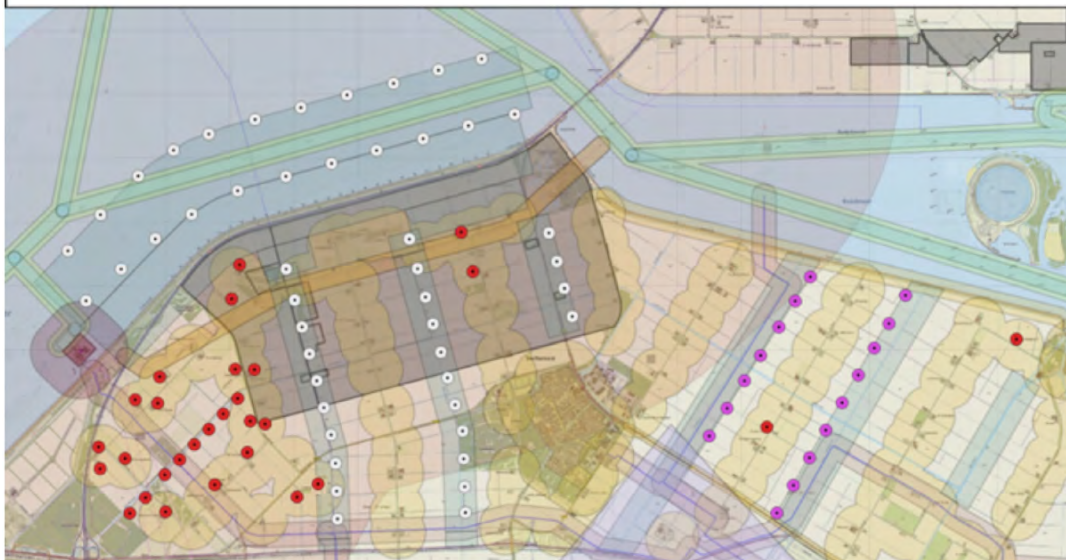
#### Variant IA: alternatieve plaatsingszones

In variant IA worden drie turbines minder gerealiseerd in het IJsselmeer (22 in plaats van 25). Naast de zones uit het basisalternatief IR worden zes extra turbines ontwikkeld in de alternatieve plaatsingszones 'uitbreiding Klokbekertocht en Rivierduintocht' en in de Kamperhoekweg (figuur 2.3). In totaal worden in deze variant 63 windturbines ontwikkeld.

Auteur: CK  
Datum: 27-07-2017  
Versie: 1.2

#### Legenda

- Turbines - tiphoogte 213m.
- Turbines - tiphoogte 248m.
- Huidige turbines buiten plaatsingzones

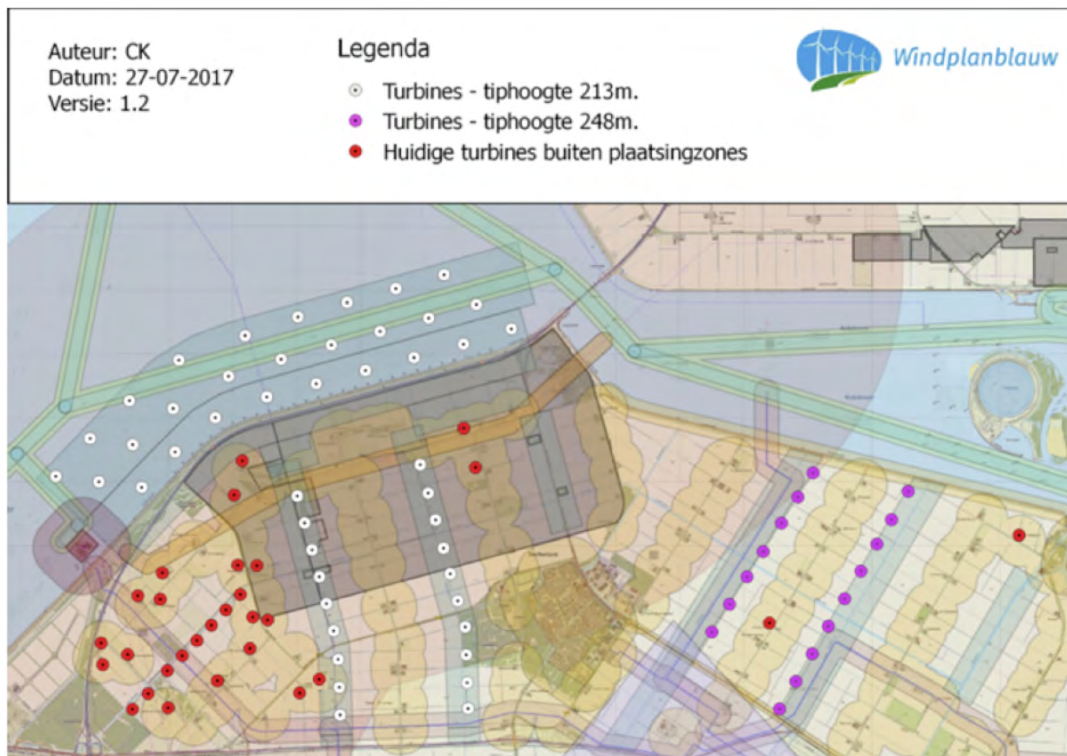


Figuur 2.3 Turbinelocaties van Variant IA van Windplan Blauw. De rode turbines zijn de zogenaamde dubbeldraaiturbines (§ 2.2.2). De coördinaten van de turbineposities zijn opgenomen in de technische uitgangspuntennotitie in het hoofddocument van het MER.

#### Variant IB: bolstapeling IJsselmeer

In variant IB worden drie lijnen ontwikkeld in het IJsselmeer in de vorm van een bolstapeling (figuur 2.4) In deze variant worden 27 turbines in het IJsselmeer ontwikkeld. De plaatsingszones op land zijn in deze variant gelijk aan de plaatsingszones in het basisalternatief IR. In totaal worden in deze variant 62 turbines ontwikkeld.



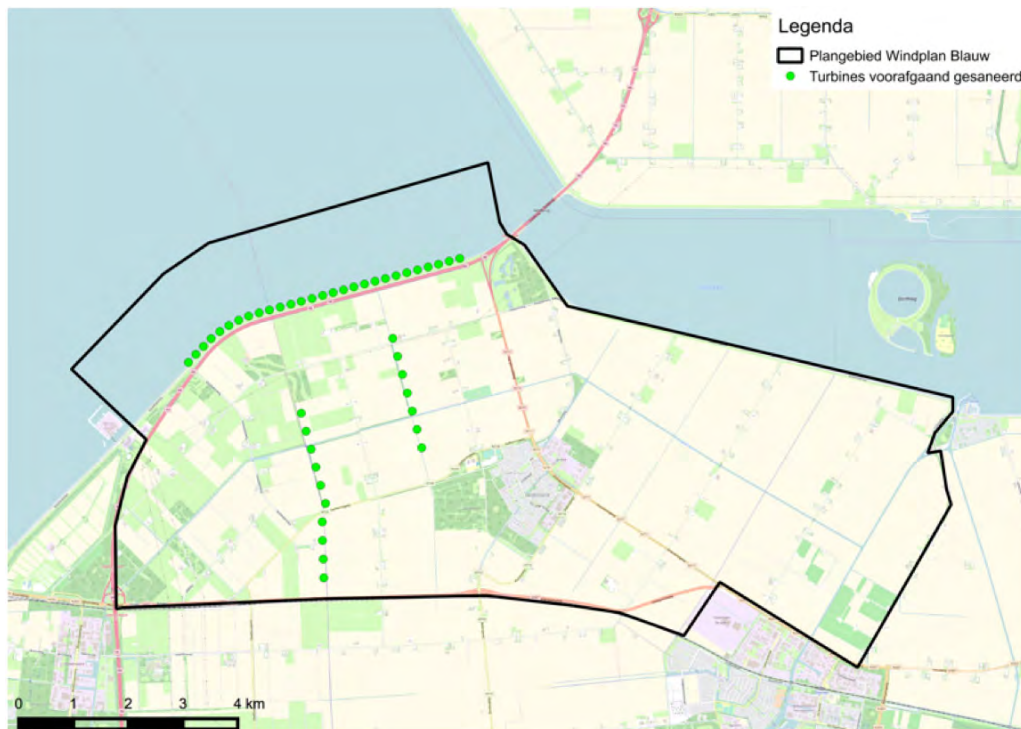


Figuur 2.4 Turbinelocaties van Variant IB van Windplan Blauw. De rode turbines zijn de zogenaamde dubbeldraaiturbines (§ 2.2.2). De coördinaten van de turbineposities zijn opgenomen in de technische uitgangspuntennotitie in het hoofddocument van het MER.

## 2.2.2 Sanering bestaande windturbines

In de huidige situatie staan 74 windturbines in het plangebied. Dit gaat om het huidige windpark Irene Vorrink (in het IJsselmeer) en diverse windturbines in het binnendijkse gedeelte van het plangebied. De sanering van deze turbines maakt onderdeel uit van het project. Alle bestaande windturbines zullen dus in de eindsituatie zijn verwijderd. Daarnaast wordt in het MER een scenario onderzocht waarin een deel van de bestaande windturbines (28) in productie blijven naast de nieuwe turbines (zie figuur 2.2, 2.3 en 2.4). In werkelijkheid treedt deze situatie maximaal 5 jaar op. Dit noemen we de dubbeldraaiperiode. De dubbeldraaiperiode ontstaat doordat de saneringsopgave gefaseerd zal plaatsvinden. De 45 bestaande windturbines die binnen een plaatsingszone voor nieuwe windturbines staan worden voor in gebruik name van de nieuwe turbines verwijderd (figuur 2.5). De solitaire turbines en de lijnopstelling (noordertocht) in het westen van het plangebied kunnen gelijktijdig in bedrijf zijn met de nieuw te plaatsten turbines.

In het MER wordt uitgegaan van een *worst case* benadering, dit betekent dat ervan uitgegaan wordt dat de 28 turbines maximaal 5 jaar zullen dubbeldraaien. Deze situatie wordt los van de eindsituatie in voorliggend rapport beoordeeld.



*Figuur 2.5 Windturbines (N=45) die voorafgaand aan de bouw van de nieuwe windturbines worden gesaneerd. De coördinaten van de turbineposities zijn opgenomen in de technische uitgangspuntennotitie in het hoofddocument van het MER.*

### 2.2.3 Aanleg onderhoudswegen en kraanopstelplaatsen

Voor de aanleg van de onderhoudswegen van en naar de turbines en de kraanopstelplaatsen worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- de graafdiepte bij de aanleg van de wegen en de wegen zelf liggen niet dieper dan - 40 cm (naar verwachting 25 cm diepte);
- er worden geen sloten naast de wegen aangelegd voor de ontwatering;
- wegbreedte bedraagt 5 m;
- aan te leggen onderhoudswegen:
  - 4 km langs de Rendiertocht;
  - 3,5 km langs de Elandtocht;
  - 4,5 km langs de Rivierduintocht (4,7 km voor variant IA);
  - 4,3 km langs de Klokbekertocht (4,5 km voor variant IA);
  - alleen bij variant IA nog extra: 1,5 km langs de Kamperhoekweg;
- aan te leggen kraanopstelplaatsen 60 bij 30 m, 1.800 m<sup>2</sup> per stuk;
- toename verhard oppervlak basisalternatief IR: 81.500 m<sup>2</sup> (wegen) + 21.875 m<sup>2</sup> (fundering) + 63.000 m<sup>2</sup> (kraanopstelplaatsen);
- toename verhard oppervlak variant IA: 89.000 m<sup>2</sup> (wegen) + 25.625 m<sup>2</sup> (fundering) + 73.800 m<sup>2</sup> (kraanopstelplaatsen);
- toename verhard oppervlak variant IB: zie basisalternatief IR;
- aanpassingen aan waterpeilen/tijdelijke bemaling tijdens aanleg: geen;
- aanpassingen aan waterpeilen/tijdelijke bemaling na aanleg: geen.



## 2.2.4 Bekabeling

Tussen de windturbines wordt bekabeling aangebracht. De bekabeling wordt samengebracht in een onderstation. Daarnaast worden kabels aangebracht tussen het onderstation en de netaansluiting (schakelstation in Lelystad). Voor het samenbrengen van de kabels in een onderstation zijn in deze fase van het MER twee opties onderzocht (optie 1 en optie 2). In het hoofddocument van het MER zijn kaarten opgenomen van de twee opties die in voorliggend rapport onderzocht worden. Voor de aanleg van de kabels in het buitendijkse deel van het plangebied is het mogelijk dat de waterbodem plaatselijk verlaagd wordt. De kabels worden ingegraven in de waterbodem.

Voor het binnendijkse deel van het plangebied is voor de aanleg van de kabels uitgangspunt dat geen sloten worden gedempt of (tijdelijke) aanpassingen aan waterpeilen/tijdelijke bemaling wordt toegepast.

## 2.3 Autonome ontwikkelingen en referentiesituatie

De volgende ontwikkelingen worden meegenomen in voorliggend onderzoek:

- **Uitbreiding vliegveld Lelystad** (op basis van luchthavenbesluit Lelystad 2015). Vliegveld Lelystad is in de huidige situatie een vliegveld voor onder andere lesvluchten, rondvluchten, vliegtuighuur en vliegtuigonderhoud. De ontwikkeling van Lelystad Airport voorziet in een gefaseerde bouw van de infrastructuur en faciliteiten. In 2019 zal de uitbreiding gereed zijn en is de opening van Amsterdam Lelystad Airport voor 'leisure' verkeer (vakantievluchten). Tot 2043 kan een verdere groei van het aantal vliegbewegingen plaatsvinden. Bij de beoordeling in dit MER wordt rekening gehouden met de hoogtebeperkingen van de outer horizontal (een algemene zone rondom de luchthaven), de invliegroute en de VFR-route (een zichtroute). Deze zorgen voor een hoogtebeperking over de deelgebieden IJsselmeer en West van 213 meter;
- **Stadsuitbreidingen Lelystad**. Het open gebied tussen het bosgebied Hollandse Hout en Lelystad wordt volledig bebouwd (onherroepelijk bestemmingsplan Warande fase I, 2010). Aan de noordkant van Lelystad is langs de Oostervaart een bedrijventerrein voorzien (onherroepelijk bestemmingsplan bedrijventerrein Oostervaart, 2012);
- **Bedrijventerrein Poort van Dronten**. Het gebied tussen de Rendiertocht en de huidige bebouwing van Dronten wordt een bedrijventerrein met enkele woon-werkkavels (vastgesteld bestemmingsplan Poort van Dronten, 2016);
- **Flevokust**. De provincie Flevoland en de gemeente Lelystad ontwikkelen samen Flevokust. Flevokust is een nieuw te realiseren overslaghaven met een 'nat' bedrijventerrein direct ten noorden van Lelystad (net buiten het plangebied). Het bestemmingsplan is inmiddels vastgesteld. De verwachting is dat eind 2017/begin 2018 de eerste bedrijven kunnen starten met de bouw (vastgesteld bestemmingsplan Flevokust, 2016);
- **Verbreiding rijksweg A6**. De rijksweg A6 tussen Almere Buiten-Oost en de afslag bij Lelystad zal verbreed worden naar 2 banen met 3 rijstroken. De werkzaamheden zijn afgerond in 2022;

- **Programma Nieuwe Natuur.** In oktober 2013 is de Provincie Flevoland gestart met het programma Nieuwe Natuur. Drie projecten die binnen het plangebied van Windplan Blauw liggen zijn Natuur op G38 (Klokbekerweg 7, bestemmingsplan), Natuur in Bedrijf (nabij Kamperhoek/Ketelmeer, nog niet in bestemmingsplan) en Swifterpark (nog niet in bestemmingsplan). De laatste twee zijn dan ook nog geen onderdeel van de autonome ontwikkeling, maar kunnen dit nog wel worden als ze nog in besluitvorming gaan in 2017;
- **Zoekgebied woningbouwlocatie bij Swifterbant.** Deze plannen zijn opgenomen in de structuurvisie van Dronten, maar nog niet opgenomen in het bestemmingsplan. Het plan is nog te weinig concreet om rekening mee te kunnen houden of effecten aan te geven, maar kan dit nog wel worden als het nog in besluitvorming gaat in 2017;
- **Windpark Zeewolde.** De Ontwikkelvereniging Zeewolde heeft het voornemen een windpark van 93 windturbines (Windpark Zeewolde) te realiseren in het zoekgebied voor windenergie "Deelgebied Zuid" uit het Regioplan Windenergie Zuidelijk en Oostelijk Flevoland. Een deel van de bestaande windturbines binnen de gemeente Zeewolde worden gesaneerd. De RCR-procedure loopt, daarom wordt deze ontwikkeling meegenomen als autonome ontwikkeling. De ontwikkeling van Windpark Zeewolde heeft geen invloed op de keuzes in het MER voor Windplan Blauw.
- **Windpark Wieringermeer.** Het te ontwikkelen Windpark Wieringermeer heeft 100 turbines en levert ongeveer 300 MW vermogen. Dit windpark wordt ontwikkeld in de Wieringermeerpolder, in de kop van Noord-Holland. De bouw van Windpark Wieringermeer start naar verwachting in 2018;
- **Windpark Fryslân.** Dit windpark is voorzien in Friesland, ten zuiden van de Afsluitdijk. Het park van 89 windturbines en een totaal vermogen van 320 MW wordt gedeeltelijk in het IJsselmeer ontwikkeld. De bouw wordt naar verwachting in 2019 gestart;
- **Marker Wadden.** De Marker Wadden is een groep van vijf eilanden die in het Markermeer wordt ontwikkeld. De eilanden krijgen een belangrijke natuurfunctie. In 2016 is gestart met de aanleg van de eilanden.

Het peiljaar voor de referentiesituatie is 2023. In de referentiesituatie zijn (zonder uitvoering van het plan) alle 74 bestaande turbines nog steeds in gebruik. In de plansituatie is in 2023 het windpark volledig gebouwd en in gebruik. De dubbeldraai-turbines draaien vanaf dit moment nog maximaal 5 jaar door. De effecten van Windplan Blauw zijn gebaseerd op de referentiesituatie van 2023. Het is voor de effectbepaling op natuur echter niet relevant of de referentiesituatie op het jaartal 2023 gebaseerd wordt of dat een ander jaartal gekozen wordt.



## **3 Aanpak beoordeling in het kader van natuurwetgeving en natuurbeleid**

### **3.1 Natura 2000-gebieden**

Gebiedsbescherming is in de Wnb beschreven in 'Hoofdstuk 2. Natura 2000-gebieden'. Voor een samenvatting van dit hoofdstuk uit de Wnb wordt verwezen naar bijlage 1 (wettelijk kader).

Een deel van het plangebied is onderdeel van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het overige deel grenst aan Natura 2000-gebied IJsselmeer en aan Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer. Op ruimere afstand liggen nog meer Natura 2000-gebieden (zie verder hoofdstuk 4). Als de bouw of het gebruik van het windpark negatieve effecten heeft op Natura 2000-gebieden, is een vergunning op grond van de Wet natuurbescherming (kortweg: Wnb) vereist. Ook kunnen maatregelen om negatieve effecten te voorkomen, te verminderen of te compenseren nodig zijn.

In voorliggend rapport zijn de resultaten van een Oriëntatiefase van de Habitattoets (ook wel Voortoets) beschreven, dat wil zeggen een verkennend onderzoek naar de effecten op Natura 2000-gebieden. De centrale vraag van deze toetsing is: bestaat er een reële kans op significant negatieve effecten op beschermde natuurgebieden of kan het optreden van significant negatieve effecten met zekerheid worden uitgesloten?

Meer in detail geeft deze rapportage antwoord op de volgende vragen.

- Welke beschermde natuurgebieden liggen binnen de invloedssfeer van het windpark? Wat zijn de instandhoudingsdoelstellingen voor deze natuurgebieden?
- Wat is de ligging van het studiegebied ten opzichte van de habitattypen, de leefgebieden van soorten of andere natuurwaarden waarvoor de betreffende natuurgebieden zijn aangewezen? Welke functies heeft het studiegebied en zijn invloedssfeer voor deze beschermde natuurwaarden?
- Welke effecten op beschermde natuurgebieden hebben de bouw en het gebruik van het geplande windpark?
- Welke maatregelen kunnen worden genomen om eventuele effecten te vermijden of te verminderen? Hoe effectief zijn deze mitigerende maatregelen?
- Wat zijn de effecten van het windpark als deze worden beschouwd in samenhang met andere activiteiten en plannen, met andere woorden, wat zijn de cumulatieve effecten?
- Kunnen significante effecten (inclusief cumulatieve effecten) met zekerheid worden uitgesloten?

De effecten van de ingreep worden getoetst aan de instandhoudingsdoelstellingen die voor de Natura 2000-gebieden (zullen) gelden. Deze zijn ontleend aan de aanwijzingsbesluiten.

## 3.2 Soortenbescherming

De bescherming van soorten is in de Wnb beschreven in 'Hoofdstuk 3. soorten'. Voor een samenvatting van dit hoofdstuk uit de Wnb wordt verwezen naar bijlage 1 (Wettelijk kader).

Bij de realisatie van Windplan Blauw moet rekening worden gehouden met het huidige voorkomen van beschermde soorten planten en dieren in het studiegebied. Als de voorgenomen ingreep leidt tot het overtreden van verbodsbepalingen betreffende beschermde soorten, zal moeten worden nagegaan of een vrijstelling geldt of dat een ontheffing moet worden verkregen.

De effecten van de bouw en het gebruik van het windpark op beschermde soorten planten en dieren zijn in beeld gebracht en getoetst aan de verbodsbepalingen uit de Wnb. Daarbij is ingegaan op de volgende vragen.

- Welke beschermde soorten planten en dieren komen mogelijk of zeker voor in de invloedssfeer van het windpark?
- Welke effecten op beschermde soorten heeft de realisatie van het windpark in samenhang met andere plannen en projecten in de omgeving (autonome ontwikkeling)?
- Kunnen deze effecten een wezenlijke negatieve invloed op de betrokken soorten hebben?
- Welke verbodsbepalingen worden overtreden en is hiervoor een ontheffing nodig?
- Is er mogelijk sprake van een effect op de Staat van Instandhouding (Svl) van de betrokken soorten?
- Welke maatregelen voor mitigatie en compensatie van schade aan beschermde soorten zijn noodzakelijk?

De Wet natuurbescherming onderscheidt bij de bescherming van soorten drie beschermingsregimes:

- *Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn* (Wnb § 3.1),
- *Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn* (Wnb § 3.2) en
- *Beschermingsregime andere soorten* (Wnb § 3.3).

Met het in werking treden van de Wet natuurbescherming (d.d. 1 januari 2017) is het beschermingsregime voor een aantal soorten veranderd dan wel vervallen. Ook zijn een aantal soorten beschermd die dat voorheen niet waren. Voor soorten vallend onder '*Beschermingsregime andere soorten*' kan de provincie een vrijstelling verlenen voor handelingen in het kader van ruimtelijke inrichting of de ontwikkeling van gebieden (Wnb Art. 3.10 lid 2a).

## 3.3 Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland is een Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. In het Natuurnetwerk Nederland liggen:

- bestaande natuurgebieden, waaronder de 20 nationale parken;

- gebieden waar nieuwe natuur wordt aangelegd;
- landbouwgebieden, beheerd volgens agrarisch natuurbeheer;
- ruim 6 miljoen hectare grote wateren: meren, rivieren, de kustzone van de Noordzee en de Waddenzee;<sup>2</sup>
- alle Natura 2000-gebieden.

Voor gebieden die zijn begrensd binnen het Natuurnetwerk Nederland, ecologische verbindingzones en gebieden met agrarisch natuurbeheer, geldt een planologisch beschermingsregime. Ingrepen in deze gebieden zijn alleen toegestaan als ze geen negatieve effecten hebben op deze gebieden, of als negatieve effecten kunnen worden tegengegaan door het nemen van mitigerende maatregelen. Heeft een ingreep wel een significant negatief effect op de wezenlijke kenmerken en waarden van een gebied dat behoort tot het Natuurnetwerk Nederland, dan geldt het 'nee, tenzij'-regime. Een project kan dan alleen doorgaan indien reële alternatieven ontbreken en indien sprake is van een groot openbaar belang. Als een ingreep wordt toegestaan moet de schade zoveel mogelijk worden beperkt door mitigerende maatregelen en moet de resterende schade door de initiatiefnemer worden gecompenseerd. Dit beschermingsregime is verankerd in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR)/Besluit Algemene regels ruimtelijke ordening (Barro) en in Verordening voor de fysieke leefomgeving Flevoland 2012 (geconsolideerde versie per 1 maart 2015) (provincie Flevoland 2015). De wezenlijke waarden en kenmerken van de gebieden zijn beschreven in twee documenten van de Provincie Flevoland (Greve & Miedema 2011a en 2011b). In bijlage 1 zijn de ruimtelijke regels omtrent het Natuurnetwerk Nederland (voorheen EHS) opgenomen. Deze regels gelden voor ruimtelijke plannen of besluiten binnen of nabij het aangewezen NNN.

Voor Windplan Blauw is een toets uitgevoerd die antwoord geeft op de volgende vragen.

- Welke windturbines zijn in of nabij het Natuurnetwerk Nederland gepland?
- Wat zijn de wezenlijke kenmerken en waarden van het NNN ter plaatse?
- Is er sprake van een wezenlijke aantasting van die wezenlijke kenmerken en waarden (waar nodig rekening houdend met externe werking)?
- Wat zijn de mogelijkheden om een eventuele aantasting te beperken?
- Is er een noodzaak voor de compensatie van een eventuele aantasting van het Natuurnetwerk Nederland?

### 3.4 Provinciaal natuurbeleid

In het plangebied zijn door de provincie akkerfauna-gebieden (Leefgebied open akker) aangewezen waarvoor subsidies worden verstrekt voor collectief akkervogelbeheer.

Voor Windplan Blauw is een toets uitgevoerd die antwoord geeft op de volgende vragen.

- Welke windturbines zijn in of nabij deze akkerfauna-gebieden gepland?
- Wat zijn de natuurdoelen van deze gebieden?

<sup>2</sup> <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/natuur-en-biodiversiteit/inhoud/natuurnetwerk-nederland>; geraadpleegd d.d. januari 2017.

- Is er sprake van een aantasting van deze natuurdoelen (waar nodig rekening houdend met externe werking)?

### **3.5 Kaderrichtlijn Water**

#### **Toetsingskader KRW**

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) heeft tot doel het bereiken van een goede ecologische en chemische toestand in alle wateren in Europa. De invoering van de KRW brengt voor waterbeheerders verschillende verplichtingen met zich mee zoals het bepalen van doelstellingen, het uitvoeren van herstelmaatregelen en het meten van de resultaten. De KRW gaat uit van een resultaatsverplichting.

Ter bescherming en verbetering van de waterkwaliteit voert Rijkswaterstaat de komende planperiode verschillende soorten maatregelen uit (zie BPRW). Zo wordt het huidige beschermingsniveau van de waterkwaliteit gehandhaafd, zoals de KRW vereist. Voor nieuwe activiteiten of ingrepen in een waterlichaam moet een toetsing worden uitgevoerd. De centrale vraag daarbij is of de KRW-doelstellingen voor het waterlichaam waarop de activiteit mogelijk effecten heeft, nog wel behaald kunnen worden als de activiteit daadwerkelijk plaatsvindt.

De begrenzing van oppervlaktewaterlichamen in de Waterwet is doorgaans ruimer dan die in het kader van de KRW. De KRW-waterlichamen zijn in de meeste gevallen beperkt tot het natte areaal, terwijl Rijkswaterstaat in het kader van de Waterwet ook het waterstaatkundig beheer voert over drogere gebieden in de uiterwaarden en de buitendijkse gebieden rond de grote meren. Initiatieven in gebieden die op grond van de Waterwet zijn aangewezen als de drogere oevergebieden, zullen alleen in aanmerking komen voor een toets vanuit KRW-perspectief als daar concreet externe effecten op een KRW-waterlichaam te verwachten zijn.

De begrenzing van de KRW-waterlichamen is te vinden op de gedetailleerde kaarten in de achterliggende brondocumenten voor de waterlichamen. De begrenzing van de oppervlaktewaterlichamen in de zin van de Waterwet voor zover in beheer bij Rijkswaterstaat is te vinden in de Waterregeling.

### **3.6 MER beoordelingskader**

In voorliggend rapport worden het basisalternatief en twee varianten beoordeeld volgens een aantal beoordelingscriteria (tabel 3.1). De beoordelingscriteria worden beoordeeld volgens een zevenpuntsschaal. Indien alleen negatieve of alleen positieve effecten voor criteria aanwezig zijn dan wordt beoordeeld volgens een vierpuntsschaal (tabel 3.2 tot en met 3.6).

Het nulalternatief (tabel 3.2) bedraagt de referentiesituatie met het doordraaien van de 74 bestaande windturbines. Voor Ecologie is de huidige situatie niet anders dan de

referentiesituatie (inclusief autonome ontwikkelingen van § 2.3); de autonome ontwikkelingen leiden niet tot een andere referentiesituatie dan de huidige situatie.

Tabel 3.1 MER beoordelingskader VKA Windplan Blauw voor ecologie.

Thema	aspect	beoordelingscriterium
ecologie	verstoring	effect van verstoring tijdens de aanlegfase - vogels
		effect van verstoring tijdens de aanlegfase - vleermuizen
		effect van verstoring tijdens de gebruiksfase - broedvogels
		effect van verstoring tijdens de gebruiksfase - niet-broedvogels
		effect van verstoring tijdens de gebruiksfase - vleermuizen
	aanvaringslachtoffers	aantallen aanvaringslachtoffers onder vogels
		aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen
	barrièrewerking	effect van barrièrewerking voor vogels
	Natura 2000-gebieden	beoordeling van de kans op significante effecten
	overige gebieden	effecten op overige beschermde gebieden
	beschermde en bedreigde soorten	effect op beschermde en bedreigde soorten

Tabel 3.2 Beoordelingsmethodiek Windplan Blauw voor ecologie voor beoordelingscriteria aanleg vogels, invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels, invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase, invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase, barrièrewerking voor vogels.

Score	Oordeel ten opzichte van de referentiesituatie
--	verstoring van soorten leidend tot belangrijke afname kenmerkende/kwetsbare en/of Rode Lijst-soorten en/of in beschermd gebied
-	verstoring van soorten leidend tot lokale afname
0/-	geringe verstoring van soorten
0	geen betekenisvol effect
0/+	geringe afname van verstoring
+	afname van verstoring
++	zeer grote afname van verstoring

<sup>1</sup> Een gering negatief effect kan optreden bij zowel een beperkt effect op een situatie met een hoge waarde, als bij een groot effect op een situatie met weinig waarde. De waardering wordt beoordeeld op basis van 'expert judgement'.



Tabel 3.3 *Beoordelingsmethodiek Windplan Blauw voor ecologie voor beoordelingscriteria sterfte van vogels, invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase.*

Score	Oordeel ten opzichte van de referentiesituatie
--	sterfte van soorten leidend tot wezenlijk effect op lokale populatie of elders
-	sterfte van soorten van betekenis voor lokale populatie
0/-	sterfte van soorten zonder effecten op (lokale) populatie
0	geen sterfte of van niet-betekenisvolle omvang, geen effect
0/+	geringe afname van aanvaringslachtoffers
+	afname van aanvaringslachtoffers
++	zeer grote afname van aanvaringslachtoffers

Tabel 3.4 *Beoordelingsmethodiek Windplan Blauw voor ecologie voor beoordelingscriterium significant negatieve effecten op instandhoudings-doelstellingen Natura 2000-gebieden.*

Score	Oordeel ten opzichte van de referentiesituatie
--	verstoring en sterfte van soorten leidend tot significante effecten in Natura 2000-gebied
-	verstoring en sterfte van soorten leidend tot lokale afname in Natura 2000-gebied
0/-	geringe verstoring en sterfte van soorten in Natura 2000-gebied
0	geen betekenisvol effect in Natura 2000-gebied

Tabel 3.5 *Beoordelingsmethodiek Windplan Blauw voor ecologie voor beoordelingscriterium invloed op beschermde en bedreigde soorten.*

Score	Oordeel ten opzichte van de referentiesituatie
--	verstoring en sterfte van soorten leidend tot aantasting gunstige staat van instandhouding
-	verstoring en sterfte van soorten leidend tot lokale afname van soorten
0/-	geringe verstoring en sterfte van soorten
0	geen sterfte of van niet-betekenisvolle omvang, geen effect

Tabel 3.6 *Beoordelingsmethodiek Windplan Blauw voor ecologie voor beoordelingscriterium invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden.*

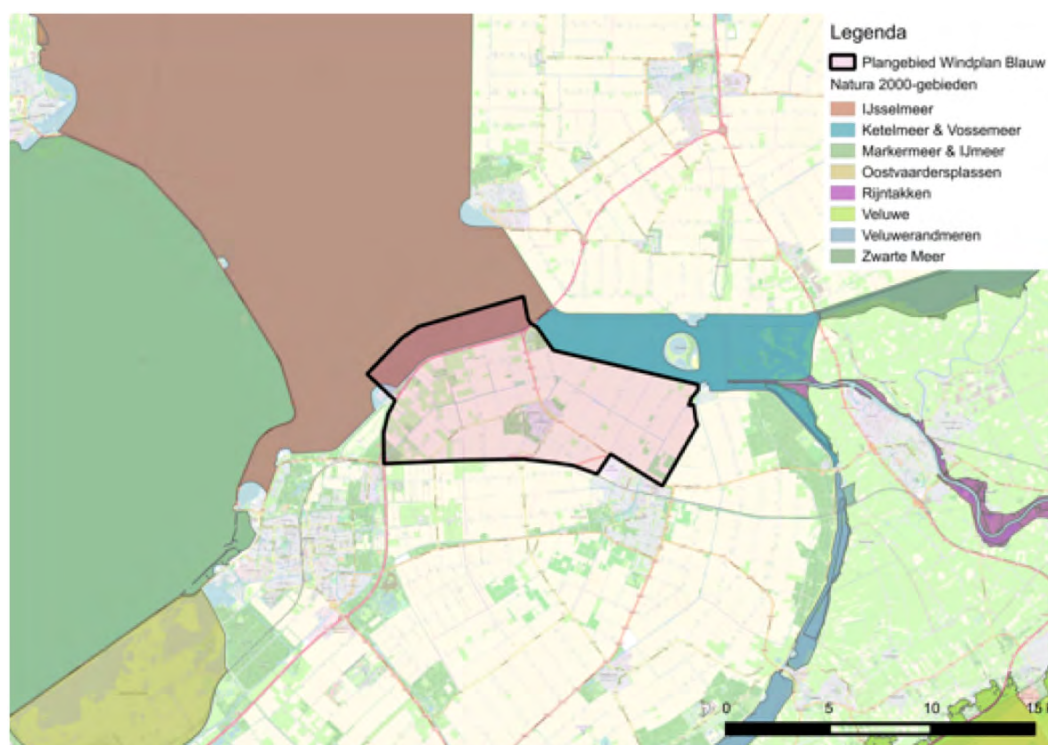
Score	Oordeel ten opzichte van de referentiesituatie
0	geen verandering van ruimtebeslag en externe beïnvloeding in NNN
0/+	geringe afname van ruimtebeslag en externe beïnvloeding in NNN, KRW en overig beschermde gebieden
+	grote afname van ruimtebeslag en externe beïnvloeding in NNN, KRW en overig beschermde gebieden
++	zeer grote afname van ruimtebeslag en externe beïnvloeding in NNN, KRW en overig beschermde gebieden

## 4 Beschermde gebieden en afbakening onderzoek

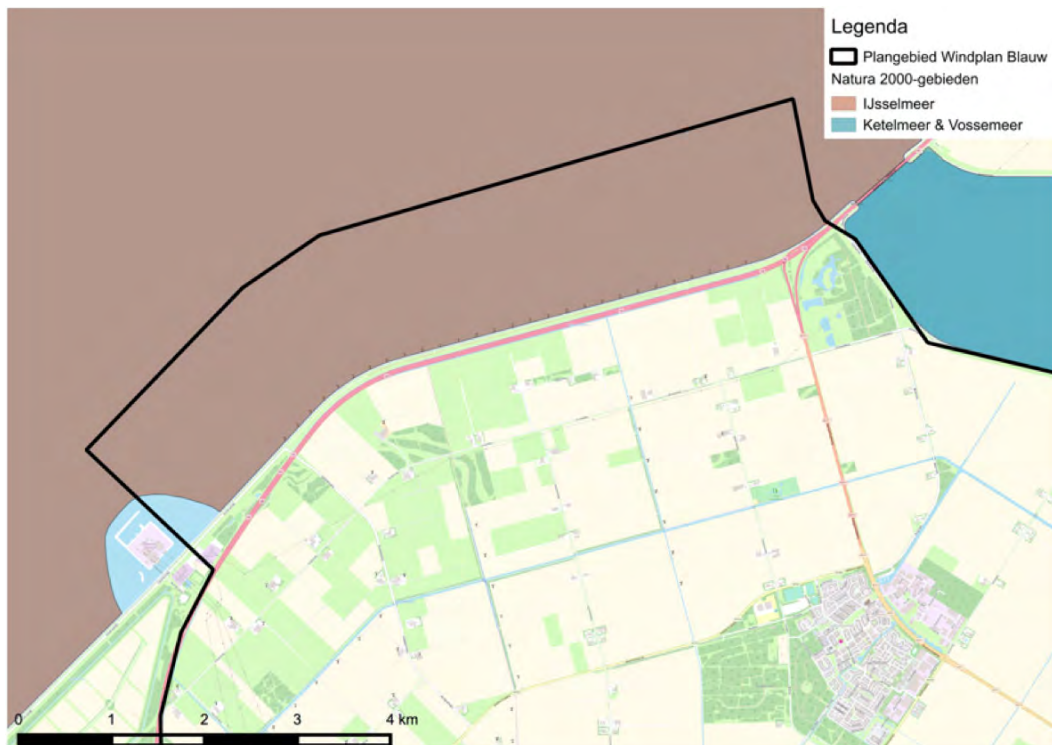
### 4.1 Natura 2000-gebieden in het studiegebied

Een gedeelte van het plangebied maakt deel uit van het Natura 2000-gebied IJsselmeer (figuur 4.1 en 4.2). Het noordoostelijk deel van het plangebied grenst direct aan het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer. Ten oosten van het plangebied liggen ook de Natura 2000-gebieden Rijntakken (vanaf 1,5 km afstand), Veluwerandmeren (vanaf 7 km afstand ) en Zwarte Meer (vanaf 7 km afstand). Vanaf 4 km ten zuidwesten van het plangebied begint het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer, op ruim 11 km het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen (figuur 4.1). Op grotere afstand (niet op figuur 4.1 opgenomen) liggen de Natura 2000-gebieden, Lepelaarplassen (vanaf 27 km ten zuidwesten van het plangebied), Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht (vanaf 18 km ten oosten) en De Wieden (vanaf 17 km ten noordoosten).

In bijlage 6 zijn de instandhoudingsdoelstellingen opgenomen van deze tien Natura 2000-gebieden.



Figuur 4.1 Ligging plangebied en Natura 2000-gebieden. Ondergrond: Openstreetmap 2017, begrenzing Natura 2000-gebied afkomstig van PDOK.nl (2017).



Figuur 4.2 Ligging deel van plangebied en Natura 2000-gebied IJsselmeer. Ondergrond: Openstreetmap 2017, begrenzing Natura 2000-gebied afkomstig van PDOK.nl (2017).

Andere Natura 2000-gebieden (zoals de Veluwe en Weerribben) liggen op grote afstand van het plangebied (respectievelijk >17 en >23 km). Deze gebieden zijn niet aangewezen voor (vogel)soorten die op dergelijke afstanden nog een functionele relatie met het plangebied kunnen hebben. Effecten op deze verder weg gelegen Natura 2000-gebieden zijn op voorhand uitgesloten en worden niet nader behandeld in voorliggend rapport.

## 4.2 Afbakening effectbepaling en -beoordeling Natura 2000-gebieden

In deze paragraaf wordt voor de soorten waarvoor de Natura 2000-gebieden zijn aangewezen, beschreven of er (mogelijk) sprake is van een relatie met het studiegebied. Wanneer dat het geval is wordt dat voor de desbetreffende soorten in hoofdstukken 6, 7 en/of 8 in meer detail beschreven. Voor de habitattypen waarvoor de Natura 2000-gebieden zijn aangewezen is beschreven of deze (mogelijk) binnen de invloedssfeer van het windpark liggen. Wanneer geen sprake is van een relatie met het studiegebied, of de habitattypen buiten de invloedssfeer van het windpark liggen, zijn effecten van de bouw en het gebruik van Windplan Blauw op voorhand uitgesloten, en worden de desbetreffende habitattypen in dit rapport verder niet meer behandeld.

### 4.2.1 Habitattypen

Zeven van de in § 4.1 genoemde Natura 2000-gebieden zijn (geheel of ten dele) aangewezen voor één of een aantal beschermde habitattypen (zie bijlage 2). Dit betreft

de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) Veluwerandmeren, Zwarte Meer, Markermeer & IJmeer, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht en De Wieden.

De beschermde habitattypen in Natura 2000-gebied Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) liggen (van alle beschermde habitattypen in de omgeving) het dichtst bij het plangebied van Windplan Blauw. Desalniettemin bedraagt de minimale afstand tussen een beschermd habitatype en een geplande windturbine ruim 1 kilometer. Er is dus met zekerheid geen sprake van verlies van areaal van de beschermde habitattypen door ruimtebeslag. Daarnaast is geen sprake van relevante emissie van schadelijke stoffen naar lucht, water en of bodem of van veranderingen in grond- of oppervlaktewateren. Het gedeelte van de Natura 2000-gebied IJsselmeer en Markermeer & IJmeer aangewezen onder de Habitatrictlijn ligt op grote afstand van het plangebied. In en nabij het plangebied liggen dus geen aangewezen habitattypen van het Natura 2000-gebied IJsselmeer.

In de aanlegfase wordt gebruik gemaakt van vracht- en kraanwagens die stikstof kunnen uitstoten. Effecten op beschermde habitattypen als gevolg van externe werking worden in voorliggende rapportage nader onderzocht.

#### **4.2.2 Soorten van bijlage II van de Habitatrictlijn**

Van de in § 4.1 genoemde gebieden zijn een aantal Natura 2000-gebieden aangewezen voor enkele soorten van bijlage II van de Habitatrictlijn (HR) (zie bijlage 6). Dit gaat om de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) Veluwerandmeren, Zwarte Meer, Markermeer & IJmeer, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht en De Wieden.

De Natura 2000-gebieden Rijntakken, Zwarte Meer, De Wieden, Markermeer & IJmeer, Veluwerandmeren en IJsselmeer zijn onder andere aangewezen voor de meervleermuis. Als enige van de soorten van Bijlage II HR kent de **meervleermuis** gescheiden foerageergebieden en verblijfplaatsen. De eventuele effecten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Het deel van Natura 2000-gebied IJsselmeer dat is aangewezen onder de Habitatrictlijn ligt op grote afstand van het plangebied (Friesland). Het deel van het plangebied in het IJsselmeer is niet aangewezen voor soorten van bijlage II van de Habitatrictlijn. De vissoort rivierdonderpad komt in het plangebied voor maar deze soort onderhoudt geen uitwisseling met gebieden buiten de locatie van voorkomen (Alterra 2008). Voor groenknolorchis en noordse woelmuis is bovendien geschikt habitat in het plangebied in het IJsselmeer afwezig. Er bestaat voor de aangewezen soorten daarom geen relatie met het plangebied. Er is met zekerheid geen sprake van verstoring (inclusief sterfte) van de soorten van bijlage II of verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats van deze soorten in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. als gevolg van de bouw en het gebruik van het windpark.

Voor alle andere soorten van Bijlage II en voor Natura 2000-gebieden geldt dat de geplande windturbines van Windplan Blauw op ruime afstand van deze Natura 2000-gebieden (zie ook § 4.2.1) liggen. Vanwege deze afstand is met zekerheid geen sprake van verstoring (inclusief sterfte) van de betrokken soorten of verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats van deze soorten in de Natura 2000-gebieden als gevolg van de bouw en het gebruik van het windpark.

### 4.2.3 Broedvogels

Met uitzondering van het Ketelmeer & Vossemeer zijn alle Natura 2000-gebieden aangewezen voor een of meer broedvogelsoorten.

#### *Oostvaardersplassen*

Het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen is aangewezen voor 14 soorten broedvogels. Alleen **aalscholver**, **grote zilverreiger**, **lepelaar** en **kleine zilverreiger** foerageren tijdens het broedseizoen ten dele tot op grote afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen de Oostvaardersplassen liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan echter mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd.

Voor een aantal soorten broedvogels uit de Oostvaardersplassen ligt het plangebied met een afstand van minimaal 11 km buiten het bereik. De **bruine kiekendief** en **blauwe kiekendief** foerageren respectievelijk tot maximaal 5-8 en 5 km afstand van de broedplaats (Brenninkmeijer *et al.* 2006, Beemster 2014, 2015). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van deze broedvogelsoorten uit de Oostvaardersplassen. Voor **dodaars**, **woudaap**, **porseleinhoen**, **blauwborst**, **snor**, **grote karekiet** en **rietzanger** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *IJsselmeer*

Het plangebied ligt ten dele binnen het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Daarom kunnen in beginsel alle soorten broedvogels waar het IJsselmeer voor is aangewezen een binding hebben met het plangebied. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

### *Rijntakken*

Het Natura 2000-gebied Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) is aangewezen voor 12 soorten broedvogels. Alleen de **aalscholver**, **roerdomp**, **oeverzwaluw** en **zwarte stern** foerageren tijdens het broedseizoen ten dele tot op (grote) afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten broedvogels uit de Rijntakken ligt het plangebied met een afstand van minimaal 1,5 km buiten het bereik. Voor **dodaars**, **porseleinhoen**, **ijsvogel**, **kwartelkoning**, **woudaap**, **watersnip**, **blauwborst** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Rijntakken hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Rijntakken zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

### *Veluwerandmeren*

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen de Veluwerandmeren liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan echter mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1). De **grote karekiet** is in de broedtijd sterk gebonden aan het betreffende Natura 2000-gebied en maakt dan geen gebruik van (de omgeving van) het plangebied (Van der Vliet *et al.* 2011). Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulatie van de grote karekiet in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

### *Ketel- en Vossemeer*

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen het Ketel- en Vossemeer liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan echter mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1).

De **grote karekiet** en **porseleinhoen** zijn in de broedtijd sterk gebonden aan het betreffende Natura 2000-gebied en maakt dan geen gebruik van (de omgeving van) het plangebied (Van der Vliet *et al.* 2011). Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulatie van de grote karekiet en porseleinhoen in het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

### *Zwarte Meer*

Het Natura 2000-gebied Zwarte Meer is aangewezen voor 6 soorten broedvogels. Alleen de **purperreiger** foerageert tijdens het broedseizoen ten dele tot op (grote) afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soort wordt in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen het Zwarte Meer liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd.

Voor een aantal soorten broedvogels uit het Zwarte Meer ligt het plangebied met een afstand van minimaal 6,5 km buiten het bereik. Voor **porseleinhoen**, **snor**, **rietzanger** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Zwarte Meer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Zwarte Meer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

### *Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht*

Het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht is aangewezen voor 5 soorten broedvogels. De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen de Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd (tabel 4.1).

Voor alle andere kwalificerende broedvogels uit de Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht ligt het plangebied met een afstand van minimaal 18 km buiten het bereik. Voor de **zwarte stern** ligt het maximale foerageerbereik op 2 km (van der Winden *et al.* 2004). Voor **porseleinhoen**, **kwartelkoning** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht hebben zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *De Wieden*

Het Natura 2000-gebied De Wieden is aangewezen voor 13 soorten broedvogels. Alleen de **aalscholver** en **purperreiger** foerageren tijdens het broedseizoen dagelijks tot op (grote) afstand van de broedgebieden, waaronder mogelijk in het plangebied. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

De **roerdomp** foerageert tot op 3 km afstand van de broedlocatie (RvO 2015). Geschikte broedgebieden binnen De Wieden liggen op een afstand groter dan 3 km van het plangebied. De vogels zullen daarom niet in het plangebied foerageren. De roerdomp kan mogelijk regelmatig uitwisselen met moerasgebieden in de regio. Daarom wordt ook voor deze soort de mogelijke relatie met het plangebied in hoofdstuk 6 nader beschouwd.

Voor een aantal soorten broedvogels uit De Wieden ligt het plangebied met een afstand van minimaal 17 km buiten het bereik. Dit gaat om **bruine kiekendief** (maximaal 5-8 km; Brenninkmeijer *et al.* 2006) en **zwarte stern** (2 km; van der Winden *et al.* 2004). Voor **porseleinhoen**, **kwartelkoning**, **watersnip**, **ijsvogel**, **paapje**, **snor**, **rietzanger** en **grote karekiet** geldt dat deze in het broedseizoen gebiedsgebonden zijn (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten broedvogels uit het Natura 2000-gebied De Wieden hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied De Wieden zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Markermeer & IJmeer, Lepelaarplassen*

Nabij het plangebied liggen andere Natura 2000-gebieden van waaruit broedvogels in de ruime omgeving van de gebieden kunnen foerageren. Dit gaat om Lepelaarplassen (**lepelaar**, **aalscholver**) en Markermeer & IJmeer (**aalscholver**, **visdief**). Voor de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen is het doel van de aalscholver regionaal geformuleerd; vogels uit deze gebieden foerageren in de ruime omgeving van de broedlocaties. De aalscholver, lepelaar en visdief worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd.

#### *Duinen en Lage Land Texel, Duinen Vlieland en Waddenzee*

Deze Natura 2000-gebieden zijn voor de broedvogel kleine mantelmeeuw aangewezen. De kleine mantelmeeuw kan tot op zeer grote afstand (200 km) van de broedlocatie foerageren. De vogels die broeden in deze Natura 2000-gebieden foerageren vrijwel uitsluitend in de Noordzee, Waddenzee en ook in Friesland (Ens *et al.* 2009; Camphuysen 2010; Camphuysen *et al.* 2015; Tyson *et al.* 2015). Deze vogels hebben geen binding met het plangebied. Daarom wordt deze soort in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de broedvogelpopulaties van de kleine mantelmeeuw in de Natura 2000-gebieden Duinen en Lage Land Texel, Duinen Vlieland en Waddenzee zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.



#### 4.2.4 Niet-broedvogels

##### *Oostvaardersplassen*

De Oostvaardersplassen is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van een deel van de aangewezen soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Oostvaardersplassen ligt het plangebied met een afstand van minimaal 11 km buiten het bereik. Dit gaat om **wilde zwaan** (foerageerafstand van maximaal 10 km; Robinson *et al.* 2004), **bergeend** (3 km; van der Hut *et al.* 2007), **krakeend** (5 km; Guillemain *et al.* 2008), **wintertaling** (9 km; Guillemain *et al.* 2008), **pijlstart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009), **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007) en **kluut** (10 km; van der Hut *et al.* 2007). De niet-broedvogels **nonnetje**, **kemphaan** en **grutto** zijn buiten het broedseizoen gebiedsgebonden, hebben een zeer kleine actieradius of hebben geen gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

De Oostvaardersplassen is als Natura 2000-gebied aangewezen voor de **zeearend** als niet-broedvogel. In de instandhoudingsdoelstelling wordt geen aantal genoemd, maar wordt wel aangegeven dat behoud van de omvang en kwaliteit van het leefgebied voldoende is. De aantallen zeearenden die in de winter in de Oostvaardersplassen verblijven nemen langzaam toe (www.sovon.nl 2017), wat aangeeft dat de draagkracht van het gebied op orde is.

De zeearend leeft in Nederland in structuurrijke, waterrijke gebieden en foerageert op vis, watervogels en aas. Het buitendijkse deel van het plangebied bestaat vrijwel geheel uit open water en is ook weinig aantrekkelijk voor de zeearend. De structuur- en waterrijke gebieden in de omgeving van het plangebied, zoals bijvoorbeeld de Oostvaardersplassen, hebben voor de zeearend veel meer te bieden. Incidenteel zal een zeearend vanuit de Oostvaardersplassen over het plangebied van Windplan Blauw vliegen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een jonge vogel die op onderzoek uit gaat, of aan een vogel uit de Oostvaardersplassen die een kijkje gaat nemen in de randmeren. Omdat in het plangebied van Windplan Blauw nauwelijks geschikt (foerageer)habitat voor de soort aanwezig is, zullen zeearenden niet lang in het plangebied verblijven of veel op turbinehoogte door het plangebied vliegen.

De zeearend is een spectaculaire verschijning (een bekende bijnaam luidt 'de vliegende deur') die bij de meeste vogelaars een bijzonder gevoel oproept. Het is daarom waarschijnlijk dat het merendeel van de veldwaarnemingen van deze soort wordt doorgegeven aan landelijke databases van vogelwaarnemingen. Websites zoals www.sovon.nl en www.waarneming.nl geven een actueel beeld van het voorkomen en de verspreiding van de soort in Nederland. Uit deze gegevens blijkt dat de zeearend zelden

wordt waargenomen in het agrarische gebied tussen de Oostvaardersplassen en het Ketel- en Vossemeer, waar de windturbines van Windplan Blauw zijn voorzien. Het gaat slechts om een tiental waarnemingen in de afgelopen tien jaar.

Omdat het aantal risicovolle vliegbewegingen van de zeearend door het plangebied van Windplan Blauw zeer beperkt zal zijn (het gaat immers slechts om enkele zeearenden die in de wijde omtrek van het plangebied aanwezig zijn) en het plangebied van Windplan Blauw verder geen betekenis heeft voor de zeearend, zijn effecten op deze soort van de bouw en het gebruik van Windplan Blauw op voorhand met zekerheid uitgesloten. De zeearend wordt daarom verder buiten beschouwing gelaten.

#### *IJsselmeer*

Het plangebied ligt ten dele binnen het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Daarom kunnen in beginsel alle soorten niet-broedvogels waar het IJsselmeer voor is aangewezen een binding hebben met het plangebied. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

#### *Markermeer & IJmeer*

Het Markermeer & IJmeer is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van een deel van deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd. Dit geldt ook voor **zwarte stern** en **dwergmeeuw**; deze vogels kunnen op regelmatige basis uitwisselen met vogels uit het Natura 2000-gebied IJsselmeer (tabel 4.1).

Voor **slobeenden** uit het Markermeer & IJmeer ligt het plangebied met een afstand van minimaal 4 km buiten het bereik (1 km; Van der Hut *et al.* 2007). Voor **fuut**, **krooneend** en **meerkoet** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet- broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten. Het **nonnetje** en **grote zaagbek** zijn ook gebiedsgebonden (Van der Vliet *et al.* 2011) maar kan wel regelmatig uitwisselen met het IJsselmeer. Daarom wordt deze soort in voorliggend rapport wel nader geanalyseerd.

#### *Ketelmeer & Vossemeer*

Het plangebied grenst direct aan het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer. Daarom kunnen in beginsel alle soorten niet-broedvogels waar het Ketelmeer & Vossemeer voor is aangewezen een binding hebben met het plangebied. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

### *Rijntakken*

Het Natura 2000-gebied Rijntakken (deelgebied Uiterwaarden IJssel) is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van een deel van deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Rijntakken ligt het plangebied op een afstand van minimaal 1,5 km buiten het bereik van de dagelijkse bewegingen voor foerageren en rusten. Dit gaat om **slobeend** (maximale foerageerafstand van 1 km; van der Hut *et al.* 2007) en **tureluur** (2 km; Van der Hut *et al.* 2007). Voor **nonnetje**, **meerkoet**, **kievit**, **kemphaan**, **grutto** en **fuut** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Rijntakken hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Rijntakken zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

### *Veluwerandmeren*

Het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van een deel van de deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Veluwerandmeren ligt het plangebied met een afstand van minimaal 7 km buiten het bereik. Dit gaat om **krakeend** (5 km; Guillemain *et al.* 2008), **slobeend** (1 km; Van der Hut *et al.* 2007), **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009) en **brilduiker** (5 km; Van der Hut *et al.* 2007). Voor **fuut**,  **krooneend**, **nonnetje**, **grote zaagbek** en **meerkoet** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

### *Zwarte Meer*

Het Natura 2000-gebied Zwarte Meer is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van een deel van de deze soorten niet-broedvogels. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit het Zwarte Meer ligt het plangebied met een afstand van minimaal 6,5 km buiten het bereik. Dit gaat om **krakeend** (maximale foerageerafstand 5 km; Guillemain *et al.* 2008), **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007) en **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009). Voor **fuut**, **meerkoet**, **grutto** en **zwarte stern** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Zwarte Meer hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Zwarte Meer zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### *Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht*

Het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van de kolgans. Deze soort wordt in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht ligt het plangebied met een afstand van minimaal 18 km buiten het bereik. Dit gaat om **kleine zwaan** (12 km; van Gils & Tijsen 2007), **smient** (11 km; Boudewijn *et al.* 2009), **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009) en **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007). Voor **meerkoet** en **grutto** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht zijn op voorhand met zekerheid uitgesloten.

#### *De Wieden*

Het Natura 2000-gebied De Wieden is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van de **aalscholver**, **kolgans** en **grauwe gans**. Deze soorten worden in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Wieden ligt het plangebied met een afstand van minimaal 17 km buiten het bereik. Dit gaat om **kleine zwaan** (maximale foerageerafstand van 12 km; van Gils & Tijsen 2007), **smient** (11 km; Boudewijn *et al.* 2009), **krakeend** (foerageerafstand 5 km; Guillemain *et al.* 2008), **tafeleend** (15 km; Boudewijn & Kuijpers 1985; Boudewijn 1989), **kuifeend** (15 km; De Leeuw 1997) en **visarend** (11 km; Triay 2002). Voor **fuut**, **nonnetje** en **grote zaagbek** geldt dat deze buiten het broedseizoen gebiedsgebonden zijn, een zeer kleine actieradius hebben of

geen gebruik maken van gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied De Wieden hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied De Wieden zijn op voorhand met zekerheid uitgesloten.

#### *Lepelaarplassen*

Het Natura 2000-gebied Lepelaarplassen is aangewezen voor een aantal niet-broedvogelsoorten. Het plangebied ligt binnen het bereik van de **grauwe gans**. Deze soort wordt in voorliggend rapport nader geanalyseerd (tabel 4.1).

Voor een aantal soorten niet-broedvogels uit de Lepelaarplassen ligt het plangebied met een afstand van minimaal 28 km buiten het bereik. Dit gaat om **lepelaar** (15 km; van der Hut *et al.* 2007), **krakeend** (5 km; Guillemain *et al.* 2008), **pijlstaart** (2 km; van der Hut *et al.* 2007; Legagneux *et al.* 2009), **slobeend** (1 km; van der Hut *et al.* 2007), **tafeleend** (Boudewijn & Kuijpers 1985; Boudewijn 1989), **kuifeend** (de Leeuw 1997) en **kluut** (10 km; van der Hut *et al.* 2007). De niet-broedvogels **nonnetje** en **grutto** zijn buiten het broedseizoen gebiedsgebonden, hebben een zeer kleine actieradius of hebben geen gescheiden slaap- en foerageergebieden (Van der Vliet *et al.* 2011). Deze soorten niet-broedvogels uit het Natura 2000-gebied Lepelaarplassen hebben daarom geen binding met het plangebied van Windplan Blauw. Daarom worden deze soorten in voorliggend rapport niet nader behandeld. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windplan Blauw op de niet-broedvogelpopulaties van deze soorten in het Natura 2000-gebied Lepelaarplassen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

#### **4.2.5 Samenvatting**

In tabel 4.1 is een overzicht opgenomen van de habitattypen en soorten, waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving van het plangebied zijn aangewezen, die in voorliggend rapport nader aan bod zullen komen. Voor de overige, niet in tabel 4.1 genoemde, habitattypen en soorten waarvoor omliggende Natura 2000-gebieden zijn aangewezen, zijn effecten van de bouw en het gebruik van Windplan Blauw op voorhand met zekerheid uit te sluiten. Dit is in de paragrafen 4.2.1 t/m 4.2.4 voor alle soorten en habitattypen uit de aanwijzingsbesluiten onderbouwd.

Tabel 4.1 Overzicht van habitattypen en soorten van Bijlage II, broedvogels en niet-broedvogels, waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving van het plangebied zijn aangewezen, die nader worden behandeld. Soorten die niet in de tabel zijn opgenomen worden verder buiten beschouwing gelaten.

Oostvaardersplassen	(vervolg niet-broedvogels)	Markermeer & IJmeer	Ketelmeer & Vossemeer
<i>broedvogels</i>	nonnetje	<i>broedvogels</i>	<i>broedvogels</i>
aalscholver	grote zaagbek	aalscholver	roerdomp
grote zilverreiger	meerkoet	visdief	
lepelaar	kluut		<i>niet-broedvogels</i>
kleine zilverreiger	goudplevier	<i>niet-broedvogels</i>	fuut
roerdomp	kemphaan	aalscholver	aalscholver
	grutto	brilduiker	lepelaar
<i>niet-broedvogels</i>	wulp	lepelaar	kleine zwaan
grote zilverreiger	dwergmeeuw	grauwe gans	toendrarietgans
lepelaar	reuzenster	brandgans	kolgans
kolgans	zwarte stern	smient	grauwe gans
grauwe gans		krakeend	krakeend
smient	<b>Rijntakken</b>	tafeleend	wintertaling
brandgans	<i>broedvogels</i>	kuifeend	pijlstaart
tafeleend	aalscholver	toppereend	tafeleend
kuifeend	roerdomp	nonnetje	kuifeend
	oeverwaluw	grote zaagbek	nonnetje
<b>IJsselmeer</b>	zwarte stern	dwergmeeuw	grote zaagbek
<i>broedvogels</i>		zwarte stern	visarend
aalscholver	<i>niet-broedvogels</i>		meerkoet
roerdomp	aalscholver	<b>Zwarte Meer</b>	grutto
lepelaar	kleine zwaan	<i>broedvogels</i>	reuzenster
bruine kiekendief	wilde zwaan	purperreiger	
porseleinhoen	toendrarietgans	roerdomp	<b>De Wieden</b>
bontbekplevier	kolgans		<i>broedvogels</i>
kemphaan	grauwe gans	<i>niet-broedvogels</i>	roerdomp
visdief	brandgans	aalscholver	
snor	bergeend	lepelaar	<i>niet-broedvogels</i>
rietzanger	smient	kleine zwaan	aalscholver
	krakeend	toendrarietgans	kolgans
<i>niet-broedvogels</i>	wintertaling	kolgans	grauwe gans
fuut	pijlstaart	grauwe gans	
aalscholver	wilde eend	smient	<b>Rijntakken, Zwarte Meer</b>
lepelaar	tafeleend	wintertaling	<b>De Wieden, Markermeer &amp; IJmeer, Veluwerandmeren, IJsselmeer</b>
kleine zwaan	kuifeend	tafeleend	<i>Soorten Bijlage II HR</i>
toendrarietgans	scholekster	kuifeend	meervleermuis
kleine rietgans	goudplevier		
kolgans	wulp	<b>Lepelaarplassen</b>	
grauwe gans		<i>broedvogels</i>	<b>Habitattypen</b>
brandgans	<b>Veluwerandmeren</b>	lepelaar	alle Natura 2000-gebieden
bergeend	<i>broedvogels</i>	aalscholver	
smient	roerdomp		
krakeend		<i>niet-broedvogels</i>	
wintertaling	<i>niet-broedvogels</i>	grauwe gans	
wilde eend	kleine zwaan		
pijlstaart	smient	<b>Uiterw.Zw. Water &amp; Vecht</b>	
slobeend	grote zilverreiger	<i>broedvogels</i>	
tafeleend	aalscholver	roerdomp	
kuifeend	lepelaar		
toppereend	tafeleend	<i>niet-broedvogels</i>	
brilduiker	kuifeend	kolgans	

### 4.3 Natuurnetwerk Nederland

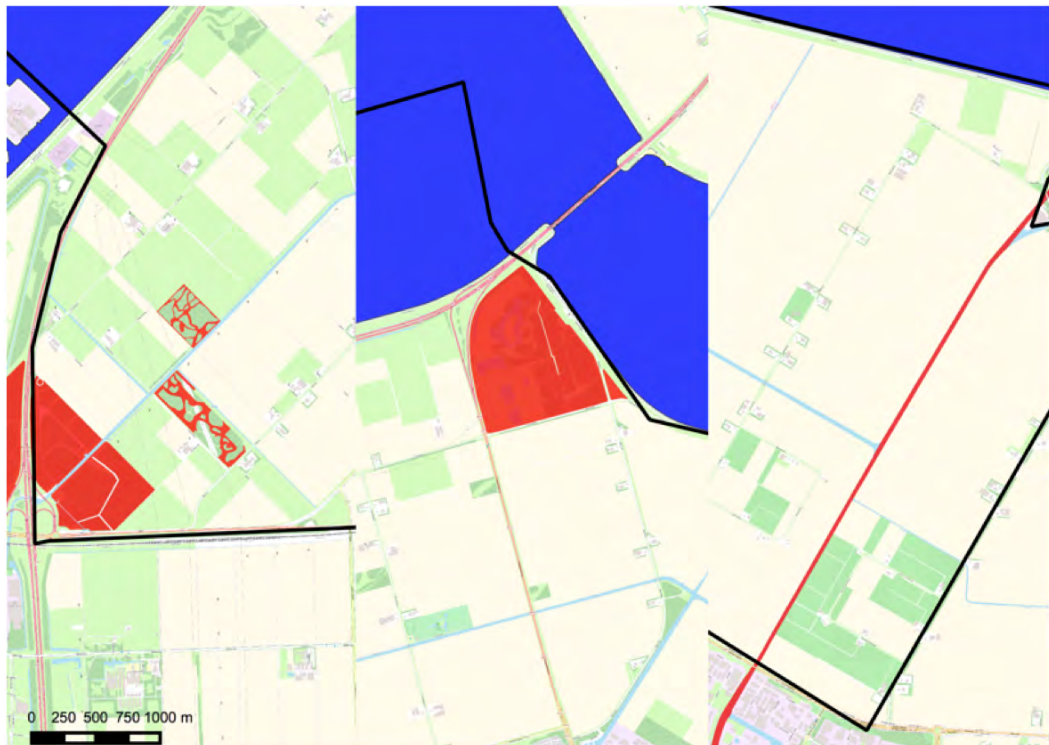
In het plangebied liggen enkele onderdelen van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) (figuur 4.3 en 4.4). Het gaat om Kamperhoek bij de Ketelbrug, het Visvijverbos bij Lelystad en twee kleine natuurgebieden langs de Noordertocht (Bossen Rivierduingebied). Daarnaast loopt de Ecologische Verbindingszone (EVZ) Lage Vaart

van Dronten naar de Ketelhaven. Het IJsselmeer maakt deel uit van 'Grote wateren' (een deel van het NNN dat door het Rijk is begrensd).

De wezenlijke waarden en kenmerken van de gebieden zijn beschreven in twee documenten van de Provincie Flevoland (Greve & Miedema 2011a en 2011b). In deze documenten staan per gebied de toegewezen natuurbeheertypen, de doelsoorten flora en fauna, relaties met omliggende gebieden en abiotische kenmerken beschreven.



Figuur 4.3 Ligging plangebied en Natuurnetwerk Nederland (NNN). Bron: Natuurbeheerplan (provincie Flevoland, 2016).

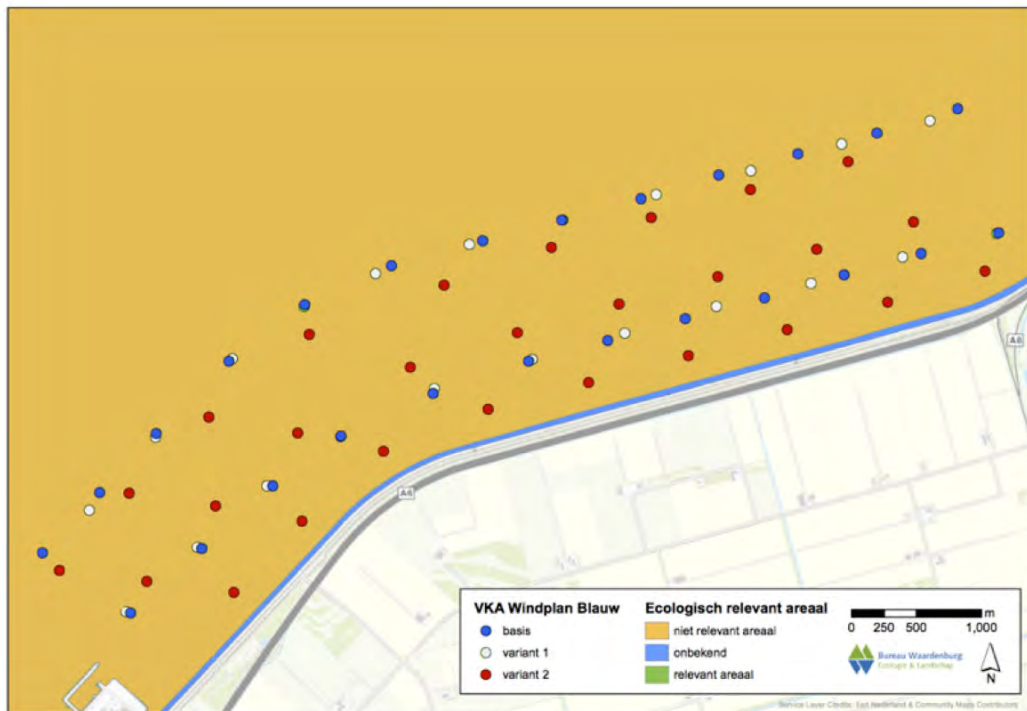


*Figuur 4.4 Ligging plangebied en Natuurnetwerk Nederland (NNN), ingezoomd voor de gebieden die binnen het plangebied liggen (van links naar rechts: Visvijverweg en bossen Rivierduinengebied, Kamperhoek en EVZ Lage Vaart). Bron: Natuurbeheerplan (provincie Flevoland, 2016).*

#### **4.4 Kaderrichtlijn Water**

Het plangebied ligt in het KRW waterlichaam IJsselmeer (figuur 4.3). Op grond van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) zijn doelen opgesteld voor het verbeteren en/of behouden van de kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater (zie § 5.7).



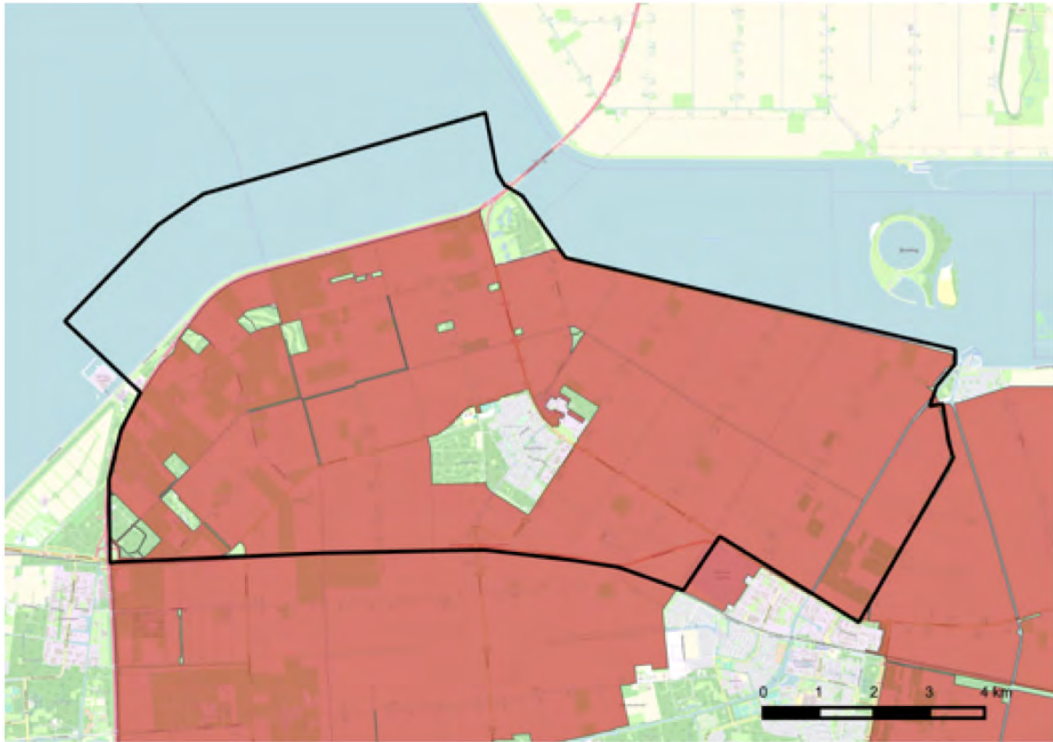


Figuur 4.3 Ligging buitendijkse deel plangebied in KRW waterlichaam IJsselmeer (bron: Rijkswaterstaat).

#### 4.5 Overige beschermde gebieden

In het plangebied zijn door de provincie akkerfauna-gebieden (Leefgebied open akker) aangewezen. Voor deze gebieden zijn subsidies beschikbaar voor collectief akkervogelbeheer (figuur 4.4). Binnen het plangebied gaat het om al het agrarische gebied. In dit gebied gaat het dus om beheertype 'open akker voor broedende akkervogels'. Dit beheertype kent maatregelen gedurende het broedseizoen (maart tot en met augustus). Het gaat voor dit gebied om behoud van de veldleeuwerik. Mogelijk kunnen de gele kwikstaart en de graspieper meeliften, maar de maatregelen zijn gericht op de eisen die de veldleeuwerik stelt (uit: Natuurbeheerplan 2017).

In het plangebied zijn geen gebieden aangewezen voor weidevogelbeheer en ganzenopvang (provincie Flevoland, 2016).



*Figuur 4.4 Ligging plangebied en akkerfauna-gebieden (gebieden aangewezen voor 'broedvogels'). Bron: Natuurbeheerplan 2017 (provincie Flevoland, 2016). In bijlage 12 is een grotere versie van deze kaart opgenomen.*



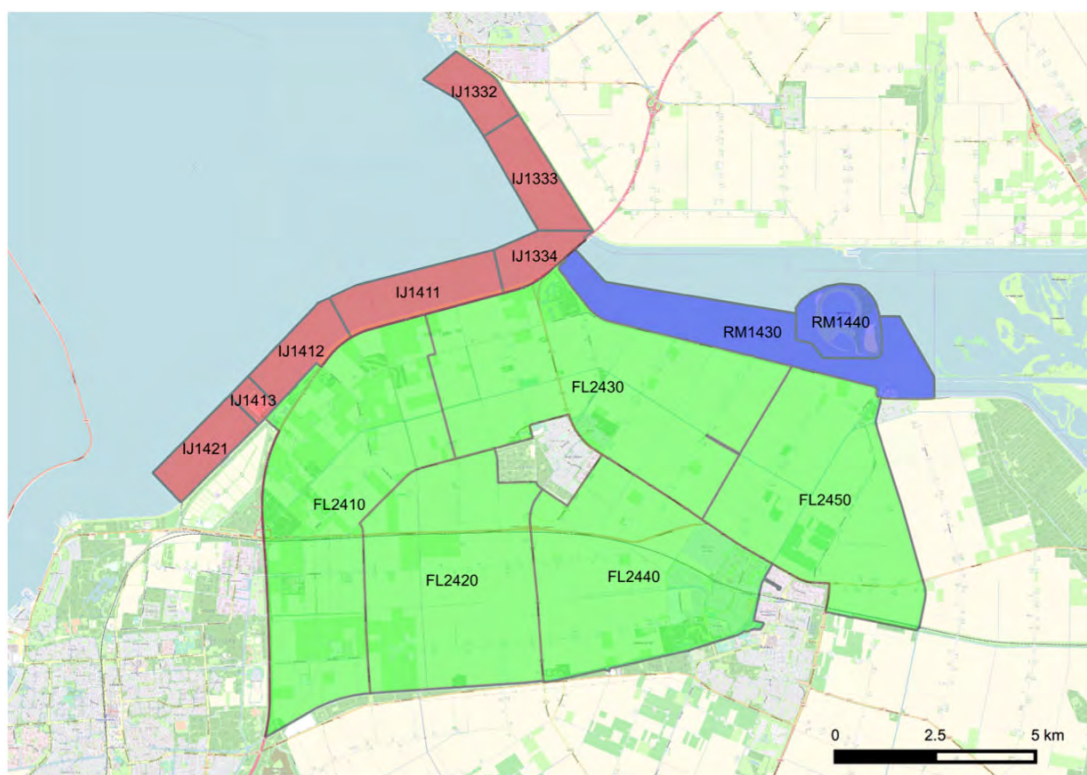
## 5 Materiaal en methoden

### 5.1 Brongegevens

#### 5.1.1 Vogels

##### *Watervogeltellingen Ketelmeer, binnendijkse deel plangebied*

Bij de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFB, geraadpleegd februari 2017) zijn gegevens verkregen van watervogeltellingen van het Ketelmeer en het binnendijkse deel van het plangebied (figuur 5.1). Het gaat om de seizoenen 2010/11 tot en met 2014/15. De geleverde dataset omvat maandgemiddelden en seizoensgemiddelden.



*Figuur 5.1* Telvakken van watervogels waar gegevens van gebruikt zijn in voorliggende studie. Er zijn geen telvakken ten westen van de gebruikte telvakken. Wel zijn er een aantal open water telvakken ('lussen'); om een idee te krijgen van het gebruik door vogels van het open water (niet op kaart weergegeven).

##### *Watervogeltellingen IJsselmeer*

Door RWS zijn in februari 2017 gegevens geleverd van watervogeltellingen van een deel van het IJsselmeer. De geleverde dataset omvat seizoenmaxima, maandgemiddelden en maandmaxima. Het gaat om maandelijkse tellingen van watervogels vanuit een vliegtuig, van de seizoenen 2011/12 - 2015/16. Het gaat om de kustzone tussen Lelystad en Urk (figuur 5.1) Daarnaast zijn van een tweetal telvakken op het open water gegevens gebruikt. Tijdens het tellen van open water, in de zogenaamde lussen (figuur 5.2), wordt een representatief deel van het open water systematisch geteld, zodat per soort dichtheden worden geregistreerd. De dichtheden zijn door Rijkswaterstaat

geëxtrapoleerd naar een groter gebied. De lustelling 160/IJ1941(Flevoland) omvat het gebied globaal gelegen tussen de Trintelhaven en Ketelbrug, lustelling 161/IJ1932 (Urk) het open water tussen de Ketelbrug en Noordoostpolder (tot aan de lijn Espel).



Figuur 5.2 Ligging van de zogenoemde lus-tellingen (blauw) in het zuidelijk deel van het IJsselmeer. De meest zuidelijke lus betreft lus-telling 160/IJ1941 (Lelystad), de lus bij Urk betreft lus-telling 161/IJ1932 (Urk). Deze twee tellingen zijn gebruikt voor informatie over dichtheden van watervogels op het open water in het plangebied buiten de kustzone.

#### *Slaapplaatstellingen vogels*

Bij de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFP, geraadpleegd februari 2017) zijn gegevens verkregen van slaapplaatstellingen van het IJsselmeer, Ketelmeer & Vossemeer. Het gaat om gegevens vanaf 2010 tot aan 2016.

#### *Veldonderzoek vogeltrek en vliegbewegingen watervogels*

Uit de bestaande gegevens (vogeltellingen) is onvoldoende informatie te halen over de nachtelijke seizoenstrek van vogels en de dagelijkse vliegbewegingen van watervogels in het plangebied en directe omgeving. Deze informatie is nodig om de effecten van aanleg en gebruik van de windturbines op vogels te kunnen bepalen. Daarom zijn in 2016/2017 de volgende onderzoeken uitgevoerd:

- veldonderzoek naar het patroon van vliegbewegingen van watervogels in schemer en donker, zulks in relatie tot de locaties waar watervogels overdag en 's nachts verblijven;
- veldonderzoek naar nachtelijke vogeltrek in voor- en najaar over het gebied.

De methode en resultaten van dit veldonderzoek zijn apart gerapporteerd in Boonman & Lensink (2017).

#### *Broedvogels en niet-broedvogels*

In 2013-2015 is heel Nederland op een semi-kwantitatieve wijze onderzocht op het voorkomen van broedvogels en niet-broedvogels. De verzamelde gegevens worden gebundeld in een boek; dit wordt de opvolger in de serie standaardwerken Atlas van de

Nederlandse broedvogels 1972-1977 (Teixeira 1979) en 1998-2000 (Sovon 2002), en de Atlas van de Nederlandse vogels (Bekhuis *et al.* 1987). De verspreidingskaarten als resultaat van het veldwerk 2013-2015 zijn inmiddels online beschikbaar. Hier is gebruik van gemaakt ([www.vogelatlas.nl](http://www.vogelatlas.nl)).

### 5.1.2 Gegevens van andere soorten

#### *Nationale Databank Flora en Fauna*

Voor een actueel overzicht van beschermde soorten die in de regio voorkomen is de NDFF geraadpleegd<sup>3</sup>. Daarnaast is, voor zover nodig, gebruik gemaakt van achtergronddocumentatie en andere informatiebronnen (zie literatuurlijst en verwijzingen in tekst).

#### *Veldonderzoek vleermuizen*

Uit de bestaande gegevens is onvoldoende informatie te halen over de ruimtelijke verschillen in activiteit en vleermuisactiviteit op rotorhoogte in het plangebied. Deze informatie is nodig om de effecten van aanleg en gebruik van de windturbines op vleermuizen te kunnen bepalen. In 2016/2017 zijn daarom de volgende onderzoeken uitgevoerd:

- veldonderzoek naar de ruimtelijke verschillen in activiteit van vleermuizen binnen het studiegebied in het voorjaar en de nazomer.
- Meting van vleermuisactiviteit op rotorhoogte vanuit twee windturbines gedurende een geheel seizoen (april tot november).

De methode en resultaten van dit veldonderzoek zijn apart gerapporteerd in Boonman & Lensink (2017).

#### *Veldbezoek overige soorten*

Op 15 augustus 2017 zijn de planlocaties van de windturbines bezocht om de geschiktheid van verblijfplaatsen van vleermuizen, jaarrond beschermde nesten van vogels en flora te kunnen bepalen. Het veldbezoek is alleen oriënterend van aard geweest en betreft geen inventarisatie volgens de soortenprotocollen.

## 5.2 Effectbepaling en –beoordeling habitattypen en soorten bijlage II HR

### 5.2.1 Bepaling van effecten op habitattypen

De aanleg van Windplan Blauw zal gepaard gaan met de inzet van materieel dat overwegend op dieselmotoren draait. Hierbij komt NO<sub>x</sub> vrij dat vervolgens neerslaat als NO<sub>2</sub>. Deze additionele depositie kan gevolgen hebben voor natuur. De omvang van de tijdelijke additionele depositie is berekend met Aerius; de rekentool die in de PAS (Programma Aanpak Stikstof) verplicht gebruikt dient te worden. In deze programmatuur worden alle bronnen van emissie voorzien van de benodigde parameterwaarden. De berekening resulteert in een kaartbeeld met de ruimtelijke verdeling van de depositie. De

---

<sup>3</sup> Nationale Database Flora en Fauna geraadpleegd dd. februari 2017

gridcellen op basis waarvan het beeld is berekend, zijn hexagonen met een oppervlakte van ruim een hectare.

## 5.2.2 Bepaling van effecten op soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn

Meervleermuis: zie § 5.4

## 5.3 Effectbepaling en –beoordeling vogels

### 5.3.1 Bepaling van effecten op vogels

De bouw en het gebruik van Windplan Blauw kan effect hebben op vogels die gedurende enige fase van hun levenscyclus in het studiegebied verblijven (zie bijlage 2 voor een algemeen overzicht van de effecten van windturbines op vogels). Daarmee kan het windpark ook effect hebben op vogels die een deel van hun tijd in Natura 2000-gebieden doorbrengen. In de effectbepaling voor de gebruiksfase in hoofdstuk 9, zijn de volgende zaken opgenomen:

- de aantallen aanvaringslachtoffers (§9.2);
- de versturende effecten van windturbines op lokaal rustende en foeragerende vogels (§9.3);
- de mogelijke barrièrewerking van de opstelling voor passerende lokale vogels (§9.4).

De aantallen slachtoffers en de mate van verstoring en barrièrewerking zijn zo veel mogelijk (en voor zover relevant) per soort en per variant gekwantificeerd.

Het effect van de *obstakelverlichting* op de windturbines op vogels is in deze studie niet nader beschouwd. Uit eerder literatuuronderzoek (Lensink & van der Valk 2013, samengevat in bijlage 3) is vast komen te staan dat luchtvaartverlichting op windturbines, zoals toegepast in Nederland, niet leidt tot extra risico's voor vogels.

#### **Aanvaringslachtoffers**

Voor de bepaling van het aantal aanvaringslachtoffers is gebruik gemaakt van bestaande kennis over slachtofferaantallen bij windparken in Nederland, België, Duitsland en andere (West-)Europese landen (Winkelman 1989, 1992, Musters *et al.* 1996, Baptist 2005, Schaut *et al.* 2008, Everaert 2008, Krijgsveld *et al.* 2009, Krijgsveld & Beuker 2009, Beuker & Lensink 2010, Brenninkmeijer & van der Weyde 2011, Verbeek *et al.* 2012, Klop & Brenninkmeijer 2014, Langgemach & Dürr 2017). In deze studies is gecorrigeerd voor factoren zoals zoek efficiëntie, verdwijnen van lijken door aaseters, het aantal zoekdagen en type zoekgebied. Op basis van deze kennis, gecombineerd met kennis van de vliegactiviteit van soorten in het studiegebied, is op basis van deskundigenoordeel het toekomstige aantal slachtoffers in Windplan Blauw bepaald.

Voor sommige soort(groep)en is uit onderzoek in bestaande windparken een aanvaringskans beschikbaar. Voor deze soorten kan het aantal aanvaringslachtoffers berekend worden met behulp van het Flux-Collision Model. De aanvaringskansen (kans



dat een langs vliegende vogel botst met een windturbine) zijn gebaseerd op studies in o.a. de Wieringermeer, de Sabinapolder en in België (o.a. Everaert 2008; Fijn *et al.* 2012, data uit Verbeek *et al.* 2012). De aantallen slachtoffers uit deze studies zijn te vertalen naar nieuw geplande windparken, indien rekening gehouden wordt met de windturbineomvang (ashoogte, rotordiameter), windturbineconfiguratie, locatie (landschapstype), vogelaanbod (flux) en betrokken soorten. Deze factoren zijn geformaliseerd in een berekeningswijze die soort(groep)specifiek is en waarvoor kennis over het vogelaanbod (flux) noodzakelijk is (Flux-Collision Model; versie maart 2016, zie bijlage 4 voor details). De uitkomst van de berekeningen wordt bepaald door de combinatie van de dimensies van het windpark en de eigenschappen en het gedrag van de desbetreffende vogelsoort. Voor Windplan Blauw zijn zulke slachtofferberekeningen uitgevoerd voor de volgende negen soorten:

- kuifeend
- tafeleend
- krakeend
- wilde eend
- wintertaling
- grauwe gans
- toendrarietgans
- kleine zwaan
- visdief

Voor soort(groep)en waarvoor geen aanvaringskans beschikbaar is, kunnen geen modelberekeningen met het Flux-Collision Model worden uitgevoerd. Voorbeelden van soortgroepen waarvoor dit geldt zijn roofvogels en reigerachtigen. Voor soorten uit deze soortgroepen is een inschatting van het aantal aanvaringssslachtoffers in Windplan Blauw gemaakt, op basis van informatie over 1) aantallen vliegbewegingen over het studiegebied, 2) vlieggedrag en 3) aantallen slachtoffers gevonden in slachtofferonderzoeken in Europa. Voor Windplan Blauw is op deze manier een inschatting gemaakt van de sterfte van de aalscholver. Voor andere vogelsoorten zijn geen slachtofferberekeningen uitgevoerd, omdat deze afwezig zijn of in zeer lage dichtheden voorkomen (zie H6). Voor deze soorten zijn geen jaarlijkse aanvaringssslachtoffers aanwezig en daarom zijn geen nadere slachtofferberekeningen uitgevoerd.

De berekeningen en inschattingen zijn deels gebaseerd op aannames omdat op sommige punten gedetailleerde en locatiespecifieke informatie van betrokken soorten niet voorhanden is. Deze aannames zijn altijd op zo'n manier gedaan dat in alle gevallen met zekerheid het worst case scenario is getoetst. Dit geldt voor het aantal vogels dat bij het windpark rondvliegt, uitwijkt voor het windpark, en de berekende 1%-mortaliteitsnorm (zie ook hieronder bij flux, uitwijking en 1%-mortaliteitsnorm).

#### *Aanvaringskans*

Zwanen en ganzen worden zelden als aanvaringssslachtoffer gevonden vanwege hun kleine aanvaringskans (Hötker *et al.* 2006; Fijn *et al.* 2007; Fijn *et al.* 2012; Verbeek *et al.* 2012). Fijn *et al.* (2007) vonden bij twee windparken in de Wieringermeer geen



aanvaringssslachtoffers onder kleine zwanen, ondanks de dagelijkse aanwezigheid van vele honderden vogels nabij de windparken. In de berekeningswijze is voor de kleine zwaan een aanvaringskans aangehouden van 0,04% (cf. Fijn *et al.* 2012). Dit is de enige soortgroep specifieke aanvaringskans die voor zwanen beschikbaar is. Omdat in het desbetreffende onderzoek geen aanvaringssslachtoffers van zwanen zijn aangetroffen, betreft deze aanvaringskans een overschatting van de werkelijkheid.

Voor ganzen is een aanvaringskans van 0,0008%<sup>4</sup> gehanteerd, zoals vastgesteld in windpark Sabinapolder (Verbeek *et al.* 2012). Omdat in het slachtofferonderzoek in Windpark Sabinapolder enkele aanvaringssslachtoffers van ganzen zijn vastgesteld en in Windpark Sabinapolder de flux hoofdzakelijk bestaat uit slaaptrek door het windpark in de ochtend- en avondschemering, is deze aanvaringskans de best beschikbare optie voor ganzen in windparken op land.

Voor de visdief is een aanvaringskans gehanteerd die bepaald is in het windpark op de Slufterdam (Prinsen *et al.* 2013).

Voor eenden hanteren we een aanvaringskans van 0,04%, zoals vastgesteld in Windpark Oosterbierum (Winkelman 1992). Het onderzoek in de Sep-proefwindcentrale in Oosterbierum is tot nu toe het enige onderzoek waarin aanvaringskansen voor eenden zijn bepaald. Winkelman (1992) heeft de aanvaringskans op verschillende manieren berekend, uitgaande van uiteenlopende fluxen en verschillende, al dan niet gecorrigeerde, aantallen aanvaringssslachtoffers. De gehanteerde aanvaringskans van 0,04% is door Winkelman (1992) berekend op basis van het maximale werkelijke (oftewel gecorrigeerde) aantal aanvaringssslachtoffers. Dit is berekend op basis van de zekere, zeer waarschijnlijke en mogelijke slachtoffers. De flux die Winkelman (1992) heeft gebruikt voor de berekening van deze aanvaringskans, betreft het minimale aantal geschatte vliegbewegingen door (of net over) het windpark in de namiddag/ avond, nacht en ochtend. Dit betreft waarschijnlijk een onderschatting van de werkelijke flux, omdat de fluxen in het onderzoek van Winkelman (1992) veelal visueel/auditief zijn gemeten, waardoor mogelijk vogels zijn gemist. De belangrijkste redenen voor het hanteren van specifiek deze aanvaringskans zijn: 1) Omdat de aanvaringskans berekend is op basis van het maximale werkelijke aantal slachtoffers, waarin ook de mogelijke aanvaringssslachtoffers zijn meegenomen, betreft de aanvaringskans met zekerheid een *worst case scenario*. 2) De flux waarop de aanvaringskans is gebaseerd (vliegbewegingen in de avond, nacht en ochtend) komt het best overeen met de manier waarop de flux over het algemeen in de slachtofferberekeningen voor de te beoordelen windparken wordt bepaald.

---

<sup>4</sup> In Verbeek *et al.* (2012) wordt voor ganzen een aanvaringskans van 0,0011% genoemd. Recent is gebleken dat in die berekening sprake was van een kleine fout in de bepaling van de flux. Correctie van de flux levert een aanvaringskans van 0,0008% op.

### *Bepaling soortspecifieke flux*

Voor negen soorten vogels is een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal aanvaringsslachtoffers. Voor ieder van deze soorten is de flux (vliegintensiteit) door het studiegebied bepaald. Hierbij zijn onderstaande uitgangspunten gehanteerd.

#### Grauwe gans, toendrarietgans

- In de fluxbepaling is er rekening mee gehouden dat de vogels tweemaal per etmaal door het studiegebied vliegen van en naar de slaappleaats op en rond IJsselooog in het Ketelmeer.
- De aantallen vliegbewegingen en de ligging van vliegroutes van de grauwe gans en toendrarietgans in het studiegebied, zijn ingeschat op basis van de verspreiding van de soorten in het studiegebied. Dit is afgeleid van telgegevens afkomstig uit de NDFF (gegevens Sovon), uitgaande van de maandgemiddelden van de vijf meest recente (beschikbare) seizoenen (zie § 5.1.1). Aangenomen wordt dat de buitendijkse opstellingen (in het IJsselmeer) niet worden gepasseerd, omdat daar of verderop op het water geen slaappleaatsen liggen.
- Aangenomen wordt, op basis van de kortste route tussen foerageergebieden en slaappleaatsen, dat de ganzen die zuidelijk van het studiegebied zitten van en naar de slaappleaats in de Oostvaardersplassen (grote slaappleaats met duizenden vogels; sovon.nl 2017) vliegen en het studiegebied niet passeren.

#### Kuifeend, tafeleend

- De aantallen en aanwezigheid in (de omgeving van) het studiegebied zijn gebaseerd op telgegevens van RWS.
- Voor de geplande windturbines wordt aangenomen dat de overdag aanwezige vogels in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016) allen verder het open water van het IJsselmeer opvliegen en daarbij door de lijnopstellingen vliegen.

#### Krakeend

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op telgegevens van RWS. Aangenomen wordt dat de overdag aanwezige vogels in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016) voor de helft naar binnendijkse gebieden vliegen en daarbij de binnendijkse lijnopstellingen (van deelgebied west) passeren. Voor de andere helft van de aantallen wordt aangenomen dat deze 's nachts in de kustzone blijven. Er wordt vanuit gegaan dat het oostelijk deel van het studiegebied niet gebruikt wordt als nachtelijk foerageergebied, omdat dit op een grotere afstand ligt. Mogelijk vliegen vogels die overdag binnendijks aanwezig zijn, 's nachts naar het IJsselmeer om te foerageren in de kustzone van het IJsselmeer (direct langs de dijk). Hier zijn geen telgegevens van. Aangenomen is dat deze aantallen in dezelfde orde grootte liggen als van de krakeenden die overdag aanwezig zijn in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016).

#### Wilde eend

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op telgegevens van RWS. Aangenomen wordt dat de overdag aanwezige vogels in de telvakken IJ1412, IJ1411 en IJ1334 (op basis van maximaal maandgemiddelde 2011/2012 - 2015/2016) allen naar binnendijkse gebieden vliegen en daarbij de binnendijkse lijnopstellingen (van deelgebied west) passeren. Er wordt vanuit gegaan dat het oostelijk deel van het studiegebied niet gebruikt wordt als nachtelijk foerageergebied, omdat dit op een grotere afstand ligt.

#### Kleine zwaan

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op telgegevens van Sovon (maandgemiddelden vijf meest recente seizoenen). Aangenomen wordt dat de vogels overnachten op het Drontermeer (grote slaappleaats met honderden vogels; sovon.nl 2017) en onderweg van en naar de slaappleaats de binnendijkse lijnopstellingen kunnen passeren.

#### Visdief

- De aantallen en aanwezigheid zijn gebaseerd op het maximale foerageerbereik, gerekend vanaf de kolonie op de Houtribsluizen bij Lelystad. Hierbij ligt de zuidelijke helft van de plaatsingszone in het IJsselmeer binnen het foerageerbereik.
- Aangenomen wordt dat van de 1/6 deel van de 60 visdieven uit de kolonie op de Houtribsluizen (op basis van 30 broedparen; schr. med. S. van Rijn) op dagelijkse basis in de zuidelijke helft van de plaatsingszone komt foerageren. De zuidelijke helft van de plaatsingszone maakt een kleine 3% uit van het totaal beschikbare foerageergebied van de visdieven van de kolonie op de Houtribsluizen en is dus met recht een *worst case* scenario. Tijdens twee integrale vogeltellingen van het IJsselmeer en Markermeer in augustus 2010 vanuit een vliegtuig zijn in het plangebied nauwelijks visdieven waargenomen (Poot *et al.* 2010, zie hoofdstuk 6).

#### Clusters

Voor de slachtofferberekeningen met het Flux-Collision Model (versie maart 2016) is het studiegebied opgedeeld in clusters. Deze clusters zijn gelijk aan de deelgebieden van Windplan Blauw (figuur 2.1). Per cluster is een individuele soortspecifieke flux gehanteerd, omdat deze per cluster kan verschillen. Bovendien verschillen de afmetingen van de windturbines per cluster. Uiteindelijk zijn de aantallen slachtoffers van de afzonderlijke clusters per inrichtingsalternatief bij elkaar opgeteld. Voor Windplan Blauw zijn een drietal typen turbines mogelijk (tabel 2.2 in H2). Deze selectie is gebaseerd op turbines die nu in de markt beschikbaar zijn en voldoen aan de technische uitgangspunten van Windplan Blauw. Ten behoeve van de effectbepaling is de *worst case* geselecteerd (type Lagerwey L136-4.5). Met betrekking tot slachtoffers van lokaal aanwezige vogels betreft dit de laagst mogelijk as, in combinatie met de grootst mogelijke rotor.

Voor de slachtofferberekeningen voor de huidige windturbines (die in de referentiesituatie aanwezig zijn) is per cluster één type windturbine (met bijbehorende afmetingen) gehanteerd (tabel 5.1). Binnen één cluster kunnen verschillende typen windturbines staan met verschillende afmetingen. Als er in één cluster twee turbintypen staan is de windturbine die het meest voorkomt gehanteerd. Bij een ongeveer gelijk aantal windturbines van twee verschillende types is de *worst case* geselecteerd. Met betrekking tot slachtoffers van lokaal aanwezige vogels betreft dit eveneens de laagst mogelijk as, in combinatie met de grootst mogelijke rotor.

Tabel 5.1 Gehanteerde afmetingen bestaande windturbines per cluster.

Cluster	rotordiameter	ashoogte
Buitendijks	43 m	50 m
Oost	18 m	37 m
West - saneren voor aanvang	69 m	67 m
West- dubbeldraaiturbines	56 m	59 m

#### *Uitwijking*

In de slachtofferberekeningen is rekening gehouden met de mogelijkheid voor horizontale uitwijking tussen de opstellingen (zie lay-out van het windpark in hoofdstuk 2). Voor de kleine zwaan is aangenomen dat 50% van de berekende flux over het studiegebied in de toekomst zal uitwijken voor het windpark en gebruik zal maken van de ruimte tussen de lijnopstellingen. In onderzoek in de Wieringermeer is voor zwanen een gemiddeld uitwijkpercentage van 68% vastgesteld (Fijn *et al.* 2007). Omdat de ruimte tussen de windturbines in Windplan Blauw groter is dan in de windparken in het onderzoek in de Wieringermeer, gaan we er bij wijze van *worst case* scenario vanuit dat de uitwijking beperkter zal zijn (50%).

Voor ganzen en eenden (met uitzondering van kuifeend en tafeleend) is aangenomen dat 50% van de berekende flux over het studiegebied in de toekomst zal uitwijken voor het windpark en gebruik zal maken van de ruimte tussen de lijnopstellingen. In onderzoek in de Wieringermeer (Fijn *et al.* 2007) en op zee voor de kust van Engeland (Plonczkier & Simms 2012) zijn voor ganzen uitwijkpercentages van respectievelijk 81% en ruim 94% vastgesteld. Ook voor eenden zijn hogere uitwijkpercentages vastgesteld (Plonczkier & Simms 2012, Dirksen *et al.* 2007, Fernley *et al.* 2006, Poot *et al.* 2001, Tulp *et al.* 1999). Omdat de ruimte tussen de windturbines in Windplan Blauw relatief groot is en veel lijnopstellingen aanwezig zijn op de vliegroute, gaan we er bij wijze van *worst case* scenario vanuit dat de uitwijking beperkter zal zijn (50%).

Voor de kuifeend en tafeleend is aangenomen dat de uitwijkpercentages veel lager liggen. Deze vogels vliegen dagelijks tussen de dagrustplaatsen onder de IJsselmeerdijk en de westelijk gelegen foerageergebieden op het IJsselmeer. Door de lange lijnopstelling is het voor deze vogels onaantrekkelijk om de lijnopstellingen te ontwijken door er omheen te vliegen. In de berekening is *worst case* aangenomen dat de meeste vogels dus door de lijnopstellingen (tussen de turbines door) vliegen. In de berekening is daarom een uitwijkpercentage van 20% gehanteerd.

Voor de visdief is aangenomen dat 28% van de berekende dagelijkse flux in de toekomst zal uitwijken voor de lijnopstellingen en om de buitenzijde van de lijnopstellingen heen vliegt, gebaseerd op de studie in Offshore Windpark Egmond aan Zee (OWEZ; Krijgsveld *et al.* 2011).

#### *Aandeel vogels op rotorhoogte*

In een berekening met het Flux-Collision Model (versie maart 2016) wordt gecorrigeerd voor een mogelijk verschil in het aandeel van de flux op rotorhoogte tussen het referentiewindpark en het te toetsen windpark.

Tijdens het veldonderzoek zijn weinig vliegbewegingen van ganzen vastgesteld en is daardoor te beperkt informatie verzameld over de vlieghoogte. Het aandeel ganzen op rotorhoogte is daarom ontleend aan veldonderzoek verricht in het kader van de ontwikkeling van Windpark Zeewolde (Verbeek *et al.* 2016b). De situatie voor ganzen in het plangebied van Windpark Zeewolde is vergelijkbaar met het plangebied van Windplan Blauw: het betreft hier hoofdzakelijk trek tussen foerageergebieden en slaapplekken die op redelijke afstand (minimaal enkele km's) van elkaar verwijderd zijn. De verdeling van ganzen over vlieghoogten is toegepast op de geplande windturbines en de bestaande windturbines (tabel 5.2). De huidige turbines hebben een kleiner rotoroppervlak dan de nieuwe turbines, waardoor het percentage vogels op rotorhoogte kleiner is.

Tijdens het veldonderzoek zijn geen vliegbewegingen van zwanen vastgesteld en is daardoor geen informatie verzameld over de vlieghoogte. Er is daarom aangenomen dat de zwanen op een zelfde hoogte vliegen als de ganzen. De afstanden tussen foerageergebieden en slaapplekken (Veluwerandmeren) bedragen meerdere kilometers; het is daarom voor de hand liggend dat zwanen net als ganzen niet op lage hoogtes vliegen (tabel 5.2).

Voor de eenden is aangenomen dat 23% van de vogels op rotorhoogte vliegt van de nieuwe turbines. Daarbij geldt, op basis van veldonderzoek in het IJsselmeer, dat de flux van kuifeend en tafeleend boven een hoogte van 60 m zeer beperkt zal zijn (Dirksen *et al.* 1996). Aangenomen is dat de andere eendensoorten ook veelal laag vliegen. De afstand die deze eendensoorten afleggen tussen de kustzone en binnendijkse foerageergebieden is vergelijkbaar met de duikeenden (circa 5 tot 10 km; Boonman & Lensink 2017). De huidige windturbines hebben een lagere tiplaagte waardoor het percentage vogels op rotorhoogte hoger is (54%).

Voor de visdief is aangenomen dat het overgrote deel van de vogels onder de rotor doorvliegt, gebaseerd op veldonderzoek in het plangebied van Windpark Fryslân (Engels & Kleyheeg-Hartman *et al.* 2016).

Tabel 5.2 Gehanteerd percentage vogels op rotorhoogte in de slachtofferberekeningen, per type turbine. Uitgangspunten zijn beschreven in de tekst.

Soort	nieuwe turbines	huidige turbines
Toendrarietgans	76%	51%
Grauwe gans	76%	51%
Kleine zwaan	76%	51%
Kuifeend, tafeleend, krakeend, wilde eend, wintertaling	23%	54%
Visdief	0,1%	2%

#### *Verhoging aantallen vogels plaatsingszone IJsselmeer*

In de huidige situatie zorgt het bestaande windpark Irene Vorrink voor verstoring van watervogels die gebruik maken van het open water direct grenzend aan de IJsselmeerdijk. Vogels die overdag rusten langs de dijk (kuifeend, tafeleend, krakeend, wilde eend) kunnen hier hinder van ondervinden. De aantallen van deze soorten zijn ter hoogte van het windpark lager dan in andere delen van het IJsselmeer (Van Rijn *et al.* 2010). Hoewel andere factoren ook van invloed zijn op het gebiedsgebruik en verspreiding van deze soorten, ligt het voor de hand dat de aantallen in en rond het bestaande windpark Irene Vorrink negatief beïnvloed worden door de huidige windturbines (zie ook bijlage 2).

Gedurende de dubbeldraaiperiode en in de eindsituatie is het windpark Irene Vorrink niet meer aanwezig. De geplande windturbines komen in zowel het basisalternatief als in de twee varianten (veel) verder van de kust te staan. Dit neemt de verstoring in de kustzone voor kuifeend, tafeleend, krakeend en wilde eend door de huidige windturbines (die aanwezig zijn in de referentiesituatie) weg. Voor de kuifeend en tafeleend komen de nieuwe lijnopstellingen echter tussen de dagrustplaats en het nachtelijk foerageergebied te staan, wat deze verhoogde aantrekkelijkheid teniet kan doen omdat (een deel) van de vogels wil uitwijken voor de lijnopstellingen. Het aantal te passeren lijnopstellingen voor deze soorten bedraagt twee of drie. Om een slachtoffervoorspelling voor de kuifeend en tafeleend voor de dubbeldraaiperiode en de eindsituatie te kunnen doen is *worstcase* rekening gehouden met een verhoging van het vogelaanbod (flux) van factor 1,5 (deskundigenoordeel) van de huidige aanwezige aantallen. Hierbij is er rekening mee gehouden dat een deel van deze eenden zal uitwijken voor de toekomstige lijnopstellingen op het water en niet mee worden gerekend in het vogelaanbod richting dit windpark.

Bij de verhoging van het vogelaanbod is geen onderscheid gemaakt tussen het basisalternatief en twee varianten van Windplan Blauw. Bij variant IB van Windplan Blauw komen de geplande turbines op circa 250 meter afstand van de dijk te staan, veel dichterbij dan variant IA en het basisalternatief. Voor de kuifeend en tafeleend is aangenomen dat deze tot op een afstand van maximaal 100 meter van de dijk rusten. De verstoringafstand van de geplande windturbines bedraagt voor deze soorten 150 meter (cf. Prinsen *et al.* 2009, van der Winden *et al.*, 1999, 2006). Daarom is in voorliggend rapport als uitgangspunt gehanteerd dat ook bij variant IB een zelfde verhoging van het vogelaanbod kan plaatsvinden als bij de variant IA en het basisalternatief.

De wilde eend en kraakeend vliegen van de dagrustplaats langs de IJsselmeerdijk van en naar binnendijks gelegen foerageergebieden. Deze vogels passeren de nieuwe lijnopstellingen in het IJsselmeer niet. Om een slachtoffervoorspelling voor de wilde eend en kraakeend voor de dubbeldraaiperiode en in de eindsituatie te kunnen doen is *worstcase* rekening gehouden met een verhoging van het vogelaanbod (flux) van factor 2 (deskundigenoordeel) van de huidige aanwezige aantallen. Deze factor is hoger dan die voor kuifeend en tafeleend, omdat voor wilde eend en kraakeend geldt dat de buitendijkse lijnopstellingen niet tussen foerageer- en rustgebied komen te staan en dus geen sprake zal zijn van uitwijken voor deze windturbines tijdens de foerageervluchten. Voor de effectbeoordeling wordt de voorspelde sterfte afgezet tegen de 1%-mortaliteitsnorm (zie § 5.3.2).

#### *Aanvaringssslachtoffers van vogels in de dubbeldraaiperiode*

In de herstructureringsperiode zal de sterfte in het plangebied van Windplan Blauw hoger liggen dan in de eindsituatie, omdat zowel bij de bestaande windturbines als bij de nieuwe windturbines vogels slachtoffer kunnen worden van een aanvaring. Er is geen slachtofferonderzoek uitgevoerd bij de bestaande windturbines, wat betekent dat de omvang van de sterfte bij de bestaande windturbines niet bekend is. In voorliggende rapportage is de sterfte bij de bestaande windturbines ook niet nader bepaald. Voor de beoordeling van het effect van de dubbeldraaiperiode van Windplan Blauw in het kader van de gebiedsbescherming van de Wet natuurbescherming is het ook niet noodzakelijk om de sterfte bij de bestaande windturbines te kwantificeren. In de effectbeoordeling wordt de sterfte bij de nieuwe windturbines namelijk getoetst aan de huidige populatieomvang en huidige staat van instandhouding van de betrokken soorten. In deze huidige populatieomvang is het effect van de sterfte bij de bestaande windturbines al verdisconteert. Door de sterfte in het nieuwe windpark te toetsen aan een 1%-mortaliteitsnorm (zie hieronder) die berekend is met de huidige populatiegrootte, is rekening gehouden met het effect van de bestaande turbines, en daarmee ook dus met het effect in de dubbeldraaiperiode, zonder dat de omvang van de sterfte in de bestaande situatie precies bekend is.

Daargelaten dat het voor het beoordelen van de effecten van de nieuwe windturbines niet nodig is de sterfte bij de bestaande windturbines te bepalen, moet uiteraard wel rekening worden gehouden met de sterfte die aanvullend optreedt vanwege de aanwezigheid van een groter aantal windturbines. De sterfte van vogels bij de nieuwe windturbines zal naar verwachting in de dubbeldraaiperiode iets hoger zijn dan in de eindsituatie. Dit heeft te maken met het feit dat de nieuwe windturbines over het algemeen een tiphoogte hebben die enkele tientallen meters hoger is dan de tiphoogte van de bestaande windturbines. De nieuwe windturbines komen in het westelijk deel van het plangebied nabij de bestaande windturbines in te staan. Het is daarom niet uit te sluiten dat vogels die uitwijken voor de bestaande windturbines, door er bijvoorbeeld net overheen te vliegen, vervolgens slachtoffer worden van een aanvaring met een nieuwe windturbine die net iets verderop in de vliegbaan staat en die enkele tientallen meters hoger is. Er zijn geen onderzoeksresultaten waaruit dit risico blijkt, waardoor er ook geen gegevens zijn die gebruikt kunnen worden voor de bepaling van de omvang van deze vermoedelijke *extra* sterfte bij de nieuwe windturbines. Bij wijze van *worst case scenario* hanteren we het

uitgangspunt dat door dit mogelijke samenspel van de bestaande en de nieuwe windturbines, de sterfte bij de nieuwe windturbines gedurende de dubbeldraaiperiode 20% hoger zal liggen dan in de eindsituatie. Deze aanname is gebaseerd op een deskundigenoordeel en de kennis over het vlieggedrag van vogels, in bijzonder watervogels, in relatie tot windturbines. Omdat niet zeker is dat het samenspel van de bestaande en de nieuwe windturbines zal leiden tot een toename van de sterfte bij de nieuwe windturbines, kan de aanname van 20% meer slachtoffers gezien worden als een *worst case scenario*.

### **Verstoring**

Verstoring van vogels kan zowel in de aanlegfase als in de gebruiksfase van Windplan Blauw plaatsvinden. Door de bouw en de aanwezigheid van windturbines wordt de kwaliteit van het leefgebied aangetast. De mate van verstoring wordt daarom afzonderlijk voor zowel de aanlegfase als de gebruiksfase getoetst. In de gebruiksfase verschilt de verstoringsafstand (de afstand waarover windturbines effect hebben op de kwaliteit van het leefgebied) van windturbines voor foeragerende en/of rustende vogels tussen soortgroepen en varieert van honderd tot enkele honderden meters (zie bijlage 2). Ook voor broedende vogels verschilt de verstoringsafstand van windturbines in de gebruiksfase tussen soorten. Voor veel soorten bedraagt de verstoringsafstand voor broedende vogels (veel) minder dan 100 meter (in de gebruiksfase).

Binnen de verstoringsafstand wordt de kwaliteit van het leefgebied aangetast door de fysieke aanwezigheid van de windturbines. Uit onderzoek blijkt dat grotere windturbines geen evenredig groter of kleiner verstorend effect hebben (Schekkerman *et al.* 2003). In de soortspecifieke beoordeling van de verstoring is hier rekening mee gehouden en is gewerkt met een voor de desbetreffende soort toepasselijke verstoringsafstand (tabel 5.3). De verstoring in het gebied wat binnen de verstoringsafstand ligt is niet 100% (Krijgsveld *et al.* 2008). De gehanteerde verstoringsafstanden zijn voor ganzen en eenden eerder toegepast in de Passende Beoordeling voor Windpark Wieringermeer (Kleyheeg *et al.* 2014), Windpark Fryslân (Pondera 2015) en Windpark Noordoostpolder (Pondera 2010).

Voor het bepalen van het aantal verstoorte vogels van een aantal visetende watervogels binnen het IJsselmeer als gevolg van het plaatsen van turbines is allereerst per telgebied de dichtheid (aantal vogels per vierkante kilometer) berekend (tabel 5.3). Voor deze soorten is aangenomen dat deze gelijkmatig verdeeld zijn over de telvakken van RWS-Waterdienst. De dichtheid is berekend op basis van het gemiddeld seizoensmaximum over de seizoenen 2011/2012 - 2015/2016. In een tweetal jaren (2012/2013 en 2015/2016) ontbreken van in totaal enkele maanden tellingen waardoor de dichtheid van vogels lager uit kan vallen. Voor deze maanden is waar nodig handmatig geïnterpoleerd op basis van tellingen in die maanden in andere jaren. Voor de visetende watervogels is een soortspecifieke (tabel 5.4) potentiële verstoringzone bepaald rondom de turbines (cf. Prinsen *et al.* 2009, van der Winden *et al.*, 1999, 2006). Dit is gebaseerd op bestaande literatuur (zie bijlage 2) en de aanname dat grote turbines (3 MW en groter) geen evenredig groter of kleiner verstorend effect hebben dan turbines van de eerste generatie



(Schekkerman *et al.* 2003). Tevens is aangenomen dat binnen de soortspecifieke potentiële verstoringszone niet alle vogels het gebied verlaten (tabel 5.3). De dichtheid van deze vakken is voor aalscholver, brilduiker, fuut en grote zaagbek verhoogd met 10%, omdat de aanwezigheid van de huidige turbines de dichtheid heeft verlaagd. Op basis van een verstoringsafstand van 150 meter nemen deze turbines circa 10% van de oppervlakte in.

De verstoring van visetende watervogels van de bestaande turbines is echter gebaseerd op de huidige dichtheid, dus zonder verhoging van 10%.

Andere eendensoorten dan visetende watervogels zitten overdag dicht tegen de dijk en worden in de toekomstige situatie niet verstoord omdat de toekomstige windturbines in het open water staan op meer dan 150 m afstand van de dijk in een gebied wat ook weinig foerageermogelijkheden biedt voor deze andere eendensoorten. Voor deze soorten zijn daarom geen nadere verstoringsberekeningen uitgevoerd.

Voor ganzen en visdief (broedvogel) is op basis van de maximale foerageerafstand van de betrokken vogelsoorten (zie afbakening § 4.2 en hoofdstuk 6) in een straal rondom het betreffende Natura 2000-gebied het potentieel beschikbaar foerageergebied in kaart gebracht. De maximale foerageerafstand verschilt per soort (tabel 5.4). Het leefgebied wat door de windturbines verstoord kan worden is voor de betrokken soorten vergeleken met het potentieel beschikbare leefgebied.

*Tabel 5.3 Gehanteerde dichtheid per telvak van visetende watervogels van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het gemiddeld seizoensmaximum is gebaseerd op de seizoenen 2011/2012 - 2015/2016. Telvak IJ1941 betreft een extrapolatie voor een deel van het open water van het IJsselmeer op basis van een lustelling (zie § 5.1).*

	NDFF-code/RWS-code	gem. smax.	dichtheid/ha	verhoging 10% dichtheid/ha
Aalscholver	IJ1412 / 6	311	1,15	1,27
	IJ1411 / 7	3	0,01	0,01
	IJ1334 / 8	14	0,07	0,08
	IJ1941 extrapolatie / 160	468	0,08	
Brilduiker	IJ1412 / 6	0	0	0
	IJ1411 / 7	1	0	0
	IJ1334 / 8	17	0,09	0,1
	IJ1941 extrapolatie / 160	81	0,01	
Fuut	IJ1412 / 6	35	0,13	0,14
	IJ1411 / 7	35	0,08	0,09
	IJ1334 / 8	18	0,09	0,1
	IJ1941 extrapolatie / 160	1138	0,2	
Grote zaagbek	IJ1412 / 6	9	0,03	0,04
	IJ1411 / 7	5	0,01	0,01
	IJ1334 / 8	2	0,01	0,01
	IJ1941 extrapolatie / 160	164	0,03	

Tabel 5.4 Gehanteerde verstoringsafstand van vogelsoorten die in de effectbepaling nader zijn geanalyseerd. De verstoringsafstanden zijn gebaseerd op literatuuronderzoek (zie bijlage 6). Ook zijn de maximale foerageerafstand vanaf rustplaatsen c.q. broedplaatsen opgenomen, inclusief bronvermelding.

soort	verstoringsafstand	verstoring (%)	maximale foerageerafstand (km)	bron
<i>Niet-broedvogels</i>				
Aalscholver	50 m	70		
Brilduiker	150 m	80		
Fuut	150 m	70		
Grauwe gans	400 m	nvt	30	Nolet <i>et al.</i> (2009)
Toendrarietgans	400 m	nvt	30	Nolet <i>et al.</i> (2009)
Grote zaagbek	150 m	80		
<i>Broedvogels</i>				
Aalscholver	50 m	70	70	van Dam <i>et al.</i> (1995)
Visdief	50 m	nvt	12	Van der Hut <i>et al.</i> (2007)

### Barrièrewerking

Voor het inschatten van de mate waarin barrièrewerking een probleem voor vogels vormt is gebruik gemaakt van literatuur en eigen waarnemingen uit veldonderzoek (o.a. Beuker *et al.* 2009, Fijn *et al.* 2007, 2012). Op grond hiervan en informatie over de dimensies van de geplande windturbineopstellingen is ingeschat of vogels de windturbine opstellingen zullen kruisen of omvliegen, en de mate waarin dat per variant valt te verwachten. Ook is ingeschat of de bestaande turbineopstellingen tot barrièrewerking kunnen leiden. Een meer gedetailleerde kwantificering van barrièrewerking is, met name bij grote windturbines met ook grotere tussenafstanden, nog niet mogelijk omdat er nog geen onderzoek over beschikbaar is.

### 5.3.2 Toelichting op het begrip significantie in relatie tot sterfte door aanvaringen

In het kader van de Wnb (Hoofdstuk 2) moet beoordeeld worden of de realisatie van Windplan Blauw op zichzelf of in samenhang met andere plannen en projecten in de omgeving, (significant) negatieve effecten kan hebben op het behalen van de IHD's van de nabijgelegen Natura 2000-gebieden.

Voor de beoordeling van effecten van plannen en projecten op de betrokken Natura 2000-gebieden, is gebruik gemaakt van de door het Steunpunt Natura 2000 opgestelde leidraad (Steunpunt Natura 2000, 2010). Hierin staat verwoord wanneer gesproken moet worden van significante versturende effecten of verslechtering van de omvang of kwaliteit van het leefgebied van de betrokken soorten in het Natura 2000-gebied. In de leidraad staat ook vermeld hoe kan worden omgegaan met het mogelijk onbedoeld veroorzaken van sterfte van vogels door windturbines. De basis hiervoor wordt gevormd door de wijze waarop Bureau Waardenburg ten aanzien van Windpark Scheerwolde het 1%-criterium (verder 1%-mortaliteitsnorm) van het Ornis Comité heeft toegepast (zie hieronder).

Volgens dit criterium kan additionele sterfte van minder dan 1% van de totale jaarlijkse sterfte van de betrokken populatie (gemiddelde waarde) als kleine hoeveelheid worden

beschouwd. Bij Windpark Scheerwolde is deze 1%-mortaliteitsnorm niet gebruikt om het begrip 'significantie' uit te leggen. Wel is het gebruikt om een ordegrrootte van effecten aan te geven, waarbij zeker geen significante effecten op zullen treden, omdat de sterfte procentueel zeer laag is ten opzichte van de natuurlijke sterfte. Een veilige 'eerste zeef' dus. De Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State achtte dit een acceptabele werkwijze.<sup>5</sup> Een grotere sterfte dan 1% van de totale jaarlijkse sterfte (in cumulatie met andere projecten) noodzaakt een aanvullende toetsing om te bepalen of het behalen van de instandhoudingsdoelstelling voor de desbetreffende soort in gevaar kan komen. Een dergelijke toetsing kan bijvoorbeeld bestaan uit het doorrekenen van de effecten (additionele sterfte) op de betrokken populatie met behulp van een populatiemodel, zoals uitgevoerd voor effecten van offshore windparken op kleine mantelmeeuwen (Lensink & van Horssen 2012).

#### *Berekening 1%-mortaliteitsnorm*

De 1%-mortaliteitsnorm is het aantal vogels dat 1% van de natuurlijke sterfte van de te toetsen populatie representeert. Deze waarde is soortspecifiek aangezien de populatiegrootte en de mortaliteit (de twee variabelen die de 1%-mortaliteitsnorm bepalen) voor alle soorten anders is. De 1%-mortaliteitsnorm wordt als volgt berekend:

$$1\text{-mortaliteitsnorm (\# vogels)} = (\text{natuurlijke sterfte} * \text{grootte van de te toetsen populatie}) * 0,01$$

Voor de gegevens over de natuurlijke sterfte per soort is gebruik gemaakt van de website van de BTO (<http://www.bto.org/about-birds/birdfacts>). In de berekeningen is de natuurlijke sterfte van adulte vogels gebruikt, omdat hier meer over bekend is en omdat deze sterfte lager is dan die van juveniele vogels. Hierdoor valt de 1%-mortaliteitsnorm iets lager uit waardoor met zekerheid het *worst case scenario* getoetst is. Voor soorten waarvoor geen gegevens met betrekking tot sterfte beschikbaar zijn is gebruik gemaakt van de sterfte van een gelijkende soort.

Voor de effectbeoordeling in het kader van Natura 2000-gebieden zijn voor de broedvogels de populatiegroottes gebruikt die gepubliceerd zijn op [sovon.nl](http://sovon.nl) (2017) (seizoenen 2011-2015). De gemiddelde broedpopulatie van 2011-2015 is vermenigvuldigd met 2 (aantal individuen in plaats van het aantal paren). Voor de niet-broedvogels zijn de populatiegroottes genoemd op [sovon.nl](http://sovon.nl) (2017) gehanteerd (het gemiddelde van de seizoenen 2010/2011 - 2014/2015). Voor de kleine zwaan in het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren zijn geen aantallen beschikbaar van de slaapplaats en is daarom de populatiegrootte (en 1% mortaliteitsnorm) gebaseerd op de aantallen overdag (als minimum voor die aantallen die 's nachts op de slaapplaats aanwezig zijn).

---

<sup>5</sup> Zie uitspraak ABRS van 1 april 2009 in zaaknr. 200801465/1/R2, uitspraak ABRS van 29 december 2010 in zaaknr. 200908100/1/R1 en de uitspraak ABRS van 8 februari 2012 in zaaknr. 201100875/1/R2.

## 5.4 Effectbepaling en -beoordeling vleermuizen

De bouw en het gebruik van Windplan Blauw kan effect hebben op vleermuizen die gedurende enige fase van hun levenscyclus in de omgeving van het studiegebied verblijven (zie bijlage 11 voor een algemeen overzicht van de effecten van windturbines op vleermuizen). Het verwijderen van bomen tijdens de bouwfase kan effect hebben op verblijfplaatsen van vleermuizen. In de effectbepaling voor de gebruiksfase in hoofdstuk 10, zijn de volgende zaken opgenomen:

- de aantallen aanvaringslachtoffers (§10.2);

In tegenstelling tot vogels treedt bij vleermuizen geen verstoring of barrierewerking op tijdens de gebruiksfase. Vleermuizen worden juist aangetrokken door windturbines (Cryan *et al.* 2014).

### **Aanvaringslachtoffers**

Het aantal aanvaringslachtoffers is bepaald aan de hand van het aantal geregistreerde vleermuizen vanuit de gondel van twee (bestaande) windturbines: Irene vorrink en Klokbekertocht.

Hiervoor is gebruik gemaakt van het zogenoemde BMU model "BCGondel Chiroptera" dat in Duitsland is ontwikkeld (Brinkmann *et al.* 2011). Het model gebruikt behalve het aantal opgenomen vleermuizen ook de windsnelheid om het aantal slachtoffers te berekenen. Het gebruik van de windsnelheid in het model is van belang omdat bij zeer lage windsnelheden de rotorbladen zeer langzaam draaien (of stil staan) en geen slachtoffers veroorzaken, terwijl aanwezige vleermuizen op dat moment wel door de detector worden opgenomen.

Het model is goed te gebruiken met de dataset van Windplan Blauw omdat de gebruikte instellingen van de batcorders gelijk zijn aan die gebruikt in het BMU project. Ook het type windturbine (ashoogte, rotordiameter) komt goed overeen.

Voor de berekening van het aantal aanvaringslachtoffers voor de toekomstige windturbines is dus gebruik gemaakt van het aantal berekende slachtoffers van de twee onderzochte (bestaande) windturbines. De dimensies (ashoogte, rotordiameter) van de toekomstige turbines zullen echter groter zijn dan de huidige turbines. Er is geen reden om aan te nemen dat het aantal slachtoffers zal toe- of afnemen bij opschaling van windturbines. Het tekstkader (hieronder) gaat hier uitgebreid op in.

#### **Kader 1. Masthoogte, rotor diameter en vleermuisslachtoffers**

Het effect van het opschalen van windturbines op het aantal vleermuisslachtoffers is niet eenduidig. Gemeten op dezelfde locatie is de activiteit van vleermuizen op grondhoogte vele malen hoger dan op gondelhoogte (Brinkmann *et al.* 2011; Limpens *et al.* 2013). Ook wanneer uitsluitend de gegevens van activiteitsmetingen vanaf gondelhoogte gebruikt worden dan neemt de activiteit significant af met toenemende hoogte (Brinkmann *et al.* 2011). De activiteit op gondelhoogte hangt samen met het aantal slachtoffers (Brinkmann *et al.* 2011). Wanneer de rotordiameter constant is, kan daarom aangenomen worden dat ook het aantal slachtoffers afneemt met toenemende ashoogte. De risicosoorten komen echter nog altijd (in geringe mate) voor op grotere hoogte (>100 m). Hier staat tegenover dat grotere turbines een groter oppervlak hebben dat door de rotorbladen wordt bestreken. Dit oppervlak neemt bij opschaling niet recht evenredig toe met de ashoogte maar zelfs tot de tweede macht. Met toenemende rotordiameter is dus een toename van het aantal slachtoffers te verwachten. In de regel neemt de rotor diameter altijd toe met toenemende ashoogte waardoor de twee parameters niet onafhankelijk van elkaar beoordeeld kunnen worden.

Deze twee genoemde effecten werken in tegengestelde richting waardoor het effect van opschaling niet eenduidig is. Precies om deze reden wordt een verband tussen vleermuisslachtoffers aan de ene kant en rotordiameter, minimale tiphoogte en ashoogte aan de andere kant door sommigen onderzoekers wel en door andere onderzoekers niet gevonden (Barclay *et al.* 2007; Rydell *et al.* 2010; Seiche *et al.* 2008).

Windpark Irene Vorrink is gebruikt om het aantal slachtoffers in het IJsselmeer te bepalen terwijl de windturbines langs de Klokbekertocht als uitgangspunt voor de turbines op land is gebruikt. Voor de turbines in het IJsselmeer wordt het aantal slachtoffers hiermee overschat omdat de vleermuisactiviteit bij de *near shore* turbine hoger zal zijn dan bij windturbines die zich verder van de IJsselmeerdijk bevinden (Jansen *et al.* 2013).

Twee windturbines zijn gepland in bos. Voor de bepaling van het aantal aanvaringslachtoffers van deze turbines is gebruik gemaakt van bestaande kennis over slachtofferaantallen bij windparken in bos in noordwest Europa (Rydell *et al.* 2010).

## **5.5 Effectbepaling en -beoordeling overige soorten**

De toetsing van de mogelijke effecten van Windplan Blauw op beschermde soorten betreft een effectbepaling en -beoordeling op hoofdlijnen op basis van de huidige aanwezigheid van beschermde soorten planten en dieren in het studiegebied, de functie van het studiegebied voor deze soorten en de voorgenomen ingreep. De toetsing is opgesteld op basis van literatuur- en veldonderzoek (zie § 5.1). Voor verblijfplaatsen van vleermuizen en jaarrond beschermde nesten van vogels is een inschatting gemaakt van de geschiktheid binnen het studiegebied, om de verschillen in effecten tussen de het basisalternatief en twee varianten te kunnen duiden.

## 5.6 Effectbepaling NNN en overige beschermde gebieden

### *Ruimtebeslag*

De inrichtingsalternatieven liggen gedeeltelijk binnen gebied dat is aangewezen als onderdeel van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Per variant is het fysieke ruimtebeslag binnen het NNN berekend. Hierbij is uitgegaan van een turbinefundering met een oppervlakte van 625 m<sup>2</sup>. Ook is nagegaan of kraanopstelplaatsen en toegangswegen binnen het NNN liggen.

### *Verstoring door geluid*

Windturbines zijn hoge objecten waarvan de rotor beweegt en tevens geluid produceert. Als maat voor verstoring is de geluidsbelasting genomen. De 42 dB(A) is hierbij als uitgangspunt genomen. De belasting is uitgedrukt als Leq24. Dat wil zeggen dat geluid in de avond en nacht even zwaar gewogen is als geluid overdag. Geluid heeft een verstorend effect in die zin dat de dichtheid aan broedende vogels bij toenemende belasting afneemt (Reijnen 1995, Tulp *et al.* 2002, Lensink *et al.* 2012). Parallel hierin kunnen reproductie en overleving van jongen (en ouders) ook negatief worden beïnvloed. Onder zeer gevoelige soorten kunnen effecten optreden vanaf een belasting van meer dan 42 dB(A). Pas bij belastingen van meer dan 55 dB(A) worden effecten zichtbaar en meetbaar en wordt de groep gevoelige soorten groter. We gaan er in de duiding van effecten vanuit dat binnen de berekende contour van 42 dB(A) het verstorende effect beperkt is. Buiten de 42 dB(A) contour zijn effecten afwezig.

In de studies van Reijnen (1995), Foppen *et al.* (2002), Tulp *et al.* (2002) en Lensink *et al.* 2012, is het verband tussen geluidbelasting en broedvogeldichtheden onderzocht voor wegverkeer, spoorverkeer en luchtverkeer. De uitkomsten vertonen een aantal opmerkelijke parallellen. Effecten zijn voor zeer gevoelige soorten merkbaar bij een belasting van meer dan 42 dB(A). Effecten bij lagere belastingen zijn vooral afwezig, waarbij in grote delen van het land het achtergrondgeluid rond 40 dB(A) ligt. Bij waarden tussen 42 en 55 dB(A) zijn bij minder gevoelige soorten geen effecten zichtbaar. Bij de zeer gevoelige soorten zijn effecten relatief klein (geringe afname in dichtheid). Pas bij belastingen boven 55 dB(A), wordt het aantal soorten dat effecten kan ondervinden groter en wordt het effect van een toename in geluidsbelasting ook relatief groter.

### *Overig beschermde gebieden*

Het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw liggen gedeeltelijk binnen door de provincie Flevoland aangewezen akkerfaunagebied. Om een kwantitatieve inschatting te maken van de effecten op broedvogels is bij wijze van worst case scenario uitgegaan van een verstoringafstand van 100 meter rondom iedere windturbine.

## 5.7 Effectbepaling en -beoordeling Kaderrichtlijn Water

Op grond van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) zijn doelen opgesteld voor het verbeteren en/of behouden van de kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater. Bij waterkwaliteit wordt een onderscheid gemaakt tussen de fysische, chemische en de ecologische kwaliteit van het water. De ecologische kwaliteit wordt bepaald door de

watertemperatuur en de hoeveelheid voedingsstoffen, planten en dieren. De randvoorwaarden verschillen per watertype.

Voor de biologische kwaliteitselementen geldt dat Ecologische Relevante Arealen (ERA) zijn bepaald. Voor het IJsselmeer zijn de relevante kwaliteitselementen waterplanten, macrofauna en vissen.

De huidige waterkwaliteit van het IJsselmeer is beschreven in de KRW factsheets (herziene versie 2015). Het IJsselmeer is tot stand gekomen door menselijk handelen en gekarakteriseerd als een 'sterk veranderd waterlichaam'. Voor sterk veranderde waterlichamen is het Maximaal Ecologisch Potentieel (MEP) het hoogste ecologische niveau en het hiervan afgeleide Goed Ecologisch Potentieel (GEP) de norm.

Het Toetsingskader Waterkwaliteit van het Beheer- en ontwikkelplan rijkswateren (BPRW), herziening december 2012, is hierbij relevant. Hieruit volgt dat per ecologisch kwaliteitselement eventuele aantasting van het oppervlak aan ecologisch relevant areaal binnen het waterlichaam bepaald dient te worden. Daarbij dient reeds vergunde aantasting betrokken te worden. Indien het ruimtebeslag en daarmee de aantasting, minder dan 1% van het oppervlak betreft kan een significant effect op de belangrijkste stuurparameters en daarmee de biologische kwaliteitselementen worden uitgesloten. In dit rapport wordt de effectbeschrijving beperkt tot waterkwaliteit vanuit de Kaderrichtlijn Water.

## 6 Vogels in het studiegebied

### 6.1 Broedvogels

#### 6.1.1 Broedvogels uit Natura 2000-gebieden in relatie tot het studiegebied

##### **Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen**

##### *Aalscholver*

In het plangebied broeden geen aalscholvers.

In de Oostvaarderplassen broedden in 2015 in totaal 1.559 paar aalscholvers (gemiddeld 2.435, 2011-2015) (sovon.nl 2017). Voor voedsel zijn de broedende aalscholvers in de Oostvaardersplassen met name afhankelijk van het Markermeer en het IJsselmeer (RvO 2015). De vogels kunnen hierbij het plangebied passeren.

In perioden met veel wind raakt het Markermeer door opwerveling van fijne deeltjes langzaam troebel. Hierdoor worden de foerageercondities (zicht) voor aalscholvers slechter en wijken de vogels uit naar onder meer de Veluwerandmeren en het IJsselmeer die minder snel vertroebelen en van zichzelf al helderder zijn dan het Markermeer (Noordhuis 2010). Tijdens dergelijke perioden vliegen dagelijks grote aantallen aalscholvers vanuit de kolonie in de Oostvaardersplassen naar onder andere het Wolderwijd, het Veluwemeer en over de Houtribdijk naar het IJsselmeer (eigen waarnemingen, med. S. van Rijn, D. Hoekstra). Het plangebied wordt hierbij niet gepasseerd.

##### *Kleine zilverreiger*

De kleine zilverreiger broedt in recente jaren niet meer in de Oostvaardersplassen (sovon.nl 2017). Bovendien foerageerde de kleine zilverreiger ten tijde van voorkomen (2010, 2013) in de Oostvaardersplassen zelf (RvO 2015). Er is daarom geen sprake van een binding met het plangebied. De soort wordt verder buiten beschouwing gelaten.

##### *Grote zilverreiger*

In de Oostvaardersplassen is een belangrijk deel van de broedpopulatie van Nederland aanwezig. In 2015 broedden 171 paren grote zilverreigers in de Oostvaardersplassen (sovon.nl 2017). De voedselvoorziening in de Oostvaardersplassen is zodanig, dat de meeste vogels hun voedsel binnen het Natura 2000-gebied zoeken (Voslamber *et al.* 2010). Er wordt echter ook langs het Markermeer, in de Lepelaarplassen, het Oostvaardersveld en op omringende landbouwgronden gevoerageerd (RvO 2015). Gelet op het aantal waarnemingen in het broedseizoen (NDFF) en de omvang van geschikt leefgebied, is er geen sprake van dagelijkse uitwisseling van (grote aantallen) grote zilverreigers tussen de Oostvaardersplassen en het plangebied. Ook zijn er geen aanwijzingen voor een belangrijke vliegroute van grote zilverreigers tussen de Natura 2000-gebieden over het plangebied. De grote zilverreiger wordt als broedvogel daarom verder buiten beschouwing gelaten in de beoordeling van Natura 2000-gebieden.



### *Lepelaar*

De lepelaar broedde in 2015 met slechts 15 paren in de Oostvaardersplassen (sovon.nl 2017). Lepelaars kunnen tot op 40 km afstand van het broedgebied foerageren (Van der Winden *et al.* 2004). De lepelaars die broeden in de Oostvaardersplassen foerageren voornamelijk in hetzelfde gebied, maar in het voorjaar, wanneer het voedselaanbod in de Oostvaardersplassen onvoldoende is, foerageren de vogels buiten de Oostvaardersplassen. De vogels ondernemen dan lange voedselvluchten naar Noord-Holland en minder naar Harderbroek, Noordwest-Overijssel en de ondiepe delen van de kust van Gaasterland (RvO 2015). Ook aan de randen van het Drontermeer en Veluwemeer foerageren in de broedtijd kleine aantallen vogels uit de kolonie in de Oostvaardersplassen (Smits *et al.* 2009). Gelet op de maximale foerageerafstand van 40 km ligt binnen Noordwest-Overijssel alleen de directe omgeving van Kampen binnen bereik. Vogels die van en naar deze foerageergebieden vliegen passeren het plangebied niet.

Binnen het broedseizoen komt in het plangebied soms een enkele lepelaar foerageren in het Ketelbos. Mogelijk broeden deze lepelaars in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen. In andere delen van het plangebied is niet of nauwelijks geschikt foerageergebied aanwezig.

### *Roerdomp*

Roerdampen foerageren tot maximaal 3 km afstand van de broedplaats (RvO 2015). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit de Oostvaardersplassen. Bovendien zijn binnen het broedseizoen geen roerdampen in het plangebied aanwezig (NDFP). Er is daarom binnen het broedseizoen geen sprake van uitwisseling met de Oostvaardersplassen. De soort wordt verder buiten beschouwing gelaten.

## **Natura 2000-gebied IJsselmeer**

### *Aalscholver*

De aalscholver broedde in 2015 met ruim 3.000 paren in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. De broedgebieden liggen langs of nabij de kust van Noord-Holland (Andijk, Enkhuizen, De Kreupel) (sovon.nl 2017). Deze broedvogels gebruiken, overigens net als de vogels van de meeste andere kolonies, zowel Markermeer als IJsselmeer als foerageergebied (Van Rijn *et al.* 2010). Binnen het zomerhalfjaar foerageren gemiddeld genomen enkele (met een maximum tot een kleine honderd) aalscholvers in de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied (gegevens RWS 2017). Mogelijk zijn deze aalscholvers afkomstig van de broedkolonies in het IJsselmeer.

### *Lepelaar*

De lepelaar broedde in 2015 met 88 broedparen in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het broedgebied ligt op de Vooroever bij Onderdijk (sovon.nl 2017).

De lepelaar ontbreekt geheel in de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied (gegevens RWS 2017). Binnen het broedseizoen komen binnendijks niet of nauwelijks lepelaars in het plangebied voor. Er is geen sprake van dagelijkse uitwisseling van (grote

aantallen) lepelaars tussen de Natura 2000-gebieden en het plangebied. Ook zijn er geen aanwijzingen voor een belangrijke vliegroute van lepelaars tussen de Natura 2000-gebieden over het plangebied. De lepelaar wordt als broedvogel daarom verder buiten beschouwing gelaten in de beoordeling van effecten op Natura 2000-gebieden.

#### *Bontbekplevier*

De bontbekplevier broedt langs de gehele kust van het IJsselmeer met aantallen tot 14 broedparen (sovon.nl 2017). Soms broedt de soort in de bocht in de IJsselmeerdijk (Vogelatlas.nl 2017). De bontbekplevier foerageert tot op enkele kilometers van de broedplaats (Van der Hut *et al.* 2007). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit andere delen van het IJsselmeer.

#### *Bruine kiekendief*

De bruine kiekendief broedt binnen het IJsselmeer langs de kust van Friesland en Noord-Holland (sovon.nl 2017). In het plangebied wat tot het Natura 2000-gebied IJsselmeer behoort broeden geen bruine kiekendieven (Vogelatlas.nl 2017). Bruine kiekendieven foerageren tot maximaal 5 km afstand van de broedplaats (Brenninkmeijer *et al.* 2006). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit het IJsselmeer.

#### *Visdief*

De visdief broedt binnen het IJsselmeer langs de kust van Friesland en Noord-Holland en op de Kreupel (sovon.nl 2017). In het plangebied wat tot het Natura 2000-gebied IJsselmeer behoort broeden geen visdieven (Vogelatlas.nl 2017). Visdieven foerageren tot maximaal 12 km afstand van de broedplaats (Van der Hut *et al.* 2007). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit het IJsselmeer.

### **Natura 2000-gebied Rijntakken**

#### *Aalscholver*

De aalscholver broedt op ruim 30 km afstand van het plangebied (sovon.nl 2017). Voor de aalscholver die broedt langs de IJssel ligt het plangebied binnen bereik, maar worden geen regelmatige vliegbewegingen verwacht. Op kortere afstand van de broedkolonies is veel ander foerageergebied (open water) beschikbaar zoals de IJssel, de randmeren en kleinere wateren.

#### *Oeverwaluw, zwarte stern*

De oeverwaluw en zwarte stern broeden allen op 10 km afstand of verder (sovon.nl 2017). De oeverwaluw foerageert tot op maximaal 6 km afstand van het plangebied (Turner & Rose 1989) en de zwarte stern tot op 2 km afstand (Van der Winden 2004). Het plangebied ligt buiten het bereik voor deze vogelsoorten uit het Natura 2000-gebied Rijntakken.

### **Natura 2000-gebied Zwarte Meer**

#### *Purperreiger*

De purperreiger broedt binnen het Zwarte Meer aan de zuidoever (sovon.nl 2017). De purperreiger foerageert tot maximaal 20 km afstand van de broedplaats (van der Winden

& van Horssen 2001). Het plangebied ligt daarom binnen het bereik van de broedvogels uit het Zwarte Meer. In het broedseizoen worden zeer incidenteel purperreigers in het Ketelbos waargenomen (niet jaarlijkse waarnemingen) die mogelijk afkomstig zijn van het Zwarte Meer. De belangrijke foerageergebieden voor purperreigers in deze regio liggen echter in Overijssel (van der Winden & van Horssen 2001). De soort wordt wegens zijn zeldzaamheid in het plangebied verder buiten beschouwing gelaten.

#### **Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer**

*Aalscholver*

Zie hieronder, er geldt een regiodoel.

*Visdief*

De visdief broedt in het Markermeer & IJmeer onder andere op de Houtribsluizen bij Lelystad (circa 75 paren in 2017, van der Winden *et al.* 2018). Visdieven foerageren tot maximaal 12 km afstand van de broedplaats (Van der Hut *et al.* 2007). De kustzone voor de IJsselmeerdijk ligt daarom ten dele binnen het bereik van deze visdieven.

#### **Natura 2000-gebied Lepelaarplassen**

*Aalscholver*

Zie hieronder, er geldt een regiodoel.

*Lepelaar*

De lepelaar is in de Lepelaarplassen in 2004 voor het laatst als broedvogel aanwezig geweest. In de tijd dat de lepelaar in de Lepelaarplassen broedde werd gefoerageerd in de directe omgeving van de kolonie en in Waterland en mogelijk ook in de Vechtstreek (Beheerplan Lepelaarplassen, Provincie Flevoland 2013). Wanneer er lepelaars in de Lepelaarplassen broeden, foerageren ze niet in het plangebied van Windplan Blauw en vliegen ook niet op regelmatige basis door het plangebied. Er is daarom geen sprake van een binding met het plangebied. De lepelaar wordt daarom verder buiten beschouwing gelaten.

#### **Aalscholver - IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen**

Voor de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen is het doel van de aalscholver regionaal geformuleerd; vogels uit deze gebieden foerageren in de ruime omgeving van de broedlocaties. Voor aalscholvers die broeden in de Natura 2000-gebieden Markermeer & IJmeer en/of Lepelaarplassen, kan het plangebied op een route van of naar foerageergebieden liggen en ook foerageergebied bevatten (kustzone IJsselmeerdijk).

#### **Roerdomp - Veluwerandmeren, De Wieden, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, Zwarte Meer, Rijntakken, Oostvaardersplassen, IJsselmeer**

Roerdampen foerageren tot maximaal 3 km afstand van de broedplaats (RvO 2015). Het plangebied ligt daarom buiten het bereik van de broedvogels uit deze Natura 2000-gebieden. Dit geldt ook voor de roerdomp uit het IJsselmeer, die langs de ver weg

gelegen Noord-Hollandse kust broedt en de roerdomp uit de Rijntakken, die verder stroomopwaarts broedt in Overijssel (sovon.nl 2017).

Binnen het broedseizoen zijn geen roerdompen in het plangebied aanwezig (NDFF). Er is daarom binnen het broedseizoen geen sprake van uitwisseling met de broedgebieden in de Veluwerandmeren. De soort wordt verder buiten beschouwing gelaten.

## **6.1.2 Broedvogels in het studiegebied**

### **Kolonievogels**

#### *Aalscholver*

De aalscholver broedt in het IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen (zie § 6.1.1).

#### *Blauwe reiger*

In het plangebied broeden geen blauwe reigers.

In het Wisentbos aan de westzijde van Dronten is een kleine kolonie aanwezig (24 broedparen in 2015; NDFF). Deze kolonie ligt op ruim 2 km afstand van de grens van het plangebied. Deze vogels zullen gelet op de beperkte omvang van geschikt voedselgebied in het plangebied vooral buiten het plangebied foerageren.

#### *Huiszwaluw*

In het plangebied is langs de Visvijverweg een kolonie van bijna 400 broedparen aanwezig (2013; NDFF). De vogels foerageren in de ruime omgeving van de broedlocatie, ook in het plangebied.

#### *Oeverzwaluw*

In het Ketelbos is een grote kolonie van ruim 400 broedparen aanwezig (2016). Een kleinere kolonie van 17 broedparen is in recente jaren aanwezig op een bedrijventerrein in aanleg ten zuiden van Swifterbant (NDFF). De vogels foerageren in de ruime omgeving van de broedlocatie waaronder binnen het plangebied.

#### *Lepelaar*

De lepelaar broedt in de Oostvaardersplassen (zie § 6.1.1).

#### *Kokmeeuw*

De kokmeeuw broedt met 400 broedparen in de Oostvaardersplassen (2015; NDFF). De vogels kunnen in de ruime omgeving van de broedlocatie foerageren waaronder mogelijk, ten dele, binnen het plangebied.

#### *Stormmeeuw*

Enkele broedparen van de stormmeeuw broeden op IJsseloog in het Ketelmeer (5 paren 2015; NDFF). De vogels kunnen in de ruime omgeving van de broedlocatie foerageren waaronder mogelijk, ten dele, binnen het plangebied.

#### *Visdief*

In 2013 broedden ruim 30 broedparen op de platen in de IJsselmonding in het Ketelmeer (NDFF). Onduidelijk is of deze vogels hier nog steeds broeden. Ook broeden visdieven op de Houtribsluizen (circa 75 paren in 2017, van der Winden *et al.* 2018). De visdief kan tot 12 km afstand van de broedlocatie foerageren (Van der Hut *et al.* 2012). Deze vogels zullen gelet op de beperkte omvang van geschikt voedselgebied (open water) in het binnendijkse deel van het plangebied hier niet of nauwelijks foerageren. De kustzone van de IJsselmeerdijk ligt op meer dan 12 km afstand van de broedkolonie en ligt daarmee deels binnen het uiterste bereik van visdieven van deze kolonie. Hier kunnen wel (onregelmatig) foeragerende visdieven verwacht worden.

#### **Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats**

Van het voorkomen van vogels met een jaarrond beschermde nestplaats is alleen globale informatie beschikbaar op basis van bestaande bronnen. Onderstaande beschrijving van het voorkomen is hierop gebaseerd. Voor de beoordeling van het basisalternatief en de twee varianten ontbreken van gedetailleerde en actuele informatie over het voorkomen van vogels met een jaarrond beschermde nestplaats een kennisleemte. Nader veldonderzoek is nodig om hier meer informatie over te verkrijgen (§14.7).

#### *Boomvalk*

Mogelijke broedgevallen van de boomvalk zijn aanwezig rond Swifterbant en het Ketelbos (Vogelatlas.nl 2017). Het plangebied biedt meer potentiële broedlocaties voor de boomvalk (bomen, hoogspanningsmasten). Niet uitgesloten kan worden dat de boomvalk jaarlijks in het plangebied broedt.

In het Wisentbos ten westen van Dronten broedde in 2012 een boomvalk (NDFF). Mogelijk broedt deze hier nog steeds. Omdat boomvalken tot op enkele kilometers van de broedplaats kunnen jagen, is het mogelijk dat deze boomvalken deels binnen het plangebied jagen.

#### *Buizerd*

In het plangebied zijn recente broedgevallen bekend uit het Ketelbos en een bosperceel langs de Visvijverweg (2015; NDFF). Ook elders binnen het plangebied komen broedgevallen van de buizerd voor, bijvoorbeeld in het Swifterbos (Vogelatlas.nl 2017). De buizerd jaagt tot op enkele kilometers rond de nestplaats.

#### *Gierzwaluw*

De gierzwaluw broedt in de kern van Dronten, Swifterbant en Lelystad (NDFF, Vogelatlas.nl 2017). In andere delen van het plangebied is de gierzwaluw afwezig (Vogelatlas.nl 2017). De gierzwaluw foerageert in de ruime omgeving van de broedlocaties (tot op tientallen kilometers afstand).

#### *Grote gele kwikstaart*

Mogelijk heeft in recente jaren een grote gele kwikstaart in of nabij het Ketelbos gebroed (Vogelatlas.nl 2017). Deze vogels foerageren in de directe omgeving, bij voorkeur op de overgang van land en water.

#### *Havik*

In het plangebied heeft de havik in ieder geval in het Ketelbos gebroed (2012, NDFF). Ook rond Swifterbant en de noordwesthoek van het plangebied zijn broedgevallen van de havik bekend (Vogelatlas.nl 2017). De havik jaagt tot op enkele kilometers rond de nestplaats.

#### *Huismus*

De huismus komt voor in de kernen van Lelystad en Swifterbant. Het gaat in totaal om vermoedelijk vele honderden broedparen. Op andere plekken in het plangebied met bebouwing (zoals agrarische bedrijven) broeden kleinere aantallen van de huismus (NDFF). Broedvogels foerageren vooral in de directe omgeving van de nestplaats.

#### *Kerkuil*

In het plangebied broeden verspreid over het plangebied enkele paren van de kerkuil (Vogelatlas.nl 2017). De kerkuil jaagt tot op enkele kilometers rond de nestplaats.

#### *Oehoe, zwarte wouw*

Deze vogels broeden niet in het plangebied of de ruime omgeving daarvan (sovon.nl 2017, NDFF).

#### *Ooievaar*

In het plangebied zijn geen broedgevallen bekend van de ooievaar. Buiten het plangebied broeden in natuurpark Lelystad, langs de A6 bij Lelystad en Flevohout in totaal een tiental broedparen van de ooievaar (NDFF, Vogelatlas.nl 2017). Omdat ooievaars tot op meerdere kilometers van de broedplaats kunnen foerageren, is het mogelijk dat deze ooievaars deels binnen het plangebied foerageren.

#### *Ransuil*

In het plangebied zijn geen zekere broedgevallen bekend van de ransuil. Een mogelijk broedgeval is aanwezig in of rond Swifterbant (Vogelatlas.nl 2017). Het plangebied biedt bevat potentiële broedlocaties voor de ransuil (bomen). Het is daarom goed mogelijk dat de ransuil jaarlijks in het plangebied broedt. Deze soort foerageert tot enkele kilometers van de nestplaats.

#### *Roek*

De roek is in Flevoland afwezig als broedvogel (Vogelatlas.nl 2017, NDFF).

#### *Slechtvalk*

De slechtvalk is in het plangebied afwezig als broedvogel (NDFF). Een mogelijk broedgeval is aanwezig op de Ketelbrug of de nabijgelegen hoogspanningsmasten in het

Ketelmeer (Vogelatlas.nl 2017). De slechtvalk jaagt tot op enkele kilometers rond de nestplaats, mogelijk ook binnen het plangebied.

#### *Sperwer*

Recente broedgevallen van de sperwer zijn vastgesteld in het Ketelbos (2012) en Visvijverweg (2015) en in of rond Swifterbant (NDFF, Vogelatlas.nl 2017). Het plangebied biedt nog meer potentiële broedlocaties voor de sperwer (bomen). Niet uitgesloten kan worden dat de sperwer met meer broedparen in het plangebied broedt. De sperwer jaagt tot op enkele kilometers rond de nestplaats.

#### *Steenuil*

De steenuil is afwezig als broedvogel in het plangebied en directe omgeving (NDFF, Vogelatlas.nl 2017).

#### *Wespendief*

De wespendief is afwezig als broedvogel in het plangebied (NDFF, Vogelatlas.nl 2017). Buiten het plangebied broeden in het Roggebotzand aan de rand van het Vossemeer mogelijk wel wespendieven (Vogelatlas.nl 2017). Omdat wespendieven tot op meerdere kilometers van de broedplaats kunnen jagen, is het mogelijk dat deze wespendieven deels binnen het plangebied jagen.

### **Broedvogels van de Rode Lijst**

#### *Boerenzwaluw*

De boerenzwaluw broedt met enkele honderden paren in het plangebied (vogelatlas.nl 2017). De soort is als broedvogel gebonden aan bebouwing. De boerenzwaluw foerageert in de omgeving van de broedplaats.

#### *Bontbekplevier*

De bontbekplevier broedde tot 2015 met enkele paren in een gegraven plas langs de Visvijverweg (NDFF, Vogelatlas 2017). In 2016 is de soort niet meer gesignaleerd en is daarom mogelijk verdwenen als broedvogel.

#### *Boomvalk*

Zie *Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats*.

#### *Gele kwikstaart, graspieper*

De graspieper en gele kwikstaart broeden binnen het plangebied in het agrarische gebied. De graspieper broedt met name in (verruigde) perceelranden, de gele kwikstaart in gewassen (o.a. aardappel en koolzaad) op bouwland. Een beperkt deel van het plangebied is onderzocht op het voorkomen van de graspieper en gele kwikstaart (van beide soorten enkele tientallen territoria in 2012 en 2013, NDFF). Ook buiten de onderzochte gebieden is op grote schaal geschikt leefgebied voor deze vogelsoorten aanwezig. De gele kwikstaart komt met een honderdtal broedparen in het plangebied voor. De graspieper komt zeker met enkele tientallen broedparen voor (vogelatlas.nl 2017). Beide soorten foerageren in de directe omgeving van de broedplaats.

#### *Grauwe vliegenvanger*

De grauwe vliegenvanger broedt jaarlijks in het Ketelbos (NDFF), in de noordwesthoek van het plangebied en in of rond Swifterbant (Vogelatlas.nl 2017). De grauwe vliegenvanger foerageert in de directe omgeving van de broedplaats.

#### *Groene specht*

De groene specht broedt jaarlijks in de noordwesthoek van het plangebied (Vogelatlas.nl 2017). De groene specht foerageert tot op enkele kilometers afstand van de broedplaats.

#### *Grote karekiet*

Een territorium van grote karekiet is in recente jaren aangetroffen in het Ketelbos (NDFF, VogelAtlas.nl 2017). Onduidelijk is of de soort hier jaarlijks voorkomt. De grote karekiet foerageert in de directe omgeving van de broedplaats.

#### *Grutto*

De grutto broedt langs de Visvijverweg en in het Ketelbos (Vogelatlas.nl 2017). De grutto foerageert tot op enkele kilometers van de broedplaats.

#### *Huismus*

Zie *Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats*.

#### *Huiswaluw*

Zie *kolonievogels*

#### *Kerkuil*

Zie *Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats*.

#### *Kneu*

De kneu broedt binnen het plangebied in het agrarische gebied. Een beperkt deel van het plangebied is onderzocht op het voorkomen van de kneu (3 territoria in 2013, NDFF). Ook buiten de onderzochte gebied is geschikt leefgebied voor de kneu aanwezig en komt de soort met 10 tot 20 broedparen voor (vogelatlas.nl 2017). De kneu foerageert in de omgeving van de broedplaats.

#### *Koekoek*

De koekoek broedt jaarlijks in het Ketelbos. In andere delen van het plangebied komen ook enkele paren van de koekoek voor (Vogelatlas.nl 2017). De koekoek foerageert tot op enkele kilometers afstand van de broedplaats.

#### *Kwartelkoning*

De kwartelkoning broedde in 2013 met twee paren langs de Visvijverweg (NDFF, VogelAtlas 2017). Onduidelijk is of de soort hier jaarlijks broedt. De kwartelkoning foerageert in de omgeving van de broedplaats.



#### *Matkop*

De matkop broedt jaarlijks in het Ketelbos (Vogelatlas.nl 2017). De matkop foerageert in de omgeving van de broedplaats.

#### *Nachtegaal*

De nachtegaal broedt jaarlijks met enkele paren in het Ketelbos (NDFF). Ook in het westelijk deel van het plangebied broeden jaarlijks enkele paren (Vogelatlas.nl 2017). De nachtegaal foerageert in de omgeving van de broedplaats.

#### *Ransuil*

Zie *Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats*.

#### *Ringmus*

De ringmus broedt met enkele paren in het plangebied (vogelatlas.nl 2017). De soort is als broedvogel met name gebonden aan bebouwing. De ringmus foerageert tijdens het broedseizoen in de directe omgeving van de broedplaats.

#### *Slechtvalk*

Zie *Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats*.

#### *Slobeend*

De slobeend broedt jaarlijks in het Ketelbos (NDFF, VogelAtlas.nl 2017). De slobeend foerageert tot op 1 km van de broedplaats.

#### *Snor*

De snor broedt jaarlijks met enkele paren in het Ketelbos (NDFF, VogelAtlas.nl 2017). De snor foerageert in de omgeving van de broedplaats.

#### *Spotvogel*

De spotvogel broedt jaarlijks in de noordwesthoek van het plangebied (Vogelatlas.nl 2017). De soort broedt in beplanting zoals hagen, houtwallen en bosranden. De spotvogel foerageert in de omgeving van de broedplaats.

#### *Steenuil*

Zie *Vogels met een jaarrond beschermde nestplaats*.

#### *Tureluur*

De tureluur broedt jaarlijks met enkele paren in het Ketelbos en langs de Visvijverweg (NDFF, VogelAtlas.nl 2017). De tureluur foerageert tot op 2 km van de broedplaats.

#### *Veldleeuwerik*

De veldleeuwerik broedt binnen het plangebied in het agrarische gebied. Een beperkt deel van het plangebied is onderzocht op het voorkomen van de veldleeuwerik (18 territoria in 2013, NDFF). Ook buiten het onderzochte gebied is geschikt leefgebied voor de veldleeuwerik aanwezig. De veldleeuwerik komt in totaal met enkele tientallen

broedparen in het plangebied voor (Vogelatlas.nl 2017). De veldleeuwerik foerageert in de omgeving van de broedplaats.

*Visdief*

Zie *kolonievogels*.

*Watersnip*

De watersnip broedt jaarlijks in het Ketelbos (Vogelatlas.nl 2017). De watersnip foerageert in de omgeving van de broedplaats.

*Wielewaal*

De wielewaal broedt jaarlijks in het Ketelbos en de noordwesthoek van het plangebied (NDFF, Vogelatlas.nl 2017). De wielewaal foerageert in de omgeving van de broedplaats.

*Wintertaling*

De wintertaling broedt jaarlijks in het Ketelbos (Vogelatlas.nl 2017). De wintertaling foerageert tot op 9 km van de broedplaats.

*Zomertaling*

De zomertaling broedde in 2012 in het Ketelbos (NDFF). In latere jaren is de soort daar niet meer vastgesteld als broedvogel. De zomertaling foerageert vermoedelijk tot op meerdere kilometers van de broedplaats.

*Zomertortel*

De zomertortel broedt jaarlijks in het Ketelbos (Vogelatlas.nl 2017). De zomertortel foerageert vermoedelijk tot op meerdere kilometers van de broedplaats.

**Akkervogels**

*Kievit*

De kievit komt met 100-300 broedparen in het plangebied voor (Vogelatlas.nl 2017). Binnen enkele gebieden in het plangebied wordt de kievit jaarlijks gemonitord. Hieruit blijkt dat de aantallen, gelijk de landelijke trend (sovon.nl 2017), gestaag afnemen.

*Scholekster*

De scholekster komt met circa een tiental broedparen in het plangebied voor (Vogelatlas.nl 2017). De scholekster foerageert vermoedelijk in de omgeving van de broedplaats.

*Gele kwikstaart, graspieper, veldleeuwerik*

Zie Broedvogels van de Rode Lijst.

## 6.2 Niet-broedvogels

### 6.2.1 Niet-broedvogels in het studiegebied

#### Overdag aanwezige watervogels in het studiegebied

##### *Ganzen en zwanen in binnendijkse deel plangebied*

In het plangebied en directe omgeving komen in het winterhalfjaar diverse soorten ganzen en zwanen voor (tabel 6.1 en 6.2). De vogels foerageren op de akkers en graslanden in het plangebied en directe omgeving.

De toendrarietgans is binnen het binnendijkse deel van het plangebied de talrijkste soort. De soort komt in wisselende aantallen in een groot deel van het plangebied voor, maar de grootste aantallen komen voor in het oostelijke telgebied en het telgebied tussen Swifterbant en de IJsselmeerdijk (tabel 6.1). De grauwe gans is met name talrijk ten noorden van Swifterbant. De brandgans en kolgans komen onregelmatig en met relatief kleine aantallen in het binnendijkse deel van het plangebied voor.

Kleine aantallen van de wilde zwaan en kleine zwaan komen verspreid over het binnendijkse deel van het plangebied voor. Van beide soorten komen de meeste vogels ten zuiden en oosten van Swifterbant voor (tabel 6.1).

*Tabel 6.1 Gemiddeld aantal ganzen en zwanen seizoenen 2010/2011- 2014/2015) in het binnendijkse deel van het plangebied (maandgemiddelde). Bron: NDFF. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken. In bijlage 4 is het seizoensverloop visueel weergegeven.*

#### FL2410 (westelijk deel plangebied inclusief deel buiten plangebied tot aan N309)

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	0	0	0	125	0
grauwe gans	0	0	0	0	2	0
knobbelzwaan	1	1	8	28	12	13
kolgans	0	0	2	0	250	0
toendrarietgans	0	0	625	90	625	0
wilde zwaan	0	0	0	1	7	1

#### FL2420 (ten zuidwesten van Swifterbant inclusief deel buiten plangebied tot aan N309)

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	0	0	0	19	0
grauwe gans	0	0	0	0	0	1
kleine zwaan	0	0	5	4	0	0
knobbelzwaan	1	3	0	11	0	96
kolgans	0	0	0	0	3	0
toendrarietgans	0	0	0	50	113	0
wilde zwaan	0	0	0	15	0	0

FL2430 (noordelijk deel plangebied)

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	0	0	0	56	0
grauwe gans	141	327	219	80	137	37
kleine zwaan	0	30	3	4	0	0
knobbelzwaan	5	6	18	50	5	14
kolgans	0	0	225	0	12	0
toendrarietgans	0	72	78	68	94	0
wilde zwaan	0	0	1	1	0	0

FL2440 (ten zuidoosten van Swifterbant inclusief deel buiten plangebied tot aan N309)

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
kleine zwaan	0	0	0	1	0	0
knobbelzwaan	1	3	28	25	15	12
toendrarietgans	0	0	0	0	200	0

FL2450 (oostelijk deel plangebied inclusief deel buiten plangebied)

	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
brandgans	0	1	0	33	0	0
grauwe gans	35	0	86	34	39	8
kleine zwaan	0	0	0	44	0	0
knobbelzwaan	1	1	7	28	43	74
kolgans	0	2	125	48	18	0
toendrarietgans	50	1.231	270	1.150	163	2
wilde zwaan	0	0	0	1	1	4

*Andere watervogels in binnendijkse deel plangebied*

In het plangebied en de directe omgeving komen diverse soorten watervogels (anders dan ganzen en zwanen) voor (tabel 6.2). De wilde eend en meerkoet zijn het talrijkst, van andere soorten watervogels komen hooguit enkele exemplaren voor. De vogels zijn met name gebonden aan de vaarten in het gebied (Swiftervaart, Noordertocht). Ander open water is in het binnendijkse deel van het plangebied nauwelijks aanwezig.

*Tabel 6.2 Gemiddeld aantal watervogels in januari (2010/2011- 2014/2015) anders dan zwanen en ganzen in het studiegebied. Het betreft het gesommeerde gemiddelde van de telvakken FL2410, FL2420, FL2430, en FL2440. Bron: NDFF. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.*

	aantal
blauwe reiger	4
fuut	0
krakeend	2
kuifeend	6
meerkoet	71
nonnetje	2
stormmeeuw	2
tafeleend	1
wilde eend	108
wintertaling	1

Buiten het broedseizoen worden soms ook kleine aantallen van aalscholver en grote zilverreiger in het plangebied waargenomen (NDFF). Deze vogels komen voornamelijk voor in en langs de watergangen in het plangebied.

#### *Watervogels in Ketelmeer*

In het deel van het Ketelmeer dat grenst aan het plangebied is de kuifeend de talrijkste soort. De kuifeend rust met gemiddeld vele honderden exemplaren in de luwte langs de dijk (tabel 6.3). De aantallen lopen in de wintermaanden gemiddeld op richting de 2.000 exemplaren (bijlage 4). De kuifeend rust overdag in de luwte langs de dijk en foerageert 's nachts vermoedelijk op driehoeksmosselen in het Ketelmeer (van Rijn *et al.* 2010). In het Ketelmeer liggen driehoeksmosselbestanden op een voor duikeenden bereikbare diepte aan de randen en in het midden van het Ketelmeer (Bouma *et al.* 2009; bijlage 7). Andere talrijke soorten die dicht langs de dijk voorkomen zijn wilde eend en meerkoet. Verder op het open water komen fuut, kokmeeuw en aalscholver talrijk voor.

*Tabel 6.3 Gemiddeld aantal watervogels in zuidwestelijk deel Ketelmeer (telvak RM1430) en IJsseloog (RM1440) seizoenen 2010/11 tot en met 2014/15. Een seizoen loopt van juli tot en met juni, In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken. In bijlage 4 zijn de maandgemiddelden van de beide telvakken opgenomen. Onderstreept zijn soorten met instandhoudingsdoelstelling voor het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer.*

	RM1430	RM1440
<u>aalscholver</u>	146	135
bergeend	1	5
blauwe reiger	6	7
brandgans	8	20
brilduiker	13	6
dodaars	3	4
<u>fuut</u>	40	32
<u>grauwe gans</u>	93	225
grote mantelmeeuw	4	6
<u>grote zaagbek</u>	6	6
grote zilverreiger	1	7
<u>grutto</u>	0	1
kievit	16	88
knobbelzwaan	6	24
kokmeeuw	149	164
<u>kolgans</u>	25	8
<u>krakeend</u>	13	26
<u>kuifeend</u>	750	233
<u>meerkoet</u>	128	315
<u>nonnetje</u>	3	2
scholekster	3	5
slobeend	0	1
smient	8	14
stormmeeuw	13	16
<u>tafeleend</u>	32	17
visdief	3	3
waterhoen	0	1
wilde eend	285	306
<u>wintertaling</u>	5	20
wulp	0	1
<u>zilverbmeeuw</u>	13	22

Op en direct rond IJsseloog zijn meerkoet, grauwe gans, wilde eend en kuifeend de talrijkste soorten (tabel 6.3). Voor deze en andere soorten is IJsseloog aantrekkelijk door de altijd beschikbare luwte en rust. In tegenstelling tot het deel van het Ketelmeer grenzend aan het plangebied (telvak RM1430) is op en rond IJsseloog de kuifeend het gehele jaar constant met gemiddeld enkele honderden vogels aanwezig. De overwinterende kuifeenden die vanaf oktober gebruik maken van het Ketelmeer rusten grotendeels langs de randen van het Ketelmeer (bijlage 4).

#### *Watervogels in het IJsselmeer*

In bijlage 4 is het seizoensverloop van vogels van het studiegebied van watervogels in het IJsselmeer weergegeven. De gemiddelde aantallen watervogels per telvak zijn weergegeven in tabel 6.4.

#### - fuut en aalscholver

Futen foerageren en rusten solitair of in kleine diffuse groepen op het water. Het zijn viseters, die hun voedsel duikend verzamelen. In het studiegebied komen de meeste futen op het open water voor, waarbij de aantallen tot vele honderden exemplaren kunnen oplopen. De fuut is nagenoeg alleen in het winterhalfjaar in het studiegebied aanwezig. Futen vliegen relatief weinig en verblijven zowel overdag als 's nachts in hetzelfde gebied.

Aalscholvers foerageren solitair of in kleine groepen. Als het water troebel is, kunnen ze sociaal gaan vissen in grote groepen. Aalscholvers slapen 's nachts op gemeenschappelijke slaappleaatsen waar ze met name in het licht heen vliegen (o.a. van der Winden *et al.*, 1999) (zie *Ligging van slaappleaatsen in het studiegebied*).

Tot enkele duizenden aalscholvers foerageren op het IJsselmeer grenzend aan de Noordoostpolder, met de hoogste aantallen in het najaar en het voorjaar. Ze doen dat vaak in grote groepen en het voorkomen daarvan is erg onregelmatig. Op het open water zijn meer aalscholvers geteld dan langs de dijken.

#### - duikeenden

De kuifeend komt overdag talrijk voor langs de dijken in het studiegebied. De kuifeend komt binnen het studiegebied talrijker voor ter hoogte van de Flevopolder dan de Noordoostpolder. Op het open water komt de kuifeend overdag nauwelijks voor. In de nacht, wanneer ze foerageren, verschijnen ze wel op open water. De aantallen van de kuifeend pieken in de nazomer en in de wintermaanden. In de nazomer wordt de dijk van de Flevopolder gebruikt door enkele honderden ruiers. In de wintermaanden gebruiken de kuifeenden de luwte langs de dijk om te rusten. De verspreiding van rustende kuifeenden is afhankelijk van de windrichting. Bij de windrichtingen zuidwest tot noordoost is langs de dijk van de Flevopolder veel luwte beschikbaar; bij een noordelijke windrichting de dijk van de Noordoostpolder. Bij een westelijke tot noordwestelijke windrichting zijn de luwttemogelijkheden in het studiegebied beperkt (alleen rond de Maximacentrale) maar biedt het open water langs de verder weg liggende Houtribdijk veel luwte en ook de dijk langs het Ketelmeer.

Tabel 6.4 Gemiddeld seizoenmaximum 2011/2012 - 2015/2016 van watervogels in het IJsselmeer langs de IJsselmeerdijk tussen Lelystad en Urk en op het open water. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken. In bijlage 4 zijn de maandgemiddelden van de telvakken opgenomen. Onderstreept zijn soorten met instandhoudingsdoelstelling voor het Natura 2000-gebied IJsselmeer.

	IJ1421	IJ1413	IJ1412	IJ1411	IJ1334	IJ1333	IJ1332	IJ1941	IJ1932	totaal
<u>aalscholver</u>	9	233	305	3	50	27	30	468	619	1.744
<u>bergeend</u>	0	2	0	0	0	0	0	0	0	3
blauwe reiger	0	1	0	0	0	0	2	0	0	4
<u>brilduiker</u>	1	2	0	1	17	9	1	61	106	199
<u>dwergmeeuw</u>	0	0	0	0	0	0	3	0	29	32
<u>fuut</u>	34	40	27	35	24	26	41	854	769	1.849
<u>goudplevier</u>	0	0	0	0	0	0	0	48	0	48
<u>grauwe gans</u>	14	15	4	6	54	13	1	1	0	110
gr. mantelmeeuw	0	2	0	0	0	1	1	1	47	54
<u>gr. zaagbek</u>	7	20	6	4	10	3	1	109	224	383
gr. zilverreiger	0	0	0	1	1	0	0	0	0	3
kievit	0	0	0	0	0	7	0	0	0	7
kl. mantelmeeuw	2	1	0	1	0	3	4	147	0	159
<u>kl. zwaan</u>	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2
knobbelzwaan	7	6	2	5	9	4	5	0	2	38
kokmeeuw	42	226	163	170	29	390	155	1.186	804	3.165
<u>kolgans</u>	2	0	0	0	0	1	0	0	1	3
<u>krakeend</u>	6	37	6	3	23	3	4	0	0	82
<u>kuifeend</u>	132	570	279	18	213	170	82	0	88	1.552
<u>meerkoet</u>	59	68	45	25	157	26	60	22	520	982
m. zaagbek	0	0	1	0	0	0	1	45	77	125
<u>nonnetje</u>	0	2	0	0	5	1	1	0	66	75
<u>slobeend</u>	0	1	0	0	2	0	0	0	0	3
<u>smient</u>	0	0	0	0	32	6	0	0	0	38
stormmeeuw	13	16	6	19	3	34	46	220	358	715
<u>tafeleend</u>	0	10	13	0	7	1	3	0	3	38
<u>toendrarietgans</u>	0	0	0	14	0	0	0	0	0	14
visdief	2	1	1	1	0	9	17	107	484	622
<u>wilde eend</u>	9	65	44	16	48	77	34	0	0	291
wilde zwaan	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
<u>wintertaling</u>	0	0	0	0	7	0	0	0	0	7
zilvermeeuw	2	4	2	1	1	5	10	53	101	178

's Nachts wordt er op het IJsselmeer gefoerageerd op driehoeksmosselen. Op enkele kilometers van de dagrustplaatsen langs de dijk, richting Enkhuizerzand en richting Urk, liggen veel bereikbare driehoeksmosselenbestanden (Moedt 2017, zie bijlage 7). Deze bestanden liggen op bereikbare afstand van de dagrustplaatsen en op een bereikbare duikdiepte (< 4-5 meter). Langs de IJsselmeerdijk zijn ook mossels aanwezig maar deze zijn minder omvangrijk en bovendien op minder goed bereikbare diepte aanwezig (van Rijn *et al.* 2010, Moedt 2017, zie bijlage 7).

De tafeleend komt met kleine aantallen in het studiegebied voor. De toppereend ontbreekt geheel.

- zwemeenden en meerkoet

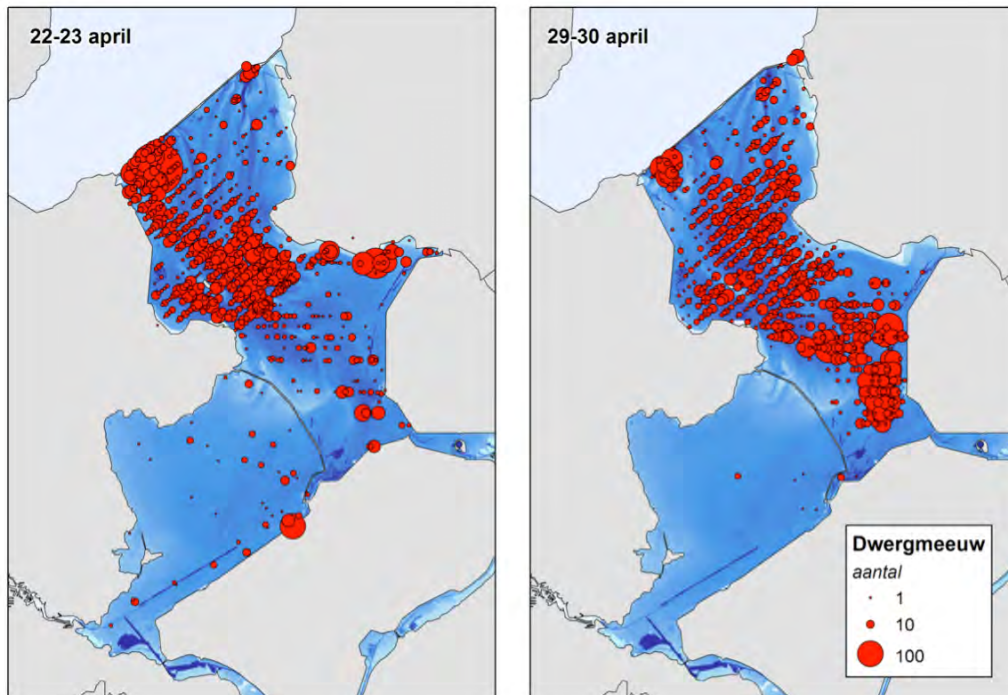
Op het IJsselmeer langs dijken in het studiegebied verblijven overdag beperkte aantallen zwemeenden (wilde eend, krakeend, smient). Wilde eenden en smienten rusten overdag verspreid langs de dijken, dicht onder de dijk, en vliegen in avondschemer en donker de polders in om te foerageren op akkers en graslanden. De meeste vogels zijn aanwezig in het winterhalfjaar. De meerkoet komt wat talrijker voor met vele honderden exemplaren. De meeste meerkoeten zijn in januari aanwezig. Meerkoeten verblijven in dit gebied zowel nabij de dijk als verder op het open water, foeragerend op driehoeksmosselen en op wieraangroei langs de dijkvoet.

- meeuwen en sterns

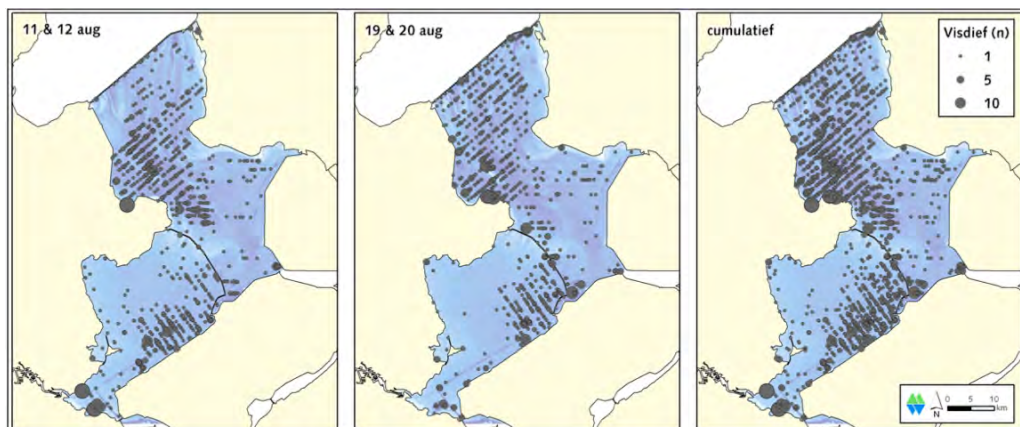
De kokmeeuw is de talrijkste meeuwensoort in het gebied. De aantallen zijn het hoogst in de zomermaanden. Met name op het open water komen veel vogels (tot enkele duizenden exemplaren) voor. De stormmeeuw komt het meest voor in de wintermaanden (Poot *et al.* 2010, 2012). Op het open water kunnen de aantallen oplopen tot vele honderden exemplaren. De meeuwen foerageren zowel binnendijs als op het open water van het IJsselmeer en slapen vermoedelijk grotendeels op het IJsselmeer. De kleine mantelmeeuw, zilvermeeuw, grote mantelmeeuw en dwergmeeuw zijn tamelijk schaarse meeuwensoorten binnen in het studiegebied met aantallen van enkele (dwergmeeuw, grote mantelmeeuw) tot vele tientallen (kleine mantelmeeuw) exemplaren. De dwergmeeuw is gemiddeld met slechts enkele exemplaren in het studiegebied aanwezig. Bij tellingen van het open water van het IJsselmeer is de dwergmeeuw in het voorjaar van 2014 (april) niet in het plangebied vastgesteld (figuur 6.1). Het plangebied is daarom niet van belang voor de dwergmeeuw (Poot *et al.* 2014). Buiten het plangebied kwam de dwergmeeuw wel veelvuldig op het open water voor.

De visdief komt in het zomerhalfjaar in het studiegebied voor met aantallen tot vele honderden exemplaren (figuur 6.2). De visdief foerageert binnen het studiegebied met name verder op het open water en slechts zeer beperkt langs de dijk. Ook wordt de het open water ter hoogte van de Ketelbrug gebruikt (tellingen Bureau Waardenburg, niet gepubliceerd). De zwarte stern maakt gedurende de voorjaars- en najaarstrek nauwelijks gebruik van het plangebied om te foerageren maar vooral van de westelijke helft van het IJsselmeer (Poot *et al.* 2010, 2012, zie figuur 6.3). Enige doortrek vindt wel plaats door het plangebied (Boonman & Lensink 2017). Langs de Houtribdijk is in juli en augustus een slaapplek van de zwarte stern aanwezig. De aantallen kunnen oplopen tot meer dan 4.000 exemplaren (2015) (NDFF), in recente jaren is deze slaapplek minder in trek.

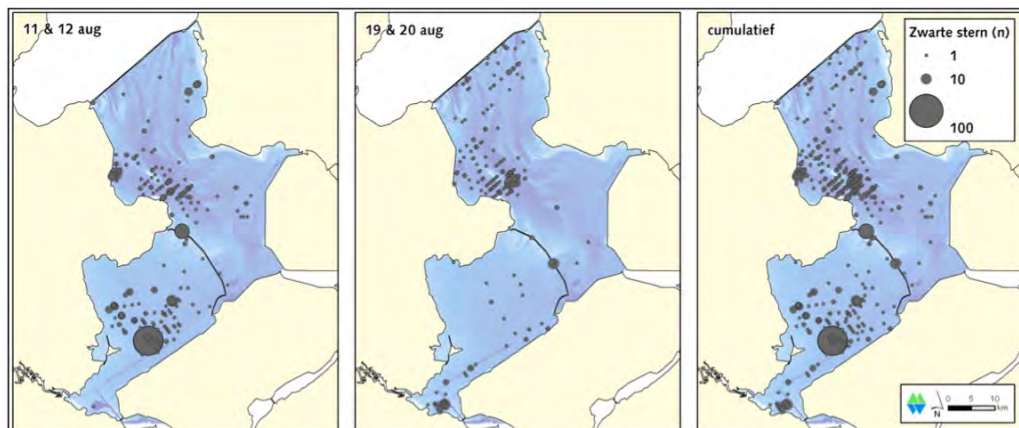




Figuur 6.1 Verspreiding van dwergmeeuwen boven het open water van het Markermeer, IJmeer en IJsselmeer tijdens twee intergrale tellingen vanuit een vliegtuig in april 2014 (Poot et al. 2014).



Figuur 6.2 Verspreiding van visdiefen boven het open water van het Markermeer, IJmeer en IJsselmeer tijdens twee intergrale tellingen vanuit een vliegtuig in augustus 2010 (Poot et al. 2010).



Figuur 6.3 Verspreiding van zwarte sterns boven het open water van het Markermeer, IJmeer en IJsselmeer tijdens twee intergrale tellingen vanuit een vliegtuig in augustus 2010 (Poot et al. 2010).

- brilduiker en zaagbekken

De grote zaagbek, middelste zaagbek, brilduiker en nonnetje zoeken overdag duikend naar voedsel en zijn alleen in de het winterhalfjaar aanwezig. De grote zaagbek is van deze soorten het talrijkst met aantallen tot enkele honderden exemplaren; de aantallen van nonnetje en middelste zaagbek kan oplopen tot een honderdtal. Voor de brilduiker bestaat het voedsel uit driehoeksmosselen en op en nabij de bodem verblijvende andere macrofauna. Voor de drie zaagbeksoorten bestaat het dieet voornamelijk uit vis. De verspreiding van de zaagbekken en brilduiker concentreert zich op het open water; langs de dijk zijn weinig vogels aanwezig.

- ganzen en zwanen

Ganzen (grauwe gans, kolgans, toendrarietgans) en zwanen (kleine zwaan, wilde zwaan en knobbelzwaan) zijn binnen het studiegebied overdag met zeer beperkte aantallen aanwezig. De aanwezige vogels beperken zich voornamelijk tot de luwte langs de dijken.

*Ligging van slaapplekken in het studiegebied*

- aalscholver

Aalscholers slapen buiten de broedtijd op gezamenlijke slaapplekken. In het studiegebied zijn enkele slaapplekken aanwezig (figuur 6.4). Op IJsseloog is de grootste slaapplek aanwezig met maximaal 8.000 exemplaren (2013). Tot enkele tientallen exemplaren overnachten op de hoogspanningsmasten nabij de Ketelbrug. In het Vossemeer slapen tot 350 exemplaren (2014) (NDFF).

- grote zilverreiger

Slaapplekken van grote zilverreigers liggen in het Ketelmeer (IJsseloog, IJsselmonding) en het Vossemeer. In recente jaren waren in het Vossemeer tot 25 exemplaren aanwezig op de slaapplek. Op IJsseloog en in de IJsselmonding wordt onregelmatig geslapen door de grote zilverreiger met aantallen tot respectievelijk maximaal 80 en 34 exemplaren (2013, 2012) (NDFF). Op grotere afstand van het plangebied ligt in het Drontermeer bij Elburg (niet op kaart) een grote slaapplek met meer dan 300 exemplaren (NDFF).



Figuur 6.4 Ligging slaapplekken vogels in het studiegebied van Windplan Blauw. Bron: NDFF.

#### - ganzen

Op IJsseloog in het Ketelmeer is een omvangrijke slaapplek van ganzen (toendrarietganzen, grauwe gans) aanwezig (Boonman & Lensink 2017). In het Vossemeer overnachten kleine aantallen (enkele tientallen exemplaren) van grauwe gans (NDFF). In de Oostvaardersplassen is een zeer grote, regionale slaapplek van de kolganzen aanwezig (sovon.nl 2017). Deze slaapplek wordt door kolganzen uit de wijde omgeving (tot 30 km afstand) van de Oostvaardersplassen gebruikt.

#### - eenden

De randzone van het Ketelmeer en in en rond IJsseloog wordt overdag gebruikt door groepen rustende eenden (tabel 6.3). Het gaat om duikeenden (met name kuifeend en tafeleend), smient en wilde eend (Boonman & Lensink 2017). Het gaat om vele honderden vogels (zie tabel 6.3). Langs de IJsselmeerdijk rusten overdag kleine aantallen duikeenden (Boonman & Lensink 2017). Het gaat met name om de kuifeend (tabel 6.4).

#### - meeuwen

In de wintermaanden is slechts een kleine aantal meeuwen in Flevoland aanwezig (met name kokmeeuw en stormmeeuw). Deze vogels slapen op de Oostvaardersplassen, bij Lelystad, op de Randmeren en het Ketelmeer (IJsseloog).

- sterns

Langs de Houtribdijk is in juli en augustus een slaappleaats van de zwarte stern aanwezig. De aantallen kunnen oplopen tot meer dan 4.000 exemplaren (2015) (NDFF). De reuzenster slaapt in de nazomer (augustus, september) in de IJsselmonding en het Vossemeer. In recente jaren is de reuzenster echter niet meer aanwezig in de IJsselmonding. In het Vossemeer waren in 2015 tot 10 exemplaren aanwezig (NDFF).

- steltlopers

In het Vossemeer is met name in de zomer een grote slaappleaats van de wulp aanwezig (>1.000 exemplaren in 2015). Kleinere aantallen slapen ook in de IJsselmonding (maximaal 160 exemplaren) (2012) (NDFF). In het Vossemeer overnachten in het vroege voorjaar tot maximaal 800 ex. van de grutto (2014) (NDFF). In het voorjaar en de nazomer overnachten kleine aantallen kempfanen in het Vossemeer (maximaal 10 exemplaren, 2014).

*Vliegbewegingen van watervogels door het plangebied*

In de winter van 2016/2017 is veldonderzoek verricht naar vliegbewegingen van watervogels in het studiegebied van Windplan Blauw (Boonman & Lensink 2017).

- zwanen

Vliegbewegingen van zwanen (kleine zwaan, wilde zwaan) in het studiegebied zijn in het veldonderzoek niet vastgesteld. De soms aanwezige kleine groepen kleine zwanen en wilde zwanen in het plangebied (§ 6.2.1) zullen vermoedelijk op de bekende regionale slaappleaats in het Drontermeer overnachten (sovon.nl 2017).

Het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren is aangewezen voor de kleine zwaan.

- ganzen

Op IJsseloog is een grote slaappleaats van ganzen (toendrarietgans, grauwe gans) aanwezig. Deze vogels gaan vanuit de Noordoostpolder rechtstreeks over het Ketelmeer naar IJsseloog, en komen niet door het plangebied van Windplan Blauw. Kolganzen die overdag in het zuidelijk deel van Noordoostpolder foerageren vliegen over het IJsselmeer naar de slaappleaats in de Oostvaardersplassen. De hoofdstroom van deze vogels gaat vanuit de Oostvaardersplassen recht op Urk af en blijft ter hoogte van het plangebied Blauw op ruime afstand van de kust. Af en toe gaan kleine aantallen ganzen via een route over land van de Oostvaardersplassen naar de Noordoostpolder; deze vogels komen daarbij over het plangebied voor Windplan Blauw. De soms aanwezige groepen ganzen in het plangebied (§ 6.2.1) zullen vermoedelijk ook op IJsseloog overnachten.

De overdag in het plangebied aanwezige grauwe gans en toendrarietgans (tabel 6.3) overnachten waarschijnlijk op het Ketelmeer (in en rond IJsseloog). IJsseloog is geen onderdeel van het Natura 2000-gebied Ketelmeer, maar een deel van de randzone van IJsseloog is hier wel onderdeel van. De overdag in het plangebied aanwezige kolgans slaapt waarschijnlijk in de Oostvaardersplassen (de grootste en vrijwel enige slaappleaats van deze soort in Oostelijk en Zuidelijk Flevoland, sovon.nl).

- eenden

In de randzone van het Ketelmeer en in en rond IJsseloog rusten overdag groepen eenden (tabel 6.3). De duikeenden (kuifeend, in mindere mate tafeleend) verwisselen in de late schemer de rustplaatsen voor foerageerlocaties elders op het Ketelmeer en IJsselmeer. Deze bewegingen gaan niet door het plangebied van Windplan Blauw. Soorten als smient en wilde eend verwisselen hun dagrustplaats voor binnendijkse foerageerlocaties. Daarbij komen ze binnen het plangebied voor Windplan Blauw. Het ging de hele winter om kleine groepen tot een totaal van ruim 100 ex op een avond; die tot maximaal enkele tientallen meters hoogte vlogen (Boonman & Lensink 2017).

Onder de IJsselmeerdijk rusten overdag duikeenden (kuifeend en in mindere mate tafeleend) en wilde eenden (tabel 6.4). De duikeenden foerageren uit de kust op het IJsselmeer. Het Natura 2000-gebied IJsselmeer is aangewezen voor de tafeleend en kuifeend. De wilde eenden vliegen waarschijnlijk richting binnendijkse foerageerlocaties waaronder het plangebied. De wilde eenden en smient die overdag rusten in de randzone van het Ketelmeer en IJsselmeer foerageren mogelijk 's nachts binnen het plangebied (vliegbewegingen in schemer en donder in 2016/2017 wijzen hier op, Boonman & Lensink 2017). Het Natura 2000-gebied IJsselmeer is aangewezen voor de wilde eend; het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer echter niet.

De in het binnendijkse deel van het plangebied overdag aanwezige krakeend en tafeleend (tabel 6.2) foerageren 's nachts of op het IJsselmeer en/of Ketelmeer dan wel in de vaarten in het plangebied. Deze Natura 2000-gebieden zijn aangewezen voor genoemde soorten. De overige overdag aanwezige watervogels in het plangebied (fuut, nonnetje en meerkoet) overnachten niet op andere locaties dan waar ze overdag aanwezig zijn (Van der Vliet *et al.* 2011) en hebben daarom geen binding met Natura 2000-gebieden in het studiegebied.

De in het buitendijkse deel van het plangebied overdag aanwezige fuut, grote zaagbek, meerkoet, krakeend, nonnetje, slobbeend en wintertaling (tabel 6.4) foerageren niet binnendijks. Deze soorten foerageren elders op het IJsselmeer.

- steltlopers

In het plangebied van Windplan Blauw pleisteren gedurende een winter enkele groepen kieviten met daarin ook een flink aantal goudplevieren (Boonman & Lensink 2017). Deze groepen verbleven de hele periode op min of meer dezelfde locatie waarbij geregeld rondvluchten worden gemaakt tot een hoogte van rond 100 m. Soms werd een grotere afstand afgelegd tot boven het Ketelmeer.

- meeuwen

Vanuit het plangebied gaan aan het einde van de dag meeuwen (met name kokmeeuw en stormmeeuw) naar IJsseloog; op een vlieghoogte tot 30 m. Deze gaan door het plangebied van Windplan Blauw. Dit is niet dagelijks aan de orde en de groepen zijn meesttijds klein (Boonman & Lensink 2017).

- aalscholver, grote zilverreiger

In het plangebied foerageren kleine aantallen van aalscholver en soms grote zilverreiger in de watergangen (tabel 6.2). In de zone langs de IJsselmeerdijk foerageren soms grote groepen aalscholwers. Deze vogels kunnen overnachten in het Ketelmeer (IJsseloog, Vossemeer, IJsselmonding en aalscholver ook Ketelbrug). Het Natura 2000-gebied Ketelmeer & Vossemeer en IJsselmeer is aangewezen voor de aalscholver. De grote zilverreiger is echter geen kwalificerende soort voor het Ketelmeer & Vossemeer.

- overige watervogels

Geen van de Natura 2000-gebieden die in het studiegebied liggen, zijn aangewezen voor overige soorten watervogels die in het plangebied voorkomen, waaronder meeuwen (kokmeeuw, stormmeeuw) en de wilde zwaan (tabel 6.1, 6.2).

### 6.3 Seizoenstrek

Veel vogelsoorten trekken jaarlijks van broed- naar overwinteringsgebied en *vice versa*. Deze trek vindt vooral plaats in het voor- en najaar en wordt daarom geclassificeerd als seizoenstrek (Lensink *et al.* 2002). In het algemeen vindt seizoenstrek plaats op hoogten boven de 150 meter, maar bij tegenwind kan de vlieghoogte van vogels op trek afnemen tot beneden de 100 meter (Buurma *et al.* 1986).

Gestuwde trek is een fenomeen dat zich in Nederland vooral langs de kust afspeelt (Lensink *et al.* 2002). Om een vlucht over zee te vermijden passen vogels op trek hun route aan en gaan evenwijdig aan de kust vliegen. Tot op maximaal een kilometer afstand van de kust is stuwing merkbaar (vooral stuwing in de eerste 200 m). Langs de kust maken in de lagere luchtlagen zangvogels het merendeel uit van de gestuwde trek. In het binnenland treedt gestuwde trek in beperktere mate op langs het Markermeer en IJsselmeer. Op kleinere schaal kan verdichting plaatsvinden langs rivieren en andere potentiële barrières. 's Nachts is er minder stuwing dan overdag (Buurma & van Gasteren 1989). Bovendien vliegen vogels gedurende de nacht gemiddeld hoger dan overdag (Lensink *et al.* 2002).

In het najaar van 2016 is onderzoek verricht naar nachtelijke najaarstrek in het studiegebied (Boonman & Lensink 2017). Uit het onderzoek volgt dat er geen gestuwde trek langs de IJsselmeerdijk is waargenomen en dat sprake is van trek in breed front. Op microschaal kan bij de dijk een heroriëntatie optreden van vogels die tot enige verdichting kan leiden.

Overdag kan gedurende de najaarstrek langs de westelijke dijk van de Noordoostpolder bij winden tussen zuid en oost sterk gestuwde trek optreden (Boonman & Lensink 2017). Soorten als ganzen en zwanen komen min of meer in breedfront in het najaar naar en over het gebied.

Roofvogels laten zich door het ontbreken van thermiek boven water vaak leiden door de grens van land en water. In de Noordoostpolder gaat een verdichte stroom langs de dijk zuidwaarts. Deze steken vooral bij de Ketelbrug en IJsseloog over naar Flevoland.

In de nazomer is er sprake van een verdichte stroom oeverzwaluwen rond de dijk langs het IJsselmeer van Ketelbrug naar Lelystad. Boerenzwaluw en huiszwaluw gaan minder geconcentreerd rond de dijk en meer in breedfront over het gebied.

Bosvogels laten zich in het najaar stuwen langs de dijken van de Noordoostpolder, met als meest talrijke soorten vink, spreeuw, koperwiek, zanglijster. Deze vogels steken of via de Ketelbrug of via IJsseloog het Ketelmeer over naar Flevoland.

Open land vogels trekken meer in breedfront door de Noordoostpolder, al komt een zwakker gestuwde stroom langs de dijk zuidwaarts. Het ketelmeer wordt min of meer in breed front overgestoken met rond de Ketelbrug een zwakke verdichting.

Gedurende de voorjaars trek kan overdag bij winden tussen zuid en oost langs de dijk langs het IJsselmeer sterke gestuwde trek optreden (Boonman & Lensink 2017). Vooral op dagen met sterke gestuwde trek in voorjaar kunnen grote aantallen vogels vanuit de Flevopolder, door (delen van) het plangebied trekken. Bij winden tussen west en noord kan langs de buitenzijde van de dijk over het IJsselmeer een verdichte stroom meeuwen en sterns trekken.

Gedurende de voorjaars trek trekken veel ganzen, smienten, meeuwen en sterns door het studiegebied. Meeuwen en sterns trekken voornamelijk langs de buitenzijde van de IJsselmeerdijk. Smienten trekken voornamelijk over het IJsselmeer ten noorden van het plangebied. Ganzen trekken diffuus door het plangebied, maar een belangrijke route loopt over het open water van het IJsselmeer (mede door het plangebied).

's Nachts treedt geen gestuwde trek in het voorjaar op. Er is sprake van trek in breed front. Op microschaal treedt bij de dijk op beperkte schaal een heroriëntatie op van vogels die vervolgens tot enige verdichting kan leiden. Deze verdichting heeft niet de massaliteit en intensiteit van stuwing zoals die overdag bij (zuid)(oosten)winden kan optreden.



## 7 Vleermuizen in het studiegebied

### 7.1 Vleermuisactiviteit in het studiegebied

#### Soortenspectrum

Tijdens de drie bezoeken in de nazomer van 2016 en het bezoek in het voorjaar van 2017 zijn met de batlogger in totaal 794 opnames van vleermuizen gemaakt in het studiegebied (tabel 7.1). De gewone en ruige dwergvleermuis zijn verreweg de meest frequent waargenomen soorten. Samen vormen ze meer dan 90% van alle waarnemingen. De ruige dwergvleermuis is vooral waargenomen tijdens de ronde op 12 september. Op 22 september was juist de gewone dwergvleermuis het best vertegenwoordigd. In juni 2017 werden de niet migrerende soorten zoals gewone dwergvleermuis en laatvlieger relatief veel waargenomen.

Meervleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis zijn tijdens de bezoeken enkele keren waargenomen. De overige drie soorten werden slechts incidenteel waargenomen (tabel 7.1). De waarnemingen zijn op kaart weergegeven in Lensink & Boonman (2017).

Tabel 7.1 Aantal met de batlogger geregistreeerde vleermuizen langs het transect gedurende drie bezoeken in de nazomer van 2016 en voorjaar 2017.

Soort	aantal opnames nazomer 2016	aantal opnames voorjaar 2017	%
gewone dwergvleermuis	226	200	54
ruige dwergvleermuis	271	46	40
watervleermuis	1	1	<1
meervleermuis	8	-	1
franjestaat	1	-	<1
<i>Myotis spec.</i> <sup>1</sup>	1	-	<1
laatvlieger	11	10	2.6
rosse vleermuis	7	-	<1
tweekleurige vleermuis	5	-	<1
<i>nyctaloide</i> <sup>2</sup>	6	-	<1

<sup>1</sup> Met *Myotis spec.* wordt de soortgroep aangeduid waartoe o.a. watervleermuis en meervleermuis toe behoren.

<sup>2</sup> Met *nyctaloide* wordt de soortgroep aangeduid waartoe o.a. rosse vleermuis en laatvlieger toe behoren.

#### Activiteit

Het onderzochte transect bevat drie verschillende habitats: de dijk langs het IJsselmeer en Ketelmeer, bomenrijen langs wegen en open, intensief gebruikt agrarisch gebied met daarin erven met beplanting. De activiteit van vleermuizen is weergegeven voor de verschillende habitats en bezoeken in tabel 7.2. Om een goede vergelijking te kunnen maken is rekening gehouden met de verschillen in de afgelegde afstand en bestede tijd. De hoogste activiteit is langs de IJsselmeerdijken vastgesteld. De hoogste activiteit komt hier op conto van de ruige dwergvleermuis. De activiteit op de dijken komt goed overeen met andere studies langs de IJsselmeerdijk in Flevoland (tijdens optimale omstandigheden kunnen meer dan 10 vleermuizen/km/uur worden vastgesteld, doorgaans ligt de activiteit in de nazomer tussen de 2 en 3). De activiteit langs



bomenrijen is relatief laag in vergelijking met andere studies. Voor vleermuizen zijn bomenrijen het meest waardevol wanneer ze veel beschutting tegen de wind bieden en een verbinding vormen naar foerageergebieden zoals bos of wateren. In het plangebied zijn veel bomenrijen nog erg jong en hebben geen verbindende functie omdat ze in open agrarisch gebied eindigen. Het open, intensief gebruikte agrarisch gebied laat de laagste vleermuisactiviteit zien. Deze activiteit is echter vrij hoog in vergelijking met andere delen van Flevoland. Dit komt door de aanwezigheid van veel boerderijen met erfbeplanting. Wanneer de activiteit in de omgeving van de erfbeplantingen niet meegerekend zou zijn, was de vastgestelde activiteit veel lager geweest.

*Tabel 7.2 Aantal opgenomen vleermuizen per km per uur tijdens de verschillende bezoeken en in de drie onderscheiden habitats.*

	18-aug-2016	12-sep-2016	22-sep-2016
bomenrij langs weg	2.3	1.1	2.1
IJsselmeerdijk	1.9	4.7	3.2
open agrarisch gebied	0.6	2.7	1.7

### **Migratie**

Van de vleermuissoorten waarvan lange afstandsmigratie bekend is, is de ruige dwergvleermuis veel in het studiegebied waargenomen. Met name langs de IJsselmeerdijk is de soort op 12 september veelvuldig geregistreerd. Het aantal waarnemingen van de soort is meer dan vier keer zo hoog langs de dijk als in het binnendijkse gebied. Ruige dwergvleermuizen trekken in de nazomer in westelijke richting. Het relatief hoge aantal waarnemingen van de soort langs de IJsselmeerdijken in deze periode duidt erop dat een deel van de dieren de voorkeur heeft om de dijk te blijven volgen in plaats van het IJsselmeer over te steken. Dit wordt gestuwde trek genoemd. Eerder onderzoek op het IJsselmeer en Markermeer liet zien dat de vleermuisactiviteit op de grote meren laag is in vergelijking met de dijken (Jansen *et al.* 2013). We gaan ervan uit dat dit ook voor het plangebied geldt.

Er zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van (gestuwde) trek van andere migrerende soorten zoals rosse vleermuis door het plangebied.

## **7.2 Meting vleermuisactiviteit op rotorhoogte**

### *Soortensamenstelling en verschillen per locatie*

In totaal zijn 542 opnames van vleermuizen verzameld vanuit de gondels van de twee onderzochte windturbines (tabel 7.3).

Tabel 7.3 Soorten en aantal opnames van vleermuizen vanuit de gondel van windturbines van Klokbekeertocht en Irene Vorrink.

Soort	Klokbeke- tocht	Irene Vorrink
Laatvlieger	1	0
<i>Eptesicus-Vespertilio-Nyctalus</i>	5	4
Rosse vleermuis	143	90
Ruige dwergvleermuis	180	62
Gewone dwergvleermuis	41	2
Tweekleurige vleermuis	5	9
<i>Totaal</i>	<i>375</i>	<i>167</i>

De batcorder in Irene Vorrink is enkele dagen eerder geplaatst dan in Klokbekeertocht. In deze dagen zijn echter geen vleermuizen waargenomen. Omdat beide detectors na montage in de gondel gekalibreerd zijn, is de geregistreerde activiteit van rond beide turbines goed te vergelijken.

De gemeten activiteit in Klokbekeertocht is voor vrijwel alle soorten hoger dan in Irene Vorrink. Dit verschil is opvallend omdat de gondel van Irene Vorrink 17 m lager is dan Klokbekeertocht en de activiteit van vleermuizen afneemt met toenemende hoogte (Brinkmann *et al.* 2011). Boven land is de activiteit op rotorhoogte dus hoger dan boven water.

Ook in 2012 is de vleermuisactiviteit in Irene Vorrink gemeten vanuit dezelfde windturbine (Boonman *et al.* 2013). Destijds is ook betrekkelijk weinig vleermuisactiviteit op gondelhoogte gemeten. De lagere activiteit van vleermuizen in Irene Vorrink wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat de turbines niet op de dijk staan maar op 30 m afstand van de dijk in het IJsselmeer. De reikwijdte van het geluid van gewone en ruige dwergvleermuizen die boven de dijk vliegen is niet groot genoeg om de microfoon in de gondel te bereiken.

De verhouding tussen de soorten verschilt tussen beide locaties. Ongeveer de helft van alle opnames bestaat uit rosse vleermuis. Voor de ruige dwergvleermuis is dit boven land bijna de helft en bij de dijk een derde. De gewone dwergvleermuis ontbreekt nagenoeg op rotorhoogte in Irene Vorrink en is talrijker boven land.

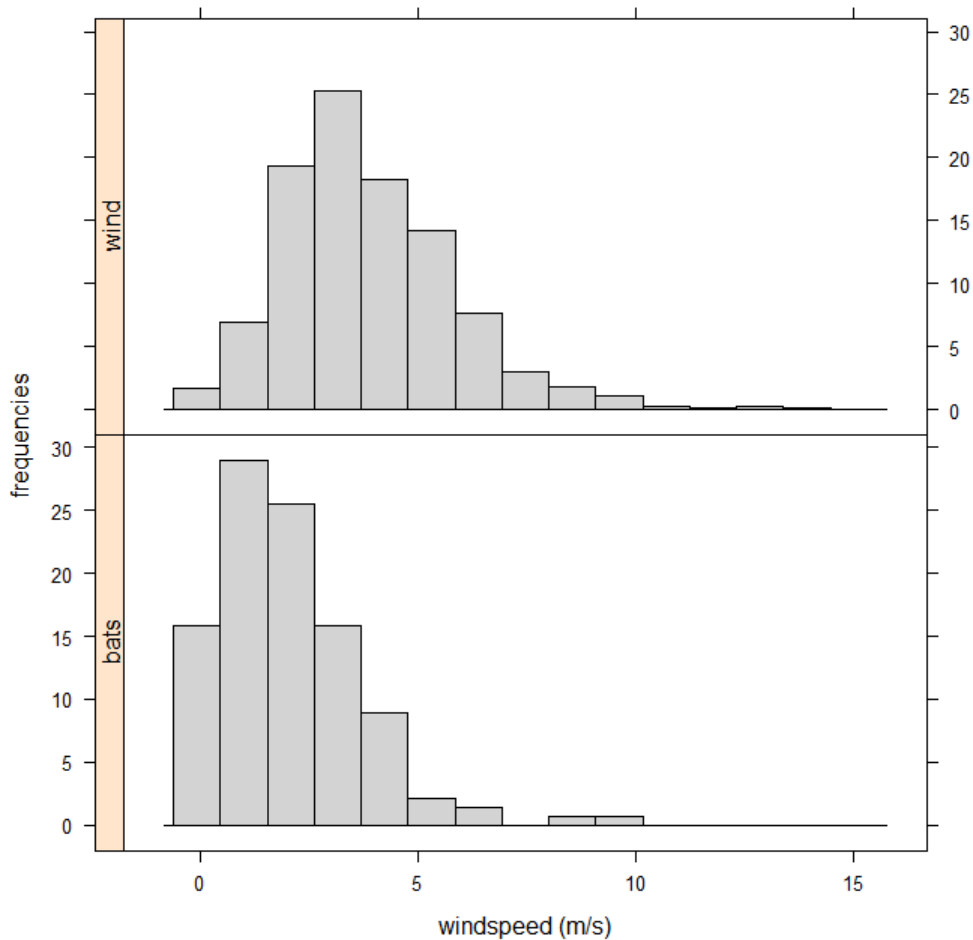
Slechts 9 van de 542 opnames betrof tweekleurige vleermuis. Deze opnames zijn in twee perioden van enkele minuten gemaakt. Waarschijnlijk hebben de opnames betrekking op twee dieren.

Het aantal waarnemingen is niet hetzelfde als het aantal individuen. Dezelfde vleermuizen kunnen meerdere keren zijn opgenomen. Ook de soortensamenstelling is geen exacte weergave van de werkelijke soortensamenstelling. Soorten verschillen namelijk in de maximale afstand waarop ze nog door een detector kunnen worden opgenomen. Hierop zal later nader worden ingegaan.

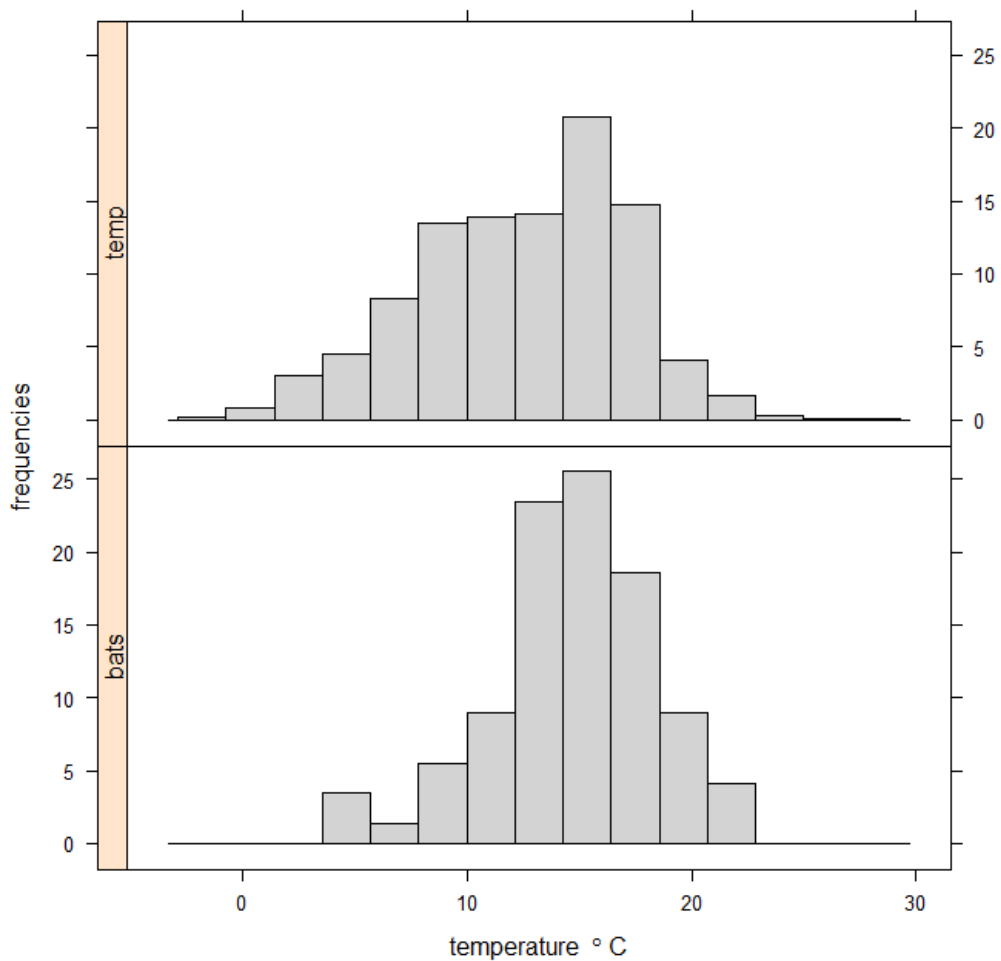
### Activiteit in relatie tot weersomstandigheden

De vleermuisactiviteit op gondelhoogte is onderzocht in relatie tot de weersomstandigheden. Omdat het aantal opnames beperkt is zijn de gegevens van beide locaties samengevoegd.

In figuur 7.1 en 7.2 zijn de windsnelheid en temperatuur weergegeven waarbij vleermuizen op gondelhoogte zijn opgenomen in vergelijking met de weersomstandigheden tijdens de onderzochte periode 's nachts. Windsnelheid (op gondelhoogte) en temperatuur laten een normale (klokvormige) verdeling zien met een gemiddelde windsnelheid van 4 m/s en temperatuur van 14 graden Celsius. Vleermuizen zijn waargenomen bij lagere windsnelheden en hogere temperaturen dan het gemiddelde van alle onderzochte nachten. Boven de 5 m/s en beneden de 10 graden Celsius zijn vleermuizen alleen incidenteel waargenomen.



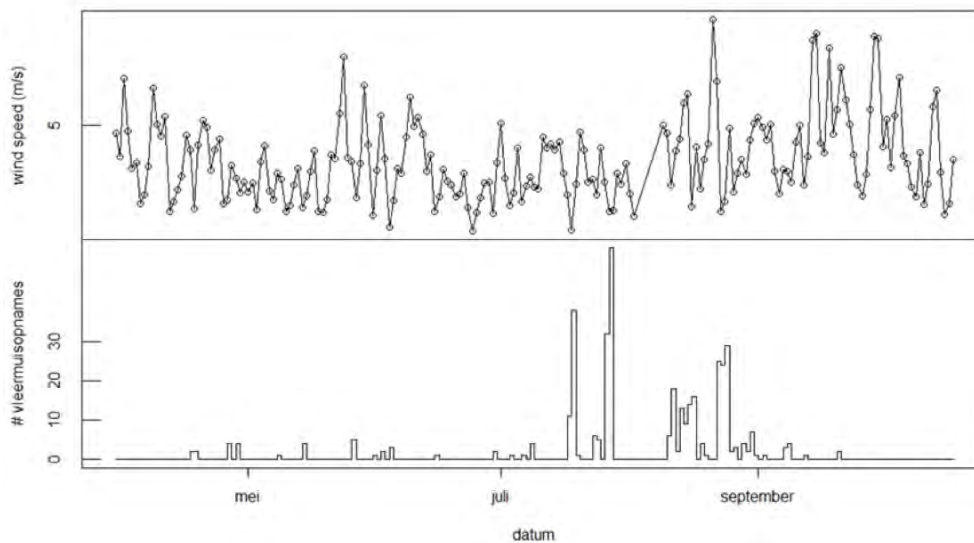
Figuur 7.1 Frequentieverdeling van windsnelheid tijdens de onderzoeksperiode (boven) en tijdens de periodes (10 minuten intervallen) met geregistreeerde vleermuizen (onder n=542).



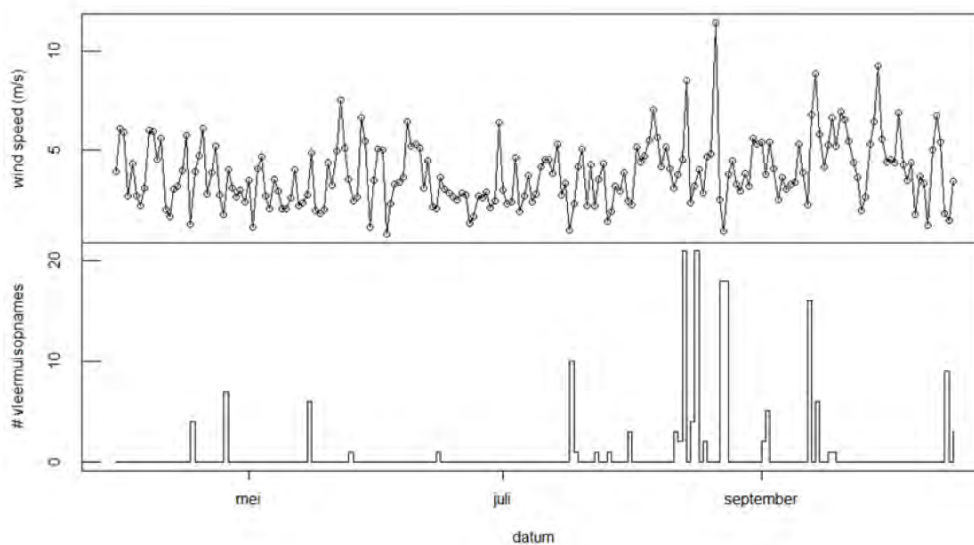
Figuur 7.2 Frequentieverdeling van temperatuur tijdens de onderzoeksperiode (boven) en tijdens de periodes (10 minuten intervallen) met geregistreerde vleermuizen (onder n=542).

#### Seizoensverloop

De vleermuisactiviteit op rotorhoogte is voor zowel Klokbekertocht als Irene Vorrink zeer gering in het voorjaar (figuur 7.3 en 7.4) en begint pas eind juli toe te nemen. De activiteit op gondelhoogte is het hoogst in de periode tussen eind augustus en half september. In Klokbekertocht is na 15 september alleen incidenteel activiteit van vleermuizen vastgesteld. In Irene Vorrink nam de activiteit pas na eind september duidelijk af. Voor beide locaties geldt dat een piek in activiteit altijd samenviel met een (vrijwel) windstille nacht. Later in het seizoen (oktober) vond ook bij windstille nachten meestal geen vleermuisactiviteit plaats.



Figuur 7.3 Gemiddelde windsnelheid per nacht voor Klokbeekertocht (boven) en aantal vleermuisopnames op gondelhoogte (onder,  $n=375$ ). De naam van de maand staat aan het begin van de betreffende maand op x-as.



Figuur 7.4 Gemiddelde windsnelheid per nacht voor Irene Vorrink (boven) en aantal vleermuisopnames op gondelhoogte (onder,  $n=167$ ). De naam van de maand staat aan het begin van de betreffende maand op x-as.

#### Vleermuizen Natura 2000-gebieden

De Natura 2000-gebieden Rijntakken, Zwarte Meer, De Wieden, Markermeer & IJmeer, Veluwerandmeren en IJsselmeer zijn onder andere aangewezen voor de meervleermuis. Deze soort heeft gescheiden foerageergebieden en verblijfplaatsen.

De IJsselmeerdijk vormt onderdeel van een lange afstand migratieroute. Ook kan de IJsselmeerdijk mogelijk gebruikt worden als vliegroute tussen verblijfplaatsen van meervleermuizen in Lelystad en Urk en het Natura 2000-gebied IJsselmeer. In het plangebied zijn geen vliegroutes van en naar het Zwarte Meer, De Wieden en het Markermeer & IJmeer aanwezig (Haarsma 2012). In het veldonderzoek zijn bovendien geen waarnemingen van meervleermuizen geregistreerd.

### **7.3 Verblijfplaatsen**

Er zijn geen verblijfplaatsen van vleermuizen in het plangebied bekend (NDFF), dit wil echter niet zeggen dat ze niet aanwezig zijn. Mogelijk geschikte verblijfplaatsen vormen de bebouwing in Swifterbant, de boerderijen in het plangebied en locaties met bomen met holtes. Voor de beoordeling van het basialternatief en twee varianten is het ontbreken van informatie over verblijfplaatsen van vleermuizen een kennisleemte. Nader veldonderzoek is nodig om hier meer informatie over te verkrijgen (§14.7).



## 8 Overige beschermde soorten in het studiegebied

### 8.1 Flora

#### *Beschermde soorten Wnb*

Er is geen beschermde flora in het gebied aanwezig (NDFF). Geschikte groeiplaatsen ontbreken.

#### *Rode Lijst*

In het Ketelbos en Swifterbos komen een aantal soorten van de Rode Lijst voor. In het Swifterbos komt ook de gulden boterbloem en welriekende agrimonie voor, in het Ketelbos moeraswolfsmelk, kamgras, schorrenzoutgras, rode ogentroost en stijve ogentroost. Blauw walstro, donkergroene basterdwederik en gele kornoelje komen zowel in het Ketelbos als in het Swifterbos voor. Ten zuidwesten van het Swifterbos komt de donkergroene basterdwederik en rode ogentroost voor.

De bruinrode wespenorchis, oot, sikkelklaver, paardenbloemstreepzaad en dicht langbaardgras komen aan de rand van de dorpskern van Swifterbant voor.

Rode ogentroost, gele kornoelje en korenbloem komen in en rond het Vijverbos nabij Lelystad voor.

Op en langs de IJsselmeerdijk in het plangebied komt nabij de Maximacentrale en in de bocht van de dijk blauw walstro voor. Op veel plekken op de dijk langs het Ketelmeer komt moeraskruiskruid en schorrenzoutgras voor.

### 8.2 Ongewervelden

In het Ketelbos komt een populatie van de strikt beschermde gevlekte witsnuitlibel voor (soort van de Habitatrichtlijn). In 2013 en 2015 is hier ook de strikt beschermde noordse winterjuffer aangetroffen (soort van de Habitatrichtlijn). Mogelijk heeft deze soort ook een vaste populatie in het Ketelbos.

Langs de dijk van het Ketelmeer is in 2014 een exemplaar van de strikt beschermde rivierrombout aangetroffen. In de IJsselmonding in het Ketelmeer komt een vaste populatie voor; waarschijnlijk is dit exemplaar afkomstig van deze populatie en is langs de dijk van het Ketelmeer geen sprake van voortplanting.

In 2014 was een tijdelijke populatie van de vlindersoort grote vos ('andere beschermde soorten') in het Ketelbos aanwezig, maar deze is in recente jaren niet meer aangetroffen. De grote weerschijnvlinder ('andere beschermde soorten' Wnb) is in 2016 voor het eerst



in het Ketelbos aangetroffen; wellicht heeft deze soort een vaste populatie in het Ketelbos.

### **8.3 Vissen**

Mogelijk komen houting en steur in het plangebied van het IJsselmeer voor (Pondera 2015). Een mogelijke trekroute loopt tussen het IJsselmeer en de IJssel via het Ketelmeer (Wanningen *et al.* 2012). Binnendijs zijn beschermde vissen in het gebied afwezig (NDFF). Geschikt leefgebied ontbreekt. Wel zijn een groot aantal andere, niet in de Wnb genoemde, soorten aanwezig.

Langs de IJsselmeerdijk komt in het IJsselmeer de vissoort rivierdonderpad voor (Rode Lijst) (NDFF). Deze soort is gebonden aan hard substraat zoals stenen.

### **8.4 Amfibieën**

De middelste groene kikker komt voor in de plasjes langs de rijksweg A6 in het plangebied. De bruine kikker en gewone pad komen voor het Ketelbos en Swifterbos. De gewone pad komt ook voor langs open wateren (kanalen) ten noorden van Swifterbant. De kleine watersalamander komt alleen voor in het Ketelbos (NDFF). Alle soorten behoren tot de 'andere beschermde soorten' Wnb.

### **8.5 Reptielen**

Er zijn geen beschermde reptielen in het gebied aanwezig (NDFF). Geschikt leefgebied ontbreekt.

### **8.6 Grondgebonden zoogdieren**

De strikt beschermde bever komt in het zuidwestelijk deel van het plangebied in de vaarten en weteringen voor (soort van de Habitatrichtlijn, Rode Lijst). In het gebied liggen een aantal burchten (NDFF). Waarnemingen uit andere delen van het plangebied ontbreken, vermoedelijk komt de soort hier geheel niet voor.

Uit het Visvijverbos en Ketelbos zijn waarnemingen bekend van de boommarter ('andere beschermde soorten' Wnb, Rode Lijst) (NDFF). Van de Flevopolders is bekend dat de boommarter zich ook voortplant ([www.zoogdiervereniging.nl](http://www.zoogdiervereniging.nl) 2017).

Diverse muizensoorten, marterachtigen (bunzing, wezel, hermelijn), egel, haas, konijn, veldmuis, ree en de vos komen algemeen en verspreid voor in het plangebied. Van deze soorten is het aannemelijk dat er vaste populaties in het plangebied voorkomen; hun dichtheid is laag.

De strikt beschermde otter is in 2016 in het uiterste zuidwesten van het plangebied waargenomen (soort van de Habitatrichtlijn, Rode Lijst). Net buiten het plangebied is in 2016 in het Visvijverbos ook een otter waargenomen (NDFP). Onduidelijk is of sprake is van zwervende otters of dat sprake is van een vaste populatie.



## 9 Effecten op vogels

In dit hoofdstuk wordt op basis van beschikbare kennis over voorkomen en gedrag een overzicht gegeven van de effecten op vogels als gevolg van de bouw en het gebruik van Windplan Blauw. De volgende effecten op vogels kunnen in theorie optreden (zie bijlage 2).

- Aantasting van nesten in de aanlegfase;
- Verstoring in de aanlegfase;
- Verstoring in de gebruiksfase;
- Sterfte in de gebruiksfase;
- Barrièrewerking in de gebruiksfase.

De effecten zijn zoveel mogelijk gekwantificeerd en er wordt onderscheid gemaakt tussen de dubbeldraaiperiode en eindfase van Windplan Blauw. Bij deze kwantificering moet echter in acht worden genomen dat, hoewel ze gebaseerd zijn op het meest recente onderzoek, de nodige aannames gedaan zijn en dat ruime marges realistisch zijn rondom de gepresenteerde aantallen. Dat betekent dat de aantallen in absolute zin niet 100% nauwkeurig zijn, maar wel zeer goed bruikbaar om een ordegrootte van effecten te geven. De aannames in de berekeningen zijn op zo'n manier gedaan dat in alle gevallen met zekerheid het *worst case scenario* is getoetst (zie § 5.3).

### 9.1 Effecten in de aanlegfase

Tijdens de aanleg van het windpark zijn verschillende effecten op vogels mogelijk. Vogelaanvaringen zijn dan nog niet aan de orde, maar verstoring (als gevolg van o.a. geluid, beweging, trillingen) kan wel optreden. Er moeten ontsluitingswegen worden aangelegd of verbreed, er wordt geregeld heen en weer gereden met vrachtwagens en personenauto's, gewerkt met draglines en grote kranen, worden funderingen voor de windturbines geheid, en in het veld wordt heen en weer gelopen door landmeters en bouwers. Voor de aanleg van de buitendijkse windturbines worden schepen ingezet om funderingen en kabels aan te leggen en de turbines te bouwen. In de winterperiode kan gewerkt worden met bouwverlichting; indien buiten de winter wordt gewerkt kan dit ook 's nachts gebeuren. Zo kunnen bouwwerkzaamheden leiden tot de verstoring van vogels en de vernietiging of verstoring van hun nesten en/of eieren. Op beperkte schaal kunnen deze werkzaamheden ook (tijdelijk) habitatverlies opleveren voor vogels. De effecten in de aanlegfase op nesten en/of eieren van vogels worden, in het kader van de Wnb, nader beschreven in H12. Hieronder wordt ingegaan op verstoring van de vogels zelf in de aanlegfase.

De versturende invloed op rustende en foeragerende vogels die uitgaat van de hiervoor genoemde activiteiten moet minstens zo groot worden ingeschat als die van de aanwezigheid van de windturbines, maar bestrijkt een groter gebied. Daar staat tegenover dat het een tijdelijke verstoring betreft, die alleen optreedt in de periode waarin de werkzaamheden worden uitgevoerd.

Vanwege de grootschaligheid van het geplande windpark (bij zowel basisalternatief als de twee varianten) vindt de realisatie van Windplan Blauw gefaseerd plaats. Op dit moment is nog niet duidelijk hoe de planning van de bouw van het windpark er precies uitziet.

In het plangebied foerageren voornamelijk diverse soorten ganzen. Voor ganzen en andere vogels is gedurende de werkzaamheden (inclusief de sloop van de bestaande windturbines) zeker mogelijk om elders in het studiegebied een alternatieve foerageer- of rustplek te benutten als ze tijdens een bepaalde fase op een bepaalde plek verstoord worden. Deze vogels hebben veel leefgebied tot hen beschikking; er is voor deze soorten sprake van overcapaciteit van beschikbaar foerageergebied. Bovendien vinden de werkzaamheden gefaseerd plaats. Er is daarom geen sprake van *wezenlijke* verstoring: vogels zullen het studiegebied niet verlaten zodat in dit geval ook geen verslechtering van de kwaliteit van het leefgebied optreedt.

Het heien van de funderingen van de windturbines veroorzaakt onderwatergeluid. In paragraaf 12.3 wordt ingegaan op de mogelijke effecten die dit zou kunnen hebben op vissen - waarbij effecten op vissen zich in theorie door verminderde voedselbeschikbaarheid zouden kunnen vertalen in effecten op visetende watervogels. In paragraaf 12.3 is de conclusie onderbouwd dat het onderwatergeluid van het heien geen effect heeft op populaties vissen in het IJsselmeer. Bij het hanteren van *worst case* aannames over het niveau van onderwatergeluid, leidt het heien van de funderingen tot tijdelijke verplaatsing tijdens heiwerkzaamheden. Visetende watervogels zijn goed in staat zich verplaatsende vis te volgen en als voedselbron te blijven benutten.

Door de werkzaamheden (bijvoorbeeld bagger- of graafwerkzaamheden) voor de aanleg van de kabels en fundaties treedt tijdelijk en lokaal enige vertroebeling op. Het verspreidingsgebied van dit zwevend sediment is maximaal 15 tot 20 kilometer. Dit kan in theorie effect hebben op (visetende) watervogels zoals de aalscholver en op driehoeksmosselbanken. Het slib zakt in de worst-case situatie binnen een dag weer naar de bodem. Door de korte effectduur heeft vertroebeling geen effect op (visetende) watervogels. Voor mosselbanken is met name de sliblaag die op de bodem neerslaat relevant. Uit het kwantitatieve onderzoek dat is uitgevoerd naar vertroebeling (bijlage 8 in het hoofdrapport MER) blijkt dat de maximale sliblaag, die als gevolg van de werkzaamheden neerslaat op mosselbanken, kleiner is dan 1 mm. Dit wordt niet gezien als een ecologisch betekenisvolle laag sediment. Het effect van deze laag op de mosselbanken is daarmee te verwaarlozen. Eventuele effecten van het met de aanleg van de kabel en funderingen samenhangende vertroebeling zijn daarom verwaarloosbaar klein.

Door de aanleg van kabels in het buitendijkse deel van het plangebied kan lokaal de waterbodem verhoogd worden. Er liggen binnen het plangebied geen belangrijke voor vogels beschikbare voedselbronnen (waterplanten, driehoeksmosselen) die aangetast kunnen worden. Er zijn daarom geen effecten aanwezig op het foerageergebied van niet-broedvogels.

### 9.1.1 Scoretabellen

In de onderstaande tabellen is het basisalternatief en de twee varianten gescoord op het criterium 'invloed op verstoring tijdens de aanlegfase'. Het effect tijdens de dubbeldraaiperiode wordt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten van Windplan Blauw licht negatief ingeschat maar voor de eindfase als neutraal. De aanleg van het windpark heeft alleen betrekking op de dubbeldraaiperiode en niet op de eindfase (neutraal c.q. niet van toepassing). De effecten zijn tijdelijk en daarom in de eindfase niet meer aanwezig.

#### **Basisalternatief**

##### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0/-

##### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0

#### **Variant 1: alternatieve plaatsingszones**

##### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0/-

##### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0

#### **Scoretabel Variant 2: bolstapelning IJsselmeer**

##### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0/-

##### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0

## 9.2 Aanvaringssslachtoffers in de gebruiksfase

### 9.2.1 Globaal overzicht van het aantal aanvaringssslachtoffers

#### *Aanvaringssslachtoffers geplande windturbines*

Op basis van resultaten van slachtofferonderzoeken in bestaande windparken is voor Windplan Blauw een inschatting te maken van de totale jaarlijkse vogelsterfte als gevolg van aanvaringen met de windturbines. Gemiddeld vallen in Nederland en België in een windpark ongeveer tien tot twintig vogelslachtoffers per turbine per jaar (Winkelman 1989, 1992, Musters *et al.* 1996, Baptist 2005, Schaut *et al.* 2008, Everaert 2008, Krijgsveld *et al.* 2009, Krijgsveld & Beuker 2009, Beuker & Lensink 2010, Verbeek *et al.* 2012). Afhankelijk van onder andere het aanbod aan vogels en de intensiteit van vliegbewegingen in de omgeving van het windpark, de configuratie van het windpark en de afmetingen van de windturbines, varieert dit aantal van minimaal een enkel tot maximaal enkele tientallen slachtoffers per turbine per jaar.

Het rotoroppervlak van de windturbines die voorzien zijn voor Windplan Blauw is ruim anderhalf tot ruim twee maal groter dan de grootste turbines waarvan in Nederland en België tot nu toe resultaten van slachtofferonderzoek beschikbaar zijn. Grotere rotoren beslaan een groter oppervlak, waardoor de kans dat vogels in het risicovlak van de rotor van een turbine vliegen ook groter is. Tegelijkertijd is bij een grotere rotordiameter ook sprake van een lager toerental, wat de kans op een aanvaring verkleint. Het is niet met zekerheid te zeggen of het samenspel van deze twee factoren leidt tot een groter of kleiner aantal vogelslachtoffers per turbine voor het type turbine dat in Windplan Blauw zal worden opgesteld. Vooralsnog gaan we ervan uit dat deze twee elkaar in evenwicht houden en 20 slachtoffers als gemiddelde voor een nieuwe en grote turbine een goede maat is. Afhankelijk van de locatie (aantal vliegbewegingen van vogels) wordt een lager of hoger aantal slachtoffers per windturbine per jaar aangehouden.

Op basis van deskundigenoordeel wordt voor Windplan Blauw een lager aantal slachtoffers per windturbine per jaar voorspeld dan gemiddeld in de voornoemde slachtofferonderzoeken is gevonden. Ten opzichte van de referenties, die vooral in vogelrijke kustgebieden zijn gelegen, vliegen binnen het studiegebied gemiddeld duidelijk minder vogels (met name tijdens de seizoenstrek, maar ook lokale vliegbewegingen). Het is daarom waarschijnlijk dat het aantal slachtoffers in Windplan Blauw ruim onder het voornoemde gemiddelde van 20 slachtoffers per windturbine per jaar zal liggen, in ordegrutte maximaal een tiental slachtoffers per windturbine per jaar. Voor de buitendijkse plaatsingszone in het IJsselmeer kan soms sprake zijn van gestuwde trek en daarmee vergelijkbaar met de referentieparken die vooral in vogelrijke kustgebieden zijn gelegen. Het is daarom waarschijnlijk dat het aantal slachtoffers in Windplan Blauw binnen deze plaatsingszone het voornoemde gemiddelde van 20 slachtoffers per windturbine per jaar zal bedragen.

Voor de binnendijkse plaatsingszones van Windplan Blauw wordt in voorliggende rapportage uitgegaan van een gemiddeld aantal van 10 slachtoffers per windturbine per jaar. Dit getal hanteert Bureau Waardenburg voor alle windparken in open agrarisch

landschap, tenzij lokaal sprake is van een verhoogd risico. Voor de windturbines in de buitendijkse plaatsingszone in het IJsselmeer wordt uitgegaan van een gemiddeld aantal van 20 slachtoffers per windturbine per jaar.

#### *Aanvaringsslachtoffers huidige windturbines*

In het plangebied zijn in de referentiesituatie de bestaande windturbines aanwezig. Deze windturbines worden in het kader van Windplan Blauw gefaseerd gesaneerd. In de referentiesituatie vallen reeds vogelslachtoffers door aanvaring met deze turbines. Voor de huidige windturbines zijn grotendeels dezelfde principes van toepassing om te komen tot een voorspelling van het aantal slachtoffers per turbine per jaar als bij de geplande windturbines. Hoewel de afmetingen van de huidige turbines kleiner zijn dan van de geplande turbines, leidt dit niet tot een andere voorspelling van de jaarlijkse sterfte (zie *Aanvaringsslachtoffers geplande turbines*).

Voor de huidige windturbines in het binnendijkse deel van het plangebied van Windplan Blauw wordt in voorliggende rapportage uitgegaan van een gemiddeld aantal van 10 slachtoffers per windturbine per jaar. Dit getal hanteert Bureau Waardenburg voor alle windparken in open agrarisch landschap (zoals bijvoorbeeld Windpark Zeewolde; Verbeek *et al.* 2016a), tenzij lokaal sprake is van een verhoogd risico. Voor de huidige windturbines in het IJsselmeer (windpark Irene Vorrink) wordt uitgegaan van een gemiddeld aantal van 20 slachtoffers per windturbine per jaar.

Het totaal aantal vogelslachtoffers per jaar bedraagt voor de huidige windturbines (die in de referentiesituatie aanwezig zijn) meer dan de geplande turbines van het basisalternatief en de twee varianten (tabel 9.1), doordat in de referentiesituatie een groter aantal windturbines in het plangebied aanwezig is dan na de realisatie van Windplan Blauw. Er is dus in de eindsituatie van het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw sprake van een afname van vogelsterfte.

#### *Aanvaringsslachtoffers gedurende dubbeldraaiperiode*

De sterfte van vogels bij de nieuwe windturbines zal naar verwachting in de dubbeldraaiperiode iets hoger zijn dan in de eindsituatie. De nieuwe windturbines hebben over het algemeen een tiphoogte die enkele tientallen meters hoger is dan de tiphoogte van de bestaande windturbines. De bestaande lijnopstellingen worden vervangen door nieuwe lijnopstellingen, waarbij eerst de bestaande worden verwijderd en daarna de nieuwe turbines worden opgericht. Hier is van dubbeldraaien geen sprake en dus ook niet van tijdelijk meer sterfte. De losse turbines in het uiterste westen van het plangebied en enkele losse turbines centraal en in het oosten van het plangebied kunnen wel nog enig tijd doordraaien na de bouw van de nieuwe turbines (zie § 2.2).

Bij wijze van *worst case scenario* hanteren we het uitgangspunt dat door dit mogelijke samenspel van de bestaande en de nieuwe windturbines, de sterfte bij de nieuwe binnendijkse windturbines gedurende de dubbeldraaiperiode 20% hoger zal liggen dan in de eindsituatie (tabel 9.1). Deze aanname is gebaseerd op een deskundigenoordeel en de kennis over het vlieggedrag van vogels, in bijzonder watervogels, in relatie tot



windturbines. Er wordt bewust geen hoger percentage gehanteerd, omdat dit zou leiden tot een onrealistisch hoge inschatting van de sterfte bij de nieuwe windturbines in de dubbeldraaiperiode. Omdat niet zeker is dat het samenspel van de bestaande en de nieuwe windturbines zal leiden tot een toename van de sterfte bij de nieuwe windturbines, kan de aanname van 20% meer slachtoffers gezien worden als een *worst case scenario*. Deze aanpak is identiek aan die voor Windpark Zeewolde (Kleyheeg-Hartman & Verbeek 2016). Voor de nieuwe buitendijkse turbines wordt gedurende de dubbeldraaiperiode geen hogere sterfte voorzien, omdat de bestaande buitendijkse turbines voorafgaand aan de dubbeldraaiperiode worden verwijderd. De bestaande binnendijkse turbines die dubbeldraaien liggen te ver van de nieuwe buitendijkse turbines vandaan om te kunnen leiden tot een hogere sterfte.

Tabel 9.1 Aantal vogelslachtoffers per variant van Windplan Blauw, van de huidige (te saneren) windturbines en sterfte gedurende de dubbeldraaiperiode.

Variant	N turbines 20/sl/jr	N slachtoffers	N turbines 10/sl/jr	N slachtoffers	Totaal aantal slachtoffers per jaar
Basisalternatief IR	25	500	35	350	850
Variant IA	22	440	41	410	850
Variant IB	27	540	35	350	890
Huidige turbines	28	560	46	460	1020
- saneren vooraf	28	560	17	170	730
- saneren eindfase	-	-	29	290	290
Sterfte nieuwe turbines gedurende dubbeldraaiperiode	N turbines 20/sl/jr		N turbines 12/sl/jr		
- Basisalternatief IR	25	500	35	420	920
- Variant IA	22	440	41	492	932
- Variant IB	27	540	35	350	890

## 9.2.2 Aanvaringsslachtoffers onder broedvogels

In tabel 9.2 is een overzicht opgenomen van de berekende aantallen slachtoffers per jaar.

### Natura 2000-soorten

#### Markermeer & IJmeer

De **visdieven** die broeden (circa 75 paren in 2017, van der Winden *et al.* 2018) aan de zuidzijde van Houtribsluizen (onderdeel van Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer) kunnen ten dele in het plangebied foerageren. Het zuidelijke deel van de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied ligt net binnen het uiterste foerageerbereik van deze visdieven. Voor deze soort is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Hieruit blijkt dat hooguit incidenteel een visdief in aanvaring komt met een windturbine van Windplan Blauw (**<1 slachtoffer per jaar**). Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw en deze zijn hierin niet onderscheidend. In de referentiesituatie zal hooguit sprake zijn van incidentele sterfte van de visdief.

De overige kwalificerende soorten broedvogels hebben geen binding met het plangebied. Het optreden van aanvaringslachtoffers van broedvogels van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer is daarom uitgesloten.

#### *Aalscholver (meerdere Natura 2000-gebieden)*

De **aalscholvers** die in de Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer broeden, foerageren ten dele in het IJsselmeer. Op dagelijkse basis kunnen meerdere aalscholvers gebruik maken van de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied. Voor de binnendijkse plaatsingszones worden geen regelmatige vliegbewegingen van aalscholvers voorzien.

De aalscholver is niet (Everaert 2008; Krijgsveld *et al.* 2009; Brenninkmeijer & van der Weyde 2011; Verbeek *et al.* 2012) of nauwelijks (Klop & Brenninkmeijer 2014; Langgemach & Dürr 2017) als aanvaringslachtoffer aangetroffen in slachtofferonderzoeken in Nederland, België en Duitsland. In het plangebied van Windplan Blauw is relatief veel ruimte tussen de lijnopstellingen en turbines aanwezig, waardoor passage van lijnopstelling(en) voorkomen kan worden. Uitgaande van deze gegevens zal **jaarlijks hooguit één aalscholver binnen de broedperiode slachtoffer** worden van een aanvaring met Windplan Blauw. Deze vogels kunnen afkomstig zijn van de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA en deze zijn hierin niet onderscheidend. In de referentiesituatie zal hooguit sprake zijn van incidentele sterfte van de aalscholver.

Van de aalscholvers afkomstig van de Rijntakken zullen geen regelmatige passages door het plangebied plaatsvinden. De aalscholvers die broeden in de Rijntakken zullen daardoor hooguit incidenteel slachtoffer worden van een aanvaring met een windturbine van Windplan Blauw (**<1 slachtoffer per jaar**). Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw en deze zijn hierin niet onderscheidend. In de referentiesituatie zal hooguit sprake zijn van incidentele sterfte van de aalscholver.

#### *Andere Natura 2000-gebieden*

De kwalificerende soorten broedvogels voor de Natura 2000-gebieden De Wieden, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, Lepelaarplassen, Zwarte Meer en Veluwerandmeren hebben geen binding met het plangebied. Het optreden van aanvaringslachtoffers van kwalificerende broedvogels van deze Natura 2000-gebieden zijn daarom uitgesloten.

### **Overige broedvogels**

#### *Kolonievogels*

In het studiegebied zijn kolonies van kokmeeuw, stormmeeuw, huiszwaluw en oeverzwaluw aanwezig. Gezien de afstand van deze kolonies tot de lijnopstellingen die voorzien zijn voor Windplan Blauw zullen de aantallen vliegbewegingen van voornoemde soorten door de lijnopstellingen van Windplan Blauw beperkt zijn. Broedvogels van deze

kolonies zullen hooguit incidenteel slachtoffer worden van een aanvaring met een windturbine in het plangebied. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw en deze zijn hierin niet onderscheidend. Voor de referentiesituatie in het plangebied van Windplan Blauw worden ook hooguit incidenteel slachtoffers (**<1 slachtoffer per jaar**) voorzien.

Voor de aalscholvers afkomstig uit Natura 2000-gebieden zie *Natura 2000-soorten* in deze paragraaf.

#### *Overige broedvogels*

In het studiegebied komen vooral algemene soorten van het open agrarisch landschap voor. Voor veel van deze soorten is het aanvaringsrisico over het algemeen verwaarloosbaar klein, omdat ze geen dagelijkse vliegbewegingen tussen slaappleats en foerageergebied in de donkerperiode maken en dus weinig risicovolle vliegbewegingen door het geplande windpark maken. Lokale broedvogels zijn meestal ook goed bekend met de omgeving en de risico's ter plaatse. Een soort waarvan jaarlijks enkele aanvaringslachtoffers voorzien kunnen worden, is de Kievit. De Kievit broedt met vele tientallen broedparen in het plangebied. Tijdens baltsvluchten heeft deze soort een verhoogd risico op een aanvaring met een windturbine.

De verschillende soorten roofvogels (buizerd, wespandief, sperwer, havik, valken), die veelal op grotere afstand van de geplande lijnopstellingen broeden, hebben een grotere actieradius, maar zijn met name overdag actief en worden relatief weinig gevonden als aanvaringslachtoffer (Hötker *et al.* 2006; Langgemach & Dürr 2017). Daarnaast zijn de absolute aantallen vogels die het betreft klein, waardoor het aantal vliegbewegingen door het windpark beperkt zal zijn.

Van het totaal aantal aanvaringslachtoffers dat voor de windturbines op jaarbasis is berekend zal een zeer beperkt aandeel lokale broedvogels (alle soorten samen) betreffen. Voor het merendeel van de broedvogelsoorten in het studiegebied gaat het op jaarbasis om incidentele slachtoffers. Broedvogelsoorten waarvoor op jaarbasis meer dan incidenteel een slachtoffer valt, zijn soorten met een grote actieradius en soorten die geregeld in de hogere luchtlagen verkeren, zoals bijvoorbeeld spreeuwen en gierzwaluwen, en soorten die in het donker foerageer- en of baltsvluchten maken, zoals bijvoorbeeld de Kievit. Het gaat hierbij per soort om hooguit enkele aanvaringslachtoffers op jaarbasis. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw en deze zijn hierin niet onderscheidend. In de referentiesituatie zal hooguit sprake zijn van beperkte sterfte van dergelijke soorten.

### **9.2.3 Aanvaringslachtoffers onder niet-broedvogels**

In tabel 9.2 is een overzicht opgenomen van de berekende aantallen slachtoffers per jaar.

## Natura 2000-soorten

### IJsselmeer

De **wilde eend** die overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk rust, kan dagelijks van en naar binnendijkse foerageergebieden vliegen. Om die reden is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Een overzicht van de gehanteerde getallen (o.a. aanvaringskansen) en aannames is opgenomen in H5.

Het berekende aantal aanvaringslachtoffers voor de wilde eend voor zowel het basis-alternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) uit op **één slachtoffer per jaar**.

Voor de referentiesituatie bedraagt de berekende sterfte twee slachtoffers per jaar.

Een deel van de **krakeenden** die overdag rusten in de zone langs de IJsselmeerdijk kunnen dagelijks van en naar binnendijkse foerageergebieden vliegen. Daarnaast is het ook mogelijk dat krakeenden die overdag binnendijks aanwezig zijn 's nachts naar de zone langs de IJsselmeerdijk vliegen om daar te foerageren. Voor de krakeend is met behulp van het Flux-Collision Model een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Het berekende aantal aanvaringslachtoffers komt uit op **< 1 slachtoffer per jaar**.

Voor de referentiesituatie bedraagt de berekende sterfte één slachtoffer per jaar.

De kuifeend en tafeleend rusten overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk en vliegen in de schemering verder het IJsselmeer op om te foerageren. Voor deze soorten is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Het berekende aantal aanvaringslachtoffers van de **kuifeend** komt voor het Basisalternatief IR en variant IA uit op **3** en voor variant IB op **4 slachtoffers per jaar**. De sterfte gedurende de dubbeldraaiperiode is gelijk aan de eindfase. Voor de referentiesituatie bedraagt de berekende sterfte 2 slachtoffers per jaar. De aantallen **tafeleenden** die overdag in de zone langs de IJsselmeerdijk rusten, zijn lager dan de aantallen van de kuifeend. Voor de tafeleend bedraagt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten binnen het VKA, beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) de berekende sterfte **< 1 slachtoffer per jaar**. De varianten en fasen zijn voor tafeleend niet onderscheidend in effecten omdat de aantallen veel geringer zijn dan bijvoorbeeld van de kuifeend. In de referentiesituatie zal ook hooguit sprake zijn van incidentele sterfte van de tafeleend.

Soms foerageren grote groepen van de **aalscholver** in de kustzone van het IJsselmeer. De aalscholver is niet (Everaert 2008; Krijgsveld *et al.* 2009; Brenninkmeijer & van der Weyde 2011; Verbeek *et al.* 2012) of nauwelijks (Klop & Brenninkmeijer 2014; Langgemach & Dürr 2017) als aanvaringslachtoffer aangetroffen in slachtofferonderzoeken in Nederland, België en Duitsland. In het plangebied van Windplan Blauw is relatief veel ruimte tussen de lijnopstellingen en turbines aanwezig, waardoor passage van lijnopstelling(en) voorkomen kan worden. Uitgaande van deze gegevens zal **jaarlijks hooguit één aalscholver buiten de broedperiode slachtoffer** worden van een

aanvaring met Windplan Blauw. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) en deze zijn hierin niet onderscheidend. In de referentiesituatie zullen vergelijkbare aantallen slachtoffers vallen.

Andere soorten watervogels waarvoor het IJsselmeer als Natura 2000-gebied is aangewezen en die in de zone langs de IJsselmeerdijk voorkomen zijn gebiedsgebonden en vliegen niet dagelijks op en neer tussen slaappleaatsen en foerageergebieden of komen in zeer lage aantallen voor (wintertaling). Dit maakt het aanvaringsrisico minimaal. Van deze soorten worden geen jaarlijkse aanvaringsslachtoffers voorzien. Het basisalternatief, de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### Ketelmeer & Vossemeer

De grauwe gans en toendrarietgans foerageren soms in het binnendijkse deel van het plangebied en overnachten op het Ketelmeer. De aantallen kunnen soms hoog zijn. Voor deze soorten is met behulp van het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Voor de **grauwe gans** komt het berekende aantal aanvaringsslachtoffers voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het VKA uit op **< 1 slachtoffer per jaar**. Dit geldt ook voor de referentiesituatie. Voor de **toendrarietgans** komt het berekende aantal aanvaringsslachtoffers voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) het VKA uit op **1 slachtoffer per jaar**. Dit geldt ook voor de referentiesituatie.

Kleine aantallen **aalscholvers** kunnen binnendijks in het plangebied foerageren en in het Ketelmeer & Vossemeer overnachten. De aantallen in het plangebied zijn heel laag. De aalscholver is niet (Everaert 2008; Krijgsveld *et al.* 2009; Brenninkmeijer & van der Weyde 2011; Verbeek *et al.* 2012) of nauwelijks (Klop & Brenninkmeijer 2014; Langgemach & Dürr 2017) als aanvaringsslachtoffer aangetroffen in slachtofferonderzoeken in Nederland, België en Duitsland. Van deze soort worden geen jaarlijkse aanvaringsslachtoffers voorzien. Het basisalternatief, de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) zijn hier niet onderscheidend in. In de referentiesituatie zal ook hooguit sprake zijn van incidentele sterfte van de aalscholver.

Andere soorten watervogels waarvoor het Ketelmeer & Vossemeer als Natura 2000-gebied is aangewezen en die in het plangebied voorkomen zijn gebiedsgebonden en vliegen niet dagelijks op en neer tussen slaappleaatsen en foerageergebieden of komen in zeer lage aantallen voor (krakeend, wintertaling). Dit maakt het aanvaringsrisico minimaal. Van deze soorten worden geen jaarlijkse aanvaringsslachtoffers voorzien. Het basisalternatief, de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### Veluwerandmeren

Kleine aantallen van de **kleine zwaan** kunnen soms binnendijks in het plangebied foerageren en op de Veluwerandmeren overnachten. Voor deze soort is met behulp van

het Flux-Collision Model (versie maart 2016, zie bijlage 4) een soortspecifieke berekening gemaakt van het aantal slachtoffers. Uit de berekening blijkt dat de sterfte van de kleine zwaan voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw < 1 **exemplaar** per jaar bedraagt. In de referentiesituatie zal ook hooguit sprake zijn van incidentele sterfte van de kleine zwaan.

#### Overige Natura 2000-gebieden

Andere soorten niet-broedvogels die aangewezen zijn voor Natura 2000-gebieden in de omgeving komen niet of hooguit incidenteel in het plangebied voor. Van deze soorten worden geen of hooguit incidenteel aanvaringsslachtoffers voorzien. Het basisalternatief, de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

*Tabel 9.2 Overzicht van soorten en berekende aantallen slachtoffers per jaar voor Windplan Blauw (basisalternatief en beide varianten VKA, met uitzondering van de kuifeend) en relatie met Natura 2000-gebieden. Bij de weergave van het aantal slachtoffers per jaar is geen rekening gehouden met de aantallen slachtoffers van het huidige windpark (referentiesituatie) (deze zijn wel in de tekst vermeld).*

Type	Soort	N slachtoffers per jaar	N2000-gebied
Broedvogels	aalscholver	1	Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer.
Niet-broedvogels	visdief	<1	Markermeer & Ijmeer
	wilde eend	1	IJsselmeer
	krakeend	<1	IJsselmeer
	kuifeend	3 tot 4	IJsselmeer
	tafeleend	<1	IJsselmeer
	aalscholver	1	IJsselmeer
	grauwe gans	<1	Ketel- en Vossemeer
	toendrarietgans	1	Ketel- en Vossemeer
	kleine zwaan	<1	Veluwerandmeren

#### **Overige soorten watervogels**

Andere soorten watervogels waarvoor Natura 2000-gebieden niet zijn aangewezen komen veelal hooguit met kleine aantallen in het plangebied voor. Van de meeste soorten worden geen of hooguit incidenteel aanvaringsslachtoffers voorzien. Van de wat talrijkere soorten als meeuwen (kokmeeuw, stormmeeuw) en steltlopers (kievit, goudplevier) kunnen jaarlijks enkele tot een tiental aanvaringsslachtoffers vallen. Het basisalternatief, de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### **9.2.4 Scoretabellen**

In de onderstaande tabellen zijn de varianten van het VKA gescoord op het criterium 'invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase'. In de scoretabellen is rekening gehouden met de aanvaringsslachtoffers die bij de huidige (te saneren) windturbines vallen. In de dubbeldraaiperiode is een deel van de turbines

gesaneerd maar is het aantal aanvaringsslachtoffers onder vogels onder de nieuwe turbines groter. Het netto effect is dus een toename van sterfte. In de eindfase (na de dubbeldraaiperiode) zijn alle huidige turbines gesaneerd en is de sterfte van de nieuwe turbines lager dan de huidige turbines in de referentiesituatie. Bij de scoretabellen van de effecten op instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebied (§ 11.6) is hier geen rekening mee gehouden, omdat saldering van effecten van sterfte niet kan worden toegepast.

### **Basisalternatief**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/-

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/+

### **Scoretabel variant 1: alternatieve plaatsingszones**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/-

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/+

### **Scoretabel variant 2: bolstapeling IJsselmeer**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/-

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/+

### 9.3 Verstoring in de gebruiksfase

Ten gevolge van het geluid, de beweging en/of de fysieke aanwezigheid van (draaiende) windturbines kunnen vogels verstoord worden. Door de versturende werking is het leefgebied in de directe omgeving van windturbines minder geschikt. Hierdoor kunnen vogels een bepaald gebied rond de windturbine c.q. het windpark verlaten. De verstoringafstand verschilt per soort. Ook de mate waarin vogels verstoord worden verschilt tussen soorten. Dergelijke effecten zijn met name aangetoond voor rustende vogels, maar ook voor foeragerende watervogels (zie bijlage 2).

#### 9.3.1 Broedvogels

##### Natura 2000-soorten

###### Aalscholver - diverse Natura 2000-gebieden

De **aalscholver** die in de Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer broedt, foerageren ten dele in het IJsselmeer. Op dagelijkse basis kunnen meerdere aalscholvers gebruik maken van de kustzone van het IJsselmeer binnen het plangebied. Voor de binnendijkse plaatsingszones worden geen regelmatige vliegbewegingen van aalscholvers voorzien. Het gebied in de directe omgeving van de geplande windturbines kan, door de mogelijk versturende werking die van de windturbines uitgaat, minder geschikt zijn als foerageergebied voor deze soort. Bij wijze van *worst case scenario* nemen we voor deze effectbepaling op hoofdlijnen aan dat binnen 50 meter van de geplande windturbines (zie § 5.3) de kwaliteit van het leefgebied van de aalscholver kan worden aangetast. In § 9.3.2 is de orde-grootte van aantallen verstoorde vogels in het IJsselmeer als gevolg van verstoring door de varianten van het VKA en de referentiesituatie voor de aalscholver weergegeven.

Voor de **aalscholver** is gedurende de dubbeldraaiperiode en de eindsituatie de verstoring gelijk aan de referentiesituatie (tabel 9.4). Realisatie van Windplan Blauw zal niet leiden tot een afname van beschikbaar foerageergebied voor de aalscholver. Bovendien bedraagt het areaal slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (0,01%). Er is daardoor geen sprake van een effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in de Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer. Het basisalternatief, de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

###### IJsselmeer

Geen van de kwalificerende soorten broedvogels heeft binding met het plangebied. Verstoring van leefgebied van broedvogels van het Natura 2000-gebied IJsselmeer is daarom uitgesloten.

###### Markermeer & IJmeer

De **visdief** die op de Houtribsluizen broedt, foerageert ten dele in het IJsselmeer. Op dagelijkse basis kunnen meerdere visdieven gebruik maken van de kustzone van het



IJsselmeer binnen het zuidelijk deel van de buitendijkse plaatsingszone. De noordelijke helft van de buitendijkse plaatsingszone ligt buiten het uiterste bereik van de visdieven van deze kolonie. Voor de binnendijkse plaatsingszones worden geen regelmatige vliegbewegingen van visdieven voorzien.

Het gebied in de directe omgeving van de geplande windturbines kan, door de mogelijk versturende werking die van de windturbines uitgaat, minder geschikt zijn als foerageergebied voor de soort. Bij wijze van *worst case scenario* nemen we voor deze effectbepaling op hoofdlijnen aan dat binnen 50 meter van de geplande windturbines (zie § 5.3) de kwaliteit van het leefgebied van de visdief kan worden aangetast. Het basisalternatief, de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw hebben een gelijke omvang aan verstoord areaal (tabel 9.3). Het resterend areaal binnen de invloedssfeer van de windturbines blijft in potentie geschikt als foerageergebied, de kwaliteit is echter lager. Het oppervlak potentieel verstoord foerageergebied is in de eindsituatie ongeveer gelijk aan die in de bestaande situatie. Realisatie van Windplan Blauw zal niet leiden tot een afname van beschikbaar foerageergebied voor de visdief. Bovendien bedraagt het areaal slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (<0,5%). Er is daardoor geen sprake van een effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in het Markermeer & IJmeer. Het basisalternatief, de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

*Tabel 9.3 Oppervlakte (ha) binnen een straal van 50 meter afstand van de turbines, weergegeven voor de referentiesituatie en per variant van het VKA van Windplan Blauw, voor de huidige (te saneren) windturbines en de omvang van beschikbaar leefgebied binnen de foerageerafstand van visdief gerekend vanaf de kolonies in de ruime omgeving. De straal van 50 meter is als maat voor de potentiële verstoring van visdief aangehouden.*

scenario	visdief (ha)
basisalternatief IR	9
variant IA	9
variant IB	9
huidige turbines	7
beschikbare areaal	25.000

#### *Andere Natura 2000-gebieden*

De (overige) kwalificerende soorten broedvogels voor de Natura 2000-gebieden De Wieden, Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht, Rijntakken, Lepelaarplassen, Zwarte Meer en Veluwerandmeren hebben geen binding met het plangebied. Verstoring van leefgebied van kwalificerende broedvogels van deze Natura 2000-gebieden is daarom uitgesloten.

#### **Vogels met jaarrond beschermde nestplaats**

Uit onderzoek is gebleken dat windturbines in het algemeen slechts in beperkte mate een versturende invloed hebben op vogels die broeden. Bij veel soorten zijn in het geheel geen versturende effecten in de broedperiode aangetoond, en waar dat wel het geval is zijn de effectafstanden geringer dan die buiten de broedperiode. Doordat vogels

doorgaans in ruimtelijk verspreide territoria voorkomen zijn de aantallen beïnvloede vogels daarnaast veelal kleiner.

In het plangebied broeden mogelijk enkele soorten vogels met een jaarrond beschermde nestplaats. Door de plaatsing van windturbines in bos is er mogelijk sprake van verstoring en/of vernietiging van jaarrond beschermde nesten van bijvoorbeeld **buizerd, sperwer, havik en ransuil**. Op en direct rond de turbines (binnen een straal van 100 m) komen op een aantal locaties in het plangebied mogelijk vogels met een jaarrond beschermde nestplaats voor. Dit gaat om de twee turbines in het Swifterbos (zowel basisalternatief als twee varianten binnen het VKA), de 1 (basisalternatief, variant IB) of 2 turbines (variant IA) bij de Visvijverweg en de Kamperhoekweg (alleen variant IA). Behalve de turbines is de kans aanwezig dat de kraanopstelplaatsen, toegangswegen en aanleg van kabels op deze locaties tot kap van bomen kunnen leiden. Dit kan leiden tot negatieve effecten (vernietiging en/of verstoring) van vogels met een jaarrond beschermde nestplaats gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase.

#### **Broedvogels van de Rode Lijst**

Ook voor broedvogels van de Rode Lijst geldt dat windturbines in het algemeen slechts in beperkte mate een versturende invloed hebben op vogels die broeden (zie bijlage 5). Voor veel broedvogels van de Rode Lijst zal Windplan Blauw in de gebruiksfase dan ook geen verstrend effect hebben. Het risico op verstoring van broedvogels van de Rode Lijst is voor zowel het basisalternatief, de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw aanwezig. Het risico op verstoring van broedvogels van de Rode Lijst is echter klein.

#### **Overige soorten broedvogels**

Effecten als gevolg van verstoring van de broedlocaties van kolonievogels zijn afwezig bij het basisalternatief en de twee varianten binnen het VKA. Kolonievogels uit de omgeving (**kokmeeuw, stormmeeuw, huiszwaluw en oeverzwaluw**) foerageren ten dele binnen het plangebied. Het potentiële foerageergebied van de vogels wordt in de gebruiksfase van het windpark deels verstoord. Omdat voor geen van de soorten het plangebied een essentiële functie vervuld, heeft dit geen gevolgen voor de aantallen broedende kolonievogels.

Voor de aalscholver en visdief afkomstig uit Natura 2000-gebieden zie *Natura 2000-soorten* in deze paragraaf.

### **9.3.2 Niet-broedvogels**

#### **Natura 2000-soorten**

##### IJsselmeer

Langs de IJsselmeerdijk rusten en foerageren enkele honderden **kuifeenden, meerkoeten** en enkele tientallen **wilde eenden, wintertalingen, grauwe ganzen, krakeenden, tafeleenden en smienten**. De geplande turbines van het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw liggen op ruime afstand (> 400 m) van de IJsselmeerdijk en daarmee het leefgebied van deze watervogels. Het bestaande windpark Irene Vorrink wordt voor aanvang van de realisatie van de buitendijkse turbines

gesaneerd. Deze turbines staan zeer dicht tegen de dijk aan (circa 30 m afstand) en staan bovendien op korte afstand van elkaar (200 m). Voor watervogels die langs de IJsselmeerdijk rusten en foerageren verbetert door toename van rust de kwaliteit van het leefgebied gedurende de dubbeldraaiperiode en de eindsituatie van Windplan Blauw bij zowel het basisalternatief als de twee varianten van Windplan Blauw.

De functie van het deel van het IJsselmeer binnen het plangebied voor brilduiker, aalscholver, fuut en grote zaagbek betreft voornamelijk foerageergebied op open water. Voor deze functie is binnen het Natura 2000-gebied IJsselmeer geen of weinig alternatief omdat de foerageerfunctie in het Natura 2000-gebied al volledig wordt benut door voornoemde viseters. Met andere woorden: de aantallen viseters die in het Natura 2000-gebied aanwezig zijn weerspiegelen de draagkracht van het gebied. De geplande windturbines van zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw leiden tot verstoring van aantallen vogels (tabel 9.4). Deze verstoring is voor fuut groter dan de verstoring die uitgaat van het huidige windpark Irene Vorrink in de referentiesituatie. Gedurende de dubbeldraaiperiode en in de eindsituatie van Windplan Blauw is daarom sprake van een grotere verstoring van **fuut** dan ten opzichte van de referentiesituatie het geval is. Voor de **aalscholver**, **brilduiker** en **grote zaagbek** is gedurende de dubbeldraaiperiode en de eindsituatie de verstoring gelijk aan de referentiesituatie (deskundigenoordeel gebaseerd op de aanwezige dichtheden in de huidige situatie).

Tabel 9.4 Ordegrootte van aantallen verstoorde vogels in het IJsselmeer als gevolg van verstoring van het basisalternatief en beide varianten van het VKA en de referentiesituatie. De methodiek is beschreven in § 5.3.

soort	basis- alternatief IR	variant IA	variant IB	vrijkomende verstoorde aantallen vanwege verwijdering huidige turbines	netto effect
aalscholver	1-5	1-5	1-5	1-5	0
brilduiker	1-5	1-5	1-5	1-5	0
fuut	15-20	15-20	15-20	5-10	max. 15
grote zaagbek	1-5	1-5	1-5	1-5	0

Voor binnendijks foeragerende **eenden** en **ganzen** die tevens een relatie hebben met Natura 2000-gebied IJsselmeer geldt dat deze wegens de zeer lage aantallen kunnen uitwijken naar andere foerageergebieden in de polder, het verstoringseffect is nihil. Het basisalternatief, de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### Ketelmeer & Vossemeer

Het plangebied wordt gebruikt als foerageergebied door enkele niet-broedvogels afkomstig uit het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer. Dit gaat met name om toendrijetgans en grauwe gans. De kolgans komt in kleine aantallen in het plangebied voor en kan een binding hebben met het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer. De aantallen van de kolgans in het plangebied zijn zeer beperkt (<1%) ten opzichte van de aantallen in de Ketel- en Vossemeer. Het plangebied is daarom niet van belang voor deze soort.

De **toendrarietgans** en **grauwe gans** maken in het plangebied van Windplan Blauw gebruik van agrarisch gras- en bouwland en lokaal andere biotopen zoals met riet begroeide oevers en niet-agrarische graslanden. Het gebied in de directe omgeving van de geplande windturbines kan, door de versturende werking die van de windturbines uitgaat, minder geschikt zijn als foerageergebied voor deze soorten. In de referentiesituatie zijn ook reeds turbines aanwezig. Er zijn geen aanwijzingen dat de aanwezigheid van de bestaande windturbines een belemmering heeft gevormd voor foeragerende grauwe ganzen of toendrarietganzen uit het Ketel- en Vossemeer. Een afname van potentieel beschikbaar leefgebied en draagkracht voor deze soorten kan in potentie een effect hebben op het de populaties van deze soorten in het nabijgelegen Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer.

Hieronder wordt onderzocht hoe de verstoring van potentieel foerageergebied zich verhoudt tot het totaal aan beschikbaar potentieel foerageergebied in de ruime omgeving van het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer voor deze soorten. Ook wordt de verstoring van potentieel foerageergebied in de referentiesituatie inzichtelijk gemaakt.

Binnen 400 meter van de geplande windturbines kan potentiële verstoring van ganzen plaatsvinden (zie § 5.3). De beïnvloede oppervlakte voor ganzen is gemiddeld voor het basisalternatief en de twee varianten beslaan minimaal 1.700 ha. Binnen dit gebied zal de kwaliteit van het leefgebied afnemen; het gebied blijft potentieel leefgebied voor ganzen. Dit betekent dat het niet zo is dat er helemaal geen ganzen meer binnen deze afstand tot de turbines zullen foerageren. De geschiktheid (aantrekkelijkheid) van het foerageergebied neemt echter wel af.

Variant IA kent de grootste oppervlakte met potentiële verstoring (tabel 9.5) al zijn de verschillen tussen het basisalternatief en de twee varianten verwaarloosbaar klein. Binnen de gehanteerde verstoringsafstand is niet alle oppervlakte geschikt voor foeragerende ganzen of zwanen, een deel van de oppervlakte bestaat uit ongeschikte delen zoals verhard oppervlak, bos en bebouwing. De oppervlakte die potentieel verstoord wordt als gevolg van de nieuw geplande windturbines valt hierdoor in werkelijkheid lager uit. Binnen het Ketel- en Vossemeer wordt het leefgebied niet aangetast, omdat dit buiten de invloedssfeer van de windturbines ligt.

Gedurende de dubbeldraaiperiode is de oppervlakte potentieel verstoord foerageergebied hoger dan in de referentiesituatie. In de eindsituatie is deze oppervlakte echter slechts beperkt hoger dan de referentiesituatie. Het gaat bij het basisalternatief en de twee varianten in de eindsituatie om ruim minder dan 1% van het totaal beschikbare leefgebied in de eindsituatie. Gedurende de dubbeldraaiperiode gaat het om 1-2% van het totaal beschikbare leefgebied. Gelet op de tijdelijkheid en ruime beschikbaarheid van alternatief foerageergebied, is daarom in zowel de dubbeldraaiperiode als in de eindfase geen sprake van een effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in het Ketel- en Vossemeer. Het basisalternatief en de twee varianten zijn hier niet onderscheidend in.

Tabel 9.5 Oppervlakte (ha) binnen een straal van 400 meter afstand van de turbines, weergegeven voor de referentiesituatie en per variant van het VKA van Windplan Blauw, voor de huidige (te saneren) windturbines en de omvang van beschikbaar leefgebied binnen de foerageerafstand van ganzen (grouwe gans, toendrarietgans) gerekend vanaf de slaapplaats in het Ketel- en Vossemeer. De straal van 400 meter is als maat voor de potentiële verstoring van ganzen aangehouden.

scenario	omvang (ha)
basisalternatief IR	1.750
variant IA	2.050
variant IB	1.750
huidige turbines	1.450
<i>beschikbaar areaal</i>	<i>82.462</i>

#### Veluwerandmeren

Voor de kleine aantallen binnendijks foeragerende **kleine zwanen** geldt dat, mits deze verontrust worden door de turbines, deze kunnen uitwijken naar andere foerageergebieden in de polder, het verstoringseffect is nihil. Het basisalternatief, de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

#### Overige Natura 2000-gebieden

Andere soorten niet-broedvogels waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen, komen niet of hooguit incidenteel in het plangebied voor. Voor deze soorten is geen verstoring door de windturbines aanwezig. Het basisalternatief, de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn hier niet onderscheidend in.

### 9.3.1 Scoretabellen

In de tabellen op de volgende pagina zijn het basisalternatief en de twee varianten gescoord op het criterium 'invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels' en 'invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels'. De nieuwe turbines beïnvloeden een groter areaal aan leefgebied van vogels dan in de referentiesituatie. Gedurende de dubbeldraaiperiode draaien zowel een deel van de huidige turbines als de nieuwe turbines en is beïnvloedde leefgebied hoger dan in de eindfase. Het plangebied is in het algemeen meer van belang als foerageergebied voor vogels buiten het broedseizoen dan binnen het broedseizoen. Daarom zijn de effecten op niet-broedvogels negatiever ingeschat dan voor broedvogels.

#### **Basisalternatief**

##### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	-

*Effect na dubbeldraai*

criterium	effect basialternatief na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	0/-

**Variant 1: alternatieve plaatsingszones**

*Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	-

*Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	0/-

**Variant 2: bolstapeling IJsselmeer**

*Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	-

*Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	0/-

## 9.4 Barrièrewerking in de gebruiksfase

In algemene zin is er sprake van een effectieve barrière als vogels door een windparkopstelling hun voedsel- of rustgebied niet of moeilijk kunnen bereiken. Omdat in de referentiesituatie het plangebied van Windplan Blauw door (water)vogels wordt benut als foerageergebied, kan gesteld worden dat de bestaande windturbines geen barrière vormen voor bijvoorbeeld (water)vogels uit omliggende Natura 2000-gebieden. Vogels die in het plangebied foerageren zullen over het algemeen op lage hoogte door het plangebied vliegen. De tiplaagte van de nieuwe windturbines is hoger dan de tiplaagte van de bestaande windturbines, waardoor de nieuwe windturbines geen barrière vormen voor de vogels die op lage hoogte vliegen.

Het plangebied ligt niet binnen belangrijke vliegroutes van broedvogels tussen foerageer- en broedgebieden. De aalscholvers die in het plangebied foerageren binnen de kustzone van het IJsselmeer kunnen deze kustzone vanaf de broedkolonies zonder barrière bereiken.

De vliegroutes van watervogels door het plangebied gaan voornamelijk van en naar het Ketelmeer. De lijnopstellingen van het basisalternatief en de twee varianten staan niet dwars op deze vliegroutes en kunnen geenszins een barrière vormen voor deze watervogels. De vliegroutes tussen het IJsselmeer en het binnendijkse deel van het plangebied (van bijvoorbeeld wilde eend) worden slechts door kleine aantallen vogels gebruikt; bovendien is de tussenafstand van de windturbines met meer dan 500 meter ruim genoeg voor deze soorten (wilde eend) om hier zonder problemen tussen door te vliegen.

Ook gedurende de dubbeldraaiperiode is geen sprake van barrièrewerking. De windturbines die gedurende deze dubbeldraaiperiode blijven staan, liggen niet op een belangrijke vliegroute van watervogels.

De duikeenden (kuifeend, tafeleend) die overdag rusten langs de IJsselmeerdijk en in de schemering verder het IJsselmeer op vliegen om te foerageren, zullen zonder problemen deze foerageergebieden kunnen bereiken. In de referentiesituatie dienen duikeenden ook tussen de turbines door te vliegen om de foerageergebieden te bereiken en vormt dit blijkbaar geen barrière. Bovendien is de afstand tussen de geplande turbines met circa 430 m ruimer dan de afstand tussen de bestaande buitendijkse windturbines (circa 200 m).

### 9.4.1 Scoretabellen

In de onderstaande tabellen is het basisalternatief en de twee varianten gescoord op het criterium 'barrièrewerking'. Er is voor vogels geen sprake van barrièrewerking gedurende de dubbeldraaiperiode, in de eindfase alsmede de referentiesituatie. Daarom is het effect als neutraal ingeschat.

**Basisalternatief***Effect met of na dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op barrièrewerking tijdens de gebruiksfase	0

**Variant 1: alternatieve plaatsingszones***Effect met of na dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op barrièrewerking tijdens de gebruiksfase	0

**Variant 2: bolstapeling IJsselmeer***Effect met of na dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op barrièrewerking tijdens de gebruiksfase	0





## 10 Effecten op vleermuizen

De volgende effecten op vleermuizen kunnen in theorie optreden:

- Aantasting van verblijfplaatsen in gebouwen of bomen in de aanlegfase (inclusief doorsnijding van vliegroutes en vernietiging essentieel foerageergebied).
- Verstoring van verblijfplaatsen in de aanlegfase.
- Sterfte in de gebruiksfase.

In hoeverre deze effecten in praktijk in windpark blauw aan de orde zijn wordt besproken in de volgende paragrafen.

### 10.1 Effecten in de aanlegfase

#### *Verblijfplaatsen*

In het Swifterbos dienen bomen gekapt te worden voor de aanleg van twee turbines (basisalternatief en twee varianten binnen het VKA). Mogelijk komen hier verblijfplaatsen (paar- en/of kraamverblijfplaatsen van vleermuizen) voor. Dit kan leiden tot negatieve effecten (vernietiging en/of verstoring) van vleermuizen.

De bestaande turbines liggen niet in of direct naast bos met potentiële verblijfplaatsen voor vleermuizen. De bestaande windturbines die op erven van agrariërs staan liggen mogelijk in de nabijheid van verblijfplaatsen van vleermuizen. De saneringswerkzaamheden zijn beperkt van aard en vinden bovendien plaats op erven waar veel verstoring aanwezig is. Van het saneren van bestaande windturbines worden geen effecten verwacht op mogelijke verblijfplaatsen van vleermuizen.

#### *Foerageergebied en vliegroutes*

Geen van windturbines van het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw gaan ten koste van essentieel foerageergebied. Ook staan geen van de geplande windturbines in een belangrijke vliegroute. Daarom worden geen negatieve effecten verwacht van het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw.

#### 10.1.1 Scoretabellen

In de onderstaande tabellen is het basisalternatief en de twee varianten gescoord op het criterium 'invloed op verstoring tijdens de aanlegfase'. De aanlegfase van de nieuwe windturbines is hier geschaard onder de dubbeldraaiperiode. Er zijn dus geen effecten na de dubbeldraaiperiode omdat dan geen nieuwe turbines meer worden gerealiseerd (de sanering van de bestaande turbines in die fase leiden niet tot effecten op vleermuizen). De effecten zijn zonder mitigerende maatregelen bepaald. De score gedurende de dubbeldraaiperiode is hier als sterk negatief ingeschat omdat niet vanuit gegaan kan worden dat alternatieve paarverblijfplaatsen voorhanden zijn.

### **Basisalternatief**

#### Effect met dubbeldraai

Criterion	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase	--

#### Effect na dubbeldraai

Criterion	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase	0

### **Variant 1: alternatieve plaatsingszones**

#### Effect met dubbeldraai

Criterion	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase	--

#### Effect na dubbeldraai

Criterion	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase	0

### **Variant 2: bolstapeling IJsselmeer**

#### Effect met dubbeldraai

Criterion	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase	--

#### Effect na dubbeldraai

Criterion	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op verstoring en vernietiging tijdens de aanlegfase	0

## **10.2 Aanvaringssslachtoffers in de gebruiksfase**

### *Aanvaringssslachtoffers windturbines*

Het aantal aanvaringssslachtoffers is geschat aan de hand van het aantal geregistreerde vleermuizen vanuit de gondel van twee (bestaande) windturbines.

Hiervoor is gebruik gemaakt van het zogenoemde BMU model "BCGondel Chiroptera" dat in Duitsland is ontwikkeld (Brinkmann *et al.* 2011).

Tabel 10.1 Het aantal aanvaringslachtoffers (alle vleermuissoorten) per onderzochte turbine voor een geheel jaar berekend met het BMU model "BCGondel Chiroptera" (Brinkmann et al. 2011). BHI = betrouwbaarheidsinterval.

Locatie	Aantal	95 % BHI (onder- en bovengrens)	
Irene Vorrink	1.0	0.7	1.3
Klokbekertocht	1.8	1.3	2.2

Op basis van de ligging van de turbines in het plangebied is een schatting gemaakt van het aantal slachtoffers per variant van Windplan Blauw en voor de huidige (te saneren) windturbines (tabel 10.2). Gedurende de dubbeldraaiperiode, wanneer een deel van de huidige windturbines verwijderd zijn, is de sterfte hoger dan in de referentiesituatie. Variant 1A leidt in deze fase tot de meeste slachtoffers (47 ex. per jaar). Dit wordt veroorzaakt door een groter aantal windturbines op land dan de andere varianten. In de eindfase van het windpark is de sterfte van het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw licht hoger dan in de referentiesituatie waarbij Basisalternatief IR de kleinste sterfte heeft. Het hogere aantal slachtoffers in de eindfase wordt veroorzaakt door de twee nieuwe windturbines in bos waar een hoger aantal slachtoffers verwacht wordt dan bij de te saneren windturbines.

Tabel 10.2 Aantal vleermuisslachtoffers per variant van Windplan Blauw, van de huidige (te saneren) windturbines en geplande windturbines. Voor de twee windturbines in het Swifterbos is een jaarlijks slachtofferaantal van 20 exemplaar per turbine (tb) aangehouden. Voor de windturbines op land en het IJsselmeer is dat respectievelijk 1,8 en 1 (zie § 5.3).

Variant	N tb 1/sl/jr	N slacht offers	N tb 1,8/sl/jr	N slacht offers	N tb 20/sl/jr	N slacht offers	Totaal aantal slachtoffers per jaar
Basisalternatief IR	25	25	33	59	2	40	124
Variant IA	22	22	39	70	2	40	133
Variant IB	27	27	33	59	2	40	128
Huidige turbines	28	28	46	83	-	-	111
- saneren vooraf	28	28	17	31	-	-	59
- saneren eindfase	-	-	29	52	-	-	52

### Ruimtelijke verschillen

Door Boonman & Lensink (2017) is de ruimtelijke spreiding van vleermuizen in het plangebied beschreven. De minste vleermuisactiviteit werd in de intensief gebruikte open agrarische gebieden zonder hogere begroeiing vastgesteld. Langs bomenlanen of bos was sprake van een verhoogde vleermuisactiviteit evenals langs de IJsselmeer en Ketelmeerdijk in de nazomer. Ook in de nabijheid van gebouwen was in sommige gevallen sprake van een licht verhoogde activiteit. Binnen het open bouwland waren geen duidelijke ruimtelijke verschillen in vleermuisactiviteit zichtbaar (bijvoorbeeld een toename van noord naar zuid). Dit wordt veroorzaakt doordat de percelen groot en homogeen zijn. Voor alle planlocaties in het open gebied is daarom uitgegaan van bijna twee slachtoffers per turbine per jaar (zie 10.1). Voor de windturbines in het IJsselmeer is uitgegaan van 1 slachtoffer per turbine per jaar (zie 10.1).

Het aantal slachtoffers voor de turbines in bos wordt aan de hand van Rydell *et al.* 2010 geschat op 20 per turbine per jaar. Dit is in lijn met eerdere beoordelingen van geplande windturbines in bos (o.a. van Vliet *et al.* 2014)

### Soortensamenstelling

De soortensamenstelling van de slachtoffers is niet gelijk aan de door de detector geregistreerde opnames. Vleermuissoorten verschillen namelijk in de geluidsterkte en de frequentie die ze gebruiken. Dit heeft gevolgen voor de maximale afstand waarop de soorten nog te detecteren zijn. Om hiervoor te corrigeren is gebruik gemaakt van de detectie coëfficiënten van open landschap van Barataud (2012). Deze correctiemethode is aanbevolen door Eurobats. De gecorrigeerde soortensamenstelling staat in tabel 10.3 en 10.4.

Tabel 10.3 Aantal opnames, detectie coëfficiënten en gecorrigeerde soortensamenstelling van *I. vorrink*. De *nyctaloiden* zijn naar rato verdeeld over rosse vleermuis, laatvlieger en tweekleurige vleermuis.

Soort	Aantal opnames	Correctie coëfficiënten	Gecorrigeerde soortensamenstelling (%)
rosse vleermuis	94	0.25	30
tweekleurige vleerm.	9	0.31	4
laatvlieger		0.5	
gewone dwergvleerm.	2	0.83	2
ruige dwergvleermuis	62	0.83	65

Voor de turbines in half open landschap verwachten we dat een groter deel van de vleermuislachtoffers uit rosse vleermuizen zal bestaan (meer dan een derde), maar ook hier zal een groot deel uit gewone en ruige dwergvleermuis bestaan (tabel 10.3).

Tabel 10.4 Aantal opnames, detectie coëfficiënten en gecorrigeerde soortensamenstelling van *Klokbekertocht*. De *nyctaloiden* zijn naar rato verdeeld over rosse vleermuis en laatvlieger.

Soort	Aantal opnames	Correctie coëfficiënten	Gecorrigeerde soortensamenstelling (%)
rosse vleermuis	148	0.25	17
tweekleurige vleermuis	5	0.31	0,7
laatvlieger	1	0,5	0,2
gewone dwergvleerm.	41	0.83	15
ruige dwergvleermuis	180	0.83	67

Op basis van de verhouding in soorten vleermuizen in het veldonderzoek is voor het basialternatief en beide varianten van het VKA van Windplan Blauw de soortensamenstelling van de verwachte slachtoffers bepaald (tabel 10.5). Ook voor de huidige windturbines is dit bepaald (tabel 10.6).

Tabel 10.5 Samenstelling van soorten aanvaringslachtoffers vleermuizen per variant van Windplan Blauw. Het saneren van bestaande turbines is hierin niet verwerkt.

Variant	Soortensamenstelling aanvaringslachtoffers
Basisalternatief IR	25 rosse vleermuizen, 2 tweekleurige dwergvleermuis en 83 ruige dwergvleermuis.
Variant IA	26 rosse vleermuizen, 2 tweekleurige dwergvleermuis en 88 ruige dwergvleermuis.
Variant IB	25 rosse vleermuizen, 2 tweekleurige dwergvleermuis en 85 ruige dwergvleermuis.

Tabel 10.6 Samenstelling van soorten aanvaringslachtoffers vleermuizen voor de huidige turbines die gesaneerd zullen worden.

	Soortensamenstelling aanvaringslachtoffers
Saneren vooraf	13 rosse vleermuizen, 1 tweekleurige dwergvleermuis en 39 ruige dwergvleermuizen.
Saneren eindfase	9 rosse vleermuizen, 8 gewone dwergvleermuizen en 35 ruige dwergvleermuizen.

### 10.2.1 Scoretabellen

In de onderstaande tabellen is het basisalternatief en de twee varianten gescoord op het criterium 'invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase'. Een effectbeoordeling in het kader van de soortbescherming Wnb zit hier nog niet bij in (zie § 12.2). De verschillen in aantallen aanvaringslachtoffers tussen het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw zijn niet onderscheidend genoeg om te komen tot verschillen in scores. In de eindfase (na de dubbeldraaiperiode) zijn alle huidige turbines gesaneerd en is de sterfte van de nieuwe turbines lager dan in de dubbeldraaiperiode maar hoger dan in de referentiesituatie (daarom licht negatief gescoord).

#### Basisalternatief

##### Effect met dubbeldraai

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	-

##### Effect na dubbeldraai

criterium	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	0/-

### **Variante 1: alternatieve plaatsingszones**

#### Effect met dubbeldraai

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	-

#### Effect na dubbeldraai

criterium	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	0/-

### **Variante 2: bolstapeling IJsselmeer**

#### Effect met dubbeldraai

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	-

#### Effect na dubbeldraai

criterium	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	0/-

## **10.3 Effecten in de gebruiksfase - verstoring verblijfplaatsen en foerageergebied**

De verblijfsfunctie van de paarplaatsen kan worden aangetast wanneer de windturbines zodanig worden geplaatst dat de afstand tussen de paarplaatsen en de tip van de rotor minder dan 50 meter bedraagt. In dat geval kan het zwermgedrag dat vleermuizen bij de ingang van hun verblijfplaats vertonen bemoeilijkt worden. Dit geldt ook voor vrouwtjes die deze paarplaatsen bezoeken. Voor een deel van de geplande turbines is de afstand van de tip van de rotor naar de potentiële paarplaatsen <50 meter. Dit gaat om de twee turbines in het Swifterbos (basisalternatief en twee varianten binnen het VKA) de 1 (basisalternatief, variant IA) of 2 turbines (variant IB) bij de Visvijverweg en de Beverweg (alleen variant IA). Effecten op de paarplaatsen kunnen daarom mogelijk aanwezig zijn.

Voor verstoring door nautische verlichting op de buitendijkse windturbines en luchtvaartverlichting (alle windturbines) worden geen effecten verwacht. Verstoring door nautische verlichting is alleen relevant voor vleermuissoorten die laag boven het wateroppervlak foerageren (bijlage 3). Dergelijke soorten (meervleermuis, watervleermuis) komen nagenoeg niet voor in het plangebied. Luchtvaartverlichting heeft

geen gevolgen voor vleermuizen (bijlage 3). Effecten op het gebruik van vleermuizen van het plangebied zijn afwezig.

### 10.3.1 Scoretabellen

In de tabellen op de volgende pagina is het basisalternatief en de twee varianten gescoord op het criterium 'invloed op verstoring vleermuizen tijdens de gebruiksfase'. De effecten zijn zonder mitigerende maatregelen bepaald.

#### **Basisalternatief**

##### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase	0/-

##### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase	0/-

#### **Variant 1: alternatieve plaatsingszones**

##### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase	0/-

##### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase	0/-

#### **Variant 2: bolstapeling IJsselmeer**

##### *Effect met dubbeldraai*

Criterion	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase	0/-

##### *Effect na dubbeldraai*

Criterion	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase	0/-





# 11 Effectbeoordeling Natura 2000-gebieden

## 11.1 Beoordeling van effecten op habitattypen

Uit de berekeningen in het programma Aerius blijkt dat de depositie van stikstof als gevolg van de aanleg van Windplan Blauw in geen van de beschermde habitattypen in de Natura 2000-gebieden in het studiegebied 0,05 Mol/ha/jaar of meer zal bedragen. Dit betekent dat er voor Windplan Blauw geen sprake is van een meldingsplicht (die grens ligt namelijk bij 0,05 Mol/ha/jaar). In bijlage 5 zijn de resultaten van de Aerius-berekening opgenomen. Het optreden van significant negatieve effecten van de bouw van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van habitattypen in Natura 2000-gebieden in het studiegebied kan met zekerheid uitgesloten worden.

## 11.2 Beoordeling van effecten op soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn

De meervleermuis komt in het plangebied voor, maar is wel een schaarse soort. Mogelijk hebben deze meervleermuizen binding met het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Sterfte van meervleermuizen als gevolg van aanvaring met windturbines (zie § 10.2) is uitgesloten vanwege de lage vlieghoogte. In deze en andere studies in het IJsselmeergebied is de soort niet op rotorhoogte vastgesteld. Effecten op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen van de meervleermuis in het Natura 2000-gebied IJsselmeer kunnen worden uitgesloten. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw.

Andere soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn (waaronder rivierdonderpad) zijn over het algemeen gebonden aan de Natura 2000-gebieden en komen niet of niet ver buiten deze gebieden. Het buitendijkse deel van het plangebied is geen onderdeel van het Habitatrichtlijngebied van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Voor de soorten van Bijlage II Habitatrichtlijn is geen sprake van een relatie met het plangebied. Verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats van deze soorten in deze Natura 2000-gebieden als gevolg van de bouw en het gebruik van Windplan Blauw is daarom op voorhand met zekerheid uit te sluiten. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw.

## 11.3 Beoordeling van effecten op broedvogels

### *Aanlegfase*

In de aanlegfase is het optreden van wezenlijke verstoring (effect op draagkracht van het gebied) voor broedvogels uit omliggende Natura 2000-gebieden uitgesloten. In de aanlegfase zullen de versturende effecten voor voornoemde soorten slechts tijdelijk en

lokaal van aard zijn en is er in het studiegebied voor alle betrokken soorten nog op grote schaal potentieel foerageergebied beschikbaar waar de tijdelijk verstoorde vogels gebruik van kunnen maken.

#### *Gebruiksfase (sterfte)*

In H9 is voor de gebruiksfase een overzicht gepresenteerd van de voorziene aantallen aanvaringsslachtoffers van de Natura 2000-soorten die een mogelijke binding hebben met het plangebied van Windplan Blauw. Voor de **aalscholver** wordt in de broedperiode jaarlijks hooguit één slachtoffer voorzien als gevolg van een aanvaring in Windplan Blauw. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw. Om te beoordelen of dergelijke aantallen aanvaringsslachtoffers van invloed kunnen zijn op de totale populatie in de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer, is eerst de bijbehorende 1%-mortaliteitsnorm bepaald (tabel 11.1).

De sterfte van de aalscholver in de gebruiksfase van Windplan Blauw ligt onder de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie uit de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer (tabel 11.1). De instandhoudingsdoelstelling is in de aanwijzingsbesluiten voor deze vier gebieden alleen op regionaal niveau gedefinieerd vanwege het sterk wisselende voorkomen per gebied. Daarom is de 1%-mortaliteitsnorm gebaseerd op de regionale populatie.

Een dergelijk aantal aanvaringsslachtoffers is een kleine hoeveelheid en niet van invloed op behoud van de omvang van deze populatie. Windplan Blauw zal op zichzelf met zekerheid geen significant negatief effect hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de aalscholver (als broedvogel) uit de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer. Dit effect dient wel nog in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van deze Natura 2000-gebieden beoordeeld te worden (zie §11.5).

*Tabel 11.1 Voorzien aantal aanvaringsslachtoffers voor aalscholvers die een binding hebben met de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer, vergeleken met de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie. De 1%-mortaliteitsnorm is gebaseerd op de populatiegrootte genoemd op sovon.nl (2017) (seizoenen 2011-2015). De gemiddelde broedpopulatie van 2011-2015 is vermenigvuldigd met 2 (aantal individuen in plaats van het aantal paren).*

Soort	populatie-grootte	1%-mortaliteitsnorm	Sterfte in Windplan Blauw
Aalscholver	19.191	23	1

Voor de **visdief** van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer bedraagt de sterfte in het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw <1 slachtoffer per jaar. Omdat de populatie van de visdief in de het Markermeer & IJmeer relatief klein is, is de 1%-mortaliteitsnorm ook kleiner dan 1 (tabel 11.2).

De broedvogelpopulatie van de visdief in het Markermeer & IJmeer ligt in de referentiesituatie onder de instandhoudingsdoelstelling (402 paren in periode 2012-2016, instandhoudingsdoel 630 broedparen, trend negatief). De populatieomvang van de visdief in het Markermeer & IJmeer schommelt onder invloed van verschillende factoren (voedsel, broedgelegenheid), in 2017 hebben bijvoorbeeld > 2.000 paren in het Markermeer gebroed op recent beschikbaar gekomen broedgebieden op de Markerwadden, Ierst en visdiefpontons (van der Winden *et al.* 2018). De incidentele sterfte in Windplan Blauw valt in het niet bij deze jaarlijkse schommelingen. Daarom zal de incidentele sterfte van de visdief als gevolg van het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw (<1 slachtoffer per jaar) het behalen van de instandhoudingsdoelstelling voor de soort in het Markermeer & IJmeer niet in gevaar brengen. Significant negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de visdief van het Natura 2000- gebied Markermeer & IJmeer zijn uitgesloten. Aangezien de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie van de visdief <1 exemplaar per jaar bedraagt, zal de incidentele sterfte in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van het Markermeer & IJmeer beoordeeld worden

*Tabel 11.2 Voorzien aantal aanvaringsslachtoffers voor visdief die een binding hebben met het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer, vergeleken met de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populatie. De 1%-mortaliteitsnorm is gebaseerd op de populatiegrootte genoemd op sovon.nl (2017) (seizoenen 2012-2016). De gemiddelde broedpopulatie van 2012- 2016 is vermenigvuldigd met 2 (aantal individuen in plaats van het aantal paren).*

Soort	populatie-grootte	1%-mortaliteitsnorm	Sterfte in Windplan Blauw
Visdief	804	<1	<1

#### *Gebruiksfase (verstoring)*

Door verstoring in de gebruiksfase van het windpark kan de kwaliteit van een deel van het potentieel beschikbare foerageergebied van visdief (Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer) beïnvloed worden. Het oppervlak potentieel verstoord foerageergebied is in de dubbeldraaiperiode en in de eindsituatie ongeveer vergelijkbaar met het oppervlak verstoord potentieel foerageergebied in de bestaande situatie. Realisatie van Windplan Blauw zal niet leiden tot een afname van beschikbaar foerageergebied voor de visdief. Bovendien bedraagt het areaal slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (<0,5% visdief). Hierdoor heeft het geplande windpark geen effect op het aanbod beschikbaar foerageergebied voor deze soort in het plangebied. Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling als gevolg van verstoring kan voor de visdief met zekerheid worden uitgesloten.

De ontwikkeling van Windplan Blauw leidt tot een gelijke verstoring als in de referentiesituatie van **aalscholver** (Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer). Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling als gevolg van verstoring kan voor de aalscholver met zekerheid worden uitgesloten.

Wezenlijke verstoringseffecten, waarbij broedvogels hun foerageergebieden niet meer kunnen bereiken (**barrièrewerking**), zijn niet aan de orde. Significant versturende effecten van het gebruik van Windpark Blauw op de broedpopulaties van broedvogels van de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Markermeer & IJmeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen zijn met zekerheid uit te sluiten.

## 11.4 Beoordeling van effecten op niet-broedvogels

### *Aanlegfase*

In de aanlegfase is wezenlijke verstoring (effect op draagkracht van het gebied) uitgesloten. In de aanlegfase zullen de versturende effecten voor deze soorten slechts tijdelijk en lokaal van aard zijn en is er, door de gefaseerde aanpak van de bouw en sloop van de windturbines, in het studiegebied nog op grote schaal potentieel foerageergebied beschikbaar waar de tijdelijk verstoorde vogels gebruik van kunnen maken. Significant versturende effecten van de aanleg van Windplan Blauw op de populaties van soorten waarvoor Natura 2000-gebieden zijn aangewezen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten.

### *Gebruiksfase (sterfte)*

In H9 is voor de gebruiksfase een overzicht gepresenteerd van de voorziene aantallen aanvaringslachtoffers van de Natura 2000-soorten die een binding hebben met het plangebied van Windplan Blauw. Het berekende aantal aanvaringslachtoffers komt voor kraakeend, tafeleend, kleine zwaan en grauwe gans voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw uit op <1 aanvaringslachtoffer per jaar. Dit is te beschouwen als incidentele sterfte (oftewel 'een verwaarloosbare kleine kans op sterfte als gevolg van het project'). Windplan Blauw zal op zichzelf of in cumulatie met andere projecten en ook met inachtnaam van de huidige staat van instandhouding met zekerheid geen significant negatief effect hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soorten in de betrokken Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Ketel- en Vossemeer of Veluwerandmeren.

Voor de wilde eend, kuifeend, aalscholver en toendrarietgans zullen in de dubbeldraaiperiode en eindfase jaarlijks één of meerdere exemplaren slachtoffer worden van een aanvaring met de windturbines. Alleen voor de kuifeend zijn het basisalternatief en beide varianten van het VKA onderscheidend ten aanzien van het aantal aanvaringslachtoffers. Om te beoordelen of dergelijke aantallen aanvaringslachtoffers van invloed kunnen zijn op de populaties in de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Ketel- en Vossemeer en Veluwerandmeren, zijn eerst de bijbehorende 1%-mortaliteitsnormen bepaald (tabel 11.3).

Tabel 11.3 Voorzien aantal aanvaringslachtoffers voor niet-broedvogels die een binding hebben met de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Ketel- en Vossemeer of Veluwerandmeren, vergeleken met de 1%-mortaliteitsnormen van de betrokken populaties. De 1%-mortaliteitsnormen zijn gebaseerd op de populatiegroottes in de Natura 2000-gebieden genoemd op [sovon.nl](http://sovon.nl) (2017) (seizoenen 10/11-14/15). Van grauwe gans en toendrarietgans zijn geen aantallen beschikbaar van de slaapplaatsen in het Ketel- en Vossemeer. Voor de kleine zwaan van de Veluwerandmeren zijn geen aantallen beschikbaar van de slaapplaats en is daarom de populatiegrootte gebaseerd op de aantallen overdag (als minimum voor die aantallen die 's nachts op de slaapplaats aanwezig zijn).

Soort	populatiegrootte	1%-mortaliteitsnorm	sterfte in Windplan Blauw (dubbeldraaiperiode en eindfase)
<i>IJsselmeer</i>			
wilde eend	1.344	5	1
krakeend	570	2	< 1
kuifeend	9.854	29	3 / 4*
tafeleend	1.002	4	< 1
aalscholver	8.570	10	1
<i>Ketel- en Vossemeer</i>			
grauwe gans	?	?	< 1
toendrarietgans	?	?	1
<i>Veluwerandmeren</i>			
kleine zwaan	520	1	< 1

\* 3 slachtoffers basisalternatief en variant IA, 4 slachtoffers variant IB

De sterfte van de **wilde eend**, **kuifeend** en **aalscholver** gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase van Windplan Blauw ligt onder de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken populaties uit het Natura 2000-gebied IJsselmeer (tabel 11.3). Een dergelijk aantal aanvaringslachtoffers is een kleine hoeveelheid en niet van invloed op behoud van de omvang van deze populaties. Windplan Blauw zal op zichzelf met zekerheid geen negatief effect hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soorten in het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Het effect dient voor deze soorten wel nog in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van het IJsselmeer beoordeeld te worden (zie §11.5).

Voor de **toendrarietgans** uit het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer is geen 1% mortaliteitsnorm te bepalen omdat geen gegevens beschikbaar zijn van de omvang van de populaties op de slaapplaatsen in het Ketel- en Vossemeer. Voor deze soort geldt dat de landelijke trend in aantallen een significante toename van <5% per jaar vertonen (laatste 10 seizoenen; [sovon.nl](http://sovon.nl) 2017). De landelijke staat van instandhouding van de soort is gunstig. In het Beheerplan Natura 2000 Ketel- en Vossemeer (Rijkswaterstaat 2016a) wordt gesteld dat de instandhoudingsdoelstelling (behoud slaapplaatsfunctie) voor de soort in de huidige situatie behaald wordt. De sterfte van de toendrarietgans gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase is dermate beperkt dat Windplan Blauw op zichzelf met zekerheid geen negatief effect heeft op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort in het Natura 2000-gebied Ketel- en

Vossemeer. Het effect dient voor deze soort wel nog in cumulatie met de effecten van andere plannen en projecten in de omgeving van het IJsselmeer beoordeeld te worden (zie §11.5).

#### *Gebruiksfase (verstoring)*

##### - Ketel- en Vossemeer

Door verstoring in de gebruiksfase (gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase) van het windpark kan de kwaliteit van een deel van het potentieel beschikbare foerageergebied voor **grauwe gans** en **toendrarietgans** (Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer) beïnvloed worden. Er zijn geen aanwijzingen dat de aanwezigheid van de bestaande windturbines een belemmering heeft gevormd voor foeragerende grauwe ganzen of toendrarietganzen uit het Ketel- en Vossemeer. Gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase van Windplan Blauw bedraagt het verstoorde areaal slechts een zeer beperkt deel van het totaal beschikbare foerageergebied (resp. <2% en <1 %); iets meer dan in de referentiesituatie. Hierdoor heeft het geplande windpark geen effect op het aanbod beschikbaar foerageergebied voor deze soorten in het plangebied. Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen als gevolg van verstoring kan voor beide soorten met zekerheid worden uitgesloten.

##### - IJsselmeer

Voor watervogels (o.a. **grauwe gans**, **wilde eend**, **wintertaling**, **krakeend**, **smient**, **kuifeend**, **tafeleend** en **meerkoet**) die langs de IJsselmeerdijk rusten en foerageren verbetert door toename van rust de kwaliteit van het leefgebied gedurende de dubbeldraaiperiode (waarin er overigens geen in bedrijf zijnde windturbines meer langs de dijk staan) en de eindsituatie van Windplan Blauw. Het project leidt dus met zekerheid niet tot een afname, maar mogelijk zelfs tot een toename, van de draagkracht (omvang en kwaliteit van het leefgebied) voor de voornoemde soorten binnen Natura 2000-gebied IJsselmeer.

Door verstoring gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase van het windpark kan de kwaliteit van een deel van het potentieel beschikbare foerageergebied voor **aalscholver**, **brilduiker**, **fuut** en **grote zaagbek** worden aangetast. In deze paragraaf wordt beoordeeld of de verwachte aantasting van de kwaliteit van het leefgebied voor deze vogels een negatief effect kan hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in het IJsselmeer.

De ontwikkeling van Windplan Blauw leidt tot een verstoring van **aalscholver**, **brilduiker** en **grote zaagbek**. De ordegrootte van vrijkomende verstoorde aantallen vanwege verwijderen huidige turbines zijn echter gelijk aan de verstoring van de Windplan Blauw (alle varianten). Windplan Blauw leidt daarom niet tot een aantasting van het leefgebied van deze soorten van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Een significant negatief effect op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen als gevolg van verstoring kan voor aalscholver, brilduiker en grote zaagbek met zekerheid worden uitgesloten.

De ontwikkeling van Windplan Blauw leidt tot een verstoring van **fuut**. Het gaat hier om verstoring van foeragerende vogels, en derhalve van een deel van het leefgebied waarvoor het zeer de vraag is of binnen het Natura 2000-gebied ongebruikte alternatieven voorhanden zijn. Uitgangspunt hierbij is dat de huidige vogelaantallen de draagkracht in het IJsselmeer weerspiegelen en verdere achteruitgang van aantallen leidt tot een verdere verwijdering van het behalen van de instandhoudingsdoelstelling. Uit de ANT studie die in het IJsselmeergebied is verricht (Wetenschappelijk eindadvies ANT-IJsselmeergebied, Noordhuis *et al.* 2014) is gesteld dat de draagkracht van fuut in het IJsselmeer onvoldoende is. Aangezien voor de fuut een herstelopgave is geformuleerd en de huidige populatieomvang van deze soort zich onder het gestelde doel bevindt (tabel 11.5), is mogelijk sprake van significant negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van fuut als gevolg van verstoring door Windplan Blauw. Voor fuut wordt in het concept Natura 2000-Beheerplan IJsselmeer ook gesteld dat in de periode na 2021 het bereiken van de instandhoudingsdoelstelling twijfelachtig is (Rijkswaterstaat 2016b). Zonder mitigerende maatregelen is derhalve niet uit te sluiten dat de verstoring van leefgebied als gevolg van windpark Blauw op zich zelf of in samenhang (cumulatie) met andere ontwikkelingen in het IJsselmeer een significant negatief effect zal hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de fuut.

Tabel 11.5 Instandhoudingsdoelstelling en huidige populatieomvang van **fuut** waarvoor het IJsselmeer als Natura 2000-gebied is aangewezen. Het doel en de populatieomvang zijn uitgedrukt als seizoensgemiddelde. De gemiddelde populatieomvang is berekend over de seizoenen 2010/2011 t/m 2014/2015.

Soort	herstel- opgave?	doel	huidige populatie- omvang
Fuut	ja	2.200	1.025

Wezenlijke verstoringseffecten, waarbij niet-broedvogels hun foerageergebieden niet meer kunnen bereiken (**barrièrewerking**), zijn niet aan de orde. Significant versturende effecten van het gebruik van Windplan Blauw op de populaties van niet-broedvogels van de Natura 2000-gebieden IJsselmeer, Veluwerandmeren en Ketel- en Vossemeer zijn met zekerheid uit te sluiten.

## 11.5 Cumulatieve effecten

In een cumulatiestudie dient rekening te worden gehouden met projecten waarvoor een vergunning in het kader van de Wnb is afgegeven en die nog niet (volledig) zijn gerealiseerd<sup>6</sup>. Hierbij dient alleen gecumuleerd te worden met projecten die eenzelfde 'type' effect sorteren, op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen waar het te toetsen project ook een effect op heeft (Heijligers 2014).

<sup>6</sup> Zie uitspraak van ABRS van 16 april 2014 in zaaknr. 201304768/1/R2



In tabel 11.6 is een overzicht gegeven van de projecten en activiteiten waarvan uit de projectspecifieke effectbeoordeling is gebleken dat ze effect kunnen hebben op fuut, toendrarietgans, wilde eend, kuifeend en aalscholver (broedvogel en niet-broedvogel). De effecten voor deze soorten van Windplan Blauw zijn in cumulatie met de effecten van de plannen en projecten in tabel 11.6 bepaald en beoordeeld. Andere plannen en projecten (zoals zandwinning Smals, project Afsluitdijk), die effecten op het behalen van instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebied IJsselmeer kunnen veroorzaken, leiden niet tot additionele sterfte of aantasting van leefgebied van genoemde soorten en dragen derhalve niet bij aan een cumulatief effect.

*Tabel 11.6 Overzicht van recent vergunde maar nog niet gerealiseerde projecten die betrokken zijn in cumulatiestudie.*

<b>plan</b>	<b>Omschrijving</b>
Windpark Noordoostpolder	86 turbines langs Noordoostpolder waarvan 48 in IJsselmeer. Gezien de nabijheid van dit recent gerealiseerde grote windpark is dit windpark ten overvloede in de cumulatieve beoordeling meegenomen.
Windpark Wieringermeer	Realisatie van circa 100 windturbines in de Wieringermeer in gemeente Hollandse Kroon.
Windpark Fryslân	Realisatie 89 windturbines nabij Afsluitdijk in IJsselmeer.
Windpark Nij Hiddum-Houw	Realisatie 9 windturbines nabij de Afsluitdijk in provincie Friesland.
Windpark Zeewolde	Realisatie 91 windturbines in gemeente Zeewolde.

**Staan want visserij** kan zorgen voor sterfte van kuifeend, tafeleend en aalscholver. Door de provincie Friesland is in juli 2017 een vergunning van de Wet natuurbescherming verleend voor de periode 8 juli 2017 - 30 juni 2018<sup>7</sup>. De sterfte van kuifeend als gevolg van bijvangst wordt in de toelichting van de vergunning geschat op maximaal 118 exemplaren per jaar voor het Natura 2000-gebied IJsselmeer; voor tafeleend en aalscholver worden geen getallen opgegeven. In de toelichting bij de vergunning is gesteld dat ten tijde van de aanwijzing van het gebied onder de Vogelrichtlijn deze sterfte al aanwezig was en daarom in de huidige populatie verdisconteerd is. De additionele sterfte door bijvangst in de staan want visserij is immers reeds tientallen jaren een oorzaak van sterfte in het IJsselmeer. De eventuele effecten van deze sterfte zijn daarmee opgenomen in de bestaande dynamiek in de populaties watervogels. Los van voornoemde ecologische beredenering geldt dat in cumulatiestudies alleen rekening wordt gehouden met vergunde activiteiten die nog niet zijn uitgevoerd (zie hiervoor). Dit is niet van toepassing op de hiervoor genoemde vergunning van staan want het gaat om visserij die feitelijk een verlenging betreft van een bestaande situatie. Daarom is staan want visserij niet meegenomen in deze cumulatiestudie.

<sup>7</sup> Vergunning met kenmerk 01430046; Provincie Friesland 6 juli 2017

#### *Verstoring (aantasting leefgebied)*

De realisatie van Windplan Blauw leidt tot een geringe aantasting van de kwaliteit van het leefgebied van **fuut** (Natura 2000-gebied IJsselmeer). Een aantal projecten heeft een positieve invloed op de draagkracht voor deze visetende watervogel (tabel 11.7). Voor de fuut waarvan nu (en daarom ook in de referentiesituatie) de instandhoudingsdoelstelling niet behaald wordt, is het effect van Windplan Blauw op zichzelf al mogelijk significant negatief. Dit zal in de passende beoordeling daarom nader beoordeeld worden.

Nabij Urk bestaan vergevorderde plannen voor het buitendijkse project Maritieme Servicehaven Noordelijk Flevoland. Dit project is momenteel nog niet vergund en hoeft derhalve niet in cumulatie te worden meegenomen. Ten overvloede wordt hier genoemd dat de passende beoordeling van dit project (Anteagroup 2016) concludeert dat de aanleg en het gebruik van de Servicehaven geen effect heeft op de uitbreidingsdoelstelling voor omvang en kwaliteit voor de fuut. Dit vanwege de geringe omvang van het plangebied van de Servicehaven, het behoud van de rust in de belangrijkste (rui)gebieden voor de fuut en het positieve effect van de strekdammen in de Servicehaven op de foerageerfunctie voor fuut.

*Tabel 11.7 Effect Windplan Blauw voor verstoring van fuut (Natura 2000-gebied IJsselmeer) (basisalternatief / variant 1 / variant 2) in cumulatie met andere plannen en projecten. \* = instandhoudingsdoelstelling wordt nu niet behaald; effect van Windplan Blauw is daarom op zichzelf mogelijk significant.*

Effecten kwaliteit leefgebied	fuut
Windplan Blauw	19 / 17 / 19
Windpark Fryslân	+
Vismigratierivier	+
cumulatief effect	0*

#### *Additionele sterfte - Natura 2000-gebied IJsselmeer*

Windpark Noordoostpolder leidt tot additionele sterfte van kuifeend, tafeleend en wilde eend (tabel 11.7).

Het cumulatieve effect van de **kuifeend** en **wilde eend** bedraagt meer dan de 1%-mortaliteitsnorm van de betrokken soorten. De sterfte van kuifeend en wilde eend van Windplan Blauw is (zeer) gering in verhouding tot de sterfte van Windpark Noordoostpolder (tabel 11.7). Van beide soorten wordt in de huidige situatie de instandhoudingsdoelstelling van het Natura 2000-gebied IJsselmeer niet behaald (tabel 11.8). Voor de kuifeend ligt de reden van het niet behalen van het doel aan de voedselsituatie in het IJsselmeer (Noordhuis *et al.* 2014). Daarnaast zijn de aantallen het afgelopen decennium in het IJsselmeer vrij stabiel (sovon.nl 2017). Het geringe effect van Windplan Blauw heeft daarom geen gevolgen voor het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de kuifeend van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de kuifeend in het Natura 2000-gebied IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatieve effecten, uit te sluiten.

Voor de wilde eend is de sterfte van Windplan Blauw zo gering (1 exemplaar) dat deze sterfte geen wezenlijke bijdrage levert aan de cumulatieve sterfte. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstelling van de wilde eend in het Natura 2000-gebied IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatieve effecten, uit te sluiten.

*Tabel 11.7 Jaarlijkse sterfte van kuifeend en wilde eend (niet-broedvogels Natura 2000-gebied IJsselmeer) als gevolg van de realisatie van Windplan Blauw in cumulatie met andere plannen en projecten.*

Effecten sterfte	kuifeend	wilde eend
Windplan Blauw	3/4	1
Windpark Noordoostpolder	85	28
Windpark Wieringermeer	0	'enkele'
Windpark Fryslân	5-10	0
Windpark Nij Hiddum-Houw	0	'enkele'
Windpark Zeewolde	0	0
cumulatieve sterfte	c. 100	c. 35
1%-mortaliteitsnorm	43	9

*Tabel 11.8 Instandhoudingsdoelstelling en huidige populatieomvang van wilde eend en kuifeend waarvoor het IJsselmeer als Natura 2000-gebied is aangewezen. Het doel en de populatieomvang zijn uitgedrukt als seizoensgemiddelde. De gemiddelde populatieomvang is berekend over de seizoenen 2010/2011 t/m 2014/2015 (sovon.nl).*

	herstelopgave?	doel	populatieomvang
Wilde eend	nee	3.800	1.344
Kuifeend	nee	11.300	9.854

#### *Additionele sterfte toendrarietgans - Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer*

Er zijn geen plannen en projecten bekend die leiden tot additionele sterfte van toendrarietgans van het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer. Cumulatie draagt daarom niets bij aan de sterfte van Windplan Blauw voor deze soort. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort in het Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatie, uit te sluiten.

#### *Additionele sterfte visdief - Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer*

Er zijn geen plannen en projecten bekend die leiden tot additionele sterfte van visdieven van het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer. Cumulatie draagt daarom niets bij aan de sterfte van Windplan Blauw voor deze soorten. Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort in het Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatie, uit te sluiten.

*Additionele sterfte aalscholver (broedvogel) - Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer (broedvogel en niet-broedvogel)*  
Windpark Zeewolde en Windpark Fryslan dragen met respectievelijk één en vier aanvaringslachtoffers bij aan cumulatieve sterfte van de broedvogel en niet-broedvogel

aalscholver. De gecumuleerde sterfte blijft beneden de 1%-mortaliteitsnorm (tabel 11.9). Significant negatieve effecten van Windplan Blauw op de instandhoudingsdoelstellingen van deze soort van de Natura 2000-gebieden Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en IJsselmeer zijn dan ook, met inbegrip van cumulatie, uit te sluiten.

Tabel 11.9 Jaarlijkse sterfte van aalscholver (broedvogel Natura 2000-gebied gebied Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en broedvogel/niet-broedvogel IJsselmeer) als gevolg van de realisatie van Windplan Blauw in cumulatie met andere plannen en projecten.

effecten sterfte	aalscholver
Windplan Blauw.	1
Windpark Fryslân	4
Windpark Zeewolde	1
maximale cumulatieve sterfte	6
1%-mortaliteitsnorm	23

## 11.6 Samenvatting effectbeoordeling Natura 2000-gebieden

### 11.6.1 Scoretabellen

In de onderstaande tabellen is het basisalternatief en de twee varianten binnen het VKA gescoord op het criterium 'significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden'. Bij het scoren van effecten is het beoordelingskader van Natura 2000-gebieden leidend (bijlage 1). Zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw zijn '--' gescoord ('significant negatieve effecten Natura 2000-gebieden'), omdat alle fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van het basisalternatief en varianten VKA tot een norm overschrijding leiden (mogelijk significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden aanwezig).

#### Basisalternatief

##### Effect met dubbeldraai

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--

##### Effect na dubbeldraai

criterium	effect basisalternatief na dubbeldraai
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--

### **Variante 1: alternatieve plaatsingszones**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 na dubbeldraai
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--

### **Variante 2: bolstapeling IJsselmeer**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 na dubbeldraai
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--

## 12 Effectbeoordeling beschermde soorten

### 12.1 Vogels

#### *Verstoring*

In het kader van de soortbescherming van de Wet natuurbescherming is alleen verstoring van jaarrond beschermde nesten van vogels relevant. Voor de gebruiksfase geldt hetzelfde als voor de aanlegfase. Zowel het basisalternatief als de twee varianten Windplan Blauw bevatten een aantal turbines in en nabij bos; variant IA heeft een iets groter aantal turbines in en nabij bos en kent een iets groter risico op verstoring van een jaarrond beschermd nest in de gebruiksfase van het windpark.

#### *Sterfte*

De exploitatie van de windturbines in de eindfase van Windplan Blauw kan leiden tot een totaal aantal aanvaringsslachtoffers van naar schatting maximaal ca. 850 – 890 vogels per jaar (alle soorten tezamen). Variant IB scoort het meest ongunstig en basisalternatief Ir en IA het meest gunstig, omdat variant IB meer turbines in het IJsselmeer kent. De verschillen zijn echter beperkt. Rekening houdend met de verwijdering van de bestaande turbines is de sterfte gedurende de dubbeldraaiperiode wat hoger dan in de referentiesituatie en in de eindfase is juist sprake van een lagere sterfte dan de huidige windturbines (die aanwezig zijn in de referentiesituatie) veroorzaken.

Voor lokaal zeer talrijke soorten, worden (rekening houdend saldering van het aantal slachtoffers door verwijdering van de bestaande turbines) jaarlijks maximaal een tiental aanvaringsslachtoffers per soort voorspeld. Dit betreft soorten die in grote aantallen in het studiegebied aanwezig zijn (o.a. meeuwen, kolgans, spreeuw) of die in zeer grote aantallen passeren tijdens de seizoenstrek (o.a. lijsters) en die een hoge aanvaringskans hebben. De populaties van deze soorten bestaan uit vele tienduizenden tot honderdduizenden individuen, waardoor de gunstige staat van instandhouding niet snel in het geding zal zijn.

Het opzettelijk doden van vogels betreft een overtreding van verbodsbepalingen genoemd in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming en daarom is ontheffing nodig. Ter onderbouwing van een ontheffingsaanvraag dient een lijst met soorten opgesteld te worden, waarvoor meer dan incidentele sterfte wordt voorzien. Hierbij kan rekening gehouden worden met saldering van de aanvaringsslachtoffers van het bestaande (te verwijderen) windpark. Deze saldering is niet van belang bij de vraag of ontheffing nodig is, maar kan worden betrokken bij de bepaling van het eventuele effect van de voorziene sterfte op de staat van instandhouding (SvI) van de betrokken soorten. Tevens dient een inschatting gemaakt te worden van de ordegrootte van de sterfte per soort. Om de ontheffing te kunnen verkrijgen dient daarnaast te worden aangetoond dat de gunstige staat van instandhouding van de betrokken vogelsoorten niet in het geding komt.

Aangezien geen grote aantallen slachtoffers van schaarse soorten voorzien worden, zal de gunstige staat van instandhouding van de betrokken soorten niet in het geding komen.

Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de twee varianten en beide fasen (dubbeldraaiperiode en eindfase) van Windplan Blauw.

## 12.2 Vleermuizen

De exploitatie van de windturbines in de dubbeldraaiperiode en eindfase van Windplan Blauw kan leiden tot een toename van sterfte van aanvaringsslachtoffers van vleermuizen. Rekening houdend met de verwijdering van de bestaande turbines is de sterfte gedurende de dubbeldraaiperiode wat hoger dan in de referentiesituatie en in de eindfase is een iets hogere sterfte dan de huidige windturbines (die aanwezig zijn in de referentiesituatie) veroorzaken.

Het opzettelijk doden van vleermuizen betreft een overtreding van verbodsbepalingen genoemd in artikel 3.5 lid 1 van de Wet natuurbescherming en daarom is ontheffing nodig.

Ter onderbouwing van een ontheffingsaanvraag dient een lijst met soorten opgesteld te worden, waarvoor meer dan incidentele sterfte wordt voorzien. Hierbij kan rekening gehouden worden met saldering van de aanvaringsslachtoffers van het bestaande (te verwijderen) windpark. Tevens dient een inschatting gemaakt te worden van de ordegrrootte van de sterfte per soort. Om de ontheffing te kunnen verkrijgen dient daarnaast te worden aangetoond dat de gunstige staat van instandhouding (op basis van de geschatte populatie in het studiegebied van Windplan Blauw) van de betrokken vleermuissoorten niet in het geding komt.

Voor de meeste vleermuissoorten die in het plangebied voorkomen, worden (rekening houdend met saldering van het aantal slachtoffers door verwijdering van de bestaande turbines) jaarlijks maximaal enkele tot een tiental aanvaringsslachtoffers per soort voorspeld. De populaties van deze soorten zijn groot, waardoor de gunstige staat van instandhouding niet snel in het geding zal zijn.

Voor de rosse vleermuis en tweekleurige vleermuis is de lokale populatie in het studiegebied vermoedelijk klein en kan bij een kleine sterfte (1 of meerdere exemplaren per jaar) al sprake zijn van een aantasting van de gunstige staat van instandhouding. Ook bij het nabijgelegen Windpark Zeewolde is sprake van kleine lokale populatie van deze soorten (Verbeek *et al.* 2016b). Mitigatie door middel van een stilstandvoorziening op (een deel van) de geplande windturbines gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase kan nodig zijn om de sterfte te reduceren tot beneden de 1%-mortaliteitsnorm (zie § 14.6). Met mitigatie kunnen effecten worden voorkomen op de gunstige staat van instandhouding van alle vleermuissoorten die slachtoffer kunnen worden van de varianten van het VKA van Windplan Blauw.

## 12.3 Overige beschermde soorten

### *Flora*

In het plangebied komen geen beschermde soorten voor. Ter plaatse van de twee turbines in het Swifterbos komt gele kornoelje voor (Rode Lijst soort). Zowel het basis-alternatief als de twee varianten van Windplan Blauw kunnen leiden tot vernietiging van groeiplaatsen ten koste gaan van deze soort. Omdat deze soorten niet beschermd zijn onder verbodsbepalingen van de Wnb is geen sprake van overtreding hiervan. De gele kornoelje komt veelvuldig voor in Flevoland ([www.floravannederland.nl](http://www.floravannederland.nl) 2017). Er is geen gereede kans op aantasting van de populatie van deze soort in het noordelijk deel van Flevoland.

### *Vissen*

Mogelijk komen de beschermde vissoorten houting en steur in het plangebied binnen het IJsselmeer voor. Een mogelijke trekroute loopt tussen het IJsselmeer en de IJssel via het Ketelmeer. In het binnendijkse deel van het plangebied komen geen beschermde vissoorten van de Wnb voor. Wel komt de Rode Lijst vissoort rivierdonderpad in de oeverzone van het IJsselmeer voor.

In de aanlegfase van het windpark in de kustzone van de IJsselmeerdijk kunnen door de aanleg van onderwaterkabels en fundaties geluidsemissies en vertroebeling (door opwerveling slib) ontstaan. In de gebruiksfase kunnen door het gebruik van de windturbines ook geluidsemissies ontstaan. Dit kan in potentie leiden tot verstoring van vissen en/of sterfte.

Als gevolg van de aanleg van de onderwaterkabels ontstaan geluidsemissies. De geluidsemissie zal vergelijkbaar zijn met de emissie van de scheepvaart in de nabijgelegen vaargeul of van baggeren, wat nu ook regelmatig plaatsvindt om de vaargeul op diepte te houden. Uit het onderzoek rond de aanleg van Maasvlakte 2 (Goderie et al. 2007) is namelijk gebleken dat het door baggerende schepen veroorzaakte onderwatergeluid niet is te onderscheiden van varende schepen. Eventuele effecten van het met de aanleg van de kabel samenhangende onderwatergeluid kunnen daarom als verwaarloosbaar worden ingeschat.

Door de werkzaamheden (bijvoorbeeld bagger- of graafwerkzaamheden) voor de aanleg van de kabels en fundaties treedt tijdelijk en lokaal enige vertroebeling op. Het verspreidingsgebied van dit zwevend sediment is maximaal 15 tot 20 kilometer. Dit kan in theorie effect hebben op (visetende) watervogels zoals de Aalscholver en op Driehoeksmosselbanken. Het slib zakt in de worst-case situatie binnen een dag weer naar de bodem. Door de korte effectduur heeft vertroebeling geen effect op (visetende) watervogels. Voor mosselbanken is met name de sliblaag die op de bodem neerslaat relevant. Uit het kwantitatieve onderzoek dat is uitgevoerd naar vertroebeling (bijlage VIII) blijkt dat de maximale sliblaag, die als gevolg van de werkzaamheden neerslaat op mosselbanken, kleiner is dan 1 mm. Dit wordt niet gezien als een ecologisch betekenisvolle laag sediment. Het effect van deze laag op de mosselbanken is daarmee



te verwaarlozen. Eventuele effecten van het met de aanleg van de kabel en funderingen samenhangende vertroebeling zijn daarom verwaarloosbaar klein.

De fundering van de buitendijkse turbines bestaat uit een monopaal. Bij het heien van de monopaal of eventuele damwanden (inclusief kleinere heipalen) kunnen hoge geluidsniveaus optreden die effecten kunnen hebben op vissen. Effecten die kunnen optreden zijn wegzwemmen, tijdelijke gehoorschade, permanente schade of sterfte. Fysieke schade kan met name optreden bij vissoorten met een zwemblaas. Algemeen kan worden aangenomen dat de effecten op vislarven kleiner zijn dan die op vissen omdat vislarven nog niet over een zwemblaas beschikken.

---

#### **Korte achtergrond effecten onderwatergeluid op vissen (ontleend aan MER windparken Noordzee)**

Tijdens de constructiefase zullen heiwerkzaamheden plaatsvinden die gepaard gaan met het produceren van krachtige onderwatergeluidspulsen. Deze geluidspulsen kunnen mogelijk negatieve gevolgen hebben voor vissen variërend van tijdelijke of permanente gehoorschade, interne bloedingen, tot orgaanschade en/of ruptuur van de zwemblaas (direct dodelijk) (Van Duin *et al.* 2011, Andersson *et al.* 2017, Casper *et al.* 2017).

In tegenstelling tot zoogdieren hebben vissen geen extern gehoororgaan. Geluid – in de vorm van drukverschillen onder water – kan door vissen op verschillende manieren worden waargenomen (Thomsen *et al.* 2006):

- Het zijlijnsysteem, waarmee dichtbij de geluidsbron laagfrequente geluiden (als langzame waterstromen langs het lichaam) worden gedetecteerd. In relatie tot het geluid waarom het in het windpark gaat, is deze vorm van ‘horen’ echter ondergeschikt aan die van het hierna genoemde (gevoeliger) binnenoor.
- Het binnenoor (met de zogenaamde gehoorsteentjes), dat in essentie op beweging reageert. Een vis neemt geluiden waar via het lichaam, dat beweegt door kleine veranderingen in de geluidsdruk en/of via drukveranderingen in de zwemblaas die al dan niet via speciale structuren worden doorgegeven aan het gehoororgaan.

Bij vissen wordt onderscheid gemaakt in soorten die geen zwemblaas hebben en soorten die dat wel hebben. Bij soorten met een zwemblaas wordt onderscheid gemaakt in soorten met een open en een gesloten zwemblaas. Bij deze soorten is er via de darm een open verbinding tussen de zwemblaas en de omgeving, waardoor het dier via ‘boeren’ kan compenseren voor eventuele overdruk in de zwemblaas. Soorten die over een gesloten zwemblaas beschikken, kunnen beter horen, maar de keerzijde is dat ze, doordat de zwemblaas met lucht is gevuld die niet makkelijk weg kan, ook gevoeliger zijn voor eventuele schadelijke gevolgen van onderwatergeluid. Voor een overzicht van vissoorten en hun zwemblazen wordt verwezen naar Appendix C in Ainslie (2010).

---

In de milieueffectenstudie voor Windpark Fryslân (Pondera 2015) komt naar voren dat tijdelijke verstoring/gedragsimpact ten gevolge van onderwatergeluid niet uit te sluiten is. Voor deze MER zijn achtergrondstudies verricht, die bruikbaar zijn voor Windplan Blauw (MER WP Fryslân, Bijlage D-12, notitie F. Heinis, notitie TNO). Heinis concludeert:

- Alleen bij het heien van de monopiles voor de funderingen kunnen geluidsniveaus optreden die tot relevante negatieve effecten op vissen (en zeehonden) zouden

kunnen leiden. Daarbij treden geluidsniveaus op die de drempelwaarde voor het optreden van geringe, niet dodelijke schade bij vissen overschrijden.

- Bij het heien van een turbinefundering wordt deze drempelwaarde in een gebied met een oppervlakte van ten hoogste 0,33% van het IJsselmeer overschreden.
- Uit de inventarisatie van mogelijk beïnvloede vissoorten komt naar voren dat een achttal vissoorten mogelijk relevant is. Voor deze soorten is aan de hand van de uitkomsten van de modelberekeningen van de optredende geluidsniveaus nagegaan of en in welke mate effecten optreden.
- Het heien van de monopiles leidt niet tot het optreden van belangrijke verstoringen of negatieve effecten op de als relevant aangemerkte vissoorten in het IJsselmeer.
- Aangezien geen negatieve populatie-effecten optreden op vissen is het eveneens uitgesloten dat visetende vogels een negatief effect ondervinden.

Samenvattend: het onderwatergeluid dat tijdens de aanleg geproduceerd wordt heeft geen effect op de populaties van vissen in het IJsselmeergebied, maar leidt hoogstens, bij hanteren van worst case aannames over het niveau van onderwatergeluid, tot tijdelijke verplaatsing tijdens heiwerkzaamheden. Na beëindiging van deze werkzaamheden vindt geen verstoring meer plaats en wordt de verplaatsing ongedaan.

Een mogelijke trekroute van trekvis (zoals houting) loopt tussen het IJsselmeer en de IJssel via het Ketelmeer. Deze trekroute zal niet worden aangetast omdat voldoende uitwijkmogelijkheden zijn zonder dat de bereikbaarheid van het Ketelmeer of IJsselmeer in het geding komt.

Voor de gebruiksfase komt uit de beoordeling van onderwatergeluid en de effecten op onderwaterleven in Windpark Fryslân (Pondera 2015) naar voren dat de geluidsbelasting qua aard en omvang vergelijkbaar is met het geluid in de referentiesituatie. Gelet op de effectvoorspelling voor Windpark Fryslân (89 windturbines) zullen in Windpark Blauw gedurende de gebruiksfase eveneens geen effecten veroorzaakt worden op vissen (in het algemeen dan wel beschermd onder de Wnb of Rode Lijst soort).

*Overige soorten (amfibieën, reptielen, ongewervelden, grondgebonden zoogdieren)*

Voor overige soorten (beschermd onder de Wnb of Rode Lijst soort) omvatten de planlocaties van de windturbines geen geschikt leefgebied. Effecten op beschermde soorten (Wnb) of soorten van de Rode Lijst zijn uitgesloten. Er is geen sprake van overtreding van verbodsbepalingen van de Wnb.

#### **12.4.1 Scoretabellen**

In de onderstaande tabellen is het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw gescoord op het criterium 'invloed op beschermde en bedreigde soorten'. Bij het scoren van effecten is het beoordelingskader van de soortenbescherming in de Wet natuurbescherming leidend (bijlage 1). In de dubbeldraaiperiode van het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw is sprake van een geringe toename van sterfte door aanvaring van vogels en vleermuizen. Ingeschat wordt dat deze voor vogels beneden de 1%-mortaliteitsnormen blijven van de betrokken populaties en daarom niet

leiden tot een normoverschrijding. Voor vleermuizen kan deze gedurende de dubbeldraaiperiode én eindfase wel hoger dan de 1%-mortaliteitsnorm zijn van tweekleurige vleermuis en rosse vleermuis en dus wel leiden tot een normoverschrijding. Zowel het basisalternatief als de twee varianten van Windplan Blauw.in zowel de dubbeldraaiperiode en in de eindfase zijn '--' gescoord ('sterfte van soorten leidend tot wezenlijk effect op lokale populatie of elders'), omdat zowel het basisalternatief als de twee varianten tot een norm overschrijding leiden (mogelijk belangrijk negatieve effecten op staat van instandhouding van beschermde soorten aanwezig).

### **Basisalternatief**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--

### **Variante 1: alternatieve plaatsingszones**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--

### **Variante 2: bolstapel IJsselmeer**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--

## 13 Effectbepaling en –beoordeling NNN en overige beschermde gebieden

### 13.1 Natuurnetwerk Nederland

Alle alternatieven van Windplan Blauw leiden tot ruimtebeslag binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) (tabel 13.1). Het gaat alleen om de buitendijkse plaatsingszone in het IJsselmeer. Het huidige windpark Irene Vorrink heeft een iets groter ruimtebeslag. In de dubbeldraaiperiode (bij aanvang van deze periode is het windpark Irene Vorrink verwijderd) en in de eindfase van Windplan Blauw neemt het ruimtebeslag ten opzichte van de referentiesituatie dus licht af. Voor het NNN-gebied IJsselmeer zijn geen doelen geformuleerd en daarom is alleen het ruimtebeslag beschouwd.

Binnendijks is bij zowel het basisalternatief als de twee varianten geen sprake van ruimtebeslag binnen het NNN. Ook de huidige windturbines (die aanwezig zijn in de referentiesituatie) staan buiten het NNN.

*Tabel 13.1 Ruimtebeslag binnen het NNN in het IJsselmeer (onderdeel van EHS 'grote wateren'). Uitgegaan is per turbine (zowel huidige als nieuwe) een ruimtebeslag van 625 m<sup>2</sup>; gebaseerd op het ruimtebeslag van de fundering.*

Variant	N turbines buitendijks	opp. (m <sup>2</sup> )
Basisalternatief IR	25	15.625
Variant IA	22	13.750
Variant IB	27	16.875
Windturbines referentiesituatie	28	17.500

Gebruik van windturbines kan leiden tot verstoring van dieren in de directe omgeving, in het bijzonder vogels. Voor het binnendijkse deel van het NNN, waar beheertypen voor zijn aangewezen met doelsoorten vogels, kan dit relevant zijn. In eerste instantie maken we onderscheid in visuele en auditieve verstoring. Op grond van een combinatie van beide reikt het versturende effect van turbines onder niet-broedvogels tot maximaal enkele honderden meters (afhankelijk van de soort). Onder broedvogels is in open landschappen een vergelijkbaar effect vastgesteld al is de afstand tot waarop verstoring plaatsvindt over het algemeen iets kleiner; tot 100 m, en soms meer, kan de dichtheid lager zijn. De 42 dB(A) contour van de opstellingen in Windplan Blauw (alle alternatieven) reikt tot enkele honderden meters afstand van de turbines. Op deze afstand zijn visuele en auditieve effecten tezamen volledig gedekt; en is het een goede worst case (uiterste maat).

Over het algemeen is de oppervlakte van het NNN binnen de 42 dB(A) contour van windturbines zeer beperkt. Bij variant IA sprake van een kleine (0,7 ha) oppervlakte binnen het NNN (tabel 13.2). De geluidscontour raakt de rand van het NNN gebied Kamperhoek nabij de Ketelbrug. Daarbij wordt nogmaals benadrukt dat de effecten als gevolg van de verstoring door geluid ook binnen deze contour zeer beperkt zullen zijn (zelfs voor verstoringgevoelige soorten). Minder verstoringgevoelige soorten zullen geen effecten ondervinden. In bijlage 10 is voor de referentiesituatie en voor het basis-

alternatief en de twee varianten van Windplan Blauw een kaart met de geluidscontouren rond de windturbines opgenomen.

De verschillende onderdelen van het NNN hebben voor verschillende groepen betekenis. Effecten van verstoring door geluid op soorten uit de groepen zoogdieren, reptielen, amfibieën, vissen, libellen, dagvlinders, paddenstoelen en planten & mossen zijn niet aan de orde. Relevante onderdelen van het NNN hebben ook functies voor broedvogels. In tabel 13.3 is voor alle betrokken onderdelen van het NNN de kwalitatieve beoordeling van de geluidsbelasting per soortgroep samengevat.

Voor Kamperhoek is de oppervlakte binnen de 42 dB(A) contour rondom windturbines (0,7 ha) zeer beperkt in vergelijking met het totale oppervlak van het gebied (113 ha), waardoor voldoende alternatieven op iets ruimere afstand van de turbines beschikbaar zijn, waardoor het aantal aanwezige broedvogels niet zal veranderen.

De huidige binnendijkse windturbines staan buiten het NNN. Van de huidige turbines die dubbeldraaien ligt een klein deel van de 42 dB(A) contour binnen het NNN gebied Visvijverbos en een groot deel binnen het NNN gebied Bossen Rivierduingebied. Binnen dit laatstgenoemde gebied, met de doelsoorten broedvogels kneu en havik, kan verwacht worden dat de kwaliteit van het leefgebied van deze soorten in de eindfase van Windplan Blauw verbeterd door verwijdering van de nabijgelegen turbines. De dichtheid van deze broedvogels zou kunnen toenemen.

*Tabel 13.2 Oppervlakte binnen contour van 42 dB(A) van het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw binnen Natuurnetwerk Nederland (alleen binnendijkse deel).*

Variant	fase	ruimte- beslag (ha)
Basisalternatief IR	eindfase	0
Variant IA	eindfase	0,7
Variant IB	eindfase	0

Tabel 13.3 Onderdelen van het NNN en mogelijke effecten van verstoring door >42 dB(A) geluidbelasting.

		effect	gevolg
<b>Kamperhoek</b>			
<i>Broedvogels</i>	roerdomp, zomertaling, baardmannetje, bruine kiekendief, spotvogel, kneu, veldleeuwerik, graspieper, gele kwikstaart, oeverzwaluw, wielewaal, appelvink, buizerd, havik, slobbeend, snor, ijsvogel	soorten mijden directe omgeving turbines	voldoende alternatief in onverstoord deel Kamperhoek
<i>Zoogdieren</i>	bever, steenmarter, boommarter (pot.), bunzing, wezel, hermelijn, waterspitsmuis (pot.), watervleermuis, gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis, meervleermuis, tweekleurige vleermuis (pot.)	geen effect	geen

## 13.2 Kaderrichtlijn Water

Geen van de buitendijkse windturbines staat binnen het ecologisch relevant areaal van het KRW-waterlichaam IJsselmeer. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als variant 1 en 2. Er is geen sprake van een significante aantasting van het ecologisch relevant areaal.

## 13.3 Overige beschermde gebieden

Een groot deel van het plangebied van Windplan Blauw is aangewezen als akkerfaunagebied door de Provincie Flevoland (zie § 4.5). Het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw leiden mogelijk tot effecten in de vorm van ruimtebeslag (habitatverlies), aanvaringssslachtoffers en verstoring van broedende akkervogels. De gebieden worden daardoor mogelijk minder geschikt voor broedende doelsoorten. Per windturbine is uitgegaan van een verstoringafstand van 100 meter (zie § 5.2). Binnen 100 meter afstand van een windturbine kan het gebied minder geschikt worden voor broedende akkervogels door habitatverlies en verstoring. Variant IA, die meer turbines binnen akkerfaunagebied omvat, kent een wat hoger ruimtebeslag en beïnvloed gebied dan variant IB en het basisalternatief IR. Het oppervlak akkerfaunagebied binnen 100 meter van een windturbine wordt in de eindsituatie beduidend kleiner dan in de bestaande situatie. Dit betekent dat in de nieuwe situatie voldoende ruimte aanwezig is voor akkervogels om buiten de invloedssfeer van een windturbine te broeden.

*Tabel 13.4 Ruimtebeslag binnen het akkerfaunagebied van het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw. Uitgegaan is per turbine een ruimtebeslag van 625 m<sup>2</sup> voor een turbine en 1.800 m<sup>2</sup> voor een kraanopstelplaats. Voor de onderhoudswegen is voor zowel het basisalternatief als de twee varianten uitgegaan van een generiek ruimtebeslag. Voor de bestaande turbines is verwijdering van onderhoudswegen niet in de berekening opgenomen.*

Variant	N turbines	omvang ruimtebeslag (m <sup>2</sup> )	omvang beïnvloed gebied (m <sup>2</sup> )
Windturbines			
referentiesituatie	46	28.750	1.445.136
Basisalternatief IR	32	77.600	1.005.000
Variant IA	38	92.150	1.194.000
Variant IB	32	77.600	1.005.000
Onderhoudswegen		58.275	58.275

Binnen de invloedssfeer van de het basisalternatief en de twee varianten van Windplan Blauw liggen geen gebieden die door de provincie zijn aangewezen voor weidevogels of als ganzenopvanggebied. Het windpark heeft derhalve geen negatief effect op het functioneren van beleidsmatig aangewezen weidevogel- of ganzenopvanggebieden.

#### 13.4.1 Scoretabellen

In de onderstaande tabellen is het basisalternatief en de twee varianten gescoord op het criterium 'invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden'. De invloed op NNN is wat betreft ruimtebeslag gering positief, omdat de huidige windturbines (die aanwezig zijn in de referentiesituatie) in het IJsselmeer die bij aanvang verwijderd worden meer ruimtebeslag hebben dan de huidige windturbines. Voor het NNN-gebied IJsselmeer zijn geen doelen geformuleerd en daarom is alleen het ruimtebeslag beschouwd. Voor wat betreft de invloed op geluid is in de eindfase de situatie beter dan in de referentiesituatie (en positiever dan gedurende de dubbeldraaiperiode), omdat de bestaande windturbines (die dubbeldraaien) tot geluidsverstoring kunnen leiden binnen NNN-gebieden. Voor KRW-gebieden zijn geheel geen effecten aanwezig. Voor akkerfaunagebieden leidt het plan in de dubbeldraaiperiode tot gering positieve veranderingen en in de eindfase tot positieve veranderingen doordat de huidige windturbines binnen akkerfaunagebied staan en een groter areaal beïnvloeden dan de nieuwe turbines.

De invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden is in onderstaande tabellen met elkaar gemiddeld om tot een score te komen.

### **Basisalternatief**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief met dubbeldraai
invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden	0/+

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect basisalternatief na dubbeldraai
invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden	+

### **Variant 1: alternatieve plaatsingszones**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 met dubbeldraai
invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden	0/+

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 1 na dubbeldraai
invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden	+

### **Variant 2: bolstapeling IJsselmeer**

#### *Effect met dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 met dubbeldraai
invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden	0/+

#### *Effect na dubbeldraai*

criterium	effect variant 2 na dubbeldraai
invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden	+





## 14 Conclusies en aanbevelingen

Voor zowel het basialternatief als de twee varianten van Windplan Blauw zijn effecten op natuur aanwezig. Deze zijn echter niet onderscheidend in effecten op natuur (tabel 14.1 en 14.2)

Tabel 14.1 Scoretabel basialternatief en varianten VKA Windplan Blauw gedurende dubbeldraaiperiode. Legenda in tabel 3.2 in H3.

criterium	basialternatief	variant 1	variant 2
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0/-	0/-	0/-
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/-	0/-	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-	0/-	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	-	-	-
invloed op barrièrewerking tijdens de gebruiksfase	0	0	0
invloed op verstoring vleermuizen tijdens de aanlegfase	--	--	--
invloed op aantallen aanvaringsslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	-	-	-
invloed op verstoring vleermuizen tijdens de gebruiksfase	0/-	0/-	0/-
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--	--	--
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--	--	--
invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden	0/+	0/+	0/+

Tabel 14.2 Scoretabel basisalternatief en varianten VKA Windplan Blauw gedurende eindfase. Legenda in tabel 3.2 in H3.

Criterion	basisalternatief	variant 1	variant 2
invloed op verstoring tijdens de aanlegfase	0	0	0
invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vogels tijdens de gebruiksfase	0/+	0/+	0/+
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op broedvogels	0/-	0/-	0/-
invloed op verstoring tijdens de gebruiksfase op niet-broedvogels	0/-	0/-	0/-
invloed op barrièrewerking tijdens de gebruiksfase	0	0	0
invloed op verstoring vleermuizen tijdens de aanlegfase	0	0	0
invloed op aantallen aanvaringslachtoffers onder vleermuizen tijdens de gebruiksfase	0/-	0/-	0/-
invloed op verstoring vleermuizen tijdens de gebruiksfase	0/-	0/-	0/-
significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden	--	--	--
invloed op beschermde en bedreigde soorten	--	--	--
invloed op NNN, KRW en overige beschermde gebieden	+	+	+

#### 14.1 Natura 2000-gebieden (Wnb Hoofdstuk 2)

- De realisatie van Windplan Blauw heeft geen effect op habitattypen of soorten van Bijlage II van de Habitatrichtlijn waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen.
- Voor veel soorten broedvogels en niet-broedvogels, waarvoor Natura 2000-gebieden in de omgeving zijn aangewezen, kan het optreden van effecten op voorhand worden uitgesloten omdat deze soorten niet in het plangebied voorkomen.
- Voor de vogelsoorten wilde eend, krakeend, kuifeend, brilduiker en tafeleend (niet-broedvogels Natura 2000-gebied IJsselmeer), grauwe gans en toendrarietgans (niet-broedvogels Natura 2000-gebied Ketel- en Vossemeer), aalscholver (broedvogel Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Markermeer & IJmeer en broedvogel/niet-broedvogel IJsselmeer), visdief (broedvogel Natura 2000-gebied Markermeer & IJmeer), kleine zwaan (niet-broedvogel Natura 2000-gebied Veluwerandmeren) is het totaaleffect van Windplan Blauw klein tot verwaarloosbaar klein. Significant versturende effecten (inclusief sterfte) kunnen voor deze soorten, met inbegrip van cumulatie, met zekerheid worden uitgesloten.
- Voor de fuut (niet-broedvogels Natura 2000-gebied IJsselmeer) is het effect als gevolg van verstoring van leefgebied mogelijk significant negatief. De instandhoudingsdoelstelling van deze soort van het Natura 2000-gebied IJsselmeer

wordt momenteel niet behaald. Voor de fuut dienen in een passende beoordeling mitigerende maatregelen opgenomen te worden om verstoring van foerageergebied in de aanleg- en gebruiksfase van het windpark te voorkomen. Het effect is echter niet van grote omvang, zodat mitigatie zeer wel mogelijk lijkt.

## 14.2 Beschermde soorten (Wnb Hoofdstuk 3) en soorten van de Rode Lijst

- Voor zowel het basisalternatief als de varianten van het VKA van Windplan Blauw zijn effecten op beschermde soorten planten, ongewervelden, grondgebonden zoogdieren, vissen, amfibieën en reptielen uitgesloten.
- Voor zowel het basisalternatief als de varianten van het VKA van Windplan Blauw kunnen door de plaatsing van windturbines in het Swifterbos groeiplaatsen van de gele kornoelje (Rode Lijst soort) verloren gaan. Er is geen gereede kans op aantasting van de populatie van deze soort in het noordelijk deel van Flevoland.
- Bij zowel het basisalternatief als de varianten van het VKA van Windplan Blauw is in de aanlegfase sprake van een risico op aantasting van vaste rust- en verblijfsplaatsen van vleermuizen. Dit geldt uitsluitend voor de windturbines in bos (Swifterbos).
- Voor zowel het basisalternatief als de varianten van het VKA van Windplan Blauw is gedurende de dubbeldraaiperiode en eindfase sprake van meer dan incidentele sterfte van vleermuizen. De meeste slachtoffers kunnen vallen onder gewone dwergvleermuizen, de ruige dwergvleermuis en rosse vleermuis en in mindere mate de tweekleurige vleermuis. Effecten op de gunstige staat van instandhouding van de tweekleurige vleermuis en rosse vleermuis zijn (zonder mitigerende maatregelen) mogelijk. Mitigerende maatregelen gedurende de dubbeldraaiperiode zijn noodzakelijk om de sterfte voldoende te reduceren (zie §14.6).
- Voor zowel het basisalternatief als de varianten van het VKA van Windplan Blauw is een risico aanwezig op aantasting van in gebruik zijn de nesten van vogels in de aanlegfase van het windpark. Overtreding van verbodsbepalingen genoemd in de Wnb kan voorkomen worden door het nemen van passende mitigerende maatregelen (zie §14.6).
- Voor zowel het basisalternatief als de varianten van het VKA van Windplan Blauw is in de aanlegfase en gebruiksfase een risico aanwezig op aantasting of verstoring van jaarrond beschermde nesten van vogels. Dit gaat om de twee turbines in het Swifterbos (zowel het basisalternatief als de varianten van het VKA), de 1 (basisalternatief, variant IA) of 2 turbines (variant IB) bij de Visvijverweg en de Beverweg (alleen variant IB).
- Voor zowel het basisalternatief als de varianten van het VKA van Windplan Blauw is gedurende de dubbeldraaiperiode sprake van meer dan incidentele sterfte van vogels. De meeste slachtoffers kunnen vallen onder lokaal talrijke soorten of soorten die in zeer grote aantallen passeren tijdens de seizoenstrek. De verschillen tussen het basisalternatief en de varianten van het VKA van Windplan Blauw zijn echter beperkt en leiden niet tot een andere effectbeoordeling. Effecten op de gunstige staat van instandhouding van de betrokken soorten zijn niet te verwachten. In de

eindfase van zowel het basisalternatief als de varianten van het VKA van Windplan Blauw neemt de sterfte van vogels af ten opzichte van de referentiesituatie.

### **14.3 Natuurnetwerk Nederland**

- De invloed op NNN is wat betreft ruimtebeslag gering positief ten opzichte van de referentiesituatie, omdat de huidige windturbines in het IJsselmeer die bij aanvang verwijderd worden meer ruimtebeslag hebben dan de huidige windturbines. Voor wat betreft de invloed op geluid is in de eindfase de situatie beter dan in de referentiesituatie omdat de bestaande windturbines (die dubbeldraaien) tot geluidsverstoring kunnen leiden binnen NNN-gebieden. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de varianten van het VKA van Windplan Blauw.

### **14.4 Overig provinciaal natuurbeleid**

- Voor akkerfaunagebieden leidt het plan in de dubbeldraaiperiode tot gering positieve veranderingen en in de eindfase tot positieve veranderingen doordat de huidige windturbines van de referentiesituatie binnen akkerfaunagebied staan en een groter areaal beïnvloeden dan de nieuwe turbines. Dit geldt voor zowel het basisalternatief als de varianten van het VKA van Windplan Blauw.

### **14.5 Kaderrichtlijn Water**

Voor KRW-gebieden zijn geheel geen effecten aanwezig.

### **14.6 Mitigerende maatregelen**

#### *Natura 2000-gebieden*

Voor de vogelsoort fuut (Natura 2000-gebied IJsselmeer) dienen in een passende beoordeling mitigerende maatregelen opgenomen te worden om verstoring van foerageergebied in de aanleg- en gebruiksfase van het windpark te voorkomen. De mitigatie bestaat uit het 'natuurvriendelijk' inrichten van het gebied waar de huidige turbines verwijderd worden. Dat gaat dan vooral over reliëfrijke bodem achterlaten die voor vissen interessant habitat vormt. Dit verhoogt het voedselaanbod voor de fuut. Daarnaast dient dit gebied voldoende vrij van verstoring te blijven. In de passende beoordeling wordt deze mitigerende maatregel nader uitgewerkt en geconcretiseerd.

#### *Broedvogels*

Tijdens de werkzaamheden dient verstoring van broedende vogels en vernietiging van hun nesten en eieren te worden voorkomen. Dit kan door buiten het broedseizoen te werken. Het broedseizoen verschilt per soort. Voor het broedseizoen wordt in het kader

van de Wnb geen standaard periode gehanteerd. Globaal moet rekening worden gehouden met de periode half maart tot en met half augustus.

Indien de werkzaamheden binnen dit seizoen zijn gepland kunnen deze worden uitgevoerd indien is vastgesteld dat met de werkzaamheden geen in gebruik zijnde nesten worden verstoord of vernietigd. De kans hierop wordt verkleind door voorafgaand aan het broedseizoen het plangebied ongeschikt te maken voor broedende vogels. Bijvoorbeeld door de vegetatie rondom de locaties waar gebouwd gaat worden te maaien of geheel te verwijderen.

#### *Vleermuizen*

Met een stilstandvoorziening op (een deel van) de turbines kunnen effecten worden voorkomen op de gunstige staat van instandhouding van alle vleermuissoorten die slachtoffer kunnen worden van de varianten van het VKA van Windplan Blauw. De meest effectieve methode om het aantal vleermuis aanvaringslachtoffers te verlagen is door een windturbine bij lage windsnelheden stil te zetten. Concreet houdt dat in dat de startwindsnelheid verhoogd wordt en dat voorkomen wordt dat de rotorbladen in vrijloop sneller draaien dan 1 rpm.

Vleermuizen zijn op gondelhoogte vrijwel alleen aanwezig bij lage windsnelheden. Figuur 3.1 laat zien dat dit ook in het plangebied op gaat. Boven de 5 m/s (op gondelhoogte) werd alleen incidenteel activiteit vastgesteld. Helaas zijn opnames (figuur 3.1) niet direct te vertalen naar slachtoffers. Bij de laagste windsnelheden worden vleermuizen namelijk wel opgenomen maar er zullen geen slachtoffers vallen omdat de turbine dan stil staat. De percentages opnames en slachtoffers per windsnelheid zullen daarom niet overeenkomen. In hoofdstuk 3 is reeds beschreven dat vleermuizen daarnaast nauwelijks actief zijn op rotorhoogte bij temperaturen onder de 10 graden Celsius en de periode tussen 1 oktober en half juli.

Een stilstandvoorziening kan bestaan uit een vaste grenswaarde zoals het stilzetten van een windturbine beneden een bepaalde windsnelheid (bijvoorbeeld 5,5 m/s).

In Canada en de V.S. heeft dit geresulteerd in een reductie van 44% tot 93% van het aantal slachtoffers met bijbehorend verlies aan energieopbrengst (op jaarbasis) van minder dan 1% (Bearwald *et al.* 2009; Arnett *et al.* 2011). Inmiddels bestaan echter meer geavanceerde methoden die gebruik maken van een variabele startwindsnelheid. Deze methoden hebben tot dusver altijd geresulteerd in een reductie van tenminste 80% met bijbehorend verlies aan energieopbrengst van minder dan 1%. De startwindsnelheid wordt berekend aan de hand van de tijd van het jaar, de tijd van de nacht en de temperatuur. Dit is niet hetzelfde voor alle locaties in de wereld en vereist daarom dat de activiteit van vleermuizen op gondelhoogte tenminste gedurende een geheel seizoen is gemeten. Die metingen worden vervolgens gebruikt om het algoritme te bepalen. Voorbeelden van zulke methoden zijn Chirotech van Biotope en ProBat (O. Behr universiteit Erlangen-Nürnberg). Chirotech rapporteert een reductie van 90% en 96% van het aantal slachtoffers en bijbehorend energieverlies van respectievelijk 0,27% en 0,6% (Lagrange *et al.* 2013). Het algoritme is niet openbaar. ProBat is gratis te downloaden. Met ProBat is het aantal slachtoffers te reduceren tot een vooraf ingestelde waarde. Bij

16 windturbines in Duitsland is met die methode het aantal slachtoffers succesvol teruggebracht van gemiddeld 12 naar de vooraf gekozen waarde (in dat geval 2 slachtoffers). Meer informatie op: [http://www.windbat.techfak.fau.de/tools/probat\\_en.shtml](http://www.windbat.techfak.fau.de/tools/probat_en.shtml)

Het nadeel van Chirotech en ProBat is dat de vleermuisactiviteit eerst een geheel seizoen gemeten dient te worden. Dat is pas mogelijk wanneer de turbines gebouwd zijn. Een alternatief is voor het eerste jaar gebruik te maken van metingen vanuit oude (bestaande) turbines zoals dat in 2016 en 2017 is gebeurd. Wij adviseren daarom om in eerste instantie een stilstandvoorziening te treffen met een vaste grenswaarde voor de startwindsnelheid (5 m/s). Een jaar na ingebruikname van de turbines kan deze stilstandvoorziening verfijnd worden met een variabele grenswaarde voor de startwindsnelheid. Indien blijkt dat de nieuwe turbines minder slachtoffers veroorzaken dan in voorliggende studie is ingeschat dan kan de stilstandvoorziening bij bepaalde turbines achterwege blijven zonder de mortaliteitsnormen te overschrijden.

Voor het eerste operationele jaar zou de stilstandvoorziening er op grond van de metingen in 2016 er als volgt uitzien:

Beneden de 5 m/s (windsnelheid gemeten op gondelhoogte) dienen de rotorbladen van de windturbines niet sneller te draaien dan 1 rpm. Dit betekent een verhoging van de startwindsnelheid naar 5 m/s en het voorkomen dat de rotorbladen gedurende vrijloop sneller bewegen dan 1 rpm.

Dit is alleen nodig in de periode dat vleermuizen voor kunnen komen in het windpark. Vleermuizen zijn alleen te verwachten gedurende de volgende omstandigheden of perioden:

- Tussen zonsondergang en zonsopkomst
- Tussen half juli en 1 oktober
- Bij droog weer
- Bij temperaturen boven de 10 graden Celsius

Indien aan één of meerdere van bovenstaande voorwaarden niet wordt voldaan, dan kan de windturbine zonder beperkingen draaien.

## **14.7 Nader onderzoek**

Aanbevolen wordt om na vaststelling van het Voorkeursalternatief in het kader van de Wet natuurbescherming de volgende onderzoeken te verrichten.

- Onderzoek naar jaarrond beschermde nesten van vogels in de periode van april t/m augustus.
- Onderzoek naar het voorkomen van paar- en verblijfplaatsen van vleermuizen volgens het standaard vleermuisprotocol.

## 15 Literatuur

- Alterra, 2008. Profiel Habitatsoorten. Rivierdonderpad. Alterra, Wageningen.
- Baptist, H., 2005. Vogelslachtofferonderzoek Roggenplaat, rapportage 2004-2005. Rapport 2005/3. Ecologisch Adviesbureau Henk Baptist, Kruisland.
- Barclay, R.M.R., E.F. Baerwald and J.C. Gruver 2007. Variation in bird and bat fatalities at wind energy facilities: assessing the effects of rotor size and tower height. *Can. J. Zool.* 85:381-387.
- Beuker, D. & R. Lensink, 2010. Monitoring windpark windturbines Echteld. Onderzoek naar aanvaringsslachtoffers onder lokale en trekkende vogels. Bureau Waardenburg Rapportnr. 10-033. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Beuker, D., W. Lengkeek, R.C. Fijn & H.A.M. Prinsen, 2009. Duikeenden nabij Windpark Lely, Medemblik. Beknopt veldonderzoek naar gedrag en voedselbeschikbaarheid. Bureau Waardenburg Rapportnr. 09-142, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Boonman M. & R. Lensink, 2017. Vleermuizen en vogels in en rond Windplan Blauw (Flevoland); veldonderzoek 2016-2017. Rapport 17-008, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Boudewijn, T.J., 1989. De Tafeleend *Aythya ferina* als zaadeter in de Grevelingen. *Limosa* 62: 169-176.
- Boudewijn, T.J. & Kuijpers, J.W.M., 1985. Foerageren de Tafeleenden *Aythya ferina* van het Haringvliet in de Grevelingen? *Limosa* 58: 163-166.
- Brenninkmeijer, A. & C. van der Weyde, 2011. Monitoring vogelaanvaringen Windpark Delfzijl-Zuid 2006-2011. A&W rapport 1656. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Faenwâlden.
- Brinkmann R., O. Behr, I. Niermann, and M. Reich. 2011. Entwicklung von Methoden zur Untersuchung und Reduktion des Kollisionsrisikos von Fledermäusen an Onshore-Windenergieanlagen, volume 4 Umwelt und Raum. Cuvillier Verlag, Göttingen.
- Cryan. P. M., P.M. Gorresen, C. D. Hein, M. R. Schirmacher, R. H. Diehl, M.M. Huso, D.T. S. Hayman, P.D. Fricker, F.J. Bonaccorso, D.H. Johnson, K. Heist & D.C. Dalton 2014. Behavior of bats at wind turbines. <http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1406672111>.
- Dirksen, S., A.L. Spaans, J. van der Winden & L.M.J. van den Bergh, 1996. Vogelhinder door windturbines. Landelijk onderzoekprogramma, deel2: nachtelijke vlieghoogtemetingen in het IJsselmeergebied. Bureau Waardenburg Rapportnr. 96.18. Bureau Waardenburg bv/IBN-DLO, Culemborg.
- Dirksen, S., A.L. Spaans & J. van der Winden, 2007. Collision risks for diving ducks at semi-offshore wind farms in freshwater lakes: A case study. In: M. de Lucas, G.F.E. Janss & M. Ferrer (eds). *Birds and wind farms. Risk Assessment and Mitigation*. Blz. 275. Quercus. Madrid, Spain.
- B.W.R. Engels & J.C. Kleyheeg-Hartman, 2016. Zwarte sterns in het plangebied van Windpark Fryslân. Resultaten van veldonderzoek naar vliegintensiteit en vlieghoogte in de nazomer van 2016. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-138. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Everaert, J. & E. Stienen, 2007. Impact of wind turbines on birds in Zeebrugge (Belgium). Significant effect on breeding tern colony due to collisions. *Biodiversity and Conservation* 16: 3345-3359.



- Everaert, J., 2008. Effecten van windturbines op de fauna in Vlaanderen. Onderzoeksresultaten, discussie en aanbevelingen. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2008 (rapportnr. INBO.R.2008.44). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Fernley, J., Lowther, S. & Whitfield, P. 2006. A review of goose collisions at operating wind farms and estimation of the goose avoidance rate. Flintshire: Natural Research Ltd, West Coast Energy and Hyder Consulting.
- Fijn, R.C., K.L. Krijgsveld, W. Tijssen, H.A.M. Prinsen & S. Dirksen, 2012. Habitat use, disturbance and collision risks for Bewick's Swans *Cygnus columbianus* wintering near a wind farm in the Netherlands. *Wildfowl* 62: 97–116.
- Fijn, R.C., K.L. Krijgsveld, H.A.M. Prinsen, W. Tijssen & S. Dirksen, 2007. Effecten op zwanen en ganzen van het ECN windturbines testpark in de Wieringermeer. Aanvaringsrisico's en verstoring van foeragerende vogels. Bureau Waardenburg Rapportnr. 07-094, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Foppen, R., A. van Kleunen, W.-B. Loos, J. Nienhuis & H. Sierdsema, 2002. Broedvogels en de invloed van hoofdwegen, een nationaal perspectief. Een analyse van de gevolgen van wegverkeer voor broedvogels aan de hand van landelijke aantals- en verspreidingsgegevens. SOVON Onderzoeksrapport nr. 2002/08. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek- Ubbergen.
- Goderie, C.R.J., C.T.M. Vertegaal & F.E. Heinis, 2007. MER Bestemming Maasvlakte 2 Bijlage Natuur. Royal Haskoning, Nijmegen.
- Heijligers, W., 2014. Voortoets, cumulatietoets en passende beoordeling. Een weg vol valkuilen. Toets (01), pp: 6-10.
- Hut, R.G.M. van der, Kersten, M., Hoekema, F. & Brenninkmeijer, A. 2007. Kustvogels in het Wadden- en Deltagebied. Verspreidingskaarten van kustvogels voor het calamiteitensysteem CALAMARIS. A&W-rapport 907. Bureau Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- Jansen, E.A., M. Boonman, G. Smit, M. La Haye & H.G.J.A Limpens 2013. Vleermuizen Markermeer en IJsselmeer. Veldinventarisatie 2012 in zoekgebieden voor windenergie. Rapport 12-051 Bureau Waardenburg en Zoogdiervereniging, Culemborg / Nijmegen.
- Kleyheeg-Hartman, J.C., B. Engels, C. Heunks, A. Gyimesi & M.P. Collier, 2015. Zwarte sterns en visdieven in het plangebied van Windpark Fryslân. Resultaten van veldonderzoek naar vliegintensiteit en –gedrag in de nazomer van 2015. Bureau Waardenburg Rapportnr. 15-214. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Kleyheeg-Hartman, J.C. & R.G. Verbeek 2016. Passende Beoordeling Windpark Zeewolde. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-147. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Klop, E., & A. Brenninkmeijer, 2014. Monitoring aanvaringsslachtoffers Windpark Eemshaven 2009-2014. Eindrapportage vijf jaar monitoring. A&W-rapport 1975. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Faenwâlden.
- Krijgsveld, K.L., K. Akershoek, F. Schenk, F. Dijk, H. Schekkerman & S. Dirksen, 2009. Collision risk of birds with modern large wind turbines: reduced risk compared to smaller turbines. *Ardea* 97(3): 357-366.
- Krijgsveld, K.L. & D. Beuker, 2009. Vogelslachtoffers bij windpark Anna Vosdijk op Tholen. Onderzoek naar aanvaringen onder trekkende steltlopers en overwinterende smienten. Bureau Waardenburg Rapportnr. 09-072. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Krijgsveld, K.L., R.R. Smits & J. van der Winden, 2008. Verstoring gevoeligheid van vogels. Update literatuurstudie naar de reacties van vogels op recreatie. Bureau Waardenburg Rapportnr. 08-173. Bureau Waardenburg, Culemborg.

- Lagrange H., P. Rico, Y. Bas, A.-L. Ughetto, F. Melki, C. Kerbiriou 2013. Mitigating bat fatalities from wind-power plants through targeted curtailment: results from 4 years of testing CHIROTECH©. Book of abstracts CWE, Stockholm.
- Langgemach, T. & T. Dürr, 2017. Informationen über Einflüsse der Windenergienutzung auf Vögel, Stand 05. April 2017.
- De Leeuw, J.J., 1997. Demanding divers. Ecological energetics of food exploitation by diving ducks. PhD Thesis. Rijksuniversiteit Groningen.
- Lensink, R. & P.W. van Horssen, 2012. Een matrixmodel om effecten op een populatie te voorspellen van slachtoffers door windturbines. Bureau Waardenburg Rapportnr. 11-198. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Lensink R. , K.L. Krijgsveld & P.W. van Horssen 2012. Versturende effecten van groot vliegverkeer op broedvogels; onderzoek op basis van bestaande gegevens verzameld rond de luchthaven Schiphol en op militaire vliegvelden. Rapport 11-101, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Limpens, H.J.G.A., M. Boonman, F. Korner-Nievergelt, E.A. Jansen, M. van der Valk, M.J.J. La Haye, S. Dirksen & S.J. Vreugdenhil, 2013. Wind turbines and bats in the Netherlands - Measuring and predicting. Report 2013.12, Zoogdiervereniging & Bureau Waardenburg.
- Moedt, S., 2017. De dichtheid van driehoeks- en quaggamosselen in het IJsselmeer. Resultaten van een gebiedsdekkende kartering uitgevoerd in 2017. Rapport J00002475, Eurofins Acquisense, Amsterdam.
- Musters, C.J.M., M.A.W. Noordervliet & W.J.T. Keurs, 1996. Bird casualties caused by an windenergy project in an estuary. *Bird Study* 43, 124-126.
- Nolet, B.A., Baveco, J.M. & Kuipers, H., 2009. Evaluatie opvangbeleid 2005-2008 overwinterende ganzen en smienten. Deelrapport 2. Een modelberekening van de capaciteit van opvanggebieden voor overwinterende ganzen en smienten. Alterra rapport 1840. Alterra, Wageningen.
- Noordhuis, R., S. Groot, M.D. Pires & M. Maarse, 2014. Wetenschappelijk eindadvies ANT-IJsselmeergebied. Vijf jaar studie naar kansen voor het ecosysteem van het IJsselmeer, Markermeer en IJmeer met het oog op de Natura-2000 doelen. Deltares, Wageningen.
- Pondera, 2010. Passende Beoordeling Windpark Noordoostpolder. Pondera consult, Hengelo.
- Pondera, 2015. Passende Beoordeling Windpark Fryslan. Pondera consult, Hengelo.
- Poot, M.J.M., I. Tulp, L.M.J. van den Bergh, H. Schekkerman & J. van der Winden, 2001. Effect van mist-situaties op vogelvlieggedrag bij het windpark Eemmeer. Zijn er aanwijzingen voor verhoogde aanvaringsrisico's? Rapport 01-072. Bureau Waardenburg bv, Culemborg
- Plonczkier, P. & I.C. Simms, 2012. Radar monitoring of migrating pink-footed geese: behavioural responses to offshore wind farm development. *Journal of Applied Ecology* 49: 1187–1194.
- Rijkswaterstaat, 2012. Toetsingskader Waterkwaliteit van het Beheer- en ontwikkelplan rijkswateren. Herziening 2012. Rijkswaterstaat.
- Rijkswaterstaat 2016a. Concept Beheerplan Natura 2000 Ketel- en Vossemeer. Rijkswaterstaat.
- Rijkswaterstaat 2016b. Concept Beheerplan Natura 2000 IJsselmeer. Rijkswaterstaat.
- Rydell, J., L. Bach, M.J. Dubourg-Savage, M. Green, L. Rodrigues & A. Hedenström, 2010a. Bat mortality at wind turbines in northwestern Europe. *Acta Chiropterologica* 12(2):261-274.

- Schaut, C., K. Aper & C. Derde, 2008. Aanvaring van vogels met MW-windturbines in de haven van Antwerpen. Rapport 2008-CS1. Fortech Studie bvba, Vrasene.
- Schekkerman, H., L.M.J. van de Bergh, K. Krijgsveld & S. Dirksen, 2003. Effecten van moderne, grote windturbines op vogels. Onderzoek naar verstoring van watervogels bij het windpark Eemmeerdiijk. Alterra, Wageningen.
- Seiche, K. 2008. Fledermause und windenergieanlagen in Sachsen 2006. Report to Freistaat Sachsen. Landesamt für umwelt und geologie. [Ww.smul.sachsen.de/lfug](http://Ww.smul.sachsen.de/lfug)
- Steunpunt Natura 2000, 2010. Leidraad bepaling significantie. Nadere uitleg van het begrip 'significante gevolgen' uit de Natuurbeschermingswet. versie 27 mei 2010. RegieBureau Natura 2000, Utrecht.
- Tulp, I., H. Schekkerman, J.K. Larsen, J. van der Winden, R.J.W. van de Haterd, P.W. van Horssen, S. Dirksen & A.L. Spaans, 1999. Nocturnal flight activity of sea ducks near the wind park Tunø Knob in the Kattegat. Rapport 99.64. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Tulp I., M.J.S.M. Reijnen, C.J.F. ter Braak, E. Waterman, P.J.M. Bergers, S. Dirksen, R.P.H. Snep & W. Nieuwenhuizen, 2002. Effecten van treinverkeer op dichtheden van weidevogels. Rapport 02-034. Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- Van Dam, C., A.D. Buijse, W. Dekker, R.M. van Eerden, J.G.P. Klein Breteler & R. Veldkamp, 1995. Aalscholvers en beroepsvisserij in het IJsselmeer, het Markermeer en Noordwest-Overijssel. Rapport IKC-NBLF 19. IKC-NBLF, Wageningen.
- Van Rijn, S., 2010. Doeluitwerking Natura 2000 IJsselmeergebied. Rijkswaterstaat Waterdienst, Lelystad.
- Van Vliet, F., M. Van der Valk, M. Boonman, K.D. van Straalen, J.C. Kleyheeg & J. Van der Winden, 2014. Natuurtoets Windpark Wieringermeer. Toetsing in het kader van de Flora- en faunawet. Bureau Waardenburg Rapportnr. 13-244. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek, R.G., D. Beuker, J.C. Hartman & K.L. Krijgsveld, 2012. Monitoring vogels Windpark Sabinapolder. Onderzoek naar aanvaringsslachtoffers. Bureau Waardenburg Rapportnr. 11-189. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek, R.G., M. Boonman, N. van Kessel, C. Heunks & J.C. Kleyheeg-Hartman, 2016a. Windpark Zeewolde en effecten op natuur. Achtergrondrapport Natuur voor MER Windpark Zeewolde. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-059. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek, R.G., M. Boonman, R.R. Smits & C. Heunks, 2016b. Effecten op beschermde soorten Voorkeursalternatief Windpark Zeewolde. Aanvulling op het MER voor effectbepaling en –beoordeling Flora- en faunawet en Wet Natuurbescherming. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-156. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verbeek R.G. & R. Lensink 2017. Windplan Blauw en effecten op natuur; achtergrondrapport bij het MER. Fase 1. Rapport 17.040, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- van der Winden J., S. Dirksen & M. Poot, 2018. Vismigratie in het IJsselmeergebied. Aantalsontwikkeling, kolonisatie eilanden en broedsucces. Rapport 2018-02, Jan van der Winden Ecology, Utrecht.
- Wanningen, H. K. van den Wijngaard, T. Buijse & N. Breve, 2012. Nederland leeft met Vismigratie. Actualisatie landelijke database vismigratie.

Winkelman, J.E., 1989. Vogels en het windpark nabij Urk (NOP): aanvaringslachtoffers en verstoring van pleisterende eenden ganzen en zwanen. RIN-rapp. 89/15. RIN, Arnhem.

Winkelman, J.E., 1992. De invloed van de Sep-proefwindcentrale te Oosterbierum (Fr.) op vogels. 1. Aanvaringslachtoffers. RIN-rapp. 92/2. IBN-DLO, Arnhem.



# Bijlage 1 Kader Wet natuurbescherming

## 1.1 Inleiding

Vanaf 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming (kortweg: Wnb) in werking. Deze wet vervangt de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet. Met de inwerkingtreding van de Wnb zijn de provincies het bevoegde gezag voor de ontheffing- en vergunningverlening voor plannen en projecten en voor het vaststellen van vrijstellingsregelingen. Bij provincie overschrijdende projecten is dit de minister van EZ.

Deze bijlage vat het wettelijk kader samen voor toetsing van ruimtelijke ingrepen en andere handelingen. In paragraaf 1.2 komen algemene bepalingen van de wet aan de orde. Gebiedsbescherming is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 2 Natura 2000-gebieden' en is hier samengevat in paragraaf 1.3. De bescherming van soorten is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 3 Soorten' en in deze bijlage samengevat in paragraaf 1.4. De bescherming van bomen en bos is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 4 Houtopstanden, hout en houtproducten' en is hier samengevat in paragraaf 1.5. Andere onderdelen van de Wnb zoals jacht, schadebestrijding, overlastbestrijding, faunabeheer en omgang met exoten maken geen deel uit van deze bijlage.

## 1.2 Algemene bepalingen

Art 1.10 De Wet natuurbescherming is gericht op:

- het beschermen en ontwikkelen van de natuur, mede vanwege de intrinsieke waarde, en het behouden en herstellen van de biologische diversiteit;
- het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de natuur ter vervulling van maatschappelijke functies, en
- het verzekeren van een samenhangend beleid gericht op het behoud en beheer van waardevolle landschappen, vanwege hun bijdrage aan de biologische diversiteit en hun cultuurhistorische betekenis, mede ter vervulling van maatschappelijke functies.

Art 1.11 Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving. Deze zorgplicht houdt in elk geval in dat handelingen waarvan redelijkerwijs verwacht mag worden dat ze nadelige gevolgen kunnen hebben voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende dieren en planten achterwege blijven, dan wel dat noodzakelijke maatregelen worden getroffen om negatieve gevolgen te voorkomen, of voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen ze beperkt of ongedaan worden gemaakt.

Art 1.12 Gedeputeerde staten van de provincies dragen zorg voor:

- het nemen van de nodige maatregelen voor de bescherming, de instandhouding of het herstel van biotopen en leefgebieden in voldoende gevarieerdheid voor alle van nature in het wild levende vogelsoorten en planten en dieren en hun habitats van

- bijlagen II, IV en V bij de Habitatrichtlijn en habitattypen van bijlage I van de Habitatrichtlijn;
- het behoud of het herstel van een gunstige staat van instandhouding van de met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende van nature in het wild voorkomende dier- en plantensoorten;
  - de totstandkoming en instandhouding van een samenhangend landelijk ecologisch netwerk, genaamd Natuurnetwerk Nederland.

Gedeputeerde staten kunnen gebieden buiten het Natuurnetwerk Nederland aanwijzen die van provinciaal belang zijn vanwege hun natuurwaarden of landschappelijke waarden, met inachtneming van hun cultuurhistorische kenmerken. Deze gebieden worden aangeduid als 'bijzondere provinciale natuurgebieden' en 'bijzondere provinciale landschappen'.

### 1.3 Natura 2000-gebieden

De Wnb heeft tot doel het beschermen en in stand houden van Natura 2000-gebieden.

#### Relevante wettelijke bepalingen

De beoordeling van projecten en andere handelingen wordt geregeld in artikel 2.7 tot en met artikel 2.9. Aanwijzingsbesluiten geven de instandhoudingsdoelstellingen ten aanzien van de leefgebieden voor vogels van de Vogelrichtlijn, de natuurlijke habitats en de habitats van soorten van de Habitatrichtlijn. De instandhoudingsmaatregelen zijn voor elk gebied beschreven in het beheerplan. Tevens beschrijft het beheerplan welke handelingen en ontwikkelingen in het gebied en daarbuiten het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen niet in gevaar brengen. Voor het uitvoeren van plannen of projecten kan GS de verplichting opleggen tot preventieve of herstelmaatregelen. Dit is niet van toepassing indien voor het plan of project een (omgevings)vergunning is verleend.

#### Beoordeling van plannen en projecten

Art. 2.7 Voor een plan dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van een Natura 2000-gebied, en dat afzonderlijk of in combinatie (in cumulatie) met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor een Natura 2000-gebied, is een **passende beoordeling** noodzakelijk.

Er is een **vergunning** nodig van GS voor projecten of andere handelingen die de kwaliteit van de natuurlijke habitats of de habitats van soorten in dat gebied kunnen verslechteren of een significant verstorend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor dat gebied is aangewezen. De bevoegdheid ten aanzien van de vergunningverlening ligt bij GS van de provincie waarin het project wordt uitgevoerd.

Er geldt een **uitzondering op de vergunningprocedure** op grond van de Wet natuurbescherming: als via een andere wettelijke bepaling een passende beoordeling verplicht is (bijvoorbeeld op grond van de Tracéwet of de Spoedwet wegverbreding) voor de besluitvorming.

Art. 2.9 Géén vergunning is nodig:

- Als het project of de handeling is opgenomen in een Natura 2000-beheerplan of in een vastgesteld programma voor Natura 2000-gebieden (zoals de PAS). Voorwaarde is dat 1) ten aanzien van het plan of het programma een passende beoordeling van projecten is uitgevoerd waaruit de zekerheid is verkregen dat het project de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied niet zal aantasten, en 2) dat het bestuursorgaan dat het plan of programma heeft vastgesteld, tevens bevoegd gezag is voor vergunningverlening of dat dit bestuursorgaan heeft ingestemd met het plan of programma.
- Als het project of de handeling al bestond of bekend was op de referentiedatum 31 maart 2010 of later als het gebied later is aangewezen (ook wel bekend als bestaand gebruik).
- Als het project of de handeling behoort tot door PS bij verordening aangewezen categorieën van gevallen.

## Toelichting op begrippen

### *Habitattoets*

De habitattoets is de verzamelnaam van toetsingen van effecten van plannen en projecten op de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. In beginsel worden de effecten van plannen en projecten op Natura 2000-gebieden 'passend beoordeeld'. Als er kans is op significant negatieve effecten en mitigerende maatregelen bij de beoordeling zijn betrokken wordt gesproken over een '**passende beoordeling**'. Om procedurele redenen kan er voor worden gekozen om een **oriëntatiefase** – soms ook wel '**voortoets**' genoemd – te doorlopen. De inhoudelijke studie is in de oriëntatiefase in grote lijnen identiek aan een passende beoordeling, echter mitigerende maatregelen zijn bij de oriëntatiefase niet bij de beoordeling betrokken. Als de conclusie is dat significante negatieve effecten niet op voorhand kunnen worden uitgesloten en maatregelen nodig zijn om significant negatieve effecten met zekerheid te voorkomen, zal alsnog een passende beoordeling nodig zijn.

### *Mitigerende maatregelen*

Mitigerende maatregelen zijn maatregelen ter voorkoming of beperking van het (mogelijke) effect van het project of andere handeling en deze maatregelen zijn onlosmakelijk verbonden zijn met een project / andere handelingen

### *Cumulatieve effecten*

Voor de habitattoets geldt uitdrukkelijk dat voor elke activiteit onderzocht moet worden of er mogelijke significante effecten zijn als gevolg van de activiteit afzonderlijk *en* in combinatie met andere plannen en projecten. In het laatste geval moeten de gezamenlijke ofwel cumulatieve effecten beoordeeld worden in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. Het gaat daarbij om alle plannen en projecten die op bestuurlijk niveau zijn goedgekeurd en die nog niet (volledig) zijn gerealiseerd.



### *Significantie*

Van significante effecten kan sprake zijn als ten gevolge van het plan of project realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen wordt bemoeilijkt of onmogelijk wordt gemaakt. In de Leidraad bepaling Significantie is het begrip 'significante gevolgen' toegelicht.<sup>8</sup>

### *Externe werking*

Ook activiteiten buiten het Natura 2000-gebied kunnen vergunningplichtig zijn als die activiteiten negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied (kunnen) veroorzaken. Dit wordt de 'externe werking' van de bescherming genoemd.

### **Programma Aanpak Stikstof**

Op 1 juli 2015 is de Programma Aanpak Stikstof (PAS) in werking getreden. Dit programma geeft met een gericht pakket van herstelmaatregelen enerzijds waarborgen voor behoud en herstel van stikstofgevoelige habitats en leefgebieden van soorten en biedt anderzijds ruimte voor nieuwe economische activiteiten. Voor projecten die vermeld zijn op een lijst met prioritaire projecten is op voorhand ruimte gereserveerd. Voor nieuwe projecten (niet-prioritair) geldt bij een toename van stikstofdepositie op een stikstof gevoelig habitat met thans al een overschrijding het volgende:

- Activiteiten met een stikstofdepositie vanaf 1 mol/ha/jaar zijn vergunningplichtig.
- Activiteiten met een stikstofdepositie onder 0,05 mol/ha/jaar zijn niet vergunningplichtig.
- Voor activiteiten met een stikstofdepositie tussen 0,05 mol/ha/jaar – 1 mol/ha/jaar moet voor het Natura 2000-gebied worden nagegaan wat de actuele geldende grenswaarde is. Bij 95% uitgegeven depositieruimte wordt de grenswaarde verlaagd naar 0,05 mol/ha/jaar; dan is dus een vergunning nodig bij een stikstofdepositie hoger dan 0,05 mol/ha/jaar (anders bij 1 mol/ha/jaar)

De omvang van de stikstofdepositie als gevolg van een project moet worden vastgesteld aan de hand van het rekenmodel AERIUS Calculator.

## **1.4 Soorten**

### **Verbodsbepalingen**

De Wnb onderscheid bij de bescherming van soorten drie beschermingsregimes:

#### Art. 3.1 Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn

1. Het is verboden opzettelijk in het wild levende vogels (VR artikel 1) te doden of te vangen.
2. Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld onder 1 te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen.
3. Het is verboden eieren van vogels als bedoeld onder 1 te rapen en deze onder zich te hebben.
4. Het is verboden vogels als bedoeld onder 1 opzettelijk te storen.

---

<sup>8</sup> Leidraad bepaling significantie. Nadere uitleg van het begrip 'significante gevolgen' uit de Natuurbeschermingswet. Publicatie Steunpunt Natura 2000, versie 27 mei 2010.

5. Het verbod, opzettelijk storen, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.

Het ministerie heeft een lijst gemaakt van soorten vogels die hun nest doorgaans het hele jaar door of telkens opnieuw gebruiken. Deze nesten zijn jaarrond beschermd<sup>9</sup>. Voor andere soorten geldt dat de nesten alleen beschermd zijn wanneer zij (in het broedseizoen) in gebruik zijn.

#### Art. 3.5 Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn

1. Het is verboden in het wild levende **dieren** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage II, VvBonn Bijlage I) opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden dieren als bedoeld onder 1 opzettelijk te verstoren.
3. Het is verboden eieren van dieren als bedoeld onder 1 in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen.
4. Het is verboden voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld onder 1 te beschadigen of te vernielen.
5. Het is verboden **planten** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage I) in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

#### Art. 3.10 Beschermingsregime andere soorten

1. Het is verboden in het wild levende **zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers** van de soorten, genoemd in de bijlage bij de Wet, onderdeel A, natuurbescherming opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld onder 1 opzettelijk te beschadigen of te vernielen.
3. Het is verboden **vaatplanten** genoemd in de bijlage, onderdeel B, bij de Wet natuurbescherming, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

### **Ontheffingen en vrijstellingen**

Gedeputeerde staten kunnen een ontheffing verlenen van verboden die gelden voor Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn (Art 3.3), Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn (Art 3.8) en Beschermingsregime andere soorten (Art 3.10 lid 2). Provinciale staten en de Minister kunnen bij verordening vrijstelling verlenen van deze verboden (Art 3.3, Art 3.8)

Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend als aan de volgende voorwaarden is voldaan:

- er bestaat geen andere bevredigende oplossing,
- er is voldaan aan een in Art 3.3 dan wel Art 3.8 genoemd belang,
- er is geen sprake van een verslechtering van de (gunstige) staat van instandhouding van de desbetreffende soort.

Aan een ontheffing kunnen voorwaarden worden gesteld om schade te beperken of te

---

<sup>9</sup> Zie de Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingrepen, ministerie van LNV, augustus 2009.

compenseren zodat er geen afbreuk wordt gedaan aan de Svl.

Art 3.3, Art 3.8 De verboden voor zijn niet van toepassing op handelingen ten behoeve van instandhoudingsmaatregelen en handelingen in het kader van een Natura 2000-beheerplan of een vastgesteld programma (zoals bijvoorbeeld de PAS).

Art. 3.10 Voor soorten vallend onder '*Beschermingsregime andere soorten*' kan de provincie een vrijstelling verlenen voor handelingen in het kader van de **ruimtelijke inrichting of ontwikkeling** van gebieden en **bestendig beheer of onderhoud**.

Art. 3.31 De hierboven genoemde verboden onder de drie beschermingsregimes zijn niet van toepassing op handelingen die zijn beschreven in en aantoonbaar worden uitgevoerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde **gedragscode** en die plaatsvinden in het kader van bestendig beheer of onderhoud en ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

## 1.5 Houtopstanden

Hoofdstuk 4, paragraaf 4.1 van de Wnb regelt de verbodsbepalingen ten aanzien van houtopstanden. In de artikelen van § 4.1 zijn meer uitzonderingen aangegeven.

Art. 4.1 De bepalingen in § 4.1 hebben o.a. geen betrekking op houtopstanden binnen de bebouwde kom, op erven of in tuinen, wegbeplantingen, beplanting langs rijkswegen, boomsingels en in het geval van het dunnen van een houtopstand.

Art. 4.2 Het is verboden een houtopstand geheel of gedeeltelijk te vellen of te doen vellen, met uitzondering van het periodiek vellen van vriend- of hakhout, zonder voorafgaande melding daarvan bij gedeputeerde staten.

Art. 4.3 Als een houtopstand geheel of gedeeltelijk is geveld, met uitzondering van het periodiek vellen van vriend- of hakhout, geldt een plicht tot herbeplanten van dezelfde grond binnen drie jaar na het vellen.

Art. 4.4 De bepalingen in § 4.1 zijn eveneens niet van toepassing als het vellen van houtopstanden en herbeplanten wordt gerealiseerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde gedragscode.

## Bijlage 2 Windturbines en vogels

Onderzoek naar effecten van windturbines op vogels heeft drie verschillende typen effecten laten zien, namelijk aanvaringen van vliegende vogels, habitatverlies of verstoring van broedende, foeragerende of rustende vogels en barrièrewerking voor vliegende vogels.

### 2.1 Aanvaringen

Vogels kunnen door aanvaringen met de rotorbladen en mast of door lucht-wervelingen in het zog achter de windturbine gewond raken of sterven. Het aantal aanvaringen is afhankelijk van de intensiteit van vliegbewegingen en het aanvaringsrisico.

#### *Vliegintensiteit*

Het aantal slachtoffers wordt in belangrijke mate bepaald door de vliegintensiteit van vogels op rotorhoogte (Desholm *et al.* 2006). Variatie in deze vliegintensiteit wordt veroorzaakt door het aantal vogels dat in het gebied voorkomt of doorkruist, de soortensamenstelling van deze vogels, hun vlieggedrag en vlieghoogte en mate van uitwijking (Hötker *et al.* 2006, Gove *et al.* 2013, Grünkorn *et al.* 2016). Het aantal slachtoffers varieert daarmee sterk per locatie. Zo vallen in en nabij vogelrijke gebieden, zoals wetlands en nabij broedkolonies, significant meer slachtoffers dan in en nabij minder vogelrijke gebieden (Hötker *et al.* 2006, Everaert 2014, Grünkorn *et al.* 2016).

Een deel van het aantal aanvaringsslachtoffers wordt gevormd door vogels op de jaarlijkse seizoenstrek in voorjaar en najaar, doordat dan sprake is van de verplaatsing van tientallen miljoenen individuen en dus een hoge vliegintensiteit (Erickson *et al.* 2014). Afhankelijk van de weersomstandigheden, zullen de meeste vogels op seizoenstrek een windpark op grote hoogte passeren, maar tijdens tegenwind vliegt een deel hiervan ook op rotorhoogte. Hierdoor kan het percentage 's nachts trekkende zangvogels onder aanvaringsslachtoffers variëren van nihil (Grünkorn *et al.* 2016), tot 9% op een Duits eiland in de Oostzee (Welcker *et al.* 2017), 13% in de Eemshaven (Klop & Brenninkmeijer 2014) en 29% in de Wieringermeer (Krijgsveld *et al.* 2009). Deze onderzoeken suggereren dat 's nachts langstreckende vogelsoorten niet per sé een groter aanvaringsrisico hebben dan overdag actieve vogelsoorten. Een groot deel van de lokale vogels vliegt laag, vaak zelfs onder rotorhoogte, maar bepaalde soortgroepen, zoals roofvogels, meeuwen, duiven en zwaluwen vliegen regelmatig op rotorhoogte en worden ook vaker slachtoffer (Grünkorn *et al.* 2016). Kiekendieven vormen een uitzondering onder de roofvogels omdat ze maar een beperkt deel van de tijd op rotorhoogte vliegen en daarom van alle soorten roofvogels het minst vaak aanvaringsslachtoffer van windturbines worden (Whitfield & Madders 2006, Hötker *et al.* 2013, Oliver 2013).

Het verschil in het aantal aanvaringsslachtoffers tussen soorten wordt voor een groot deel ook bepaald door de mate van uitwijking voor windturbines. Ganzen en kraanvogels mijden zowel het hele windpark (macro uitwijking) als individuele turbines (micro

uitwijking: Fijn *et al.* 2012, Grünkorn *et al.* 2016). Ook steltlopers, waaronder de soorten kievit en wulp, worden relatief weinig als aanvarings-slachtoffer gevonden, waarschijnlijk vanwege hun sterke uitwijkgedrag (Hötker *et al.* 2006, Winkelman *et al.* 2008). Daarentegen houden bijvoorbeeld roofvogels en meeuwen, en soorten zoals wilde eend, houtduif, veldleeuwerik en spreeuw, zich meer op in en nabij windparken dan andere soorten en worden daardoor ook vaker slachtoffer van een aanvaring met een windturbine (Everaert 2014, Morinha *et al.* 2014, Grünkorn *et al.* 2016).

#### *Aanvaringsrisico*

Het aanvaringsrisico is de kans op aanvaring met een windturbine voor een vogel die door een windpark vliegt. Dit aspect is minder goed onderzocht dan het aantal slachtoffers zelf. In het algemeen wordt aangenomen dat het aanvaringsrisico het hoogst is tijdens de nacht en onder slechte zichtomstandigheden (mist, regen). Winkelman (1992) berekende een gemiddeld aanvaringsrisico van 0,02% voor alle vogels (niet soortspecifiek) die overdag en 's nachts het windpark passeerden. Voor de soorten die alleen 's nachts passeerden bedroeg dit gemiddeld 0,17%. Krijgsveld *et al.* (2009) vonden voor drie windparken in Nederland een gemiddeld aanvaringsrisico voor nachtactieve soorten van 0,14% (niet soort-specifiek). Voor sommige dagactieve soorten, zoals meeuwen-, stern- en enkele roofvogelsoorten, zijn echter ook relatief hoge aanvaringsrisico's vastgesteld (Everaert *et al.* 2002, Krijgsveld *et al.* 2009, Langgemach & Dürr 2017). Dit komt mogelijk doordat deze soorten overdag al vliegend op zoek gaan naar voedsel, en dan meer op de grond onder hen gefocust zijn dan op de omgeving die voor hen ligt (Martin 2011).

#### *Aantal aanvaringen*

In vergelijking met het verkeer of met hoogspanningslijnen, vallen bij windturbines relatief weinig slachtoffers. Het gedocumenteerde gemiddelde aantal aanvarings-slachtoffers met windturbines ligt tussen 0 en de 63 vogelslachtoffers per turbine per jaar, met een maximum van 190 (Everaert 2014). De grote variatie in het aantal slachtoffers per turbine wordt geïllustreerd door een recent onderzoek in de Eemshaven, een 'hot spot' voor vogels op seizoenstrek. Op deze ene locatie varieerden de aantallen slachtoffers per windturbine tussen de 1 en 213 vogels per jaar (Klop & Brenninkmeijer 2014).

Onderzoek bij windparken met windturbines van  $\geq 1,5$  MW heeft aangetoond dat de slachtofferaantallen per windturbine vergelijkbaar zijn met de aantallen bij kleinere windturbines (Krijgsveld *et al.* 2009, Smallwood & Karas 2009). Het aantal aanvaringen per windturbine neemt dus niet lineair met het rotoroppervlak toe. Dit impliceert een vermindering van het aantal aanvarings-slachtoffers met een toename van de omvang van windturbines (Everaert 2014). Daarnaast is er geen lineair verband tussen turbinehoogte en het aantal aanvaringen (Erickson *et al.* 2014). Grotere windturbines staan verder uit elkaar en de rotoren draaien op grotere hoogte boven de grond en vaak ook langzamer, waardoor vogels er makkelijker tussendoor en onderdoor kunnen vliegen, zoals in bovengenoemde studies het geval was.

### *Effecten op populatieniveau*

Effecten op populatieniveau zijn voor de meeste soorten niet aan de orde (Zimmerling *et al.* 2013, Erickson *et al.* 2014, Grünkorn *et al.* 2016). Aanwijzingen voor populatie-effecten zijn tot nu toe vooral gevonden voor langzaam reproducerende soorten, wanneer die in relatief hoge aantallen aanvaringslachtoffer worden. Voorbeelden hiervan zijn sommige zeevogelsoorten (Stienen *et al.* 2007) en roofvogelsoorten (Bellenbaum *et al.* 2013, Grünkorn *et al.* 2016). In het algemeen geldt dat effecten op populatieniveau verwacht kunnen worden wanneer een windpark gesitueerd is op een locatie met veel vliegbewegingen van soorten die een hoog aanvaringsrisico kennen, zoals in bovengenoemde studies het geval was. Een passende locatiekeuze, zowel van het windpark als van de individuele windturbines daarbinnen, is daarmee een belangrijke factor om negatieve effecten op vogelpopulaties te verkleinen (Balotari-Chiebao *et al.* 2015, Grünkorn *et al.* 2016).

## **2.2 Verstoring**

Verstoringsreacties kunnen zich uiten in verandering in locatiekeuze, fysiologie en gedrag. Door de aanwezigheid van de windturbine en/of het geluid en de beweging van de draaiende rotorbladen, of door de verhoogde menselijke aanwezigheid (doorgaans voor onderhoud), kan een bepaald gebied rond de windturbine c.q. het windpark in lagere dichtheden worden benut, of als habitat in zijn geheel verloren gaan. Een dergelijke verstoring kan effect hebben op de reproductie en de overleving van individuen, met als gevolg veranderingen in populatieomvang (Whalen 2015, Zwart *et al.* 2016).

### *Factoren die een rol spelen bij verstoringseffecten*

De verstoringsafstand en de mate waarin vogels verstoord worden verschilt per soort, seizoen, locatie en functie van het gebied voor de vogels en is ook afhankelijk van de omvang en lay-out van het windpark. Verder geldt dat in de meeste gevallen niet alle vogels binnen de beschreven verstoringsafstanden verdwijnen, maar dat de aantallen lager zijn in vergelijking met soortgelijke gebieden zonder de verstorings-bron. Voor de meeste soorten wordt aangenomen dat buiten het broedseizoen de verstoringsafstand toeneemt met de omvang van het windpark. Voor ganzen, smient, kievit en goudplevier is deze relatie statistisch significant (Hötker *et al.* 2006). Sommige studies tonen aan dat vogels gewend kunnen raken aan wind-turbines (Madsen & Boertmann 2008, Fijn *et al.* 2012), terwijl bij andere juist een afname in vogeldichtheden in de tijd is geconstateerd (Hötker *et al.* 2006). Daarnaast is voor verschillende soorten, waaronder verschillende zangvogel- en roofvogelsoorten, aangetoond dat ze niet of weinig beïnvloed worden door de aanwezigheid van de windturbines (Hötker *et al.* 2013, Stevens *et al.* 2013, Hale *et al.* 2014, Hernández-Pliego *et al.* 2015). Grotere, langzaam draaiende turbines zouden, doordat ze rustiger lijken, een minder verstorend effect kunnen hebben. Ze zijn echter veel groter, hetgeen even goed tot meer verstoring kan leiden. Een studie bij 1 MW turbines duidde in ieder geval niet op een verstoring die wezenlijk anders was dan bij kleine turbines (Schekkerman *et al.* 2003). Volgens recente gegevens kan tijdens de

bouwfase van een windpark meer verstoring optreden dan tijdens de operatiefase (Birdlife Europe 2011).

#### *Broedvogels*

In de gebruiksfase hebben windturbines in het algemeen een beperkte versturende invloed op broedvogels (Pearce-Higgins *et al.* 2009). Bij veel soorten zijn in het geheel geen versturende effecten in de broedperiode aangetoond, en waar dat wel het geval is, zijn de effectafstanden geringer dan die buiten de broedperiode. Doordat vogels in het broedseizoen doorgaans in ruimtelijk verspreide territoria voorkomen zijn de aantallen beïnvloede vogels daarnaast veelal kleiner dan buiten het broedseizoen.

De meeste soorten roofvogels vertonen geen vermijding van windparken. In verschillende studies konden geen statistisch aantoonbare effecten worden gevonden van windturbines op het aantal nesten, nestplaatskeuze en/of foerageer-en -areaal in het broedseizoen (Bellebaum *et al.* 2013, Hötker *et al.* 2013, Balotari-Chiebao *et al.* 2015, Hernández-Pliego *et al.* 2015, Grünkorn *et al.* 2016).

Steltlopers die in de open agrarische gebieden van NW-Europa broeden (o.a. kievit, wulp en scholekster), mijden windparken veelal tot maximaal 100 m (Steinborn *et al.* 2011, Steinborn & Steinmann 2014). Voor broedende zangvogels in dezelfde gebieden (o.a. veldleeuwerik, gele kwikstaart, roodborsttapuit) zijn tot nu toe geen of slechts geringe (< 50 m) verstoringseffecten vastgesteld. Alleen voor de gras-pieper laten verschillende onderzoeken uiteenlopende resultaten zien en kan op basis hiervan niet worden uitgesloten dat de soort tot circa 100 m verstoord wordt (Steinborn *et al.* 2011).

Voor broedvogels van bos en halfopen gebied zijn geen of in slechts beperkte mate effecten van windturbines op de aantallen en ruimtelijke verspreiding vastgesteld (Garcia *et al.* 2015, Reichenbach 2015). De dichtheid van vogels in de directe omgeving van windturbines in bossen verschilde niet van die in nabijgelegen ongestoorde referentiegebieden. Tijdens de aanleg vond wel een tijdelijke terugval in aantal territoria plaats, maar in de gebruiksfase namen alle soorten weer in aantal toe (Garcia *et al.* 2015). Daarnaast werd een (niet significant) verstoringseffect op vijf soorten spechten (maar niet de algemene grote bonte specht) gevonden tot 250 m afstand (Reichenbach 2015).

#### *Foeragerende en rustende vogels buiten het broedseizoen*

Onder een aantal vogelsoorten van agrarische gebieden (o.a. zaadeters, kraaiachtigen en leeuweriken) konden ook buiten het broedseizoen geen significante verstoringseffecten van windturbines worden vastgesteld (Devereux *et al.* 2008, Steinborn *et al.* 2011). Echter, voor veel vogelsoorten zijn wel versturende effecten van windturbines buiten de broedperiode vastgesteld. Als maximum verstoringafstand van windturbines op niet-broedende vogels wordt over het algemeen 600 m gebruikt (Birdlife Europe 2011), maar dit is sterk soort-specifiek en bedraagt meestal kleinere afstanden. De gemiddelde verstoringafstand voor zwanen-, ganzen- en enkele steltlopersoorten, zoals wulp, kievit en goudplevier, ligt bijvoorbeeld tussen 150-400 m (Hötker *et al.* 2006,

Steinborn *et al.* 2011, Langgemach & Dürr 2017). Voor de meeste andere soort(groep)en die buiten het broedseizoen in groepen rusten of foerageren (o.a. eenden, meeuwen, duiven, spreeuw), vormen verstoringsafstanden van 100-200 m veelal de bovengrens (Winkelman 1989, Hötker *et al.* 2006, Steinborn *et al.* 2011). Alle voornoemde soortgroepen vertonen soms gewenning voor windparken. Zo is bij kleine rietganzen in een tienjarige studie vastgesteld dat de vogels steeds dichterbij windturbines zijn gaan foerageren en op een gegeven moment tussen de windturbines verbleven (Madsen & Boertman 2008). Verder lijkt de omvang van het effect ook afhankelijk te zijn van het voedselaanbod. Bijvoorbeeld, voor brandganzen en kleine zwanen is vastgesteld dat beide soorten een grotere afstand tot de windturbines aanhouden aan het begin van de winter, wanneer meer voedsel beschikbaar is, dan aan het eind van de winter (Fijn *et al.* 2012). Ook is aangetoond dat een relatief grotere verplaatsing van vogels kan optreden als in de directe omgeving alternatieve foerageergebieden aanwezig zijn. Zo vermeerde ongeveer 75% van de Kievieten een graslandpolder na de plaatsing van vier windturbines en verbleef in een nieuw aangelegd natuurgebied enkele kilometers verderop (Beuker & Lensink 2010).

## 2.3 Barrièrewerking

Bij nadering van een windpark passen vrijwel alle vogels hun vliegroutes aan, ofwel door het gehele windpark, ofwel door individuele turbines te vermijden. Dit gedrag vermindert weliswaar de kans op een aanvaring, maar kan leiden tot een verhoogd energieverbruik. De reacties zijn afhankelijk van het type windturbine en de omvang van het windpark, en verschillen ook binnen een soort en tussen soorten. Als het windpark in een groot cluster of in een lange lijn is opgesteld, kan het door de verhoogde vliegkosten voor vogels een barrière in een vliegroute worden. Dit zou kunnen leiden tot het onbereikbaar of onbruikbaar worden van foerageer- of rust-gebieden. Om barrièrewerking te minimaliseren kunnen windparken zo ontworpen worden dat lange lijnopstellingen van turbines voorkomen worden of op bepaalde afstanden met openingen onderbroken worden. Het opschalen van windparken heeft een gunstig effect, omdat bij een toename van de turbineomvang de tussenafstand tussen turbines ook groter wordt (Smallwood & Karas 2009, Everaert 2014).

### Literatuurlijst

- Balotari-Chiebao, F., J.E. Brommer, T. Niinimäki, & T. Laaksonen, 2015. Proximity to wind-power plants reduces the breeding success of the white-tailed eagle. *Anim Conserv*, 19: 265–272.
- Bellebaum, J., F. Korner-Nievergelt, T. Dürr & U. Mammen, 2013. Wind turbine fatalities approach a level of concern in a raptor population, *Journal for Nature Conservation* 21(6): 394-400.
- Beuker, D. & R. Lensink, 2010. Monitoring windpark windturbines Echteld. Onderzoek naar aanvaringsslachtoffers onder lokale en trekkende vogels. Rapport 10-033. Bureau Waardenburg, Culemborg.



- Birdlife Europe, 2011. Meeting Europe's Renewable Energy Targets in Harmony with Nature. The RSPB, Sandy, UK.
- Desholm, M., A.D. Fox, P.D.L. Beasley & J. Kahlert, 2006. Remote techniques for counting and estimating the number of bird-wind turbine collisions at sea: a review. *Ibis* 148: 76-89
- Erickson W.P., M.M. Wolfe, K.J. Bay, D.H. Johnson & J.L. Gehring, 2014. A Comprehensive Analysis of Small-Passerine Fatalities from Collision with Turbines at Wind Energy Facilities. *PLoS ONE* 9(9).
- Everaert, J., K. Devos & E. Kuijken, 2002. Windturbines en vogels in Vlaanderen. Voorlopige onderzoeksresultaten en buitenlandse bevindingen. Rapport 2002.3. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- Everaert, J., 2014. Collision risk and micro-avoidance rates of birds with wind turbines in Flanders. *Bird Study* 61(2): 220-230.
- Fijn, R.C., Krijgsveld, K.L., Tijssen, W., Prinsen, H.A.M. & S. Dirksen, 2012. Habitat use, disturbance and collision risks for Bewick's Swans *Cygnus columbianus bewickii* wintering near a wind farm in the Netherlands. *Wildfowl* 62: 97–116.
- Garcia, D. A., G. Canavero, F. Ardenghi & M. Zamborn, 2015. Analysis of wind farm effects on the surrounding environment: Assessing population trends of breeding passerines. *Renewable Energy* 80: 190-196.
- Gove, B., R. Langston, A. McCluskie, J. D. Pullan & I. Scrase, 2013. Windfarms and birds: an updated analysis of the effect of wind farm on birds, and best practice guidance on integrated planning and impact assessment. BirdLife International on behalf of the Bern Convention, Strasbourg, 89.
- Grünkorn, T., J. Blew, T. Coppack, O. Krüger, G. Nehls, A. Potiek, M. Reichenbach, J. von Rönn, H. Timmermann & S. Weitekamp, 2016. Ermittlung der Kollisionsraten von (Greif)Vögeln und Schaffung planungsbezogener Grundlagen für die Prognose und Bewertung des Kollisionsrisikos durch Windenergieanlagen (PROGRESS). Schlussbericht zum durch das Bundesministerium für Wirtschaft und Energie (BMWi) im Rahmen des 6. Energieforschungsprogrammes der Bundesregierung geförderten Verbundvorhaben PROGRESS, FKZ 0325300A-D.
- Hale A.M., E.S. Hatchett, J.A. Meyer & V.J. Bennett, 2014. No evidence of displacement due to wind turbines in breeding grassland songbirds. *The Condor* 116(3): 472-482.
- Hernández-Pliego J., M. de Lucas, A.R. Muñoz & M. Ferrer, 2015. Effects of wind farms on Montagu's harrier (*Circus pygargus*) in southern Spain. *Biological Conservation* 191: 452-458.
- Hötker, H., K.-M. Thomsen & H. Köster, 2006. Impacts on biodiversity of exploitation of renewable energy sources: the example of birds and bats. Facts, gaps in knowledge, demands for further research, and ornithological guidelines for the development of renewable energy exploitation. Michael-Otto-Institut im NABU, Berghusen.
- Hötker, H., O. Krone & G. Nehls, 2013. Greifvögel und Windkraftanlagen: Problemanalyse und Lösungsvorschläge. Schlussbericht für das Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit. Michael-Otto-Institut im NABU, Leibniz-Institut für Zoo- und Wildtierforschung, BioConsult SH. Berghusen, Berlin, Husum.
- Klop E. & A. Brenninkmeijer, 2014. Monitoring aanvaringslachtoffers Windpark Eemshaven 2009-2014, Eindrapportage vijf jaar monitoring. A&W-rapport 1975. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

- Krijgsveld, K.L., K. Akershoek, F. Schenk, F. Dijk, H. Schekkerman & S. Dirksen, 2009. Collision risk of birds with modern large wind turbines: reduced risk compared to smaller turbines. *Ardea* 97(3): 357-366.
- Langgemach, T. & T. Dürr, 2017. Informationen über Einflüsse der Windenergienutzung auf Vögel. Landesamt für Umwelt Brandenburg, Nennhausen.
- Madsen, J. & D. Boertmann, 2008. Animal behavioral adaptation to changing landscapes: spring-staging geese habituate to wind farms. *Landscape ecology* 23(9): 1007-1011.
- Martin, G.R., 2011. Understanding bird collisions with man-made objects: a sensory ecology approach. *Ibis* 153(2): 239-254.
- Morinha, F., Travassos, P., Seixas, F., Martins, A., Bastos, R., Carvalho, D., Magalhães, P., Santos, M., Bastos, E. & J.A. Cabral, 2014. Differential mortality of birds killed at wind farms in Northern Portugal. *Bird Study* 61, 255–259.
- Oliver, P., 2013. Flight heights of Marsh Harriers in a breeding and wintering area. *British Birds* 106, 405-408.
- Pearce-Higgins, J.W., L. Stephen, R.H.W. Langston, I.P. Bainbridge & R. Bullman, 2009. The distribution of breeding birds around upland wind farms. *Journal of Applied Ecology* 46: 1323-1331.
- Reichenbach, M., 2015. Gefährdung von Vögeln durch Windkraftanlagen. UVP-Report 29: 179-184.
- Schekkerman, H., L.M.J. van den Bergh, K. Krijgsveld & S. Dirksen, 2003. Effecten van moderne, grote windturbines op vogels. Onderzoek naar verstoring van watervogels bij het windpark Eemmeerdiijk. Alterra, Wageningen.
- Smallwood K.S. & B. Karas, 2009. Avian and Bat Fatality Rates at Old-Generation and Repowered Wind Turbines in California. *J. Wildl. Manag.* 73: 1062–1070.
- Steinborn, H. & P. Steinmann, 2014. 13 Jahre später - wie entwickeln sich die Wiesenvogelbestände im Windpark Hinrichsfehn? Positionen 06/2014. Arsu GmbH, Oldenburg.
- Steinborn, H., M. Reichenbach & H. Timmermann, 2011. Windkraft - Vögel - Lebensräume. Ergebnisse einer siebenjährigen Studie zum Einfluss von Windkraftanlagen und Habitatparametern auf Wiesenvögel. Arsu GmbH, Oldenburg.
- Stevens, T.K., A.M. Hale, K.B. Karsten, & V.J. Bennett, 2013. An analysis of displacement from wind turbines in a wintering grassland bird community. *Biodiversity and Conservation* 22: 1755–1767.
- Stienen, E.W.M., J. van Waeyenberge, E. Kuijken & J. Seys, 2007. Trapped within the corridor of the Southern North Sea: The potential impact of offshore windfarms and seabirds. M. de Lucas, G.F.E. Janss & M. Ferrer. *Birds and wind farms. Risk assessment and mitigation.* Quercus. Madrid.
- Welcker, J., M. Liesenjohann, J. Blew, G. Nehls & T. Grünkorn, 2016. Nocturnal migrants do not incur higher collision risk at wind turbines than diurnally active species. *Ibis* 159(2): 366-373.
- Whalen, C.E., 2015. Effects of wind turbine noise on male Greater Prairie-Chicken vocalizations and chorus. M.S. thesis, University of Nebraska–Lincoln, Lincoln, NE, USA.
- Whitfield, D.P. & M. Madders, 2006. Flight height in the Hen Harrier *Circus cyaneus* and its incorporation in wind turbine collision risk modelling. *Natural Research Information Note 2.* Natural Research Ltd, Banchory, UK.

- Winkelman, J.E., 1989. Vogels en het windpark nabij Urk (NOP): aanvaringslachtoffers en verstoring van pleisterende eenden ganzen en zwanen. RIN-rapp. 89/15. RIN, Arnhem.
- Winkelman, J.E., 1992. De invloed van de Sep-proefwindcentrale te Oosterbierum (Fr.) op vogels. 1. Aanvaringslachtoffers. RIN-rapp. 92/2. IBN-DLO, Arnhem.
- Winkelman, J.E., F.H. Kistenkas & M.J. Epe, 2008. Ecologische en natuurbeschermingsrechtelijke aspecten van windturbines op land. Alterra, Wageningen.
- Zimmerling J.R., A.C. Pomeroy, M.V. d'Entremont & C.M. Francis, 2013. Canadian Estimate of Bird Mortality due to Collisions and Direct Habitat Loss Associated with Wind Turbine Developments. *Avian Conserv. Ecol.* 8(2): 10.
- Zwart, M.C., J.C. Dunn, P.J.K. McGowan & M.J. Whittingham, 2016. Wind farm noise suppresses territorial defense behavior in a songbird. *Behavioral Ecology* 27:101–108.

## **Bijlage 3 Effecten van luchtvaartverlichting windturbines op vogels en vleermuizen**

In deze bijlage wordt een samenvatting gegeven van een overzicht van de kennis over effecten van luchtvaartverlichting op vogels en vleermuizen, opgesteld door Lensink & van der Valk (2013).

### **Vogels en verlichting**

#### *Inleiding*

Vogels gebruiken verschillende natuurlijke fenomenen om zich tijdens de voorjaars- en najaarstrek te oriënteren en om te navigeren (zie voor overzicht Alerstam 1990, Berthold 1998): de sterrenhemel, het aardmagnetisch veld en zonsopkomst en zonsondergang in relatie tot daglengte. Verlichting ten behoeve van de luchtvaart zou kunnen interfereren met waarnemingen door vogels van de sterrenhemel en zo tot desoriëntatie kunnen leiden. Uit de literatuur zijn incidenten bekend waarbij rond verlichte objecten grote aantal slachtoffers onder vogels vallen. Deze onderzoeken kunnen worden gebruikt om het mogelijke risico voor vogels van luchtvaartverlichting op windturbines te duiden.

#### *Waargenomen effecten*

Uit de eerste helft van de twintigste eeuw zijn uit Europa (ook Nederland) verschillende nachten bekend waarin grote aantallen vogels zich dood vlogen tegen vuurtorens (Verheijen 1980, 1981). De kans op dergelijke incidenten is het grootst tijdens maanloze nachten (rond nieuwe maan). Door aanpassingen in de verlichting (afscherming tot begrensde bundel, plaatsen rekken rond de top (rustmogelijkheid) en bijlichten vanaf de grond) komen dergelijke incidenten in Nederland niet meer voor.

In de jaren negentig is aan het licht gekomen dat fel verlichte boorplatforms op de Noordzee tijdens donkere nachten grote aantallen trekvogels kunnen aantrekken en desoriënteren die vervolgens rondom het platform rondjes blijven vliegen (en door uitputting uiteindelijk in zee kunnen belanden) (Van de Laar 2007). Vervolgens is door gerichte experimenten aangetoond dat wanneer de verlichting wordt gedempt en wit licht wordt vervangen door groen licht, trekkende vogels boven de Noordzee niet meer worden gevangen door de platformverlichting (Poot *et al.* 2008).

Uit de Verenigde Staten is een groot aantal incidenten rond hoge zendmasten (TV) bekend waarbij tijdens één nacht grote aantallen slachtoffers onder trekkende vogels vallen (overzichten in Hebert *et al.* 1995, Trapp 1998). Deze masten variëren in hoogte tussen 100 en 600 m en zijn gemarkeerd door luchtvaartverlichting (rood). De aantallen slachtoffers variëren van enkele tot vele duizenden vogels. Uit Europa zijn geen opgaven van nachten met substantiële aantallen slachtoffers rond zendmasten bekend (samenvatting van alle gegevens te vinden in Lensink & Dirksen 1998).

Experimenteel is vervolgens aangetoond dat desoriëntatie onder vogels optreedt bij lichtsterktes boven 30kW; dit is vergelijkbaar met 36.000 candela of meer. Nachtverlichting op windturbines heeft in het algemeen slechts een sterkte van 2.000 candela (topverlichting) of 50 candela (mastverlichting).

De meest voorkomende soorten in de lijsten met slachtoffers behoren tot de 'Amerikaanse zangers' en minder tot de 'vireo's' en 'Amerikaanse lijsters'. Deze drie groepen specifiek in de nacht trekkende vogelsoorten komen in Europa niet voor. Van eenden, ganzen en zwanen, die ook massaal 's nachts kunnen trekken, zijn veel minder slachtoffers vastgesteld. Enerzijds lijkt dit een gevolg van de talrijkheid van de verschillende soorten in de lucht (dichtheid) in de VS, anderzijds is een verband met een mogelijk verschil in gebruikte oriëntatiemechanismen niet uitgesloten. Dit laatste zou kunnen verklaren waarom uit Europa (waar de drie eerdergenoemde families ontbreken) geen nachten met grote aantallen slachtoffers bekend zijn.

Een analyse van de nachten met grote aantallen slachtoffers (in de VS) leert dat deze samenvallen met gunstige omstandigheden voor het ondernemen van een trekvlucht in het gebied van herkomst waarbij de stroom vogels in de loop van de nacht een front ontmoet en vermoedelijk lager (onder de wolken) gaat vliegen. De meest waarschijnlijke hypothese is dat deze vogels zich dan door de luchtvaartverlichting laten misleiden en rond de zendmast blijven vliegen en verongelukken door aan aanvaring met een tuidraad. Ook hier geldt dat de grootste kans op aanvaringen gedurende donkere maanloze nachten is. Voorts komt uit de analyse bovendien dat slachtoffers vooral worden gevonden onder zendmasten die hoger dan 200 m zijn. Rond de eeuwwisseling heeft gericht onderzoek laten zien dat witte luchtvaartverlichting op zendmasten nauwelijks tot desoriëntatie leidt (Gauthreaux 1999).

## **Vleermuizen en verlichting**

### *Inleiding*

Er zijn twee typen reacties van vleermuizen op verlichting denkbaar:

- aantrekking;
- verstoring.

Het is mogelijk dat lichten insecten aantrekken, die als prooidieren voor vleermuizen aantrekkelijk zijn (Limpens *et al.* 2007). Het is ook mogelijk dat de (knipperende) lichten ultrasone geluiden produceren, die vleermuizen aantrekken (Arnett *et al.* 2008). Aantrekking zou kunnen leiden tot een hoger aantal vleermuisslachtoffers onder vleermuizen. Het is evengoed mogelijk dat vleermuizen worden afgestoten door de verlichting van windturbines, aangezien veel soorten vleermuizen geacht worden lichtschuw te zijn (Limpens *et al.* 1997, Kuijper *et al.* 2008). Ook ultrasone geluiden kunnen verstoring zijn (Arnett *et al.* 2008). Afstoting dan wel verstoring zou kunnen leiden tot een lager aantal vleermuisslachtoffers maar ook tot verlies van foerageergebied en/of barrièrewerking.

### *Waargenomen effecten*

Bij Amerikaans onderzoek is gezocht naar verschillen in aantallen vleermuisslachtoffers tussen windturbines zonder verlichting en turbines met knipperende witte, knipperende rode en continu rode verlichting. De verlichting was “aviation lighting”, dus verlichting vanwege de vliegveiligheid. Daarbij werden geen statistisch significante verschillen gevonden in aantallen slachtoffers (Arnett *et al.* 2005, Arnett *et al.* 2008, GAO, 2005, Johnson *et al.* 2003, Winkelman *et al.* 2008). De auteurs geven zekerheidshalve aan dat continue witte verlichting niet is onderzocht. Er zijn geen aanwijzingen, dat een dergelijke verlichting wel van invloed zou zijn op de aantallen gedode vleermuizen dan wel het aanvaringsrisico van vleermuizen (Kunz *et al.* 2007a, b). Eurobats (Rodrigues *et al.* 2008) beveelt overigens wel aan hier nader onderzoek naar te doen. De conclusie die hieruit getrokken kan worden is dat navigatieverlichting geen effect heeft op het aanvaringsrisico van vleermuizen. Er zijn ons geen Europese onderzoeken bekend waarin het effect van verlichting op het aanvaringsrisico van navigatieverlichting is onderzocht. Er zijn ons evenmin redenen bekend waarom de conclusie van het Amerikaanse onderzoek niet overgenomen zou kunnen worden.

Voor verlichting op betonning ten behoeve van de veiligheid van de scheepvaart geldt hetzelfde als voor verlichting ten behoeve van het vliegverkeer: deze zou kunnen aantrekken of afstoten. Hierbij geldt wel steeds dat scheepvaartverlichting zich juist boven de waterspiegel bevindt. Bij aantrekking blijven vleermuizen dan nog steeds weg uit het vlak van de rotor. Bij afstoten blijven de dieren op grotere afstand van de opstelling. Daarnaast is scheepvaartverlichting alleen relevant voor soorten die boven groot open water kunnen foerageren, zoals watervleermuis en meervleermuis.

### *Overige verlichting*

Winkelman *et al.* (2008) wijzen nog op de mogelijke effecten van verlichting van windturbines, anders dan navigatieverlichting, zoals verlichting op gebouwen of langs onderhoudswegen. Deze verlichting zou geminimaliseerd moeten worden, om effecten op vleermuizen te minimaliseren. Hiermee zou mogelijk het risico voor vleermuizen verminderd kunnen worden, omdat verschillende soorten (waaronder de risicosoorten rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis en gewone dwergvleermuis) graag bij kunstmatige verlichting foerageren omdat deze insecten kan aantrekken.

## **Conclusies ten aanzien luchtvaartverlichting op windturbines**

De luchtvaartverlichting wordt op windturbines meestal bovenop de as (topverlichting, deze is naar beneden toe afgeschermd) geplaatst, en aan de mast (mastverlichting).

De sterkte van de verlichting op de masten is vele malen zwakker dan die van een vuurtoren of een platform op zee (cf. Poot *et al.* 2008). Een risico zoals voorheen voor vuurtorens of platforms gold, is derhalve niet aan de orde. De masten zullen door hun relatief zwakke verlichting niet als een heldere ster functioneren die op tientallen kilometers afstand zichtbaar is in een verder donkere omgeving. Door Bruinzeel & Van Belle (2009) is voor grote goed verlichte platforms een effectafstand bij zeer goed zicht

van 4.500 m becijferd en bij zeer slecht zicht van enkele honderden meters. Daarnaast zijn in de omgeving van de masten meestal nog vele verlichtingsbronnen langs wegen, op boerderijen en enkele bewoningskernen aanwezig, waardoor de focus op de masten wegvalt.

De verlichting op windturbines wordt aangebracht op een hoogte waarop ook uit de Verenigde Staten geen gevallen van massale incidenten met vogelslachtoffers bekend zijn. De kans op desoriëntatie van trekkende vogels door de verlichting aan de turbine, waardoor de vogels slachtoffer worden van een aanvaring met de draaiende rotor, wordt minimaal geacht. De luchtvaartverlichting op windturbines heeft derhalve geen effect op vogels.

Uit de beschikbare onderzoeken en kennis komt naar voren dat luchtvaartverlichting op windturbines niet leidt tot extra risico's voor vleermuizen.

De conclusie is dat de aanwezigheid van verlichting op moderne windturbines geen negatieve effecten op vogels en vleermuizen teweeg brengt.

## Literatuur

- Alerstam T. 1990. Bird migration. Cambridge University Press, Cambridge.
- Arnett E.B., W.P. Erickson, J.W. Horn & J. Kerns 2005. Relationships between Bats and Wind Turbines in Pennsylvania and West Virginia: An Assessment of Fatality Search Protocols, Patterns of Fatality, and Behavioral Interactions with Wind Turbines A Summary of Findings from the Bats and Wind Energy Cooperative's 2004 Field Season. Bats and Wind Energy Cooperative (BWEC), Austin.
- Arnett E.B., W. K. Brown, W. P. Erickson, J. K. Fiedler, B. L. Hamilton, T. H. Henry, A. Jain, G. D. Johnson, J. Kerns, R. R. Koford, C. P. Nicholson, T. J. O'Connell, M. D. Piorkowski & R. D. Tankersley 2008. Patterns of bat fatalities at wind energy facilities in North-America. *Journal of Wildlife Management* 72(1): 61- 78.
- Berthold P. (ed.) 1993. Orientation and navigation in birds. Birkhausen Verlag, Basel.
- Bruinzeel L.W. & J. van Belle 2010. Additional research on the impact of conventional illumination of offshore platforms in the North Sea on migratory bird populations. Report 1439, Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- GAO (United States Government Accountability Office), 2005. WIND POWER Impacts on Wildlife and Government Responsibilities for Regulating Development and Protecting Wildlife. Report to Congressional Requesters. Rapportnr. GAO05-906. GAO, Washington, D.C.
- Gauthreaux S. jr. 1999. Presentation Cornell University september 1999. Windturbines and avian collision, Cornell, Ithaca, USA.
- Hartman J.C., F. van Vliet & K.L. Krijgsveld 2012. Natuurtoets opschaling Windpark Wagendorp, Gemeente Hollands Kroon; Oriëntatiefase in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 en quick scan in het kader van de Flora- en faunawet. Rapport 12-123, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Hebert E., E. Reese & L. Mark. 1995. Avian collision and electrocution: an annotated bibliography. Report P700-95-001, California Energy Commission.
- Horn J.W., E.B. Arnett & T.H. Kunz 2008. Behavioral responses of bats to operating wind turbines. *Journal of Wildlife Management* 72(1): 123-132.

- Johnson G. D., W. P. Erickson, M. D. Strickland, M. F. Shepherd, D. A. Shepherd, and S. A. Sarappo 2003. Mortality of bats at a large-scale wind power development at Buffalo Ridge, Minnesota. *American Midland Naturalist* 150: 332–342.
- Kunz T.H., E.B. Arnett & W.P. Erickson 2007a. Ecological impacts of wind energy development on bats: questions, research, needs, and hypotheses. *Frontiers in Ecology and Environment* 5(6): 315-324.
- Kunz T.H., E.B. Arnett, W.P. Erickson, A.R. Hoar, G.D. Johnson, R.P. Larkin, M.D. Strickland, R.W. Thresher & M.D. Tuttle 2007b. Ecological impacts of wind energy development on bats: questions, research needs, and hypotheses. *Frontiers in Ecology and the Environment* 5 (6): 315–324.
- Kuijper D.P.J., J. Schut, D. van Dullemen, H. Toorman, N. Goossens, J. Ouwehand & H.J.G.A. Limpens 2008. Experimental evidence of light disturbance along the commuting routes of pond bats (*Myotis dasycneme*) *Lutra* 51 (1): 37-49.
- Lensink, R. & M. van der Valk 2013. Effecten van luchtvaartverlichting aan windturbines op vogels en vleermuizen. Notitie in project 12-278. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Lensink R. & S. Dirksen 1998. Hoge zendmasten en het aanvaringsrisico voor vogels. Notitie project 98-072, Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Limpens H., H. Huitema & J. Dekker 2007. Vleermuizen en windenergie. Analyse van effecten en verplichtingen in het spanningsveld tussen vleermuizen en windenergie, vanuit de ecologische en wettelijke invalshoek. VZZ rapport 2006.50. Zoogdiervereniging VZZ, Arnhem.
- Poot H., B.J. Ens, H. de Vries, M.A.H. Donners, M.R. Wernand & J.M. Marquenie 2008. Green light for nocturnally migrating birds. *Ecology & Society* 13(2): 47 online [www.ecologyandsociety.org/vol13/iss2/art47](http://www.ecologyandsociety.org/vol13/iss2/art47).
- Rodrigues, L., L. Bach, M.-J. Dubourg-Savage, J. Goodwin & C. Harbusch (2008). Guidelines for consideration of bats in wind farm projects. EUROBATS Publication Series No. 3 (English version). UNEP/EUROBATS Secretariat, Bonn.
- Trapp J. 1998. Bird kills at towers and other man-made structures: an annotated partial bibliography (1960-1998). Report, U.S. Fish and Wildlife Service, Virginia.
- Van de Laar F.J.T. 2007. Green light to birds; investigation into the effect of bird-friendly lighting. Report NAM Iacatie L15-FA-1 . NAM Assen, The Netherlands.
- Verheijen F.J. 1978. Orientation based on directivity, a directional parameter of the animals radiant environment. In K. Schmidt-Koenig & W.T. Keeton (eds.). *Animal migration navigation and homing*, pp. 431-440. Springer Verlag, Berlin.
- Verheijen F.J. 1980. The moon: a neglected factor in studies on collision of nocturnal migrant birds with tall lighted structures and with aircraft. *Vogelwarte* 30: 305-320.
- Verheijen F.J. 1981. Birds kills at tall lighted structures in the USA in the period 1935-1973 and kills at a Dutch lighthouse in the period 1924-28 show similar lunar periodicity. *Ardea* 69: 199-203
- Winkelman J.E., F.H. Kistenkas & M.J. Epe 2008. Ecologische en natuurbeschermingsrechtelijke aspecten van windturbines op land. Alterra- rapport 1780. Alterra, Wageningen.





## Bijlage 4 Flux-Collision Model

© Bureau Waardenburg, 31 maart 2016

Jonne Kleyheeg-Hartman, Karen Krijgsveld, Mark Collier & Bas Engels

Met behulp van het zogenaamde Flux-Collision Model kan voor een bepaalde soort(groep) van vogels voorspeld worden hoeveel aanvaringslachtoffers er ongeveer in een (gepland) windpark zullen vallen. Om deze berekening uit te kunnen voeren zijn gegevens nodig van de vogelflux door het windpark, de configuratie van het windpark en de afmetingen van de windturbines. Daarnaast is voor de betreffende soort(groep) een aanvaringskans nodig die vastgesteld is door veldonderzoek naar flux en aanvaringslachtoffers in een ander al bestaand zogenaamd 'referentiewindpark'. Om de berekening volledig uit te kunnen voeren zijn ook van dit referentiewindpark gegevens nodig van de configuratie van het windpark en de afmetingen van de windturbines.

Voor de berekening van het aantal aanvaringslachtoffers via het Flux-Collision Model wordt onderstaande formule gebruikt die eerder door Troost (2008) is beschreven en die op enkele punten door Bureau Waardenburg is aangepast:

$$c = b * h * (1-a\_macro) * h\_cor * (r/r\_ref) * (e/e\_ref) * p\_cor * p$$

Waarin:

c	=	aantal slachtoffers in het windpark
b	=	vogelflux
h	=	fractie vogels die op turbinehoogte vliegt (tussen grond en tiphoogte)
a_macro	=	fractie vogels die om of over het windpark heen vliegt
h_cor	=	correctie voor het verschil in het aandeel vogels op rotorhoogte tussen het te beoordelen windpark en het referentiewindpark
r	=	fractie van het vlak waarin de rotoren draaien, dat bedekt wordt door de rotor (berekend voor 1 turbine)
r_ref	=	fractie van het vlak waarin de rotoren draaien, dat bedekt wordt door de rotor in het referentiewindpark (berekend voor 1 turbine)
e	=	gemiddeld aantal turbines dat per passage van het windpark gepasseerd wordt
e_ref	=	gemiddeld aantal turbines dat per passage van het referentiewindpark gepasseerd wordt
p_cor	=	correctie van de aanvaringskans voor het verschil in het formaat van de rotor (en daaraan gerelateerde rotorsnelheid en breedte van de rotorbladen) tussen het referentiewindpark en het te beoordelen windpark
p	=	aanvaringskans

### **b, h en a\_macro**

De factoren  $b$ ,  $h$  en  $a_{\text{macro}}$  bepalen samen de vogelflux door het windpark. De vogelflux ( $b$ ) betreft het totaal aantal vogels dat in een bepaalde tijdsperiode (jaar, maand, dag) over de locatie van het (geplande) windpark vliegt. Afhankelijk van de manier waarop de flux ( $b$ ) is gemeten of ingeschat (zowel in het plangebied als in het referentiewindpark), wordt gebruik gemaakt van de factoren  $h$  en  $a_{\text{macro}}$  om de totale flux op een bepaalde locatie naar beneden bij te stellen tot de flux die daadwerkelijk door het windpark vliegt. Als de flux van vogels ( $b$ ) tot op grote hoogte boven het windpark bekend is (bijvoorbeeld inclusief seizoenstrek), kan met de factor  $h$  aangegeven worden welke fractie van deze flux (ongeveer) op turbinehoogte passeert. Vaak is de vogelflux bepaald in een (nul)situatie zonder windturbines. In een situatie met windturbines zal over het algemeen een deel van de flux uitwijken voor de turbines door om het windpark heen te vliegen. De fractie van de flux die op deze manier uitwijkt voor het windpark wordt aangegeven met de factor  $a_{\text{macro}}$ . De factoren  $h$  en  $a_{\text{macro}}$  betreffen dus altijd getallen tussen 0 en 1. In sommige gevallen heeft de flux ( $b$ ) al specifiek betrekking op het windpark en is in dit getal ook al rekening gehouden met uitwijking. In dat geval kan voor  $h$  1 en voor  $a_{\text{macro}}$  0 ingevuld worden.

### **h\_cor**

De factor  $a_{\text{macro}}$  omvat geen uitwijking onder de rotoren door, want deze uitwijking is al verwerkt in de aanvaringskans omdat deze (over het algemeen) berekend is op basis van de vogelflux door het totale referentiewindpark. Wanneer echter het aandeel vogels op rotorhoogte in het te beoordelen windpark sterk afwijkt van het aandeel vogels op rotorhoogte in het referentiewindpark is het wenselijk om hiervoor te corrigeren.

Voorbeeld: In windparken met kleine turbines (waaronder sommige referentiewindparken) is de flux over het algemeen evenredig over het verticale vlak van het windpark verdeeld. In windparken met grotere turbines (waar bijvoorbeeld veel vliegbewegingen van lokale vogels plaatsvinden) kan het echter zo zijn dat relatief meer vogels onder de rotoren door vliegen dan door het vlak waar de rotoren in draaien. Wanneer er in het te beoordelen windpark relatief gezien weinig vogels door de rotoren vliegen, zal de aanvaringskans die in het referentiewindpark is vastgesteld (waar een groter aandeel van de vogels op rotorhoogte vloog) te hoog zijn en dus omlaag gecorrigeerd moeten worden.

$h_{\text{cor}}$  wordt berekend volgens de volgende formule:

$h_{\text{cor}} = \text{fractie van de flux op rotorhoogte} / \text{fractie van de flux op rotorhoogte in referentiewindpark}$

De fractie van de flux op rotorhoogte in het te beoordelen windpark betreft het aandeel van de flux die volgt uit de berekening ( $b * h * (1 - a_{\text{macro}})$ ). Er hoeft hier dus niet nogmaals gecorrigeerd te worden voor vogels die (hoog) over het windpark heen vliegen.

### **r en r\_ref**

Deze twee factoren worden op dezelfde manier berekend op basis van de configuratie en afmetingen van het te beoordelen windpark (r) en het referentiewindpark (r\_ref). De formule is voor beide factoren als volgt:

$$r(\text{ref}) = \text{rotoroppervlak} / (\text{rotordiameter} * \text{gemiddelde afstand tussen turbines})$$

### **e en e\_ref**

Het aantal turbines dat een vogel tijdens een passage van het windpark gemiddeld passeert is afhankelijk van de configuratie van het windpark en de hoofdvliegrichting van de vogels door het windpark. De aanname voor e(\_ref) is gekoppeld aan de manier waarop de flux (b) is bepaald. Bij het bepalen van deze flux is namelijk al nagedacht over de manier waarop vogels door het windpark vliegen. Voor een lijnopstelling wordt er vaak van uitgegaan dat de flux dwars door het windpark gaat (hoofdvliegrichting haaks op de lijnopstelling). In het geval van een lijnopstelling wordt dan ook over het algemeen aangenomen dat vogels één windturbine passeren, tenzij er duidelijke aanwijzingen zijn dat dit niet het geval is.

Wanneer de configuratie van het windpark min of meer vierkant is (en vogels over het algemeen vanuit alle richtingen door het windpark vliegen) wordt e(\_ref) vaak berekend als de wortel van het totaal aantal turbines.

### **p\_cor**

Met deze factor wordt gecorrigeerd voor het verschil in rotoroppervlak (en de daaraan gerelateerde rotorsnelheid en breedte van de rotorbladen) tussen de turbines van het te beoordelen windpark en de turbines van het referentiewindpark. Bij een grotere rotor (die relatief langzamer draait en bredere rotorbladen heeft) is de aanvaringskans per vierkante meter rotoroppervlak kleiner dan bij een kleinere rotor. De formule voor p\_cor is gebaseerd op de theoretische relatie tussen aanvaringskans en rotoroppervlak, afgeleid van het Band Model (Band *et al.* 2007). p\_cor wordt berekend op basis van de volgende formule:

$$p\_cor = 0,9785 * (O / Oref)^{-0,26}$$

Waarin:

O = rotoroppervlak van de windturbines van het te beoordelen windpark (m<sup>2</sup>)  
 Oref = rotoroppervlak van de windturbines van het referentiewindpark (m<sup>2</sup>)

### **p**

Deze factor betreft de aanvaringskans die voor de betreffende soort(groep) is vastgesteld in een referentiewindpark. Indien voor een soort(groep) meerdere aanvaringskansen beschikbaar zijn wordt met al deze aanvaringskansen het aantal aanvaringssslachtoffers berekend en wordt in de rapportage de gemiddelde uitkomst gepresenteerd. Sommige in de literatuur beschikbare aanvaringskansen zijn gebaseerd op een te beperkt onderzoek m.b.t. flux of aantallen slachtoffers, waardoor de onzekerheidsmarge te groot wordt. Deze

aanvaringskansen worden door Bureau Waardenburg daarom niet gebruikt in het Flux-Collision Model. De gebruikte aanvaringskans(en) worden in de rapportage gepresenteerd.

#### **Literatuur**

- Band, W., M. Madders & D.P. Whitfield, 2007. Developing field and analytical methods to assess avian collision risk at wind farms. In De Lucas, M., Janss, G. & Ferrer, M., eds. *Birds and Wind Power*. Barcelona., Spain: Lynx Edicions.
- Troost, T., 2008. Estimating the frequency of bird collisions with wind turbines at sea. Guidelines for using the spreadsheet 'Bird collisions Deltares v1-0.xls'. Appendix to report Z4513. Deltares, Delft.

## **Bijlage 5      AERIUS berekeningen**

## AERIUS CALCULATOR

Dit document bevat resultaten van een stikstofdepositieberekening met AERIUS Calculator. U dient dit document te gebruiken ter onderbouwing van een vergunningaanvraag in het kader van de Wet natuurbescherming.

De resultaten geven de stikstofeffecten van deze activiteit weer voor Natura 2000-gebieden. AERIUS Calculator maakt enkel voor de PAS-gebieden inzichtelijk welke stikstofgevoelige habitattypen er voor komen en op welke hiervan een effect is. Op basis hiervan is aangegeven voor hoeveel hectares ontwikkelingsruimte benodigd is.

De berekening op basis van stikstofemissies gaat uit van de componenten ammoniak ( $\text{NH}_3$ ) en stikstofoxide ( $\text{NO}_x$ ), of één van beide. Hiermee is de depositie van de activiteit berekend en uitgewerkt.

Wilt u verder rekenen of gegevens wijzigen? Importeer de pdf dan in de Calculator.

Verdere toelichting over deze PDF kunt u vinden in een bijbehorende leeswijzer. Deze leeswijzer en overige documentatie is te raadplegen via: [www.aerius.nl](http://www.aerius.nl) en [pas.natura2000.nl](http://pas.natura2000.nl).

### Berekening IA

- ▶ Kenmerken
- ▶ Emissie
- ▶ Depositie natuurgebieden
- ▶ Depositie habitattypen

# AERIUS CALCULATOR

## Contact

Rechtspersoon	Inrichtingslocatie
Bureau Waardenburg	Dronerringweg, 8255 Swifterbant

## Activiteit

Omschrijving	AERIUS kenmerk
Windpark Blauw, Variant IA	RooNwv2PCWBg
Datum berekening	Rekenjaar
18 augustus 2017, 12:35	2018
Tijdelijk project, startjaar	Duur in jaren
2018	1

## Totale emissie

	Situatie 1
NOx	35,86 ton/j
NH <sub>3</sub>	5,39 kg/j

## Depositie

Hectare met  
hoogste project-  
bijdrage (mol/ha/j)

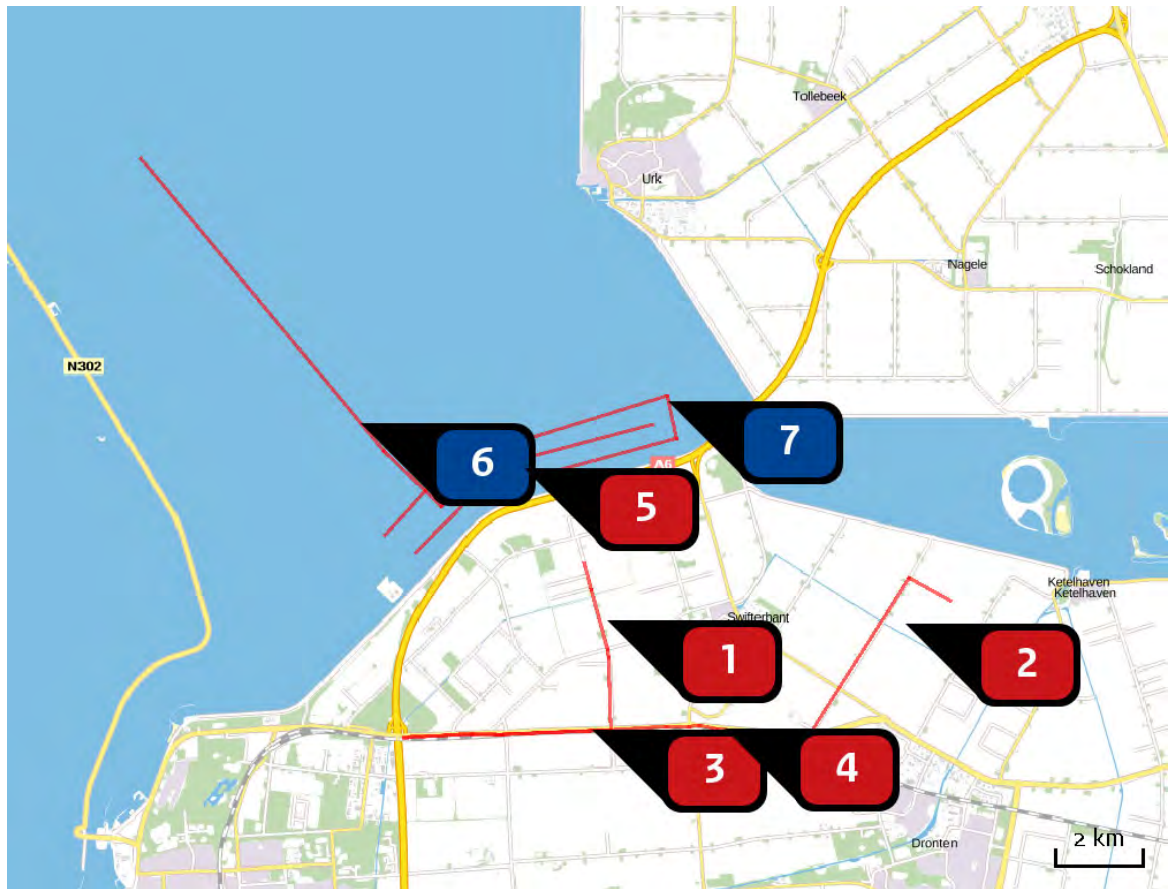
Natuurgebied	Provincie
-	-
Situatie 1	
-	

## Toelichting

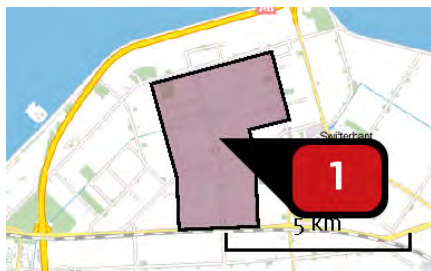
Aanleg van 25 turbines in het IJsselmeer, 19 turbines in gebied West en 16 turbines in gebied Oost.



Locatie  
IA



Emissie  
(per bron)  
IA



Naam

West

Locatie (X,Y)

169555, 509386

NOx

14.620,01 kg/j

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof NOx	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 3622 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	2.086,27 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 6700 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.165,80 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 443 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	42,42 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 1054 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	300,39 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 3682 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.369,70 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 6174 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	5.000,94 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 494 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	413,48 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 2996 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.258,32 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 5268 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.548,79 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 2470 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	506,84 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 722 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	584,82 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 361 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	129,96 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 722 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	212,27 kg/j



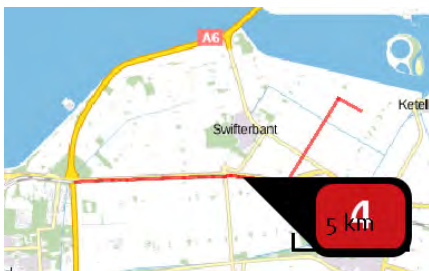
Naam	Oost
Locatie (X,Y)	176336, 509285
NOx	9.355,57 kg/j

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 2318 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.335,17 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 4288 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	746,11 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 283 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	27,10 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 674 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	191,24 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 2357 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	876,80 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 3951 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	3.200,31 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 316 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	264,49 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 1918 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	805,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 3372 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	991,37 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 1580 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	324,22 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 462 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	374,22 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 231 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	83,16 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 462 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	135,83 kg/j



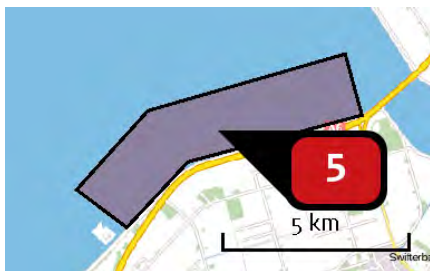
Naam **Aanvoer west**  
 Locatie (X,Y) **169194, 506867**  
 Uitstoothoogte **2,5 m**  
 Warmteinhoud **0,000 MW**  
 NOx **862,85 kg/j**  
 NH3 **2,48 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	10,32 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	4,0	NOx NH3	3,38 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	85,0	NOx NH3	849,15 kg/j 2,13 kg/j



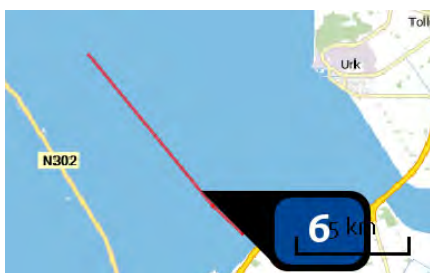
Naam **Aanvoer oost**  
 Locatie (X,Y) **172226, 506900**  
 Uitstoothoogte **2,5 m**  
 Warmteinhoud **0,000 MW**  
 NOx **947,43 kg/j**  
 NH3 **2,92 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	17,67 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	4,0	NOx NH3	5,79 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	54,0	NOx NH3	923,97 kg/j 2,32 kg/j



Naam **IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **167664, 512843**  
 NOx **799,92 kg/j**

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Heistelling / Ponton, 176 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	142,56 kg/j
AFW	Hoofdkraan op schip, 616 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	498,96 kg/j
AFW	Hulpkraan op schip, 264 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	95,04 kg/j
AFW	Varende hulpkraan, 176 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	63,36 kg/j



Naam **Aanvoer IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **163937, 513853**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **7.255,98 kg/j**

Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Binnenvaartschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j
M6	Transportschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j

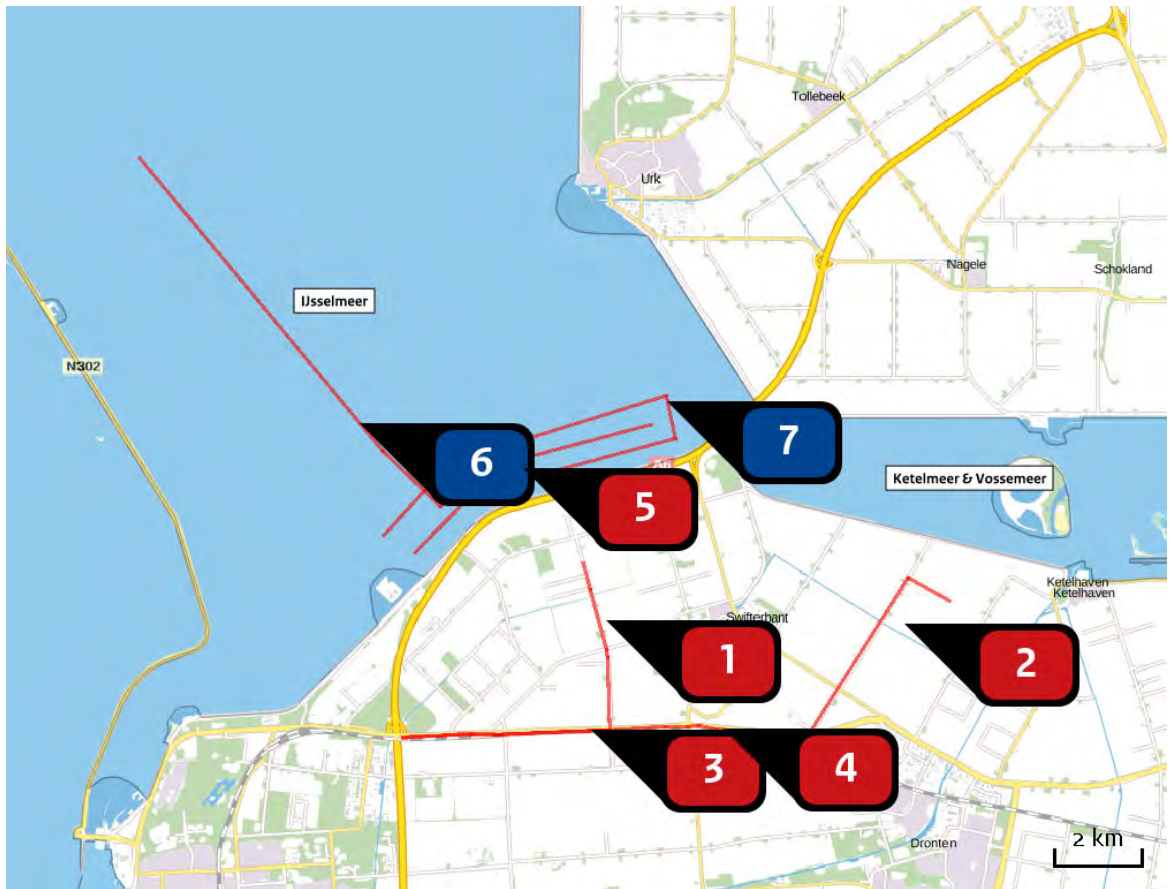


Naam **Kabellegschip**  
 Locatie (X,Y) **170941, 514350**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **2.016,74 kg/j**

Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Kabellegschip	1	100%	0	0%	NOx	2.016,74 kg/j



Deposities  
natuur-  
gebieden



 Hoogste projectbijdrage

 Hoogste projectbijdrage per natuurgebied

-  Habitatrictlijn
-  Vogelrichtlijn
-  Habitatrictlijn, Vogelrichtlijn

## Disclaimer

Hoewel verstrekte gegevens kunnen dienen ter onderbouwing van een vergunningaanvraag, kunnen er geen rechten aan worden verleend. De eigenaar van AERIUS aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud van de door de gebruiker aangeboden informatie. Bovenstaande gegevens zijn enkel bruikbaar tot er een nieuwe versie van AERIUS beschikbaar is. AERIUS is een geregistreerd handelsmerk in Europa. Alle rechten die niet expliciet worden verleend, zijn voorbehouden.

## Rekenbasis

Deze berekening is tot stand gekomen op basis van:

AERIUS [versie 2016\\_20170324\\_a9b5d9a5ef](#)

Database [versie 2016\\_20170301\\_feb336c45f](#)

Voor meer informatie over de gebruikte methodiek en data zie:

<https://www.aerius.nl/nl/factsheets/release/aerius-calculator-2015-handboek-o>

## AERIUS CALCULATOR

Dit document bevat resultaten van een stikstofdepositieberekening met AERIUS Calculator. U dient dit document te gebruiken ter onderbouwing van een vergunningaanvraag in het kader van de Wet natuurbescherming.

De resultaten geven de stikstofeffecten van deze activiteit weer voor Natura 2000-gebieden. AERIUS Calculator maakt enkel voor de PAS-gebieden inzichtelijk welke stikstofgevoelige habitattypen er voor komen en op welke hiervan een effect is. Op basis hiervan is aangegeven voor hoeveel hectares ontwikkelingsruimte benodigd is.

De berekening op basis van stikstofemissies gaat uit van de componenten ammoniak ( $\text{NH}_3$ ) en stikstofoxide ( $\text{NO}_x$ ), of één van beide. Hiermee is de depositie van de activiteit berekend en uitgewerkt.

Wilt u verder rekenen of gegevens wijzigen? Importeer de pdf dan in de Calculator.

Verdere toelichting over deze PDF kunt u vinden in een bijbehorende leeswijzer. Deze leeswijzer en overige documentatie is te raadplegen via: [www.aerius.nl](http://www.aerius.nl) en [pas.natura2000.nl](http://pas.natura2000.nl).

### Berekening IB

- ▶ Kenmerken
- ▶ Emissie
- ▶ Depositie natuurgebieden
- ▶ Depositie habitattypen

# AERIUS CALCULATOR

## Contact

Rechtspersoon	Inrichtingslocatie
Bureau Waardenburg	Dronerringweg, 8255 Swifterbant

## Activiteit

Omschrijving	AERIUS kenmerk
Windpark Blauw, Variant IB	RbktWuyYa4fF
Datum berekening	Rekenjaar
18 augustus 2017, 12:35	2018
Tijdelijk project, startjaar	Duur in jaren
2018	1

## Totale emissie

	Situatie 1
NOx	35,90 ton/j
NH <sub>3</sub>	5,60 kg/j

## Depositie

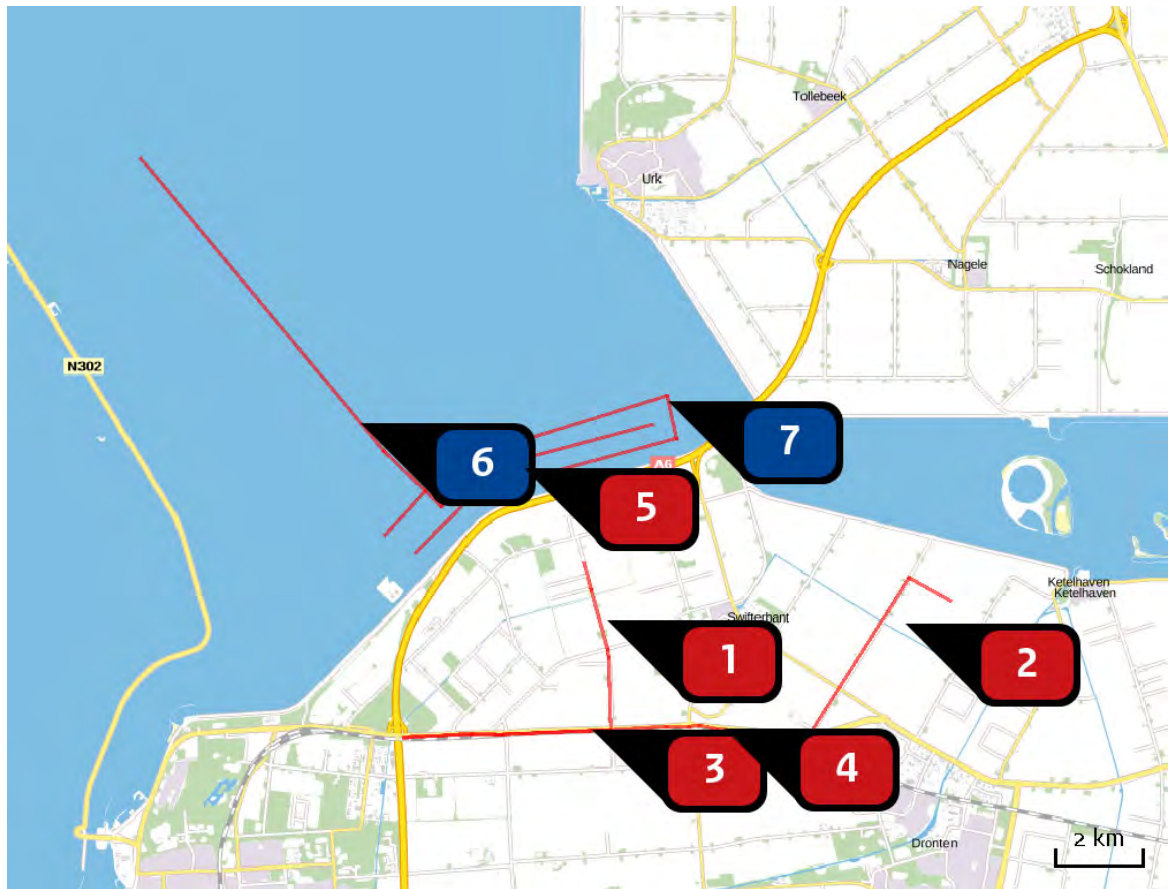
Hectare met  
hoogste project-  
bijdrage (mol/ha/j)

Natuurgebied	Provincie
-	-
Situatie 1	
-	-

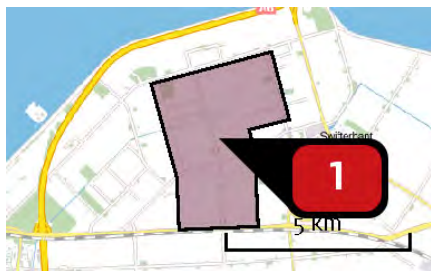
## Toelichting

Aanleg van 25 turbines in het IJsselmeer, 19 turbines in gebied West en 16 turbines in gebied Oost.

Locatie  
IB



Emissie  
(per bron)  
IB



Naam

West

Locatie (X,Y)

169555, 509386

NOx

13.016,11 kg/j

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 3225 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.857,60 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 5965 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.037,91 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 394 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	37,73 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 938 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	267,33 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 3278 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.219,42 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 5496 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	4.451,76 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 440 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	368,28 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 2668 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.120,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 4690 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.378,86 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 2199 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	451,23 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 643 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	520,83 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 321 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	115,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 643 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	189,04 kg/j



Naam	Oost
Locatie (X,Y)	176336, 509285
NOx	10.755,30 kg/j



Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 2715 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.563,84 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 5024 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	874,18 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 332 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	31,79 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 790 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	225,15 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 2761 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.027,09 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 4629 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	3.749,49 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 370 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	309,69 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 2246 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	943,32 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 3950 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.161,30 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 1851 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	174,63 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 541 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	438,21 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 271 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	97,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 541 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	159,05 kg/j



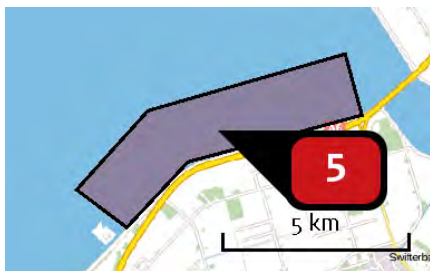
Naam **Aanvoer west**  
 Locatie (X,Y) **169194, 506867**  
 Uitstoothoogte **2,5 m**  
 Warmteinhoud **0,000 MW**  
 NOx **772,94 kg/j**  
 NH3 **2,25 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	10,32 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	4,0	NOx NH3	3,38 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	76,0	NOx NH3	759,24 kg/j 1,90 kg/j



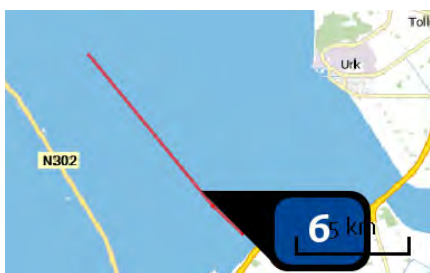
Naam **Aanvoer oost**  
 Locatie (X,Y) **172226, 506900**  
 Uitstoothoogte **2,5 m**  
 Warmteinhoud **0,000 MW**  
 NOx **1.118,53 kg/j**  
 NH3 **3,34 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	17,67 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	4,0	NOx NH3	5,79 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	64,0	NOx NH3	1.095,07 kg/j 2,74 kg/j



Naam **IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **167664, 512843**  
 NOx **967,32 kg/j**

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Heistelling / Ponton, 216 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	174,96 kg/j
AFW	Hoofdkraan op schip, 756 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	612,36 kg/j
AFW	Hulpkraan op schip, 324 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	108,00 kg/j
AFW	Varende hulpkraan, 216 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	72,00 kg/j



Naam **Aanvoer IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **163937, 513853**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **7.255,98 kg/j**

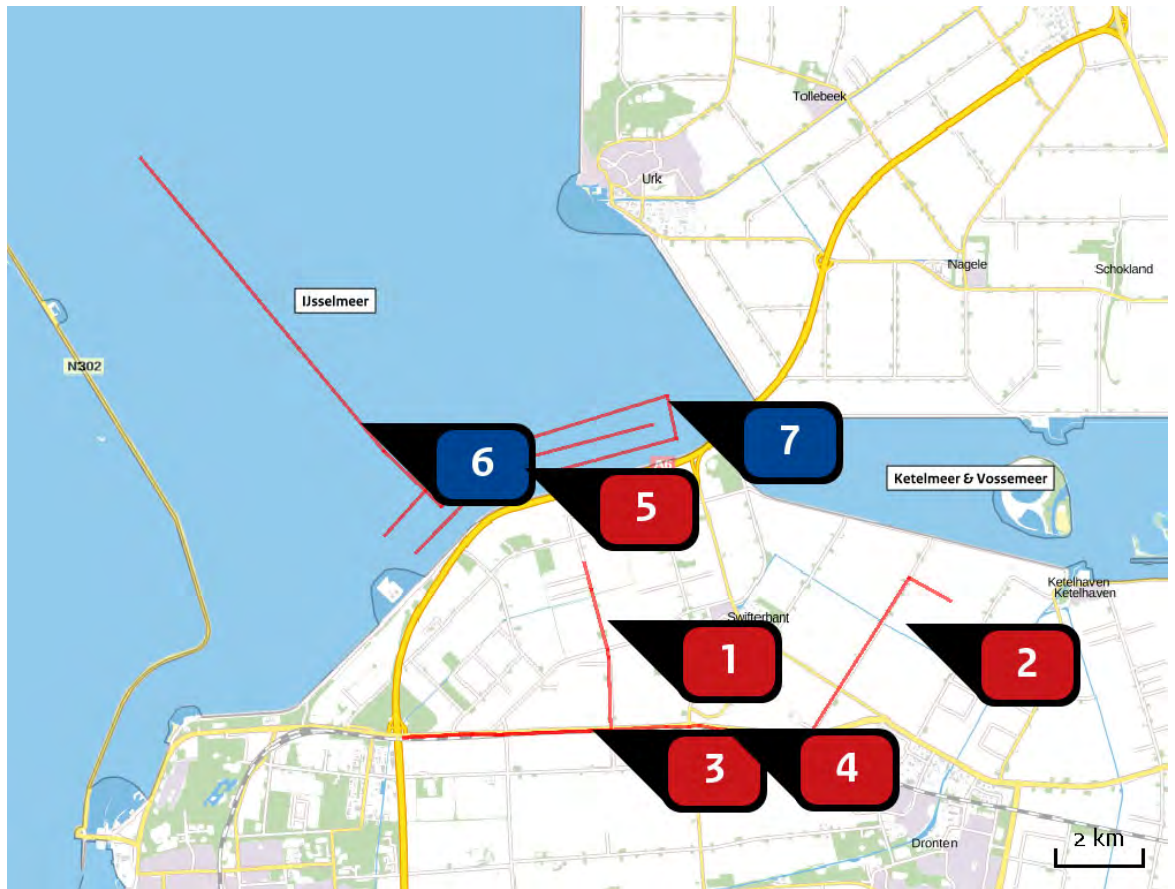
Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Binnenvaartschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j
M6	Transportschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j



Naam **Kabellegschip**  
 Locatie (X,Y) **170941, 514350**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **2.016,74 kg/j**

Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Kabellegschip	1	100%	0	0%	NOx	2.016,74 kg/j

Deposities  
natuur-  
gebieden



 Hoogste projectbijdrage

 Hoogste projectbijdrage per natuurgebied

-  Habitatrictlijn
-  Vogelrichtlijn
-  Habitatrictlijn, Vogelrichtlijn

## Disclaimer

Hoewel verstrekte gegevens kunnen dienen ter onderbouwing van een vergunningaanvraag, kunnen er geen rechten aan worden verleend. De eigenaar van AERIUS aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud van de door de gebruiker aangeboden informatie. Bovenstaande gegevens zijn enkel bruikbaar tot er een nieuwe versie van AERIUS beschikbaar is. AERIUS is een geregistreerd handelsmerk in Europa. Alle rechten die niet expliciet worden verleend, zijn voorbehouden.

## Rekenbasis

Deze berekening is tot stand gekomen op basis van:

AERIUS [versie 2016\\_20170324\\_a9b5d9a5ef](#)

Database [versie 2016\\_20170301\\_feb336c45f](#)

Voor meer informatie over de gebruikte methodiek en data zie:

<https://www.aerius.nl/nl/factsheets/release/aerius-calculator-2015-handboek-o>

## AERIUS CALCULATOR

Dit document bevat resultaten van een stikstofdepositieberekening met AERIUS Calculator. U dient dit document te gebruiken ter onderbouwing van een vergunningaanvraag in het kader van de Wet natuurbescherming.

De resultaten geven de stikstofeffecten van deze activiteit weer voor Natura 2000-gebieden. AERIUS Calculator maakt enkel voor de PAS-gebieden inzichtelijk welke stikstofgevoelige habitattypen er voor komen en op welke hiervan een effect is. Op basis hiervan is aangegeven voor hoeveel hectares ontwikkelingsruimte benodigd is.

De berekening op basis van stikstofemissies gaat uit van de componenten ammoniak ( $\text{NH}_3$ ) en stikstofoxide ( $\text{NO}_x$ ), of één van beide. Hiermee is de depositie van de activiteit berekend en uitgewerkt.

Wilt u verder rekenen of gegevens wijzigen? Importeer de pdf dan in de Calculator.

Verdere toelichting over deze PDF kunt u vinden in een bijbehorende leeswijzer. Deze leeswijzer en overige documentatie is te raadplegen via: [www.aerius.nl](http://www.aerius.nl) en [pas.natura2000.nl](http://pas.natura2000.nl).

### Berekening IR

- ▶ Kenmerken
- ▶ Emissie
- ▶ Depositie natuurgebieden
- ▶ Depositie habitattypen

# AERIUS CALCULATOR

## Contact

Rechtspersoon	Inrichtingslocatie
Bureau Waardenburg	Dronerringweg, 8255 Swifterbant

## Activiteit

Omschrijving	AERIUS kenmerk
Windpark Blauw, Variant IR	RNHUzXVWoeCi
Datum berekening	Rekenjaar
18 augustus 2017, 12:34	2018
Tijdelijk project, startjaar	Duur in jaren
2018	1

## Totale emissie

	Situatie 1
NOx	35,84 ton/j
NH <sub>3</sub>	5,60 kg/j

## Depositie

Hectare met  
hoogste project-  
bijdrage (mol/ha/j)

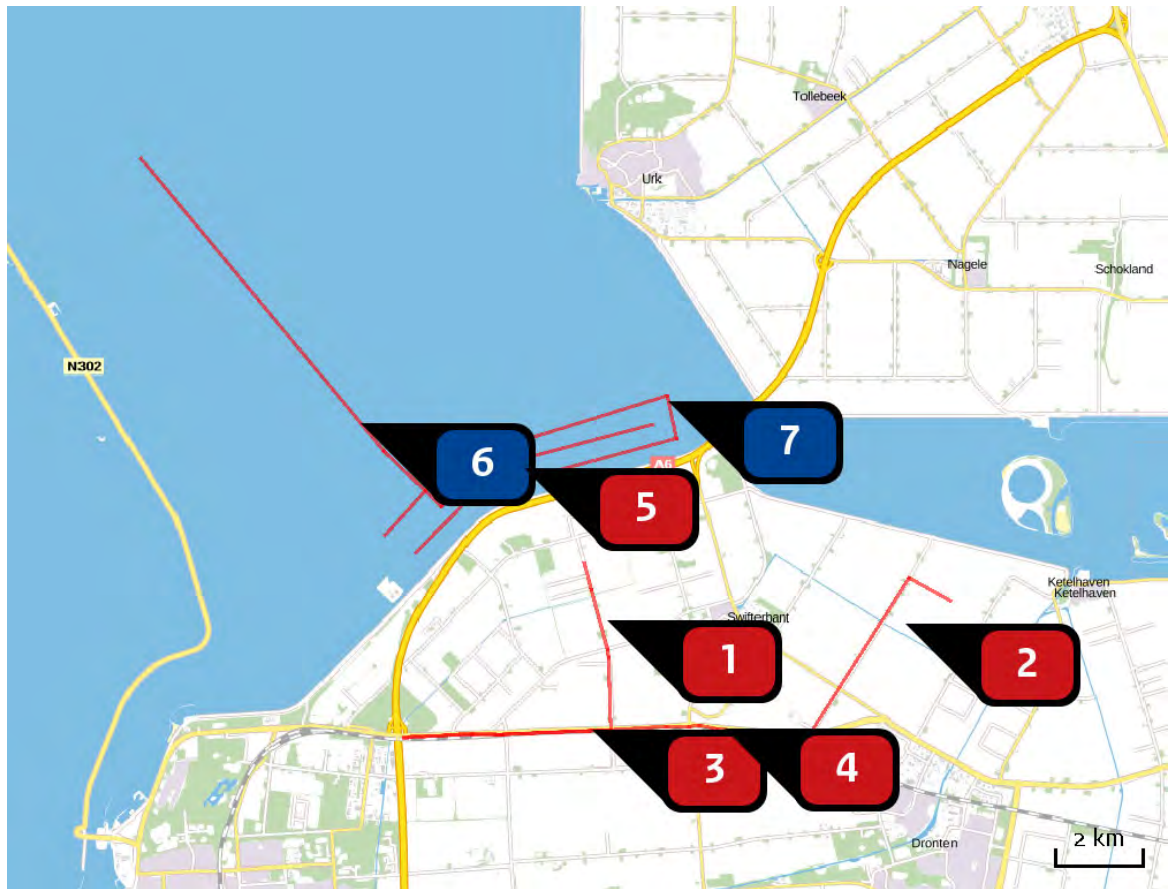
Natuurgebied	Provincie
-	-
Situatie 1	
-	-

## Toelichting

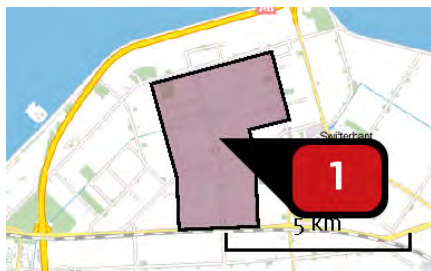
Aanleg van 25 turbines in het IJsselmeer, 19 turbines in gebied West en 16 turbines in gebied Oost.



Locatie  
IR



Emissie  
(per bron)  
IR



Naam

West

Locatie (X,Y)

169555, 509386

NOx

13.016,11 kg/j

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof NOx	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 3225 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.857,60 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 5965 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.037,91 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 394 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	37,73 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 938 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	267,33 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 3278 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.219,42 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 5496 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	4.451,76 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 440 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	368,28 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 2668 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.120,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 4690 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.378,86 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 2199 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	451,23 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 643 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	520,83 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 321 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	115,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 643 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	189,04 kg/j



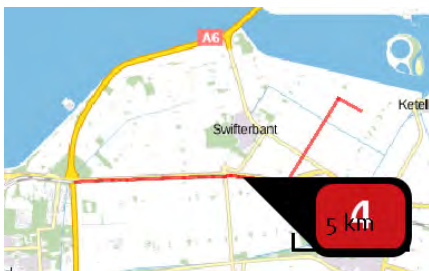
Naam	Oost
Locatie (X,Y)	176336, 509285
NOx	10.755,30 kg/j

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Dumper, 320KW, 2005, 2715 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.563,84 kg/j
AFW	Graafmachine, 100KW, 2006, 5024 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	874,18 kg/j
AFW	Graafmachine, 28KW, 2002, 332 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	31,79 kg/j
AFW	Hijskraan, 100KW, 2003, 790 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	225,15 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 2761 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.027,09 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 4629 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	3.749,49 kg/j
AFW	Kiepbak, 450KW, 2005, 370 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	309,69 kg/j
AFW	Laadschop, 200KW, 2005, 2246 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	943,32 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 3950 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	1.161,30 kg/j
AFW	Wals, 90KW, 2003, 1851 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	174,63 kg/j
AFW	Hijskraan, 450KW, 2005, 541 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	438,21 kg/j
AFW	Hijskraan, 200KW, 2005, 271 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	97,56 kg/j
AFW	Vorkheftruck, 100KW, 2003, 541 uur (sanering)		4,0	4,0	0,0	NOx	159,05 kg/j



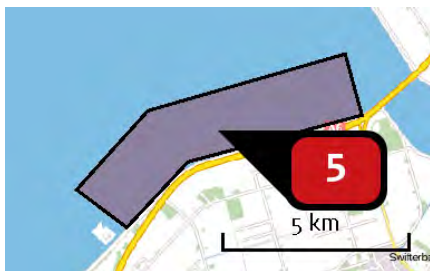
Naam **Aanvoer west**  
 Locatie (X,Y) **169194, 506867**  
 Uitstoothoogte **2,5 m**  
 Warmteinhoud **0,000 MW**  
 NOx **772,94 kg/j**  
 NH3 **2,25 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	10,32 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	4,0	NOx NH3	3,38 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	76,0	NOx NH3	759,24 kg/j 1,90 kg/j



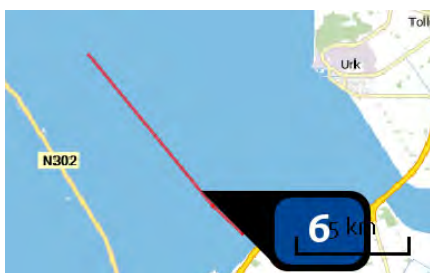
Naam **Aanvoer oost**  
 Locatie (X,Y) **172226, 506900**  
 Uitstoothoogte **2,5 m**  
 Warmteinhoud **0,000 MW**  
 NOx **1.118,53 kg/j**  
 NH3 **3,34 kg/j**

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen (/dag)	Stof	Emissie
Standaard	Bussen	2,0	NOx NH3	17,67 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	4,0	NOx NH3	5,79 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	64,0	NOx NH3	1.095,07 kg/j 2,74 kg/j



Naam **IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **167664, 512843**  
 NOx **909,00 kg/j**

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Heistelling / Ponton, 200 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	162,00 kg/j
AFW	Hoofdkraan op schip, 700 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	567,00 kg/j
AFW	Hulpkraan op schip, 300 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	108,00 kg/j
AFW	Varende hulpkraan, 200 uur		4,0	4,0	0,0	NOx	72,00 kg/j



Naam **Aanvoer IJsselmeer**  
 Locatie (X,Y) **163937, 513853**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **7.255,98 kg/j**

Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Binnenvaartschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j
M6	Transportschip	1	100%	1	0%	NOx	3.627,99 kg/j

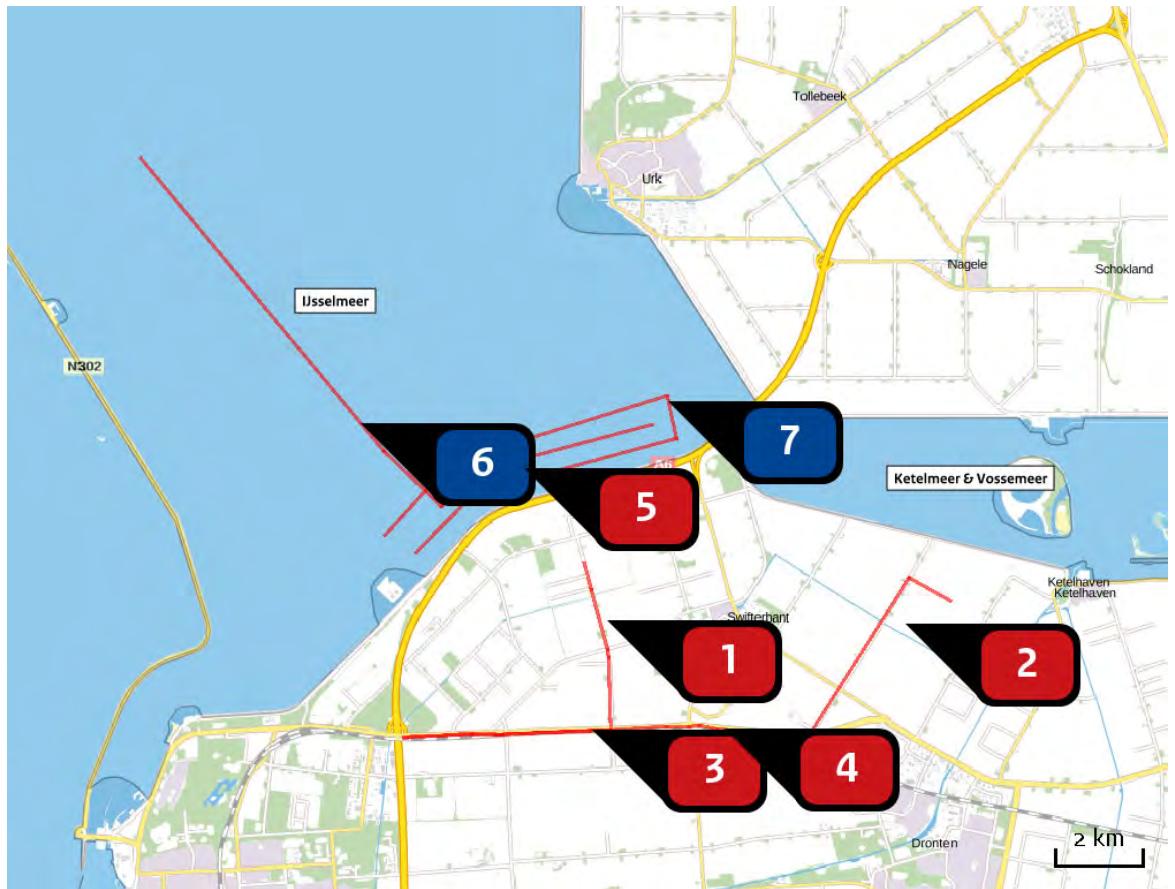


Naam **Kabellegschip**  
 Locatie (X,Y) **170941, 514350**  
 Type vaarweg **CEMT\_Va**  
 NOx **2.016,74 kg/j**

Scheepstype	Omschrijving	Vaarbeweging per etmaal (A -> B)	Percentage geladen	Vaarbeweging per etmaal (B -> A)	Percentage geladen	Stof	Emissie
M6	Kabellegschip	1	100%	0	0%	NOx	2.016,74 kg/j



Deposities  
natuur-  
gebieden



 Hoogste projectbijdrage

 Hoogste projectbijdrage per natuurgebied

 Habitatrictlijn  
 Vogelrichtlijn  
 Habitatrictlijn,  
Vogelrichtlijn

**Disclaimer**

Hoewel verstrekte gegevens kunnen dienen ter onderbouwing van een vergunningaanvraag, kunnen er geen rechten aan worden verleend. De eigenaar van AERIUS aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud van de door de gebruiker aangeboden informatie. Bovenstaande gegevens zijn enkel bruikbaar tot er een nieuwe versie van AERIUS beschikbaar is. AERIUS is een geregistreerd handelsmerk in Europa. Alle rechten die niet expliciet worden verleend, zijn voorbehouden.

**0****Rekenbasis**

Deze berekening is tot stand gekomen op basis van:

AERIUS [versie 2016\\_20170324\\_agb5d9a5ef](#)

Database [versie 2016\\_20170301\\_feb336c45f](#)

Voor meer informatie over de gebruikte methodiek en data zie:

<https://www.aerius.nl/nl/factsheets/release/aerius-calculator-2015-handboek-o>



## **Bijlage 6 Instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebieden**

Eisenfielabel Natura 2000-gebied 075\_Ketelmeer & Vossemeer

**Kernopgaven**

**Opgave landschappelijke samenhang en interne complexiteit (Meren en moerassen)**

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplaatsen en foerageergebieden in het bijzonder voor graslandse watervogels en meervleermuizen (de belangrijkste kraankamerfunctie en slaaplunten van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deelandschappen Laagveen.

**4.01 Evenwichtig systeem**  
Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in kraanwateren H314b en meren met kraanwater en fonteinkruiden H315c), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulleend A061 en nonnetje A068.

**4.02 Rui- en rustplaatsen**  
Voldoende open water met ruiplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobbeend A056 en kulleend A061.

**4.03 Moerasranden**  
Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paai gebied vis, noordse woelmuis \*H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karekiet A298.

**Instandhoudingsdoelstellingen**

	SVI	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
<b>Broedvogels</b>							
A021	-	>	>			5	4.03, .W
A119	-	>	>			4	
A298	-	>	>			40	4.03, .W
<b>Niet-broedvogels</b>							
A005	-	=	=		350		4.02
A017	+	=	=		870		
A034	+	=	=		8		
A037	-	=	=		5		4.01, .W
A039b	+	=	=		220		4.02
A041	+	=	=		680		4.02
A043	+	=	=		160		4.02
A051	+	=	=		360		
A052	-	=	=				

A054	Pijlstaart	-	=	=	50	
A059	Taflelend	-	=	=	350	4.01,W
A061	Kulfeend	-	=	=	4500	4.01,W
A068	Nonnetje	-	=	=	30	4.01,W
A070	Grote Zaagbek	-	=	=	70	
A094	Visarend	+	=	=	3	
A125	Meerkoet	-	=	=	1700	
A156	Grutto	-	=	=	20	
A190	Reuzensterm	+	=	=	10	

deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit  
**Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer**

#### Legenda

W

Kernopgave met wateropgave

Sense of urgency: beheeropgave

Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities

Landelijke Staat van Instandhouding (-= zeer ongunstig; - matig ongunstig; + gunstig)

Behoudsdoelstelling

Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling

Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

SVI landelijk

=

>

=( < )

Essentietabel Natura 2000-gebied 072\_Lijsselmeer

**Kernopgaven**

**Opgave landschappelijke samenhang en interne complexiteit (Meren en moerassen)**

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplaatsen en foerageergebieden in het bijzonder voor graslandse watervogels en meervleermuis (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaïek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deellandschappen Laagveen.

**4.01 Evenwichtig systeem**

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in **krabbenschieren H3150** en meren met krabbescheer en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulleend A061 en nonnetje A068.

**4.02 Rui- en rustplaatsen**

Voldoende open water met ruiplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobeend A056 en kulleend A061.

**4.03 Moerasranden**

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paai gebied vis, noordse woelmuis \*H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karrekiet A236.

**4.04 Plas-dras situaties**

Plas-dras situaties voor smienten A050 en broedvogels, zoals kempphaan A151.

**Instandhoudingsdoelstellingen**

Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3150		=	=				
H6430A	+	=	=				4.01,W
H6430B	-	=	=				
H7140A	-	=	=				
<b>Habitatsorten</b>							
H1163	-	=	=	=			4.01,W 4.03,W
H1318	-	=	=	=			
H1340	-	>	=	>			4.03,W
H1903	-	=	=	=			
<b>Broedvogels</b>							
A017	+	=	=	=		8000*	
A021	-	>	>			7	4.03,W









## Essentieel tabel Natura 2000-gebied 078, Oostvaardersplassen

### Kernopgaven

#### Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerassen)

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplekken en foerageergebieden in het bijzonder voor grazende watervogels en meervleermuizen (de belangrijkste kraamkamertfunctie en slaapplek van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradient watertypen (inclusief brak) met name in het deelandschappen Laagveen.

- 4.05 Rui- en rustplaatsen** Voldoende rustplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals *kuif A005*, ganzen, slobeend A056 en kuffeend A061.
- 4.06 Overjarig riet** Herstel van grote oppervlaktbrede zones overjarig riet, inclusief waterriet, door herstel van natuurlijke peildynamiek en tegengaan verdroging t.b.v. noordse woelmuis \*H1340 en rietvogels, zoals roerdomp A021, woudaapje A022, snor A292 en grote karekiet A298.
- 4.07 Pias-dras situaties** Pias-dras situaties voor smienten A050 en broedvogels zoals kempfaan A151, porseleinhoen A119 en watersnip A153 en noordse woelmuis \*H1340.

### Instandhoudingsdoelstellingen

Broedvogels	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven	
A004	+	=	=		140			
A017	+	=	=		8000*			
A021	-	=	=		40		4.06.W	
A022	-	=	=		3		4.06.W	
A026		=	=		20			
A027	+	=	=		40			
A034	+	=	=		160			
A081	+	=	=		40			
A082	-	^	^		4			
A119	-	^	^		40		4.07.W	
A272	+	=	=		190			
A292	-	=	=		680		4.06.W	
A295	-	=	=		790			



## Essentiële tabel Natura 2000-gebied 073, Markermeer & IJmeer

### Kernopgaven

#### Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerassen)

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplekken en foerageergebieden in het bijzonder voor grassende watervogels en meervleermuisen (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapplekfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deelgebieden Laagveen.

#### 4.01 Evenwichtig systeem

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in kraanwateren H3140 en meren met krabbeschillen en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals *Silene zwaan* A037, tafeleend A059, kuifeend A061 en nonnetje A068.

#### 4.02 Rul- en rustplaatsen

Voldoende open water met ruiplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen,

#### 4.03 Moerasranden

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paai gebied vis, noordse vleermuis \*H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote harlekiet A038.

### Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen	Habitatsoorten	Broedvogels	Niet-broedvogels	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3140	Kraanwateren			-	=	=			4.01, W	
H1163	Rivieronderpad			-	= (>)	= (>)	=		4.01, W	4.03, W
H1318	Meervleermuis			-	=	=				
A017	Aalscholver			-	=	=		8000*		
A193	Visdief			-	=	=		630		
A005	Fuut			-	=	=	170			4.02
A017	Aalscholver			+	=	=	2600			
A034	Lepelaar			+	=	=	2			
A043	Grauwe Gans			+	=	=	510			4.02
A045	Brandgans			+	=	=	160			4.02





## Essentiële Natura 2000-gebied 074, Zwarte Meer

### Kernopgaven

#### Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerassen)

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplassen en foerageergebieden in het bijzonder voor grazende watervogels en meervleermuizen (de belangrijkste kraamkamertuif en slaapluncie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van moerasen van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deelgebied Laagveen.

#### 4.01 Evenwichtig systeem

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in *Kraamkamertuif* H3140, en meren met krabbenscheer en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulleend A061 en *nonnetje* A056.

#### 4.02 Rui- en rustplassen

Voldoende open water met rustplassen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, sloeend A056 en kulleend A061.

#### 4.03 Moerasranden

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paalgebied vis, *noordse woelmuis* H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karekiet A098.

#### 4.15 Vochtige graslanden

Herstel inundatie, behoud en nieuwvorming *blauwvleeslanden* H6410, glanshaver- en vossenstaartheuvels (grote vossenstaart) H6510\_B, met name kleivitsbloemheuvels, mede als leefgebied van de *keimphaan* A151 en *watersnip* A153.

### Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3150	-	>	>				4.01,W
H6430A	+	=	=				
H6510B	-	>	>				4.15,W
<b>Habitatsoorten</b>							
H1145	-	=	=	=			4.01,W 4.03,W
H1149	+	=	=	=			4.01,W 4.03,W
H1163		= (>)	= (>)	=			4.01,W 4.03,W
H1318	-	=	=	=			
<b>Broedvogels</b>							



## Essentietabel Natura 2000-gebied 076. Veluwevloedmeren

### Kernopgaven

#### Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Meren en moerassen)

Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplekken en foerageergebieden in het bijzonder voor grazende watervogels en meervleermuis (de belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuis ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden). Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels. Herstel van mozaiek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deellandschappen Laagveen.

#### 4.01 Evenwichtig systeem

Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in kraanwierwateren H3140 en meren met krabbenscheer en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037, tafeleend A059, kulfeend A061 en nonnetje A068.

#### 4.02 Rui- en rustplaatsen

Voldoende open water met rustplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005, ganzen, slobbeend A056 en kulfeend A061.

#### 4.03 Moerasranden

Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paalgebied vis, noordse woermuis H11340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karekiet A298.

### Instandhoudingsdoelstellingen

	SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
<b>Habitattypen</b>							
H3140	-	=	=				4.01, W
H3150	-	=	=				4.01, W
<b>Habitatsoorten</b>							
H1149	+	=	=	=			4.01, W 4.03, W
H1163	-	= (<)	=	=			4.01, W 4.03, W
H1318	-	=	=	=			
<b>Broedvogels</b>							
A021	-	^	^			5	4.03, W
A298	-	^	^			40	4.03, W
<b>Niet-broedvogels</b>							
A005	-	=	=		400		4.02
A017	+	=	=		420		
A027	+	=	=		40		
A034	+	=	=		3		



A037	Kleine Zwaan	-	=	=	120	4.01.W	
A050	Smerit	+	=	=	3500		
A051	Krakeend	+	=	=	280		
A054	Pijlstaart	-	=	=	140		
A056	Slobeend	+	=	=	50	4.02	
A058	Krooneend	-	=	=	30		
A059	Tafleend	-	= (<)	=	6600	4.01.W	
A061	Kuifeend	-	= (<)	=	5700	4.01.W	4.02
A067	Brilduiker	+	=	=	220		
A068	Nonnetje	-	=	=	60	4.01.W	
A070	Grote Zaagbek	-	=	=	50		
A125	Meerkoet	-	=	=	11000		

deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit  
**Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer**

#### Legenda

W

Kernopgave met wateropgave

Sense of urgency; beheeropgave

Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities

Landelijke Staat van Instandhouding (-- zeer ongunstig; - matig ongunstig; + gunstig)

Behoudsdoelstelling

Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling

Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

SVI landelijk

=

>

=(<)

## Essentiële Natura 2000-gebied 038. Rijnstakken

### Kernopgaven

<b>3.02</b>	<b>Waterplanten</b>	Behoud beken en rivieren met waterplanten (grote fonteinkruiden) H3260_B.
<b>3.06</b>	<b>Krabbensteher-begroeiingen</b>	Behoud en uitbreiding van meren met krabbensteher en fonteinkruiden H3150, in de vorm van strangen, in het bijzonder herstel van krabbensteherbegroeiingen, ook als broedbiotoop van zwarte stern A197.
<b>3.07</b>	<b>Vochtige alluviale bossen</b>	Vochtige alluviale bossen (zachthoutbossen en essen-lepenbossen) *H91E0_A en *H91E0_B
<b>3.08</b>	<b>Rietmoeras</b>	Kwaliteitsverbetering en uitbreiding rietmoeras met de daarbij behorende broedvogels (roerdomp A021, grote karekiet A298), aangevuld met <sup>noordoos</sup> rooibos *H1340.
<b>3.09</b>	<b>Vochtige graslanden</b>	Herstel glanshaver- en vossenstaarthaarlanden (grote vossenstaart) H6510_B en <sup>blauw</sup> graslanden H6410.
<b>3.12</b>	<b>Pias-dras situaties</b>	Behoud en uitbreiding areaal van pias-dras situaties en ondiep water voor eenden, kwartelkoning A122, porseleinhoen A119 en stiftlopers.
<b>3.13</b>	<b>Droge graslanden</b>	Kwaliteitsverbetering en uitbreiding van stroomdalgraslanden *H6120, glanshaver- en vossenstaarthaarlanden (glanshaver) H6510_A.
<b>3.14</b>	<b>Droge hardhoutoelbossen</b>	Ontwikkeling droge hardhoutoelbossen H91F0: groter oppervlakte en kwaliteitsverbetering.

### Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen	SVI	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
H3150	-	>	>				
H3260B	-	>	=			3.06 3.02.W	
H3270	-	>	>				
H6120	-	>	>			3.13,	
H6430A	+	=	=				
H6430C	-	>	>				
H6510A	-	>	>			3.13,	
H6510B	-	>	>			3.09.W	







## Bijlage 7 Kader Ecologische Hoofdstructuur (NNN)

Letterlijk overgenomen uit: Verordening voor de fysieke leefomgeving Flevoland 2012 (geconsolideerde versie per 1 maart 2015) (provincie Flevoland 2015).

### **Titel 10.1 Ecologische hoofdstructuur Artikel 10.1 Kader**

1. Deze titel geeft regels als bedoeld in artikel 4.1 en 4.3 van de Wet ruimtelijke ordening en hoofdstuk IX van de Provinciewet en geeft uitvoering aan titel 2.10 van het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening.
2. Het werkingsgebied van deze titel is vastgelegd in het GML-bestand NL.IMRO.9924.PV2013VF01- VA01.gml en weergegeven in bijlage IV op kaart 10.1.
3. Het doel van deze titel is:
  - a. het begrenzen, aanwijzen en beschermen van de op land gelegen ecologische hoofdstructuur (EHS);
  - b. het aanwijzen en veiligstellen van de wezenlijke kenmerken en waarden van de begrensde gebieden;
  - c. het geven van een afwegingskader voor ruimtelijke ontwikkelingen binnen de ecologische hoofdstructuur en voorwaarden voor herbegrenzing;
  - d. het instellen van een registratie voor planologische besluiten bij het wijzigen van de ecologische hoofdstructuur.

### **Artikel 10.2 Begrenzing**

Als ecologische hoofdstructuur zijn als zodanig aangewezen de begrensde gebieden zoals geometrisch vastgelegd in het GML-bestand NL.IMRO.9924.PV2013VF01-VA01.gml en weergegeven in bijlage IV op kaart 10.2.

### **Artikel 10.3 Wezenlijke kenmerken en waarden**

Gedeputeerde Staten wijzen zo spoedig mogelijk na het inwerkingtreden van deze titel de wezenlijke kenmerken en waarden aan van de ecologische hoofdstructuur. Deze worden vastgelegd in de digitale dataset IMRO.9924.PV20xxVFxx en opgenomen in bijlage V.

### **Artikel 10.4 Bescherming**

1. Een ruimtelijk plan of besluit, voor zover het betrekking heeft op een gebied binnen of nabij de aangewezen ecologische hoofdstructuur:
  - strekt mede tot bescherming, instandhouding en ontwikkeling van de wezenlijke kenmerken en waarden van dat gebied;
  - maakt geen activiteiten mogelijk ten opzichte van het ten tijde van de inwerkingtreding van deze titel van de verordening geldende bestemmingsplan, die per saldo leiden tot een significante aantasting van de wezenlijke kenmerken en waarden, of tot een significante vermindering van de oppervlakte van die gebieden, of van de samenhang tussen die gebieden.

2. Voor zover een bestemmingsplan strijdig is met de bescherming en de mogelijkheden bedoeld in het eerste lid stelt de gemeenteraad binnen drie jaar na het inwerkingtreden van deze titel dat plan opnieuw vast met inachtneming van de bepalingen in het eerste lid.

#### **Artikel 10.5 Wijziging**

1. Provinciale Staten kunnen de begrenzing van de ecologische hoofdstructuur of de wezenlijke kenmerken en waarden wijzigen:
  - a. ten behoeve van andere activiteiten dan mogelijk gemaakt op grond van artikel 10.4, eerste lid, sub b indien: 1°. een ingreep onvermijdelijk blijkt, 2°. er sprake is van een groot openbaar belang, 3°. er geen reële alternatieven zijn, en Geconsolideerde tekst VFL na tweede wijziging (maart 2015) 4°. de negatieve effecten op de wezenlijke kenmerken en waarden, oppervlakte en samenhang worden beperkt en de overblijvende effecten gelijkwaardig worden gecompenseerd,
  - b. ten behoeve van een combinatie van projecten of handelingen die tevens tot doel heeft om de kwaliteit of kwantiteit van de ecologische hoofdstructuur op gebiedsniveau per saldo te verbeteren,
  - c. ten behoeve van de herijking van de ecologische hoofdstructuur,
  - d. naar aanleiding van wijziging in hogere beleidskaders en wet en regelgeving.
2. Gedeputeerde Staten kunnen de begrenzing van de ecologische hoofdstructuur of de wezenlijke kenmerken en waarden wijzigen:
  - a. ten behoeve van een verbetering van de samenhang van de ecologische hoofdstructuur, of een betere planologische inpassing van de ecologische hoofdstructuur, voor zover: 1°. de wezenlijke kenmerken en waarden van de ecologische hoofdstructuur worden behouden, en 2°. de oppervlakte van de ecologische hoofdstructuur tenminste gelijk blijft.
  - b. ten behoeve van een kleinschalige ontwikkeling, voor zover: 1°. de aantasting van de wezenlijke kenmerken en waarden en de samenhang van de ecologische hoofdstructuur beperkt is, 2°. de ontwikkeling per saldo gepaard gaat met een versterking van de wezenlijke kenmerken en waarden van de ecologische hoofdstructuur en een vergroting van de oppervlakte van de ecologische hoofdstructuur
3. Gedeputeerde Staten kunnen de wezenlijke kenmerken en waarden wijzigen naar aanleiding van natuurlijke ontwikkelingen in het gebied.

#### **Artikel 10.6 Procedure**

1. Burgemeester en wethouders kunnen verzoeken de begrenzing van de ecologische hoofdstructuur en de wezenlijke kenmerken en waarden te wijzigen ten behoeve van een activiteit genoemd in artikel 10.5, eerste lid, onderdeel a of een kleinschalige ontwikkeling als genoemd in artikel 10.5, tweede lid, onderdeel b.
2. Een ruimtelijk plan of besluit ten behoeve waarvan de ecologische hoofdstructuur wordt gewijzigd gaat vergezeld van een toelichting of onderbouwing waarin wordt aangetoond dat:
- 3.

- a. de uitvoering en langdurige instandhouding van de versterking of vergroting van de ecologische hoofdstructuur is gewaarborgd,
  - b. de uitvoering van de versterking of vergroting uiterlijk aansluitend aan het realiseren van de kleinschalige ontwikkeling plaats vindt.
4. De voorbereiding en bekendmaking van de besluiten tot het wijzigen van de verordening en het vaststellen van het ruimtelijk plan of besluit worden in voorkomend geval gecoördineerd, zoals bedoeld in de Wet ruimtelijke ordening, artikel 3.33.
5. Wanneer de beoogde ontwikkeling of activiteit ten behoeve waarvan de ecologische hoofdstructuur is gewijzigd niet of niet geheel plaats vindt verzoeken burgemeester en wethouders tot het geheel of gedeeltelijk intrekken van de wijziging.

#### **Artikel 10.7 Registratie**




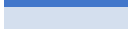
1. Gedeputeerde Staten houden een actuele en digitale registratie bij van de besluiten in verband met wijzigingen van de ecologische hoofdstructuur.
2. De registratie is gericht op het inzichtelijk maken van een sluitende compensatieboekhouding en het volgen van de uitvoering.



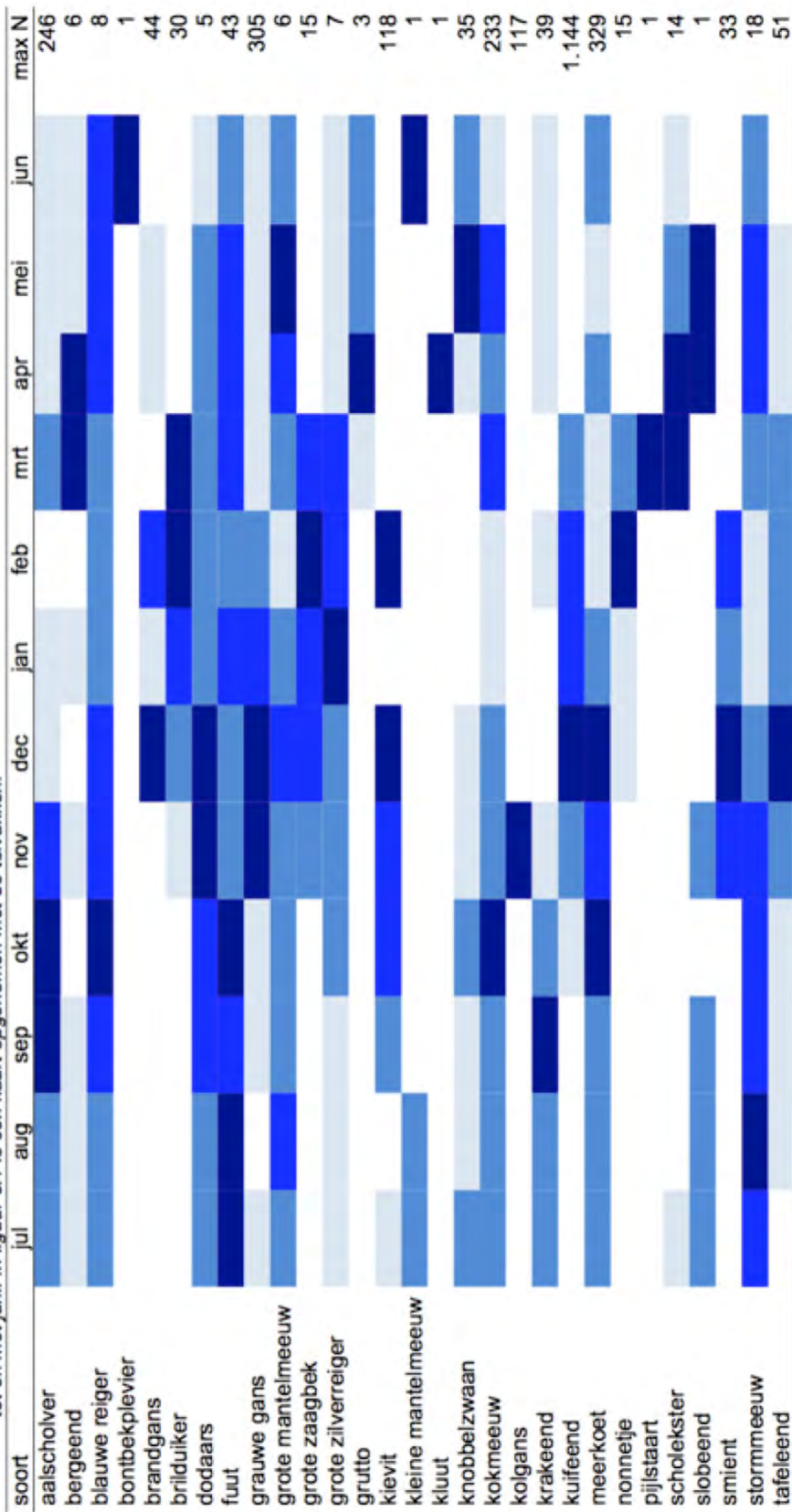


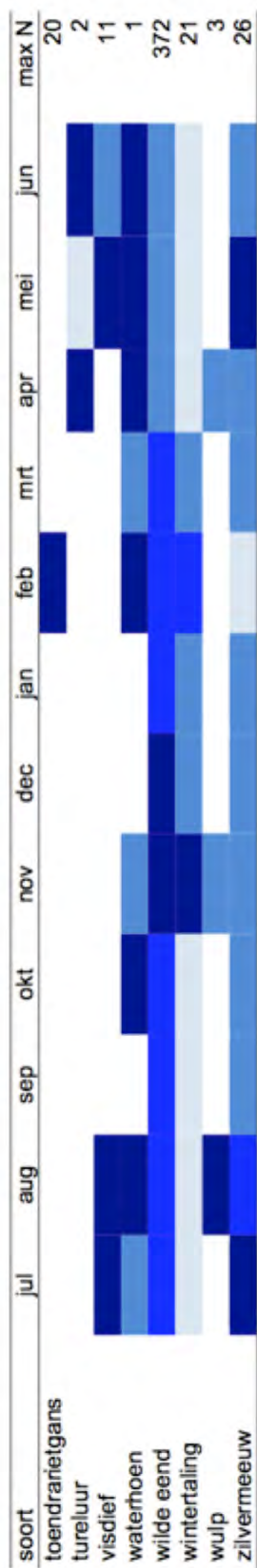
## Bijlage 8 Seizoensverloop watervogels

LEGENDA tabellen

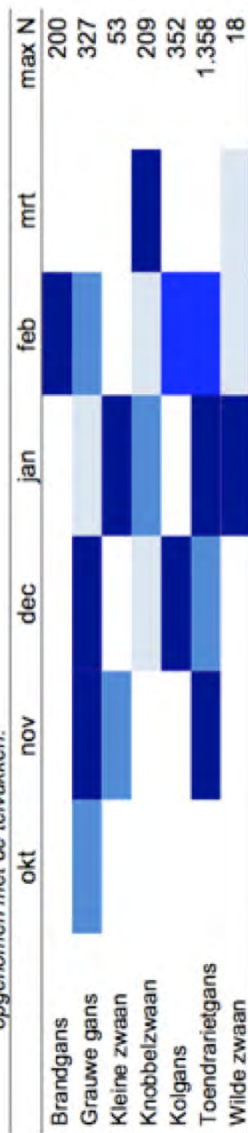
	>90% van totaal
	75-90% van totaal
	50-75% van totaal
	25-50% van totaal

Seizoensverloop op basis van maandgemiddelden in zuidwestelijk deel **Ketelmeer** (RM1430) en **Usseloog** (RM1440). Het maandgemiddelde is gebaseerd op de seizoenen 10/11-14/15, met uitzondering van de maand februari (gebaseerd op seizoenen 09/10 - 13/14). Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.

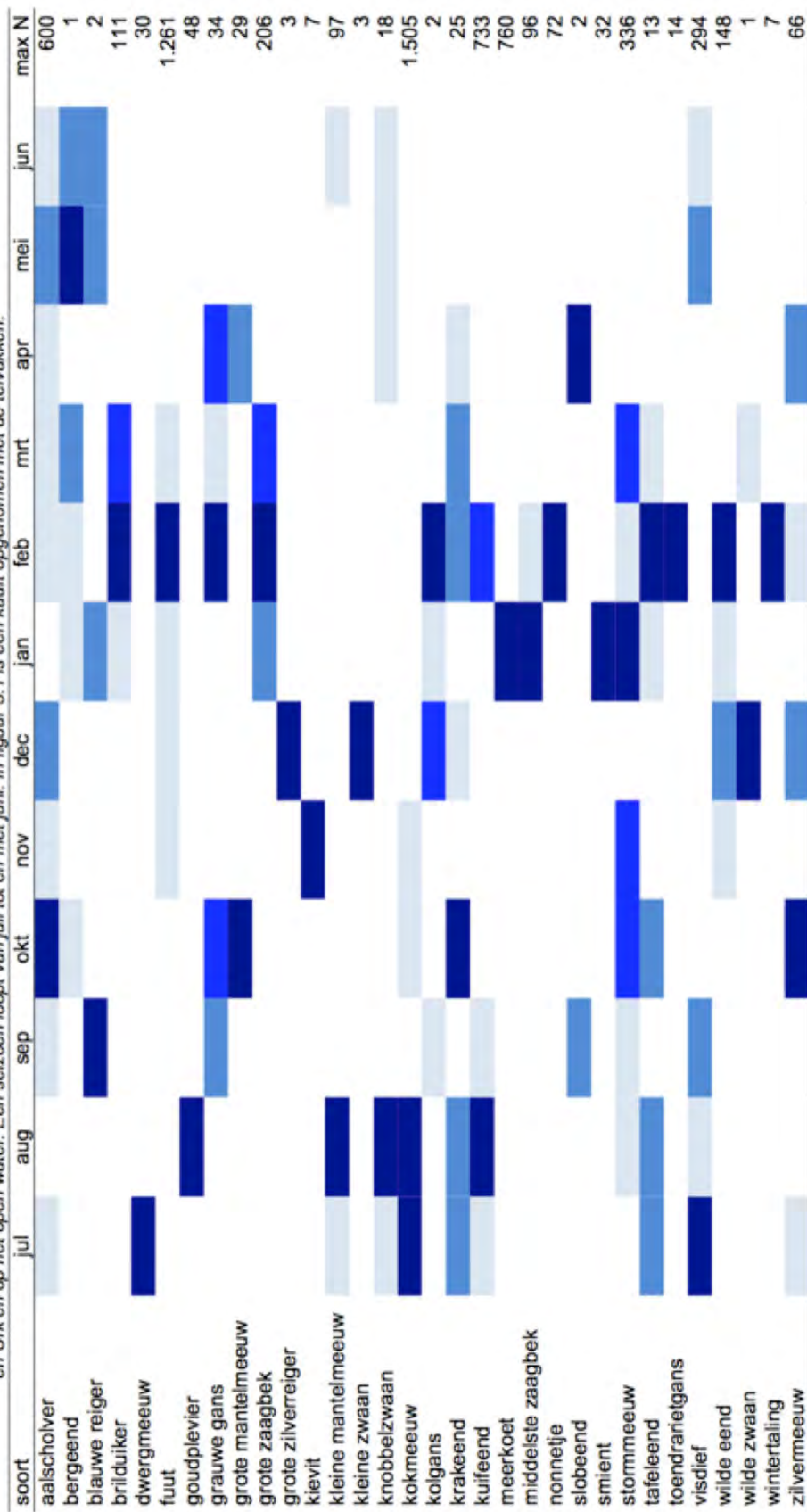




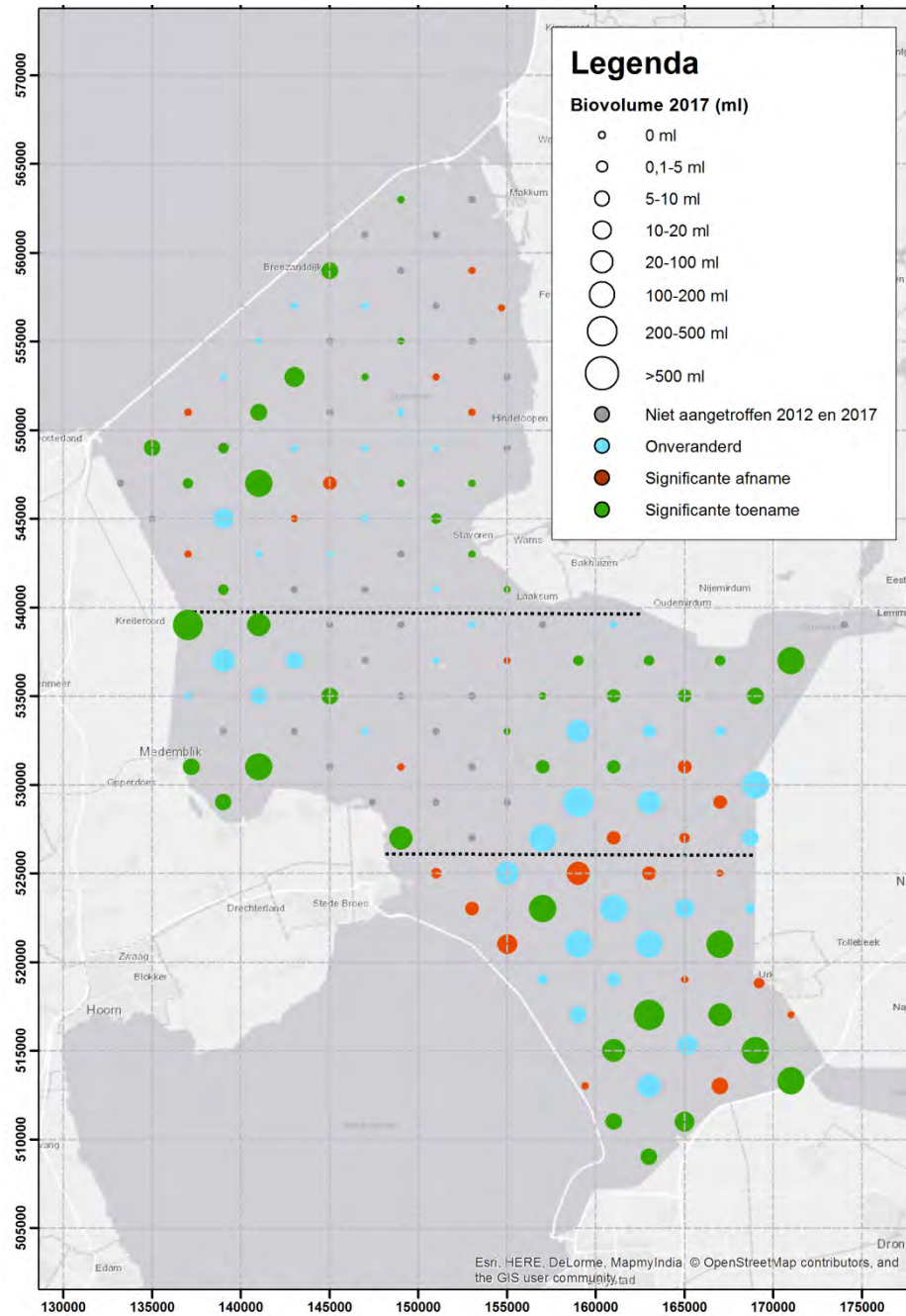
Seizoensverloop op basis van maandgemiddelden in **binnendijkse gebied** (telvakken FL2410, FL2420, FL2430, FL2440 en FL2450). Het maandgemiddelde is gebaseerd op de seizoenen 09/10-13/14 of 10/11-14/15. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.



Seizoensverloop op basis van maandgemiddelden 2011/2012 - 2015/2016 van watervogels in het IJsselmeer langs de IJsselmeerdijk tussen Lelystad en Urk en op het open water. Een seizoen loopt van juli tot en met juni. In figuur 5.1 is een kaart opgenomen met de telvakken.

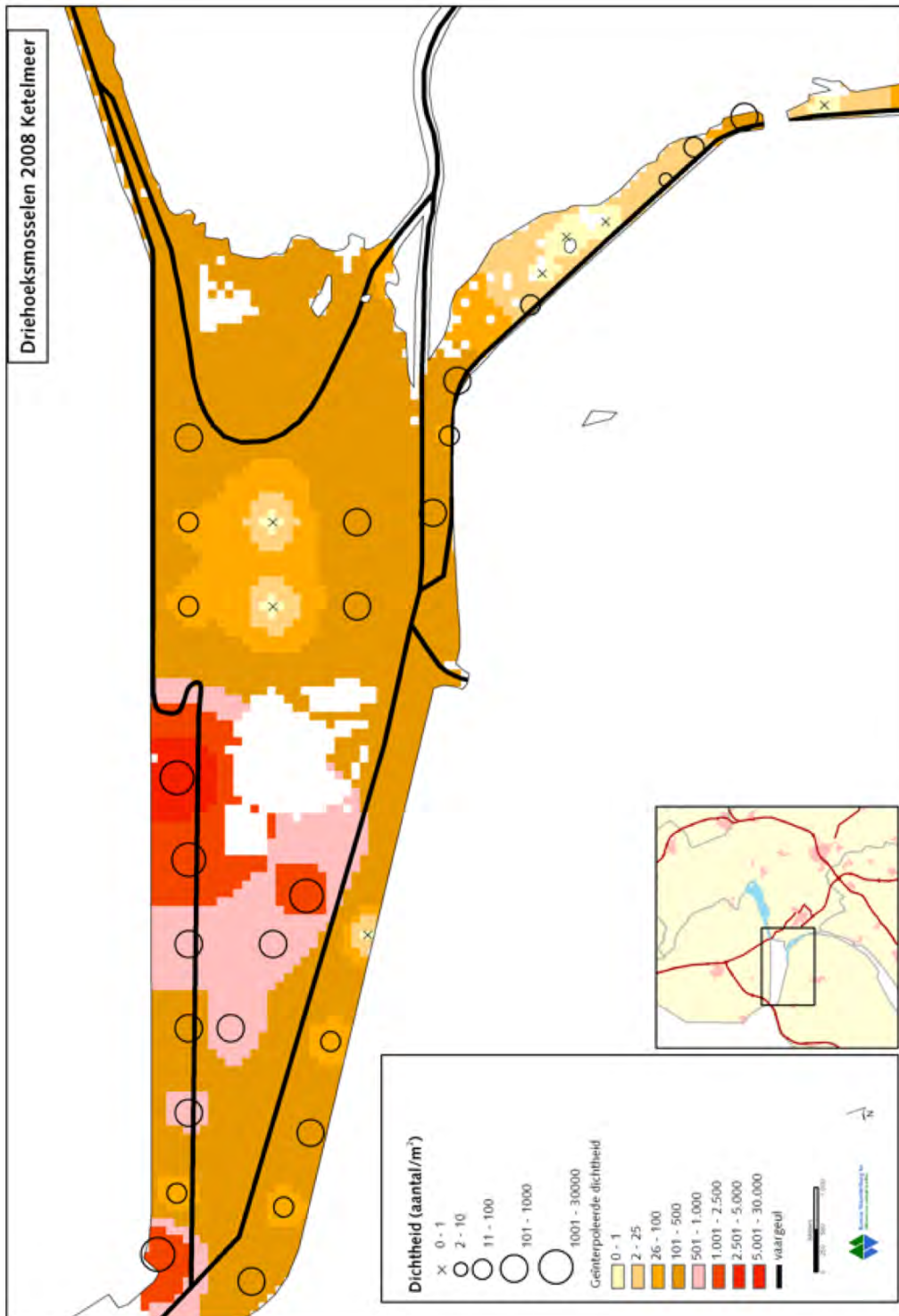


## Bijlage 9 Driehoeksmosselen

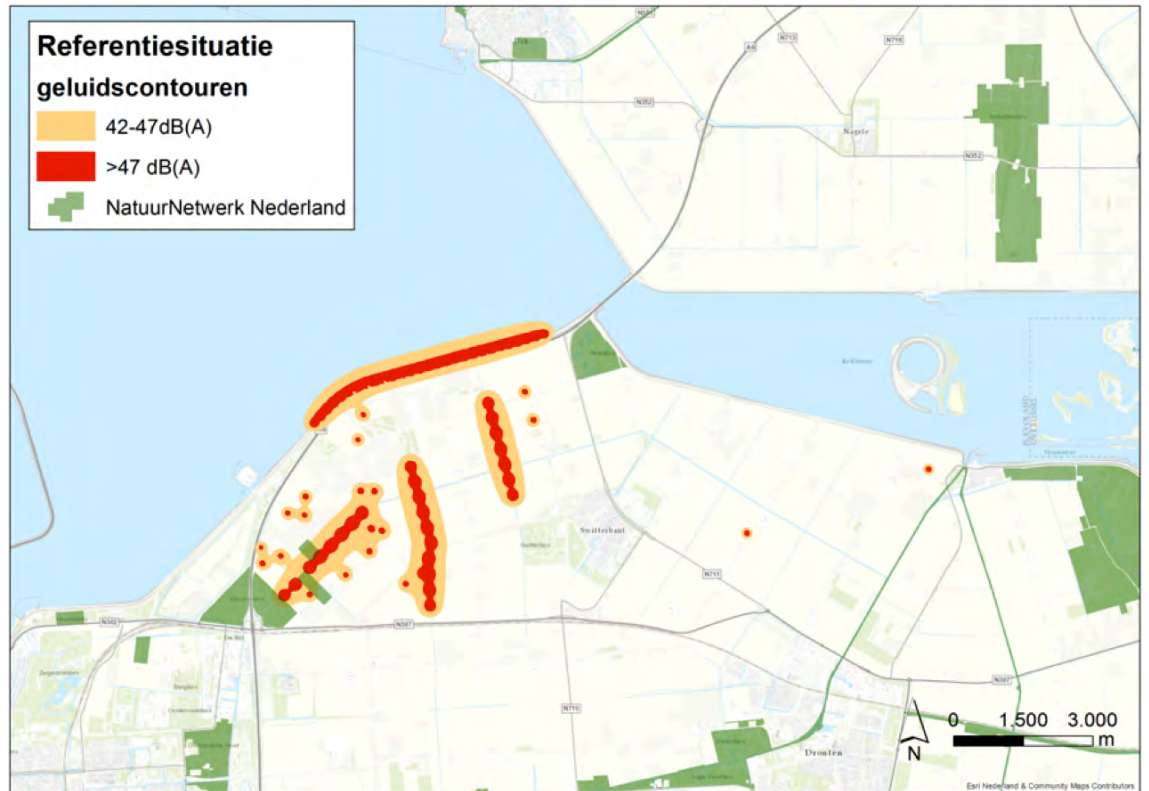


Het biovolume (ml) van aangetroffen *Dreisena* mosselen (driehoeks- en quaggamosselen gecombineerd) per locatie (totaal van vijf monsters) inclusief de veranderingen tussen 2012 en 2017 (bron: S. Moedt, 2017). De dichtheid van driehoeks- en quaggamosselen in het IJsselmeer. Resultaten van een gebiedsdekkende kartering uitgevoerd in 2017. Rapport J00002475, Eurofins Acquasense, Amsterdam.

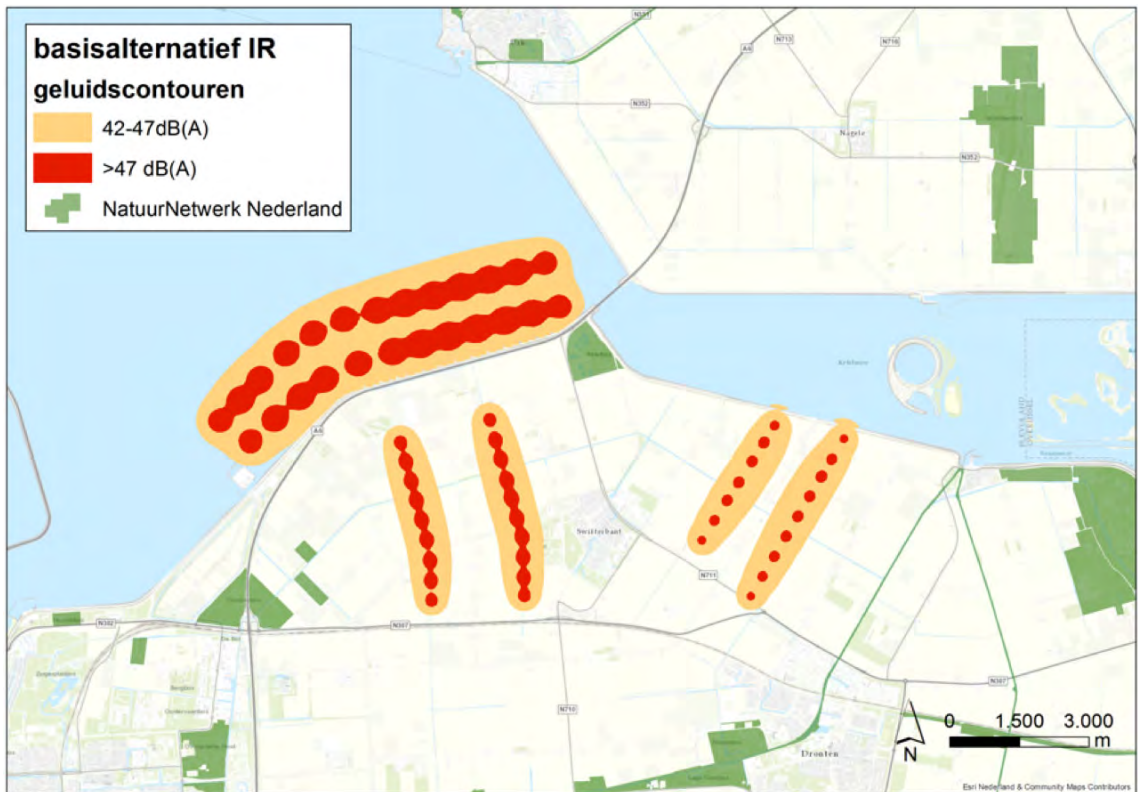


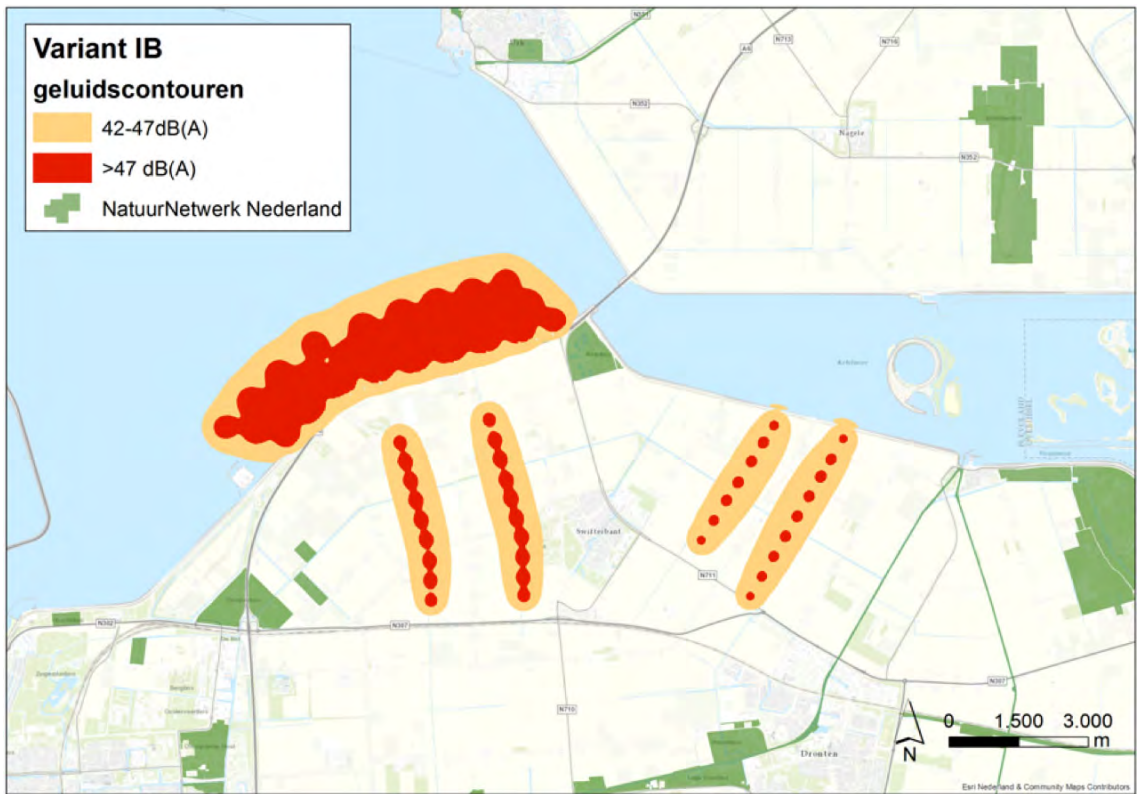


## Bijlage 10 Geluidscontouren binnen NNN-gebieden











# Bijlage 11 Windturbines en vleermuizen

## 11.1 Algemeen

Ruim de helft van de Europese soorten vleermuizen is als slachtoffer van windturbines gevonden (Dürr, 2013). Vleermuissoorten die relatief vaak als slachtoffer worden aangetroffen zijn *aerial hawkers*, soorten die zijn aangepast aan het vliegen in open omgeving. Slachtoffers treden vooral op in de nazomer en herfst, ook bij de niet migrerende soorten (Rydell *et al.* 2010a). Waarschijnlijk komen insecten in die tijd van het jaar geregeld op grote hoogte voor en verzamelen zich dan rond objecten zoals windturbines (Rydell *et al.* 2010b). Dit verklaart tevens de aantrekkende werking die windturbines hebben op vleermuizen (Cryan *et al.* 2014).

Schattingen van het aantal slachtoffers kunnen oplopen tot enkele tientallen slachtoffers per windturbine per jaar. De windparken met het grootste aantal slachtoffers liggen op beboste heuvelruggen die evenwijdig aan de trekrichting lopen en in de kustzone (Rydell *et al.* 2010a). In Nederland zijn behalve de bossen en de kustzone ook de oevers van de grote meren risicolocaties (Boonman *et al.* 2010). In Nederland is echter nog weinig systematisch onderzoek naar de effecten van windturbines op vleermuizen gedaan (Limpens *et al.* 2013).

## 11.2 Aanvaringsrisico

Vleermuizen komen om het leven door direct trauma als gevolg van een aanvaring met een draaiend rotorblad maar ook door de sterke onderdruk die zich achter een draaiend rotorblad bevindt (barotrauma; Bearwald *et al.* 2008; Grodsky *et al.* 2011). Sterfte komt vooral voor bij windsnelheden (op gondelhoogte) tussen de 3 en 5 m/s (Korner-Nievergelt *et al.* 2013). Bij hogere windsnelheden neemt de activiteit van vleermuizen sterk af. Ze zoeken dan luwe plekken op en vliegen niet meer op hoogte. Bij zeer lage windsnelheden draaien de rotorbladen te langzaam om slachtoffers te veroorzaken.

### *Welke dieren lopen risico?*

Zowel mannetjes als vrouwtjes en zowel adulte en onvolwassen dieren worden als slachtoffer gevonden (Brinkmann & Schauer-Weisshahn 2004). Jonge dieren zijn bij de rosse vleermuis oververtegenwoordigd (Lehnert *et al.* 2014), bij andere soorten is dat niet aangetoond. Slachtoffers betreffen met name soorten die in open omgeving op grotere hoogte jagen. In Nederland lopen vooral gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis, bosvleermuis, laatvlieger en tweekleurige vleermuis risico. Een aantal van deze soorten (bosvleermuis, tweekleurige vleermuis) zijn echter zeldzaam en tot dusver nog niet als slachtoffer in Nederlandse windparken aangetroffen.

De meeste slachtoffers worden in de nazomer gevonden (Arnett *et al.* 2007; Brinkmann *et al.* 2011). Dit is waarschijnlijk de tijd van het jaar waarin insecten talrijker zijn op grotere hoogte (Rydell *et al.* 2010b). Daarnaast trekken in deze periode een groot aantal ruige dwergvleermuizen en in mindere mate ook rosse vleermuizen door ons land.

#### *Risicolocaties*

De windparken met het grootste aantal slachtoffers staan op beboste heuvelruggen die evenwijdig aan de trekrichting lopen en in de kustzone. Windturbines in bossen hebben een verhoogd risico op slachtoffers (Rydell *et al.* 2010a). Met name in loofbossen zijn vleermuizen relatief talrijk. Daarnaast zorgt het bos voor een verhoogde vlieghoogte (Bach & Bach 2009). Ook voor turbines die dichtbij bomen of hagen zijn geplaatst geldt een verhoogd risico op slachtoffers (Eurobats Advisory Committee 2005). Deze structuren in het landschap vormen vlieg- en foerageerroutes voor vleermuizen. In open gebieden worden weinig of geen slachtoffers gevonden (Brinkmann & Schauer-Weisshahn 2004; Rydell *et al.* 2010a). In Nederland is in de intensief gebruikte agrarische gebieden gemiddeld genomen sprake van één slachtoffer per turbine per jaar (Limpens *et al.* 2013). In de kustzone of de oevers van grote meren kunnen in Nederland meer dan 10 slachtoffers per turbine per jaar optreden (Boonman *et al.* 2010). In windparken op zee zal het aantal slachtoffers lager liggen door het ontbreken van niet-migrerende soorten zoals de gewone dwergvleermuis maar ook hier is het optreden van slachtoffers niet uit te sluiten. Ook moderne windturbines met een zeer grote ashoogte (zoals de Enercon E126) veroorzaken slachtoffers (eigen waarneming). Er is vermoedelijk geen duidelijk effect van opschaling omdat twee effecten een rol spelen die in tegengestelde richting werken. De activiteit neemt af met toenemende hoogte (Brinkmann *et al.* 2011) maar tegelijkertijd neemt de oppervlakte die door de rotorbladen bestreken wordt, sterk toe omdat hogere turbines ook langere rotorbladen hebben.

#### *Populatie effecten*

Er is nog weinig bekend over effecten van aantallen aanvaringsslachtoffers op populatieniveau. Bij enkele slachtoffers per turbine per jaar kan het totaal aantal (geschatte) slachtoffers bij grote windparken aanzienlijk oplopen. Bij effectbeoordelingen wordt, in navolging van bij vogels<sup>10</sup>, uitgegaan van een drempelwaarde van 1% van de natuurlijke sterfte. Indien het aantal slachtoffers onder deze waarde blijft zijn effecten op populatieniveau op voorhand uit te sluiten. Risicosoorten, zijn vleermuissoorten die een relatief hoge natuurlijke sterfte hebben (ruige dwergvleermuis 33% Schmidt 1994; rosse vleermuis 44% Heise & Blohm 2003). Populatie effecten zijn bij de migrerende soorten waarschijnlijk niet direct waarneembaar in Nederland. Ruige dwergvleermuizen en een deel van de rosse vleermuizen die in Duitsland (en naar alle waarschijnlijkheid ook in Nederland) slachtoffer worden in windparken komen uit het noordoosten van Europa (Voigt *et al.* 2012; Lehnert *et al.* 2014).

---

<sup>10</sup> Uitspraak Europese Hof m.b.t. criterium ORNIS-comité HvJ EG 9 december 2004, zaak C-79/03, Commissie / Spanje; uitspraak van de ABRS in zaaknr. 201107460/1/R1 m.b.t. vleermuizen.

### 11.3 Bepaling van de omvang van het risico

In bestaande windparken kan het aantal slachtoffers bepaald worden door het zoeken naar dode vleermuizen onder windturbines (Boonman *et al.* 2013). Daarnaast kan het aantal slachtoffers berekend worden door de geluiden die vleermuizen maken op te nemen vanuit de gondel van windturbines. Aan de hand van het aantal opnames en de windsnelheid kan het aantal slachtoffers berekend worden (Brinkmann *et al.* 2011, Korner-Nievergelt 2013).

Voorafgaand aan de bouw van windparken is het veel moeilijker om het aantal slachtoffers te bepalen dat na realisatie zal gaan optreden. Er is namelijk geen (statistisch) significant verband tussen de activiteit van vleermuizen op grondhoogte gedurende de pre-constructie fase en het aantal slachtoffers tijdens de exploitatie (Hein *et al.* 2013; Heist 2014). Om die reden is het verstandiger om uit te gaan van literatuuropgaven van het aantal slachtoffers in vergelijkbare gebieden. Zulke opgaven variëren echter geregeld (bijvoorbeeld 0-3 slachtoffers / turbine). Door metingen van de activiteit van vleermuizen kan bekeken worden of er risico soorten in een gebied voorkomen en of sprake is van veel of weinig activiteit. Wanneer we bossen buiten beschouwing laten, is de activiteit van vleermuizen namelijk in alle gevallen hoger op grondhoogte dan op gondelhoogte (Bach & Bach 2009; Brinkmann *et al.* 2011; Limpens *et al.* 2013; Rodrigues *et al.* 2012). Ook tijdens de migratie lijken ruige dwergvleermuizen een vlieghoogte te verkiezen waarop ze vanaf de grond goed waar te nemen zijn met een batdetector (Suba 2014). Door onderzoek vanaf de grond wordt de activiteit van vleermuizen dus niet stelselmatig onderschat. Dit geeft aan dat onderzoek vanaf grondhoogte bruikbaar kan zijn om te bepalen welke literatuuropgaven het meest realistisch zijn voor een gepland windpark.

### 11.4 Maatregelen

Er bestaan vleermuisvriendelijke algoritmen waarmee het aantal slachtoffers tot 80-90 % omlaag gebracht kan worden met een bijbehorend verlies aan energieopbrengst van minder dan 1% (Lagrange *et al.* 2013). De algoritmen maken gebruik van het gegeven dat vleermuizen vrijwel alleen bij lage windsnelheid (op gondelhoogte) in windparken voorkomen. Gedurende de omstandigheden waarin de kans op slachtoffers het hoogst is (hoge temperatuur, zomer, nacht) wordt de startwindsnelheid verhoogt en wordt ervoor gezorgd dat de rotorbladen in vrijloop langzaam draaien of stilstaan (< 1 rpm). Het verhogen van de startwindsnelheid kan naar een vaste waarde (vaak 5 m/s). In Canada en de V.S. heeft dit geleid tot een reductie van 60-80 % van het aantal slachtoffers met bijbehorend verlies aan energieopbrengst van 2% (Baerwald *et al.* 2009; Arnett *et al.* 2009). Andere methodes die gebruik maken van een variabele startwindsnelheid aangestuurd door de tijd van de nacht en temperatuur

(Lagrange et al. 2013) zijn effectiever. In Duitsland is een algoritme ontwikkeld waarmee het aantal slachtoffers gereduceerd kan worden tot een vooraf gekozen waarde (bijvoorbeeld 1 slachtoffer/turbine/jaar; Brinkmann *et al.* 2011). De beste resultaten worden bereikt wanneer het algoritme gebaseerd is op de gemeten activiteit van vleermuizen in het windpark zelf.

Er zijn diverse andere methodes uitgetest om het aantal slachtoffers te verlagen (acoustic deterrent, radar, de kleur van een windturbine veranderen; Horn *et al.* 2008, Nicholls & Racey 2009; Long *et al.* 2010). Geen van deze methodes is tot dusver effectief gebleken. In de V.S. wordt momenteel op grotere schaal een acoustic deterrent getest. De resultaten van dat onderzoek worden in het najaar van 2016 verwacht.

## 11.5 Literatuur

- Arnett, E.B., W. K. Brown, W.P. Erickson, J.K. Fiedler, B.L. Hamilton, T.H. Henry, A. Jain, G.D. Johnson, J. Kerns, R.R. Koford, C.P. Nicholson, T.J. O'Connell, M.D. Piorkowski & R.D. Tankersley, Jr., 2007. Patterns of bat fatalities at wind farms in North America. *Journal of Wildlife Management* 72(1): 61-78.
- Arnett E.B., M. Shirmacher, M. Huso, J.P. Hayes 2009. Effectiveness of changing wind turbine cut-in speed to reduce bat fatalities at wind facilities. Annual report to the bats and Wind Energy Cooperative. Bat Conservation International Austin, TX. [http://www.batsandwind.org/pdf/Cutailment\\_2008\\_Final\\_Report](http://www.batsandwind.org/pdf/Cutailment_2008_Final_Report)
- Bach, L. & P. Bach, 2009. Fledermausaktivität in und über einem Wald am Beispiel eines Naturwaldes bei Rotenburg/Wumme (Niedersachsen). Vortrag Fachtagung Fledermausschutz im Zulassungsverfahren für Windenergieanlagen, Berlin, 30.3.2009. Landesvertretung Brandenburgs beim Bund, Berlin.
- Bearwald E.F., G.H. D'Amours, B.J. Klug & R.M.R. Barclay 2008. Barotrauma is a significant cause of bat fatalities at wind turbines. *Current Biology* 18: 695-696.
- Bearwald E.F., J. Edworthy, M. Holder & R.M.R. Barclay 2009. A large scale mitigation experiment to reduce bat fatalities at wind energy facilities. *J. Wildl. Management* 73:1077-1081.
- Brinkmann R., O. Behr, I. Niermann, and M. Reich. 2011. Entwicklung von Methoden zur Untersuchung und Reduktion des Kollisionsrisikos von Fledermäusen an Onshore-Windenergieanlagen, volume 4 Umwelt und Raum. Cuvillier Verlag, Göttingen.
- Boonman, M., H.J.G.A. Limpens, M.J.J. La Haye, M. van der Valk & J.C. Hartman, 2013. Protocollen vleermuisonderzoek bij windturbines. Rapport 2013.28. Rapport 13-186. Bureau Waardenburg / Zoogdiervereniging, Culemborg / Nijmegen.
- Boonman, M., D. Beuker, M. Japink, K.D. van Straalen, M. van der Valk, R.G. Verbeek 2011. Vleermuizen bij windpark Sabinapolder in 2010. Rapport 10-247 Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Boonman M., M.P. Collier, M.J.M. Poot 2014. Cumulative effects of offshore wind farms in the Southern North Sea on bats. Notitie 14-408/14.07021/MarPo Bureau Waardenburg, Culemborg.

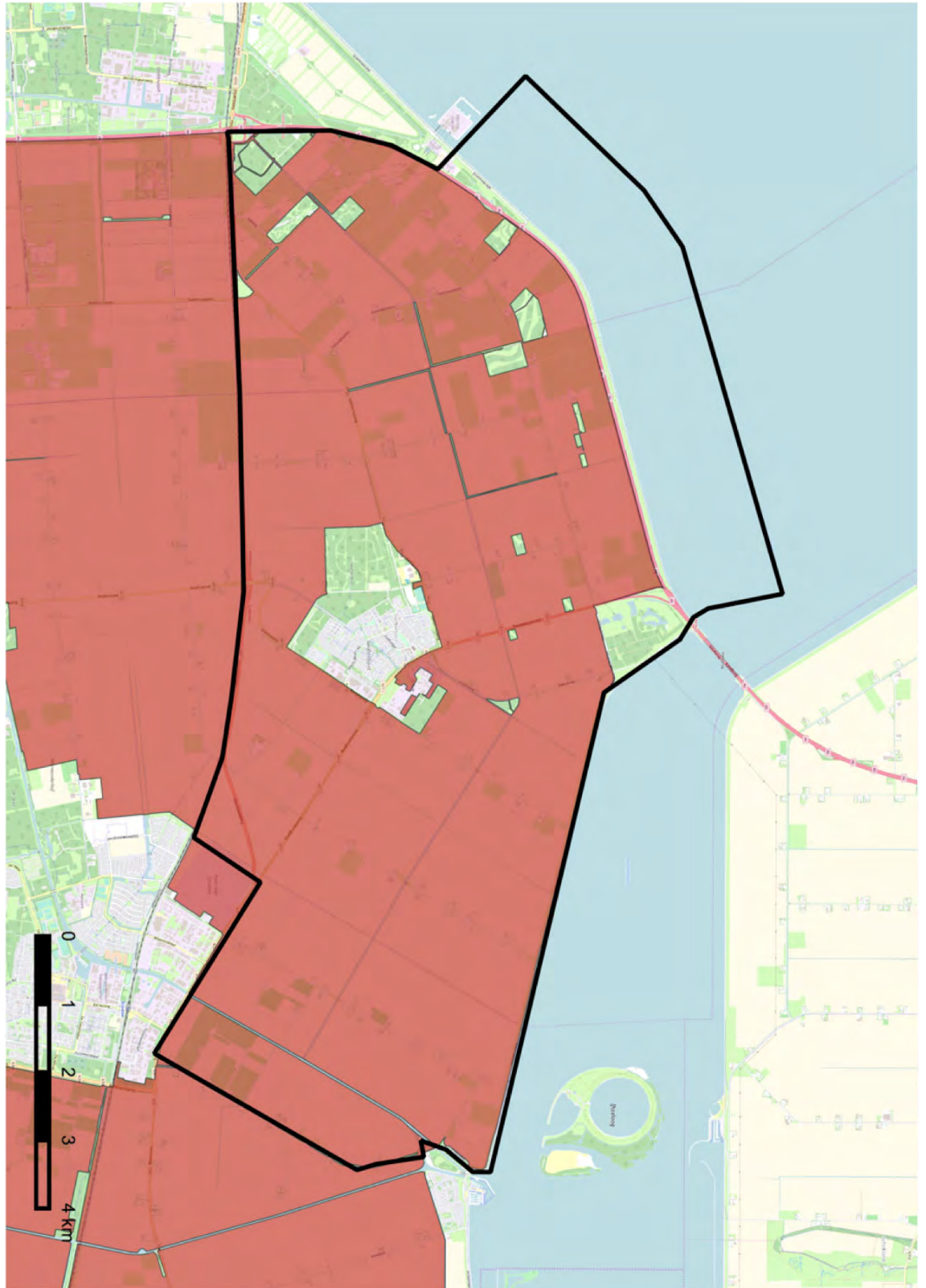


- Cryan. P. M., P.M. Gorresen, C. D. Hein, M. R. Schirmacher, R. H. Diehl, M.M. Huso, D.T. S. Hayman, P.D. Fricker, F.J. Bonaccorso, D.H. Johnson, K. Heist & D.C. Dalton 2014. Behavior of bats at wind turbines. <http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1406672111>.
- Dürr, T., 2013. Fledermausverluste an Windenergieanlagen. Daten aus der zentralen Fundkartei der Staatlichen Vogelschutzwarte im Landesumweltamt Brandenburg. Stand 25.09..2013. [www.mluv.brandenburg.de/cms/media.php/.../wka\\_fmaus.xls](http://www.mluv.brandenburg.de/cms/media.php/.../wka_fmaus.xls).
- Eurobats Advisory Committee, 2005. 10th Meeting of the Advisory Committee. Report of the Intersessional Working Group on Wind Turbines and Bat Populations. Eurobats Secretariat, Bonn, Deutschland.
- Grodsky, S.M., M.J. Behr, A. Gendler, D. Brake, B.D. Dieterle, R.J. Rudd, N.L. Walrath (2011). Investigating the causes of death for wind turbine-associated bat fatalities. *J. Mammal.* 92(5): 917-925.
- Hein, C. D., J. Gruver, & E. B. Arnett. 2013. Relating pre-construction bat activity and post-construction bat fatality to predict risk at wind energy facilities: a synthesis. A report submitted to the National Renewable Energy Laboratory. Bat Conservation International, Austin, TX, USA.
- Heise G. & T. Blohm 2003. Zur Altersstruktur weiblicher Abendsegler (*Nyctalus noctula*) in der Uckermark. *Nyctalus* (N.F.) 9:3-13.
- Heist, K. 2014. Assessing Bat and Bird Fatality Risk at Wind Farm Sites using Acoustic Detectors. A DISSERTATION SUBMITTED TO THE FACULTY OF THE UNIVERSITY OF MINNESOTA.
- Horn J.W., E.B. Arnett, M. Jensen & T.H. Kunz 2008. Testing the effectiveness of an experimental acoustic bat deterrent at the maple ridge wind farm. Report to the bats and wind energy cooperative. Bat Conservation International Austin, TX. <http://www.batsandwind.org>
- Korner-Nievergelt F, Brinkmann R, Niermann I, Behr O (2013) Estimating Bat and Bird Mortality Occurring at Wind Energy Turbines from Covariates and Carcass Searches Using Mixture Models. *PLoS ONE* 8(7): e67997. doi:10.1371/journal.pone.0067997
- Lagrange H., P. Rico, Y. Bas, A.-L. Ughetto, F. Melki, C. Kerbiriou 2013. Mitigating bat fatalities from wind-power plants through targeted curtailment: results from 4 years of testing CHIROTECH©. Book of abstracts CWE, Stockholm.
- Long C.V., J.A. Flint, P.A. Lepper 2010. Insect attraction to wind turbines: does colour play a role? *Eur. J. Wildlife Res.* DOI 10.1007/s 10344-0100432-7.
- Lehnert LS, Kramer-Schadt S, Schönborn S, Lindecke O, Niermann I, Voigt CC (2014) Wind Farm Facilities in Germany Kill Noctule Bats from Near and Far. *PLoS ONE* 9(8): e103106. doi:10.1371/journal.pone.0103106
- Limpens, H.J.G.A., M. Boonman, F. Korner-Nievergelt, E.A. Jansen, M. van der Valk, M.J.J. La Haye, S. Dirksen & S.J. Vreugdenhil, 2013. Wind turbines and bats in the Netherlands - Measuring and predicting. Report 2013.12, Zoogdierverseniging & Bureau Waardenburg.
- Nicholls, B. P.A. Racey 2009. The aversive effect of electromagnetic radiation on foraging bats – A possible means of discouraging bats from approaching wind turbines. *PLoS ONE* 4(7): e6246.
- Rydell, J., L. Bach, M.J. Dubourg-Savage, M. Green, L. Rodrigues & A. Hedenström, 2010a. Bat Mortality at Wind Turbines in Northwestern Europe. *Acta Chiropterologica*, 12(2).



- Rydell, J., L. Bach, M.J. Dubourg-Savage, M. Green, L. Rodrigues & A. Hedenström, 2010b. Mortality of bats at wind turbines links to nocturnal insect migration? *European Journal of Wildlife Research* 56: 823-827. at Wind Turbines in Northwestern Europe. *Acta Chiropterologica*, 12(2).
- Schmidt A. 1994. Phanologisches Verhalten und Populationseigenschaften der Rauhaufledermaus *Pipistrellus nathusii*, In Ostbrandenburg. *Nyctalus* 5:77-100.
- Suba, J. 2014. Migrating Nathusius's pipistrelles *Pipistrellus nathusii* (Chiroptera: Vespertilionidae) optimise flight speed and maintain acoustic contact with the ground. *Environmental and Experimental Biology* (2014) 12: 7–14.
- Voigt, C.C., A.G. Popa-Lisseanu, I. Niermann, S. Kramer-Schadt 2012. The catchment area of wind farms for European bats: a plea for international conservation. *Biological conservation* 153: 80-86.

## Bijlage 12 Ligging akkerfaunagebied





## BIJLAGE 14





717048  
9 mei 2018

**Inrichting rustgebied**  
**Windplan Blauw**

SwifterwinT B.V. en Nuon  
Wind Development

Definitief



Postbus 579  
7550 AN Hengelo  
Telefoon (074) 248 99 40

Documenttitel	Inrichting rustgebied Windplan Blauw
Soort document	Definitief
Datum	9 mei 2018
Projectnummer	717048
Opdrachtgever	SwifterwinT B.V. en Nuon Wind Development
Auteur	Martijn ten Klooster, Pondera Consult Jimme Zoete, Witteveen+Bos
Vrijgave	Martijn ten Klooster, Pondera Consult

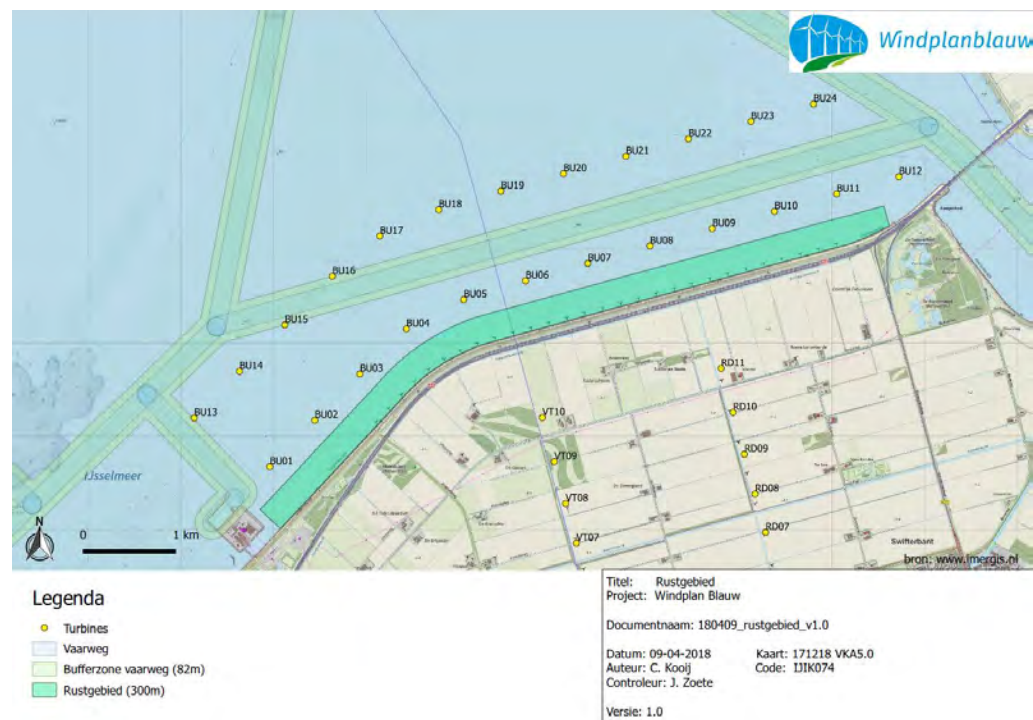


# 1 INRICHTING RUSTGEBIED WINDPLAN BLAUW

## 1.1 Inleiding

Onderdeel van windpark Blauw is de aanwijzing van een rustgebied voor de fuut als mitigatie voor de verstoring ten gevolge van de plaatsing van de windturbines op het IJsselmeer. Het rustgebied betreft een zone in het IJsselmeer langs de IJsselmeerdijk indicatief tussen de Maximacentrale en de Ketelbrug met een breedte van 300 m. In deze zone is scheepvaart tussen 1 augustus en 31 maart niet toegestaan. In figuur 1.1 is de locatie van het betreffende gebied aangegeven.

Figuur 1.1 Rustgebied



Voorgesteld is om door middel van onderwaterstructuren een additionele kwaliteitsimpuls aan het gebied te geven waardoor de voedselbeschikbaarheid voor viseters en benthoseters wordt vergroot. Ten behoeve van een robuuste uitvoering van de mitigerende maatregel wordt deze impuls toegepast in de vorm van de toepassing van 200 rifballen die in clusters op een aantal locaties worden aangelegd (zie paragraaf 1.3).

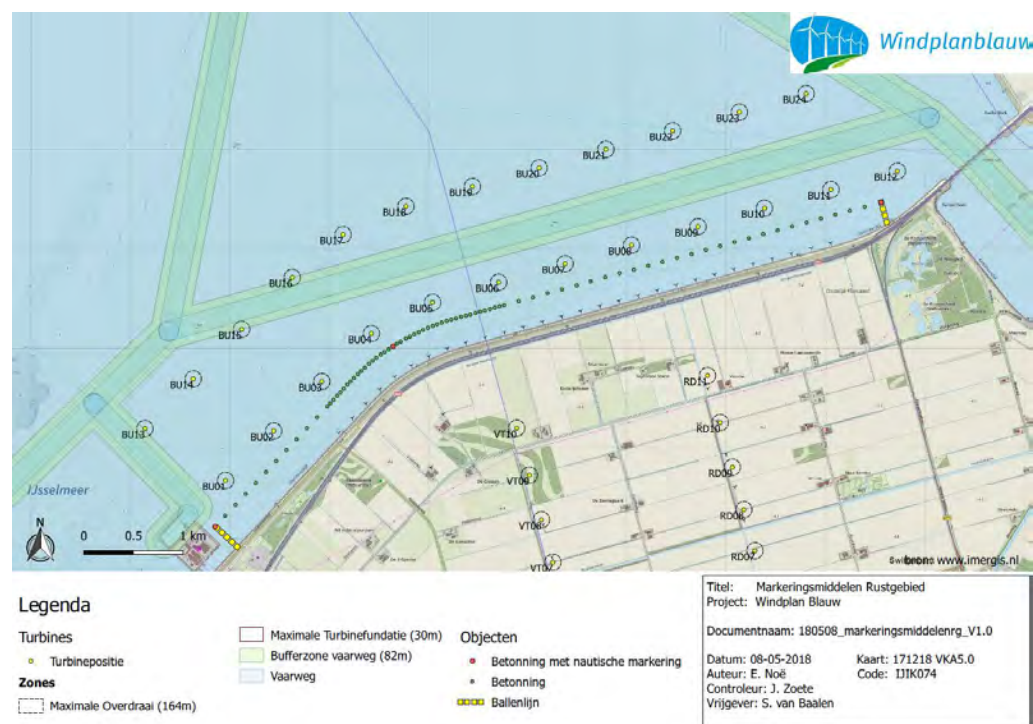
In deze notitie wordt de uitvoering van het rustgebied beschreven. Vervolgens wordt ingegaan op de raakvlakken met de scheepvaart, de IJsselmeerdijk (de waterkering) en het watersysteem. De ecologische effecten zijn beschreven in de Passende Beoordeling voor windpark Blauw.



## 1.2 Afscherming

Het rustgebied is aangegeven in het Rijksinpassingsplan. Om het rustgebied kenbaar te maken voor de scheepvaart wordt het gebied met behulp van een aantal middelen gemarkeerd. In figuur 1.2 is de locatie en uitvoering van deze middelen weergegeven. Deze zijn in overleg met Rijkswaterstaat tot stand gekomen. De voorgestelde middelen betreffen de eerste opzet. De definitieve middelen worden op basis van overleg met de vaarwegmarkeringsdienst van Rijkswaterstaat vastgelegd in het markeringsplan dat voor het gehele windpark wordt opgesteld voorafgaand aan de start van de bouw van de windturbines in het IJsselmeer.

Figuur 1.2 Markeringsmiddelen rustgebied



De markering kent de volgende onderdelen:

- Twee ballenlijnen met een lengte van 300 m
- Betonning parallel aan de dijk (om de 150 meter) op een afstand van 300 m over een lengte van 8,3 km
- In de bocht wordt de betonning verdicht aangelegd (om de 50 meter) en in de hoekpunten en in het midden van de bocht uitgevoerd met een invaartverbodsbord, een radarreflector en een geel signaal licht.

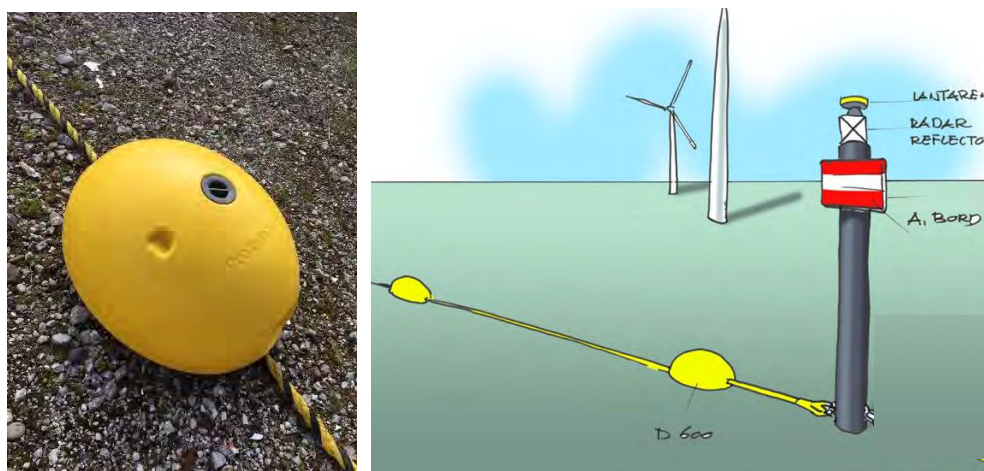
In de volgende tabel is de uitvoering in meer detail beschreven. Deze is gebaseerd op informatie bij de leverancier (Protonna) en wordt definitief gemaakt in overleg met de vaarwegmarkeringsdienst conform de Richtlijn Scheepvaartekens.

Tabel 1.1 Detaillering markeringsmiddelen

Markering	Kenmerken
Ballenlijn	<ul style="list-style-type: none"> <li>- D600 ballen, bedoeld voor groot open water</li> <li>- Onderlinge afstand hart op hart 10 meter</li> <li>- Verbonden met 30-38 mm touw</li> <li>- Op de dijk bevestigd aan een betonblok met ingegoten stalen oog</li> <li>- In het water bevestigd aan 2 stalen buispalen, één op 150 m afstand van de dijk en één op 300 m (hoekpunt). De palen worden circa 1- 2 m de grond in gedrukt/geslagen</li> </ul>
Betonning	<p>Tonnen of kegels ter markering van het bijzondere gebied met een rood/wit/rood markering bovenop.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Hart op hart afstand 150 m</li> <li>- In de bocht hart op hart afstand 50 m</li> </ul>
Nautische markering	<p>Bevestiging op hoekpunten en/ of boeien</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Radarreflector 300 mm RVS 316 (3 stuks)</li> <li>- M660 geel nautisch lantaarn (3 stuks)</li> <li>- A1 borden klasse 3 afmeting 120x80 (3 stuks)</li> </ul>

Het gebied blijft toegankelijk voor de vissers met een vergunning voor het plaatsen van fuiken aan de westzijde van het gebied en voor het waterschap in geval van onderhoud of andere werkzaamheden. In principe vindt onderhoud plaats vanaf de waterkering.

Figuur 1.3 Impressie middelen Ballenlijn en uiteinde ballenlijn, paal met markering. Bron: Protonna



### 1.3 Rifballen

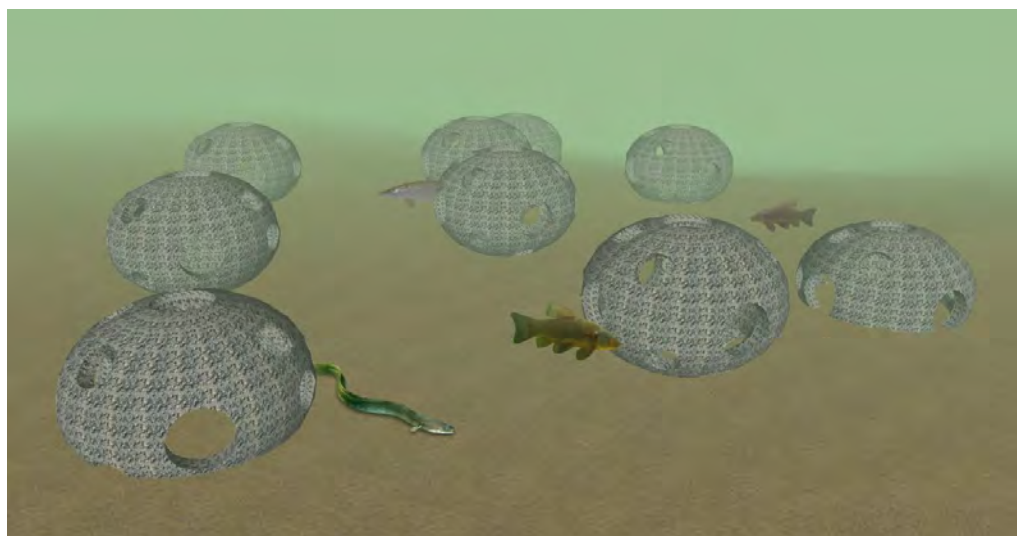
De rifballen zijn hol van binnen en de buitenkant is voorzien van enkele grote gaten met een diameter van 20-30 cm (figuur 1.4). De ballen hebben een diameter van circa 1,0 meter. In tabel 1.2 zijn nadere specificaties weergegeven. Er worden 200 rifballen neergelegd. De rifballen zijn eenvoudig te plaatsen met behulp van een schip met kleine takel<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> En te verplaatsen indien noodzakelijk voor bijvoorbeeld onderhoud aan de waterkering.

Tabel 1.2 Specificaties rifballen

	Breedte	Hoogte	Gewicht	Volume	Opp. buitenkant	# gaten
Rifbal	1,20 m	0,90 m	680-1000 kg	0,25 m <sup>3</sup>	7,0 m <sup>2</sup>	17 - 24

Figuur 1.4 Impressie van een ontwerp voor verbetering van het onderwatermilieu opgebouwd uit kunstmatige rifballen. Bron: Bureau Waardenburg

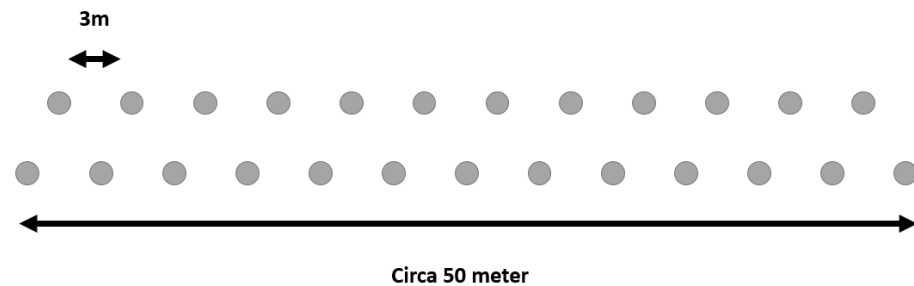


De rifballen worden op een aantal locaties in clusters bij elkaar gelegd in het rustgebied. Indicatief gaat het om acht clusters met elk 25 rifballen (zoals schematisch weergegeven in figuur 1.5). De ligging van de clusters is indicatief weergegeven in bijlage 1 en in bijlage 2. De rifballen worden bij voorkeur op 50 meter van de IJsselmeerdijk gelegd<sup>2</sup>. Vanuit ecologisch oogpunt zijn de volgende uitgangpunten gehanteerd:

- een cluster bestaat uit een lijn van 12 en 13 stuks (onderling verspringend), tussenafstand 3 meter tussen de ballen (mag ook wat meer zijn), een cluster is circa 50 meter breed;
- vier clusters worden verdeeld in het westelijk deel van het rustgebied (mogelijk profiteren vissen hier nog van de koelwaterstroom);
- vier clusters worden verdeeld in het oostelijk deel van het rustgebied, zodat vissen die van en naar Ketelmeer trekken profiteren van de rifballen;
- tussenafstand tussen clusters binnen voornoemde gebieden bedraagt maximaal 250 m zodat sprake is van enige samenhang en onderlinge versterking (maar spreiden is beter dan alles bij elkaar);
- alle rifballen liggen binnen het rustgebied, nabij de IJsselmeerdijk. De dijk heeft voor sommige vissoorten ook een paaifunctie, en duikeenden verblijven dicht onder de dijk en rusten dan dus dichtbij potentieel foerageerbron.

<sup>2</sup> De afstand tot de dijk kan variëren en wordt nader afgestemd met het waterschap

Figuur 1.5 schematische weergave van een cluster kunstmatige rifballen



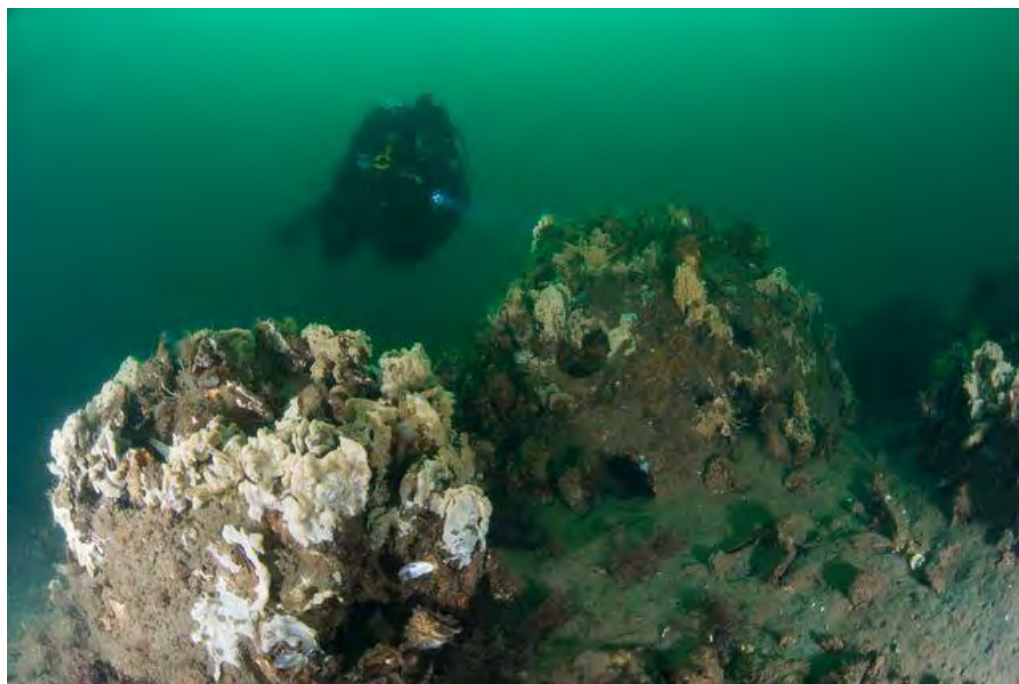
## 1.4 Effecten van de inrichting van het rustgebied

### 1.4.1 Ecologie

In de passende beoordeling zijn in paragraaf 9.5 de ecologische effecten van het rustgebied beschreven. Hieronder wordt aanvullend ingegaan op de ecologische effecten van het aanbrengen van rifballen.

Door het aanbrengen van substraat in de vorm van rifballen in het rustgebied ontstaat plaatselijk variatie in diepte en substraat waardoor de kolonisatiekansen voor mosselen en andere macrofauna toeneemt. Op en tussen de rifballen kunnen mosselen zich vestigen en ontwikkelen tot mosselbanken. Hierdoor wordt ook weer vis aangetrokken, waarvoor de structuren tevens dienst doen als foerageergebied, maar ook als schuil- en opgroeigebied (figuur 1.6). Dit geheel vormt voedsel voor diverse soorten watervogels, inclusief futen en duikeenden zoals de kuifeend. Er is inmiddels in verschillende experimenten in meren goede ervaring opgedaan met de aanleg van dergelijke 'natuurriffen'.

Tijdens een driejarig experiment met rifballen in het Markermeer (Bak et al. 2014) is vastgesteld dat de dichtheid en het biovolume van driehoeksmosselen en quaggamosselen op de rifballen significant hoger (factor 100 – 800) was dan op de waterbodem tussen de rifballen en in de omgeving (referentiegebied). In het derde jaar was de dichtheid van quaggamosselen op de waterbodem tussen de rifballen significant hoger dan in de omgeving. Daarnaast waren op de waterbodem naast een aantal rifballen grote plekken met levende driehoeksmosselen aanwezig, wat duidde op kolonisatie van de waterbodem door deze mosselen afkomstig van de rifballen. Naast mosselen waren op de rifballen ook relatief hoge dichtheden aanwezig van andere waterorganismen, met name vlokreeftjes en slijkgarnalen. De vlokreeftjes, maar ook de driehoeksmosselen, fungeerden als voedselbron voor diverse vissoorten. Middels onderwatercamera's, echoscope en een schietfuijbemonstering werd vastgesteld dat er in ieder geval zes soorten vis gebruik maakten van de rifballen: pos, baars, zwartbekgrondel, snoekbaars, blankvoorn en spiering. Bij de rifballen werd met een schietfuis twee maal zoveel vis gevangen als in het referentiegebied. Op de onderwaterbeelden was te zien dat vis de rifballen gebruikte als schuil-, opgroei- en foerageergebied. Zowel jonge als volwassen vissen zwommen in en uit de rifballen en aten de waterorganismen die aanwezig waren op het oppervlak van de rifballen (Bak et al. 2014).

**Figuur 1.6 Rifballen in de Grevelingen met aangroei van zoutwater organismen<sup>3</sup>**

Omdat het aanbod aan zoetwatermosselen in het plangebied relatief laag is, zal de aantasting van het leefgebied voor de kuifeend in het plangebied zeer gering zijn en verwaarloosbaar ten opzichte van het gehele IJsselmeer. Hierdoor heeft Windplan Blauw geen mitigatieopgave in termen van voedsel voor de kuifeend. De soort kan echter, net als de fuut, wel mee profiteren van het rustgebied en de daarin opgenomen plus middels rifballen. De rifballen bieden vestigingsmogelijkheden voor benthos. Voor duikeenden kan het rustgebied derhalve een functie als foerageer- en rustgebied vervullen. Hierdoor zal de draagkracht van het IJsselmeer voor kuifeenden in termen van voedsel en rust toenemen.

Van nature komen er in het IJsselmeer soms zuurstofloze condities voor direct boven het bodemoppervlak (in warme jaren), waardoor massa mortaliteit van mosselen kan optreden. De rifballen reiken tot 0,90m boven het bodemoppervlak, waardoor risico's op massa mortaliteit door zuurstofloze condities veel kleiner zijn. De rifballen zijn bovendien goed bestand tegen golfslag en waterstroming. De mosselen op de rifballen fungeren dan als refugium, waarvandaan de waterbodem weer gekoloniseerd kan worden (zie hiervoor).

#### **1.4.2 Scheepvaartveiligheid**

De afsluiting leidt ertoe dat het gebied niet toegankelijk is gedurende de periode 1 augustus tot 31 maart. De effecten hiervan zijn in het MER windpark Blauw beschreven. Buiten deze periode is het gebied toegankelijk<sup>4</sup>. Zoals in het MER beschreven wordt geen beroepsvaart verwacht in het gebied. Voor de recreatievaart geldt dat er als gevolg van de combinatie van een beperkte kieldiepte, de gemiddelde waterdiepte ter plaatse van circa 4 tot 5 m en de beperkte hoogte van de rifballen, geen additioneel risico is. Het gebied kan derhalve toegankelijk blijven buiten de

<sup>3</sup> <https://geoservices.rijkswaterstaat.nl/apps/geonetwork/srv/dut/catalog.search#/map>

<sup>4</sup> Het gebied blijft ook tijdens de afgesloten periode beschikbaar voor onderhoudswerkzaamheden aan de dijk door het waterschap Zuiderzeeland



gesloten periode. Een melding wordt tijdig (op het moment van vergunningverlening) gedaan om de ligging van de rifballen op te nemen in waterkaarten.

De palen waaraan de ballenlijnen worden bevestigd, evenals de ballenlijnen zelf, worden verwijderd buiten de gesloten periode zodat deze geen risico vormen voor de scheepvaart.

De palen en tonnen zijn overdag goed zichtbaar en door de toepassing van radarreflectoren en nautische lichten ook bij slecht zicht condities. Deze vormen derhalve geen risico voor de scheepvaart. In het IJsselmeer geldt dat rekening moet worden gehouden met periodiek optreden van kruidend ijs. De ballenlijnen en boeien zijn hier beperkt tegen bestand. Deze zullen derhalve verwijderd worden op het moment dat ijsvorming optreedt.

#### **1.4.3 Waterkeringsveiligheid**

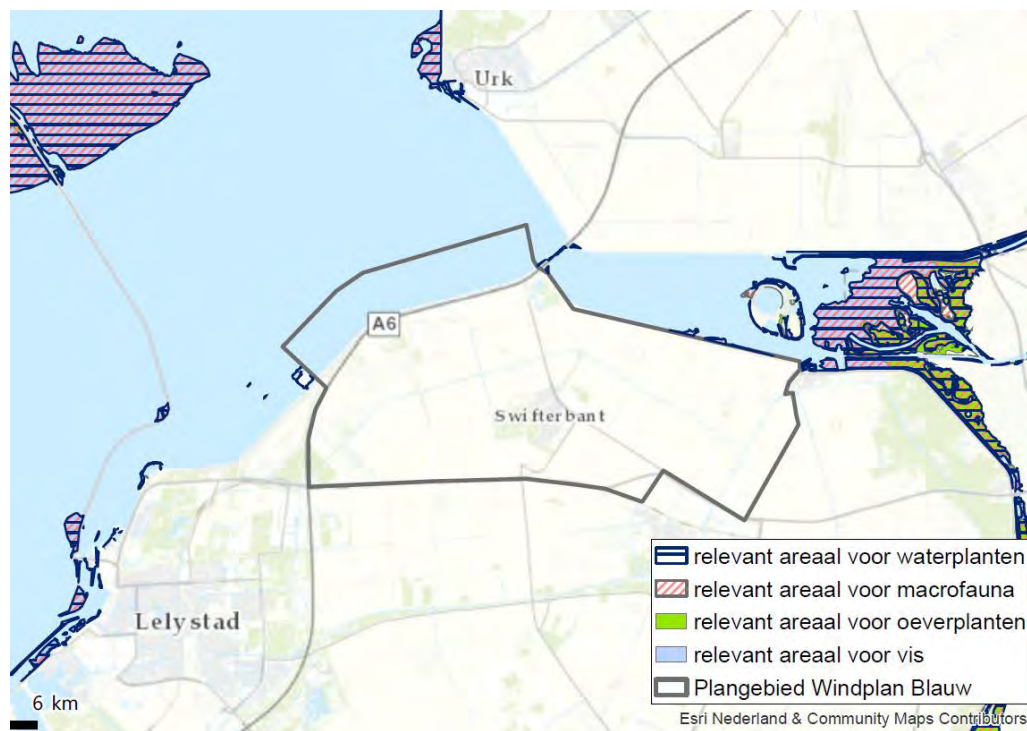
De waterkering kent een beschermingszone van 175 m in het IJsselmeer (combinatie tussen- en buitenbeschermingszone). Binnen deze zone wordt de fixering van de ballenlijnen (2 punten) en in het water de plaatsing van 2 palen uitgevoerd. Deze maatregelen hebben geen invloed op de waterkering als gevolg van de gekozen uitvoeringsmethode die hiervoor is beschreven. Er vindt geen ingreep plaats op de kering door gebruik te maken van een fixering op basis van massa. De paal in het IJsselmeer op 150 m uit de waterlijn heeft een beperkte diameter en diepte in de bodem en ligt buiten de kernzone waardoor geen indringing in de kering zelf plaatsvindt en effecten van de plaatsing en verwijdering zijn niet aan de orde.

#### **1.4.4 Watersysteem**

De beschreven maatregelen hebben op zichzelf geen invloed op het watersysteem anders dan de positieve ecologische bijdrage aan het watersysteem dat de basis is van het Natura 2000-gebied IJsselmeer. Zie hiervoor de passende beoordeling.

Separaat van Natura 2000 geldt dat op grond van de Kaderrichtlijn Water systeemvereisten gelden. Relevant daarbij is de ligging van Ecologisch Relevant Areaal en de potentiële aantasting daarvan door het plaatsen van rifballen. Het dichtstbijzijnde ecologisch relevant areaal ligt op ruim 500 m van de dichtstbijzijnde turbine bij de Maxima-centrale en de Ketelbrug (zie figuur 1.7). Directe effecten van de plaatsing van rifballen zijn daarom uitgesloten.

Figuur 1.7 Ecologisch relevant areaal rondom het projectgebied WP blauw<sup>5</sup>



<sup>5</sup> <https://geoservices.rijkswaterstaat.nl/apps/geonetwork/srv/dut/catalog.search#/map>





## BIJLAGE 15



## BIJLAGEN



## **BIJLAGE 1**

### **RUSTGEBIED MARKERING**





Titel: Rustgebied markering  
 Project: Windplanblauw

Datum: 08-05-2018  
 Auteur: E. Noë  
 Controleur: J. Zoete  
 Vrijgever: S. van Baalen

Documentnaam:  
 180508\_Rustgebiedmarkering\_V1.0

Kaart: 171218 VKA 5.0  
 Code: IJJK074

## Legenda

### Turbines

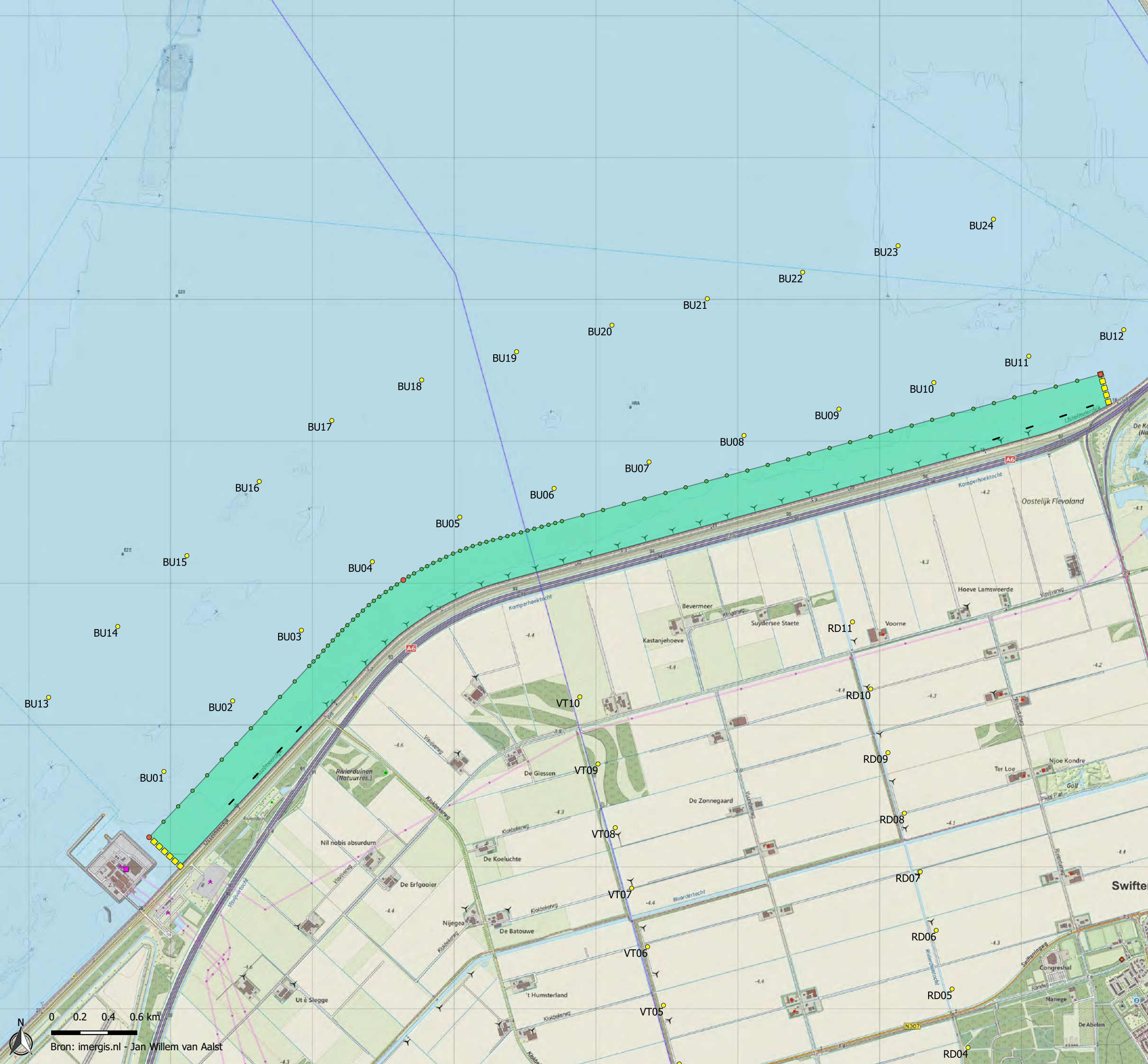
- Turbinepositie

### Zones

- Rustgebied (300m)

### Objecten

- Betonning met nautische markering
- Betonning
- Ballenlijn
- Rifbalclusters





## BIJLAGE 2

### RUSTGEBIED MARKERING DETAIL





Titel: Rustgebied markering detail  
 Project: Windplanblauw

Datum: 08-05-2018  
 Auteur: E. Noë  
 Controleur: J.Zoete  
 Vrijgever: S. van Baalen

Documentnaam:  
 180508\_Rustgebieddetail\_V1.0

Kaart: 171218 VKA 5.0  
 Code: IJJK074

### Legenda

#### Turbines

- Turbinepositie

#### Zones

- Rustgebied (300m)
- Maximale turbinefundatie (30m)
- Maximale Overdraai (164m)

#### Objecten

- Betonnen met nautische markering
- Betonnen
- Ballenlijn
- Rifbalclusters

